

**LATVIJAS REPUBLIKAS
SATVERSMES TIESAS
SPRIEDUMI**

— ◆ ◆ ◆ —

2021

Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi 2021. – Rīga:
Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2025. – 966 lpp.

Izdevējs

Latvijas Republikas Satversmes tiesa
Jura Alunāna ielā 1, Rīga, LV-1010
tālr. 67210274

© Latvijas Republikas
Satversmes tiesa, 2025

© Signe Terihova, rādītāji, 2025

ISBN 978-9934-627-11-8

Saturs

lpp.

Par izdevumu	8

Lieta Nr. 2021-03-03 "Par Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 "Dabaszāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi" 88. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) un 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 24. janvārim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai"	12

Satversmes tiesas tiesnešu Alda Laviņa un Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2021-03-03 "Par Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 "Dabaszāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi" 88. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) un 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 24. anvārim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai"	51

Lieta Nr. 2021-05-01 "Par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam"	57

Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2021-05-01 "Par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam"	90

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2021-05-01 "Par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam"	98

Lieta Nr. 2021-06-01 "Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3. ¹ daļas un 11. ¹ panta 6. ¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam"	99

Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2021-06-01 "Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3. ¹ daļas un 11. ¹ panta 6. ¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam"	130

Lieta Nr. 2021-07-01 "Par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 14. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 107. pantam"	135

Lieta Nr. 2021-09-01 "Par Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9. ¹ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 30. jūnijam, un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149. ⁴⁰ panta otrās daļas	

redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 1.janvāra līdz 2020. gada 30.jūnijam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam"	164
Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas lietā Nr. 2021-09-01 "Par Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9. ¹ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 30. jūnijam, un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149. ⁴⁰ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 30. jūnijam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam"	202
Lieta Nr. 2021-12-03 "Par Rīgas domes 2019. gada 18. decembra saistošo noteikumu Nr. 111 "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā" 11. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 31. decembrim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam"	211
Lieta Nr. 2021-18-01 "Par Krimināllikuma 70. ¹¹ panta ceturtais daļas un Kriminālprocesa likuma 358. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam"	236
Lieta Nr. 2021-22-01 "Par Civilprocesa likuma 444. ¹ panta trešās daļas otrā teikuma (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam"	295
Lieta Nr. 2021-23-01 "Par Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtais un astotās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam"	321
Lieta Nr. 2021-24-03 "Par Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24. ¹⁸ punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 1. jūnijam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam"	351
Lieta Nr. 2021-25-03 "Par Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumu Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" 3., 4. un 5. punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 8. maija līdz 2020. gada 9. aprīlim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam"	413
Lieta Nr. 2021-27-01 "Par Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam"	440

Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas lietā Nr. 2021-27-01 "Par Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam" 494

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2021-27-01 "Par Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam" 503

Lieta Nr. 2021-31-0103 "Par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta pirmās un trešās daļas, kā arī Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 21.3., 28., 30., 31., 48.4. punkta un 3. pielikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam" 509

Lieta Nr. 2021-32-0103 "Par Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 10. punkta un Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumu Nr. 800 "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi" 4. pielikuma 10. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam" 567

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2021-32-0103 "Par Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 10. punkta un Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumu Nr. 800 "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi" 4. pielikuma 10. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam" 597

Lieta Nr. 2021-33-0103 "Par Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punkta, Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkta, 14. panta 45. punkta, kā arī Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 27.1.3. apakšpunkta, 32.⁷ punkta 2. apakšpunkta un 32.⁷ punkta 3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam" 600

Lieta Nr. 2021-36-01 "Par Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam" 649

Satversmes tiesas tiesnešu Artūra Kuča un Anitas Rodiņas atsevišķās domas lietā Nr. 2021-36-01 "Par Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam" 673

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2021-36-01 "Par Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7. ¹ panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam"	682
Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2021-36-01 "Par Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7. ¹ panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam"	688
Lieta Nr. 2021-38-01 "Par Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3. ¹ punkta un 550. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam"	696
Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas lietā Nr. 2021-38-01 "Par Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3. ¹ punkta un 550. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam"	734
Lieta Nr. 2021-40-0103 "Par Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta ceturtās daļas 2. punkta un Ministru kabineta 2006. gada 10. janvāra noteikumu Nr. 38 "Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietoto personu uztura, mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normām" 4. pielikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 95. panta otrajam teikumam"	741
Lieta Nr. 2021-41-01 "Par likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam"	773
Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas lietā Nr. 2021-41-01 "Par likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam"	802
Lieta Nr. 2021-42-01 "Par Kriminālprocesa likuma 500. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam"	806
Lieta Nr. 2021-43-01 "Par Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam"	835
Lieta Nr. 2021-44-01 "Par Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam"	853
Lieta Nr. 2021-45-01 "Par Augstskolu likuma 56. panta trešās, ceturtās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105., 112. un 113. pantam"	876

Tiesību aktu rādītājs	902
Judikatūras un tiesu prakses rādītājs	932
Citu avotu rādītājs, uz kuriem spriedumos dotas atsauces	952

Par izdevumu

Šajā krājumā ietverti 23 spriedumi un tiesnešu 13 atsevišķās domas no lietām, kuras ierosinātas 2021. gadā. Šie spriedumi un atsevišķās domas sniedz bagātīgu izziņas materiālu par Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) interpretāciju un piemērošanu. Minētajos spriedumos tiesa kopumā vērtējusi 56 tiesību normu (aktu) satversmību: 18 normas (akti) tikušas atzītas par Satversmei atbilstošām, bet 38 normas (akti) – par Satversmei neatbilstošām.

Līdzīgi kā citos gados arī šajā krājumā dominē spriedumi, kuros aplūkots tiesiskās vienlīdzības princips un diskriminācijas aizlieguma princips (lietas Nr. 2021-18-01, Nr. 2021-24-03, Nr. 2021-27-01 un Nr. 2021-36-01), tiesības uz taisnīgu tiesu (lietas Nr. 2021-09-01, Nr. 2021-22-01, Nr. 2021-25-03, Nr. 2021-38-01, Nr. 2021-42-01) un tiesības uz īpašumu (lietas Nr. 2021-03-03, Nr. 2021-06-01, Nr. 2021-12-03, Nr. 2021-18-01, Nr. 2021-24-03 un Nr. 2021-31-0103). Tāpat vairākos spriedumos aplūkotas, piemēram, tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā (lietas Nr. 2021-23-01, Nr. 2021-32-0103, Nr. 2021-41-01 un Nr. 2021-43-01), tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos (lietas Nr. 2021-27-01, Nr. 2021-32-0103 un Nr. 2021-41-01), tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību (lieta Nr. 2021-05-01), tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu (lieta Nr. 2021-07-01), tiesības uz ģimenes aizsardzību (lieta Nr. 2021-05-01), tiesības uz izglītību (lietas Nr. 2021-33-0103 un Nr. 2021-45-01), kā arī tiesības uz zinātniskās jaunrades brīvību (lieta Nr. 2021-45-01). Divās lietās – Nr. 2021-01-01 un Nr. 2021-44-01 – Satversmes tiesa vērsās Eiropas Savienības Tiesā prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai.

Lietā **Nr. 2021-06-01** tika vērtēta tādu tiesību normu satversmība, kas paredzēja ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamā ienākuma noteikšanas kārtību saimnieciskās darbības veicējiem. Atbilstoši apstrīdētajām normām saimnieciskās darbības veicējam, kurš izvēlēties par ienākumiem no saimnieciskās darbības maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli, bija pienākumu maksāt minēto nodokli arī tādā gadījumā, kad saimnieciskā darbība tika veikta ar zaudējumiem. Satversmes tiesa norādīja, ka likums “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” ir veidots, balstoties uz nodokļu maksātāja spēju samaksāt nodokli. Nodokļu samaksas spēja ienākuma nodokļa gadījumā tiek vērtēta arī atbilstoši objektīvā neto principam, kas paredz: lai noteiktu ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamo ienākumu, ir jābūt iespējai atskaitīt ar saimniecisko darbību saistītos izdevumus. Tādējādi iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmērs ir atkarīgs no reālā ienākuma, lai finansiālais slogs, ko rada nodokļa maksāšanas pienākums, būtu samērīgs. Likumdevējam likumos ir

tiesības paredzēt atkāpes no objektīvā neto principa, tomēr tās nevar tikt pamatotas vienīgi ar valsts budžeta fiskālu ieguvumu.

Lietā **Nr. 2021-22-01** tika vērtēts, vai tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilst tiesību norma, kas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu civilprocesā. Satversmes tiesa atzina, ka no tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet likumdevēja pienākums veikt nepieciešamos pasākumus, lai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību arī personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu. Vienlaikus tiesa uzsvēra, ka tiesību uz taisnīgu tiesu būtība prasa, lai šīs tiesības varētu īstenot ne vien fiziskā persona, bet arī privāto tiesību juridiskā persona. Tādēļ likumdevējam ir pienākums tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošināt tiesas pieejamību arī privāto tiesību juridiskajai personai. Apstāklim, ka privāto tiesību juridiskā persona nav ar tiesas lēmumu atbrīvojama no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, pamatā ir likumdevēja pieņēmums, ka ikvienai privāto tiesību juridiskajai personai, ja vien nav pasludināts tās maksātnespējas process, ir pietiekami finanšu līdzekļi, lai veiktu šo maksājumu. Tomēr jautājumā par tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu šādam pieņēmumam nav objektīva pamata. Tas var radīt tādu demokrātiskā tiesiskā valstī nepieļaujamu situāciju, ka personai nav iespējas īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu un panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu, jo tai nav drošības naudas samaksai nepieciešamo finanšu līdzekļu.

Lietā **Nr. 2021-23-01** vērtēta tādas tiesību normas satversmība, kas ierobežo apcietināto personu tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Satversmes tiesa norādīja, ka vēlēšanu tiesības nodrošina pilsoņu pārstāvību valsts un pašvaldību darbībā un ir viens no demokrātiskas valsts pamatelementiem. Ikvienu pilsoņa balstiesībām ir nozīme. Katra pilsoņa balss ir cieņas un pilsoniskās atbildības apliecinājums pret savu valsti. Ir būtiski, lai savas balstiesības varētu izmantot katrs pilsonis, un valstij ir pienākums gādāt, lai tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās būtu praktiski īstenojamas bez nepamatotiem ierobežojumiem. Apstrīdētās normas ierobežoja apcietināto personu tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, ja šo personu atrašanās vieta nesakrīt ar tā vēlēšanu apgabala teritoriju, kura vēlēšanu sarakstā šīs personas ir reģistrētas. Tiesa atzina, ka šāds pamattiesību ierobežojums neaizsargā nevienu svarīgu sabiedrības interesi.

Lietā **Nr. 2021-25-03** tika vērtētas tiesību normas, kas noteica privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izdevumu maksimālo apmēru. Satversmes tiesa atzina, ka no Satversmes 92. panta pirmā teikuma valstij izriet pienākums taisnīgi noregulēt juridiskās palīdzības izdevumu

atlīdzināšanu. Lai nodrošinātu tiesas pieejamību un tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību, likumdevējam jānosaka tāds tiesiskais regulējums, kas nodrošina iespēju saņemt ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā. Ministru kabinetam ir rīcības brīvība noteikt apmēru, kādā atlīdzināmi ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi. Tomēr tiesiskajam regulējumam ir jābūt tādam, kas tiesību normu piemērotājam ļautu vērtēt katru individuālo ar juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzinājumu saistīto gadījumu un, ņemot vērā lietā radušos nepieciešamo izdevumu objektīvu pamatotību, noteikt to atlīdzinājumu saprātīgā apmērā. Tādā veidā tiek nodrošināts līdzsvars starp valsts finanšu līdzekļu efektīvu izmantošanu un personas tiesībām uz pieeju tiesai un tiesībām uz kvalificētu juridisko palīdzību.

Lietā **Nr. 2021-31-0103** tika vērtēta tādu tiesību normu satversmība, kas elektroenerģijas obligātā iepirkuma ietvaros biogāzes elektrostacijām noteica prasības enerģijas ražošanas lietderībai un siltumenerģijas lietderīgai izmantošanai. Satversmes tiesa atzina, ka pašreizējās paaudzes un nākamo paaudžu iespējas dzīvot labvēlīgā vidē ir atkarīgas no valsts gatavības īstenot ilgtspējīgu attīstību, aizsargājot Zemes klimata sistēmu, paredzot un novēršot vai neitralizējot klimata pārmaiņu cēloņus un mazinot to kaitīgo ietekmi. Energoefektivitāte, kas ietver arī siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu, ir viens no klimata mērķu sasniegšanas instrumentiem. Tiesību normas, kas regulē biogāzes elektrostacijām noteiktās prasības lietderīgai siltumenerģijas izmantošanai, kalpo sabiedrības kopējām interesēm par efektīvu un mērķtiecīgu valsts atbalsta sniegšanu elektroenerģijas ražotājiem, kuri izmanto atjaunojamās energoresursus. Tas aizsargā galapatērētāju, kuram nav jāpārmaksā par izmantoto elektroenerģiju.

Lietā **Nr. 2021-33-0103** tika vērtētas tiesību normas, kas regulē izglītības procesa organizāciju Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā. Satversmes tiesa atzina, ka izglītības sistēmai jābūt pietiekami elastīgai, lai tā spētu reaģēt uz Covid-19 pandēmijas radītajiem izaicinājumiem. No vienas puses, valstij jā rūpējas par to, lai tā izpildītu savu pienākumu aizsargāt cilvēku veselību. No otras puses, valstij no tiesībām uz izglītību izriet pienākumi, kuriem jābūt izpildītiem arī Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos neatkarīgi no valsts iespējām, resursiem, epidemioloģiskās situācijas un citiem apstākļiem. Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas piedāvā jaunas iespējas pielāgot izglītības sistēmu, lai tā spētu darboties arī Covid-19 infekcijas izplatības izraisītajā jaunajā realitātē. Līdz ar to valstij ir pienākums nodrošināt visiem izglītojamiem vajadzīgos resursus un tehnisko aprīkojumu, lai viņi neatkarīgi no materiālajām iespējām un sociālā stāvokļa varētu līdzvērtīgi gūt labumu no attālināto mācību programmām.

Lieta **Nr. 2021-36-01** skāra jautājumu par to, vai valsts budžeta finansējums būtu jāpiešķir arī tādām politiskajām partijām, kas piedalās tikai pašvaldību vēlēšanās. Satversmes tiesa atzina, ka politiskās partijas ir nozīmīgs demokrātiskas valsts elements un tās veido saikni starp sabiedrību un valsts varu, nodrošinot organizētu sabiedrības līdzdalību politiskajos procesos. Tomēr politiskajām partijām nav obligāta pienākuma piedalīties vēlēšanās, jo politisko partiju darbības pamatā ir Satversmes 102. pantā ietvertais biedrošanās brīvības princips. Nacionālā līmeņa politiskajām partijām un reģionālajām politiskajām partijām ir atšķirīgas funkcijas ilgtspējīgas politikas veidošanā un demokrātijas stiprināšanā. Likumdevējs ir izsvēris objektīvās atšķirības starp nacionālā līmeņa un pašvaldību līmeņa vēlēšanām un, īstenojot savu rīcības brīvību, izšķiries par valsts finansējuma piešķiršanu tikai tām politiskajām partijām, kuras piedalās nacionālā līmeņa vēlēšanās un ieguvušas noteiktu vēlēšanu balsu skaitu. Šāds likumdevēja lēmums nav uzskatāms par neobjektīvu vai nesaprātīgu.

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2021. gada 14. oktobrī

lietā Nr. 2021-03-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Rīgas rajona tiesas, Zemgales rajona tiesas, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas, Vidzemes apgabaltiesas un Augstākās tiesas pieteikumiem,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ pantu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2021. gada 14. septembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 "Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi" 88. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) un 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 24. janvārim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Energētikas likuma 107. panta septītajai daļai".

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 "Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi" (turpmāk – Noteikumi Nr. 78) 88. punkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 3. aprīļa līdz 2021. gada 12. augustam) noteica:

"Šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma dēļ sistēmas operators patērētās dabasgāzes daudzumu aprēķina šādi:

88.1. lietotājam, kas nav māsaimniecības lietotājs, – pamatojoties uz lietotājam atļauto maksimālo slodzi vai lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja tā pārsniedz lietotājam atļauto maksimālo slodzi;

88.2. māsaimniecības lietotājam – ņemot vērā sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktās dabasgāzes diferencētās patēriņa normas sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās vai ņemot vērā lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja lietotājs gazificētajā objektā dabasgāzi izmanto mērķim, kas nav ietverts diferencētajās patēriņa normās sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās."

Noteikumu Nr. 78 89. punkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 3. aprīļa līdz 2020. gada 24. janvārim) paredzēja: "Ja izdarīts šo noteikumu 87. punktā minētais pārkāpums, sadales sistēmas operators veic pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem dubultā apmērā atbilstoši šo noteikumu 88. punktam, atskaitot ar komercuzskaites mēraparātu uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā samazināts patērētās dabasgāzes uzskaitītais daudzums, un dabasgāzes cenu nosakot pēdējās garantētās piegādes cenas apmērā pārkāpuma fakta konstatācijas mēnesī. Pamatojoties uz veikto izlietotās dabasgāzes pārrēķinu, sistēmas operators izraksta lietotājam rēķinu, kurā norāda izlietotās dabasgāzes pārrēķinu un samaksas termiņu. Lietotājam ir pienākums laikus un pilnā apmērā norēķināties ar sadales sistēmas operatoru."

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas vairākas lietas par Noteikumu Nr. 78 88.1. un 88.2. apakšpunkta un 89. punkta (turpmāk arī – apstrīdētās normas) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Lai veicinātu šo lietu vispusīgāku un ātrāku iztiesāšanu, tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā, kurā tiek vērtēta Noteikumu Nr. 78 88. un 89. punkta atbilstība Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai. Apvienotajai lietai Nr. 2021-03-03 tika piešķirts nosaukums "Par Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 "Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi" 88. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) un 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 24. janvārim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai".

3. Pieteikumu iesniedzējas – Rīgas rajona tiesa, Zemgales rajona tiesa, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa, Vidzemes apgabaltiesa un Augstākā tiesa (turpmāk – Pieteikumu iesniedzējas) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Pieteikumu iesniedzēju izskatīšanā esot vairākas civillietas, kurās sadales sistēmas operators, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, cēlis pret enerģijas lietotājiem prasību par parāda piedziņu. Minētās normas aizskarot enerģijas lietotāju tiesības uz īpašumu, jo pakļaujot enerģijas lietotājus nesamērīgam maksājumam ar sodošu raksturu.

3.1. Apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 64. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai, jo Ministru kabinets, šīs normas izdodot, esot pārkāpis likumdevēja piešķirto pilnvarojumu. Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā esot ietverts pilnvarojums

Ministru kabinetam noteikt kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, un nokavējuma procentu apmēru. Tomēr Ministru kabinets ar Noteikumu Nr. 78 88.2. apakšpunktu esot pārdeleģējis sadales sistēmas operatoram izlietotās dabasgāzes daudzuma aprēķina kārtības noteikšanu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā atbilstoši paša energoapgādes komersanta apstiprinātajām dabasgāzes diferenciētā patēriņa normām. Turklāt dubulta apmēra samaksas pienākuma noteikšana neatbilstot Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ietvertajam pilnvarojumam Ministru kabinetam noteikt nokavējuma procentu apmēru, jo procentiem nedrīkstot piedēvēt soda raksturu.

3.2. Apstrīdētās normas neatbilstot arī Satversmes 105. pantam, jo tajās noteiktā kārtība, kādā aprēķināma samaksa par dabasgāzi, esot neskaidra un neesot aprobežota skaitliskā izteiksmē. Vairākas Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka aprēķina metodes nenodrošina nedz ekonomisko ekvivalenci, nedz arī to, ka patērētās dabasgāzes daudzums tiek noteikts iespējami tuvu tam, kas patērēts faktiski. Vispārīgā gadījumā dabasgāzes patēriņš, kas aprēķināts pēc maksimāli iespējamā dabasgāzes patēriņa metodes, esot lielāks par faktisko dabasgāzes patēriņu.

Nepastāvot saistībai starp apstrīdētajās normās paredzēto kompensācijas apmēra noteikšanas metodi un iespējamiem pierādāmiem, bet nepierādītiem energoapgādes komersanta zaudējumiem, kompensācijas apmēra aprēķināšanas metode esot nesamērīga un netaisnīga. Civiltiesiska sankcija, kuras apmērs ir 200 procenti no zaudējumiem, kas tiek aprēķināti, pamatojoties uz paša kreditora apstiprinātu zaudējumu aprēķināšanas metodiku, esot acīmredzami pārmērīga un neatbilstoša civiltiesiskās atbildības mērķiem un principiem. Turklāt apstrīdētajās normās ietvertais kompensācijas mehānisms nenodrošinot soda individualizācijas principa ievērošanu. Maksājuma par patērēto dabasgāzi noteikšana dubultā apmērā esot pārmērīga arī, piemēram, salīdzinājumā ar līgumsoda maksimālo apmēru – 10 procenti no pamatparāda summas. Tādējādi apstrīdētās normas neatbilstot ekvivalences nodrošināšanas principam.

Apstrīdētajām normām alternatīvs līdzeklis varētu būt tāds, ka, nosakot samaksas par patērēto dabasgāzi apmēru, tajā tiktu ietverts konkrēts maksājums kā atbildība par pieļauto pārkāpumu. Nosakot šādu maksājuma pienākumu, vajagot ievērot, ka personas nedrīkst tikt pakļautas nesamērīgi lielam maksājuma pienākumam ar sodošu raksturu.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

4.1. Ministru kabinets esot atbilstoši Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā paredzētajam pilnvarojumam noteicis kārtību, kādā aprēķina

dabaszgāzes daudzumu un samaksu par patērēto dabaszgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem gadījumos, kad lietotājs pārkāpis dabaszgāzes lietošanas noteikumus. Diferencētās patēriņa normas tiekot izmantotas jau vairāk nekā divdesmit gadus, un līdz ar to neesot pamata uzskatīt, ka sadales sistēmas operators būtu patvaļīgi ieviesis kādas izmaiņas šajās normās. Izstrādājot apstrīdētās normas, esot organizētas vairākas konsultācijas un saskaņošanas sanāksmes, kurās apstrīdētās normas vērtētas no sadales sistēmas operatora, patērētāju, uzraudzības, kā arī no juridiskā viedokļa.

Sadales sistēmas operatora rīcībā ne vienmēr esot precīzi un konkrētā laikposmā uzskaitāmi dabaszgāzes patēriņa dati, tādēļ esot nepieciešamas alternatīvas neuzskaitītā dabaszgāzes apjoma noteikšanas metodes. Ja šādas metodes netiktu noteiktas, dabaszgāzes lietošanas noteikumu pārkāpējs veiktu maksājumu par tādu patērētās dabaszgāzes daudzumu, kas būtu mazāks par faktisko dabaszgāzes patēriņu. Tādējādi dabaszgāzes apjoma noteikšanas metodes nodrošinot to, ka enerģijas lietotājam nav ekonomiska pamata pārkāpt dabaszgāzes lietošanas noteikumus.

4.2. Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma lēģitīmie mērķi esot, pirmkārt, nodrošināt energoapgādes sistēmu efektīvu un operatīvu darbību visas sabiedrības interesēs; otrkārt, atlīdzināt sadales sistēmas operatoram un citiem enerģijas lietotājiem nodarītos zaudējumus un radušos izdevumus sakarā ar enerģijas lietotāja darbībām, kas vērstas uz dabaszgāzes patēriņa uzskaites samazināšanu vai dabaszgāzes lietošanu bez maksas; treškārt, aizsargāt enerģijas lietotājus pret dominējošā stāvokli esošiem energoapgādes komersantiem.

4.3. Apstrīdētajās normās noteiktais pārrēķins, kura rezultātā maksājums par izlietoto dabaszgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem veicams dubultā apmērā, esot piemērots līdzeklis lēģitīmā mērķa sasniegšanai. Tādējādi sadales sistēmas operatoram tiekot atlīdzināti visi iespējamie zaudējumi un izdevumi, kas radušies tādu enerģijas lietotāja darbību dēļ, ar kurām tas samazinājis uzskaitītās dabaszgāzes patēriņa apjomu vai radījis iespēju patērēt dabaszgāzi bez maksas. Zaudējumu nodarīšanas faktu esot grūti konstatēt ar tīkla īpatnībām saistītā komercuzskaites mēraparātu izvietojuma dēļ. Proti, dabaszgāzes uzskaites mēraparāti esot izvietoti objekta īpašniekam piederošā nekustamajā īpašumā, bet attiecīgie īpašnieki nenodrošinot piekļuvi šiem objektiem. Turklāt sadales sistēmas operatoram neesot iespējams precīzi konstatēt, kurā brīdī enerģijas lietotājs pieļāvis pārkāpumu un cik liela apmēra zaudējumi nodarīti. Tādēļ izlietotās dabaszgāzes pārrēķina periods esot aprobežots ar vienu gadu, lai aizsargātu enerģijas lietotāju no nesamērīgi lielu zaudējumu piedziņas par labu sadales sistēmas operatoram.

Ierobežojums esot nepieciešams arī tādēļ, ka nepastāvot citi tikpat iedarbīgi līdzekļi, kas pamattiesības ierobežotu mazāk. Apstrīdētajās normās paredzētā kompensācija pēc sava rakstura esot zaudējumus atlīdzinoša, nevis sodošā, tāpēc neesot pamata to vērtēt kontekstā ar Civillikumā ietverto līgumsoda regulējumu. Turklāt pārrēķins dubulta apmēra maksājums par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem esot samērīgs ar kaitējumu un risku, kas radīts sadales sistēmas operatoram, citiem lietotājiem un sabiedrībai kopumā. Tā kā esot iespējami arī tādi energoapgādes komersanta zaudējumi, kas saistīti ar sprādzienbīstamību, dabasgāzes piegādes apturēšanu citiem enerģijas lietotājiem, sadales sistēmas apsekošanu un remontdarbiem, neesot samērīgi prasīt, lai enerģijas lietotājs sedz izdevumus tikai par patērēto dabasgāzi.

5. Pieaicinātā persona – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas varētu tikt atzītas par atbilstošām likumdevēja piešķirtajam pilnvarojumam tikai tiktāl, ciktāl tās nodrošina individualizācijas principa un patērētāju tiesību aizsardzību regulējošu normatīvo tiesību aktu prasību ievērošanu, kā arī nesatur tādu regulējumu, ko noteikusi privātpersona bez demokrātiskas leģitīmācijas. Ministru kabinets esot tiesīgs noteikt kārtību attiecībā uz norēķiniem par saņemtajiem pakalpojumiem un nokavējuma procentu apmēru atbilstoši mainīgajiem tiesiskajiem un faktiskajiem apstākļiem, sabalansējot energoapgādes komersanta un enerģijas lietotāja intereses. Tomēr apstrīdētās normas nedrīkstot radīt tādas jaunas tiesiskās attiecības, kas jau neizriet no Enerģētikas likuma.

Noteikumu Nr. 78 88. punkta atbilstība Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai esot vērtējama, ņemot vērā Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 (turpmāk – lieta Nr. 2019-37-0103) izteiktās atziņas, tostarp par ekonomisko ekvivalenci, to, ka patērētās dabasgāzes daudzums nosakāms iespējami tuvu tam, kas patērēts faktiski, un ka pārrēķins nav acīmredzami nesamērīgs un netaisnīgs. Noteikumu Nr. 78 89. punktā noteiktā maksājuma juridiskā daba esot vērtējama kontekstā ar to, vai tā apmēra aprēķināšanas metode nepieļauj energoapgādes komersanta iedzīvošanos uz enerģijas lietotāja rēķina un ir samērīga ar dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību sākotnējo ekonomisko interesi.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Apstrīdētās normas ieviešot jaunu civiltiesiskās atbildības piemērošanas kārtību, atbilstoši kurai sadales sistēmas operatoram neesot jāpierāda zaudējumi un notiekot atkāpšanās no Civillikumā nostiprinātā cēloņsakarības principa. Šāda pieeja būtu atbalstāma vienīgi tad, ja

likumdevējs augstāka juridiska spēka tiesību normā, tas ir, Enerģētikas likumā, būtu nostiprinājis no Civillikuma regulējuma atšķirīgus zaudējumu atlīdzības noteikumus, kā arī noteicis robežas Ministru kabinetam piešķirtajam pilnvarojumam noteikt izraudzītā tiesību aizsardzības līdzekļa piemērošanas kārtību. Turklāt Ministru kabinets tādu jautājumu noregulēšanai, kurus Saeima uzdevusi noregulēt pašam Ministru kabinetam, esot pārpilnvarojis personu bez demokrātiskas leģitīmācijas.

Vērtējot patērētās dabasgāzes pārrēķina kārtības samērīgumu, esot jāņem vērā, ka vienīgais aspekts, kas ietekmē un samazina pārrēķina apmēru, ir tas, kādā apmērā enerģijas lietotājs noteiktajā periodā ir veicis maksājumus par dabasgāzi, nevis tas, kāda veida pārkāpumu tas izdarījis un kāda apmēra kaitējums nodarīts. Turklāt ne Enerģētikas likums, ne Noteikumi Nr. 78 neparedzot, kā tiek noteiktas diferencētās dabasgāzes patēriņa normas, kas esot būtiska aprēķina komponente attiecībā uz māsaimniecības lietotājiem.

Ja likumdevējs ir izvēlējis atvieglot sadales sistēmas operatoram aprēķina veikšanu pārkāpuma gadījumā, tad gan sadales sistēmas operatoram, gan enerģijas lietotājam vajagot būt nodrošinātām vienlīdzīgām tiesību un tiesisko interešu aizsardzības iespējām, kā arī jābūt paredzētiem pienākumiem, kas veicami pirms tam, kad tiek piemērots izraudzītais līdzeklis, vai arī tad, kad pārkāpums tiek konstatēts. Sadales sistēmas operatoram vajadzētu regulāri apsekot un verificēt dabasgāzes norēķinu uzskaites mēraparātus vai dabasgāzes patēriņa skaitītājus. Ja sadales sistēmas operatoram rodas aizdomas par pārkāpuma iespējamību, tam vajadzētu izteikt enerģijas lietotājam brīdinājumu, lai iespējama pārkāpums tiktu novērsts. Savukārt enerģijas lietotājam vajagot būt nodrošinātai iespējai lūgt sadales sistēmas operatoru pārbaudīt mēraparātu vai skaitītāju gadījumā, ja viņiem rastos aizdomas, ka tas neatbilst normatīvajos aktos noteiktajām prasībām vai normālai lietošanas kārtībai. Lai veicinātu enerģijas lietotāju labticīgu un savlaicīgu vēršanos pie sadales sistēmas operatora sakarā ar ievērotajām neatbilstībām, šāds lūgums nedrīkstētu ikkatrā gadījumā izraisīt civiltiesisko atbildību.

Satversmes tiesai būtu jāvērtē, vai samērīguma principam atbilst tāda situācija, ka enerģijas lietotāja pārkāpumu konstatē pats sadales sistēmas operators. Turklāt Noteikumi Nr. 78 neparedzot, vai un kādas enerģijas lietotājam kā potenciālajam pārkāpuma izdarītājam ir iespējas pierādīt, ka konkrētais pārkāpums nav pieļauts, vai norādīt uz citiem attaisnojošiem iemesliem, nevēršoties tiesā.

Satversmes tiesas secinājumi, kas izdarīti spriedumā lietā Nr.2019-37-0103, neesot tieši attiecināmi uz izskatāmo lietu, jo Enerģētikas likuma normās ietvertais likumdevēja piešķirtais pilnvarojums un arī apstrīdēto normu saturs esot atšķirīgs. Proti, lietā Nr. 2019-37-0103

atšķirībā no izskatāmās lietas likumdevējs pats jau bija noregulējis būtiskākos jautājumus.

Tieslietu ministrija papildus norāda, ka jau Noteikumu Nr. 78 izstrādes procesā tā esot vērsusi Ekonomikas ministrijas uzmanību uz apstrīdēto normu neskaidrību, neatbilstību samērīguma principam un to izdošanai nepieciešamā pilnvarojuma trūkumu. Ekonomikas ministrija esot apņēmusies izvērtēt regulējuma efektivitāti un, ja nepieciešams, to pilnveidot, tomēr šāds izvērtējums neesot veikts.

7. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Energētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Ekonomikas ministrijas viedoklis par Noteikumu Nr. 78 88.1. apakšpunkta un 89. punkta atbilstību Satversmei un Energētikas likuma normai jau esot ietverts Ministru kabineta atbildes rakstā izskatāmajā lietā. Līdz ar to ministrija pievienojoties atbildes rakstā norādītajiem viedokļiem un argumentiem. Tāpat arī ministrijas viedoklis un argumenti par Noteikumu Nr. 78 88.2. apakšpunkta atbilstību Satversmei un Energētikas likuma normai sakrīt ar to, kas pausts Ministru kabineta atbildes rakstā lietā Nr. 2021-08-03.

Papildus Ekonomikas ministrija norāda, ka Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 izdarītie secinājumi nevarot tiešā veidā ietekmēt izskatāmo lietu, jo apstrīdētās normas abās lietās neesot identiskas. Tomēr esot jāņem vērā spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 atzītais, ka enerģijas lietotāja pienākumam samaksāt par izlietoto dabasgāzi un veikt papildu maksājumu kā kompensāciju gadījumā, kad dabasgāze patērēta bez uzskaites un maksas, ir leģitīms mērķis. Tāpat esot jāievēro Satversmes tiesas atzītais, ka minētais maksāšanas pienākums ir piemērots un nepieciešams enerģijas lietotāja pamattiesību ierobežojums.

Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta spriedumos lietās Nr. 2019-10-0103 (turpmāk – lieta Nr. 2019-10-0103) un Nr. 2019-37-0103 ietvertās atziņas varētu būt attiecināmas arī uz Noteikumu Nr. 78 87., 88. un 89. punktā iekļautajām tiesību normām, kuras esot līdzīgas minētajos spriedumos apstrīdētajām normām. Tādēļ Ekonomikas ministrija šobrīd izstrādājot Noteikumu Nr. 78 grozījumu projektu, kurā citstarp esot paredzēts veikt izmaiņas patērētās dabasgāzes daudzuma aprēķināšanā mājaisaimniecības lietotājiem, lai novērstu *ultra vires* situāciju, kā arī izslēgt no šiem noteikumiem 89. punktu.

8. Pieaicinātā persona – Patērētāju tiesību aizsardzības centrs – uzskata, ka visprecīzākā patērētās dabasgāzes aprēķina metode būtu tāda, ka tiktu ņemts vērā faktiski patērētās dabasgāzes daudzums līdzīgos

apstākļos līdzīgā laikposmā. Tādējādi aprēķins tiktu veikts individuāli katram enerģijas lietotājam, ņemot vērā konkrētā objekta energoefektivitāti, alternatīvu apkures iespēju esību, dabasgāzes lietošanas paradumus, enerģijas lietotāja vidējo patēriņu līdzīgā laikposmā un citus individuālos apstākļus.

Noteikumu Nr. 78 88.2. apakšpunktā paredzētās dabasgāzes patēriņa aprēķina metodes, atbilstoši kurām netiek ņemti vērā lietotāja individuālie dabasgāzes patēriņa paradumi un gazificētā objekta konkrētie raksturlielumi, esot neprecīzas un neatbilstot taisnīguma principam. Maksimālā patēriņa aprēķina metode varot novest pie nesamērīgi liela patērētās dabasgāzes daudzuma aprēķināšanas. Turklāt Ministru kabinets, izdodot Noteikumu Nr. 78 88.2. apakšpunktu, esot pārpilnvarojis sadales sistēmas operatoram patērētās dabasgāzes aprēķina kārtības noteikšanu atbilstoši paša energoapgādes komersanta apstiprinātām dabasgāzes diferencētās patēriņa normām, un spriedumā lietā Nr. 2019-10-0103 tas atzīts par rīcību *ultra vires*.

Noteikumu Nr. 78 88.1. apakšpunktā noteiktā aprēķina metode pēc būtības esot līdzīga tai, kas jau tika vērtēta Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103, kurā Satversmes tiesa atzinusi, ka vispārīgā gadījumā pēc maksimālā patēriņa metodes noteiktais patēriņš ir lielāks par faktisko dabasgāzes patēriņu un līdz ar to uzskatāms par netaisnīgu.

Jau Noteikumu Nr. 78 izstrādes gaitā Patērētāju tiesību aizsardzības centrs esot Ekonomikas ministrijai sniedzis viedokli par to 89. punkta neatbilstību patērētāju tiesībās nostiprinātajam principam, ka maksājumam jābūt samērīgam ar līgumsaistību neizpildīšanas vai nepienācīgas izpildīšanas rezultātā radītajiem zaudējumiem. Turklāt enerģijas lietotājam pēc būtības par vienu un to pašu pārkāpumu esot jāveic maksājums dubultā apmērā. Šāds regulējums neatbilstot arī līgumslēdzēju pušu tiesiskās vienlīdzības principam, jo nostādot patērētāju savu interešu aizsardzībai neizdevīgā stāvoklī. Atšķirībā no Civillikuma regulējuma neesot paredzēta iespēja samazināt maksājuma apmēru, piemēram, ņemot vērā konkrētā gadījuma individuālos apstākļus. Turklāt praksē varot rasties arī tādas situācijas, kad zaudējumu cēlonis ir paša sadales sistēmas operatora vai trešo personu darbība vai bezdarbība. Ievērojot minēto, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs uzskata, ka Noteikumu Nr. 78 89. punktā noteiktais maksājums pēc savas dabas ir sodošs un līdz ar to pielīdzināms līgumsodam.

9. Pieaicinātā persona – Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija – uzskata, ka, ievērojot lietā Nr. 2019-37-0103 atzīto, apstrīdētās normas būtu atzīstamas par neatbilstošām Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai, jo tās pēc būtības esot līdzīgas lietā Nr. 2019-37-0103 apstrīdētajām normām.

Tomēr neskatoties uz lietā Nr. 2019-37-0103 secināto, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija norāda, ka atļautā maksimālā dabasgāzes patēriņa metode ne vienmēr būtu atzīstama par tādu, kas nenodrošina ekonomisko ekvivalenci. Atkarībā no neatļautās darbības, kuru veicis enerģijas lietotājs, pārkāpuma ilguma un citiem apstākļiem aprēķinātais dabasgāzes daudzums varot būt arī mazāks nekā pārkāpuma periodā faktiski patērētais.

Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija nepiekrīt viedoklim, ka citas, Noteikumos Nr. 78 neminētas aprēķina metodes, varētu būt efektīvākas. Pārkāpuma periodā izlietotās dabasgāzes daudzumu noteikt precīzi būtu sarežģīti, jo tas esot atkarīgs no daudziem apstākļiem. Tad būtu jānosaka visi apstākļi, kas var ietekmēt izlietotās dabasgāzes daudzumu, kā arī kritēriji, pēc kuriem vērtējama katra apstākļa ietekme uz faktiski izlietotās dabasgāzes daudzumu. Turklāt ne visos gadījumos sadales sistēmas operators būšot spējīgs noskaidrot un novērtēt visus apstākļus, kas varēja ietekmēt pārkāpuma periodā faktiski izlietotās dabasgāzes daudzumu. Līdz ar to regulējums būtu nesamērīgi apjomīgs un tomēr nepilnīgs.

10. Pieaicinātā persona – akciju sabiedrība "Gaso" – uzskata, ka nevar būt nekādu šaubu par to, ka Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā Saeimas noteiktais pilnvarojums Ministru kabinetam izdot apstrīdētās normas ir skaidrs un pietiekams. Akciju sabiedrība "Gaso" pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā paustajam viedoklim un argumentiem par Noteikumu Nr. 78 88.1. apakšpunktā noteiktā ierobežojuma leģitīmo mērķi un samērīgumu.

Pretēji Satversmes tiesas secinājumiem lietā Nr. 2019-37-0103 par dabasgāzes diferencētā patēriņa metodes neatbilstību Satversmes 64. pantam akciju sabiedrība "Gaso" tomēr uzskata, ka šī metode objektīvi uzrāda visdrīzāk iespējamo un ticamāko dabasgāzes faktisko patēriņu. Diferencētās patēriņa normas esot vairākus gadu desmitus ilgu novērojumu un zinātnisko pētījumu rezultāts, kas tāpat kā fizikas likumsakarības un statistikas dati pastāvēt neatkarīgi no Ministru kabinetam dotā pilnvarojuma.

Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 par satversmīgu atzītās uz faktiski patērētās dabasgāzes daudzuma līdzīga laikposmā un līdzīgos apstākļos pamatotās metodes piemērošana praksē izrādījusies pārāk sarežģīta ne tikai attiecībā uz ražošanas un pakalpojumu sniegšanas objektiem, bet arī uz māsaimniecībām jaunajos projektos, kur siltināšanai izmantoti dažādi materiāli un arī iedzīvotāju skaits esot atšķirīgs. Tāpat neesot skaidrs, cik daudz līdzīgu objektu sadales sistēmas operatoram vajadzētu izanalizēt, lai noteiktu faktisko dabasgāzes patēriņu gadījumos, kad vēsturiskie dati nav pieejami. Šīs metodes piemērošana radot nevienlīdzīgu attieksmi pret enerģijas lietotājiem, jo par vienu un to pašu

pārkāpumu aprēķinātais patērētās dabasgāzes daudzums un attiecīgā maksājuma summas krietni atšķiroties. Turklāt šī metode motivējot lietotājus apzināti patērēt dabasgāzi lielākos apjomos, jo jāmaksā par to būs tikai tādā apjomā, kāds tiek uzskatīts par atbilstošu līdzīgos apstākļos un līdzīgā periodā patērētajam apjomam.

Papildus iepriekšminētajam akciju sabiedrība "Gaso" vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka atbildētājs vienas Pieteikumu iesniedzējas izskatīšanā esošajā civillietā jau 2014. gadā esot pārkāpis dabasgāzes piegādes līguma un normatīvo tiesību aktu prasības, un atzinis savu vainu. Starp akciju sabiedrību "Gaso" un minēto personu esot noslēgta vienošanās par parāda labprātīgu samaksu, turklāt šīs vienošanās rezultātā vairāk nekā divarpus reizes esot samazināts tas maksājuma apmērs, ko būtu bijis iespējams prasīt tiesvedības procesā.

11. Pieaicinātā persona – akciju sabiedrība "Latvijas Gāze" – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Ministru kabinets esot atbilstoši Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā paredzētajam pilnvarojumam noteicis sadales sistēmas operatora tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē, kā arī kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem. Akciju sabiedrība "Latvijas Gāze" piekrit Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajiem apsvērumiem, kas apliecinot to, ka apstrīdētajās normās ir pamatoti noteikti sadales sistēmas operatora pienākumi un rīcība dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā.

Maksājums par dabasgāzi pārkāpuma gadījumā nedrīkstētu būt līdzvērtīgs tam maksājumam vai mazāks par to maksājumu, kas veicams gadījumos, kad enerģijas lietotājs nav iejaucies dabasgāzes sadales sistēmā, lai neveicinātu lietotāju iejaukšanos šajā sistēmā. Turklāt šādas iejaukšanās atklāšana un novēršana esot saistīta ar papildu izmaksām un varot apdraudēt sadales sistēmas normālu darbību, kā arī radīt zaudējumus sadales sistēmas operatoram.

Patērētās dabasgāzes pārrēķina metodēs izmantotie kritēriji "atļautā maksimālā slodze", "iekārtu un aparātu maksimālā slodze" un "diferencētās patēriņa normas" esot objektīvi izmērāmi vai nosakāmi, tātad arī paredzami, skaidri un saprotami lielumi. Lietotājs, vienojoties ar sadales sistēmas operatoru, esot tiesīgs mainīt atļauto maksimālo slodzi, lai tā vistuvāk atbilstu ikdienā nepieciešamajam lielākajam dabasgāzes daudzumam, bet neapdraudētu dabasgāzes sistēmas drošumu. Savukārt dabasgāzes diferencētās patēriņa normas esot vidusmēra enerģijas lietotājam nepieciešamais vidējais enerģijas daudzums. Ministru kabinets esot atbilstoši līdzsvarojis enerģijas lietotāja Satversmes 105. pantā

noteiktās tiesības ar visas sabiedrības interesēm, jo dubulta apmēra aprēķins tiekot veikts tikai par vienu gadu vai pat īsāku laikposmu, lai gan faktiski enerģijas lietotāja pārkāpums var būt ildzis arī vairākus gadus.

Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr.2019-37-0103 aplūkotā Enerģētikas likuma norma esot pilnvarojusi Ministru kabinetu noteikt "faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu", taču šā likuma 107. panta septītā daļa to pilnvarojot noteikt sadales sistēmas operatora un enerģijas lietotāju tiesības un pienākumus, kā arī kārtību, kāda veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem. Tādējādi likumdevējs esot nolēmis, ka enerģijas lietotājam vairs nav piešķiramas tiesības norēķināties par faktiski patērēto dabasgāzes daudzumu, ko objektīvi noteikt nemaz neesot iespējams.

Turklāt pretrunā ar Satversmes 91. panta pirmo teikumu būtu tāda situācija, ka enerģijas lietotāji, kuri saņem dabasgāzi, neiejaucoties sadales sistēmā, un lietotāji, kuri dabasgāzi saņem, iejaucoties sadales sistēmā, norēķinās vienādi, tas ir, tikai par faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu. Pēc akciju sabiedrības "Latvijas Gāze" ieskata, Noteikumu Nr. 78 87., 88., 89. un 90. punkts būtu aplūkojami kā vienots tiesiskais regulējums, kura atbilstība Satversmei vērtējama arī saistībā ar tās 90., 91. un 116. pantu.

12. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Lauris Rasnačs – uzskata, ka apstrīdēto normu mērķis ir kompensēt sadales sistēmas operatoram zaudējumu, proti, negūto samaksu par dabasgāzi, ko lietotājs savas ļaunprātīgās rīcības dēļ lietojis vairāk, nekā konstatēts pēc komercuzskaites mēraparāta rādījumiem. Tomēr, ievērojot to, ka Ministru kabinets atbrīvojis cietušo no pienākuma pierādīt zaudējumus un veicamais maksājums nav saistīts ar individuālajiem apstākļiem, varot secināt, ka kompensācijas mehānismam drīzāk piemīt līgumsoda jeb sodošs, nevis zaudējumu atlīdzināšanas raksturs.

Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ietvertais pilnvarojums noteikt "tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā" esot saturiski plašs, un tā ievērošana esot pārbaudāma, noskaidrojot to, vai apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs. Noteikumos Nr. 78 esot nostiprinātas tādas neatspēkojamas prezumpcijas par pārkāpuma esību un kompensācijas apmēru, kuras neatbilstot taisnīguma un samērīguma principiem. Praksē esot iespējami arī tādi gadījumi, kad skrāpējumi uz mēraparāta bijuši jau pirms tā uzstādīšanas vai radušies, mēraparātu skarot kādam krītošam priekšmetam. Turklāt esot iespējams arī tas, ka mēraparāts ir bojāts, taču rādījumu precizitāte nav ietekmēta. Enerģijas lietotājam netiekot dota iespēja pierādīt, ka faktiski patērētās dabasgāzes daudzums ir mazāks par veikto pārrēķinu. Viens gads, ar ko aprobežots periods, par kuru tiek aprēķināts dabasgāzes patēriņš,

neesot pietiekami būtisks noteikums kompensācijas apjoma ierobežošanai. Pat par vienu gadu veikts aprēķins tad, ja tiek piemērota dubultā likme, varot ievērojami pārsniegt faktisko dabasgāzes patēriņu.

Atšķirīgas metodikas piemērošanai māsaimniecības lietotājiem un lietotājiem, kas nav māsaimniecības lietotāji, neesot pamata, jo lietotāju patērētās dabasgāzes apjoms varot būt līdzīgs. Objektīvās grūtības noteikt vidējo dabasgāzes patēriņu lietotājiem, kas nav māsaimniecības lietotāji, nevarot būt pamats piešķirt sadales sistēmas operatoram tiesības pilnīgi visos gadījumos aprēķināt kompensāciju par tādu patērētās dabasgāzes daudzumu, kas var vairākkārt pārsniegt faktisko patēriņu.

Līdzeklis, kas mazākā mērā aizskartu personu pamattiesības, varētu būt tāds, ka tiek lokalizēts daudzdzīvokļu mājā esošo enerģijas lietotāju kopums, noteikts kopējais dabasgāzes patēriņš, no tā atņemts to lietotāju patēriņš, par kuriem nav šaubu, bet uz lietotāju, kura mēraparāts ir bojāts, tiek attiecināta tikai šādā veidā iegūtā starpība. Iespējams būtu arī tāds risinājuma elements, ka sadales sistēmas operators vai tiesa izvērtē lietotāja iebildumus un pierādījumus, proti, katrā konkrētajā gadījumā individuāls kompensācijas pamatotības un samērīguma izvērtējums.

13. Pieaicinātā persona – Dr. sc. ing. Laila Zemīte – uzskata, ka nav iespējams piemērot vienotu dabasgāzes patēriņa aprēķina metodi visiem gadījumiem, vienlaikus nodrošinot augstāko precizitāti. Apstrīdētajās normās paredzētās metodes esot zinātniski pamatotas un pēc iespējas tuvinot dabasgāzes patēriņa uzskaiti katrai tipveida lietotāju grupai vai atsevišķiem lietotājiem, kuriem šis patēriņš ir specifisks.

Attiecībā uz enerģijas lietotājiem, kas nav māsaimniecības lietotāji, maksimālā patēriņa metode esot efektīvākais veids, kā noteikt dabasgāzes patēriņu. Vidējais iekārtas dabasgāzes patēriņš varot būt līdzvērtīgs maksimāli pieļaujamam patēriņam. Savukārt attiecībā uz māsaimniecības lietotājiem efektīvākā metode esot dabasgāzes diferencētas patēriņa normas, jo tās norādot uz zinātniski pamatotu vidēji nepieciešamo enerģijas daudzumu. Salīdzināšanas principa metodes izmantošana varot novest pie lielas neprecizitātes abos interešu virzienos, jo salīdzināmie objekti tomēr varot būt visai atšķirīgi. Viedo skaitītāju sistēma palīdzētu ievērojami samazināt dabasgāzes zudumus sistēmā, taču pilnībā neizslēgtu dabasgāzes zagšanas iespējas.

Vērtējot Noteikumu Nr. 78 89.punktā noteiktā maksājuma samērīgumu, esot jāņem vērā tā preventīvais mērķis – atturēt enerģijas lietotājus no patvaļas saistībā ar nelikumīgiem pieslēgumiem un dabasgāzes izmantošanu neparedzētā un neuzskaitītā veidā. Maksājums ar pilnīgo atbildības pārnesi uz negodprātīgiem enerģijas lietotājiem esot vērst uz godprātīgu lietotāju mantisko interešu ievērošanu un labklājību. Tas attiecīgi uzlabojot enerģētiskās nabadzības rādītājus, jo esot novērojama tieša

sakarība starp faktiski patērētās enerģijas daudzumu un iespēju saņemt enerģiju bez maksas. Tāpat vajagot ņemt vērā arī to, ka ievērojams skaits nelaimes gadījumu ir saistāms ar neatbilstošu dabasgāzes lietošanu, piemēram, zagšanu. Tādējādi šā maksājuma samērīgums drīzāk būtu vērtējams, ņemot vērā tā preventīvo mērķi – aizsargāt personu dzīvību, veselību un īpašumu un dabasgāzes sistēmas stabilitāti –, nevis saistību ar faktisko dabasgāzes patēriņu un sadales sistēmas operatoram radītajiem zaudējumiem. Arī citu Eiropas valstu tiesiskajā regulējumā esot paredzēti līdzīgi maksājumi.

Ja enerģijas lietotāja nelikumīgā dabasgāzes patēriņa apjoms būtu precīzi jāpierāda katrā konkrētajā gadījumā, tas ne vien prasītu nesamērīgas pūles, bet lielākoties nemaz nebūtu iespējams. Maksājuma aprēķina piesaiste vienīgi faktiskajam patēriņam novestu pie sarežģītām procedūrām, ilgstošiem procesiem un maksājuma minimizācijas, bet nespētu efektīvi novērst nelikumīgu dabasgāzes izmantošanu un sabiedrības apdraudējumu.

Secinājumu daļa

14. Ministru kabinets 2017. gada 7. februārī izdeva Noteikumus Nr. 78, kas stājās spēkā 2017. gada 3. aprīlī. Līdz ar tiem izdotas un stājās spēkā arī apstrīdētās normas, tas ir, lietā apstrīdētās Noteikumu Nr. 78 88. un 89. punkta redakcijas. Kopš Noteikumu Nr. 78 spēkā stāšanās tie tika grozīti divas reizes, citstarp izdarot grozījumus arī apstrīdētajās normās.

14.1. Lietā apstrīdētā Noteikumu Nr. 78 88. punkta redakcija paredzēja, ka šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma dēļ sistēmas operators patērētās dabasgāzes daudzumu lietotājam, kas nav mājssaimniecības lietotājs, aprēķina, pamatojoties uz lietotājam atļauto maksimālo slodzi vai lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja tā pārsniedz lietotājam atļauto maksimālo slodzi. Taču mājssaimniecības lietotājam patērētās dabasgāzes daudzumu aprēķina, ņemot vērā sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktās dabasgāzes diferencētās patēriņa normas sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās vai ņemot vērā lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja lietotājs gazificētajā objektā dabasgāzi izmanto mērķim, kas nav ietverts diferencētajās patēriņa normās sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās.

Savukārt apstrīdētā Noteikumu Nr. 78 89. punkta redakcija noteica: ja izdarīts šo noteikumu 87. punktā minētais pārkāpums, sadales sistēmas operators veic pārrēķinu par izlieto to dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem dubultā apmērā atbilstoši šo noteikumu 88. punktam, atskaitot ar komercuzskaites mēraparātu uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā samazināts patērētās dabasgāzes uzskaitītais daudzums, un

dabaszāzes cenu nosakot pēdējās garantētās piegādes cenas apmērā pārkāpuma fakta konstatācijas mēnesī. Pamatojoties uz veikto izlietotās dabaszāzes pārrēķinu, sistēmas operators izraksta lietotājam rēķinu, kurā norāda izlietotās dabaszāzes pārrēķinu un samaksas termiņu, kā arī to, ka lietotājam ir pienākums laikus un pilnā apmērā norēķināties ar sadales sistēmas operatoru.

2020. gada 21. janvārī izdoti Ministru kabineta noteikumi Nr. 49 "Grozījumi Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumos Nr. 78 "Dabaszāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi"", kuri stājās spēkā 2020. gada 25. janvārī un ar kuriem citstarp grozīts Noteikumu Nr. 78 89. punkts. Tas redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, noteica, ka šo noteikumu 87. punktā ietvertā pārkāpuma gadījumā sadales sistēmas operators veic pārrēķinu par izlietoto dabaszāzi, izmantojot formulu, atbilstoši kurai vispirms no patērētās dabaszāzes daudzuma, kas aprēķināts atbilstoši šo noteikumu 88. punktam, atņem komercuzskaites mēraparāta uzskaitīto dabaszāzes daudzumu periodā, kurā noticis šo noteikumu 87. punktā minētais pārkāpums. Iegūtā starpība tiek reizināta ar divi un ar summu, ko iegūst, saskaitot sadales sistēmas pakalpojuma tarifu mainīgo daļu (pēc patēriņa grupas) un dabaszāzes cenu pēdējās garantētās piegādes cenas apmērā mēnesī, kad konstatēts pārkāpums.

Vienlaikus Noteikumi Nr. 78 tika papildināti ar 89.¹ punktu, kas paredzēja: "Ja šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma periodā lietotājs nav veicis samaksu par sadales sistēmas pakalpojuma tarifu fiksēto daļu vai veicis to daļēji, aprēķinam, kas iegūts saskaņā ar šo noteikumu 89. punktā minēto formulu, pieskaita sadales sistēmas pakalpojuma tarifu fiksēto daļu (pēc atļautās slodzes) par periodu, kurā samaksa nav veikta. Pamatojoties uz veikto pārrēķinu par izlietoto dabaszāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem, sistēmas operators izraksta lietotājam rēķinu, kurā norāda arī samaksas termiņu. Lietotājam ir pienākums noteiktajā termiņā pilnā apmērā norēķināties ar sadales sistēmas operatoru."

Visbeidzot 2021. gada 10. augustā tika izdoti Ministru kabineta noteikumi Nr. 515 "Grozījumi Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumos Nr. 78 "Dabaszāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi"", kuri stājās spēkā 2021. gada 13. augustā un ar kuriem citstarp grozīts Noteikumu Nr. 78 88., 89. un 89.¹ punkts. Šo noteikumu 88. punktā Ministru kabinets grozījis izlietotās dabaszāzes daudzuma aprēķina metodes, paredzot, ka:

"Šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma dēļ sistēmas operators patērētās dabaszāzes daudzumu aprēķina šādi:

88.1. lietotājam, kas nav māsājaimniecības lietotājs, – pamatojoties uz faktiski patērētās dabaszāzes daudzumu līdzīgos apstākļos līdzīgā laikposmā;

88.2. mājāsaimniecības lietotājam gazificētajos objektos, kuros ir gāzes plīts un centralizēta karstā ūdens apgāde, vai mājāsaimniecības lietotājam gazificētajos objektos, kuros ir gāzes plīts, bet nav ūdens sildītāju un centralizētas karstā ūdens apgādes, – ņemot vērā šo noteikumu 2. pielikumā minētās diferencētās dabasgāzes patēriņa mēneša un gada normas;

88.3. mājāsaimniecības lietotājam, kuram dabasgāzes iekārtas un aparāti ir izmantojami apkurei, un mājāsaimniecības lietotājam, kuram ir uzstādīti gāzes ūdens sildītāji, – pamatojoties uz faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu līdzīgos apstākļos līdzīgā laikposmā".

Noteikumu Nr. 78 89.¹ punkts tika izslēgts. Tāpat no Noteikumu 89. punkta izslēgta tā pārrēķina daļa, kas paredzēja iegūto skaitli reizināt ar divi. Tādējādi tas šobrīd paredz, ka šo noteikumu 87. punktā ietvertā pārkāpuma gadījumā sadales sistēmas operators veic pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi, izmantojot formulu, atbilstoši kurai vispirms no patērētās dabasgāzes daudzuma, kas aprēķināts atbilstoši šo noteikumu 88. punktam, atņem komercuzskaites mērāparāta uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā noticis šo noteikumu 87. punktā minētais pārkāpums. Iegūtā starpība tiek reizināta ar sadales sistēmas pakalpojuma tarifu mainīgās daļas (pēc patēriņa grupas) un dabasgāzes cenas pēdējās garantētās piegādes cenas apmērā mēnesī, kad konstatēts pārkāpums, summu.

14.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka procesuāla rakstura jautājumi skatāmi pirms tiesību normas satversmības izvērtēšanas pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-10-01 10. punktu*).

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku. Šī norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un tiesai nebūtu jātaisa spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv. Ja strīds vairs nepastāv, zūd tiesas procesa jēga (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 18. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-15-01 5. punktu*). Tomēr likums paredz Satversmes tiesai iespēju izbeigt tiesvedību, bet ne pienākumu to darīt. Lietā apstrīdētās normas spēka zaudēšana pati par sevi ne vienmēr ir pamats tiesvedības izbeigšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 29. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-68-01 8. punktu*). Lai izlemtu jautājumu par tiesvedības izbeigšanu uz minētās normas pamata, izskatāmajā lietā Satversmes tiesai jānoskaidro: 1) vai apstrīdētās normas ir zaudējušas spēku un 2) vai nepastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 8. punktu*).

Apstrīdētās normas grozītas ar 2020. gada 21. janvāra un 2021. gada 10. augusta grozījumiem Noteikumos Nr. 78. Šo noteikumu 88. punkts vairs neparedz patērētās dabasgāzes daudzuma aprēķinu, ņemot vērā lietotājam atļauto maksimālo slodzi vai lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi. Šobrīd dabasgāzes diferencētās patēriņa normas mājsaimniecības lietotājam noteicis Ministru kabinets Noteikumu Nr. 78 2. pielikumā, nevis sadales sistēmas operators. Turklāt minētais punkts šobrīd spēkā esošajā redakcijā papildināts ar jaunu aprēķina metodi patērētās dabasgāzes daudzuma noteikšanai. Savukārt Noteikumu Nr. 78 89. punktā ar 2020. gada 21. janvāra grozījumiem precizēta sadales sistēmas pakalpojuma maksas noteikšana. Ar 2021. gada 10. augusta grozījumiem no 89. punkta izslēgta daļa, kura paredzēja pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem dubultā apmērā. Tādējādi Noteikumu Nr. 78 88. un 89. punkts ir grozīti pēc būtības un lietā apstrīdētās Noteikumu Nr. 78 88. un 89. punkta redakcijas ir zaudējušas spēku.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 2. punktam tiesa var apstrīdēt Satversmes tiesā vienīgi tādas normas, kas tika piemērotas vai ir piemērojamas attiecīgajā civillietā, proti, normas, no kurām ir atkarīgs civillietā esošā tiesiskā strīda risinājums. Savukārt Satversmes tiesai, izskatot uz tiesas pieteikuma pamata ierosinātu lietu, vienmēr ir jāizvērtē, kāda ietekme uz attiecīgo civillietu būs tās spriedumam. Tādēļ gadījumos, kad lieta ir ierosināta uz tiesas pieteikuma pamata, par nepieciešamību turpināt tiesvedību var liecināt tas, ka civillietas atrisināšanai ir nepieciešams atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no noteikta brīža pagātnē. Par nepieciešamību turpināt tiesvedību var liecināt arī tas, ka apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no noteikta brīža pagātnē nepieciešama, lai aizsargātu arī citu tādu personu pamattiesības, kuras uzsākušas šo pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 20. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-19-01 7. punktu*).

No Pieteikumu iesniedzēju pieteikumiem izriet, ka tās lūdz Satversmes tiesu, nosakot brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, nodrošināt enerģijas lietotāju – atbildētāju to izskatīšanā esošajās civillietās – pamattiesību aizsardzību. Tas esot nepieciešams, jo saskaņā ar Civillikuma 3. pantu katra civiltiesiska attiecība apspriežama pēc likumiem, kas bijuši spēkā tad, kad šī attiecība radusies, pārgrozījusies vai izbeigusies. Turklāt pieteikumos norādīts, ka apstrīdētās normas ir piemērojamas ne vien Pieteikumu iesniedzēju izskatīšanā esošajās civillietās, bet arī virknē citu civillietu, kas atrodas dažādās iztiesāšanas stadijās (*sk. pieteikumus lietās materiālu 1. sēj. 3. un 5. lp., 7. sēj. 65., 67., 87., 88. un 148. lp., 8. sēj. 4., 20., 37., 39., 124. un 127. lp., 15. sēj. 117. un 158. lp. un 16. sēj. 16.–18., 68. un 70. lp.*).

Tādējādi civillietu izskatīšanai, kurās Pieteikumu iesniedzējas vērsušās Satversmes tiesā, ir nepieciešams vērtēt apstrīdēto normu atbilstību augstāka juridiska spēka normām.

Līdz ar to tiesvedība lietā ir turpināma.

15. Pieteikumu iesniedzējas lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 21. punktu*).

15.1. Apstrīdētajās normās ietvertas enerģijas lietotāja un sadales sistēmas operatora tiesības un pienākumi Noteikumu Nr. 78 87. punktā minētā pārkāpuma gadījumā. Tā kā saskaņā ar Noteikumu Nr. 78 89. punktu pārrēķins par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma dēļ veicams dubultā apmērā atbilstoši 88. punktā ietvertajām aprēķina metodēm, apstrīdētās normas ir savstarpēji cieši saistītas un nevar tikt aplūkotas atrauti cita no citas.

Līdz ar to apstrīdētās normas ir vērtējamas kā vienots tiesiskais regulējums.

15.2. Satversmes tiesa, pēc tiesas pieteikuma izskatot lietu par likuma normas atbilstību Satversmes 64. pantam un citai Satversmes VIII nodaļā ietvertai normai, apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 64. pantam ir vērtējusi, nosakot, vai tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-09-0106 6. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 14.2. punktu*).

Izskatāmajā lietā Pieteikumu iesniedzējas ir lūgušas Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam. Tādējādi Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam, citstarp pārbaudot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietvertā pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tajā skaitā atbilstoši Satversmes 64. pantam.

Satversmes tiesa, pārbaudot Ministru kabineta noteikumu normu atbilstību Satversmes 64. pantam, izvērtē arī to, vai Ministru kabinets ir ievērojis likumdevēja noteiktā pilnvarojuma robežas, proti, vai konkrētās Ministru kabineta noteikumu normas atbilst likuma normai, uz kuras pamata tās izdotas (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 24.2. punktu*). Konkrētajā gadījumā Pieteikumu iesniedzējas pēc būtības uzskata, ka apstrīdētās normas

neatbilst Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai, jo tās neatbilstot Satversmes 64. pantam. Tādējādi, pārliecinoties par Ministru kabineta noteikumu normu atbilstību Satversmes 64. pantam, vērtējama arī šo normu atbilstība likuma normai, uz kuras pamata tās izdotas.

Līdz ar to Satversmes tiesa izskatāmajā lietā noskaidros, vai apstrīdētās normas kā vienots tiesiskais regulējums atbilst Satversmes 105. pantam, citstarp pārbaudot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tajā skaitā atbilstoši Satversmes 64. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

16. Satversmes 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību."

16.1. Gadījumos, kad tiek apstrīdēta tiesību normas atbilstība visam Satversmes 105. pantam, bet apstrīdētā norma neparedz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, izvērtējama vienīgi šīs normas atbilstība Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 16.1. punktu*).

Apstrīdētās normas pēc būtības noteica: ja sadales sistēmas operators konstatē, ka patvaļīgi ierīkots pieslēgums pirms komercuzskaites mērāparāta vai enerģijas lietotājs dabasgāzi lieto bez komercuzskaites mērāparāta, vai komercuzskaites mērāparāts vai plomba ir bojāta un kādas minētās darbības dēļ ir samazināts dabasgāzes patēriņa rādījuma lielums vai radīta iespēja dabasgāzi lietot bez maksas (turpmāk – dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpums), enerģijas lietotājs maksā sadales sistēmas operatoram par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem atbilstoši tā veiktajam pārrēķinam saskaņā ar patērētās dabasgāzes daudzuma aprēķina metodēm dubultā apmērā, atskaitot ar komercuzskaites mērāparātu uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā samazināts patērētās dabasgāzes uzskaitītais daudzums (turpmāk – apstrīdētajās normās paredzētais maksājums). Ņemot vērā minēto, secināms, ka izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, tāpēc apstrīdētās normas vērtējamās Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

16.2. Satversmes 105. pants paredz gan tiesību uz īpašumu netraucētu īstenošanu, gan arī valsts iespēju sabiedrības interesēs ierobežot šīs tiesības. Tādējādi minētais pants, no vienas puses, ietver valsts pienākumu veicināt un atbalstīt tiesības uz īpašumu, proti, pieņemt tādus

likumus, kas nodrošinātu šo tiesību aizsardzību, taču, no otras puses, dod valstij arī tiesības noteiktā apjomā un kārtībā iejaukties tiesību uz īpašumu izmantošanā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Ar "tiesībām uz īpašumu" Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, piemēram, īpašums Civillikuma 927. panta izpratnē. Arī personas naudas līdzekļi ir tiesību uz īpašumu objekts.

Līdz ar to apstrīdētajās normās paredzētā maksājuma veikšanai izlietojamo personas naudas līdzekļu aizsardzība ietilpst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos noteikto tiesību uz īpašumu tvērumā.

17. Lai izvērtētu apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam, jānoskaidro, vai tās ierobežo enerģijas lietotāju pamattiesības.

Normatīvajos aktos noteikts obligāta maksājuma veikšanas pienākums vienmēr nozīmē tiesību uz īpašumu ierobežojumu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 16. punktu*). Pienākums veikt apstrīdētajās normās paredzēto maksājumu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā aizskar personas īpašumu, proti, samazina tās naudas līdzekļu apmēru, un tādējādi apstrīdētās normas ietver tiesību uz īpašumu ierobežojumu Satversmes 105. panta izpratnē.

Līdz ar to apstrīdētās normas ierobežo enerģijas lietotāja pamattiesības, kas ietvertas Satversmes 105. pantā.

18. Lai izvērtētu Satversmes 105. pantā ietvērto pamattiesību ierobežojuma satversmību, jānoskaidro:

1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu;

2) vai šim ierobežojumam ir leģitīms mērķis;

3) vai šis ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 14. punktu*).

19. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka vārds "likums" nav interpretējams gramatiski un aptver ne tikai Saeimas pieņemtus likumus to formālajā nozīmē, bet arī citus ārējos normatīvos aktus, ja vien tie:

1) izdoti, pamatojoties uz likumu un ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) ir publicēti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo tiesību aktu prasībām;

3) ir pietiekami skaidri formulēti, lai persona varētu izprast no tiem izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas,

kā arī nodrošina aizsardzību pret to patvaļīgu piemērošanu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2016-04-03 20. punktu*).

Jebkuram pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā tiesību normu jaunrades procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 24. punktu*).

20. Tiesību normas pieņemšanas kārtības ievērošana ir tiesību normas spēkā esības priekšnoteikums (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-06 10.4. punktu un 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 32.2. punktu*). Likumdevējs ar Enerģētikas likuma 107. panta septīto daļu pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt kārtību, kādā lietotājiem piegādā dabasgāzi un pārtrauc tās piegādi, dabasgāzes sistēmas drošas lietošanas prasības, tirgotāja, publiskā tirgotāja, sistēmas operatora, lietotāja un gazificētā objekta īpašnieka tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā, kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, nokavējuma procentu apmēru, tirgotāju maiņas kārtību un lietotāju apgādi dabasgāzes piegādes traucējumu gadījumā, kā arī sašķidrinātās dabasgāzes pakalpojuma sniegšanas kārtību. Enerģētikas likuma 107. panta septītā daļa Noteikumos Nr. 78 norādīta kā apstrīdēto normu izdošanas pamats. Noteikumi Nr. 78 ir publicēti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo tiesību aktu prasībām, kā arī pieteikami skaidri formulēti.

21. Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 64. pantam, ciktāl tās dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā paredz māsaimniecības lietotāja pienākumu maksāt par izlietoto dabasgāzi atbilstoši sadales sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktajām dabasgāzes diferencētā patēriņa normām sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās. Ministru kabinets esot pārpilnvarojis sadales sistēmas operatoram izlietotās dabasgāzes daudzuma aprēķina kārtības noteikšanu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā atbilstoši paša sadales sistēmas operatora apstiprinātajām dabasgāzes diferencētā patēriņa normām (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 4. lp., 7. sēj. 66., 89., 90., 116., 146. un 147. lp., 8. sēj. 5., 6., 21., 22., 39., 125. un 126. lp., 15. sēj. 119. lp. un 156.–157. lp. un 16. sēj. 17., 45. un 69. lp.*). Šim viedoklim pievienojas arī Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (*sk. Patērētāju tiesību aizsardzības centra viedokli lietas materiālu 5. sēj. 132. un 133. lp.*).

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 64. pantam, Tieslietu ministrija norāda, ka Enerģētikas likums nepilnvaro Ministru kabinetu noteikt speciālo tiesisko regulējumu attiecībā uz civiltiesisko atbildību dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā (*sk. Tieslietu*

ministrijas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 143.–149. lp.). Savukārt Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētās normas atbilstoši Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ietvertajam pilnvarojumam nosaka kārtību, kādā aprēķina dabasgāzes daudzumu un samaksu par patērēto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem gadījumos, kad enerģijas lietotājs pieļāvis dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu (sk. Ministru kabineta atbildes rakstus lietas materiālu 1. sēj. 40. lp., 7. sēj. 105. lp. un 15. sēj. 136. lp.).

Saskaņā ar Satversmes 64. pantu likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros. Lai nodrošinātu citstarp efektīvāku valsts varas īstenošanu, ir pieļaujama atkāpe no prasības, ka likumdevējam visi jautājumi pilnībā jāizšķir pašam. Šī efektivitāte tiek sasniegta, likumdevējam likumdošanas procesā izlemjot svarīgākos jautājumus, bet detalizētāku noteikumu un likuma ieviešanai dzīvē nepieciešamo tehnisko normu izstrādāšanai pilnvarojot Ministru kabinetu (*sk. piemēram, 2018. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2017-11-03 14.1. punktu un 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.1. punktu*).

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka saskaņā ar varas dalīšanas principu izpildvarai ir tiesības izdot noteikumus tikai likumā noteiktos gadījumos un tie nedrīkst būt pretrunā ar Satversmi un likumiem (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 1998. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 04-03(98) secinājumu daļu*). Tātad Ministru kabinets ārējo normatīvo aktu var izdot tikai tādā gadījumā, ja likumdevējs likumā formulējis pilnvarojumu šāda akta izdošanai un noteicis pilnvarojuma robežas.

Lai izvērtētu izpildvaras izdoto normu atbilstību Satversmes 64. pantam, jāizvērtē, vai ir ievērota pilnvarošanas kārtība, proti, jānoskaidro pilnvarojošo normu saturs un mērķis, bet pēc tam jāpārbauda, vai Ministru kabinets, izdodot attiecīgās normas, ir ievērojis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-33-03 13. punktu*).

22. Likumdevēja dotā pilnvarojuma mērķis ir tas, ko likumdevējs centies panākt, piešķirot Ministru kabinetam tiesības noregulēt kādu jautājumu (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 18.1.1. punktu*). Ar likumdevēja doto pilnvarojumu izpildvarai jāsaprot ne tikai viena konkrēta, lakoniska tiesību norma, bet paša likuma būtība un mērķi. Lai pilnībā izprastu likuma būtību un mērķi, ne vienmēr ir iespējams vadīties tikai no viena likuma, bet nākas vērtēt attiecīgās jomas un dažkārt arī ar to saistīto jomu regulējumu kopumā. Likumdevēja dotais pilnvarojums nozīmē, ka izpildvarai, to īstenojot, jārikojas tiesību sistēmas ietvaros (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 13.3. punktu*).

22.1. Starp dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībniekiem pastāv civiltiesiskas attiecības. Vispārīgo civiltiesību regulējumu Latvijas tiesību sistēmā nosaka Civillikums. Viens no civiltiesību pamatprincipiem ir privātautonomijas princips, atbilstoši kuram tiesību subjekti var brīvi, pēc savas izvēles un ieskatiem veidot savstarpējās civiltiesiskās attiecības (sk.: *Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 20. lpp.*). Civillikums regulē arī tādas situācijas, kad civiltiesiskās attiecības nerodas uz civiltiesību subjektu savstarpējās gribas pamata – piemēram, nodarot zaudējumus citai personai līgumiskajās vai ārpuslīgumiskajās attiecībās (sk.: *Torgāns K. Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 142. lpp.*). Jebkurās civiltiesiskās attiecībās ievērojams ekvivalences princips, kas ir no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātā taisnīguma principa konkretizācijas elements un kas nozīmē, ka neviens no tiesisko attiecību dalībniekiem nepamatoti neiedzīvojas uz cita šo tiesisko attiecību dalībnieka rēķina (sk.: *Torgāns K. (zin. red.), Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 52. un 148. lpp.*).

Dabasgāzes pārvade, uzglabāšana, sadale un tirdzniecība ir regulējams sabiedriskais pakalpojums enerģētikas nozarē (sk. likuma "Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem" 2. panta otrās daļas 1. punktu, Enerģētikas likuma 1. panta 11. punktu un Ministru kabineta 2009. gada 27. oktobra noteikumu "Noteikumi par regulējamiem sabiedrisko pakalpojumu veidiem" 4. punktu). No likuma "Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem" 1. panta un 2. panta otrās daļas 1. punkta izriet, ka valsts ar mērķi citstarp nodrošināt iespēju saņemt nepārtrauktus, drošus un kvalitatīvus sabiedriskos pakalpojumus, kuru cenas atbilst ekonomiski pamatotām izmaksām, regulē sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu kā komercdarbību enerģētikas nozarē, nosakot sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas kārtību un tiesiskās attiecības sabiedrisko pakalpojumu sniegšanā. Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka sabiedrisko pakalpojumu regulēšanā vienmēr jārēķinās ar divām interesēm – pirmkārt, ar piegādātāja interesi nodrošināt sava uzņēmuma ekonomisko darbību un attīstību un, otrkārt, ar patērētāju interesi saņemt nepārtrauktus, drošus un kvalitatīvus sabiedriskos pakalpojumus par samērīgiem tarifiem (sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 24. decembra sprieduma lietā Nr. 2002-16-03 5. punktu). Tādējādi energoapgādi, kas citstarp ietver dabasgāzes iepirkšanu, pārveidi, uzglabāšanu, pārvadi, sadali vai tirdzniecību, nepieciešams licencēt vai reģistrēt (sk. Enerģētikas likuma 1. panta 7. punktu). Tā ir īpaši regulējama, lai nodrošinātu enerģijas lietotāju efektīvu, drošu un kvalitatīvu apgādi ar dabasgāzi pieprasītajā daudzumā un par pamatotām cenām (sk. Enerģētikas likuma 3. panta 1. punktu). Līdz ar to dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību

dalībnieku savstarpējās tiesiskās attiecības regulē ne vien vispārīgās civiltiesību normas, bet arī speciālās tiesību normas.

Satversmes tiesa lietās Nr. 2019-10-0103 un Nr. 2019-37-0103 atzina, ka likumdevēja pienākums papildus noteikt arī izņēmumus no vispārīgā civiltiesību regulējuma pastāvēja citstarp tādēļ, lai līdzsvarotu konkrēto tiesisko attiecību dalībnieku tiesiskās intereses laikā, kad akciju sabiedrība "Latvijas Gāze" Latvijas dabasgāzes tirgū bija monopolstāvoklī (sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.2. punktu un 2020. gada 20. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*). Proti, līdz 2017. gada 5. janvārim Latvijas dabasgāzes tirgū darbojās tikai viens energoapgādes komersants, kas nodrošināja dabasgāzes iepirkšanu, uzglabāšanu, pārvadi, sadali un tirdzniecību. Lai attīstītu konkurenci Latvijas dabasgāzes tirgū, tika būtiski mainīta tā struktūra (sk. *2015. gada 15. septembrī Saeimai iesniegtā likumprojekta Nr. 396/Lp12 "Grozījumi Enerģētikas likumā" anotāciju*). Kopš 2017. gada 5. janvāra pārvades un uzglabāšanas pakalpojumus sniedz akciju sabiedrība "Conexus Baltic Grid" (sk. *Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas licenci Nr. E33002 un licenci Nr. E31002, pieejamas: <https://www.sprk.gov.lv/>*). Turklāt 2017. gada 3. aprīlī, stājoties spēkā atsevišķām Enerģētikas likuma normām un uz to pamata izdotajiem Noteikumiem Nr. 78, Latvijas dabasgāzes tirgus tika pilnībā liberalizēts. Proti, dabasgāzes tirgus tika atvērts citiem dabasgāzes tirgotājiem, nodrošinot enerģijas lietotājiem iespēju brīvi izvēlēties dabasgāzes tirgotāju un iegādāties dabasgāzi par cenu, kas noteikta, tirgus dalībniekiem savstarpēji vienojoties (sk. *Saeimas 2015. gada 22. oktobra sēdes stenogrammu, pieejama: <https://www.saeima.lv/>*). Visbeidzot 2017. gada 7. decembrī sadales pakalpojumu sniegšanu pārņēma akciju sabiedrība "Gaso" (sk. *Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas licenci Nr. E34003, pieejama: <https://www.sprk.gov.lv/>*). Minēto izmaiņu rezultātā akciju sabiedrība "Latvijas Gāze" šobrīd nodarbojas vien ar dabasgāzes tirdzniecību. Tādējādi Latvijas dabasgāzes tirgū tika attīstīta konkurence, nodalot dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operatoru no darbībām, kas saistītas ar dabasgāzes sadali vai tirdzniecību.

Lai arī tika veiktas darbības, kas vērstas uz Latvijas dabasgāzes tirgus liberalizēšanu, atsevišķos šā tirgus sektoros joprojām pastāv monopola apstākļi. Atbilstoši Enerģētikas likuma 45. panta septītajai daļai sadales sistēmas operatoru licenču darbības zonu pārklāšanās nav pieļaujama. Tādējādi 2017. gada 7. decembrī akciju sabiedrībai "Gaso" tika izsniegta ekskluzīva licence dabasgāzes sadalei Latvijas teritorijā. Attiecībā uz pārvades sistēmas operatoriem un uzglabāšanas sistēmas operatoriem Enerģētikas likums šāda veida ierobežojumu neparedz un tādējādi pieļauj vairāku pārvades sistēmas operatoru un uzglabāšanas sistēmas operatoru darbību Latvijas teritorijā. Taču faktiski šobrīd vienīgais pārvades un

uzglabāšanas sistēmu operators Latvijā ir akciju sabiedrība "Conexus Baltic Grid" (*sk. Komersantu reģistru, pieejams: <https://www.sprk.gov.lv/>*). Monopola apstākļos sabiedrības resursi netiek sadalīti visefektīvākajā veidā un tieši vai pastarpināti tiek radīts kaitējums arī patērētājiem (*sk.: Wish R., Bailey D. Competition Law. 9th edition. Oxford: Oxford University, 2018, pp. 7, 18-20*). Proti, monopolstāvoklis ir tirgus nepilnība, kas kaitē preču un pakalpojumu pircējiem, tostarp dabasgāzes galalietotājiem, tādēļ likumdevējam ir pienākums regulēt vairākas tiesiskās attiecības tā, lai monopolstāvoklī esošs komersants nesamērīgi neierobežotu preču un pakalpojumu pircēju tiesības. Līdz ar to valstij joprojām ir no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātā sociāli atbildīgas valsts principa izrietošs pienākums iejaukties Latvijas dabasgāzes tirgū, ciktāl tajā pastāv monopola apstākļi, un līdzsvarot konkrēto tiesisko attiecību dalībnieku tiesiskās intereses, tajā skaitā nosakot izņēmumus no privāttiesisko attiecību noregulējuma (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*).

Likumdevējs dabasgāzes apgādes sistēmu un tirgu ir noregulējis Enerģētikas likumā. Tas nosaka enerģijas lietotāja būtiskākās tiesības liberalizētā dabasgāzes tirgū, proti, tiesības brīvi izvēlēties dabasgāzes tirgotāju (*sk. Enerģētikas likuma 107. panta otro daļu*). Ar dabasgāzes tirdzniecību var nodarboties dabasgāzes tirgotājs vai publiskais tirgotājs, kuri reģistrēti dabasgāzes tirgotāju reģistrā (*sk. Enerģētikas likuma 107. panta pirmo daļu*). Par dabasgāzes saņemšanu no dabasgāzes pārvades sistēmas operatora un transportēšanu līdz enerģijas lietotājam atbild sadales sistēmas operators (*sk. Enerģētikas likuma 45. panta pirmās daļas 2. punktu*). Dabasgāzes piegādi sadales sistēmai nodrošina pārvades sistēmas operators (*sk. Enerģētikas likuma 112. panta 2. punktu un 113. panta 2. punktu*). Vienotajam dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operatoram ir papildu pienākums nodrošināt Baltijas valstīs vienīgās funkcionējošās dabasgāzes krātuves, proti, Inčukalna pazemes gāzes krātuves, darbību, tehnisko ekspluatāciju un attīstību, lai sniegtu dabasgāzes krātuves pakalpojumus (*sk. Enerģētikas likuma 112. panta 4. punktu*). Tādējādi Enerģētikas likums nosaka dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībnieku privāttiesisko attiecību speciālo regulējumu, iezīmējot liberalizētā Latvijas dabasgāzes tirgus funkcionēšanas pamatus.

Savukārt Ministru kabinets ir pilnvarots noteikt dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas kārtību, dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībnieku tiesības un pienākumus, norēķinu kārtību un citus Enerģētikas likumā ietvertajās pilnvarojošajās normās, tostarp 107. panta septītajā daļā, noteiktos jautājumus. Ministru kabinets, kā pamatu norādot citstarp Enerģētikas likuma 107. panta septīto daļu, izdevis Noteikumus Nr. 78. Tie paredz, ka dabasgāzes tirdzniecība lietotājam notiek saskaņā ar šiem

noteikumiem un dabasgāzes tirgotāja un lietotāja noslēgto dabasgāzes tirdzniecības līgumu (*sk. Noteikumu Nr. 78 24. un 28. punktu*). Dabasgāzes tirgotājam ir pienākums noslēgt sadales sistēmas pakalpojumu līgumu ar sadales sistēmas operatoru, kurš nodrošina enerģijas lietotājam dabasgāzes piegādi līdz dabasgāzes apgādes sistēmas piederības robežai – piederības un atbildības dalījuma vietai starp sadales sistēmas operatora un lietotāja dabasgāzes apgādes sistēmām (*sk. Noteikumu Nr. 78 2.7. apakšpunktu, 35. un 71. punktu*). Dabasgāzes piegādi līdz sadales sistēmas piederības robežai veic pārvades sistēmas operators, pamatojoties uz sadarbības līgumu starp sadales un pārvades sistēmas operatoru vai uz pārvades sistēmas pakalpojuma līgumu ar dabasgāzes tirgotāju (*sk. Noteikumu Nr. 78 2.25. apakšpunktu un 36. punktu*). Savukārt enerģijas lietotājam ir pienākums sniegt patiesu informāciju par patērēto dabasgāzi atbilstoši komercuzskaites mēraparāta rādījumiem, kā arī samaksāt par patērēto dabasgāzi, sistēmas pakalpojumu sniegšanu un veikt citus normatīvajos aktos noteiktos maksājumus dabasgāzes tirgotājam (*sk. Noteikumu Nr. 78 2.16., 97.1. un 97.2. apakšpunktu*).

Līdz ar to likumdevējs Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ir pilnvarojis Ministru kabinetu detalizēt šajā likumā ietvertā dabasgāzes apgādes speciālā tiesiskā regulējuma atsevišķus jautājumus, lai nodrošinātu enerģijas lietotājiem drošu, efektīvu un ekonomiski pamatotu dabasgāzes apgādi.

22.2. Līdz 2017. gada 3. aprīlim, tas ir, pirms Noteikumu Nr. 78 spēkā stāšanās, dabasgāzes piegādes un lietošanas kārtību noteica Ministru kabineta 2016. gada 9. februāra noteikumi Nr. 85 "Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi" (turpmāk – 2016. gada Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi). Šajos noteikumos bija ietverti apstrīdētajām normām pēc būtības saturiski līdzīgi punkti, kuru satversmība jau vērtēta Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103. Proti, apstrīdētās normas regulē dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas. Šādā gadījumā enerģijas lietotājam ir pienākums norēķināties ar sadales sistēmas operatoru atbilstoši izlietotās dabasgāzes pārrēķinam, kuru nosaka pēc Noteikumu Nr. 78 88. punktā ietvertajām aprēķina metodēm dubultā apmērā, atskaitot ar komercuzskaites mēraparātu uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā samazināts patērētās dabasgāzes uzskaitītais daudzums. Līdzīgi 2016. gada Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumu 99. punkts paredzēja patērētās dabasgāzes daudzuma noteikšanas metodes gadījumos, kad pieļauts dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpums, bet 98. un 100. punkts – enerģijas lietotāja pienākumu samaksāt par patērēto dabasgāzi atbilstoši minētajām metodēm, kā arī kompensāciju divkārtšā minētā maksājuma apmērā.

Enerģētikas likuma 42.¹ panta pirmā daļa tāpat kā 107. panta septītā daļa ietvēra pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt dabasgāzes piegādes un lietošanas kārtību un sistēmas operatora un enerģijas lietotāja tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā. Tomēr minētie 2016. gada Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumu punkti bija izdoti, pamatojoties uz Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmo daļu, kurā bija tieši norādīts uz pilnvarojumu Ministru kabinetam detalizēt tiesiskās sekas dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā. Proti, tā noteica, ka dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumu vai līguma par dabasgāzes piegādi pārkāpuma gadījumā, ja tā rezultātā enerģijas lietotājam ir samazināts uzskaitītais dabasgāzes patēriņa apjoms vai radīta iespēja dabasgāzi patērēt bez maksas, lietotājs samaksā energoapgādes komersantam par izlieto to dabasgāzi, kā arī kompensāciju. Kārtību, kādā energoapgādes komersants nosaka faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu, kā arī kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību bija pilnvarots noteikt Ministru kabinets. Spriedumā lietā Nr. 2019-37-0103 atzīts, ka likumdevējs Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajā daļā ne vien pats izlēmis to, kādā veidā tiek regulētas tiesiskās attiecības, kuru ietvaros enerģijas lietotājs pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus, bet arī skaidri norādījis, kādas likumdevēja noregulētas tiesiskās attiecības Ministru kabinets var konkretizēt (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*).

Ar 2016. gada 11. februāra grozījumiem Enerģētikas likumā, kas stājās spēkā 2016. gada 8. martā, Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmā daļa tika izslēgta. Grozījumu izstrādes procesā iebildumus pret to izteikusi akciju sabiedrība "Latvijas Gāze". Sabiedrība rakstveidā paudusi viedokli par nepieciešamību saglabāt pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt atbildību par dabasgāzes pretlikumīgu izlietošanu (*sk. akciju sabiedrības "Latvijas Gāze" iebildumus par likumprojektu "Grozījumi Enerģētikas likumā" lietas materiālu 9. sēj. 59. lp.*). Ar minētajiem grozījumiem izslēgta arī Enerģētikas likuma 42.¹ panta pirmā daļa. Tajā paredzētais pilnvarojums noteikt sadales sistēmas operatora un enerģijas lietotāja tiesības un pienākumus gan saglabāts, ietverot to Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā. Atsaucoties uz to, Ministru kabinets turpināja regulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas.

Līdz ar to Enerģētikas likumā vairs nav ietverta tāda pilnvarojoša norma, kurā būtu tieši norādīts uz Ministru kabineta pilnvarojumu regulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas. Likums šobrīd paredz abstraktu pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas kārtību, kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, sadales sistēmas operatora un

lietotāja tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā un citus pilnvarojošajās normās ietvertos jautājumus.

22.3. No Ministru kabineta atbildes raksta izriet, ka, pēc tā ieskata, izskatāmajā lietā pārbaudāms, vai apstrīdētās normas ir izdotas, pamatojoties uz Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ietvorto pilnvarojumu noteikt kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem (*sk. Ministru kabineta atbildes rakstus lietas materiālu 1. sēj. 40. lp., 7. sēj. 105. lp. un 15. sēj. 136. lp.*). Pie līdzīga uzskata turas arī Tieslietu ministrija un akciju sabiedrība "Latvijas Gāze", kas norāda arī uz pilnvarojumu noteikt dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībnieku, tostarp sadales sistēmas operatora un enerģijas lietotāja, tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā (*sk. Tieslietu ministrijas un akciju sabiedrības "Latvijas Gāze" viedokļus lietas materiālu 5. sēj. 99. un 143.–149. lp.*). Pieteikumu iesniedzējas un Saeima papildus pilnvarojumam noteikt kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, norāda arī uz pilnvarojumu noteikt nokavējuma procentu apmēru (*sk. pieteikumus un Saeimas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 4. lp., 5. sēj. 9. lp., 7. sēj. 66., 89., 90., 116., 146. un 147. lp., 8. sēj. 5., 6., 21., 22., 39., 125. un 126. lp., 15. sēj. 118. un 156. lp. un 16. sēj. 16., 45. un 69. lp.*).

Enerģētikas, tostarp dabasgāzes apgādes, nozare ir tāda, kurā nepieciešams reglamentēt daudzus tehniska rakstura jautājumus atbilstoši dabasgāzes apgādes infrastruktūras attīstības pakāpei un sabiedrības vajadzībām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*). Līdz ar to likumdevēja noteiktais pilnvarojums konkrētās tiesību nozares tehniskā rakstura dēļ var būt plašs un salīdzinoši abstrakts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.2. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*).

Tomēr Ministru kabineta noteikumi var tikt izdoti tikai tad, ja tie ir nepieciešami, lai īstenotu likumu dzīvē. Tas tiek panākts, noteikumos konkretizējot Saeimas pieņemtā likuma normas (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 5. punktu un 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 10. punktu*). Ministru kabineta noteikumi nedrīkst ietvert tādas tiesību normas, kas bez likumdevēja pilnvarojuma veidotu jaunas tiesiskās attiecības (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 20. punktu*). Tādējādi Ministru kabinets drīkst tikai konkretizēt Saeimas pieņemto likumu.

Vārda "kārtība" lietošana nepārprotami norāda uz Ministru kabineta noteikumu procesuālo raksturu, proti, noteiktas procedūras izstrādāšanu (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 20. punktu*). Jēdziens "kārtība" nozīmē norises īstenošanas veidu vai

darbības organizāciju (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 23.3. punktu*). Tas, ka pilnvarojošā normā ir ietverts formulējums "noteikt kārtību", gan neizslēdz Ministru kabineta tiesības pieņemt materiāla rakstura normas, ciktāl netiek pārkāpts attiecīgais pilnvarojums. Tomēr Ministru kabineta noteikumos nedrīkst būt iekļautas tādas materiālās tiesību normas, kas bez likumdevēja pilnvarojuma veidotu no pilnvarojošā likuma un konkrētajā tiesību nozarē likumdevēja pieņemtā tiesiskā regulējuma atšķirīgas tiesiskās attiecības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-23-03 17.1.1. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai izskatāmajā lietā jāpārbauda, vai Ministru kabinets bija tiesīgs regulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas, pamatojoties uz Enerģētikas likuma 107. pantā ietverto abstrakto pilnvarojumu noteikt enerģijas lietotāja un sadales sistēmas operatora tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā, kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, un nokavējuma procentu apmēru. Proti, Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās normas, ir ievērojis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas un nav radījis tādas jaunas tiesiskās attiecības, kuras jau neizrietētu no Enerģētikas likuma.

23. Pat tad, ja likumdevēja dotais pilnvarojums konkrētās tiesību nozares tehniskā rakstura dēļ ir plašs vai salīdzinoši abstrakts, izpildvarai, interpretējot pilnvarojošo likuma normu, ir jāievēro ne tikai likumā ietvertie mērķi un vērtības, kuru aizsardzībai likums ir pieņemts, bet arī no tiesību sistēmas izrietošas prasības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 13.3. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*). Nav pieļaujama pamattiesību ierobežojuma noteikšana bez skaidra likumdevēja pilnvarojuma. Īstenojot pilnvarojumu, ir jāizvairās no personas pamattiesību ierobežošanas, ja uz ierobežojumu nepieciešamību nav tieši norādīts pilnvarojošajā normā (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 23.4. punktu*).

23.1. Latvijas tiesību sistēmā vispārīgo civiltiesību regulējumu nosaka Civillikums. Tas paredz, ka prettiesiska tiesību aizskārums, tas ir, līgumpārkāpuma vai ārpuslīgumiska tiesību aizskārums, gadījumā aizskartajai personai, prasot tai nodarītu zaudējumu atlīdzību, ir pienākums pierādīt pārkāpēja prettiesisku darbību vai bezdarbību, zaudējumu apmēru, kā arī cēloņsakarību starp abiem minētajiem.

Taču dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, kad enerģijas lietotājs prettiesiski iejaucies dabasgāzes patēriņa skaitītāja darbībā, patērētās dabasgāzes daudzuma un energoapgādes komersanta iespējamo zaudējumu apmēra noteikšana ir objektīvi apgrūtināta. Tas

saistīts ar to, ka patērētās dabasgāzes daudzuma noteikšanā vienmēr jāņem vērā iespējamie zudumi. Turklāt dabasgāzes skaitītāji var būt uzstādīti gan enerģijas lietotājam piederošā īpašumā, gan ārpus tā, bet iekļūt enerģijas lietotāja īpašumā energoapgādes komersants drīkst tikai ar enerģijas lietotāja piekrišanu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 21.1. un 28. punktu*).

Enerģijas lietotājam ir pienākums nodrošināt sistēmas operatora pārstāvju netraucētu piekļušanu dabasgāzes apgādes sistēmām gazificētajā objektā un komercuzskaites mērāparātiem (*sk. Noteikumu Nr. 78 98.1. un 99.1. apakšpunktu*). Tomēr sociālajā realitātē enerģijas lietotāji, kas pārkāpuši dabasgāzes lietošanas noteikumus, var būt ieinteresēti šo pienākumu nepildīt, lai varētu dabasgāzi patērēt bez maksas pēc iespējas ilgāk. Ja enerģijas lietotājs šo pienākumu nepilda, sadales sistēmas operatoram ir tiesības pārtraukt dabasgāzes piegādi māsaimniecības lietotāja objektam (*sk. Noteikumu Nr. 78 105.6. apakšpunktu*). Taču sadales sistēmas operators šīs tiesības var izmantot tikai tad, ja lietotājs tam nodrošina iespēju piekļūt noslēgierīcei, kuru aizverot dabasgāzes piegāde konkrētam lietotājam tiek pārtraukta, vai arī noslēgierīce neatrodas attiecīgajam lietotājam piederošā īpašumā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 21.1. punktu*).

Apstrīdētajās normās noteiktais pienākums dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā samaksāt par izlietoto dabasgāzi sadales sistēmas operatoram atbilstoši tā veiktajam pārrēķinam nodrošina sadales sistēmas operatoram atlīdzību par piegādāto dabasgāzi arī tad, ja tās faktiskā daudzuma noteikšana ir apgrūtināta. Proti, izlietotās dabasgāzes daudzums lietotājam, kas nav māsaimniecības lietotājs, tiek aprēķināts, pamatojoties uz lietotājam atļauto maksimālo slodzi vai lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja tā pārsniedz lietotājam atļauto maksimālo slodzi, bet māsaimniecības lietotājam – ņemot vērā sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktās dabasgāzes diferencētās patēriņa normas sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās vai ņemot vērā lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja lietotājs gazificētajā objektā dabasgāzi izmanto mērķim, kas nav ietverts diferencētajās patēriņa normās sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās. Tādējādi tiek prezumēts pēc konkrētiem kritērijiem nosakāms izlietotās dabasgāzes daudzums, atbrīvojot sadales sistēmas operatoru no pienākuma to pierādīt. Tāpat sadales sistēmas operators ar apstrīdētajām normām ir atbrīvots no pienākuma pierādīt, ka tieši enerģijas lietotājs vainojams prettiesiskajā darbībā. Proti, apstrīdētās normas pieļauj enerģijas lietotāja atbildības iestāšanos arī tādos gadījumos, kad komercuzskaites mērāparātam bojājumi radīti bez enerģijas lietotāja

vainas, piemēram, trešās personas rīcības rezultātā (*sk. Tieslietu ministrijas, Patērētāju tiesību aizsardzības centra un Dr. iur. Laura Rasnača viedokļus lietas materiālu 5. sēj. 109., 134. un 148. lp.*).

Līdz ar to apstrīdētajās normās ir ietverts tāds speciāls tiesiskais regulējums atlīdzības par izlietoto dabasgāzi noteikšanai dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, kas atšķiras no vispārīgā civiltiesību regulējuma, atbilstoši kuram aizskartajai personai ir pienākums pierādīt aizskārēja prettiesisku rīcību, zaudējumu apmēru un cēloņsakarību starp abiem minētajiem. Likumdevējs var, ievērojot vispārējos tiesību principus un citas Satversmes normas, ar speciālām normām noregulēt jautājumu par dabasgāzes piegādes izdevumu atlīdzību atšķirīgi no vispārīgās tiesiskās kārtības. Proti, likumdevējs mainīgajos sociālajos, ekonomiskajos un politiskajos apstākļos ar tiesību normu palīdzību visdažādākās tiesiskās situācijas noregulē tā, lai tās atbilstu sociālajai realitātei.

23.2. Satversmes tiesa lietās Nr. 2019-10-0103 un Nr. 2019-37-0103 atzina, ka Ministru kabinets, pamatojoties uz tam likumdevēja piešķirto pilnvarojumu, bija tiesīgs noteikt speciālu tiesisko regulējumu attiecībā uz dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma sekām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.2. un 32.3.1. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. un 26.4. punktu*). Tomēr šāds secinājums tika izdarīts citos tiesiskajos apstākļos. Proti, Satversmes tiesas secinājums attiecās uz Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajā daļā ietverto Ministru kabinetam piešķirto pilnvarojumu un situāciju, kad bija nepieciešams nodrošināt enerģijas lietotāju tiesību aizsardzību no monopolstāvoklī esošās akciju sabiedrības "Latvijas Gāze". Satversmes tiesai, pārbaudot, vai Ministru kabinets arī šobrīd noteicis speciālu tiesisko regulējumu attiecībā uz dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma sekām, ievērojot pilnvarojuma robežas, ir jāvērtē patlaban pastāvošie tiesiskie apstākļi.

Ar 2016. gada 11. februāra grozījumiem Enerģētikas likumā, no kuriem izrietēja Latvijas dabasgāzes tirgus liberalizācija un konkurences attīstība, tika ievērojami pārveidota šā tirgus struktūra. Atverot dabasgāzes tirgu citiem dabasgāzes tirgotājiem un nodalot dabasgāzes pārvades sistēmas operatoru un uzglabāšanas sistēmas operatoru no darbībām, kas saistītas ar dabasgāzes sadali vai tirdzniecību, mainījās dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībnieki un viņu tiesiskās attiecības. Proti, notika pāreja no monopolstāvoklī esoša energoapgādes komersanta attiecībām ar enerģijas lietotāju uz modeli, kurā konkrētā tiesisko attiecību shēmā kā patstāvīgs tiesību subjekts darbojas arī dabasgāzes tirgotājs, sadales sistēmas operators un pārvades un uzglabāšanas sistēmas operators (*sk. šā sprieduma 22.1. punktu*).

Mainoties dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībniekiem un viņu tiesisko attiecību struktūrai, būtiski mainās arī šo dalībnieku tiesību un pienākumu saturs. Turklāt, izbeidzoties akciju sabiedrības "Latvijas Gāze" monopolstāvoklim, samazinājās nepieciešamība pēc valsts iejaukšanās tiesisko attiecību regulēšanā līdzsvara nodrošināšanai starp tiesisko attiecību dalībniekiem. Tādējādi, piemēram, dabasgāzes cena vairs nav regulēta, bet tiek noteikta vienošanās ceļā, izņemot gadījumus, kad enerģijas lietotājs izvēlēties palikt regulētajā dabasgāzes tirgū (*sk. Enerģētikas likuma 106. panta trešo daļu un 107. panta trešo daļu*). Šobrīd šāda valsts iejaukšanās var būt nepieciešama vien attiecībā uz monopolstāvoklī esošajiem tirgus dalībniekiem: sadales sistēmas operatoru un pārvades un uzglabāšanas sistēmas operatoru.

Tā kā būtiski mainījās Latvijas dabasgāzes tirgus struktūra un līdz ar to arī tā tiesiskais regulējums, Enerģētikas likumā citstarp tika grozītas arī pilnvarojošās normas, uzdodot Ministru kabinetam izdot jaunus noteikumus, kas reglamentē dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumus (*sk. Enerģētikas likuma 107. panta trešo, piekto un septīto daļu, 109. panta ceturto daļu un pārejas noteikumu 34. punktu*). Kā jau šajā spriedumā norādīts, ar šiem grozījumiem citstarp tika izslēgta Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmā daļa, kurā likumdevējs bija ne tikai izlēmis dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas, bet arī skaidri pilnvarojis Ministru kabinetu tās konkretizēt (*sk. šā sprieduma 22.2. punktu*). Satversmes tiesa lietā Nr. 2019-37-0103 atzina arī to, ka 2016. gada Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumu 98.–100. punkts, kas detalizētāk regulēja Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmās daļas piemērošanu, neradīja tādas jaunas tiesiskās attiecības, kuras neizrietētu no Enerģētikas likuma (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. un 26.4. punktu*).

Izslēgtajā Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmajā daļā ietvertajam pilnvarojumam noteikt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas pēc būtības saturiski līdzīgs pilnvarojums tika saglabāts attiecībā uz siltumenerģiju. Arī siltumenerģija ir viens no regulējamo pakalpojumu sniegšanā enerģētikas nozarē pastāvošo tiesisko attiecību objektiem (*sk. Enerģētikas likuma 1. panta 11. punktu*). Attiecībā uz siltumenerģijas piegādes un lietošanas noteikumu vai līguma par siltumenerģijas piegādi pārkāpuma gadījumiem likumdevējs Enerģētikas likuma 46.¹ panta trešajā daļā, kas stājās spēkā vienlaicīgi ar Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmo daļu, taču joprojām ir spēkā, piešķīris Ministru kabinetam šādu pilnvarojumu: "Ja energoapgādes komersants konstatē, ka enerģijas lietotājs ir pārkāpis Ministru kabineta noteikumus par siltumenerģijas piegādi un lietošanu vai līgumu par siltumenerģijas piegādi, bet energoapgādes komersants uz piederības robežas ir nodrošinājis

siltumnesēja parametrus, enerģijas lietotājs samaksā energoapgādes komersantam kompensāciju. Kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību, kā arī gadījumus, kādos kompensācija aprēķināma, nosaka Ministru kabinets." Uz šā pilnvarojuma pamata Ministru kabinets izdevis 2008. gada 21. oktobra noteikumus Nr. 876 "Siltumenerģijas piegādes un lietošanas noteikumi", kuru IX nodaļa paredz kompensācijas apmēra noteikšanas kārtību un piemērošanas gadījumus.

Šādos apstākļos Ministru kabinets nevarēja pajauties, ka tam noteiktā pilnvarojuma apjoms paliks nemainīgs. Likumdevējam, izstrādājot grozījumus Enerģētikas likumā, bija jāizlemj, vai arī liberalizētā dabasgāzes tirgus apstākļos valstij nepieciešams iejaukties šajā tirgū un noregulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas. Saeimai būtu jāsniedz pamatoti argumenti, kādēļ vienam no dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībniekiem, tas ir, monopolstāvoklī esošajam sadales sistēmas operatoram, nosakāms īpašs tiesiskais regulējums. Tāpat likumdevējam bija jānosaka skaidrs pilnvarojums Ministru kabinetam detalizēt tiesiskās sekas dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā. Ministru kabinets drīkst izdot tikai tādas normas, kas nav pretrunā ar citiem likumiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 29.3. punktu*). Nav pieļaujama tāda situācija, ka atkāpšanās no likumā, tas ir, Civillikumā, ietvertā vispārīgā civiltiesību regulējuma tiek īstenota ar Ministru kabineta noteikumiem, nevis likumu.

Līdz ar to apstrīdētās normas rada jaunas tiesiskās attiecības, kuras neizriet no Enerģētikas likuma. Proti, ar apstrīdētajām normām Ministru kabineta noteikumos attiecībā uz prettiesiskiem tiesību aizskārumiem noteiktas tādas atkāpes no vispārīgā civiltiesību regulējuma, par kurām likumdevējs Enerģētikas likumā nav nedz izlēmis, nedz arī ietvēris atbilstošu pilnvarojumu Ministru kabinetam tās detalizēt. Arī no Saeimas viedokļa izriet, ka, pēc tās ieskata, apstrīdētās normas nedrīkst radīt jaunas tiesiskās attiecības, kas neizriet no Enerģētikas likuma (*sk. Saeimas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 80. lp.*). Tādējādi Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās normas, ir pārkāpis tam Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā noteiktā pilnvarojuma robežas un rīkojies *ultra vires*.

24. Pieteikumu iesniedzējas, Ministru kabinets un vairākas pieaicinātās personas norāda, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 64. pantam vērtējama, pārbaudot, vai tās nosaka kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem.

Izvērtējot šos apsvērumus, jāņem vērā, ka apstrīdētās normas neregulē kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem. Šajā spriedumā jau norādīts, ka jēdziens "kārtība" liecina par Ministru kabineta noteikumu procesuālo raksturu, proti, pilnvarojumu noteikt

procedūru. Materiālās tiesību normas "kārtības" noteikšanai var tikt izdotas tikai tad, ja pilnvarojums to paredz un netiek radītas jaunas tiesiskās attiecības, par kurām likumdevējs nav izlēmis (*sk. šā sprieduma 22.3. punktu*). Proti, likumdevējam pašam jāizlemj, vai un kādas tiesiskās attiecības ir nodibināmas, tādējādi iezīmējot šo tiesisko attiecību ietvaru. Savukārt Ministru kabinets vien detalizē šo tiesisko attiecību saturu, tostarp ar materiālām tiesību normām, ja tas atbilst noteiktajam pilnvarojumam.

Arī lietā Nr. 2019-37-0103 vērtētajās tiesību normās Ministru kabinets bija pilnvarots noteikt "kārtību", proti, kārtību, kādā energoapgādes komersants nosaka faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu, kā arī kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību. Tomēr likumdevējs Enerģētikas likuma redakcijā, uz kuras pamata tika izdoti 2016. gada Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi, bija izlēmis, ka attiecībā uz dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumiem ir nosakāms tāds speciāls tiesiskais regulējums, atbilstoši kuram enerģijas lietotājs maksā sadales sistēmas operatoram par patērēto dabasgāzi un kompensāciju. Tāpat likumdevējs bija tieši norādījis uz pilnvarojumu Ministru kabinetam konkretizēt šo maksājumu apmēru un aprēķināšanas kārtību. Tādēļ Satversmes tiesa minētajā lietā atzina, ka Ministru kabinets bija tiesīgs izdot materiālās tiesību normas, kas noteica patērētās dabasgāzes un kompensācijas aprēķina metodes. Taču patlaban spēkā esošajā Enerģētikas likuma redakcijā likumdevējs nav nedz izlēmis par speciāla tiesiskā regulējuma noteikšanu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumiem, nedz arī deleģējis Ministru kabinetam attiecīga regulējuma konkretizēšanu. Līdz ar to apstrīdētās normas, kurās Ministru kabinets tomēr noteicis atkāpes no vispārīgā civiltiesību regulējuma, nevis regulē kārtību atbilstoši likumdevēja pilnvarojumam, bet gan rada jaunas tiesiskās attiecības, kuras neizriet no Enerģētikas likuma.

Tāpat apstrīdētās normas neregulē norēķinus par saņemtajiem pakalpojumiem. Saistību tiesības rodas vai nu no tiesiska darījuma, vai no neatļautas darbības, vai pēc likuma (*sk. Civillikuma 1402. pantu*). Enerģijas lietotājs norēķinās par saņemtajiem pakalpojumiem, tas ir, par patērēto dabasgāzi un sistēmas pakalpojumiem, ar dabasgāzes tirgotāju, pamatojoties uz starp tiem noslēgto dabasgāzes tirdzniecības līgumu (*sk. Noteikumu Nr. 78 2.12. un 97.1. punktu*). Ar pakalpojumu saprotams tiesisks darījums, tas ir, atļautā kārtā izdarīta darbība tiesisku attiecību nodibināšanai (*sk. Civillikuma 1403. pantu*). Taču dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā enerģijas lietotājs pieļauj neatļautu darbību, kuras rezultātā sadales sistēmas operatoram tiek nodarīti zaudējumi – dabasgāzes zudumi. Neatļauta darbība civiltiesībās var izpausties gan līguma vai cita darījuma pienākumu nepildīšanā, gan

ārpuslīgumiskā citas personas aizskārumā (*sk.: Torgāns K. Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 142. lpp.*).

Tādējādi dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā lietotāja pienākums veikt apstrīdētajās normās paredzēto maksājumu rodas uz cita saistību rašanās pamata – neatļautas darbības dēļ. Līdz ar to apstrīdētās normas rada jaunas, no neatļautas darbības izrietošas enerģijas lietotāja un sadales sistēmas operatora tiesiskās attiecības. No Ministru kabineta atbildes raksta un akciju sabiedrības "Latvijas Gāze" viedokļa izriet, ka apstrīdētajās normās paredzētais maksājums atlīdzina sadales sistēmas operatoram ne tikai zaudējumus par patērēto dabasgāzi, bet arī iespējamos zaudējumus saistībā ar sprādzienbīstamību, dabasgāzes piegādes apturēšanu citiem enerģijas lietotājiem, sadales sistēmas apsekošanu un remontdarbiem (*sk. Ministru kabineta atbildes rakstus un akciju sabiedrības "Latvijas Gāze" viedokli lietas materiālu 1. sēj. 45. lp., 5. sēj. 99. lp., 7. sēj. 111. un 112. lp. un 15. sēj. 143. lp.*). Tātad apstrīdētajās normās regulētajā gadījumā enerģijas lietotājs nevis norēķinās par saņemto pakalpojumu, bet gan atlīdzina sadales sistēmas operatoram ar neatļauto darbību nodarītos zaudējumus.

Ievērojot minēto, atzīstams, ka apstrīdētās normas neregulē norēķinus par saņemtajiem pakalpojumiem. Arī Noteikumu Nr. 78 struktūra liecina, ka Ministru kabinets, izdodot šos noteikumus, uzskatījis, ka apstrīdētās normas neregulē norēķinus par saņemto dabasgāzi un sistēmas pakalpojumiem. Tādējādi Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās normas, ir pārkāpis tam likumdevēja piešķirto pilnvarojumu un rīkojies *ultra vires*.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu un neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

25. Satversmes tiesa jau secināja, ka apstrīdētās normas ir grozītas un tādēļ zaudējušas spēku (*sk. šā sprieduma 14. punktu*). Taču arī turpmākās Noteikumu Nr. 78 88. un 89. punkta redakcijas un 89.¹ punkts turpināja regulēt tiesiskās sekas gadījumos, kad enerģijas lietotājs pieļāvis dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu. Proti, arī turpmākajās redakcijās minētie punkti noteica enerģijas lietotāja pienākumu norēķināties ar sadales sistēmas operatoru atbilstoši izlietotās dabasgāzes pārrēķinam, kas veikts saskaņā ar attiecīgajos punktos ietvertajām aprēķina metodēm un citiem noteikumiem.

Noteikumu Nr. 78 88. punkts (spēkā esošajā redakcijā), 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) Satversmes tiesā nav apstrīdēts. Līdz ar to Satversmes tiesai jāvērtē, vai nepieciešams un pieļaujams paplašināt

izskatāmās lietas prasījuma robežas un izvērtēt arī jautājumu par Noteikumu Nr. 78 88. punkta (spēkā esošajā redakcijā), 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

Izskatot lietu, kas ierosināta pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesai jāņem vērā Satversmes tiesas likuma prasības un situācija jāizvērtē tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konkrētās civillietas izspriešanai. Tomēr Satversmes tiesai ir jānodrošina arī lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk tiek novērsts Satversmei vai citām augstāka juridiska spēka normām neatbilstošs tiesiskais regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-08-01 10. punktu*). Proti, noteiktos gadījumos var tikt paplašinātas prasījuma robežas jau ierosinātās lietās (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-06-03 17. punktu*).

Lai secinātu, vai kādā konkrētā gadījumā prasījuma robežas ir iespējams un nepieciešams paplašināt, jānoskaidro, pirmkārt, vai tā norma, attiecībā uz kuru prasījums tiek paplašināts, ir tik cieši saistīta ar lietā apstrīdēto normu, ka tās izvērtēšana iespējama tā paša pamatojuma ietvaros vai nepieciešama konkrētās lietas izlemšanai un, otrkārt, vai prasījuma robežu paplašināšana ir nepieciešama Satversmes tiesas procesa principu ievērošanai (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-08-03 9.2. punktu*).

Noteikumu Nr. 78 88. punkta (spēkā esošajā redakcijā), 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) atbilstība Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai ir cieši saistīta ar prasījumu par apstrīdēto normu atbilstību minētajām augstāka juridiska spēka normām, jo visas minētās tiesību normas regulē dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas, proti, nosaka enerģijas lietotāja pienākumu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā norēķināties ar sadales sistēmas operatoru, pamatojoties uz tā veikto pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem atbilstoši tiesību normās ietvertajām metodēm. Noteikumu Nr. 78 88. punkts (spēkā esošajā redakcijā) joprojām nosaka aprēķina metodes izlietotās dabasgāzes pārrēķinam, kaut arī pašas metodes ir mainītas. Savukārt Noteikumu Nr. 78 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) turpina

regulēt enerģijas lietotāja pienākumu norēķināties ar sadales sistēmas operatoru atbilstoši tā veiktajam pārrēķinam, pamatojoties uz šajos punktos un 88. punktā noteikto.

Tātad gan apstrīdētās normas, gan arī to turpmākās redakcijas attiecībā uz dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumiem nosaka tādu speciālu tiesisko regulējumu, kas atšķiras no vispārīgā civiltiesību regulējuma attiecībā uz prettiesiskiem tiesību aizskārumiem. Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā un arī citās tiesību normās nav izdarīti tādi grozījumi, kas noteiktu Ministru kabinetam pilnvarojumu detalizēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesisko seku speciālo tiesisko regulējumu.

Ievērojot minēto, šajā spriedumā izdarītie secinājumi par Ministru kabineta rīcību *ultra vires* ir attiecināmi arī uz Noteikumu Nr. 78 88. punktu (spēkā esošajā redakcijā), 89. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam). Tādēļ šo normu atzīšana par neatbilstošām Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai ir iespējama tā paša prasījuma ietvaros.

Tādējādi no Satversmes tiesas procesa ekonomijas viedokļa būtu lietderīgi paplašināt prasījuma robežas izskatāmajā lietā. Turklāt tiesiskas valsts princips prasa, lai Satversmes tiesa atbilstoši tās kompetencei nodrošina tādas tiesību sistēmas pastāvēšanu, kurā pēc iespējas pilnīgāk tiktu novērsti tiesiskais regulējums, kas neatbilst Satversmei vai citām augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Tātad arī Noteikumu Nr. 78 88. punktā (spēkā esošajā redakcijā), 89. punktā (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punktā (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) ietvertais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu un neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai.

26. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Tādējādi likumdevējs Satversmes tiesai ir piešķīris plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda apstrīdētā norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu nevis no sprieduma publicēšanas dienas, bet no cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā*

Nr. 2009-43-01 34. punktu un 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 21. punktu).

26.1. Ņemot vērā to, ka apstrīdētās normas, Noteikumu Nr. 78 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) ir zaudējuši spēku, Satversmes tiesai normas nav jāatzīst par spēku zaudējušām. Tomēr no Pieteikumu iesniedzēju pieteikumiem izriet, ka tās lūdz Satversmes tiesu, nosakot brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, nodrošināt enerģijas lietotāju – atbildētāju to izskatīšanā esošajās civillietās – pamattiesību aizsardzību. Turklāt pieteikumos norādīts, ka apstrīdētās normas ir piemērojamas ne vien Pieteikumu iesniedzēju izskatīšanā esošajās civillietās, bet arī virknē citu civillietu, kas atrodas dažādās iztiesāšanas stadijās (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 3. un 5. lp., 7. sēj. 65., 67., 87., 88. un 148. lp., 8. sēj. 4., 20., 37., 39., 124. un 127. lp., 15. sēj. 117. un 158. lp. un 16. sēj. 16.–18., 68. un 70. lp.*). Tā kā Satversmes tiesa šā sprieduma 25. punktā atzina, ka arī Noteikumu Nr. 78 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai, tai jānodrošina arī to personu pamattiesību aizsardzība, kurām piemērotas vai būtu piemērojamas minētās tiesību normas.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, Satversmes tiesa katrā konkrētajā lietā līdzsvaro tiesiskās drošības principu, no vienas puses, un atsevišķu personu pamattiesības, no otras puses. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāapsver, vai izskatāmajā lietā pastāv tādi apstākļi, kuru dēļ apstrīdētās normas un Noteikumu Nr. 78 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) atzīstami par spēkā neesošiem no kāda brīža pagātnē.

26.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību normas, kas pieņemtas *ultra vires*, ir atzīstamas par prettiesiskām un spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-23-03 18. punktu 2018. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2017-11-03 18. punktu*). Attiecībā uz šādiem gadījumiem prezumējams, ka antikonstitucionāla tiesību norma nekad nav bijusi spēkā, jo nav pieņemta pienācīgā kārtībā un tāpēc arī nevar radīt tiesiskas sekas (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 13. punktu*).

Izņēmuma gadījumos varētu tikt pieļautas atkāpes no šīs prezumpcijas. Tomēr šādos gadījumos Satversmes tiesai būtu jākonstatē būtiski apstākļi, kas pamatotu minētā izņēmuma noteikšanu (*sk.*

Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 13. punktu un 2016. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2015-13-03 17. punktu).

Apstrīdētās normas, Noteikumu Nr. 78 88. punkts (spēkā esošajā redakcijā), 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) ir izdoti *ultra vires*. Satversmes tiesa izskatāmajā lietā nav konstatējusi tāds būtiskus apstākļus, kuri varētu pamatot izņēmumu no prezumpcijas par normu spēkā neesību no to izdošanas brīža. Līdz ar to apstrīdētās normas un Noteikumu Nr. 78 88. punkts (spēkā esošajā redakcijā), 89. punkts (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) attiecībā uz personām, kurām tie piemēroti vai būtu jāpiemēro tiesā, atzīstami par spēkā neesošiem no to izdošanas brīža.

27. Satversmes tiesas likums uzliek Satversmes tiesai atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu citstarp skaidrību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 22. jūnija sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 30. punktu*).

Satversmes tiesa atzinusi apstrīdētās normas, Noteikumu Nr. 78 88. punktu (spēkā esošajā redakcijā), 89. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) par spēkā neesošiem no izdošanas brīža, jo šīs normas izdotas *ultra vires*. Tādējādi dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas vairs nenosaka speciāls tiesiskais regulējums. Taču tas pats par sevi nenozīmē, ka enerģijas lietotājam vairs nebūtu pienākuma atlīdzināt sadales sistēmas operatoram nodarītos zaudējumus. No taisnīguma principa un tā konkretizācijas elementa – ekonomiskās ekvivalences – izriet, ka nav pieļaujama civiltiesisko attiecību dalībnieku iedzīvošanās uz cita šo tiesisko attiecību dalībnieku rēķina, tostarp nav pieļaujama arī enerģijas lietotāja iedzīvošanās uz sadales sistēmas operatora rēķina. Tādēļ enerģijas lietotājam ir pienākums atlīdzināt sadales sistēmas operatoram ar dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu nodarītos zaudējumus. Nepastāvot speciālam privāttiesisko attiecību tiesiskajam regulējumam, ir piemērojams vispārīgais civiltiesību regulējums attiecībā uz prettiesiskiem tiesību aizskārumiem, kas ietverts Civillikumā. Turklāt tieši un nepastarpināti piemērojams Satversmes 105. pants, taisnīguma princips un tā konkretizācijas elements – ekonomiskās ekvivalences princips.

Līdz ar to, nosakot enerģijas lietotāja pienākumu atlīdzināt sadales sistēmas operatoram zaudējumus, kas radušies dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma dēļ, ir piemērojams Satversmes 105.pants, taisnīguma princips, ekonomiskās ekvivalences princips un Civillikumā ietvertais vispārīgais civiltiesību regulējums.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 "Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi" 88. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) un 89. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 24. janvārim) **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai un attiecībā uz personām, kurām tas piemērots vai būtu jāpiemēro tiesā, par spēkā neesošu no izdošanas brīža.**

2. Atzīt Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 "Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi" 88. punktu, 89. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai un attiecībā uz personām, kurām tas piemērots vai būtu jāpiemēro tiesā, par spēkā neesošu no izdošanas brīža.**

Sprīdums ir galīgs un nepārsūdzams.

Sprīdums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

S. Osipova

rašanās un attīstības vēsture, kopsakars ar citām normām un mērķis, kādam seko gan likums, gan arī pilnvarojošā norma. Pilnvarojuma satura galveno virzienu skaidrību ietekmē daudzi apstākļi, piemēram, tiesību normās jau ietvertais regulējums, regulējamā nozare, konkrētās regulējamās tiesiskās attiecības daba un citi apstākļi, kurus vienkopus pat nav iespējams nodefinēt.

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesai bija jānoteic Enerģētikas likuma 107. panta septītās daļas saturs, to interpretējot ar vispārārstajām juridiskajām metodēm un noskaidrojot argumentus, kas iegūstami no normas teksta, vēstures, kopsakara un mērķa.

1. Enerģētikas likuma 107. panta septītās daļas teksts norāda, ka Saeima pilnvaro Ministru kabinetu noteikt kārtību, kādā lietotājiem piegādā dabasgāzi un pārtrauc tās piegādi, dabasgāzes sistēmas drošas lietošanas prasības, tirgotāja, publiskā tirgotāja, sistēmas operatora, lietotāja un gazificētā objekta īpašnieka tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā, kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, nokavējuma procentu apmēru, tirgotāju maiņas kārtību un lietotāju apgādi dabasgāzes piegādes traucējumu gadījumā, kā arī sašķidrinātās dabasgāzes pakalpojuma sniegšanas kārtību. Tātad no normas teksta izriet, ka Ministru kabinets tiek pilnvarots noteikt detalizētāk to, kādā kārtībā notiek dabasgāzes tirdzniecība lietotājiem, kādas ir tajā iesaistīto tirgus dalībnieku tiesības un pienākumi un kā notiek norēķini, citiem vārdiem sakot, kādi detaļās ir iesaistīto pušu tiesības un pienākumi visā dabasgāzes tirdzniecības procesā.

2. Līdz 2016. gada 8. martam Enerģētikas likuma 42.³ panta tiešā tekstā bija noteikts, ka gadījumā, ja lietotājs ir pārkāpis Ministru kabineta noteikumus par dabasgāzes piegādi un lietošanu vai līgumu par dabasgāzes piegādi un tā rezultātā lietotājam ir samazināts uzskaitītais dabasgāzes patēriņa apjoms vai radīta iespēja dabasgāzi patērēt bez maksas, tad lietotājs samaksā energoapgādes komersantam par izlietoto dabasgāzi, kā arī kompensāciju, kuras aprēķinu noteic Ministru kabinets. Ar 2016. gada 11. februāra likumu "Grozījumi Enerģētikas likumā" 42.³ pants tika izslēgts no likuma. Tika izslēgtas arī citas normas, kurās bija iekļauts pilnvarojums Ministru kabinetam jautājumos, kas saistīti ar dabasgāzes tirgu. Tā vietā Enerģētikas likums papildināts ar jaunu XV nodaļu "Dabasgāzes tirgus". Šajā nodaļā tika ietverts 107. pants. Tas liecina, ka 42.³ panta izslēgšana nebija mērķēta, lai atņemtu pilnvarojumu Ministru kabinetam, bet gan lai apkopotu pilnvarojošās normas vienuviet.

Enerģētikas likuma 107. panta septītās daļas teksta redakcija ir atšķirīga no tā, cik detalizētu pilnvarojumu Saeima bija redakcionāli ietvērusi likuma 42.¹ un 42.³ pantā un saglabājusi vēl šobrīd 46.¹ panta trešajā daļā attiecībā uz siltumenerģijas piegādes kārtības pārkāpumiem.

Vienlaikus no tā nav izdarāms secinājums, ka Saeima apstrīdēto normu satura virzienu būtu apzināti izslēgusi no pilnvarojuma Ministru kabinetam.

Likuma grozījumi var būt domāti iepriekšēja likuma precizēšanai, vai arī konceptuālai maiņai.

Parasti likums ir noteikta veida reakcija uz kādu sociālu parādību sabiedrībā. Tādēļ notikumi un tos pavadošās diskusijas sabiedrībā pirms likuma projekta tapšanas var sniegt labu izskaidrojumu tam, kādēļ likums ir bijis nepieciešams, kādam uzvedības modelim tas ir domāts.

2016. gada 11. februāra likuma "Grozījumi Enerģētikas likumā" pieņemšana bija saistīta ar dabasgāzes tirgus liberalizāciju – atvēršanu vairākiem dabasgāzes tirgotājiem (*sk. šā likumprojekta anotācijas 1 daļas 1. punktu*). Enerģētikas likuma 107. pantā tika noteikti tirdzniecības pamatprincipi: vairāki reģistrēti dabasgāzes tirgotāji var tirgoties ar dabasgāzi, ikviens var brīvi izvēlēties attiecīgo tirgotāju un vienoties par gāzes cenu. Savukārt sadales pakalpojumu sniegšanu pārņēma akciju sabiedrība "Gaso", kura dabas gāzes tirdzniecībā ir atbildīga par tās saņemšanu no dabasgāzes pārvades sistēmas operatora un transportēšanu līdz enerģijas lietotājam (*sk. Enerģētikas likuma 45. panta pirmās daļas 2. punktu*).

Satversmes tiesa apgalvojusi, ka dabasgāzes tirgus atvēršana nozīmēja, ka Saeima pārskatīja tiesiskās atbildības mehānismu par dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu, kad enerģijas lietotājs prettiesiski iejaucies dabasgāzes patēriņa skaitītāja darbībā, rodot iespēju dabasgāzi lietot bez maksas (turpmāk arī – dabasgāzes zādzība vai patvaļīgi lietota dabasgāze) un atteicās no tā par labu vispārējam Civillikuma regulējumam, bet Ministru kabinets ar apstrīdētajām normām radījis jaunas tiesiskās attiecības.

Sekojojot šim argumentam, Satversmes tiesa būtiski kļūdījās.

Pirmkārt, dabasgāzes tirgus atvēršana nenozīmēja, ka būtiski mainījās tiesisko attiecību struktūra lietā izskatāmajā aspektā. Gan iepriekš monopolizētā tirgū, gan arī liberalizētā tirgū tirgus dalībnieks vai dalībnieki var saskarties ar problēmu, ka dabasgāzes lietotājs izmanto dabasgāzi, neievērojot tās lietošanas noteikumus. Proti, ka pieslēgums ir ierīkots patvaļīgi vai lietotājs dabasgāzi lieto bez komercuzskaites mēraparāta, vai komercuzskaites mēraparāts vai plomba ir bojāta un kādas minētās darbības dēļ ir samazināts dabasgāzes patēriņa rādījuma lielums vai radīta iespēja dabasgāzi lietot bez maksas. Tāpat liberalizētā tirgū turpina pastāvēt tie paši šķēršļi, kādēļ patvaļīgi lietotās dabasgāzes apjomi noteicami uz aprēķinu pamata, kādēļ tie noteicami vienveidīgi un kādēļ noteicama vienveidīga kompensācijas aprēķina kārtība. Proti, tirgus liberalizācija nekādā veidā nemaina Satversmes tiesas pašas atzīto problēmu: dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, kad enerģijas lietotājs prettiesiski iejaucies dabasgāzes patēriņa skaitītāja darbībā, patērētās dabasgāzes daudzuma un

energoapgādes komersanta iespējamo zaudējumu apmēra noteikšana ir objektīvi apgrūtināta (*sk. sprieduma 23.1. punkta otro un trešo rindkopu*). Vienveidīgs pārkāpuma seku novēršanas mehānisms kalpo tiesiskai noteiktībai arī liberalizētā tirgū.

Otrkārt, arī no likumprojektu pavadošajiem materiāliem un apspriedēm par likumprojektu neizriet nedz sākotnējā likumprojekta autoru, nedz Saeimas mērķis dabasgāzes tirgus liberalizācijas labad atteikties no dabasgāzes patvaļīgas lietošanas pārkāpuma kompensēšanas vajadzības un šādas kārtības detalizācijas. Minētā mērķa eksistences gadījumā tas būtu norādīts likumprojekta anotācijas I daļas 2. punktā "Pašreizējā situācija un problēmas, kuru risināšanai tiesību akta projekts izstrādāts, tiesiskā regulējuma mērķis un būtība", kurā ļoti detalizēti atspoguļotas tās sociālās problēmas, kuru risināšanai likumprojekts izstrādāts un kā tas tās maina. Apspriežot Enerģētikas likuma 107. panta septīto daļu un izslēdzot 42.³ pantu, nedz atbildīgā komisija par likumprojekta virzību Saeimā, nedz Saeimas deputāti nav izteikušies, ka Saeima apzināti mainītu Ministru kabinetam dotā pilnvarojuma galvenā satura virzienus. Tieši pretēji, lai arī tirgus dalībnieks – akciju sabiedrība "Latvijas Gāze" – likumprojekta apspriešanas laikā Saeimas komisijā bija izteikusi savas bažas, ka tās ieskatā Saeimas iecerētās izmaiņas likumā vērstas uz pilnvarojuma ierobežošanu Ministru kabinetam regulēt to, kā noteicams norēķins par zagtu dabasgāzi, Saeima neuzskatīja par nepieciešamu norādīt, vai šīs bažas ir pamatotas vai nē.

3. Kā norādīts iepriekš, Enerģētikas likuma 107. panta septītās daļas pieņemšana ir sistēmiski saskaņota ar 42.³ panta un citu dabasgāzes tirdzniecību regulējošo normu izslēgšanu no likuma, jo šie grozījumi likumā izdarīti vienlaicīgi ar vienu likumu. Atbilstoši kodifikācijas tehnikai normas, kas pēc sava regulēšanas priekšmeta attiecas uz dabasgāzes tirdzniecību, šobrīd ir apkopotas vienkopos nodaļā "Dabasgāzes tirgus". Enerģētikas likuma 107. panta septītā daļa noslēdz pantu, kas veltīts dabasgāzes tirdzniecības pamatprincipiem. Tiesību norma, kas noslēdz pantu, nodaļu vai pašu tiesību aktu, parasti ir ar īpašu detalizācijas pakāpi un paredzēta dažādu samērā konkrētu situāciju noregulēšanai. Tādēļ arī Enerģētikas likuma 107. panta septītā daļa pilnvaro Ministru kabinetu noregulēt visas dabasgāzes tirdzniecības detaļas sīkāk.

Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā Ministru kabinets pilnvarots noteikt tirgotāja, publiskā tirgotāja, sistēmas operatora, lietotāja un gazificētā objekta īpašnieka tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā, kā arī to, kā veicami norēķini par piegādāto dabasgāzi. Tātad Ministru kabinets var noteikt visu dabasgāzes piegādes posmos iesaistīto personu tiesības un pienākumus un samaksas kārtību.

Katra tiesību norma saturiski ir saistīta ar citu tiesību normu – gan vertikāli, gan horizontāli. Arī pilnvarojošo normu satura formulēšanā Saeima ievērojusi sistēmisku vienveidību. Piemēram, elektroenerģijas tirgus ir liberalizēts jau kopš 2005. gada vidus. Elektroenerģijas tirgus likuma VIII nodaļā "Elektroenerģijas tirdzniecība" 32. pantā pie tirdzniecības pamatprincipiem, ko definē likumdevējs, ietverts arī pilnvarojums Ministru kabinetam noteikt kārtību, kādā lietotājiem piegādā elektroenerģiju un pārtrauc tās piegādi, tirgotāju, sistēmas operatoru un lietotāju tiesības un pienākumus elektroenerģijas piegādē, lietošanā un norēķinos par saņemtajiem pakalpojumiem, kā arī tirgotāju maiņas kārtību. Enerģētikas likuma 107. panta septītā daļa būtiski sakrīt ar Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piekto daļu. Ievērojot regulēšanas priekšmetu līdzību un situāciju salīdzināmību (tirgus liberalizācija un kompensācija produkta zādzības gadījumā), var pieņemt, ka Enerģētikas likuma 107. panta septītās daļas redakcija ir tapusi, iedvesmojoties no Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektās daļas. Tā kā elektroenerģijas tirgū iedibinātā kārtība, ka Ministru kabinets ir pilnvarots regulēt kārtību, kādā notiek norēķini par nozagtu elektroenerģiju, pastāv jau ilgstoši, var pieņemt, ka likumdevējam ne prātā neienāca, ka ar Enerģētikas likuma 107. panta septīto daļu tas šādu pilnvarojumu Ministru kabinetam būtu izbeidzis attiecībā uz patvaļīgi lietotu dabasgāzi.

Jāpiekrīt, ka Enerģētikas likuma 107. panta septītā daļa atšķiras no konkrētāka pilnvarojuma Ministru kabinetam, kas ietverts turpat likumā attiecībā uz siltumenerģiju. Satversmes tiesa to konstatē, taču neizdara par to nekādus tālākus secinājumus. Mūsuprāt, pilnvarojošo normu satura atšķirība saglabājusies tādēļ, ka likumdevējs grozīja tieši normas, kas saistītas ar dabasgāzes tirdzniecību, bet siltumenerģijas tirdzniecības normas tolaik netika grozītas. Tādējādi konkrētāks pilnvarojums attiecībā uz siltumenerģiju nenozīmē, ka tādām pašām jābūt arī attiecībā uz dabasgāzes tirdzniecību.

Visbeidzot, būtiska ir pilnvarojošās normas veidotā sistēma ar vispārējo civiltiesisko regulējumu. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka notikusi atkāpšanās no Civillikuma regulējuma, un apstrīdētās normas radot jaunas tiesiskās attiecības, kuras likumdevējs neesot izlēmis.

Atbildība par dabasgāzes patvaļīgu lietošanu nav jaunas tiesiskās attiecības, bet gan noregulēto tiesisko attiecību tiesiskās sekas. Atbildības pienākums ir visiem dabasgāzes tirdzniecības attiecībās iesaistītajiem dalībniekiem. Lietotājam, kurš pieļāvis patvaļību un tādēļ lietojis dabasgāzi bez atlīdzības, arī ir šāds atbildības pienākums – vispirms atlīdzināt prettiesiski nodarīto zaudējumu. Tātad, ja tiesiskajās attiecībās pastāv atbildības pienākums, t.i., tas dabiski jau atrodas tiesību un pienākumu kopumā, tad Saeima ir pilnvarojusi Ministru kabinetu detalizēt atbildības piemērošanas apstākļus – noteikt, gadījumus, kad konstatējama atbildība

par patvaļīgu dabasgāzes lietošanu un kā aprēķināms zaudējums (par kādu periodu un pēc kādas mērauklas).

4. Enerģētikas likuma 107. panta septītās daļas mērķis atklājas iepriekšminētajā analizē. Papildus, pilnvarojošās normas mērķis atklājas, novērtējot likuma kopējo ietekmi sabiedrībā un tiesiskajās attiecībās.

Dabasgāzes tirdzniecības un ikdienas lietošanas kārtība būtu nepilnīga bez tiesiskajām sekām, kas iestājas gadījumos, ja šī kārtība netiek ievērota. Proti, pilnvarojums noteikt tirdzniecības attiecībās iesaistīto tiesības un pienākumus nestāv atstatus no pilnvarojuma noteikt pasākumus, lai iesaistītie ievērotu šīs tiesības un pienākumus, novērstu apdraudējumus un traucējumus šādās attiecībās. Tādēļ tiesisko seku noteikšana par savstarpējo tiesību un pienākumu neievērošanu tirdzniecības kārtībā ir iederīga un piederīga pie pilnvarojuma mērķiem.

Valsts lēmumu pieņemšana ir jāorganizē tam vislabāk piemērotajās institūcijās, t.i., tādās, kas pēc savas organizācijas, sastāva, funkcijām un procedūrām spēj to visefektīvāk nodrošināt. Ministru kabinets ar savām iestādēm un lietpratēju tuvumu ir piemērotākā institūcija, bet tā izdotsis ārējais normatīvais akts – noteikumi – piemērotākais regulēšanas instruments, ar kuru atrisināt identificēto problēmu dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas attiecībās.

Likumi nav tikai formāli tiesību akti, bet ir domāti, lai kalpotu sabiedrībā lietderīgam mērķim. Tādēļ likuma mērķis tiesību piemērotājam atklājas, ja tas apsver, kādu sociāli ekonomisku seku sasniegšanai domāts likums. Interpretējot likumu, jācenšas saskatīt tajā lietderīgu mērķi un piešķirt tam pilnīgu iedarbību.

Interpretējot Enerģētikas likuma 107. panta septīto daļu, Satversmes tiesa rīkojusies ļoti formāli. Atbilstoši tiesas spriedumam no Saeimas tiek sagaidīts, ka tā turpmāk tiešā tekstā ierakstītu, ka Ministru kabinets tiek pilnvarots noteikt atbildību par dabasgāzes zādzību (jo tā esot jauna, būtiska un neizņemta tiesiskā attiecība) un tās apmēru, t.i., "dabasgāzes patvaļīga lietošana (zādzība) ir aizliegta; dabasgāzes lietotājam ir pienākums atlīdzināt saņemto (nozagto); saņemta (nozagtā) daudzuma aprēķinu un kompensācijas apmēru noteikšanas kārtību regulē Ministru kabinets". Protams, šāda tiesību norma ir ar augstāku skaidrības pakāpi, taču arī abstraktāka satura norma, kāda ir Enerģētikas likuma 107. panta septītā daļa, satur to pašu uzvedības modeli.

Tādējādi mēs uzskatām, ka Ministru kabinets, pieņemot apstrīdētās normas, bija rīkojies Saeimas dotā pilnvarojuma ietvaros.

Satversmes tiesas tiesnesis

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2021. gada 4. novembrī

lietā Nr. 2021-05-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Administratīvās rajona tiesas pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2021. gada 5. oktobra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2015. gada 29. oktobrī pieņēma likumu "Grozījumi Civillikumā", kas stājās spēkā 2015. gada 3. decembrī. Ar šā likuma 18. pantu jaunā redakcijā tika izteikts Civillikuma 242. pants.

Kopš šo grozījumu stāšanās spēkā Civillikuma 242. panta 5. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) noteic, ka par aizbildņiem nevar būt personas, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, (turpmāk arī – vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi) – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

2. **Pieteikuma iesniedzēja – Administratīvā rajona tiesa** (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 96. un 110. pantam.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā lieta (turpmāk arī – šīs lietas pamatā esošā administratīvā lieta) par tāda bāriņtiesas lēmuma atcelšanu, ar kuru atzīts, ka pieteicēja lietā neatbilst aizbildņa pienākumu pildīšanai, jo 1996. gada 4. jūnijā sodīta par zādzību un huligānismu, proti, vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts 15 gadu vecumā. Sodāmība tikusi dzēsta. Informācija par sodāmību bāriņtiesai kļuvusi zināma, kad pieteicēja un viņas laulātais uzsākuši procesu, lai iegūtu adoptētāja statusu.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka no Satversmes 110. panta valstij izriet pienākums aizsargāt aizbildnības tiesības un tādu ģimeni, kurā vecāku un bērnu attiecības izveidojušās, ieceļot bērnam aizbildni. Turklāt šī norma

ietverot valsts pienākumu palīdzēt bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības, un aizbildņa iecelšana esot viens no veidiem, kā šis pienākums tiek īstenots. Savukārt no Satversmes 96. panta izrietot valsts pienākums citstarp aizsargāt personas tiesības veidot un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem. Līdz ar to ierobežojums, kas liedz personai iegūt aizbildņa statusu, esot vērtējams abu minēto Satversmes normu kontekstā. Personas centieni uzņemties atbildību par bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības, un šādu bērnu aprūpi esot uzskatāmi par vienu no privātautonomijas izpausmes formām. Taču šie jautājumi risināmi, ievērojot bērna vislabāko interešu prioritātes principu.

Satversmes 96. un 110. pants negarantējot tiesības izveidot ģimeni, kļūstot par bērna aizbildni. Tomēr personai esot tiesības pretendēt uz aizbildņa statusa iegūšanu, lūdzot kompetentu iestādi izvērtēt personas atbilstību likumā paredzētajiem kritērijiem. Ja likumā ietvertie kritēriji automātiski izslēdz kādu personu no šā procesa, tad tiekot ierobežotas personas tiesības pretendēt uz aizbildņa statusu.

Valstij esot pienākums radīt gan tiesisko regulējumu, gan institūcijas, kas palīdz nodibināt ģimeni, citstarp arī aizbildnības īstenošanas ietvaros. Šajā aspektā valstij esot jāsamēro bērna interešu aizsardzība un iespēja izveidot ģimeni aizbildnības īstenošanas ietvaros. Satversmes 110. pants liedzot valstij likt nepamatotus, nesamērīgus un diskriminējošus ierobežojumus aizbildņiem.

Pieteicēja šīs lietas pamatā esošajā administratīvajā lietā esot laulāta, viņas laulātais esot ieguvis bērnu aizbildņa statusu, un potenciāli aizbilstamie bērni faktiski jau pusgadu dzīvojot pieteicējas ģimenē. Tomēr tikai pēc aizbildnības apstiprināšanas pieteicēja kā bērnu vecāks spētu patstāvīgi, tiesiski darboties, nodrošinot bērna tiesību un interešu īstenošanu. Aizbildnība nodrošinātu efektīvāku bērna tiesību īstenošanu un ģimenes juridisko aizsardzību.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu. Šim ierobežojumam esot leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība un sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzība. Likumdevējs esot mēģinājis gan novērst potenciālos draudus bērna drošībai, gan ierobežot bērnu saskarsmi ar personām, par kuru spēju radīt bērniem pareizu priekšstatu un attieksmi pret sabiedrībā vispārpieņemtajām vērtībām un spēkā esošajām tiesību normām pastāv šaubas.

Apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma piemērošana praksē nodrošinot to, ka persona, kura sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, ikdienā neaprupē bez vecāku gādības palikušus bērnus un neuztur ar tiem tiešus kontaktus. Tādējādi šis aizliegums, ciktāl tas ir vērsts uz bērna interešu nodrošināšanu un ciktāl likumdevēja prezumpcija ir pareiza, esot leģitīmo mērķu sasniegšanai piemērots līdzeklis.

Taču konkrētajā gadījumā šis likumdevēja izraudzītais līdzeklis neesot samērīgs, jo ierobežojuma leģitīmo mērķi varot sasniegt ar citiem, mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, proti, īstenojot Civillikuma 240. pantā un Bāriņtiesu likuma 29. pantā noteikto bāriņtiesas kompetenci individuāli izvērtēt potenciālo aizbildni. Par mazāk ierobežojošu līdzekli varot uzskatīt arī, piemēram, tāda konkrēta termiņa noteikšanu, kam jābūt pagājušam pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, lai persona varētu kļūt par aizbildni. Turklāt uz bērna vislabāko interešu nodrošināšanu esot vērsta ne tikai bērna pasargāšana no vardarbības, bet arī aizbildnības nodibināšana, ar ko atbilstoši bērna vislabākajām interesēm tiekot veicināts tas, lai bērns uzaugtu ģimenē un iegūtu tiesisku aizsardzību ģimenes attiecību ietvaros.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot absolūts aizliegums. No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem izrietot, ka šāds aizliegums noteikts pēc analogijas ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. pantu un līdzīgu prasību, kas Civillikuma 163. panta ceturtajā daļā izvirzīta adoptētājiem. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka atbilstoši labas likumdošanas principam likumdevējam bija jāsniedz atsevišķs pamatojums tam, ka aizbildņi atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar personām, uz kurām attiecas iepriekš minētās likumu normas.

Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi pēc to sastāva esot ļoti daudzveidīgi. Tādējādi likumdevējs esot absolūto aizliegumu attiecinājis uz ļoti plašu dzīvī iespējamu nodarījumu loku, tos nešķirojot pēc smaguma, nozīmīguma un citiem apstākļiem. Tāpat no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem neesot gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs būtu izvērtējis, vai patiešām katrā gadījumā vardarbīga noziedzīga nodarījuma izdarīšana ir pamats aizliegumam kļūt par aizbildni. Citstarp likumdevējs neesot vērtējis, vai laika gaitā personības iezīmes, arī agresijas un vardarbības kontekstā, paliek tik nemainīgas, lai varētu uzskatīt, ka visos gadījumos, kad persona ir sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, pastāv augsts risks, ka tā arī nākotnē varētu rīkoties vardarbīgi.

Ierobežojuma neatbilstība samērīguma principam esot jo īpaši konstatējama tādos gadījumos, kad persona vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama nepilngadīga. Pētījumi rādot, ka lielākā daļa nepilngadīgo likumpārkāpēju pāraug antisociālo uzvedību līdz tam laikam, kad ir sasnieguši pieaugušā vecumu.

Lielāks sabiedrības ieguvums esot saskatāms individuālas izvērtēšanas gadījumā. Tādējādi sabiedrības intereses tiekot aizsargātas līdzvērtīgā kvalitātē un individuālas izvērtēšanas sistēma ļaujot arī pilnīgāk sasniegt Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989. gada 20. novembra Bērnu tiesību konvencijas (turpmāk – Bērnu tiesību konvencija) 40. panta pirmajā daļā minētos mērķus – reintegrāciju un kļūšanu par pilnvērtīgu sabiedrības locekli.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. un 110. pantam.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot paredzēts, lai noteiktu tādus aizbildnības ierobežojumus, kas bērnu drošības interesēs maksimāli novērstu iespējamību, ka bērns, kurš palicis bez vecāku gādības, aizbildnības rezultātā nonāktu tādas personas ietekmē, kura jau iepriekš ir pastrādājusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu. Apstrīdētā norma esot daļa no kopējās sistēmas, kas izveidota bērnu aizsardzībai no vardarbības.

Apstrīdētā norma neierobežojot personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Saeima neapstrīd to, ka noteiktos gadījumos apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums var ierobežot personas pamattiesības, tomēr uzskata šādu ierobežojumu par samērīgu.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu, un tā mērķis esot aizsargāt citu cilvēku – bērnu – tiesības. Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs esot ievērojis Bērnu tiesību konvencijas 19. panta pirmajā daļā noteikto pienākumu aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības. Apstrīdētā norma nodrošinot, ka persona, kura sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas – nedrīkst kļūt par aizbildni. Tādējādi likumdevēja izraudzītais līdzeklis esot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot uzskatāms par absolūtu, jo tas attiecoties tikai uz tādām personām, kas izdarījušas noteikta veida noziedzīgus nodarījumus. Nepastāvot alternatīvi līdzekļi, ar kuriem apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē. Neesot iespējams garantēt to, ka persona, kura agrāk izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, patiešām neapdraudēs bērnu. Pat viena bērna pakļaušana potenciālam vardarbības riskam neesot pieļaujama. Likumdevējs esot apzinājies to, kādā veidā un pēc kādiem kritērijiem atbilstoši personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturam un kaitīgumam iedalāmi noziedzīgi nodarījumi un ka tieši ar vardarbību vai tās piedraudējumu saistīti noziedzīgi nodarījumi ir tādi nodarījumi, kuru izdarītāji var pakļaut bērnu īpašam riskam. Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs jau esot izšķīries par saudzējošāko personas tiesību ierobežošanas līdzekli.

Tiesību normas, kas regulē aizbildņa iecelšanu, esot izdotas ar mērķi aizsargāt bez vecāku gādības palikuša bērna intereses, nevis citas personas interesi būt par aizbildni. Esot jāņem vērā tas, ka kriminālatbildība ir paredzēta tikai par pašiem smagākajiem un sabiedrībai bīstamākajiem nodarījumiem. Izskatāmā lieta atšķiroties no Satversmes tiesā izskatītās lietas Nr. 2019-01-01, jo minētajā lietā tiesa vērtēja ierobežojumu, kas liedza adoptēt otra laulātā bērnu, nevis jautājumu par ārpusģimenes aprūpi

esoša bērna adoptciju vai aizbildnības nodibināšanu. Adoptcijas process esot salīdzinoši ilgs, un tajā esot iespējams padziļināti izvērtēt otra laulātā piemērotību adoptētāja statusam. Turklāt adoptciju apstiprinot tiesa. Savukārt brīdī, kad bērns palicis bez vecāku gādības, viņa labākajās interesēs esot tas, lai viņam nekavējoties tiek iecelts aizbildnis. Tāpēc esot sevišķi nepieciešami tādi skaidri kritēriji, kādi ietverti apstrīdētajā normā un nodrošina bērna aizsardzību no vardarbības. Adoptcija esot iespējama tikai tad, ja ir pamats uzskatīt, ka tās rezultātā starp adoptētāju un adoptējamo izveidosies patiesas bērna un vecāka attiecības, taču tas neattiecoties uz aizbildni, kas ir bērna pārstāvis un par aizbildņa pienākumu pildīšanu saņem atlīdzību. Valsts neliedzot pieteicējai šīs lietas pamatā esošajā administratīvajā lietā dzīvot kopā ar savu laulāto, kā arī veidot ar viņa aizbildnībā esošajiem bērniem ģimeniskas attiecības. Tādējādi kaitējums, kas ar attiecīgo ierobežojumu tiek nodarīts personai, esot daudz mazāks par sabiedrības ieguvumu no tā, ka bērni tiek pasargāti no ģimenē iespējamās vardarbības.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. un 110. pantam tiktāl, ciktāl tā neparedz individuālu izvērtējumu gadījumā, kad persona bijusi sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, un šādu noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama nepilngadīga, vai persona ir bērna radnieks vai tāda persona, ar kuru bērns ilgstoši dzīvojis kopā nedalītā saimniecībā.

Personas tiesības kļūt par aizbildni primāri esot analizējamās Satversmes 96. panta tvērumā, jo tās esot vērtējamas kā tiesības dzīvot savu dzīvi pēc sava prāta, piemēram, kļūstot par aizbildni un palīdzot bez vecāku gādības palikušiem bērniem, kā arī veidot un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem, piemēram, kā aizbildnim uzņemot savā ģimenē ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu. Savukārt gadījumā, kad persona tiek atzīta par atbilstošu aizbildņa pienākumu pildīšanai un iecelta par aizbildni, starp bērnu un aizbildni varot izveidoties tuvas ģimeniskas attiecības. Ņemot vērā to, ka ciešas personiskas saites starp bērnu un pieaugušo var izveidoties arī tad, ja bērns neaug ģimenē, apstrīdētā norma būtu izvērtējama arī Satversmes 110. panta tvērumā. Līdz ar to apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 96. un 110. pantam būtu vērtējama to kopsakarā.

Apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums esot pieņemts ar likumu, un tam esot lēģitīms mērķis – bērna tiesību un vislabāko interešu prioritāra nodrošināšana, lai ar proaktīvu un preventīvu rīcību pasargātu bērnu no vardarbības. Personas tiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis – bāriņtiesas veikts individuāls izvērtējums – būtu pietiekams apstrīdētajā normā noteiktā ierobežojuma lēģitīmā mērķa sasniegšanai, ja tiesības kļūt par

aizbildni būtu tikai bērnam tuvām personām. Tāpat par līdzekli, kas mazāk ierobežotu tādas personas tiesības, kura izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, būdama nepilngadīga, varētu uzskatīt bāriņtiesas veiktu individuālu izvērtējumu, un arī šis līdzeklis būtu pietiekams, lai sasniegtu apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi.

Aizbildnības mērķis esot nevis garantēt personai tiesības kļūt par aizbildni, bet gan garantēt bez vecāku gādības palikušam bērnam viņa vislabākajām interesēm atbilstošu aprūpi pie viņam piemērota aizbildņa laikā, kamēr bērns nevar būt vecāku aizgādībā. Aizbildnība kā ģimeniska aprūpes forma nevarot būt pašmērķis, jo ikkatrā gadījumā jebkuras darbības veicamas, samērojot tās ar bērna vislabākajām interesēm. Līdz ar to esot nepieciešami likumdevēja noteikti kritēriji, kas attiecas uz personām, kuras vēlas uzņemties bērna aprūpi, un kas ietver zināmus ierobežojumus, lai preventīvi nodrošinātu bērna vislabāko interešu ievērošanu. Apstrīdētā norma tikusi pamatota ar nepieciešamību līdzvērtīgi citiem ciešā un ilgstošā saskarē ar bērnu esošām personām noteiktajiem ierobežojumiem nodrošināt bērnu drošību un prioritāri aizsargāt bērna tiesības.

Likumdevējs pirms tam, kad noteicis ierobežojumu, kas liedz uzņemties aizbildņa pienākumus, jau esot veicis novērtējumu un sašaurinājis to personu un to noziedzīgo nodarījumu loku, uz ko šis ierobežojums attiecināms.

Bāriņtiesas rīcībā nonākot visaptveroša informācija par personu, kura vēlas kļūt par aizbildni, tostarp arī par personības iezīmēm. Šī informācija varot būt pietiekama vispusīga izvērtējuma veikšanai un attiecīgi secināšanai, vai konkrētā persona atbilst aizbildņa pienākumu pildīšanai. Gadījumā, kad uz aizbildņa pienākumu pildīšanu pretendē persona, kas iepriekš bijusi sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, būtu obligāti pieprasāms psihologa atzinums par šīs personas veselības stāvokli.

Tiesību normās, kas regulē jebkuru bez vecāku gādības palikuša bērna ārpusģimenes aprūpes formu un citstarp arī adopcijas lietas, attiecībā uz bērnam svešām personām tiekot saglabāti stingri ierobežojumi, kas atbilstot bērna tiesībām un vislabākajām interesēm. Personas, kas vēlas nodrošināt bērnam ārpusģimenes aprūpi, esot nošķiramas pēc konkrētās personas un konkrētā bērna tuvuma pakāpes. Ja par aizbildni varētu kļūt tikai un vienīgi bērnam tuvas personas, piemēram, bērna tuvākie radnieki vai personas, ar kurām viņš ilgstoši dzīvojis kopā nedalītā saimniecībā, tad individuāls izvērtējums būtu pietiekams apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Bērns pēc savas psiholoģiskās attīstības un emocionālā brieduma pakāpes neesot pielīdzināms pieaugušam cilvēkam. Bērns neizprotot sankciju un procesuālo darbību būtību. Tāpat esot jāņem vērā tieši bērnu izdarītiem likumpārkāpumiem raksturīgā motivācija, piemēram, intensīvais socializācijas un identitātes formēšanās process. Proti, bērnam esot svarīga

piederības izjūta, piedzīvojumu meklēšana, vienaudžu atzinība. Indivīda smadzeņu daļa, kas atbild par spēju prognozēt savas rīcības sekas un uzņemties atbildību, turpinot attīstīties līdz pat 25 gadu vecumam. Nepilngadīga persona vēl tikai turpinot attīstīt spējas apzināties konkrētas rīcības iespējamās sekas, regulēt savas emocijas, organizēt, plānot savu rīcību, risināt dažādas problēmas. Tāpēc saistību starp nepilngadībā izdarītu noziedzīgu nodarījumu un tā izdarītāja turpmāko dzīvi un rīcību varot izsecināt tikai tādējādi, ka individuāli tiek izvērtēts katrs atsevišķais gadījums.

Latvija esot uzņēmusies starptautiskās saistības, kas liek noteikt ierobežojumus tādu personu tiesībām izvēlēties profesiju un nodarbošanos, kuras ir bijušas sodītas par bērnu seksuālu izmantošanu vai seksuālu vardarbību. Tāpēc individuāls izvērtējums nekādā gadījumā nebūtu pieļaujams attiecībā uz personām, kas izdarījušas dzimumnoziegumu.

5. Pieaicinātā persona – Labklājības ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmei.

Personas tiesības būt par bērna aizbildni esot iespējams noteikt ar mazāk ierobežojošu regulējumu, paredzot kritērijus, atbilstoši kuriem tiktu vērtēta potenciālā aizbildņa personība un kuri vienlaikus spētu nodrošināt arī bērna pasargāšanu no apdraudējuma. Aizbildņa iecelšanas tiesiskā regulējuma primārais mērķis esot aizsargāt bez vecāku gādības palikuša bērna intereses, nevis citas personas interesi būt par aizbildni. Taču, lemjot par aizbildņa statusa piešķiršanu un objektīvi izsverot personas piemērotību aizbildņa pienākumu pildīšanai, sodāmības fakts – neatkarīgi no tās dzēšanas vai noņemšanas – būtu obligāti vērtējams kopsakarā ar citiem personību raksturojošiem apstākļiem.

Personas sodāmības fakts pats par sevi varot nebūt pietiekams pamats tam, lai konstatētu pastāvošu vai nākotnē iespējamu bērna apdraudējumu. Lai konstatētu, ka persona tiešām var apdraudēt bērnu, esot nepieciešams ņemt vērā kriminālprocesā un soda izciešanas laikā konstatētos apstākļus, laiku, ko persona pavadījusi sabiedrībā, neizdarot jaunu noziedzīgu nodarījumu vai citu likumpārkāpumu, personības izmaiņas laika gaitā, personas raksturu, attieksmi, uzvedību un rīcību, tostarp attiecībās ar bērniem. Iespējas veikt šādu individuālu un objektīvu izvērtējumu gan esot ierobežotas, proti, atkarīgas no tā, ciktāl persona, kura vēlas kļūt par aizbildni, ir atklāta un gatava sadarboties ar speciālistiem un institūcijām.

Bāriņtiesas uzraudzība pār aizbildnību, tostarp uzraudzība pār bērna tiesību un interešu ievērošanu aizbildņa ģimenē, tiekot uzsākta ar brīdi, kad attiecībā uz konkrētu bērnu ir nodibināta aizbildnība un iecelts bērna aizbildnis. No šā brīža aizbildnis saskaroties ar vislielākajiem izaicinājumiem bērna aprūpē, un tad arī esot iespējams vērot patieso bērna un aizbildņa mijiedarbību. Turklāt izvērtējumam vajagot aptvert visu

ģimeni. Ja vien potenciālais aizbildnis nav bērna radnieks un bērns nav atradies attiecīgās personas pastāvīgā aprūpē jau līdz aizbildnības nodibināšanai, tad bāriņtiesas iespējas paredzēt konkrētā bērna un viņa potenciālā aizbildņa mijiedarbību tādos apstākļos, kādi varētu pastāvēt aizbildnības laikā, esot ierobežotas.

Aizbildnis esot persona, kas bērnam, kuram uz laiku vai pastāvīgi atņemta iespēja augt savā ģimenē vai kura interesēs nav pieļaujama palikšana tajā, aizstāj vecākus līdz brīdim, kad bērns var atgriezties savā ģimenē. Praksē lielākoties aizbildnību uzņemoties un par aizbildni tiekot iecelts kāds no bērna radniekiem. Aizbildnības nodibināšanas rezultātā bērnam primāri esot nodrošināma vispārēja labklājība, kā arī tiesību un interešu pārstāvība. Aizbildnības laikā starp bērnu un aizbildni varot izveidoties ģimeniskas attiecības, taču aizbildnības nodibināšanas rezultātā netiekot nodibināta ģimene juridiskā izpratnē un aizbildnis neiegūstot vecāku tiesības un pienākumus attiecībā uz bērnu.

Tas, vai par aizbildni ieceļams arī otrs laulātais, lai arī viņš kā bērna vecāks varētu patstāvīgi, tiesiski darboties, nodrošinot bērna tiesību un interešu īstenošanu, esot izvērtējams atkarībā no katra konkrētā gadījuma apstākļiem. Otrs laulātais par aizbildni būtu ieceļams sevišķi grūtas un sarežģītas aizbildnības gadījumos.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. un 110. pantam, jo tajā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi var sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Satversmes 96. pantā noteiktās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību un 110. pantā noteiktās tiesības uz ģimenes, vecāku un bērnu tiesību aizsardzību esot savstarpēji saistītas un tāpēc izskatāmajā lietā aplūkojamas to kopsakarā.

Pastāvot šaubas par to, vai apstrīdētajā normā paredzētais absolūtais aizliegums ir noteikts tādā procedūrā, kura atbilst labas likumdošanas principam. Apstrīdētās normas izstrādes procesā neesot apsvērts tas, vai tiešām ir nepieciešams noteikt šādu absolūtu aizliegumu bez iespējām to pārskatīt. No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem neesot gūstams apstiprinājums arī tam, ka likumdevējs būtu izsecinājis un pamatojis, ka absolūtais aizliegums visos gadījumos atbilst bērna vislabākajām interesēm. Likumdevējs neesot vērtējis to, ka aizbildnības procesā ir iespējamās vairākas atšķirīgas situācijas atkarībā no tā, kādas attiecības ar bērnu potenciālajam aizbildnim bijušas iepriekš.

Apstrīdētajā normā noteiktajam pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis – aizsargāt bērnu no visu veidu vardarbības ģimenē. Ja attiecībā uz personu, kas agrāk ir sodīta par vardarbīga noziedzīga

nodarījuma izdarīšanu, vardarbīgas uzvedības risks nav konstatējams, tad apstrīdētā norma, liedzot šai personai kļūt par aizbildni, savu leģitīmo mērķi nesasniedzot un tiekot ierobežotas bērna tiesības uzaugt ģimeniskā vidē, tostarp radnieku aprūpē. Neesot pamatots apgalvojums, ka likumdevējs noteicis aizliegumu kļūt par aizbildni vienīgi tām iepriekš sodītajām personām, kuras var pakļaut riskam bērna drošību. Likumdevējs iepriekšēju sodāmību par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu esot noteicis kā formālu kritēriju, kas liedz iespēju veikt individuālu personas izvērtējumu un tādējādi noskaidrot, vai konkrētajai personai piemīt aizbildņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības. Turklāt bērna drošību varot apdraudēt arī iepriekš par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu nesodīta persona.

Aizbildņi esot pielīdzināmi vecākiem un faktiski stājoties vecāku vietā, pildot vecāku pienākumus (izņemot uzturdošanas pienākumu) un īstenojot tiesības, kas izriet no aizgādības tiesībām. Arī regulāri izmaksājamā valsts sociālā pabalsta – atlīdzības par aizbildņa pienākumu pildīšanu – saņemšanai neesot nozīmes, vērtējot faktisku ģimenes attiecību esību vai neesību. Atlīdzības saņemšana par bērna aprūpi neesot šķērslis tam, lai starp aprūpētāju un bērnu izveidotos patiesas bērna un vecāka attiecības.

Ja bērns dzīvo ģimenē, kurā viens no laulātajiem ir bērna aizbildnis, tad bērna vislabākajās interesēs būtu arī otra laulātā iecelšana par aizbildni, ja vien viņam piemīt aizbildņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības. Bērna interesēs būtu tas, ka arī otrs laulātais spētu kā bērna vecāks patstāvīgi, tiesiski darboties, nodrošinot bērna tiesību un interešu īstenošanu. Turklāt emocionāli traumēta bērna audzināšana varot būt sevišķi grūta un sarežģīta.

Bāriņtiesa, piesaistot citus speciālistus un saņemot no tiem atzinumus, varētu efektīvi izvērtēt katru konkrētā gadījuma individuālos apstākļus un tādējādi pārliecināties par to, vai iepriekš par noziedzīgu ar vardarbību vai tās piedraudējumu saistītu nodarījumu sodītas personas būtība jeb personība neliecina par vardarbības risku un no tā izrietošu aizbilstamā bērna apdraudējumu. Aizbildnis esot ieceljams bez nepamatotas vilcināšanās, taču arī balstīšanās vienīgi uz formāliem kritērijiem šajā procesā nebūtu pieļaujama. Civillikuma normas nosakot bāriņtiesas pienākumu ikvienā gadījumā izvērtēt, vai par aizbildni iecelamai personai piemīt aizbildņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības. Ja bāriņtiesa nav pietiekami pārliecinājusies par personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai, tad tā esot bāriņtiesas nolaidība. Pietiekami pārliecināties – tas nozīmējot efektīvi izvērtēt potenciālā aizbildņa individuālos apstākļus, tostarp noskaidrot, vai viņš nevar pakļaut riskam bērna drošību.

Personas piemērotība aizbildņa pienākumu pildīšanai katrā gadījumā tiekot izvērtēta, un šis process ietverot nepieciešamību saņemt psihiatra atzinumu par personas psihiskās veselības stāvokli. Tāpēc ar apstrīdēto

normu noteiktais absolūtais aizliegums agrāk par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai kļūt par aizbildni esot nesamērīgs. Valstij esot pienākums preventīvi aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības ģimenē un nepieļaut aizbildnību tādā gadījumā, ja pastāv risks, ka aizbildnis varētu pret bērnu izturēties vardarbīgi. Tomēr preventīvajiem pasākumiem vajagot būt nepieciešamiem un mērķtiecīgiem. Līdz ar to attiecīgās sodāmības fakts pats par sevi nevarot būt pamats absolūtam aizliegumam personai būt par aizbildni, taču pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas šis fakts esot rūpīgi izvērtējams kopsakarā ar citiem personu raksturojošiem apstākļiem.

7. Pieaicinātā persona – Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. un 110. pantam un bērna vislabāko interešu prioritātes principam.

Apstrīdētās normas mērķis esot vismazāk aizsargātās personas, proti, bez ģimenes palikuša bērna un tāda bērna, kura vecāki nespēj pārstāvēt viņa intereses, tiesību un interešu aizsardzība, ierobežojot to personu loku, kuras varētu iegūt aizbildņa statusu. Apstrīdētā norma preventīvi aizsargājot bērnu no iespējamās vardarbības pēc viņa nonākšanas aizbildnībā.

Aizbildņi saviem aizbilstamajiem atvietojojam vecākus, un aizbildnis esot bērna likumiskais pārstāvis, kas veic Civillikumā noteiktos aprūpes pienākumus. Taču aizbildņa iecelšana neradot aizbildnim aizgādības tiesības attiecībā uz bērnu, kā tas notiekot bērna adopcijas gadījumā. Bāriņtiesa esot tiesīga dot aizbildnim norādījumus par aizbildnības īstenošanu.

Satversme negarantējot personai tiesības izveidot ģimeni, kļūstot par bērna aizbildni. Aizbildnis, audzinot bērnu ģimeniskā vidē, varot veidot vecāka un bērna attiecības, taču – atšķirībā no adopcijas – aizgādības tiesību pārtraukšanas gadījumā visām institūcijām mērķis esot viens un tas pats – panākt bērna drošu atgriešanos viņa bioloģiskajā ģimenē.

Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums esot racionāls, saprātīgs un iedarbīgs līdzeklis bērna preventīvai aizsardzībai no tā, ka viņš varētu nonākt potenciāli vardarbīgas personas aizbildnībā. Persona, kas vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama nepilngadīga, esot vērtējama pēc tiem pašiem kritērijiem, pēc kuriem tiek vērtēta persona, kas šādu noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama pilngadīga.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot vienīgais līdzeklis, ar kuru iespējams sasniegt šā ierobežojuma leģitīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē. Par noziedzīgu nodarījumu sodītas personas individuāla izvērtēšana vai citādi līdzekļi, kas būtu saudzīgāki pret attiecīgo personu, neļautu leģitīmo mērķi sasniegt tādā pašā kvalitātē. Sabiedrība esot ieguvēja no tā, ka apstrīdētā norma liedz kļūt par aizbildni tādai personai, kura ir sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, jo pat viena bērna pakļaušana vardarbības riskam neesot pieļaujama.

8. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija" – norāda, ka tā nesaskata iespēju veikt potenciālā aizbildņa individuālu izvērtējumu visos gadījumos, taču pieļauj, ka ir iespējami atsevišķi izņēmumi, un īpaši akcentē bērna tiesības uzaugt savu radnieku lokā.

Vardarbīgas uzvedības risku varot konstatēt tikai pietiekami acīmredzamos gadījumos. Vardarbība pret bērnu esot viens no visgrūtāk konstatējamiem nodarījumiem. Latvijā neesot tādu regulāru, sistemātisku pētījumu par vardarbību pret bērniem, uz kuru pamata varētu izvērtēt šādas vardarbības tendences un ieviest pierādījumos balstītus pasākumus tās novēršanai. Tāpēc bāriņtiesa personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai varētu izvērtēt vienīgi tad, ja persona, kura agrāk izdarījusi noziedzīgu ar vardarbību vai tās piedraudējumu saistītu nodarījumu, ir bērna radnieks, ja attiecīgais nodarījums ir vienīgais šīs personas pastrādātais noziedzīgais nodarījums, ja šis nodarījums nav bijis smags vai sevišķi smags un sodāmība ir dzēsta. Šādu vai līdzīgu kritēriju kopumam vajadzētu būt skaidri noteiktam normatīvajā aktā.

9. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Inese Lībiņa-Egnere – norāda, ka atsevišķos gadījumos aizbildnim ar bērnu var izveidoties ģimeniskas saites, taču aizbildnības institūts pats par sevi primāri nav vērsts uz ģimenes izveidošanu vai saglabāšanu. Aizbildnības institūts paredzot īpašu palīdzību bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības. Tādējādi apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 110. pantam esot vērtējama nevis ģimenes, bet gan bērna tiesību aizsardzības izpratnē.

Likums paredzot aizbildņa pienākumu rūpēties par aizbilstamo kā konkrēta, faktiska uzdevuma veikšanu, bet nenosakot pienākumu veidot un saglabāt ģimeniskas attiecības. Tādēļ esot būtiski vērtēt un nošķirt gadījumus, kad par aizbildni bērnam kļūst tuvs radnieks, kas uzņemas šo pienākumu nolūkā veidot ar bērnu ģimeniskas un ciešas attiecības, no gadījumiem, kad aizbildnību uzņemas trešā persona, kuru ar bērnu līdz aizbildnības nodibināšanai nav saistījušas nedz radnieciskas, nedz ģimeniskas, nedz kā citādi emocionāli tuvas attiecības. Šādā gadījumā persona pildot aizbildnības pienākumu. Piemēram, par aizbildņiem praksē kļūstot arī bāriņtiesu, bērnu aprūpes iestāžu un krīzes centru vadītāji vai darbinieki. Vairumā šādu gadījumu ģimeniskā attieksme un saikne neveidojoties, bet bērnam tiekot nodrošināta viņam ikdienišķi nepieciešamā aprūpe. Tādēļ bērns, kas palicis bez vecāku gādības, esot īpaši aizsargājams un nedrīkstētu pieļaut pat ne minimālu pret viņu vērstas vardarbības risku. Būtiski esot tas, lai visās darbībās tiktu ievērota bērna vislabāko interešu prioritāte.

Šobrīd attiecībā uz aizbildnības nodibināšanu likumdevējs neesot nošķīris gadījumus, kad par aizbildni kļūst persona, kuru ar bērnu saista

ģimeniskas vai radnieciskas attiecības, no tiem gadījumiem, kad par aizbildni kļūst trešā persona, kurai ar bērnu pirms aizbildnības nodibināšanas nav bijis nekādu emocionālu saišu. Likumdevējs esot apzināti izšķīries par labu regulējumam, kas pieļauj to, ka par aizbildni var tikt ieceltas arī trešās personas, kurām ar bērnu pirms aizbildnības nodibināšanas nav bijis radniecisku vai emocionālu saišu. Taču minētās situācijas esot saturiski atšķirīgas. Ja likumdevējs nolemtu noteikt, ka ciešas radnieciskās, ģimeniskās saites ar bērnu ir aizbildnības nodibināšanas priekšnoteikums, tad būtu iespējams vērtēt to, vai personai, kura vēlas uzņemties aizbildnību un kurai sodāmība ir dzēsta, pēc konkrēta laika posma varētu tikt dota iespēja kļūt par aizbildni.

Aizbildņa pienākums esot gādāt par bērna mantu un pārstāvēt bērnu, kā arī lemt par citiem svarīgiem jautājumiem, kas var ietekmēt bērna dzīvi un atbilst bērna vislabākajām interesēm. Aizbildnis esot persona, kas vēlas uzņemties atbildību par bērna aprūpi gadījumā, kad tas palicis bez vecāku gādības, un veikt konkrētus pienākumus. Tāpēc apstrīdētā norma varētu tikt vērtēta personas privātautonomijas kontekstā.

Aizbildnības gadījumā, piemēram, situācijā, kad bērns zaudējis abus vecākus, esot būtiski rīkoties ātri – nekavējoties iecelt viņam aizbildni, turklāt tādu, kas būtu kompetents un nekādā ziņā neapdraudētu bērna tiesības. Šādā situācijā padziļināta un attiecīgi ilgāka individuālās situācijas izvērtēšana varot radīt nelabvēlīgas sekas, kas ietekmēs bērna vislabāko interešu īstenošanu, un tāpēc būtu attaisnojama stingrāku prasību izvirzīšana potenciālajam aizbildnim, tostarp arī aizliegums būt par aizbildni personai, kura agrāk sodīta par vardarbīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Ierobežojums, kas liedz trešajai personai tiesības būt par aizbildni, ja vien ir izvērtēta informācija par attiecīgo personību, tajā skaitā sodāmību par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, esot pamatots un kalpojot leģitīmam mērķim – nodrošināt bērnam pēc iespējas objektīvi drošu aprūpi un vidi. Līdz ar to esot pamatota stingrāku ierobežojumu noteikšana šādai personai, ja tā izrādījusi vēlmi kļūt par aizbildni.

Secinājumu daļa

10. Ja ir apstrīdēta normas atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-35-03 8. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka izskatāmajā lietā apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 96. un 110. pantam ir vērtējama to kopsakarā. Satversmes 110. pants aizsargājot ģimenes, kurās vecāku un bērnu attiecības izveidojušās, ieceļot bērnam aizbildni. Turklāt šajā pantā

esot ietverts arī valsts pozitīvais pienākums palīdzēt bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības. Savukārt Satversmes 96. panta kontekstā esot aplūkojams ierobežojums, kas liedz personai iegūt aizbildņa statusu, jo ikvienai personai esot tiesības pretendēt uz aizbildņa statusa iegūšanu un centieni uzņemties atbildību un aprūpi par bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības, esot privātautonomijas izpausmes forma. Ja likumā ietvertie kritēriji automātiski izslēdz kādu personu no šā procesa, tad tiekot ierobežotas personas tiesības pretendēt uz aizbildņa statusu. Tādējādi, atsakot personai iespēju kļūt par aizbildni, esot ierobežotas personas tiesības, kas izriet no Satversmes 96. un 110. panta. Savukārt Saeima atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums nav aplūkojams Satversmes 96. panta tvērumā.

Nemot vērā minēto, Satversmes tiesa, lai izskatāmajā lietā noteiktu efektīvāko pieeju apstrīdētās normas atbilstības vērtēšanai, visupirms noskaidros Satversmes 96. un 110. panta tvērumu kontekstā ar šīs lietas apstākļiem.

10.1. Satversmes 96. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību."

Kā atzinusi Satversmes tiesa, Satversmes 96. pantā konkretizētās tiesības ir nesaraujami saistītas ar Satversmes ievada ceturtās rindkopas pirmajā teikumā ietvērto konstitucionālo aksiomu: Latvija kā demokrātiska tiesiska valsts balstās uz cilvēka cieņu un brīvību. Personas privātā dzīve ir tā cilvēka eksistences sfēra, kurā indivīds kā saprātīga būtne un demokrātiskas tiesiskas valsts augstākā vērtība īsteno savu brīvību. Šī brīvības īstenošana ir personas autonomijas un pašnoteikšanās izpausme, kas veido attiecīgās personas privāto dzīvi. Tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību nozīmē, ka indivīdam ir tiesības uz savu privāto telpu, ģimenes aizsardzību no nepamatotas iejaukšanās, kā arī tiesības dzīvot pēc sava prāta, saskaņā ar savu būtību un vēlmēm attīstīt un pilnveidot savu personību, tiesības veidot un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem un ārpusauli, tiesības identificēties ar noteiktu sociālo grupu un veidot saziņu ar citiem cilvēkiem, iespējami minimāli ciešot no valsts vai citu personu iejaukšanās (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 8. un 9. punktu un 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 16.1. punktu*).

No Satversmes 89. panta izriet likumdevēja mērķis panākt Satversmē ietvērto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām. Tāpēc Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī var kalpot par konkretizācijas līdzekli, lai noteiktu Satversmē ietvērto pamattiesību un demokrātiskas tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvērto pamattiesību

aizsardzības samazināšanas (sk., piemēram, *Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-25-03 18. punktu*).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pantā ietvertās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību aizsargā cilvēku kā personu, viņa attīstību, tiesības veidot un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem, it īpaši emocionālajā sfērā, un ārpusauli (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1992. gada 16. decembra sprieduma lietā "Niemietz v. Germany"*, pieteikums Nr. 13710/88, 29. punktu, 2002. gada 29. aprīļa sprieduma lietā "*Pretty v. the United Kingdom*", pieteikums Nr. 2346/02, 61. punktu un 2003. gada 28. janvāra sprieduma lietā "*Peck v. the United Kingdom*", pieteikums Nr. 44647/98, 57. punktu). Tiesības uz privātautonomiju var aptvert arī personas publiska rakstura mijiedarbību ar citiem cilvēkiem (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 25. septembra sprieduma lietā "P.G. and J.H. v. the United Kingdom"*, pieteikums Nr. 44787/98, 56. un 57. punktu). Turklāt tās aptver tiesības uz privātumu – indivīda tiesības attīstīt savu sociālo identitāti, veidojot attiecības ar citiem cilvēkiem (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2017. gada 5. septembra sprieduma lietā "Bărbulescu v. Romania"*, pieteikums Nr. 61496/08, 70. punktu). Tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību aizsargā personu no nepamatotas iejaukšanās tās ģimenes dzīvē, bet negarantē tiesības izveidot ģimeni (sk., piemēram, *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 4. oktobra sprieduma lietā "Harroudj v. France"*, pieteikums Nr. 43631/09, 40. un 41. punktu un *Lielās palātas 2017. gada 24. janvāra sprieduma lietā "Paradiso and Campanelli v. Italy"*, pieteikums Nr. 25358/12, 140. un 141. punktu). Vēlme izveidot ģimeni pati par sevi arī nav aplūkojama kā tiesības dzīvot pēc sava prāta vai atbilstoši saviem ieskatiem pilnveidot savu personību (sk., piemēram, *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 26. februāra sprieduma lietā "Fretté v. France"*, pieteikums Nr. 36515/97, 32. punktu).

Ievērojot Satversmes tiesas judikatūru un konkretizējot Satversmes 96. pantu kopsakarā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pantu, secināms, ka Satversmes 96. pants aizsargā gan personas brīvību veidot attiecības ar citiem cilvēkiem, gan ģimeni no nepamatotas iejaukšanās, taču pats par sevi neaizsargā personas vēlmi īstenot konkrēta bērna ārpusģimenes aprūpi.

10.2. Satversmes 110. pants nosaka: "Valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības."

Satversmes 110. pants ietver ģimenes tiesības uz īpašu valsts atbalstu un aizsardzību (sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 8. punktu*). Likumdevēja pienākums nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību prasa noregulēt pastāvošo

ģimenes attiecību dalībnieku personiskās un mantiskās attiecības. Savukārt pienākumu nodrošināt ģimenes sociālo un ekonomisko aizsardzību un atbalstu likumdevējs var izpildīt, konkretizējot likumā ģimenes tiesības uz īpašu aizsardzību un atbalstu, proti, paredzot likumā dažādus ģimenes aizsardzības un atbalsta pasākumus (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-34-03 10.1. punktu*).

Valstij ir jāaizsargā ikviena ģimene (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-22-01 13. punktu*). Satversmes tiesa atzinusi, ka ģimene ir sociāla institūcija, kas balstās uz sociālajā realitātē konstatējamām ciešām personiskām saitēm, kuru pamatā ir sapratne un cieņa. Pat nepastāvot bioloģiskai saiknei vai juridiski atzītām bērna un vecāka attiecībām, starp bērnu un personu, kas šo bērnu aprūpējusi, var pastāvēt faktiskas ģimenes attiecības. Ciešu personisku saišu pastāvēšana starp personām izriet no to noslēgtās laulības vai radniecības fakta, tomēr sociālajā realitātē ciešas personiskas saites rodas arī citos veidos (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 16.2.2. punktu un 2020. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2019-33-01 12.1. punktu*). Turklāt Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka ģimenes attiecības var izveidoties arī tādos gadījumos, kad bērna audzināšanu nodrošina personas, kuras nav viņa vecāki, bet īsteno vecāku nodrošinātai aprūpei pielīdzināmu bērna audzināšanu un kurām tā rezultātā izveidojas ciešas personiskas saites ar bērnu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 27. aprīļa sprieduma lietā "Moretti and Benedetti v. Italy", pieteikums Nr. 16318/07, 49. un 50. punktu, 2012. gada 17. janvāra sprieduma lietā "Kopf and Liberda v. Austria", pieteikums Nr. 1598/06, 35. un 36. punktu, 2012. gada 4. oktobra sprieduma lietā "Harroudj v. France", pieteikums Nr. 43631/09, 41. punktu un 2019. gada 9. aprīļa sprieduma lietā "V.D. and Others v. Russia", pieteikums Nr. 72931/10, 90.–93. punktu*). Tādējādi Satversmes 110. panta tvērumā ietilpst arī tādu faktisku ģimeņu aizsardzība, kuras izveidojušās bērna ārpusģimenes aprūpes procesā, kurā īstenota vecāku nodrošinātai aprūpei pielīdzināma bērna audzināšana.

Satversmes 110. pants paredz arī valsts pienākumu īpaši palīdzēt bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības. Turklāt, īstenojot šo pienākumu, valstij, cik vien tas iespējams, jānodrošina, ka bērns uzaug ģimeniskā vidē (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.2. punktu*).

Bērnu tiesību konvencijas 20. pantā noteikts, ka bērnam, kuram īslaicīgi vai pastāvīgi nav savas ģimenes vai kuru viņa paša interesēs nedrīkst atstāt ģimenē, ir tiesības uz īpašu valsts aizsardzību un palīdzību. Dalībvalstis saskaņā ar saviem tiesību aktiem nodrošina šādam bērnam alternatīvu aprūpi. Apsverot visas iespējas, ir jāņem vērā bērna

audzināšanas vēlamā pēctecība un viņa etniskā izcelsme, reliģiskā un kultūras piederība, kā arī valoda.

Bērnu tiesību konvencijas 20. pantā noteiktā prasība ietver valsts pienākumu nekavējoties nodrošināt ikvienam bērnam, kas palicis bez ģimenes gādības, bērna vislabākajām interesēm atbilstošu alternatīvu aprūpi. Lai tā būtu nodrošināta, alternatīvās aprūpes iespējām jābūt efektīvām un piemērotām gan ārkārtas, gan īstermiņa un ilgtermiņa problēmu risināšanai. Valstij iespēju robežās jānodrošina bērna uzaugšana ģimeniskā vidē līdz ar viņa vajadzībām atbilstošu aprūpi. Tas nozīmē vismaz to, ka tiek īstenotas bērna tiesības uz veselību un izglītību, kā arī atbilstošu dzīves apstākļu nodrošināšanu un viņa aizsardzību no jebkāda veida vardarbības. Savukārt no tā izriet valsts pienākums veikt pienācīgu jebkuras šādu bērna aprūpi nodrošinošas personas sākotnējo pārbaudi un uzraudzību. Turklāt tieši valsts ir atbildīga par to, lai alternatīvā aprūpe visā tās laikā atbilstu bērna vislabākajām interesēm. Šādai aprūpei ir jāveicina ikviena bez vecāku gādības palikuša bērna cilvēka cieņas ievērošana. Tāpēc visu konkrēto apstākļu novērtēšanā ir būtiski ievērot individuālas pieejas principu, proti, pēc iespējas ņemt vērā tieši konkrētā bērna intereses (sk.: *Tobin J. Article 20. Special Protection for Children Deprived of Their Family Environment. In: Tobin J. (Ed.) The UN Convention on the Rights of the Child. A Commentary. Oxford: Oxford University, 2019, pp. 725–758*).

Tādējādi Satversmes 110. pantā ir ietverts valsts pienākums nodrošināt aizsardzību arī tādai ģimenei, kas izveidojusies bērna ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā. Turklāt šis pants paredz valsts pozitīvo pienākumu palīdzēt ikvienam bez vecāku gādības palikušam bērnam un pienākumu nodrošināt ikviena bez vecāku gādības palikuša bērna vislabāko interešu aizsardzību, cik vien tas iespējams, veicinot viņa uzaugšanu ģimeniskā vidē.

10.3. Satversmes tiesa jau atzinusi, ka gadījumos, kad starp bērnu un pieaugušo izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, valstij jānodrošina to juridiska aizsardzība tādā veidā, lai, bērnam integrējoties ģimenē, šīs attiecības arī turpmāk varētu attīstīties, vienlaikus ievērojot bērna vislabākās intereses. Šādi valsts pienākumi ģimenes juridiskās aizsardzības aspektā ir ietverti Satversmes 110. pantā (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 16.3.2. punktu*).

Satversmes 96. pants aizsargā personas brīvību veidot attiecības ar citiem cilvēkiem, kā arī aizsargā ģimeni no nepamatotas iejaukšanās. Tātad šajā pantā ir ietverts valsts negatīvais pienākums ģimenes aizsardzības kontekstā. Savukārt Satversmes 110. pantā ietvertas pamattiesības uz ģimenes aizsardzību valsts pozitīvā pienākuma aspektā, proti, ir noteikts valsts pienākums izveidot ģimenes aizsardzības sistēmu. Tāpat šajā pantā ietverts arī valsts pozitīvais pienākums nodrošināt ikviena bez vecāku

gādības palikuša bērna aizsardzību, atbilstoši bērna vislabākajām interesēm veicinot viņa uzaugšanu ģimeniskā vidē.

Saeima atbildes rakstā norāda, ka valsts neliedz pieteicējai šīs lietas pamatā esošajā administratīvajā lietā nedz dzīvot kopā ar savu laulāto, nedz arī ar otra laulātā aizbildnībā esošajiem bērniem veidot ģimeniskas attiecības un pilnvērtīgi baudīt ģimenes dzīvi. Arī Pieteikuma iesniedzēja norādījusi, ka pieteicējas potenciāli aizbilstamie bērni faktiski jau dzīvo viņas ģimenē. Tomēr, pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, aizbildņa statusa piešķiršana pieteicējai nodrošinātu ģimenes juridisku aizsardzību un efektīvāku bērna tiesību īstenošanu, bērnu aprūpi un uzraudzību, jo tad ne tikai faktiski, bet arī tiesiski to īstenotu abi aizbildņi.

Pieteikuma iesniedzēja nav norādījusi, ka šīs lietas pamatā esošajā administratīvajā lietā būtu konstatēti tādi apstākļi, kas ļautu secināt, ka apstrīdētā norma pieteicējai minētajā administratīvajā lietā ierobežo Satversmes 96. pantā ietvertās pamattiesības, proti, tiesības uz ģimenes neaizskaramību vai brīvību veidot attiecības ar citiem cilvēkiem. Pieteikuma iesniedzējas argumenti pēc būtības ir vērsti nevis uz to, ka būtu nepamatoti ierobežotas Satversmes 96. pantā ietvertās personas pamattiesības, bet gan uz to, ka netiekot pienācīgi pildīts valsts pozitīvais pienākums nodrošināt aizsardzību bez vecāku gādības palikušam bērnam un tādām faktiskām ģimenes attiecībām, kas izveidojušas bērna ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā.

Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētā norma neierobežo personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, kas ietvertas Satversmes 96. pantā, un tāpēc atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktam tiesvedība lietā šajā daļā nav turpināma.

10.4. Valsts pienākumi ģimenes un bez vecāku gādības palikušu bērnu aizsardzības aspektā ir ietverti Satversmes 110. pantā. Proti, valstij ir pienākums nodrošināt ģimenes un ikviena bez vecāku gādības palikuša bērna aizsardzību. Bērna vislabākajām interesēm atbilstošas ārpusģimenes aprūpes nodrošināšana ir viens no veidiem, kā likumdevējs var ne vien pildīt tam Satversmes 110. pantā noteikto pienākumu īpaši palīdzēt bez vecāku gādības palikušiem bērniem, bet arī aizsargāt tādas faktiskas ģimenes, kuras izveidojušas, personām audzinot bērnu tādā veidā, kas pielīdzināms vecāku nodrošinātai bērna aprūpei.

Šīs lietas pamatā esošajā administratīvajā lietā tiek vērtēts jautājums par personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai. Apstrīdētās normas piemērošana ietekmē aizbildņa iecelšanu bērnam un tādējādi arī bērna iespējas atbilstoši viņa vislabākajām interesēm uzaugt ģimeniskā vidē. Taču, lai noskaidrotu, vai valstij ir no Satversmes 110. panta izrietošs pienākums veikt pasākumus konkrētu ģimeņu aizsardzībai, izšķirošais ir tas apstāklis, vai konkrētajā gadījumā pastāv ģimeniskas attiecības (*sal. sk. Eiropas*

Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 28. jūnija sprieduma lietā "Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg", pieteikums Nr. 76240/01, 117. punktu un 2019. gada 9. aprīļa sprieduma lietā "V.D. and Others v. Russia", pieteikums Nr. 72931/10, 90.–93. punktu). Pieteikuma iesniedzēja norādījusi, ka pieteicēja šīs lietas pamatā esošajā administratīvajā lietā un viņas laulātais regulāri pavada laiku kopā ar bērniem un starp bērniem un abiem laulātajiem ir izveidojusies cieša emocionālā saikne un uzticība. Pieteicējas laulātais esot ieguvis bērnu aizbildņa statusu, un faktiski bērni jau pusgadu dzīvojot pieteicējas ģimenē (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 4. lp.*). Satversmes tiesa nepārvērtē administratīvo tiesu veikto apstākļu novērtējumu (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 13. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-15-01 7. punktu*). Tādējādi izskatāmajā lietā nav pamata apšaubīt to, ka starp pieteicēju šīs lietas pamatā esošajā administratīvajā lietā un potenciāli aizbilstamajiem bērniem ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā ir izveidojušās faktiskas ģimeniskas attiecības.

Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa secina, ka izskatāmajā lietā tai jāizvērtē, vai valsts, pieņemot apstrīdēto normu, ir izpildījusi tai Satversmes 110. pantā noteikto pienākumu aizsargāt ikvienu bez vecāku gādības palikušu bērnu un ģimeni, kas izveidojusies ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā.

Līdz ar to tiesvedība lietā daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam ir izbeidzama, bet Satversmes tiesa izvērtēs, vai valsts, pieņemot apstrīdēto normu, ir izpildījusi tai Satversmes 110. pantā noteikto pienākumu nodrošināt aizsardzību ikvienam bērnam, kas palicis bez vecāku gādības, un ģimenei, kas izveidojusies ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā.

11. Lai izskatāmajā lietā izvērtētu to, vai valsts ir izpildījusi tai Satversmes 110. pantā noteikto pozitīvo pienākumu, Satversmes tiesai jāpārbauda: pirmkārt, vai likumdevējs ir veicis pasākumus ikviena bez vecāku gādības palikuša bērna un ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā izveidojušās ģimenes aizsardzības nodrošināšanai; otrkārt, vai šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai ir ievēroti no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātie vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 17. punktu*).

12. Lai tiktu pildīts Satversmes 110. pantā noteiktais pienākums īpaši palīdzēt bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības, Latvijas tiesību sistēmā ir noteikta ārpusģimenes aprūpe. Šis jēdziens ietver bērna pagaidu aprūpi audžuģimenē, ilgtermiņa aprūpi, nodibinot aizbildnību, un gadījumā, ja nav iespējams nodrošināt bērna aprūpi ģimeniskā vidē, – bērna aprūpi iestādē. Apstrīdētā norma ir daļa no aizbildnības tiesiskā regulējuma.

Tēvs un māte uz aizgādības tiesību pamata ir sava nepilngadīgā bērna dabiskie aizbildņi (*sk. Civillikuma 223. pantu*). Taču par bērna aizbildņiem nevar būt vecāki, kuri zaudējuši aizgādības tiesības. Tātad, ja pēc tiesas sprieduma vai kāda cita no pašu gribas neatkarīga iemesla dēļ abi vecāki zaudē aizgādības tiesības, bērnam tiek nodibināta aizbildnība vai bāriņtiesa lemj par citu ārpusģimenes aprūpes veidu. Ja aizgādības tiesības zaudē tikai viens vecāks, aizbildnība nodibināma vai bāriņtiesa lemj par citu ārpusģimenes aprūpes veidu gadījumos, kad tas nepieciešams bērna interesēs (*sk. Civillikuma 224. pantu*). Tiklīdz kādai personai ir informācija par gadījumu, kad bērns ir palicis bez vecāku aizgādības, tā paziņo par to attiecīgajai bāriņtiesai (*sk. Civillikuma 222. pantu*).

Vecākiem ir tiesība saviem bērniem testamentā iecelt aizbildņus. Arī noteikti un neapšaubāmi pierādītam tēva vai mātes nodomam iecelt par aizbildni saviem bērniem zināmas personas ir tāds pats spēks kā iecelšanai ar testamentu. Aizbildņi, kas iecelti šādā kārtībā, bāriņtiesai ir nekavējoties jāapstiprina (*sk. Civillikuma 229. un 230. pantu*). Savukārt Civillikuma 232. pants paredz, ka testamentā ieceltos aizbildņus bāriņtiesa var apstiprināt, tikai pārliecinājusies par personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai. Gadījumos, kad vecāki nav izteikuši savu gribu aizbildņa iecelšanā, aizbildnība pār bērnu piekrīt vispirms viņu tuvākajiem radniekiem. Par tuvākajiem bērna radniekiem uzskatāmi tie, kas, viņam mirstot, būtu viņa likumiskie mantinieki. Lai tiktu nodibināta šāda aizbildnība, ir nepieciešams bāriņtiesas apstiprinājums. Bāriņtiesa par aizbildņiem izrauga no vienādi tuviem radniekiem piemērotākos, bet, ja tuvākie izrādītos nepiemēroti, tad tālākos (*sk. Civillikuma 235. pantu*).

Savukārt tādā gadījumā, ja starp nepilngadīgo radniekiem neatrodas spējīgi vai arī ja spējīgie nevar uzņemties aizbildnību, vai ja viņus atlaiž vai atceļ no aizbildņa pienākumu pildīšanas, kā arī ja nepilngadīgajiem nemaz nav radnieku, aizbildņus iecel bāriņtiesa no citu personu vidus (*sk. Civillikuma 236. pantu*). Ja arī šādā kārtībā bērnam nav iespējams nodibināt aizbildnību, bāriņtiesa lemj par citu ārpusģimenes aprūpes veidu (*sk. Civillikuma 222. pantu*).

Tādējādi visupirms aizbildnību īsteno bērna tēvs un māte kā sava nepilngadīgā bērna dabiskie aizbildņi, savukārt gadījumos, kad bērns palicis bez vecāku nodrošinātas aprūpes, bāriņtiesa lemj par aizbildnības nodibināšanu un aizbildņa iecelšanu bērnam saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 26. pantu. Šā panta otrā daļa paredz, ka īpaši grūtos un sarežģītos aizbildnības gadījumos bāriņtiesa var iecelt vairākus aizbildņus, bet ne vairāk par trim.

Aizbildņi atvieto saviem aizbilstamajiem bērniem vecākus, un aizbildņiem ir pienākums gādāt par sava aizbilstamā audzināšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu apzinīgi vecāki gādātu par savu bērnu audzināšanu.

Aizbildnis bērna audzināšanu var uzticēt arī kādai citai personai, kurai uz to ir vajadzīgās spējas, saglabājot uzraudzību pār šādu audzināšanu (*sk. Civillikuma 252. un 255. pantu*). Aizbildnis ir bērna likumiskais pārstāvis, kura pienākums ir sekmēt bērna interešu un vajadzību apmierināšanu, pārstāvēt bērnu tiesiskajos darījumos un gādāt par viņa mantu (*sk. Civillikuma 261. un 269. pantu*). Tādējādi aizbildnim ir pienākums īstenot vecāku aprūpei pielīdzināmu sava aizbilstamā audzināšanu.

Atbilstoši Civillikuma 331. pantam aizbildņu rīcību pastāvīgi uzrauga bāriņtiesa. Aizbildnis turpina pildīt aizbildņa pienākumus līdz pat brīdim, kad bērns sasniedz pilngadību, ja vien neiestājas kāds no Civillikuma 341. pantā vai Bāriņtiesu likuma 33. panta pirmajā daļā minētajiem aizbildnības izbeigšanās vai aizbildņa atļaišanas gadījumiem. Savukārt atbilstoši Bāriņtiesu likuma 26. panta trešajai daļai gadījumos, kad aizbildnis ir kavēts īstenot aizbildnību vai atstādināts no aizbildņa pienākumu pildīšanas, bāriņtiesa var uz laiku iecelt citu aizbildni. Atbilstoši Civillikuma 341. panta 4. punktam šāda aizbildnība izbeidzas pēc noteiktā laika beigām. Tādējādi secināms, ka aizbildnība ir institūts, kas nodibināts uz konkrētu laiku vai līdz konkrētu apstākļu iestāšanās brīdim.

Atbilstoši Civillikuma 303.–306. pantam aizbildnim nav pienākuma uzturēt aizbilstamo par saviem līdzekļiem, un saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 36.¹ panta pirmo daļu, Valsts sociālo pabalstu likuma 3. pantu un Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumiem Nr.1600 "Kārtība, kādā piešķir un izmaksā atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu" valsts piešķir atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu. Satversmes tiesa atzinusi, ka šādas atlīdzības mērķis ir finansiāli motivēt aizbildņa pienākumu pildīšanai piemērotu personu būt par bērna aizbildni, tādējādi sekmējot bērna vislabāko interešu prioritātes principa ievērošanu. Minētā atlīdzība ir vērsta uz to, lai cilvēki iesaistītos bez vecāku gādības palikušo bērnu aprūpē (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.2. punktu*).

Civillikuma 181. pants paredz, ka bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus citstarp ar personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, ja tas atbilst viņa interesēm. Savukārt atbilstoši minētā likuma 182. pantam strīda gadījumā kārtību, kādā var izmantot šādu saskarsmes tiesību, nosaka tiesa, izprasot bāriņtiesas atzinumu. Tādējādi Civillikums vispārīgi paredz tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus arī bērnam ar personu, ar kuru viņš ārpusģimenes aprūpes īstenošanas ietvaros ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, ja tas atbilst bērna vislabākajām interesēm.

Tātad valsts ir izveidojusi aizbildnības institūtu un noteikusi aizbildņa iecelšanas kārtību, kas veicina to, lai gadījumos, kad bērna vecāki nav tiesīgi vai spējīgi nodrošināt bērna aizgādību, viņam tiek nodrošināta vecāku

īstenotai aprūpei pielīdzināma audzināšana. Valsts finansiāli motivē aizbildņa pienākumu pildīšanai piemērotu personu būt par bērna aizbildni, sekmējot bērna vislabāko interešu prioritātes principa ievērošanu. Likumdevējs ir noteicis aizbildnim pienākumus, kas vērsti uz bērna tiesību un interešu aizsardzību, kā arī bāriņtiesas uzraudzību pār aizbildnības īstenošanu atbilstoši bērna vislabākajām interesēm. Turklāt pēc tam, kad ārpusģimenes aprūpe, kurā nodrošināta vecāku īstenotai aprūpei pielīdzināma bērna audzināšana, izbeidzas, bērns ir tiesīgs ar aprūpētāju uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus, ja tas atbilst bērna vislabākajām interesēm.

Līdz ar to likumdevējs ir veicis pasākumus ikviena bez vecāku gādības palikuša bērna un arī ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā izveidojušās ģimenes aizsardzības nodrošināšanai.

13. Lai pārbaudītu, vai likumdevējs ikviena bez vecāku gādības palikuša bērna un ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā izveidojušās ģimenes aizsardzības nodrošināšanai nepieciešamos pasākumus ir veicis pienācīgi, Satversmes tiesa izvērtēs, vai likumdevējs ir ievērojis un demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātos vispārējos tiesību principus un citas Satversmes normas.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums neatbilst samērīguma principam. Tam piekrīt arī tiesībsargs un Labklājības ministrija. Savukārt Tieslietu ministrija norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums neatbilst samērīguma principam vien tiktāl, ciktāl tas liedz veikt individuālu tādas personas izvērtējumu, kura bijusi sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ja persona attiecīgo nodarījumu izdarījusi, būdama nepilngadīga, vai šī persona ir bērna radnieks vai tāda persona, ar kuru bērns ilgstoši dzīvojis kopā nedalītā saimniecībā. Līdzīgu viedokli paudusi arī biedrība "Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija".

No demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas visām valsts institūcijām izriet pienākums savā darbībā ievērot samērīguma principu. Tas vispārīgā veidā noteic, ka starp valsts varas darbību un mērķi, ko valsts vara ar šo darbību tiecas sasniegt, ir jābūt saprātīgām attiecībām (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 14. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-09-0103 14.3. punktu un 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 19. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums būt par aizbildni personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atbilst samērīguma principam.

14. Izvērtējot atbilstību samērīguma principam, jāpārbauda:

1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt legītimo mērķi;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai legítimo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 25. punktu*).

15. Lai izvērtētu, vai apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums ir samērīgs, Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro šā aizlieguma mērķis.

Saeima norāda, ka apstrīdētā norma ir vērsta uz ikviena bez vecāku gādības palikuša bērna aizsardzību no jebkāda veida vardarbības. Šādam uzskatam piekrīt arī Pieteikuma iesniedzēja un lietā pieaicinātās personas.

Satversmes tiesa atzinusi, ka Satversmes 110. pants kopsakarā ar Bērnu tiesību konvencijas 19. pantu aizliedz jebkāda veida vardarbību pret bērnu neatkarīgi no tās rakstura un valstij ir pienākums veikt visus atbilstošos pasākumus nolūkā pilnībā īstenot ikviena bērna tiesības. Ikviena bērna aizsardzība no vardarbības ir nodrošināma visupirms jau tieši ar preventīviem pasākumiem. Turklāt bērna aizsardzībā no vardarbības jāievēro piesardzības princips (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 15. punktu*).

Apstrīdētajā normā noteiktā aizlieguma mērķis ir novērst bērna nonākšanu tādas personas aizbildnībā, kura izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, un tādējādi preventīvi pasargāt bērnu no vardarbības riska.

Tātad apstrīdētajā normā noteiktā aizlieguma mērķis ir bērnu, proti, citu cilvēku, tiesību aizsardzība.

16. Pieteikuma iesniedzēja neapšaubā, ka apstrīdētajā normā noteiktā aizlieguma mērķis ir bērna tiesību aizsardzība, tomēr norāda, ka šis aizliegums ir absolūts. Proti, tas esot spēkā līdz attiecīgās personas mūža beigām un neparedzot konkrētā gadījuma individuālu izvērtēšanu. Apstrīdētajā normā noteikto aizliegumu par absolūtu uzskata arī Tieslietu ministrija, tiesībsargs un Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Savukārt Saeima norāda, ka šāds aizliegums nav uzskatāms par absolūtu, jo tas attiecas tikai uz tādām personām, kas izdarījušas noteikta veida noziedzīgus nodarījumus.

Satversmes tiesa atzinusi, ka, vērtējot, vai apstrīdētajā normā ir noteikts absolūtais aizliegums, ir jāņem vērā, pirmkārt, vai tas attiecas vai neattiecas uz visām pie noteiktas grupas piederošām personām, proti, vai tas paredz individuālu katra konkrētā gadījuma izvērtējumu un tādējādi pieļauj izņēmumus, un, otrkārt, vai tas ir noteikts uz zināmu laiku vai uz mūžu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma*

lietā Nr. 2020-18-01 20. punktu un 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 23. punktu).

Apstrīdētā norma neattiecas uz personām, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, jo būt par aizbildni šādām personām liedz speciālā norma – Civillikuma 242. panta 6. punkts. Taču apstrīdētā norma liedz ikvienai personai, kura sodīta par jebkuru citu noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, būt par aizbildni neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

Krimināllikuma sevišķajā daļā ir ietvertas daudzas tiesību normas, kurās tieši norādīts uz vardarbību vai tās piedraudējumu kā uz noziedzīga nodarījuma pamatsastāva vai kvalificēta sastāva pazīmi, vai arī vardarbību var prezumēt pēc attiecīgā panta dispozīcijas satura. Minētie noziedzīgie nodarījumi var apdraudēt dažādas ar Krimināllikumu aizsargātas intereses, piemēram, dzīvību, veselību, mājokļa neaizskaramību, personisko brīvību, īpašumu, vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību, pārvaldes kārtību. Tie var atšķirties arī pēc klasifikācijas, kuru nosaka atbilstoši personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturam un kaitīgumam. Turklāt vardarbība var izpausties ne vien kā fizisku sāpju nodarīšana cietušajam, bet arī kā aktīvas darbības bez fizisku sāpju nodarīšanas, ierobežojot cietušā kustības vai pārvietošanās spēju, viņu sasienot vai izolējot kādā slēgtā telpā, turot, pagrūžot, atgrūžot vai kā citādi pielietojot fizisko spēku. Vardarbība var izpausties arī kā personas apreibināšana vai novešana bezsamaņas (bezpālīdzības) stāvoklī ar narkotisko, psihotropo, stipri iedarbīgu vai citu apreibinošu vielu palīdzību (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.1. punktu un 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12.3. punktu*). Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums būt par aizbildni ikvienai personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, attiecas uz plašu situāciju klāstu un dažādiem ar Krimināllikumu aizsargāto interešu apdraudējumiem, kā arī atšķirīgu apdraudējuma raksturu un kaitīgumu.

Sodāmības dzēšana ir automātiska sodāmības izbeigšanās pēc Krimināllikuma 63. panta trešajā daļā paredzētā termiņa beigām. Savukārt sodāmības noņemšana nozīmē ar sodāmību saistīto krimināltiesisko seku izbeigšanos pirms tā brīža, kad sodāmība būtu automātiski dzēsta. Atbilstoši Krimināllikuma 63. panta devītajai daļai sodāmības dzēšana un noņemšana anulē visas izdarītā noziedzīgā nodarījuma krimināltiesiskās sekas, izņemot tās, kuras likumā paredzētas, ja pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas izdarīts jauns noziedzīgs nodarījums. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka iepriekšējā sodāmība pēc tās dzēšanas vai noņemšanas vairs nav ņemama vērā citā kriminālprocesā. Tomēr citās, ar krimināltiesību jomu

nesaistītās tiesiskajās attiecībās sodāmības noņemšana vai dzēšana ne vienmēr nozīmē to, ka būtu izbeigušās arī ar sodāmību saistītās personai nelabvēlīgās tiesiskās sekas. Ja speciālajā likumā ir noteikts, ka ierobežojums pastāv neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, tad tas turpina pastāvēt arī pēc tam, kad sodāmība tiek dzēsta vai noņemta Krimināllikuma 63. pantā paredzētajā kārtībā. Tādējādi sodāmības jēdziens plašākā nozīmē aptver arī citas juridiskas sekas, kas var pastāvēt arī pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.3.1. punktu un 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12.4. punktu*). Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums būt par aizbildni ikvienai personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ir spēkā uz mūžu.

No minētā secināms, ka apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums būt par aizbildni attiecas uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, bet nav bijis vērsts pret tikumību vai dzimumneaizskaramību. Proti, šis aizliegums attiecas uz plašu situāciju klāstu, dažādiem ar Krimināllikumu aizsargāto interešu apdraudējumiem un atšķirīgu apdraudējuma raksturu un kaitīgumu, bet nepieļauj izņēmumus. Turklāt tas ir noteikts uz mūžu – tas ir spēkā neierobežotu laiku arī pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums ir absolūts.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs, vai apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums atbilst samērīguma principam, ievērojot šāda aizlieguma absolūto raksturu un Satversmes tiesas attīstīto judikatūru par absolūtā aizlieguma satversmības pārbaudi.

17. Lai izvērtētu, vai apstrīdētajā normā noteiktais absolūtais aizliegums ir samērīgs, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai ar apstrīdēto normu var sasniegt tajā noteiktā absolūtā aizlieguma mērķi (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 20. punktu*).

Likumdevējs tam Satversmes 110. pantā un Bērnu tiesību konvencijas 19. panta pirmajā daļā noteikto pienākumu aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības izpilda, izstrādājot kompleksu pasākumu kopumu. Piemēram, par vardarbību pret bērnu personai iestājas likumā noteiktā atbildība, katrai personai ir pienākums ziņot kompetentai iestādei par vardarbību pret bērnu, un bērnu var šķirt no ģimenes, ja bērns tajā ir apdraudēts vardarbības dēļ (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 20. punktu un 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 17. punktu*). Arī apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums ir viens no šādiem pasākumiem bērnu aizsardzībai no vardarbības.

Apstrīdētajā normā noteiktā absolūtā aizlieguma piemērošana veicina ikviena bez vecāku gādības palikuša bērna aizsardzību no vardarbības, liedzot būt par aizbildni un tādējādi nonākt ilgstošā saskarsmē ar bērnu tādai personai, kuras rīcība iepriekš bijusi vērsta uz citas personas apdraudējumu, pielietojot vardarbību vai ar to piedraudot. Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktais absolūtais aizliegums ir piemērots mērķa – aizsargāt bērnu jeb citu cilvēku tiesības – sasniegšanai.

Līdz ar to apstrīdētajā normā noteiktais absolūtais aizliegums ir piemērots tā mērķa sasniegšanai.

18. Satversmes tiesas kompetencē ir noskaidrot, vai likumdevējs, attiecībā uz konkrētu personu grupu nosakot absolūto aizliegumu, ir apsvēris to, vai konkrētajā gadījumā nepastāv kādi alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē ietvertās pamattiesības aizskartu mazāk (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19. punktu un 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 21. punktu*).

Izvērtējot absolūtā aizlieguma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārliciecinās arī par to, ka likumdevējs ir:

- 1) pamatojis absolūtā aizlieguma nepieciešamību;
- 2) izvērtējis absolūtā aizlieguma būtību un piemērošanas sekas;
- 3) pamatojis to, ka, paredzot izņēmumus no šā absolūtā aizlieguma, tā mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 21. punktu*). Minētie apsvērumi pēc būtības konkretizē labas likumdošanas principa saturu gadījumos, kad likumdevējs lemj par absolūtā aizlieguma ietveršanu kādā tiesību normā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 21. punktu un 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 24. punktu*).

19. Pamatojot apstrīdētajā normā noteiktā absolūtā aizlieguma nepieciešamību, Saeima atbildes rakstā norāda: nosakot to noziedzīgo nodarījumu kategorijas, par kuru izdarīšanu notiesātajām personām nav piešķiramas tiesības pretendēt uz aizbildņa statusu, likumdevējs ir izšķīries par personas tiesības visvairāk saudzējošo absolūtā aizlieguma mērķa sasniegšanas līdzekli.

Apstrīdētajā normā noteiktais absolūtais aizliegums Civillikumā iekļauts ar 2015. gada 29. oktobra likuma "Grozījumi Civillikumā", kas stājās spēkā 2015. gada 3. decembrī, 18. pantu. Ar šo pantu likumdevējs izteica jaunā redakcijā Civillikuma 242. pantu. Šo grozījumu izstrādes procesā 11. Saeimā likumprojekts Nr. 1077/Lp11, kas ietvēra absolūto aizliegumu par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai būt par aizbildni, tika izskatīts un pieņemts pirmajā lasījumā. Šā likumprojekta anotācijā norādīts, ka Civillikuma 242. pantā noteiktais to personu

uzskaitījums, kuras nevar būt par aizbildņiem, ir nepilnīgs, jo tas neatbilst Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta trešajai daļai un Saeimā 2012. gada 29. novembrī pieņemtajam likumam "Grozījumi Civillikumā", kas ir spēkā kopš 2013. gada 1. janvāra (*sk. 11. Saeimai iesniegtā likumprojekta Nr. 1077/Lp11 "Grozījumi Civillikumā" anotāciju*).

2014. gada 13. februārī, proti, dienā, kad likumprojekts Nr. 1077/Lp11 "Grozījumi Civillikumā" tika iesniegts 11. Saeimai, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta trešajā daļā bija noteikts aizliegums bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās tādās iestādēs, kurās uzturas bērni, strādāt citstarp tādām personām, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Satversmes tiesa 2021. gada 25. marta spriedumā lietā Nr. 2020-36-01 pēc būtības ir vērtējusi šāda aizlieguma atbilstību Satversmei un citstarp atzinusi, ka tā mērķis bijis proaktīvi un preventīvi pasargāt ikvienu bērnu no tādām personām, kuras izdarījušas vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus.

Savukārt 2012. gada 29. novembra likuma "Grozījumi Civillikumā", kas stājās spēkā 2013. gada 1. janvārī, 38. pants paredzēja izteikt Civillikuma 163. pantu jaunā redakcijā, tostarp tā ceturtais daļas 1. punktā paredzot aizliegumu būt par adoptētāju personai, kura sodīta par tišiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Pēc tam, kad Saeima ar 2015. gada 29. oktobra likuma "Grozījumi Civillikumā", kas stājās spēkā 2015. gada 3. decembrī, 2. pantu no Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkta bija izslēgusi vārdu "tišiem", Satversmes tiesa 2019. gada 5. decembra spriedumā lietā Nr. 2019-01-01 izvērtēja šā punkta daļas atbilstību Satversmei un citstarp secināja, ka tajā noteiktā absolūta aizlieguma mērķis bijis nodrošināt bērnu aizsardzību pret vardarbību.

Tādējādi, kā izriet no likumprojekta Nr. 1077/Lp11 "Grozījumi Civillikumā" anotācijas, likumdevējs nepieciešamību noteikt absolūtu aizliegumu būt par aizbildni personai, kura izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, ir pamatojis ar vajadzību saskaņot to ar likumā jau noteiktiem identiskiem aizliegumiem attiecībā uz tiesībām būt par adoptētāju un tiesībām strādāt institūcijās, kurās uzturas bērni. Šie aizliegumi, ar kuriem saskaņots apstrīdētajā normā noteiktais absolūtais aizliegums, bijuši vērsti uz ikviena bērna aizsardzību no vardarbības.

11. Saeimai iesniegtā likumprojekta Nr. 1077/Lp11 izskatīšana atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 39. panta otrajai daļai tika turpināta 12. Saeimā, vērtējot likumprojektu Nr. 77/Lp12 "Grozījumi Civillikumā" (*sk. 12. Saeimas 2014. gada 11. decembra sēdes stenogrammu*). Pirms otrā lasījuma tika iesniegti priekšlikumi grozījumiem Civillikuma 242. pantā, un tie tika apspriesti 12. Saeimas Juridiskās komisijas 2015. gada

18.februāra un 20.maija sēdēs (sk. 12.Saeimas Juridiskās komisijas 2015.gada 18.februāra un 20.maija sēžu protokolus lietas materiālu 2.sēj. 66.–70., 77.–81.lp. un šo sēžu audioierakstus lietas materiālu 4.sēj.). Likumprojektā ietvertais absolūtais aizliegums būt par aizbildni tādai personai, kas izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, komisijas sēdēs tika apspriests, vien diskutējot par to, vai ir pamatoti bāriņtiesai vērtēt arī tāda potenciālā aizbildņa atbilstību likuma prasībām, kuru testamentā iecēlis bērna vecāks. Likumprojekta otrajā lasījumā deputāti par minēto absolūto aizliegumu nediskutēja (sk. 12.Saeimas 2015.gada 11.jūnija sēdes stenogrammu). Savukārt likumprojekta trešajā lasījumā, apspriežot to, vai ir pamatoti bāriņtiesai vērtēt arī tāda potenciālā aizbildņa atbilstību likuma prasībām, kuru testamentā iecēlis bērna vecāks, Juridiskās komisijas referente norādīja: bāriņtiesai būtu rūpīgāk jāpievēršas ikviena potenciālā aizbildņa vērtēšanai, tostarp jāizvērtē, vai testamentā norādītā persona nav sodīta par tādu noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas (sk. 12.Saeimas 2015.gada 29.oktobra sēdes stenogrammu).

Saeima atbildes rakstā norāda, ka likumdevēja mērķis bija pilnveidot aizbildnības regulējumu un noteikt tādas aizbildnības ierobežojumus, kas bērnu drošības interesēs maksimāli novērstu iespējamību, ka bērns, kurš palicis bez vecāku gādības, aizbildnības rezultātā nonāk tādu personu ietekmē, kuras jau iepriekš ir pastrādājušas vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus. Proti, attiecīgā ierobežojuma mērķis bijis novērst iespējamību, ka bērns nonāk tādā vidē, kurā tiek pakļauts vardarbībai. Lai īstenotu šo mērķi, likumdevējs apstrīdētajā normā noteicis konkrētu veidu noziedzīgus nodarījumus, par kuriem sodītas personas nedrīkst būt aizbildņi. Tātad apstrīdētā norma esot pieņemta, lai pasargātu bērnus pat no vismazākā vardarbības riska.

Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs apstrīdētajā normā noteikto absolūto aizliegumu ir paredzējis kā vienu no kompleksiem pasākumiem, kas vērsti uz bērnu aizsardzību no vardarbības. Satversmes tiesa jau iepriekš uzsvērusi, ka valstij ir pienākums veicināt ikviena bērna aizsardzību no vardarbības. Līdz ar to likumdevējs ir pamatojis šā absolūto aizlieguma nepieciešamību.

20. Nosakot absolūto aizliegumu, likumdevēja pienākums ir izvērtēt, vai šāds aizliegums ir nepieciešams konkrētajā apmērā, kā arī izvērtēt šā aizlieguma piemērošanas sekas (sk. Satversmes tiesas 2017.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.2017-07-01 19.2.punktu un 2019.gada 5.decembra sprieduma lietā Nr.2019-01-01 23.punktu). Tostarp likumdevējam ir pienākums pārliecināties, ka ar absolūto aizliegumu radītās sekas ir samērīgas (sk. Satversmes tiesas 2017.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.2017-07-01 19.2.2.punktu).

Tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, un visās darbībās attiecībā uz bērnu prioritāras ir viņa tiesības un vislabākās intereses (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.2. punktu*). Izstrādājot tiesisko regulējumu, kas skar bērnu, likumdevējam ir pienākums izvērtēt tā ietekmi uz skartā bērna tiesībām un pamatot, ka tas atbilst viņa vislabākajām interesēm. Šajā aspektā likumdevējam ir jāpamato, ka bērna vislabākās intereses ir ņemtas vērā. Proti, likumdevējam jānorāda:

1) kas konkrētā tiesiskā regulējuma izstrādes procesā ir uzskatīts par bērna vislabākajām interesēm;

2) uz kādiem kritērijiem attiecīgais bērna interešu novērtējums ir balstīts;

3) kā bērna vislabākās intereses ir svērtas attiecībā pret citiem apsvērumiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.1. punktu*).

No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem un Saeimas atbildes raksta izriet, ka Saeima, pieņemot apstrīdēto normu, ir uzskatījusi, ka bez vecāku gādības palikuša bērna vislabākās intereses ir aizsardzība no vardarbības.

Satversmes tiesa atzinusi, ka atbilstoši Bērnu tiesību konvencijas 19. panta pirmajai daļai valstij ir pienākums aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības. Vienlaikus valstij, cik vien tas iespējams, jānodrošina, ka bērns uzaug ģimeniskā vidē. Gan bērna tiesības uz aizsardzību no vardarbības, gan bērna uzaugšana ģimeniskā vidē ir tādi bērna tiesību aizsardzības apsvērumi, kas ir vienlīdz prioritāri un abi atbilst bērna vislabākajām interesēm. Gadījumos, kad starp šiem apsvērumiem pastāv kolīzija, tos nepieciešams savstarpēji līdzsvarot, lai atrastu bērna vislabākajām interesēm atbilstošu situācijas risinājumu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.1. punktu*).

Saeima norāda: likumdevējs ir apzinājies to, ka noziedzīgie nodarījumi, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ir tādi, kuru izdarītāji var bērnu pakļaut īpašam riskam. Ar apstrīdētajā normā noteikto absolūto aizliegumu radītās sekas esot samērīgas, jo neesot iespējams garantēt to, ka persona, kura agrāk izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, patiešām neapdraudēs bērnu.

Satversmes tiesa jau atzinusi: tas vien, ka persona kādreiz ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ne vienmēr ir pietiekams pamats tam, lai konstatētu, ka šī persona apdraud sabiedrību un bērnus ilgtermiņā. Personas uzvedība laika gaitā var mainīties. Septiņu līdz desmit gadu laikā, uzturoties sabiedrībā bez atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, lielai daļai sodīto personu risks atkārtoti izdarīt noziedzīgu nodarījumu nokrītas līdz nesodītu personu riska līmenim (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra*

sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.2. punktu un 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.2. punktu). Turklāt bērns, kas izdara noziedzīgu nodarījumu, var vēl nebūt sasniedzis pietiekamu brieduma pakāpi un pienācīgu izpratni par savas rīcības sekām. Tāpēc nepilngadībā izdarīta vardarbīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanas fakts pats par sevi nedrīkst ietekmēt visu personas atlikušo dzīvi. Proti, likumdevējs nedrīkst prezumēt, ka ikviena persona, kas noziedzīgu nodarījumu izdara, būdama nepilngadīga, arī pieaugusi būs vardarbīga un tāda paliks līdz pat mūža galam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.2. punktu*).

Tātad tas, ka persona reiz tikusi sodīta par vardarbīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ne vienmēr ir pietiekams pamats tam, lai konstatētu, ka šī persona apdraud bērnus ilgtermiņā. Paredzot aizliegumu, likumdevējam ir nevis jāvadās no vispārīgām prezumpcijām, bet gan pēc iespējas jāveicina individuāla taisnīguma sasniegšana (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.2. punktu*). Ar apstrīdēto normu aptvertās situācijas var būt ļoti dažādas. Atšķirīgas var būt gan ar noziedzīgo nodarījumu apdraudētās intereses, gan laiks, kas pagājis kopš tā izdarīšanas. Tāpat arī personas brieduma pakāpe un izpratne par noziedzīgā nodarījuma sekām var būtiski atšķirties atkarībā no tā, vai persona ir nepilngadīga vai pilngadīga.

Apstrīdētajā normā noteiktais absolūtais aizliegums ir attiecināms uz ikvienu personu, kura vēlas būt par bērna aizbildni. Proti, šis aizliegums ir attiecināms arī uz tādu personu, kuru vecāks noteicis testamentā par bērnam iecelamo aizbildni, vai personu, kura ir bērna radnieks vai ilgstoši dzīvojusi kopā ar bērnu nedalītā saimniecībā. Tādējādi apstrīdētā norma liedz katrā konkrētajā gadījumā izvērtēt bez vecāku gādības palikuša bērna vislabākās intereses, tostarp bērna interesi palikt ģimeniskā vai viņam pazīstamā vidē – bērna radnieku vai viņam personiski tuvu personu aizbildnībā.

No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs, nosakot absolūto aizliegumu par aizbildni būt personai, kura izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, pēc būtības ir apsvēris iespēju, ka personas uzvedība laika gaitā var mainīties, kā arī vērtējis ne tikai bērna tiesības uz aizsardzību no vardarbības, bet arī nepieciešamību, cik vien tas iespējams, nodrošināt to, ka bērns paliek ģimeniskā vai viņam pazīstamā vidē. Likumdevējs nav apsvēris arī to, kā šāds aizliegums ietekmē tādu faktisku ģimeņu aizsardzību, kuras izveidojušas bērna ārpusģimenes aprūpes īstenošanas rezultātā.

Līdz ar to likumdevējs nav izvērtējis absolūtā aizlieguma būtību un tā piemērošanas sekas.

21. Absolūtais aizliegums ir pieļaujams, ja likumdevējs ir pamatojis, ka, paredzot izņēmumus no šāda aizlieguma, tā mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē. Likumdevējam, nosakot absolūto aizliegumu, ir jāpārliciecinās, ka tas ir vienīgais līdzeklis, ar kuru var sasniegt tā mērķi. Tikai tādā gadījumā likumdevējs ir tiesīgs noteikt absolūto aizliegumu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 24.3. punktu*).

Saeima uzskata, ka apstrīdētajā normā noteiktā absolūtā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē nav iespējams sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, un tam piekrīt arī Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Savukārt Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktā absolūtā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli. Proti, to varot sasniegt, īstenojot Civillikuma 240. pantā un Bāriņtiesu likuma 29. pantā noteikto bāriņtiesas kompetenci individuāli izvērtēt personu, kas ieceļama par aizbildni. Par mazāk ierobežojošu līdzekli, pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, varētu kalpot arī konkrēta termiņa noteikšana, pēc kura izbeigšanās persona, kas izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, tomēr varētu kļūt par aizbildni. Arī tiesībsargs, Labklājības ministrija, Tieslietu ministrija un biedrība "Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija" piekrīt, ka vismaz atsevišķos gadījumos apstrīdētajā normā noteiktā absolūtā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē iespējams sasniegt ar individuālu personas izvērtējumu.

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka izņēmumi no absolūtā aizlieguma var būt dažādi, piemēram, gan tāds regulējums, kas noteiktos gadījumos pieļauj individuālu izvērtējumu, gan likumā precīzi formulēti izņēmumi, gan arī regulējums, kas nosaka periodisku aizlieguma nepieciešamības pārskatīšanu. Piemērotākā risinājuma izvēle ietilpst likumdevēja rīcības brīvībā (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.5. punktu*). Satversmes tiesas uzdevums nav atrast piemērotāko no alternatīviem risinājumiem absolūtā aizlieguma mērķa sasniegšanai. Satversmes tiesai arī nav spriedumā jāuzskaita visi iespējamie saudzējošākie līdzekļi. Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atzīt, ka apstrīdētajā normā noteiktais absolūtais aizliegums neatbilst samērīguma principam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 24.3.2. punktu*).

Civillikuma 240. pants paredz, ka visos gadījumos, kad risināms jautājums par aizbildņa iecelšanu, bāriņtiesai ir pienākums izvērtēt par aizbildni ieceļamās personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai. Bāriņtiesa raugās, lai par aizbildni ieceļamajai personai būtu aizbildņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības, un izvērtē personas motivāciju kļūt par aizbildni, ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, nodarbinātību, dzīves apstākļus, kā arī spēju pārstāvēt bērnu

personiskajās un mantiskajās attiecībās. Turklāt, izvērtējot personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai, bāriņtiesa ņem vērā atzinumus par personas veselības stāvokli, ko sniedz ģimenes ārsts, kura veselības aprūpē persona atradies vismaz sešus mēnešus, kā arī psihiatrs un narkologs (*sk. Bāriņtiesu likuma 29. panta pirmo un otro daļu*). Bāriņtiesa arī pastāvīgi uzrauga aizbildņu rīcību bērna personisko un mantisko tiesību un interešu nodrošināšanā (*sk. Bāriņtiesu likuma 31. panta pirmo daļu*) un nepieciešamības gadījumā lemj par aizbildņa atcelšanu vai atlaišanu no aizbildņa pienākumu pildīšanas (*sk. Civillikuma 241. pantu, Bāriņtiesu likuma 32. panta pirmās daļas 3. punktu un 33. panta pirmo daļu*).

Tādējādi bāriņtiesa, ievērojot piesardzības principu, ir spējīga individuāli izvērtēt to, vai konkrētā persona, kas iepriekš izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, var radīt lielāku apdraudējumu bērna drošībai nekā nesodīta persona, turklāt bāriņtiesa jau pastāvīgi uzrauga to, vai bērna aizbildnība tiek īstenota atbilstoši bērna vislabākajām interesēm. Šādā individuālas izvērtēšanas procesā bāriņtiesai ir pienākums ievērot arī individuālas pieejas principu bērna viedokļa noskaidrošanā. Bērna viedoklim īpaša nozīme ir gadījumos, kad starp bērnu un potenciālo aizbildni jau ir izveidojušās ģimeniskas attiecības.

No minētā secināms, ka bērna vislabāko interešu aizsardzību un apstrīdētajā normā noteiktā absolūtā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kas turklāt neprasītu nesamērīgu ieguldījumu no valsts. Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktais absolūtais aizliegums neatbilst samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētā norma, ciktāl tā nosaka absolūtu aizliegumu par aizbildni būt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, neatbilst Satversmes 110. pantam.

22. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru zaudē spēku apstrīdētā tiesību norma (akts), kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Satversmes tiesa ir atzinusi: lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, lietās, kas ierosinātas pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesai citstarp jāizvērtē, kāda ietekme uz attiecīgo lietu būs tās spriedumam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 25. punktu*). Vienlaikus tiesai jāgādā arī par

to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē ietvertu pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 14. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja lūgusi apstrīdēto normu atzīt par spēkā neesošu no pieteicējas šīs lietas pamatā esošajā administratīvajā lietā pamattiesību aizskāruma rašanās brīža, proti, no dienas, kad apstrīdētā norma tika piemērota bāriņtiesā. Apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža attiecībā uz pieteicēju šīs lietas pamatā esošajā administratīvajā lietā ir vienīgā iespēja aizsargāt viņas pamattiesības. Papildus Administratīvās rajona tiesas tiesnese informējusi Satversmes tiesu, ka arī citā administratīvajā lietā bāriņtiesa piemērojusi apstrīdēto normu.

Ņemot vērā minēto, nolūkā aizsargāt visu to personu pamattiesības, kurām apstrīdētā norma ir piemērota un kuras šā sprieduma spēkā stāšanās dienā ir uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, apstrīdētā norma, ciktāl tā nosaka absolūtu aizliegumu par aizbildni būt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atzīstama par spēkā neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Par personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīdi uzskatāma diena, kad bāriņtiesa piemērojusi apstrīdēto normu, liedzot konkrētajai personai iegūt aizbildņa statusu bez individuāla apstākļu izvērtējuma. Savukārt attiecībā uz citām personām apstrīdētā norma, ciktāl tā nosaka absolūtu aizliegumu par aizbildni būt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, zaudē spēku no sprieduma publicēšanas dienas.

Iestādei vai tiesai, izvērtējot to, vai par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai ir tiesības būt par aizbildni, apstrīdētā norma uz šo personu jāattiecina individuāli. Tas nozīmē, ka iestādei vai tiesai ir jāveic individuāls apstākļu izvērtējums, noskaidrojot iespējamās bērna drošības apdraudējuma riskus un tieši piemērojot Satversmi, tostarp piesardzības principu un bērna vislabāko interešu prioritātes principu, kā arī šajā spriedumā ietvertās atziņas.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, kā arī 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam.

2. Atzīt Civillikuma 242. panta 5. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu par aizbildni būt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam.**

3. Attiecībā uz personām, kurām piemērots Civillikuma 242. panta 5. punkts un kuras šā sprieduma spēkā stāšanās dienā ir uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Civillikuma 242. panta 5. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu par aizbildni būt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam un spēkā neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās dienas.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

S. Osipova

Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas

Rīgā 2021. gada 17. novembrī

lietā Nr. 2021-05-01

"Par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam".

1. Satversmes tiesa 2021. gada 4. novembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2021-05-01 "Par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam" (turpmāk – Spriedums) un nosprieda:

1) izbeigt tiesvedību lietā daļā par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam;

2) atzīt Civillikuma 242. panta 5. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu par aizbildni būt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam;

3) attiecībā uz personām, kurām piemērots Civillikuma 242. panta 5. punkts un kuras šā sprieduma spēkā stāšanās dienā ir uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Civillikuma 242. panta 5. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu par aizbildni būt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam un spēkā neesošu no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās dienas.

Piekrītu Spriedumā izklāstītajai argumentācijai par Satversmes 96. un 110. panta tvērumu, kā arī tam, ka izskatītajā lietā bija vērtējams vienīgi tas, vai valsts, pieņemot apstrīdēto normu, ir izpildījusi tai Satversmes 110. pantā noteikto pienākumu nodrošināt aizsardzību ikvienam bērnam, kas palicis bez vecāku gādības. Tomēr nevaru piekrist vairākiem secinājumiem, kas bijuši par pamatu nolēmumam par apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 110. pantam.

Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Izskatītajā lietā Satversmes tiesai bija jāvērtē, vai apstrīdētā norma, kas aizliedz par bērna aizbildni kļūt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības

piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atbilst Satversmei. Izvērtējot to, vai likumdevējs, veicot pasākumus, kas vērsti uz tāda bērna aizsardzību, kurš palicis bez vecāku gādības, ir ievērojis samērīguma principu, Sprieduma 16. punktā atzīts, ka apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums ir absolūts un tāpēc tā satversmības pārbaudē ir piemērojama Satversmes tiesas judikatūrā attīstītā absolūtā aizlieguma satversmības izvērtēšanas metodoloģija.

Savus apsvērumus par to, kādēļ nevaru piekrist Satversmes tiesas judikatūrā attīstītajai absolūta aizlieguma definīcijai un kādēļ tāds tiesību normā ietverts aizliegums, kas attiecas uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas –, nav uzskatāms par absolūtu, jau esmu norādījis iepriekš savās atsevišķajās domās par Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra spriedumu lietā Nr. 2019-01-01 un 2021. gada 25. marta spriedumu lietā Nr. 2020-36-01 (*sk. Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2019-01-01 un lietā Nr. 2020-36-01*). Tāpat jau iepriekš esmu norādījis uz absolūta aizlieguma satversmības izvērtēšanas metodoloģijas piemērošanas trūkumiem, secinot, ka ikviena pamattiesību ierobežojuma – arī tāda, kas neparedz izņēmumus un ir noteikts uz nenoteiktu laiku, – satversmību var efektīvi pārbaudīt, piemērojot Satversmes tiesas judikatūrā atzīto pamattiesību ierobežojuma satversmības izvērtēšanas metodoloģiju (*sk. Satversmes tiesas tiesnešu Alda Laviņa un Jāņa Neimaņa atsevišķo domu lietā Nr. 2019-29-01 3.2. punktu un Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2020-50-01*). Šie paši apsvērumi attiecināmi arī uz izskatītajā lietā apstrīdēto normu un tajā ietvertā aizlieguma satversmības izvērtēšanas metodoloģiju, tāpēc tos šeit neatkārtosu.

3. Piekritu Spriedumā secinātajam, ka apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķis ir preventīvi pasargāt bērnu no vardarbības un ka šāds aizliegums ir piemērots minētā mērķa sasniegšanai (*sk. Sprieduma 15. un 17. punktu*).

Tomēr nevaru piekrist tiesas secinājumiem, kas bijuši par pamatu tam, lai apstrīdētajā normā ietvērto aizliegumu atzītu par nesamērīgu, proti, secinājumiem, ka šajā normā ietvertā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un ka bāriņtiesai, ievērojot piesardzības principu, katrā konkrētajā gadījumā būtu individuāli jāvērtē, vai persona, kas iepriekš izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, var radīt apdraudējumu bērnam. Manuprāt, šāds individuāls izvērtējums ir nepieciešams vienīgi atsevišķos izņēmuma gadījumos, kad personai, kura pretendē uz aizbildņa statusu, ar konkrēto bērnu jau ir izveidojušās ģimeniskas attiecības un aizbildnības nodibināšana ir

nepieciešama šo attiecību saglabāšanai, nevis katrā gadījumā, kad ir nepieciešams iecelt bērnam aizbildni.

4. Satversmes tiesa savā iepriekšējā judikatūrā atzinusi, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, un visās darbībās attiecībā uz bērnu prioritāras ir viņa tiesības un vislabākās intereses. Likumdevējam jāievēro, lai pieņemtie normatīvie akti aizsargātu bērna likumiskās intereses iespējami labākajā veidā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004-02-0106 11. punktu*). Turklāt bērna tiesības un likumiskās intereses tiek skartas ne tikai tad, kad lēmums jāpieņem tieši attiecībā uz bērnu, bet arī tad, kad lēmums var būt tikai attiecināms uz bērnu vai var netieši skart bērnu. Jebkuras citas prioritātes atzīšana bez nopietna iemesla un attaisnojuma nav pieļaujama (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.2. punktu*).

Spriedumā secināts, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, nav pēc būtības apsvēris iespēju, ka personas uzvedība laika gaitā var mainīties un ka var pastāvēt kādi alternatīvi līdzekļi, kas iepriekš par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem sodīto personu tiesības aizskartu mazāk, bet neprasītu nesamērīgu ieguldījumu no valsts. Atsaucoties uz savu iepriekšējo judikatūru, Satversmes tiesa norāda: paredzot aizliegumu, likumdevējam ir nevis jāvadās no vispārīgām prezumpcijām, bet gan pēc iespējas jāveicina individuāla taisnīguma sasniegšana (*sk. Sprieduma 20. un 21. punktu*). Taču izskatītajā lietā būtiski ir tas, ka nedz Satversmes 96. pants, nedz 110. pants neaizsargā personas vēlmi nodrošināt ārpusģimenes aprūpi bērnam. Citiem vārdiem sakot, no minētajām Satversmes normām personai, kura vēlas kļūt par aizbildni, neizriet tiesības īstenot konkrēta bērna aprūpi. Satversmes tiesa to konstatē, konkretizējot Satversmes 96. panta un 110. panta tvērumu (*sk. Sprieduma 10.1. un 10.2. punktu*), tomēr tālāk, pārbaudot apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma samērīgumu, neņem vērā.

Lai gan apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums visupirms attiecas uz personu, kura pretendē uz aizbildņa statusu, tas tieši skar arī bez vecāku gādības palikušā bērna intereses. Proti, izskatītajā lietā Satversmes tiesai bija jāvērtē, vai likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, ir izpildījis tam no Satversmes 110. panta izrietošo pienākumu īpaši palīdzēt bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības. Tādēļ Satversmes tiesai, lai tā izvērtētu, vai likumdevējs šo pienākumu veicis pienācīgi, proti, vai ir ievērots samērīguma princips, bija jākonstatē, kas konkrētā tiesiskā regulējuma izstrādes procesā bija uzskatāms par bērna vislabākajām interesēm un vai apstrīdētajā normā šīs intereses ir ņemtas vērā.

5. Aizbildnība ir tiesību institūts, kura mērķis ir nodrošināt, lai bērnam, kurš palicis bez vecāku gādības, tiek nodrošināta nepieciešamā audzināšana un aprūpe. Saskaņā ar Civillikuma 223. pantu tēvs un māte uz

aizgādības tiesību pamata ir sava nepilngadīgā bērna dabiskie aizbildņi. Taču par bērna aizbildņiem nevar būt vecāki, kuri zaudējuši aizgādības tiesības. Tātad, ja pēc tiesas sprieduma vai kāda cita no pašu gribas neatkarīga iemesla dēļ abi vecāki zaudē šīs tiesības, bērnam tiek nodibināta aizbildnība vai bāriņtiesa lemj par citu ārpusģimenes aprūpes veidu. Ja aizgādības tiesības zaudē tikai viens vecāks, aizbildnība nodibināma vai bāriņtiesa lemj par citu ārpusģimenes aprūpes veidu gadījumos, kad tas nepieciešams bērna interesēs (*sk. Civillikuma 224. pantu*). Tāpat bāriņtiesa lemj par aizbildnības nodibināšanu un aizbildņa iecelšanu bērnam arī citos Bāriņtiesu likuma 26. pantā noteiktajos gadījumos, piemēram, ja bērna vecāki ir miruši vai izsludināti par mirušiem.

Civillikuma 252. pants noteic, ka aizbildņi atvieto saviem aizbilstamajiem vecākus. Aizbildnim sevišķi jāgādā par sava aizbilstamā audzināšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu apzinīgi vecāki gādātu par savu bērnu audzināšanu. Aizbildnis pats var uzņemties audzināšanu vai arī uzticēt to kādai citai personai, kurai uz to ir vajadzīgās spējas (*sk. Civillikuma 252. pantu*). Aizbildnis ir bērna likumiskais pārstāvis, kura pienākums ir sekmēt bērna interešu un vajadzību apmierināšanu, pārstāvēt bērnu tiesiskajos darījumos un gādāt par viņa mantu (*sk. Civillikuma 261. un 269. pantu*). Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 36.¹ panta pirmo daļu, Valsts sociālo palastu likuma 3. pantu un Ministru kabineta noteikumiem Nr. 1600 "Kārtība, kādā piešķir un izmaksā atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu" valsts paredz finansiālu atbalstu ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu sniegšanai atbilstoši likumā par valsts budžetu kārtējam gadam piešķirtajiem līdzekļiem, proti, aizbildnis saņem no valsts atlīdzību pabalsta formā. Civillikuma 303.–306. pantā ir noteikts arī tas, ka aizbildņim nav pienākuma par saviem līdzekļiem uzturēt aizbilstamo.

Atbilstoši Civillikuma 229. pantam vecākiem ir tiesība saviem bērniem testamentā iecelt aizbildņus. Savukārt gadījumos, kad vecāki nav izteikuši savu gribu aizbildņa iecelšanā, aizbildnība pār bērnu piekrīt visupirms viņa tuvākajiem radniekiem. Par tuvākajiem bērna radniekiem uzskatāmi tie, kas, viņam mirstot, būtu viņa likumiskie mantinieki. Lai tiktu nodibināta šāda aizbildnība, ir nepieciešams bāriņtiesas apstiprinājums. Bāriņtiesa par aizbildņiem izrauga no vienādi tuviem radniekiem piemērotākos, bet, ja tuvākie izrādītos nepiemēroti, tad tālākos (*sk. Civillikuma 235. pantu*). Civillikuma 236. pants noteic: ja starp nepilngadīgā radniekiem neatrodas spējīgi vai arī ja spējīgie nevar uzņemties aizbildnību, vai ja viņus atlaiž vai atceļ no aizbildņa pienākumu pildīšanas, kā arī ja nepilngadīgajiem nemaz nav radnieku, aizbildņus ieceļ bāriņtiesa no citu personu vidus, un tai jārikojas šajā ziņā pašai no sevis, tiklīdz tā dabū zināt, ka ir tādi pilnīgi bāriņi. Tādējādi šobrīd spēkā esošais regulējums pieļauj to, ka par aizbildņiem var kļūt arī personas, kuras ar bērnu nesaista radniecības attiecības.

No minētā izriet, ka aizbildnības institūta būtība un mērķis ir nodrošināt, lai bērns, kurš palicis bez vecāku gādības, saņemtu tam ikdienišķi nepieciešamo aprūpi līdz brīdim, kad viņš atgriežas ģimenē, sasniedz pilngadību vai tiek nodots adoptīcijai.

Likumdevējs, nosakot aizliegumu par vardarbību vai tās piedraudējumu sodītai personai kļūt par aizbildni, ir ievērojis piesardzības principu un uzskatījis, ka bērna vislabākajām interesēm atbilst tāds regulējums, kas viņu pasargā pat no vismazākā vardarbības riska. Proti, apstrīdētā norma ir pieņemta, lai novērstu bērna nonākšanu tādas personas aizbildnībā, kura izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, un tādējādi preventīvi pasargātu bērnu no vardarbības riska.

6. Spriedumā atzīts, ka apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Proti, bāriņtiesa, ievērojot piesardzības principu, varot individuāli izvērtēt to, vai konkrētā persona, kas iepriekš izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, var radīt lielāku apdraudējumu bērna drošībai nekā nesodīta persona, turklāt bāriņtiesa veicot pastāvīgu uzraudzību pār to, vai bērna aizbildnība tiek īstenota atbilstoši bērna vislabākajām interesēm (*sk. Sprieduma 21. punktu*).

Satversmes tiesa savā līdzšinējā judikatūrā ir konsekventi uzsvērusi, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru aizlieguma mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 19. punktu un 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 21. punktu*). Tātad, ja lietas izskatīšanas gaitā tiek konstatēts, ka konkrētajā gadījumā pastāv saudzējošāki līdzekļi, Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai ar šiem līdzekļiem var sasniegt apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2013. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-24-03 18.3. punktu un 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 28.2. un 28.3. punktu*). Spriedumā nav sniegti argumenti secinājumam, ka konkrētajā gadījumā ar tiesas norādītajiem līdzekļiem apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķi – bērnu tiesību aizsardzība – var sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē.

Uzskatu, ka likumdevējam ir tiesības, ievērojot bērna vislabāko interešu prioritātes principu – bērna aizsardzību no vardarbības –, noteiktām sabiedrības grupām paredzēt tādu tiesisko regulējumu, kas nenodrošina absolūtu individualizāciju un vienādā mērā ir attiecināms uz objektīvi salīdzināmiem, kaut arī atšķirīgiem gadījumiem. Šādu regulējumu likumdevējs ir tiesīgs noteikt, ja, izvērtējot riskus, ir saprātīgs pamats uzskatīt, ka bez šāda regulējuma var tikt apdraudētas bērna intereses. Proti, valstij ir pienākums ar pienācīgu rūpību novērst jebkāda veida vardarbību

pret bērnu. Tas nozīmē, ka ir jāveic visaptveroši un integrēti pasākumi, lai nodrošinātu, ka tie pieaugušie, kuri ir atbildīgi par bērnu, ievēro bērna tiesības. Bērna aizsardzībai jābūt visupirms ar tādiem pasākumiem, kas aizliedz un preventīvi novērš jebkāda veida vardarbību pret bērnu (*sk. arī ANO Bērna tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 13 (2011) par bērnu tiesībām būt brīviem no visu veidu vardarbības 5. un 45.–46. punktu*).

Nav iespējams garantēt to, ka persona, kas agrāk izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, vairs nekad neizdarīs nekādus noziedzīgus nodarījumus. Šādu varbūtību nevar izslēgt arī bāriņtiesas vērtējums un pastāvīga uzraudzība pār to, vai bērna aizbildnība tiek īstenota atbilstoši šā bērna vislabākajām interesēm. Pieaicinātā persona biedrība "Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija" norādījusi: konstatēt risku, ka persona, kura pretendē uz aizbildņa statusu, atkal var uzvesties vardarbīgi, ir iespējams tikai acīmredzamos gadījumos, tomēr šādas personas bieži vien savu vardarbīgo dabu slēpj un to nespēj konstatēt arī psihologs. Vardarbība pret bērnu esot viens no visgrūtāk konstatējamiem nodarījumiem. Turklāt Latvijā neesot veikti tādi regulāri, sistemātiski pētījumi par vardarbību pret bērniem, kas ļautu izvērtēt tendences un ieviest pierādījumos balstītus pasākumus vardarbības novēršanai (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 122. lp.*). Sprieduma 21. punktā tiesa, nemaz neizanalizējusi bāriņtiesas iespējas individuāli izvērtēt to, vai konkrēta persona, kas iepriekš izdarījusi vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, var apdraudēt bērna drošību, aprobežojas ar secinājumu par alternatīvu līdzekļu esību. Proti, šis secinājums nav balstīts uz izvērtējumu un argumentiem par to, kādēļ pieaicinātās personas norādītajiem apsvērumiem par individuāla vērtējuma neiespējamību nav nozīmes un ka ar tiesas norādīto alternatīvo līdzekli apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķi patiešām varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

Savus secinājumus par to, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums nav samērīgs, Satversmes tiesa citstarp pamatojusi ar tās judikatūrā jau iepriekš izteikto atziņu, ka personas uzvedība laika gaitā var mainīties. Proti, kriminoloģiskie pētījumi liecinot, ka septiņu līdz desmit gadu laikā, uzturoties sabiedrībā bez atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, lielai daļai sodīto personu risks atkārtoti izdarīt noziedzīgu nodarījumu nokrītas līdz nesodītu personu riska līmenim, un likumdevējam šādu iespējamību, ka persona var mainīties, vajadzējis ņemt vērā (*sk. Sprieduma 20. punktu*). Neapšaubu to, ka persona laika gaitā var mainīties. Tomēr pilnībā izslēgt risku, ka jau sodīta persona var izdarīt jaunu vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu, nav iespējams un to apliecina arī informācija, ko Valsts probācijas dienests sniedza Satversmes tiesai lietā Nr. 2019-01-01. Analizējot savā rīcībā esošo informāciju par noziedzīgu nodarījumu recidīvu, Valsts probācijas dienests ir secinājis, ka tieši par tādiem noziedzīgiem

nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, sodītas personas biežāk izdara jaunus vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus (*sk. Valsts probācijas dienesta sniegto informāciju lietas Nr. 2019-01-01 materiālu 2. sēj. 71. lp.*). Turklāt tiesiskā regulējuma izstrāde nevar būt balstīta abstrakti uz zinātnē izteiktiem pieņēmumiem, neanalizējot un neņemot vērā valstī pastāvošo reālo situāciju un sabiedrības attīstības pakāpi. Kā liecina iepriekš citās lietās apkopotie viedokļi un pieejamie pētījumi, tad Latvijā pastāv izteikta tolerance pret vardarbību (*sk. piemēram, biedrības "Centrs MARTA" un Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes docentes Dr. sc. comm. Maritas Zitmanes sniegtos viedokļus 2021. gada 4. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-39-02 7. un 9. punktā, kā arī pētījumu "Vardarbība pret sievietēm un bērniem Latvijā. Situācijas apkopojums par statistiku un publiski pieejamajiem kvantitatīvajiem datiem", 2019.*).

Izskatītajā lietā citstarp bija jāņem vērā, ka aizbildnības nodibināšana bērnam var būt nepieciešama arī tādā situācijā, kad viņš zaudējis abus vecākus un bērna labākajās interesēs ir svarīgi rīkoties nekavējoties, lai ieceltu bērnam aizbildni. Šādos gadījumos, padziļināti izvērtējot to, vai konkrētā uz aizbildņa statusu pretendējošā persona ir tam piemērota, var tikt kavēta aizbildņa iecelšana un tas neatbilstu bērna vislabākajām interesēm. Tāpēc ir būtiski, lai likumdevējs noteiktu skaidrus kritērijus, kas jāņem vērā, lemjot par aizbildņa iecelšanu bērnam.

Kā to esmu uzsvēris savās atsevišķajās domās par Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta spriedumu lietā Nr. 2020-36-01, bērni ir tā sabiedrības daļa, kas ir īpaši aizsargājama no vardarbības un tās izraisītām nelabvēlīgām sekām. Vardarbība var atstāt ne tikai īslaicīgas, bet arī paliekošas nelabvēlīgas sekas attiecībā uz bērna attīstību un veselību. Turklāt bērni, kuri cieš no vardarbības, visdrīzāk būs pakļauti vardarbībai arī turpmākajā dzīvē (*sk. arī: World Health Organization. European report on preventing child maltreatment, 2013*). Izskatītajā lietā bija jāņem vērā arī tas, ka bērni, kuri palikuši bez vecāku gādības, bieži vien savā mūžā jau iepriekš ir piedzīvojuši vardarbību un ieguvuši traumatisku pieredzi (*sk. pieaicinātās personas biedrības "Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija" viedokli lietas materiālu 4. sēj. 122. lp.*). Tādēļ šādiem bērniem ir nepieciešama īpaši droša vide bez jebkādiem vardarbības riskiem.

Līdz ar to uzskatu, ka nepastāv alternatīvi apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķa sasniegšanas līdzekļi.

7. Lai gan aizbildnības institūts nav vērsts uz ģimenes izveidošanu vai saglabāšanu, Civillikuma normas, kas regulē aizbildņa iecelšanu, pieļauj tādu situāciju, ka personai, kura pretendē uz aizbildņa statusu, ar konkrēto bērnu jau ir izveidojušās ģimeniskas attiecības un aizbildnības nodibināšana citstarp ir nepieciešama, lai šīs attiecības saglabātu, ļaujot bērnam palikt

ģimeniskā vai viņam pazīstamā vidē. Šādā situācijā apstrīdētā norma var novest pie kolīzijas starp bērna tiesībām uz aizsardzību no vardarbības un bērna tiesībām uzaugt ģimeniskā vidē, kas ir vienlīdz prioritāri ar bērnu tiesību aizsardzību saistīti apsvērumi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.1. punktu*).

Tādēļ konkrētajā gadījumā likumdevēja uzdevums bija samērīgi līdzsvarot nepieciešamību nodrošināt bērna aizsardzību pret vardarbību un nepieciešamību pēc iespējas nodrošināt to, ka bērns uzaug ģimeniskā vidē. Savukārt Satversmes tiesai bija jāvērtē, kā likumdevējs ir līdzsvarojis šos dažādos aspektus, lai atrastu bērna vislabākajām interesēm atbilstošāko situācijas risinājumu.

Likumdevējs, nosakot aizliegumu par vardarbību vai tās piedraudējumu sodītai personai kļūt par aizbildni, ir uzskatījis, ka bērna vislabākajām interesēm atbilst tāds regulējums, kas viņu pasargā pat no vismazākā vardarbības riska. Uzsveru, ka jebkāda veida vardarbība pret bērnu ir nepieļaujama un valstij, ievērojot piesardzības principu, ir pienākums veikt visus nepieciešamos preventīvos pasākumus, lai pēc iespējas aizsargātu bērnu no vardarbības. Taču, kā jau iepriekš tika minēts, bērna tiesības uzaugt ģimeniskā vidē arī ir tāds ar bērnu tiesību aizsardzību saistīts apsvērums, kas atbilst bērna vislabākajām interesēm. Tomēr apstrīdētā norma tādā gadījumā, kad persona, kurai sodāmība ir dzēsta vai noņemta, pretendē uz aizbildņa statusu un starp šo personu un konkrēto bērnu jau izveidojušās ģimeniskas attiecības, liedz izvērtēt arī šo apsvērumu. Tādēļ šādā izņēmuma gadījumā apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums var neatbilst bērna vislabākajām interesēm. Tādējādi likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, šaurā aspektā tomēr nav samērīgi līdzsvarojis nepieciešamību nodrošināt bērna aizsardzību pret vardarbību un nepieciešamību pēc iespējas nodrošināt to, ka bērns uzaug ģimeniskā vidē.

Tādēļ uzskatu, ka apstrīdētā norma, ciktāl tajā noteiktais aizliegums attiecas uz personu, kura pēc sodāmības noņemšanas vai dzēšanas pretendē uz aizbildņa statusu un kurai ar konkrēto bērnu jau ir izveidojušās ģimeniskas attiecības, neatbilst Satversmes 110. pantam.

Satversmes tiesas tiesnesis

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2021. gada 22. novembrī

lietā Nr. 2021-05-01

"Par Civillikuma 242. panta 5. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam".

Satversmes tiesa ar 2021. gada 4. novembra spriedumu lietā Nr. 2021-05-01 atzina Civillikuma 242. panta 5. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu par aizbildni būt personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam.

1. Nepiekrītu Satversmes tiesas pieejai izdalīt noteiktus aizliegumus kā absolūtus. Tā kā par šo jautājumu jau esmu izteicies (*sk. atsevišķās domas lietās Nr. 2017-17-01, Nr. 2020-29-01 un Nr. 2020-50-01*), katrā šādā lietā nav nepieciešamības atkārtot tos pašus argumentus. Manuprāt, Satversmes tiesa veic pārspīlētu likumdošanas procesuālo kontroli, ietiecoties Saeimas iekšējās procesuālās darbības autonomijā un pārkāpjot savas kompetences robežas.

Vērtējot tiesību normas atbilstību samērīguma principam, Satversmes tiesai bija jāpārbauda, vai tajā noteiktais aizliegums ir samērīgs, t.i., vai šādam aizliegumam ir leģitīms mērķis un vai tas ir piemērots, nepieciešams un samērīgs līdzeklis šā mērķa sasniegšanai.

2. Satversmes tiesa nosprieda atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu un spēkā neesošu, "ciktāl tā nosaka absolūtu aizliegumu". Līdzīgi tiesa ir darījusi arī citās t.s. "absolūtā aizlieguma" lietās, sākot ar lietu Nr. 2017-07-01. Tādējādi, tiesas ieskatā, apstrīdētā norma, kas paredz vienīgi aizliegumu, kādā noteiktā daļā tomēr saglabā savu juridisko spēku un tiesisko seku iedarbību. Taču jājautā, kāda apstrīdētās normas vai normas tiesisko seku daļa paliek spēkā esoša?

Apstrīdētās normas tiesiskās sekas ir tādas, ka attiecīgās personas "nevar būt par aizbildņiem". Šīs tiesisko seku pazīmes ir kumulatīvas un imperatīvi saistītas ar normas tiesiskā sastāva pazīmēm. Tās nav nošķiramas. Atzīstot normas tiesisko seku pazīmi "nevar būt" par spēkā neesošu, apstrīdētā norma nesaglabā citas tiesisko seku pazīmes, kas raksturotu normas tiesiskās sekas vai to iedarbību. Tādēļ tiesai bija jāatzīst apstrīdētā norma par neatbilstošu un spēkā neesošu pilnībā, nevis kādā "absolūtā aizlieguma" daļā. Tas radītu lielāku skaidrību par to, vai un kādā daļā apstrīdētā norma paliek spēkā.

Satversmes tiesas tiesnesis J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 7. janvārī

lietā Nr. 2021-06-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

piedaloties tiesībsargam Jurim Jansonam un tiesībsarga pilnvarotajiem pārstāvjiem Raimondam Koņuševskim un Līgai Leitānei,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajiem pārstāvjiem Jānim Priekulim un Janai Salmiņai,

ar tiesas sēdes sekretāri Līvu Miksoni,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 8. punktu, kā arī 28. pantu,

Rīgā 2021. gada 25. novembrī, 7. un 8. decembrī tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3.1 daļas un 11.1 panta 6.1 daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1993. gada 11. maijā pieņēma likumu "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", kas stājās spēkā 1994. gada 1. janvārī.

Ar 2017. gada 28. jūlija likuma "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"" 7. pantu likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. pants papildināts ar 3.1 daļu šādā redakcijā: "Ar saimniecisko darbību saistītie izdevumi tiek piemēroti apmērā, kas nepārsniedz 80 procentus no fiziskās personas kopējiem saimnieciskās darbības ieņēmumiem."

Savukārt ar minētā likuma 8. pantu likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11.1 pants papildināts ar 6.1 daļu šādā redakcijā: "Ja maksātājam pēc šajā pantā noteikto korekciju veikšanas ar nodokli apliekamais ienākums ir mazāks par 20 procentiem no saimnieciskās darbības ieņēmumiem, nodokli aprēķina no summas, kas nav mazāka par 20 procentiem no saimnieciskās darbības ieņēmumiem."

2021. gada 18. martā Saeima ar likuma "Grozījumi Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā" 1. pantu noteica, ka 2020. un 2021. gadā netiek piemērota likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3.1 daļa un 11.1 panta 6.1 daļa (turpmāk – apstrīdētās normas).

2. Pieteikuma iesniedzējs – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. pantam, jo tās paredz fiziskajai personai – saimnieciskās darbības veicējam, kurš ir izvēlēties par ienākumiem no saimnieciskās darbības maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli (turpmāk – saimnieciskās darbības veicējs), pienākumu maksāt minēto nodokli arī tad, ja saimnieciskā darbība veikta ar zaudējumiem. Šāds regulējums esot pretrunā ar iedzīvotāju ienākuma nodokļa ekonomisko būtību un neesot taisnīgs.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu, un tam esot lēģitīms mērķis. Tomēr ierobežojums neatbilstot samērīguma principam.

Ar apstrīdētajās normās noteikto ierobežojumu nevarot sasniegt tā lēģitīmo mērķi – ēnu ekonomikas ierobežošana. Tāpat ar šo ierobežojumu netiekot sasniegts mērķis veicināt nodokļu samaksas motivācijas uzlabošanu, jo apstrīdētajās normās noteiktā iedzīvotāju ienākuma nodokļa samaksas kārtība esot netaisnīga. Nodokļu tiesību kontekstā esot taisnīgi tas, ka valsts prasa daļu no nodokļu maksātāja patiesi nopelnītā, nevis no šķietama ienākuma. Pastāvot apstrīdētajās normās noteiktajai kārtībai, iznākot tā – ja saimnieciskās darbības veicēja ienākums ir mazāks par 20 procentiem no ieņēmumiem un saimnieciskās darbības veicējs maksā iedzīvotāju ienākuma nodokli no ieņēmumiem, tad ne tikai tiek zaudēta daļa no attaisnotajiem izdevumiem, bet arī netiek atgūts pamatlīdzekļu nolietojums un veiktās investīcijas uzņēmuma attīstībā. Ar apstrīdētajās normās noteikto ierobežojumu nevarot sasniegt arī mērķi uzlabot nodokļa administrēšanas iespējas. Likumdevējs neesot pamatojis, kā tieši ar šo ierobežojumu tiek uzlabotas iedzīvotāju ienākuma nodokļa administrēšanas iespējas attiecīgajai nodokļa maksātāju grupai. Turklāt, piemērojot apstrīdētās normas, iedzīvotāju ienākuma nodokļa administrēšanas slogs palielinoties, jo esot nepieciešams deklarācijās sniegt detalizētāku informāciju.

Arguments, ka saimnieciskās darbības veicējs var brīvi izvēlēties atbilstošāko saimnieciskās darbības formu un nodokļu maksāšanas režīmu, neesot pamatots, jo iedzīvotāju ienākuma nodokļa režīms neesot aizliegts. Iespēja izvēlēties citu nodokļu režīmu pati par sevi nevarot attaisnot netaisnīgu maksāšanas nosacījumu ieviešanu paša likumdevēja noteiktajā nodokļu maksāšanas režīmā un pamattiesību nesamērīgu ierobežošanu. Arī tas, ka likumā paredzēta atsevišķu izdevumu iekļaušana 100 procentu apmērā, kā arī ierobežojumu nepiemērošana saimnieciskās darbības pirmajā un pēdējā gadā, nenovēršot netaisnību. Efektīvāk iedzīvotāju ienākuma nodokļa nomaksu valsts budžetā varot panākt, stiprinot Valsts ieņēmumu dienesta sadarbību ar nodokļa maksātājiem.

Vienīgais labums, ko sabiedrība iegūstot no apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma, esot īstermiņa budžeta ieņēmumi. Taču ilgtermiņā ar

šo ierobežojumu tiekot nodarīts ievērojams kaitējums saimnieciskās darbības veicēju interesēm. Proti, ilgtermiņā ieņēmumi budžetā no iedzīvotāju ienākuma nodokļa daļas samazināšoties un sabiedrība kopumā nebūšot ieguvēja, jo ierobežojuma acīmredzamais netaisnīgums nemotivējot saimnieciskās darbības veicējus godprātīgi veidot tiesiskās attiecības ar valsti nodokļu samaksas jomā. Tāpat tas saimnieciskās darbības veicējos un sabiedrībā kopumā radot iespaidu par valsts patvaļu.

Tiesas sēdē tiesībsargs Juris Jansons un viņa pārstāvji Raimonds Koņuševskis un Līga Leitāne atkārtoja pieteikumā minētos argumentus un papildus norādīja: apstrīdētajās normās ietvertais īpašuma tiesību ierobežojums, kas noteikts ar prezumpciju, neatbilst taisnīguma principam un citiem no tā atvasinātiem tiesību principiem. Proti, likumdevējs esot nepamatoti atkāpies no objektīvā neto principa, kas paredz, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli ir apliekami tikai tie ienākumi, ko veido saimnieciskās darbības ieņēmumu un ar saimnieciskās darbību saistīto izdevumu starpība.

Likumdevēja rīcības brīvību prezumpcijas metožu izmantošanā ierobežojot tiesiskās vienlīdzības princips un īpašuma konfiskācijas aizliegums. Izvēloties tāda veida regulējumu, esot nepieciešami pārliecinoši argumenti par tā pamatotību. Apstrīdētajās normās lietotā prezumpcija esot neprecīza, jo katrai nozarei ienākuma daļa esot atšķirīga salīdzinājumā ar kopējiem ieņēmumiem. Šo situāciju varētu risināt, nosakot atšķirīgu minimālo ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamo bāzi atkarībā no nozares.

Tas apstāklis, ka 2018. un 2019. gadā palielinājies gan saimnieciskās darbības veicēju skaits, gan to uzrādītais ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums, neesot saistāms tikai ar apstrīdēto normu pieņemšanu, bet drīzāk gan ar ekonomikas attīstību, proti, jau iepriekš esot novērota tendence, ka šie rādītāji pieaug.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. pantam.

Apstrīdētās normas esot pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, tāpat tās esot pietiekami skaidri formulētas un publiski pieejamas. Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot sabiedrības labklājības aizsardzība, jo tās esot vērstas uz to, lai veicinātu ekonomisko izaugsmi un tautsaimniecības attīstību, mazinātu ēnu ekonomiku, paaugstinātu Valsts ieņēmumu dienesta darbības efektivitāti un palielinātu nodokļu ieņēmumus.

Apstrīdētajās normās noteiktais pamatprincips, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums nevar būt mazāks par 20 procentiem no saimnieciskās darbības ieņēmumiem, visupirms pašu

saimnieciskās darbības veicēju motivējot uz ekonomiski labāk pamatotu saimniecisko darbību un tādējādi veicinot arī vispārējo ekonomisko izaugsmi un tautsaimniecības attīstību. Tāpat ar šajās normās noteikto ierobežojumu tiekot mazināta ēnu ekonomika, jo tie saimnieciskās darbības veicēji, kuri iepriekš varēja no iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas izvairīties, uzrādot nepamatotus izdevumus vai neuzrādot ieņēmumus pilnā apmērā, turpmāk nevarēsot izvairīties no iedzīvotāju ienākuma nodokļa nomaksas adekvātā apmērā. Turklāt ierobežojums veicinot arī to, ka valsts budžetā un pašvaldību budžetos iedzīvotāju ienākuma nodoklis tiek iemaksāts lielākā apmērā, ko valsts un pašvaldības var izmantot dažādu uz sabiedrības labklājības aizsardzību vērstu pasākumu īstenošanai. Visbeidzot, apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma piemērošanas rezultātā samazināšoties resursi, kas Valsts ieņēmumu dienestam nepieciešami, lai uzraudzītu saimnieciskās darbības veicējus.

Pēc Saeimas ieskata, neesot saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē. Valsts ieņēmumu dienestam esot pienākums konsultēt saimnieciskās darbības veicējus par jautājumiem, kas saistīti ar iedzīvotāju ienākuma nodokļa piemērošanu. Tāpat Valsts ieņēmumu dienestam arī pēc apstrīdēto normu pieņemšanas esot iespējams sadarboties ar saimnieciskās darbības veicējiem. Ja nebūtu apstrīdēto normu, mazinātos ieņēmumi pašvaldību budžetos un valsts budžetā. Lai sasniegtu tādus rezultātus, kādus iespējams iegūt ar apstrīdētajās normās ietverto ierobežojumu, Valsts ieņēmumu dienestam būtu nepieciešams individuāli pārbaudīt, vai katrs saimnieciskās darbības veicējs ir pareizi atspoguļojis deklarācijās visus savus ieņēmumus un izdevumus.

Personas attiecībā uz nodokļu maksājumu kārtošānu varot izdarīt izvēli starp dažādiem nodokļu režīmiem, un tām neesot pienākuma izvēlēties tieši iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanu. Apstrīdētās normas salīdzinājumā ar citiem nodokļu režīmiem paredzot mazu apgrozījuma nodokli, turklāt tās nevajagot piemērot pirmajā, otrajā un pēdējā taksācijas gadā, saimnieciskās darbības izdevumus esot iespējams pārcelt uz nākamajiem taksācijas gadiem kā zaudējumus, saimnieciskās darbības veicējs dažas izdevumu kategorijas varot iekļaut pilnā apmērā, un līdz ar to samazinoties maksājamā iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmērs.

Tiesas sēdē Saeimas pilnvarotie pārstāvji Jānis Priekulis un Jana Salmiņa norādīja, ka ekonomikas zinātnē tādu metožu kopumu, ka nodokļu bāze netiek noteikta vienīgi uz pašu nodokļu maksātāju sniegto datu pamata, bet citos veidos, apzīmējot ar tādu jēdzienu kā prezumptīvā nodokļa uzlikšana jeb prezumpcijas metode. Proti, saskaņā ar šo metodi nodokļu bāze tiekot noteikta, balstoties uz valsts pieņemtu prezumpciju. Apstrīdēto normu gadījumā minimālā nodokļa bāze esot paredzēta,

balstoties uz nodokļu maksātāja ieņēmumiem, citiem vārdiem, minimālā nodokļa bāze esot noteikti procenti no ieņēmumiem.

Nosakot to, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir maksājams vismaz no 20 procentiem ieņēmumu, esot ņemta vērā citstarp vidējā saimnieciskās darbības veicēju rentabilitāte, kas no 2015. gada līdz 2017. gadam bijusi vismaz 26 procentu apmērā. Statistikas dati liecinot, ka nav tādu nozaru, kurās saimnieciskās darbības veicējiem nebūtu iespējams gūt peļņu.

Ja likumdevējs noteiktu tādu regulējumu, kas pieļautu to, ka saimnieciskās darbības veicējs var atspēkot apstrīdētajās normās ietvertu prezumpciju, piemēram, pierādot, ka visi viņa deklarētie izdevumi ir attiecināmi uz saimniecisko darbību, pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē. Šāds izņēmums mazinātu apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma efektivitāti, jo pārbaudīt, vai visi izdevumi patiesi ir attiecināmi uz saimniecisko darbību, esot iespējams tikai individuālā kārtā.

Tāpat Saeimas pilnvarotais pārstāvis Jānis Priekulis tiesas sēdē norādīja, ka neesot iespējams veikt pētījumu par ēnu ekonomikas apjomu tieši saimnieciskās darbības veicēju vidū.

4. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajiem argumentiem un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. pantam.

Apstrīdētās normas esot ieviestas, pamatojoties uz vairāku gadu gaitā veikto izpēti un analīzi par saimnieciskās darbības veicējiem, kuri ir reģistrējušies kā iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāji. Kopējā situācija valstī esot analizēta un ticis secināts, ka liela daļa saimnieciskās darbības veicēju ilgstoši strādā ar zaudējumiem vai minimālu peļņu. Tāpat ticis secināts, ka lielai daļai saimnieciskās darbības veicēju ienākumi ir daudz lielāki, nekā tiek norādīts, un tie izvairās no iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas.

Izprotot apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma iespējamu negatīvu ietekmi uz noteiktu nodokļu maksātāju daļu, likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" esot paredzēti arī dažādi saudzējoši elementi, kuru mērķis ir nodrošināt pamatotu saimnieciskās darbības izdevumu atskaitīšanu, kā arī samazināt ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamo ienākumu no saimnieciskās darbības. Piemēram, esot paredzēts atsevišķus ar saimniecisko darbību saistītos izdevumus iekļaut saimnieciskās darbības izdevumos pilnā apmērā, nosakot, ka nodokļa maksātāja saimnieciskās darbības zaudējumi ir sedzami hronoloģiskā secībā no nākamo triju taksācijas gadu saimnieciskās darbības apliekamā ienākuma. Tāpat esot paredzēts, ka saimnieciskās darbības izdevumu ierobežojums neskar pirmos divus saimnieciskās darbības gadus, kā arī to

gadu, kurā tiek izbeigta saimnieciskā darbība. Turklāt katram saimnieciskās darbības veicējam, ņemot vērā saimnieciskās darbības veidu, ienākumu sastāvu un apmēru, nodarbināto skaitu, saimnieciskās darbības intensitāti, esot tiesības izvēlēties sev atbilstošāko nodokļu maksāšanas režīmu, proti, maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli no saimnieciskās darbības ienākumiem vispārējā kārtībā, reģistrēties kā mikrouzņēmumu nodokļa maksātājam vai, izvēloties attiecīgu saimnieciskās darbības formu, maksāt uzņēmumu ienākuma nodokli.

Tiesas sēdē Finanšu ministrijas pilnvarotā pārstāve Astra Kaļāne papildus norādīja, ka apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma piemērotību tā legītīmā mērķa sasniegšanai pierādot tas, ka saimnieciskās darbības veicēji 2018. un 2019. gadā ir uzrādījuši būtisku ieņēmumu pieaugumu un zaudējumu samazināšanos. Šādu pieaugumu varot nodrošināt tikai politiski lēmumi, nevis ekonomiskās vides attīstība. Apstrīdētajās normās noteiktais ierobežojums citstarp veicinot to, ka savu darbību turpina tādi saimnieciskās darbības veicēji, kas ir konkurētspējīgi un spēj veikt sociālās apdrošināšanas iemaksas par sevi.

5. Pieaicinātās personas – Valsts ieņēmumu dienesta – pilnvarotais pārstāvis Uldis Rūbežniks tiesas sēdē norādīja, ka šobrīd Valsts ieņēmumu dienests nodokļu administrēšanas procesā ļoti aktīvi izmanto risku analīzi, kas ļauj identificēt riskantos nodokļu maksātājus un uzlabot nodokļu administrēšanas pasākumu kvalitāti. Salīdzinot datus, piemēram, par 2017. gadu un 2019. gadu attiecībā uz tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuri šīs analīzes rezultātā ir identificēti kā riskanti, esot redzams, ka to skaits samazinās. Laika periodā no 2015. gada līdz 2020. gadam esot apmēram četri procenti tādu nodokļu maksātāju, kuri norāda tikai zaudējumus.

Pēc gada ienākumu deklarāciju saņemšanas tās visas tiekot elektroniski apstrādātas un attiecībā uz tām tiekot veikta risku analīze. Risku analīze esot sistēmas pārbaude, un, ja tiek konstatēti riski, tad ar attiecīgajām deklarācijām tiekot veikts padziļināts darbs. Risku analīze neaprobežojoties tikai ar saimnieciskās darbības ienākumu un izdevumu pārbaudi, bet aptverot arī citu faktoru pārbaudi, piemēram, neuzrādītos ienākumus, neatbilstību kontu apgrozījumiem, darījumu partneru deklarētajiem dokumentiem un iesniegtajiem paziņojumiem.

Risku analīze esot vērsta uz Valsts ieņēmumu dienesta efektivitātes veicināšanu tādā veidā, lai būtu iespējams precīzāk identificēt problemātiskos nodokļu maksātājus, sakārtot noteiktos algoritmos un iegūt nepieciešamo papildu informāciju. Jo vairāk tādu saimnieciskās darbības veicēju, kuri tiek identificēti kā riskanti, jo vairāk resursu nākoties patērēt darbam ar tiem.

Apstrīdētās normas nemainot to, ka Valsts ieņēmumu dienestam ir tiesības veikt nodokļu maksātājiem auditus, tomēr tās ļaujot šo auditu skaitu samazināt. Nodokļu audits esot komplicēts process gan Valsts ieņēmumu dienestam, gan arī pašam nodokļu maksātājam, jo radot lielu slogu. Piemēram, 2018. gadā vidēji vienas fiziskās personas audits esot ildzis 24 dienas un tā izmaksas sasniegušas aptuveni trīs tūkstošus *euro*. Ja Valsts ieņēmumu dienestam būtu jāveic audits visiem konstatētajiem riskantajiem nodokļu maksātājiem attiecībā tikai uz nedeklarēto saimnieciskās darbības ienākumu, tad 2021. gadā tam būtu nepieciešami apmēram 38 miljoni *euro* un apmēram tūkstotis auditoru. Šādas administratīvās darbības prasītu milzīgus nodokļu administrācijas resursus.

Auditu skaits saimnieciskās darbības veicējiem samazinoties tāpēc, ka Valsts ieņēmumu dienests esot mainījis attieksmi pret nodokļu maksātājiem. Proti, visupirms tiekot veiktas konsultācijas un iegūta informācija un tikai pēc tam, ja nepieciešams, veiktas padziļinātas pārbaudes.

6. Pieaicinātā persona – individuālais komersants **Andris Sirmulis** – tiesas sēdē skaidroja apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma ietekmi uz savu saimniecisko darbību.

Andris Sirmulis 2008. gadā esot nodibinājis individuālo komersantu "ILEKSS PLUSS", lai veiktu saimniecisko darbību pasažieru pārvadājumu jomā. Periodā, kad ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamā bāze tika noteikta, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, viņš saimniecisko darbību veicis ar zaudējumiem, jo iepriekš esot izdarījis nozīmīgus ieguldījumus saimnieciskās darbības attīstībā. Tāpēc viņš esot bijis spiests iedzīvotāju ienākuma nodokli maksāt no saviem līdzekļiem.

Apstrīdētās normas neesot piemērotas tam, lai mazinātu ēnu ekonomiku. Īsā laikā neesot iespējams mainīt saimnieciskās darbības veidu un nodokļu maksāšanas režīmu, jo tam nepieciešami lieli finanšu līdzekļi. Tāpat, lai mainītu saimnieciskās darbības veidu, pārejot uz sabiedrību ar ierobežotu atbildību, visupirms esot jālikvidē individuālais komersants. Tomēr šāda kārtība neļaujot ņemt vērā individuālā komersanta saimnieciskās darbības vēsturi un saimnieciskās darbības rādītājus, kuriem esot būtiska nozīme, piedaloties publisko iepirkumu konkursos. Proti, viens no iepirkuma nolikumos noteiktajiem kritērijiem esot vismaz triju gadu pieredze konkrētā jomā. Minēto apsvērumu dēļ Andris Sirmulis esot nodibinājis vairākas sabiedrības ar ierobežotu atbildību, lai laika gaitā varētu mainīt saimnieciskās darbības veidu.

Apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma dēļ Andrim Sirmulim neesot bijis iespējams palielināt algas saviem darbiniekiem, veikt ieguldījumus saimnieciskajā darbībā un līdz ar to esot samazinājusies viņa spēja konkurēt iepirkumu konkursos. Šis ierobežojums samazinot viņa

iespējas konkurēt ar sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, jo tām esot labvēlīgāks nodokļu regulējums. Zaudējumu pārņemšana uz nākamajiem taksācijas gadiem neatrisinot apstrīdēto normu radīto problēmu, jo šie zaudējumi krājoties un tos neesot iespējams kompensēt. Tāda situācija, ka saimnieciskās darbības veicējs ilgstoši strādā ar zaudējumiem, varot būt saistīta ar ieguldījumiem attīstībā, piemēram, pamatlīdzekļu iegādi. Noteiktā nodokļu regulējuma dēļ saimnieciskās darbības veicējs esot spiests domāt par to, kā nopelnīt naudu nodokļu samaksai, nevis sava uzņēmuma attīstībai un darbinieku labklājībai. Andris Sirmulis norādījis, ka 2018. gadā esot strādājis ar zaudējumiem, bet 2019. gadā būtu bijusi peļņa, taču komerciālā rentabilitāte nepārsniegtu 20 procentus. Apstrīdētajās normās paredzētā kārtība ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamā ienākuma noteikšanai neesot bijusi pietiekami skaidra.

7. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. pantam.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, ar apstrīdētajās normās noteikto ierobežojumu neesot iespējams sasniegt tā mērķi – ēnu ekonomikas mazināšana –, jo šā ierobežojuma radītā nodokļu sloga dēļ saimnieciskās darbības veicēji, tieši otrādi, varētu būt motivēti slēpt patieso ienākumu. Tāpat neesot samērīgi ierobežot saimnieciskās darbības veicēju tiesības, lai atvieglotu Valsts ieņēmumu dienesta darbu. Ierobežojums neatbilstot samērīguma principam, jo saimnieciskās darbības veicējiem varot nākties maksāt nodokļus arī tādā situācijā, kad ienākumi nav gūti.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pilnvarotās personas Sanita Armagana un Iveta Brīnuma papildus norādīja: lai arī nodokļu tiesību jomā likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, tomēr, pieņemot personai nelabvēlīgāku regulējumu, to vajagot sevišķi pamatot. Statistikas dati rādot, ka daudzi saimnieciskās darbības veicēji ilgstoši strādā ar mazu ienākumu, taču tas liecinot par pārkāpumiem grāmatvedības kārtošanā un primāri būtu jārisina tieši šis jautājums. Tikai četri procenti saimnieciskās darbības veicēju saskaņā ar Valsts ieņēmumu dienesta sniegto informāciju esot uzskatāmi par riskantiem, un tieši attiecībā uz šiem saimnieciskās darbības veicējiem būtu jārod risinājums. Pretējā gadījumā godprātīgajiem nodokļu maksātājiem varot tikt uzlikts nesamērīgs nodokļu slogs. Tā kā apstrīdētās normas tiek piemērotas saimnieciskās darbības veicējiem, tiem nodokļu nomaksai trūkstošos līdzekļus nākoties segt ar citiem ienākumiem, piemēram, ienākumiem no algota darba vai īpašuma. Lai gan likumdevējs pieņēmis citas normas, kuru mērķis ir mazināt ar apstrīdētajās normās ietverto ierobežojumu radītās nelabvēlīgās sekas, tās tomēr nemazinot ar šo ierobežojumu radīto netaisnīgumu.

8. Pieaicinātā persona – Rīgas Tehniskās universitātes asociētais profesors Dr. oec. Māris Jurušs – uzskata, ka apstrīdētās normas ir pilnveidojamas, ievērojot samērīguma un nodokļu neitralitātes principus.

Izstrādāt un pieņemt regulējumu par iedzīvotāju ienākuma nodokļa piemērošanu ienākumiem no saimnieciskās darbības – tas esot sarežģīts uzdevums, jo attiecoties uz fizisko personu darbību, kas faktiski varot saplūst ar personisko darbību. Piemēram, saimnieciskā darbība varot tikt reģistrēta un veikta attiecīgās personas dzīvesvietā. Tāad personai šajā ziņā esot pietiekami plašas iespējas saimnieciskās darbības veikšanai paredzētos līdzekļus izmantot arī individuālajām vajadzībām.

Tāda pieeja, ka nodokli piemēro daļai no ieņēmumiem, pastāvot arī citos nodokļu regulējumos un esot vispārātzīta. Piemēram, ar mikrouzņēmumu nodokli tiekot aplikts mikrouzņēmuma taksācijas perioda apgrozījums. Arī šajā gadījumā tas esot izskaidrojams ar nodokļa piemērošanas vienkāršošanu un ierobežojuma racionalitāti, proti, ar to, lai nebūtu jātērē lieli resursi nodokļa piemērošanā gan pašam nodokļu maksātājam, gan nodokļu administrācijai nodokļu maksātāju kontrolē.

Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta pirmā daļa nosakot vispārīgu kārtību, kādā tiek aprēķināti fiziskās personas ienākumi no saimnieciskās darbības, proti, tie esot šajā pantā noteikto ieņēmumu un ar to gūšanu saistīto izdevumu starpība. Lai gan likumdevējs noteicis samērīgu ierobežojumu, lai valsts gūtu labumu no nodokļa piemērošanas un nebūtu jātērē lieli resursi katra nodokļu maksātāja pārbaudei, tomēr būtu izvērtējamas arī alternatīvas. Piemēram, likumdevējs esot varējis noteikt izņēmumu no apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma tādā gadījumā, ja saimnieciskās darbības veicējs pierāda, ka izdevumi izmantoti pilnībā tikai un vienīgi saimnieciskās darbības nodrošināšanai.

Nodokļu neitralitātes princips pēc būtības paredzot: ja saimnieciskās darbības veicējs pierāda, ka iegādātās preces vai saņemtie pakalpojumi izmantoti vienīgi saimnieciskajai darbībai, tam būtu jāatļauj iedzīvotāju ienākuma nodokļa piemērošanā ņemt vērā saimnieciskās darbības izdevumus pilnībā, proti, pārcelt tos uz galapatērētāju – pakalpojuma saņēmēju vai preču pircēju, no kura nodokļa maksātājs gūst saimnieciskās darbības ienākumus. Pretējā gadījumā saimnieciskās darbības veicējam pašam esot jāsedz šādas izmaksas, lai gan tās nav viņa privātās izmaksas.

Tiesas sēdē Dr. oec. Māris Jurušs norādīja, ka apstrīdētajās normās noteiktajam ierobežojumam esot arī regulējoša funkcija, jo tas ietekmējot nodokļu maksātāju rīcību. Nodokļu saistības pašas par sevi nestimulējot nodokļu maksātāju vēlmi tās pildīt, tāpat jebkurš nodokļa maksājums, tostarp ierobežojumi izdevumu atskaitīšanai, varot radīt ēnu ekonomikas pieauguma riskus. Vajagot ņemt vērā, ka regulējums, kas ļauj atskaitīt dažu veidu izdevumus pilnā apmērā, var šo tendenci ierobežot. Ar nodokli apliekamās

bāzes noteikšana uz prezumpcijas pamata neesot jāpielāgo katrai nozarei, jo tad nodokļu administrēšana kļūtu sarežģītāka un tā būtu iejaukšanās nodokļu maksātāja saimnieciskās darbības veida izvēlē. *Dr. oec. Māris Jurušs* uzskata, ka nodokļu administrēšanas slogs pēc apstrīdēto normu pieņemšanas nav būtiski mainījies. Attiecībā uz alternatīviem līdzekļiem, ar kuriem varētu sasniegt apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma mērķi, *Dr. oec. Māris Jurušs* norādīja, ka varot tikt paredzēts izņēmums, kas ļautu saimnieciskās darbības izdevumus atskaitīt pilnā apmērā, ņemot vērā visas iespējas, ko sniedz informācijas tehnoloģijas.

9. Pieaicinātā persona – *Dr. oec. Alberts Auziņš* – uzskata, ka apstrīdētās normas nav atbilstošas Satversmes 105. pantam, jo tās esot ekonomiski netaisnīgas.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis pēc savas būtības un nosaukuma esot ienākuma nodoklis, un tā tas bijis noteikts kopš likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" pieņemšanas. Īstenojot nodokļu reformu, iedzīvotāju ienākuma nodoklis esot daļēji pārveidots par apgrozījuma nodokli, turklāt šīs izmaiņas attiecoties uz vispārējo nodokļu maksāšanas režīmu. Ar apstrīdētajām normām esot noteikts pārāk augsts minimālās peļņas līmenis, jo 20 procentu komerciālā rentabilitāte esot uzskatāma par retu izņēmumu ne tikai Latvijā, bet gandrīz visā pasaulē. Pat ja vidējā komerciālā rentabilitāte saimnieciskās darbības veicēju vidū būtu 26 procenti, nāktos ņemt vērā, ka vairumā gadījumu pastāv simetriska izkliede ap vidējo vērtību. Tas nozīmējot, ka aptuveni 50 procentiem saimnieciskās darbības veicēju vidējā komerciālā rentabilitāte ir zemāka par 26 procentiem un daļai – zemāka par 20 procentiem. Komerciālā rentabilitāte esot ļoti atšķirīga dažādās nozarēs, jo atšķiroties aktīva aprīte, kapitāla struktūra un pastāvot arī citas objektīvas atšķirības.

Likumdevēja paredzētie saudzējošie elementi, kuru mērķis ir nodrošināt reālu saimnieciskās darbības izdevumu atskaitīšanu, kā arī samazināt ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamo ienākumu no saimnieciskās darbības, nemainot apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma būtību. Tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuri strādā nozarē ar 10 procentu komerciālo rentabilitāti, zaudējumu pārņemšana uz nākamajiem taksācijas gadiem neko nepalīdzēsot atrisināt. Tāpat arī apstrīdēto normu nepiemērošana pirmajā, otrajā un pēdējā darbības gadā saimnieciskās darbības veicējiem ar zemu rentabilitāti ilgtermiņā nedošot nekādu ieguvumu.

Svarīgs apstāklis esot tas, ka apstrīdētās normas attiecas uz pilnas atbildības saimnieciskās darbības formām – uz individuālajiem komersantiem, zemnieku un zvejnieku saimniecībām un fiziskajām personām. Apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma dēļ pilnas

atbildības saimnieciskās darbības formas nevarot konkurēt ar ierobežotas atbildības saimnieciskās darbības formām un faktiski tiekot izspiestas no daudzām nozarēm. Piemēram, vairumtirdzniecībā uzcenojumi ļoti bieži esot zemāki par 20 procentiem, tas nozīmējot, ka preču iepirkšanas izmaksas, uz kurām attiecas 80 procentu ierobežojums, veido vairāk nekā 80 procentus no saimnieciskās darbības ieņēmuma. Līdz ar to, pastāvot vienādiem vispārējiem ekonomiskajiem nosacījumiem, saimnieciskās darbības veicējam, kurš saskaņā ar likumu ir iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājs, būšot ievērojami augstāks ienākuma nodokļa slogs nekā sabiedrībai ar ierobežotu atbildību, kura ir uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāja. Turklāt situāciju vēl nevienlīdzīgāku padarot tas apstāklis, ka kopš 2017. gada nodokļu reformas uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāji ienākuma nodokli maksā tikai par sadalīto peļņu, bet iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāji ienākuma nodokli maksā neatkarīgi no peļņas sadales.

Citās valstīs vispārpieņemta prakse nodokļu politikā esot tāda, ka pilnas atbildības saimnieciskās darbības formām tiek noteikti zemāki nodokļi nekā ierobežotas atbildības saimnieciskās darbības formām, jo pilnas atbildības subjekti radot mazākus riskus tautsaimniecībai un trešajām personām un uzņemoties pilnu atbildību par savām saistībām.

Neesot pamata apgalvot, ka apstrīdētajās normās noteiktais ierobežojums tiešām palīdzēs risināt ēnu ekonomikas un nodokļu nepilnīgas samaksas problēmu. Ēnu ekonomikā daudz vairāk iesaistoties tieši sabiedrības ar ierobežotu atbildību – uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājas. Prezumpciju izmantošana nodokļu tiesībās ļaujot vienkāršot nodokļu samaksas administrēšanu. Savukārt prezumpciju pielāgošana katrai nozarei nodokļu administrēšanu padarīšot sarežģītāku.

Neesot pamatots arī Saeimas atbildes rakstā minētais, ka gadījumā, ja saimnieciskās darbības veicējam nav piemērots iedzīvotāju ienākuma nodokļa režīms, viņam esot iespēja izvēlēties kādu citu nodokļu režīmu. Vairumā gadījumu, piemēram, individuālajam komersantam neesot iespējams kļūt par uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāju. Lai kļūtu par uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāju, esot nepieciešams likvidēt individuālo komersantu un dibināt, piemēram, sabiedrību ar ierobežotu atbildību.

10. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Nodokļu konsultantu asociācija" – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. pantam, jo tajās paredzētais ierobežojums neesot pamatots ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem, neesot samērīgs, kā arī neatbilstot vispārējiem tiesību principiem.

Esot pamatoti uzskatīt, ka, tulkojot likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" normas sistēmiski, ar šo nodokli ir apliekams fiziskās personas

gūtais ienākums, proti, ieņēmumu un ar to gūšanu saistīto izdevumu starpība. Savukārt apstrīdētās normas paredzot pienākumu maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli pat tad, ja saimnieciskā darbība tiek veikta ar zaudējumiem.

Mērķis mazināt ēnu ekonomiku varot tikt sasniegts arī ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, kontrolējot riskantos saimnieciskās darbības veicējus vai – kā tas noteikts Uzņēmumu ienākuma nodokļa likumā – atliekot nodokļu nomaksu. Apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums nevis veicinot vispārējo ekonomisko izaugsmi un tautsaimniecības attīstību, bet gan atturot saimnieciskās darbības veicējus no konkrētā saimnieciskās darbības veida izvēlēšanās vai turpināšanas. Neesot izslēgts, ka daļa saimnieciskās darbības veicēju, nonākot tādā situācijā, kad ir spiesti maksāt nodokli, lai gan nav guvuši ienākumu, izvēlēties turpināt darbību nelegāli un tādējādi vēl vairāk palielināsies ēnu ekonomikas īpatsvars.

Saimnieciskās darbības veicējiem bez jebkāda aprēķinos un teorijā balstīta pamatojuma tiekot uzlikts pienākums maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli, pieņemot, ka tie strādā ar 20 procentu komerciālo rentabilitāti, lai gan tā vairākas reizes pārsniedzot vidējo rentabilitāti Latvijas tautsaimniecībā. Šāds regulējums ierobežojot arī saimnieciskās darbības veicēju iespējas veikt investīcijas saimnieciskās darbības attīstīšanai.

Izveidojot šādu nodokļa režīmu, valsts esot faktiski ieviesusi neatspēkojamu prezumpciju, ka vismaz 20 procenti no visiem saimnieciskās darbības veicēju izdevumiem nav attiecināmi uz to saimniecisko darbību. Lai arī kopumā noteiktu prezumpciju ieviešana varot padarīt nodokļu administrēšanu vienkāršāku gan valstij, gan nodokļu maksātājam, šādas prezumpcijas nedrīkstētu būt neatspēkojamas, īpaši ņemot vērā statistikas datus par rentabilitāti dažādās nozarēs. Saimnieciskās darbības veicējiem vajadzētu būt nodrošinātai iespējai maksāt nodokļus vienkāršākā veidā atbilstoši likumā iestrādātajai prezumpcijai, saglabājot arī iespēju ar atbilstošu pierādījumu palīdzību apliecināt to, ka visi uzskaitītie izdevumi ir attiecināmi uz personas veikto saimniecisko darbību un atskaitāmi nodokļu vajadzībām.

Nesot pieļaujams arī tas, ka personai, lai tā izvairītos no iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas tādā gadījumā, ja tā strādā ar zaudējumiem, ir jāizvēlas cits saimnieciskās darbības veids vai vispār jāizbeidz saimnieciskā darbība. Valsts ar nodokļu tiesību normu palīdzību saimnieciskās darbības veicējus nostādot tādā stāvoklī, ka tie nevar konkurēt, piemēram, ar uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem.

Biedrības "Latvijas Nodokļu konsultantu asociācija" pilnvarotā pārstāve *Mg. iur.* Sandija Novicka tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdēto normu pamatā esošā prezumpcijas metode gan palīdzot vienkāršot nodokļu

administrēšanu, taču nerisinot problēmu, kas saistīta ar patieso ieņēmumu neuzrādīšanu un nepamatotu izdevumu iekļaušanu. Tāpat prezumpcijas metodes pamatā liktā komerciālā rentabilitāte neesot precīzs rādītājs, jo katrai nozarei tas esot atšķirīgs. Tomēr, katrai nozarei nosakot atbilstošu komerciālās rentabilitātes rādītāju, regulējums kļūtu pārāk sarežģīts. Tas, ka daļa saimnieciskās darbības veicēju ilgstoši strādā ar zaudējumiem, varot būt izskaidrojams arī ar neregulāru saimniecisko darbību.

Mg. iur. Sandija Novicka pauda viedokli, ka iespēja pārcelt zaudējumus uz trim nākamajiem taksācijas gadiem neesot pietiekams mehānisms apstrīdēto normu netaisnīguma mazināšanai, jo tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem rentabilitāte ir zema, vienmēr būšot lieli zaudējumi. Apstrīdēto normu nepiemērošana pirmajos divos un pēdējā taksācijas gadā esot derīga tikai tādiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuri neplāno saimniecisko darbību turpināt ilgstoši. Ar apstrīdētajām normām esot ieviests apgrozījuma nodoklis, un tās kopumā neesot pietiekami skaidras. Apstrīdētajās normās ietvertajam ierobežojumam esot tikai fiskāla funkcija, bet ne iecerētā regulējošā funkcija, jo pēc būtības saimnieciskās darbības veicēji tiekot motivēti mainīt nodokļu režīmu vai vispār izbeigt savu saimniecisko darbību.

11. Pieaicinātā persona – *Mg. iur.* Jānis Taukačs -tiesas sēdē norādīja, ka valsts un sabiedrības interešu perspektīvā esot nepieciešams veicināt to, lai saimnieciskās darbības veicēji pēc iespējas attīstītos un kļūtu par lielajiem nodokļu maksātājiem. Tādēļ šādi saimnieciskās darbības veicējiem noteikti izdevumu atskaitīšanas ierobežojumi esot neloģiski un neizdevīgi no valstisko mērķu viedokļa.

Tiesību doktrīnā esot norādīts, ka ienākums tradicionāli ir jāuzskata par labāko mēraukli, pēc kuras nosakāma personu spēja samaksāt nodokli. Minētais secinājums izrietot no tādiem principiem, ka nodokļiem jābūt taisnīgiem un nodokļu slogam jābūt samērīgam ar nodokļu maksātāju spēju nodokļus samaksāt. No tā varot secināt, ka ir prettiesiski likt maksāt nodokli personai, kura to nav spējīga samaksāt. Apstrīdētās normas paredzot tādu situāciju, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis jāmaksā cilvēkam, kurš to nespēj samaksāt, jo, piemēram, ilgstoši strādā ar zaudējumiem. Tāpat visiem pamatnoteikumiem par nodokļu piemērošanu personu ienākumam no saimnieciskās darbības vajagot būt salīdzināmiem ar uzņēmumu izdevumu atskaitīšanas principiem, proti, visiem izdevumiem jābūt atskaitāmiem, ja tie veikti, lai gūtu ieņēmumus. Varot būt pieļaujami arī izņēmumi no šiem principiem. Piemēram, izdevumu atskaitīšanu varētu ierobežot tad, ja korekti un precīzi noteikt atskaitāmo izdevumu apmēru ir grūti, jo šiem izdevumiem piemīt personīgo, izklaides vai luksusa tēriņu pazīmes. Tāpat varot būt pieļaujami pamatlīdzekļu un nodokļu politikas

motivēti izdevumu atskaitīšanas ierobežojumi. Tomēr esot jāņem vērā, ka pēdējais minētais izņēmums ir attiecināms, lai sodītu un disciplinētu nodokļu maksātājus, piemēram, kā soda nauda vai nelegālu maksājumu atskaitīšanas aizliegums.

Visticamāk, likumdevējs ar apstrīdētajām normām esot vēlējies atrisināt situāciju, kad ir sarežģīti izsekot tam, vai saimnieciskās darbības veicēji nav nepamatoti palielinājuši savus izdevumus. Taču, cenšoties ierobežot tādus saimnieciskās darbības veicējus, kuri varētu censties iegrāmatot kādus personīgus, izklaides vai luksusa tēriņus kā saimnieciskās darbības izdevumus, esot nepamatoti ierobežoti tie saimnieciskās darbības veicēji, par kuriem nav šaubu, ka to izdevumi ir nepieciešami saimnieciskajai darbībai un tiem nav personīgo izdevumu pazīmes.

Prezumptīvā nodokļa piemērošanas jēga esot citāda, nekā to norāda Saeima, proti, prezumpcijas princips esot attiecināms uz pašnoteiktu nodokļa bāzi faktisko ieņēmumu vietā tad, ja faktiskie ieņēmumi nemaz nav precīzi konstatējami. Šo principu piemērojot ieņēmumiem no kapitāla vai no darbaspēka, nevis saimnieciskās darbības ieņēmumiem. Piemēram, prezumpciju esot iespējams piemērot, aprēķinot ieņēmumus no nekustamā īpašuma. Šādā gadījumā par pamatu aprēķinam tiek ņemta vidējā nomas maksa, kas iegūta atbilstoši attiecīgā īpašuma kadastrālajai vērtībai. Izskatāmajā lietā gan ieņēmumi, gan izdevumi esot zināmi, tāpēc jautājums esot par to, vai saimnieciskās darbības izdevumu atskaitīšanu drīkst vai nedrīkst ierobežot.

Uzņēmējdarbība tiek veikta nolūkā gūt peļņu, un tādā gadījumā, ja saimnieciskās darbības veicējs, piemēram, ilgstoši strādā ar zaudējumiem, tas varot būt par pamatu tam, ka nodokļu administrācija veic pārbaudi. Vajagot identificēt tieši šādus nodokļu maksātājus, nevis noteikt visiem saimnieciskās darbības veicējiem prezumpciju par ienākumu.

Ciktāl runa ir par zaudējumu pārņemšanu uz nākamajiem gadiem, *Mg. iur.* Jānis Taukačs norādīja, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis tiek maksāts jau tajā gadā, kad ir zaudējumi, bet būtu jāļauj attīstīties arī tādām saimnieciskās darbības veicējam. Arī pēc trim gadiem, strādājot ar zaudējumiem, 20 procenti no pirmā gada izdevumiem būšot neatgriezeniski zuduši.

12. Pieaicinātā persona – *Mg. iur.* Jūlija Sauša – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. pantam.

Ar apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot piemērots legītimā mērķa sasniegšanai, un šo mērķi esot iespējams sasniegt ar citiem, indivīda pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Valsts ieņēmumu dienesta – finanšu ministra pārraudzībā esošas tiešās pārvaldes iestādes – rīcībā gan administratīvi tiesiskā, gan krimināltiesiskā

jomā esot pietiekami daudz juridisko instrumentu, lai efektīvi veiktu nodokļu administrēšanas pasākumus vai citus nepieciešamos pasākumus nodokļu administrēšanas vai nodokļu nomaksas kontroles jomā. Apstrīdētajās normās noteiktais ierobežojums nerisinot jautājumus par ēnu ekonomiku vai izvairīšanos no nodokļu nomaksas, jo tas esot netaisnīgs.

Attiecībā uz potenciālajām diskusijām saistībā ar mikrouzņēmumu nodokli un konkrēto lietu likumdevējs esot skaidri noteicis, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir ienākuma nodoklis. Tas izriet gan no likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" nosaukuma, gan no šā likuma uzbūves un tajā ietvertajām tiesību normām. Ja saimnieciskās darbības veicējs ir izvēlējies iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas režīmu, tad atbilstoši likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" mērķim un jēgai tam vajagot būt iespējai maksāt minēto nodokli par gūtajiem ienākumiem, nevis par taksācijas perioda apgrozījumu, kā tas ir mikrouzņēmumu nodokļa gadījumā vai uzņēmumu ienākuma nodokļa gadījumā, kad šo nodokli aprēķina no Uzņēmumu ienākuma nodokļa likumā definētās apliekamās bāzes. Ja saimnieciskās darbības veicējs strādā ar zaudējumiem, tad šāda situācija neatbilstot likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" būtībai. Savukārt visi pārējie gadījumi, kad personas ļaunprātīgi izvairās no nodokļu maksāšanas, esot regulējami citādā kārtībā. Turklāt esot jāņem vērā, ka Latvijā gan ir vismaz 15 nodokļu veidu, bet fiziskajām personām, veicot saimniecisko darbību, iespējas izvēlēties sev piemērotāko nodokļu maksāšanas režīmu tomēr ir ierobežotas un klasisks, sakārtots iedzīvotāju ienākuma nodokļa režīms tām būtu vispiemērotākais.

Tiesas sēdē *Mg. iur.* Jūlija Sauša, atsaucoties uz Finanšu ministrijas pilnvarotās pārstāves teikto, ka apstrīdētās normas esot pieņemtas arī tāpēc, lai rastu veselības nozarei nepieciešamos līdzekļus, papildus norādīja, ka valsts budžeta ieņēmumi nevar būt par attaisnojumu pamattiesību ierobežošanai. Esot jāņem vērā, ka patentmaksas un mikrouzņēmumu nodokļa maksāšanas režīms, sākot ar 2021. gada 1. jūliju, pamazām tiek likvidēts. Tas arī varot būt iemesls, kura dēļ daudzas personas turpina reģistrēties saimnieciskās darbības veicēja statusā un maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli. Apstrīdēto normu pamatā esošā prezumpcija pēc būtības esot pieņēmums, ka nodokļu maksātājs ir negodprātīgs, un apstrīdētās normas ļaujot izvairīties no šīs problēmas risināšanas. Tajās ietvertais ierobežojums esot netaisnīgs, taču, ja tas tiktu pielāgots atsevišķām nozarēm, nodokļa administrēšana kļūtu pārāk sarežģīta.

Secinājumu daļa

13. Tiesībsargs apstrīd likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3.¹ daļu un 11.¹ panta 6.¹ daļu.

Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3.¹ daļa noteic, ka ar saimniecisko darbību saistītie izdevumi tiek piemēroti apmērā, kas nepārsniedz 80 procentus no fiziskās personas kopējiem saimnieciskās darbības ieņēmumiem. Šī norma attiecas uz tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuri kārtro grāmatvedību vienkāršajā ieraksta sistēmā. Tādējādi likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3.¹ daļa, ierobežojot ar saimniecisko darbību saistītos izdevumus līdz 80 procentiem no ieņēmumiem, noteic, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli ir apliekama vismaz 20 procentus liela ieņēmumu daļa.

Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11.¹ panta 6.¹ daļa nosaka: ja maksātājam pēc šajā pantā noteikto korekciju veikšanas ar nodokli apliekamais ienākums ir mazāks par 20 procentiem no saimnieciskās darbības ieņēmumiem, nodokli aprēķina no summas, kas nav mazāka par 20 procentiem no saimnieciskās darbības ieņēmumiem. Šī norma attiecas uz saimnieciskās darbības veicējiem, kuri kārtro grāmatvedību divkāršā ieraksta sistēmā. Tādējādi likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11.¹ panta 6.¹ daļa nenosaka izdevumu ierobežojumu, bet paredz to, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir maksājams no 20 procentu ieņēmumu daļas.

Gan likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3.¹ daļa, gan 11.¹ panta 6.¹ daļa attiecas uz kārtību, kādā nosaka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamo ienākumu saimnieciskās darbības veicējiem. Tā kā abas apstrīdētās normas paredz, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums ir vismaz 20 procenti no saimnieciskās darbības ieņēmumiem, Satversmes tiesa tās vērtēs vienlaikus.

14. Satversmes 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību."

Izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, kas ir izvērtējama atbilstoši Satversmes 105. panta ceturtajam teikumam, tāpēc Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Satversmes 105. pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts iespēju sabiedrības interesēs ierobežot šīs tiesības. Minētais pants, no vienas puses, ietver valsts pienākumu nodrošināt īpašuma tiesību aizsardzību, taču, no otras puses, dod valstij arī tiesības noteiktā apjomā un kārtībā iejaukties īpašuma tiesību izmantošanā. Ar "tiesībām uz īpašumu" Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas. Arī personas naudas līdzekļi ir

tiesību uz īpašumu objekts (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Tādējādi saimnieciskās darbības veicēja mantas aizsardzība ietilpst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos nostiprināto tiesību uz īpašumu tvērumā.

Ņemot vērā to, ka nodokļa maksāšanas pienākums personai vienmēr nozīmē tiesību uz īpašumu ierobežojumu, taču apstrīdētās normas pašas par sevi nenosaka pienākumu maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai un kā apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

Likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir definēts kā nodoklis, ar ko apliek fiziskās personas gūtos ienākumus, bet ienākums – kā saimnieciskās darbības ieņēmumu un ar to gūšanu saistīto izdevumu starpība (*sk. likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 1. panta 3. punktu un 3. panta otro daļu*). Tāpat jāņem vērā, ka atbilstoši likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 15. panta otrajai daļai no ienākuma apmēra ir atkarīga piemērotā iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme. Proti, lai noteiktu maksājamo iedzīvotāju ienākuma nodokli, ir nosakāms saimnieciskās darbības veicēja ienākums.

Tāda saimnieciskās darbības veicēja ienākums, kurš kārtro grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā, tiek aprēķināts kā likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. pantā noteikto ieņēmumu un ar to gūšanu saistīto izdevumu starpība (*sk. likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta pirmo daļu*). Savukārt tāda saimnieciskās darbības veicēja ienākums, kurš kārtro grāmatvedību divkāršā ieraksta sistēmā, aprēķināms, koriģējot likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11.¹ pantā noteiktajā kārtībā ieņēmumu un izdevumu pārskatā uzrādīto ieņēmumu un izdevumu starpību (*sk. likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11.¹ panta pirmo daļu*).

Tādējādi vispārēji likums "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" ir veidots, balstoties uz nodokļu maksātāja spēju samaksāt nodokli. Proti, iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmērs ir atkarīgs no reālā ienākuma, lai finansiālais slogs, ko rada nodokļa maksāšanas pienākums, būtu samērīgs. Nodokļu samaksas spēja ienākuma nodokļa gadījumā tiek vērtēta arī atbilstoši objektīvā neto principam, kas paredz: lai noteiktu ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamo ienākumu, ir jābūt iespējai atskaitīt ar saimniecisko darbību saistītos izdevumus.

Nodokļu samaksas spēja un tās konkretizācijas elements ienākuma nodokļa gadījumā – objektīvā neto princips – izriet no taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principiem, proti, likumdevējam ir jānodrošina, lai nodokļu maksātāji ar vienādām spējām tiktu vienādi aplikti ar nodokļiem, un nodokļu slogam jābūt samērīgam ar nodokļu maksātāja ienākumiem

(*sal. sk., piemēram: Englisch J. Ability to Pay in European Tax Law. Pieejams: www.ssrn.com; sk. arī Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 2008. gada 9. decembra sprieduma lietā Nr. 2 BvL 1/07 1.–91. rindkopu*).

Apstrīdētās normas paredz izņēmumu no vispārējās kārtības, jo noteic, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums ir vismaz 20 procenti no saimnieciskās darbības ieņēmumiem. Proti, ja izdevumi ir lielāki par 80 procentiem no ieņēmumiem, tos nevar iekļaut saimnieciskās darbības izdevumos pilnā apmērā. Tādējādi apstrīdētās normas, kas paredz kārtību, kādā tiek noteikts ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums, ietiecas objektīvā neto principa tvērumā, jo pieļauj tādu situāciju, ka nodoklis ir maksājams arī tad, ja ienākums reāli nav gūts, bet ir tikai prezumēts.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas ir daļa no tiesiskā regulējuma, kas paredz iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas pienākumu. Tās ierobežo saimnieciskās darbības veicēja tiesības uz īpašumu, jo nosaka minimālo ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamo ienākumu un tādējādi arī ietekmē maksājamā iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmēru.

Tāpat apstrīdētās normas rada personai Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto pamattiesību ierobežojumu.

15. Lai izvērtētu Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmību, jānoskaidro:

1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu;

2) vai šim ierobežojumam ir leģitīms mērķis;

3) vai šis ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 14. punktu*).

16. Izvērtējot to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 15. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 15. punktu*).

Saskaņā ar labas likumdošanas principu likumdevējam citstarp jāizvērtē likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām, un jāsaskaņo likumprojektā ietvertās un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas atbilstoši racionāla likumdevēja principam. Tāpat paredzētais tiesiskais regulējums, ja tas nepieciešams, ir pienācīgi jāpamato ar izskaidrojošiem pētījumiem. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tikai būtiski procedūras pārkāpumi ir pamats tam, lai atzītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka (*sk. Satversmes tiesas 1998. gada 13. jūlija sprieduma lietā Nr. 03-04(98) secinājumu daļas 3. punktu un 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. un 18.5. punktu*).

16.1. Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētajās normās noteiktā tiesību uz īpašumu ierobežojuma neatbilstība labas likumdošanas principam izpaužas tādējādi, ka likumdevējs nav ņēmis vērā Saeimas Juridiskā biroja ierosinājumu izvērtēt apstrīdēto normu samērīgumu un vairāku deputātu iebildumus sakarā ar apstrīdēto normu satversmību. Turklāt apstrīdēto normu nepieciešamība neesot pamatota ar atbilstošiem pētījumiem un argumenti par rentabilitāti, kas ietekmējuši šo normu pieņemšanu, esot izteikti tikai tiesas sēdes laikā (*sk. 2021. gada 8. decembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 9.–15. lp. un 25.–26. lp.*).

No lietas materiāliem izriet, ka par likumprojekta Nr. 977/Lp12 "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"" virzību atbildīga bija Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisija. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2017. gada 26. jūlija sēdē pirms likumprojekta izskatīšanas otrajā lasījumā priekšlikumi par apstrīdēto normu izslēgšanu vai grozīšanu tika apspriesti, taču netika atbalstīti (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 89.–90. lp.*). Saeimā, izskatot likumprojektu otrajā, galīgajā lasījumā, notika debates, kurās piedalījās vairāki deputāti. Apstrīdētās normas tika pieņemtas redakcijā, kāda bija paredzēta jau Ministru kabineta iesniegtajā likumprojektā Nr. 977/Lp12 "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"" (*sk. Saeimas 2017. gada 28. jūlija sēdes stenogrammu. Pieejama: <https://www.saeima.lv>*).

Satversmes tiesa gūst apstiprinājumu tam, ka likumdevējs ir vērtējis apstrīdētajās normās ietverto tiesību uz īpašumu ierobežojumu. Tas vien, ka likumdevējs nav ņēmis vērā paustos iebildumus un sniegtos priekšlikumus, nevar būt par pamatu tam, lai atzītu, ka labas likumdošanas princips nav ievērots (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 18.1. punktu*). Tādējādi attiecībā uz tiesībsarga argumentu, ka neesot ņemts vērā Saeimas Juridiskā biroja ierosinājums vērtēt apstrīdēto normu samērīgumu un vairāku deputātu iebildumi sakarā ar apstrīdēto normu satversmību, atzīstams, ka labas likumdošanas princips nav pārkāpts.

Savukārt tiesībsarga apsvērumi par to, ka apstrīdēto normu izstrādes un pieņemšanas laikā nav veikta pienācīga priekšizpēte, kā arī par to, ka rentabilitātes apsvērumi ir izteikti tikai tiesas sēdes laikā, ir saistīti ar viņa iebildumiem, ka pamattiesību ierobežojums nav piemērots legītimā mērķa sasniegšanai, jo nav pamatots ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem. Tādēļ šos argumentus Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot to, vai apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums atbilst samērīguma principam.

16.2. Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus sakarā ar apstrīdēto normu izsludināšanas kārtību, un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Proti, apstrīdētajās normās ietvertais tiesību uz īpašumu ierobežojums ir noteikts ar Saeimā 2017. gada 28. jūlijā pieņemto likumu "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"". Valsts prezidents 2017. gada 8. augustā izsludināja likumu oficiālajā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis", Nr. 156.

16.3. Attiecībā uz apstrīdēto normu skaidrību gan tiesībsargs, gan biedrības "Latvijas Nodokļu konsultantu asociācija" pilnvarotā pārstāve *Mg. iur.* Sandija Novicka tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdētās normas nav pietiekami skaidri formulētas, jo tās paredzot apgrozījuma nodokli, kas neatbilstot likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" būtībai (*sk. 2021. gada 7. decembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 134.–136. lp.*). Arī *Dr. oec.* Alberts Auziņš norādīja, ka labas likumdošanas principam neatbilstot tas, ka likumā, kas nosaka nodokli no ienākuma, iekļauts apgrozījuma nodoklis (*sk. 2021. gada 7. decembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 132. lp.*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību normai, kas ierobežo personas pamattiesības, jābūt gan saprotamai, gan paredzamai. Proti, tiesību normai jābūt formulētai pietiekami precīzi un skaidri. Normai jābūt formulētai tā, lai ļautu personām skaidri paredzēt noteikumu piemērošanas jomu un nozīmi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 15.2. punktu*).

No apstrīdētajām normām saimnieciskās darbības veicējs var izsecināt kārtību, kādā nosakāms ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums. Proti, apstrīdētās normas paredz izņēmumu no likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. pantā noteiktās vispārējās kārtības, atbilstoši kurai iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir maksājams no reāla ienākuma, un noteic, ka saimnieciskās darbības veicējam ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums ir vismaz 20 procenti no ieņēmumiem. Tikai gadījumos, kad saimnieciskās darbības izdevumi

pārsniedz saimnieciskās darbības ieņēmumus, iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir maksājams no 20 procentu ieņēmumu daļas jeb apgrozījuma. Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas ir saistītas ar iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas pienākumu, taču pašas par sevi nenosaka apgrozījuma nodokli. Tādējādi persona var izprast no apstrīdētajām normām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt šo normu piemērošanas sekas.

Ievērojot iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību, un to pieņemšanas procesā nav konstatējami būtiski likumdošanas procedūras pārkāpumi.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

17. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 18. punktu*). Satversmes tiesas procesā pienākums uzrādīt un pamatot pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 20. punktu*).

Saeimas pilnvarotais pārstāvis Jānis Priekulis tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdētajās normās ietvertais tiesību uz īpašumu ierobežojums ir noteikts, pamatojoties uz prezumpcijas metodi. Proti, likumdevējs esot paredzējis minimālo nodokļa bāzi, balstoties uz nodokļu maksātāja ieņēmumiem. Ierobežojumam esot gan fiskāla funkcija – gūt lielākus ieņēmumus no iedzīvotāju ienākuma nodokļa samaksas –, gan regulējoša funkcija – veicināt ekonomisko izaugsmi un tautsaimniecības attīstību, mazināt ēnu ekonomiku un paaugstināt Valsts ieņēmumu dienesta darbības efektivitāti. Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot sabiedrības labklājības aizsardzība (*sk. 2021. gada 25. novembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 16.–17. lpp.*). To pēc būtības neapšaubā arī tiesībsargs un visas lietā pieaicinātās personas.

17.1. Prezumptīvā taksācija jeb prezumpcijas metode paredz netiešu rādītāju izmantošanu nodokļu maksātāja nodokļu saistību noteikšanā. Prezumpcija jāsaprot kā legāls pieņēmums, ka nodokļu maksātāja ar nodokli apliekamais ienākums nav mazāks par to, kas tiek prezumēts. Prezumpcijas metodi var lietot attiecībā uz visiem tiem nodokļiem, kas ir balstīti uz grāmatvedības uzskaiti, tostarp arī uz iedzīvotāju ienākuma nodokli. Viena no prezumpcijas metodēm ir tāda, ka ar nodokli apliekamais ienākums tiek noteikts ne mazāks par kādu specifisku procentuālu daļu no

nodokļa maksātāja ieņēmumiem (sk.: *Thuronyi V. Presumptive Taxation. Pieejams: www.elibrary.imf.org*).

Apstrīdētajās normās ir noteikts, ka saimnieciskās darbības veicēja ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums ir vismaz 20 procenti no ieņēmumiem. Tādējādi var secināt, ka apstrīdētajās normās ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums ir noteikts kā prezumpcija. Šāda prezumpcijas piemērošana ir atkāpšanās no objektīvā neto principa, kas paredz, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli ir apliekams tikai nodokļu maksātāja reālais ienākums.

Tā kā objektīvā neto princips izriet no prasības pēc taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības nodokļu tiesību jomā, atkāpšanās no šā principa nevar būt pamatota tikai ar fiskālu ieguvumu valsts budžetā (sk., piemēram, *Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 2008. gada 9. decembra sprieduma lietā Nr. 2 BvL 1/07 1.–91. rindkopu, sal. ar Satversmes tiesas 2018. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2017-15-01 21.2. punktu*). Tas nozīmē, ka nodokļa fiskālais ieguvums valsts budžetā nevar būt vienīgais pamats tam, lai, atkāpjoties no objektīvā neto principa, ierobežotu personas tiesības uz īpašumu.

17.2. Nodokļi veido valsts budžeta un pašvaldību budžetu ieņēmumus, un tie tiek noteikti, lai nodrošinātu sabiedrības labklājību (sk. *Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-04-01 16. punktu*). Arī iedzīvotāju ienākuma nodokļa pamatfunkcija ir fiskālā funkcija (sk. *Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 9. punktu*). Apstrīdētajās normās nosakot prezumpciju, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums ir 20 procenti no saimnieciskās darbības ieņēmumiem, tika palielināts arī maksājamā iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmērs. Vienlaikus apstrīdētajās normās ietvertajam tiesību uz īpašumu ierobežojumam ir arī regulatīvā funkcija, proti, tas ir vērsts uz to, lai samazinātu tādu saimnieciskās darbības veicēju skaitu, kuri nepamatoti palielina izdevumus vai neuzrāda visus ieņēmumus. Tādā veidā Valsts ieņēmumu dienests var ietaupīt resursus, kas nepieciešami gan papildu informācijas iegūšanai un precizēšanai, gan nodokļu auditu un tematisko pārbaužu veikšanai. Valsts ieņēmumu dienests var novirzīt savus resursus citu prioritāro mērķu sasniegšanai, tostarp ēnu ekonomikas mazināšanas pasākumiem citās nozarēs. Mērķtiecīgāka un efektīvāka Valsts ieņēmumu dienesta darbība mazina uzņēmēju vēlmi iesaistīties ēnu ekonomikā (sk.: *Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009.–2020. gadā. Pieejams: www.sseriga.edu*). Nodokļu maksātāju efektīva uzraudzība nodrošina arī sekmīgu visas tautsaimniecības attīstību. Ņemot vērā minēto, apstrīdētajās normās noteiktais tiesību uz īpašumu ierobežojums, ietekmējot nodokļu maksātāju rīcību, sekmē sabiedrības labklājību.

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam ir legītims mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība.

18. Konstatējot pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi, nepieciešams izvērtēt tā atbilstību samērīguma principam. Lai noskaidrotu, vai pamattiesību ierobežojums atbilst samērīguma principam, Satversmes tiesa izvērtē, vai izmantotie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai; vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumīgās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; vai labums, ko gūst sabiedrība, ir lielāks par personai nodarītajiem zaudējumiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 17. punktu*).

Izskatāmās lietas ietvaros tiek vērtēta no nodokļa maksāšanas pienākuma izrietoša tiesību uz īpašumu ierobežojuma atbilstība Satversmei. Kā to vairākkārt norādījusi Satversmes tiesa, valstij, nosakot un realizējot savu nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2010-70-01 9. punktu un 2015. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2014-12-01 18.2. punktu*). Tomēr, pieņemot lēmumus nodokļu jomā, likumdevēja rīcības brīvība ir realizējama tādā veidā, kas atbilst vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, kā arī nodrošina demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas galvenā mērķa – taisnīguma – īstenošanu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-11-01 14. punktu*). Iedzīvotāju ienākuma nodokļa jomā likumdevējam jāņem vērā arī objektīvā neto princips, kas ir tiesiskās vienlīdzības principa konkretizācijas elements (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-14-01 27. punktu un Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 2008. gada 9. decembra sprieduma lietā Nr. 2 BvL 1/07 1.–91. rindkopu*).

Tādējādi likumdevēja pienākums nodokļu jomā ir izveidot tādu taisnīgu nodokļu sistēmu, kas nodrošina tiesiskās vienlīdzības principa un citu vispārējo tiesību principu ievērošanu, tā veicinot nodokļu maksātāju uzticēšanos valstij un tiesībām un sekmējot valsts ilgtspējīgu attīstību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-14-01 26. punktu; sk. arī: OECD 2015 Final Report. Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy: Fundamental Principles of Taxation. Pieejams: www.oecd-ilibrary.org*). Šādas nodokļu politikas īstenošana nodrošina sabiedrības labklājību.

19. Izvērtējot to, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt legītīmo mērķi.

Satversmes tiesa ir secinājusi: lai pārbaudītu, vai nodokļa regulējums ir piemērots tā legītīmā mērķa sasniegšanai, nodokļa regulējumam jābūt

pamatotam ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2010-70-01 9. punktu un 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 24.1. punktu*). Ar šādiem apsvērumiem pamatots nodokļa regulējums demokrātiskā tiesiskā valstī ir tāds, kas ir balstīts uz taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principiem. Tādēļ Satversmes tiesai jāpārbauda, vai apstrīdētajās normās ietvertais tiesību uz īpašumu ierobežojums ir noteikts uz taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības nodrošināšanu vērstu objektīvu un racionālu apsvērumu pamata.

19.1. Pieteikuma iesniedzējs un atsevišķas pieaicinātās personas ir izteikušas šaubas par to, vai apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots tā leģitīmā mērķa sasniegšanai (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 1.–16. lp., 3. sēj. 35.–38. lp., 39.–45. lp. un 60.–63. lp.*).

Tiesas sēdē Saeimas pilnvarotais pārstāvis Jānis Priekulis norādīja, ka ar apstrīdētajām normām, nosakot minimālo ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamo ienākumu, tiek nodrošināta sabiedrības labklājība. Proti, saimnieciskās darbības veicēji tiek motivēti uz labāk pamatotu saimniecisko darbību, tāpat vairs nebūšot iespējams izvairīties no iedzīvotāju ienākuma nodokļa nomaksas adekvātā apmērā, līdz ar to palielināšoties arī ieņēmumi valsts budžetā un pašvaldību budžetos, kā arī samazināšoties resursi, kas Valsts ieņēmumu dienestam nepieciešami, lai uzraudzītu saimnieciskās darbības veicējus (*sk. 2021. gada 25. novembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 17.–20. lp.*). Apstrīdēto normu pamatā esot Finanšu ministrijas izdarītie secinājumi, ka liela daļa saimnieciskās darbības veicēju ilgstoši strādā ar zaudējumiem vai minimālu peļņu, kā arī neuzrāda patiesos ieņēmumus (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 41.–42. lp.*).

19.2. Prezumpcijas metodi lieto gan nodokļu aprēķināšanai nepieciešamo objektīvo rādītāju nodrošināšanai, gan nodokļu administrēšanas vienkāršošanai, kā arī lai mazinātu izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. Prezumpcijas metode var palīdzēt arī nodokļu slogu sadalīt vienlīdzīgāk, ja vispārējā nodokļu aprēķināšanas kārtība nav piemērota nodokļu maksātāju negodprātības dēļ (*sk.: Thuronyi V. Presumptive Taxation. Pieejams: www.elibrary.imf.org*).

Satversmes tiesa secina, ka likumdevējam ir tiesības, nosakot ar nodokli apliekamo bāzi, lietot prezumpcijas metodi, ja vien prezumpcijas piemērošana nodrošina taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principu ievērošanu.

Taisnīguma principa ievērošana iedzīvotāju ienākuma nodokļa jomā izpaužas vertikālā un horizontālā taisnīguma īstenošanā. Atbilstoši horizontālā taisnīguma principam nodokļu maksātājiem ar vienādu spēju samaksāt nodokļus tiek uzlikts vienāds nodokļu slogs. Savukārt, īstenojot

vertikālo taisnīguma principu, tiek ņemta vērā nodokļu maksātāja spēja samaksāt nodokli (sk.: *OECD 2015 Final Report. Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy: Fundamental Principles of Taxation*. Pieejams: www.oecd-ilibrary.org). Tādējādi, lai nodokļu tiesībās būtu ievērots horizontālā taisnīguma princips, likumdevējam ir jāizveido tāds tiesiskais regulējums, kas veicina nodokļu labprātīgu samaksu. Savukārt no vertikālā taisnīguma principa izriet prasība ar iedzīvotāju ienākuma nodokli aplikt reālu ienākumu, kas veidojies kā saimnieciskajā darbībā gūto ieņēmumu un ar to gūšanu saistīto izdevumu starpība.

19.3. Īstenojot taisnīguma principa horizontālo aspektu nodokļu tiesībās, nepieciešams balstīties uz tādiem rādītājiem, kas patiesi atspoguļo nodokļu maksātāju finansiālo stāvokli, tostarp ieņēmumus.

Tiesību doktrīnā norādīts, ka prezumpcijas metodei, pēc kuras tiek noteikts minimālais ar nodokli apliekamais ienākums, piemīt tāds būtisks trūkums, ka tā pati par sevi neatrisina problēmu ar patieso ieņēmumu neuzrādīšanu. Prezumpcijas metode ir efektīva tikai tad, ja pamatu, uz kura izdarīta prezumpcija, ir grūti noslēpt. Pretējā gadījumā prezumpcijas metode nepalīdz paaugstināt ieņēmumus no negodprātīgiem nodokļu maksātājiem, bet ietekmē godprātīgos nodokļu maksātājus, kuri neslēpj savus ieņēmumus (sk.: *Thuronyi V. Presumptive Taxation*. Pieejams: www.elibrary.imf.org).

Kā tiesas sēdē paskaidroja Saeimas pilnvarotais pārstāvis Jānis Priekulis, lai novērstu patieso ieņēmumu slēpšanu, likumdevējs ir ieviesis šā mērķa sasniegšanai paredzētus pasākumus. Proti, likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. un 11.¹ pantā esot iekļauts nosacījums, ka nodokļu maksātāja taksācijas gada saimnieciskās darbības izdevumus, kas pārsniedz 80 procentus no ieņēmumiem, var segt kā zaudējumus no nākamo triju taksācijas gadu saimnieciskās darbības apliekamā ienākuma. Šāda kārtība mudinot norādīt visus ieņēmumus, jo esot iespējams segt radušos izdevumus triju gadu periodā un izdevumi, kas pārcelti no iepriekšējiem gadiem, samazinot apliekamā ienākuma apmēru taksācijas gadā (sk. 2021. gada 25. novembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 20. lp.).

Saskaņā ar Valsts ieņēmumu dienesta sniegtajiem datiem, salīdzinot periodus pirms un pēc apstrīdēto normu pieņemšanas, saimnieciskās darbības veicēju ieņēmumu un ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamā ienākuma apjoms ir palielinājies. Piemēram, 2017. gadā kopējo deklarēto ieņēmumu apjoms bija 708, 979 miljoni *euro* un ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums – 177, 890 miljoni *euro*, savukārt 2018. gadā kopējo deklarēto ieņēmumu apjoms bija 812, 000 miljoni *euro* un ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamais ienākums – 204, 635 miljoni *euro* (sk. lietas materiālu 3. sēj. 98. lp.).

Savukārt dati par to saimnieciskās darbības veicēju grupu, kuri strādā ar ienākumu robežās no 0,01 līdz 1000 *euro*, rāda, ka 2015. gadā šādu saimnieciskās darbības veicēju skaits bija 58 446 un to deklarētie ieņēmumi bija 166,897 miljoni *euro*, 2016. gadā attiecīgie dati bija šādi: 58 205 un 174,120 miljoni *euro*, 2017. gadā – 56 385 un 180,243 miljoni *euro*, 2018. gadā – 59 674 un 169,369 miljoni *euro*, 2019. gadā – 56 638 un 162,773 miljoni *euro* (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 94.–97. lp.*).

Vērtējot šos datus, var secināt, ka pēc apstrīdēto normu pieņemšanas kopumā saimnieciskās darbības veicēji ir deklarējuši lielākus ienākumus, tomēr tie saimnieciskās darbības veicēji, kuri strādā ar ienākumu robežās no 0,01 līdz 1000 *euro* un kuru kopskaits ir relatīvi nemainīgs, deklarē aizvien mazākus ieņēmumus.

Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertais tiesību uz īpašumu ierobežojums nav paredzētajā veidā ietekmējis tieši to saimnieciskās darbības veicēju rīcību, kuru dēļ apstrīdētās normas tika pieņemtas. Proti, apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums nav veicinājis to, ka saimnieciskās darbības veicēji, kuri strādā ar ienākumu robežās no 0,01 līdz 1000 *euro*, deklarētu savus ieņēmumus lielākā apmērā.

Saimnieciskās darbības veicēja apliekamā ienākuma apmērs ietekmē arī maksājamā iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmi, proti, jo lielāks ienākums, jo lielāka ir nodokļa likme. Tas attiecas arī uz tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuru izdevumi ir pārsnieguši ieņēmumus, bet apliekamais ienākums aprēķināts kā 20 procenti no ieņēmumiem. Tādējādi saimnieciskās darbības veicējam ar lieliem ieņēmumiem nodokļu slogs būs augstāks diferencētās iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes dēļ, proti, ar iedzīvotāju ienākuma nodokli tiks aplikts prezumētais, nevis reālais ienākums. Jo augstāks nodokļu slogs, jo lielāka iespējamība, ka patiesie ieņēmumi tiks slēpti (*sk.: Schneider F. The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? Pieejams: www.iza.org*).

Būtiski ir ņemt vērā, ka apstrīdētās normas, lai arī ir vērstas uz nodokļu ieņēmumu palielināšanu, mazinot iespēju izvairīties no iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas, skar arī tādus saimnieciskās darbības veicējus, kuri savas nodokļu saistības pildījuši godprātīgi. Iemesli tam, ka saimnieciskās darbības veicējs strādā ar zaudējumiem, var būt pamatoti ar saimnieciskās darbības attīstības apsvērumiem. Piemēram, Andris Sirmulis tiesas sēdē norādīja, ka viņam 2018. gadā radušies nozīmīgi izdevumi, jo viņš veicis ieguldījumus savā saimnieciskajā darbībā. Apstrīdētajās normās noteiktā tiesību uz īpašumu ierobežojuma dēļ viņš šos izdevumus nav varējis pilnā apmērā attiecināt uz savu saimniecisko darbību un nācies tos pārcelt uz nākamo gadu kā zaudējumus (*sk. 2021. gada 7. decembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 89.–90. lp.*). Savukārt biedrības "Latvijas Nodokļu konsultantu asociācija" pilnvarotā pārstāve

Mg. iur. Sandija Novicka tiesas sēdē vērsa uzmanību uz to, ka iemesls, kāpēc daļa saimnieciskās darbības veicēju ilgstoši strādā ar zaudējumiem, varot būt saistīts arī ar neregulāru saimniecisko darbību (*sk. 2021. gada 7. decembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 137. lp.*). Tātad var pastāvēt dažādi apstākļi, kas ir objektīvi un neliecina par to, ka saimnieciskās darbības veicēji būtu negodprātīgi vai to veiktā saimnieciskā darbība būtu neefektīva. Minētais ir nozīmīgi arī tāpēc, ka brīvā tirgus ekonomikas apstākļos privātpersonu īstenotā saimnieciskā darbība ir viens no valsts ekonomikas balstiem. Ja iedzīvotāju ienākuma nodokļa sistēma nav taisnīga pret saimnieciskās darbības veicējiem, var tikt ietekmēta arī valsts ilgtspējīga ekonomiskā attīstība un līdz ar to mazināties iedzīvotāju uzticēšanās tiesībām un nodokļu sistēmai kopumā.

19.4. Taisnīguma principa vertikālais aspekts nodrošina, ka nodokļa maksājums tiek prasīts tikai no tiem, kas ir spējīgi nodokli samaksāt. Atkāpšanās no nodokļu maksāšanas spējas izvērtēšanas, ko prasa taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principi, parasti tiek uzskatīta par pieļaujamu tikai tad, ja tā ir pietiekami pamatota, vismaz attiecībā uz tādiem nodokļiem, kas savā būtībā ir atkarīgi no tā, vai personas vispār ir guvušas ienākumu (*sk.: Englisch J. Ability to Pay in European Tax Law. Pieejams: www.ssrn.com*).

Nodokļa maksātāja spēja samaksāt nodokli parasti ir ievērota, ja ar nodokli tiek aplikts reāls, nevis tikai paredzams ienākums. Prezumpcijas tiesību aktos ir attaisnojamas, ja patiesās spējas samaksāt nodokli nav iespējams apzināt. Tomēr prezumpcijas ir jāveido tā, lai izvairītos no gadījumiem, kad no nodokļa maksātāja tiek prasīts nepamatoti liels ienākums (*sal. sk.: Crespo C.A.D. The "Ability to Pay" as a Fundamental Right: Rethinking the Foundations of Tax Law. Pieejams: www.biblat.unam.mx*).

Tiesas sēdē Saeimas pilnvarotais pārstāvis Jānis Priekulis norādīja, ka minimālā ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamā bāze ir noteikta kā 20 procenti no saimnieciskās darbības ieņēmumiem, respektējot arī tos saimnieciskās darbības veicējus, kuru rentabilitāte ir zemāka par vidējo – 26 procentu – rentabilitātes rādītāju saimnieciskās darbības veicēju vidū (*sk. 2021. gada 25. novembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 26.–27. lp.*).

19.4.1. Saskaņā ar lietā esošajiem datiem, vērtējot saimnieciskās darbības veicēju ieņēmumu un ienākumu rādītājus visās nozarēs kopumā, var secināt, ka 2015. gadā saimnieciskās darbības veicēju vidējā komerciālā rentabilitāte (peļņas vai zaudējumu procentuālā attiecība pret neto apgrozījumu) bija 26 procenti, bet 2016. un 2017. gadā – 27 procenti (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 98. lp.*).

Tādējādi apstrīdēto normu pamatā ir statistiskajos datos balstīta prezumpcija, ka saimnieciskās darbības veicēju vidējā komerciālā

rentabilitāte ir 26 procenti. Tas likumdevējam ļāvis pieņemt, ka, aplikot ar iedzīvotāju ienākuma nodokli 20 procentu ieņēmumu daļu, šī prezumpcija caurmērā būs piemērota visiem saimnieciskās darbības veicējiem. Tiesas sēdē Saeimas pilnvarotais pārstāvis arī norādīja, ka, vērtējot saimnieciskās darbības veicēju darbības rādītājus pa nozarēm, secināts, ka nav tādas nozares, kurā nebūtu iespējams gūt peļņu.

Tiesību doktrīnā, kritizējot apstrīdēto normu izstrādē lietoto prezumpcijas metodi, ir norādīts, ka tai nav korelācijas ar nodokļa maksātāja patieso situāciju, turklāt ieņēmumi un ienākumi būs ļoti atšķirīgi atkarībā no nozares, proti, katrai nozarei ienākuma daļa būs atšķirīga salīdzinājumā ar kopējiem ieņēmumiem. Ja viena un tā pati likme tiks piemērota nodokļa maksātājiem, kuri darbojas dažādās nozarēs, tā būs ļoti neprecīza (*sk.: Thuronyi V. Presumptive Taxation. Pieejams: www.elibrary.imf.org*).

No lietā esošajiem materiāliem var secināt, ka to saimnieciskās darbības veicēju skaits, kuri strādā ar peļņu, un šo saimnieciskās darbības veicēju vidējā rentabilitāte dažādās nozarēs ievērojami atšķiras. Piemēram, 2020. gadā juridisko un grāmatvedības pakalpojumu nozarē no 2819 saimnieciskās darbības veicējiem 2132 strādāja ar peļņu un 223 ar zaudējumiem, šo saimnieciskās darbības veicēju vidējā komerciālā rentabilitāte bija 53 procenti. Augkopības un lopkopības nozarē no 22 262 saimnieciskās darbības veicējiem 13 421 strādāja ar peļņu, bet 2731 – ar zaudējumiem, un šo saimnieciskās darbības veicēju vidējā komerciālā rentabilitāte bija 29 procenti. Mazumtirdzniecības nozarē no 5472 saimnieciskās darbības veicējiem 1656 strādāja ar peļņu un 914 ar zaudējumiem, un to vidējā komerciālā rentabilitāte bija 11 procenti (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 99. lp.*).

Tādējādi rentabilitātes ziņā atšķirības starp nozarēm var būt pat četrkārtšas, un tas ļauj secināt, ka apstrīdēto normu pamatā pieņemtā 20 procentu rentabilitāte ir neprecīzs rādītājs un neatspoguļo visu saimnieciskās darbības veicēju spēju samaksāt nodokli.

19.4.2. Lai izvērtētu to, vai nodokļu maksātāji ir savstarpēji salīdzināmi, un tiktu ievērots objektīvā neto princips, svarīgs faktors ir arī apmērs, kādā var atskaitīt ar saimniecisko darbību saistītos izdevumus.

Mg. iur. Jānis Taukačs tiesas sēdē norādīja, ka visiem izdevumiem jābūt atskaitāmiem, ja tie veikti tādēļ, lai gūtu saimnieciskās darbības ieņēmumus. Šim principam varot būt izņēmumi, piemēram, izdevumu atskaitīšanu varētu ierobežot tādos gadījumos, kad korekti un precīzi noteikt atskaitāmo izdevumu apmēru ir grūti, piemēram, ja šiem izdevumiem piemīt personīgo, izklaides vai luksusa tēriņu pazīmes (*sk. 2021. gada 7. decembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 146.–147. lp.*).

Apstrīdētās normas, nosakot ar iedzīvotāju ienākuma nodokli aplikamo minimālo bāzi, paredz, ka saimnieciskās darbības veicējs var

atskaitīt izdevumus 80 procentu apmērā. Minētais nozīmē arī to, ka izdevumu attiecināmība uz saimniecisko darbību ir atkarīga no to apmēra. Tā, piemēram, ja diviem saimnieciskās darbības veicējiem izdevumi ir vienādi, bet ieņēmumi atšķiras, viens no tiem tāda paša rakstura izdevumus varēs atskaitīt pilnā apmērā, bet otrs – 80 procentu apmērā.

Valsts ieņēmumu dienesta pilnvarotais pārstāvis Uldis Rūbežņiks tiesas sēdē norādīja, ka saimnieciskās darbības veicēju nodokļu audita process ir dārgs un laikietilpīgs un neatsver ieguvumu valsts budžetā, tāpēc Valsts ieņēmumu dienests esot mainījis pieeju fizisko personu nodokļu nenomaksas risku izvērtēšanai un 2018. un 2019. gadā nodokļu administrēšanas darbs ticis koncentrēts uz fiziskajām personām ar augstu ienākuma līmeni (*sk. 2021. gada 25. novembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 69.–78. lp.*). Lietā esošie materiāli apliecina, ka, piemēram, 2016. un 2017. gadā to saimnieciskās darbības veicēju skaits, kuriem risku analīzes sistēmā ir identificēti kritēriji, kas norāda uz to, ka saimnieciskās darbības rezultātā radušies zaudējumi, bija lielāks par desmit tūkstošiem, savukārt pēc apstrīdēto normu pieņemšanas šis skaits ir samazinājies līdz aptuveni astoņiem ar pusi tūkstošiem (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 107. lp.*).

Tas nozīmē, ka apstrīdēto normu piemērošanas dēļ daļa saimnieciskās darbības veicēju paliek ārpus risku analīzes tvēruma, kaut arī saglabājas iespēja, ka to norādītie saimnieciskās darbības izdevumi nav pilnībā attiecināmi uz saimniecisko darbību, savukārt tie saimnieciskās darbības veicēji, kuriem visi izdevumi ir pamatoti saistīti ar saimniecisko darbību, tos nevar pilnā apmērā atskaitīt. Ņemot vērā šo apstākli, likumdevējam būtu jāmeklē līdzekļi, kā identificēt tieši negodprātīgos nodokļu maksātājus un radīt tādu nodokļu sistēmu, tostarp stiprinot Valsts ieņēmumu dienesta kapacitāti un iespējas, lai varētu mērķēti identificēt nepamatotu izdevumu deklarēšanu.

Vispār likums "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" paredz personas spējas maksāt nodokli izvērtēšanu, jo noteic, ka ienākuma nodoklis ir maksājams par fiziskās personas gūto ienākumu. Proti, nodokļa maksātājs ir tiesīgs atskaitīt izdevumus, kas tam radušies, gādājot par to, lai gūtu ieņēmumus, un maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli tikai par reālo ienākumu. Tomēr attiecībā uz visiem saimnieciskās darbības veicējiem ir noteikts izņēmums, kas pieļauj gadījumus, kad saimnieciskās darbības veicējam, kura izdevumi ir lielāki par ieņēmumiem, nākas maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli arī tad, ja faktiski nekāda ienākuma nav.

Saimnieciskās darbības veicēji ir fiziskās personas, kas par savām saistībām atbild ar visu savu mantu. Proti, apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā gadījumos, kad saimnieciskās darbības veicēja izdevumi ir lielāki par 80 procentu ierobežojumu vai pat pārsniedz ieņēmumus, tam nodokļu

saistību izpildei nepieciešamie līdzekļi būs jārod no citiem ienākumiem vai īpašuma.

Satversmes tiesa, īpaši ņemot vērā to apstākli, ka apstrīdēto normu tvērumā ir fiziskās personas, kuras veic saimniecisko darbību un kuras par savām saistībām ir atbildīgas ar visu savu mantu, uzskata, ka atkāpšanās no nodokļa maksātāja patiesās spējas samaksāt nodokli izvērtēšanas, tostarp atkāpšanās no objektīvā neto principa, nav pamatota.

19.5. Ņemot vērā minēto, apstrīdētajās normās ietvertais tiesību uz īpašumu ierobežojums nav noteikts uz taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principu nodrošināšanu vērstu objektīvu un racionālu apsvērumu pamata. Konkrētajā gadījumā ar prezumpcijas noteikšanu netiek sasniegts iecerētais mērķis – ietekmēt to saimnieciskās darbības veicēju rīcību, kuri līdz šim izvairījās no iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas, un tādējādi arī mazināt ēnu ekonomiku, uzlabot Valsts ieņēmumu dienesta efektivitāti un ar to saistīto visas tautsaimniecības attīstību.

Nav šaubu par to, ka apstrīdētās normas dod ieguldījumu valsts budžetā un pašvaldību budžetos, ļaujot finansēt sabiedrībai nozīmīgus pasākumus. Tomēr likumdevējam, rūpējoties par to, lai valsts budžeta ieņēmumi būtu pietiekami, ir pienākums izstrādāt tādu taisnīgu nodokļu sistēmu, kas vērsta uz tiesiskās vienlīdzības principa un citu vispārējo tiesību principu ievērošanu, tādējādi sekmējot valsts ilgtspējīgu attīstību. Minētais nozīmē arī to, ka ikkatram nodokļu režīmam jābūt saskaņotam ar taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principiem. Tas vien, ka persona var mainīt savu saimnieciskās darbības veidu un nodokļu maksāšanas režīmu, nevar kalpot par attaisnojumu nepamatotu ierobežojumu noteikšanai.

Apstrīdētās normas nav balstītas uz valsts uzticēšanos saimnieciskās darbības veicējiem, jo tiek prezumēts, ka tie neuzrāda savus ieņēmumus pilnā apmērā vai nepamatoti palielina savus izdevumus. Satversmes tiesa jau ir secinājusi, ka Latvijā nodokļu saistību labprātīgas izpildes līmenis ir zems (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 22.1.1. punktu*). Jāņem vērā, ka nodokļu maksātāji vairāk sliecas labprātīgi maksāt nodokļus tad, ja ir pārliecināti, ka nodokļu politika ir taisnīga (*sk. Principles of Good Tax Administration. Pieejams: www.oecd.org; sk. arī: Schneider F. The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? Pieejams: www.iza.org*). Netaisnīgs nodokļu tiesiskais regulējums vēl vairāk mazina nodokļu maksātāju uzticēšanos valstij un tiesībām, tostarp neveicinā to, lai personas pildītu savu konstitucionālo pienākumu – maksātu pienācīgā kārtībā noteiktos nodokļus.

Līdz ar to likumdevēja lietotie līdzekļi nav piemēroti apstrīdētajās normās ietvertā tiesību uz īpašumu ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3.¹ daļu un 11.¹ panta 6.¹ daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2022. gada 7. janvārī.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

S. Osipova

Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kušiņa atsevišķās domas

Rīgā 2022. gada 21. janvārī

lietā Nr. 2021-06-01

"Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3.¹ daļas un 11.¹ panta 6.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam".

1. Satversmes tiesa 2022. gada 7. janvārī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2021-06-01 "Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3.¹ daļas un 11.¹ panta 6.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam" (turpmāk – Spriedums), kurā nosprieda atzīt likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 11. panta 3.¹ daļu un 11.¹ panta 6.¹ daļu (turpmāk – apstrīdētās normas) par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Piekrītu Spriedumā atzītajam, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem. Tomēr nevaru piekrist atsevišķiem Spriedumā ietvertajiem secinājumiem un tajā izmantotajai apstrīdēto normu satversmības izvērtēšanas metodoloģijai.

Pamatojot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Satversmes tiesa pamatoti atzina, ka apstrīdētās normas ierobežo personai Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos noteiktās pamattiesības, šāds ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu likumu un tam ir legītīms mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība (*sk. Sprieduma 14., 16. un 17. punktu*). Tāpat Spriedumā, atsaucoties uz Satversmes tiesas judikatūrā konsekvēnti atzīto, pamatoti norādīts: lai noskaidrotu, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs ar tā legītīmo mērķi, nepieciešams izvērtēt:

- 1) vai izmantotie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai;
- 2) vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumīgās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
- 3) vai labums, ko gūst sabiedrība, ir lielāks par personai nodarītajiem zaudējumiem (*sk. Sprieduma 18. punktu*).

Ievērojot citstarp likumdevēja rīcības brīvību nodokļu tiesību jomā, tā pienākumu rūpēties par valsts ilgtspējīgu attīstību, no vienas puses, un ikvienas personas konstitucionālo pienākumu maksāt pienācīgā kārtībā noteiktos nodokļus, no otras puses, Satversmes tiesa ir vairākkārt atzinusi, ka nodokļu tiesību specifika ietekmē konstitucionālās kontroles

apjomu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 24. punktu un 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 20. punktu*). No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka minētā specifika galvenokārt izpaužas, vērtējot tiesību uz īpašumu ierobežojuma atbilstību samērīguma principam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2014-12-01 18.2. punktu un 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-35-03 15. punktu*).

Satversmes tiesa, izsakoties par savas judikatūras nozīmi, iepriekš ir norādījusi, ka tai ir pienākums ievērot savos nolēmumos paustās atziņas tiesiskās sistēmas stabilitātes, kontinuitātes, tiesiskuma un vienlīdzības prasību dēļ (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 14. punktu*).

Vērtējot likumdevēja izraudzīto līdzekļu piemērotību leģitīmā mērķa sasniegšanai lietās par nodokļa maksāšanas pienākuma radītu tiesību uz īpašumu ierobežojumu, Satversmes tiesa līdz šim pārbaudījusi, vai likumdevēja lietotajiem līdzekļiem ir saprātīgs izskaidrojums, kas pamatots ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem. Savukārt šie līdzekļi ir uzskatāmi par pamatotiem ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem, ja nodokļa maksātāji, ar to apliekamais objekts un tā aprēķināšanas principi nav noteikti patvaļīgi un nodokļa aprēķināšanas kārtība ir tāda, kas ļauj matemātiski izskaitļot tā maksājumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 14. punktu un 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-04-01 18. punktu*).

Turpretī izskatāmajā lietā Satversmes tiesa, atsaucoties uz taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principiem, kritērijā par izraudzīto līdzekļu piemērotību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai secināja, ka tai jāpārbauda, vai apstrīdētajās normās ietvertais tiesību uz īpašumu ierobežojums ir noteikts uz taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības nodrošināšanu vērstu objektīvu un racionālu apsvērumu pamata (*sk. Sprieduma 19. punktu*).

Tādējādi uzskatu, ka Spriedumā pēc būtības ir ieviesta jauna pieeja izvērtējumam par to, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai. Proti, Satversmes tiesa ir būtiski grozījusi tās judikatūrā nostiprināto šā samērīguma izvērtējuma kritērija tvērumu lietās, kas saistītas ar nodokļa maksāšanas pienākuma radītu tiesību uz īpašumu ierobežojumu. Tomēr šādai Satversmes tiesas rīcībai Spriedumā nav norādīts pamatojums. Šādas pieejas iespējamās negatīvās blaknes norādītas arī tiesību doktrīnā. Tā kā daudzos gadījumos tiesnešu tiesību modificēšana ir netieša, tad šos pagrieziena punktus tiesnešu tiesību attīstībā ne vienmēr var viegli identificēt. Īpaši sarežģīti tas var izrādīties gadījumos, kad jaunākajā nolēmumā ietvertā atziņa sašaurina vai paplašina agrākas atziņas piemērošanas sfēru (*sal. sk.: Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības. Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 178.–179. lpp.*).

3. Jau iepriekš esmu paudis viedokli: lai nonāktu pie faktos balstīta, argumentēta un pamatota secinājuma par to, ka apstrīdētās normas atbilst vai neatbilst Satversmei, nepieciešams izmantot noteiktu metodoloģiju. Pamattiesību ierobežojuma satversmības tests ir komplekss, loģiski secīgs, turklāt katram tā kritērijam ir noteikts mērķis, šie kritēriji papildina viens otru un tie nav savstarpēji aptveroši (*sk. Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kušīņa atsevišķo domu lietā Nr. 2017-17-01 2. punktu*).

Līdz ar to uzskatu, ka arī tad, ja Spiedumā tiktu pamatota atkāpšanās no iepriekš judikatūrā pielietotās satversmības izvērtējuma metodoloģijas, ierobežojuma samērīguma testa pirmā soļa saturiskais tvērums nevar tikt paplašināts tādējādi, ka tajā tiek ietverts vērtējums, kas atbilst šī testa sekojošo soļu tvērumam. Pamattiesību ierobežojuma samērīguma vērtēšanas metodoloģija atspoguļo tiesas vērtējuma un argumentu loģisko secību, lai nonāktu pie secinājuma par to, vai apstrīdētās normas atbilst vai neatbilst Satversmei. Šī metodoloģija zaudētu savu nozīmi, ja tajā izmantojamie soļi tiktu savstarpēji apvienoti, līdz ar to padarot arī neskaidru un neparedzamu tiesas vērtējuma loģisko secību.

4. Līdzīgi kā tas ir atzīts arī tiesību doktrīnā, uzskatu, ka likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja šie līdzekļi ir saprātīgi saistīti ar mērķi, ko likumdevējs vēlēties sasniegt. Šiem līdzekļiem ir jāveicina attiecīgā mērķa sasniegšana, proti, jāpalielina mērķa īstenošanas iespējamība. Šis samērīguma testa kritērijs neizvirza prasību, lai tikai ar šo izraudzīto līdzekli varētu pilnībā sasniegt noteikto mērķi. Šis pārbaudes posms neietver vērtējumu par to, cik kvalitatīvi un efektīvi mērķis ar šo līdzekli tiek sasniegts. Tāpat šis posms neietver arī vērtējumu par to, vai ir piemērotāki līdzekļi par likumdevēja izvēlēto (*sal. sk.: Barak A. Proportionality. Constitutional Rights and their Limitations. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, pp. 303–305*).

Nav šaubu, ka demokrātiskas tiesiskas valsts likumu galvenais mērķis ir taisnīguma nodrošināšana (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 23. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-20-0103 17. punktu*). Tomēr tas pats par sevi nenozīmē, ka taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības nodrošināšanas izvērtējums būtu iekļaujams samērīguma testa pirmajā posmā.

Arī tiesību doktrīnā ir atzīts, ka taisnīguma prasība nav tieši saistīta ar jautājumu par to, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, ka tas būtu jāņem vērā šajā samērīguma testa solī. Līdzekļu taisnīgums ir svarīgs, un tas var tikt vērtēts citos samērīguma testa posmos. Šis samērīguma testa kritērijs uzdod empīrisku jautājumu par līdzekļu spēju sekmēt attiecīgā mērķa sasniegšanu. Tādējādi šajā testa posmā līdzekļu taisnīgums pats par sevi netiek vērtēts (*sal. sk.: Barak A.*

Proportionality. Constitutional Rights and their Limitations. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 307).

Satversmes tiesa Sprieduma 17.2. punktā secināja, ka apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam ir legītims mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība, jo apstrīdētās normas ir vērstas uz to, lai mazinātu tādu saimnieciskās darbības veicēju skaitu, kuri nepamatoti palielina izdevumus vai neuzrāda visus ieņēmumus, un efektīvāk izmantotu Valsts ieņēmumu dienesta resursus. Izskatāmās lietas sagatavošanas un izskatīšanas laikā iegūtā informācija liecina, ka pastāv saprātīga saikne starp likumdevēja izraudzītajiem līdzekļiem un šo rezultātu, ko likumdevējs vēlēties sasniegt, un šādā aspektā pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītimā mērķa sasniegšanai.

5. Pārbaudot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītimā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa izvērtē, vai legītimo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 21. punktu*).

Satversmes tiesa savā judikatūrā ir konsekventi atzinusi, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt legītimo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu, 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 24. punktu*). Tiesas kompetencē ir pārbaudīt to, vai nepastāv alternatīvi līdzekļi, kas personu pamattiesības aizskartu mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19. punktu*).

Ņemot vērā Satversmes tiesas judikatūru lietās, kas saistītas ar nodokļa maksāšanas pienākuma radītu tiesību uz īpašumu ierobežojumu, un izskatāmās lietas sagatavošanas un izskatīšanas laikā iegūto informāciju, uzskatu, ka konkrētajā gadījumā nepastāv alternatīvi līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītimais mērķis varētu tikt sasniegts tādā pašā kvalitātē.

6. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību legītimajam mērķim, jāpārliciecinās arī par to, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesību ierobežojumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2014-12-01 21. punktu*). Proti, ir jānoskaidro lietā līdzsvarojamās likumiskās intereses un tas, kurai no šīm likumiskajām interesēm un tiesībām būtu piešķirama prioritāte (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-09-01 20. punktu*).

Uzskatu, ka atbilstoši samērīguma testa metodoloģijai izvērtējums par apstrīdēto normu atbilstību taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principam izskatāmajā lietā bija veicams tieši šajā samērīguma testa posmā,

pārbaudot, vai likumdevējs ir panācis taisnīgu līdzsvaru starp sabiedrības interesēm, no vienas puses, un personas interesēm, no otras puses.

Ņemot vērā izskatāmās lietas sagatavošanas un izskatīšanas laikā iegūto informāciju, uzskatu, ka Satversmes tiesa Spriedumā pareizi piešķīrusi lielāku svaru taisnīgumam, nevis nodokļu iekasēšanas efektivitātes apsvērumiem. Nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma dēļ, ir lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Līdz ar to uzskatu, ka pamattiesību ierobežojums neatbilst samērīguma principam un apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Satversmes tiesas tiesnesis G. Kusiņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2021. gada 2. decembrī

lietā Nr. 2021-07-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Administratīvās rajona tiesas pieteikuma,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2021. gada 2. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 14. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 107. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2009. gada 1. decembrī pieņēma Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu (turpmāk – Atlīdzības likums), kas stājās spēkā 2010. gada 1. janvārī.

Atlīdzības likuma 14. pants noteic vispārējās piemaksas 2. pantā norādītajām personām. Atlīdzības likuma 14. panta sestā daļa paredz nosacījumus piemaksu vai atpūtas dienu piešķiršanai nodarbinātajiem par virsstundu darbu vai darbu svētku dienās. Atlīdzības likuma 14. panta sestā daļa tās sākotnējā redakcijā noteica: "Amatpersonas (darbinieki), izņemot karavīrus, kā arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm saņem piemaksu par virsstundu darbu vai darbu svētku dienās 100 procentu apmērā no tām noteiktās stundas algas likmes, vai arī tām kompensē virsstundu darbu, piešķirot atpūtas laiku citā nedēļas dienā."

Atlīdzības likuma 14. panta sestā daļa tikusi vairākkārt grozīta.

Ar 2013. gada 6. novembra likumu "Grozījumi Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā", kas stājās spēkā 2014. gada 1. janvārī, Atlīdzības likuma 14. panta sestā daļa izteikta jaunā redakcijā. Kopš minētajiem grozījumiem Atlīdzības likuma 14. panta sestā daļa nav grozīta un ir spēkā šādā redakcijā: "Amatpersonas (darbinieki), izņemot karavīrus un Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm, saņem piemaksu par virsstundu darbu vai darbu svētku dienās 100 procentu

apmērā no tām noteiktās stundas algas likmes, vai arī tām kompensē virsstundu darbu, piešķirot apmaksātu atpūtas laiku atbilstoši nostrādāto virsstundu skaitam citā nedēļas dienā" (turpmāk – apstrīdētā norma).

2. Pieteikuma iesniedzēja – Administratīvā rajona tiesa (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā ierobežo amatpersonu tiesības saņemt atbilstošu atlīdzību par darbu valstī oficiāli noteiktajās svētku dienās (turpmāk – valsts svētku dienas), neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 107. pantam.

Pieteikuma iesniedzējas tiesvedībā ir administratīvā lieta Nr. A420133120 par tāda labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ar kuru personai administratīvajā lietā tiktu atlīdzināti mantiskie zaudējumi, kas radušies, nesaņemot piemaksas par laika periodā no 2017. gada 24. decembra līdz 2019. gada 9. jūnijam nostrādātajām valsts svētku dienām. Persona, kuras tiesību aizsardzībai iesniegts pieteikums administratīvajā lietā, ir Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersona ar speciālo dienesta pakāpi, kurai Tieslietu ministrija atteikusi atlīdzināt minētos mantiskos zaudējumus, pamatojot atteikumu ar apstrīdēto normu.

Apstrīdētā norma, pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, neatbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā noteiktajam tiesiskās vienlīdzības principam un nepamatoti ierobežo Satversmes 107. pantā noteiktās personas tiesības uz veiktajam darbam atbilstošu samaksu.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Satversmes 107. panta tvērumā par veiktajam darbam atbilstošu samaksu ir uzskatāma arī samaksa par darbu valsts svētku dienās. Garantijas atlīdzībai par darbu valsts svētku dienās esot ietvertas Latvijai saistošās starptautiskajās normās – Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (turpmāk arī – Pakts) 7. panta "d" apakšpunktā un Eiropas Padomes Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas (turpmāk arī – Pārskatītā Sociālā harta) otrās sadaļas 2. panta 2. punktā. Latvija jau esot ieviesusi minētās garantijas darba tiesiskajās attiecībās, bet apstrīdētajā normā arī attiecībā uz daļu no Atlīdzības likuma subjektiem.

Pieteikuma iesniedzēja neapšaubā, ka apstrīdētā norma ir pieņemta, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto procedūru un kārtību, un ir izsludināta un publiski pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Apstrīdētā norma esot arī pietiekami skaidra un nepārprotama.

Tomēr apstrīdētajai normai neesot legītimā mērķa. Tiesiskais regulējums, kas neparedz piemaksu par darbu valsts svētku dienās Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm, esot vēsturiski pārņemts un pēc būtības neesot mainījies kopš Ministru kabineta 2003. gada 14. oktobra noteikumu Nr. 567 "Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu darbinieku ar

speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksu" spēkā stāšanās 2003. gada 18. oktobrī. Šāda tiesiskā regulējuma vēsturiskā izcelsme liecinot, ka tas pamatā ir bijis tiesībpolitisks un vispārējs budžeta līdzekļu ekonomijas jautājums.

Ar Ministru kabineta 2013. gada 27. decembra rīkojumu Nr. 675 "Par koncepciju par jaunu darba samaksas sistēmu Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm" apstiprinātajā koncepcijā par jaunu darba samaksas sistēmu Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm esot norādīts uz esošo problēmu, tomēr tai neesot rasts risinājums. Pastāvošais regulējums nevarot tikt uzskatīts arī par ekonomiskās krīzes risinājumu, jo ierobežojums saņemt piemaksu par darbu valsts svētku dienās skarot vien daļu no valsts amatpersonām.

Apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 91. pantam, jo tā nepamatoti paredzot atšķirīgu attieksmi pret amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm iepretim citiem nodarbinātajiem (darbiniekiem un citām valsts amatpersonām). Visas amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm saskaņā ar Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma (turpmāk – Dienesta gaitas likums) 29. panta pirmo daļu varot tikt nodarbinātas valsts svētku dienās. Arī citas valsts dienestā vai darba tiesiskajās attiecībās esošas personas varot tikt nodarbinātas valsts svētku dienās. Tomēr tikai attiecībā uz amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm esot paredzēts izņēmums, kas liedz saņemt atbilstošu atlīdzinājumu par darbu valsts svētku dienās. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, nav konstatējams šādas atšķirīgas attieksmes legitīmais mērķis, jo saskaņā ar Satversmes tiesas paustajām atziņām valsts budžeta līdzekļu ietaupījums nevar būt legitīms mērķis atšķirīgai attieksmei pret personu grupām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 107. pantam.

Apstrīdētajā normā ietvertais tiesiskais regulējums pēc būtības ir bijis spēkā jau kopš 2003. gada 18. oktobra. Šis regulējums ir vairākkārt pārskatīts un atzīts par pietiekami būtisku, lai tiktu nostiprināts normatīvajos aktos un šobrīd – arī Atlīdzības likumā.

Izskatāmajā lietā apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. un 107. pantam esot vērtējama kopsakarā.

Attiecībā uz Satversmes 107. pantā paredzētajām tiesībām saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, esot vērtējams tas, vai samaksa ir samērīga ar amata atbildību un noslodzi, neatkarības prasībām, no amata

izrietošajiem ierobežojumiem un amata rangu konstitucionāli tiesiskajā iekārtā. Tajā pašā laikā minētie apsvērumi neļaujot personai pieprasīt no valsts konkrētu atalgojuma apmēru.

Saeima norāda, ka karavīri, Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar privātajā sektorā nodarbinātajiem. Valstij, regulējot dienesta tiesiskās attiecības, esot plašāka rīcības brīvība nekā regulējot darba tiesiskās attiecības. Turklāt militārais dienests un dienests Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādēs vai Ieslodzījuma vietu pārvaldē esot nošķirams arī no pārējiem valsts dienesta veidiem.

Militārais dienests noritot stingri reglamentētā vidē, paaugstinātas garīgās, psiholoģiskās un fiziskās spriedzes, veselības vai dzīvības apdraudējuma apstākļos, dienesta dienas ilgums esot atkarīgs no dienesta nepieciešamības. Militārais dienests tiekot organizēts atbilstoši valsts imperatīvajām militārajām interesēm, kas vērstas uz valsts pastāvēšanas un suverenitātes nodrošināšanu. Karavīru nodarbināšana valsts svētku dienās neesot uzskatāma par izņēmumu, bet esot likumsakarīga nepieciešamība, kas izrietot no militārā dienesta specifikas un nodrošinot nepārtrauktu dienesta darbību.

Dienesta nepārtrauktība esot būtiska arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādēs vai Ieslodzījuma vietu pārvaldē, kas 24 stundu režīmā pildot valstij būtiskas funkcijas – sargājot valsts drošību un gādājot par sabiedrisko drošību un labklājību. Tādēļ attiecīgajām amatpersonām varot tikt noteikti lielāki ierobežojumi saistībā ar darba organizāciju.

Tieši dienesta pienākumu raksturs, no tā izrietošais speciālais darba laika organizācijas regulējums un ar amatu saistītie ierobežojumi ļaujot secināt, ka karavīri un amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm neatrodas salīdzināmos apstākļos ar citām amatpersonām un valsts institūciju vai privātā sektora darbiniekiem. Tādējādi apstrīdētā norma neparedzot atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Līdz ar to apstrīdētā norma atbilstot tiesiskās vienlīdzības principam.

4. Pieaicinātā persona – Valsts kanceleja – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 107. pantam.

Valsts kanceleja pievienojas Saeimas atbildes rakstā izteiktajiem argumentiem, papildus norādot, ka jautājums par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm piemaksām par darbu valsts svētku dienās esot jāskata kopsakarā ar kopējo Atlīdzības likumā paredzēto Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu

ar speciālajām dienesta pakāpēm atlīdzības sistēmu, kuras atsevišķi elementi līdzsvarojot ierobežojumus. Minētajām amatpersonām esot piešķirta virkne tādu atlīdzības elementu, kas nav piešķirti, piemēram, valsts civildienesta ierēdņiem vai darbiniekiem, – piemaksas, pabalsti, prēmijas, pagarināts ikgadējais atvaļinājums, apmaksāta veselības aprūpe, kā arī izdienas pensija.

5. Pieaicinātā persona – Iekšlietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 107. pantam.

Satversmes 91. pantā nostiprinātās tiesības esot salīdzinošas, proti, tās var pieprasīt vienlīdzīgu attieksmi, bet pašas par sevi nevar atklāt, kādai šai attieksmei jābūt, proti, labvēlīgai vai nelabvēlīgai. Tādēļ, lai noskaidrotu, vai piemaksas par darbu valsts svētku dienās pēc būtības ir piešķiramas amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm, esot jāliek lietā apsvērumi, kas atrodas ārpus vienlīdzības jēdziena robežām.

Tas, ka amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm kā viens no darba atlīdzību veidojošiem elementiem netiek paredzēta paaugstināta apmaksa par dienesta pienākumu izpildi valsts svētku dienās, pats par sevi neradot pamattiesību aizskārumu. Proti, noskaidrojot to, vai kāda no tiesību normām nav pretrunā ar tiesiskās vienlīdzības principu, esot jāņem vērā tiesību joma, kurā apstrīdētā tiesību norma ietilpst. Tiesiskās vienlīdzības princips galvenokārt esot piemērojams kopā ar citām pamattiesībām, jo sevišķi tādēļ, ka nereti, balstoties tikai uz šo principu, neesot iespējams secināt, kā konkrētais gadījums izšķirams.

Satversmes 107. pants negarantējot personai ne tiesības uz noteiktu atalgojuma apmēru, ne piemaksu par darbu valsts svētku dienās. Proti, neesot konstatējams, ka personai atlīdzības noteikšanas procesā būtu garantēta obligāta, absolūti vienveidīga atlīdzību veidojošo elementu struktūra un līdz ar to arī vienāda atlīdzība ar citām personām.

Apstrīdētā norma atbilstot arī Satversmes 91. pantam, jo amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm neatrodoties vienādos un salīdzināmos apstākļos ar darbiniekiem, kuri nodarbināti saskaņā ar Darba likumu, un citās valsts iestādēs nodarbinātajiem un attiecīgi neesot ar tiem salīdzināmas. Minētais esot pamatojams ar dienesta pienākumu raksturu, no tā izrietošo speciālo dienesta pienākumu izpildes laika organizācijas regulējumu un ar amatu saistītajiem ierobežojumiem.

Iekšlietu ministrija norāda, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis esot sabiedrības drošība, kas aptver cilvēku dzīvības, brīvības, veselības, goda un īpašuma aizsardzību.

Lai aizsargātu sabiedrības drošību un citu cilvēku tiesības, Dienesta gaitas likumā minētās iestādes veicot tām tiesību aktos noteiktās funkcijas nepārtraukti, un tādējādi amatpersonām ar speciālajām dienesta

pakāpēm saistībā ar dienesta pienākumu izpildes organizāciju varot tikt uzlikti lielāki ierobežojumi nekā citās iestādēs nodarbinātajiem. Pēc būtības šāda amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta pienākumu izpildes specifika esot vērtējama kā normāls darba režīms. Tādēļ šajā gadījumā likumdevējam esot rīcības brīvība, nosakot kopējo atlīdzību par dienesta pienākumu izpildi, neparedzēt kā vienu no atlīdzības elementiem paaugstinātu apmaksu par dienesta pienākumu izpildi valsts svētku dienās.

Spēkā esošā darba samaksas sistēma kopumā garantējot īpašā darba režīma atlīdzināšanu ar tādām sociālajām garantijām, kuras neesot paredzētas nedz darbiniekiem, kas nodarbināti uz Darba likuma pamata, nedz valsts civildienesta ierēdņiem.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 107. pantam.

Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā izteiktajiem argumentiem, papildus norādot, ka Satversmes tiesa jau esot atzinusi, ka amatpersonas, kuru nodarbinātības attiecības regulē Dienesta gaitas likums, neatrodas salīdzināmos apstākļos ar citām amatpersonām un valsts institūciju vai privātā sektora darbiniekiem. Arī militārajā dienestā esot speciāla darba laika organizācija, ar šo dienestu saistīti aizliegumi, pienākumi un ierobežojumi, kā arī atšķirīga atalgojuma un sociālo garantiju sistēma.

Ņemot vērā to, ka darbs minētajos dienestos nav salīdzināms ar darbu citos valsts dienestos, arī atlīdzības sistēma attiecīgajām amatpersonām esot veidota atšķirīgi. Tādējādi apstrīdētā norma neparedzot atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, un atbilstot Satversmes 91. pantam.

Vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 107. pantam, tā esot aplūkrojama sistēmiski. Proti, esot jāņem vērā amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm un karavīriem noteiktā atlīdzības sistēma, kurā ietverti tādi finansiāli instrumenti, kas kompensējot apstrīdētajā normā ietvērto izņēmumu, bet neattiecoties uz citām amatpersonām un valsts institūciju vai privātā sektora darbiniekiem. Šie finansiālie instrumenti esot, piemēram, augstākas piemaksas, izdienas pabalsti, veselības apdrošināšana, kompensācija apgērba iegādei, uzturdeva karavīriem, ilgāks ikgadējam atvaļinājumam piešķirtais laiks. Līdz ar to, sistēmiski izvērtējot apstrīdēto normu un Atlīdzības likumā ietvērto regulējumu par amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm un karavīru atlīdzību, esot secināms, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam.

7. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas pieņemšana bija tiesībspolitisks jautājums.

No lietas materiāliem nevarot secināt, ka, pieņemot apstrīdēto normu, būtu piemērots vispārējais budžeta līdzekļu ekonomijas princips, jo jau kopš 2003. gada tiesību normas neparedzot piemaksas 100 procentu apmērā par darbu valsts svētku dienās Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm. Šajā gadījumā neesot pamata uzskatīt, ka līdzekļu ekonomija būtu tikusi piemērota uz kādas personu grupas rēķina. Kādēļ darba samaksas, tostarp piemaksu, tiesiskais pamats Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm sistēmiski jau no 2003. gada ir bijis tieši tāds kā tagad – tas esot Iekšlietu ministrijas un Tieslietu ministrijas tiesībspolitikas jautājums.

8. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. pantam, bet neatbilst Satversmes 107. pantam.

Satversmes 107. pants attiecoties gan uz darba tiesiskajām attiecībām, gan arī citām nodarbinātības formām, jo Satversmes 106. pantā noteiktās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai esot cieši saistītas ar tiesībām uz darba samaksu un atpūtu. Tādēļ algota darba veikšana esot atzīstama par būtiskāko kritēriju, nosakot, vai personai ir Satversmes 107. pantā noteiktās tiesības.

Satversmes 107. pantā ietvertais jēdziens "atbilstoša samaksa" ietverot arī atlīdzību par darbu valsts svētku dienās. Satversmes 107. panta saturs citstarp esot noskaidrojams kopsakarā ar Satversmes 89. pantu, proti, ņemot vērā Latvijai saistošos starptautiskajos līgumos ietvertos civiltiesību standartus.

Saskaņā ar Pakta 7. pantu dalībvalstis esot apņēmušās nodrošināt atlīdzību par valsts svētku dienās veiktu darbu. Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, skaidrojot Pakta 7. pantu, esot norādījusi, ka darba ņēmējiem, kuriem jāstrādā valsts svētku dienās, būtu jāsaņem vismaz tāda pati alga kā par citu darba dienu, kā arī kompensējošs atpūtas laiks, kas atbilst nostrādātajam laikam.

Līdzīgi saskaņā ar Pārskatītās Sociālās hartas otrās sadaļas 2. panta 2. punktu Latvija, lai nodrošinātu tiesību uz taisnīgiem darba apstākļiem efektīvu izmantošanu, esot apņēmusies noteikt, ka darbs valsts svētku dienās ir jāapmaksā. Eiropas Sociālo lietu komiteja, skaidrojot minētās hartas saturu, esot norādījusi, ka darbs valsts svētku dienās var tikt veikts tikai izņēmuma situācijās un ir jākompensē ar atalgojumu vismaz divkārtšā apmērā. Atlīdzinājumu varot nodrošināt arī, piešķirot atpūtas laiku, tomēr tādā gadījumā tam vajagot būt vismaz divreiz ilgākam par nostrādātajām dienām.

No Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/88/EK par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem 17. panta izrietot valsts pienākums nodrošināt, ka darbs valsts svētku dienās netiek veikts un tādējādi

tiek nodrošinātas tiesības uz atpūtu. Tikai īpašos apstākļos, kad nepieciešams nodrošināt nepārtrauktu darba gaitu, darbinieku varot nodarbināt arī valsts svētku dienā, par to piešķirot atbilstošu atlīdzību – samaksu vismaz divkārtšā apmērā vai kompensējot valsts svētku dienā nostrādāto laiku ar papildu atpūtas laiku.

Tādējādi valstij esot pienākums nodrošināt, ka, pirmkārt, darbs valsts svētku dienās netiek veikts, ja vien to neprasa īpaši apstākļi, un, otrkārt, ja darbs tiek veikts valsts svētku dienā, nodarbinātajiem par to jāsaņem atlīdzība vismaz divkārtšā apmērā vai papildu atpūtas dienas.

Pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu. Ierobežojumam neesot legītimā mērķa; uz tādu neesot norādījusi arī Saeima. No Atlīdzības likuma anotācijas izrietot, ka likuma virsmērķis ir noteikt vienotus atlīdzības un piemaksu noteikšanas principus publiskajā sektorā nodarbinātajiem. Tomēr no anotācijas nevarot izsecināt tieši apstrīdētās normas legītimo mērķi. Apstrīdētās normas vēsturiskā izcelsme liecinot par to, ka šīs normas pieņemšana ir bijusi galvenokārt tiesībpolitiska izšķiršanās, lai ietaupītu budžeta līdzekļus. Pēc tiesībsarga ieskata, budžeta līdzekļu ietaupīšana nevar būt legītims apstrīdētās normas pastāvēšanas mērķis, jo valsts šobrīd neatrodas ekonomiskās lejupslīdes apstākļos un amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm pilda nozīmīgas valsts funkcijas. Liegums amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm saņemt piemaksu par darbu valsts svētku dienās būtībā varot apdraudēt attiecīgo iestāžu kvalitatīvu darbību un sabiedrības drošību.

Savukārt attiecībā uz apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam tiesībsargs pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm neatrodas salīdzināmos apstākļos ar pārējiem nodarbinātajiem Darba likuma vai Atlīdzības likuma izpratnē.

9. Pieaicinātā persona – Ieslodzījuma vietu pārvalde – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 107. pantam.

Ieslodzījuma vietu pārvalde norāda, ka saskaņā ar Dienesta gaitas likuma 27. un 29. pantu tās amatpersonas, kurām noteikts normālais dienesta pienākumu izpildes laiks, valsts svētku dienās savus pienākumus pilda tikai īpašos apstākļos un tajos gadījumos, kad darbu nepieciešams veikt virs noteiktā dienesta pienākumu izpildes laika. Ja nav iespējams ievērot normālo dienesta pienākumu izpildes laiku, amatpersonai tiekot noteikts summētais dienesta pienākumu izpildes laiks saskaņā ar Dienesta gaitas likuma 28. pantu.

Saskaņā ar Atlīdzības likuma 14.panta septīto un 7.¹daļu amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm atlīdzinot dienesta pienākumu pildīšanu virs noteiktā dienesta pienākumu izpildes laika. Tādējādi neatkarīgi no tā, vai

amatpersonai ar speciālo dienesta pakāpi noteikts normālais vai summētais dienesta pienākumu izpildes laiks, šīs personas atrodoties vienlīdzīgos apstākļos, un likumdevējs esot kompensējis dienesta pienākumu pildīšanu virs noteiktā dienesta pienākumu izpildes laika. Līdz ar to neesot saskatāma atšķirīga attieksme pret minētajām amatpersonu grupām saistībā ar nodarbināšanu un darba samaksas noteikšanu par darbu valsts svētku dienās. Tāpat neesot konstatējams, ka tiktu pārkāptas personu tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu.

Ieslodzījuma vietu pārvalde pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka darbs valsts dienestā no darba privātajā sektorā atšķiras gan pēc tiesisko attiecību nodibināšanas juridiskajiem aspektiem, gan pēc veicamā darba mērķa, kas esot cieši saistīts ar valsts uzdevumu pildīšanu. Turklāt amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm Ieslodzījuma vietu pārvaldē esot nodrošinātas labākas sociālās garantijas, piemēram, ilgāks atvaļinājums, ātrāka pensionēšanās, veselības aprūpe, pabalsts par ievainojumu, sakropļojumu vai citu veselības bojājumu, kā arī nāvi un izdienas pabalsts.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. un 107. pantam.

Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība pievienojas Pieteikuma iesniedzējas paustajiem argumentiem. Papildus tam savienība norāda, ka no Pārskatītās Sociālās hartas otrās sadaļas 2. panta 2. punkta un Pakta 7. panta "d" apakšpunkta izriet personu tiesības uz apmaksātām valsts svētku dienām. Valsts svētku dienām primāri vajagot būt brīvdienām, bet gadījumā, ja valsts svētku dienā ir jāstrādā, nodarbinātajiem pienākoties pienācīga atlīdzība.

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 157. pantu un Eiropas Savienības Tiesas judikatūru piemaksa par darbu valsts svētku dienā esot darba samaksas sastāvdaļa. Arī Darba likuma 59. panta un Atlīdzības likuma 3. panta izpratnē piemaksa esot darba samaksas sastāvdaļa.

Ievērojot Eiropas Sociālo lietu komitejas praksi, esot jāatzīst, ka Latvija nav izpildījusi Pārstrādātās Sociālās hartas prasības par piemaksu piešķiršanu gadījumos, kad tiek veikts darbs valsts svētku dienās.

Personām, kuras saņem piemaksas par darbu valsts svētku dienās, esot būtiska priekšrocība salīdzinājumā ar personām, kuras piemaksu par darbu valsts svētku dienās nesaņem. Tādējādi apstrīdētā norma pārkāpjot tiesiskās vienlīdzības principu. Apstrīdētā norma esot vien kārtējais Atlīdzības likumā ietvertais izņēmums, kura nepieciešamība neesot pamatota.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes asociētā profesore Dr. iur. Annija Kārklīņa – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 107. pantam.

Satversmes 91. panta pirmais teikums aizsargājot no tāda tiesiskā regulējuma, kas bez jebkāda saprātīga pamata paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Savukārt Satversmes 107. pants ietverot divas darbinieka tiesības nodarbinātības jomā – tiesības uz darba samaksu un tiesības uz atpūtu. Satversmes 107. pants esot attiecināms arī uz karavīru un Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm tiesībām uz darba samaksu un tiesībām uz atpūtu.

Apstrīdētajā normā ietvertās atšķirīgās attieksmes legitīmais mērķis esot stabila valsts budžeta un līdz ar to sabiedrības labklājības nodrošināšana, vienlaikus ievērojot sabiedrības drošības intereses. Tas esot izsecināms no karavīru un Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm darbības būtības, kā arī ekonomiskiem apsvērumiem. Proti, sabiedrības drošības interesēs esot šo amatpersonu nepārtraukta darbība. Savukārt gadījumā, ja likumdevējs piemaksu par virsstundu darbu vai darbu valsts svētku dienās 100 procentu apmērā būtu paredzējis arī šīm amatpersonām, tām pienāktos regulāra piemaksa 100 procentu apmērā par pilnīgi visām nostrādātajām valsts svētku dienām un virsstundām, bet tas nozīmētu ievērojamus papildu izdevumus no valsts budžeta līdzekļiem.

Noskaidrojot, vai apstrīdētā norma ir pretrunā ar Satversmes 91. pantā minēto tiesiskās vienlīdzības principu, uzmanība esot vēršama uz to, ka tiesību normās ir nostiprināta virkne citu garantiju, kuras bauda tieši personas ar speciālajām dienesta pakāpēm. Ar šīm priekšrocībām likumdevējs esot attaisnojis apstrīdētajā normā ietverto pamattiesību ierobežojumu un līdzsvarojis to ar pārējo valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu tiesībām.

12. Pieaicinātā persona – *Mg. iur. Edgars Pastars* – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. pantam.

Atlīdzības likums esot izstrādāts lielā steigā, ekonomiskās lejupslīdes zemākajā punktā. Likums esot bijis nepieciešams, lai apkopotu un pēc iespējas vienādotu dažādas valstī pastāvošās atlīdzības sistēmas. Izstrādājot Atlīdzības likumu, liels izaicinājums bijis tāda savstarpēji saskanīga regulējuma izveide, kurš apvienotu gan Darba likuma, gan Atlīdzības likuma pamatprincipus. Proti, Darba likums darba devējam neliedzot piešķirt darbiniekam lielāku darba samaksu, bet Atlīdzības likums paredzot pilnīgi pretēju pieeju.

Likuma izstrādes gaitā, apkopojot dažādās tiesību normas, tajā esot ieviesusies virkne pretrunu, kuras vēlāk ar likuma grozījumiem novērstas. Tomēr Atlīdzības likuma 14. panta sestā un desmitā daļa joprojām veidojot

nesaskanīgu tiesisko regulējumu. Proti, gadījumā, kad papildu darbs tiek veikts valsts svētku dienās, karavīriem un Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm nepienākoties piemaksa par šo darbu, savukārt pārējās amatpersonas un darbinieki saņemot piemaksu papildus algai.

Izstrādājot apstrīdēto normu, Saeimā neesot diskutēts ne par kādiem citiem apsvērumiem kā vien par naudas līdzekļu taupīšanu.

Ar valsts dienesta attiecību svarīgumu saistītais izņēmums nedrīkstot tikt izmantots, lai attaisnotu jebkādu atšķirīgu attieksmi pret amatpersonām, pretējā gadījumā likumdevējs varētu rīkoties patvaļīgi. Valsts dienestā strādājošie neesot vienīgie, kuri tiek uzskatīti par sabiedrībai svarīgiem nodarbinātajiem, kam būtu jāstrādā valsts svētku dienās. Tas, ka Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ir uzticēta valsts vara, neesot cēloniskā sakarā ar to, kādēļ šīm amatpersonām nemaksā par darbu valsts svētku dienās. Ja amatpersonām tiek paredzēti kādi ierobežojumi, tiem esot jābūt tiešā cēloniskā sakarā ar to, ka citādi tiktu traucēta viņu pienākumu izpilde vai arī pienākumu izpilde to principā nepieļauj (piemēram, gadu jādzīvo kazarmās vai jāpiedalās kaujas operācijā vai ilgstošās mācībās).

Piemaksa par darbu valsts svētku dienās esot zināma kompensācija nodarbinātajam par neērtībām, strādājot darba devēja un sabiedrības labā atšķirībā no visām pārējām personām, uz kurām attiecas Darba likuma 144. panta pirmā daļa, kas noteic, ka šādās dienās darbiniekus var nodarbināt tikai funkciju nepārtrauktības nodrošināšanai. Tā esot motivācija arī darbiniekam piekrist strādāt valsts svētku dienās.

Gadījumos, kad amatpersona pastāvīgi atrodas dienestā, tās darba laika organizācijā nav nozīmes tam, kāda ir attiecīgā diena, un šīs personas dienas gaita nav salīdzināma ar summētajā darba laika kārtībā nodarbinātu personu (piemēram, persona atrodas starptautiskā militārajā misijā), jautājums par to, vai atšķirīga attieksme pret šādām amatpersonām ir nepieciešama, varētu būt izvērtējams.

Tā kā Atlīdzības likuma mērķis joprojām ir garantēt līdzvērtīgu atlīdzību, arī Satversmes 91. pants būtu iztulkojams šā mērķa aspektā, proti: ja vien nav kādu sevišķu apsvērumu, tad, nosakot atlīdzību amatpersonām, pieejai vajadzētu būt vienādai.

Secinājumu daļa

13. Pieteikuma iesniedzējas tiesvedībā ir administratīvā lieta, kurā ir strīds par to, vai Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonai ar speciālo dienesta pakāpi pienākas piemaksa par darbu valsts svētku dienās. Apstrīdētā norma šādu piemaksu paredz daļai no Atlīdzības likuma 2. pantā minētajiem nodarbinātajiem, bet ne karavīriem, Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar

speciālajām dienesta pakāpēm. Turklāt apstrīdētā norma regulē ne vien piemaksu noteikšanu par valsts svētku dienās veiktu darbu, bet arī piemaksu un atpūtas laika noteikšanu par virsstundu darbu. Tātad apstrīdētā norma attiecas uz dažādām tiesiskajām attiecībām un arī uz vairākām personu grupām.

Līdz ar to izskatāmajā lietā visupirms nepieciešams precizēt, kādā apjomā izvērtējama apstrīdētās normas satversmība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija sprieduma lietā Nr. 2008-47-01 166. punktu un 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 13. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi: izskatot lietu, kas ierosināta pēc tiesas pieteikuma, tai jāņem vērā Satversmes tiesas likuma prasības un situācija jāizvērtē tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konkrētās lietas izspriešanai. Vienlaikus Satversmes tiesai jāvērtē visu to personu situācija, kuras atrodas apstākļos, kas ir vienādi vai salīdzināmi ar tiesā izskatāmās lietas apstākļiem (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 19. punktu*). Turklāt Satversmes tiesai ir jānodrošina lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiek novērsti Satversmei neatbilstošs regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 12.2. punktu*).

13.1. Satversmes tiesas judikatūrā ir atzīts, ka tiesas pieteikuma gadījumā jeb tā dēvētās konkrētās konstitucionālās kontroles ietvaros lietas izlemšanai nozīmīgi ir konkrētās lietas apstākļi (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-30-01 10. punktu*). Pieteikuma iesniedzējas tiesvedībā esošajā lietā ir strīds par piemaksas piešķiršanu par darbu valsts svētku dienās, nevis piemaksas vai atpūtas laika piešķiršanu par darbu virs noteiktā dienesta pienākumu izpildes laika. Arī pieteikumā (lēmumā) Satversmes tiesai sniegti argumenti par apstrīdētās normas satversmību tikai attiecībā uz valsts svētku dienās veikta darba samaksas tiesisko regulējumu.

Pašas par sevi situācijas, kurās darbs tiek veikts valsts svētku dienās vai virs noteiktā darba laika, ir atšķirīgas. Valsts svētku dienās darbu veic tikai atsevišķas nodarbināto grupas likumā noteiktos gadījumos (*sk. Dienesta gaitas likuma 27. panta otro daļu un 29. panta pirmo daļu, Darba likuma 144. panta pirmo un otro daļu*). Savukārt virsstundu darbu veic papildus darbam, kas nodarbinātajam veicams parastā situācijā (*sk. Dienesta gaitas likuma 29. panta pirmo daļu, Darba likuma 136. panta pirmo daļu*). Nevar noliegt, ka nodarbinātajam vienlaikus varētu būt tiesības saņemt gan piemaksu par darbu valsts svētku dienās, gan piemaksu vai atpūtas laiku par virsstundu darbu. Tomēr šādu iespējamību nosaka vien apstākļu sakritība, ja darbs tiek veikts valsts svētku dienā un virs noteiktā darba laika.

Turklāt jautājums par virsstundu darbu pēc būtības ir regulēts arī citās Atlīdzības likuma normās. Tā Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm ir paredzētas tiesības saņemt piemaksu vai atpūtas laiku par dienesta pienākumu pildīšanu virs noteiktā dienesta pienākumu izpildes laika. Šīs tiesības ir noteiktas Atlīdzības likuma 14. panta septītajā, 7.¹, astotajā, devītajā, 9.¹ un desmitajā daļā.

Līdz ar to no Atlīdzības likuma sistēmas izriet, ka tiesības saņemt piemaksu par darbu valsts svētku dienās ir nošķiramas no tiesībām saņemt piemaksu vai atpūtas laiku par virsstundu darbu. Tādējādi šajā lietā apstrīdētās normas satversmība ir vērtējama tiktāl, ciktāl tā attiecas uz tiesībām saņemt piemaksu par darbu valsts svētku dienā.

13.2. Apstrīdētā norma tiesības saņemt piemaksu par darbu valsts svētku dienās neparedz karavīriem, kā arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm. Šādā aspektā apstrīdētā norma attiecas uz trim amatpersonu grupām.

Visu šo amatpersonu grupu veicamie uzdevumi ir saistīti ar būtisku valsts funkciju, kuru nodrošināšanai jo sevišķi svarīga ir to nepārtrauktība, izpildi. Kā uz to norādījušas vairākas lietā pieaicinātās personas, kontekstā ar tiesībām uz piemaksu par darbu valsts svētku dienās būtiska ir arī darba organizācija (*sk., piemēram, Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 70. lp., Iekšlietu ministrijas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 56. lp. un tiesībsarga viedokli lietas materiālu 5. sēj. 80. lp.*). Normatīvais regulējums, kas noteic atlīdzību par veikto darbu, tai skaitā darbu valsts svētku dienās, ir cieši saistīts ar darba organizācijas tiesisko regulējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2018-14-01 14.1. punktu*). No darba organizācijas ir atkarīga konkrētajām tiesiskajām attiecībām piemērojamā darba samaksas sistēma un tas, vai un kādos apstākļos personas var nodarbināt valsts svētku dienās. Līdz ar to darba organizācija ir būtiska amatpersonas vienojoša vai nošķiroša pazīme.

Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm atsevišķi darba organizācijas aspekti ir noteikti vienota tiesiskā regulējuma ietvaros – Dienesta gaitas likuma VII nodaļā "Dienesta pienākumu izpildes laika organizācija". Tāpat Saeimas atbildes rakstā ietvertie argumenti pēc būtības ir attiecināmi gan uz Ieslodzījuma vietu pārvaldes, gan arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm. Lietā pieaicinātās personas, tostarp Iekšlietu ministrija, ir paudušas viedokli par apstrīdētās normas satversmību arī attiecībā uz Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu amatpersonām ar speciālajām

dienesta pakāpēm. Tādējādi lietas materiāli ir pietiekami, lai Satversmes tiesa izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību arī attiecībā uz Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm.

Turklāt Administratīvā rajona tiesa ir informējusi Satversmes tiesu par tiesvedības apturēšanu lietā, kas saistīta ar darba samaksas atlīdzināšanu par darbu valsts svētku dienā Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādes amatpersonai (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 29.–32. lp.*). Procesuālās ekonomijas principam pretēja būtu tāda situācija, ka Satversmes tiesai nāktos ierosināt un izskatīt jaunas lietas par to pašu konstitucionāli tiesisko jautājumu, kas var tikt izlemts izskatāmās lietas ietvaros.

Savukārt karavīru aktīvā dienesta pienākumu organizēšana saskaņā ar Militārā dienesta likuma 9. panta trešo daļu noteikta Militārā dienesta iekārtas reglamentā (turpmāk – Reglaments). Reglamenta septītajā nodaļā noteikts laika iedalījums un ikdienas kārtība aktīvā dienesta karavīriem, piemēram, rīta jundas un rīta izvades kārtība, ēdienreīzu organizēšanas, vienības izvietošanas atrašanās kārtība un vakara jundas kārtība. Dienesta dienas ilgumu vienībā, ņemot vērā vienības dienesta specifiku, ar pavēli par dienas sadali nosaka vienības komandieris (priekšnieks) saskaņā ar normatīvajiem aktiem (*sk. Reglamenta 178. punktu*). Karavīrs no dienesta brīvajā laikā var atstāt vienības (apakšvienības) izvietošanu bez īpašas atļaujas, ja vienības komandieris nav noteicis citu kārtību (*sk. Reglamenta 192. punktu*). Reglamenta 8. un 9. nodaļā citstarp noteikta karavīru diennakts norīkošanas kārtība. Diennakts norīkojumā personālu norīko iekšējās kārtības uzturēšanai vienībā (apakšvienībā), tās apbruņojuma, pārējās tehnikas, telpu un mantu (īpašuma) apsardzībai, kā arī citu iekšējā dienesta uzdevumu pildīšanai (*sk. Reglamenta 206. punktu*). Vienības diennakts norīkojumu sastāvu, skaitu, maiņu daudzumu un izmaiņas norīkojumos nosaka vienības komandieris, izdodot vienības pavēli (*sk. Reglamenta 208. punktu*). Karavīru pēc diennakts norīkojuma izpildes maiņas dienā vienības komandieris atbrīvo no dienesta pienākumu izpildes, bet atpūtai dod ne mazāk par 12 stundām (*sk. Reglamenta 220. punktu*). No minētā tiesiskā regulējuma izriet, ka karavīru dienesta organizācija būtiski atšķiras no Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm darba organizācijas.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās normas satversmību tiktāl, ciktāl tā attiecas uz ikvienas Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonas ar speciālo dienesta pakāpi (turpmāk – dienesta amatpersona) tiesībām saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu par darbu valsts svētku dienās.

14. Ja apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-34-03 9. punktu*).

Lietas pamatjautājums ir par tiesībām saņemt atbilstošu darba samaksu par darbu valsts svētku dienās, jo Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka likumdevējs nepamatoti nav paredzējis dienesta amatpersonām tiesības saņemt piemaksu par darbu valsts svētku dienās. Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 107. pantam.

15. Satversmes 107. pants noteic: "Ikvienam darbiniekam ir tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, kas nav mazāka par valsts noteikto minimumu, kā arī tiesības uz iknedēļas brīvdienām un ikgadēju apmaksātu atvaļinājumu." Proti, Satversmes 107. pants paredz divas būtiskas darbinieka tiesības – gan tiesības saņemt samaksu par darbu, gan tiesības uz atpūtu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 107. pantā noteikts pamattiesību apjoms nodarbinātības jomā, kas precizēts normatīvajos aktos un ir attiecināms uz ikvienu personu, kura strādā algotu darbu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 8.3. punktu un 2010. gada 22. jūnija sprieduma lietā Nr. 2009-111-01 19. punktu*). Proti, Satversmes 107. pantā minētās pamattiesības ir attiecināmas uz ikvienu nodarbināto – gan uz darbinieku, kas tiek nodarbināts saskaņā ar Darba likumu, gan uz dažādām valsts amatpersonām, piemēram, valsts civildienesta ierēdņiem un dienesta amatpersonām.

Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas iztulkojamas sistēmiski, tādēļ, konkretizējot Satversmes 107. panta saturu, vērā ņemamas arī citas Satversmes normas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 2. punktu*).

Satversmes 101. panta pirmā daļa noteic: "Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu." Dienesta amatpersonas saskaņā ar Dienesta gaitas likuma 2. panta pirmo daļu pilda vienu no valsts dienesta veidiem, tādējādi īstenojot savas Satversmes 101. pantā ietvertās tiesības. Valsts dienests ir publiski tiesiskas attiecības, kurās esošajām personām uzticēta valsts funkciju pildīšana (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 13. punktu*). Darbs valsts dienestā no privātajā sektorā veicamā darba atšķiras gan pēc tiesisko attiecību nodibināšanas juridiskajiem aspektiem, gan veicamā darba mērķa, kas ir

cieši saistīts ar valsts uzdevumu pildīšanu (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2005-24-01 7. punktu*). Tādēļ veids, kādā personas īsteno Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietvertās tiesības pildīt valsts dienestu, ir nosakāms ar likumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 1. punktu*). Līdz ar to likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, nosakot dienesta amatpersonu darba organizāciju, kas citstarp ietver darba pienākumu izpildes organizāciju un darba laika organizāciju. Minētais ir jāņem vērā, konkretizējot Satversmes 107. pantā iekļautās pamattiesības.

16. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, valsts svētku dienām primāri ir jābūt atpūtas laikam, bet par darbu valsts svētku dienās dienesta amatpersonām pienākas piemaksa. Lai noskaidrotu, vai dienesta amatpersonām ir papildus jākompensē darbs valsts svētku dienās, Satversmes tiesai visupirms jāatklāj valsts svētku dienu nozīme un tas, kā valsts svētku dienas ietekmē nodarbinātības attiecības. Pēc tam secīgi konkretizējams Satversmes 107. pantā ietvertais darba samaksas jēdziens attiecībā uz dienesta amatpersonām un noskaidrojams, kāda samaksa tieši par darbu valsts svētku dienās ir uzskatāma par atbilstošu.

16.1. Likuma "Par svētku, atceres un atzīmējamām dienām" 1. pants izsmelši noteic svētku dienas, kas Latvijā uzskatāmas par visas valsts svētku dienām. Tām ir būtiska nozīme Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts stiprināšanā. Tieši valsts svētku dienas ir tās, kas uzsver svarīgākos valsti veidojošos notikumus, tādējādi uzturot un spēcinošot Latvijas iedzīvotāju kopīgo vēsturisko atmiņu un valstisko apziņu. Valsts svētku dienas izceļ vērtības, kas kopīgas visai sabiedrībai. To godāšana un svētku tradīciju nodošana no paaudzes paaudzē stiprina nacionālo identitāti. Savā būtībā Latvijā noteiktās valsts svētku dienas iemieto arī Satversmes ievada piektajā rindkopā noteikto: "Latvijas identitāti Eiropas kultūrtelpā kopš senlaikiem veido latviešu un lībiešu tradīcijas, latviskā dzīvesziņa, latviešu valoda, vispārcilvēciskās un kristīgās vērtības." Proti, valsts svētku dienas ir nozīmīgs sabiedrības dzīves elements, kas sargā to vienojošās vērtības.

16.2. Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Satversmes 89. pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. No šā panta izriet, ka likumdevēja mērķis ir panākt Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām. Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo arī par konkretizācijas līdzekli, lai noteiktu pamattiesību un citu vispārējo tiesību principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvertu pamattiesību aizsardzības

samazināšanas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-36-01 9. punktu un 2016. gada 12. maija sprieduma lietā Nr. 2015-14-0103 15.1. punktu*).

Latvijai ir saistošs Pārskatītās Sociālās hartas otrās sadaļas 2. panta 2. punkts, kas noteic: lai nodrošinātu efektīvu tiesību uz taisnīgiem darba apstākļiem izmantošanu, līgumslēdzējas puses apņemas noteikt oficiālo svinamo dienu apmaksāšanu. Pārskatītās Sociālās hartas izpildi uzrauga un autoritatīvu tās interpretāciju sniedz Eiropas Sociālo lietu komiteja (turpmāk – Komiteja) (*sk.: Khaliq U., Churchill R. The European Committee of Social Rights. In: Langford M. (Ed) Social Rights Jurisprudence. Emerging Trends in International and Comparative Law. New York: Cambridge University Press, 2008, p. 428*). Atklājot Pārskatītās Sociālās hartas otrās sadaļas 2. panta 2. punkta saturu, Komiteja ir skaidrojusi, ka darbam valsts svētku dienās pamatā vajadzētu būt aizliegtam, proti, šīm dienām jābūt brīvdienām. Norādīts, ka darbs valsts svētku dienās var tikt veikts īpašos likumā vai koplīgumā noteiktos gadījumos (*sk.: Digest of the Case Law of the European Committee of Social Rights, 31 December 2018, p. 67*).

Arī Pakta 7. panta "d" apakšpunkts noteic, ka šā pakta dalībvalstis atzīst katra tiesības uz taisnīgiem un labvēlīgiem darba apstākļiem, kas it īpaši sekmē atpūtu, brīvo laiku un darba laika saprātīgu ierobežošanu, periodisku apmaksātu atvaļinājumu, kā arī apmaksātas brīvdienas valsts svētkos. Savos vispārīgajos apsvērumos par Pakta 7. panta "d" apakšpunkta piemērošanu Ekonomisko un sociālo lietu padomes Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja (turpmāk – Ekonomisko lietu komiteja) norādījusi: nodarbinātajiem, kuri nestrādā valsts svētku dienās, nevajadzētu samazināt algu, proti, tiem par valsts svētku dienām vajadzētu saņemt līdzvērtīgu atalgojumu, kādu tie saņemtu citā darba dienā (*sk.: Committee on Economic, Social and Cultural Rights: General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 7 April 2016, p. 11*). Tātad valsts svētku dienām ir jābūt apmaksātām brīvdienām, kurās nodarbinātie var tostarp atpūsties. Atpūtai, kas dod iespēju atjaunot enerģiju un līdz ar to arī darba spējas, kā arī apmierināt cilvēka socializēšanās vajadzības, ģimenes dzīves un citas intereses, ir liela nozīme ikviena cilvēka dzīvē. Tieši atpūta palīdz saglabāt līdzsvaru starp profesionālo, ģimenes un personisko dzīvi, kā arī ļauj izvairīties no darba izraisīta stresa, negadījumiem un slimībām (*sk.: Committee on Economic, Social and Cultural Rights: General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 7 April 2016, p. 9*). Proti, atpūtas laiks, tostarp valsts svētku dienās, ir ikvienam nodarbinātajam būtiska dzīves

sastāvdaļa, kas, no vienas puses, dod iespēju godāt valsts svētku dienu pamatā esošos notikumus, bet, no otras puses, pilda rekreācijas funkcijas.

Satversmes tiesa secina: no Satversmes 107. panta kopsakarā ar Latvijas starptautiskajām saistībām izriet, ka valsts svētku dienām pamatā ir jābūt brīvdienām, kas attiecīgi dod iespēju sasniegt valsts svētku dienu mērķi. Turklāt valsts svētku dienām ir jābūt apmaksātām brīvdienām. Darbs valsts svētku dienās ir pieļaujams vien īpašos gadījumos.

16.3. Likumdevējs atbilstoši dienesta amatpersonu darba organizācijai, konkretizējot Satversmes 107. pantā ietvertā darba samaksas jēdziena saturu, to ir ietvēris Atlīdzības likumā. Tā Atlīdzības likuma 3. panta pirmā daļa noteic, ka atlīdzību par darbu veido darba samaksa, sociālās garantijas un atvaļinājumi. Darba samaksu veido mēnešalga, piemaksas, prēmijas un naudas balvas, proti, tā sastāv no regulārās un mainīgās daļas. Regulārā darba samaksas daļa parasti ir dienesta amatpersonas mēnešalga. Savukārt darba samaksas mainīgajā daļā ietilpst piemaksas, prēmijas un naudas balvas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 26. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-31-01 18.1. punktu*).

Arī no Latvijas starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā izriet, ka darba samaksu var veidot dažādi elementi. Piemēram, Komiteja ir skaidrojusi, ka darba samaksas elementi ir alga ar visiem labumiem, ko tieši vai netieši, naudā vai natūrā maksā darba devējs darba ņēmējam par viņa paveikto darbu (*sk.: Digest of the Case Law of the European Committee of Social Rights, 31 December 2018, p. 88*). Tāpat Eiropas Savienības Tiesa ir norādījusi, ka darba samaksa ietver jebkuru atlīdzību – naudā vai natūrā, tūlītēju vai nākotnē gaidāmu – ar nosacījumu, ka darba ņēmējs, lai arī netieši, to saņem par darbu no darba devēja (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 1990. gada 17. maija sprieduma lietā Nr. C-262/88 "Douglas Harvey Barber v Guardian Royal Exchange Assurance Group" 12. un 13. punktu*).

Līdz ar to darba samaksas jēdziens arī attiecībā uz dienesta amatpersonām Satversmes 107. panta izpratnē ir saprotams plaši – kā samaksa par paveiktu darbu, un šo samaksu var veidot dažādi elementi.

16.4. Satversmes tiesa jau iepriekš secināja, ka darbam valsts svētku dienās ir izņēmuma raksturs, ko pamato valsts svētku dienu īpašā nozīme sabiedrībā. Darbs valsts svētku dienās ir jānošķir no darba jebkurās citās dienās, jo nodarbinātais atšķirībā no citiem iedzīvotājiem nevar godāt valsts svētkus un atpūsties. Tālab arī dienesta amatpersonām samaksa par valsts svētku dienās veiktu darbu nevar būt tāda pati, kāda tā noteikta par darbu citās darba dienās.

Uz nepieciešamību īpaši kompensēt darbu valsts svētku dienās ir norādījusi Komiteja, interpretējot Pārskatītās Sociālās hartas otrās sadaļas 2. panta 2. punktu. No Komitejas prakses secināms, ka darbs valsts svētku

dienās ir jākompensē ikvienam nodarbinātajam gan privātajā, gan arī publiskajā sektorā (sk.: *European Committee of Social Rights, Conclusions 2018, Bosnia and Herzegovina: Article 2§2 of the European Social Charter, 24 January 2019; Conclusions 2014, Ukraine: Article 2§2 of the European Social Charter, 5 December 2014; Conclusions 2018, Ukraine: Article 2§2 of the European Social Charter, 24 January 2019*). Komiteja savā praksē citstarp ir pievērsusi uzmanību tam, kādā veidā darbs valsts svētku dienās tiek kompensēts policistiem (sk.: *European Committee of Social Rights, Conclusions 2014, Bosnia and Herzegovina: Article 2§2 of the European Social Charter, 5 December 2014; Conclusions 2018, Bosnia and Herzegovina: Article 2§2 of the European Social Charter, 24 January 2019*). Komiteja uzsvērusi, ka valstīm ir zināma rīcības brīvība, izvēloties valsts svētku dienās veikta darba kompensēšanas veidu. Tomēr šādai kompensācijai jābūt atbilstošai. Komiteja ir skaidrojusi, ka kompensāciju papildus algai var piešķirt vismaz vienā no šādiem veidiem: kā piemaksu algas apmērā vai kā divtik ilgu atpūtas laiku. Kompensējošiem mehānismiem jābūt noteiktiem normatīvajos aktos vai ietvertiem koplīgumos, un tie ir piešķirami neatkarīgi no tā, vai alga nodarbinātajam tiek aprēķināta par dienas, nedēļas vai mēneša periodu (sk.: *Digest of the Case Law of the European Committee of Social Rights, 31 December 2018, p. 67, sk., piemēram: European Committee of Social Rights, Conclusions 2018, Slovenia: Article 2§2 of the European Social Charter, 24 January 2019*).

Ekonomisko lietu komiteja ir secinājusi, ka nodarbinātajam, kuram jāstrādā valsts svētku dienās, papildus algai būtu jāsaņem atpūtas laiks, kas ir atbilstošs nostrādātajam laikam valsts svētku dienā (sk.: *Committee on Economic, Social and Cultural Rights: General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 7 April 2016, p. 11*).

Tādējādi no Latvijai saistošo starptautisko tiesību normu piemērošanas prakses izriet, ka darbs valsts svētku dienās ir papildus jākompensē. Komiteja ir atzinusi, ka atbilstoša kompensācija var būt papildus algai piešķirama piemaksa algas apmērā vai divtik ilgs atpūtas laiks. Līdz ar to likumdevējam, izveidojot dienesta amatpersonu darba samaksas sistēmu, atbilstoši Satversmes 107. pantam arī par darbu valsts svētku dienās jānosaka atbilstoša samaksa, kurai turklāt jāpilda ne vien paveikto darbu atlīdzinoša, bet arī kompensējoša funkcija.

Satversmes 107. pantā ietverts likumdevēja pienākums izveidot dienesta amatpersonai tādu darba samaksas sistēmu, kas paredz atbilstošu samaksu par darbu valsts svētku dienās. Atbilstošai samaksai par darbu valsts svētku dienās ir jāpilda ne vien paveikto darbu atlīdzinoša funkcija, bet arī kompensējoša funkcija.

17. Lietā ir pārbaudāms, vai likumdevējs attiecībā uz dienesta amatpersonām ir izpildījis Satversmes 107. pantā ietverto pozitīvo pienākumu izveidot tādu darba samaksas sistēmu, kas paredz atbilstošu samaksu par valsts svētku dienās veiktu darbu. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai: 1) ir veikti pasākumi, lai izveidotu dienesta amatpersonām tādu darba samaksas sistēmu, kas paredz samaksu par darbu valsts svētku dienās; 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai dienesta amatpersonām noteiktā samaksa pilda citstarp kompensējošu funkciju tieši par darbu valsts svētku dienās; 3) ir ievēroti vispārējie tiesību principi.

18. Lai pārbaudītu, vai likumdevējs ir veicis pasākumus, lai izveidotu dienesta amatpersonām tādu darba samaksas sistēmu, kas paredz samaksu par darbu valsts svētku dienās, Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro, kāda ir dienesta amatpersonu darba organizācija valsts svētku dienās. Secīgi atklājams, vai likumdevējs ir paredzējis dienesta amatpersonām samaksu par darbu valsts svētku dienās.

Dienesta amatpersonu darba organizācija normālajā vai summētajā darba laikā noteikta Dienesta gaitas likumā. Dienesta gaitas likuma 27. panta otrā daļa attiecībā uz amatpersonām, kurām noteikts normālais dienesta pienākumu izpildes laiks, paredz, ka amatpersonu dienesta pienākumu izpildē nenodarbina likumā noteiktajās valsts svētku dienās. Dienesta gaitas likuma 28. pants neietver aizliegumu nodarbināt valsts svētku dienās amatpersonas, kurām noteikts summētais dienesta pienākumu izpildes laiks. Saskaņā ar Dienesta gaitas likuma 29. panta pirmo daļu, ņemot vērā dienesta nepieciešamību, ar iestādes vadītāja vai viņa pilnvarotas amatpersonas rīkojumu (pavēli) amatpersonu var iesaistīt dienesta pienākumu izpildē virs noteiktā dienesta pienākumu izpildes laika, nedēļas atpūtas dienās un likumā noteiktajās svētku dienās, kā arī nedēļas atpūtas laikā, nepārsniedzot 144 stundas četru mēnešu periodā. Šāda dienesta amatpersonu darba organizācija valsts svētku dienās ir pamatojama ar nepieciešamību nodrošināt valsts drošību un īstenot valsts politiku iekšlietu, kā arī apcietinājuma un brīvības atņemšanas izpildes jomās nepārtraukti, tostarp valsts svētku dienās (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 27. lp., Iekšlietu ministrijas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 56. lp., tiesībsarga viedokli lietas materiālu 5. sēj. 79. lp., Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 68. lp., sal. sk. Dr. iur. Annijas Kārklīņas viedokli lietas materiālu 6. sēj. 15. lp.*). Dienesta amatpersonu darba organizācija citstarp pamatojama ar likumdevējam Satversmes 101. pantā piešķirto rīcības brīvību lemt par valsts dienesta darba organizāciju.

Atlīdzības noteikšanai publiskajā sektorā nodarbinātajiem, tostarp dienesta amatpersonām, likumdevējs ir pieņēmis Atlīdzības likumu. Par darbu valsts svētku dienās dienesta amatpersona saņem algu. Tā Atlīdzības

likuma 7.² panta piektās daļas 3. punktā un 8. panta pirmajā daļā paredzēts, ka dienesta amatpersonu algu nosaka saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem par dienesta amatpersonu saimēm atbilstošām mēnešalgu grupām. Ministru kabineta 2016. gada 13. decembra noteikumi Nr. 806 "Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm mēnešalgu un speciālo piemaksu noteikšanas kārtību un to apmēru" citstarp noteic dienesta amatpersonām minimālos un maksimālos mēneša ietvaros izmaksājamās algas apmērus.

Tādējādi secināms, ka likumdevējs ir veicis pasākumus un izveidojis tādu darba samaksas sistēmu, kas paredz dienesta amatpersonām samaksu par darbu valsts svētku dienās.

19. Lai secinātu, vai likumdevējs pasākumus ir veicis pienācīgi, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai likumdevēja noteiktā samaksa par darbu valsts svētku dienās dienesta amatpersonām ir atbilstoša jeb tāda, kas citstarp pilda kompensējošu funkciju tieši par darbu valsts svētku dienās.

Saeima un vairākas lietā pieaicinātās personas ir norādījušas, ka ar apstrīdēto normu ieviesto tiesisko regulējumu attiecībā uz dienesta amatpersonām pamato tā ilgstoša pastāvēšana, citas dienesta amatpersonām piešķirtās sociālās garantijas un piemaksas, kā arī nepieciešamība nodrošināt dienesta amatpersonām uzticēto nozīmīgo valsts funkciju īstenošanas nepārtrauktību. Satversmes tiesa secīgi izvērtēs katru no šiem apsvērumiem.

20. Saeima atbildes rakstā norādījusi, ka apstrīdētajā normā ietvertais princips ir vairākkārt pārskatīts un atzīts par pietiekami būtisku, lai tiktu nostiprināts normatīvajos aktos – sākotnēji Ministru kabineta noteikumos, bet šobrīd Atlīdzības likumā (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 23. lp.*).

Dienesta amatpersonām jau vēsturiski tiesību normās nav paredzēta piemaksa vai atpūtas laiks papildus darba algai par darbu valsts svētku dienās (*sk., piemēram, Ministru kabineta 2001. gada 3. jūlija noteikumu Nr. 283 "Noteikumi par darba samaksu Iekšlietu ministrijas sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm" 4. punktu*). Tiesiskais regulējums, kas paredz vismaz daļai no dienesta amatpersonām nemaksāt papildus par darbu valsts svētku dienās, tika ieviests ar Ministru kabineta 2003. gada 29. aprīļa noteikumu Nr. 218 "Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu darbinieku ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksu" 6. punktu, kas noteica: ja darbiniekam ir noteikts maiņu darbs, viņš darba samaksu saņem saskaņā ar noteikto mēneša amatalgu vai stundas amatalgas likmi arī par darbu nedēļas atpūtas laikā vai svētku dienās.

Līdzīgs tiesiskais regulējums tika iekļauts nākamo Ministru kabineta 2003. gada 14. oktobra noteikumu Nr. 567 "Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu darbinieku ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksu" (turpmāk – Noteikumi Nr. 567) 6. punktā, paredzot, ka gadījumā, ja darbiniekam ir noteikts maiņu darbs vai summētais darba laiks, viņš darba samaksu saņem saskaņā ar noteikto mēneša amatalgu vai stundas amatalgas likmi arī par darbu nedēļas atpūtas laikā vai svētku dienās.

Arī 2006. gada 31. oktobrī izdotajos Ministru kabineta noteikumos Nr. 904 "Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksas sistēmu un amatiem atbilstošajām augstākajām speciālajām dienesta pakāpēm" (turpmāk – Noteikumi Nr. 904), kā arī 2009. gada 27. janvārī izdotajos Ministru kabineta noteikumos Nr. 86 "Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta atalgojuma sistēmu un amatiem atbilstošajām augstākajām speciālajām dienesta pakāpēm" (turpmāk – Noteikumi Nr. 86) būtībā pārņemts iepriekšējais tiesiskais regulējums. Noteikumu Nr. 86 4. punkts noteica: ja amatpersonai ir noteikts summētais dienesta pienākumu izpildes laiks, tā dienesta atalgojumu saņem saskaņā ar noteikto mēneša amatalgu vai stundas amatalgas likmi arī par dienesta pienākumu izpildi nedēļas atpūtas laikā vai svētku dienās. Ministru kabineta iesniegtajos Noteikumu Nr. 567, Noteikumu Nr. 904 un Noteikumu Nr. 86 izstrādes materiālos nav minēti šāda tiesiskā regulējuma pieņemšanas iemesli (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 59.–150. lp., 2. sēj. un 3. sēj. 1.–14. lp.*).

Atlīdzības likuma 1. pants noteic: likuma mērķis ir panākt, ka valsts un pašvaldību institūcijās amatpersonu (darbinieku) atlīdzības noteikšanā tiek ievēroti līdzvērtīgi nosacījumi. Tomēr no Atlīdzības likuma izstrādes materiāliem (*sk. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2009. gada 19. novembra sēdes audioierakstu lietas materiālu 5. sēj.*) un pieaicinātās personas *Mg. iur.* Edgara Pastara viedokļa izriet, ka citstarp attiecībā uz dienesta amatpersonām tika pārņemts jau iepriekš pastāvējušais tiesiskais regulējums, kas tikai kodificēts Atlīdzības likumā (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 82. lp.*). Secināms, ka, ietverot Atlīdzības likumā apstrīdēto normu, ir saglabāts jau ilgstoši pastāvējušais tiesiskais regulējums, tikai precizējot, ka papildu samaksu par darbu valsts svētku dienās citstarp nesaņem dienesta amatpersonas neatkarīgi no tā, kāda darba organizācijas forma tām noteikta – summētais vai normālais darba laiks.

No Atlīdzības likuma izstrādes materiāliem konstatējams, ka Saeimas deputāts Juris Dalbiņš iesniedza Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijai priekšlikumu pirms likumprojekta izskatīšanas otrajā lasījumā, lūdzot izslēgt no apstrīdētās normas vārdus "izņemot karavīru un Iekšlietu

ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālo dienesta pakāpi" (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 41.–43. lp.*). Savukārt politisko partiju apvienības "Saskaņas Centrs" frakcija iesniedza priekšlikumu, lūdzot izslēgt no apstrīdētās normas vārdus "un Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālo dienesta pakāpi" (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 49.–50. lp.*). Abi priekšlikumi komisijas 2009. gada 20. novembra sēdē tika noraidīti (*sk. audioierakstu lietas materiālu 5. sēj.*). Saeimas sēdē deputāts Juris Dalbiņš savu priekšlikumu atsauc, bet politisko partiju apvienības "Saskaņas Centrs" frakcijas priekšlikumu Saeima, izskatot Atlīdzības likuma projektu otrajā lasījumā, 2009. gada 1. decembra sēdē noraidīja (*sk. 9. Saeimas 2009. gada 20. novembra sēdes stenogrammu. Pieejama: <https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/1758>*). Kaut arī Atlīdzības likuma izstrādes laikā kopumā tika pausti apsvērumi par valsts budžeta līdzekļu taupīšanu, tomēr apstrīdētās normas kontekstā par valsts budžeta līdzekļu izlietojumu netika diskutēts. Apstrīdētajā normā ir veikti arī citi grozījumi, tomēr tie nav bijuši vērsti uz izmaiņu ieviešanu samaksā par darbu valsts svētku dienās dienesta amatpersonām.

Apstrīdētās normas pieņemšanas laikā Latvijā jau bija spēkā 1961. gada 18. oktobra Eiropas Padomes Sociālā harta (turpmāk – Sociālā harta), kas Latvijā tika ratificēta ar 2006. gada 1. decembra likumu "Par Eiropas Sociālo hartu". Sociālās hartas 2. panta 2. punkts ir identisks Pārskatītās Sociālās hartas attiecīgajam pantam un nosaka: lai nodrošinātu efektīvu tiesību uz taisnīgiem darba apstākļiem izmantošanu, līgumslēdzējas puses apņemas noteikt oficiālo svinamo dienu apmaksāšanu. Tomēr, ievērojot Sociālās hartas trešās sadaļas 20. panta 1. punktā noteiktās tiesības izvēlēties dalībvalstij saistošos pantus, Latvija minēto normu nebija atzinusi par sev saistošu.

Ratificējot Pārskatīto Sociālo hartu 2013. gada 14. februārī un atzīstot tās otrās sadaļas 2. panta 2. punktu par Latvijai saistošu, likumdevējs apņēmas ievērot tajā noteiktās prasības. Ar Ministru kabineta 2013. gada 27. decembra rīkojumu Nr. 675 "Par Konceptiju par jaunu darba samaksas sistēmu Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm" tika apstiprināta koncepcija, kas kā politikas plānošanas dokuments bija paredzēta jaunas darba samaksas sistēmas noteikšanai dienesta amatpersonām (*pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4601>*). Tas, ka dienesta amatpersonām darbs valsts svētku dienās papildus netiek apmaksāts, koncepcijā ir norādīts nodaļā par darba samaksas regulējumā identificētajām problēmām, proti, Ministru kabinets jau 2013. gadā ir apzinājis pastāvošo situāciju, bet koncepcijā nav minēti nekādi iespējamie situācijas uzlabošanas risinājumi.

No minētā secināms, ka jau ilgstoši par darbu valsts svētku dienās dienesta amatpersonām nav paredzēta piemaksa vai arī papildu atpūtas laiks.

21. Vairākas lietā pieaicinātās personas ir norādījušas, ka apstrīdētās normas satversmība attiecībā uz dienesta amatpersonām vērtējama kopsakarā ar citām šīm amatpersonām noteiktām sociālajām garantijām un piemaksām, kas nav pieejamas citiem nodarbinātajiem, piemēram, izdienas pensiju, valsts sniegto veselības apdrošināšanu, garāku atvaļinājumu, kā arī ievainojuma, sakropļojuma vai citāda veselības bojājuma gadījumā vai nāves gadījumā izmaksājamo pabalstu (*sk. Valsts kancelejas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 51.–52. lp., Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 70. lp., Dr. iur. Annijas Kārklīņas viedokli lietas materiālu 6. sēj. 18. lp. un Ieslodzījuma vietu pārvaldes viedokli lietas materiālu 5. sēj. 49. lp.*).

Kā Satversmes tiesa jau secināja, atbilstoši Atlīdzības likuma 3. panta pirmajai daļai dienesta amatpersonu atlīdzību veido darba samaksa, sociālās garantijas un atvaļinājumi. Sociālās garantijas Atlīdzības likuma izpratnē ir pabalsti, kompensācijas, apdrošināšana un citu Atlīdzības likumā noteiktu izdevumu segšana. Lai noskaidrotu, vai Atlīdzības likumā paredzēto sociālo garantiju, piemaksu un citu labumu piešķiršana dienesta amatpersonām pilda arī kompensējošu funkciju par darbu valsts svētku dienās, ir citstarp jāatklāj šo citu instrumentu mērķis un saistība ar darbu valsts svētku dienās.

Atlīdzības likums paredz dienesta amatpersonām tiesības saņemt dažādus pabalstus. Paredzēts, piemēram, pabalsts sakarā ar ģimenes locekļa vai apgādājamā nāvi (*sk. Atlīdzības likuma 20. pantu*), pārcelšanās pabalsts (*sk. Atlīdzības likuma 24. panta otro daļu*), izdienas pabalsts (*sk. Atlīdzības likuma 25. panta ceturto daļu*), ievainojuma, sakropļojuma vai citāda veselības bojājuma gadījumā vai nāves gadījumā izmaksājamais pabalsts (*sk. Atlīdzības likuma 19. panta pirmo, 2.¹, 2.², 2.³, 2.⁴, ceturto un 4.¹ daļu*). Tomēr katram šajā likumā paredzētajam pabalstam ir noteikts gan tā mērķis, gan arī saņemšanas nosacījumi. Tā, piemēram, pabalsts veselības bojājuma gadījumā savā būtībā ir valsts sniegta garantija, ka gadījumā, ja amatpersona dienesta pienākumu pildīšanas laikā gūs noteikta smaguma veselības bojājumus, tai pienāksies atlīdzinājums (*sk. Atlīdzības likuma 19. panta 2.³ daļu*). Šāda pabalsta izmaksas priekšnosacījums ir veselības bojājuma gūšana. Tātad pabalsta mērķis ir atlīdzināt personai nodarīto veselības bojājumu un citstarp uz noteiktu laiku zaudētās darbspējas. Līdz ar to pabalsts nav saistīts ar darbu valsts svētku dienās un tas nepilda kompensējošu funkciju.

Saskaņā ar Atlīdzības likuma 39. panta pirmo daļu dienesta amatpersonām noteikta apmaksāta veselības aprūpe. Atbilstoši Ministru kabineta 2010. gada 21. jūnija noteikumu Nr. 569 "Kārtība, kādā Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersona ar speciālo dienesta pakāpi saņem apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus" 2. punktam dienesta amatpersonām tiek apmaksāti valsts nodrošinātie veselības pakalpojumi pacienta līdzmaksājuma apmērā, kā arī atsevišķi citi Latvijas Republikā sniegti medicīnas pakalpojumi noteikumu 4. punktā noteiktajā apmērā. Lai saņemtu apmaksātu veselības aprūpi, likumsakarīgi ir jāiestājas kādām veselības problēmām, kuru risināšanai dienesta amatpersonai ir nepieciešams saņemt medicīnisko aprūpi. Tādējādi arī veselības aprūpes nodrošināšana nav saistāma ar darbu valsts svētku dienās un nepilda kompensējošu funkciju.

Tāpat dienesta amatpersonām nav paredzēts ilgāks ikgadējais atvaļinājums kā citām valsts amatpersonām un darbiniekiem. Proti, saskaņā ar Atlīdzības likuma 41. panta pirmo daļu un Darba likuma 149. panta pirmo daļu, piemēram, valsts civildienesta ierēdņiem un darbiniekiem piešķirams četras nedēļas ilgs ikgadējais atvaļinājums, neieskaitot valsts svētku dienas. Savukārt dienesta amatpersonām saskaņā ar Atlīdzības likuma 41. panta piekto daļu piešķir 30 kalendāra dienas ilgu ikgadējo atvaļinājumu, neieskaitot valsts svētku dienas. Tādējādi ikgadējais atvaļinājums dienesta amatpersonām, valsts civildienesta ierēdņiem un darbiniekiem ir vidēji mēnesi ilgs. Līdz ar to nav saskatāms, ka dienesta amatpersonām piešķirtais ikgadējais atvaļinājums varētu būt saistīts ar darbu valsts svētku dienās un pildītu kompensējošu funkciju.

Atlīdzības likumā ir paredzētas arī dažādas piemaksas, kas pienākas dienesta amatpersonām, piemēram, piemaksa par papildu pedagoģisko darbu izglītības iestādē (*sk. Atlīdzības likuma 14. panta pirmo daļu*), piemaksa par nakts darbu (*sk. Atlīdzības likuma 14. panta ceturto daļu*), piemaksa par speciālo dienesta pakāpi (*sk. Atlīdzības likuma 15. panta pirmo daļu*). Tomēr katras šīs piemaksas saņemšanai likumā paredzēti atsevišķi nosacījumi un tās kalpo citiem Atlīdzības likumā norādītajiem mērķiem, kā arī tieši nepilda kompensējošu funkciju tieši par darbu valsts svētku dienās.

Savukārt izdienas pensija ir noteiktu profesiju pārstāvjiem paredzēta papildu sociālā garantija, kas tiek piešķirta, lai viņiem atlīdzinātu veicamo pienākumu un darba apstākļu radīto nelabvēlīgo ietekmi uz veselību, kā arī ar attiecīgo amatu saistītos ierobežojumus, nevis lai atlīdzinātu veikto darbu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2018-14-01 15. punktu un 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-0103 7.2. punktu*). Turklāt izdienas pensiju saņem, sasniedzot likumā noteikto darba stāžu un vecumu (*sk., piemēram, likuma "Par izdienas*

pensijām Iekšlietu ministrijas sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm" 2. panta pirmo daļu). Tādējādi izdienas pensija ir nošķirama no samaksas par darbu valsts svētku dienās.

Ņemot vērā iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka katrai sociālajai garantijai, piemaksai un citiem labumiem, kas konkrētos apstākļos pienākas dienesta amatpersonām, ir noteikti savi saņemšanas priekšnoteikumi un mērķi. Kā jau Satversmes tiesa šajā spriedumā norādījusi, valsts svētku dienas ir paredzētas valstiski nozīmīgu notikumu godāšanai, kā arī atpūtai. Satversmes tiesa nekonstatē, ka dienesta amatpersonām piešķirtās sociālās garantijas, piemaksas un citi labumi varētu būt saistāmi ar Satversmes 107. pantā paredzēto samaksu tieši par darbu valsts svētku dienās. Tādējādi tie pēc būtības arī nepilda kompensējošu funkciju tieši par darbu valsts svētku dienās.

22. Saeima atbildes rakstā ir uzsvērusi, ka dienesta amatpersonas pilda tādu valsts dienestu, ar kuru īstenotās valsts funkcijas ir nepieciešams veikt nepārtraukti, un tās ir saistītas ar valsts drošības aizsardzību, sabiedriskās drošības un labklājības nodrošināšanu (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 27. lp.*).

Satversmes tiesa savā judikatūrā jau ir atzinusi, ka dienesta pienākumu raksturs, no tā izrietošais speciālais darba laika organizācijas regulējums un ar amatu saistītie ierobežojumi izceļ dienesta amatpersonas salīdzinājumā ar citām amatpersonām un valsts institūciju vai privātā sektora darbiniekiem (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2018-14-01 15. punktu*). Dienesta amatpersonas, pildot valsts dienestu arī valsts svētku dienās, nodrošina nozīmīgo valsts funkciju nepārtrauktību. No dienesta amatpersonu darba ir tieši atkarīga valsts drošība un sabiedrības labklājība. Tās, pildot dienestu, rūpējas par konstitucionālo principu, uz kuriem balstīta demokrātiskā tiesiskā valsts iekārta, aizsardzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 19.2. punktu*). Dienesta amatpersonu darba pienākumu veikšana valsts svētku dienās citstarp ļauj citiem nodarbinātajiem baudīt apmaksātu atpūtu. Tādēļ valstij būtu jāveic visas iespējamās darbības, lai maksimāli veicinātu stabilu un profesionālu valsts dienestu, kas, ņemot vērā dienesta amatpersonu īpašo statusu, attiecīgi nodrošinātu Ieslodzījuma vietu pārvaldes un Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu kvalitatīvu darbu un līdz ar to arī valsts drošību un sabiedrības labklājību.

Tas, ka dienesta amatpersonām netiek kompensēts darbs valsts svētku dienās, nekādi nevar veicināt valsts drošību vai sabiedrības labklājību vai arī veicināt nepārtrauktu dienesta pienākumu pildīšanu. Pats par sevi tas apstāklis, ka dienesta amatpersonas nodrošina būtisko valsts funkciju nepārtrauktību, ir saistīts vienīgi ar darba organizāciju un Satversmes

101. pantā ietvertu likumdevēja rīcības brīvību noteikt priekšnoteikumus dienesta amatpersonu nodarbināšanai valsts svētku dienās, bet ne ar darba samaksas jautājumiem.

Tāpat jāņem vērā, ka ne visas dienesta amatpersonas patiešām tiek nodarbinātas valsts svētku dienās. Tomēr visām dienesta amatpersonām, kuras nestrādā tostarp tajās valsts svētku dienās, kuras citādi ir nedēļas darba dienas, tiek izmaksāta tām attiecīgi noteiktā alga. Proti, tām tiek nodrošināta apmaksāta brīvdiena valsts svētku dienās. Taisnīguma princips demokrātiskā tiesiskā valstī paredz, ka tiesību normām un to piemērošanas rezultātam jābūt taisnīgam. Attiecībā uz dienesta amatpersonu darba samaksu tas nozīmē, ka amatpersonām ir jāsaņem ne vien atbilstoša, bet arī savstarpēji salīdzināma samaksa par noteiktos apstākļos paveiktu darbu. Tādēļ taisnīguma principam neatbilstoša ir situācija, kad, nostrādājot vienādu stundu skaitu noteiktā periodā, dienesta amatpersonas, kurām ir jāstrādā valsts svētku dienās, saņem tādu pašu atalgojumu kā dienesta amatpersonas, kurām nav jāstrādā valsts svētku dienās.

Nepieciešamība nodrošināt ar dienestu saistīto valsts funkciju nepārtrauktību pati par sevi nevar pamatot tādas darba samaksas sistēmas izveidošanu, kura neparedz dienesta amatpersonām kompensēt darbu valsts svētku dienās.

Tādējādi likumdevējs nav pienācīgi veicis pasākumus Satversmes 107. pantā ietvertā pozitīvā pienākuma izpildei noteikt dienesta amatpersonām atbilstošu samaksu par darbu valsts svētku dienās, kura pilda ne vien paveikto darbu atlīdzinošu, bet arī kompensējošu funkciju.

Līdz ar to apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz dienesta amatpersonai tiesības saņemt atbilstošu samaksu par darbu valsts svētku dienās, neatbilst Satversmes 107. pantam.

23. Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu. Tā kā apstrīdētā norma atzīta par neatbilstošu Satversmes 107. pantam, nav nepieciešams vērtēt tās atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

24. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas, ja tiesa nav noteikusi citādi. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktam Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru zaudē spēku apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Satversmes tiesa ir atzinusi: lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, lietās, kas ierosinātas pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesai

citstarp jāizvērtē, kāda ietekme uz attiecīgo lietu būs tās spriedumam (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 25. punktu*). Vienlaikus Satversmes tiesai jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 14. punktu*).

24.1. Apstrīdētā norma attiecas uz plašu dienesta amatpersonu loku. Turklāt valsts amatpersonu atalgojums tiek izmaksāts no valsts budžeta līdzekļiem, tādēļ izmaiņas atalgojuma sistēmā ir cieši saistītas ar valsts budžetā paredzētajiem izdevumiem un to plānošanu. Satversmes tiesa nevar stāties likumdevēja vietā un norādīt uz piemērotākiem lēmumiem vai arī noteikt, kā sadalāmi valsts budžeta līdzekļi (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 22. punktu*).

Apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no 2023. gada 1. janvāra, jo likumdevējam ir nepieciešams laiks jauna tiesiskā regulējuma pieņemšanai, kas citstarp var prasīt dienesta amatpersonām noteiktās darba samaksas sistēmas pārskatīšanu kopumā.

24.2. Vērtējot šā sprieduma ietekmi uz Administratīvās rajona tiesas tiesvedībā esošo lietu Nr. A420133120, jāsecina: lai šā sprieduma rezultāts ietekmētu tiesisko situāciju, kādā ir persona, kuras tiesību aizsardzībai iesniegts pieteikums administratīvajā lietā, apstrīdēto normu nepieciešams atzīt par spēkā neesošu no brīža, kad radās personas pamattiesību aizskārums, proti, no apstrīdētās normas piemērošanas brīža.

Satversmes tiesa ir informēta arī par vēl divām administratīvās tiesas lietām, kurās tiesvedība ir apturēta, gaidot izskatāmās lietas rezultātu. Turklāt nevar izslēgt iespējamību, ka vēl kāda persona ir uzsākusi savu ar apstrīdēto normu aizskarto pamattiesību aizsardzību.

Lai aizsargātu to personu pamattiesības, kuras ir uzsākušas savu tiesību aizsardzību, nepieciešams noteikt, ka apstrīdētā norma attiecībā uz šīm personām zaudē spēku no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 14. panta sesto daļu, ciktāl tā neparedz Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu

ar speciālajām dienesta pakāpēm tiesības saņemt atbilstošu samaksu par darbu valsts svētku dienās, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 107. pantam un spēkā neesošu no 2023. gada 1. janvāra.**

2. Attiecībā uz personām, kuras uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 14. panta sesto daļu, ciktāl tā neparedz Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm tiesības saņemt atbilstošu samaksu par darbu valsts svētku dienās, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 107. pantam un spēkā neesošu no personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

S. Osipova

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2021. gada 29. decembrī

lietā Nr. 2021-09-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Rēzeknes tiesas pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2021. gada 30. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 30. jūnijam, un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149.⁴⁰ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 30. jūnijam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2008. gada 11. decembrī pieņēma Autoceļu lietošanas nodevas likumu, un tas stājās spēkā 2014. gada 1. jūlijā.

Ar 2019. gada 3. aprīļa likumu "Grozījumi Autoceļu lietošanas nodevas likumā", kas stājās spēkā 2019. gada 13. aprīlī, (turpmāk – 2019. gada 3. aprīļa grozījumi) Autoceļu lietošanas nodevas likums tika papildināts ar 9.¹ pantu, kas noteica īpatnības administratīvo pārkāpumu lietās attiecībā uz pārkāpumiem, kuri fiksēti ar tehniskiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli. Šā panta pirmā daļa noteica subjektus, kuriem uzliek administratīvo sodu par pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, savukārt šā panta otrā daļa noteica:

"Par pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, šā panta pirmajā daļā minētajai personai uzliek minimālo naudas sodu, kāds par attiecīgo pārkāpumu pārvadātājam paredzēts Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā."

Ar 2020. gada 23. aprīļa likumu "Grozījumi Autoceļu lietošanas nodevas likumā", kas stājās spēkā 2020. gada 19. maijā, (turpmāk arī – 2020. gada 23. aprīļa grozījumi) 9.¹ pants tika izslēgts no Autoceļu lietošanas nodevas likuma.

Latvijas PSR Augstākā padome 1984. gada 7. decembrī pieņēma Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu (turpmāk – Kodekss), kas stājās spēkā 1985. gada 1. jūlijā.

Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrā daļa (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 30. jūnijam) noteica, ka par likumā noteiktā valsts autoceļa posma lietošanu, ja autoceļu lietošanas nodeva nav samaksāta, uzliek naudas sodu transportlīdzekļa vadītājam no simt astoņdesmit līdz trīssimt sešdesmit *euro*, bet pārvadātājam – no piecsimt līdz tūkstoš *euro*.

Saeima 2018. gada 25. oktobrī pieņēma Administratīvās atbildības likumu, kas stājās spēkā 2020. gada 1. jūlijā. Tā pārejas noteikumu 1. punksts noteic, ka ar šā likuma spēkā stāšanos spēku zaudē Kodekss.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Rēzeknes tiesa (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrā daļa (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 30. jūnijam) un Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrā daļa (turpmāk kopā arī – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā pārkāpuma lieta Nr. 1A26005620, kurā juridiskajai personai piemēroti septiņi administratīvie sodi par autoceļu lietošanas nodevas nesamaksāšanu. Pārkāpumi tika fiksēti ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, un juridiskajai personai, citstarp pamatojoties uz apstrīdētajām normām, par katru administratīvo pārkāpumu piemērots naudas sods 500 *euro* apmērā (kopsummā 3500 *euro*). Privātpersonai piemērotais sods – 500 *euro* – pārsniedzot vienas dienas nodevas likmi (seši *euro*) vairāk nekā 83 reizes. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka šāda fiksētas soda sankcijas piemērošana, neparedzot iespēju to samazināt un liedzot iespēju vērtēt pārkāpuma raksturu un smagumu, nav samērīga un atbilstoša Eiropas Savienības tiesībām.

Eiropas Parlamenta un Padomes 1999. gada 17. jūnija direktīvas 1999/62/EK par dažu infrastruktūru lietošanas maksas noteikšanu smagajiem kravas transportlīdzekļiem, kas grozīta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 17. maija direktīvu 2006/38/EK, (turpmāk – Direktīva) 9.a pants piešķirot dalībvalstīm plašu rīcības brīvību tiesiskā regulējuma un sankciju noteikšanā, lai nodrošinātu ceļa nodevu iekasēšanu. Tomēr Eiropas Savienības Tiesa, interpretējot minēto pantu, esot norādījusi: ja nav veikta Eiropas Savienības tiesību aktu saskaņošana attiecībā uz piemērojamām sankcijām par tādu nosacījumu neievērošanu, kas paredzēti ar šiem tiesību aktiem izveidotajā sistēmā, tad dalībvalstu kompetencē ir tādu sankciju izvēlēšanās, kuras tās uzskata par piemērotām.

Tomēr dalībvalstīm šī kompetence esot jāīsteno, ievērojot Eiropas Savienības tiesības un vispārējos tiesību principus, tostarp samērīguma principu. Eiropas Savienības Tiesa esot skatījusi lietu, kurā vienam pārvadātājam piemērotais sods pārsniedzis maksājamās ceļa nodevas apmēru 500 reizes, bet otram pārvadātājam – 87 reizes. Vērtējot piemēroto naudas sodu samērīgumu ar izdarīto pārkāpumu raksturu konkrētajā lietā, tiesa atzinusi, ka šādu sodu bardzība ir efektīva un preventīva, tomēr vienlaikus norādījusi, ka fiksētu soda sankciju piemērošana, nevērtējot pārkāpuma raksturu un smagumu, nav saderīga ar Direktīvas 9.a panta noteikumiem un vispārējiem Eiropas Savienības tiesību principiem.

Sankcijas bardzībai esot jāatbilst attiecīgā pārkāpuma smagumam, jo šāda prasība izrietot gan no Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 52. panta 1. punkta, gan tās 49. panta 3. punktā paredzētā sodu samērīguma principa. Eiropas Savienības Tiesa esot norādījusi: lai gan Direktīvas 9.a pantā izvirzītajai samērīguma prasībai nav tiešas iedarbības nacionālajā līmenī, tomēr nacionālajai tiesai atbilstoši pienākumam veikt visus vispārīgos vai īpašos pasākumus, kas tiek piemēroti, lai nodrošinātu šīs tiesību normas īstenošanu, ir jāinterpretē valsts tiesības atbilstīgi minētajai normai vai, ja šāda atbilstīga interpretācija nav iespējama, jāatstāj bez piemērošanas jebkura valsts tiesību norma, kuras piemērošana lietas apstākļos izraisītu tādu rezultātu, kas būtu pretrunā ar Eiropas Savienības tiesībām.

Tiesas iespējas atjaunot taisnīgumu katrā konkrētajā gadījumā esot nesaraunami saistītas ar likumdevēja pieņemto procesuālo un materiālo tiesību normu kopumu, saskaņā ar kuru tiek izspriesta konkrētā lieta. Pieteikuma iesniedzēja konstatējusi, ka vairākos pirmās instances tiesu spriedumos ticis norādīts, ka Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzētais sods nav samērīgs un atbilstošs Direktīvas 9.a pantam, taču apelācijas instances tiesas nav devušas savu vērtējumu par šajos tiesu spriedumos norādītajām atsaucēm uz Eiropas Savienības Tiesas praksi. Pirmās instances tiesas nolēmumus esot motivējušas dažādi, bet apelācijas instances tiesas vairākkārt šādās lietās norādījušas, ka sods par pārkāpuma izdarīšanu piemērots atbilstoši noteiktajai soda sankcijai, ka šā soda samērīgumu jau izvērtējis un uz to norādījis likumdevējs un ka noteiktais sods atbilst administratīvā soda mērķim.

Lietā neesot strīda par to, ka tiesību normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē noteiktajā kārtībā un ka tās ir pietiekami skaidri formulētas. Tāpat Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka pienākums maksāt autoceļu lietošanas nodevu ir vērsts uz citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzību, jo tas nodrošina galveno autoceļu uzturēšanu un attīstību, kā arī veicina videi draudzīgāku transportlīdzekļu izmantošanu. Tomēr fiksētas soda sankcijas 500 *euro* apmērā piemērošana, neparedzot

iespēju to samazināt un liedzot iespēju vērtēt pārkāpuma raksturu un smagumu, neesot samērīga un līdz ar to neatbilstot Satversmes 1. pantā ietvertajam samērīguma principam.

Iestādei un tiesai neesot pilnvaru ņemt vērā administratīvā pārkāpuma izdarīšanas apstākļus un smagumu un pielāgot atbilstošu naudas sodu pārkāpējam. Izspriežot lietu, balstoties uz normatīvo regulējumu un ņemot vērā apelācijas instances tiesas nolēmumos paustās atziņas, tiesai neesot iespējams taisīt lietā taisnīgu spriedumu. Likumdevējs neesot ņēmis vērā Eiropas Savienības Tiesas praksē nostiprinātās atziņas, Hartas 49. panta trešo daļu un Direktīvas 9.a pantu un neesot pieņēmis taisnīgas tiesas spriešanai nepieciešamās tiesību normas. Tādējādi neesot ievērots Satversmes 92. panta pirmais teikums.

Autoceļu lietošanas nodevas likuma un Direktīvas mērķi esot iespējams sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, likumdevējam normatīvajā regulējumā paredzot iestādei un tiesai iespēju samazināt piemērojamo soda sankciju atbilstoši pārkāpuma raksturam un smagumam vai arī nosakot zemāku minimālā soda apmēru.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam, bet tiesvedība par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam būtu izbeidzama.

3.1. Likumdevējam esot plaša rīcības brīvība sodu un sodu izpildes politikas veidošanā. Direktīvā neesot reglamentēts tas, kā nosakāmas sankcijas par saskaņā ar šo direktīvu pieņemto valsts noteikumu pārkāpumiem. Dalībvalstu kompetencē esot tādu sankciju izvēlēšanās, kuras tās uzskata par piemērotām, tomēr sankcijām vajagot būt ne tikai samērīgām ar izdarītajiem pārkāpumiem, bet arī efektīvām un preventīvām. Vajagot ņemt vērā arī to, ka Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzētais naudas sods tiek piemērots par autoceļu lietošanas nodevas nesamaksāšanu, nevis par tās nesamaksāšanu pilnā apmērā.

Pieteikuma iesniedzēja atsaukusies uz divām Eiropas Savienības Tiesas lietām, kurās tika vērtēts Ungārijā par autoceļu lietošanas nodevas nesamaksāšanu paredzētā naudas soda apmēra samērīgums. Tomēr Ungārijā esot bijis noteikts fiksēta apmēra naudas sods atkarībā no transportlīdzekļa kategorijas. Savukārt Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā noteikts, ka tiek piemērots naudas sods no 500 līdz 1000 *euro*, un konkrētu naudas sodu likumdevējs paredzējis tikai vienā gadījumā, tas ir, gadījumā, kad administratīvais pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem. Šajā gadījumā likumdevējs neatkarīgi no administratīvā pārkāpuma rakstura un smaguma esot izšķīries par privātpersonai vislabvēlīgāko risinājumu, nosakot mazāko iespējamo naudas soda apmēru. Pēc Saeimas ieskata, šāds

naudas sods nevar tikt atzīts par fiksētu naudas sodu, jo pat tad, ja nebūtu Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrās daļas, vērtējot attiecīgā administratīvā pārkāpuma raksturu un smagumu, iestāde un tiesa nedrīkstētu noteikt par 500 *euro* mazāku naudas sodu.

Pieteikuma iesniedzēja norāda uz Eiropas Savienības Tiesas atzīto, ka par nesamērīgu atzīstams tāds naudas sods, kas 87 un 500 reizes pārsniedz summu, kāda būtu maksājama kā autoceļu lietošanas nodeva. Tomēr esot jāņem vērā, ka ir dažādas autoceļu lietošanas nodevas likmes (dienas, nedēļas, mēneša vai gada likme) un jebkurā gadījumā piemērojamam naudas sodam jābūt efektīvam un preventīvam. Piemēram, salīdzinot minimālo naudas sodu (500 *euro*) un transportlīdzekļiem ar pilnu masu no 3001 kilograma līdz 3500 kilogramiem noteikto autoceļu lietošanas nodevas gada likmi (300 *euro*), kas ir mazākā iespējamā nodevas gada likme, esot secināms, ka piemērojamais minimālais naudas sods ir tikai 1,67 reizes lielāks par to. Ja naudas soda samērīgumu vērtētu tikai un vienīgi attiecībā uz dienas likmi, izveidotos tāda situācija, ka nav efektīvas un preventīvas sankcijas par citu autoceļu lietošanas nodevas likmju nesamaksāšanu. Naudas sodam vajagot būt samērīgam ar pārkāpumu, kas izpaudies arī kā šīs nodevas gada likmes nesamaksāšana. Tāpat nebūtu pieļaujams, atsaucoties tikai uz vienas valsts pieredzi, atzīt, ka Latvijā noteiktais naudas soda apmērs ir nesamērīgs.

Pirms tika paaugstināts transportlīdzekļa vadītājam piemērojamais naudas sods, esot konstatēta problēma, ka ievērojama daļa autopārvadātāju nemaksā autoceļu lietošanas nodevu, jo viņiem samaksāt sodu bija izdevīgāk nekā samaksāt autoceļu lietošanas nodevu visam gadam. Ja minimālais naudas sods tiktu samazināts līdz iepriekšējam apmēram, tas ir, līdz 120 *euro*, tad minētā problēma rastos no jauna. Turklāt Latvijā vēl aizvien situācija esot tāda, ka likumā noteiktu pienākumu izpildē liela nozīme ir sodam, proti, tieši sods esot tas, kas attur no pārkāpuma izdarīšanas un mudina izpildīt likumā noteikto pienākumu.

Pēc Satiksmes ministrijas sniegtās informācijas, šobrīd esot ievērojami samazinājies to personu skaits, kuras nepilda pienākumu maksāt autoceļu lietošanas nodevu. Viens no pasākumiem autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas disciplīnas uzlabošanai esot šādu pārkāpumu fiksēšana ar tehniskajiem līdzekļiem. Tāpat nozīme esot arī informatīvajiem pasākumiem.

Saeima papildus vērš uzmanību uz to, ka saskaņā ar Kodeksa 294. panta otro daļu par naudas soda uzlikšanu pieņemtā lēmuma izpildi ar konkrētu nosacījumu varēja atlikt uz laiku līdz sešiem mēnešiem no lēmuma pieņemšanas dienas.

Ņemot vērā minēto, Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzētais minimālais naudas sods esot uzskatāms par samērīgu.

3.2. Administratīvo pārkāpumu process tiesā saskaņā ar spēku zaudējušo Kodeksu bijis veidots tādējādi, lai tiktu īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār izpildvaras lēmumiem par personas saukšanu pie administratīvās atbildības. Šīs kontroles rezultātā tiesai esot iespēja arī novērst tiesību normām neatbilstoša lēmuma sekas attiecībā uz personu – gan atcelt iestādes pieņemto lēmumu, gan arī samazināt personai piemēroto naudas sodu, iekļaujoties likumdevēja noteiktajos par attiecīgo administratīvo pārkāpumu uzliekamā naudas soda apmēros.

Ja iestāde saukusi personu pie administratīvās atbildības, piemērojot par attiecīgo pārkāpumu paredzēto minimālo naudas sodu, tad tiesai neesot tiesību samazināt personai piemērotā naudas soda apmēru, jo tas jau esot mazākais iespējamais naudas sods, kādu likumdevējs paredzējis par attiecīgo pārkāpumu. Ja tiktu secināts, ka Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrās daļas dēļ tiesai nav iespējams nodrošināt Satversmes 92. panta pirmajam teikumam atbilstošu tiesas procesu, tad nāktos izdarīt arī tādu secinājumu, ka tiesai nav iespējams nodrošināt tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilstošu tiesas procesu ikvienā gadījumā, kad iestāde ir piemērojusi mazāko iespējamo naudas sodu.

Arī tad, kad administratīvais pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, tiesai saskaņā Kodeksa 289.⁶ panta devīto daļu, izskatot administratīvā pārkāpuma lietu, saglabājoties pienākums izlemt visus tos pašus jautājumus, kas tai jāizlemj citos gadījumos. Tādējādi tiesa varot īstenot visaptverošu kontroli un atcelt tādu lēmumu par personas saukšanu pie administratīvās atbildības, kurš neatbilst tiesību normām.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā nesamērīgums veidojoties nepareizas tiesību normu piemērošanas dēļ. Proti, ja no konkrētā gadījuma faktiskajiem apstākļiem patiesi izriet tas, ka persona par tās izdarīto administratīvo pārkāpumu informēta tikai pēc tam, kad šis pārkāpums fiksēts jau septiņas reizes, tad šāda administratīvā sodīšana esot pretrunā ar Kodeksa 22. pantā noteikto administratīvās sodīšanas mērķi. No sodīšanas mērķa izrietot, ka personai pēc tam, kad tā informēta par administratīvo pārkāpumu, ir jādod iespēja lemt par savu turpmāko rīcību – atturēties no pārkāpumiem vai ne.

Tiesu praksē esot bijuši gadījumi, kad administratīvo pārkāpumu protokoli par cita veida administratīvajiem pārkāpumiem atcelti tāpēc, ka piemērotais naudas sods neatbilst administratīvā soda mērķim un taisnīguma principam. Tas nozīmējot, ka Pieteikuma iesniedzējas rīcībā ir visas nepieciešamās juridiskās metodes, lai konkrētajā lietā panāktu taisnīgu atrisinājumu un pieņemtu taisnīgu nolēmumu. Pēc Saeimas ieskata, arī samērīguma princips var kalpot par pamatu administratīvo pārkāpumu protokolus atcelšanai, ciktāl šā principa pārkāpums izpaudies tiesību piemērošanā.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā atsevišķi būtu vērtējams arī tas, vai dubultās sodīšanas nepieļaujamības principam atbilst tāda situācija, ka personai tiek piemērots administratīvais sods par vienā un tajā pašā dienā, bet atšķirīgā laikā izdarītu vienu un to pašu administratīvo pārkāpumu, kas fiksēts, personai braucot ar vienu un to pašu transportlīdzekli pa vienu un to pašu ceļa posmu. Vajagot ņemt vērā arī to, ka īsākais periods, par kuru iespējams samaksāt autoceļu lietošanas nodevu, ir viena diena.

Tiesības uz taisnīgu tiesu neprasot, lai tiesa, pārbaudot lēmumu par personas saukšanu pie administratīvās atbildības, pati izdarītu lietderības apsvērumus un uz to pamata noteiktu personai citu piemērojamo sodu. Tas esot likumdevēja izšķiršanās jautājums. Tas vien, ka spēku zaudējušā Kodeksa 289.¹² panta otrajā daļā tiesai bija paredzēta iespēja grozīt soda apmēru, nedodot pamatu secināt, ka šāda iespēja paredzama tāpēc, lai nodrošinātu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam atbilstošu tiesas procesu. Līdz ar to Saeima uzskata, ka tiesvedība lietā daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam būtu izbeidzama.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Ar 2016. gada 23. novembra grozījumiem ticis paaugstināts transportlīdzekļa vadītājam piemērojamais naudas sods un paredzēts, ka pie administratīvās atbildības var tikt saukts ne tikai transportlīdzekļa vadītājs, bet arī pārvadātājs. Grozījumi bijuši nepieciešami, lai motivētu transportlīdzekļu vadītājus un pārvadātājus aktīvāk maksāt autoceļu lietošanas nodevu. Grozījumu mērķis bijis palielināt ieņēmumus no autoceļu lietošanas nodevas, palielinot naudas sodu tādā apmērā, lai personām būtu izdevīgāk maksāt autoceļu lietošanas nodevu, nevis sodu.

Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzētais sods atbilstot samērīguma prasībām. No 2016. gada 23. novembra likuma "Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā", kas stājās spēkā 2017. gada 1. janvārī, (turpmāk – 2016. gada 23. novembra grozījumi) izstrādes materiāliem izrietot, ka tika detalizēti izvērtēts sasniedzamais mērķis un tā nozīmīgums, pārkāpuma smagums, tostarp salīdzinot to ar citiem līdzīgiem pārkāpumiem, kā arī iespējamais ekonomiskais ieguvums no pārkāpuma. Neesot pamata uzskatīt, ka šāda apmēra sods personai radītu pārmērīgu apgrūtinājumu. Tāpat Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā neesot paredzēts fiksēta apmēra sods, jo tā amplitūda esot pietiekami liela, lai, ievērojot konkrētās lietas apstākļus, nodrošinātu soda individualizāciju.

Arī atbilstoši pašlaik spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam gadījumos, kad pārkāpumu fiksē ar tehniskajiem līdzekļiem, personai esot

piemērojams par attiecīgo pārkāpumu noteiktais minimālais naudas sods. Šādos gadījumos būtu sarežģīti vai pat neiespējami noskaidrot un izvērtēt visus tos apstākļus, kas tiek izvērtēti gadījumā, kad pārkāpumu nefiksē ar tehniskajiem līdzekļiem. Tieši tāpēc, lai novērstu risku, ka administratīvā pārkāpuma procesa efektivitātes uzlabošana noved pie nesamērīga vai netaisnīga soda, likumdevējs esot noteicis, ka šajās lietu kategorijās piemērojams minimālais par attiecīgo pārkāpumu noteiktais sods. Tādējādi Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrā daļa novērsusi tos iespējamus trūkumus soda piemērošanas procesā, kādi varētu rasties gadījumos, kad pārkāpumu fiksē ar tehniskajiem līdzekļiem.

Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrās daļas regulējums neesot uzskatāms par tādu, kas paredzētu fiksētu naudas sodu Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izpratnē. Neatkarīgi no minētās normas satura saskaņā ar Kodeksu iestāde tāpat nevarētu noteikt mazāku sodu par Kodeksā noteikto minimālo soda robežu. Tāpat tiesa nevarētu arī mīkstināt noteikto sodu, ja personai jau tā ir piemērots minimālais sankcijā pieļaujamais sods. Arī Kodeksa 289.¹² panta otrās daļas regulējums tiesai neesot paredzējis tiesības noteikt par normatīvajā aktā paredzēto minimālo soda robežu mazāku sodu. Naudas soda apmēru, tā minimālās un maksimālās robežas nosakot likumdevējs. Savukārt tas, ka tiesai nav tiesību noteikt par likumā noteikto minimālo robežu mazāku sodu, nenozīmējot, ka ir pārkāptas personas tiesības aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.

Attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošās lietas apstākļiem Tieslietu ministrija norāda, ka, nosakot sodu par konkrētu administratīvo pārkāpumu, citstarp jāņem vērā soda mērķis – panākt, lai pārkāpumu izdarījusī persona un citas personas izpildītu likumā noteiktās prasības un atturētos no jaunu pārkāpumu izdarīšanas. Proti, personai, kura izdarījusi administratīvo pārkāpumu, esot jādod iespēja un laiks, lai tā izbeigtu pārkāpumu un izpildītu likumā noteiktās prasības. Tomēr minētais nenozīmējot, ka Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrā daļa neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Tāpat esot jānošķir ilgstošs vai turpināts administratīvais pārkāpums no situācijas, kad ir izdarīti vairāki atsevišķi administratīvie pārkāpumi. Amatpersonai un tiesai vajagot izvērtēt, vai nākamie pārkāpumi, kas fiksēti ar tehniskajiem līdzekļiem, patiešām ir jauni administratīvie pārkāpumi. Atskaites punkts varētu būt brīdis, kad pārkāpums ir pārtraukts, proti, fiksēts, un par to ir paziņots personai. Savukārt tad, ja tiek uzskatīts, ka katrs ar tehnisko līdzekli fiksētais pārkāpums ir jauns administratīvais pārkāpums, tā esot nepareiza tiesību normu piemērošana. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējas rīcībā esot visas nepieciešamās juridiskās metodes, lai konkrētajā lietā pieņemtu taisnīgu nolēmumu.

5. Pieaicinātā persona – Satiksmes ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Satiksmes ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim un papildus norāda, ka autoceļu lietošanas nodevas apmērs esot atkarīgs no transportlīdzekļa motora izmešu līmeņa, transportlīdzekļa vai transportlīdzekļu sastāva asu skaita un pilnas pieļaujamās masas. Transportlīdzekļa turētājs varot izvēlēties dienas, nedēļas, mēneša vai gada likmi, tādējādi izvēloties sev ekonomiski izdevīgāko veidu, kādā maksāt par Latvijas galveno un reģionālo autoceļu izmantošanu.

Pirms 2016. gada 23. novembra grozījumu pieņemšanas spēkā bijušais soda apmērs (120 *euro*) esot bijis nesamērīgi zems, salīdzinot ar lielāko autoceļu lietošanas nodevas gada likmi un sodu par līdzīgiem administratīvajiem pārkāpumiem. Turklāt arī citās Eiropas Savienības dalībvalstīs sods par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumiem minēto grozījumu veikšanas brīdī bijis lielāks.

Valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Latvijas Valsts ceļi" esot realizējusi autoceļu lietošanas nodevas samaksas kontroles pilotprojektu. Tā ietvaros esot izveidota informācijas tehnoloģiju infrastruktūra un uzstādītas autoceļu lietošanas nodevas samaksas kontroles iekārtas. Pilotprojekta pirmās kārtas ietvaros, proti, no 2017. gada 24. jūlija līdz 2018. gada 15. jūnijam, esot konstatēts, ka par 16 procentiem transportlīdzekļu nav samaksāta autoceļu lietošanas nodeva. Savukārt pilotprojekta otrās kārtas ietvaros – no 2018. gada jūlija līdz 2020. gada 31. maijam – jau pirmajā mēnesī divās kontroles vietās konstatēts, ka par 5,59 procentiem transportlīdzekļu nav samaksāta valsts nodeva. Visā pilotprojekta īstenošanas laikā autoceļu lietošanas nodevas nemaksātāju skaits samazinājies par 60 procentiem. Šajā periodā jau pēc viena gada, kad transportlīdzekļu īpašnieki, turētāji vai pārvadātāji sapratuši, ka sods ir neizbēgams (jo kontrole tika veikta ar tehniskajiem līdzekļiem), pārkāpumu skaits esot samazinājies jau līdz 1,74 procentiem. Tas apliecinot, ka grozījumi Kodeksa 149.⁴⁰ pantā, ar kuriem sodi par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumiem tika palielināti, ir jāvuši būtiski samazināt šādu pārkāpumu skaitu.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ pants, ciktāl tas liedz iespēju sniegt transportlīdzekļa īpašniekam informāciju par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, nesamērīgi ierobežo tiesības uz taisnīgu tiesu.

Naudas sods esot viens no vismazāk personas pamattiesības ierobežojošiem administratīvo sodu veidiem, un pat bargākais sods, kas bijis noteikts Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā, neesot sasniedzis Kodeksa

26. pantā paredzētā maksimālā naudas soda apmēru. Minēto apmēru konkrētajā gadījumā neesot sasniegusi arī visu uzlikto naudas sodu kopsomma. Naudas sods 500 *euro* apmērā acīmredzami nevarētu ietekmēt juridiskās personas iespējas īstenot savas pamattiesības. Turklāt likumdevējs esot vispusīgi apsvēris un pamatojis naudas soda noteikšanu konkrētajā apmērā. Tādējādi Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā juridiskajai personai paredzētais naudas sods 500 *euro* apmērā neesot uzskatāms par acīmredzami nesamērīgu.

Administratīvā soda mērķis nebūtu pretstatāms Kodeksa 35. pantā ietvertajam soda neizbēgamības principam. Attiecīgi tas, ka līdz brīdim, kad iestādes lēmums par administratīvā soda uzlikšanu tiek paziņots vainīgajai personai, tā jau ir izdarījusi vairākus vienādus administratīvos pārkāpumus, pats par sevi nebūtu uzskatāms par iemeslu nelemt par soda uzlikšanu vai par šķērslī administratīvā soda mērķa sasniegšanai. Pretējā gadījumā būtu jāatzīst, ka arī lēmumi par pārkāpumiem, kas izpaukušies kā atļautā braukšanas ātruma pārsniegšana un fiksēti ar tehniskajiem līdzekļiem, nav vērsti uz administratīvā soda mērķa sasniegšanu, jo tie neattur personas no jauna pārkāpuma izdarīšanas.

Atbilstoši Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta pirmajai daļai sodu piemērojot transportlīdzekļu un to vadītāju valsts reģistrā norādītajam transportlīdzekļa turētājam. Tādējādi, ar tehniskajiem līdzekļiem fiksējot autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu, netiekot iegūta informācija par transportlīdzekļa vadītāju, bet tiekot prezumēts, ka pārkāpuma izdarītājs ir transportlīdzekļa īpašnieks vai reģistrētais lietotājs. Savukārt saskaņā ar tā paša panta ceturto daļu pienākums uzklaušīt transportlīdzekļa īpašnieku bijis paredzēts vienīgi tādā gadījumā, kad pārkāpuma izdarīšanas brīdī transportlīdzeklis nav atradies tā īpašnieka valdījumā citas personas prettiesisku darbību dēļ. Tādējādi Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ pants, ciktāl tas liedz iespēju sniegt transportlīdzekļa īpašniekam informāciju par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, pēc būtības esot uzskatāms par tiesību uz taisnīgu tiesu elementa – tiesību tikt uzklaušītam – ierobežojumu.

7. Pieaicinātā persona – valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Latvijas Valsts ceļi" – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam, kā arī pilnībā pievienojas Saeimas un Satiksmes ministrijas paustajam viedoklim.

8. Pieaicinātā persona – biedrība "Autopārvadātāju asociācija "Latvijas auto"" – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam, Direktīvai, Hartas 49. panta 3. punktam un 52. panta 1. punktam, kā arī Eiropas Savienības Tiesas

judikatūrā un Eiropas Savienības tiesībās atzītajiem vispārējiem tiesību principiem, tostarp samērīguma principam.

Apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 1. pantam, jo privātpersonai piemērotais kopējais naudas sods (3500 *euro*) esot nesamērīgi liels – 146 reizes lielāks nekā par četrām kalendāra dienām maksājamās autoceļu lietošanas nodevas apmērs. Tā kā pārkāpums tiek fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, vienas dienas laikā naudas sods varot tikt piemērots vairākas reizes, lai gan autoceļu lietošanas nodeva tiek maksāta par vienu kalendāra dienu. Tomēr iestāde un tiesa apstrīdēto normu dēļ nevarot izvērtēt katru atsevišķo pārkāpumu un rast taisnīgu risinājumu. Pat tad, ja tiesa, vērtējot lietas apstākļus, uzskata, ka pārkāpums ir maznozīmīgs, minimālais soda apmērs, ko tiesa var piespriest, esot nesamērīgi bargs. Līdz ar to personām tiekot aizskartas arī Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Apstrīdēto normu piemērošana nodarot personas tiesībām un likumiskajām interesēm ievērojamus zaudējumus, kā arī negatīvi ietekmējot saimniecisko darbību autopārvadājumu nozarē. Autoceļu lietošanas nodevas likuma un Direktīvas mērķi esot iespējams sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Likumdevējs esot varējis noteikt tikai maksimālo sankciju, paredzot iestādei un tiesai iespēju noteikt piemērojamā soda apmēru atbilstoši pārkāpuma raksturam un smagumam. Tāpat esot bijis iespējams noteikt zemāku minimālā soda apmēru.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "LATVIJAS CEĻU BŪVĒTĀJS" – uzskata, ka apstrīdētās normas nodrošina godīgu, taisnīgu un vienveidīgu tiesību normu piemērošanu un veicina likumu godprātīgu ievērošanu.

Tas, ka likumu pārkāpusī persona 2018. gadā ir maksājusi autoceļu lietošanas nodevu, apliecinot to, ka šī persona bijusi informēta par spēkā esošo regulējumu. Tādējādi izdarītos pārkāpumus nevarot uzskatīt par nejaušu sagādīšanos vai kādas atsevišķas amatpersonas neizdarību, bet gan par apzinātu izvairīšanos no likuma pildīšanas. Līdz ar to piemērotais sods esot taisnīgs un pelnīts.

Autoceļu lietošanas nodevas likumā paredzētā nodeva Latvijā esot vienīgais ilgtermiņā prognozējamais avots ceļu un tiltu rekonstrukcijas, remonta un uzturēšanas finansēšanai. Tomēr no šīs nodevas gūto ieņēmumu īpatsvars gadskārtējos valsts un pašvaldību pasūtījumos esot mazāks par 10 procentiem no vidējā gada darbu pasūtījumu apjoma attiecībā uz valsts un pašvaldību ceļiem. Līdz ar to neesot pamata runāt par šo nodevu kā par tādu ieņēmumu avotu, kas nodrošina ceļu infrastruktūras funkcionēšanu. Autoceļu lietošanas nodevas unikalitāte gan esot tā, ka likumdevējs nevar pārdalīt šos ieņēmumus kādiem citiem mērķiem, kā tas tiekot darīts, piemēram, ar ikgadējiem ieņēmumiem no degvielas akcīzes nodokļa.

10. Pieaicinātā persona – *Mg. iur. Modris Žeivots* – uzskata, ka fiksētas soda sankcijas piemērošana, neparedzot iespēju to samazināt un liedzot iespēju vērtēt pārkāpuma raksturu un smagumu, nav samērīga un atbilstoša Satversmes 92. pantam, Hartas 49. panta 3. punktā un Direktīvas 9.a pantā izvirzītajai samērīguma prasībai, kā arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūrai šajā jomā.

Latvijas tiesu judikatūrā esot nostiprināta atziņa, ka, par administratīvo pārkāpumu paredzot fiksētu (konstantu) naudas sodu, šā soda samērīgumu jau izvērtējis likumdevējs un tas atbilst Kodeksā noteiktajam soda mērķim. Tomēr fiksētie naudas sodi neļaujot ņemt vērā visu lietas apstākļu kopumu atbilstoši Kodeksa 32. panta otrajā daļā un 272. pantā noteiktajam.

Atbilstoši normatīvajam regulējumam ar tehniskajiem līdzekļiem fiksētā informācija par autoceļu lietošanas nodevas nesamaksāšanu tiek nodota Valsts policijai, kas ir tiesīga pieņemt lēmumu administratīvā pārkāpuma lietā. Proti, lēmums par soda piemērošanu netiekot sastādīts sistēmā automātiski, bet to pieņemot Valsts policijas amatpersona, pamatojoties uz lietā esošo informāciju. Tādas situācijas kā Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā varētu tikt novērstas, uzliekot pienākumu Valsts policijai pēc savas iniciatīvas noskaidrot lietas faktiskos apstākļus, tai skaitā informēt vainīgo personu par šādiem, īpaši vienas dienas laikā fiksētiem atkārtotiem pārkāpumiem, pirms tiek pieņemts lēmums par soda uzlikšanu. Tas neprasītu lielus budžeta līdzekļus, toties tiktu novērsta pārkāpuma turpināšanās un vienlaikus nodrošinātas procesa dalībniekiem vienādas iespējas īstenot savas tiesības.

Neviens nevarot tikt sodīts par vienu un to pašu pārkāpumu divas un vairākas reizes dienā, kamēr pirmais lēmums par soda uzlikšanu vainīgajai personai nav darīts tai zināms, kā arī neparedzot personai iespēju izteikt savu viedokli un iesniegt pierādījumus. Atkārtota personas sodīšana par ilgstošiem pārkāpumiem esot pieļaujama tikai ar tādu nosacījumu, ka persona ir informēta par pirmo lēmumu par administratīvā soda piemērošanu. Pretējā gadījumā persona objektīvu iemeslu dēļ nevarot pati novērst pārkāpumu.

Vairākās Kodeksa normās, piemēram, 260. panta otrajā daļā, 268. panta 4. punktā, 271. panta otrajā daļā un citās, bijis noteikts pienākums izmeklēt pārkāpumu, tai skaitā arī informēt personu par fiksēto pārkāpumu un iespēju tai izteikt savu viedokli. Arī atbilstoši Kodeksa 271. panta ceturtajai daļai amatpersonai bijušas tiesības, nevis pienākums izskatīt lietu bez lietas dalībnieku klātbūtnes gadījumos, kad pārkāpums ceļu satiksmē fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli. Turklāt arī taisnīguma princips ietverot prasību, ka abām procesa pusēm ir tiesības izklāstīt savu viedokli izskatāmajā lietā. Tas nozīmējot, ka Valsts policijai, arī apstrīdēto normu spēkā esības laikā, bijusi iespēja informēt pārkāpēju, tādējādi novēršot pārkāpuma turpināšanos.

Kodeksā neesot bijis ietverts jēdziena "ilgstošs pārkāpums" skaidrojums. Arī tiesu praksē tas ticis saprasts un piemērots dažādi. Tomēr par ilgstošu pārkāpumu esot uzskatāms tāds pārkāpums, kas tā atklāšanas brīdī vēl nav izbeigts. Šobrīd spēkā esošajā Administratīvās atbildības likumā šis trūkums esot novērsts. Minētais likums ne tikai ietverot ilgstoša administratīvā pārkāpuma definīciju, bet citstarp paredzot arī soda piemērošanas kārtību ilgstoša pārkāpuma gadījumā. Proti, ja par administratīvo pārkāpumu piemērots administratīvais sods, taču pārkāpums turpinās un netiek izbeigts, administratīvo sodu par administratīvā pārkāpuma turpināšanu piemērojot pēc tam, kad ir pagājis saprātīgs laiks administratīvā pārkāpuma izbeigšanai. Šādā gadījumā tiek ievērots arī procesuālā taisnīguma princips, dodot personai iespēju izteikt savu viedokli un iesniegt papildu pierādījumus.

Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrā daļa esot zaudējusi spēku, tomēr tai līdzīga norma ietverta Administratīvās atbildības likuma 161. panta trešajā daļā un 162. panta pirmajā daļā. Lai gan pārkāpuma fiksēšana ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, esot specifiska, vēl attīstāma un pētāma joma, tomēr administratīvā pārkāpuma lietvedības principi šādās lietās nedrīkstot atšķirties no vispārējiem normatīvajos aktos noteiktajiem administratīvā pārkāpuma lietvedības pamatprincipiem.

Tādējādi *Mg. iur.* Modris Žeivots uzskata, ka par transportlīdzekļa vadīšanu bez autoceļu lietošanas nodevas samaksāšanas persona visupirms bija sodāma par pirmo pārkāpumu vai vismaz tā bija jāinformē par fiksēto pārkāpumu un tikai tad, kad pagājis saprātīgs termiņš un persona pārkāpumu nav izbeigusi un ir to turpinājusi, būtu piemērojams sods par nākamo pārkāpumu. Turklāt sods būtu piemērojams neatkarīgi no tā, kādā veidā un ar kādiem līdzekļiem pārkāpums fiksēts. Ikkatra administratīvā pārkāpuma izdarītāja sodīšana neesot pašmērķis, sodīšana esot instruments, kas tiek lietots, lai sasniegtu galveno mērķi – veicinātu tiesību normu ievērošanu.

Secinājumu daļa

11. Saeima, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, lūdz izbeigt tiesvedību lietā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Pēc Saeimas ieskata, ņemot vērā Kodeksa 22. pantā paredzēto administratīvā soda mērķi un piemērojot vispārējos tiesību principus, Pieteikuma iesniedzējas rīcībā esot visas nepieciešamās juridiskās metodes, lai konkrētajā lietā panāktu taisnīgu atrisinājumu un pieņemtu taisnīgu nolēmumu. Arī Tieslietu ministrija izsaka šaubas par to, vai ir konstatējams Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteikto pamattiesību ierobežojums.

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas aizskar Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās personas pamattiesības. Likumdevējs neesot ņēmis vērā Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātās atziņas, Hartas 49. panta trešo daļu un Direktīvas 9.a pantu, kā arī neesot pieņēmis taisnīgas tiesas spriešanai nepieciešamās tiesību normas. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā neesot iespējams taisīt taisnīgu spriedumu.

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmajā daļā noteiktais dod Satversmes tiesai tiesības izbeigt lietu, bet neparedz pienākumu to izbeigt. Ja lietā ir sniegti argumenti par tiesvedības izbeigšanu, Satversmes tiesa tos izvērtē pirms apstrīdētās normas satversmības izvērtēšanas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 15. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-63-01 13. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs, vai ir pamats izbeigt tiesvedību lietā daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

11.1. Izskatāmā lieta ierosināta pēc tiesas pieteikuma. Tiesa vēršas Satversmes tiesā gadījumos, ja uzskata, ka tās izskatīšanā esošajā lietā piemērojamā tiesību norma aizskar personas pamattiesības. Tiesas pieteikuma gadījumā jeb tā dēvētās konkrētās kontroles ietvaros lietas izlemšanai nozīmīgi citstarp ir konkrētās lietas apstākļi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-11-01 12.1. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā pārkāpuma lieta, kurā tiek vērtēti Valsts policijas lēmumi, ar kuriem juridiskajai personai piemēroti administratīvie sodi par Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzēto administratīvo pārkāpumu. Saskaņā ar Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otro daļu Valsts policija juridiskajai personai par katru pārkāpumu piemērojusi minimālo naudas sodu, kāds par attiecīgo pārkāpumu paredzēts pārvadātājam, tas ir, 500 *euro*.

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, saskaņā ar apstrīdētajām normām personai piemērojamā naudas soda apmērs – 500 *euro* – esot nesamērīgs, bet apstrīdētās normas neparedzot tiesai iespēju šo soda apmēru samazināt un tāpēc tiesa saskaņā ar šīm normām nevarot taisīt taisnīgu spriedumu.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēja apstrīdēto normu neatbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam saskata tajā apstākļi, ka tiesai nav atbilstošu pilnvaru samazināt tādu personai piemērojamā naudas soda apmēru, kuru tā uzskata par nesamērīgu.

11.2. Saeima, pamatojot lūgumu izbeigt tiesvedību lietā šajā prasījumā daļā, citstarp norāda, ka nesamērīgums Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā veidojoties tieši nepareizas tiesību normu piemērošanas dēļ, proti, tādēļ, ka ir noteikts sods par katru fiksēto pārkāpumu.

Satversmes tiesa jau vairākkārt ir atzinusi, ka tiesību normu piemērošanas, kā arī vispārējās jurisdikcijas tiesu nolēmumu tiesiskuma kontrole nav Satversmes tiesas kompetencē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01 11. punktu*). Gadījumā, kad Satversmes tiesā tiek apstrīdēta tiesvedības procesā piemērotā tiesiskā regulējuma atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, ir būtiski nošķirt jautājumu par apstrīdētā tiesiskā regulējuma satversmību no jautājuma par to, vai apstrīdētais tiesiskais regulējums ir personai pareizi piemērots.

No pieteikuma izriet, ka juridiskajai personai kopumā piemēroti septiņi administratīvie sodi par Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzēto administratīvo pārkāpumu. Starp visiem fiksētajiem pārkāpumiem ir arī tādi, kas fiksēti vienā un tajā pašā dienā, bet atšķirīgos laikos, personai braucot ar vienu un to pašu transportlīdzekli pa vienu un to pašu ceļa posmu. Persona par tās izdarītajiem pārkāpumiem informēta tikai pēc tam, kad tie fiksēti jau septiņas reizes.

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesa, ievērojot tai Satversmē un Satversmes tiesas likumā noteikto kompetenci, nevērtēs, kā būtu piemērojamas apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvā pārkāpuma lietā. Satversmes tiesa tostarp nevērtēs to, vai konkrētajā gadījumā juridiskajai personai piemērojams administratīvais sods par katru fiksēto pārkāpumu un vai tādējādi ir ievērots dubultās sodīšanas aizlieguma princips, bet vērtēs apstrīdēto normu satversmību.

11.3. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesu varas institūcijai jāatbilst vairākām prasībām, lai to atzītu par "taisnīgu tiesu" Satversmes 92. panta pirmā teikuma izpratnē. Visupirms šādai institūcijai jābūt neatkarīgai, objektīvai un kompetentai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 22.3. punktu*).

Satversmes tiesas judikatūrā jau ir vērtēts, vai tiesai ar likumu piešķirtā kompetence atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Satversmes tiesa citstarp secinājusi, ka kompetenta tiesu varas institūcija Satversmes 92. panta pirmā teikuma izpratnē ir ne vien tāda, kurai ir profesionālās prasmes, bet arī piekritība un tiesības izlemt noteiktus jautājumus jeb noteikta apjoma pilnvaras (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-08-01 12.2. punktu*).

Izskatāmajā lietā Pieteikuma iesniedzēja citstarp lūdz izvērtēt, vai apstrīdētās normas nepārkāpj Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteikto par tiesas pilnvaru apjomu. Lai to izvērtētu, Satversmes tiesai nepieciešams noskaidrot, vai administratīvā pārkāpuma procesā tiek īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār lēmumiem par administratīvā soda piemērošanu un vai šīs kontroles rezultātā tiesa var novērst tiesību

normām neatbilstoša iestādes lēmuma par administratīvā soda piemērošanu sekas attiecībā uz personu. Tādējādi izskatāmajā lietā ir nepieciešams turpināt tiesvedību. Savukārt Saeimas lūgums par tiesvedības izbeigšanu ir noraidāms.

Līdz ar to tiesvedība lietā daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam ir turpināma.

12. Izskatot lietu, kas ierosināta pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesai situācija jāizvērtē tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konkrētās administratīvās lietas izspriešanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-08-01 10. punktu*).

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam. Ja ir apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 9. punktu*).

12.1. Autoceļu lietošanas nodevas likums paredz pienākumu maksāt nodevu par šā likuma 1. pielikumā ietvarto valsts galveno un reģionālo autoceļu posmu lietošanu (izņemot to šķērsošanu krustojumos un lietošanu apdzīvotās vietās, kuru robežas apzīmētas ar šā likuma 1.¹ pielikumā noteiktajām ceļa zīmēm) ar noteiktiem kravas transportlīdzekļiem vai to sastāviem.

Atbilstoši Autoceļu lietošanas nodevas likuma 8. panta ceturtajai daļai nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu var fiksēt ar Valsts policijas vai šā likuma 5. panta pirmajā daļā minēto institūciju, kuras administrē nodevu, rīcībā esošiem tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli.

Saskaņā ar Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta pirmo daļu administratīvo sodu par pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, piemēro transportlīdzekļu un to vadītāju valsts reģistrā norādītajam transportlīdzekļa turētājam vai, ja turētājs nav norādīts vai transportlīdzeklis noņemts no uzskaites, – transportlīdzekļa īpašniekam (vadītājam). Savukārt šā panta otrajā daļā bija noteikts, ka par pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, šā panta pirmajā daļā minētajai personai uzliek minimālo naudas sodu, kāds par attiecīgo pārkāpumu pārvadātājam paredzēts Kodeksā.

Atbilstoši Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajai daļai par likumā noteiktā valsts autoceļa posma lietošanu, ja autoceļu lietošanas nodeva nav samaksāta, uzliek naudas sodu transportlīdzekļa vadītājam no 180 līdz 360 *euro*, bet pārvadātājam – no 500 līdz 1000 *euro*.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā administratīvais pārkāpums ticis fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem un līdz ar to atbilstoši

Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrajā daļā noteiktajam juridiskajai personai piemērots minimālais naudas sods, kāds par attiecīgo pārkāpumu bija paredzēts pārvadātājam Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā, – 500 *euro*.

Tādējādi secināms, ka izskatāmās lietas ietvaros apstrīdētās normas ir vērtējamas kā vienots tiesiskais regulējums.

12.2. Izskatot lietu, Satversmes tiesai ir jāpārbauda apstrīdēto normu atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām, citstarp ņemot vērā pieteikuma iesniedzēja argumentāciju un pieteikumā atspoguļotos motīvus un apsvērumus (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-11-01 12.1. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja neiebilst pret to, ka autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu var fiksēt ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli. Pieteikuma iesniedzēja pēc būtības apstrīdēto normu neatbilstību Satversmes 1. pantam saskata tajā apstākļi, ka par apstrīdētajās normās paredzēto pārkāpumu noteiktais naudas soda apmērs – 500 *euro* – esot nesamērīgs. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka šis apmērs pārsniedzot personai, kurai naudas sods piemērots, likumā paredzēto vienas dienas nodevas likmi – seši *euro* – vairāk nekā 83 reizes. Savukārt apstrīdēto normu neatbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam Pieteikuma iesniedzēja saskata tajā apstākļi, ka tai neesot iespēju taisīt taisnīgu spriedumu, jo apstrīdētās normas neparedzot tiesai iespēju lemt par šā naudas soda – 500 *euro* – samazināšanu.

Tādējādi secināms, ka izskatāmās lietas ietvaros Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai gadījumos, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, normatīvajā aktā noteiktais konkrētais naudas soda apmērs ir samērīgs un vai tiesai administratīvā pārkāpuma procesā ir Satversmes 92. panta pirmajam teikumam atbilstošas pilnvaras īstenot kontroli pār iestādes pieņemto lēmumu par personai nosakāmo administratīvo sodu par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu.

Ņemot vērā lietas faktiskos apstākļus un Pieteikuma iesniedzējas argumentus par apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmei, Satversmes tiesa visupirms vērtēs to atbilstību Satversmes 1. pantā ietvertajam samērīguma principam, bet pēc tam – atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

13. Pieteikuma iesniedzēja apstrīdēto normu neatbilstību Satversmes 1. pantam saskata tajā apstākļi, ka par konkrēto pārkāpumu noteiktā minimālā naudas soda apmērs – 500 *euro* – esot nesamērīgs. Tam piekrīt arī biedrība "Autopārvadātāju asociācija "Latvijas auto"". Savukārt Saeima, Tieslietu ministrija un Satiksmes ministrija, kā arī tiesībsargs uzskata, ka

minētais sods atbilst samērīguma principam. Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, nav pamata uzskatīt, ka šāda apmēra sods radītu personai pārmērīgu apgrūtinājumu.

Satversmes 1. pants ietver pienākumu valsts institūcijām savā darbībā ievērot tiesiskas valsts pamatprincipus. Demokrātiskas un tiesiskas valsts principi balstās uz to, ka sabiedrībā pastāv līdzsvars starp pamatvērtībām un tiesību realizāciju (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 13. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-09-01 6. punktu*). Satversmes 1. pants ietver arī visu valsts institūciju pienākumu savā darbībā ievērot samērīguma principu (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 28. februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2006-41-01 11. punktu*).

Samērīguma princips vispārīgā veidā noteic, ka starp valsts varas darbību un mērķi, ko valsts vara ar šo darbību tiecas sasniegt, ir jābūt saprātīgām attiecībām (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 13. punktu*).

Pienākums ievērot samērīguma principu saista ne vien likumdevēju, bet arī valsts pārvaldi un tiesu varu. Ne tikai likumdevējam, pieņemot tiesību normas, ir jāizvērtē šo normu atbilstība samērīguma principam, bet arī valsts pārvaldei, īstenojot valsts varu, katrā konkrētā gadījumā ir jāņem vērā samērīguma princips. Tiesu varai samērīguma principa ievērošanā ir duāla loma: no vienas puses, tās rīcībai un pieņemtajiem lēmumiem ir jāatbilst samērīguma principam, bet, no otras puses, tiesu varas uzdevums ir pārbaudīt, vai likumdevējs un valsts pārvalde nav pārkāpusi samērīguma principu (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 28. februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2006-41-01 11. punktu*).

Izskatāmās lietas ietvaros Satversmes tiesai jāpārbauda, vai apstrīdētajās normās par konkrēto administratīvo pārkāpumu noteiktā naudas soda apmērs gadījumā, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, atbilst samērīguma principam.

14. Izvērtējot atbilstību samērīguma principam, jāņem vērā, ka minētā principa izpausme dažādās tiesību nozarēs var atšķirties. Likumdevēja rīcības brīvība konkrēta jautājuma regulēšanā var būt plašāka vai šaurāka, un Satversmes tiesai ir jāvērtē, vai Saeimas izmantotās rīcības brīvības apjoms atbilst Satversmē noteiktajam (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 15.2. un 15.3. punktu un 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 7. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi: likumdevējam ir plaša rīcības brīvība noteikt sodus par konkrētiem nodarījumiem. Šādu regulējumu pieņemot, likumdevējs parasti balstās uz priekšstatiem, uzskatiem un vērtībām, ko akceptējusi sabiedrība un ko tas ir tiesīgs izteikt normatīvā veidā. Likumdevējs, veidojot sodu politiku, nosaka personas uzvedības

ietvarus, tādējādi aizsargājot sabiedrības drošību (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2013-09-01 10. punktu*).

Likumdevēja īstenotā sodu politika ietver arī rīcības brīvību noteikt administratīvo atbildību par kādu konkrētu rīcību un attiecīgajam pārkāpumam atbilstošu soda veidu, kā arī apmēru. Līdz ar to Satversmes tiesa, izskatot lietas, kas attiecas uz likumdevēja noteiktajiem konkrētajiem pārkāpumiem un par tiem paredzētajiem administratīvajiem sodiem, vērtē, vai likumdevējs rīkojies savas rīcības brīvības robežās, tostarp to, ar kādu nolūku likumdevējs ir noteicis administratīvo atbildību par konkrētu pārkāpumu un vai šī likumdevēja rīcība ir vērsta uz legītimu mērķu sasniegšanu. Savukārt par Satversmē noteikto rīcības brīvības robežu pārkāpšanu būtu uzskatāma, piemēram, tāda situācija, ka tiesību norma neatbilst vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, Eiropas Savienības tiesībām vai starptautiskajām tiesībām.

15. Ar Autoceļu lietošanas nodevas likumu citstarp tika ieviesta Direktīva, kuras mērķis ir infrastruktūru lietošanas maksas noteikšana smagajiem kravas transportlīdzekļiem. Saskaņā ar Direktīvas 9.a pantu dalībvalstis izveido piemērotu kontroles mehānismu un izstrādā par atbilstoši Direktīvai pieņemto valsts noteikumu pārkāpumiem piemērojamo sankciju sistēmu; tās veic visus pasākumus, kas vajadzīgi, lai nodrošinātu šo noteikumu ievērošanu. Noteiktajām sankcijām jābūt efektīvām, samērīgām un preventīvām.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Eiropas Savienības Tiesas judikatūrai par Direktīvas 9.a panta interpretāciju. Savukārt Saeima un Tieslietu ministrija uzskata, ka Latvijas tiesiskais regulējums atšķiras no tā, kādu vērtēja Eiropas Savienības Tiesa lietās, uz kurām atsaucas Pieteikuma iesniedzēja, un līdz ar to Eiropas Savienības Tiesas atziņas nav attiecināmas uz apstrīdētajām normām.

Gan pieņemot nacionālās tiesību normas, gan noskaidrojot nacionālo tiesību normu saturu un piemērojot tās, ir jāņem vērā demokrātiju stiprinošās Eiropas Savienības tiesību normas un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 23.1. punktu*). Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi: ja nav veikta Eiropas Savienības tiesību aktu saskaņošana attiecībā uz piemērojamām sankcijām par tādu nosacījumu neievērošanu, kas paredzēti ar šiem tiesību aktiem izveidotajā sistēmā, tad dalībvalstu kompetencē ir tādu sankciju izvēlēšanās, kuras tās uzskata par piemērotām. Tomēr dalībvalstīm šī kompetence ir jāīsteno, ievērojot Eiropas Savienības tiesības un vispārējos tiesību principus (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 22. marta sprieduma apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 "Euro-Team Kft." un "Spirál-Gép Kft." 39. punktu*).

15.1. No Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet: Direktīvas 9.a pants ir interpretējams tādējādi, ka ar tajā ietvertu samērīguma prasību ir pretrunā tāda sankciju sistēma, kurā paredzēta fiksēta naudas soda uzlikšana par visiem to noteikumu pārkāpumiem – neatkarīgi no to veida un smaguma –, kas attiecas uz pienākumu iekasēt iepriekšēju nodevas samaksu par ceļu infrastruktūras izmantošanu (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 22. marta sprieduma apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 "Euro-Team Kft." un "Spirál-Gép Kft." 50. punktu*).

Atbilstoši Direktīvas 9.a pantam dalībvalsts noteiktie represīvie pasākumi citstarp nedrīkst nedz pārsniegt to, kas nepieciešams, lai sasniegtu attiecīgajos tiesību aktos leģitīmi paredzētos mērķus, nedz arī būt nesamērīgi ar šiem mērķiem (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 22. marta sprieduma apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 "Euro-Team Kft." un "Spirál-Gép Kft." 58. punktu*).

Nevar uzskatīt, ka Direktīvas 9.a pantā izvirzītajai samērīguma prasībai būtu tieša iedarbība. Tomēr valsts tiesai atbilstoši pienākumam veikt visus vispārīgos vai īpašos pasākumus, kas tiek piemēroti, lai nodrošinātu šīs tiesību normas īstenošanu, ir jāinterpretē valsts tiesības atbilstīgi minētajai normai vai, ja šāda atbilstīga interpretācija nav iespējama, jāatstāj bez piemērošanas jebkura valsts tiesību norma, kuras piemērošana lietas apstākļos izraisītu tādu rezultātu, kas būtu pretrunā ar Eiropas Savienības tiesībām (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 4. oktobra sprieduma lietā C-384/17 "Dooel Uvoz-Izvoz Skopje Link Logistic N&N" 62. punktu*).

15.2. Saskaņā ar Autoceļu lietošanas nodevas likuma 4. panta pirmo daļu nodevu maksā atkarībā no transportlīdzekļa motora izmešu līmeņa un no transportlīdzekļa vai transportlīdzekļu sastāva asu skaita par laiku, kurā paredzēts lietot autoceļus saskaņā ar šā likuma 2. pielikumā noteiktajām likmēm. Dienas likme par pielikumā norādīto valsts autoceļu posmu lietošanu ir noteikta robežās no sešiem līdz 12 *euro*, nedēļas likme – no 14 līdz 51 *euro*, mēneša likme – no 28 līdz 101 *euro*, bet gada likme – no 300 līdz 1018 *euro*. Autoceļu lietošanas nodevas likuma 1. pielikumā "Valsts galveno un reģionālo autoceļu posmi, par kuru lietošanu maksājama nodeva" ir noteikti kopumā 17 ceļu posmi, kuru garums ir robežās no 7,1 kilometra līdz pat 306,5 kilometriem. Ja par transportlīdzekli ir samaksāta autoceļu lietošanas nodeva, tas var noteiktajā laika periodā izmantot jebkuru no likumā noteiktajiem autoceļu posmiem.

Līdz ar to secināms, ka Latvijā autoceļu lietošanas nodevas apmēri ir atšķirīgi un atkarīgi no autoceļu lietošanas perioda un noteiktiem transportlīdzekļa tehniskajiem parametriem. Proti, nodevas maksātājs var izvēlēties sev ekonomiski izdevīgāko autoceļu lietošanas periodu un attiecīgi maksāt dienas, nedēļas, mēneša vai gada nodevas likmi.

15.3. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas paredz fiksētu apmēra naudas soda piemērošanu, un norāda, ka tajās noteiktais naudas soda apmērs – 500 *euro* – 83 reizes pārsniedz konkrētajai personai, kas vērsusies tiesā, piemērojamo vienas dienas nodevas likmi (sešus *euro*).

15.3.1. Eiropas Savienības Tiesa to, vai Direktīvas 9.a pantam atbilst tāda sankciju sistēma, kurā paredzēta fiksēta naudas soda piemērošana, ir vērtējusi attiecībā uz Ungārijas nacionālajos normatīvajos aktos noteikto tiesisko regulējumu. Eiropas Savienības Tiesa konstatēja, ka Ungārijā transportlīdzekļu vadītājiem par pārkāpumiem, kas attiecas uz pienākumu maksāt nodevu par ceļu infrastruktūras izmantošanu, piemērojamais naudas sods tika noteikts, balstoties tikai uz transportlīdzekļa kategoriju, kura savukārt tika noteikta pēc transportlīdzekļa asu skaita. Eiropas Savienības Tiesa secināja, ka Ungārijas normatīvie akti neparedz tiesai pilnvaras, piemērojot naudas sodu, ņemt vērā transportlīdzekļa vadītāja uzvedību, izdarītā pārkāpuma veidu un smagumu (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 22. marta sprieduma apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 "Euro-Team Kft." un "Spirál-Gép Kft." 44. un 47. punktu*).

Tomēr Latvijā likumdevējs Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā ir noteicis minimālo un maksimālo par konkrēto pārkāpumu uzliekamā naudas soda apmēru. Proti, transportlīdzekļa vadītājam piemērojams naudas sods no 180 līdz 360 *euro*, bet pārvadātājam – no 500 līdz 1000 *euro*. Līdz ar to tiesību normu piemērotājam, ņemot vērā izdarītā pārkāpuma raksturu, pārkāpēja personību, viņa vainas pakāpi, mantisko stāvokli, atbildību mīkstinājošos un pastiprinošos apstākļus, katrā konkrētajā gadījumā ir iespēja noteikt personai piemērojamā naudas soda apmēru Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzētajās robežās (*sk. Kodeksa 32. panta otro daļu*). Noteiktā naudas soda minimālā un maksimālā robeža ļauj nodrošināt soda individualizāciju, ievērojot konkrētās lietas apstākļus.

Apstrīdētajās normās paredzētajā gadījumā, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, uzliktais sods nav uzskatāms par fiksētu sodu tādā izpratnē, kā to skaidrojusi Eiropas Savienības Tiesa. Administratīvā pārkāpuma process gadījumos, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, atšķiras no procesa gadījumos, kad pārkāpumu fiksē kompetentā institūcija vai amatpersona. Tas skaidrojams ar to, ka gadījumā, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, tiesību normu piemērotājam nav iespējams pilnībā noskaidrot un izvērtēt visus apstākļus, kas tiek noskaidroti un izvērtēti citos gadījumos (*sk. arī Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 7.–13. lp.*). Tādēļ Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrā daļa paredz personai tādu piemērojamā naudas soda apmēru, kas ir mazākais iespējamais gadījumā, kad konstatēts Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzētais pārkāpums.

Iestādei un tiesai administratīvā pārkāpuma procesā arī tādā gadījumā, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, ir jāpārbauda, vai administratīvais pārkāpums ir noticis, vai pie atbildības ir saucama un sodāma konkrētā persona un vai administratīvā pārkāpuma lieta ir izskatīta atbilstoši tiesību normām. Saskaņā ar Kodeksa 289.¹² panta otrās daļas 4. punktu vispār tiesai ir tiesības grozīt iestādes noteiktā soda apmēru, bet tikai tajos ietvaros, kas paredzēti normatīvajā aktā, kurš regulē atbildību par attiecīgo administratīvo pārkāpumu. Apstrīdētajās normās paredzētajā gadījumā tiesai šādu tiesību nav tikai tā iemesla dēļ, ka likumdevējs jau ir noteicis: gadījumos, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, personai piemērojams mazākais iespējamais naudas sods. Proti, saskaņā ar apstrīdētajām normām tiesa nevar grozīt naudas soda apmēru tikai tādēļ vien, ka tas jau ir noteiktais mazākais iespējamais par attiecīgo pārkāpumu uzliekamā naudas soda apmērs.

Tātad apstrīdētās normas neparedz to, ka naudas sods par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumiem būtu piemērojams, neņemot vērā pārkāpēja uzvedību, izdarītā pārkāpuma veidu un smagumu.

15.3.2. Eiropas Savienības Tiesa citstarp ir vērtējusi arī to, vai dalībvalsts nacionālajos normatīvajos aktos noteikto sodu bardzība ir pretrunā ar Direktīvas 9.a pantā ietverto samērīguma prasību.

Lietā C-497/15 transportlīdzekļa vadītājs navigācijas sistēmas kļūdas dēļ bija pabraisījis garām izejai, pa kuru viņam bija jāatstāj automaģistrāle, lai turpinātu maršrutu pa zemākas kategorijas ceļu, kura lietošanas atļauja viņam bija. Tādējādi vadītājs apmēram piecus kilometrus bija nobraucis pa automaģistrāli, iepriekš nesamaksājot ceļa nodevu par tās lietošanu. Transportlīdzekļa vadītājam uzliktais naudas sods vairāk nekā 500 reizes pārsniedza nesamaksāto ceļa nodevu, kura ir mazāka par summu, kas faktiski tika samaksāta par pielīdzināmu ceļa posmu. Savukārt lietā C-498/15 transportlīdzekļa vadītājs pēc tam, kad bija konstatējis, ka savas kļūdas dēļ jau 20 minūtes izmanto tādu ceļa posmu, par kuru nodeva nav samaksāta, nekavējoties pats pēc savas iniciatīvas samaksāja prasītā apmēra nodevu. Šajā lietā transportlīdzekļa vadītājam uzliktais naudas sods vairāk nekā 87 reizes pārsniedza ar nokavēšanos samaksāto nodevas summu (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 22. marta sprieduma apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 "Euro-Team Kft." un "Spirál-Gép Kft." 62., 63. un 65. punktu*).

Abās lietās Eiropas Savienības Tiesa konstatēja, ka pie atbildības sauktās personas pārkāpumu rezultātā nav guvušas nekādas priekšrocības un nav radījušas nekādus zaudējumus. Tāpat Eiropas Savienības Tiesa atzina, ka tāda apmēra sankcijas, kādas tika piemērotas pamatlietās, nav samērīgas ar izdarītajiem pārkāpumiem.

Turklāt Eiropas Savienības Tiesa norādījusi: lai novērtētu sankcijas samērīgumu, ir jāņem vērā arī saikne starp potenciāli uzliekamā naudas soda apmēru un ekonomisko priekšrocību, kas izriet no izdarītā pārkāpuma, lai atturētu ikvienu personu no tāda paša rakstura pārkāpuma izdarīšanas (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2021. gada 11. februāra sprieduma lietā C-77/20 "K. M" 53. punktu*). Samērīguma princips ir jāievēro, ne tikai nosakot pārkāpuma sastāvu un paredzot noteikumus par naudas sodu apmēru, bet arī vērtējot aspektus, kas var būt ņemami vērā, lai noteiktu naudas sodu (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 22. marta sprieduma apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 "Euro-Team Kft." un "Spirál-Gép Kft." 43. punktu*).

Kā jau tika norādīts, Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrā daļa kopsakarā ar citām Kodeksa normām paredz soda individualizāciju, ievērojot konkrētās lietas apstākļus. Latvijā likumdevējs ir izvēlējis noteikt tādas nodevas likmes, kas balstītas uz transportlīdzekļa tehniskajiem parametriem un autoceļu lietošanas periodu. Likumdevēja noteiktais naudas soda apmērs gadījumos, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem (500 *euro*), vairāk nekā 41 reizi pārsniedz lielāko dienas likmi (12 *euro*), vairāk nekā deviņas reizes – lielāko nedēļas likmi (51 *euro*), vairāk nekā četras reizes – lielāko mēneša likmi (101 *euro*), bet lielākā gada likme (1018 *euro*) ir vairāk nekā divas reizes lielāka par noteikto naudas soda apmēru. Jāņem vērā, ka Latvijā arī pati pārkāpuma fiksēšanas sistēma, kas paredzēta apstrīdētajās normās, ir citāda nekā Ungārijā. Proti, Latvijā pārkāpums netiek fiksēts ik reizi, kad transportlīdzeklis uzsāk ceļu pa jebkuru no tiem likumā minētajiem autoceļu posmiem, par kuru izmantošanu maksājama autoceļu lietošanas nodeva. Pārkāpums ar tehniskajiem līdzekļiem tiek fiksēts tad, ja transportlīdzeklis bez iepriekš samaksātas autoceļu lietošanas nodevas brauc pa tādu ceļa posmu, kurā konkrētajā brīdī šie tehniskie līdzekļi ir novietoti.

Noteiktajam soda apmēram ir jābūt ne tikai tādām, kas nodrošinātu paredzēto legītīmo mērķu sasniegšanu, bet jābūt arī efektīvam un preventīvam. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij ir pienākums sabiedrības labklājības interesēs izveidot efektīvu nodokļu iekasēšanas sistēmu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2013. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-18-01 17. punktu*). Tāpat sabiedrības labklājības interesēs arī nodevu iekasēšanas sistēmai jābūt efektīvai un tiesiskais regulējums šajā jomā nebūtu uzskatāms par pietiekamu, ja nefunkcionētu iedarbīga pārkāpumu novēršanas sistēma (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 16.3. punktu*). Likumdevēja veidotā sodu politika ir vērtējama, ņemot vērā par visiem noteiktajiem laika periodiem maksājamo nodevu apmērus. Likumdevēja izšķiršanās noteikt arī dienas likmi kā īsāko periodu, par kuru iespējams samaksāt nodevu, nenožīmē, ka līdz ar to būtu samazināms arī likumā par attiecīgā pienākuma nepildīšanu noteiktais naudas sods.

Eiropas Savienības Tiesas vērtētā maksājamo autoceļu lietošanas nodevu sistēma, kāda pastāvēja Ungārijā, ir balstīta citstarp arī uz transportlīdzekļa nobraukto attālumu (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 22. marta sprieduma apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 "Euro-Team Kft." un "Spirál-Gép Kft." 9., 22. un 26. punktu un 2018. gada 4. oktobra sprieduma lietā C-384/17 "Dooel Uvoz-Izvoz Skopje Link Logistic N&N" 21. punktu*). Savukārt Latvijas autoceļu lietošanas nodevas sistēma ir balstīta uz noteiktiem transportlīdzekļa tehniskajiem parametriem un autoceļu lietošanas periodu. Ņemot vērā būtiskās atšķirības autoceļu lietošanas nodevas apmēra noteikšanas sistēmās, Eiropas Savienības Tiesas vērtējums par soda apmēru jeb bardzību salīdzinājumā ar maksājamās nodevas apmēru nav tieši attiecināms uz Latvijas tiesisko regulējumu.

Līdz ar to par vienīgo argumentu tam, ka naudas sods neatbilst samērīguma principam, nevar uzskatīt šā soda apmēra un vienas dienas nodevas likmes salīdzinājumu.

16. Lai izvērtētu apstrīdēto normu satversmību, Satversmes tiesai jānoskaidro likumdevēja mērķis noteikt administratīvo atbildību par likumā noteikto valsts autoceļu posmu lietošanu, ja autoceļu lietošanas nodeva nav samaksāta, un noteikt iespēju šo pārkāpumu fiksēt ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, par šādu pārkāpumu paredzot minimālo naudas soda apmēru.

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, pienākums maksāt autoceļu lietošanas nodevu ir vērsts uz citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzību, jo tas nodrošina galveno autoceļu uzturēšanu un attīstību, kā arī veicina videi draudzīgāku transportlīdzekļu izmantošanu. Apstrīdētās normas nodrošinot to, ka tiek samazināti papildus nepieciešamie valsts budžeta līdzekļi galveno autoceļu uzturēšanai un attīstībai.

Saeima norāda, ka autoceļu lietošanas nodevas idejas pamatā ir infrastruktūras izmaksu segšanas princips. Pienākums maksāt autoceļu lietošanas nodevu esot noteikts, lai ieviestu Direktīvu. Savukārt administratīvais sods esot paredzēts, izpildot valsts pienākumu, kas noteikts Direktīvas 9.a pantā.

No 2016. gada 23. novembra grozījumu izstrādes materiāliem izriet, ka Kodeksa 149.⁴⁰ pantā paredzētais naudas soda apmērs tika palielināts, lai motivētu aktīvāk maksāt autoceļu lietošanas nodevu. Tā kā ieņēmumi no autoceļu lietošanas nodevas pilnībā tiek novirzīti valsts autoceļiem, minēto grozījumu mērķis bijis palielināt autoceļu lietošanas nodevas ieņēmumus, palielinot naudas sodu tādā apmērā, lai personām būtu izdevīgāk maksāt autoceļu lietošanas nodevu, nevis sodu (sk. *likumprojekta Nr. 723/Lp12 "Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā" anotāciju*). Savukārt no 2019. gada 3. aprīļa grozījumu, ar kuriem tika ieviesta iespēja

ar tehniskajiem līdzekļiem fiksēt autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu, izstrādes materiāliem secināms, ka to mērķis bija uzlabot autoceļu lietošanas nodevas samaksas kontroli (*sk. likumprojekta Nr. 258/Lp13 "Grozījumi Autoceļu lietošanas nodevas likumā" anotāciju*).

Satversmes tiesa savā judikatūrā ir atzinusi, ka tāds regulējums, kas veicina un nodrošina nodokļu maksātāju saistību izpildi, ir vērsts uz sabiedrības labklājības aizsardzību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2013. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-18-01 17. punktu un 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 16.3. punktu*).

Autoceļu lietošanas nodevas mērķis ir valsts galveno un reģionālo autoceļu uzturēšanas un attīstības, kā arī videi draudzīgāku transportlīdzekļu izmantošanas veicināšana (*sk. Autoceļu lietošanas nodevas likuma 1. pantu*). Autoceļu lietošanas nodevas apmērs ir atkarīgs no transportlīdzekļa motora izmešu līmeņa un no transportlīdzekļa vai transportlīdzekļu sastāva asu skaita, kā arī laika perioda, kurā paredzēts lietot autoceļus (*sk. Autoceļu lietošanas nodevas likuma 4. panta pirmo daļu*). Proti, gan nodevas maksāšanas pienākums, gan nodevas apmērs citstarp ir saistīts ar to, kādu ietekmi transportlīdzeklis atstāj uz valsts galveno un reģionālo autoceļu un vides stāvokli. Savukārt ar normām, kas paredz atbildību par autoceļu lietošanas ierobežojumu pārkāpšanu, tiek veicināta labprātīga autoceļu lietošanas nodevas maksāšana.

Līdz ar to likumdevējs ir noteicis administratīvo atbildību par likumā noteikto valsts autoceļu posmu lietošanu tad, ja autoceļu lietošanas nodeva nav samaksāta, un iespēju šo pārkāpumu fiksēt ar tehniskajiem līdzekļiem, neaptuot transportlīdzekli, sabiedrības labklājības aizsardzības interesēs.

17. Izvērtējot tiesību normas atbilstību samērīguma principam, jāpārbauda:

1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir pretrunīga (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2013. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-18-01 16. punktu un 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 14. punktu*).

Vērtējot likumdevēja noteiktos administratīvos sodus par konkrētajiem nodarījumiem, Satversmes tiesa citstarp vērtē arī to, vai soda apmērs, ko

likumdevējs noteicis, izmantojot savu rīcības brīvību, ir samērīgs ar mērķi, ko likumdevējs ar konkrētā soda palīdzību vēlējis sasniegt.

18. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 20. punktu*).

Atbilstoši Direktīvas 9.a pantam dalībvalstu kompetencē ir tādu par autoceļu lietošanas nodevas nesamaksāšanu nosakāmu sankciju izvēlēšanās, kuras tās uzskata par piemērotām.

Ieviešot Direktīvu un pieņemot Autoceļu lietošanas nodevas likumu, likumdevējs noteiktam personu lokam, proti, personām, kuras lieto likumā paredzētos valsts autoceļu posmus, ir uzlicis pienākumu piedalīties šo ceļu posmu uzturēšanas un attīstības veicināšanā. Savukārt apstrīdētās normas paredz gan administratīvo atbildību par izvairīšanos no minētā pienākuma, gan noteiktu kontroles mehānismu jeb veidu, kādā ir iespējams konstatēt attiecīgo pārkāpumu, proti, pārkāpums var tikt fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli.

Apstrīdētajās normās paredzētajā gadījumā personai tiek piemērots minimālais naudas sods, savukārt tajās paredzētais kontroles mehānisms veicina to, ka katrs pārkāpums tiek fiksēts tajā autoceļa posmā, kurā uzstādīti attiecīgie tehniskie līdzekļi.

Apstrīdētajām normām ir preventīva iedarbība. Paredzot administratīvo atbildību par konkrēto pārkāpumu, tiek veicināta autoceļu lietošanas nodevas labprātīga maksāšana. Tādējādi apstrīdētās normas veicina sabiedrības labklājības aizsardzību.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti tā mērķa sasniegšanai, kuru likumdevējs ar šiem līdzekļiem gribējis sasniegt.

19. Pārbaudot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītīmā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa izvērtē, vai legītīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 21. punktu*). Satversmes tiesa jau atzinusi, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt legītīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Autoceļu lietošanas nodevas likuma un Direktīvas mērķi esot iespējams sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, nosakot normatīvajā regulējumā iespēju iestādei un tiesai samazināt piemērojamo naudas sodu vai arī nosakot zemāku minimālā naudas soda apmēru.

Pēc Saeimas ieskata, iepriekšējais naudas soda apmērs (120 *euro*) nebija efektīvs un preventīvs. Saeima papildus norāda, ka paredzēt administratīvo sodu atkarībā no tā, kāda autoceļu lietošanas nodevas likme (dienas, nedēļas, mēneša vai gada likme) nav samaksāta, teorētiski esot iespējams. Tomēr praktiski tas nozīmētu, ka faktiski administratīvo sodu par autoceļu lietošanas nodevas mēneša vai gada likmes nesamaksāšanu nemaz nevarētu piemērot. Proti, ikviens pārkāpums tiek fiksēts konkrētā dienā, un līdz ar to pārkāpumu vienmēr būtu iespējams konstatēt tikai attiecībā uz autoceļu lietošanas nodevu, kas nav samaksāta par konkrēto dienu, kad pārkāpums fiksēts.

19.1. Līdz 2016. gada 31. decembrim Kodeksa 149.⁴⁰ pants paredzēja, ka par likumā noteiktā valsts galvenā autoceļa posma lietošanu, ja autoceļu lietošanas nodeva nav samaksāta, uzliek naudas sodu transportlīdzekļa vadītājam 120 *euro* apmērā. Savukārt ar 2016. gada 23. novembra grozījumiem Kodeksa 149.⁴⁰ pants tika izteikts jaunā redakcijā. Ar šiem grozījumiem tika noteikts, ka pie administratīvās atbildības var tikt saukts ne tikai transportlīdzekļa vadītājs, bet arī pārvadātājs un ka pārvadātājam piemērojams naudas sods no 500 līdz 1000 *euro*. Naudas soda apmēra palielināšana un pārvadātāja administratīvās atbildības noteikšana esot bijusi nepieciešama, lai motivētu transportlīdzekļu vadītājus un pārvadātājus aktīvāk maksāt autoceļu lietošanas nodevu (*sk. likumprojekta Nr. 723/Lp12 "Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā" anotāciju*).

Izstrādājot 2016. gada 23. novembra grozījumus, tika vērtēts soda apmēra samērīgums ar izdarīto pārkāpumu. Proti, autoceļu lietošanas nodevas gada likme likumprojekta izskatīšanas laikā bija 400 līdz 925 *euro*. Tādējādi paredzētais sods – 120 *euro* – bija nesamērīgi zems – vairāk nekā septiņas reizes mazāks par lielāko autoceļu lietošanas nodevas gada likmi. Tāpat plānotie naudas soda apmēri tika salīdzināti ar citās Eiropas Savienības valstīs noteiktajiem soda apmēriem. Savukārt konkrētais pārkāpums tika salīdzināts ar citiem līdzīgiem pārkāpumiem un par tiem paredzētā soda apmēriem – piemēram, par izvairīšanos no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas (140–2100 *euro*), par muitas nodokļu vai citu muitas maksājumu nemaksāšanu (fiziskajām personām līdz 140 *euro*, bet juridiskajām personām – līdz 1400 *euro*), kā arī citiem pārkāpumiem, kas saistīti ar autopārvadājumiem. Valsts policija bija konstatējusi, ka aptuveni 16 procentos gadījumu autoceļu lietošanas nodeva nav samaksāta. Šajā pārbaudē esot konstatēts, ka daļa autovadītāju ir sodīti pat trīs un četras reizes. Pēc likumprojekta izstrādātāju ieskata, naudas sods 120 *euro* apmērā bija nesamērīgi zems un tādēļ ievērojama daļa autopārvadātāju gluži vienkārši nemaksāja autoceļu lietošanas nodevu, jo viņiem bija izdevīgāk samaksāt sodu nekā samaksāt autoceļu lietošanas nodevu visam gadam. Nosakot Kodeksa

149.⁴⁰ panta otrajā daļā maksimālā naudas soda apmēru, tika ņemts vērā arī tas, ka plānotais transportlīdzekļa vadītājam piemērojamā maksimālā naudas soda apmērs – 360 *euro* – ir aptuveni 50 procenti no vidējās autoceļu lietošanas nodevas gada likmes, bet pāravadātājam piemērojamā maksimālā naudas soda apmērs – 1000 *euro* – par 75 *euro* lielāks nekā maksimālā autoceļu lietošanas nodevas gada likme (*sk. likumprojekta Nr. 723/Lp12 "Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā" anotāciju*).

Tātad pirms apstrīdētajās normās noteiktā naudas soda apmēra grozīšanas tika vērtēta attiecīgo grozījumu nepieciešamība, konstatēto pārkāpumu skaits un raksturs, kā arī konkrētā pārkāpuma smagums, tostarp salīdzinot šo pārkāpumu ar citiem līdzīgiem pārkāpumiem.

19.2. Ar 2019. gada 3. aprīļa grozījumiem Autoceļu lietošanas nodevas likums tika papildināts ar 9.¹ pantu. Ar šiem grozījumiem citstarp tika ieviesta iespēja fiksēt to, ka autoceļu lietošanas nodeva nav samaksāta vai nav samaksāta pilnā apmērā, ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli. Atbilstoši 2019. gada 3. aprīļa grozījumu anotācijā minētajam pamats šādu grozījumu izdarīšanai bija arī valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Latvijas Valsts ceļi" 2017.–2018. gadā veiktajā autoceļu nodevas samaksas kontroles pilotprojekta gaitā izdarītie secinājumi (*sk. likumprojekta Nr. 258/Lp13 "Grozījumi Autoceļu lietošanas nodevas likumā" anotāciju*).

Minētā pilotprojekta mērķis bija noskaidrot, cik liela daļa autoceļu lietošanas nodevas subjektu ir samaksājuši šo nodevu. Pilotprojekta īstenošanas laikā tika uzstādīti tehniskie līdzekļi, un sešu mēnešu laikā, pārbaudot visus konkrētajās vietās izbraukušos transportlīdzekļus, tika konstatēts, ka par 16 procentiem transportlīdzekļu, par kuriem nodeva bija jāmaksā, tā nav samaksāta. Pilotprojekta rezultātā tika secināts, ka valsts budžetā netiek iekasēti vidēji 340 000 *euro* mēnesī jeb 4,08 miljoni *euro* gadā. Tāpēc ar 2019. gada 3. aprīļa grozījumiem tika ieviesta automatizēta autoceļu lietošanas nodevas samaksas kontroles sistēma. Šādas sistēmas ieviešanas mērķis bija sekmēt nodevas iekasēšanu un nodevas ieņēmumu plāna izpildi (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 51.–57. lp. un likumprojekta Nr. 258/Lp13 "Grozījumi Autoceļu lietošanas nodevas likumā" anotāciju*).

Ar 2019. gada 3. aprīļa grozījumiem citstarp tika ieviests arī tāds regulējums, ka personai par pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, piemērojams minimālais naudas sods, kāds par attiecīgo pārkāpumu paredzēts pāravadātājam. Satiksmes ministrijas pārstāvis attiecībā uz jautājumu par likumprojektā paredzētā minimālā naudas soda samērīgumu Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas sēdē norādīja, ka šāds naudas sods ir samērīgs un tas noteikts, lai

motivētu pārvadātājus uzreiz samaksāt nodevu par gadu vai pusgadu, un tādējādi izvairītos no tādām situācijām, kad personas aizmirst to samaksāt vai grib pretlikumīgi ietaupīt (*sk. likumprojekta Nr. 258/Lp13 "Grozījumi Autoceļu lietošanas nodevas likumā" anotāciju un Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2019. gada 26. marta sēdes audioierakstu no 00.00.50 līdz 00.04.00*).

No 2019. gada jūnija līdz 2020. gada maijam tika realizēta pilotprojekta otrā kārtā. Tās ietvaros jau pirmajā mēnesī divās kontroles vietās tika konstatēts, ka tikai par 5,59 procentiem transportlīdzekļu nodeva nav samaksāta, un tas jau bija būtisks samazinājums, salīdzinot ar pilotprojekta pirmo kārtu. Turklāt pilotprojekta otrās kārtas laikā tika konstatēts pat vēl būtiskāks autoceļu lietošanas nodevas nemaksātāju skaita samazinājums, piemēram, 2020. gada maijā autoceļu lietošanas nodeva nebija samaksāta par 1,74 procentiem transportlīdzekļu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 50.–74. lp.*).

Tādējādi pēc grozījumiem, ar kuriem tika palielināts administratīvā soda apmērs un ieviesta iespēja pārkāpumu fiksēt ar tehniskajiem līdzekļiem, bija novērojams pārkāpumu skaita būtisks samazinājums.

19.3. Vērtējot to, vai nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem apstrīdēto normu mērķi būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē, jāņem vērā likumdevēja rīcības brīvība sodu politikas jomā. Kā jau norādīts iepriekš, likumdevējs ir tiesīgs noteikt administratīvo atbildību par kādu konkrētu rīcību un izvēlēties atbilstošāko par konkrētiem administratīvajiem pārkāpumiem uzliedzamā soda veidu un apmēru. Savukārt iestāde un tiesa katrā individuālā gadījumā nosaka piemērotāko sodu likumdevēja paredzētajās robežās.

Pieņemot apstrīdētās normas, ir vērtēts gan soda apmērs, salīdzinot to ar līdzīgiem pārkāpumiem, gan tā efektivitāte labprātīgas autoceļu lietošanas nodevas nomaksas veicināšanā. Izvērtējot pārkāpumus, kas izdarīti līdz 2016. gada 23. novembra grozījumu pieņemšanai, tika secināts, ka iepriekš noteiktais naudas soda apmērs (120 *euro*) neattur personas no pārkāpumu, tostarp atkārtotu pārkāpumu, izdarīšanas. Likumdevējs ir izvērtējis Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā noteiktā naudas soda apmēra atbilstību pārkāpuma raksturam un noteicis, ka gadījumā, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, ir piemērojams mazākais iespējamais naudas sods, kāds par attiecīgo pārkāpumu paredzēts pārvadātājam Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā.

Ja likumdevējs ir izvērtējis soda apmēra atbilstību pārkāpuma raksturam, tostarp attiecībā uz soda apmēra minimālo un maksimālo robežu, tad tikai tas vien, ka pastāv iespēja par kādu konkrētu pārkāpumu noteikt vēl mazāku naudas sodu, nenozīmē, ka likumdevējs būtu pārkāpis savas rīcības brīvības robežas.

Līdz ar to nepastāv citi, alternatīvi līdzekļi, ar kuriem legítimo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

20. Izvērtējot tiesiskā regulējuma atbilstību samērīguma principam, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas, nav lielākas par labumu, ko gūst sabiedrība kopumā. Proti, ir jānoskaidro lietā līdzsvarojamās likumiskās intereses un tas, kurai no šīm likumiskajām interesēm un tiesībām būtu piešķirama prioritāte (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 24. punktu*).

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai pastāv līdzsvars starp autoceļu lietotāju likumiskajām interesēm un valsts pienākumu izveidot tādu autoceļu lietošanas kontroles sistēmu, kas ir efektīva un attiecīgi veicina sabiedrības labklājības aizsardzību.

Sabiedrības interesēs ir veicināt labprātīgu autoceļu lietošanas nodevas nomaksu un līdz ar to sekmēt valsts autoceļu uzturēšanu un attīstību. Regulējumam, kas paredz atbildību par autoceļu lietošanas noteikumu pārkāpšanu, ir jābūt efektīvam, un tā efektivitāti garantē gan soda neizbēgamība, gan soda bardzība.

Kā jau tika norādīts, paaugstinot piemērojamā naudas soda apmēru un ieviešot iespēju pārkāpumu fiksēt ar tehniskajiem līdzekļiem, ievērojami samazinājās konstatēto pārkāpumu skaits (*sk. šā sprieduma 19.2. punktu*). Tātad apstrīdētajās normās noteiktais soda apmērs ir pietiekams, lai veicinātu autoceļu lietošanas nodevas labprātīgu maksāšanu.

Jāņem vērā arī tas, ka Autoceļu lietošanas nodevas likums paredz pienākumu maksāt nodevu par konkrētu Latvijas autoceļu posmu lietošanu un to maksāt tikai tad, ja kravas transportlīdzekļa pilna masa ir lielāka par 3000 kilogramiem vai kravas transportlīdzekļu sastāva pilna masa ir lielāka par 3500 kilogramiem (*sk. Autoceļu lietošanas nodevas likuma 2. panta pirmo daļu*). Turklāt nodevas maksāšanas pienākums un nodevas apmērs citstarp ir saistīts ar to, kādu ietekmi transportlīdzeklis atstāj uz valsts galveno un reģionālo autoceļu un vides stāvokli. Arī Saeima ir norādījusi, ka autoceļu lietošanas nodevas idejas pamatā ir infrastruktūras izmaksu segšanas princips. Jo vairāk transportlīdzeklis izmanto likumā minētos autoceļus, jo vairāk tam ir pienākums piedalīties infrastruktūras izmaksu segšanā (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 23.–49. lp.*).

Likumā noteiktā valsts autoceļa posma lietošanas nodevas maksātājs var izvēlēties sev ekonomiski izdevīgāko autoceļu lietošanas periodu, ņemot vērā savas darbības specifiskos apstākļus un to, cik regulāri nepieciešams attiecīgos autoceļu posmus izmantot. Autoceļu lietošanas nodevas samaksas kārtība ir noteikta Ministru kabineta 2014. gada 26. maija noteikumos Nr. 272 "Autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas, iekasēšanas un administrēšanas kārtība". No lietas materiāliem neizriet, ka tā pienākuma izpilde, par kura nepildīšanu apstrīdētajās normās ir paredzēta administratīvā atbildība, radītu personām ievērojamas grūtības.

Labums, ko sabiedrība gūst no efektīvas autoceļu lietošanas kontroles sistēmas, citstarp izpaužas arī sabiedriskās kārtības nodrošināšanā. Savukārt labums, ko sabiedrība gūst no tā, ka autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpums tiek fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, izpaužas gan procesa efektivitātē, gan tā izmaksu samazinājumā. Paredzētais kontroles mehānisms nodrošina soda neizbēgamību, proti, to, ka katrs šāds pārkāpums tiek fiksēts attiecīgajā autoceļa posmā, kurā uzstādīti tehniskie līdzekļi.

Tādējādi likumdevēja noteiktais soda apmērs gadījumos, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, nav uzskatāms par nesamērīgu ar pārkāpuma raksturu un likumdevēja soda politikas mērķi, kuru tas iecerējis sasniegt. Nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas, ir mazākas nekā labums, ko no apstrīdētajām normām gūst sabiedrība kopumā.

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam.

21. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: "Ikvienš var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā."

Satversmes 92. pantā minētais jēdziens "taisnīga tiesa" ietver divus aspektus, proti, "taisnīga tiesa" kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un "taisnīga tiesa" kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā šī lieta tiek izskatīta. Pirmajā aspektā šis jēdziens tulkojams sasaistē ar Satversmes 6. nodaļu, otrajā – sasaistē ar tiesiskas valsts principu, kas ietverts Satversmes 1. pantā. Satversmes 92. pants paredz gan pienākumu izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu, gan arī pienākumu pieņemt attiecīgas procesuālās normas (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu*).

Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka likumdevēja pienākumu pieņemt taisnīgas tiesas spriešanai nepieciešamās procesuālās normas (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-06-01 10. punktu*).

21.1. Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Valsts pienākums pildīt starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā citstarp ir ietverts Satversmes 89. pantā, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Konstitucionālā likumdevēja mērķis ir bijis panākt Satversmē ietvērto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautiskajām cilvēktiesību normām (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 9.1. punktu*).

Satversmes 92. panta pirmais teikums citstarp ir konkretizējams kopsakarā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-08-01 12. punktu*).

Turklāt Satversme nevar paredzēt mazāku pamattiesību aizsardzības apjomu, nekā to paredz Konvencija. Tādēļ, konkretizējot Satversmes normu saturu, jāmeklē tāds risinājums, kas nodrošinātu Satversmes un Konvencijas normu harmoniju (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-13-01 14. punktu*).

Satversmes tiesa, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, ir norādījusi trīs kritērijus, pēc kuriem var konstatēt, vai attiecīgā lieta ir skatāma Konvencijas 6. panta 1. punkta krimināltiesiskajā aspektā (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976. gada 8. jūnija sprieduma lietā "Engel and Others v. the Netherlands", pieteikumi Nr. 5100/71; Nr. 5101/71; Nr. 5102/71; Nr. 5354/72; Nr. 5370/72, 82. punktu*). Šie kritēriji ir šādi:

1) konkrētā nodarījuma kvalifikācija valsts tiesību aktos, to saistot ar krimināltiesībām;

2) konkrētā nodarījuma raksturs un smagums;

3) attiecīgajai personai par nodarījumu draudošā soda bardzība (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 9.2. punktu*).

Lai būtu piemērojams Konvencijas 6. pants tā krimināltiesiskajā aspektā, pietiek ar to, ka izpildās kaut viens no minētajiem kritērijiem (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 11. februāra sprieduma lietā "Ringvold v. Norway", pieteikums Nr. 34964/97, 36.–42. punktu un 1976. gada 8. jūnija sprieduma lietā "Engel and Others v. the Netherlands", pieteikumi Nr. 5100/71; Nr. 5101/71; Nr. 5102/71; Nr. 5354/72; Nr. 5370/72, 82. punktu*). Tātad Konvencijas 6. panta 1. punkts tā krimināltiesiskajā aspektā būtu piemērojams gadījumā, ja tiktu atzīts pārkāpuma krimināltiesiskais raksturs pēc būtības vai ja par konkrēto pārkāpumu personai draudētu tāda sankcija, kas pēc sava rakstura un smaguma vispār iedarētos krimināltiesību jomā. Otrais un trešais kritērijs ir alternatīvi. Ja katra atsevišķā kritērija izvērtēšanas rezultātā nav iespējams nonākt pie skaidra secinājuma, tad šo kritēriju pārbaudē pieļaujama arī kumulatīvas pieejas izmantošana (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1994. gada 24. februāra sprieduma lietā "Bendenoun v. France", pieteikums Nr. 12547/86, 47. punktu*).

Apstrīdētajās normās paredzētais administratīvais pārkāpums Latvijas tiesību sistēmā nav kvalificēts kā krimināltiesisks nodarījums, taču tas pats par sevi nenozīmē, ka tādēļ Konvencijas 6. panta 1. punkts uz to nebūtu attiecināms.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka attiecībā uz otro kritēriju, vērtējot nodarījuma raksturu un smagumu, jāņem vērā tā būtība un par to paredzētās sankcijas raksturs. Ja normai ir vispārējs raksturs un sankcijai ir gan preventīvs, gan sodošs mērķis, tad atzīstams, ka attiecīgais nodarījums ir pielīdzināms autonomajam jēdzienam "noziedzīgs nodarījums" Konvencijas 6. panta izpratnē (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1984. gada*

21. februāra sprieduma lietā "Öztürk v. Germany", pieteikums Nr. 8544/79, 53. punktu un 1994. gada 24. februāra sprieduma lietā "Bendenoun v. France", pieteikums Nr. 12547/86, 47. punktu). Arī Satversmes tiesa savā judikatūrā ir izmantojusi šo pieeju, atzīstot administratīvo pārkāpumu lietās, kurās kā sankcija paredzēts naudas sods, izdarīto pārkāpumu par "noziedzīgu nodarījumu" Konvencijas 6. panta izpratnē (sk. piemēram, Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2012-15-01 13.2.2. punktu un 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 9.2. punktu).

Apstrīdētās normas paredz, ka par noteikta veida pārkāpumu, proti, konkrētu autoceļu posmu lietošanu bez iepriekšējas autoceļu lietošanas nodevas samaksas, tiek piemērots administratīvais sods. Apstrīdētās normas ir vērstas uz visu sabiedrību un pēc sava rakstura ir vispāršaistošas. Par tajās paredzēto administratīvo pārkāpumu ir paredzēts naudas sods, kam piemīt krimināltiesiskai sankcijai raksturīgais sodošais raksturs. Par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu piemērojamam sodam ir gan sodošā, gan arī preventīvā funkcija, kas atbilst arī kriminālsoda piemērošanas mērķiem. Līdz ar to ir pietiekams pamats atzīt, ka uz to attiecināms Konvencijas 6. panta 1. punkts tā krimināltiesiskajā aspektā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: ja valsts iestādes piemērotās sankcijas ir pielīdzināmas krimināltiesiskai sankcijai Konvencijas izpratnē, personai ir tiesības uz šāda lēmuma pēckontroli tādā tiesu institūcijā, kurai ir "pilnīga jurisdikcija" un kura nodrošina Konvencijas 6. panta ievērošanu. Prasība par "pilnīgu jurisdikciju" ir izpildīta, ja tiesu institūcijai ir tiesības pārskatīt lēmumu gan no faktu, gan tiesību viedokļa (sk. piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1995. gada 23. oktobra sprieduma lietā "Schmautzer v. Austria", pieteikums Nr. 15523/89, 34. un 36. punktu un 2014. gada 4. marta sprieduma lietā "Grande Stevens and Others v. Italy", pieteikums Nr. 18640/10, 139. punktu).

21.2. Neatņemams taisnīgas tiesas elements ir arī taisnīgs tiesvedības procesa rezultāts, proti, taisnīgs spriedums. Procesuālie likumi izvirza vairākas prasības, kas vērstas uz taisnīga sprieduma nodrošināšanu, un prasību pareizas piemērošanas un mijiedarbības rezultātā ir iespējams nonākt līdz taisnīgam spriedumam (sk. Satversmes tiesas 2016. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2015-19-01 12.2. punktu).

Administratīvā atbildība ir viens no juridiskās atbildības veidiem, kas personai rada tiesiskās sekas. Tās izpaužas kā administratīvais sods par prettiesisku rīcību, kuras kaitīguma pakāpe nav tik liela, lai tiktu piemērota kriminālatbildība. Administratīvo pārkāpumu procesā institūcijas, kas ir tiesīgas izskatīt administratīvo pārkāpumu lietas, veic procesuālās darbības nolūkā noskaidrot visas administratīvā pārkāpuma sastāva pazīmes un to esības gadījumā lemt par administratīvā soda piemērošanu (sk. Satversmes

tiesas 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 16.1.2. punktu). Juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka administratīvā atbildība ir būtisks izpildvaras instruments, kas nodrošina tiesību normu saistošo spēku un veicina to efektivitāti (*sk.: Danovskis E. Procesuālais dualisms administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā. Augstākās Tiesas Biļetens Nr. 3, 2011, 41.–43. lpp.*).

Administratīvā pārkāpuma procesu līdz 2020. gada 30. jūnijam regulēja Kodekss, kas paredzēja tiesas pamatuzdevumus administratīvā pārkāpuma procesā. Tiesa administratīvā pārkāpuma procesa ietvaros pārbauda iestādes pieņemtā lēmuma tiesiskumu, kas citstarp ietver arī piemērotā soda pamatotību (*sk., piemēram, Kodeksa 289.⁶ panta devīto daļu, 289.¹² panta otro daļu; Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 230.–231. lpp.*).

Lai tiesa, īstenojot kontroli pār lēmumiem, ar kuriem personām piemērots sods par administratīvo pārkāpumu, varētu nonākt pie taisnīga tiesvedības procesa rezultāta, tai citstarp jābūt atbilstošām pilnvarām izvērtēt lietā būtiskos apstākļus un pārbaudīt iestādes pieņemtā lēmuma tiesiskumu un pamatotību gan no faktu, gan tiesību viedokļa. Ja iestādes pieņemtais lēmums par administratīvā soda piemērošanu neatbilst tiesību normām, tiesai jābūt pilnvarām novērst šāda lēmuma sekas attiecībā uz konkrēto personu.

Tādējādi, lai izvērtētu apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai administratīvā pārkāpuma procesā tiek īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār lēmumiem par administratīvā soda piemērošanu un vai šīs kontroles rezultātā tiesa var novērst tiesību normām neatbilstoša iestādes lēmuma par administratīvā soda piemērošanu sekas attiecībā uz personu.

22. Atbilstoši Kodeksa 7. panta pirmajai un otrajai daļai nevienam par administratīvo pārkāpumu nevar piemērot ietekmēšanas līdzekli citādi kā vien uz likuma pamata un likumā noteiktajā kārtībā. Lietvedība par administratīvajiem pārkāpumiem veicama, stingri ievērojot likumību. Savukārt Kodeksa 32. panta pirmā daļa noteica, ka sodu par administratīvo pārkāpumu uzliek ietvaros, ko nosaka normatīvais akts, kurā paredzēta atbildība par izdarīto pārkāpumu, stingrā saskaņā ar Kodeksu un citiem aktiem par administratīvajiem pārkāpumiem.

Tiesību normu piemērotājs, nosakot personai par konkrētu pārkāpumu administratīvo sodu, tostarp tā veidu un apmēru, ņem vērā izdarītā pārkāpuma raksturu, pārkāpēja personību, viņa vainas pakāpi, mantisko stāvokli, atbildību mīkstinājošos un pastiprinošos apstākļus (*sk. Kodeksa 32. panta otro daļu*). Tiesa, pārbaudot iestādes noteiktā soda apmēra tiesiskumu un pamatotību, var grozīt to tikai tajos ietvaros, kuri paredzēti

tiesību normā, kas nosaka atbildību par konstatēto administratīvo pārkāpumu (*sk. Kodeksa 289.¹² panta otrās daļas 4. punktu*).

Likumdevējs Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā bija noteicis minimālo un maksimālo par konkrēto pārkāpumu uzliekamā naudas soda apmēru, līdz ar to tiesību normu piemērotājam, ņemot vērā lietas apstākļus un pārkāpēja personību, katrā konkrētajā gadījumā ir jānosaka personai piemērojamā naudas soda apmērs Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzētajās robežās. Turklāt šajā pantā noteiktā naudas soda minimālā un maksimālā robeža ir pietiekama, lai būtu iespējams nodrošināt soda individualizāciju, ievērojot konkrētās lietas apstākļus. Likumdevējs citstarp ir noteicis arī atšķirīgu soda apmēru gadījumos, kad nodeva nav samaksāta vai nav samaksāta pilnā apmērā (*sk. Kodeksa 149.⁴⁰ panta pirmo daļu*).

Likumdevēja uzdevums ir radīt priekšnoteikumus vienveidīgai tiesību normu piemērošanai un ar tiesību normu palīdzību efektīvi aizsargāt citu personu pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2013-09-01 12. punktu*). Arī tiesai, īstenojot kontroli pār iestādes pieņemtā lēmuma par administratīvā soda piemērošanu tiesiskumu un pamatotību, citstarp jāievēro varas dalīšanas princips. Varas dalīšanas principa mērķis ir nodrošināt demokrātiskas tiesiskas valsts pamatvērtību īstenošanu un aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-06-01 11. punktu*). Likumdevējs, jau nosakot konkrētu administratīvā pārkāpuma sastāvu un atbilstoši piemērojamo soda veidu un tā apmēra robežas, izvērtē, vai sods ir atbilstošs pārkāpuma raksturam, tostarp attiecībā uz soda apmēra minimālo un maksimālo robežu. Tiesa nevar stāties likumdevēja vietā un pārvērtēt to līdzekļu efektivitāti, ar kuriem paredzēts sasniegt administratīvo sodu politikas mērķi.

Tiesas pilnvaras, pārbaudot iestādes lēmuma par personas saukšanu pie administratīvās atbildības tiesiskumu un pamatotību, citstarp regulēja arī Kodeksa 289.⁶ panta devītā daļa un 289.¹² panta otrā daļa.

Saskaņā ar Kodeksa 289.⁶ panta devīto daļu tiesa, izskatot administratīvā pārkāpuma lietu, izlēma šādus jautājumus: 1) vai ir noticis administratīvais pārkāpums; 2) vai persona, kuru sauc pie administratīvās atbildības, ir vainīga šā administratīvā pārkāpuma izdarīšanā; 3) vai persona ir sodāma par šo administratīvo pārkāpumu; 4) vai ir apstākļi, kas pastiprina vai mīkstina atbildību; 5) kāds administratīvais sods piemērojams personai; 6) vai apmierināms pieteikums par zaudējumu atlīdzību un, ja tas apmierināms, tad kam par labu un kādā apmērā atlīdzība piedzenama; 7) kā rīkoties ar lietiskajiem pierādījumiem un citām administratīvā pārkāpuma lietvedības laikā izņemtajām lietām, mantām un piemēroto garantijas naudu.

Kodeksa 289.¹² panta pirmā daļa noteica gadījumus, kad tiesa neatkarīgi no sūdzības iesniedzēja motīviem ar lēmumu atceļ iestādes lēmumu un nosūta lietu jaunai izskatīšanai iestādei pēc piekritības. Savukārt atbilstoši

Kodeksa 289.¹² panta otrajai daļai tiesa, izskatījusi administratīvā pārkāpuma lietu, varēja pieņemt vienu no šādiem spriedumiem: 1) atstāt lēmumu negrozītu; 2) atcelt lēmumu izbeigt administratīvā pārkāpuma lietu; 3) atcelt lēmumu un taisīt spriedumu, ar kuru konstatē personas vainu administratīvā pārkāpuma izdarīšanā, un uzlikt sodu; 4) grozīt soda mēru ietvaros, kuri paredzēti tiesību normā, kas nosaka atbildību par konstatēto administratīvo pārkāpumu. Turklāt 3. un 4. punktā minētajā gadījumā tiesa varēja pieņemt personai nelabvēlīgāku spriedumu tikai tad, ja lieta tika izskatīta pēc prokurora protesta, iestādes vai cietušā sūdzības.

Tiesa lietās, kurās ar iestādes lēmumu personām piemērots administratīvais sods par Kodeksa 149.⁴⁰ panta pārkāpumu, vērtē gan to, vai pārkāpums ir noticis, gan to, vai pie atbildības ir saucama un sodāma konkrētā persona, gan arī to, vai piemērotais sods ir samērīgs (*sk., piemēram, Rīgas rajona tiesas 2019. gada 11. aprīļa spriedumu lietā Nr. 1A33039519, Zemgales rajona tiesas 2019. gada 13. maija spriedumu lietā Nr. 1A73019618 un Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2020. gada 4. marta spriedumu lietā Nr. 1A29009620*). Apstrīdētajās normās paredzētajos gadījumos, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, tiesa citstarp vērtē, vai administratīvais pārkāpums ir noticis un vai pie atbildības ir saucama un sodāma konkrētā persona, bet nevērtē piemērotā soda apmēru, jo tas jau ir mazākais iespējamais sods, ko personai var piemērot (*sk., piemēram, Zemgales apgabaltiesas 2020. gada 26. jūnija spriedumu lietā Nr. 1A73010420 un Rīgas apgabaltiesas 2021. gada 15. februāra spriedumu lietā Nr. 1A68032920*).

Lai gan Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ pants nosaka īpatnības administratīvā pārkāpuma procesā gadījumos, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, tomēr tiesai ir atbilstošas pilnvaras vērtēt arī attiecīgā iestādes lēmuma tiesiskumu un pamatotību. Tiesa, konstatējot neatbilstību, var novērst tiesību normām neatbilstoša iestādes lēmuma par administratīvā soda piemērošanu sekas attiecībā uz konkrēto personu. Tiesa vērtē gan to, vai konkrētajos faktiskajos apstākļos personai ir piemērojams administratīvais sods, gan to, vai iestādes rīcība administratīvā pārkāpuma procesā atbilst normatīvajos aktos noteiktajam. Tiesai atkarībā no konstatētā ir pilnvaras gan atcelt iestādes pieņemto lēmumu, gan noteiktos gadījumos to nodot iestādei atkārtotai izskatīšanai.

23. Kā jau iepriekš norādīts, ar 2019. gada 3. aprīļa grozījumiem tika ieviesta iespēja autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu fiksēt ar tehniskajiem līdzekļiem. Ar šiem grozījumiem tika noteiktas gan atbildīgās institūcijas, kuras ir tiesīgas fiksēt šādu pārkāpumu, gan arī Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ pantā noregulētas šāda veida administratīvā pārkāpuma procesa īpatnības. Minētajā pantā tika noteikti

gan subjekti, kam piemērojams sods, gan šā soda apmērs, kā arī citas īpatnības, tostarp tādas, kas attiecas uz konkrēto administratīvā pārkāpuma protokolu-lēmumu, kas tiek sastādīts, fiksējot pārkāpumu ar tehniskajiem līdzekļiem.

Apstrīdētās normas ir pieņemtas, lai regulētu soda piemērošanu gadījumos, kad pārkāpums fiksēts specifiskā veidā. Ja pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, tad par šo pārkāpumu ne autovadītājs, ne persona, kurai tiek piemērots administratīvais sods, netiek informēti brīdī, kad pārkāpums tiek fiksēts, un līdz ar to citstarp nav iespējama arī paskaidrojumu sniegšana, pirms tiek sastādīts protokols-lēmums par konstatēto pārkāpumu. Šādā administratīvā pārkāpuma procesā nav iespējams noskaidrot arī visus tos apstākļus, kas minēti Kodeksa 32. pantā un kas ņemami vērā, konkretizējot soda apmēru.

Tātad gadījumā, kad autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpums ir fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, Valsts policijas amatpersona, kura pieņem lēmumu par administratīvā soda uzlikšanu, nevar noskaidrot un izvērtēt pilnīgi visus apstākļus, kas tiek noskaidroti un izvērtēti citos gadījumos. Tādēļ likumdevējs, ieviešot iespēju fiksēt autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu ar tehniskajiem līdzekļiem, apstrīdētajās normās jau ir paredzējis, ka personai par to piemērojams noteikta apmēra naudas sods, un konkretizējis šo sodu tā iespējami mazākajā apmērā.

24. Izvērtēt par konkrētu administratīvo pārkāpumu nosakāmā soda veida un apmēra samērīgumu ar attiecīgā pārkāpuma raksturu – tas visupirms ir likumdevēja pienākums. Savukārt iestāde un tiesa nodrošina attiecīgā administratīvā soda individualizāciju, ievērojot konkrētās lietas apstākļus, tā apmēra ietvaros, kuru ir noteicis likumdevējs. Jo lielāks personas tiesību aizskārums, piemēram, lielāks noteiktais naudas soda apmērs, jo lielāka ir nepieciešamība ņemt vērā individuālos lietas apstākļus. Tomēr tad, ja likumdevējs, nosakot konkrētu par attiecīgu administratīvo pārkāpumu uzliekamā soda apmēru, jau ir izvērtējis tā atbilstību konkrētā pārkāpuma raksturam un šāds naudas soda apmērs pats par sevi ir samērīgs, tad visaptveroša tiesas kontrole pār lēmumu par personai piemērojamo administratīvo sodu pati par sevi neietver tiesas pilnvaras pārskatīt un pēc sava ieskata noteikt tādu soda apmēru, kas ir mazāks par to, kuru likumdevējs paredzējis par konkrēto pārkāpumu. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka tiesas pilnvaras iestādes lēmuma pārskatīšanā var būt saderīgas ar Konvencijas 6. panta prasībām pat tad, ja sankcija atbilstoši pārkāpuma smagumam ir precīzi noteikta tiesību aktos, šī sankcija pati par sevi nav nesamērīga un tiesa var pārskatīt lēmuma pieņemšanas procesa atbilstību tiesību aktiem (*sk. Eiropas Cilvēktiesību*

tiesas 1998. gada 23. septembra sprieduma lietā "Malige v. France", pieteikums Nr. 27812/95, 46.–51. punktu).

Apstrīdētajās normās likumdevējs ir noteicis konkrētu piemērojamā naudas soda apmēru tādā gadījumā, kad autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpums ir fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, un šis piemērojamais sods ir mazākais iespējamais sods, kāds par attiecīgo pārkāpumu var tikt piemērots. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka šajās normās noteiktais naudas sods atbilst samērīguma principam (*sk. šā sprieduma 20. punktu*). Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, jau ir līdzsvarojis konkrēto administratīvo pārkāpumu raksturojošās iezīmes, kā arī to apstākli, ka pārkāpums tiek fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, līdzsvarojis ar piemērojamā naudas soda apmēru.

Tādējādi administratīvo pārkāpumu lietās par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, tiek īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār lēmumiem par administratīvā soda piemērošanu.

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilst arī Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otro daļu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 30. jūnijam, un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149.⁴⁰ panta otro daļu redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 30. jūnijam, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

S. Osipova

Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas

Rīgā 2022. gada 12. janvārī

lietā Nr. 2021-09-01

"Par Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 30. jūnijam, un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149.⁴⁰ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 30. jūnijam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam".

1. Satversmes tiesa 2021. gada 29. decembrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2021-09-01 "Par Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 30. jūnijam, un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149.⁴⁰ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 30. jūnijam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otro daļu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 30. jūnijam, un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149.⁴⁰ panta otro daļu redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 30. jūnijam, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Turpmāk izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Saeima savā atbildes rakstā pamatoti norādīja, ka personas saukšana pie administratīvās atbildības septiņas reizes par vienu un to pašu administratīvo pārkāpumu Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā ir tiesību normu piemērošanas jautājums. Saeima uzskatīja: ja persona par tās izdarīto administratīvo pārkāpumu informēta tikai pēc tam, kad tas fiksēts jau septiņas reizes, tad šāda administratīvā sodīšana ir pretrunā ar Kodeksa 22. pantā noteikto administratīvās sodīšanas preventīvo mērķi (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 45.–46. lp.*).

Tādēļ piekritu Sprieduma 11.2. punktā norādītajam: "Izskatāmajā lietā Satversmes tiesa, ievērojot tai Satversmē un Satversmes tiesas likumā noteikto kompetenci, nevērtēs, kā būtu piemērojamas apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvā pārkāpuma lietā. Satversmes tiesa tostarp nevērtēs to, vai konkrētajā gadījumā juridiskajai personai piemērojams administratīvais sods par katru fiksēto pārkāpumu un vai tādējādi ir ievērots dubultās sodīšanas aizlieguma princips, bet vērtēs apstrīdēto normu satversmību."

Savukārt nepiekrītu Spriedumā secinātajam, ka apstrīdētajās normās paredzētajā gadījumā uzliekamais sods nav uzskatāms par fiksētu sodu Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izpratnē. Tāpat nepiekrītu tam, ka tiek īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār lēmumiem par administratīvā soda piemērošanu. Līdz ar to nepiekrītu Spriedumā atzītajam, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantā ietvertajam samērīguma principam un Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

3. Visupirms izklāstīšu savu viedokli par to, kādēļ apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. pantam.

Sprieduma 15. punktā norādīts: "Ar Autoceļu lietošanas nodevas likumu citstarp tika ieviesta Direktīva, kuras mērķis ir infrastruktūru lietošanas maksas noteikšana smagajiem kravas transportlīdzekļiem. Saskaņā ar Direktīvas 9.a pantu dalībvalstis izveido piemērotu kontroles mehānismu un izstrādā par atbilstoši Direktīvai pieņemto valsts noteikumu pārkāpumiem piemērojamo sankciju sistēmu; tās veic visus pasākumus, kas vajadzīgi, lai nodrošinātu šo noteikumu ievērošanu. Noteiktajām sankcijām jābūt efektīvām, samērīgām un preventīvām."

Pieteikuma iesniedzēja uzskatīja, ka apstrīdētās normas neatbilst Eiropas Savienības Tiesas judikatūrai par Direktīvas 9.a panta interpretāciju. Tomēr Satversmes tiesa Sprieduma 15.3.1. punktā secināja: "Apstrīdētajās normās paredzētajā gadījumā, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, uzliktais sods nav uzskatāms par fiksētu sodu tādā izpratnē, kā to skaidrojusi Eiropas Savienības Tiesa."

Nevaru piekrist Satversmes tiesas atzītajam, ka apstrīdētās normas neparedzēja fiksētu sodu.

3.1. Eiropas Savienības Tiesa apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 vērtēja tādas sankciju sistēmas samērīgumu, kurā paredzēta fiksēta naudas soda piemērošana. Naudas sods tika atzīts par fiksētu, ņemot vērā, ka vienīgais tā apmēra pielāgojums bija saistīts ar attiecīgā transportlīdzekļa kategoriju. Eiropas Savienības Tiesa norādīja, ka šāda pielāgošana nekādi nav saistīta ar transportlīdzekļa ekspluatētāja vai vadītāja uzvedību un ka nav ņemts vērā izdarītā pārkāpuma veids un smagums. Tādējādi netiekot ņemts vērā bez atļaujas nobraukto kilometru skaits un arī tas, vai pārkāpējs iepriekš ir samaksājis ceļa nodevu par attiecīgo maršrutu vai nav to izdarījis (sk. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 22. marta sprieduma apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 "Euro-Team Kft." un "Spirál-Gép Kft." 44. un 47. punktu). Līdzīgi arī lietā C-210/10 naudas sods tika atzīts par fiksētu, jo tas bija noteikts par visiem datu reģistrācijas diagrammu lietošanas noteikumu pārkāpumiem, neparedzot to šķirošanu atkarībā no attiecīgo pārkāpumu veida un

smaguma (sk. Eiropas Savienības Tiesas 2012. gada 9. februāra sprieduma lietā C-210/10 Urbán 29.–41. punktu).

Eiropas Savienības Tiesa abās minētajās lietās atzina, ka fiksēta naudas soda piemērošana par jebkuru konkrētu likumā paredzētu pienākumu pārkāpumiem, soda apmēru nepielāgojot attiecīgā pārkāpuma smagumam, nav samērīga (sk. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 22. marta sprieduma apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 "Euro-Team Kft." un "Spirál-Gép Kft." 49. punktu un 2012. gada 9. februāra sprieduma lietā C-210/10 Urbán 41. punktu).

3.2. Vispārīgā gadījumā, kad Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzētais pārkāpums tika fiksēts citādi, nevis ar tehniskajiem līdzekļiem, transportlīdzekļa vadītājam varēja tikt uzlikts naudas sods no 180 līdz 360 euro, bet pārvadātājam – no 300 līdz 500 euro. Tiesību piemērotājs, ievērojot šīs robežas, konkrēto naudas soda apmēru noteica, ņemot vērā izdarītā pārkāpuma raksturu, pārkāpēja personību, viņa vainas pakāpi, mantisko stāvokli, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus (sk. Kodeksa 32. panta pirmo un otro daļu). Tādējādi vispārīgā gadījumā naudas sods par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumiem bija pielāgojams izdarītā pārkāpuma smagumam.

Tomēr Satversmes tiesa Spriedumā vērtēja administratīvo naudas sodu, kas tika piemērots gadījumā, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli. Šādā gadījumā atbilstoši Autoceļu lietošanas nodevas likuma 9.¹ panta otrajā daļā noteiktajam personai tika piemērots minimālais naudas sods, kāds par attiecīgo pārkāpumu bija paredzēts pārvadātājam Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā, – 500 euro. Tas nozīmē, ka soda apmēru jau bija noteicis pats likumdevējs, tādējādi liedzot tiesību piemērotājam iespēju to pielāgot pārkāpuma individuālajiem apstākļiem. Proti, naudas sods par nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu nebija pielāgojams ne transportlīdzeklim, ar kuru attiecīgais pārkāpums izdarīts, ne pārkāpēja personībai, ne pārkāpuma raksturam, jo tas jau bija noteikts konkrētas, fiksētas summas veidā. Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktais naudas sods ir fiksēts sods Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izpratnē.

Sprieduma 15.3.1. punktā norādīts, ka apstrīdētajās normās noteiktais naudas sods neesot fiksēts sods, jo, fiksējot pārkāpumu ar tehniskajiem līdzekļiem, tiesību normu piemērotājam neesot iespējams pilnībā noskaidrot un izvērtēt visus apstākļus, kas tiek noskaidroti un izvērtēti citos gadījumos. Tādēļ apstrīdētās normas paredzot personai mazāko iespējamo naudas sodu gadījumā, kad konstatēts Kodeksa 149.⁴⁰ panta otrajā daļā paredzētais pārkāpums. Šā iemesla dēļ tiesa nevarot grozīt naudas soda apmēru.

Nevaru piekrist šādam Satversmes tiesas secinājumam. Visupirms jānorāda, ka minētie apsvērumi neietekmē to, vai naudas sods ir atzīstams par fiksētu sodu. Eiropas Savienības Tiesa, vērtējot to, vai naudas sods ir fiksēts, ņēma vērā tā pielāgojamību konkrētā pārkāpuma smagumam. Savukārt jautājums par to, kāda ir tiesas kompetence saskaņā ar apstrīdētajām normām, aplūkojums, pārbaudot to atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Tāpat uzskatu, ka arī tādā gadījumā, kad pārkāpums fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, ir iespējams un nepieciešams piemērojamo sodu pielāgot pārkāpuma smagumam. Tas, ka, fiksējot pārkāpumu ar tehniskajiem līdzekļiem, uzreiz nav iespējams noskaidrot pilnīgi visus Kodeksa 32. pantā paredzētos lietas apstākļus, nenozīmē, ka tādēļ nav nepieciešams noskaidrot nevienu no tiem.

Ievērojot autoceļu lietošanas nodevas mērķi – valsts galveno un reģionālo autoceļu uzturēšanas un attīstības, kā arī videi draudzīgāku transportlīdzekļu izmantošanas veicināšana (*sk. Sprieduma 16. punktu*) –, samērīgs sods visupirms būtu tāds, kura noteikšanā būtu ņemta vērā konkrētā transportlīdzekļa ietekme uz autoceļu un vides stāvokli. Proti, tiesību piemērotājs varētu ņemt vērā tos apstākļus, kas ir pamatā pašas nodevas apmēram, – transportlīdzekļa masu un motora izmešu līmeni (*sk. Autoceļu lietošanas nodevas likuma 4. pantu un 2. pielikumu*).

Ievērojot Eiropas Savienības Tiesas judikatūru, būtu jāņem vērā arī konkrēto pārkāpumu raksturojošie apstākļi, lai sodu pielāgotu izdarītā pārkāpuma smagumam. Tostarp varētu būt tādi apstākļi kā pārkāpēja paradumi attiecībā uz nodevas samaksu, autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu vēsture un pārkāpēja paskaidrojumi par pārkāpuma pieļaušanas apstākļiem. Daļu no šiem apstākļiem iespējams noskaidrot jau pirms sākotnējā lēmuma pieņemšanas – piemēram, nodevas samaksas vēsturi var pārbaudīt portālā www.lv vignette.eu. Taču daļu apstākļu varēja vērtēt augstāka iestāde vai tiesa, izskatot personas sūdzību.

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktais naudas sods Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izpratnē ir fiksēts sods un tādēļ neatbilst Satversmes 1. pantā ietvertajam samērīguma principam.

4. Uzskatu, ka apstrīdētās normas neatbilst arī Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Sprieduma 24. punktā secināts: "[...] ja likumdevējs, nosakot konkrētu par attiecīgu administratīvo pārkāpumu uzliekamā soda apmēru, jau ir izvērtējis tā atbilstību konkrētā pārkāpuma raksturam un šāds naudas soda apmērs pats par sevi ir samērīgs, tad visaptveroša tiesas kontrole pār lēmumu par personai piemērojamo administratīvo sodu pati par sevi neietver tiesas pilnvaras pārskatīt un pēc sava ieskata noteikt tādu soda

apmēru, kas ir mazāks par to, kuru likumdevējs paredzējis par konkrēto pārkāpumu. [...] Tādējādi administratīvo pārkāpumu lietās par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, tiek īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār lēmumiem par administratīvā soda piemērošanu."

Nevaru piekrist Satversmes tiesas secinājumam, ka administratīvo pārkāpumu lietās par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, tiek īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār piemēroto administratīvo sodu.

4.1. Visaptverošas tiesas kontroles institūts ir cieši saistīts ar tiesas lomu demokrātiskā tiesiskā valstī. Demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas galvenais mērķis ir taisnīguma nodrošināšana (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-11-01 14. punktu*). Tiesu vara aizstāv taisnīgumu kā vienu no tiesiskas valsts pamatvērtībām (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-06-01 11.1. punktu*). Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa nodrošināt lietas izskatīšanu tādā procesā, kurā tiek pieņemts taisnīgs spriedums (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 6. punktu*). Taisnīgs spriedums ir neatņemams taisnīgas tiesas elements (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 14. maija sprieduma lietā Nr. 2012-13-01 15.2. punktu*). Tādējādi tiesām demokrātiskā tiesiskā valstī ir jāpiemīt atbilstoši kompetencei, lai tās katrā konkrētā gadījumā varētu nodrošināt taisnīgu lietas iznākumu.

Satversmes tiesa Sprieduma 21.1. punktā pamatoti secinājusi, ka administratīvo pārkāpumu lietās par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu jāņem vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra par Konvencijas 6. panta 1. punktu tā krimināltiesiskajā aspektā. Tāpat Satversmes tiesa pamatoti atsaukusies uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru par to, ka gadījumos, ja valsts iestādes piemērotās sankcijas ir pielīdzināmas krimināltiesiskai sankcijai Konvencijas izpratnē, personai jābūt tiesībām uz šāda lēmuma pēckontroli tādā tiesu institūcijā, kurai ir "pilnīga jurisdikcija" – tiesības pārskatīt lēmumu gan no faktu, gan tiesību viedokļa.

Taču "pilnīga jurisdikcija" nozīmē arī to, ka tiesa ir pilnvarota ne tikai apstiprināt vai atcelt, bet arī grozīt iestādes lēmumu (*sk.: M. Allena, F. Goisis. "Full Jurisdiction" Under Article 6 ECHR: Hans Kelsen v. the Principle of Separation of Powers. Pieejams: www.kluwerlawonline.com*). Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka pilnīgu jurisdikciju citstarp raksturo tiesas kompetence ne tikai formāli pārbaudīt lēmuma tiesiskumu, bet pārbaudīt arī piemērotā soda piemērotību un samērīgumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 27. septembra sprieduma lietā "A. Menarini Diagnostics*

S.r.l. v. Italy", pieteikums Nr. 43509/08, 63.–67. punktu). Lietā "*A. Menarini Diagnostics S.r.l. v. Italy*" tiesa varēja pārliecināties par sankcijas atbilstību izdarītajam pārkāpumam un, ja nepieciešams, piemēroto sodu aizstāt ar citu sodu. Kā jau šo atsevišķo domu 3. punktā esmu argumentējis, apstrīdētās normas liedz tiesai vērtēt soda samērīgumu, jo nosaka to fiksētā veidā.

4.2. Satversmes tiesa Sprieduma 24. punktā, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā "*Malige v. France*", norāda: "tiesas pilnvaras iestādes lēmuma pārskatīšanā var būt saderīgas ar Konvencijas 6. panta prasībām pat tad, ja sankcija atbilstoši pārkāpuma smagumam ir precīzi noteikta tiesību aktos, šī sankcija pati par sevi nav nesamērīga un tiesa var pārskatīt lēmuma pieņemšanas procesa atbilstību tiesību aktiem."

Uzskatu, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumā lietā "*Malige v. France*" atzītais nav tiešā veidā attiecināms uz izskatīto lietu, jo ir konstatējamas būtiskas atšķirības starp šo lietu faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem.

Spriedumā lietā "*Malige v. France*" Eiropas Cilvēktiesību tiesa vērtēja, vai Konvencijas 6. pantam atbilst sistemātiska un automātiska transportlīdzekļa vadītāja apliecības punktu noņemšana bez iespējas to pārsūdzēt efektīvai tiesu varas institūcijai. Pieteicējs bija pārsniedzis atļauto ātrumu, par to krimināltiesā viņam piemēroja naudas sodu un atņēma transportlīdzekļa vadīšanas tiesības uz 15 dienām. Papildus tam administratīvā iestāde noņēma pieteicējam četrus punktus no transportlīdzekļa vadītāja apliecības. Punktu sistēma Francijā bija izveidota tā, ka sākotnēji ikvienai transportlīdzekļa vadītāja apliecībai tiek piešķirti 12 punkti un savukārt par pieļautiem pārkāpumiem punkti var tikt noņemti. Noņemamo punktu skaitu regulēja tiesību normas, taču tas bija nosakāms atkarībā no krimināltiesas spriedumā konstatētā pārkāpuma smaguma.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, atzīstot, ka Konvencijas 6. pants nav pārkāpts, visupirms ņēma vērā to, ka punkti no transportlīdzekļa vadītāja apliecības tiek noņemti, pamatojoties uz krimināltiesas spriedumu, ar kuru persona atzīta par vainīgu attiecīgā pārkāpuma izdarīšanā. Krimināltiesas vērtē, vai persona ir pieļāvusi attiecīgo pārkāpumu, nosaka tai piemērojamo sodu, kā arī vērtē pārkāpēja sniegtajos paskaidrojumos ietvertos faktos un tiesībās balstītos iebildumus. Tāpat tika ievērots, ka noņemamo punktu skaits ir pielāgots pārkāpuma smagumam, kuru nosaka krimināltiesā, kā arī tas, ka punktus vēlāk var atkal atgūt to sākotnējā skaitā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka Konvencijas 6. pantam atbilstošu lēmuma pieņemšanas un pārbaudes procesu jau nodrošina krimināltiesas, tādēļ nav nepieciešams, lai tiesa ar pilnīgu jurisdikciju atkārtoti veiktu pārbaudi arī par noņemtajiem punktiem (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1998. gada 23. septembra sprieduma lietā "Malige v. France"*, pieteikums Nr. 27812/95, 46.–51. punktu).

Tas nozīmē, ka šajā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesa vērtēja nevis procesu, kurā persona tiek atzīta par vainīgu pārkāpuma izdarīšanā, bet gan šā procesa sekas, proti, punktu noņemšanu no transportlīdzekļa vadītāja apliecības. Tas liedz šo Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietu salīdzināt ar Spriedumā izskatīto gadījumu.

Lietā "*Malige v. France*" pārkāpuma smagumu un par pārkāpumu piemērojamo sankciju visupirms noteica tiesa, kura nodrošināja Konvencijas 6. pantam atbilstošu procesu. Tikai pēc tam sekoja automātiskā punktu noņemšana no transportlīdzekļa vadītāja apliecības, proti, darbība, par kuru sūdzējās pieteicējs. Taču Satversmes tiesa Spriedumā vērtē "pirmo soli", proti, procesu, kurā persona tiek saukta pie atbildības par izdarīto pārkāpumu. Tāpat no minētā izriet, ka lietā "*Malige v. France*" sankcijas apmērs jeb noņemamo punktu skaits visupirms bija atkarīgs no tiesas sprieduma, kurā tika noteikts pārkāpuma smagums, un tikai pēc tam no tiesību normas, kas paredzēja par attiecīgā smaguma pārkāpumu noņemamo punktu skaitu. Taču Spriedumā izskatītajā gadījumā tiesību piemērotājam, konstatējot, ka persona ir izdarījusi attiecīgo pārkāpumu, automātiski jāpiemēro jau tiesību normās noteiktais pārkāpuma smagums, proti, sankcijas apmērs. Tāpat jānorāda, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa gan atzina, ka uz transportlīdzekļa vadītāja apliecības punktu noņemšanu ir attiecināms Konvencijas 6. pants, tomēr šī sankcija būtiski atšķiras no naudas soda kaut vai tādēļ vien, ka punktus ir iespējams vēlāk atgūt un pieteicējam 4 punktu noņemšanas dēļ vēl nebija iestājušās reālas negatīvas sekas (transportlīdzekļa vadīšanas tiesību atņemšana).

4.3. Piekrītu Sprieduma 22. punktā norādītajam, ka tiesa nevar stāties likumdevēja vietā un pārvērtēt to līdzekļu efektivitāti, ar kuriem paredzēts sasniegt administratīvo sodu politikas mērķi. Taču nepiekrītu tam, ka tiesai nevajadzētu vērtēt piemērojamo līdzekļu taisnīgumu un nodrošināt soda individualizāciju.

Taisnīguma princips prasa panākt iespējami taisnīgāku līdzsvaru starp dažādu sabiedrības locekļu pretrunīgajām interesēm (sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 7. punktu*). Taisnīgums ir abstrakts jēdziens, kas pieņēmis savu formu tikai konkrētā gadījumā (mēs nevaram abstrakti pateikt, kas ir taisnīgums), bet tikai konkrētā gadījumā tas ir taisnīgums (sk. *Valsts prezidenta Egila Levita uzrunu Konstitucionālo tiesību ekspertu domnīcā Satversmes tiesā 2019. gada 13. decembrī. Pieejama: www.president.lv*). Viens no taisnīguma principa konkretizācijas elementiem, nosakot personai piemērojamo sodu, ir soda individualizācija. Proti, tiesību piemērotājam katrā konkrētā gadījumā ir jāņem vērā pārkāpuma raksturs, radītais kaitējums, pārkāpēja personība un citi pārkāpumu raksturojošie apstākļi, lai nodrošinātu to, ka piemērojamais sods atbilst izdarītajam pārkāpumam (sk., *piemēram*:

M. Bagaric. The Punishment Should Fit the Crime – Not the Prior Convictions of the Person that Committed the Crime: An Argument for Less Impact Being Accorded to Previous Convictions in Sentencing. Pieejams: <https://ssrn.com/abstract=2661913>).

Likumdevējs normatīvajos tiesību aktos nevar paredzēt un taisnīgi noregulēt visas dzīvē iespējamās situācijas, kādas var rasties pēc šo normu pieņemšanas. Tādēļ Krimināllikums ne vien nosaka sankcijas minimālo un maksimālo robežu jeb apmēru, bet tā 49. pants paredz arī iespēju noteikt vieglāku sodu nekā likumā paredzētais. Proti, gadījumā, ja tiesa, ievērojot vairākus vainīgā atbildību mīkstinājošos apstākļus un vainīgā personību, atzīst par nepieciešamu noteikt viņam sodu, kas ir zemāks par likumā konkrētam noziedzīgam nodarījumam paredzēto minimālo robežu, tā var sodu attiecīgi mīkstināt. Tādējādi tiesai ir iespēja nodrošināt demokrātiskas tiesiskas valsts mērķa izpildi – nodrošināt taisnīgu iznākumu katrā konkrētā gadījumā.

Ja šāda iespēja pastāv kriminālprocesā, tad vēl jo vairāk tādi būtu jāpastāv administratīvo pārkāpumu procesā. Valsts pienākums ir izveidot tādu administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanas kārtību, kas personai nodrošinātu no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas – tādas pašas kā krimināllietās (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 9.2. punktu*). Piemēram, Lietuvas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 30.¹ pants noteic, ka institūcija, ņemot vērā pārkāpuma raksturu, pārkāpēja personību, atbildību mīkstinājošus un pastiprinošus apstākļus, kā arī taisnīguma un tiesību normu saprātīgas piemērošanas principus, var piemērot vieglāku sodu, nekā noteikts Administratīvo pārkāpumu kodeksā, vai nepiemērot to vispār. Līdzīgi arī Igaunijas Sodu kodeksa 61. pants paredz tiesai šādas tiesības. Tādējādi tiek nodrošināta soda individualizācija, proti, tas, ka tiek ņemts vērā pārkāpuma smagums un citi apstākļi, kurus nepieciešams vērtēt taisnīga soda noteikšanai.

Apstrīdētās normas, liedzot tiesai pielāgot piemērojamo sodu izdarītā pārkāpuma smagumam, varēja novest pie netaisnīgiem nolēmumiem. Eiropas Savienības Tiesa atzinusi: lai novērtētu sankcijas samērīgumu, ir jāņem vērā arī saikne starp iespējami uzliekamā naudas soda apmēru un ekonomisko priekšrocību, kas izriet no izdarītā pārkāpuma, lai atturētu pārkāpuma izdarītājus no atkārtotas tāda paša pārkāpuma izdarīšanas (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2021. gada 11. februāra sprieduma lietā C-77/20 "K. M" 53. punktu*). Taču apstrīdētās normas liedz tiesai vērtēt jebkādos individuālos apstākļus. Tiesas nevar ņemt vērā, piemēram, to, ka pārkāpējs varbūt ir godprātīgs autoceļu lietošanas nodevas maksātājs, vienmēr līdz pat attiecīgajam pārkāpumam ir to maksājis un samaksājis arī pēc pārkāpuma izdarīšanas, kad atcerējies, ka ir aizmirsis to samaksāt. Tāpat tiesa nevar ņemt vērā arī gadījumus, kad persona sistemātiski un

ļauņprātīgi izvairās no nodevas maksāšanas. Līdz ar to apstrīdētās normas var radīt netaisnīgumu pat abos interešu virzienos – gan attiecībā uz pārkāpēja interesi tikt pasargātam no pārmērīgiem sodiem, gan sabiedrības labklājības interešu aspektā.

Ievērojot minēto, uzskatu, ka administratīvo pārkāpumu lietās par autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas noteikumu pārkāpumu, kas fiksēts ar tehniskajiem līdzekļiem, netiek īstenota visaptveroša tiesas kontrole pār piemēroto administratīvo sodu. Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92.panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesas tiesnesis

A. Kučs

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2021. gada 3. decembrī

lietā Nr. 2021-12-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Administratīvās rajona tiesas pieteikuma,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2021. gada 3. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Rīgas domes 2019. gada 18. decembra saistošo noteikumu Nr. 111 "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā" 11. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 31. decembrim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Atbilstoši likuma "Par pašvaldībām" 14. panta pirmās daļas 3. punktam pašvaldībai, pildot savas funkcijas, ir tiesības likumā noteiktajā kārtībā ieviest vietējās nodevas un noteikt to apmērus, lemt par nodokļu likmēm un atbrīvošanu no nodokļu maksāšanas. Savukārt likuma "Par nodokļiem un nodevām" 3. panta otrās daļas pirmais teikums paredz, ka konkrētā nodokļa likumā pašvaldībām var dot tiesības piemērot atvieglojumus tiem maksājumiem, kuri ieskaitāmi pašvaldību budžetos, kā arī noteikt nekustamā īpašuma nodokļa objektu un likmi.

Saskaņā ar likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 1. panta pirmo daļu ar nekustamā īpašuma nodokli apliek ķermeniskas lietas, kuras atrodas Latvijas Republikas teritorijā un kuras nevar pārvietot no vienas vietas uz otru, tās ārēji nebojājot, – zemi, ēkas, tai skaitā kadastra informācijas sistēmā reģistrētas, bet ekspluatācijā nenodotas ēkas, un inženierbūves (turpmāk – nekustamais īpašums), izņemot šā panta otrajā daļā minēto nekustamo īpašumu. Šā likuma 3. panta pirmās daļas pirmais teikums noteic, ka nekustamā īpašuma nodokļa likmi vai likmes no 0,2 līdz 3 procentiem no nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības nosaka pašvaldība savos saistošajos noteikumos, kurus tā publicē līdz pirmstaksācijas gada 1. novembrim, bet 5. pants regulē atvieglojumu nekustamā īpašuma nodokļa maksātājiem noteikšanas procesu, tostarp

pašvaldības tiesības izdot saistošus noteikumus, kuros paredzēti atvieglojumi atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām. Šādi saistoši noteikumi stājas spēkā likumā "Par pašvaldībām" noteiktajā kārtībā.

Atbilstoši likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.¹ panta otrās daļas 2. punktam un trešajai daļai pašvaldībai, nosakot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus, ir jāievēro objektīva grupējuma princips, efektivitātes princips un atbildīgas budžeta plānošanas princips un tai ir tiesības pēc izvēles piemērot teritorijas attīstības un teritorijas sakārtošanas principu, saskaņā ar kuru pašvaldība izmanto nodokļa likmi vai atvieglojumus savas teritorijas attīstības veicināšanai un sakārtošanai, un uzņēmējdarbības atbalsta principu.

Pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 14. panta pirmās daļas 3. punktu un likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 5. panta trešo un ceturto daļu, Rīgas dome 2012. gada 18. decembrī izdeva saistošos noteikumus Nr. 198 "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā", kas stājas spēkā 2013. gada 24. janvārī (turpmāk – Saistošie noteikumi Nr. 198). Ar 2013. gada 26. novembra saistošajiem noteikumiem Nr. 75 "Grozījumi Rīgas domes 2012. gada 18. decembra saistošajos noteikumos Nr. 198 "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā"", kas stājas spēkā 2014. gada 7. janvārī (turpmāk – Saistošie noteikumi Nr. 75), Saistošie noteikumi Nr. 198 citstarp papildināti ar 4.18. punktu. Saskaņā ar šo normu personai ir tiesības saņemt atvieglojumus par ēkām, kuras atrodas valsts nozīmes pilsēt būvniecības pieminekļu teritorijā vai noteiktās apbūves aizsardzības teritorijās vai kuras ir valsts aizsargājami kultūras pieminekļi ārpus šīm teritorijām, ja sabiedrībai šīs ēkas ir pieejamas no publiskās ārtelpas un tajās ir veikti noteikta rakstura sakārtošanas vai pārbūves darbi, no kā attiecīgi atkarīgs procentuālais atvieglojumu apmērs (25 %-90 % no aprēķinātā nekustamā īpašuma nodokļa apmēra). Papildus tam ar šiem grozījumiem Saistošo noteikumu Nr. 198 23.² punktā tika paredzēts, ka personām, kuras minētas šo saistošo noteikumu 4.18.2.–4.18.4. apakšpunktā, atvieglojumus piemēro piecus gadus, sākot ar nākamo taksācijas gadu pēc šo saistošo noteikumu 28.10. apakšpunktā paredzētās atzīmes izdarīšanas Rīgas domes Vienotajā informācijas sistēmā.

Līdz ar Rīgas domes 2019. gada 18. decembra saistošo noteikumu Nr. 111 "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā" (turpmāk – Saistošie noteikumi Nr. 111) spēkā stāšanos 2020. gada 30. janvārī Saistošie noteikumi Nr. 198 zaudēja spēku. Saistošo noteikumu Nr. 111 3.18. punktā ar nelielām izmaiņām tika saglabāti gandrīz visi iepriekš spēkā bijušie atvieglojumi par ēkām, kurās veikti noteikti sakārtošanas vai pārbūves un izgaismošanas darbi. Savukārt šo noteikumu

11. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) noteica: "Piešķirto atvieglojumu apmērs vienai juridiskai personai, izņemot valsts un pašvaldības kapitālsabiedrībām un sabiedriskā labuma organizācijām, taksācijas gadā nedrīkst pārsniegt 10 000 *euro*."

Ar Rīgas domes 2020. gada 12. novembra saistošo noteikumu Nr. 4 "Grozījumi Rīgas domes 2019. gada 18. decembra saistošajos noteikumos Nr. 111 "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā"" (turpmāk – Saistošie noteikumi Nr. 4), kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī, 1.8. punktu apstrīdētā norma no Saistošajiem noteikumiem Nr. 111 tika izslēgta.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Administratīvā rajona tiesa (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā lieta Nr. A420191520, kas ierosināta pēc juridiskās personas pieteikuma par tāda administratīvā akta, ar kuru personai noteikts papildu nekustamā īpašuma nodokļa aprēķins, atcelšanu.

Pieteicēja šajā administratīvajā lietā veikusi tai piederošā nekustamā īpašuma fasādes renovācijas un izgaismošanas darbus un tādējādi saskaņā ar Saistošo noteikumu Nr. 198 4.18.2. apakšpunktu ieguvusi tiesības saņemt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu, sākot ar 2018. gadu. Atbilstoši Saistošo noteikumu Nr. 198 23.² punktam šādam atvieglojumam vajadzējis būt piešķirtam piecus gadus, sākot ar nākamo taksācijas gadu pēc atzīmes izdarīšanas Rīgas domes Vienotajā informācijas sistēmā. Ņemot vērā minēto, pieteicējai nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinos 2018. un 2019. gadam piemērots atvieglojums 50 procentu apmērā no taksācijas gadā aprēķinātās nekustamā īpašuma nodokļa summas. Arī Rīgas domes Pašvaldības ieņēmumu pārvaldes 2020. gada 18. janvāra maksāšanas paziņojumā par 2020. gadu pieteicējai aprēķināts nekustamā īpašuma nodoklis, piemērojot minēto atvieglojumu. Savukārt pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās Rīgas domes Pašvaldības ieņēmumu pārvalde ar 2020. gada 26. februāra lēmumu atcēlusi 2020. gada 18. janvāra maksāšanas paziņojumu daļā par 2020. gada februāri–decembri, papildus aprēķinot nekustamā īpašuma nodokli 2244,94 *euro* apmērā.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka pieteicējai tās izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā bija radusies tiesiskā paļāvība uz to, ka pēc fasādes renovācijas un izgaismošanas darbu veikšanas tā turpmākos piecus taksācijas gadus varēs saņemt nodokļa atvieglojumu noteiktajā apmērā. Līdz pat 2020. gada 30. janvārim regulējums neesot grozīts, tātad pēc savas būtības esot bijis pietiekami noteikts un nemainīgs, lai pieteicēja

un citas juridiskās personas tam varētu uzticēties un saistībā ar to plānot savu darbību.

Apstrīdētās normas izstrādes materiāliem vajagot sniegt iespēju pārliecināties par to, vai pašvaldība ir izvērtējusi apstrīdētās normas ietekmi uz jau ievadītajām tiesiskajām attiecībām, meklējot saprātīgu līdzsvaru starp personas tiesisko palāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad attiecīgais regulējums tiek mainīts. Tomēr izskatāmajā gadījumā paskaidrojuma raksts nesaturot apstrīdētās normas nepieciešamības pamatojumu. Tādējādi pieteicējai Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā un citām juridiskajām personām, uz kurām attiecas apstrīdētā norma, bijis liegts pārliecināties par tās mērķi un pamatotību. Vispārīgu jautājuma apspriešanu domes sēdē nevarot uzskatīt par pienācīgu un labas likumdošanas principam atbilstošu izvērtējumu.

Turklāt vajagot ņemt vērā to, ka apstrīdētā norma stājās spēkā jau pēc tam, kad pašvaldības ieņēmumu pārvalde bija izsūtījusi nodokļa maksāšanas paziņojumus par 2020. gadu. Nodokļu maksātāji esot rēķinājušies ar šajā taksācijas periodā maksājamā nodokļa apmēru. Pašvaldība varējusi atbilstoši regulēt pārejas periodu attiecībā uz tekošo taksācijas gadu. Šāds pārejas periods arī varējis būt viens no iespējamajiem saudzējošākiem risinājumiem attiecībā uz tādām tiesiskajām attiecībām, kuras ievadītas pirms šā tiesiskā regulējuma spēkā stāšanās.

Vispārējais nodokļu princips, kas attiecas arī uz nekustamā īpašuma nodokli, paredzot, ka nodokļu taksācijas periods ir kalendāra gads. Minētais princips garantējot nodokļu maksājumu prognozējamību un tiesisko stabilitāti. Atkāpēm no šā principa vajagot būt atbilstoši pamatotām ar būtiskām sabiedrības interesēm. Izskatāmajā gadījumā šāds pamatojums neesot konstatējams.

Papildus esot ņemama vērā arī pašvaldības nekonsekventā rīcība, ar Saistošajiem noteikumiem Nr. 4, kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī, atgriežoties pie iepriekšējā regulējuma, t. i., izslēdzot apstrīdēto normu. Turklāt šādu izmaiņu pamatojums bijis identisks sākotnējam atvieglojuma ieviešanas pamatojumam.

Līdz ar to Rīgas dome neesot vispusīgi un pilnvērtīgi izvērtējusi apstrīdētās normas ietekmi uz tām juridiskajām personām, kas bija veikušas ēku sakārtošanas un pārbūves darbus un palāvušās uz noteikta apmēra nodokļa atvieglojumu saņemšanu turpmākos piecus gadus pēc darbu pieņemšanas. Šāda situācija neatbilstot Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās palāvības principam un Satversmes 105. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz īpašumu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Rīgas dome – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

Pašvaldības domei esot pienākums iekasēt nodokļus un nodevas, tai skaitā nekustamā īpašuma nodokli, lai nodrošinātu sava budžeta veidošanu, kas tālāk varot tikt izlietots sabiedrības labklājības aizsardzībai. Tāpat pašvaldība esot tiesīga jebkurā laikā pieņemt saistošos noteikumus par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piemērošanu. Minēto saistošo noteikumu saturs esot atkarīgs no konkrētā pašvaldības domes sasaukuma nodokļu politikas vīzijas un izpratnes par to, kā pašvaldības budžets būtu izlietojams lietderīgi un saprātīgi. Šādi saistošie noteikumi stājoties spēkā nākamajā dienā pēc to publicēšanas oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", un tos esot iespējams pieņemt jebkurā laikā, jo likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3. panta pirmajā daļā noteiktais pienākums ar nodokļu likmēm saistītos noteikumus publicēt līdz pirmstaksācijas gada 1. novembrim neesot attiecināms uz noteikumiem par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumiem.

Lai gan pašvaldībām ir plaša rīcības brīvība nodokļu jomā, likumdevējs likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.¹ pantā norādījis, kādi principi pašvaldībai ir jāievēro, nosakot nekustamā īpašuma nodokļa likmes un atvieglojumus. No minētā regulējuma izrietot, ka prognozējamības un stabilitātes princips ir obligāti piemērojams tikai nekustamā īpašuma nodokļa likmes noteikšanas procesā, bet ne nosakot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus. Šāds lēmums esot pamatots ar to, ka nodokļu atvieglojumi ir izņēmums no vispārējā nodokļu maksāšanas režīma. Savukārt sociālās atbildības princips esot vienīgais princips, kas piemērojams tikai nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu, bet ne nekustamā īpašuma nodokļa likmju noteikšanā. Šis princips esot vērtējams kopsakarā ar sociālā taisnīguma principu, kas paredz rūpes par sociālo atšķirību izlīdzināšanu. Visbeidzot, likumdevēja apzinātais lēmums nenoteikt prognozējamības un stabilitātes principa ievērošanu par obligātu nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu noteikšanas procesā esot vērtējams kopsakarā ar tiesiskās palāvības principu. Proti, likumdevējs esot noteicis augstāku tiesiskās palāvības standartu attiecībā uz nekustamā īpašuma nodokļa likmju prognozējamību un nemainīgumu, vienlaikus paredzot, ka personu tiesiskā palāvība uz to, ka nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu regulējums nemainīsies, ir salīdzinoši mazāk aizsargājama.

Turklāt Rīgas dome vērs uzmanību uz pašvaldību saistošo noteikumu pieņemšanas procesu. Pēc iepazīšanās ar saistošo noteikumu projekta tekstu, paskaidrojuma rakstu un priekšlikumu apkopojuma tabulu visiem deputātiem līdz domes sēdei esot iespēja iesniegt papildu priekšlikumus par saistošo noteikumu projekta teksta izmaiņām. No normatīvajiem aktiem

neizrietot īpaša forma, kādā šādi priekšlikumi būtu sagatavojami; tāpat neesot regulēta šādu priekšlikumu pamatojuma un paskaidrojuma detalizācijas pakāpe. Pēc domes sēdē notikušā balsojuma par priekšlikumiem saistošo noteikumu paskaidrojuma raksts kādā daļā varot neatbilst pieņemtajai saistošo noteikumu gala redakcijai, tāpat kā tas esot arī ar Saeimā skatītajiem likumprojektiem. Lai nodrošinātu pašvaldību pieņemto saistošo noteikumu tiesiskumu, likumdevējs esot noteicis papildu kontroles mehānismu, paredzot, ka pašvaldība var publicēt saistošos noteikumus tikai tad, ja Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija neizsaka iebildumus par pieņemto saistošo noteikumu tiesiskumu.

No Rīgas domes 2019. gada 18. decembra sēdes protokola Nr. 71 esot redzams, ka priekšlikumu papildināt Saistošo noteikumu Nr. 111 projektu ar apstrīdēto normu pirms minētās domes sēdes ir iesnieguši četri Rīgas domes deputāti. Proti, sākotnēji sagatavotajā Saistošo noteikumu Nr. 111 projekta redakcijā apstrīdētā norma neesot bijusi iekļauta, tātad arī paskaidrojuma rakstā nevarot būt sniegts tās skaidrojums. Minētās sēdes stenogrammā esot lasāms izteikto priekšlikumu pamatojums, no kura secināms, ka apstrīdētās normas iekļaušana Saistošajos noteikumos Nr. 111 citstarp devusi iespēju īstenot citu priekšlikumu, proti, atbalstīt personas ar I un II grupas invaliditāti, palielinot šīm personām piešķiramo nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu apmēru un attiecīgi sniedzot atbalstu mazāk aizsargātajām sabiedrības grupām.

Veicot ēkas fasādes remontu vai pilnu ēkas renovāciju, ēkas īpašnieks pildot savu pienākumu uzturēt savu īpašumu, turklāt šo darbu rezultātā palielinoties nekustamā īpašuma tirgus vērtība. Tātad, lai gan viens no minēto nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu mērķiem esot pilsētas vizuālā tēla uzlabošana, tie tomēr neesot uzskatāmi par veikto ieguldījumu kompensāciju vai līdzfinansējumu ēkas remontdarbu veikšanai. Atbalsta saņemšanai noteiktais piecu gadu periods esot vērtējams nevis kā solījums atvieglojumus piemērot konkrētu laiku, bet gan kā ierobežojums, kas liedz saņemt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus nenoteikti ilgu laiku.

Vērtējot, vai personām varēja rasties tiesiskā palāvība uz atvieglojumu saņemšanu, vajagot ņemt vērā to, ka Saistošie noteikumi Nr. 198 to spēkā esības laikā grozīti desmit reizes. Proti, neesot pamata sacīt, ka tajos noteiktajam tiesiskajam regulējumam būtu raksturīga nemainība un stabilitāte. Turklāt nodokļu atvieglojumu piemērošana faktiski nozīmējot to, ka nodokļu maksātāji, kas saņem nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus, tiek nostādīti labvēlīgākā situācijā nekā pārējie nodokļu maksātāji. Tiesiskās palāvības uz šādu labvēlīgāku attieksmi veidošanās un aizsardzība esot relatīva.

Nodokļu nomaksa esot visas sabiedrības legītimā interese. Turklāt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojuma veidi un to piešķiršanas

periodi, kas tika paredzēti Saistošajos noteikumos Nr. 198, vispārīgi esot saglabāti arī Saistošajos noteikumos Nr. 111. Tādējādi ar Saistošajiem noteikumiem Nr. 111 esot veikta mērķtiecīga pašvaldības finanšu resursu pārdale. Sabiedrības interese par tiesību normās noteikto nodokļu samaksu un tātad arī sociāli mazāk aizsargāto personu grupu tiesības nepieciešamības gadījumā saņemt lielāka apmēra nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus prevalējot pār juridiskās personas individuālo interesi maksāt mazāku nodokli. Līdz ar to tiesiskās palāvības princips neesot pārkāpts.

Ņemot vērā to, ka apstrīdētā norma nosaka tikai nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu apmēra limitu juridiskajām personām, bet neatceļ atvieglojumu saņemšanas iespējas vispār, esot secināms, ka šī norma nav konfiscējoša un tādējādi atbilst arī Satversmes 105. panta pirmajam teikumam.

Saistošo noteikumu Nr. 111 11. punkta izslēgšana esot politiskā procesa rezultāts. Proti, lēmumu izslēgt apstrīdēto normu no Saistošajiem noteikumiem Nr. 111 pieņēmis cits Rīgas domes sasaukums, kura nodokļu politikas vīzija atšķiries no iepriekšējās domes ieskatiem un kuram izdevies atrast citus finansējuma avotus, lai ar nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu starpniecību turpinātu īstenot sociālās atbildības principu.

4. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – norāda, ka atbilstoši likumam "Par nekustamā īpašuma nodokli" pašvaldības saistošie noteikumi par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumiem, kas izdoti saskaņā ar šā likuma 5. panta trešo un ceturto daļu, var stāties spēkā taksācijas gadā un tikt piemēroti uz atlikušo taksācijas gada periodu.

Vispārīgā gadījumā atbilstoši likuma "Par nodokļiem un nodevām" 23. panta otrajai daļai pašvaldība esot tiesīga taksācijas gada laikā pārskatīt aprēķinātā nekustamā īpašuma nodokļa apmēru, ja tā konstatējusi, ka nodokļa maksājuma apmēra noteikšanā ir tikuši pieļauti likumu, Ministru kabineta noteikumu vai pašvaldības saistošo noteikumu pārkāpumi.

Tomēr nodokļu jomā esot būtiski ievērot tiesiskās palāvības principu. Līdz ar to jebkuras izmaiņas nodokļa aprēķināšanas kārtībā (piemēram, nodokļa likmes vai atvieglojumu izmaiņas) būtu korektāk piemērot ar nākamo taksācijas gadu pēc attiecīgā regulējuma noteikšanas pašvaldību saistošajos noteikumos, izņemot atsevišķus gadījumus, kuros dažādu apstākļu dēļ ir neatliekami nepieciešama tūlītēja rīcība.

5. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Nodokļu konsultantu asociācija" – norāda, ka konkrētajā gadījumā pastāv pamatotas šaubas par tiesiskās palāvības principa ievērošanu.

Strīdus atvieglojums neesot grozīts sešus gadus. Šis laika posms esot bijis pietiekams, lai pieteicēja Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā un citas personas varētu uzticēties šim regulējumam.

Pieteicējai esot radusies tiesiskā palāvība uz noteiktā apmēra atvieglojuma saņemšanu turpmākos piecus gadus pēc fasādes renovācijas un izgaismošanas darbu veikšanas.

Vajagot ņemt vērā to, ka konkrētā atvieglojuma saņemšanas priekšnoteikums bija noteikts ieguldījums, proti, ēkas fasādes renovācijas un izgaismošanas darbu veikšana. Šādi atvieglojumi motivējot personas izdarīt investīcijas Rīgas pilsētas kopējā pilsētvidē, atjaunojot un uzturot ēkas. Tāpat varot pieņemt, ka persona nebūtu veikusi tik apjomīgus ieguldījumus minēto darbu veikšanai, ja tā zinātu, ka atvieglojuma apmērs nepārsniegs 10 000 *euro* gadā. Ņemot vērā minēto, vajagot atzīt, ka pieteicējas tiesiskā palāvība konkrētajā situācijā ir būtiski aizskarta.

Pārejas periods, kas ļautu nodokļu maksātājam saņemt atvieglojumu atlikušajā tiesību normās noteiktajā tā piešķiršanas periodā, neesot noteikts. Tomēr pēc atvieglojuma ierobežojumu ieviešanas juridisko personu finansiālās saistības daļā gadījumu esot nesamērīgi palielinājušās. Tik ievērojama nodokļu piemērošanas sistēmas maiņa bez pārejas perioda neesot saprātīga. Neesot saskatāma arī tāda ar sabiedrības labklājību saistīta steidzamība un nepieciešamība, kura būtu svarīgāka par pieteicējas tiesiskās palāvības aizsardzību un kuras dēļ nebūtu nosakāms saprātīgs pārejas periods pārmaiņu ieviešanai.

Secinājumu daļa

6. Pieteikuma iesniedzēja lūdz izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās palāvības principam un Satversmes 105. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz īpašumu.

Ja ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 10. punktu*).

6.1. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka regulējums, kas paredz personai pienākumu maksāt nodokli, ietilpst Satversmes 105. pantā ietvertā pamattiesību tvērumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 5. punktu*). Proti, nodokļa maksāšanas pienākums vienmēr nozīmē īpašuma tiesību ierobežojumu, jo nodokļa piemērošanas rezultātā samazinās personas finanšu līdzekļu apmērs (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 15. punktu*).

Apstrīdētā norma nenosaka personai jaunu pienākumu maksāt nodokli. Šīs normas skartā nodokļa – nekustamā īpašuma nodokļa – maksāšanas pienākums izriet citstarp no likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" un Rīgas domes 2015. gada 9. jūnija saistošo noteikumu Nr. 148 "Par nekustamā

īpašuma nodokli Rīgā" normām. Savukārt apstrīdētā norma nosaka maksimālo apmēru nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumam, ko viena juridiskā persona var saņemt taksācijas gada ietvaros.

Nodokļu atvieglojumi ir tādas atkāpes no tiesību normās noteiktā vispārējā nodokļu režīma, kuras kādam nodokļu maksātājam vai maksātāju grupai, kas atbilst noteiktai pazīmei, paredz nodokļa sloga samazinājumu, izdevīgāku nodokļa nomaksas kārtību vai jebkādā citā veidā labvēlīgāku nodokļu režīmu (*sk., piemēram: Klemm A. Causes, Benefits, and Risks of Business Tax Incentives. IMF Working Paper, January 2009, pp. 3-4, kā arī Finanšu ministrijas 2020. gada decembra informatīvā ziņojuma "Par spēkā esošo nodokļu atvieglojumu izvērtēšanu" 5. lpp., pieejams: www.fm.gov.lv, ar atsauci uz OECD, Seminar "Tax Incentives – Promises and Pitfalls"*). Saistošo noteikumu Nr.198 4.18.punkts un Saistošo noteikumu Nr.111 3.18.punkts paredzēja personu tiesības saņemt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus par noteiktās Rīgas teritorijās sakārtotām un izgaismotām ēkām. Proti, ja personas bija noteiktā veidā renovējušas un izgaismojušas sev piederošos īpašumus, tām tika aprēķināts atbilstoši veiktajiem darbiem procentuāli samazināts nekustamā īpašuma nodoklis. Savukārt apstrīdētā norma ierobežoja šādu atvieglojumu apmēru vienai juridiskajai personai, izņemot valsts un pašvaldības kapitālsabiedrības un sabiedriskā labuma organizācijas, līdz 10 000 euro vienā taksācijas gadā.

Tomēr izskatāmajā lietā būtisks ir tas apstāklis, ka ar apstrīdēto normu ietekmētie nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi ir saistīti ar noteiktām darbībām jeb priekšnoteikumiem, kuru izpildes gadījumā atvieglojumi tika piešķirti noteiktā procentuālā apmērā no nekustamā īpašuma nodokļa atbilstoši veiktajiem nekustamo īpašumu uzlabošanas pasākumiem un uz noteiktu laiku – pieciem gadiem (*sk. Saistošo noteikumu Nr.198 4.18. un 23.² punktu, kā arī Saistošo noteikumu Nr.111 3.18. punktu*). Gadījumos, kad persona pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās jau bija veikusi atvieglojuma saņemšanai nepieciešamās darbības un par konkrētajiem tai piederošajiem nekustamajiem īpašumiem tika noteikti nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi to attiecīgajā apmērā, ar apstrīdēto normu noteiktais atvieglojuma maksimālā apmēra ierobežojums pēc būtības radīja tai finansiālo saistību pieaugumu. Šāds finansiālo saistību pieaugums tieši izpaudās uz apstrīdētās normas pamata pieņemtajos Rīgas domes Pašvaldības ieņēmumu pārvaldes lēmumos, ar kuriem tika pārrēķināts personām piederošajām ēkām iepriekš aprēķinātais nekustamā īpašuma nodoklis par 2020. gada februāri-decembru (*sk., piemēram, lietas materiālu 1. sēj. 18.–22. lpp*). Proti, pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās personām tika noteiktas papildu nodokļu saistības par 2020. gadu. Tāpat apstrīdētās normas dēļ personām bija jāērēķinās ar augstāku nākamā gada nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinu, kas attiecīgi samazināja personām brīvi

pieejamo finanšu līdzekļu apmēru. Tātad pēc savas būtības apstrīdētā norma rada līdzīgu ietekmi tai, kādu radītu norma, kas nosaka jauna nodokļa maksāšanas pienākumu vai kādā citā veidā palielina personas finansālās saistības.

Līdz ar to apstrīdētā norma ietiekas Satversmes 105. panta pirmajā teikumā ietvertu pamattiesību tvērumā.

6.2. Valstij, nosakot un realizējot savu nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2010-70-01 9. punktu*). Tajā ietilpst tiesības izvēlēties, kādas nodokļu likmes un kādām personu kategorijām paredzamas, kā arī tiesības noteikt attiecīgā regulējuma detaļas. Tomēr tiesību normu izdevēja rīcībai attiecībā uz nodokļu politiku ir jāatbilst vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-35-03 9. punktu*).

Attiecībā uz normām, kas regulē nodokļu atvieglojumus, minētā rīcības brīvība ir vēl plašāka. Proti, šādas normas salīdzinoši šaurai nodokļu maksātāju grupai samazina nodokļa apmēru vai atliek nodokļu saistību izpildes termiņu un parasti tiek vērtētas kā novirzes vai izņēmumi no valsts "standarta" nodokļu likmes vai sistēmas un nodokļu pamatprincipiem (*sal. sk.: Von Haldenwang C., Redonda A., Aliu F. Shedding Light On Worldwide Tax Expenditures. GTED Flagship Report 2021. Bonn: German Development Institute / Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE), 2021, p. 12; Seer R. Allgemeines Steuerschuldrecht. In: Tipke K., Lang J. (Hrsg.) Steuerrecht. 22. Auflage. Köln: Schmidt, 2015, S. 236, Rn. 50; kā arī Valsts kontroles likumības un lietderības revīzijas "Vai nodokļu atlaides un atvieglojumi sasniedz tiem noteiktos mērķus?" 2019. gada 31. maija ziņojuma "Nodokļu atlaides – neredzami budžeta izdevumi" 14. lpp., pieejams: www.lrvk.gov.lv*). Parasti nodokļu atvieglojumi tiek lietoti, lai veicinātu ekonomisko izaugsmi un piesaistītu investīcijas, īstenotu sociālās labklājības mērķus un stimulētu konkrētus uzvedības modeļus, proti, to pamatā ir ar sabiedrisko labumu saistītu interešu aizsardzība (*sk.: Von Haldenwang C., Redonda A., Aliu F. Shedding Light On Worldwide Tax Expenditures. GTED Flagship Report 2021. Bonn: German Development Institute / Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE), 2021, p. 12; Seer R. Allgemeines Steuerschuldrecht. In: Tipke K., Lang J. (Hrsg.) Steuerrecht. 22. Auflage. Köln: Schmidt, 2015, S. 236, Rn. 50–51*). Nodokļu atvieglojumu piemērošanas rezultātā samazinās ienākumi, kurus valsts gūst no konkrētā nodokļu maksātāja (*sk., piemēram: Redonda A. Tax Expenditures and Sustainability. An Overview. Council on Economic Policies: Discussion Note 2016/3. November 2016, p. 2; Tax expenditures in OECD Countries. Paris: OECD, 2010, p. 12*). Tātad nodokļu atvieglojumus nosakošas normas ir labvēlības vai atbalsta izpausme attiecībā uz konkrētiem indivīdiem to stāvokļa vai konkrētas rīcības dēļ.

Tomēr arī pieņemot tiesību normas, kas nosaka nodokļu atvieglojumus, šo normu izdevējam ir jāievēro vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas. Vēl jo vairāk šāds pienākums attiecas uz nodokļa atvieglojuma apmēru vai piemērošanas noteikumu grozīšanu personai nelabvēlīgā veidā vai šādu atvieglojumu atcelšanu.

6.3. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātais tiesiskās palāvības princips. Tiesiskās palāvības princips ir saistīts ar tiesiskās drošības principu un nodrošina tā pieprasīto stabilitāti, aizliedzot nekonsekventu valsts rīcību. Šis princips nozīmē, ka indivīds var paļauties uz to, ka valsts rīkojas tiesiski un konsekventi, savukārt valstij ir jāaizsargā tai dāvētā uzticēšanās. Tiesiskās palāvības principa pastāvēšana ir saistīta ne tikai ar uzticēšanos valsts varai, bet arī ar tiesību normu adresātu rīcības brīvības īstenošanas iespējām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 10.2. punktu*).

Tiesiskās palāvības princips neizslēdz to, ka indivīda reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas tiesiskā veidā. Proti, šis princips nedod pamatu ticēt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies, bet gan pieļauj un noteiktos apstākļos pat pieprasa pastāvošā tiesiskā regulējuma grozīšanu. Pretējā gadījumā valsts nevarētu pienācīgi reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 22.2.1. punktu*). Tiesību normu izdevējam ir pienākums sekot līdzi aktuālajai situācijai kādā konkrētā jomā un vajadzības gadījumā, izvērtējot valsts un sabiedrības intereses un vajadzības, grozīt iepriekš pieņemtās tiesību normas. Tāpat arī pašām personām ir jārēķinās ar to, ka tiesiskā situācija var mainīties – piemēram, gadījumā, ja mainās valsts ekonomiskā situācija un vajadzības, var mainīties nodokļu likmes un atvieglojumi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 13. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2010-59-01 9.8. punktu*).

Grozot tiesisko regulējumu, tiesību normu izdevējam ir jāņem vērā tās tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu personai var būt izveidojusies palāvība (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 22.2.1. punktu*). Demokrātiskā tiesiskā valstī, izdarot grozījumus normatīvajos aktos, to izdevējam ir pienākums vispusīgi un pilnvērtīgi apsvērt un paredzēt saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu. Tādā veidā tiktu nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personu tiesisko palāvību un sabiedrības gūto labumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 12. punktu*).

6.4. Ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās palāvības principam, gan Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam galvenokārt tiek vērtēta kopsakarā ar Satversmes

105. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.3. punktu*). Parasti šādos gadījumos tiesiskā palāvība tiek pārbaudīta kā viens no pamattiesību ierobežojuma samērīguma elementiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 29.2.–29.4. punktu*). Tomēr izskatāmajā lietā Pieteikuma iesniedzēja neapstrīd nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojuma apmēra ierobežojumus pašus par sevi, bet uzskata, ka ar šādu regulējumu un tā attiecināšanu uz jau ievadītām tiesiskajām attiecībām tiek aizskarta tiesiskā palāvība uz nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu saņemšanu piecu gadu garumā tādā apmērā, kādā tas noteikts atbilstoši veiktajiem ēkas renovācijas un izgaismošanas darbiem. Proti, izskatāmās lietas pamatjautājums ir nevis par konkrētā nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu maksimālā apmēra atbilstību tiesībām uz īpašumu, bet gan par to, vai, nosakot šo atvieglojumu maksimālo apmēru un attiecinot to uz personām, kas šo atvieglojumu sākušas saņemt pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās, ir ievērots tiesiskās palāvības princips. Līdz ar to šajā lietā Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ir noticis tiesiskās palāvības principa pārkāpums.

Tiesiskās palāvības princips aizsargā tikai tādas tiesības, uz kuru īstenošanu personai varēja rasties likumīga, pamatota un saprātīga palāvība, kas ir minētā vispārējā tiesību principa kodols (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 11.2. punktu*). Konkrētajā gadījumā personas Satversmes 105. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu, kas izpaužas kā Saistošo noteikumu Nr. 198 4.18.2.–4.18.4. apakšpunktā noteikts un personai piemērots nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums, ir tās tiesības, uz kuru saglabāšanu potenciāli radusies tiesiskā palāvība. Līdz ar to tiesiskās palāvības principa pārkāpuma esība pārbaudāma kopsakarā ar Satversmes 105. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām.

Tādēļ Satversmes tiesai konkrētajā gadījumā jāizvērtē, vai apstrīdētā norma aizskar tādas personas, kura jau ir izpildījusi Saistošo noteikumu Nr. 198 4.18.2.–4.18.4. apakšpunktos ietvertos kritērijus noteikta apmēra nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojuma saņemšanai, tiesisko palāvību uz Satversmes 105. pantā paredzēto īpašuma tiesību saglabāšanu.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās palāvības principam kopsakarā ar Satversmes 105. panta pirmo teikumu.

7. Tiesiskās palāvības princips pamatā nozīmē aizsardzību pret tādu tiesību normu iedarbības laika noteikšanu, kas ar atpakaļejošu vai tūlītēju spēku negatīvi ietekmē tiesību adresātiem pagātnē pastāvējušas tiesības vai jebkāda cita veida tiesiskas attiecības (*sal. sk.: Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. Rīga: Latvijas*

Vēstnesis, 2016, 98. lpp., ar atsauci uz: Maurer H. Kontinuitätsgewahr und Vertrauensschutz. In: Isensee J., Kirchhof P. (Hrsg.) Handbuch des Staatsrechts. Band IV. Heidelberg: Müller, 2006, S. 413–417. Atkarībā no tā, kāds ir tiesības ietekmējošās tiesību normas spēks laikā, atšķiras tiesisko paļāvību ietekmējošās normas tiesiskuma izvērtēšanas kritēriji. Ja, nosakot tiesību normas iedarbības laiku, secināms, ka tiesību normai noteikts atpakaļejošs spēks, tad prezumējams, ka konkrētajai tiesību normai no laika aspekta pakļautās tiesiskās attiecības ir ietekmētas prettiesiski, un to pamatojumam nepieciešami īpaši iemesli (*sal. sk.: Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016, 110. un 126. lpp.*). Savukārt tiesību normas ar tūlītēju spēku pamatā tiek uzskatītas par tiesiskām, tomēr konkrētu apstākļu dēļ nav izslēdzama iespējamība, ka personu tiesiskā paļāvība aizskarta prettiesiski, tostarp gadījumos, kad atzīstams, ka paļaušanās uz pastāvošo tiesisko regulējumu ir būtiskāka par likumdevēja mērķi, kura sasniegšanai grozījumi pieņemti (*sal. sk.: Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016, 189.–190. un 196. lpp.*).

7.1. Attiecinot pieņemtā regulējuma tiesiskās sekas uz tiesiskajām attiecībām, kas nodibinātas pagātnē, bet turpinās pēc jaunā regulējuma spēkā stāšanās, tiesību normas tiek pieņemtas ar tūlītēju spēku laikā (*sk.: Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016, 189. lpp.*).

No Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošās administratīvās lietas materiāliem izriet, ka pieteicēja šajā lietā nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu noteiktajā apmērā saņēmusi jau no 2018. gada, proti, tiesiskās attiecības tika nodibinātas pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās. Pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās 2020. gada 30. janvārī pieteicēja turpināja izmantot šīs tiesības, jo brīdī, kad tika izdarīta atzīme Rīgas domes Vienotajā informācijas sistēmā, spēkā esošais regulējums paredzēja, ka atvieglojumus piešķir uz pieciem gadiem, sākot ar nākamo taksācijas gadu pēc atzīmes izdarīšanas.

Uz apstrīdētās normas pamata nekustamā īpašuma nodoklis tika pārrēķināts pieteicējai nelabvēlīgā veidā, proti, radot tai papildu finansiālās saistības, bet no nākamā mēneša pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās – 2020. gada februāra –, neietekmējot iepriekšējo gadu nodokļa maksājumus vai nekustamā īpašuma nodokli, kas būtu maksājams par 2020. gada janvārī, proti, mēnesi pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās. Tāpat apstrīdētā norma tika piemērota arī citām personām. Savukārt atbilstoši likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 6. panta trešajai daļai nekustamā īpašuma nodoklis maksājams reizi ceturksnī – ne vēlāk kā 31. martā, 15. maijā, 15. augustā un 15. novembrī – vienas ceturtdaļas apmērā no nodokļa gada summas vai reizi gadā avansa veidā. Apstrīdētā norma neatcēla noteiktos

nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus pavisam, neradīja atpakaļejošas sekas attiecībā uz atvieglojuma piemērojamību un attiecību esību un neietekmēja iepriekšējo gadu nodokļa maksājumus jeb jau noslēgtās tiesiskās attiecības. Tā grozīja turpmāk pastāvošo tiesisko attiecību saturu. Tātad apstrīdētā norma līdz ar tās spēkā stāšanos tika piemērota jau ievadītām tiesiskajām attiecībām, kuras bija nodibinātas pagātnē, proti, brīdī, kad tika izdarīta atzīme Rīgas domes Vienotajā informācijas sistēmā, bet kuras vēl nebija noslēgtas. Tātad apstrīdētā norma no veiktajiem ēkas renovācijas un izgaismošanas darbiem un ar tiem saistītajām Saistošo noteikumu Nr. 198 un Nr.111 normām izrietošās un jau iepriekš radušās tiesiskās attiecības ietekmēja ar tūlītēju spēku, ierobežojot vienai juridiskajai personai gadā piešķiramā īpašuma nodokļa atvieglojuma apmēru līdz 10 000 *euro* un attiecīgi mainot konkrētām personām aprēķināto nekustamā īpašuma nodokli par laika posmu no 2020. gada februāra līdz tā paša gada decembrim.

7.2. Tiesību normu izdevējam ir tiesības noteikt tiesību normām tūlītēju spēku, tomēr tam ir jāpārlicinās par normu ietekmi uz pastāvošajām tiesiskajām attiecībām un jānodrošina, ka šī ietekme nav nesamērīga salīdzinājumā ar sasniedzamo mērķi. Proti, lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību tiesiskās palāvības principam kopsakarā ar Satversmes 105. panta pirmo teikumu, izskatāmajā lietā jānoskaidro:

1) vai personai bija radusies tiesiskā palāvība uz noteikta apmēra nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojuma saņemšanu piecu gadu garumā;

2) vai, izdodot apstrīdēto normu, ir nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personas tiesisko palāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad attiecīgais regulējums tika mainīts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 12. punktu*).

8. Lai noskaidrotu, vai personai bija radusies tiesiskā palāvība uz nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu saņemšanu piecus gadus tādā apmērā, kāds noteikts atbilstoši veiktajiem renovācijas un izgaismošanas darbiem, Satversmes tiesai jāizvērtē, vai personas palāušānās uz tiesību normu ir likumīga, pamatota un saprātīga un vai tiesiskais regulējums pēc savas būtības ir pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 13. punktu*).

8.1. Lai konstatētu, ka personai ir radusies tiesiskā palāvība uz konkrētu tiesību saglabāšanu vai īstenošanu, jāņem vērā, ka šā principa galvenais uzdevums ir aizsargāt personas tiesības gadījumos, kad normatīvā regulējuma grozījumu rezultātā notiek vai ir iespējama personu tiesiskā stāvokļa pasliktināšanās (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 21. punktu*).

Norma, kas noteica personu tiesības saņemt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus par ēkām, kuras atrodas noteiktās Rīgas teritorijās vai ir valsts aizsargājami kultūras pieminekļi ārpus tām, ir pieejamas no publiskās ārtelpas un kurās ir veikti noteikta rakstura sakārtošanas vai pārbūves darbi, proti, Saistošo noteikumu Nr. 198 4.18. punkts, stājās spēkā 2014. gada 7. janvārī. Kopā ar šo normu spēkā stājās arī Saistošo noteikumu Nr. 198 23.² punkts, kas noteic, ka atvieglojumus, kas paredzēti šo noteikumu 4.18.2.–4.18.4. apakšpunktā, piemēro piecus gadus, sākot no atzīmes izdarīšanas Rīgas domes Vienotajā informācijas sistēmā. Abas šīs normas to spēkā esības laikā netika grozītas. Saistošajos noteikumos Nr. 198 nebija ietvertas citas normas, kas aprobežotu vai kā citādi ietekmētu attiecīgo atvieglojumu apmēru vai piemērojamību. Gan konkrētais atvieglojuma veids, gan norma, kas noteica atvieglojuma piemērošanas ilgumu piecu gadu garumā, tika ietverti arī Saistošajos noteikumos Nr. 111, kas stājās spēkā 2020. gada 30. janvārī.

Proti, tiesiskais regulējums, kas paredzēja personas tiesības pēc konkrētu kritēriju izpildes piecus gadus saņemt noteikta procentuālā apmēra nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu, bija nemainīgs un spēkā vairāk nekā sešus gadus. Tādat normatīvais regulējums atzīstams par pietiekami noteiktu un nemainīgu.

Kā Satversmes tiesa secināja jau iepriekš, pieteicēja administratīvajā lietā nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu noteiktajā apmērā saņēma jau no 2018. gada, šim atvieglojumam tā pilnajā procentuālajā apmērā tiekot piemērotam katra gada nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinā. Pieteicēja palāvēs uz tiesībām konkrēto atvieglojumu saņemt piecus gadus pēc atzīmes izdarīšanas Rīgas domes Vienotajā informācijas sistēmā. Tāpat no lietas materiāliem un Tiesu informatīvajā sistēmā pieejamās informācijas izriet, ka arī pieteicēji citās lietās jau pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās bija ieguvuši tiesības uz to veiktajiem ēku un to fasāžu renovācijas un izgaismošanas darbiem atbilstošu nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu un to arī vairākus gadus saņēmuši noteiktajā apmērā (*sk., piemēram, lietas materiālu 1. sēj. 135.–137. lpp. un lietas Nr. A420187220 materiālus*).

Tādējādi tiesiskais regulējums, kas ietvēra personai noteikto konkrēto nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu procentuālā apmērā atbilstoši veiktajiem renovācijas darbiem bez citiem tā apmēra ierobežojumiem, bija pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tā adresāti varētu tam uzticēties.

8.2. Tomēr, izvērtējot tiesiskās palāvēības rašanās pamatotību, ir būtiski ņemt vērā arī tās tiesību nozares specifiku, kurā šāda palāvēība, iespējams, ir radusies. Proti, jāpievērš uzmanība tam, ka apstrīdētā norma ietilpst nodokļu tiesību jomā.

Ieņēmumi no nodokļiem veido būtisku un neatņemamu kopējo valsts budžeta ieņēmumu daļu, nodrošinot valsts spēju pildīt savas

funkcijas, tostarp pildīt savus pienākumus pamattiesību nodrošināšanas jomā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 9. punktu*). Nodokļu sistēmas ietvaros personas atbilstoši saviem ienākumiem, patērīja īpatnībām, tām piederošā īpašuma vērtībai vai citiem sociālekonomiskajiem kritērijiem veic nodokļu maksājumus, īstenojot savstarpējo solidaritāti sabiedrībā. Nodokļu maksāšana ir veids, kādā personas uzņemas kopīgu atbildību par sabiedrības vajadzību apmierināšanu un Latvijas valsts uzturēšanu. Savukārt tiesību normu izdevēja pienākums nodokļu politikas jomā ir tāda solidāra un taisnīga – uz noteiktiem kritērijiem balstīta – sociālekonomisko atšķirību izlīdzināšanas mehānisma izveide, kas ir vērstas uz valsts ilgtspējīgu attīstību, turklāt ne tikai formālā nozīmē, bet arī nodrošinot šā mehānisma efektīvu funkcionēšanu, kā arī nepieciešamo nodokļu politikas izmaiņu pārdomātu un savlaicīgu ieviešanu. Tādējādi tiek nodrošināta sabiedrības labklājība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-14-01 26. punktu*).

Šādas sistēmas izveide un uzturēšana prasa tās pastāvīgu kontroli, sekojot līdzi tiesiskās un faktiskās situācijas attīstībai un konkrētā brīža nepieciešamībām. Proti, tiesību normu izdevējam ir pienākums periodiski apsvērt, vai konkrētais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas kādā veidā nebūtu pilnveidojams (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 24.1. punktu*).

Ņemot vērā nodokļu atvieglojumu kā valsts ieņēmumus samazinoša institūta būtību un to attiecīgo ietekmi uz sabiedrības labklājību, periodiskās izvērtēšanas pienākums it sevišķi attiecas uz tos nosakošām normām. Proti, tiesību normu izdevējam, ņemot vērā mainīgos apstākļus, kā arī atvieglojumu ilgtermiņa ietekmi un to mīļdarbību ar citiem politikas instrumentiem, ir periodiski jāpārlicinās, vai nodokļu atvieglojumi joprojām ir atbilstoši, ekonomiski un efektīvi (*sal. sk. Valsts kontroles likumības un lietderības revīzijas "Vai nodokļu atlaides un atvieglojumi sasniedz tiem noteiktos mērķus?" 2019. gada 31. maija ziņojuma "Nodokļu atlaides – neredzami budžeta izdevumi" 14. lpp., pieejams: www.lrvk.gov.lv*). Tātad ir jāpārbauda citstarp tas, vai noteiktie atvieglojumi sasniedz izvirzīto mērķi, vai tie ir sasaistīti ar valsts politikas plānošanas dokumentiem un tiešām ir nepieciešami kā visefektīvākais un finansiāli izdevīgākais mērķa sasniegšanas veids, vai tie ir taisnīgi, vai to rezultātā netiek pārsniegts piešķirtā budžeta ietvars un vai tie nerada konkurences kropļojumus, būtiskas papildizmaksas un nesamērīgu administratīvo slogu (*sal. sk., piemēram: Redonda A. Tax Expenditures and Sustainability. An Overview. Council on Economic Policies: Discussion Note 2016/3. November 2016, pp. 10–11; Tax expenditures in OECD Countries. Paris: OECD, 2010, pp. 25–26, 30, 34, kā arī Finanšu ministrijas 2020. gada decembra informatīvā ziņojuma*

*"Par spēkā esošo nodokļu atvieglojumu izvērtēšanu" 6. lpp., pieejams: www.fm.gov.lv, un Valsts kontroles likumības un lietderības revīzijas "Vai nodokļu atlaides un atvieglojumi sasniedz tiem noteiktos mērķus?" 2019. gada 31. maija ziņojuma "Nodokļu atlaides – neredzami budžeta izdevumi" 14.–15. lpp., pieejams: www.lrvk.gov.lv). Nodokļu atvieglojumu izvērtēšana dod iespēju pārbaudīt arī to, vai atvieglojumu piemērošana ir caurskatāma, efektīva un vai to neizmanto ļaunprātīgi, tai skaitā personas, kurām šāds atvieglojums sākotnēji nebija paredzēts (sk. Valsts kontroles likumības un lietderības revīzijas "Vai nodokļu atlaides un atvieglojumi sasniedz tiem noteiktos mērķus?" 2019. gada 31. maija ziņojuma "Nodokļu atlaides – neredzami budžeta izdevumi" 18. lpp., pieejams www.lrvk.gov.lv). Būtiski ir tas, ka nodokļu atvieglojumu piemērošanas rezultātā samazinās budžeta ieņēmumi, savukārt, lai iegūtu plānoto nodokļu ieņēmumu apjomu, ir jāpalielina nodokļu slogs pārējiem nodokļu maksātājiem (sal. sk.: *Tax expenditures in OECD Countries. Paris: OECD, 2010, pp. 30, 34, kā arī Finanšu ministrijas 2020. gada decembra informatīvā ziņojuma "Par spēkā esošo nodokļu atvieglojumu izvērtēšanu" 6. lpp., pieejams: www.fm.gov.lv*). Līdz ar to tiesību normu izdevējam ir ne tikai rīcības brīvība nodokļu atvieglojumu noteikšanā, bet arī no valsts ilgtspējas un finanšu līdzekļu efektīvas izlietošanas principiem, kā arī citu personu tiesību ievērošanas un nodrošināšanas pienākuma izrietošs pienākums regulāri pārskatīt nodokļu atvieglojumus.*

Tādējādi secināms, ka personas tiesiskā palāvība uz to, ka nodokļa atvieglojums netiks atcelts, nav aizsargājama tādā pašā mērā kā personas tiesiskā palāvība citos gadījumos, kad tiesībām uz īpašumu tiek noteikti ierobežojumi (sal. sk. *Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 10.1. punktu*).

Tomēr, lai arī tiesību normu izdevējam attiecībā uz nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus grozošām vai atceļošām normām ir relatīvi plaša rīcības brīvība, atsevišķos izņēmuma gadījumos personai var rasties tiesiskā palāvība uz šādu atvieglojumu attiecināmību uz to konkrētā, ierobežotā laika posmā. Tāda situācija, ka kādai nozarei vai personai tikai uz politiskas iniciatīvas pamata tiek nodrošināta labvēlīgāka attieksme uz nenoteiktu laiku, to piesaistot politisko prioritāšu izmaiņu riskam, ir jānošķir no gadījuma, kad persona ir veikusi noteiktas darbības un izpildījusi noteiktus, tostarp ar finanšu ieguldījumu saistītus kritērijus, lai saņemtu laikā ierobežotu, konkrētu nodokļa atvieglojumu vai cita veida atbalstu. Proti, palāvība uz noteiktu atvieglojumu piemērošanu neierobežoti ilgu laiku ir jāšķirama no konkrētos kritērijos balstīta un laikā ierobežota labuma piešķiršanas. Turklāt tiesiskās palāvības aizsardzība ir vērtējama nevis kā tiesības neierobežotu laiku saglabāt iepriekšējo stāvokli, bet gan kā garantija tam, ka izmaiņas tiks veiktas pēc iespējas saudzīgāk.

Ar apstrīdēto normu ierobežotais nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums, pirmkārt, tika piešķirts uz noteiktu kritēriju – ēku un to fasāžu renovācijas un izgaismošanas darbu – izpildes pamata un, otrkārt, jau sākotnēji tika ierobežots laikā, nosakot, ka to piešķir piecu gadu garumā.

Nav izslēdzams tas, ka personas, kurām šis atvieglojums tika piemērots, tām piederošo nekustamo īpašumu sakārtošanas un pārbūves darbus uzsāka un veica, rēķinoties ar gaidāmajiem nodokļa atvieglojumiem, kas pēc savas dabas ir zināms finansiālais atbalsts attiecīgo darbu veikšanai. Uz šādas rīcības racionalitāti norāda Saistošo noteikumu Nr. 75, ar kuriem tika ieviests konkrētais nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu veids, paskaidrojuma raksts. Paskaidrojuma rakstā norādīts, ka šā atvieglojuma veida ieviešana veicinās kultūrvēsturiski nozīmīgu ēku atjaunošanu, kā arī uzlabos galvaspilsētas kopējo vizuālo tēlu – proti, ka atvieglojumi tiek piešķirti par ēku īpašnieku rīcību, kas ir Rīgas domes un visu pilsētas iedzīvotāju interesēs (*sk. Saistošo noteikumu Nr. 75 paskaidrojuma raksta 2. sadaļas 1. punktu lietas materiālu 2. sēj. 149.–150. lp.*). Tieši tāpat konkrēto nodokļa atvieglojumu ieviešanas pamatojumā norādīts: "lai nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu summa būtu samērīga ar īpašnieka veiktajiem ieguldījumiem ēku atjaunošanā, minētos atvieglojumus plānots piemērot piecus gadus", un tas attiecīgi tika paredzēts Saistošo noteikumu Nr. 198 23.² punktā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 150. lp.*). Proti, konkrētais nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums tika noteikts ar mērķi finansiāli atbalstīt kultūrvēsturisku ēku atjaunošanu, turklāt arī atvieglojuma piemērošanss ilgums tika noteikts, rēķinoties ar atjaunošanas darbu izmaksām.

Tādējādi konkrētajam nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumam ir personu rīcību regulējošs jeb pamudinošs raksturs. Rīgas dome bija pietiekami skaidri norādījusi, ka šādu atvieglojumu personas var ņemt vērā to ekonomiskajā darbībā un ka tas citstarp uzskatāms par finansiālu motivāciju veikt ēku un to fasāžu renovācijas un izgaismošanas darbus. Līdz ar to personu pašaušanās, ka pēc noteikta veida darbu veikšanas tās piecus gadus saņems konkrēto nodokļa atvieglojumu, bija pamatota.

Tāpat izskatāmajā lietā būtisks ir fakts, ka personas nebija pašāvušās uz to, ka saņems atvieglojumu neierobežotu laiku, bet to tiesiskā palāvība bija ierobežota laikā, proti, personas pašāvās uz to, ka solīto atvieglojumu tam noteiktajā apmērā tās saņems tieši un tikai piecus gadus, sākot ar nākamo taksācijas gadu no brīža, kad izdarīts ieraksts Rīgas domes Vienotajā informācijas sistēmā. Rīgas dome ir norādījusi, ka piecu gadu termiņš konkrētā atvieglojuma saņemšanai noteikts tikai tādēļ, lai neradītu iespaidu, ka tiesības uz nekustamā īpašuma atvieglojumu ēku īpašniekiem tiek piešķirtas uz neierobežotu laiku. Tomēr šis arguments nemazinātu personu tiesības pašauties uz atvieglojuma saņemšanu tieši piecu gadu garumā; tieši pretēji – tām ir radīta skaidrība, ka konkrētais nodokļa

atvieglojums tiks piešķirts noteiktu laika periodu. Proti, jau sākotnēji personas rēķinājās ar to, ka pēc noteiktā laika konkrētais nodokļa atvieglojums tām vairs netiks piešķirts, un attiecīgi vēl jo vairāk rēķinājās ar tā nemainību noteiktajā laika posmā.

8.3. Paļaušanās uz nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojuma piemērojamību piecu gadu garumā ir nošķirama no šāda atvieglojuma apmēra nemainības. Tomēr šī paļāvība uz atvieglojuma piemērojamību aptver arī paļaušanos uz atvieglojuma aptuveno apmēru tiktāl, ciktāl tas ir būtisks atvieglojuma mērķim un jēgai. Proti, personām, ņemot vērā, ka konkrētie atvieglojumi tika noteikti ar mērķi veicināt noteikta apmēra ieguldījumus, bija pamats paļauties, ka atvieglojumi visu piecu gadu garumā tiks piemēroti bez būtiskām to apmēra izmaiņām.

Līdz ar to personām bija radusies likumīga, pamatota un saprātīga, Saistošo noteikumu Nr. 198 regulējumā balstīta tiesiskā paļāvība uz nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu saņemšanu piecus gadus atbilstoši to veiktajiem ēku un to fasāžu renovācijas un izgaismošanas darbiem.

9. Secinot, ka apstrīdētā norma ar tūlītēju spēku ietekmē personas tiesības, uz kurām tai bija radusies tiesiskā paļāvība, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai pašvaldība, izvērtējot šo ietekmi, nodrošināja saprātīgu līdzsvaru starp personas tiesisko paļāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad attiecīgais regulējums tika mainīts. Proti, Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro intereses, kuru dēļ pašvaldība izšķīrās par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu maksimālā apmēra noteikšanu ar apstrīdēto normu, un tad jāpārbauda, vai apstrīdētā norma nodrošina līdzsvaru starp iesaistīto pušu interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 14. punktu*).

9.1. Rīgas domes Finanšu un administrācijas lietu komiteja (turpmāk – Komiteja) 2019. gada 3. jūlija sēdē nolēma atbalstīt nepieciešamību izvērtēt iespējas veikt grozījumus Saistošajos noteikumos Nr. 198 un šā mērķa sasniegšanai izveidoja darba grupu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 51.–53. lp.*). Darba grupas 2019. gada 14. oktobra informatīvajā ziņojumā, kas izskatīts Komitejas 2019. gada 18. oktobra sēdē, nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi, kas piešķirti par ēku un to fasāžu renovāciju un izgaismošanu, kategorizēti kā atvieglojumi ar mērķi veicināt pilsētas teritorijas sakopšanu, attīstību, iedzīvotāju līdzdalību nekustamo īpašumu pārvaldīšanā un apsaimniekošanā (*sk. Informatīvā ziņojuma (starpziņojuma) par Rīgas pašvaldības piemēroto nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu efektivitātes izvērtējumu un nepieciešamajām izmaiņām 3. lp. lietas materiālu 2. sēj. 59. lp.*). Citstarp tieši šie atvieglojumi tika novērtēti pozitīvi, proti, atzīti par saglabājamiem, kā vienīgās izmaiņas piedāvājot to apmēru precizēšanu,

turklāt ar mērķi veicināt ēku pilnu atjaunošanu un ēku un to fasāžu pilnu restaurāciju (*sk. Informatīvā ziņojuma (starpziņojuma) par Rīgas pašvaldības piemēroto nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu efektivitātes izvērtējumu un nepieciešamajām izmaiņām galveno secinājumu 3.5. punktu ziņojuma 6. lpp. un priekšlikumu 6. punktu ziņojuma 11. lpp.*). No darba grupas informatīvā ziņojuma (starpziņojuma) 1. pielikumā apkopotās statistikas izriet, ka Saistošo noteikumu Nr. 198 4.18.2. apakšpunktā minētos atvieglojumus konkrētajā brīdī saņēma 95 personas, 4.18.3. apakšpunktā minētos atvieglojumus – 92 personas, bet 4.18.4. apakšpunktā minētos atvieglojumus – septiņas personas (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 77.–78. lp.*).

Komitejas 2019. gada 18. oktobra sēdē informatīvā ziņojuma izskatīšanas ietvaros tika uzklausi arī deputāta Vjačeslava Stepaņenko viedoklis par nepieciešamību turpināt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piemērošanu garāžām, pagrabiem, saimniecības telpām un noliktavām. Debatējot par šo priekšlikumu, deputāts citstarp norādījis, ka "šāda atvieglojuma apmērs finansiālā izteiksmē kopumā nepārsniedz no juridiskajām personām nodokļa atvieglojumu dēļ neiegūtos līdzekļus" un līdz ar to esot būtiski "ieviest juridiskajām personām piemērojamo atvieglojumu griestus" (*sk. Rīgas domes Finanšu un administrācijas lietu komitejas 2019. gada 18. oktobra sēdes protokola izraksta 36. punktu lietas materiālu 2. sēj. 85. lp.*).

Rīgas domes 2019. gada 18. decembra sēdē tika izskatīts jauno saistošo noteikumu "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā" projekts (Nr. RD-10-3129-lp). Šajā sēdē deputāts Vjačeslavs Stepaņenko kopā ar trim citiem deputātiem iesniedza priekšlikumu citstarp papildināt projektu ar apstrīdēto normu. Saistībā ar minēto priekšlikumu Rīgas domes Pašvaldības ieņēmumu pārvaldes priekšnieks norādīja, ka 2019. gadā atvieglojumus, kuru summa pārsniedz 10 000 *euro*, saņēmusi 71 juridiskā persona, no kurām trīs ir sabiedriskā labuma organizācijas (*sk. Rīgas domes 2019. gada 18. decembra sēdes stenogrammu*). Plašākas diskusijas par šo priekšlikumu nenotika. Priekšlikums tika atbalstīts ar 35 balsīm "par" un 14 "pret". Par saistošo noteikumu projektu kopumā "par" nobalsojuši 35 deputāti, bet "pret" – 13 deputāti.

9.2. Rīgas dome ir norādījusi, ka tās 2019. gada 18. decembra sēdes stenogrammā Nr. 71 lasāms deputāta Vjačeslava Stepaņenko sniegtais pamatojums viņa un citu deputātu kopīgi izteiktajiem priekšlikumiem papildināt projektu citstarp ar apstrīdēto normu. No šā pamatojuma esot secināms, ka apstrīdētās normas iekļaušana Saistošajos noteikumos Nr. 111 citstarp jāva īstenot citu šo pašu deputātu iesniegto priekšlikumu, proti, atbalstīt personas ar I un II grupas invaliditāti, palielinot šīm personām piešķiramo nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu apmēru. Šādā veidā

salāgojot pašvaldības budžeta ieņēmumus un izdevumus, lai sniegtu atbalstu mazāk aizsargātajām sabiedrības grupām, praksē esot iedzīvināti likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.¹ pantā ietvertie nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu noteikšanas principi.

Tomēr no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem, tostarp minētās stenogrammas, neizriet tas, ka konkrētais nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu apmēra ierobežojums būtu pieņemts ar tieši formulētu mērķi nodrošināt atvieglojumus personām ar I un II grupas invaliditāti. Lai gan deputāti iesniedza vairākus priekšlikumus, citstarp iesakot palielināt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus personām ar I un II grupas invaliditāti, ne priekšlikuma pamatojumā, ne debatēs netika norādīts, ka šo dažādo priekšlikumu izpilde ir savstarpēji finansiāli saistīta. Turklāt priekšlikums aptvēra arī citu normu redakcijas, kuru finansiālā izpilde netika piesaistīta apstrīdētajai normai, tostarp attiecībā uz nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu saglabāšanu par telpu grupām, kas saistītas ar dzīvošanu, kā arī citus atvieglojumus ierobežojošas normas, kas tāpat netika piesaistītas minētajam mērķim.

Līdz ar to nav iespējams secināt, ka juridiskajām personām piederošajiem un to atjaunotajiem nekustamajiem īpašumiem piemērojamā nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu apmēra ierobežojums noteikts ar mērķi nodrošināt citu personu – personu ar I un II grupas invaliditāti – tiesību aizsardzību.

No apstrīdētās normas pieņemšanas materiāliem neizriet pamatojums arī tam, kāds vispār ir apstrīdētās normas radītais ieguvums, proti, cik daudz līdzekļu šāds ierobežojums ļauj ietaupīt, attiecīgi veicinot sabiedrības labklājību. Proti, apstrīdētā norma netika pieņemta konkrētu sabiedrības interešu dēļ. Arī objektīvi nav konstatējami nekādi ārpuskārtas apstākļi, kas norādītu uz nepieciešamību pēkšņi samazināt piešķirto atvieglojumu apmēru.

Lai gan tiesību normas izdevējam ir pienākums regulāri pārskatīt piešķirtos nodokļu atvieglojumus, šādai analīzei ir jābūt sistemātiskai un jāietver tādi faktori un politiskajās izvēlēs balstīti aspekti kā nodokļa atvieglojuma efektivitāte mērķa sasniegšanā, mērķa sasniegšanas turpmākā nepieciešamība un konkrēts nodokļa atvieglojuma apmēra izvērtējums.

Personas tiesisko palāvēību nav pieļaujams pārkāpt, pamatojoties uz abstraktu sabiedrības finansiālo vai cita veida ieguvumu, jo šāda pieeja neļauj līdzsvarot abu pušu intereses un novērst tādu situāciju, ka personai tiek radīts nesamērīgs kaitējums.

9.3. Tāpat Satversmes tiesa secina, ka Rīgas dome nav vērtējusi, kā apstrīdētā norma faktiski ietekmēs tās juridiskās personas, kuras jau bija veikušas attiecīgus ēku sakārtošanas un pārbūves darbus. Proti, netika veikts nedz vispārējs, nedz individuāls normas ietekmes izvērtējums.

Tādu tiesību normu atzīšanai par tiesiskām, kuras ar tūlītēju spēku aizskar personu tiesisko palāvību uz iepriekšējā stāvokļa saglabāšanu, ir nepieciešama ne vien vispārēja tiesību normu grozīšanas interese, proti, leģitīmais mērķis, bet arī tiesību normu izdevēja sniegts pamatojums tam, kādēļ ar šīm tiesību normām ir nepieciešams aptvert personas, kuru tiesiskās attiecības nodibinātas pagātnē (*sal. sk.: Hey J. Formale Rechtsstaatlichkeit der Besteuerung. In: Tipke K., Lang J. (Hrsg.) Steuerrecht. 22. Auflage, Köln: Schmidt, 2015, S. 135, Rn. 271*).

No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem neizriet pamatojums nepieciešamībai šo normu attiecināt arī uz tām juridiskajām personām, kuras, pamatojoties uz veiktajiem ēku renovācijas un izgaismošanas darbiem, jau iepriekš bija sākušas saņemt nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus noteiktajā apmērā. Tieši pretēji – lai gan apstrīdētās normas pieņemšanas laikā tika norādīts, ka tās tvērumā 2019. gadā nonāktu 71 juridiskā persona, tiesību normas izdevējs nepārlicinājās par to, kāda varētu būt apstrīdētās normas praktiskā ietekme uz šīm personām, proti, kādā apmērā šīm personām nodokļa atvieglojumi tika piemēroti līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim un – attiecīgi – cik liela būtu ierobežojuma ietekme uz katru no šīm personām. Citstarp tiesību normas izdevējs nepārlicinājās arī par to, vai kādai no šīm personām šāda apmēra atvieglojuma ierobežojums nesamazinātu tai piemērojamo atvieglojumu vairākas reizes tā, ka atvieglojums vairs nesasniegtu tā sākotnējo kompensējošo mērķi. Proti, nosakot apstrīdētajā normā ietverto nodokļa atvieglojuma apmēra ierobežojumu līdz 10 000 *euro*, Rīgas dome nepārlicinājās par to, vai šāda novirze no sākotnējā procentuālā nodokļa atvieglojuma apmēra noteiktos gadījumos neietekmēs personu tiesisko palāvību uz atvieglojuma saņemšanu tādā apmērā, kāds būtu atbilstošs šā atvieglojuma mērķim un konkrētas personas paveiktajiem darbiem.

Turklāt dati attiecībā uz 2019. gadu neatspoguļoja to, cik daudzas personas nonāca apstrīdētās normas tvērumā 2020. gadā jeb šīs normas spēkā stāšanās brīdī. Tādējādi apstrīdētās normas ietekme uz šādām juridiskajām personām netika nedz izvērtēta, nedz pat vispār aptverta. Minētie dati aptvēra arī personas, kurām 2019. gads bija pēdējais konkrētā atvieglojuma saņemšanas gads. Līdz ar to apstrīdētā norma tika pieņemta ne tikai bez konkrēta mērķa un izvērtējuma par tās ietekmi uz personu tiesisko palāvību, bet arī neizvērtējot tās finansiālo ietekmi uz skartajām personām un tās vispār neindentificējot.

Tāpat izskatāmajā lietā būtisks ir fakts, ka normas skartajām personām jau sākotnēji bija radusies tiesiskā palāvība uz noteikta apmēra atvieglojumu saņemšanu tikai piecu gadu garumā. Turklāt personu tiesiskā palāvība bija radusies nevis pasīvi, bet konkrētu kritēriju izpildes

rezultātā. Proti, valsts pienākums ievērot tiesiskās paļāvības principu vispār, bet jo sevišķi konkrētajā gadījumā neprasa nodrošināt "pārakmeņojušos privilēģiju valsti" (*sal. sk.: Muckel S. Kriterien des verfassungsrechtlichen Vertrauensschutzes bei Gesetzesänderungen. Berlin: Duncker & Humblot, 1989, S. 22*). Tomēr tas ietver valsts pienākumu pildīt saistības, ko tā uzņēmusies pret personām, – pretējā gadījumā tiktu zaudēta personu uzticēšanās valstij un tiesībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 15. punktu*). Šis aspekts, proti, tiesiskās paļāvības rašanās konkrētajā gadījumā specifika, kas sevī ietvēra arī nekustamā īpašuma īpašnieku paļaušanos uz to veiktajiem ēku un to fasāžu renovācijas un izgaismošanas darbiem sekojošu Rīgas domes pretizpildījumu, apstrīdētās normas pieņemšanas laikā netika ņemta vērā.

Līdzsvarojot tiesisko paļāvību uz konkrētu tiesību saglabāšanu un sabiedrības labumu, kura nodrošināšanai iepriekšējais regulējums tiek grozīts, būtiska nozīme ir izpratnei par to, kas ir skartās personas un kādā apmērā to tiesības tiek ietekmētas, tostarp par to, vai šīm personām radusies tiesiskā paļāvība uz kādu tiesību saglabāšanu un kādā veidā šī tiesiskā paļāvība var tikt aizskarta. Trūkstot šādai izpratnei, savstarpējā interešu līdzsvarošana nav iespējama. Fakts, ka trūkst informācijas par apstrīdētās normas ietekmi, liecina arī par to, ka tiesību normu izdevējs nav apsvēris, kādi līdzekļi personas tiesisko paļāvību un tiesības uz īpašumu aizskartu mazāk.

9.4. Ievērojot minēto, secināms, ka Rīgas dome nav vispusīgi un pilnvērtīgi pārliecinājusies par apstrīdētās normas ietekmi uz jau pastāvošām tiesiskajām attiecībām. Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam kopsakarā ar Satversmes 105. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz īpašumu neatbilst tāda situācija, ka personas finansiālo saistību apmērs, kas izriet no pienākuma maksāt nekustamā īpašuma nodokli par konkrēto īpašumu un uz kura saglabāšanu noteiktu laika periodu konkrētu iemeslu dēļ tai radusies tiesiska paļāvība, tiek palielināts bez īpaša pamatojuma vai izvērtējuma. Tādējādi apstrīdētā norma neatbilst tiesiskās paļāvības principam un nenodrošina personas īpašuma tiesību aizsardzību.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1. panta tvērumā ietilpstošajam tiesiskās paļāvības principam kopsakarā ar Satversmes 105. panta pirmo teikumu.

10. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa

nav noteikusi citādi. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku, jāņem vērā, ka tās uzdevums ir pēc iespējas novērst pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*).

Ņemot vērā to, ka apstrīdētā norma jau ir zaudējusi spēku, Satversmes tiesai šajā spriedumā nav jālemj par tās spēka zaudēšanas brīdi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2004. gada 14. janvāra sprieduma lietā Nr. 2003-19-0103 11. punktu*). Tomēr, izskatot uz tiesas pieteikuma pamata ierosinātu lietu, Satversmes tiesai vienmēr ir jāizvērtē, kāda ietekme uz attiecīgo lietu būs tās spriedumam (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 25. punktu*). Vienlaikus Satversmes tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 14. punktu*). Par vienu no šādām interesēm atzīstama sabiedrības labklājības aizsardzība, kas ir sasaistīta ar pašvaldības budžeta stabilitāti.

Pieteikuma iesniedzēja attiecībā uz pieteicēju tās izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā lūdž atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža. Tas esot nepieciešams, lai izspriestu minēto administratīvo lietu. Tāpat Satversmes tiesā saņemta informācija par vairākām lietām, kurās administratīvā tiesa nolēmusi apturēt tiesvedību, jo tiesas procesā piemērojama apstrīdētā norma (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 132.–141. lp. un 3. sēj. 25.–31. lp.*). Apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu ar atpakaļejošu spēku ir vienīgā iespēja aizsargāt attiecīgo personu pamattiesības.

Tomēr nav izslēdzama varbūtība, ka ne visām juridiskajām personām apstrīdētās normas piemērošana radījusi, pēc to ieskata, būtisku tiesību aizskārumu. Gadījumos, kad pati persona nav uzskatījusi savu tiesību aizsardzību par tik nepieciešamu, lai izmantotu vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus, prevalētu pašvaldības interese saglabāt sava budžeta stabilitāti.

Tādējādi apstrīdētā norma ir atzīstama par spēkā neesošu no tās spēkā stāšanās dienas attiecībā uz tām personām, kuras uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Rīgas domes 2019. gada 18. decembra saistošo noteikumu Nr. 111 "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā" 11. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 31. decembrim) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam un attiecībā uz tām personām, kuras uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, par spēkā neesošu no tā spēkā stāšanās dienas.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

S. Osipova

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 23. maijā

lietā Nr. 2021-18-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc likvidējamās akciju sabiedrības "TRASTA KOMERCBANKA" un Apvienotajā Karalistē reģistrēta komersanta *ERGO TEC LLP* pieteikumiem, piedaloties likvidējamās akciju sabiedrības "TRASTA KOMERCBANKA" pilnvarotajiem pārstāvjiem Armandam Rasam un Mātišam Šķiņķim

un institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajiem pārstāvjiem Andrejam Stupinam un Jānim Priekulim,

ar tiesas sēdes sekretāri Līvu Miksoni,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28. pantu,

Rīgā 2022. gada 31. marta, 6., 7., 13. un 21. aprīļa tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Krimināllikuma 70.¹¹ panta ceturtais daļas un Kriminālprocesa likuma 358. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2017. gada 22. jūnijā pieņēma likumu "Grozījumi Krimināllikumā", kas stājas spēkā 2017. gada 1. augustā, papildinot Krimināllikumu ar 70.¹¹ pantu, kas regulē noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju un nosaka:

"(1) Noziedzīgi iegūta manta ir manta, kas personas īpašumā vai valdījumā tieši vai netieši nonākusi noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā.

(2) Ja mantas vērtība nav samērīga ar personas likumīgiem ienākumiem un persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā, par noziedzīgi iegūtu mantu var atzīt arī mantu, kas pieder personai, kura:

1) izdarījusi noziegumu, kas pēc sava rakstura ir vērsts uz materiāla vai citāda labuma gūšanu;

2) ir organizētas grupas dalībnieks vai atbalsta to;

3) ir saistīta ar terorismu.

(3) Par noziedzīgi iegūtu mantu var atzīt arī mantu, kas atrodas citas tādas personas rīcībā, kura uztur pastāvīgas ģimenes, saimnieciskas vai citādas mantiskas attiecības ar šā panta otrajā daļā minēto personu, ja šīs personas rīcībā esošās mantas vērtība nav samērīga ar tās likumīgiem ienākumiem un ja persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā.

(4) Noziedzīgi iegūtu mantu, līdzekļus, ko persona ieguvusi no šādas mantas realizācijas, kā arī noziedzīgi iegūtas mantas izmantošanas rezultātā gūtos augļus konfiscē, ja tā nav jāatdod īpašniekam vai likumīgam valdītājam."

Krimināllikuma 70.¹¹ panta ceturtā daļa (turpmāk – apstrīdētā Krimināllikuma norma) līdz brīdim, kad lietas izskatīšana pēc būtības tika pabeigta, ir spēkā tās sākotnējā redakcijā.

Savukārt 2017. gada 22. jūnijā Saeima pieņēma likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā", kas stājās spēkā 2017. gada 1. augustā, izsakot Kriminālprocesa likuma 358. pantu šādā redakcijā:

"(1) Noziedzīgi iegūtu mantu, ja tās turpmāka uzglabāšana kriminālprocesa mērķu sasniegšanai nav nepieciešama un ja tā nav jāatdod īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, ar tiesas nolēmumu konfiscē valsts labā, bet iegūtos finanšu līdzekļus ieskaita valsts budžetā.

(2) Šā panta pirmajā daļā minētajā gadījumā noziedzīgi iegūtu mantu var konfiscēt valsts labā arī ar prokurora lēmumu par kriminālprocesa pabeigšanu, izņemot gadījumu, kad par noziedzīgi iegūtu ir atzīta manta, uz kuru tiesības reģistrējamas publiskajā reģistrā."

Kriminālprocesa likuma 358. panta pirmā daļa (turpmāk – apstrīdētā Kriminālprocesa likuma norma) nav grozīta un ir spēkā tās sākotnējā redakcijā.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas divas lietas par apstrīdētās Krimināllikuma normas un apstrīdētās Kriminālprocesa likuma normas (turpmāk kopā – apstrīdētās normas) satversmību:

1) 2021. gada 7. maijā pēc likvidējamās akciju sabiedrības "TRASTA KOMERCBANKA" (turpmāk – Banka) pieteikuma tika ierosināta lieta Nr.2021-18-01 "Par Krimināllikuma 70.¹¹ panta ceturtās daļas un Kriminālprocesa likuma 358. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam";

2) 2021. gada 8. maijā pēc Apvienotajā Karalistē reģistrēta komersanta *ERGO TEC LLP* (turpmāk – Bankas kreditors) pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2021-19-01 "Par Krimināllikuma 70.¹¹ panta ceturtās daļas un Kriminālprocesa likuma 358. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam".

Lai veicinātu šo lietu vispusīgāku un ātrāku iztiesāšanu, tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā.

Apvienotajai lietai Nr. 2021-18-01 tika piešķirts nosaukums "Par Krimināllikuma 70.¹¹ panta ceturtās daļas un Kriminālprocesa likuma 358. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam".

3. Pieteikuma iesniedzēja – Banka – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 105. pantam.

Pēc tam, kad Banka tika atzīta par maksātnespējīgu, ar tiesas lēmumiem kriminālprocesā par noziedzīgi iegūtu mantu atzīti finanšu līdzekļi, kuri bija noguldīti tās kontos. Maksātnespējas procesa administrators pieņēmis lēmumus par to Bankas kreditoru, kuru noguldītie finanšu līdzekļi atzīti par noziedzīgi iegūtu mantu, aizstāšanu ar Latvijas valsti atbilstoši tai pašai kreditoru kārtai. Tomēr ar tiesas lēmumu esot apmierināta Valsts ieņēmumu dienesta sūdzība un šāda maksātnespējas procesa administratora rīcība atzīta par neatbilstošu likumam. Proti, ar tiesas lēmumu esot atzīts, ka iepriekšminētie Bankā noguldītie finanšu līdzekļi, kas atzīti par noziedzīgi iegūtiem, pārskaitāmi Latvijas valstij. Apstrīdētās normas esot piemērotas tādējādi, ka tās Bankai paredz pienākumu tai piederošos finanšu līdzekļus, kas par tādiem kļuvuši ar noguldījuma brīdi, atdot valstij, līdz ar to samazinot Bankai piederošās mantas apjomu. Uz apstrīdēto normu pamata labticīgai trešajai personai esot konfiscēti tās īpašumā esoši finanšu līdzekļi tādā apmērā, kas atbilstot citu personu noziedzīgi iegūtas mantas apmēram brīdī, kad šīs citas personas veica noguldījumus Bankā.

Ar tiesu nolēmumiem, ar kuriem Bankā noguldītie finanšu līdzekļi atzīti par noziedzīgi iegūtu mantu, neesot izlemts jautājums par to, vai Latvijas valsts tāpat kā jebkurš cits kreditors tiek ietverta kopējā Bankas kreditoru sarakstā vai arī šādi līdzekļi automātiski, neievērojot kreditoru kārtu, tiek pārskaitīti valsts budžetā. Šis jautājums galīgi esot izlemts ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2020. gada 9. oktobra lēmumu civilīlētā, ar kuru esot skaidri atzīts tas, ka Bankai ir pienākums šos finanšu līdzekļus pārskaitīt Latvijas valstij nekavējoties, "apejot" visus pārējos Bankas kreditorus. Tādējādi tikai ar šo lēmumu Banka esot galīgi zaudējusi savu īpašumu un no šā lēmuma esot skaitāms sešu mēnešu termiņš pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā.

Atbilstoši Kredītiestāžu likuma normām, Eiropas Savienības tiesību aktu normām, kā arī tiesību doktrīnas un tiesu prakses atziņām finanšu līdzekļi ar noguldījuma brīdi esot kļuvuši par Bankas īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē, savukārt noguldītājiem piederot vien prasījuma tiesības pret Banku. Iepriekšminēto neietekmējot arī tas, ka Banka šobrīd ir pasludināta par maksātnespējīgu.

Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai mantas konfiskācija kriminālprocesā vispārīgā gadījumā tiek uzskatīta par īpašuma kontroles pasākumu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) Pirmā protokola 1. panta trešā teikuma izpratnē. Tomēr konfiskācijas piemērošanu labticīgas trešās personas īpašumam Eiropas Cilvēktiesību tiesa vērtējot kā īpašuma atņemšanu minētā panta otrā teikuma izpratnē. Tādējādi labticīgas trešās personas mantas konfiskācija par labu valstij esot uzskatāma par īpašuma piespiedu atsavināšanu arī Satversmes 105. panta ceturtnā teikuma izpratnē.

Bankas īpašuma atsavināšana neesot notikusi uz atsevišķa likuma pamata. Tāpat, pieņemot apstrīdētās normas, neesot uzskatīti un nemaz nevarēja tikt uzskatīti visi īpašnieki, kuru īpašums, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, varēs tikt konfiscēts. Neesot ievērota arī prasība, ka īpašuma atsavināšana var tikt veikta tikai izņēmuma gadījumā, jo apstrīdētās normas attiecoties uz abstraktu gadījumu loku. Taisnīgas atlīdzības izmaksa par atsavināto īpašumu neesot ne Bankai piedāvāta, ne pat vispār apsvērta. Tādējādi apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 105. panta ceturtnā teikuma prasībām.

Pat ja Satversmes tiesa secinātu, ka ar apstrīdētajām normām radītais ierobežojums neietilpst Satversmes 105. panta ceturtnā teikuma tvērumā, apstrīdētās normas neatbilstot arī šā Satversmes panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums neesot noteikts ar likumu, jo neesot pietiekami skaidrs, paredzams un neaizsargājot privātpersonu pret iestāžu patvaļu.

No apstrīdētajām normām nerodoties skaidrība par to, ka ar noziedzīgi iegūtu mantu būtu jāsaprot Bankas īpašums, nevis kreditora prasījuma tiesības pret Banku. Tāpat apstrīdētās normas esot ļāvušas konfiscēt Bankas īpašumā esošos finanšu līdzekļus tādā vērtībā, kas bija atbilstoša noguldītājiem piederošajai mantai noguldījumu veikšanas brīdī, nevis paredzējušas noguldītāju noziedzīgi iegūtās mantas konfiskāciju atbilstoši tās pašreizējai vērtībai. Likumdevējs apzināti neietvēris nacionālajā regulējumā procesuālās garantijas tādām labticīgām trešajām personām kā Banka.

Turklāt apstrīdētās normas neatbilstot arī labas likumdošanas principam.

Pirmkārt, apstrīdētās normas neesot saskaņotas ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 2. aprīļa direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā (turpmāk – Direktīva 2014/42/ES) un Padomes 2005. gada 24. februāra Pamatlēmuma 2005/212/TI par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju (turpmāk – Pamatlēmums) prasībām. Proti, Direktīva 2014/42/ES un Pamatlēmums tieši paredzot, ka labticīgas trešās

personas īpašuma konfiskācija ir aizliegta. Turklāt pretēji Direktīvā 2014/42/ES un Pamatlēmumā noteiktajam apstrīdētās normas neparedzot efektīvus tiesību aizsardzības līdzekļus tādiem subjektiem kā Banka.

Otrkārt, apstrīdētās normas neesot atbilstoši racionāla likumdevēja principam saskaņotas ar citām tiesību normām. Tās neesot saskaņotas ar kredītiestāžu maksātnespējas procesu regulējošajām tiesību normām, jo neesot ņemts vērā tas, ka noguldītie finanšu līdzekļi ar noguldījuma brīdi kļūst par kredītiestādes īpašumu. Tādējādi apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā faktiski visos gadījumos tiekots atsavināti nevis noguldītāju finanšu līdzekļi, bet gan kredītiestādes – labticīgas trešās personas – manta. Saskaņojot apstrīdētās normas ar kredītiestāžu maksātnespējas procesu regulējošām tiesību normām, būtu bijis jāparedz, ka par noziedzīgi iegūtu mantu ir atzīstamas un konfiscējamas kredītiestādes klienta prasījuma tiesības pret kredītiestādi. Tāpat apstrīdētās normas neesot saskaņotas ar tām kredītiestāžu maksātnespējas procesu regulējošām tiesību normām, kuras aizliedz maksātnespējīgās kredītiestādes mantu izmantot prasījumu apmierināšanai ārpus maksātnespējas procesa.

Treškārt, apstrīdēto normu izstrādes procesā neesot analizēta un pierādīta to ietekme uz citu cilvēku tiesību aizsardzību. Proti, neesot analizēti un ņemti vērā nozaru speciālistu izteiktie apsvērumi attiecībā uz labticīgu trešo personu tiesību aizsardzību.

Pēc Bankas ieskata, apstrīdēto normu legitīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība, jo tās vērstas uz to, lai noziedzīgi iegūta manta tiktu izņemta no civiltiesiskās apgrozības, tādējādi aizsargājot cilvēkus no noziedzīgām darbībām.

Apstrīdētās normas, ciktāl tās tiek attiecinātas uz tādu mantu, kas nav labticīgas trešās personas manta, esot piemērotas legitīmā mērķa sasniegšanai, bet, ciktāl attiecas uz mantu, kas pieder labticīgai trešajai personai, neesot piemērotas šāda mērķa sasniegšanai. Proti, labticīgas trešās personas mantas konfiskācija par labu valstij neatturot personas no iesaistīšanās noziedzīgos nodarījumos, jo šāda veida konfiskācija neskarot to personu, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu. Turklāt arī pēc konfiskācijas noziedzīgi iegūtā manta varot tikt un tikšot laista civiltiesiskajā apgrozībā, tikai to darišot valsts.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, neesot vērtējis to, vai legitīmo mērķi nebūtu iespējams sasniegt ar labticīgas trešās personas mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Pirmkārt, mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu bijis šāds – paredzēt, ka tiek konfiscēta kriminālprocesā iesaistītās personas manta – prasījuma tiesības pret kredītiestādi. Tāpat esot bijis iespējams apstrīdētajās normās nevis paredzēt visos gadījumos obligātu pienākumu konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu, bet gan noteikt kritērijus, pēc kuriem būtu izvērtējama trešo personu labticība. Visbeidzot, esot bijis iespējams, līdzīgi kā

Kriminālprocesa likuma 360. panta 2.¹ daļā, paredzēt, ka labticīgas trešās personas mantu atstāj tās īpašumā, bet Latvijas valsts iegūst prasījuma tiesības pret personu, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu vai arī nav spējusi vai vēlējusies pierādīt mantas izcelsmes legalitāti.

Vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam, esot svarīgi ņemt vērā, ka konfiskācijas rezultātā tiek zaudētas īpašuma tiesības uz mantu, turklāt tas notiekot apstākļos, kad neviena no valsts iestādēm nav apšaubījusi Bankas kā labticīga īpašnieka statusu. Pretēji Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, esot apzināti izšķīries par automātisku un obligātu noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju neatkarīgi no tā, vai šī manta ir nonākusi labticīgas trešās personas īpašumā. Turklāt Bankai manta esot atņemta un valsts mantu iegūstot daudz lielākā apmērā, nekā šī manta pienāktos tās noguldītājiem gadījumā, ja to noguldītie līdzekļi nebūtu atzīti par noziedzīgi iegūtiem. Tāpat Bankai neesot pat teorētisku iespēju vērsties pret noguldītājiem civiltiesiskā kārtībā.

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. pantam, visupirms esot secināms, ka labticīgas trešās personas, kuru manta tiek konfiscēta, atrodas pilnīgi atšķirīgos apstākļos nekā pārējās personas, kuru manta tiek konfiscēta, pamatojoties uz apstrīdētajām normām. Apstrīdētās normas paredzot vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām, jo neparedzot to, ka personas labticīgums liegtu tai piemērot mantas konfiskāciju. Iepriekšminēto argumentu dēļ nevarot uzskatīt, ka apstrīdētajās normās paredzētā vienādā attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personām būtu noteikta ar likumu un tai būtu legītīms mērķis. No likumdošanas materiāliem neizrietot arī likumdevēja apsvērumi par to, kādēļ būtu nepieciešama vienāda attieksme pret labticīgām trešajām personām un citām personām, kurām tiek konfiscēta noziedzīgi iegūta manta.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Banka sniedza papildu apsvērumus.

Banka, norādot, ka tā apstrīdējusi attiecīgās tiesību normas, uzsver, ka izskatāmajā lietā esošā strīdus būtība ir trešās personas mantas konfiskācija par labu valstij. Saeimas atbildes rakstā minētajā Kriminālprocesa likuma 634.¹ panta divpadsmitajā daļā un tajā piesauktajā Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas izpildes likumā neesot ietvertas iestrādes par konfiskācijas izpildi tādā gadījumā, kad uz mantu pretendē vairākas personas.

Banka nepiekrīt apgalvojumam, ka tajā noguldītie līdzekļi nav īpašums Satversmes 105. panta izpratnē. Proti, Satversmes 105. pants, pēc Bankas ieskata, nedodot tiesības uz mantu, kas iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā, tikai šīs mantas prettiesiskajam ieguvējam, bet Banka neesot uzskatāma par prettiesisku ieguvēju.

No Satversmes tiesas judikatūras neizrietot tas, ka ikvienā tiesību normā, ar kuru ieviesti Eiropas Savienības tiesību akti, noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis automātiski ir arī demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Tādējādi izskatāmajā lietā demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība nevarot tikt atzīta par pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi. Tāpat apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis, pretēji atsevišķu pieaicināto personu norādītajam, neesot sabiedrības labklājības veicināšana, palielinot ieņēmumus valsts budžetā.

Esot jāņem vērā aktuālā Eiropas Savienības Tiesas judikatūra, kas norādot uz to, ka Direktīva 2014/42/ES nepieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, ka par labu valstij varētu konfiscēt īpašumu, par kuru tiek apgalvots, ka tas pieder nevis noziedzīgā nodarījuma izdarītājam, bet gan citai personai, ja šai personai nav iespējas piedalīties konfiskācijas procedūrā.

Nevarot piekrist pieaicinātajām personām, kuras apšaubījušas to, vai Banku attiecībā uz tajā noguldītajiem līdzekļiem var uzskatīt par labticīgu trešo personu. Nevienā tiesas vai administratīvajā procesā neesot likumā noteiktajā kārtībā pierādīts vai pat apgalvots tas, ka Banka attiecībā uz noguldītajiem, kuru noguldītie līdzekļi tika atzīti par noziedzīgi iegūtu mantu, nebūtu pienācīgi veikusi klientu vai to naudas līdzekļu izpēti vai nebūtu ievērojusi jebkādas citas normatīvo aktu prasības. Pat ja Saeima uzskata, ka Banka nav labticīgs strīdus finanšu līdzekļu īpašnieks, saprātīgi būtu tas, ka pastāvētu tāds tiesas process, kurā Bankai būtu reāla iespēja savu labticīgumu pierādīt. Tomēr nedz apstrīdētās normas, nedz arī kādas citas tiesību normas neparedzot labticīgam noziedzīgi iegūtas mantas ieguvējam tādu efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli, kas nodrošinātu tā labticīguma un tiesību aizsardzības izvērtējumu.

Tiesas sēdē Bankas pilnvarotie pārstāvji Matīss Šķiņķis un Armands Rasa atkārtoja pieteikumā minētos argumentus un papildus norādīja uz to, ka neviens no Saeimas norādītajiem starptautiskajiem līgumiem vai rekomendācijām nenosaka pienākumu noziedzīgi iegūtu mantu vienmēr un visos gadījumos konfiscēt. Tieši pretēji, visi šie dokumenti tiešā tekstā nosakot to, ka konfiskācija nedrīkst skart labticīgas trešās personas.

Finanšu līdzekļi, kas atrodas kredītiestādē vai tai pieder, šīs kredītiestādes maksātnespējas gadījumā visupirms esot izmantojami maksātnespējas procesa finansēšanai. Tātad, ja pieņemtu, ka likvidējamai kredītiestādei nav nekādu iespēju savas tiesības, kas ietvertas Satversmes 105. pantā, aizsargāt Satversmes tiesā, likvidējamai kredītiestādei būtu liegts sasniegt maksātnespējas procesa mērķi – pēc iespējas pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus.

4. Pieteikuma iesniedzējs – Bankas kreditors – arī uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 91. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Bankas kreditors Bankā noguldījis finanšu līdzekļus un pēc Bankas likvidācijas un vēlāk maksātnespējas procesa uzsākšanas šā procesa ietvaros iesniedzis kreditora prasījumu. Atbilstoši Bankas administratora sniegtajai informācijai Bankas kreditora prasījuma vērtību un tā apmierināšanas iespējas ietekmējot Bankas īpašumā esošās mantas konfiskācija. Proti, saskaņā ar apstrīdētajām normām, valstij neievērojot kreditoru prasījumu kārtu, būtiski tiekot samazināts Bankas mantas apmērs un tādējādi Bankai tiekot liegts izpildīt saistības pret Bankas kreditoru pilnā apmērā. Līdz ar to esot aizskartas Bankas kreditora pamattiesības. Šis jautājums galīgi esot izlemts ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2020. gada 9. oktobra lēmumu civillietā, kurā skaidri atzīts, ka Bankai ir pienākums šos finanšu līdzekļus Latvijas valstij pārskaitīt nekavējoties, "apejot" visus pārējos Bankas kreditorus. No šā lēmuma esot skaitāms sešu mēnešu termiņš pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā.

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam, visupirms esot secināms, ka Bankas kreditora prasījums pret Banku kā saistībtiesisks prasījums ir īpašums Satversmes 105. panta izpratnē. Tādējādi ar apstrīdētajām normām esot ierobežotas Bankas kreditoram Satversmes 105. panta pirmajos trīs teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu, atņemot vērtību Bankas kreditora prasījumam pret Banku maksātnespējas procesā. No apstrīdētajām normām izrietošais Bankas kreditora prasījuma vērtības samazinājums neesot komercdarbības risks, kuru kreditors būtu varējis paredzēt, veicot noguldījumus Bankā. Proti, apstrīdēto normu piemērošanas pamats esot iespējamā citu Bankas kreditoru mantas noziedzīgā izcelsme, nevis Bankas maksātnespēja un ar to saistītais risks.

Bankas kreditors, pamatojot savu apgalvojumu, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums neesot noteikts ar likumu, izvirzījis argumentus, kas ir identiski Bankas sniegtajiem argumentiem.

Apstrīdēto normu legitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību aizsardzība, jo tās esot vērstas uz to, lai noziedzīgi iegūta manta tiktu izņemta no civiltiesiskās apgrozības.

Apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas uz mantas konfiskāciju par labu valstij un ierobežo labticīgas trešās personas, šajā gadījumā – kredītiestādes kreditora, tiesības uz īpašumu, neesot piemērotas legitīmā mērķa sasniegšanai.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, neesot vērtējis to, vai legitīmo mērķi nebūtu iespējams sasniegt ar līdzekļiem, kas mazāk ierobežotu labticīgas trešās personas tiesības.

Vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam, esot svarīgi tas, ka Bankā esošo finanšu līdzekļu konfiskācijas rezultātā Bankas kreditors pilnībā zaudējis sava īpašuma – kreditora prasījuma – vērtību un tādējādi Satversmes 105. pantā ietvertās pamattiesības esot aizskartas iespējami smagākajā veidā.

Vērtējot apstrīdēto normu ietekmi uz ikvienu personu, kuras intereses tās aizskar, esot jāņem vērā, ka tādas pašas vai līdzīgas faktiskās sekas būšot arī citiem Bankas kreditoriem. Apstrīdētās normas varot radīt tādu situāciju, ka pilnīgi visa maksātnespējīgā uzņēmuma manta, negaidot maksātnespējas procesa noslēgšanos un apejot pārējos kreditorus, tiek pārskaitīta valsts budžetā tādēļ vien, ka kāds no maksātnespējīgā uzņēmuma kreditoriem ir veicis noziedzīgas darbības. Tādējādi esot apdraudēta sabiedrības uzticēšanās maksātnespējas procesa regulējumam, turklāt tas kaitējot uzņēmējdarbības videi un visai valsts ekonomikai.

Apstrīdēto normu neatbilstība Satversmes 91. pantam izpaužoties divos aspektos.

Pirmkārt, apstrīdēto normu neatbilstība Satversmes 91. pantam esot saistīta ar nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret personām, kurām ir prasījuma tiesības pret maksātnespējīgo kredītiestādi. Personas, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, esot valsts un pārējie Bankas kreditori maksātnespējas procesā. No Kredītiestāžu likuma izrietot, ka arī valsts, ja tai ir prasījuma tiesības pret kredītiestādi, ir uzskatāma par kredītiestādes kreditoru. Iepriekšminēto neietekmējot tiesiskais pamats, uz kura balstīts valsts kā kreditora prasījums, bet tas esot saistāms ar kreditoru vienlīdzības principa ievērošanu. Ja kādi prasījumi netiktu pakļauti maksātnespējas procesa kārtībai, bet tik un tā tiktu apmierināti no parādnieka mantas, zustu maksātnespējas procesa jēga.

Atšķirīgā attieksme izpaužoties tādējādi, ka valsts var panākt, lai tās prasījums pret Banku tiek apmierināts pirms Bankas maksātnespējas procesa noslēgšanās. Turklāt valstij esot iespējams savu prasījumu apmierināšanu panākt pilnā apmērā, un līdz ar to valsts esot nostādīta privileģētā stāvoklī iepretim visiem citiem Bankas kreditoriem. To pašu iemeslu dēļ, kuri minēti, vērtējot pamattiesību ierobežojumu kontekstā ar Satversmes 105. pantu, nevarot uzskatīt, ka šāda atšķirīga attieksme būtu noteikta ar likumu. Turklāt neesot konstatējams saprātīgs un objektīvs ar apstrīdētajām normām radītās atšķirīgās attieksmes iemesls. Vienīgais rezultāts, ko dodot noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija ārpus maksātnespējas procesa šādā gadījumā, esot tas, ka valsts saņem finanšu līdzekļus ātrāk un lielākā apmērā. Tomēr papildu ieguvumi valsts budžetā ne vien neesot legīti apstrīdēto normu mērķis, bet arī nevarot kalpot par pamatu ar apstrīdētajām normām radītajai atšķirīgajai attieksmei.

Pat ja tiktu konstatēts, ka atšķirīgajai attieksmei ir legītims mērķis, apstrīdētās normas neatbilstot samērīguma principam.

Otrkārt, apstrīdēto normu neatbilstība Satversmes 91. pantam esot saistīta ar nepamatoti vienādu attieksmi pret kredītiestādes kreditoriem, kuri atrodas būtiski atšķirīgos apstākļos. Salīdzināmās personas, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, esot maksātnespējas procesā esošas kredītiestādes kreditors un tādas kredītiestādes kreditors, kura neatrodas maksātnespējas procesā. Brīdī, kad tiek pasludināts kredītiestādes maksātnespējas process, tās kreditori nonākot būtiski atšķirīgā situācijā. Proti, ja kredītiestādei nav pasludināts maksātnespējas process, tad kreditora tiesības un iespējas saņemt sava prasījuma apmierinājumu neietekmējot kredītiestādes attiecības ar citiem kreditoriem, tai skaitā neesot atkarīgas no tā, ka cita kreditora veikts noguldījums kredītiestādē tiek atzīts par noziedzīgi iegūtu mantu un konfiscēts valsts labā. Turpretim maksātnespējas procesa ietvaros kredītiestādes kreditora iespējas panākt savu prasījumu apmierināšanu esot tieši atkarīgas no kredītiestādes mantas apjoma un citu kreditoru prasījumiem. Ja par noziedzīgi iegūtu mantu tiek atzīti un valsts labā konfiscēti kredītiestādes mantā ietilpstoši finanšu līdzekļi laikā, kamēr kredītiestāde atrodas maksātnespējas procesā, tad maksātnespējīgās kredītiestādes mantas konfiskācija tieši aizskarot visus šīs kredītiestādes kreditorus.

Šādu vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personām nevarot atzīt par noteiktu ar likumu jau iepriekšminēto iemeslu dēļ. Turklāt tā neesot arī attaisnojama, jo neesot saskatāms objektīvs un racionāls pamats tam, kādēļ maksātnespējīgas kredītiestādes kreditoriem būtu kā vienīgajiem jāuzņemas negatīvās sekas, kas izriet no apstrīdēto normu piemērošanas šādai kredītiestādei. Ņemot vērā apstrīdēto normu izstrādes gaitu, esot secināms, ka likumdevējs nav ņēmis vērā maksātnespējīgās kredītiestādes kreditoru intereses un nav apsvēris sekas, ko apstrīdētās normas radīs šādā situācijā. Taču likumdevējam esot bijis pienākums izstrādāt tādas tiesību normas, kas diferencētu apstrīdēto normu radītās sekas atkarībā no tā, vai tiek konfiscēta kredītiestādes manta un vai kredītiestāde atrodas maksātnespējas procesā.

Pat ja tiktu konstatēts, ka vienādajai attieksmei ir legītims mērķis, apstrīdētās normas neatbilstot samērīguma principam.

5. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētos aktus, – Saeima – norāda, ka tiesvedība lietā gan attiecībā uz Banku, gan Bankas kreditoru (turpmāk arī – Pieteikumu iesniedzēji) būtu izbeidzama.

5.1. Attiecībā uz Banku tiesvedība lietā būtu izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

Pirmkārt, ar apstrīdētajām normām netiekot aizskartas Bankas pamattiesības, un Bankas pieteikums esot vērstš uz citu personu – Bankas kreditoru – pamattiesību aizsardzību. Apstrīdētās normas, kas piemērotas ar tiesu nolēmumiem, ar kuriem Bankas noguldītāju finanšu līdzekļi atziti par noziedzīgi iegūtu mantu un noteikta to konfiskācija valsts labā, radot nelabvēlīgas sekas tieši šiem noguldītājiem, nevis Bankai, kuras kontos šie finanšu līdzekļi noguldīti. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas nolēmumos, ar kuriem konfiscēta noziedzīgi iegūtā manta, nepārprotami esot norādīts tas, ka par noziedzīgi iegūtiem tiek atzīti tieši finanšu līdzekļi, kas glabājas noguldītāju kontos, nevis tas, ka tiktu konfiscēti Bankas īpašumā esoši finanšu līdzekļi.

Turklāt nekāda juridiska nozīme neesot piešķirama tiesiskajām attiecībām, kas rodas starp kredītiestādi un noguldītāju, izvērtējumam par to, kas uzskatāms par Bankā noguldīto finanšu līdzekļu īpašnieku, un tam, vai noguldītājs saglabā prasījuma tiesības pret kredītiestādi. Pat ja tiktu uzskatīts, ka kredītiestādē noguldīto finanšu līdzekļu īpašnieks ir Banka, bet noguldītājiem ir vien prasījuma tiesības pret Banku, tāpat esot secināms, ka apstrīdētās normas nerada nelabvēlīgas sekas tieši Bankai. Proti, tādā gadījumā ar tiesas nolēmumiem par Bankā noguldīto finanšu līdzekļu atzīšanu par noziedzīgi iegūtu mantu tieši noguldītāji zaudētu prasījuma tiesības pret Banku.

Bankas pieteikums esot pretrunīgs. Ja atzītu, ka ar minētajiem tiesas nolēmumiem tiek atsavināts Bankas īpašums, izveidotos tāda situācija, ka ar tiesas nolēmumiem noguldītājiem tiek atstātas prasījuma tiesības pret kreditoru vai arī tiek atsavināts gan Bankas īpašums, gan noguldītāju prasījuma tiesības pret Banku. Tas nozīmētu, ka noguldīto finanšu līdzekļu summa tiek atsavināta dubultā apmērā, un tas nebūtu pareizi.

Pēc tiesas nolēmumiem Bankai esot tikai un vienīgi pienākums izpildīt šos nolēmumus normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, un šis pienākums neizrietot no apstrīdētajām normām. Bankas situācija nemainītos pat tādā gadījumā, ja Satversmes tiesa atzītu apstrīdētās normas par spēkā neesošām un par noziedzīgi iegūtu mantu atzītie finanšu līdzekļi netiktu konfiscēti valsts labā. Proti, Banka esot likvidējama kredītiestāde, un šos finanšu līdzekļus tāpat iegūtu nevis Banka, bet gan Bankas kreditori.

Ar tiesas nolēmumiem, kas stājušies spēkā, esot pierādīta mantas noziedzīgā izcelsme, tādējādi attiecībā uz šādu mantu neesot piemērojams Satversmes 105. pants.

Otrkārt, Banka neesot ievērojusi pieteikuma iesniegšanas termiņu. Šis termiņš esot skaitāms no to tiesas nolēmumu, ar kuriem attiecīgo noguldītāju finanšu līdzekļi atziti par noziedzīgi iegūtiem un noteikta to konfiskācija valsts labā, spēkā stāšanās dienas. Pretēji Bankas norādītajam, tieši ar šo tiesas nolēmumu spēkā stāšanās dienu galīgi esot izlemts jautājums par

Bankas atvērtajos kontos noguldīto finanšu līdzekļu atzišanu par noziedzīgi iegūtu mantu un konfiskāciju valsts labā. Tieši tas esot apstāklis, ar kuru Banka saista savu pamattiesību aizskārumu. Par attiecīgajiem nolēmumiem esot izdoti izpildraksti. Tam, ka šajos nolēmumos nebija noteikta to izpildes kārtība, neesot nekādas nozīmes, jo attiecīgā kārtība esot noteikta Kriminālprocesa likuma 634.¹ panta divpadsmitajā daļā. Šajā normā *expressis verbis* esot bijis paredzēts nevis tas, ka šādu lēmumu izpildē piemērojams Kredītiestāžu likums, bet gan tas, ka nolēmums par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju izpildāms likumā vai rīcību ar valstij piekritīgo mantu regulējošos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā. Pieteikuma iesniegšanas termiņa sākumu saistīt ar nolēmumu civilprocesā neesot pamatoti, jo nevienā citā tiesas procesā nevarot tikt izdarīts secinājums, ka Bankas atvērtajos kontos noguldītie finanšu līdzekļi nav atzīstami par noziedzīgi iegūtu mantu un nav konfiscējami valsts labā.

Tā kā tiesas nolēmumi, no kuriem skaitāms termiņš pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā, stājušies spēkā attiecīgi 2018. gada 31. jūlijā un 2019. gada 16. aprīlī, bet pieteikums Satversmes tiesā iesniegts 2021. gada 7. aprīlī, termiņš neesot ievērots.

Banka apstrīdējusi tiesību normas, kuras paredz noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju valsts labā vai atdošanu īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, nevis tiesību normas, kuras regulē to tiesas lēmumu izpildi, ar kuriem manta atzīta par noziedzīgi iegūtu un noteikta tās konfiskācija valsts labā, tādēļ šajā aspektā prasījuma robežas nevarot tikt paplašinātas.

Tiesas sēdē Saeimas pilnvarotie pārstāvji Jānis Priekulis un Andrejs Stupins atkārtoja Saeimas atbildes rakstā minētos argumentus un papildus norādīja, ka par tiesiska darījuma priekšmetu var būt tikai tas, kas nav izņemts no privāttiesiskās apgrozības. Līdz ar to īpašuma tiesības nevarot būt sekas, kas izrietētu no tā, ka kāda persona mēģinājusi legalizēt noziedzīgi iegūtus līdzekļus. No Satversmes neizrietot paļāvība uz to, ka noziedzīgi iegūti līdzekļi, kas atrodas kredītiestādē, jekad turpinās piedalīties civiltiesiskajā aprītē un segs personu prasījumus pret kredītiestādi.

Banka esot Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma (turpmāk – Legalizācijas novēršanas likums) subjekts, kuram izvirzītas īpašas rūpības prasības, lai novērstu iespēju, ka tajā var tikt noguldīti nelegālas izcelsmes līdzekļi. Absurdi būtu atzīt, ka tai varētu pienākties ar labticīgu trešo personu saistītas garantijas attiecībā uz tās piedāvātajiem pakalpojumiem. Nevarot būt tāda situācija, ka pati kredītiestāde ir galvenais ieguvējs no tā, ka noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas spējušas apiet tās iekšējās kontroles sistēmu.

5.2. Arī attiecībā uz Bankas kreditoru tiesvedība lietā būtu izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

Pirmkārt, Bankas kreditoram nemaz netiekot aizskartas Satversmē noteiktās pamattiesības. Īpašums, kas ar tiesas nolēmumiem atzīts par noziedzīgi iegūtu, neesot Bankas kreditora īpašums. Bankas kreditors esot apstrīdējis normas, kas nosaka pamatprincipu, ka noziedzīgi iegūta manta tiek konfiscēta valsts labā, bet neregulē jautājumu par to, kā izpildāmi tiesu lēmumi, ar kuriem manta atzīta par noziedzīgi iegūtu un noteikta tās konfiskācija valsts labā. Šo jautājumu regulējot citas tiesību normas, tai skaitā Kriminālprocesa likuma 634.¹ panta divpadsmitā daļa. Tādējādi pieteikumā apstrīdēto normu izvēle neesot pareiza, turklāt visa Bankas kreditora pieteikumā ietvertā argumentācija būtībā attiecoties uz pavisam citu personu – Banku. Proti, argumentācija esot balstīta uz to, ka nav pieļaujama labticīgai trešajai personai piederoša īpašuma atsavināšana un labticīgā trešā persona šajā gadījumā esot Banka. Turklāt Satversmes 105. pants dodot personai tiesības tikai uz likumīgi iegūtu īpašumu.

No Bankas kreditora pieteikuma neesot iespējams pārliecināties par to, ka tieši apstrīdētās normas ir tās, kas varētu radīt pieteikumā norādītās nelabvēlīgās sekas. Pieteikumam esot pievienots dokuments, no kura izrietot, ka maksātnespējas procesa administrators veic vairākas darbības, kas vērstas uz to, lai šajā procesā nodrošinātu kreditora prasījuma apmierināšanu pēc iespējas lielākā apmērā. Tādējādi Bankas kreditors neesot pamatojis to, ka maksātnespējas procesa ietvaros nav iespējams atgūt Bankas kreditora prasījuma apmierināšanai nepieciešamos finanšu līdzekļus.

Otrkārt, Bankas kreditors neesot ievērojis pieteikuma iesniegšanas termiņu. Šāds Saeimas viedoklis esot pamatots ar tiem pašiem apsvērumiem, kas izvirzīti attiecībā uz Bankas pieteikumu. Proti, termiņš esot skaitāms no to tiesas nolēmumu, ar kuriem attiecīgo noguldītāju finanšu līdzekļi atzīti par noziedzīgi iegūtiem un noteikta to konfiskācija valsts labā, spēkā stāšanās dienas.

Ja tiesvedība lietā netiktu izbeigta, tad, pēc Saeimas ieskata, apstrīdētās normas būtu atzīstamas par atbilstošām Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam.

Latvijai esot saistoši vairāki starptautiskie līgumi, no kuriem izrietot valsts pienākums nodrošināt noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, – Apvienoto Nāciju Organizācijas 2000. gada 13. decembra Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību (turpmāk – Palermo konvencija), Eiropas Padomes 2005. gada 16. maija Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju (turpmāk – Varšavas konvencija), Apvienoto Nāciju Organizācijas 1988. gada 20. decembra Konvencija pret

narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti (turpmāk – Vīnes konvencija). Tāpat Latvijai esot saistoša Direktīva 2014/42/ES, no kuras arī izrietot valsts pienākums nodrošināt noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju.

Vērtējot to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, Saeima nepiekrīt Bankas kreditora norādītajam, ka neesot saprotams tas, ka par noziedzīgi iegūtu mantu būtu jāuzskata Bankā esošie finanšu līdzekļi, nevis Bankas kreditora prasījuma tiesības pret Banku. Apstrīdētās normas nenosakot to, kas ir noziedzīgi iegūta manta, jo to skaidri nosakot Krimināllikuma 70.¹¹ panta pirmā daļa. Tāpat apstrīdēto normu pieņemšanas apstākļi liecinot par to, ka tās pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā. Lai gan pētījumi, sociālās ietekmes izvērtējums, risku novērtēšanas pasākumi un citi analītiski instrumenti varot uzlabot likumdošanas kvalitāti un veicināt tiesiskā regulējuma stabilitāti, tomēr no Satversmes neizrietot tas, ka šādu pasākumu veikšana attiecībā uz jebkuru Saeimas pieņemtu normu būtu obligāts priekšnoteikums konstatācijai, ka šī norma ir uzskatāma par pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Turklāt no apstrīdēto normu pieņemšanas apstākļiem izrietot, ka to pieņemšanā ir ievēroti ne vien vairāki starptautiskie tiesību dokumenti, bet arī dažādi pētījumi. Tas, vai apstrīdētās normas atbilst Direktīvas 2014/42/ES prasībām, neesot izvērtējams konkrētā pamattiesību ierobežojuma izvērtēšanas metodoloģijas elementa ietvaros.

No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izrietot, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija kriminālprocesa ietvaros ir sabiedrības interesēs un tas esot līdzeklis, kas izmantojams, lai atturētu personas no iesaistīšanās noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, citstarp arī ievērojot principu, ka "noziedzīgs nodarījums nenes augļus". Tādējādi ar apstrīdētajām normām radītais pamattiesību ierobežojums, ciktāl tas paredz noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju valsts labā un noziedzīgi iegūtu finanšu līdzekļu ieskaitīšanu valsts budžetā, esot vērsts uz Latvijas starptautisko saistību ievērošanu. Tādā veidā tiek nodrošināta demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība.

Bez juridiskas ievēribas esot atstājams Bankas kreditora arguments, ka ar apstrīdētajām normām radītais pamattiesību ierobežojums nav piemērots legītīma mērķa sasniegšanai. Proti, nevarot atzīt, ka izskatāmajā lietā tiek konfiscēts labticīgai trešajai personai piederošs īpašums, jo tiek konfiscēts nevis Bankas, bet gan Bankas noguldītāju īpašums. Pamattiesību ierobežojums, tieši pretēji Pieteikumu iesniedzēju apgalvojumiem, esot piemērots līdzeklis legītīmo mērķu sasniegšanai, jo apstrīdētās normas nodrošinot to, ka nav iespējams gūt mantisku labumu no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, un atturot personas no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, bet tieši mantiska labuma gūšana esot viens no lielākajiem noziedzības pamudinātājiem.

Ar tiesas nolēmumiem esot konfiscēts noguldītāju, nevis Bankas īpašums, un noguldītāju īpašums esot konfiscēts valsts labā tieši saistībā ar noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizāciju lielā apmērā, kas veikta, izmantojot Bankā atvērtos noguldītāju kontus. Tādējādi jebkurš cits iznākums, kas nebūtu šādas noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija valsts labā, nesasniegtu leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē.

Labums, ko iegūst sabiedrība no apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma, neapšaubāmi esot lielāks par Bankas kreditora tiesībām uz īpašumu nodarīto kaitējumu. Ja šāda noziedzīgi iegūta manta netiktu konfiscēta, tas, pēc Saeimas ieskata, nozīmētu to, ka personas netiek atturētas no iesaistīšanās noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, turklāt pavērtos lielāka iespēja legalizēt noziedzīgi iegūtus līdzekļus caur kredītiestādēm.

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Saeima norāda, ka prasījums par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju valsts labā un iegūto finanšu līdzekļu ieskaitīšanu valsts budžetā rodotos tāpēc, ka konkrētā manta ir tieši vai netieši iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā, tāpēc tas esot īpašs prasījums. Tas varot rasties neatkarīgi no tā, vai kredītiestādei ir pasludināta maksātnespēja. Neesot iespējams prasījumu par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju un iegūto līdzekļu ieskaitīšanu valsts budžetā salīdzināt ar citiem prasījumiem, kas personām ir pret kredītiestādi. Tādējādi valsts, ja tai ir prasījums pret kredītiestādi par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju un iegūto līdzekļu ieskaitīšanu valsts budžetā, apstrīdēto normu kontekstā neatrodoties vienādos un salīdzināmos apstākļos ar citiem kredītiestādes kreditoriem.

Tāpat Saeima nepiekrīt, ka atšķirīgos apstākļos atrodoties likvidējamās kredītiestādes kreditori un tādas kredītiestādes kreditori, kura nav likvidējama, kā arī tam, ka apstrīdētās normas šādos apstākļos paredzot vienādu attieksmi. Bankas kreditora norādītās sekas neizrietot no apstrīdētajām normām. Turklāt pat tad, ja kredītiestādē noguldītie finanšu līdzekļi tiek atzīti par noziedzīgi iegūtiem laikā, kad kredītiestādei nav pasludināta maksātnespēja, varot izveidoties tāda situācija, ka kredītiestāde nevar pilnībā apmierināt savu kreditoru prasījumus. Proti, spēja apmierināt kreditoru prasījumus esot atkarīga no kredītiestādes rīcībā esošās mantas – faktiskās situācijas –, nevis no apstrīdētajām normām. Tādējādi tas vien, ka kredītiestādei ir pasludināta maksātnespēja, nenozīmējot to, ka šīs kredītiestādes kreditori būtu atšķirīgos apstākļos nekā tādas kredītiestādes kreditori, kurai nav pasludināta maksātnespēja.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka nedz attiecībā uz Banku, nedz attiecībā uz Bankas kreditoru nav konstatējams pamattiesību aizskārums.

Apstrīdētās normas neradot Bankas pamattiesību aizskārums, jo par noziedzīgi iegūtu mantu kriminālprocesos esot atzīta citām personām piederīga manta, nevis Bankas manta. Secīgi neesot konstatējams, ka Banka atrastos vienlīdzīgā situācijā ar personām, kurām manta pieder un tiek konfiscēta. Ja manta tomēr tiktu atzīta par Bankas īpašumu, tas neizslēgtu iespējamību, ka tā ir uzskatāma par noziedzīgi iegūtu un konfiscējama valsts labā. Proti, nevarot pastāvēt tāda sistēma, ka noziedzīgā ceļā iegūti finanšu līdzekļi pēc to iemaksāšanas kredītiestādē būtu padarīti par nekonnfiscējamiem vai būtu legalizēti.

Turklāt īpašumu nedrīkstot izmantot pretēji sabiedrības interesēm un valstij esot pienākums citstarp aizsargāt cilvēkus no noziedzīgām darbībām, tai skaitā izņemot no apgrozības noziedzīgi iegūto mantu. Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, tad, ja kāds varētu netraucēti izmantot noziedzīgi iegūtus labumus, būtu konstatējama pretruna ar izpratni par tiesisku valsti.

Saskaņā ar Direktīvu 2014/42/ES esot atļauts konfiscēt tādus noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai citu īpašumu, kura vērtība atbilst noziedzīgi iegūtu līdzekļu vērtībai, vismaz tad, ja trešās personas zināja vai tām vajadzēja zināt, ka nodošanas vai iegādes mērķis bija izvairīties no konfiskācijas. No Legalizācijas novēršanas likuma kredītiestādēm izrietot pienākums identificēt savus klientus un, pamatojoties uz risku izvērtējumu, veikt savu klientu izpēti ar mērķi cīnīties pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un terorisma finansēšanu.

Tāpat apstrīdētās normas nevarot radīt Bankas kreditora pamattiesību aizskārums, jo uz apstrīdēto normu pamata netiekot konfiscēts Bankas kreditora īpašums. Turklāt kreditori nevarot paļauties uz to, ka noziedzīgi iegūti līdzekļi, kas atrodas kredītiestādes īpašumā, turpinās piedalīties civiltiesiskajā aprītē un, iespējams, segs to prasījumus pret kredītiestādi, jo tas esot risks, kas sabiedrības interešu labā jāuzņemas gan kredītiestādei, gan tās kreditoram. Būtisks apstāklis esot arī tas, ka maksātnespējas process konkrētajā lietā nav noslēdzies, līdz ar to neesot iespējams konstatēt, ka Bankas kreditoram jau ir iestājušās kādas negatīvas sekas.

Pieteikumu iesniedzēji neesot ievērojoši termiņu pieteikumu iesniegšanai Satversmes tiesā, jo to norādītais tiesas nolēmums, no kura skaitāms šis termiņš, esot saistīts ar jautājumiem par spēkā stājušos nolēmumu kriminālprocesā izpildi un šādi jautājumi pēc būtības neesot balstīti uz apstrīdētajām normām.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pilnvarotā pārstāve Indra Gratkovska norādīja, ka kredītiestādei konfiskācijas rezultātā nerodas nelabvēlīgas sekas, jo likvidācijas procesā visi kredītiestādes līdzekļi tik un tā tiktu izmantoti kreditoru prasījumu segšanai. Ja uzskatītu, ka, iemaksājot

noziedzīgā ceļā iegūtus finanšu līdzekļus kredītiestādē, tie tiek padarīti par nekonziscējamiem, tas nenovestu pie risinājuma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanai.

7. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūra – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam.

Ar apstrīdētajām normām neesot radīts Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārums. Pieteikumu iesniedzēji būtībā iebilstot pret kārtību, kādā tiek veikti konfiskācijas pasākumi, bet neapstrīdot pašas konfiskācijas kā cīņas ar noziedzību atbilstību Satversmei. Šādos apstākļos apstrīdamas būtu bijušas normas, kas regulē pašu konfiskācijas procedūru, bet neparedz atšķirības starp personām, kuras šī konfiskācija skar, nevis materiālās normas.

Valsts pienākumu konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu paredzot ne tikai nacionālie normatīvie tiesību akti, bet šāds pienākums izrietot arī no starptautiskajām saistībām, piemēram, Varšavas konvencijas, Palermo konvencijas, Vīnes konvencijas, Eiropas Padomes 1990. gada 8. novembra Konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju (turpmāk – Strasbūras konvencija), kā arī Direktīvas 2014/42/ES un Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 23. oktobra direktīvas 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām.

Neesot būtiski tas, tieši kādi noziedzīgi iegūti līdzekļi tiek konfiscēti un kā rokās tie atrodas, jo bezierunu konfiskācijai esot pakļauti pat tādi noziedzīgi iegūti līdzekļi, kas legalizācijas ceļā ir transformēti. Šie pasākumi tiek veikti ar mērķi izskaust noziedzību, un tas neapšaubāmi esot sabiedrības interesēs, savukārt strīds par īpašuma tiesībām vai zaudējumiem (ja tādi konstatējami) esot risināms atbilstoši nacionālajam regulējumam.

Noziedzības pastāvēšana un attiecīgi arī noziedzīgi iegūtas mantas atrašanās civiltiesiskajā apgrozībā esot vērtējami kā tādi apstākļi, kas ir pretēji sabiedrības interesēm. Uz mantu, kas Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā atzīta par noziedzīgi iegūtu, tās pretiesiskajam ieguvējam neesot īpašuma tiesību, un līdz ar to šāda manta neietilpstot Satversmes 105. panta tvērumā. Šādos apstākļos arī nevienam citam neesot tiesību uz noziedzīgi iegūtu mantu. Kā izņēmums esot minams tikai cietušais, jo tam esot tiesības uz viņa mantas atrāvumu (vai atbilstošu kompensāciju).

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Ģenerālprokuratūra norāda, ka atšķirības ir konstatējamas gan likvidējamās kredītiestādes iespējās norēķināties ar kreditoriem iepretim citām kredītiestādēm, gan kreditoru iespējās atgūt noguldījumus, tomēr maksātnespējas procesam nevarot tikt piešķirta izšķiroša nozīme.

Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nevarot tikt padarīta atkarīga no kredītiestādes statusa, kas turklāt varot tikt panākts arī mākslīgi, piemēram, pašlikvidējoties. Proti, noziedzīgi iegūtas mantas izņemšana no civiltiesiskās aprites esot virsuzdevums.

Pieteikumu iesniedzēju piedāvātie citi risinājumi – paredzēt, ka par noziedzīgi iegūtu mantu atzītie finanšu līdzekļi, kas noguldīti kredītiestādē, tiek atstāti kredītiestādes īpašumā kreditoru prasījumu segšanai maksātnespējas procesā vai ka tiek konfiscētas prasījuma tiesības pret kredītiestādi, nevis kredītiestādē noguldītie finanšu līdzekļi – neesot pieņemami. Tas neatbilstu uzstādījumam, ka noziedzīgi iegūti līdzekļi nevar palikt civiltiesiskajā apgrozībā. Ja ar valsti tiktu aizstāts kreditors, kura manta atzīta par noziedzīgi iegūtu, tad maksātnespējīgās kredītiestādes mantas visdrīzāk nepietiktu tam, lai izpildītu noziedzīgi iegūto līdzekļu konfiskāciju pilnā apmērā, jo kreditori tiekot sarindoti kārtās. To vēl jo vairāk pamatojot tas, ka konkrētajā situācijā par noziedzīgi iegūtiem atzīti līdzekļi, kas noguldīti subordinētā noguldījuma kontos.

Neesot nedz tiesiska pamata, nedz saprātīgu apsvērumu tam, kādēļ konfiskācijai būtu jāpakļauj finanšu līdzekļi mazākā apmērā, nekā tie iepriekš noguldīti kredītiestādē. Tas, ka kredītiestādei pasludināts maksātnespējas process, nevarot ietekmēt konfiscējamo līdzekļu apmēru.

Vispār esot apšaubāms arī kredītiestādes labticīgums tās maksātnespējas procesā, bet vēl jo vairāk tieši Bankas labticīgums. Gan Kredītiestāžu likuma normas, gan Legalizācijas novēršanas likuma normas paredzot dažādus risku analizēšanas, uzraudzības un novēršanas pienākumus, tai skaitā, piemēram, pienākumu veikt klienta izpēti.

Bankas kreditoram esot tiesības civiltiesiski vērsties pret Bankas bijušo vadību. Tāpat Bankas kreditoram pašam vajagot apzināties riskus, kas rodas, glabājot visus apgrozāmos finanšu līdzekļus vienā kredītiestādē.

Tiesas sēdē Ģenerālprokuratūras pilnvarotais pārstāvis Uvis Kozlovskis uzturēja Ģenerālprokuratūras rakstveida viedokli izklāstīto, papildus norādot, ka kredītiestāde ar noguldījumiem operē, rīkojas un gūst peļņu. Ja šie līdzekļi ir atzīti par noziedzīgi iegūtu mantu un kredītiestādei tie jāatdod cietušajam vai arī tie tiek konfiscēti, lai pārtrauktu legalizācijas ķēdi, tad neesot konstatējams kredītiestādes pamattiesību aizskārums, jo tā atdodot tikai to, ko saņēmusi peļņas vairošanai.

8. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, bet, ja tas netiktu darīts, tad atzīstams, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmei.

Tiesībsargs pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka apstrīdētās normas neierobežo Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības. Īpašums, kurš ar tiesas nolēmumiem atzīts par noziedzīgi iegūtu un

attiecībā uz kuru noteikta konfiskācija valsts labā, neesot nedz Bankas, nedz Bankas kreditora īpašums. Turklāt tad, ja uzskatītu, ka noguldītie finanšu līdzekļi ir Bankas īpašums, neesot skaidrs, kā noguldītājs varētu iegūt tiesības uz procentiem no noguldītajiem finanšu līdzekļiem.

Attiecībā uz Bankas kreditoru esot norādāms, ka tā pamattiesību aizskārums nav reāls, jo apstrīdētās normas pieteikuma iesniegšanas brīdī neesot radījušas tam tiesību aizskārumu un šāda aizskāruma rašanās neesot garantēta arī nākotnē, īpaši ņemot vērā to, ka joprojām turpinās darbs ar Bankas debitoriem un kreditoru prasījumu apmierināšanai pieejamais finanšu līdzekļu apmērs šobrīd nav zināms.

Neesot pamatots arguments, ka apstrīdētās normas nenosaka pamattiesību ierobežojuma apjomu un robežas un pieļauj pamattiesību patvaļīgu ierobežošanu. Pirmkārt, līdzekļi esot atzīti par noziedzīgi iegūtiem, nosakot to konfiskāciju valsts labā, ar tiesas nolēmumiem kriminālprocesos, kuros ir noteikts gan šo līdzekļu veids, gan piekritība, gan apmērs. Saskaņā ar tiesas nolēmumiem par noziedzīgi iegūtiem ir atzīti konkrētām personām – Bankas kreditoriem – piederošie finanšu līdzekļi noteiktā apmērā. Neesot bijis vajadzības ar apstrīdētajām normām atrisināt visas iespējamās situācijas, uzskaitot dažādus noziedzīgi iegūtas mantas veidus, jo to nosakot tiesa savā lēmumā katrā individuālajā gadījumā.

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, esot norādāms, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija un kreditoru prasījumu apmierināšana kredītiestādes likvidācijas procesā ir divi dažādi procesi ar būtiski atšķirīgu tiesisko pamatu un tiesību subjektu tiesības un pienākumi to ietvaros nav salīdzināmi. Tādējādi neesot pamatots apgalvojums, ka valstij būtu jāiestājas kreditoru rindā.

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija esot darbības, kas veiktas ar noziedzīgi iegūtu mantu nolūkā radīt trešajām personām maldīgu priekšstatu par mantas izcelsmi. Legalizācijas novēršanas likumā esot uzskaitīta vesela virkne noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas darbību. Visās noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas stadijās personas, kas iesaistītas legalizācijā, cenšoties izmantot kredītiestādes, veicot noziedzīgi iegūtu līdzekļu noguldījumus, ieguldījumus, pārvedumus u. c. Apgalvojums, ka līdz ar finanšu līdzekļu noguldīšanu kredītiestādē tie kļūst par kredītiestādes īpašumu, saplūstot ar pārējiem kredītiestādes kontos esošajiem finanšu līdzekļiem, un kredītiestādē kļūst par labticīgu ieguvēju, esot absurds. Tas nostādot finanšu shēmu, kas esot viens no ievainojamākajiem posmiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas ķēdē, ārpus likuma prasībām, tādējādi a priori legalizējot kredītiestāžu kontos esošos finanšu līdzekļus.

Banka esot Legalizācijas novēršanas likuma subjekts, un uz to attiecoties virkne stingru un detalizētu prasību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jomā. Līdz ar to arguments, ka Banka ir labticīga

ieguvēja, kura nezināja un kurai nevajadzēja zināt par finanšu līdzekļu noziedzīgo izcelsmi, esot absurds pēc būtības, jo kredītiestādes tiešs pienākums esot noskaidrot klienta finanšu līdzekļu izcelsmi. Kredītiestāde nevienā gadījumā, kad ir šaubas par finanšu līdzekļu izcelsmi, nedrīkstot pieļaut to nonākšanu finanšu sistēmā. Turklāt tādu finanšu līdzekļu, kas ir atzīti par noziedzīgi iegūtiem, izmaksa likvidējamās kredītiestādes kreditoriem neesot pieļaujama, jo tā esot pretēja Legalizācijas novēršanas likuma un konfiskācijas mērķim.

Tiesībsargs pievienojas Saeimas atbildes rakstos norādītajam, ka Pieteikumu iesniedzēji ir nokavējuši termiņu pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā.

Tiesas sēdē tiesībsarga pilnvarotā pārstāve Ilona Lošaka papildus norādīja: pieņēmums, ka līdz ar finanšu līdzekļu noguldīšanu kredītiestādē šie līdzekļi kļūst legāli, jo sajaucas ar citiem kredītiestādes īpašumā esošajiem finanšu līdzekļiem, un vairs nav izdalāmi no visa līdzekļu kopuma, nav korekts no Legalizācijas novēršanas likuma viedokļa un neatbilst legalizācijas novēršanas sistēmas mērķim un būtībai. Labticīgu trešo personu raksturojot tas, ka tā nezināja, tā nevarēja un tai nevajadzēja zināt par noziedzīga nodarījuma esību un attiecīgi arī par līdzekļu noziedzīgo izcelsmi. Taču tas nesaskanot ar kredītiestādes pienākumu novērst noziedzīgi iegūtu līdzekļu apriti finanšu sistēmā, kas izriet no Legalizācijas novēršanas likuma un starptautiskajām saistībām.

9. Pieaicinātā persona – Finanšu un kapitāla tirgus komisija – norāda, ka valsts prasījumu segšana ārpus kreditoru kārtas ierobežo Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz īpašumu.

Noguldījuma gadījumā finanšu līdzekļi, kas tiek iemaksāti (ieskaitīti) noguldītāja kontā, pamatojoties uz konta apkalpošanas līgumu, netiekot individualizēti. Tie ieplūstot kredītiestādes kopējos resursos un tiekot atspoguļoti bankas bilancē. Tie varot tikt izmantoti pēc kredītiestādes ieskatiem. Šajās tiesiskajās attiecībās noguldītājam rodoties prasījuma tiesības pret kredītiestādi, ja tas zaudē īpašuma tiesības uz noguldītajiem finanšu līdzekļiem.

Maksātnespēja esot tāds kredītiestādes stāvoklis, ka tā nespēj izpildīt savas parādu saistības. Proti, kredītiestādes maksātnespēja iestādoties tad, kad tai pieejamo līdzekļu apmērs ir par maz, lai segtu visus pret kredītiestādi vērstos prasījumus. Tādējādi, jau uzsākot maksātnespējas procesu, esot skaidrs, ka kredītiestādes mantas nepietiks visu kreditoru prasījumu segšanai pilnā apmērā. Lai panāktu pēc iespējas taisnīgāku un samērīgāku šādas situācijas risinājumu, likumdevējs Kredītiestāžu likumā noteicis īpašu izmaksu un parādu segšanas kārtību. Maksātnespējas procesa gaitā izdalot no kredītiestādes mantas liela apmēra līdzekļus citiem Kredītiestāžu likumā

nenoteiktiem mērķiem, kā tas esot, piemēram, izskatāmajā lietā, tiekot izjaukta minētā hierarhija un samērīgums, līdz ar to tiekot aizskartas pārējo kreditoru intereses un tiem nodarīti zaudējumi. Esot jāņem vērā tas, ka likumdevējs kreditoru hierarhijā paredzējis noteiktu vietu arī valstij tās prasījumu segšanai. Saskaņā ar Kredītiestāžu likuma 192. panta 3. punktu valsts ar saviem prasījumiem esot ierindota ceturtajā kreditoru kārtā. Tas liecinot par likumdevēja apzinātu nolūku nenostādīt valsts finansiālās intereses augstāk par mazāk aizsargāto kreditoru interesēm.

Kredītiestādes maksātnespējas situācija tās specifikas dēļ neesot salīdzināma ar kredītiestādes likvidāciju vai strādājošu kredītiestādi, jo abos pēdējos gadījumos finanšu līdzekļi esot pietiekami visu pret kredītiestādi pieteikto prasījumu segšanai pilnā apmērā.

Pēc Bankas pasludināšanas par maksātnespējīgu visi noguldītāju kontos esošie finanšu līdzekļi esot kļuvuši par Bankas mantu, no kuras tiek segti maksātnespējas procesa izdevumi un apmierināti kreditoru prasījumi Kredītiestāžu likumā noteiktajā kārtībā.

Lai gan Bankas maksātnespējas process vēl neesot beidzies un teorētiski pastāvēt iespēja tā gaitā atgūt citus līdzekļus, ko izmantot Bankas maksātnespējas procesa izdevumu un kreditoru prasījumu segšanai, tomēr līdzšinējie citu kredītiestāžu maksātnespējas procesi, kā arī Bankas pašas maksātnespējas procesa gaita neļaujot izdarīt optimistiskus secinājumus par nākotnē atgūstamo līdzekļu un kreditoru prasījumu segšanas apmēra palielināšanos. Līdz ar to liela ticamība esot piešķirama tam, ka Bankas finanšu līdzekļu konfiskācija par labu valstij ierobežos Bankas kreditora tiesības uz īpašumu.

Turklāt šāda liela apmēra finanšu līdzekļu izmaksa ārpus Bankas maksātnespējas plāna varot tiešā veidā apdraudēt Bankas maksātnespējas procesa efektīvu norisi un pabeigšanu, jo Bankai varot nepietikt līdzekļu maksātnespējas procesa izdevumu segšanai.

Tiesas sēdē Finanšu un kapitāla tirgus komisijas pilnvarotās pārstāves Inga Pētersone, Līga Medne un Sarmīte Glāzere norādīja: nekad nav iespējams pilnībā garantēt to, ka kredītiestādē neieplūdīs noziedzīgi iegūti līdzekļi. Tas neesot atkarīgs tikai no kredītiestādes iekšējās kontroles sistēmas efektivitātes vai tā, cik labi un pareizi kredītiestāde izpilda normatīvajos aktos noteiktās prasības noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jomā, jo esot jāņem vērā arī klientu un tirgus dažādība.

Ja valsts iestātos noteiktajā kreditoru kārtā un aizstātu to kreditoru, no kura noguldījuma tiek konfiscēti par noziedzīgi iegūtiem atzīti līdzekļi, arī tiktu sasniegts mērķis izņemt noziedzīgi iegūtus līdzekļus no civiltiesiskās apgrozības. Šo līdzekļu nošķiršana ārpus kreditoru kārtām maksātnespējas procesā varot aizskart pārējo kreditoru tiesības.

10. Pieaicinātās personas – Finanšu izlūkošanas dienesta – priekšniece Ilze Znotiņa tiesas sēdē norādīja, ka nedz Bankai, nedz Bankas kreditoram ar apstrīdētajām normām nav aizskartas Satversmes 105. pantā ietvertās pamattiesības.

Finanšu izlūkošanas dienests norādījis, ka Satversmes 105. pants aizsargā tikai likumīgi iegūtu īpašumu. Tātad noziedzīgi iegūti līdzekļi vispār nevarot kādam likumīgi piederēt. Šā iemesla dēļ neesot nozīmes tam, vai kredītiestādes kontā esošie līdzekļi ir atzīstami par Bankas mantu, jo tad, kad līdzekļi tiek atzīti par noziedzīgi iegūtiem, tie jāizņem no civiltiesiskās apgrozības, tos konfiscējot. Ja kāds varētu netraucēti izmantot noziedzīgi gūtus labumus, rastos acīmredzama pretruna ar izpratni par tiesisku valsti. Turklāt valstij esot citstarp no starptautiskajām saistībām izrietošs pienākums noziedzīgi iegūtu mantu izņemt no civiltiesiskās apgrozības, tādā veidā pasargājot sabiedrību no noziedzīgām darbībām. Starptautiski esot atzīts tas, ka konfiskācija ir vienīgais veids, kā neļaut noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem turpināt cirkulāciju ekonomikā. Turklāt arī kredītiestāde apzinoties savu pienākumu ziņot par aizdomīgiem darījumiem, lai novērstu iespēju, ka finanšu sektorā un ekonomikā kopumā nokļūst noziedzīgi iegūti līdzekļi.

Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nekādā veidā neietekmējot Bankas mantisko stāvokli, jo vienlaikus tiekot dzēstas arī Bankas saistības pret noguldītājiem. Proti, ar tiesas nolēmumu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju tiekot konfiscēta gan noziedzīgi iegūta manta, gan noguldītāju prasījuma tiesības.

Valsts un sabiedrības interese no civiltiesiskās apgrozības izņemt noziedzīgi iegūtu mantu vienmēr esot vērtējama augstāk par kāda atsevišķa kreditora interesēm, jo šī izņemšana novēršot noziedzīga nodarījuma izdarīšanu – noziedzīgi iegūtu līdzekļu tālāku legalizāciju. Kopumā noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācija esot prioritāra iepretim maksātnespējas procesa interesēm, jo maksātnespēja esot jautājums par konkrētiem kreditoriem un konkrētu parādnieku, bet noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācija – jautājums par sabiedrības interesēm.

Turklāt nevarot piekrist Pieteikumu iesniedzēju apgalvojumam, ka starptautiskās tiesību normas aizliedz konfiscēt noziedzīgi iegūtus līdzekļus, kas atrodas pie labticīga ieguvēja. Starptautiskās tiesības paredzot, ka ir jānodrošina tas, lai personām, kuras skar konfiskācijas pasākumi, būtu pieejami efektīvi tiesību aizsardzības līdzekļi, bet nekādā gadījumā neparedzot izņēmumus, saskaņā ar kuriem šādi līdzekļi būtu atstājami personas īpašumā. Turklāt Latvijas tiesiskā regulējuma atbilstība starptautiskajām saistībām esot vairākkārt vērtēta. Piemēram, 2020. gadā Eiropas Komisija esot atzinusi, ka Latvija ir pilnībā un korekti pārņēmusi starptautiskos noziedzīgu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas

finansēšanas novēršanas standartus. Tām trešajām personām, kuras ir labā ticībā ieguvušas savā īpašumā noziedzīgi iegūtus līdzekļus, esot paredzēti civiltiesiski aizsardzības līdzekļi, proti, tās varot prasīt kompensāciju saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 360. panta nosacījumiem.

Attiecībā uz Bankas kreditoru esot norādāms, ka tam pašam ir jāapzinās riski, kas rodas, glabājot visus apgrozāmos līdzekļus vienā kredītiestādē. Noguldītāji neesot pasargāti no kredītiestādes maksātnespējas riska. Turklāt būtisks esot jautājums, vai kreditoru mantas samazināšanās maksātnespējas procesā varētu tikt saistīta ar lēmumu par mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu vai tomēr ar, piemēram, iepriekšējā likvidatora rīcību vai maksātnespējas procesa izmaksām, tai skaitā administratora atlīdzību.

Teorētiski varot pastāvēt tāda iespēja, ka kredītiestāde tiek uzskatīta par labticīgu trešo personu, piemēram, gadījumā, kad pati kredītiestāde kļūst par krāpšanas upuri. Tomēr izskatāmā lieta neesot šāds gadījums.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Finanšu nozares asociācija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. pantam, jo neesot apsvērti visi alternatīvie leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi.

Latvijas Finanšu nozares asociācija norāda, ka divi līdz pieci procenti no pasaules iekšzemes kopprodukta esot saistīti ar naudas atmazgāšanu un tikai aptuveni viens procents no attiecīgajiem līdzekļiem tiekot iesaldēts. Eiropas Savienībā 70 procentiem nelegālās naudas aprites gadījumu piemētot pārrobežu raksturs. Esot iespējams izstrādāt tādus risinājumus, lai privātā un publiskā sektora saskaņotas darbības dotu maksimāli iespējamu rezultātu. Arī Latvijā esot svarīgi uzturēt nulles toleranci pret finanšu noziegumiem.

Pēdējos trijos gados par naudas atmazgāšanu uzsāktu kriminālprocesa skaits esot trīskāršojies, bet notiesājošo spriedumu skaits pieaudzis sešas reizes, līdz ar to rodoties jautājums, vai Latvijas likumos noteiktais regulējums ir samērīgs.

Tēze, ka noziedzīgi iegūta manta ir izņemama no civiltiesiskās apgrozības, nevarot būt absolūta, esot jāpārlicinās par to, vai netiek nesamērīgi ierobežotas citu personu tiesības un vai šī izņemšana ir praktiski īstenojama.

Lai process, kura ietvaros finanšu līdzekļi tiek noguldīti kredītiestādē, ritētu droši, normatīvajos aktos kredītiestādēm esot noteikta virkne prasību ekonomisko un tiesisko risku balansēšanai. Kredītiestādes gan nekad nevarot pārbaudīt visus finanšu līdzekļus, tāpēc tiekot izmantota risks balstīta pieeja – pareizi novērtēt riskus, fokusējoties uz būtiskāko un augstāko risku.

Nevarot piekrist Saeimas viedoklim, ka izskatāmajā lietā nav konstatējams kādas personas pamattiesību ierobežojums. Proti, ja kādam no noguldītāju noguldījumiem uzliek arestu, tad konfiskācijas gadījumā

valsts labā tiekot konfiscēti visi finanšu līdzekļi, nevis līdzekļi tik lielā apmērā, kādā tie noguldītājam faktiski pienāktos tādā gadījumā, ja aresta vai konfiskācijas nebūtu. Tāpēc esot svarīgi izvērtēt, vai konfiskācija attaisno citas personas pamattiesību – tiesību saņemt noguldījumu vai tā daļu kreditoru prasījumu apmierināšanas procesā – ierobežojumu.

Kriminālprocesa likumā esot konstatējams viens gadījums, kad manta tomēr netiek konfiscēta arī tad, ja nav cietušās personas. Proti, vismaz nekustamā īpašuma gadījumā labticīgās personas esot aizsargātas vairāk, neparedzot to, ka nekustamais īpašums vienmēr tiek konfiscēts par labu valstij. Līdzīgas mērauklas vajadzība esot apsverama arī lietās par finanšu līdzekļu konfiskāciju kredītiestādes maksātnespējas gadījumā. Ja konfiskācija būtu balstīta tikai uz to, ka klients, iespējams, ir ieguvis finanšu līdzekļus nelikumīgi un ar pārskaitījumu vai citu darbību virkni mēģinājis uzdot šos finanšu līdzekļus par legāliem, un konfiscētie finanšu līdzekļi tādēļ pārietu valstij, lai gan predikatīvais noziegums nav pierādīts, tad citu personu (noguldītāju, kas ir labticīgi) intereses esot vērtējamas augstāk. No šādas konfiskācijas neviena iespējami legalizācijā iesaistītā persona tiešu labumu nevarot gūt, jo nauda tiekot sadalīta dažādiem un labticīgiem maksātnespējīgās kredītiestādes noguldītājiem. Tādēļ samērīguma principa ievērošanas pārbaudes tests šādos gadījumos netiktu izturēts.

Arestēto finanšu līdzekļu glabāšana kredītiestādēm esot papildu nasta. No situācijām, kas aplūkotas arī izskatāmajā lietā, varētu izvairīties tad, ja arestētie līdzekļi tiktu glabāti izmeklēšanas iestādes kontā Valsts kasē. Tādējādi tiktu skaidri akcentēts, ka finanšu līdzekļi no kredītiestādes, kura vēl darbojas, tiek nekavējoties izņemti un nodoti valsts glabāšanā. Tad arī neviena cita persona nevarētu paļauties uz to, ka šie ir kopējie pieejamie finanšu līdzekļi, kas tiks izmantoti kreditoru prasījumu apmierināšanai gadījumā, ja kredītiestāde kļūs maksātnespējīga.

Ja apstrīdētās normas tiks atzītas par neatbilstošām Satversmei, tad vajadzēšot likumdevējam dot laiku tiesiskā regulējuma sakārtošanai.

Finanšu nozares asociācijas pilnvarotais pārstāvis Edgars Pastars tiesas sēdē papildus norādīja: nav nekādu šaubu, ka noziedzīgi iegūta manta nedrīkst palikt noziedzīgu nodarījumu izdarījušās personas rīcībā, tāpēc tā ir konfiscējama. Taču jautājums esot par to, kā to labāk izdarīt, nekaitējot citu personu tiesībām un interesēm. Tāpat esot apšaubāms tas, vai izskatāmajā lietā ir konstatējams Bankas pamattiesību aizskārums.

12. Pieaicinātā persona – Latvijas Maksātnespējas procesa administratoru asociācija – norāda, ka apstrīdētās normas neesot salāgotas ar maksātnespējas procesu regulējošajām tiesību normām.

Atbilstoši Eiropas Padomes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas "Moneyval" ziņojumā

ietvertajām rekomendācijām Latvijai esot jāturpina noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas lietu izmeklēšana, nosakot to par prioritāti.

Atbilstoši racionāla likumdevēja principam esot būtiski salāgot dažādus regulējumus, lai panāktu taisnīgāko un efektīvāko risinājumu. Maksātnespējas process esot īpaša tiesību joma, kuras ietvaros noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas jautājumi tiek vērtēti atšķirīgi no citām tiesību jomām.

Arī attiecībā uz apstrīdēto normu piemērošanu maksātnespējas procesa ietvaros esot piemērojama citāda izpratne. Maksātnespējas procesa normatīvais regulējums aizliedzot maksātnespējīgā subjekta mantu izmantot prasījumu apmierināšanai ārpus maksātnespējas procesa. Arī valsts, ja tai ir prasījuma tiesības pret maksātnespējīgo subjektu, esot atzīstama par kreditoru.

Maksātnespējas procesa specifika ļaujot apgalvot, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas, tās nesalāgojot ar maksātnespējas procesu regulējošajām tiesību normām, un tādējādi būtiski aizskar Bankas kreditora intereses.

Īpaši esot jāņem vērā Maksātnespējas procesa likumā ietvertie tiesību principi, kas piemērojami tieši saistībā ar maksātnespējas procesa specifiku, piemēram, kreditoru vienlīdzības princips, saistību izpildes princips, procesa efektivitātes princips, apgrozījuma ātruma princips.

13. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Jānis Rozenbergs – norāda, ka par noziedzīgi iegūtu mantu būtu atzīstamas klienta (noguldītāja) prasījuma tiesības pret kredītiestādi, nevis kredītiestādes finanšu līdzekļi.

Lietas pareizas izspriešanas labad esot jānoskaidro tās tiesiskās attiecības, kas pastāv starp noguldītājiem un Banku, kā arī finanšu līdzekļu piederības aspekts. Saskaņā ar Kredītiestāžu likumu finanšu līdzekļu glabāšana kredītiestādes kontā esot atzīstama par noguldījumu un noguldītāji esot Bankas klienti. Noguldot finanšu līdzekļus kredītiestādes kontā, klients zaudējot ieskaitītos finanšu līdzekļus, kas kļūstot par kredītiestādes īpašumu, taču iegūstot saistībtiesisku prasījumu pret kredītiestādi. Šāds darījums pēc savas būtības atbilstot aizdevumam. Tas esot izsecināms no Kredītiestāžu likuma, citstarp tā 71. panta pirmās daļas. Tā kā kredītiestāde pēc būtības akumulējot personu brīvos finanšu līdzekļus un laižot tos apgrozībā, noguldītie finanšu līdzekļi "sajaucoties" ar pārējiem kredītiestādei piederošajiem finanšu līdzekļiem.

Noguldītājiem, noguldot finanšu līdzekļus, neesot intereses saņemt atpakaļ tos pašus finanšu līdzekļus, jo nauda neesot tāda individuāla vai individualizējama lieta, kuras piederību pie noteikta īpašuma varētu pierādīt. Ja arī šie saņemtie finanšu līdzekļi ir aizdevums, to devējs īpašuma tiesības zaudējot un iegūstot tikai tiesības prasīt aizdotās summas atdošanu.

Situācija nemainoties arī tādā gadījumā, ja tiek anulēta kredītiestādes licence un tiek veikta kredītiestādes likvidācija vai kredītiestāde tiek pasludināta par maksātnespējīgu.

Izskatāmās lietas kontekstā esot svarīgi noskaidrot to, kas īsti būtu atzīstams par noziedzīgi iegūtu mantu – finanšu līdzekļi vai prasījuma tiesības noguldīto finanšu līdzekļu apmērā. Faktiski neesot iespējama tāda situācija, ka lēmums saistībā ar klientu (noguldītāju mantu) attiektos uz pašas kredītiestādes mantu, proti, saņemtajiem finanšu līdzekļiem. Tiesas nolēmums, ar kuru manta atzīta par noziedzīgi iegūtu, varot attiekties un patiesībā arī attiecoties vienīgi uz klienta prasījuma tiesībām pret kredītiestādi. Līdz ar to juridiski notiekot (pēc likuma) prasījuma tiesību cesija, noguldītājam zaudējot, bet cietušajam vai valstij iegūstot prasījuma tiesības.

Lai gan par noziedzīgi iegūtu mantu esot atzīstamas prasījuma tiesības noguldīto finanšu līdzekļu apmērā, par noziedzīgi iegūtu mantu, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, esot atzīti Bankas finanšu līdzekļi jeb trešajai personai piederoša manta. Turklāt netiekot ievērota Bankas kreditoru prasījumu apmierināšanas kārtība. Neesot ņemts vērā tas, ka noguldītos finanšu līdzekļus kredītiestādes kontā nav iespējams individualizēt. Tāpēc faktiski nemaz neesot iespējams izņemt kādus konkrētus kredītiestādes kreditora finanšu līdzekļus, kas atzīti par noziedzīgi iegūtu mantu.

Tiesas sēdē *Dr. iur.* Jānis Rozenbergs papildus norādīja, ka kredītiestādes, saņemot izpildei lēmumu par aresta uzlikšanu klienta kontā reģistrētiem finanšu līdzekļiem, pārtraucot izdevumu operācijas, bet šie arestētie līdzekļi paliekot kredītiestādes aktīvos.

Ar terminu "izņemt no civiltiesiskās aprīes" esot saprotama par noziedzīgi iegūtu mantu atzīto finanšu līdzekļu ieskaitīšana valsts kasē. Manta esot noziedzīga, jo tā kāda noziedzīga nodarījuma rezultātā ir nelikumīgi nonākusi pie kāda ieguvēja, kam to saņemt nav nekāda tiesiska pamata. Manta vai bezskaidras naudas līdzekļi paši par sevi neesot slikti, proti, tie neesot kā noteikta summa jāizlaiž caur valsts kasi, lai tos atkal drīkstētu atgriezt aprītē. Mērķis jebkurā gadījumā esot vienīgi liegt personai, kas prasījumu pret kredītiestādi ieguvusi nevis tiesiskā ceļā, bet gan kāda noziedzīga nodarījuma rezultātā, rīkoties ar šo mantu un gūt no tās labumu.

Ja kredītiestāde godīgi cenšas ievērot tai no Legalizācijas novēršanas likuma izrietošās prasības, tad tai pārņemst, ka tās rīcībā nonākuši noziedzīgi iegūti līdzekļi, neesot pamata.

14. Pieaicinātā persona – *Dr. iur.* Lauris Rasnačs – uzskata, ka noguldījumu rezultātā kredītiestāde kļūst par attiecīgo finanšu līdzekļu īpašnieku, bet noguldītāji iegūst prasījuma tiesības pret kredītiestādi.

Satversmes 105. panta tvērumā ietilpstot personas iegūtas tiesības veikt noteikta veida komercdarbību, piemēram, kredīta devēju tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata. No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izrietot tas, ka arī noguldījumi ietilpst tiesību uz īpašumu tvērumā. Kopumā esot secināms, ka Satversmes 105. pants aizsargā dažādas tiesības, tostarp prasījuma tiesības ar mantisku nozīmi.

Noguldītājam veicot noguldījumu, kredītiestāde kļūstot par attiecīgo finanšu līdzekļu īpašnieku. Pēc savas būtības tiesas rīkojums, kas vērsts uz kredītiestādi, civiltiesisko seku ziņā neatšķiroties no pašas personas rīkojuma kredītiestādei izmaksāt finanšu līdzekļus tādā apmērā, kas atbilst personas prasījuma tiesībām.

Civillikuma 1992. pants atzīstot noguldījuma pārvēršanos aizdevumā, kamēr noguldītā nauda kā atvietošana lieta tiek izmantota depozitārijā pēc tā ieskatiem. Neesot būtiskas nozīmes tam, vai šāda aizdevuma atmaksa notiek, izmantojot, piemēram, tās pašas banknotes vai naudas zīmes, jo svarīga esot tās vērtība, kuras apmērā noguldītājam jeb aizdevējam ir prasījuma tiesības pret banku.

Bankā noguldīto un par noziedzīgi iegūtu mantu atzīto finanšu līdzekļu konfiskācija aizskarot gan Bankas, gan Bankas kreditora tiesības. Neesot izšķiroši konstatēt, kādā veidā Banka ir ieguvusi īpašuma tiesības uz noguldītajiem finanšu līdzekļiem, tostarp vērtēt tās labticīgumu. Tādējādi izskatāmajā lietā Satversmes 91. pantam esot pakārtota nozīme salīdzinājumā ar Satversmes 105. pantu.

Neapšaubāmi, noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas mērķis esot aizsargāt finanšu sistēmas tiesisku izmantošanu un stabilitāti, novēršot un pārtraucot turpmāku noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju caur to. Tādējādi par noziedzīgi iegūtu atzītā manta esot izņemama no civiltiesiskās apgrozības. Pieteikumu iesniedzēju īpašuma tiesības, kas saistītas ar šo mantu, attiecīgi esot aplūkojamas arī caur šīs mantas konfiskācijas regulējuma prizmu.

Tiesas sēdē *Dr. iur.* Lauris Rasnačs papildus norādīja, ka noguldījumi kredītiestādē atspoguļojas divās pozīcijās – tie ir gan aktīvi, gan pasīvi. Ja saistībā ar noguldītajiem līdzekļiem tiek veiktas kādas tiesiski nozīmīgas darbības, vienmēr esot jāatceras par saikni starp īpašuma tiesībām un prasījuma tiesībām.

Konfiskācija nevarot tikt veikta tādā veidā, ka tā nesamērīgi un nepamatoti aizskartu citu kredītiestādes kreditoru tiesības.

15. Pieaicinātā persona – *Dr. oec.* Marina Kudinska – tiesas sēdē norādīja, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijai nevajadzētu būt prioritārai maksātnespējas procesā.

Slēdzot noguldījuma kontu, klientam rodoties prasījuma tiesības uz finanšu līdzekļiem un kredītiestādei – saistības līgumā paredzētajā kārtībā atmaksāt klienta pieprasītos līdzekļus. Tādējādi no klientiem piesaistītie līdzekļi esot kredītiestādes manta, kuru tā varot ieguldīt peļņas gūšanai.

Kredītiestādēm esot pienākums izveidot iekšējās kontroles sistēmu, kas citstarp ietverot arī klientu darbības izpēti. Kredītiestādei esot nepārtraukti jāseko līdzi klientu darbībai un jāpārlicinās, vai klientu veiktie darījumi ir ekonomiski pamatoti, būtiski nepārsniedz deklarēto apmēru, vai klientu maksājumi atbilst deklarētajai saimnieciskajai darbībai, vai kredītiestādes rīcībā ir nepieciešamie darījumus apliecinājošie dokumenti. Kontrolei vajagot būt nepārtrauktai.

Tomēr pat tad, ja iekšējās kontroles sistēma ir ļoti efektīva, ne vienmēr esot iespējams konstatēt, ka līdzekļi ir iegūti prettiesiskā ceļā. Jebkurā gadījumā pēc tam, kad saņemts tiesas lēmums par līdzekļu nelegālo izcelsmi, šos līdzekļus vajagot norobežot, jo tie esot izņemami no civiltiesiskās apgrozības.

Strādājošai kredītiestādei vajagot apzināties risku, ka finanšu līdzekļi var tikt konfiscēti, turklāt vajagot būt skaidrībai par to, kā refinansēt savu darbību, ja daļa līdzekļu tiek izņemta. Tomēr maksātnespējīgas kredītiestādes statuss esot īpatnējs, jo visa manta, kas atrodas tajā, ir jāizmanto labticīgo kreditoru prasību apmierināšanai un šādai kredītiestādei nav nekādu iespēju refinansēt šos iztrūkstošos finanšu līdzekļus. Šādā situācijā labticīgajiem kreditoriem neesot jāmaksā par to, ka kredītiestāde finanšu līdzekļu izcelsmes izpētei nav veltījusi pietiekamu uzmanību. Tas nenozīmējot to, ka finanšu līdzekļiem būtu jāpaliek kredītiestādē, jo tie esot konfiscējami, taču maksātnespējas gadījumā tos vajagot sadalīt proporcionāli. Svarīgi esot tas, lai tieši personas, kuras šos līdzekļus ir centušās legalizēt, tos nesāņemtu.

16. Pieaicinātās personas – Dr. iur. Jānis Kārklīņš un Mg. iur. Pauls Zeņķis – norāda, ka lēmums par mantas konfiskāciju attiecas uz noguldītāja prasījuma tiesībām un šo prasījuma tiesību realizācija kredītiestādes likvidācijas un maksātnespējas procesā nav prioritāra iepretim citu kreditoru prasījumu realizācijai.

Lietas pareizas izskatīšanas labad esot nepieciešams noskaidrot konfiscējamās mantas objektu, proti, noskaidrot, tieši kas ir konfiscējams valsts labā, pastāvot apstrīdētajās normās minētajiem apstākļiem.

Noguldījums esot bezskaidras naudas glabāšana kredītiestādes kontā, un noguldījumi esot tie finanšu līdzekļi, kas tiek atspoguļoti kredītiestādes bilancē. Kredītiestādes bilances aktīvos noguldījums uzrādoties kā kredītiestādes apgrozāmie līdzekļi, proti, kā kredītiestādes īpašums. Noguldītāja un kredītiestādes savstarpējo attiecību ietvaros noguldītājs nesaglabājot īpašuma tiesības uz finanšu līdzekļiem. Noguldītājam rodoties

subjektīvas saistītiesiskas prasījuma tiesības, proti, tiesības prasīt no kredītiestādes parāda samaksu. Uz to norādot arī Kredītiestāžu likuma 71. panta pirmā daļa un Senāta judikatūra. Pat ja uzskata, ka noguldījums atbilst glabājuma līgumam, atbilstoši Civillikuma 1978. panta otrajam teikumam un 1992. pantam šis glabājuma līgums pārvēršoties par aizdevuma līgumu. Nauda neesot uzskatāma par lietu, bet gan esot abstrakts, aprēķināms vērtības prasījums, kurš neesot pieskaitāms pie īpašuma. Tās juridiskā daba un nozīme gan esot līdzīga atvietošanas lietas būtībai.

Juridiski pareiza esot tāda interpretācija, ka par noziedzīgi iegūtu mantu atzīstamas tieši prasījuma tiesības, kas noguldītājam ir pret kredītiestādi. Tādējādi arī "atdot pēc piederības īpašniekam" varot tikai un vienīgi prasījuma tiesības pret kredītiestādi. Situācijā, kad finanšu līdzekļi noguldīti kredītiestādē, šo līdzekļu "atrašana" kļūstot neiespējama, jo tie esot sajaukušies ar pārējiem kredītiestādes finanšu līdzekļiem. Tā kā neesot iespējams "sekot" finanšu līdzekļiem, kas nonākuši kredītiestādes īpašumā, varot izsekot vienīgi iemaksāto finanšu līdzekļu vērtībai, kura atrodama finanšu līdzekļu "aizvietotājmantā". Šāda interpretācija arī atbilstot Krimināllikuma 70.¹¹ panta pirmajai daļai. Proti, gadījumā, kad finanšu līdzekļi ir noguldīti kredītiestādes kontā, manta, kas iegūta "tieši" noziedzīga nodarījuma rezultātā, esot zudusi, jo tā neesot individualizējama, taču tās vietā paliekot "aizvietotājmanta", kas "netieši" iegūta noziedzīga nodarījuma rezultātā, – prasījuma tiesības pret kredītiestādi.

Esot likumsakarīgi tas, ka lēmums par noziedzīgi iegūtas mantas (t. i., prasījuma tiesību) konfiskāciju valsts labā nekādā veidā neietekmē kredītiestādes mantas sastāvu, jo lēmums nemaz neattiecoties uz kredītiestādes mantu. Šādā gadījumā notiekot likumiska prasījuma tiesību cesija. Tātad lēmuma izpildes rezultātā tiekot izpildīts valsts prasījums pret kredītiestādi.

Lēmums par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju esot izpildāms nekavējoties. Jēdziens "nekavējoties" esot interpretējams tādējādi, lai tas būtu saderīgs un nenonāktu pretrunā ar citām normām. Ja ir konstatējami šķēršļi šāda lēmuma izpildīšanai uzreiz, tad tas esot jāizpilda, tiklīdz tiek novērsti visi šķēršļi, kas kavē tā izpildi. Viens no juridiskajiem šķēršļiem esot kredītiestādes maksātspēja un šā procesa ietvaros noteiktā speciālā kārtība kreditoru prasījumu apmierināšanai. Likumdevējs neesot noteicis, ka šādā gadījumā valstij kā kredītiestādes kreditoram, kas prasījuma tiesības pret kredītiestādi ieguvis kriminālprocesa ietvaros, būtu piešķirama prioritāte attiecībā pret citiem likvidējamās kredītiestādes kreditoriem. Neesot nekāda tiesību normās balstīta pamata akceptēt tādu juridisko konstrukciju, saskaņā ar kuru valstij finanšu līdzekļi būtu pārskaitāmi prioritāri – iepretim pārējiem kreditoriem – kredītiestādes likvidācijas vai maksātspējas procesā. Šāda situācija neatbilstot likuma

sistēmai un aizskarot kredītiestādei un citiem kreditoriem Satversmē garantētās pamattiesības.

Tiesas sēdē pieaicinātās personas *Dr. iur.* Jānis Kārklīšs un *Mg. iur.* Pauls Zeņķis norādīja: Latvijā nav nevienas tiesību normas, kas pamatotu to, ka valsts prasījuma tiesības, ko tā ieguvusi tad, kad noguldītie finanšu līdzekļi ir atzīti par noziedzīgi iegūtu mantu, ir prioritāras iepretim citu kreditoru prasījumiem maksātnespējas procesā. Ne vienmēr esot pamatots arguments, ka manta, kas iegūta noziedzīgā ceļā, ir jāizņem no civiltiesiskās apgrozības. Arī civiltiesībās darbojoties labticīgas personas aizsardzības princips.

Maksātnespējīgas kredītiestādes gadījumā un strādājošas kredītiestādes gadījumā neesot nekādu atšķirību attiecībā uz to, kas tiek konfiscēts. Proti, abos gadījumos konfiscētas tiekot prasījuma tiesības, tikai strādājošas kredītiestādes gadījumā šīs prasījuma tiesības acumirkli pārvēršoties par naudu un tādējādi rodoties maldīgs iespaids, ka tās nav prasījuma tiesības, bet ir naudas līdzekļi. Jebkurā gadījumā valsts konfiskācijas rezultātā iegūstot tikai prasījuma tiesības un neko vairāk.

Ja valsts, pamatojoties uz tiesas nolēmumu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju, iegūst tā kreditora prasījuma tiesības, kurš šos līdzekļus bija ieguvis noziedzīgā ceļā, tad tiekot sasniegts mērķis noziedzīgi iegūtus līdzekļus izņemt no civiltiesiskās apgrozības, jo valsts izņemot no apgrozības prasījuma tiesības, kas piederēja šai personai. Līdz ar to šī persona nevarot realizēt prasījuma tiesības saņemt naudu un turpināt to kaut kādā veidā legalizēt vai izmantot savām vajadzībām.

17. Pieaicinātā persona – *Mg. iur.* Gunārs Kūtris – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. pantam.

Ar apstrīdēto normu piemērošanu esot aizskartas Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz īpašumu. Lai gan realitātē šīs normas esot piemērotas attiecībā uz trim Bankas noguldītājiem, taču faktiski šo finanšu līdzekļu konfiskācija esot būtiski samazinājusi Bankas mantu, kā arī atņēmusi Bankas kreditoram iespēju atgūt savus noguldītos finanšu līdzekļus no Bankas. No civiltiesību viedokļa noguldītāja finanšu līdzekļi pēc ieskaitīšanas kredītiestādes kontā kļūstot par kredītiestādes īpašumu, bet noguldītājam rodoties prasījuma tiesības pret kredītiestādi. Ja šī kredītiestādes manta ar kādu lēmumu tiek samazināta, tad tiekot būtiski aizskartas kredītiestādes tiesības un to kreditoru tiesības, kuru prasījumu apmierināšanai Kredītiestāžu likumā esot noteikta secība.

Nosakot tiesību aizskāruma rašanās brīdi, esot jāievēro, ka kredītiestāde un tās kreditori procesā par noziedzīgi iegūtu mantu vispār netiek iesaistīti. Labākajā gadījumā kredītiestādei tiekot darīts zināms, ka šāds process notiek. Tādējādi kredītiestāde par apstrīdēto normu

piemērošanu uzzinot, kad tā no zvērināta tiesu izpildītāja vai Valsts ieņēmumu dienesta saņem izpildei tiesas lēmumu. Savukārt kreditors par to uzzinot vēl vēlāk.

Likumos neesot paredzēta kārtība, kādā kredītiestāde vai kreditori varētu aizstāvēt savas tiesības uz īpašumu, jo process notiekot par citas personas, iespējams, noziedzīgi iegūto mantu.

Daļēji varot piekrist Saeimas norādītajam, ka iespējamo aizskārumu rada nevis apstrīdētās normas, bet gan kādas citas tiesību normas, jo tiesām tiesību normas, kuras noteic, ko un kā var atzīt par noziedzīgi iegūtu mantu, esot jānošķir no tiesību normām, kuras regulē to, kā tiek izpildīts konfiskācijas lēmums. Tomēr tas nozīmētu, ka Pieteikumu iesniedzējiem būtu jāapstrīd "likuma robs". Tāpat neesot zināms likums, kurā būtu noteikta noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas prioritāte attiecībā pret citiem kreditoriem maksātnespējas procesā.

Noziedzīgi iegūto vajagot noziedzniekam atņemt, jo esot jāatņem stimuls izdarīt noziegumus. Lai gan apstrīdēto normu pieņemšanas gaitā esot izmantots skaidrojums "noziedzīgi iegūta manta nav atstājama civiltiesiskajā apgrozībā", Direktīvā 2014/42/ES šāda prasība neesot izvirzīta, jo tajā prasītā rīcība esot konfiskācija, ar to saprotot "īpašuma galīgu atņemšanu". Konfiskācija esot atņemšana noziedzniekam.

Lai gan apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas uz tādu mantu, kas pieder noziedzīgu nodarījumu izdarījušajai personai vai ar to saistītām personām, kuras nav labticīgas, esot piemērotas legītīma mērķa sasniegšanai, atšķirīga situācija veidojoties gadījumos, kad noziedzīgi iegūta manta ir nonākusi citas jeb trešās personas īpašumā. Direktīva 2014/42/ES nosakot, ka konfiskācija "neskar *bona fide* trešo personu tiesības". Labticīgas trešās personas tiesību aizsardzība esot uzsvērtā vienmēr, piemēram, Varšavas konvencijā. Arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā esot atzīts, ka labticīgas trešās personas īpašuma tiesību ierobežošana nav saderīga ar Eiropas Savienības tiesībām. Līdzīga pieeja esot arī Eiropas Cilvēktiesību tiesai. Lai mantas konfiskācija būtu atbilstoša samērīguma principam, esot jāņem vērā vairāki apstākļi, tostarp personas, kuras īpašuma tiesības tiek skartas, vainas pakāpe un pienācīga rūpība, kā arī saistība starp skarto personu un iespējamo noziedzīgo nodarījumu.

Tātad Latvijas likumdevējs neesot ņēmis vērā starptautiskajos dokumentos noteiktās prasības un starptautisko tiesu judikatūrā atzīto trešo personu tiesību aizsardzības nepieciešamību. Tādējādi apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas arī uz labticīgai trešajai personai piederošas mantas atsavināšanu, neesot piemērotas legītīma mērķa sasniegšanai.

Turklāt apstrīdētās normas neesot saskaņotas ar kredītiestādes un to maksātnespēju regulējošām tiesību normām. Varētu secināt, ka normu kolīzija nepastāv, jo mantas konfiskācija kredītiestādes maksātnespējas

procesā nav noteikta kā prioritāri izpildāms maksājums. Tomēr tiesu prakse šādu apgalvojumu neapstiprinot.

Tiesas sēdē *Mg. iur.* Gunārs Kūtris papildus uzsvēra, ka apstrīdēto normu skaidrība ir tikai pirmšķietama, jo to piemērošanā ir veidojusies problēma, apstrīdēto normu piemērotājiem neizprotot šo normu mērķi. Proti, mērķis esot atņemt noziedzīgi iegūto mantu vainīgajai personai, kas ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Līdz ar to cīņā pret noziedzīgi iegūto mantu neesot jāvērsas pret kādai citai personai piederošu mantu. Izskatāmajā lietā esot radusies tāda situācija, ka personai, kas nekādā veidā nav saistīta ar noziedzīgo nodarījumu, tiek konfiscēta tās legāli iegūtā manta, un tas nekādā gadījumā neesot apstrīdēto normu mērķis.

18. Pieaicinātā persona – *Mg. iur.* Māris Vainovskis – tiesas sēdē skaidroja, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nerada Bankai un Bankas kreditoram Satversmē ietverto pamattiesību aizskārumu.

Jau no noguldījuma būtības izrietot tas, ka noguldījums atrodas kredītiestādē līdz brīdim, kad noguldītājs to atprasa no kredītiestādes. Situācijā, kad noguldītājs izņem finanšu līdzekļus no kredītiestādes, kredītiestādei zūdot gan aktīva puse, gan saistība. Līdz ar to pret kredītiestādi šī situācija esot neitrāla. Tad, ja noguldījums ir atzīts par noziedzīgi iegūtu mantu, sekas esot līdzīgas. Kredītiestādei uz likuma pamata atdodot vai samaksājot šos finanšu līdzekļus valstij, kredītiestādei zūdot gan aktīvs, gan finanšu saistības. Līdz ar to situācija joprojām esot neitrāla.

Jebkuram kapitāla instrumentam, kas atrodas kredītiestādes pirmā vai otrā līmeņa kapitālā, esot jāatbilst Legalizācijas novēršanas likuma prasībām. Tā esot kredītiestādes atbildība – nodrošināt to, ka kapitāla instruments šīm prasībām atbilst. Ja kredītiestādei daļa kapitāla zūd, kredītiestādes pienākums esot to aizstāt un nodrošināt kapitāla pietiekamību. Tas esot kredītiestādes biznesa risks – pārbaudīt to un būt pārliecinātai par to, kas veido tās kapitālu. Tas esot banku sektora uzraudzības jautājums un pašas kredītiestādes kvalitatīva darba jautājums attiecībā uz to, kā kredītiestāde pilda savas regulatīvās prasības, no kurām ļoti lielu daļu veido tieši prasības par iekšējās kontroles sistēmu un atbilstīgas darbības nodrošināšanu, lai tās kapitāls būtu tīrs. Tomēr minētais risks neradot pamattiesību aizskārumu, kas būtu jāizvērtē Satversmes tiesā. Neesot aizsargāta interese iedzīvoties uz tieši vai netieši noziedzīga pamata.

Līdzekļiem, kuru izcelsme nav tiesiska, neesot vietas kredītiestādes kapitālā, tie esot no tā izslēgti. Līdz ar to šos līdzekļus nevarot dalīt arī kreditoriem maksātnespējas procesā, jo maksātnespējas process līdzekļus, kas atzīti par noziedzīgi iegūtu mantu, nepadarot par tiesiski iegūtiem līdzekļiem. Esot saskatāma konkurence starp kreditoru vienlīdzības principu un likumības principu. Taču likumības princips prasot, lai noziedzīgi iegūta

manta nebūtu civiltiesiskās apgrozības objekts. Tādējādi līdzekļiem, kas atzīti par noziedzīgi iegūtiem, esot jāvirzās atbilstoši tiesas nolēmumiem tur, kur tas ir noteikts, pilnā apmērā. Tas esot gan kredītiestādes biznesa risks, gan citu noguldītāju risks.

19. Pieaicinātā persona – Mg. iur. Paulis Iljenkovs – tiesas sēdē norādīja, ka noziedzīgi iegūti līdzekļi nevar palikt civiltiesiskajā apgrozībā un to konfiskācija neaizskar Bankai un Bankas kreditoram Satversmē ietvertās pamattiesības.

Lai noziedznieks gūtu labumu no noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem, tos vajagot ievietot legālajā finanšu aprītē, un ļoti bieži tas tiekot darīts tieši caur bankām un finanšu iestādēm. Līdz ar to kredītiestādes atrodoties tādā situācijā, ka tās var novērst noziedzīgi iegūtu līdzekļu ieplūšanu civiltiesiskajā aprītē, tādējādi jau preventīvi novēršot noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Tām esot saistoši Legalizācijas novēršanas likumā noteiktie pienākumi, piemēram, vairāki pienākumi attiecībā uz savu klientu pārbaudi. Klientu izpēte esot regulārs process. Jo augstāks ir risks, jo biežāk esot jāveic klientu izpēte. Ja kredītiestādei rodas aizdomas, tā ziņojot Finanšu izlūkošanas dienestam, un tas, konstatējot, ka aizdomas ir pamatotas, nododot informāciju izmeklēšanas iestādei.

Neesot strīda par to, ka noguldītie līdzekļi kopš noguldīšanas brīža pieder kredītiestādei. Tomēr jebkurā gadījumā konfiscējama esot gan noziedzīgi iegūtā manta, kas noguldījuma rezultātā nonākusi kredītiestādes īpašumā, gan prasījuma tiesības. Tas esot skaidrojams ar to, ka brīdī, kad līdzekļi tiek noguldīti kredītiestādē, tie jau bija noziedzīgi iegūti. Līdz ar to arī prasījuma tiesības pret kredītiestādi esot noziedzīgi iegūtas. Tiesai konfiscējot noziedzīgi iegūto mantu, izbeidzoties gan noguldītāja prasījuma tiesības, gan kredītiestādes īpašuma tiesības. Kredītiestāde šajā gadījumā neko nezaudējot. Turklāt tā pildot savus pienākumus noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jomā.

Konfiscējot noguldītāja prasījuma tiesības un kredītiestādē esošos finanšu līdzekļus šā prasījuma vērtībā, tiekot atjaunots līdzsvars. Neesot pamata uzskatīt, ka maksātnespējīgas kredītiestādes gadījumā situācija būtu citāda. Proti, nekāda cita konstrukcija nenodrošinātu to, ka civiltiesiskajā apgrozībā nepaliek noziedzīgi iegūti līdzekļi.

Ar apstrīdētajām normām netiekot aizskartas maksātnespējīgās kredītiestādes pamattiesības, jo Satversmes 105. pants aizsargājot tikai likumīgi iegūtu īpašumu. Šā iemesla dēļ konfiskācija neradot sekas arī citiem maksātnespējīgās kredītiestādes kreditoriem, kuri gaida rindā, jo, pirmkārt, tiem neesot un nevarot būt tiesību uz citu personu noziedzīgi iegūtu mantu un, otrkārt, tam, ka kreditora prasījums maksātnespējas procesā tiks apmierināts mazākā apmērā, neesot nekādas saistības ar noziedzīgi iegūtas

mantas konfiskāciju. Tie esot divi pilnīgi dažādi procesi, starp kuriem nepastāvēt nekādas kolīzijas. Maksātnespējīgās kredītiestādes kreditoru prasījumi netikšot apmierināti pilnā apmērā tikai un vienīgi tā iemesla dēļ, ka kredītiestāde ir kļuvusi maksātnespējīga.

Turklāt ne Latvijas tiesiskais regulējums, ne starptautiskās tiesību normas neparedzot tādu iespēju, ka noziedzīgi iegūti līdzekļi paliek civiltiesiskajā apgrozībā. Ja šādi līdzekļi tiktu izmaksāti maksātnespējas procesā, to izmaksa būtu kvalificējama kā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija. Proti, ja no kredītiestādes bankrota masas netiek izņemti noziedzīgi iegūti līdzekļi, tad tie tajā paliekot, un, ja no tiem tiek veiktas izmaksas citu kreditoru prasījumu segšanai, tad varot ar pietiekami augstu precizitāti paredzēt, ka daļa no šiem noziedzīgi iegūtajiem līdzekļiem nonāks pie citiem kreditoriem.

Turklāt valsts, konfiscējot noziedzīgi iegūtus līdzekļus, neesot uzskatāma par kreditoru. Konfiskācijas pienākums neizrietot no, piemēram, kredītiestādes pienākumiem maksāt nodokļus vai nodevas valstij vai maksāt par citiem pakalpojumiem, ko sniedz valsts. Šāds pienākums esot izveidojies pilnīgi cita procesa rezultātā.

20. Pieaicinātā persona – LL. M. Ēriks Kristiāns Selga – tiesas sēdē norādīja, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijai ir prioritāte iepretim maksātnespējas procesam.

Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju pieprasot Latvijas starptautiskās saistības. Tai esot trīs galvenie sabiedrības interešu pamatojumi. Pirmkārt, konfiskācijai esot nosodoša funkcija – noziedzniekam tiekot atņemts ieguvums vai labums no nelikumīgās darbības. Otrkārt, tā esot preventīva, veicama ar mērķi nepieļaut turpmāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Treškārt, konfiskācija esot korektīva. Viens no galvenajiem konfiskācijas mērķiem esot novērst noziedzīgas darbības sekas.

Kredītiestāžu un noguldītāju attiecībām esot unikāls raksturs. Viens no aspektiem esot tas, ka noguldījuma izņemšana tiekot sagaidīta momentāni, faktiski apvienojot noguldītāja prasījuma tiesības ar naudu. Tādējādi konfiscēti tiekot noziedzīgi iegūtie līdzekļi, kas ietverot gan prasījuma tiesības, gan finanšu līdzekļus. Tomēr starptautiskajā noziedzīgi iegūtu līdzekļu novēršanas un plašākā konfiskācijas praksē šis jautājums esot mazsvarīgs. Anglosakšu tiesas jau kopš deviņdesmitajiem gadiem esot norādījušas, ka debetēšanas un kredītēšanas procesi var tikt uzskatīti par līdzekļu apmaiņu, nedalot tos starp noguldītāju prasījuma tiesībām un kredītiestādes īpašuma tiesībām. Tātad, ja naudas līdzekļi ir noziedzīgi iegūtais labums, tos vajagot konfiscēt, līdz civiltiesiskajā apgrozībā vairs nepastāv ne attiecīgie finanšu līdzekļi, ne prasījuma tiesības uz tiem.

Vērtējot to, kā konfiskāciju ietekmē maksātnespējas process, LL. M. Ēriks Kristiāns Selga tiesas sēdē norādīja, ka konfiskācijai ir piešķirama augstāka prioritāte nekā maksātnespējas procesam. Pirmkārt, konfiskācijas process tiekot nošķirts no maksātnespējas procesa. Konfiskācijas mērķis esot preventīvu, korektīvu un nosodošu pasākumu veikšana, bet maksātnespējas procesa mērķis esot taisnīgi apmierināt kreditorus. Maksātnespēja pati par sevi nevarot tikt uzskatīta par iemeslu neturpināt konfiskācijas procesu vai zem tā subordinēt valsts prasības. Otrkārt, augstākai prioritātei esot arī doktrināls pamatojums. Proti, Amerikas Savienotajās Valstīs esot nostiprinājies princips, ka valsts jau noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī automātiski iegūst īpašuma tiesības uz noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem. Tādējādi trešās personas nevarot kļūt par īpašnieku, jo īpašuma tiesības esot tikai valstij. Ja kredītiestādei noziedzīgi iegūti līdzekļi ir pieejami, starptautiskā prakse atbalstot to, ka šāda konfiskācija jāveic, neraugoties uz citiem procesiem, kur šie līdzekļi ir iesaistīti, tostarp uz kredītiestādes maksātnespēju.

Starptautiski konfiskācija tās juridiskajā izpratnē sekojot piesārņojuma doktrīnai, proti, ja atvietojami noziedzīgi iegūti līdzekļi kā bezskaidra nauda tiek ievietoti individuālā kontā, kurā jau ir likumīgi iegūti līdzekļi, tad visa nauda tiekot uzskatīta par noziedzīgi iegūtu. Šī doktrīna, īpaši saistībā ar kredītiestādēm, esot gandrīz absolūta, un tas izrietot no kredītiestāžu līdzekļu atvietojamības.

21. Pieaicinātā persona – LL. M. Jūlija Jerņeva – norāda, ka apstrīdēto normu prioritāte pār Kredītiestāžu likuma normām ir nesamērīga.

Direktīva 2014/42/ES precīzi nosakot tos noziedzīgos nodarījumus, uz kuriem tā attiecas, un tie esot izsmeljoši norādīti šīs direktīvas 3. pantā.

Pamatlēmums, pretēji Pieteikumu iesniedzēju norādītajam, nesaturot labticīgas trešās personas aizsardzības mehānismu. Tomēr, pēc Eiropas Savienības Tiesas ģenerālvokāta Kamposa Sančesa-Bordana ieskata, Pamatlēmums varot tikt interpretēts tādējādi, ka ar to ir atļauts konfiscēt mantu, kas pieder trešajām personām, izņemot mantu, kura pieder labticīgām trešajām personām. Arī Eiropas Savienības Tiesa šajā sakarā esot norādījusi, ka labticīgu trešo personu tiesības ir jāņem vērā.

Direktīva 2014/42/ES aizliedzot īstenot tādu noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju, kura skartu *bona fide* trešo personu tiesības, jo labticīgas trešās personas aizsardzības mērķis esot skaidri un nepārprotami uzsvērts šajā direktīvā.

Ievērojot Eiropas Savienības Tiesas spriedumu lietā C-393/19, kā arī piemērojamo aktu saturu, esot secināms, ka Eiropas Savienības tiesību akti, tai skaitā Direktīva 2014/42/ES un Pamatlēmums, nenosaka absolūtu

pienākumu vienmēr nodrošināt to, ka noziedzīgi iegūta manta netiek atstāta civiltiesiskajā apgrozījumā.

Tomēr Direktīva 2014/42/ES neskaidrojot, tieši kuras *bona fide* trešās personas ir aizsargājamas un tieši kuras labticīgu personu tiesības aizsargā direktīvas normas, un uz šiem jautājumiem atbildi nedodot arī iepriekšminētā Eiropas Savienības Tiesas judikatūra. Izskatāmajā lietā esot nevis jāatbild uz jautājumu, vai Direktīva 2014/42/ES vispār aizsargā labticīgas trešās personas tiesības, bet gan jānoskaidro, vai Direktīva 2014/42/ES ir interpretējama tādējādi, ka tā aizsargā maksātnespējīgu kredītiestāžu un to kreditoru tiesības prasīt tādu konfiskācijas lēmumu izpildi, kuras rezultātā līdzekļi netiek izmaksāti valstij, apejot kreditoru prasījumu segšanas kārtību. Ja atbilde uz šo jautājumu būtu apstiprinoša, tad nebūtu šaubu, ka efektīvi tiesību aizsardzības līdzekļi jāparedz arī tādiem subjektiem kā Pieteikumu iesniedzēji.

Lai gan īpašuma tiesības uz finanšu līdzekļiem ir pārgājušas Bankai, arī pieņemot, ka Banka ir labticīga, nevarot tikt automātiski izdarīts tāds secinājums, ka Banka ir *bona fide* trešā persona, tātad aizsargājama. Proti, tāda interpretācija, kas vienmēr nepieņemami aizsargā labticīgu ieguvēju, varot novest pie sistēmiskām problēmām, tāpēc vajagot būt paredzētiem izņēmumiem. Esot apšaubāms tas, ka konfiskācijas rezultātā kredītiestādē būtu uzskatāma par tādu *bona fide* trešo personu, kuras līdzekļu konfiskācija (prasījuma tiesību īstenošanas formā) būtu uzskatāma par nepieļaujamu. Turklāt konfiskāciju, ciktāl tā izpaužas kā prasījuma tiesību īstenošana, apšaubot arī Pieteikumu iesniedzēji. Pieļaujot pretēju interpretāciju, varot tikt pieļauta arī iespēja kredītiestādēm neatkarīgi no apstākļiem netaisnīgi iedzīvoties.

Bona fide trešās personas jēdziena izpratnes noskaidrošanai esot izmantojamas Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 14. novembra regulas 2018/1805 par iesaldēšanas rīkojumu un konfiskācijas rīkojumu savstarpējo atzīšanu (turpmāk – Konfiskācijas regula) normas, ar kurām ieviests līdzīgs, bet ne identisks jēdziens "skartā persona". Konfiskācijas regula paredzot vairākas pazīmes "skartās personas" identificēšanai, bet izskatāmajai lietai piemērotākā esot tā, ka "skartā persona" ir persona, kuras tiesības uz īpašumu ar konfiskācijas rīkojumu tiek "tieši ierobežotas". Izskatāmās lietas kontekstā esot pamats konstatēt tiešu labticīgas trešās personas tiesību aizskārumu.

Ja tiek uzskatīts, ka konfiskācijas rīkojums tieši ierobežo Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz īpašumu, tad esot jāpārbauda, vai konkrēto tiesību aizsardzība ir "ielasāma" Direktīvas 2014/42/ES normās. Šīs direktīvas 6. panta 2. punkts esot lakonisks un nosakot vien to, ka konfiskācija "neskar *bona fide* trešo personu tiesības". Esot secināms, ka nepastāv tādas labticīgu trešo personu īpašuma tiesības, kuru aizsardzība būtu izslēdzama no šīs

normas tvēruma. Tātad šī norma esot interpretējama tādējādi, ka tā ietver maksātnespējīgas kredītiestādes un tās kreditoru tiesību aizsardzību.

Visbeidzot, neviens spēkā esošs normatīvais tiesību akts, tai skaitā arī Eiropas Savienības tiesību akti, neparedzot, ka maksātnespējīgās kredītiestādes administratoram būtu pamats atkāpties no Kredītiestāžu likumā noteiktās kreditoru prasījumu apmierināšanas kārtības. Valsts tiesības ignorēt, iespējams, nepilnīgu regulējumu, lai ārpus kārtas panāktu savu prasījumu apmierināšanu, neesot uzskatāmas par samērīgām.

Papildus tiesas sēdē *LL. M. Jūlija Jerņeva* norādīja: ja Direktīva 2014/42/ES noteic, ka labticīgu trešo personu tiesības ir obligāti aizsargājamas, tad izņēmumam no šīm tiesībām ir jābūt pamatotam ar tiesību normu. Ja konfiscējamie līdzekļi tiek iemaksāti valsts kasē, apejot kreditoru kārtas, tam vajagot būt pamatotam ar tiesību normām.

22. Pieaicinātā persona – LL. M. Uģis Zeltniš – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Pamatlēmumam un Direktīvai 2014/42/ES.

Izskatāmās lietas ietvaros nerodoties pamats aizdomām, ka apstrīdētās normas varētu būt pārāk šauri formulētas un ka tās neparedz konfiskāciju kādā situācijā, kurā tās iespējamību prasa Pamatlēmums un Direktīva 2014/42/ES. Taču Eiropas Savienības tiesības liekot nodrošināt ne tikai konfiskācijas iespējamību, bet arī labticīgas trešās personas aizsardzību pret konfiskāciju. Lai gan Pamatlēmums un Direktīva 2014/42/ES esot minimālās harmonizācijas instrumenti, proti, dalībvalstis drīkstot ieviest stingrākus konfiskācijas noteikumus, konfiskācijas normu bardzību dalībvalstis nedrīkstot kāpināt neierobežoti. Šis rīcības brīvības ierobežojums esot ietverts Pamatlēmuma un Direktīvas 2014/42/ES tekstā. Pamatlēmuma normas norādot, ka ir jānodrošina efektīva skarto personu tiesiskā aizsardzība, un Pamatlēmums neļaujot atkāpties no pienākuma ievērot pamattiesības. Nacionālo regulējumu tuvināšanas gaitā esot jāņem vērā labticīgas trešās personas tiesības. Direktīva 2014/42/ES vēl konkrētāk norādot uz to, ka labticīgas trešās personas tiesības netiek skartas.

Eiropas Savienības Tiesa lietā C-393/19 esot skaidrojusi: Pamatlēmums jāinterpretē tādējādi, ka dalībvalstij ir liegts konfiscēt labticīgas trešās personas mantu. Eiropas Savienības Tiesas sniegtā motivācija nesaturot nekādus apsvērumus, kas būtu specifiski attiecināmi tieši uz Pamatlēmumu, tāpēc šāda motivācija esot pilnā mērā attiecināma arī uz Direktīvā 2014/42/ES ietvertajām konfiskācijas normām. Tādējādi dalībvalstij esot no Eiropas Savienības tiesībām izrietošs pienākums nacionālo konfiskācijas regulējumu veidot tā, lai netiktu pārmērīgi aizskartas labticīgas trešās personas tiesības.

Latvijā pastāvošo konfiskācijas regulējumu esot iespējams interpretēt tādā veidā, kas būtu saderīgs ar Eiropas Savienības tiesībās prasīto trešās

personas aizsardzību. Tomēr tas vēl nenozīmē, ka valsts būtu izpildījusi transponēšanas pienākumu. Konkrētajā gadījumā konfiskācijas jomā Latvijas tiesību sistēma nesasniedzot Eiropas Savienības Tiesas nosprausto "specifiskuma, precizitātes un skaidrības" standartu. Pirmkārt, neesot tādu normu, kurās tiesību piemērotājs vai konfiskācijas lēmuma adresāts varētu izlasīt, nevis "ielasīt" to, ka aizliegta ir tāda konfiskācija, kas skar labticīgas trešās personas tiesības. Turklāt tiesas nolēmums, kas, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, ir aizskāris to pamattiesības, liecinot, ka šobrīd pastāvošais regulējums pat tiesu nemudina apsvērt konfiskācijas ietekmi uz labticīgas trešās personas tiesībām.

Tādējādi Latvijas regulējums kopumā neesot saderīgs ar Pamatlēmumu un Direktīvu 2014/42/ES tiktāl, ciktāl tas neparedz izņēmumu nolūkā aizsargāt labticīgas trešās personas tiesības.

Visbeidzot esot norādāms, ka Bankā noguldītie finanšu līdzekļi ir Bankas īpašums. Tomēr diskusijai par finanšu līdzekļu piederību neesot īpašas nozīmes, jo Direktīvas 2014/42/ES 6. panta 2. punkts aizsargājot labticīgas trešās personas tiesības vispār, tātad arī prasījuma tiesības, nevis konkrēti īpašuma tiesības. Nevarot piekrist arī tam, ka konfiskācija citādi kā pirms pārējo kreditoru prasījumu apmierināšanas ļautu noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem nonākt civiltiesiskajā apgrozībā. Ja notiek noziedzīgi iegūtu līdzekļu izņemšana no maksātnespējīga uzņēmuma aktīviem prioritāri iepretim pārējiem kreditoriem, tad esot jāsecina, ka laikā līdz maksātnespējai neveiksmīgā komercdarbība ir veikta uz vienu, bet ne citu kreditoru rēķina.

Tiesas sēdē LL. M. Uģis Zeltiņš uzsvēra, ka Saeimas pozīcija nav savienojama ar pienākumu apsvērt to, vai konfiskācijas rezultātā netiek aizskartas labticīgas trešās personas tiesības. Nolēmums, ar kuru tiek konfiscēti finanšu līdzekļi, kas noguldīti kredītiestādē, kura kļuvusi maksātnespējīga, aizskarot gan pašas šīs kredītiestādes, gan arī tās labticīgo kreditoru tiesības.

Secinājumu daļa

23. Saeima uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, jo apstrīdētās normas nerada Pieteikumu iesniedzējiem Satversmes 91. panta pirmajā teikumā, kā arī Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību aizskārumu. Turklāt Pieteikumu iesniedzēji neesot ievērojuši Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtajā daļā noteikto termiņu pieteikumu iesniegšanai Satversmes tiesā.

Ja lietā ir izteikti argumenti, kas varētu būt pamats tiesvedības izbeigšanai, tie ir jāizvērtē visupirms (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-22-01 12. punktu*).

Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmā daļa noteic, ka konstitucionālo sūdzību var iesniegt ikviens persona, kura uzskata, ka tai Satversmē ietvertās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai. Proti, pamattiesību aizskārums ir obligāts priekšnoteikums konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 23. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-02-01 7. punktu*). Atbilstoši Satversmes tiesas likuma regulējumam personas pamattiesību aizskārums ir konstatējams, ja: pirmkārt, personai Satversmē ir ietvertas konkrētās pamattiesības; otrkārt, tieši apstrīdētā norma aizskar personai Satversmē ietvertās pamattiesības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 30. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 11. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs, vai konkrētajā gadījumā ir aizskartas tādas Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības, kas ietilpst Satversmes 91. panta pirmā teikuma, kā arī Satversmes 105. panta tvērumā, bet pēc tam pārbaudīs, vai šo pamattiesību aizskārums ir izraisījušas tieši apstrīdētās normas. Secīgi tālāk tiesa izvērtēs, vai ir ievērots Satversmes tiesas likumā noteiktais termiņš pieteikumu iesniegšanai Satversmes tiesā.

24. Izskatāmajā lietā ir apvienotas divas pēc konstitucionālajām sūdzībām ierosinātas lietas. Izskatot lietu pēc personas konstitucionālās sūdzības, būtiska nozīme ir piešķirama tieši lietas faktiskajiem apstākļiem, kuros apstrīdētā norma ir aizskārusi pieteikuma iesniedzēja pamattiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr. 2011-01-01 12. punktu*). Tādēļ, lai lemtu par tiesvedības turpināšanu vai izbeigšanu, ir jānošķir faktiskie apstākļi, kas attiecas uz Banku, no tiem faktiskajiem apstākļiem, kas attiecas uz Bankas kreditoru. Vienlaikus jāņem vērā, ka Pieteikumu iesniedzēju argumenti par tiem no Satversmes 105. panta izrietošajām pamattiesībām ir līdzīgi un savstarpēji saistīti. Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms vērtēs argumentus par tiesvedības izbeigšanu attiecībā uz Banku. Izvērtējuma aspekti, kas saistīti ar Satversmes 105. panta tvērumu, tiks attiecināti arī uz Bankas kreditora pamattiesību aizskāruma vērtējumu.

Bankas konstitucionālajā sūdzībā sniegtais juridiskais pamatojums ir balstīts uz to, ka apstrīdētās normas Bankai nesamērīgi ierobežojot Satversmē ietvertās tiesības uz īpašumu. Banka Satversmes 91. panta pirmā teikuma kontekstā norāda, ka, pēc tās ieskata, salīdzināmās grupas vieno tas, ka tajās ietilpstošajām personām pieder īpašums, kas atzīts par noziedzīgi iegūtu mantu un ir konfiscējams (*sk. Bankas pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 39. lp.*). Tādējādi, vērtējot apsvērumus, kas saistīti ar tiesvedības izbeigšanu attiecībā uz Banku, Satversmes 91. panta pirmais teikums un 105. pants ir skatāmi to kopsakarā.

25. Satversmes 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību."

25.1. Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi paredz gan tiesību uz īpašumu netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot šo tiesību izmantošanu. Savukārt tā paša panta ceturtais teikums noteic valstij tiesības noteiktos gadījumos īpašuma tiesības personai atņemt *de jure* (sk. *Satversmes tiesas 2021. gada 15. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-63-01 14. punktu*).

Bankas pieteikumā ir norādīts, ka apstrīdētās normas paredz īpašuma piespiedu atsavināšanu Satversmes 105. panta ceturta teikuma izpratnē. Savukārt Bankas kreditors norāda, ka tā tiesību uz īpašumu ierobežojums ir aplūkojams Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu ietvaros. Saeimas pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka Bankas pieteikumā ietvertās atsauces uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru ir saistītas ar atšķirīgu jautājumu. Proti, Bankas minētās lietas, kurās Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka konfiskācija ir vērtējama kā īpašuma atņemšana Konvencijas Pirmā protokola 1. panta izpratnē, esot saistītas ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rīka, nevis noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju (sk. *2022. gada 31. marta tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 9. sēj. 13. lp.*).

Konkretizējot Satversmē ietvērto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, kā tas izriet no Satversmes 89. panta, kura mērķis ir panākt Satversmē ietvērto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām. Tādējādi Satversmes 105. panta saturs ir noskaidrojams kopsakarā ar Konvencijas Pirmā protokola 1. pantu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru tā piemērošanā.

Satversmes tiesa norāda: Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija, lai gan tā saistīta ar īpašuma atsavināšanu, vispār ir uzskatāma par īpašuma lietošanas kārtības kontroli Konvencijas Pirmā protokola 1. panta otrās daļas izpratnē. Proti, šāda konfiskācija tiek īstenota, lai citstarp neļautu pašai personai gūt labumu no noziedzīgi iegūtās mantas un lai tas nekaitētu sabiedrībai kopumā, un tādējādi šī konfiskācija uzskatāma par īpašuma kontroli (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 5. jūlija lēmumu lietā "Arcuri and Others v. Italy"*, pieteikums Nr. 52024/99).

No minētā izriet, ka izskatāmajā lietā noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija ir vērtējama kā tiesību uz īpašumu ierobežojums un aplūkojama Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu ietvaros.

25.2. Ar "tiesībām uz īpašumu" Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka citstarp arī personas naudas līdzekļi ir tiesību uz īpašumu objekts (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Tāpat arī prasījuma tiesības par saistību izpildi ietilpst jēdziena "īpašums" saturā. Izšķiroši ir tas, vai prasījums ir tiesisks (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 17.1. punktu*).

Finanšu līdzekļi, kas noguldīti kredītiestādes kontā, ir uzskatāmi par bezskaidru naudu. Kā norādīts tiesību doktrīnā, nauda ir uzskatāma par atvietojamu un pie tam patērējamu lietu, kas var tikt nodota kā individuāli noteikta lieta tikai īpašos gadījumos (*sk.: Rozenfelds J. Lietu tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004, 28. un 198. lpp.*). Tas nozīmē, ka kredītiestādē noguldītā nauda netiek individualizēta, tā sajaucas ar citiem kredītiestādes īpašumā esošiem finanšu līdzekļiem (*sk.: Torgāns K. Saistību tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 466. lpp.*).

Tiesiskās attiecības, kas veidojas līdz ar finanšu līdzekļu noguldīšanu kredītiestādē, ir vērtējis arī Senāts, norādot, ka nauda, kas iemaksāta noguldītāja kontā, pamatojoties uz konta apkalpošanas līgumu, netiek individualizēta, tā ieplūst bankas kopējos resursos un tiek atspoguļota bankas bilancē, tā var tikt izmantota pēc bankas ieskatiem un šajās tiesiskajās attiecībās noguldītājam rodas prasījuma tiesības pret banku (*sk. Senāta Civillietu departamenta 2019. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. SKC-1/2019 9. punktu*). Proti, noguldītājam kā kredītiestādes klientam rodas tiesības pieprasīt finanšu līdzekļu atmaksu saskaņā ar konkrētiem nosacījumiem (*sk.: Pearson G. Financial Service Law and Compliance in Australia. New York: Cambridge University Press, 2009, p. 275; Kassow J. Die Beihilfe im Sinne des Art. 87 I EG als staatliche oder aus staatlichen Mitteln gewährte Begünstigung. Göttingen: Cuvillier, 2004, S. 155*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka noguldījumi bez šaubām ir uzskatāmi par īpašumu Konvencijas Pirmā protokola 1. panta kontekstā (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 2. jūlija lēmumu lietā "Gayduk and Others v. Ukraine", pieteikums Nr. 45526/99, u. c.*). Arī kreditora prasījums maksātnespējas procesā ir uzskatāms par "īpašumu" Konvencijas Pirmā protokola 1. panta izpratnē (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 20. jūlija sprieduma lietā "Bäck v. Finland", pieteikums Nr. 37598/97, 57. punktu*).

Tomēr no visa iepriekšminētā neizriet, ka šādas atziņas būtu automātiski attiecināmas arī uz finanšu līdzekļiem, kas noguldīti kredītiestādē, bet tiek atzīti par noziedzīgi iegūtu mantu. Tas ir saistīts ar Satversmes tiesas vairākkārt atzīto, ka uz mantu, kas Kriminālprocesa likumā

noteiktajā kārtībā atzīta par noziedzīgi iegūtu, tās prettiesiskajam ieguvējam nav īpašuma tiesību (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 6. janvāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01 7.1. punktu*). Tādējādi personas tiesības uz īpašumu tiek aizsargātas ar Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem tiklīdz, ciktāl šī persona nav noziedzīgi iegūtas mantas prettiesiskais ieguvējs.

Līdz ar to vispārīgi finanšu līdzekļi, kas noguldīti kredītiestādē, un prasījuma tiesības uz tiem ir "īpašums", kas tiek aizsargāts ar Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

26. Satversmes tiesai, izvērtējot to, vai tieši pieteikumā apstrīdētās normas personai aizskar Satversmē ietvertās pamattiesības, ir jānoskaidro apstrīdēto normu saturs. Gan apstrīdētā Krimināllikuma norma, gan apstrīdētā Kriminālprocesa likuma norma noteic, ka noziedzīgi iegūtu mantu, ja tā nav jāatdod īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, konfiscē valsts labā.

26.1. No Krimināllikuma 70.¹⁰ panta izriet, ka noziedzīgi iegūtas mantas, noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmeta vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas konfiskācijas būtība ir mantas piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā. Izskatāmā lieta ir saistīta ar noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju kā mantas īpašas konfiskācijas veidu.

Lēmumu par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu un attiecīgi par tās konfiskāciju var pieņemt prokurors, pabeidzot kriminālprocesu, vai tiesa līdz ar galīgo nolēmumu krimināllietā, izskatot lietu pēc būtības, kā arī Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā. No pieteikuma un tam pievienotajiem dokumentiem secināms, ka izskatāmās lietas kontekstā manta ir atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta ar tiesu nolēmumiem, kas pieņemti Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā, proti, atsevišķā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 56. un 80. lpp.*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka procesam par noziedzīgi iegūtu mantu raksturīgs tas, ka šajā procesā netiek noskaidrota personas vaina, bet gan tiek lemts par mantas noziedzīgo izcelsmi vai saistību ar noziedzīgu nodarījumu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 10. punktu*). Tas nozīmē, ka Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā paredzētais process par noziedzīgi iegūtu mantu atbilst doktrīnā atzītajam šāda sevišķā procesa apzīmējumam "process *in rem*" jeb "process par lietu" (*sal. sk.: Kūtris G. Noziedzīgi iegūtā konfiskācijas iespējas un pamats. Grām.: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesībās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 205. lpp.*). Proti, apstrīdētā Krimināllikuma norma paredz konfiskāciju kā krimināltiesisku piespiedu līdzekli, bet apstrīdētā Kriminālprocesa likuma norma nosaka

konfiskācijas procesuālo kārtību jeb darbību secību (*sk. pieaicinātās personas Mg. iur. Gunāra Kūtra viedokli lietas materiālu 7. sēj. 120. lp.*).

Satversmes tiesa secina, ka Latvijā likumdevējs ar apstrīdētajām normām ir noteicis mantas īpašo konfiskāciju, kas vērsta uz noziedzīgi iegūtas mantas piespiedu bezatlīdzības atsavināšanu valsts īpašumā, noregulējot attiecīgās tiesiskās attiecības krimināltiesību ietvaros.

26.2. Efektīvas konfiskācijas sistēmas kā līdzekļa cīņā pret labumu gūšanu no noziedzīgiem nodarījumiem izveide laika gaitā ir kļuvusi par prioritāru jautājumu ne tikai nacionālā, bet arī starptautiskā līmenī (*sk.: Boucht. J. The Limits of Asset Confiscation: On the Legitimacy of Extended Appropriation of Criminal Proceeds. Oxford, Portland, Oregon: Hart, 2017, p. 2.*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka šajā jautājumā pastāv kopējie Eiropas un starptautiskie tiesiskie standarti, kas mudina veikt tāda īpašuma konfiskāciju, kas saistīts ar nopietniem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram, korupciju, naudas atmazgāšanu, noziedzīgiem nodarījumiem saistībā ar narkotisko vielu apriti (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 26. jūnija sprieduma lietā "Telbis and Viziteu v. Romania", pieteikums Nr. 47911/15, 76. punktu.*).

Varšavas konvencijas 3. panta 1. punkts uzliek Eiropas Padomes dalībvalstīm pienākumu pieņemt tādus normatīvos un cita veida aktus, kas var būt nepieciešami, lai tās varētu konfiscēt nozieguma rīkus un noziedzīgi iegūtos līdzekļus vai īpašumu, kura vērtība atbilst noziedzīgi iegūto līdzekļu un legalizētā īpašuma vērtībai. Līdzīgi arī Palermo konvencijas 12. panta 1. punkta "a" apakšpunkts uzliek tās dalībvalstīm pienākumu pēc iespējas lielākā mērā saskaņā ar to iekšējām tiesību sistēmām ieviest nepieciešamos pasākumus, lai varētu konfiscēt noziedzīgi iegūtus, proti, šajā konvencijā paredzēto noziedzīgo nodarījumu rezultātā iegūtus līdzekļus vai arī īpašumu, kura vērtība atbilst šo līdzekļu vērtībai. Vīnes konvencijas 5. panta pirmā daļa uzliek valstīm pienākumu veikt nepieciešamos pasākumus, lai varētu konfiscēt ienākumus, kas gūti, izdarot šīs konvencijas 3. panta pirmajā daļā minētos noziedzīgos nodarījumus.

Arī Finanšu darījumu darba grupas, kura izstrādā un sekmē politiskās nostādnes, tai skaitā nostādnes pasaules finanšu sistēmas aizsardzībai pret noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizāciju, 4. rekomendācijā "Konfiskācija un pagaidu pasākumi" norādīts, ka valstīm ir jāapsver iespēja noteikt pasākumus, ar kuriem noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai nozieguma izdarīšanas rīkus var konfiscēt, nepieņemot notiesājošu spriedumu krimināllietā.

Uz starptautiskajām saistībām šajā jomā ir norādīts arī likumprojekta "Grozījumi Krimināllikumā" un likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā", ar kuriem tika pieņemta apstrīdētā Krimināllikuma norma un apstrīdētā Kriminālprocesa likuma norma, sākotnējās ietekmes novērtējuma

ziņojumos, kā pamatojumu jaunā regulējuma nepieciešamībai minot, piemēram, Palermo konvenciju, Varšavas konvenciju, kā arī Vīnes konvenciju (sk. likumprojekta Nr. 629/Lp12 "Grozījumi Krimināllikumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju) un likumprojekta Nr. 630/Lp12 "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju)). Tāpat uz starptautiskajām saistībām vairākkārt norādīts arī komisiju sēdēs, kurās abi minētie likumprojekti tika apspriesti (sk., piemēram, Juridiskās komisijas 2016. gada 14. septembra sēdes protokolu lietas materiālu 3. sēj. 5. lp.).

Tādējādi arī Latvijas starptautiskās saistības ietver pienākumu izveidot tādu tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu to, ka noziedzīgi iegūta manta tiek konfiscēta.

26.3. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija tiek veikta, lai aizsargātu nozīmīgas sabiedrības intereses. Turklāt tā kopumā ir vērsta uz tiesiskuma principa nodrošināšanu (sk.: *Golobinek R. Financial Investigations and Confiscation of Proceeds from Crime. Training Manual for Law Enforcement and Judiciary. CARDS Regional programme 2002/2003. Pieejams: <https://rm.coe.int>*). Tiesas sēdē Finanšu izlūkošanas dienesta priekšniece Ilze Znotiņa norādīja: ja persona varētu netraucēti izmantot labumus, kas iegūti noziedzīgā ceļā, tas būtu pretrunā ar izpratni par tiesisku valsti (sk. 2022. gada 13. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 10. sēj. 149. lp.).

Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nozīmē, ka personai tiek atņemts ieguvums vai labums no prettiesiskas darbības. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka konfiskācijas mērķis ir novērst iespēju netaisni iedzīvoties noziedzīgu nodarījumu rezultātā. Pat tad, ja personai ir izdevies izvairīties no tā, ka tās vaina tiek konstatēta kriminālprocesā, noziedzīgas darbības nevar radīt finansiāla rakstura priekšrocības ne pašai personai, ne tās ģimenei (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 12. maija sprieduma lietā "Gogitidze and Others v. Georgia"*, pieteikums Nr. 36862/05, 102. un 103. punktu). Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijai ir arī preventīva nozīme, jo tā personas attur no iesaistīšanās noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 13. jūlija sprieduma lietā "Todorov and Others v. Bulgaria"*, pieteikums Nr. 50705/11 u. c., 186. punktu). Tāpat noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija pēc savas dabas ir korektīva, jo kalpo tam, lai novērstu noziedzīgas darbības sekas un atjaunotu stāvokli, kāds bija pirms noziedzīgās darbības izdarīšanas.

Lai pildītu minētos uzdevumus, noziedzīgi iegūta manta ir jāizņem no civiltiesiskās apgrozības, un tas arī ir noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas mērķis (sal. sk. *Senāta Civillietu departamenta 2020. gada 17. septembra lēmuma lietā SPC-27/2020 12.1. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka konfiskācijas mērķis ir novērst noziedzīgi iegūtu līdzekļu tālāku

apriti ekonomikā un tas atbilst starptautiskajiem standartiem šajā jomā. Turklāt šajā jautājumā valstīm ir plaša rīcības brīvība lemt par atbilstošāko rīcību īpašuma kontroles ietvaros, tai skaitā par rīcību attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2019. gada 8. oktobra sprieduma lietā "Balsamo v. San Marino", pieteikumi Nr. 20319/17 un Nr. 21414/17, 93. punktu*). Tādējādi apstrīdētās normas pēc savas būtības ir vērstas uz noziedzīgi iegūtas mantas izņemšanu no civiltiesiskās apgrozības, atsavinot to valsts īpašumā un tādā veidā mainot šādas mantas piederību.

Līdz ar to apstrīdētās normas ietiecas Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto pamattiesību tvērumā.

27. Banka uzskata, ka apstrīdētās normas, paredzot noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, tai aizskar Satversmē ietvertās tiesības uz īpašumu, jo, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, tiek konfiscēts Bankas īpašums. Turklāt apstrīdētās normas nosakot vienādu attieksmi pret labticīgiem mantas īpašniekiem un citiem mantas īpašniekiem, tādējādi pārkāpjot tiesiskās vienlīdzības principu. Savukārt Saeima norāda, ka ar apstrīdētajām normām Bankas pamattiesības netiekot aizskartas, jo apstrīdētās normas radot nelabvēlīgas sekas tieši noguldītājiem, kuru atvērtajos kontos noguldītie finanšu līdzekļi tiek konfiscēti.

Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka personas pamattiesību aizskārumam ir jābūt tiešam, konkrētam un apstrīdētajām normām ir jāaizskar pats pieteikuma iesniedzējs (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 22. jūnija sprieduma lietā Nr. 2009-111-01 10. punktu*). Tas citstarp nozīmē, ka apstrīdētajai normai ir jārada nelabvēlīgas sekas tieši pieteikuma iesniedzējam (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 11. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2002-07-01 3. punktu*).

Kredītiestāžu likuma 1. panta otrās daļas 1. punkts noteic, ka Kredītiestāžu likumā lietotais termins "kredītiestāde" ir saprotams Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 26. jūnija regulas Nr. 575/2013 par prudenciālajām prasībām attiecībā uz kredītiestādēm un ieguldījumu brokeru sabiedrībām, un ar ko groza regulu (ES) Nr. 648/2012, 4. panta 1. punkta 1. apakšpunkta izpratnē. Proti, kredītiestāde ir uzņēmums, kas pieņem noguldījumus un citus atmaksājamus līdzekļus no klientiem un savā vārdā piešķir aizdevumus. Tādējādi kredītiestādes darbība ir balstīta uz līdzekļu piesaisti, sniedzot klientiem dažāda veida pakalpojumus.

Izskatāmā lieta ir saistīta ar konkrētu Bankas sniegtā finanšu pakalpojuma veidu, proti, noguldījumu piesaistīšanu. No noguldījuma tiesiskās dabas izriet tas, ka līdz ar noguldījuma izmaksu noguldītājam kredītiestādei zūd saistība pret šo klientu un tādējādi ietekme uz kredītiestādi ir neitrāla. Līdzīgs rezultāts rodas arī noziedzīgi iegūtas

mantas konfiskācijas gadījumā. Arī izskatāmajā lietā konfiskācijas sekas attiecībā uz Banku ir neitrālas. Tas skaidrojams ar to, ka Bankai līdzekļi, kas atzīti par noziedzīgi iegūtiem, ir jāpārskaita valsts budžetā, tomēr vienlaikus tai maksātnespējas procesa ietvaros zūd pienākums šos līdzekļus izmaksāt personai, kura tos bija noguldījusi Bankā. Līdz ar to tādu finanšu līdzekļu konfiskācija, kuri citādos apstākļos pienāktos noguldītājam vai citam Bankas kreditoram maksātnespējas procesa ietvaros, nerada negatīvas sekas tieši Bankai.

Finanšu un kapitāla tirgus komisijas pārstāvis tiesas sēdē uzsvēra, ka noguldītie finanšu līdzekļi tiek atzīti par kredītiestādes aktīvu, kuram pretī vienlaikus tiek atzīta saistība pret klientu šā noguldījuma apmērā (*sk. 2022. gada 6. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 9. sēj. 73. lp.*). Pieaicinātā persona *Dr. iur.* Lauris Rasnačs akcentēja, ka aktīvu un pasīvu pozīcijas ir nesaraujami saistītas. Pieprasot, lai kredītiestāde veic līdzekļu izmaksu, tiekot samazināti gan aktīvi, gan pasīvi (*sk. 2022. gada 7. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 9. sēj. 155. lp.*). Pieaicinātā persona *Mg. iur.* Māris Vainovskis tiesas sēdē norādīja, ka tad, ja noguldītājs izņem noguldītos līdzekļus no kredītiestādes, tai tiek radīta neitrāla situācija, jo kredītiestādei zūd gan aktīva puse, gan saistības. Tāda pati neitrāla situācija veidojoties arī tad, ja valsts noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas rezultātā kļūst par attiecīgo noguldīto līdzekļu ieguvēju (*sk. 2022. gada 7. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 10. sēj. 10. lp.*). Arī pieaicinātās personas Finanšu nozares asociācijas pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka noguldījums ir uzskatāms par kredītiestādes parādu pret noguldītāju. Ja klients vairs nav tiesīgs neko atprasīt no kredītiestādes un kredītiestādei nekas nav jāatmaksā, tad neesot konstatējams kredītiestādes pamattiesību aizskārums. Proti, kredītiestādei nerodoties negatīvas sekas. Finanšu nozares asociācijas pārstāvis papildus norādīja, ka arī kredītiestādes maksātnespējas gadījumā nav pamata runāt par tās tiesību uz īpašumu aizskārumu (*sk. 2022. gada 6. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 9. sēj. 104., 106., 107. un 115. lp.*).

Banka, pamatojot savu pamattiesību aizskāruma esību, tiesas sēdē norādīja, ka tai ir nepieciešami naudas līdzekļi, lai pēc iespējas pilnīgākā apmērā apmierinātu savus kreditorus (*sk. 2022. gada 31. marta tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 8. sēj. 123. lp.*). Tomēr citu Bankas kreditoru prasījumu apmierināšanas iespēja nav saistāma ar tieši Bankai Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto pamattiesību aizskārumu.

Ņemot vērā visu iepriekšminēto, secināms, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija tieši neaizskar Bankai Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu un nerada Bankai arī Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietverto tiesību aizskārumu.

Līdz ar to, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, tiesvedība attiecībā uz Bankas prasījumu par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam ir izbeidzama.

28. Attiecībā uz Bankas kreditoru Satversmes tiesai ir jāpārliciecinās, vai apstrīdētās normas tam aizskar Satversmes 91. panta pirmajā teikumā, kā arī 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās pamattiesības.

Ja apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-34-03 9. punktu*). Tas pats attiecas arī uz gadījumiem, kad ir jānosaka efektīvākā pieeja ar tiesvedības izbeigšanu saistītu argumentu izvērtēšanai.

Tā kā attiecībā uz Bankas kreditoru izskatāmās lietas pamatjautājums ir par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas ietekmi uz Bankas kreditora iespējām panākt sava prasījuma apmierināšanu maksātnespējas procesā, Satversmes tiesa visupirms izvērtēs jautājumus, kas saistīti ar Bankas kreditoram Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto tiesību uz īpašumu aizskārumu, bet pēc tam – jautājumus, kas saistīti ar iespējamo Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertā tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu.

29. Bankas kreditors un vairākas izskatāmajā lietā pieaicinātās personas norādīja, ka, konfiscējot Bankas mantu, Bankas kreditoram pēc būtības tiek samazinātas vai pat pilnībā atņemtas tiesības atgūt paša noguldītos finanšu līdzekļus no Bankas tās maksātnespējas procesa ietvaros. Savukārt Saeima norāda, ka apstrīdētās normas nevar radīt pamattiesību aizskārumu Bankas kreditoram, jo īpašums, kas, pamatojoties uz apstrīdētajām normām tiek konfiscēts, nav nedz Bankas, nedz Bankas kreditora īpašums.

Kā tas izriet no lietas faktiskajiem apstākļiem, Bankas kreditors Bankā bija noguldījis finanšu līdzekļus. Tā kā kredītiestāžu darbība vispār ir saistīta ar daudziem finansiāla un nefinansiāla rakstura riskiem, šie riski ietekmē arī noguldītājus un to attiecības ar kredītiestādi. Kā tiesas sēdē norādīja vairākas pieaicinātās personas, piemēram, *Dr. oec. Marina Kudinska un Mg. iur. Māris Vainovskis*, arī noguldītājiem ir jāreķinās ar šiem riskiem (*sk. 2022. gada 7. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 10. sēj. 3. un 13. lp.*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka tiesiskās attiecības ar kredītiestādi jau pēc savas dabas ir saistītas ar risku un tāpēc personai ir jāreķinās ar to, ka kredītiestādes darbības dēļ tai citstarp var tikt liegta iespēja atgūt savus kredītiestādē noguldītos līdzekļus (*sal. sk. Eiropas*

Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 14. septembra lēmuma lietā "Ilić v. Serbia", pieteikums Nr. 21811/09, 33. punktu).

Izskatāmajā lietā Bankas licence tika anulēta ar Eiropas Centrālās bankas 2016. gada 3. marta lēmumu. No Tiesu informācijas sistēmā pieejamās informācijas izriet, ka Bankas licence tika anulēta citstarp tāpēc, ka Bankas biznesa modelis nebija dzīvotspējīgs, tā ilgstoši strādāja ar aizvien lielākiem zaudējumiem, ilgstoši nespēja izstrādāt savai reālajai situācijai atbilstošu darbības stratēģiju, nenodrošināja tādas iekšējās kontroles sistēmas pastāvēšanu, ar kuru tiktu izpildītas Legalizācijas novēršanas likuma prasības (*sk. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2016. gada 14. marta spriedumu lietā Nr. C30489916*). Pēc tam, kad Bankas licence bija anulēta, Banka 2016. gada 14. martā tika atzīta par likvidējamu, bet 2017. gada 10. martā – par maksātnespējīgu, un šā maksātnespējas procesa ietvaros Bankas kreditors iesniedza savu kreditora prasījumu.

Lai nodrošinātu kreditoru un parādnieku tiesību aizsardzību, maksātnespējas procesa netraucētu norisi, kā arī sabiedrības uzticēšanos maksātnespējas procesa regulējuma efektivitātei, likumdevējs ir noteicis tādu maksātnespējas procesa regulējumu, kas citstarp ir vērsti uz to, lai maksātnespējas procesa laikā pēc iespējas tiktu apmierināti kreditoru prasījumi. Proti, maksātnespējīgas kredītiestādes kreditoram ir tostarp tiesības noteiktā termiņā pieteikt kreditora prasījumu, kas, kā tika secināts jau iepriekš, tiek aizsargāts ar Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem, un īstenot citas kreditoram no normatīvajiem aktiem izrietošas tiesības.

Tomēr minētās kreditora tiesības maksātnespējas procesā nevar tikt skatītas atrauti no izskatāmajā lietā pastāvošajiem faktiskajiem apstākļiem, kas saistīti ar kredītiestādē noguldīto finanšu līdzekļu atzīšanu par noziedzīgi iegūtu mantu, tās konfiskāciju un ieskaitīšanu valsts budžetā. No normatīvajiem tiesību aktiem izrietošās kreditora tiesības maksātnespējas procesa ietvaros atgūt noguldītos finanšu līdzekļus atbilstoši kreditoru prasījumu apmierināšanas kārtām nedod tam tiesības pretendēt uz mantu, kas ir atzīta par noziedzīgi iegūtu, un piedalīties šīs mantas sadalē. Tas saistīts ar to, ka noziedzīgi iegūta manta, kā tas tika noskaidrots jau iepriekš, citstarp arī atbilstoši Latvijas starptautiskajām saistībām ir konfiscējama un izņemama no civiltiesiskās apgrozības.

Tādējādi apstrīdētās normas, kas paredz noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, nerada tiešas negatīvas sekas maksātnespējīgas kredītiestādes kreditoram, jo manta, ar kuras atsavināšanu valsts īpašumā kreditors saista savu pamattiesību aizskārumu, ir noziedzīgi iegūta un tātad izņemama no civiltiesiskās apgrozības.

Līdz ar to, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, tiesvedība attiecībā uz Bankas kreditora prasījumu par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem ir izbeidzama.

30. Bankas kreditors norāda, ka apstrīdētās normas tam aizskar arī Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertās pamattiesības. Savukārt Saeima norāda, ka tiesvedība attiecībā uz prasījumu par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam ir izbeidzama, jo Bankas kreditora identificētās personu grupas, pirmkārt, nav savstarpēji salīdzināmas un, otrkārt, neatrodas būtiski atšķirīgos apstākļos. Tomēr tas, vai un kuras personu grupas ir salīdzināmas un vai tās atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos, ir pārbaudāms, izskatot lietu pēc būtības.

Secīgi, lai lemtu par to, vai ir pamats turpināt tiesvedību un izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jāpārlicinās arī par to, vai Bankas kreditors ir ievērojis termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā.

Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturrtā daļa noteic, ka konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesai var iesniegt sešu mēnešu laikā pēc pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās. Ja nav iespēju Satversmē noteiktās pamattiesības aizstāvēt ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesai var iesniegt sešu mēnešu laikā no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Saeima norāda, ka Bankas kreditors šo termiņu nav ievērojis. Termins pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā esot skaitāms no dienas, kad stājās spēkā tiesas lēmumi kriminālprocesos, ar kuriem tiesa galīgi izlēma jautājumu par Bankā atvērtajos kontos noguldīto līdzekļu atzīšanu par noziedzīgi iegūtiem, nosakot to konfiskāciju valsts labā. Šādam Saeimas viedoklim piekrīt arī citas lietā pieaicinātās personas (*sk. Tieslietu ministrijas un tiesībsarga viedokļus lietas materiālu 7. sēj. 88. un 138. lp.*).

Turpretim Bankas kreditors norāda, ka ir ievērojis termiņu pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā, jo jautājums par to, kas ir konfiscētā manta un – attiecīgi – kā veicama mantas konfiskācija, esot vērtēts tieši minētajā civillietā. Proti, tieši civillietā esot konstatēts, ka valsts labā tiek konfiscēti Bankas finanšu līdzekļi, nevis noguldītāju prasījuma tiesības, tādējādi ļaujot valstij konfiscēt finanšu līdzekļus, "apejot" citus kredītiestādes kreditorus maksātnespējas procesā.

30.1. Ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2018. gada 18. jūlija lēmumu un 2019. gada 5. februāra lēmumu atsevišķā procesā par noziedzīgi iegūtiem atzīti līdzekļi, kas atradās triju noguldītāju kontos Bankā, kā arī noteikta šīs noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācija valsts labā. 2018. gada 6. augustā zvērināts tiesu izpildītājs, bet 2019. gada 27. maijā

Valsts ieņēmumu dienesta Nodokļu parādu piedziņas pārvaldes direktors vērsās pie Bankas maksātnespējas procesa administratora ar lūgumu pārskaitīt noziedzīgi iegūto mantu Valsts kasē. Bankas maksātnespējas procesa administrators 2019. gada 2. septembrī pieņēma lēmumus, ar kuriem aizstāja Bankas grāmatvedības reģistros iekļautos Bankas kreditorus, kuru kontos Bankā glabājās finanšu līdzekļi, kas tika atzīti par noziedzīgi iegūto mantu, ar Latvijas valsti.

Senāta 2020. gada 17. septembra lēmumā lietā SPC-27/2020, kas tika ierosināta pēc Valsts ieņēmumu dienesta sūdzības par Bankas maksātnespējas procesa administratora rīcību, tika vērtēts Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2019. gada 12. novembra lēmums. Senāts šo lēmumu atcēla, norādot, ka pirmās instances tiesa nepamatoti ir atzinusi valsti par Bankas kreditoru, kas iestājas Bankas iepriekšējo kreditoru vietā, kā rezultātā valsts prasījums būtu apmierināms atbilstoši Kredītiestāžu likuma 192.–195. pantā (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2018. gada 14. novembrim) noteiktajai kreditoru prasījumu apmierināšanas kārtībai. Senāts uzskatīja, ka tādējādi nav ņemts vērā noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas mērķis, jēga un būtība. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa, izskatot lietu no jauna, ar 2020. gada 9. oktobra lēmumu atzina maksātnespējas procesa administratora rīcību par neatbilstošu likumam, kā arī atcēla tā rīkojumus, ar kuriem Bankas noguldītāji tika aizstāti ar Latvijas valsti.

Ņemot vērā iepriekš norādīto, Satversmes tiesa konstatē, ka finanšu līdzekļi par noziedzīgi iegūtiem tika atzīti ar Rīgas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2018. gada 18. jūlija lēmumu kriminālprocesā, kas stājās spēkā 2018. gada 31. jūlijā, un Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2019. gada 5. februāra lēmumu kriminālprocesā, kas stājās spēkā 2019. gada 16. aprīlī. Tieši ar šiem lēmumiem galīgi tika izlemts arī jautājums par Bankā atvērtajos kontos noguldīto naudas līdzekļu konfiskāciju un ieskaitīšanu valsts budžetā.

Ja par pareizu uzskatītu Bankas kreditora norādīto, ka jautājums par to, kas ir konfiscētā manta – noguldītāju prasījuma tiesības vai finanšu līdzekļi –, tika galīgi izlemts civillietā Nr. C30768819, tas nozīmētu, ka civillietā būtu bijis iespējams atzīt, ka ir konfiscējama cita manta, nevis tā manta, kura par noziedzīgi iegūtu ir atzīta ar lēmumiem kriminālprocesos. Tāpat tas nozīmētu, ka civillietā būtu bijis iespējams lemt par konfiscējamās mantas apmēru pretēji tam, kā tas izlemts kriminālprocesos par noziedzīgi iegūto mantu. Šāda situācija nebūtu pieļaujama, jo jautājumi, kas attiecas uz mantas īpašo konfiskāciju, ir izlemjami kriminālprocesa ietvaros.

30.2. Nosakot Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtās daļas otrajā teikumā sešu mēnešu termiņu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža, likumdevējs ir paredzējis, ka gadījumā, ja apstrīdētā norma

personai rada pamattiesību aizskārums, tā nekavējoties vērsīsies Satversmes tiesā. Vienlaikus secināms, ka par pamattiesību aizskārums rašanās brīdi un atskaites punktu pieteikuma iesniegšanas termiņa aprēķināšanai var tikt uzskatīts brīdis, kad persona izjutusi šādu aizskārums (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-22-0103 12.1. un 12.3. punktu*). Var būt arī tādas situācijas, kad apstrīdētā norma personai jau aizskar Satversmē ietvertās pamattiesības, bet persona par šo aizskārums vēl nezina kādu objektīvu – pārbaudāmu un izskaidrojamu – iemeslu dēļ. Šādos gadījumos uzskatāms, ka personas pamattiesību aizskārums rodas tad, kad personai par to faktiski top zināms. No šā brīža tiek gaidīta personas aktīva rīcība tās pamattiesību aizsardzībai, kas ietver vērsanos ar pieteikumu Satversmes tiesā, ievērojot Satversmes tiesas likumā paredzēto sešu mēnešu termiņu.

Par lēmumiem, kas pieņemti kriminālprocesos, kuros tika noteikta noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija valsts labā, Bankas kreditors nevarēja uzzināt agrāk par 2020. gada 6. novembri, kad saņēma Bankas maksātnespējas procesa administratora 2020. gada 6. novembra pārskatu "Pārskats par maksātnespējas procesa gaitu" (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 47.–54. lpp.*). Proti, Bankas kreditors nebija lietas dalībnieks iepriekšminētajos kriminālprocesos, kā arī nepiedalījās tiesas sēdēs. Tāpat nepastāvēja citi apstākļi, kas Bankas kreditoram būtu devuši iespēju par šiem lēmumiem uzzināt agrāk. Piemēram, Bankas kreditors, atšķirībā no Bankas, nebija informēts par aresta uzlikšanu mantai, kā arī nesaņēma no zvērināta tiesu izpildītāja vai Valsts ieņēmumu dienesta norādījumus par tiesu lēmumu izpildi.

Tāpēc Satversmes tiesa atzīst, ka pieteikuma iesniegšanas termiņš ir skaitāms no brīža, kad Bankas kreditors uzzināja par minētajiem lēmumiem, proti, no 2020. gada 6. novembra. Tā kā Bankas kreditora pieteikums Satversmes tiesā saņemts 2021. gada 8. aprīlī, sešu mēnešu termiņš pieteikuma iesniegšanai ir ievērots.

Tādējādi Bankas kreditors ir ievērojis pieteikuma iesniegšanas termiņu un tiesvedība attiecībā uz Bankas kreditora prasījumu par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam ir turpināma.

31. Satversmes 91. panta pirmais teikums nosaka: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā."

Lai izvērtētu, vai apstrīdētās normas atbilst tiesiskās vienlīdzības principam, jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) ir salīdzināmas un vai tās atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos;

2) vai apstrīdētās normas paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personām vai arī atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personām;

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 8. punktu*).

Bankas kreditors uzskata, ka tiesiskās vienlīdzības princips ir pārkāpts divos aspektos. Proti, apstrīdētās normas paredzot nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos un kurām ir prasījuma tiesības pret maksātnespējīgu kredītiestādi. Tāpat apstrīdētās normas paredzot nepamatoti vienādu attieksmi pret kredītiestādes kreditoriem, kuri atrodas būtiski atšķirīgos apstākļos.

32. Satversmes tiesa visupirms izvērtēs to, vai apstrīdētās normas paredz nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret personām, kurām ir prasījuma tiesības pret kredītiestādi tieši maksātnespējas procesā.

Bankas kreditors norāda, ka pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas valsts, kuras labā tiek konfiscēta noziedzīgi iegūtā manta, un tādi kredītiestādes kreditori kā Bankas kreditors, kuriem ir prasījuma tiesības pret maksātnespējas procesā esošu kredītiestādi. Valsts pēc būtības esot tāds pats kreditors kā citi kredītiestādes kreditori, un to neietekmējot tiesiskais pamats valsts kā kreditora prasījumam pret kredītiestādi (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 34.–35. lp.*). Šādam Bankas kreditora viedoklim nepiekrīt Saeima, kā arī vairākas pieaicinātās personas, norādot, ka prasījums par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju valsts labā un iegūto finanšu līdzekļu ieskaitīšanu valsts budžetā ir īpašs prasījums, kurš nav salīdzināms ar citiem prasījumiem, kas personām ir pret kredītiestādi, piemēram, prasījumiem, kas pamatoti ar līgumu vai izriet no delikta. Tādējādi valsts, pretēji Bankas kreditora norādītajam, neatrodoties vienādos un salīdzināmos apstākļos ar citiem kredītiestādes kreditoriem (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 2. sēj. 116. lp., pieaicinātās personas tiesībsarga viedokli lietas materiālu 7. sēj. 136. lp. un pieaicinātās personas Mg. iur. Pauļa Iljenkova viedokli 2022. gada 13. aprīļa tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 10. sēj. 84. lp.*).

Satversmes tiesa ir atzinusi: lai noteiktu, vai un kuras personu grupas atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, nepieciešams atrast galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-36-01 11. punktu*). Divas situācijas nekad nav pilnīgi identiskas. Tādēļ salīdzināšanai ir jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viens vai vairāki kopīgi elementi ar

pārbaudāmo situāciju. Kopējam elementam ir jāapvieno abas situācijas zem viena virsjēdziena (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-0103 7. punktu*). Turklāt Satversmes tiesai ir jāizvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka šādas personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 9. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-14-03 17.2. punktu*).

Lai noskaidrotu, vai valsts un tādi kredītiestādes kreditori kā Bankas kreditors, kuriem ir prasījuma tiesības pret maksātnespējas procesā esošu kredītiestādi, ir salīdzināmi tiesiskās vienlīdzības principa aspektā, ir jānoskaidro, kādos apstākļos un kāda mērķa dēļ abām personu grupām rodas prasījums pret kredītiestādi.

32.1. Kreditors ir valsts, pašvaldība, fiziskā vai juridiskā persona vai ar līgumu saistīta fizisko vai juridisko personu grupa, kurai ir prasījuma tiesības pret kredītiestādi (*sk. Kredītiestāžu likuma 1. panta pirmās daļas 32. punktu*).

Prasījuma tiesības pret kredītiestādi var būt dažādas, citstarp atšķirīgas pēc tiesiskā pamata, uz kura tās rodas. Saskaņā ar Kredītiestāžu likuma 1. panta 4. punktu kredītiestāde sniedz dažāda veida finanšu pakalpojumus, piemēram, noguldījumu un citu atmaksājamo līdzekļu piesaistišanas pakalpojumus, kreditešanas pakalpojumus un citus pakalpojumus. Tādējādi prasījuma tiesības var rasties uz dažādu tiesisku ar kredītiestādes sniegtajiem finanšu pakalpojumiem saistītu darījumu pamata. Tomēr prasījuma tiesībām var būt arī cits tiesiskais pamats. Piemēram, kredītiestādē ir nodarbināti darbinieki, tādējādi arī tiem var rasties prasījuma tiesības pret kredītiestādi (*sk. piemēram, Kredītiestāžu likuma 139.² panta 3. punktu*). Prasījuma tiesības pret kredītiestādi var rasties arī valstij vai pašvaldībai, piemēram, prasījumi par nodokļiem un citiem maksājumiem valsts vai pašvaldības budžetā, valsts prasījumi par valsts garantēto kredītu atmaksāšanu (*sk. piemēram, Kredītiestāžu likuma 139.² panta 4. punktu*).

Tā kā, jau uzsākot maksātnespējas procesu, ir skaidrs, ka kredītiestādes manta nebūs pietiekama visu kreditoru prasījumu segšanai pilnā apmērā, likumdevējs ir noteicis kārtību kreditoru prasījumu apmierināšanai nolūkā panākt pēc iespējas taisnīgāku un samērīgāku šādas situācijas risinājumu. Proti, Kredītiestāžu likumā ir noteikta īpaša izmaksu un parādu segšanas kārtība (*sk. pieaicinātās personas Finanšu un kapitāla tirgus komisijas viedokli lietas materiālu 7. sēj. 91. lp.*). Kredītiestāžu likuma 192.–195. pants paredzēja pēc maksātnespējas procesa vai likvidācijas izdevumu segšanas atlikušo naudas līdzekļu sadali kreditoru prasījumu apmierināšanai atbilstoši iepriekšminētajās normās noteiktajām kārtām. Pašlaik šāda kārtība ir noteikta Kredītiestāžu likuma 139.²–139.⁸ pantā. Gan saskaņā ar iepriekš spēkā bijušo tiesisko regulējumu, gan pašreizējo

tiesisko regulējumu pēc maksātnespējas procesa vai likvidācijas izdevumu segšanas atlikušie naudas līdzekļi tiek sadalīti kreditoru prasījumu pamatsummu apmierināšanai kārtās. Vispirms tiek veiktas izmaksas noguldītājiem, kuriem saskaņā ar likumu pienākas garantētā atlīdzība, tad izmaksas noguldītājiem, kuri ir fiziskās personas, mikrouzņēmumi, mazie un vidējie uzņēmumi, noguldījuma daļas apmērā, kas pārsniedz segto noguldījumu. Pēc tam tiek apmierināti darbinieku prasījumi. Secīgi nākamā prasījumu apmierināšanas kārtā attiecas uz nodokļiem un citiem maksājumiem valsts vai pašvaldības budžetā un pēc tās nāk vēl vairākas prasījumu apmierināšanas kārtas.

Bankas kreditora prasījums ietilpst Kredītiestāžu likuma 192. panta 1.¹ punktā (pašreizējā likuma redakcijā – 139.² panta 2. punktā) noteiktajā prasījumu apmierināšanas kārtā, proti, kārtā, kas paredz izmaksas noguldītājiem, kuri ir fiziskās personas, mikrouzņēmumi, mazie un vidējie uzņēmumi, noguldījuma daļas apmērā, kas pārsniedz segto noguldījumu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 46. lp.*).

32.2. Jau šā sprieduma 26.2. punktā tika secināts, ka arī Latvijas starptautiskās saistības ietver pienākumu radīt tādu tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu to, ka noziedzīgi iegūta manta tiek konfiscēta. Tāpat tika secināts, ka ar noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju tiek pildīti būtiski sabiedrības izvirzīti uzdevumi un tās mērķis ir noziedzīgi iegūtu mantu izņemt no civiltiesiskās apgrozības (*sk. arī šā sprieduma 26.3. punktu*).

Bankas kreditors norāda, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju var salīdzināt ar, piemēram, Kredītiestāžu likumā ietvertajiem prasījumiem, kas izriet no neatļautas darbības vai likumā noteikta pienākuma veikt maksājumus valsts budžetā. Kā piemēru Bankas kreditors min Kredītiestāžu likuma 192. panta 3. punktu, kurā bija regulēta to kreditoru prasījumu apmierināšanas kārtā, kuri saistīti ar nodokļiem un citiem maksājumiem valsts budžetā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 35. lp.*). Tādējādi likumā esot tieši paredzēts, ka ikviens obligāts maksājums valsts budžetā ir uzskatāms par valsts kā kreditora prasījumu kredītiestādes maksātnespējas procesā.

Tomēr jau Kredītiestāžu likuma 192. panta 3. punkts, kas noteica to kreditoru prasījumu apmierināšanas kārtu, kuri saistīti ar nodokļiem un citiem maksājumiem valsts vai pašvaldības budžetā, pēc tā satura ļauj secināt, ka šie prasījumi ir saistīti ar kredītiestādes neizpildītām saistībām pret valsti vai pašvaldību. Turklāt tas, ka šādu maksājumu veikšanai nebija noteikta prioritāte iepretim visiem citiem prasījumiem, kādi kreditoriem varētu būt pret kredītiestādi, norāda uz likumdevēja mērķi neparedzēt atšķirīgu parādu atgūšanas kārtību tikai tā iemesla dēļ, ka šāds prasījums radies valstij vai pašvaldībai (*sal. sk. Senāta Administratīvo lietu departamenta 2016. gada 7. jūnija sprieduma lietā SKA-580/2016 11. punktu*). Proti, nodokļu un citu maksājumu valsts vai pašvaldības budžetā samaksa notiek tikai pēc tam, kad

tiek apmierināti kreditoru prasījumi atbilstoši kārtām, kas bija paredzētas Kredītiestāžu likuma 192. panta 1., 1.¹ un 2. punktā. Secināms, ka likumdevēja mērķis nebija nostādīt valsti un pašvaldību labvēlīgākā pozīcijā nekā visus citus kredītiestādes kreditorus.

Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nozīmē šādas mantas piespiedu bezatlīdzības atsavināšanu jeb atņemšanu, kas tiek veikta sakarā ar mantas noziedzīgo izcelsmi. Jau iepriekšminētais noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju nošķir no Kredītiestāžu likumā minētajiem valsts prasījumu veidiem, kas tiek realizēti maksātnespējas procesā. Proti, šāda īpašuma atņemšana pēc tās būtības ir atšķirīga no gadījumiem, kad valsts realizē savas prasījuma tiesības, kas saistītas ar, piemēram, nodokļiem un citiem maksājumiem valsts budžetā. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija kā šīs mantas bezatlīdzības atsavināšana sakarā ar mantas noziedzīgo izcelsmi nav maksājums, ko kredītiestāde nav veikusi valsts budžetā, tādējādi radot valstij prasījuma tiesības uz šāda parāda atgūšanu. Tāpat noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas būtības dēļ, kā arī vērtējot šo tiesību institūtu Latvijas tiesiskās sistēmas ietvaros, to nevar salīdzināt ar citiem valsts prasījumiem. Turklāt jāņem vērā, ka kredītiestāde ir Legalizācijas novēršanas likuma subjekts, kam jāveic citstarp tādas darbības kā risku novērtēšana un iekšējās kontroles sistēmas izveide, klientu izpēte, ziņošana par aizdomīgiem darījumiem, atturēšanās no darījumu veikšanas, ja ir pamatotas aizdomas, ka tie saistīti ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, vai pamatotas aizdomas, ka līdzekļi ir tieši vai netieši iegūti noziedzīga nodarījuma rezultātā. Ja noziedzīgi iegūta manta tomēr nonāk kredītiestādē, tad tā uz konfiskācijas lēmuma pamata ir izņemama no civiltiesiskās apgrozības.

Ja mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta un ir secināts, ka tā jāizņem no civiltiesiskās apgrozības, to konfiscējot, tad likumsakarīgi tas ir jā dara nekavējoties. Vilcinoties ar konfiskācijas izpildi, netiktu sasniegts konfiskācijas mērķis un panākts tas, ka no noziedzīgi iegūtās mantas netiek gūts labums.

Secināms, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas mērķis, uzdevumi un normatīvais regulējums gan nacionālajā, gan starptautiskā līmenī norāda uz noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas nozīmīgumu un īpašo dabu. Proti, izņemt noziedzīgi iegūto mantu no turpmākas piedalīšanās apgrozībā ir svarīgs krimināltiesību mērķis (*sk.: Boucht. J. The Limits of Asset Confiscation: On the Legitimacy of Extended Appropriation of Criminal Proceeds. Oxford, Portland, Oregon: Hart, 2017, p. 189*). Šādā situācijā valsts, pretēji Bankas kreditora norādītajam, nevis izmanto savas prasījuma tiesības tāpat kā jebkurš cits kreditors, bet gan rīkojas kā tāds subjekts, kas ir tiesīgs atsavināt noziedzīgi iegūto mantu. Tas tiek darīts ne tikai ar mērķi izpildīt starptautiskās saistības, bet arī ar mērķi garantēt principa – noziedzīgs nodarījums nenes augļus –, kas citstarp nostiprināts arī Eiropas Cilvēktiesību

tiesas judikatūrā, ievērošanu (*sal. sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 1. aprīļa sprieduma lietā "Denisova and Moiseyeva v. Russia", pieteikums Nr. 16903/03, 58. punktu*). Tādējādi noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija kā tās piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā nav uzskatāma par valsts kā kreditora prasījuma tiesību realizēšanu atbilstoši Kredītiestāžu likumam.

Nav piešķirama nozīme tam apstāklim, ka izskatāmajā lietā Banka atrodas maksātnespējas procesā. Satversmes tiesa piekrīt tiesībsarga norādītajam, ka personas, kas iesaistītas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā, cenšas izmantot kredītiestādes, lai sapludinātu noziedzīgi iegūtus līdzekļus ar legāliem līdzekļiem un slēptu to noziedzīgo izcelsmi (*sk. pieaicinātās personas tiesībsarga viedokli lietas materiālu 7. sēj. 137. lp.*). Tādējādi arī kredītiestādē noguldītie finanšu līdzekļi, citstarp maksātnespējas procesa ietvaros, nevar tikt pakļauti citādām prasībām attiecībā uz nepieciešamību tos konfiscēt un darīt to tāpat kā citos gadījumos – nekavējoties.

Līdz ar to Bankas kreditora identificētās personu grupas – valsts, kuras īpašumā tiek konfiscēta noziedzīgi iegūta manta, un tādi kredītiestādes kreditori kā Bankas kreditors, kuriem ir prasījuma tiesības pret maksātnespējas procesā esošu kredītiestādi – izskatāmās lietas apstākļos nav salīdzināmas tiesiskās vienlīdzības principa aspektā.

Tā kā Bankas kreditora identificētās personu grupas neatrodas salīdzināmos apstākļos, apstrīdētās normas šajā daļā atbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

33. Satversmes tiesai ir jāizvērtē arī tas, vai apstrīdētās normas paredz nepamatoti vienādu attieksmi pret kredītiestādes kreditoriem, kuri atrodas atšķirīgos apstākļos. Bankas kreditors norāda, ka salīdzināmās personas, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kad noziedzīgi iegūta manta tiek konfiscēta, ir maksātnespējas procesā esošas kredītiestādes kreditori un tādas kredītiestādes kreditori, kura neatrodas maksātnespējas procesā. Apstrīdētā norma paredzot vienādu attieksmi pret šīm personu grupām. Savukārt Saeima norāda, ka apstrīdēto normu kontekstā tas vien, ka kredītiestādei ir pasludināta maksātnespēja, nenozīmē, ka šīs kredītiestādes kreditori būtu atšķirīgos apstākļos nekā tādas kredītiestādes kreditori, kurai nav pasludināta maksātnespēja.

Tādējādi Satversmes tiesai visupirms jāpārbauda, vai un kuras personas (personu grupas) ir salīdzināmas un vai tās atrodas atšķirīgos apstākļos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 8. punktu*).

33.1. Finanšu līdzekļi kredītiestādes kontā norāda uz to, ka personai ir prasījuma tiesības pret kredītiestādi par minēto naudas līdzekļu izmaksu. Secīgi tas nozīmē, ka kredītiestādes klients var pieprasīt atmaksu saskaņā ar konkrētiem nosacījumiem un parāda atmaksas pienākums neiestājas, kamēr prasījums nav veikts (*sk.: Kārklīšs J., Rozenbergs J. Bezskaidras naudas līdzekļu juridiskais statuss, civiltiesiskie un kriminālprocesuālie aspekti. Jurista Vārds, 2017. gada 21. februāris, Nr. 8, 9. lp.*).

Kredītiestādes maksātnespējas process pats par sevi neietekmē noguldītāju prasījuma tiesību pret kredītiestādi pastāvēšanu. Proti, kā jau tika minēts iepriekš, Kredītiestāžu likuma 192.–195. pants paredzēja pēc maksātnespējas procesa vai likvidācijas izdevumu segšanas atlikušo naudas līdzekļu sadali kreditoru prasījumu apmierināšanai atbilstoši iepriekšminētajās normās noteiktajām kārtām. Gan iepriekšminēto tiesību normu, gan maksātnespējas procesa būtība norāda uz to, ka maksātnespējas process citstarp ir vērsts uz to, lai apmierinātu kreditoru prasījumus tādā apmērā, kādā tas objektīvi iespējams. Tādējādi arī maksātnespējas procesā netiek zaudēts kreditora statuss, jo vēl joprojām tiek saglabātas prasījuma tiesības pret kredītiestādi, proti, izpildās Kredītiestāžu likuma 1. panta pirmās daļas 32. punktā minētās kreditoru raksturojošās pazīmes.

Tātad maksātnespējas procesā esošas kredītiestādes kreditoru ar tādas kredītiestādes kreditoru, kura neatrodas maksātnespējas procesā, vieno gan kreditora statuss, gan prasījuma tiesības pret kredītiestādi. Līdz ar to šīs personu grupas ir savstarpēji salīdzināmas.

33.2. Bankas kreditors norāda, ka apstākļi, kura dēļ šīs personu grupas atrodas būtiski atšķirīgās situācijās, esot tas, vai kredītiestādei ir vai nav pasludināta maksātnespēja. Ja par noziedzīgi iegūtu mantu tiek atzīti un valsts labā konfiscēti tādā kredītiestādē atvērtos kontos esošie finanšu līdzekļi, kura neatrodas maksātnespējas procesā, tad tos šādas kredītiestādes kreditorus, kuri nav noguldījuši šajā kredītiestādē noziedzīgi iegūtus līdzekļus, konfiskācija neskaršot. Proti, šo kreditoru iespējas saņemt sava prasījuma apmierinājumu neietekmēšot citu kreditoru rīcība. Turpretim tad, ja konfiskācija tiek veikta brīdī, kad kredītiestāde atrodas maksātnespējas procesā, tā tieši ietekmējot visu šīs kredītiestādes kreditoru iespējas īstenot savas prasījuma tiesības. Tādējādi, uz apstrīdēto normu pamata konfiscējot noziedzīgi iegūtu mantu, maksātnespējas procesā esošas kredītiestādes kreditori tiekot nostādīti atšķirīgos apstākļos nekā tādas kredītiestādes kreditori, kura neatrodas maksātnespējas procesā.

Saeima norāda, ka pat tad, ja kredītiestādē noguldītie finanšu līdzekļi tiek atzīti par noziedzīgi iegūtiem, tikmēr, kamēr kredītiestādei nav pasludināta maksātnespēja, arī var izveidoties tāda situācija, ka

kredītiestāde nevar pilnībā apmierināt savu kreditoru prasījumus. Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis norādīja, ka iemesls, kura dēļ kreditors nevar saņemt atpakaļ savu legāli noguldīto daļu, ir saistīts nevis ar konfiskāciju, kas tiek veikta brīdī, kad kredītiestāde ir kļuvusi maksātnespējīga, bet gan ar pašu kredītiestādi un tās finanšu grūtībām (*sk. 2022. gada 21. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 11. sēj. 12. lp.*).

Satversmes tiesa piekrīt Saeimas norādītajam, kā arī secina, ka pēc būtības gan situācijā, kad kredītiestāde neatrodas maksātnespējas procesā, gan situācijā, kad kredītiestāde atrodas maksātnespējas procesā, iespēja apmierināt tās kreditoru prasījumus ir atkarīga tieši no kredītiestādei pieejamās mantas. Maksātnespējas process nenoliedzami ietekmē kredītiestādes spēju apmierināt savu kreditoru prasījumus, jo tas izriet jau no paša maksātnespējas procesa būtības un mērķa, kura dēļ šis process ir uzsākts. Tomēr maksātnespējas procesa uzsākšanas iemesls un tas, vai mantas konfiskācijas rezultātā tiks apmierināti un kādā apmērā tiks apmierināti kreditoru prasījumi, ir saistīts galvenokārt tieši ar kredītiestādes iepriekš veiktajām darbībām, piemēram, kredītiestādes izraudzīto biznesa modeli, kā arī kredītiestādes mantas daudzumu pirms tam, kad tajā atvērtajos kontos noguldītā manta ir atzīta par noziedzīgi iegūtu un noteikta tās konfiskācija valsts labā, nevis ar pašu maksātnespējas faktu kā tādu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumā nav iespējams noregulēt katras personas konkrēto situāciju, tomēr likumam būtu jānodrošina pietiekami diferencēta attieksme, lai tā normas atšķirīgā tiesiskā un faktiskā situācijā neizraisītu neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-14-01 27.3. punktu*). Ņemot vērā to, ka kredītiestādes spēja apmierināt savu kreditoru prasījumus ir atkarīga galvenokārt no tai pieejamās mantas apmēra, Satversmes tiesa secina, ka maksātnespējas procesa esība pati par sevi nav tāds kritērijs, kas apstrīdēto normu tvērumā nostādītu Bankas kreditora norādītās personu grupas atšķirīgos apstākļos. Likumdevējs nevar un tam nav pienākuma paredzēt tik diferencētu attieksmi, ka tā noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju padarītu atkarīgu no darbībām, ko kredītiestāde iepriekš veikusi savas mantas saglabāšanai.

Tāpat Satversmes tiesa atkārtoti vērš uzmanību uz to, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas mērķa – nekavējoties izņemt šādu mantu no civiltiesiskās apgrozības – sasniegšana nevar tikt padarīta atkarīga no tā, vai kredītiestāde atrodas maksātnespējas procesā. Pretējs apgalvojums nozīmētu iespēju turpināt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju (*sk. Finanšu izlūkošanas dienesta viedokli 2022. gada 13. aprīļa tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 10. sēj. 155. lp.*).

Satversmes tiesa secina, ka tad, ja noziedzīgi iegūta manta, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, tiek konfiscēta, maksātnespējas procesā esošas kredītiestādes kreditori neatrodas atšķirīgos apstākļos kā tādas kredītiestādes kreditori, kura neatrodas maksātnespējas procesā.

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu un 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību attiecībā uz likvidējamās akciju sabiedrības "TRASTA KOMERCBANKA" prasījumu par Krimināllikuma 70.¹¹ panta ceturtās daļas un Kriminālprocesa likuma 358. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam.

2. Izbeigt tiesvedību attiecībā uz Apvienotajā Karalistē reģistrēta komersanta *ERGO TEC LLP* prasījumu par Krimināllikuma 70.¹¹ panta ceturtās daļas un Kriminālprocesa likuma 358. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

3. Atzīt Krimināllikuma 70.¹¹ panta ceturto daļu un Kriminālprocesa likuma 358. panta pirmo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2022. gada 23. maijā.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 23. februārī

lietā Nr. 2021-22-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc likvidējamās SIA "WINNER" konstitucionālās sūdzības,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 25. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrā teikuma (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 14. oktobrī pieņēma Civilprocesa likumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. martā.

Civilprocesa likuma 55. nodaļa regulē blakus sūdzības iesniegšanu un izskatīšanu. Ar 2017. gada 14. decembra likumu "Grozījumi Civilprocesa likumā", kas stājās spēkā 2018. gada 15. janvārī, Saeima papildināja šo nodaļu ar 444.¹ pantu šādā redakcijā:

"(1) Iesniedzot blakus sūdzību, izņemot blakus sūdzību par lēmumu, ar kuru atteikts atbrīvot no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, iemaksājama drošības nauda 70 *euro* apmērā.

(2) Ja tiesa pārsūdzēto tiesas lēmumu pilnīgi vai kādā tā daļā atceļ vai groza, drošības nauda atmaksājama. Ja blakus sūdzību noraida, drošības naudu neatmaksā.

(3) Drošības nauda nav jāmaksā personām, kuras saskaņā ar likumu ir atbrīvotas no valsts nodevas. Tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, var pilnīgi vai daļēji atbrīvot personu no drošības naudas samaksas."

Ar Saeimā 2021. gada 25. martā pieņemto likumu "Grozījumi Civilprocesa likumā", kas stājās spēkā 2021. gada 20. aprīlī, no Civilprocesa likuma 444.¹ panta tika izslēgta šā panta trešā daļa. Minētā tiesību norma tādā pašā redakcijā iekļauta Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrajā daļā.

2. Pieteikuma iesniedzēja – likvidējamā SIA "WINNER" (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim, (turpmāk arī – apstrīdētā norma) neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

No pieteikuma izriet, ka ar pirmās instances tiesas lēmumu apmierināts zvērināta tiesu izpildītāja pieteikums par Pieteikuma iesniedzējai piederējušā nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un īpašuma tiesību nostiprināšanu uz ieguvēja vārda. Pēc tam nekustamā īpašuma ieguvējs iesniedzis tiesā lūgumu par viņa ieviešanu iegūtā īpašuma valdījumā un šis lūgums ar pirmās instances tiesas lēmumu apmierināts. Par šo lēmumu Pieteikuma iesniedzēja iesniegusi blakus sūdzību, lūdzot to atbrīvot no drošības naudas samaksas. Lūgums bijis pamatots ar to, ka Pieteikuma iesniedzējai ir finansiālas grūtības un trūkst drošības naudas samaksai nepieciešamo līdzekļu, turklāt ar Valsts ieņēmumu dienesta lēmumu esot apturēta tās saimnieciskā darbība. Tomēr tiesa, pamatojoties uz apstrīdēto normu, Pieteikuma iesniedzējas lūgumu noraidījusi, jo šī norma neparedz, ka finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona var tikt atbrīvota no pienākuma maksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

Pieteikuma iesniedzēja, atsaucoties uz Satversmes tiesas judikatūru, norāda, ka Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts valsts pienākums nodrošināt ikvienai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir aizskartas, tiesības uz pieeju tiesai. Atsevišķos gadījumos šis pienākums nozīmējot arī to, ka valstij ir jāveic pasākumi, lai personai nodrošinātu tiesības uz pieeju tiesai. Arī privāto tiesību juridiskā persona esot šo tiesību subjekts, jo tiesības uz taisnīgu tiesu pēc sava rakstura neesot tādas, kas attiecināmas tikai un vienīgi uz fiziskajām personām.

Apstrīdētā norma paredzot, ka tiesa vai tiesnesis (turpmāk – tiesa), ievērojot personas mantisko stāvokli, var pilnībā vai daļēji atbrīvot no drošības naudas samaksas vienīgi fizisko personu. Apstrīdētās normas piemērošanas prakse liecinot, ka šī norma tiek interpretēta un piemērota tādējādi, ka finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona nevar tikt atbrīvota no pienākuma maksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Tādējādi apstrīdētā norma radot tādu demokrātiskā tiesiskā valstī nepieļaujamu situāciju, ka gadījumā, ja privāto tiesību juridiskajai personai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, tai pēc būtības tiek liegtas tiesības uz pieeju tiesai. Tādējādi šai personai esot ierobežotas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Apstrīdētā norma esot pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un

paredzēt tās piemērošanas sekas. Tātad apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu. Prasība iemaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu esot noteikta ar mērķi ierobežot nepamatotu sūdzību iesniegšanu, lai tiesas ātrāk un efektīvāk varētu izskatīt citas lietas. Taču, lai blakus sūdzības iesniegšana netiktu padarīta atkarīga vienīgi no personas finansiālajām iespējām, apstrīdētajā normā nolūkā nodrošināt tiesas pieejamību esot paredzētas tiesas tiesības pilnībā vai daļēji atbrīvot fizisko personu no drošības naudas samaksas. Tātad apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Tā kā finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona nevar tikt atbrīvota no pienākuma maksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, likumdevēja izraudzītais mērķis nodrošināt tiesas pieejamību netiekot sasniegts. Turklāt pastāvot saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem šo mērķi varētu sasniegt, jo arī uz privāto tiesību juridiskajām personām varot attiecināt apstrīdētajā normā noteikto kārtību. Proti, tad, ja tiek konstatēts, ka privāto tiesību juridiskās personas mantiskais stāvoklis liedz tai iemaksāt drošības naudu, un persona ir iesniegusi pierādījumus, kas to apliecina, tiesa, izvērtējot privāto tiesību juridiskās personas mantisko stāvokli, varot šo personu pilnībā vai daļēji atbrīvot no drošības naudas samaksas.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Prasība iemaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu ierobežojot personai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz pieeju tiesai. Pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, un tam esot leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība. Līdz Civilprocesa likuma 444.¹ panta pieņemšanai par blakus sūdzības iesniegšanu personai vajadzējis maksāt valsts nodevu 28,46 *euro* apmērā. Taču šis apmērs neesot bijis tāds, kas personas atturētu no nepamatotu sūdzību iesniegšanas. Tādēļ nolūkā atslogot apelācijas instances tiesu un Augstāko tiesu no nepamatotu sūdzību izskatīšanas likumdevējs esot pieņēmis Civilprocesa likuma 444.¹ pantu un paredzējis, ka drošības nauda par blakus sūdzību ir 70 *euro*.

Likumdevēja noteiktais drošības naudas apmērs – 70 *euro* – esot salīdzinoši neliels. Proti, šāds apmērs esot noteikts, ņemot par pamatu valstī noteikto minimālo algu, kas tobrīd bijusi 380 *euro*. Taču likumdevējs, nosakot drošības naudas apmēru, esot ņēmis vērā arī to, ka fiziskajai personai var būt grūtības ar drošības naudas samaksu, un tāpēc pieņēmis apstrīdēto normu.

Apstrīdētās normas piemērošanas prakse liecinot, ka parasti no drošības naudas samaksas pilnībā vai daļēji tiek atbrīvotas fiziskās personas, kurām piešķirts trūcīgas personas (ģimenes) vai maznodrošinātas personas (ģimenes) statuss. Normatīvajos aktos esot paredzēti vairāki mehānismi, lai palīdzētu finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai. Piemēram, tai varot piemērot tiesiskās aizsardzības vai maksātnespējas procesu. Taču saskaņā ar Civilprocesa likuma 34. panta pirmās daļas 3. punktu arī par parādnieka iesniegto juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu vai tiesiskās aizsardzības procesa pieteikumu vajagot samaksāt valsts nodevu. Savukārt Maksātnespējas likuma 62. panta pirmā daļa nosakot, ka juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanas priekšnoteikums ir juridiskās personas maksātnespējas procesa depozīta iemaksa divu minimālo mēnešalgu apmērā Maksātnespējas kontroles dienesta speciāli izveidotajā kontā. Tātad finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai vajagot spēt nodrošināt līdzekļus valsts nodevas un depozīta iemaksas samaksāšanai.

Atbilstoši Komerclikuma 1. panta otrajai daļai komercdarbības mērķis esot peļņas gūšana. Tādēļ komersantam vajagot spēt ilgtermiņā plānot savu naudas plūsmu tādējādi, lai tas varētu segt tiesvedības izmaksas. Ja komersants nav spējīgs turpināt savu saimniecisko darbību, tad tam vajagot vai nu likvidēties, vai arī meklēt veidu, kā atjaunot spēju nokārtot saistības un piedalīties civiltiesiskajā apgrozībā. Turklāt komercdarbības veikšana esot pašas personas izvēle, tāpēc finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona nevarot tikt salīdzināta ar fizisko personu, kuras mantiskais stāvoklis liedz tai samaksāt drošības naudu. Esot jāņem vērā, ka Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punkts jau pašlaik paredz atbrīvot no tiesas izdevumiem administratorus prasībās, kas celtas to personu labā, kurām pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, ja šāda persona ir attiecīgā tiesiskā darījuma vai neatļautas darbības, saistībā ar kuru celta prasība, dalībnieks vai cietušais. Šāds atbrīvojums attiecoties arī uz gadījumiem, kad administrators, pārstāvot maksātnespējīgas juridiskās personas attiecīgajās prasībās, iesniedz blakus sūdzību.

Vērtējot apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, būtiski esot arī tas, ka gadījumā, ja blakus sūdzība ir pamatota, personai tās iemaksātā drošības nauda tiek atmaksāta. Tā kā blakus sūdzības izskatīšana prasa salīdzinoši īsāku laiku nekā lietas izskatīšana pēc būtības, pamatotas sūdzības gadījumā persona tās iemaksāto drošības naudu varot atgūt salīdzinoši ātri. Tas nozīmējot, ka šai personai radušies tikai īslaicīga rakstura izdevumi. Izskatot acīmredzami nepamatotas sūdzības, tiekot tērēti ievērojami valsts resursi, turklāt tiesneši un tiesu darbinieki patērējot ilgu laiku šādu sūdzību izskatīšanai. Esot nesamērīgi un neatbilstoši procesuālās ekonomijas principam uzlikt tiesām pienākumu vērtēt iespēju finansiālās

grūtībās nonākušu privāto tiesību juridisko personu atbrīvot no drošības naudas samaksas par blakus sūdzības iesniegšanu.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Tieslietu ministrija ir iesniegusi Satversmes tiesai informāciju par vairāku citu Eiropas Savienības dalībvalstu regulējumu jautājumā par privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no tiesāšanās izdevumu samaksas. Dalībvalstu pieeja šajā jautājumā esot atšķirīga, tomēr lielākoties juridiskā palīdzība, tostarp iespēja tikt atbrīvotai no pienākuma segt ar tiesvedību saistītus izdevumus, tiekot piešķirta bezpeļņas juridiskajām personām. Šāds regulējums esot, piemēram, Francijā, Portugālē un Igaunijā. Turklāt Igaunijā juridiskā persona varot pretendēt uz atbrīvojumu no tiesāšanās izdevumu samaksas vienīgi prasībās, kas saistītas ar vides vai patērētāju tiesību aizsardzību vai kādu citu publiski svarīgu jomu, lai novērstu iespējamu kaitējumu ar likumu aizsargātām tiesībām vai aizsargātu citu cilvēku intereses. Savukārt Vācijā un Čehijā uz atbrīvojumu no tiesāšanās izdevumu samaksas varot pretendēt ikvienu juridiskā persona.

Augstākā tiesa 2014. gada 19. novembra lēmumā lietā Nr. SKC-2414/2014 atzinusi, ka jebkura biedrība ir atbrīvota no tiesas izdevumu samaksas uz Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 5. punkta pamata, ja tā iesniedz pieteikumu tiesā sava biedra individuālo tiesību aizsardzībai atbilstoši biedrības mērķiem. Šis lēmums esot radījis tādu situāciju, ka biedrības tika dibinātas ar mērķi izvairīties no tiesas izdevumu samaksas, tādēļ likumdevējs ar 2015. gada 29. oktobra likumu "Grozījumi Civilprocesa likumā" precizējis Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 5. punktu. Tomēr, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, arī pēc šiem grozījumiem biedrība varot tikt atbrīvota no pienākuma iemaksāt tiesas izdevumus valsts ienākumos, ja tā īsteno Civilprocesa likuma 43. panta pirmajā daļā norādīto subjektu pārstāvību. Vajagot ņemt vērā, ka no 2023. gada ir piemērojama Eiropas Parlamenta un Padomes 2020. gada 25. novembra direktīva 2020/1828 par pārstāvības prasībām patērētāju kolektīvo interešu aizsardzībai un ar ko atceļ direktīvu 2009/22/EK. Ievērojot šajā direktīvā ietvertās prasības attiecībā uz patērētāju atbrīvošanu no tiesāšanās izdevumiem, iespējams, Civilprocesa likumā vajadzētu konkretizēt to, tieši kādas biedrības un kādos gadījumos var tikt atbrīvotas no tiesas izdevumu samaksas.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Ja privāto tiesību juridiskajai personai nav drošības naudas samaksai pietiekamu finanšu līdzekļu, tad apstrīdētā norma šai personai ierobežojot

Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz pieeju tiesai. Tas, ka tiesām nav jālemj par privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, ļaujot ietaupīt tiesas resursus, samazinot sūdzību skaitu un saīsinot lietu izskatīšanas laiku. Tātad ierobežojums esot noteikts, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības. Tas arī esot piemērots legītīmā mērķa sasniegšanai, jo tādā veidā prāvnieki tiekot mudināti rūpīgāk apsvērt zemākas instances tiesas lēmuma pārsūdzības nepieciešamību. Turklāt tas, ka finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona nevar tikt atbrīvota no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, uzliekot šai personai pienākumu atbildīgi plānot savu saimniecisko darbību, lai varētu segt tiesāšanās izmaksas.

Pieteikuma iesniedzējas norādītais alternatīvais līdzeklis, proti, regulējums, kas paredzētu privāto tiesību juridiskās personas tiesības lūgt to atbrīvot no drošības naudas samaksas, prasītu papildu tiesas resursus un varētu paildzināt tiesvedību. Lai arī likumdevējs var noteikt konkrētas lietu kategorijas vai privāto tiesību juridiskās personas, kas ir tiesīgas pretendēt uz atbrīvojumu no pienākuma samaksāt drošības naudu, tomēr esot sarežģīti aptvert visus gadījumus, kad privāto tiesību juridiskajai personai var rasties grūtības ar drošības naudas samaksu. Alternatīvs līdzeklis varot būt arī tāds regulējums, kas piešķirtu tiesai tiesības atlikt drošības naudas samaksu, tādējādi dodot juridiskajai personai ilgāku laiku nepieciešamās naudas summas ieguvei. Zināmā mērā šāds līdzeklis tiekot piemērots jau šobrīd, jo gadījumā, ja tiesa konstatē, ka, iesniedzot blakus sūdzību, nav samaksāta drošības nauda, tā pieņemot lēmumu atstāt sūdzību bez virzības un nosakot termiņu trūkumu novēršanai.

Atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, tiesībsargs norāda, ka pamattiesību ierobežojuma samērīguma vērtējumā būtiska nozīme ir drošības naudas apmēram un procesa stadijai, kurā attiecīgais maksājums tiek pieprasīts. Konkrētajā gadījumā drošības naudas apmērs esot tāds, kura nodrošināšana, piesaistot apgrozāmos līdzekļus vai arī citu personu līdzekļus, nevarētu būt pārlietu apgrūtinājoša. Turklāt drošības naudas apmērs esot nemainīgs un iepriekš prognozējams, tātad privāto tiesību juridiskā persona varot iēplānot tiesvedībai nepieciešamos finanšu līdzekļus. Vajagot ņemt vērā arī to, ka samaksātā drošības nauda personai tiek atmaksāta, ja tās sūdzība atzīta par pamatotu. No Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras tā piemērošanā neizrietot valsts pienākums tālab, lai nodrošinātu privāto tiesību juridiskajai personai tiesības uz pieeju tiesai, izvēlēties vienu konkrētu līdzekli, piemēram, šādas personas tiesības lūgt atbrīvot to no drošības naudas samaksas.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce – norāda uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, kurai varētu būt nozīme, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Konvencijas 6. panta 1. punkts prasot, lai valsts nodrošina ikvienai personai tiesības uz pieeju tiesai. Tomēr tas nenozīmē, ka valstij būtu pienākums nodrošināt ikvienai personai tiesības par brīvu saņemt juridisko palīdzību civillietā vai tiesības uz bezmaksas tiesvedību civillietā. Ja likums liek veikt kādu maksājumu pirms prasības vai sūdzības iesniegšanas tiesā, tas nozīmē, ka tiek ierobežotas personas tiesības uz pieeju tiesai. Šāds ierobežojums pats par sevi neesot nesamērīgs, ja vien tādējādi personai pēc būtības netiek liegta iespēja īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis esot atturēt personas no acīmredzami nepamatotu sūdzību iesniegšanas. Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai, konkrētā situācijā jāpārbauda, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, būtiski esot vairāki kritēriji: pieprasītā maksājuma apmērs, tiesvedības procesa stadija un brīdis, kad apmaksa jāveic, maksājuma ietekme uz procesu kopumā, maksājuma nepieciešamības pamatojums, personas spēja attiecīgo summu samaksāt un iespēja lūgt pilnībā vai daļēji to atbrīvot no pienākuma veikt šādu maksājumu, kā arī citi apsvērumi, kas atkarīgi no katras personas individuālās situācijas.

Neesot iespējams viennozīmīgi apgalvot, ka Konvencijas 6. pantam atbilst tas, ka privāto tiesību juridiskajai personai nav paredzētas tiesības lūgt atbrīvojumu no pienākuma veikt kādu maksājumu pirms prasības vai sūdzības iesniegšanas tiesā. Proti, Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot konstatējusi Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpumu situācijā, kad nacionālais regulējums vispār neparedzēja privāto tiesību juridiskajai personai iespēju lūgt atbrīvojumu no valsts nodevas samaksas par prasības iesniegšanu tiesā. Taču attiecīgajās lietās pārkāpuma konstatēšanā būtiska nozīme esot bijusi arī valsts nodevas apmēram, kas ievērojami pārsniedzis apstrīdētajā normā noteikto drošības naudas apmēru, un tam, ka regulējuma piemērošanas rezultātā privāto tiesību juridiskajai personai pēc būtības bija liegtas tiesības uz pieeju tiesai. Esot jāņem vērā arī tas, ka jautājumā par personas tiesībām uz pieeju tiesai Eiropas Cilvēktiesību tiesa nav izstrādājusi diferencētu attieksmi pret fiziskajām personām un privāto tiesību juridiskajām personām. Turklāt Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā judikatūrā vairākkārt atzinusi, ka tāds regulējums, kas vispār neļauj kādai personai lūgt atbrīvojumu no valsts nodevas samaksas tiesai vai citu līdzīgu maksājumu veikšanas, pats par sevi ir problemātisks Konvencijas 6. panta 1. punkta izpratnē.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docente Dr. iur. Daina Ose – uzskata, ka apstrīdētā norma neierobežo finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Ar 2017. gada 14. decembra likumu "Grozījumi Civilprocesa likumā" likumdevējs paredzējis, ka no 2018. gada 15. janvāra par blakus sūdzību maksājama nevis valsts nodeva, bet gan drošības nauda. Drošības nauda un valsts nodeva esot savstarpēji norobežojami institūti, un arī to mērķi esot atšķirīgi. Proti, drošības naudas mērķis esot atslogot tiesas no nepamatotu sūdzību izskatīšanas. Drošības naudu raksturojot arī tās sodošais raksturs, jo sūdzības noraidīšanas gadījumā drošības nauda personai netiek atmaksāta. Savukārt tad, ja tiesa sūdzību apmierina vai apmierina noteiktā daļā, drošības nauda personai tiek atmaksāta. Vajagot ņemt vērā to, ka blakus sūdzības iesniegšana kavē lietas pamatā esošā civiltiesiskā strīda izšķiršanu pēc būtības, tāpēc tiesas lēmuma pārsūdzība esot attaisnojama tikai pamatotas sūdzības gadījumā. Tādējādi drošības nauda esot procesuāls instruments, ar kura palīdzību tiek nodrošināts līdzsvars starp sabiedrības un indivīda interesēm. Proti, atslogojot tiesu no nepamatotām sūdzībām, tās resursi varot tikt izlietoti citu personu civiltiesisko strīdu ātrākai izšķiršanai.

Civilprocesa likums neparedzot, ka finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona var tikt atbrīvota no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Taču gadījumā, ja pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, saskaņā ar Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punktu no tiesas izdevumiem esot atbrīvoti administratori prasībās, kas celtas šo juridisko personu labā, ja šāda persona ir attiecīgā tiesiskā darījuma vai neatļautas darbības, saistībā ar kuru celta prasība, dalībnieks vai arī tās rezultātā cietušais. Tātad likumdevējs esot vērtējis, vai ir iespējami tādi gadījumi, kad privāto tiesību juridiskā persona tās mantiskā stāvokļa dēļ būtu atbrīvojama no tiesas izdevumu samaksas.

Jautājumā par personas pilnīgu vai daļēju atbrīvošanu no tiesas izdevumu, kā arī drošības naudas samaksas, Eiropas Savienības normatīvajos aktos īpašs regulējums neesot noteikts, tāpēc tā esot katras dalībvalsts kompetence – noteikt kritērijus personu atbrīvošanai no šiem izdevumiem. Piemēram, Vācijā uz atbrīvojumu no tiesvedības izmaksām varot pretendēt ikviens juridiskā persona. Tomēr, lai šāds atbrīvojums juridiskajai personai tiktu piemērots, vajagot konstatēt īpašus apstākļus. Tādēļ praksē lielākoties no tiesas izdevumiem tiek atbrīvotas aroorganizācijas vai sabiedriskā labuma organizācijas, kas darbojas plašākas sabiedrības interesēs. Turklāt tiesu praksē esot atzīts, ka arī šādai juridiskajai personai primāri vajag būt

spējīgai sarūpēt ar tiesvedību saistīto maksājumu veikšanai nepieciešamos līdzekļus no tās biedru iemaksām.

Maksātnespējas likumā esot noteikta kārtība, kādā tiek veicināta finansiālās grūtībās nonākušas privāto tiesību juridiskās personas saistību izpilde un, ja iespējams, maksātspējas atjaunošana. Civillietā, kuras prasības priekšmets nav saistīts ar prasījumu konstatēt privāto tiesību juridiskās personas finansiālo stāvokli un maksātspēju, tiesai esot pamats paļauties uz to, ka juridiskā persona ir maksātspējīga vismaz minimālā pamatkapitāla apmērā. Ja tiktu pieņemts regulējums, kas ļautu finansiālās grūtībās nonākušu privāto tiesību juridisko personu atbrīvot no pienākuma samaksāt drošības naudu, neesot skaidrs, kādas tiesiskas sekas šāds tiesas lēmums varētu atstāt uz Maksātnespējas likumā ietverto regulējumu un kreditoru interesēm. Tādēļ finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona nevarot tikt atbrīvota no minētā pienākuma. Savukārt tas, ka likumdevējs apstrīdētajā normā ir paredzējis tiesas tiesības no drošības naudas samaksas atbrīvot fiziskās personas, nenozīmējot, ka līdzīgs regulējums būtu jāparedz arī attiecībā uz privāto tiesību juridiskajām personām, jo šīs personas neesot savstarpēji salīdzināmas.

8. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts Mg. iur. Māris Meļķis – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Izskatāmajā lietā esot jāņem vērā, ka Civilprocesa likums noteiktos gadījumos paredz iespēju atbrīvot no tiesas izdevumu un drošības naudas samaksas arī privāto tiesību juridisko personu. Tā tas esot gadījumā, kad pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process. Savukārt fiziskā persona no tiesas izdevumu un drošības naudas samaksas varot tikt atbrīvota ne tikai uz likuma, bet arī uz tiesas lēmuma pamata, ja tās mantiskais stāvoklis liedz veikt attiecīgo maksājumu.

Lai arī likumdevējs Civilprocesa likumā noteicis atšķirīgu kārtību fiziskās personas un privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanai no tiesas izdevumu un drošības naudas samaksas, tas pats par sevi nenozīmējot, ka apstrīdētā norma neatbilstu Satversmei. Ņemot vērā objektīvi pastāvošās atšķirības starp šīm personām, ne vienmēr tiesiskajam regulējumam attiecībā uz fizisko personu un privāto tiesību juridisko personu vajagot būt identiskam. Vajagot ņemt vērā, ka tikai tad, ja ar tiesas spriedumu ir pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, tā kļūst maksātnespējīga un iegūst normatīvajos aktos noteiktos atvieglojumus. Līdz tam pastāvot prezumpcija, ka privāto tiesību juridiskā persona ir maksātspējīga, un tas nozīmējot, ka tās valdei ir pienākums organizēt šīs personas saimniecisko darbību tādējādi, lai tiktu segti tās izdevumi, citstarp, ja nepieciešams, piesaistot līdzekļus no trešajām

personām. Neesot samērīgi tiesām uzlikt pienākumu katrā gadījumā, kad kāda privāto tiesību juridiskā persona apgalvo, ka tai ir finansiālas grūtības ar drošības naudas samaksu, vērtēt šīs personas mantisko stāvokli un lemt par tās atbrīvošanu no drošības naudas samaksas. Svarīgi esot arī tas, ka pamatotas blakus sūdzības gadījumā samaksātā drošības nauda personai tiek atmaksāta. Tādējādi drošības naudas mērķis esot veicināt procesuālo tiesību godprātīgu izmantošanu.

Konkrētajā gadījumā Civilprocesa likumā noteiktais drošības naudas apmērs par blakus sūdzības iesniegšanu esot uzskatāms par samērīgu. Tomēr prezumpcija, ka privāto tiesību juridiskā persona ir maksātspējīga līdz brīdim, kad ar tiesas spriedumu ir pasludināts tās maksātnespējas process, neesot absolūta. Iespējams, ka attiecībā uz citiem tiesāšanās izdevumiem Civilprocesa likumā tomēr būtu jādefinē situācijas, kad arī finansiālās grūtībās nonākusi privāto tiesību juridiskā persona ar tiesas lēmumu varētu tikt atbrīvota no attiecīgo izdevumu segšanas.

Secinājumu daļa

9. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu izvērtēt, vai Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim, atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Minētā Civilprocesa likuma norma noteica, ka tiesa, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, var pilnībā vai daļēji atbrīvot personu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzību, izņemot blakus sūdzību par lēmumu, ar kuru atteikta atbrīvošana no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos.

No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja ir privāto tiesību juridiskā persona. Tiesas nolēmuma izpildes stadijā tā iesniedza blakus sūdzību par pirmās instances tiesas lēmumu, ar kuru apmierināts nekustamā īpašuma ieguvēja lūgums par viņa ievēšanu iegūtā īpašuma valdījumā. Vienlaikus, iesniedzot šo sūdzību, Pieteikuma iesniedzēja arī lūdza to atbrīvot no drošības naudas – 70 *euro* – samaksas, jo tai bija radušās finansiālas grūtības un trūka drošības naudas samaksai nepieciešamo finanšu līdzekļu, turklāt ar Valsts ieņēmumu dienesta lēmumu bija apturēta tās saimnieciskā darbība. Taču tiesa šo lūgumu noraidīja, jo apstrīdētā norma neparedz privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no drošības naudas samaksas par blakus sūdzības iesniegšanu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 19.–23. lp.*).

Pieteikuma iesniedzēja neiebilst ne pret to, ka tai, iesniedzot blakus sūdzību, ir pienākums samaksāt drošības naudu, nedz arī pret drošības naudas apmēru. Pieteikuma iesniedzēja apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam saskata tajā apstākli, ka likumdevējs šajā normā nav paredzējis finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa to atbrīvo no

pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Ja šādai personai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu, tai zemākas instances tiesas lēmuma pārsūdzības procesā netiekot nodrošinātas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības.

Gan no apstrīdētās normas teksta, gan no šīs normas piemērošanas prakses izriet, ka tajā ir paredzēta iespēja no drošības naudas samaksas pilnībā vai daļēji atbrīvot vienīgi fizisko personu, ja tiek konstatēti tādi apstākļi, kas apliecina, ka šī persona sava mantiskā stāvokļa dēļ nav spējīga drošības naudu samaksāt. Savukārt privāto tiesību juridiskā persona nav šajā normā minētais subjekts. Proti, šī persona nav tiesīga lūgt atbrīvot to no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu (*sk., piemēram, Rīgas apgabaltiesas 2020. gada 10. augusta lēmumu lietā Nr. CA-2127-20/29*). Arī Saeima norāda, ka tiesiskais regulējums neparedz privāto tiesību juridiskās personas tiesības lūgt, lai tiesa to pilnībā vai daļēji atbrīvo no pienākuma samaksāt drošības naudu. Šādas tiesības esot vien fiziskajai personai (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 64. lp.*).

Tādējādi likumdevējs ir paredzējis, ka ar tiesas lēmumu no drošības naudas samaksas pilnībā vai daļēji var tikt atbrīvota vienīgi fiziskā persona. Nedz apstrīdētā norma, nedz citas Civilprocesa likuma normas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa, ievērojot citstarp šīs personas mantisko stāvokli, pilnībā vai daļēji to atbrīvo no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Tātad izskatāmās lietas pamatjautājums ir par to, vai Satversmes 92. panta pirmajam teikumam atbilst tāda tiesību norma, kas finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai neparedz tiesības lūgt, lai tiesa to pilnībā vai daļēji atbrīvo no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, ciktāl tā neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par šīs personas atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

10. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: "Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā."

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. panta pirmajā teikumā lietotais jēdziens "taisnīga tiesa" ietver divus aspektus, proti, "taisnīga tiesa" kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un "taisnīga tiesa" kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 11. punktu un 2016. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2016-01-01 9. punktu*). Neatņemams taisnīgas tiesas elements ir arī taisnīgs tiesvedības procesa rezultāts, proti, taisnīgs nolēmums

(sk. piemēram, *Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 6. punktu*). Tomēr iztiesāšanas procesa taisnīgumam nebūtu nozīmes, ja netiktu nodrošināta šā procesa pieejamība. Tiesas pieejamības nodrošināšana ir veids, kā persona var īstenot savu tiesību un likumisko interešu aizsardzību un panākt taisnīgumu – demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas galīgo mērķi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 8.1. punktu*).

Lai arī Satversmes 92. panta pirmais teikums neparedz valstij pienākumu visās lietu kategorijās noteikt personai tiesības pārsūdzēt zemākas instances tiesas nolēmumu augstākas instances tiesā, tomēr tad, ja personai šādas tiesības ir noteiktas, valstij ir jānodrošina, ka pārsūdzības process atbilst citstarp tiesas pieejamības prasībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2012. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2012-05-01 7. punktu un 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 12.2. punktu*). Pārsūdzības mērķis ir pārbaudīt tiesas nolēmuma pamatotību, kā arī novērst kļūdas, ko, iespējams, pieļāvusi zemākas instances tiesa, un tādējādi nodrošināt taisnīgumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 16.1.1. punktu*). Turklāt Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa, lai personas tiesības uz taisnīgu tiesu tiktu nodrošinātas ne tikai tad, kad pārsūdzības procesā lieta tiek skatīta pēc būtības, bet arī citās tiesvedības procesa stadijās (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-23-01 10. punktu*).

Tātad, ja personai ir paredzētas tiesības zemākas instances tiesas lēmumu pārsūdzēt augstākas instances tiesā, likumdevēja noteiktajam regulējumam jānodrošina, lai persona atbilstošā procedūrā spētu panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu.

Satversmē ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu jānodrošina nevis teorētiski, bet gan praktiski un efektīvi. Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams tas, ka tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošana tiktu padarīta atkarīga no personas finansiālajām iespējām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 17. punktu un 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 9. punktu*). Tādēļ no tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet likumdevēja pienākums veikt nepieciešamos pasākumus, lai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību arī personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, piemēram, paredzot tiesisku regulējumu šādas personas pilnīgai vai daļējai atbrīvošanai no pienākuma veikt noteiktu maksājumu. Tas, ka personai nav tiesību lūgt tiesu pilnībā vai daļēji to atbrīvot no noteikto maksājumu veikšanas, ietekmē personas iespējas īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 17. punktu un 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 15. punktu*).

10.1. Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums ir konkretizējams kopsakarā ar Konvencijas 6. pantu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru tā piemērošanā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 13. punktu un 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 10. punktu*). Konkretizējot Satversmes normas saturu, jāmeklē tāds risinājums, kas nodrošinātu Satversmes un Konvencijas normu harmoniju (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-13-01 14. punktu*).

Konvencijas 6. panta 1. punkta pirmais teikums noteic, ka ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā likumā noteiktā tiesā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka valstij ir rīcības brīvība pieņemt tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanai nepieciešamās normas, tostarp noteikt, ka personai pirms vērsšanās tiesā vai sūdzības iesniegšanas ir pienākums maksāt nodevas vai veikt citus maksājumus. Taču valstij ir arī pienākums nodrošināt ikvienai personai tiesības uz pieeju tiesai. Tādēļ prasība veikt dažādus maksājumus saistībā ar tiesvedības procesu nedrīkst liegt personai iespējas īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 19. jūnija sprieduma lietā "Kreuz v. Poland", pieteikums Nr. 28249/95, 59. punktu un 2010. gada 9. decembra sprieduma lietā "Urbanek v. Austria", pieteikums Nr. 35123/05, 48. un 51. punktu*).

Pārbaudot, vai personai ir nodrošinātas tiesības uz pieeju tiesai, Eiropas Cilvēktiesību tiesa vērtē, vai ir ņemta vērā personas spēja samaksāt valsts noteikto maksājumu saistībā ar vērsšanos tiesā vai sūdzības iesniegšanu. Tāpat Eiropas Cilvēktiesību tiesa ņem vērā arī citus kritērijus, piemēram, pieprasītā maksājuma apmēru, to, vai nacionālais regulējums paredz personai tiesības lūgt atbrīvojumu no pienākuma veikt šo maksājumu, tiesvedības procesa veidu un stadiju, kurā maksājums tiek pieprasīts, kā arī maksājuma nepieciešamības pamatojumu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 19. jūnija sprieduma lietā "Kreuz v. Poland", pieteikums Nr. 28249/95, 60. punktu, 2007. gada 20. decembra sprieduma lietā "Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armenia", pieteikums Nr. 21638/03, 48. punktu un 2009. gada 24. septembra sprieduma lietā "Agromodel Ood v. Bulgaria", pieteikums Nr. 68334/01, 42.–47. punktu*). Minētie kritēriji tiek vienlīdz attiecināti gan uz fiziskajām, gan privāto tiesību juridiskajām personām. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir vairākkārt vērsusi uzmanību uz to, ka liegums kādai personai vai personu grupai lūgt atbrīvojumu no pienākuma veikt maksājumus saistībā ar tiesvedības procesu pats par sevi var būt nesavietojams ar Konvencijas 6. pantu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā*

"Clionov v. Moldova", pieteikums Nr. 13229/04, 41. punktu, 2007. gada 20. decembra sprieduma lietā "Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armenia", pieteikums Nr. 21638/03, 45. un 49. punktu, kā arī 2009. gada 24. septembra sprieduma lietā "Agromodel Ood v. Bulgaria", pieteikums Nr. 68334/01, 47. punktu). No Konvencijas 6. pantā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu valstij izriet arī pozitīvs pienākums noteikt regulējumu, lai nodrošinātu personai tiesības uz pieeju tiesai (sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1979. gada 9. oktobra sprieduma lietā "Airey v. Ireland", pieteikums Nr. 6289/73, 25. un 27. punktu).

Tātad, nosakot pienākumu veikt maksājumus saistībā ar tiesvedības procesu, jāņem vērā ikvienas personas, arī privāto tiesību juridiskās personas, spēja veikt konkrēto maksājumu. Tas nozīmē valsts pienākumu veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu tiesas pieejamību arī tādai personai, kura objektīvu iemeslu dēļ nespēj veikt ar tiesvedības procesu saistītus maksājumus.

10.2. Latvijai, apzinoties Satversmes 68. panta otrajā daļā ietverto Eiropas Savienības tiesību pārkumu un pieņemot un piemērojot nacionālās tiesību normas, ir jāņem vērā demokrātiju stiprinoši Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 16.2. punktu*).

Atbilstoši Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 1. punktam Eiropas Savienība atzīst tiesības, brīvības un principus, kas izklāstīti Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (turpmāk – Harta), un Hartai ir tāds pats spēks kā Līgumam par Eiropas Savienību un Līgumam par Eiropas Savienības darbību. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Hartā pēc būtības ir ietverti arī Eiropas Savienības vispārējie tiesību principi (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 15.2.1. punktu*).

Hartas 47. panta pirmajā un otrajā daļā noteikts, ka ikvienai personai, kuras tiesības un brīvības, kas garantētas Savienības tiesībās, tikušas pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību, ievērojot nosacījumus, kuri paredzēti šajā pantā. Ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā. Ikvienai personai ir iespējas saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību. Atbilstoši Hartas 47. panta trešajai daļai juridiskā palīdzība tiek sniegta tiem, kam nav pietiekamu finanšu līdzekļu, ciktāl šī palīdzība ir nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvu tiesiskuma īstenošanu.

Efektīva tiesību aizsardzība tiesā ir vispārējs Eiropas Savienības tiesību princips, kas pamatots dalībvalstu kopīgās konstitucionālajās tradīcijās, kā arī Konvencijas 6. un 13. pantā. Minētais princips attiecas arī uz dalībvalstīm, tām īstenojot Eiropas Savienības tiesību aktus. Atbilstoši Hartas 47. panta trešajai daļai, kas ir efektīvas tiesību aizsardzības principa

konkretizācijas elements, personai būtu jānodrošina juridiskā palīdzība gadījumos, kad šādas palīdzības trūkums varētu tai liegt iespēju īstenot tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā (sk.: *Paskaidrojums par 47. pantu – Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu. Eiropas Savienības Pamattiesību hartu izstrādājušā Konventa 2007. gada 14. decembra Paskaidrojumi (2007/C303/02) attiecībā uz Pamattiesību hartu*). No Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet, ka tiesības uz juridisko palīdzību ietver arī atbrīvojumu no tiesāšanās izdevumu samaksas un tās var tikt attiecinātas arī uz privāto tiesību juridisko personu (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 22. decembra sprieduma lietā C-279/09 "DEB Deutsche Energiehandels-und Beratungsgesellschaft mbH"* 59. punktu). Tātad jomās, uz kurām attiecas Eiropas Savienības tiesības, Hartas 47. panta trešajā daļā konkretizētais efektīvas tiesību aizsardzības princips ir attiecināms uz privāto tiesību juridisko personu.

10.3. Tiesību uz taisnīgu tiesu būtība prasa, lai šīs tiesības varētu īstenot ne vien fiziskā persona, bet arī privāto tiesību juridiskā persona. Turklāt arī privāto tiesību juridiskā persona var nonākt finansiālās grūtībās, kas ietekmētu tās spēju veikt dažādus maksājumus saistībā ar tiesvedības procesu. Tādēļ saskaņā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu likumdevējam ir pienākums veikt nepieciešamos pasākumus, lai arī personai, kuras finanšu līdzekļi nav pietiekami, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, nodrošinātu atbilstošu tiesas lēmuma pārsūdzības procesu un ļautu panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu. Ja likumdevējs nav veicis pasākumus, lai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā tiesas pieejamību nodrošinātu ikvienai personai, tad tas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvērto pienākumu nav izpildījis pienācīgi, proti, šis pienākums nav izpildīts atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.

Līdz ar to Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts likumdevēja pienākums tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošināt tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kuras finanšu līdzekļi nav pietiekami, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

11. Ja Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts likumdevēja pienākums veikt pasākumus tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanai, Satversmes tiesa vērtē, vai likumdevējs šo pienākumu ir izpildījis. Turklāt tad, ja šis pienākums paredz izstrādāt un pieņemt konkrēta satura regulējumu, Satversmes tiesa vērtē, vai likumdevējs savu pienākumu ir izpildījis pienācīgi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 19.2. punktu*).

Nemot vērā izskatāmās lietas pamatjautājumu un Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertā likumdevēja pienākuma saturu, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai:

1) ir veikti pasākumi, proti, noteikts tiesiskais regulējums personas atbrīvošanai no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu;

2) šie pasākumi veikti pienācīgi – atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.

12. Lai pārbaudītu, vai likumdevējs ir veicis pasākumus, lai izpildītu tam Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto pienākumu, Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro, kāds ir civilprocesa tiesiskais regulējums attiecībā uz drošības naudu par blakus sūdzību. Šā izvērtējuma ietvaros noskaidrojams, vai likumdevējs ir noteicis regulējumu personas atbrīvošanai no pienākuma veikt šo maksājumu.

Civilprocesa likumā ir noteikti civilprocesa pamatnoteikumi, pie kuriem pieder arī normas par tiesāšanās izdevumiem – tiesas izdevumiem, drošības naudu un ar lietas vešanu saistītiem izdevumiem (*sk. Civilprocesa likuma 33. pantu un 43.¹ pantu*).

Drošības nauda ir ar Civilprocesa likumu noteikts obligāts maksājums par tiesas spriešanu civilīetās, kas saskaņā ar Civilprocesa likuma 441. panta pirmo daļu veicams, iesniedzot blakus sūdzību par pirmās instances tiesas un apelācijas instances tiesas lēmumu. Drošības naudas maksāšanas pienākums tika noteikts ar mērķi atturēt personas no nepamatotu blakus sūdzību iesniegšanas un veicināt godprātīgu tiesību izmantošanu, jo katras blakus sūdzības iesniegšana kavē pamatprasības izskatīšanu un sprieduma taisīšanu (*sk. arī: Ose D., Jonikāns V. Civilprocesa likuma 444.¹ panta komentārs. Grām.: Torgāns K., Laviņš A. (zin. red.) Civilprocesa likuma komentāri. II daļa (29.–60.¹ nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 1032. lpp.*). Kā atzīts tiesību doktrīnā, drošības naudu raksturo tai piemītošais sodošais raksturs (*sk.: Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Bukovskis, 1933, 416. lpp.*). Tāpēc nolūkā sekmēt to, ka lietas dalībnieks iesniegs pārdomātu un pamatotu sūdzību, likumdevējs ir paredzējis, ka sūdzības noraidīšanas gadījumā drošības nauda netiek atmaksāta. Savukārt drošības nauda tiek atmaksāta pilnā apjomā tad, ja tiesa sūdzību apmierina vai apmierina kādā tās daļā (*sk. Civilprocesa likuma 43.² panta pirmo daļu*).

Līdz 2018. gada 15. janvārim, kad stājās spēkā 2017. gada 14. decembra likums "Grozījumi Civilprocesa likumā", iesniedzot blakus sūdzību par pirmās un apelācijas instances tiesas lēmumu, bija maksājama valsts nodeva 28,46 euro apmērā. Ar minētajiem grozījumiem likumdevējs ne tikai noteica, ka turpmāk par blakus sūdzību ir maksājama drošības nauda, bet arī paaugstināja šā maksājuma apmēru līdz 70 euro. No minēto

Civilprocesa likuma grozījumu izstrādes materiāliem izriet, ka drošības naudas apmērs tika paaugstināts nolūkā atslogot tiesas no nepamatotu sūdzību izskatīšanas, lai tādējādi rastu iespēju novirzīt tiesu resursus lietu izskatīšanai pēc būtības. Iepriekš noteiktais maksājuma apmērs – 28,46 *euro* –, ņemot vērā ekonomisko situāciju valstī, tika atzīts par pārāk mazu un tādu, kas nesekmē šā mērķa sasniegšanu. Drošības nauda 70 *euro* apmērā tika noteikta, ņemot par pamatu valstī tobrīd noteikto minimālo algu – 380 *euro*. Vienlaikus, lai neradītu tādu situāciju, ka blakus sūdzības iesniegšana ir atkarīga vienīgi no personas finansiālajām iespējām, Civilprocesa likumā tika noteikts, ka, pirmkārt, drošības nauda par blakus sūdzību nav jāmaksā personai, kura saskaņā ar likumu ir atbrīvota no valsts nodevas, un, otrkārt, tika pieņemta apstrīdētā norma (*sk. Tieslietu ministrijas 2017. gada 29. jūnija priekšlikumus likumprojektam "Grozījumi Civilprocesa likumā" (reģ. Nr. 911/Lp12) pirms otrā lasījuma*).

Likumdevējs Civilprocesa likuma normās, kā arī citu likumu speciālajās tiesību normās ir ietvēris vairākus tiesiskus pamatus tam, ka lietas dalībnieki atbilstoši likumam tiek atbrīvoti no tiesas izdevumu – valsts nodevas – un līdz ar to arī drošības naudas samaksas. Lielākoties šajās normās noteiktie pamati ir tādi, ka pēc būtības ir attiecināmi vienīgi uz fizisko personu. Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punkts paredz tikai vienu gadījumu, kad privāto tiesību juridiskā persona uz likuma pamata ir atbrīvota no drošības naudas samaksas. Proti, no šā maksājuma ir atbrīvots administrators prasībās, kas celtas to personu labā, kurām pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, ja šāda persona ir attiecīgā tiesiskā darījuma vai neatļautas darbības, saistībā ar kuru celta prasība, dalībnieks vai arī tās rezultātā cietušais.

Tātad likumdevējs ir noteicis tiesisko regulējumu, kas paredz, ka fiziskā persona no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu var tikt atbrīvota uz likuma vai – apstrīdētajā normā noteiktajā gadījumā – uz tiesas lēmuma pamata. Savukārt privāto tiesību juridiskā persona noteiktās prasībās no šā maksājuma var tikt atbrīvota vienīgi uz likuma pamata pēc tam, kad atbilstoši Maksātnespējas likumam ir pasludināts šīs personas maksātnespējas process. Ja privāto tiesību juridiskajai personai ir finansiālas grūtības, bet nav pasludināts tās maksātnespējas process, tad Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 10. punktā noteiktais atbrīvojums uz to neattiecas.

Līdz ar to likumdevējs ir noteicis tiesisko regulējumu personas atbrīvošanai no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

13. Lai izvērtētu, vai šie pasākumi ir veikti pienācīgi, proti, atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, Satversmes

tiesai jānoskaidro, vai likumdevēja noteiktais tiesiskais regulējums tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošina tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

Kā secināts iepriekš, likumdevēja noteiktais tiesiskais regulējums paredz, ka privāto tiesību juridiskā persona no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu ir atbrīvota vienīgi noteiktās prasībās un uz likuma pamata pēc tam, kad atbilstoši Maksātnespējas likumam ir pasludināts šīs personas maksātnespējas process. Privāto tiesību juridiskā persona nav tiesīga lūgt, lai tiesa saskaņā ar apstrīdēto normu atbrīvo to no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Tas nozīmē, ka neatkarīgi no privāto tiesību juridiskās personas spējas samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu gadījumā, kad nav saskaņā ar Maksātnespējas likumu pasludināts tās maksātnespējas process, šai privāto tiesību juridiskajai personai ir pienākums veikt šo maksājumu.

13.1. Saeima norāda: ja reiz nav atbilstoši Maksātnespējas likumam pasludināts juridiskās personas maksātnespējas process, tad šai personai jābūt spējīgai plānot savus finanšu līdzekļus, lai segtu tiesvedības izmaksas, tostarp samaksātu drošības naudu 70 *euro* apmērā. Civilprocesa likumā noteiktais par blakus sūdzības iesniegšanu maksājamās drošības naudas apmērs neesot uzskatāms par tādu, kas privāto tiesību juridiskajai personai liegtu iespēju iesniegt blakus sūdzību par pirmās un apelācijas instances tiesas lēmumu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 61.–65. lp.*). Neesot pamata uzlikt tiesai pienākumu vērtēt privāto tiesību juridiskās personas spēju samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu un atbrīvot to no šā maksājuma, lai tādējādi privāto tiesību juridiskā persona varētu turpināt tās interešu aizsardzībai uzsākto tiesvedības procesu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 129. lp.*).

Tātad tam, ka privāto tiesību juridiskā persona nav ar tiesas lēmumu atbrīvojama no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, pamatā ir pieņēmums, ka ikvienai privāto tiesību juridiskajai personai, ja reiz nav pasludināts tās maksātnespējas process, ir pietiekami finanšu līdzekļi, lai veiktu šo maksājumu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, vērtējot personas pamattiesību pārkāpumu konkrētās lietas apstākļos, norādījusi, ka nepietiek ar atsaukšanos uz pieņēmumu par privāto tiesību juridiskās personas maksātspēju, ja netiek vērtēta konkrētās personas spēja veikt pieprasīto maksājumu. Tāpat ir konstatēts Konvencijas 6. panta pārkāpums situācijā, kad dalībvalsts tiesa, atsakoties izskatīt privāto tiesību juridiskās personas sūdzību tā iemesla dēļ, ka nav veikts tiesību normās noteiktais maksājums saistībā ar tiesvedības procesu, vispār nebija vērtējusi attiecīgās personas spēju samaksāt pieprasīto naudas summu, jo dalībvalsts normatīvie akti

liedza tiesai lemt par privāto tiesību juridiskās personas atbrīvošanu no pienākuma veikt konkrēto maksājumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā "Clionov v. Moldova", pieteikums Nr. 13229/04, 40. un 41. punktu un 2007. gada 20. decembra sprieduma lietā "Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armenia", pieteikums Nr. 21638/03, 49. punktu*).

13.1.1. Saskaņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likuma 1. pantu Latvijas Republika ir sākotnējā publisko tiesību juridiskā persona, savukārt privāto tiesību juridisko personu veidi noteikti citos normatīvajos aktos.

Atbilstoši Komerclikuma 135. panta pirmajai daļai juridiskās personas statuss ir piešķirts kapitālsabiedrībai – sabiedrībai ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībai –, kas atbilstoši Komerclikuma 1. panta otrajai daļai savu saimniecisko darbību veic peļņas gūšanas nolūkā. Saskaņā ar Biedrību un nodibinājumu likuma 3. pantu juridiskās personas statuss ir piešķirts arī biedrībai, kura tiek nodibināta, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, kam nav peļņas gūšanas rakstura, un nodibinājumam, kurš ir nodalīts dibinātāja noteiktā mērķa sasniegšanai un kuram tāpat kā biedrībai nav peļņas gūšanas rakstura (*sk. Biedrību un nodibinājumu likuma 2. pantu*). Tāpat saskaņā ar Reliģisko organizāciju likumu juridiskās personas statuss ir piešķirts reliģiskajai organizācijai, bet saskaņā ar Politisko partiju likumu – politiskajai partijai. Juridiskā persona uz likuma "Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību" pamata ir arī tāds saimnieciskās darbības veicējs kā individuālais (ģimenes) uzņēmums, zemnieka saimniecība vai zvejnieka saimniecība. Saskaņā ar Kooperatīvo sabiedrību likumu juridiskā persona ir arī kooperatīvā sabiedrība – brīvprātīga personu apvienība, kuras nolūks ir veicināt biedru kopīgo ekonomisko interešu efektīvu īstenošanu. Tāpat Civillikuma 383. pants juridiskās personas statusu piešķir mantojumam. Mantojums kļūst par juridisko personu mantojuma atstājēja nāves brīdī un kā tāds turpina pastāvēt tik ilgi, līdz mantinieki ir pieņēmuši un ieguvuši mantojumu, paši iegūstot mantojuma atstājēja tiesības un ņemoties viņa saistības (*sk. Civillikuma 701. pantu*). Turklāt tiesības vērsties tiesā, lai aizsargātu savas aizskartās vai apstrīdētās civiļās tiesības, piemīt arī personālsabiedrībām, kurām nav juridiskās personas statusa. Proti, saskaņā ar Komerclikuma 90. un 118. pantu pilnsabiedrība un komandītsabiedrība var būt prasītāja un atbildētāja tiesā.

Tātad Latvijas tiesību sistēmā juridiskās personas statuss ir piešķirts dažādiem tiesību subjektiem – gan tādiem, kas dibināti nolūkā gūt peļņu, gan tādiem, kuri pastāv citu, ar peļņas gūšanu nesaistītu mērķu labad. Turklāt ir būtiski atzīmēt, ka arī tāda juridiskā persona, kas dibināta peļņas gūšanas nolūkā, lai gan nav pasludināts tās maksātspējas process, tomēr var nonākt finansiālās grūtībās, kas ietekmētu tās spēju samaksāt drošības

naudu. Arī izskatāmajā gadījumā nebija saskaņā ar Maksātnespējas likumu pasludināts Pieteikuma iesniedzējas maksātnespējas process, taču tai bija radušās finansiālas grūtības, kuru dēļ tā nespēja samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. No lietas materiāliem un Tiesu informatīvajā sistēmā pieejamās informācijas izriet, ka rezultātā tika pieņemts lēmums par atteikšanos pieņemt Pieteikuma iesniedzējas blakus sūdzību (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 17.–24. lp.*).

Līdz ar to, nevērtējot konkrētas privāto tiesību juridiskās personas spēju veikt pieprasīto maksājumu, nav iespējams apgalvot, ka tai ir pietiekami finanšu līdzekļi, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Lai gan privāto tiesību juridiskajai personai ir jābūt spējīgai plānot savus finanšu līdzekļus, lai varētu segt savus izdevumus, tomēr jautājumā par tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu nav objektīva pamata pieņemumam, ka ikvienai privāto tiesību juridiskajai personai jāspēj nodrošināt finanšu līdzekļus, kas nepieciešami, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Šāds pieņēmums var radīt tādu demokrātiskā tiesiskā valstī nepieļaujamu situāciju, ka personai nav iespējas īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu un panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu, jo tai nav šā maksājuma veikšanai nepieciešamo finanšu līdzekļu.

Turklāt jāņem vērā, ka ne vienmēr privāto tiesību juridiskajai personai tiesas aizsardzība būs nepieciešama savu tiesību un ar likumu aizsargāto interešu aizsardzībai. Piemēram, biedrība ir tiesīga vērsties tiesā arī nolūkā izmantot tai Biedrību un nodibinājumu likuma 10. panta otrajā daļā noteiktās tiesības aizstāvēt savu biedru, tostarp fizisko personu, tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses. Līdz 2015. gada 3. decembrim, kad stājās spēkā 2015. gada 29. oktobra likums "Grozījumi Civilprocesa likumā", biedrības uz Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 5. punkta pamata bija atbrīvotas no drošības naudas samaksas. Pēc šiem grozījumiem Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 5. punkts tiek piemērots tādējādi, ka biedrība, pat ja tā īsteno savu biedru interešu aizstāvību, nav uz likuma pamata atbrīvota no šā maksājuma veikšanas (*sk., piemēram, Rīgas apgabaltiesas 2019. gada 24. aprīļa lēmumu lietā Nr. C30677817 un Senāta rīcības sēdes 2019. gada 31. janvāra lēmumu lietā Nr. SKC-480/2019*). Tiesību normu nevar izprast ārpus tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē. Tādēļ atbilstoši tiesu praksei šāda privāto tiesību juridiskā persona gadījumā, ja tā būs nonākusi finansiālās grūtībās, nevarēs pretendēt uz atbrīvojumu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Tādējādi var tikt ietekmētas šādas personas iespējas aizsargāt taisnīgā tiesā ne tikai savas, bet arī citu personu, tostarp fizisko personu, tiesības un likumiskās intereses.

13.1.2. Saeima un lietā pieaicinātās personas – tiesībsargs, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docente *Dr. iur.* Daina Ose un zvērināts advokāts *Mg. iur.* Māris Melķis – norāda, ka izskatāmajā lietā nozīme ir arī tam apstāklim, ka gadījumā, ja blakus sūdzība ir pamatota, iemaksātā drošības nauda personai tiek atmaksāta. Saeima vērš uzmanību arī uz to, ka blakus sūdzības izskatīšana prasa salīdzinoši īsāku laiku nekā lietas izskatīšana pēc būtības, tāpēc pamatotas sūdzības gadījumā privāto tiesību juridiskajai personai rodoties tikai īslaicīga rakstura izdevumi (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 64., 83., 122. un 129. lp.*).

Kā secināts iepriekš, drošības naudas mērķis ir sekmēt to, lai personas procesuālās tiesības izmanto godprātīgi, jo blakus sūdzības iesniegšana kavē lietas pamatā esošā civiltiesiskā strīda izšķiršanu pēc būtības. Tāpēc nolūkā veicināt to, ka lietas dalībnieks iesniedz pārdomātu un pamatotu sūdzību, Civilprocesa likuma 43.² panta pirmajā daļā ir noteikts, ka sūdzības noraidīšanas gadījumā drošības nauda netiek atmaksāta. Savukārt drošības nauda tiek atmaksāta pilnā apjomā tad, ja tiesa sūdzību apmierina vai apmierina kādā tās daļā. Tomēr iespējamība, ka drošības nauda var tikt atmaksāta, nemaina faktu, ka privāto tiesību juridiskajai personai, iesniedzot blakus sūdzību, par to ir jāsamaksā.

Tādējādi šāds regulējums pats par sevi nav vērsts uz to, lai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību un ļautu panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu arī tām privāto tiesību juridiskajām personām, kurām nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

Jāņem vērā arī tas, ka apstrīdētā norma ir saistīta ar pienākumu maksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu dažādās tiesvedības procesa stadijās. Proti, līdz ar blakus sūdzību tiesai nākas izšķirt dažādus iepriekšējus un blakus jautājumus, kas radušies gan pirms prasības celšanas, gan arī pašā tiesas procesa laikā, gan arī pēc sprieduma pasludināšanas saistībā ar tā izpildi (*sk.: Ose D., Jonikāns V. Civilprocesa likuma 441. panta komentārs. Grām.: Torgāns K., Laviņš A. (zin. red.) Civilprocesa likuma komentāri. II daļa (29.–60.¹ nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 1023. lpp.*). Nav izslēgta tāda iespējamība, ka privāto tiesību juridiskās personas finanšu līdzekļi ir bijuši pietiekami, lai samaksātu valsts nodevu par prasības pieteikumu, taču tās mantiskais stāvoklis tiesas procesa laikā ir pasliktinājies tiktāl, ka tai vairs nav finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Ja šādā situācijā tiesa pieņēmusi lēmumu par atteikšanos pieņemt prasības pieteikumu, atstājusi prasību bez izskatīšanas vai izbeigusi tiesvedību lietā, privāto tiesību juridiskās personas mantiskais stāvoklis var ietekmēt arī šīs personas tiesības vispār panākt strīda izskatīšanu tiesā pēc būtības. Ja privāto tiesību juridiskā

persona nespēj samaksāt drošības naudu, tai tiek liegta iespēja īstenot tiesības iesniegt blakus sūdzību, lai panāktu strīda izskatīšanu tiesā pēc būtības.

13.2. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka regulējums, kas paredz personas pienākumu maksāt drošības naudu par sūdzības iesniegšanu, nodrošina tiesas darbības efektivitāti un dod iespēju novirzīt resursus citu lietu izskatīšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 20. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-07-01 10. un 11.1. punktu*). Likumdevējs ir tiesīgs šādā nolūkā noteikt personai pienākumu maksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Tomēr, nosakot šādu pienākumu, likumdevējam jāievēro vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas, kā arī starptautiskās un Eiropas Savienības tiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-11-01 15. punktu*). Tātad likumdevējam, lai gan tam ir noteikta rīcības brīvība, tomēr ir arī pienākums noteikt tādu tiesisko regulējumu, lai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Nepieciešamība nodrošināt tiesu sistēmas efektivitāti nevar būt par pamatu tam, lai pieļautu tādu situāciju, ka kādai personu grupai tiesas lēmuma pārsūdzības procesā tiesas pieejamība tiek liegta pēc būtības, tādējādi neļaujot atbilstošā tiesas lēmuma pārsūdzības procedūrā panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu.

Tomēr Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertais pienākums nenozīmē, ka likumdevējam būtu jāparedz tāds regulējums, atbilstoši kuram privāto tiesību juridiskā persona, tiklīdz tā apgalvo, ka tai esot finansiālas grūtības un tādēļ tā nevarot samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, būtu no šā maksājuma atbrīvojama. Vienīgi pienācīgi konstatēti objektīvi apstākļi, citstarp konkrētās personas mantiskais stāvoklis, kas neļauj tai samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, var būt par pamatu šīs personas pilnīgai vai daļējai atbrīvošanai no šā maksājuma. Piemēram, Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā ir konkretizēti vairāki kritēriji, kurus var ņemt vērā, lemjot par nepieciešamību atbrīvot privāto tiesību juridisko personu no tiesāšanās izdevumiem. Proti, var tikt ņemts vērā arī prasības priekšmets, prasītāja saprātīgās izredzes panākt labvēlīgu rezultātu, pieprasītā maksājuma ietekme uz personas tiesībām efektīvi aizstāvēt savas tiesības. Tāpat var tikt ņemta vērā arī attiecīgās privāto tiesību juridiskās personas forma un tas, vai šai juridiskajai personai ir mērķis vai nav mērķa gūt peļņu, kā arī tās dalībnieku vai akcionāru finansiālās iespējas un iespējas no tiem iegūt tiesāšanās izdevumu samaksai nepieciešamo naudas summu (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 22. decembra sprieduma lietā C-279/09 "DEB*

Deutsche Energiehandels-und Beratungsgesellschaft mbH" 61. un 62. punktu, kā arī Eiropas Savienības Tiesas 2012. gada 13. jūnija rīkojuma lietā C-156/12 "*GREP GmbH*" 38. un 44. punktu).

13.3. Tiesiskās valsts princips prasa, lai ikviena civilprocesa rezultāts būtu taisnīgs (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-28-01 12. punktu*). Tomēr Civilprocesa likumā noteiktais tiesiskais regulējums finansiālās grūtībās nonākušai privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pasludināts maksātnespējas process, tiesas lēmuma pārsūdzības procesā neparedz nekādus līdzekļus tiesas pieejamības nodrošināšanai. Tātad netiek nodrošināts tas, lai šāda privāto tiesību juridiskā persona varētu atbilstošā procedūrā panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu. Tādējādi likumdevējs nav pienācīgi un atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām noteicis tiesisko regulējumu, kas tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu.

Līdz ar to apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

14. Apstrīdētā norma bija ietverta Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrajā teikumā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 19. aprīlim. Proti, ar 2021. gada 25. marta likumu "Grozījumi Civilprocesa likumā", kas stājās spēkā 2021. gada 20. aprīlī, no Civilprocesa likuma tika izslēgta 441.¹ panta trešā daļa, bet Civilprocesa likuma 4. nodaļa "Tiesāšanās izdevumi" tika papildināta ar 43.¹ pantu "Drošības nauda". Šā panta otrajā daļā tika noteikts: "Drošības nauda nav jāmaksā personām, kuras saskaņā ar likumu ir atbrīvotas no valsts nodevas. Tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, var pilnībā vai daļēji atbrīvot personu no drošības naudas samaksas."

Tādējādi Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrās daļas otrais teikums tādā pašā veidā turpina regulēt tās pašas tiesiskās attiecības, ko no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim regulēja Pieteikuma iesniedzējas apstrīdētais Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums. Proti, apstrīdētā norma ir ietverta Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrajā daļā kā tās otrais teikums.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tai jānodrošina lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiek novērsts regulējums, kas neatbilst Satversmei vai citām augstāka juridiska

spēka tiesību normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 12.2. punktu*).

Ievērojot minēto, šajā spriedumā izdarītie secinājumi par likumdevēja pienākumu noteikt tādu tiesisko regulējumu, kas tiesas lēmuma pārsūdzības procesā nodrošinātu tiesas pieejamību ikvienai personai, arī privāto tiesību juridiskajai personai, kurai nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, ir attiecināmi arī uz Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrās daļas otro teikumu.

Līdz ar to arī Civilprocesa likuma 43.¹ panta otrās daļas otrais teikums, ciktāl tas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

15. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Savukārt šā likuma 31. panta 11. punkts paredz Satversmes tiesas tiesības spriedumā norādīt brīdi, ar kuru šāda norma zaudē spēku.

Izmantojot minētajā normā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālās sūdzības, pēc iespējas jānovērš personas pamattiesību aizskārums (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Turklāt tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 26. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējai ir piemērots Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim. Minētās tiesību normas atzīšana par spēku zaudējušu no Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža ir vienīgā iespēja aizsargāt šīs personas pamattiesības. Tādēļ attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju tā atzīstama par spēkā neesošu no 2021. gada 1. aprīļa, kad apelācijas instances tiesa, pamatojoties uz šo normu, atstāja negrozītu pirmās instances tiesas lēmumu, ar kuru noraidīts Pieteikuma iesniedzējas lūgums atbrīvot to no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 19.–24. lp.*).

Attiecībā uz citām personām Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otrais teikums redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim, un 43.¹ panta otrās daļas otrais teikums, ciktāl šīs normas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, zaudē spēku no šā sprieduma publicēšanas dienas. Izpildot Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertu pienākumu, likumdevējam jānodrošina tiesību normu atbilstība vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām, kā arī jāsaskaņo paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas atbilstoši racionāla likumdevēja principam.

Līdz brīdim, kad stāsies spēkā regulējums, ar kuru likumdevējs būs izpildījis tam Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertu pienākumu, tiesību normu piemērotājam tiesības uz taisnīgu tiesu tām privāto tiesību juridiskajām personām, kurām nav pietiekamu finanšu līdzekļu, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, jānodrošina, tieši piemērojot Satversmes 92. panta pirmo teikumu un šajā spriedumā ietvertās atziņas. Tiesību normu piemērotājam, ievērojot citstarp šajā spriedumā norādītos kritērijus, ir jāvērtē privāto tiesību juridiskās personas spēja samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Ja tiek konstatēti objektīvi apstākļi, citstarp tāds konkrētās privāto tiesību juridiskās personas mantiskais stāvoklis, kas tai neļauj samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, tiesību normu piemērotājam attiecīgā persona ir pilnībā vai daļēji jāatbrīvo no šā maksājuma.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otro teikumu (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim) un 43.¹ panta otrās daļas otro teikumu, ciktāl šīs normas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.**

2. Attiecībā uz likvidējamo SIA "WINNER" atzīt Civilprocesa likuma 444.¹ panta trešās daļas otro teikumu (redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. marta līdz 2021. gada 19. aprīlim), ciktāl tas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu

no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu,
**par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam
teikumam un spēkā neesošu no tās pamattiesību aizskāruma rašanās
brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 30. martā

lietā Nr. 2021-23-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Aivara Lemberga pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 1. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtās un astotās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtā daļa noteic, ka balsošana vēlētajā atrašanās vietā notiek tikai tad, ja vēlētājs atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts. Savukārt saskaņā ar tā paša panta astoto daļu aizdomās turētajām, apsūdzētajām vai tiesājāmām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, balsošana tiek organizēta šo personu atrašanās vietā šā panta pirmajā un ceturtajā daļā noteiktajā kārtībā (turpmāk kopā – apstrīdētās normas).

2. **Pieteikuma iesniedzējs – Aivars Lembergs** (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētās normas viņam ierobežo Satversmes 101. panta pirmajā daļā un otrās daļas pirmajā teikumā garantētās tiesības, ciktāl šīs normas liedz pašvaldības domes vēlēšanās balsot personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums un kuras atrodas brīvības atņemšanas vietā, kas nav tā apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā šīs personas ir reģistrētas. Pieteikuma iesniedzējam kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, un viņš atrodas ieslodzījuma vietā tāda vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā viņš nav reģistrēts. Lai varētu īstenot savas tiesības balsot pašvaldības domes vēlēšanās, Pieteikuma iesniedzējs vērsies ar iesniegumu Centrālajā vēlēšanu komisijā un pie procesa virzītāja – Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas –, bet viņa lūgums atteikts.

Apstrīdētās normas formāli esot noteiktas ar likumu, tomēr konkrētājā gadījumā tās neesot likums materiālā nozīmē, jo šīs normas esot pretrunā ar labas likumdošanas principu. Proti, likumdevējs neesot pārbaudījis to atbilstību Satversmei, ņemot vērā Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos paustās atziņas. Tas, ka Saeimas vēlēšanu likums tika pārskatīts, liecinot, ka Saeimas deputāti izpratuši nepieciešamību demokrātiskā valstī nodrošināt mehānismu, kā vēlētajī, kuriem kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums vai kuri izcieš ar brīvības atņemšanu saistītu sodu, varētu bez nepamatotiem ierobežojumiem realizēt savas tiesības balsot vēlēšanās. Tomēr likumdevējs neesot rīkojies, paredzot līdzīgu regulējumu arī Pašvaldības domes vēlēšanu likumā, un tādējādi esot pieļāvis Satversmes 101. panta pārkāpumu pretēji Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos paustajām atziņām.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētajās normās noteiktajam ierobežojumam nav Satversmes 116. pantā minētā legītimā mērķa, tāpēc apstrīdētās normas esot pretrunā ar Satversmes 101. panta pirmo daļu un otrās daļas pirmo teikumu. Pēc Pieteikuma iesniedzēja domām, Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtās daļas mērķis visdrīzāk ir atvieglot pašvaldību domju vēlēšanu komisiju darbu, atbrīvojot tās no pienākuma organizēt balsošanu tiem vēlētajiem, kuri atrodas ārpus attiecīgā vēlēšanu apgabala teritorijas. Tomēr mērķis atvieglot izpildvaras darbu pats par sevi neatbilstot nevienam no Satversmes 116. pantā minētajiem legītimajiem mērķiem. Savukārt Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta astotā daļa, ciktāl tā attiecinā uz apcietinātajām personām to kārtību, kāda pirms tam bija paredzēta vienīgi personām, kuras nevar ierasties vēlēšanu iecirknī veselības stāvokļa dēļ, un jo īpaši – ciktāl tā attiecinā uz apcietinātajām personām tādu ierobežojumu, ka personai jāatrodas sava vēlēšanu apgabala teritorijā, drīzāk esot uzskatāma par likumdevēja kļūdu. Šāda ierobežojuma objektīvu pamatojumu neesot iespējams rast. Turklāt Pieteikuma iesniedzējs izteicis viedokli arī par samērīguma principa ievērošanu, proti, pastāvot citi, alternatīvi risinājumi, kas mazāk ierobežotu Satversmes 101. panta pirmajā daļā un otrās daļas pirmajā teikumā Latvijas Republikas pilsonim garantētās pamattiesības, bet būtu tikpat iedarbīgi kā balsošana ieslodzījuma vietā vai balsošana pa pastu.

Pamattiesību ierobežojums neesot samērīgs, proti, labums, ko no tā iegūst sabiedrība, neesot lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu. Sabiedrības labums jeb interese apstrīdētajās normās neesot konstatējama, jo par sabiedrības interesi nevarot uzskatīt pašvaldību vēlēšanu komisiju darba atvieglošanu. Tieši pretēji – sabiedrība esot ieinteresēta, lai vēlēšanās piedalītos pēc iespējas vairāk pilsoņu un lai pilsoņu iesaistīšanās demokrātiskajā procesā netiktu apgrūtināta. Tādējādi tiktu panākta ievēlētu pašvaldību domju plašāka legītimāte un ļauts ievēlēt

tādu pašvaldības domes sastāvu, kas precīzāk atspoguļotu vietējo vēlētāju kopuma viedokli. Sabiedrības interesēs esot ne vien tas, lai Pašvaldības domes vēlēšanu likumā būtu formāli ietvertas tiesības balsot pašvaldības domes vēlēšanās aizdomās turētajām, apsūdzētajām un tiesājāmām personām, ja tām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums, bet arī tas, lai attiecīgās personas šīs pamattiesības varētu faktiski īstenot.

Ierobežojumu noteikšana balsošanai pašvaldības domes vēlēšanās apcietinātām personām, kuras uzskatāmas par nevainīgām, ja attiecīgie ierobežojumi nav nepieciešami kriminālprocesuālo darbību veikšanai vai kārtības un drošības uzturēšanai ieslodzījuma vietā, bet faktiski liedz apcietinātajām personām balsot pašvaldības domes vēlēšanās, neesot pieļaujama un neesot samērīga.

Viedoklī par lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzējs norāda – neviena pieaicinātā persona nav apgalvojusi, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 101. pantam. Pieteikuma iesniedzējs nepiekrīt Saeimas viedoklim, proti, tam, ka viņa pamattiesību aizskārums ir radies nevis apstrīdēto normu, bet gan to nepareizas piemērošanas dēļ. Apstrīdētajās normās ietvertais tiesiskais regulējums esot nepārprotams, un šīs normas neesot iespējams interpretēt tādējādi, ka no tām izrietētu apcietinātās tiesības balsot pašvaldību vēlēšanās, ja viņš neatrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts. Šādu apstrīdēto normu interpretācijas rezultātu nevarot panākt ne ar vienu tiesību normu interpretācijas metodi, jo likumdevējs esot izsmēļoši noteicis, kurām apcietinātajām personām tiek organizēta balsošana to atrašanās vietā. Pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka izskatāmā lieta neattiecas tikai uz šauru personu loku, bet skar vietējās varas demokrātiskās legimitācijas procesu, proti, vēlēšanu vispārsvārīgumu. Turklāt no ieslodzījuma vietu pārvaldes sniegtās informācijas esot redzams, ka apcietināto personu skaits ir ievērojams.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – atbildes rakstā norāda, ka no apstrīdētajām normām neizriet Satversmes 101. pantā noteikto tiesību ierobežojums, kā arī lūdz izbeigt tiesvedību izskatāmajā lietā.

Pēc Saeimas ieskata, saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu tiesvedība izskatāmajā lietā būtu izbeidzama, jo pieteikums neatbilstot Satversmes tiesas likuma 19.² panta otrās daļas prasībām. Nepastāvot arī šā likuma 19.³ panta trešajā daļā minētie apstākļi, kuru dēļ Satversmes tiesa būtu tiesīga izskatīt ierosināto lietu, jo konkrētā pieteikuma izskatīšana neesot vispārsvārīga. Pieteikuma iesniedzējam esot bijusi iespēja, ievērojot subsidiaritātes principu, vērsties administratīvajā tiesā pirms konstitucionālās sūdzības iesniegšanas. Iestādes bezdarbība, nenodrošinot Pieteikuma iesniedzējam iespēju balsot tajā vēlēšanu

apgabālā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts, esot vērtējama kā faktiskā rīcība. Tā esot pārbaudāma administratīvajā tiesā, kas uzskatāma par efektīvu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekli. Turklāt persona varot arī prasīt no iestādes tai labvēlīgu faktisko rīcību, citstarp prasīt, lai iestāde tai nodrošina tiesības balsot tajā vēlēšanu apgabalā, kura vēlētāju sarakstā persona ir reģistrēta. Tāpat administratīvajā procesā esot iespējams saņemt arī atbilstīgu atlīdzinājumu par iestādes prettiesisku faktisko rīcību.

Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums izrietot nevis no apstrīdētajām normām, bet tieši no tiesību normu nepareizas piemērošanas, jo tās personas, kurām Latvijas Republikā nav tiesību vēlē domi, likumdevējs izsmēloši norādījis Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. pantā un šo personu lokā nav iekļautas apsūdzētās personas, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums. Turklāt šādu uzskatu esot apstiprinājusi arī Administratīvā apgabaltiesa, atzīstot, ka tādām personām kā Pieteikuma iesniedzējs ir nodrošināmas tiesības balsot tajā vēlēšanu apgabalā, kura vēlētāju sarakstā attiecīgā persona ir reģistrēta. Saskaņā ar Vēlētāju reģistra likuma 2. pantu vēlētāju reģistrs nodrošinot citstarp to personu uzskaiti, kurām atbilstoši Pašvaldības domes vēlēšanu likumam ir tiesības vēlē Latvijas Republikā. Ja persona, kurai piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums –, ir iekļauta vēlētāju reģistrā, tad šādai personai vajagot būt nodrošinātām tiesībām balsot pašvaldības domes vēlēšanās tajā vēlēšanu apgabalā, kura vēlētāju sarakstā šī persona ir reģistrēta.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka likumdevējs ir paredzējis apcietinājumā esošām personām tiesības balsot un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta astotajā daļā noteicis, ka aizdomās turētajām, apsūdzētajām vai tiesājamām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, balsošana tiek organizēta šo personu atrašanās vietā. Attiecībā uz šīm personām tiek piemērota Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta pirmā un ceturrtā daļa, kas nosaka: ja atsevišķi vēlētāji veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties vēlēšanu telpās, iecirkņa komisija, pamatojoties uz šo vēlētāju vai viņu pilnvarotas personas rakstveida iesniegumu, kas reģistrēts īpašā žurnālā, organizē balsošanu šo vēlētāju atrašanās vietā, nodrošinot aizklātību. Tomēr balsošana vēlētāja atrašanās vietā notiekot tikai tad, ja vēlētājs atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts. Savukārt tad, ja vēlētājs atrodas cita vēlēšanu apgabala teritorijā, viņam faktiski netiekot nodrošinātas vēlēšanu tiesības.

Atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem apcietinātās personas tiek izvietotas izmeklēšanas cietumos, kur tām jāatrodas tikmēr, kamēr nav nodrošināta kriminālprocesā piemērotā drošības līdzekļa – apcietinājums – izpilde. Kriminālprocesa norises laikā lēmumus attiecībā uz apcietinātajiem

pieņemot konkrētā procesa virzītājs, proti, pēc procesa virzītāja pieprasījuma apcietināto varot ievietot īslaicīgās aizturēšanas vietā uz laiku, kas nepieciešams procesuālo darbību veikšanai un tiesas procesiem. No spēkā esošā tiesiskā regulējuma izrietot, ka apcietināto var pārvietot uz citu vietu tikai likumā noteiktajos gadījumos un par nepieciešamību apcietināto pārvietot ārpus ieslodzījuma vietu sistēmas lemj procesa virzītājs.

Tieslietu ministrija atzīst, ka tehnisku risinājumu neesības dēļ personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, tiek ierobežotas tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, ja šīs personas atrodas slēgta tipa iestādē un apcietinājuma vieta nesakrīt ar vēlēšanu apgabalu, kurā attiecīgā persona ir reģistrēta kā vēlētājs. Tomēr šī problēma neesot tikai tehniska vien, jo pilsoņtiesību ierobežošana apcietinātajiem esot uzskatāma par apcietināto personu tiesību pārkāpumu. Vēlēšanu tiesības esot atzītas par svarīgākajām politiskajām tiesībām, un valsts pienākums esot nodrošināt, lai tās būtu praktiski īstenojamas bez nepamatotiem ierobežojumiem.

5. Pieaicinātā persona – Iekšlietu ministrija – norāda, ka tā savas kompetences ietvaros nevar sniegt viedokli par jautājumiem, kam ir nozīme izskatāmajā lietā.

Iekšlietu ministrija paskaidro, ka tā piedalījusies likumprojekta "Grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā" sagatavošanā, attiecīgo likumu Saeima pieņēmusi 2020. gada 11. jūnijā un ar to citstarp grozīts Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. pants. Taču Iekšlietu ministrijas sniegtie priekšlikumi neesot skāruši apstrīdētajās normās ietverto tiesisko regulējumu, bet bijuši saistīti ar citām Pašvaldības domes vēlēšanu likuma normām.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas, ciktāl tās liedz aizdomās turētajām, apsūdzētajām vai tiesājāmām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, balsot ieslodzījuma vietā, kas atrodas ārpus tā vēlēšanu apgabala teritorijas, kura vēlētāju sarakstā šīs personas ir reģistrētas, ierobežo Satversmes 101. pantā personām garantētās tiesības.

Tiesībsargs uzskata: lai arī Saeima atsaucas uz administratīvās tiesas praksi, kurā atzītas apcietināto personu tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās arī tad, ja šīs personas atrodas apcietinājuma vietā ārpus attiecīgā vēlēšanu apgabala, minētie nolēmumi attiecas uz pārkāpuma atzīšanu, nevis uz tiesību nodrošināšanas mehānismu. Pat ja tiesas atzīst apcietināto tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās arī tad, ja viņi atrodas ārpus attiecīgā vēlēšanu apgabala, neskaidrs un nenoregulēts paliekot jautājums par balsošanas organizēšanu ieslodzījuma vietās un vēlēšanu iecirkņos. Tiesībsargs uzskata, ka ir pamats pieteikumu izvērtēt

pēc būtības, jo konkrētā konstitucionālā sūdzība esot vispārsvarīga, jo īpaši ņemot vērā norādi uz tiesību aizsardzības līdzekļa neefektivitāti un nepieciešamību izvērtēt normatīvā regulējuma trūkumus.

Satversmes 101. pants garantējot pilsoņiem vairākas formas, kādās viņi var īstenot savu līdzdalību valsts un pašvaldību darbībā. Ar līdzdalību valsts un pašvaldību darbībā pamatā esot saprotamas tiesības, balsojot un kandidējot vēlēšanās, piedalīties likumdevēja – Saeimas – un pašvaldību veidošanā. Līdzdalības formas varot izpausties tiešā vai netiešā veidā, un tās nedrīkstot būt formālas – līdzdalībai vajagot būt efektīvai, jo tikai efektīva piedalīšanās atbilstot tautvaldības principam. Arī šo tiesību aizsardzības mehānismiem vajagot būt efektīviem. Valstij ne tikai vajagot garantēt pilsonim formālas tiesības, bet tai esot pienākums arī radīt priekšnoteikumus (iespēju), lai pilsonis būtu spējīgs piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, to darot apzināti un izprotot būtību.

Ierobežojums, kas liedz apcietinātajām personām, atrodoties ieslodzījuma vietā, piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, ja šīs personas neatrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā ir reģistrētas, noteikts Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtajā daļā. Ierobežojums esot noteikts ar likumu, kas pieņemts likumā noteiktajā kārtībā. Apstrīdētās normas ļaujot apcietinātajām un tiesājamām personām piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, tomēr minētā panta ceturtajā daļā esot uzlikts vēlēšanu tiesību ierobežojums, nosakot, ka balsošana vēlētāja atrašanās vietā notiek tikai tad, ja vēlētājs atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts. Vērtējot ierobežojuma legītīmo mērķi, tiesībsargs norāda, ka valsts iestāžu faktiskās grūtības nodrošināt ieslodzījuma vietās ilgstoši esošo personu piedalīšanos pašvaldības domes vēlēšanās nav identificējamas ar legītīmu mērķi. Šāds legītīmais mērķis esot apšaubāms, jo nesamērīgi ierobežojot personu pamattiesības, proti, tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās. Speciālā tiesību norma nedrīkstētu sašaurināt indivīdiem Satversmes 101. pantā garantētās tiesības.

Tiesībsargs apšauba to, ka ir izvērtēti alternatīvi līdzekļi vēlēšanu tiesību nodrošināšanai apcietinātajām personām ieslodzījuma vietās. Šajā ziņā esot saskatāmas organizatoriskas problēmas, proti, esot ļoti sarežģīti gan nogādāt attiecīgos vēlētājus atbilstošajos vēlēšanu iecirkņos, gan panākt, ka dažādu vēlēšanu iecirkņu pārstāvji ierodas balsojuma pieņemšanai ieslodzījuma vietās. Tomēr neesot vērtēts tas, vai nepastāv alternatīvi veidi, kā varētu nodrošināt ieslodzījuma vietās esošo personu līdzdalību pašvaldības domes vēlēšanās.

Šobrīd valsts spējot organizēt un nodrošināt dalību pašvaldības domes vēlēšanās tiem Latvijas pilsoņiem, kuri dzīvo ārvalstīs. Tādējādi esot iespēja izvērtēt, vai arī apcietinātajām personām ieslodzījuma vietās nevarētu

organizēt piedalīšanos pašvaldības domes vēlēšanās ar balsojumu pa pastu vai rast citas alternatīvas, kas mazāk ierobežotu personām garantētās tiesības. Apcietinātajām personām būtu nodrošināmas tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, jo pašvaldība, pie kuras aizdomās turētā, apsūdzētā vai tiesājamā persona pieder, būšot primārais atbalsta sniedzējs šai personai pēc atbrīvošanas no apcietinājuma.

2014. gada 13. februārī tiesībsargs nosūtījis atzinumu Tieslietu ministrijai, Centrālajai vēlēšanu komisijai un Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijai, norādot, ka pārbaudes lietā tika konstatēti nopietni trūkumi normatīvajā regulējumā attiecībā uz apcietināto personu iespējām efektīvi realizēt savas likumā noteiktās tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās. Tiesībsargs lūdzis Tieslietu ministriju sadarbībā ar atbildīgajām iestādēm līdz 2014. gada 1. oktobrim novērst trūkumus attiecīgajos normatīvajos aktos un viņu par to informēt.

7. Pieaicinātā persona – Centrālā vēlēšanu komisija – uzskata, ka saskaņā ar spēkā esošo tiesisko regulējumu vēlēšanu komisijām un vēlēšanu iecirkņu komisijām ir jāievēro Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturrtās daļas nosacījums, proti, balsošana vēlētajā atrašanās vietā notiek tikai tad, ja vēlētais atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētajū sarakstā viņš ir reģistrēts. Lai nodrošinātu balsošanu citos gadījumos, nepieciešami šā likuma grozījumi, kuros būtu noteikta kārtība, kādā vēlēšanu tiesības ir īstenojamas.

Tiesiskās palādvības un vienlīdzības principi no valsts prasot savlaicīgu un precīzu likuma regulējumu visos jautājumos, kas skar vēlēšanu norisi, lai vēlēšanu likumā ietvertās tiesības vienlīdzīgi varētu izmantot visi vēlēšanu procesa dalībnieki. Vēlēšanu procesā neesot pieļaujama brīva, patvaļīga tiesību normu interpretācija, kas novestu pie atšķirīgas vēlēšanu komisiju rīcības pēc būtības vienādos gadījumos un tādējādi dotu pamatu apšaubīt vēlēšanu rezultātu legitimitāti.

2016. gadā Centrālā vēlēšanu komisija, ņemot vērā tiesībsarga atzinumu pārbaudes lietā par apcietināto personu tiesībām piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās un Administratīvās apgabaltiesas atziņas, esot vērtējusi jautājumu par vēletājiem, kuri nevar nobalsot vēlēšanu dienā vai iepriekšējās balsošanas dienās, ja ilgāku laiku pirms vēlēšanu dienas neatrodas tajā administratīvajā teritorijā, kurā tiem deklarēta dzīvesvieta, piemēram, par personām, kuras uzturas sociālās aprūpes centros, aizdomās turētajām un apsūdzētajām personām, kuras atrodas apcietinājumā, kā arī personām, kuras vēlēšanu laikā uzturas slimnīcās. Kā problēmas risinājums ieteikts Latvijas teritorijā ieviest balsošanu pa pastu. Tā kā Centrālajai vēlēšanu komisijai nav likumdošanas iniciatīvas tiesību, attiecīgs likumprojekts ticis iesniegts Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijai ar lūgumu to

virzīt izskatīšanai Saeimā, taču Saeimas sēdē likumprojekts esot noraidīts. Atkārtoti šādus priekšlikumus Centrālā vēlēšanu komisija parlamentā neesot rosinājusi. Savukārt pēc 2021. gada pašvaldību domju vēlēšanām komisija esot sniegusi Tieslietu ministrijai viedokli par to, kā turpmāk varētu tikt nodrošinātas iespējas balsot apcietinājumā esošajām personām, kuras neatrodas savā vēlēšanu apgabalā.

8. Pieaicinātā persona – Ieslodzījuma vietu pārvalde – uzskata, ka apcietinātajam, kurš vēlas piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, bet atrodas ieslodzījuma vietā citā administratīvajā teritorijā, vajadzētu būt nodrošinātai iespējai piedalīties vēlēšanās. Proti, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. pantā citstarp uzsvērts, ka katram pilsonim bez jebkādas diskriminācijas un bez nepamatotiem ierobežojumiem jābūt tiesībām un iespējai balsot.

Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 4. panta trešā daļa paredzot izņēmuma gadījumu, kad apcietinātais no ieslodzījuma vietas var tikt pārvietots uz citu vietu. Proti, pēc procesa virzītāja pieprasījuma apcietināto varot ievietot īslaicīgās aizturēšanas vietā uz laiku, kas nepieciešams procesuālo darbību veikšanai un tiesas procesiem. Savukārt Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 11.¹ panta pirmā daļa nosakot, ka Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieks, ievērojot medicīniskos, drošības un noziedzības novēršanas kritērijus, var pārvietot apcietināto uz citu izmeklēšanas cietumu. Saskaņā ar minētā panta otro daļu tā izmeklēšanas cietuma administrācija, uz kuru pārvietots apcietinātais, informējot procesa virzītāju par apcietinātā pārvietošanu uz konkrēto izmeklēšanas cietumu. No šā tiesiskā regulējuma izrietot, ka apcietināto nevar pārvietot uz jebkuru vietu ar jebkuru iemeslu, piemēram, uz citu administratīvo teritoriju, lai nodrošinātu viņa piedalīšanos pašvaldības domes vēlēšanās, bet var apcietināto pārvietot tikai likumā paredzētajos gadījumos. Par nepieciešamību apcietināto pārvietot ārpus ieslodzījuma vietas lemjot konkrētā procesa virzītājs.

9. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Eiropas studiju fakultātes profesore Dr. iur. Ilga Kreituse – uzskata, ka vēlēšanu tiesību īstenošanas mehānismam jāattiecas vienādi pret visiem pilsoņiem, kuriem ir vēlēšanu tiesības.

Vēlētājs, kurš uzturas ārvalstī, vēlēšanās var piedalīties, balsojot pa pastu. Līdzīga vēlēšanu tiesību realizācijas iespēja varot tikt piemērota citām pilsoņu grupām, kas noteiktu apstākļu dēļ vēlēšanu laikā neatrodas savā vēlēšanu apgabalā. Balsojums pa pastu atbilstot politisko tiesību realizācijas pilnveidei, ņemot vērā mūsdienu tehnoloģiskās iespējas. Neesot pieņemams tas, ka ar vēlēšanu tiesību ierobežojumiem saistīti jautājumi būtu jārisina individuāli attiecībā uz katru atsevišķo individu.

10. Pieaicinātā persona – *Mg. soc. pol. Arnis Cimdars* – norāda, ka līdzšinējie grozījumi Pašvaldības domes vēlēšanu likumā attiecībā uz apcietināto personu iespējām piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās nav bijuši galvenie vēlēšanu kārtības grozījumi. Visbiežāk šā likuma normas esot grozītas sakarā ar līdzīgām izmaiņām Saeimas vēlēšanu likumā vai Eiropas Parlamenta vēlēšanu likumā. Latvijā, atšķirībā no citām Eiropas valstīm, neesot vēlēšanu kodeksa. Tādēļ dažādie vēlēšanu likumi netiekot grozīti vienlaicīgi.

Visbūtiskākās izmaiņas, kas ieviestas Pašvaldības domes vēlēšanu likumā un īsā laikā varētu ietekmēt arī apcietināto personu iespējas balsot pašvaldības domes vēlēšanās, esot veiktas 2020. gadā, ieviešot pašvaldības domes vēlēšanās jaunu balsošanas procedūru – balsošanu pa pastu – gadījumos, kad vēlētais uzturas ārvalstī.

11. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes docētāja *Dr. iur. Kitija Bite* – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 101. pantam. Lai arī likumdevējs ar tiesību normu var ierobežot personas tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, šādi ierobežojumi nedrīkstot būt diskriminējoši pret apcietinājumā esošu personu, kura atrodas ieslodzījuma vietā nevis savas, bet citas pašvaldības teritorijā.

ANO Cilvēktiesību komiteja noteikusi, ka pilsoņu tiesības piedalīties valsts lietu kārtošana, balsošanas tiesību īstenošana un tiesības uz vienlīdzīgu pieeju valsts dienestam nevar tikt ierobežotas citādi kā tikai uz likuma pamata un objektīvu iemeslu dēļ. Starptautiskās cilvēktiesību aizsardzības normas nosakot gan personas tiesības piedalīties valsts pārvaldē, izmantojot balsošanas tiesības un tiesības tikt ievēlētai, gan arī valsts pienākumu nodrošināt šīs tiesības bez diskriminācijas un nepamatotām atšķirībām. Tātad nepietiekot ar tiesību normām, kas ierobežo vai aizliedz dalību vēlēšanās, bet esot nepieciešams arī izvērtēt, kādi objektīvi iemesli varētu būt par pamatu vēlēšanu tiesību ierobežošanai vai aizliegumam, jo vēlēšanas esot viens no veidiem, kādos izpaužas līdzdalība publiskajā pārvaldē.

Ar vēlēšanu tiesību ierobežojumu, proti, aizliegumu piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, esot konkretizēta Satversmes 101. panta otrās daļas ģenerālklausula "pilntiesīgi Latvijas pilsoņi". Pašvaldību konkrētā administratīvajā teritorijā varot vēlēti tie Latvijas pilsoņi, kuri atbilst Pašvaldības domes vēlēšanu likumā izvirzītajiem kritērijiem un neizcieš sodu brīvības atņemšanas vietās. Tomēr likumdevējs personas atrašanos ieslodzījuma vietā neesot noteicis par balsošanas aizlieguma kritēriju, jo aizdomās turētais vai apsūdzētais, kuram kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums, var piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās.

Atbilstoši apstrīdētajām normām balsošana vēlētāja atrašanās vietā notiekot tikai tad, ja vēlētais atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta astotā daļa skaidri atspoguļojot likumdevēja izšķiršanos par brīvības atņemšanas soda nošķiršanu no apcietinājuma kā drošības līdzekļa, kamēr attiecībā uz personu saskaņā ar nevainīguma prezumpciju nav stājies spēkā notiesājošs spriedums un tā ir atzīstama par aizdomās turamo vai apsūdzēto. Persona, kurai piemērots aizdomās turamā vai apsūdzētā statuss un noteikts drošības līdzeklis – apcietinājums –, saglabājot saikni ar savu pašvaldību, un tai esot saglabājamās tiesības piedalīties lemtā par pašvaldībai saistošiem jautājumiem, tostarp piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās. Savukārt persona, kurai ir notiesātā statuss un kura izcieš brīvības atņemšanas sodu ieslodzījuma vietā, uz īsāku vai ilgāku laiku saikni ar pašvaldību zaudējot, un tāpēc likumdevējs esot ierobežojis šādas personas tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās. Tādējādi likumdevējs personai Satversmē garantētās tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās esot ierobežojis minimālā apmērā, šīs tiesības atņemot tikai tām personām, kuras uz notiesājoša sprieduma pamata izcieš brīvības atņemšanas sodu, un šāds ierobežojums esot atzīstams par Satversmei atbilstošu.

Būtisks esot vēl viens apstrīdētajā normā ietvertais aspekts – ieslodzījuma vietas ģeogrāfiskais izvietojums un atrašanās konkrētas pašvaldības administratīvajā teritorijā. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtdaļa nosakot, ka vēlēšanu tiesības var tikt īstenotas vēlētāja atrašanās vietā tikai tad, ja vēlētais atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts. Šī norma no vēlētāju loka izslēdzot tās personas, kuras saskaņā ar tā paša panta astoto daļu varētu balstot kā aizdomās turamie vai apsūdzētie, kuriem piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums.

Šī likumdevēja izšķiršanās kļuvusi par iemeslu tam, ka cilvēktiesību īstenošanas iespējas divām identiskām personu grupām ir atšķirīgas. Pie pirmās grupas piederot personas, kuras atrodas ieslodzījuma vietā tās pašvaldības teritorijā, kuras vēlētāju sarakstā ir reģistrētas, – šīs personas varot īstenot savas vēlēšanu tiesības. Savukārt pie otras grupas piederot personas, kuras atrodas ieslodzījuma vietā nevis tās pašvaldības teritorijā, kuras vēlētāju sarakstā ir reģistrētas, bet gan citas pašvaldības teritorijā, – šīs personas nevarot īstenot savas vēlēšanu tiesības. Kaut arī visu šo personu tiesiskais statuss ir identisks – aizdomāts turētais vai apsūdzētais – un tām piemērots identisks drošības līdzeklis – apcietinājums –, tās nevarot vienlīdzīgi realizēt savas vēlēšanu tiesības. Turklāt persona pati nevarot izvēlēties, kurā ieslodzījuma vietā tā tiks turēta.

Likumdevēja izšķiršanās par šādu pamattiesību ierobežošanu, turklāt nenorādot objektīvus iemeslus, neesot pamatota. Personas tiesības piedalīties pašvaldības darbā esot ierobežotas, ja tai piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums – un tās ieslodzījuma vieta atrodas citas pašvaldības administratīvajā teritorijā. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta astotā daļa nosakot tādus vēlēšanu tiesību ierobežojumus, kuri ir atkarīgi no ieslodzījuma vietu ģeogrāfiskā izvietojuma, un tāpēc neatbilstot Satversmes 101. pantā ietvertajām vēlēšanu tiesībām.

12. Pieaicinātā persona – *Mg. iur. Ērika Gribonika* – norāda, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmei.

Drošības līdzeklis – apcietinājums – esot vērsts uz Kriminālprocesa likuma 1. pantā definētā kriminālprocesa mērķa sasniegšanu un piemērojams bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē. Personas atrašanās apcietinājumā neesot pamats citstarp tās aktīvo vēlēšanu tiesību ierobežošanai, ja tas nav nepieciešams taisnīga krimināltiesisko attiecību noregulējuma panākšanai un sabiedrības aizsardzībai pret izolējamu personu.

Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 5. un 6. pants, konkrētējot Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertās tiesības, nosakot, ka starp tām personām, kurām ir tiesības vēlēties pašvaldības domi, ir arī personas, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums. Savukārt apstrīdētās normas, paredzot kārtību, kādā personas, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, var īstenot aktīvās vēlēšanu tiesības, saturot arī papildu pazīmi, proti, prasību pēc personas atrašanās tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētajū sarakstā attiecīgā persona ir reģistrēta. Līdz ar to apstrīdēto normu aptvertais personu loks ir sašaurināts un attiecīgi sašaurināts ir arī Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 5. pantā ietvertās tiesību normas regulēšanas priekšmets.

Likumdevējs esot izsmēloši noteicis, kurām apcietinātajām personām tiek organizēta balsošana, un apstrīdētajās normās uzsvēris, ka tikai tās personas, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums un kuras atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētajū sarakstā tās ir reģistrētas, var piedalīties balsošanā. Par to liecinot arī apstrīdēto normu pieņemšanas process. Proti, pirms 2004. gada 11. novembra likuma "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā" pieņemšanas jau esot paredzēta tāda prasība, ka personai, lai tā varētu īstenot aktīvās vēlēšanu tiesības, jāatrodas savas pašvaldības teritorijā. Nosakot tādu pašu kārtību attiecībā uz personām, kurām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums, likumdevējs esot apzināti precizējis, ka, paplašinot to subjektu loku, kuriem ir tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, šīs tiesības tomēr nav paredzēts attiecināt uz

visām personām, kurām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums. Tādējādi secināms, ka likumdevējs apzināti nav vēlējies piešķirt tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās tām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums un kuras neatrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā ir reģistrētas.

Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 104. panta otro daļu tiesai, ja tā uzskata, ka apstrīdētās tiesību normas neatbilst Satversmei vai starptautisko tiesību normai (aktam), tiesvedība lietā esot jāaptur un jānosūta motivēts pieteikums Satversmes tiesai, un Pieteikuma iesniedzējam konkrētajā gadījumā neesot iespēju aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem.

Lai arī faktiski abas personu grupas – personas, kuras izcieš cietumsodu, un personas, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, – atrodas brīvības atņemšanas iestādēs, tās esot nošķiramas, jo atrodoties atšķirīgos apstākļos. Par apcietinājuma un brīvības atņemšanas atšķirībām liecinot to mērķi – personas atrašanās apcietinājumā un brīvības atņemšanas soda izciešana esot divi atšķirīgi personas tiesiskie stāvokļi. Tāpat arī regulējums, kāds piemērojams attiecībā uz minētajām personu grupām, esot atšķirīgs. Līdz ar to atšķirīgi varot būt arī gadījumi, kad pieļaujama šo personu pamattiesību ierobežošana, un apmērs, kādā tā pieļaujama.

Apstrīdētajās normās personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, paredzētais ierobežojums neesot atkarīgs no apcietinātā personības, izdarītā noziedzīgā nodarījuma vai kādu citu ar konkrēto personu saistītu apstākļu izvērtējuma. Ierobežojums esot atkarīgs tikai no vienīgi no personas atrašanās vai neatrašanās tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā persona ir reģistrēta, tādēļ nevarot atzīt, ka ierobežojums būtu objektīvi pamatots un saprātīgs. Neesot skaidrs arī tas, kādas Satversmē garantētās vērtības likumdevējs vēlējies ar attiecīgo ierobežojumu aizsargāt. Finanšu vai cilvēkresursu trūkums neesot pietiekams iemesls tam, lai ierobežotu citstarp to personu tiesības vēlēties pašvaldības domi, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums.

Ikvienai personai, kurai kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums, no šīm īpašajām pakļautības attiecībām ar valsti izrietošais ievainojamības, neaizsargātības stāvoklis nosakot nepieciešamību stingri ievērot šādas personas pamattiesības un nodrošināt tai efektīvu iespēju šīs tiesības īstenot. Apstrīdētās normas ierobežojot tādu personu pamattiesības, kuru pārvietošanās brīvība ir ierobežota un atrašanās vieta noteikta neatkarīgi no to gribas, un šāds ierobežojums neesot attaisnojams.

Secinājumu daļa

13. Saeima, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, lūdz izbeigt tiesvedību lietā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmei.

Pēc Saeimas ieskata, tiesvedība izskatāmajā lietā būtu izbeidzama, jo pieteikums neatbilstot Satversmes tiesas likuma 19.² panta otrās daļas prasībām, proti, Pieteikuma iesniedzējs neesot izmantojis vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus. Saeima norāda, ka nepastāv arī šā likuma 19.² panta trešajā daļā minētie apstākļi, kuru dēļ Satversmes tiesa būtu tiesīga izskatīt ierosināto lietu, jo konkrētā pieteikuma izskatīšana neesot vispārsvērīga. Turklāt Saeima uzskata, ka Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums izriet nevis no apstrīdētajām normām, bet gan no to nepareizas piemērošanas (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 33. lp. un 7. sēj. 149.–150. un 154. lp.*).

Savukārt Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētās normas ir imperatīvas un ir formulētas nepārprotami, kā arī nepieļauj izņēmumus. Pieteikuma iesniedzējs atrodies šo normu tvērumam tipiskā situācijā, un viņam neesot tādu tiesību aizsardzības līdzekļu, kas ļautu panākt, lai attiecīgās pašvaldības vēlēšanu komisija nodrošina viņam iespēju balsot 2021. gada 5. jūnija pašvaldības domes vēlēšanās. Tā kā Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums izrietot tieši no apstrīdētajām normām, tad nepastāvot reāli un efektīvi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi viņa pamattiesību aizskāruma novēršanai, turklāt Satversmes tiesas likums nepieprasot izsmelt formāli pastāvošas iespējas (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 4.–5. lp.*).

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmajā daļā noteiktais dod Satversmes tiesai tiesības izbeigt lietu, bet neparedz pienākumu to izbeigt. Ja lietā ir sniegti argumenti par tiesvedības izbeigšanu, tiesa tos izvērtē pirms apstrīdētās normas satversmības izvērtēšanas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 15. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-63-01 13. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs, vai ir pamats izbeigt tiesvedību izskatāmajā lietā.

14. Lai izlemtu jautājumu par tiesvedības izbeigšanu pēc Saeimas lūguma, izskatāmajā lietā Satversmes tiesai jānoskaidro: 1) vai Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums izriet tieši no apstrīdētajām normām un 2) vai Pieteikuma iesniedzējam bija tādas iespējas aizstāvēt savas pamattiesības, kas var tikt uzskatītas par vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem Satversmes tiesas likuma 19.² panta otrās daļas izpratnē.

14.1. Pēc Saeimas ieskata, Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums izriet nevis no apstrīdētajām normām, bet gan no šo normu

nepareizas piemērošanas. Tās personas, kurām Latvijā nav tiesību vēlē domi, likumdevējs esot izsmēloši norādījis Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. pantā. Minētais pants neaizliedzot personai, kurai kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, un likumdevējam neesot bijis nolūka šīm personām atņemt tiesības balsot. Tas, ka personai ir piemērots apcietinājums, neesot pamats personas izslēgšanai no vēlēšanu reģistra. Tiesību piemērotājam esot pienākums novērst šo likuma nepilnību, un Latvijas tiesu prakse apliecinot to, ka administratīvās tiesas ir tiesīgas izmantot juridisko metodi – tiesību tālākveidošana –, lai aizpildītu likuma robu.

Satversmes tiesa jau norādījusi, ka ir būtiski nošķirt jautājumu par apstrīdētā tiesiskā regulējuma satversmību no jautājuma par to, vai apstrīdētais tiesiskais regulējums ir personai pareizi piemērots (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-09-01 11.2. punktu*). Turklāt tiesību normas kļūdaina piemērošana nav pamats tiesību normas satversmības izvērtēšanai Satversmes tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01 11. punktu*).

Pašvaldības domes vēlēšanu likumā tiesības balsot ir paredzētas arī personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums. Attiecībā uz minēto personu balsošanas kārtību ir piemērojama Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta pirmā un ceturtā daļa. Saskaņā ar minētā panta pirmo daļu gadījumā, ja atsevišķi vēlētaji veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties vēlēšanu telpās, iecirkņa komisija, pamatojoties uz šo vēlētāju vai viņu pilnvarotas personas rakstveida iesniegumu, kas reģistrēts īpašā žurnālā, organizē balsošanu šo vēlētāju atrašanās vietā, nodrošinot aizklātību. Savukārt Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtā daļa paredz, ka balsošana vēlētāja atrašanās vietā notiek tikai tad, ja vēlētais atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts. Līdz ar to tām apcietinātajām personām, kas atrodas apcietinājuma vietā cita vēlēšanu apgabala teritorijā, balsošana atbilstoši Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtajai daļai nav iespējama.

Tāpat apstrīdētās normas un nevis to piemērošana nosaka ierobežojumu piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās tām apcietinātajām personām, kuras atrodas ārpus tā vēlēšanu apgabala teritorijas, kura vēlētāju sarakstā šīs personas ir reģistrētas.

Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums izriet tieši no apstrīdētajām normām.

14.2. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka subsidiaritātes principa ievērošanai nepieciešams izsmelt reālās un efektīvās iespējas aizstāvēt aizskartās pamattiesības, nevis izmantot jebkurus teorētiski iespējamus

tiesību aizsardzības līdzekļus, kas varētu jebkādā veidā attiekties uz pieteikuma iesniedzēja situāciju (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 14. punktu*).

Ši atziņa citstarp nozīmē to, ka pastāv reāla iespēja ar konkrēto tiesību aizsardzības līdzekli panākt tādu materiāltiesisku rezultātu, kas novērstu iespējamo pamattiesību aizskārumu. Ja imperatīva norma ir formulēta nepārprotami, pieteikuma iesniedzējs atrodas šīs normas tvērumam tipiskā situācijā un nav šaubu par normas piemērošanu konkrētajā gadījumā, tad Satversmes tiesas likums neprasa izsmelt tādas formāli pastāvošas iespējas pārsūdzēt iestādes faktisko rīcību, kuru izmantošanas rezultātā acīmredzami nav sagaidāms personai labvēlīgs lēmums.

14.2.1. Saeima atbildes rakstā un papildu paskaidrojumos norāda, ka iestādes bezdarbība, nenodrošinot Pieteikuma iesniedzējam tiesības balsot tajā vēlēšanu apgabalā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts, esot vērtējama kā faktiskā rīcība. Pieteikuma iesniedzējam esot bijusi iespēja iesniegt administratīvajā tiesā pieteikumu par iestādes faktisko rīcību (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 33.–34. lp. un 7. sēj. 149. lp.*).

Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 31. pantu privātpersona var vērsties tiesā, lai tā veiktu kontroli pār iestādes faktiskās rīcības tiesiskumu. Kā to nosaka minētā likuma 91. panta ceturtā daļa, privātpersona iestādes faktisko rīcību var apstrīdēt un pārsūdzēt tāpat kā administratīvo aktu.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka vēršanās administratīvajā tiesā ir uzskatāma par vispārējo tiesību aizsardzības līdzekli. Tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām savas kompetences robežās vērtē ne tikai Satversmes tiesa, bet arī citas tiesas, tostarp arī administratīvajai tiesai lietas izskatīšanas ietvaros ir kompetence izvērtēt piemērojamo tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 17. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2018-19-03 15.1. punktu*).

Tādējādi Pieteikuma iesniedzējam vispārīgi pastāvēja iespējas aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, kuru izmantošanu Satversmes tiesa parasti uzskata par priekšnoteikumu lietas ierosināšanai pēc konstitucionālās sūdzības.

14.2.2. Kā secināts iepriekš, saskaņā ar apstrīdētajām normām balsošana pašvaldības domes vēlēšanās iespējama tikai tādā gadījumā, ja vēlētājs atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts. Tādējādi apstrīdētās normas ir imperatīvas un ir formulētas nepārprotami, kā arī nepieļauj izņēmumus, un Pieteikuma iesniedzējs atrodas to tvērumam tipiskā situācijā.

14.2.3. Saeima arī norāda, ka Administratīvā apgabaltiesa jau ir vērtējusi tādu pašu gadījumu, kāds ir izskatāmās lietas pamatā, un

2016. gada 7. jūlija spriedumā lietā Nr. A420278914 secinājusi, ka personai, kurai piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums –, ir jānodrošina tiesības balsot tajā vēlēšanu apgabalā, kura vēlētāju sarakstā šī persona ir reģistrēta, pat tad, ja apcietinājumā šī persona atrodas cita vēlēšanu apgabala teritorijā (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 33. lp. un 7. sēj. 147.–148. lp.*). Savukārt papildu paskaidrojumos Saeima atsaucas arī uz Administratīvās rajona tiesas 2015. gada 11. jūnija spriedumu lietā Nr. A420324614 un norāda: tas apstāklis, ka personai ir piemērots apcietinājums, nav pamats šādas personas izslēgšanai no vēlētāju reģistra (*sk. lietas materiālu 7. sēj. 147.–148. lp.*).

Pēc abiem minētajiem administratīvo tiesu spriedumiem Satversmes tiesa secina, ka persona vērsusies tiesā pēc tam, kad pašvaldību domju vēlēšanas jau bija notikušas. Tiesībsargs pamatoti norāda, ka administratīvo tiesu prakse, uz kuru atsaucas Saeima savā atbildes rakstā un papildu paskaidrojumos, attiecas uz pārkāpuma atzīšanu, nevis uz personas tiesību nodrošināšanas mehānismu. Pat ja administratīvās tiesas atzīst apcietināto personu tiesības piedalīties pašvaldību domju vēlēšanās arī tad, ja tās atrodas ārpus konkrētā vēlēšanu apgabala, neregulēts paliekot jautājums par to, kā organizēt šo balsojumu ieslodzījuma vietās un vēlēšanu iecirkņos (*sk. lietas materiālu 8. sēj. 51. lp.*). Arī Saeima piekrīt, ka nav iespējams Pieteikuma iesniedzējam nodrošināt iespēju vēlēties jau notikušajās pašvaldības domes vēlēšanās (*sk. lietas materiālu 7. sēj. 151. lp.*).

Pēc Saeimas ieskata, administratīvajā procesā ir iespējams piemērot pagaidu neregulējuma līdzekļus un kā pagaidu neregulējuma līdzeklis var būt arī tāds tiesas lēmums, kas līdz tiesas spriedumam aizstāj pieprasīto iestādes faktisko rīcību, proti, tiesas lēmums, kas nodrošinātu personai tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 34. lp. un 7. sēj. 149. lp.*). Taču Saeima izskatāmajā lietā nav iesniegusi nevienu judikatūras piemēru tam, ka administratīvo tiesu praksē šāds gadījums būtu bijis un piemērotais pagaidu neregulējuma līdzeklis būtu bijis efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis. No Saeimas minētajiem administratīvo tiesu nolēmumiem izriet, ka pagaidu neregulējuma līdzeklis nav ticis piemērots un personai netika nodrošinātas tiesības balsot attiecīgajās pašvaldības domes vēlēšanās.

Tādējādi nav gūstams apstiprinājums tam, ka personai, kurai piemērots apcietinājums un kura atrodas ieslodzījuma vietā ārpus tā vēlēšanu apgabala teritorijas, kura vēlētāju sarakstā ir reģistrēta, būtu pieejami tādi reāli un efektīvi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi, ar kuriem tā varētu panākt iespēju īstenot savas tiesības, proti, balsot pašvaldības domes vēlēšanās. Tādējādi pieteikuma iesniegšana administratīvajā tiesā Satversmes tiesas likuma 19.² panta otrās daļas izpratnē izskatāmajā lietā nav uzskatāma par iespēju aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Tas nozīmē, ka vienīgais reālais un efektīvais tiesību aizsardzības līdzeklis, ko

persona, kurai kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums un kura neatrodas tajā vēlēšanu apgabalā, kura vēlētāju sarakstā ir reģistrēta, var izmantot, lai īstenotu savas tiesības balsot pašvaldības domes vēlēšanās, ir pieteikuma iesniegšana Satversmes tiesā.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums izriet tieši no apstrīdētajām normām un viņa rīcībā nebija reālu un efektīvu iespēju aizstāvēt savas pamattiesības, kuru izmantošana būtu priekšnoteikums Satversmes tiesas likuma 19.² panta otrās daļas prasību izpildei. Tādējādi Saeimas lūgums par tiesvedības izbeigšanu izskatāmajā lietā ir noraidāms.

15. Satversmes 101. pants nosaka: "Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu.

Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā. Ikvienam Eiropas Savienības pilsonim, kas pastāvīgi uzturas Latvijā, ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties pašvaldību darbībā. Pašvaldību darba valoda ir latviešu valoda."

Pieteikumā nav apstrīdēta tiesību normu atbilstība visam Satversmes 101. pantam. Izskatāmā lieta neattiecas uz Eiropas Savienības pilsoņu, kas pastāvīgi uzturas Latvijā, tiesībām piedalīties pašvaldību darbībā, un tajā netiek skarti arī jautājumi par pašvaldību darba valodu.

Tādējādi Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai un otrās daļas pirmajam teikumam.

16. Pieteikuma iesniedzējs ir tiesājamā persona, kam tika piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums –, un viņš lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdētās normas, ciktāl tās liedza viņam piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās tajā vēlēšanu apgabalā, kura vēlētāju sarakstā viņš bija reģistrēts.

16.1. Izskatot lietu, kas ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, Satversmes tiesai, no vienas puses, jāņem vērā Satversmes tiesas likuma prasības un situācija jāizvērtē tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai, bet, no otras puses, jāievēro tiesiskās vienlīdzības princips un jāvērtē visu to personu situācija, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. Ja konstitucionālajā sūdzībā apstrīdētā tiesību norma attiecas uz plašu atšķirīgu situāciju kopumu, Satversmes tiesa precizē, ciktāl tā izvērtēs apstrīdēto normu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 13. punktu*). Tas saistāms ar to, ka tiesiskais valsts princips prasa, lai Satversmes tiesa atbilstoši tās kompetencei nodrošinātu tādas tiesību sistēmas pastāvēšanu, kurā pēc iespējas pilnīgāk tiktu novērsts Satversmei

vai citām augstāka juridiska spēka tiesību normām neatbilstošs tiesiskais regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 12.2. punktu*). Tādējādi izskatāmajā lietā nepieciešams precizēt, kādā apjomā un attiecībā uz kurām personām izvērtējama apstrīdēto normu satversmība.

16.2. Pieteikumā apstrīdēta Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturrtā un astotā daļa. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta astotā daļa noteic, ka aizdomās turētajām, apsūdzētajām vai tiesājamām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, balsošana tiek organizēta šo personu atrašanās vietā šā panta pirmajā un ceturrtajā daļā noteiktajā kārtībā. Savukārt saskaņā ar šā likuma 32. panta ceturto daļu balsošana vēlētajā atrašanās vietā notiek tikai tad, ja vēlētais atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētajū sarakstā viņš ir reģistrēts. Tādējādi apstrīdētās normas regulē kārtību, kādā kriminālprocesā iesaistītās personas ar atšķirīgu tiesisko statusu – aizdomās turētās, apsūdzētās un tiesājamās personas, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, – piedalās pašvaldības domes vēlēšanās.

Ņemot vērā Pašvaldības domes vēlēšanu likuma sistēmu, uz visām šā likuma 32. panta astotajā daļā minētajām personām – aizdomās turētajām, apsūdzētajām un tiesājamām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, – neatkarīgi no šo personu kriminālprocesuālā statusa attiecas viena un tā pati kārtība, kādā šīs personas piedalās pašvaldības domes vēlēšanās, kā arī apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums.

Satversmes tiesa atzīst: izvērtējot ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma ietekmi uz visām Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. pantā astotajā daļā minētajām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums un kuras tādējādi nonākušas apstrīdēto normu tvērumā, tiek nodrošināta lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiek novērsts regulējums, kas neatbilst Satversmei vai citām augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 12.2. punktu*). Saeima atbildes rakstā izteikusi viedokli par apstrīdēto normu piemērošanu un norādījusi, ka izskatāmajā lietā aplūkojamais jautājums ir par personas, kurai piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums –, tiesībām balsot tajā vēlēšanu apgabalā, kura vēlētajū sarakstā šī persona ir reģistrēta, ja šī persona atrodas apcietinājumā cita vēlēšanu apgabala teritorijā. Savukārt papildu paskaidrojumos Saeima norādījusi, ka apstrīdētās normas skar šauru un specifisku apcietināto personu loku, un nav pievērsusies šo normu piemērošanas aspektiem atsevišķi attiecībā uz apcietinātajām personām ar atšķirīgu kriminālprocesuālo statusu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 33. lp. un 7. sēj.*

147. un 151. lp.). Arī pieaicināto personu viedokļos apstrīdēto normu satversmība ir vērtēta šādā aspektā, proti, pašvaldības domes vēlēšanu tiesību ierobežojums aplūkots attiecībā uz visām apstrīdēto normu tvērumā esošajām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums (*sk., piemēram, tiesībsarga viedokli lietas materiālu 8. sēj. 49.–54. lp. un Centrālās vēlēšanu komisijas viedokli lietas materiālu 8. sēj. 10.–13. lp.*).

Satversmes tiesa secina, ka lietā esošie materiāli ir pietiekami, lai attiecībā uz visām apstrīdēto normu tvērumā ietilpstošajām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, izvērtētu apstrīdēto normu satversmību neatkarīgi no tā, vai attiecīgā persona, kurai kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, ir aizdomās turētā, apsūdzētā vai tiesājamā persona.

Abas apstrīdētās normas – Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtā un astotā daļa – regulē kārtību, kādā personas, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, piedalās pašvaldības domes vēlēšanās, un tādējādi ir savstarpēji cieši saistītas. Tāpēc Satversmes tiesa izvērtēs šo normu kā vienota tiesiskā regulējuma satversmību.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai un otrās daļas pirmajam teikumam, ciktāl šīs normas liedz balsot pašvaldības domes vēlēšanās aizdomās turētajām, apsūdzētajām un tiesājamām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums un kuras atrodas ieslodzījuma vietā ārpus tā vēlēšanu apgabala teritorijas, kura vēlētāju sarakstā ir reģistrētas.

17. Satversmes 101. panta pirmā daļa nosaka: "Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu." Savukārt Satversmes 101. panta otrās daļas pirmais teikums paredz: "Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā."

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka Satversmes 101. pantā ietvertu tiesību piedalīties pašvaldību darbībā īstenošanas veidi nedrīkst būt formāli. Tiem jābūt efektīviem, jo tikai efektīva piedalīšanās atbilst tautvaldības principam. Līdz ar to šis pants nosaka valsts pienākumu ne tikai garantēt pilsonim tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, bet arī radīt priekšnoteikumus tam, lai pilsonis varētu piedalīties valsts un pašvaldību darbībā (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 11. punktu*). No pašvaldības principa izriet tas, ka pašvaldības dome institucionālajā aspektā ir tieši demokrātiski leģitimēts valsts varas orgāns. Turklāt pašvaldības dome izlemj visus attiecīgajā pašvaldībā svarīgākos jautājumus (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 21. punktu*). Tādējādi katra pilsoņa

tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās ir jo īpaši būtiskas demokrātiskā tiesiskā valstī. Attiecībā uz personām, kuras atrodas izmeklēšanas cietumos, Satversmes tiesa norādījusi, ka ir jāpārbauda, vai tiesību normās ietvertie ierobežojumi ir pieļaujami un neaizskar ieslodzīto personu pamattiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 3. punktu*).

17.1. Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Satversmes 89. pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Saskaņā ar šo pantu likumdevēja mērķis ir panākt Satversmē ieterto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām. Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo arī par konkretizācijas līdzekli, lai noteiktu pamattiesību un citu vispārējo tiesību principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ieterto pamattiesību aizsardzības samazināšanas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-07-01 16.2. punktu*).

Satversmes 101. panta pirmā daļa citstarp ir konkretizējama kopsakarā arī ar Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) 25. pantu (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2005-13-0106 13. punktu*).

Pakta 25. pants paredz: "Katram pilsonim, neraugoties ne uz kādām 2. pantā minētajām atšķirībām un bez nepamatotiem ierobežojumiem, jābūt tiesībām un iespējai: a) piedalīties valsts lietu kārtošā gan tieši, gan ar brīvi izraudzītu pārstāvju starpniecību; b) balsot un tikt ievēlētam istās periodiskās vēlēšanās, kas notiek uz vispārēju un vienlīdzīgu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot un nodrošinot vēlētajū brīvas gribas izpausmi [...]". Savukārt ANO Cilvēktiesību komiteja, skaidrojot Pakta 25. pantu, ir atzinusi, ka valstīm jāveic efektīvi pasākumi, lai nodrošinātu, ka visas personas, kurām ir tiesības balsot, var izmantot šīs tiesības (*sk.: UN Human Rights Committee, General Comment No. 25: The right to participate in public affairs, voting rights and the right of equal access to public service (Art. 25 of the Covenant on Civil and Political Rights), 12 July 1996, CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, para 11*).

Satversmē noteiktās pilsoņu tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā konkretizējamas arī kopsakarā ar Eiropas vietējo pašvaldību hartu (turpmāk – Harta) (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01. 7. punktu*).

Hartas preambulā atzīts, ka viens no katras demokrātiskas iekārtas galvenajiem pamatiem ir vietējā vara, savukārt pilsoņu tiesības piedalīties publisko lietu pārvaldīšanā pieder pie demokrātijas principiem, kas ir

kopīgi visām Eiropas Padomes dalībvalstīm. Harta ir vērsta uz to, lai tajā noteiktos pienākumus valstis iespēju robežās padarītu par savas konstitucionālās sistēmas sastāvdaļu un līdz ar to nodrošinātu attiecīgo normu ievērošanu citstarp arī ar konstitucionālās kontroles starpniecību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 21.2. punktu*).

17.2. Satversmes 101. panta otrās daļas pirmais teikums nosaka personas, kuras ir tiesīgas likumā noteiktajā kārtībā ievēlēt pašvaldības, proti, tie ir pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka likumdevēja kompetencē ir noteikt to, kas uzskatāms par "pilntiesīgu pilsoni" šā panta izpratnē (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2005-13-0106 13.2. punktu*). Līdz ar to Satversmē lietotais jēdziens "pilntiesīgs pilsonis" jāskata kopsakarā ar Pašvaldības domes vēlēšanu likumu.

To personu loku, kurām ir tiesības vēlēties pašvaldību vai kurām šīs tiesības ir ierobežotas, konkretizē Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 5. un 6. pants. Saskaņā ar minētā likuma 5. panta pirmo daļu Latvijā tiesības vēlēties domi ir Latvijas pilsonim un Eiropas Savienības pilsonim, kurš nav Latvijas pilsonis, bet ir reģistrēts Fizisko personu reģistrā. Savukārt šā panta otrā daļa noteic, ka tiesības vēlēties ir personai, kura vēlēšanu dienā sasniegusi 18 gadu vecumu, ir reģistrēta vēlētāju reģistrā un vismaz 90 dienas pirms vēlēšanu dienas ir reģistrēta dzīvesvietā attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā, vai personai, kurai attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā pieder likumā noteiktajā kārtībā reģistrēts nekustamais īpašums un uz kuru neattiecas kāds no šā likuma 6. pantā minētajiem ierobežojumiem. Savukārt 6. pants nosaka personas, kurām Latvijā nav tiesību vēlēties pašvaldības domi. Saskaņā ar šā panta 2. punktu Latvijā vēlēties pašvaldības domi nav tiesību personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, un saskaņā ar 3. punktu – personām, kurām nav tiesību vēlēties Eiropas Savienības dalībvalstī, kuras pilsoņi tās ir. Tādējādi Latvijas pilsonis, kuram kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, ir pilntiesīgs Latvijas pilsonis Satversmes 101. panta izpratnē un viņam ir tiesības vēlēties pašvaldības domi.

17.3. Pašvaldības domes vēlēšanu likumā ir paredzētas tiesības balsot aizdomās turētajām, apsūdzētajām un tiesājāmām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums. Attiecībā uz minēto personu balsošanas kārtību ir piemērojama Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta pirmā un ceturtā daļa. Saskaņā ar šā panta pirmo daļu gadījumā, ja atsevišķi vēlētāji veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties vēlēšanu telpās, iecirkņa komisija, pamatojoties uz šo vēlētāju vai viņu pilnvarotas personas rakstveida iesniegumu, kas reģistrēts īpašā žurnālā, organizē balsošanu šo

vēlētāju atrašanās vietā, nodrošinot aizklātību. Savukārt šā panta ceturtais daļa paredz, ka balsošana vēlētāja atrašanās vietā notiek tikai tad, ja vēlētājs atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts. Saskaņā ar minēto tiesisko regulējumu personas, kurām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums, var balsot tikai sešu pašvaldību – Rīgas pilsētas, Liepājas pilsētas, Daugavpils pilsētas, Jelgavas pilsētas, Olaines novada un Valmieras pilsētas – domju vēlēšanās, jo citās Latvijas pašvaldībās nav izmeklēšanas cietumu. Tādējādi apstrīdētās normas liedz apcietinātajām personām piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās ieslodzījumā vietā, ja šīs personas neatrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētāju sarakstā ir reģistrētas.

Pieteikuma iesniedzējs ir Latvijas pilsonis un uz 2021. gada 5. jūnija pašvaldību domju vēlēšanu brīdi nebija notiesāts ar spēkā stājušos tiesas spriedumu. Tādēļ uz viņu nav attiecināms Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punktā noteiktais tiesību ierobežojums. Ar Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas saīsināto spriedumu Pieteikuma iesniedzējam kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, un minēto pašvaldību domju vēlēšanu norises laikā viņš atradās Rīgas Centrālcietumā. Pieteikuma iesniedzējs bija reģistrēts Ventspils valstspilsētas vēlētāju sarakstā, un viņa vēlēšanu apgabals bija šīs valstspilsētas pašvaldība. Tādējādi apstrīdētās normas viņam liedza balsot Ventspils valstspilsētas pašvaldības vēlēšanās.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas gan aizdomās turētajām, gan apsūdzētajām un tiesājamām personām, kurām piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums – un kuru atrašanās vieta nesakrīt ar tā vēlēšanu apgabala teritoriju, kura vēlētāju sarakstā šīs personas ir reģistrētas, ierobežo tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās.

Tāpat apstrīdētās normas rada aizdomās turētajām, apsūdzētajām un tiesājamām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums un kuras atrodas ieslodzījuma vietā ārpus tā vēlēšanu apgabala teritorijas, kura vēlētāju sarakstā šīs personas ir reģistrētas, Satversmes 101. panta pirmajā daļā un otrās daļas pirmajā teikumā ietverto pamattiesību ierobežojumu.

18. Satversmes 101. panta pirmajā daļā un otrās daļas pirmajā teikumā ietvertās tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās var tikt ierobežotas likumā paredzētajos gadījumos, taču Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai ierobežojums ir attaisnojams, proti, vai: 1) tas ir noteikts ar likumu; 2) tam ir legītims mērķis; 3) tas ir samērīgs ar tā legitīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2002-18-01 secinājumu daļas 3. punktu*).

19. Lai izvērtētu to, vai apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 15. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 15. punktu*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tikai būtiski procedūras pārkāpumi ir pamats tam, lai atzītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. un 18.5. punktu*).

19.1. Lai gan apstrīdētās normas vērtējamas kā vienots tiesiskais regulējums, tomēr Satversmes tiesai jāpārbauda, vai katra no minētajām normām ir pieņemta pienācīgā kārtībā.

19.1.1. 1994. gada 13. janvārī pieņemtajā Pilsētas domes, rajona padomes un pagasta padomes vēlēšanu likumā bija iekļauts balsošanas nosacījums, kas saistīts ar atrašanos attiecīgās pašvaldības teritorijā. Minētajā likumā jau sākotnēji bija paredzēts īpašs balsošanas regulējums tiem vēlētājiem, kas veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties vēlēšanu telpās. Šā likuma 32. panta trešā daļa paredzēja: "Balsošana vēlētāju atrašanās vietā notiek tikai tad, ja vēlētājs atrodas attiecīgās pilsētas, rajona vai pagasta administratīvajā teritorijā." Saglabājot šo balsošanas nosacījumu, minētā norma vairākkārt tika terminoloģiski precizēta un izteikta jaunā redakcijā ar 2000. gada 6. aprīļa likumu "Grozījumi Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā" un ar 2004. gada 11. novembra likumu "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā".

Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturrtā daļa spēkā esošajā redakcijā tika pieņemta ar 2020. gada 11. jūnija likumu "Grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā". Likumprojekts Nr. 617/Lp13 "Grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā" (turpmāk – Likumprojekts Nr. 617/Lp13) tika iesniegts Saeimai 2020. gada 12. martā un izskatīts trijos lasījumos. Likumprojekta Nr. 617/Lp13 izskatīšanas laikā par to saņemti vairāki priekšlikumi, kas apspriesti 13. Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas sēdēs (*sk. lietas materiālu 7. sēj. 88.–123. lp.*). Minētie priekšlikumi neskāra izskatāmajā lietā apstrīdēto pamattiesību ierobežojumu.

Likums "Grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā" tika pieņemts 2020. gada 11. jūnijā un izsludināts 2020. gada 22. jūnijā oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 119C.

Tādējādi Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtdā daļa ir izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā.

19.1.2. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta astotā daļa tika pieņemta ar 2004. gada 11. novembra likumu "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā". Likumprojekts Nr. 893 "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā" (turpmāk – Likumprojekts Nr. 893) tika iesniegts Saeimai 2004. gada 12. augustā un izskatīts trijos lasījumos. Likumprojekta izskatīšanas laikā par to saņemti Saeimas Juridiskā biroja, kā arī deputātu sagatavotie priekšlikumi, kas apspriesti 8. Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas sēdēs (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 89.–101. lp. un 6. sēj. 47.–59. lp.*). Minētie priekšlikumi neattiecas uz izskatāmajā lietā apstrīdēto pamattiesību ierobežojumu.

Likums "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā" tika pieņemts 2004. gada 11. novembrī un izsludināts 2004. gada 25. novembrī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 187.

Tādējādi Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta astotā daļa ir izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus par apstrīdēto normu izsludināšanas kārtību. Arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir izsludinātas un pieejamas atbilstoši normatīvo tiesību aktu prasībām, kā arī ir pietiekami skaidri formulētas.

19.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību normai, kas ierobežo personas pamattiesības, jābūt gan saprotamai, gan paredzamai. Proti, tiesību normai jābūt formulētai pietiekami precīzi un skaidri. Normai jābūt formulētai tā, lai ļautu personām skaidri paredzēt noteikumu piemērošanas jomu un nozīmi (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 15.2. punktu*).

Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta astotā daļa paredz vēlēšanu tiesības aizdomās turētajām, apsūdzētajām un tiesājāmām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, un noteic, ka balsošana šīm personām tiek organizēta to atrašanās vietā šā panta pirmajā un ceturtajā daļā noteiktajā kārtībā. Saskaņā ar Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturto daļu balsošana vēlētajā atrašanās vietā notiek tikai tad, ja vēlētais atrodas tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlētajū sarakstā viņš ir reģistrēts. No apstrīdētajām normām ir iespējams izsecināt kārtību, kādā tiek organizētas pašvaldības domes vēlēšanas personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums. Tādējādi

persona var izprast no apstrīdētajām normām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt šo normu piemērošanas sekas.

19.3. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, apstrīdētās normas ir pretrunā ar labas likumdošanas principu, jo likumdevējs neesot pārbaudījis to atbilstību Satversmei, ņemot vērā Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos paustās atziņas. Pēc Satversmes tiesas 2003. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2002-18-01 "Par Saeimas vēlēšanu likuma 2. panta 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 6., 8. un 91. pantam" (turpmāk – Spriedums lietā Nr. 2002-18-01) un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 6. oktobra sprieduma lietā "*Hirst (no. 2) v. The United Kingdom*", pieteikums Nr. 74025/01, (turpmāk – Spriedums lietā "*Hirst (no. 2) v. The United Kingdom*") pieņemšanas likumdevējs ar 2009. gada 26. februāra likumu "Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā" esot paredzējis īpašu kārtību, kādā vēlētāji, kuriem kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums vai kuri izcieš ar brīvības atņemšanu saistītu sodu, Saeimas vēlēšanās var piedalīties ieslodzījuma vietā. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka likumdevējam bija jāpārskata arī Pašvaldības domes vēlēšanu likums, paredzot līdzīgu kārtību – bez ierobežojumiem – arī pašvaldību domju vēlēšanās.

Spriedumā lietā Nr. 2002-18-01 tika vērtēti Saeimas vēlēšanu tiesību ierobežojumi, neapskatot ierobežojumus attiecībā uz pašvaldības domes vēlēšanām. Pašvaldības domes vēlēšanu administrēšanu un organizēšanu veic konkrētās pašvaldības vēlēšanu komisija, un tā ir atbildīga tikai par savas pašvaldības domes vēlēšanām. Katras pašvaldības administratīvā teritorija veido atsevišķu vēlēšanu apgabalu, un minētā sprieduma pieņemšanas brīdī Latvijā bija 552 pašvaldību vēlēšanu apgabali (sk.: *Centrālās vēlēšanu komisijas statistika, pieejama: www.cvk.lv*). Vēlētājam pašvaldības domes vēlēšanās ir tiesības balsot tajā vēlēšanu apgabalā, kurā ir viņa reģistrētā dzīvesvieta 90 dienas pirms vēlēšanu dienas, vai pašvaldībā, kurā viņam pieder nekustamais īpašums. Savukārt atbilstoši Saeimas vēlēšanu likumam Latvija iedalāma piecos Saeimas vēlēšanu apgabalos. Personai ir tiesības balsot jebkurā vēlēšanu apgabalā un izvēlēties jebkuru vēlēšanu iecirkni Latvijā vai ārvalstīs. Tādējādi Saeimas vēlēšanu un pašvaldības domju vēlēšanu norise un organizēšana būtiski atšķiras. Līdz ar to Spriedumā lietā Nr. 2002-18-01 izdarītie secinājumi nevar tikt automātiski attiecināti uz pamattiesību ierobežojumu, kas noteikts Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta astotajā daļā. Savukārt Spriedumā lietā "*Hirst v. The United Kingdom (No. 2)*" tika vērtēts absolūts aizliegums notiesātajām personām piedalīties parlamenta vēlēšanās.

Satversmes tiesa nekonstatē būtiskus likumdošanas procedūras pārkāpumus ar apstrīdētajām normām noteiktā pamattiesību ierobežojuma pieņemšanas procesā.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

20. Ikvienam pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 18. punktu*). Satversmes 116. pants noteic, ka tiesības "var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību". Turklāt tas, vai šādam ierobežojumam ir leģitīms mērķis, Satversmes tiesai ir jāvērtē, ievērojot pašreizējo sabiedrības un valsts demokrātiskās attīstības pakāpi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 20.1. punktu*).

Satversmes 101. pants paredz būtiskas tiesības, kas kalpo kā pamats demokrātiskas iekārtas pastāvēšanai un ir vērstas uz demokrātiskas valsts iekārtas leģitimitātes nodrošināšanu. Tās ir tiesības ikvienam Latvijas pilsonim likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 1. punktu*). Tādēļ jo īpaši tādām ierobežojumam, kas attiecas uz pašvaldības domes vēlēšanu tiesībām, ir jābūt noteiktam svarīgu sabiedrības interešu – leģitīma mērķa – labad.

Satversmes tiesas procesā pienākums uzrādīt un pamatot pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 20. punktu*). Saeima papildu paskaidrojumos norāda, ka Pieteikuma iesniedzējam bija pienākums pirms vērsšanās Satversmes tiesā izmantot vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus un tāpēc tai neesot pamata izteikt apsvērumus par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 101. pantam, jo no šīm normām neizriet minētajā Satversmes pantā noteikto tiesību ierobežojums (*sk. lietas materiālu 7. sēj. 150. lp.*). Tādējādi Saeima ne atbildes rakstā, ne papildu paskaidrojumos nav norādījusi, kāds ir apstrīdētajās normās noteiktā pašvaldības domes vēlēšanu tiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis.

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi: ja Saeimas atbildes rakstā nav norādīts, kāds ir ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis, Satversmes tiesai *ex officio* ir pienākums objektīvi izvērtēt visus lietas apstākļus un noskaidrot šāda mērķa esību vai – tieši pretēji – neesību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 23. punktu un 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 15. punktu*).

20.1. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētajām normām nav leģitīma mērķa. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtās daļas

mērķis esot atvieglot vēlēšanu komisiju darbu, atbrīvojot tās no pienākuma organizēt pašvaldības domes vēlēšanas tiem vēlētājiem, kuri atrodas apcietinājumā ārpus atbilstošā vēlēšanu apgabala teritorijas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 15. lp.*). Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, mērķis atvieglot izpildvaras darbu pats par sevi neatbilst nevienam no Satversmes 116. pantā minētajiem leģitimajiem mērķiem. Savukārt Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta astotās daļas mērķis esot piešķirt tiesības balsot pašvaldības domes vēlēšanās apcietinātajām personām atbilstoši Spriedumam lietā Nr. 2002-18-01 un Spriedumam lietā "*Hirst v. The United Kingdom (No. 2)*".

2004. gada 11. novembra likuma "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā" projekta anotācijā norādīts, ka "tiek paplašināts subjektu loks, kam ir tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, kā arī precizēti aktīvo un pasīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumi". Ar attiecīgo likumu citstarp tika paredzētas tiesības apcietinātajām personām balsot tādā pašā kārtībā, kāda līdz šā likuma spēkā stāšanās brīdim bija noteikta tikai personām, kas veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties vēlēšanu telpās. Tādējādi pēc 2004. gada 11. novembra likuma "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā" spēkā stāšanās gan uz apcietinātām personām, gan vēlētājiem, kuri veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties vēlēšanu telpās, attiecas Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturtās daļas noteikumi. Proti, balsošana šo vēlētāju atrašanās vietā notiek tikai tad, ja viņi atrodas tā vēlēšanu apgabalā teritorijā, kura vēlētāju sarakstā ir reģistrēti.

Minētā likuma projekta anotācijā ir ietverta atsauce uz Latvijas Republikas vēlēšanu sistēmas pilnveidošanas koncepciju, kas apstiprināta ar Ministru kabineta 2003. gada 24. oktobra rīkojumu Nr. 658. Šīs koncepcijas mērķis ir ieviest iepriekšēju vēlētāju reģistrēšanu un izveidot vēlētāju reģistru. Koncepcijā norādīts, ka tiek saglabāta līdzšinējā kārtība to vēlētāju – t. i., personu, kurām veselības stāvokļa dēļ nav iespēju ierasties vēlēšanu telpās, vai personu, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, – tiesību nodrošināšanai, kuri vēlēšanu dienā nevar fiziski ierasties vēlēšanu iecirknī.

Likumdevējs, saglabājot apstrīdētajās normās iekļauto pamattiesību ierobežojumu, nav norādījis un pamatojis šā ierobežojuma leģitīmo mērķi. Arī no 8. Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas sēžu protokoliem un audioierakstiem nav iespējams to izsecināt (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 62.–88. lp.*). Ar apstrīdētajām normām noteiktais pašvaldības domes vēlēšanu tiesību ierobežojums personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, nodrošina vienīgi valsts un pašvaldību resursu ietaupījumu.

20.2. Tiesībsargs norāda, ka faktiskās grūtības nodrošināt personu, kuras ilgstoši atrodas ieslodzījuma vietā, piedalīšanos pašvaldības domes

vēlēšanās nav identificējamās ar leģitīmu mērķi (*sk. lietas materiālu 8. sēj. 49.–54. lp.*). Tiesībsarga 2013. gadā veiktās pārbaudes lietas par apcietināto personu tiesībām piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās ietvaros ieslodzījuma vietu pārvalde norādījusi uz praktiskām grūtībām nodrošināt apcietināto personu tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās. Pārvalde paskaidrojusi, ka ieslodzījuma vietās būtu organizējama balsošana par visu pašvaldību domju kandidātu sarakstiem. Tas sarežģītu vēlēšanu procesu, jo konkrētās ieslodzījuma vietas administrācijai būtu jāsagatavo visi, t. i., katrai administratīvajai teritorijai atbilstošie vēlēšanu saraksti. Šādu vēlēšanu sarakstu sagatavošana prasītu daudz laika un būtu saistīta ar risku, ka tajos var nebūt iekļautas personas, kas ieslodzījuma vietā ievietotas īsi pirms vēlēšanu dienas (*sk. Ieslodzījuma vietu pārvaldes vēstuli tiesībsargam lietas materiālu 8. sēj. 58. lp.*). Savukārt Tieslietu ministrija norādījusi, ka ierobežojuma leģitīmais mērķis varētu būt "pēc iespējas garantēt personām tiesības piedalīties vēlēšanās, tajā pašā laikā samērojot šo tiesību realizēšanu ar faktiskām iespējām nodrošināt vēlēšanu norisi". Ministrija paskaidrojusi, ka, ņemot vērā lielo vēlēšanu apgabalu skaitu pašvaldību domju vēlēšanās, tehniski ir sarežģīti un grūti nodrošināt balsošanu vienā atrašanās vietā par visu vēlēšanu apgabalu kandidātu sarakstiem (*sk. Tieslietu ministrijas vēstules tiesībsargam lietas materiālu 8. sēj. 61. un 75. lp.*). Tiesībsargs savā atzinumā minētajā pārbaudes lietā secinājis, ka Pašvaldības domes vēlēšanu likumā ietvertajam regulējumam attiecībā uz kārtību, kādā apcietinātās personas var balsot pašvaldības domes vēlēšanās, nav leģitīma mērķa (*sk. lietas materiālu 8. sēj. 70.–71. lp.*).

Tieslietu ministrija savā viedoklī, kuru iesniedza izskatāmajā lietā, norādījusi, ka vēlēšanu tiesībām jābūt praktiski īstenojamām bez nepamatotiem ierobežojumiem, un atzīst, ka apcietināto personu tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās ir ierobežotas tehnisku risinājumu trūkuma dēļ (*sk. lietas materiālu 8. sēj. 40. lp.*). Ministrija citstarp sniedza informāciju par tās izstrādāto likumprojektu "Grozījumi Pašvaldības domes vēlēšanu likumā", kas paredz noteikt kārtību, kādā personas, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, varēs īstenot tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, balsojot pa pastu. Saeima 2022. gada 22. februārī minēto likumprojektu pieņēma pirmajā lasījumā (*sk. likumprojektu Nr. 1326/Lp13 "Grozījumi Pašvaldības domes vēlēšanu likumā", pieejams Saeimas likumprojektu reģistrā*).

20.3. Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujama tāda situācija, kurā bez leģitīma mērķa tiek ierobežotas pilsoņu tiesības balsot pašvaldības domes vēlēšanās. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka vēlēšanu tiesības tiek atzītas par svarīgākajām politiskajām tiesībām (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2002-18-01 secinājumu daļas 1. punktu*). Vēlēšanu tiesības nodrošina pilsoņu pārstāvību valsts un

pašvaldību darbībā un ir viens no demokrātiskas valsts pamatelementiem. Ikviens pilsoņa balsstiesībām ir nozīme. Katra pilsoņa balss ir cieņas un pilsoniskās atbildības apliecinājums pret savu valsti. Ir būtiski, lai savas balsstiesības varētu izmantot katrs pilsonis, un valstij ir pienākums gādāt, lai tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās būtu praktiski īstenojamas bez nepamatotiem ierobežojumiem.

Tādējādi izskatāmajā lietā nav iespējams secināt, ka ar apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums aizsargātu kādas svarīgas sabiedrības intereses.

Tā kā apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam nav legītīma mērķa, tas neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un otrās daļas pirmajam teikumam.

21. Satversmes tiesa vērš likumdevēja uzmanību uz to, ka Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturrtā daļa ierobežo arī to personu tiesības balsot pašvaldības domes vēlēšanās, kuras veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties vēlēšanu telpās. Ierobežojums citstarp skar tādas personas, kas pašvaldības domes vēlēšanu laikā uzturas ārstniecības vai sociālās aprūpes iestādēs. Arī šīs personas pašvaldības domes vēlēšanās var balsot tikai tādā gadījumā, ja to atrašanās vieta ir tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlēšanu sarakstā šīs personas reģistrētas.

Līdz ar to Saeimai ir nepieciešams apsvērt Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturrtajā daļā paredzētā ierobežojuma satversmību arī attiecībā uz tām personām, kuras veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties vēlēšanu telpās.

22. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Savukārt šā likuma 31. panta 11. punkts paredz Satversmes tiesas tiesības spriedumā norādīt brīdi, ar kuru šāda norma zaudē spēku.

Satversmes tiesa ir atzinusi: lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, pēc konstitucionālās sūdzības ierosinātā lietā jāņem vērā tas, ka tiesas uzdevums ir pēc iespējas novērst pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Turklāt tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 25. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām attiecībā uz viņu no pamattiesību aizskāruma rašanās dienas – 2021. gada 5. jūnija, kad viņam tika liegts balsot pašvaldības domes vēlēšanās. Tikai atzīstot apstrīdētās normas par spēkā neesošām no šīs dienas, esot iespējams novērst Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 23.–24. lp.*). Lai pēc iespējas novērstu nelabvēlīgās sekas, ko Pieteikuma iesniedzējam radījušas apstrīdētās normas, attiecībā uz viņu šīs normas, ciktāl tās liedz tiesājamai personai, kurai kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, balsot pašvaldības domes vēlēšanās, atzīstamas par spēkā neesošām no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturto un astoto daļu, ciktāl šīs normas liedz pašvaldības domes vēlēšanās balsot aizdomās turētajām, apsūdzētajām vai tiesājāmām personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, ja šīs personas atrodas ieslodzījuma vietā, kas nav tā apgabala teritorijā, kura vēlēšanu sarakstā tās ir reģistrētas, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un otrās daļas pirmajam teikumam.**

2. Attiecībā uz Aivaru Lembergu atzīt Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta ceturto un astoto daļu, ciktāl šīs normas liedz viņam balsot pašvaldības domes vēlēšanās, ja viņš atrodas ieslodzījuma vietā, kas nav tā apgabala teritorijā, kura vēlēšanu sarakstā viņš ir reģistrēts, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un otrās daļas pirmajam teikumam un spēkā neesošu no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Sprīdums ir galīgs un nepārsūdzams.

Sprīdums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 10. martā

lietā Nr. 2021-24-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Jysk Linnen'n Furniture", sabiedrības ar ierobežotu atbildību "VRPB" un sabiedrības ar ierobežotu atbildību "EfTEN Domina" pieteikumiem,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 8. februāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24.¹⁸ punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 1. jūnijam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2020. gada 5. jūnijā pieņēma Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumu (turpmāk – Covid-19 pārvaldības likums), kas stājās spēkā 2020. gada 10. jūnijā. Šā likuma 4. pantā Saeima noteica Ministru kabineta tiesības Covid-19 infekcijas izplatīšanās vai izplatīšanās draudu gadījumā epidemioloģiskās drošības nolūkos noteikt dažādus ierobežojumus.

Ministru kabinets 2020. gada 9. jūnijā izdeva noteikumus Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (turpmāk – Noteikumi Nr. 360), kas stājās spēkā 2020. gada 10. jūnijā. Šajos noteikumos bija reglamentēti dažādi pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai.

Ministru kabinets 2021. gada 23. februārī izdeva noteikumus Nr. 125 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" (turpmāk – Noteikumi Nr. 125), kas stājās spēkā 2021. gada 25. februārī. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 125 2. punktu Noteikumi Nr. 360 tika papildināti ar 24.¹⁸ punktu, kas noteica prasības skaistumkopšanas pakalpojumu sniegšanai.

Ar Ministru kabineta 2021. gada 1. aprīļa noteikumiem Nr. 191 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" (turpmāk – Noteikumi Nr. 191), kas stājās spēkā 2021. gada 7. aprīlī, Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punkts tika izteikts jaunā redakcijā un noteica tirdzniecības centru darbības ierobežojumus. Tādējādi Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 9. aprīlim, (turpmāk – apstrīdētā norma 1) noteica:

"24.¹⁸ Tirdzniecības centrā, kura kopējā tirdzniecībai atvēlētā platība ir lielāka par 7000 m², darbojas tikai:

24.¹⁸ 1. veikali, kuros tirgo pārtiku ne mazāk kā 70 % apmērā no preču sortimenta;

24.¹⁸ 2. veikali, kuros tirgo higiēnas preces ne mazāk kā 70 % apmērā no preču sortimenta;

24.¹⁸ 3. aptiekas (tai skaitā veterinārās aptiekas);

24.¹⁸ 4. optikas preču veikali;

24.¹⁸ 5. dzīvnieku barības veikali;

24.¹⁸ 6. ziedu veikali;

24.¹⁸ 7. grāmatnīcas;

24.¹⁸ 8. preses tirdzniecības vietas."

Ministru kabinets grozīja Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punktu ar 2021. gada 8. aprīļa noteikumiem Nr. 208 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"", kas stājās spēkā 2021. gada 10. aprīlī, un papildināja šo punktu ar 9. apakšpunktu. Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 10. aprīļa līdz 19. maijam, (turpmāk – apstrīdētā norma 2) noteica:

"24.¹⁸ Tirdzniecības centrā, kura kopējā tirdzniecībai atvēlētā platība ir lielāka par 7000 m², darbojas tikai:

24.¹⁸ 1. veikali, kuros tirgo pārtiku ne mazāk kā 70 % apmērā no preču sortimenta;

24.¹⁸ 2. veikali, kuros tirgo higiēnas preces ne mazāk kā 70 % apmērā no preču sortimenta;

24.¹⁸ 3. aptiekas (tai skaitā veterinārās aptiekas);

24.¹⁸ 4. optikas preču veikali;

24.¹⁸ 5. dzīvnieku barības veikali;

24.¹⁸ 6. ziedu veikali;

24.¹⁸ 7. grāmatnīcas;

24.¹⁸ 8. preses tirdzniecības vietas;

24.¹⁸ 9. datoru, to perifēro iekārtu un programmatūras, kā arī telekomunikācijas iekārtu veikali."

Ar Ministru kabineta 2021. gada 18. maija noteikumiem Nr. 309 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"", kas stājas spēkā 2021. gada 20. maijā, Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punkts tika papildināts ar 10. apakšpunktu. Tādējādi Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 20. maija līdz 1. jūnijam, (turpmāk – apstrīdētā norma 3) noteica:

"24.¹⁸ Tirdzniecības centrā, kura kopējā tirdzniecībai atvēlētā platība ir lielāka par 7000 m², darbojas tikai:

24.¹⁸ 1. veikali, kuros tirgo pārtiku ne mazāk kā 70 % apmērā no preču sortimenta;

24.¹⁸ 2. veikali, kuros tirgo higiēnas preces ne mazāk kā 70 % apmērā no preču sortimenta;

24.¹⁸ 3. aptiekas (tai skaitā veterinārās aptiekas);

24.¹⁸ 4. optikas preču veikali;

24.¹⁸ 5. dzīvnieku barības veikali;

24.¹⁸ 6. ziedu veikali;

24.¹⁸ 7. grāmatnīcas;

24.¹⁸ 8. preses tirdzniecības vietas;

24.¹⁸ 9. datoru, to perifēro iekārtu un programmatūras, kā arī telekomunikācijas iekārtu veikali;

24.¹⁸ 10. veikali, kuros apmeklētājiem ir nodrošināta atsevišķa ārējā piekļuve (ārējā ieeja) tirdzniecības vietai."

Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punkts tika svītrots no šiem noteikumiem ar Ministru kabineta 2021. gada 1. jūnija noteikumiem Nr. 335 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" (turpmāk – Noteikumi Nr. 335) un zaudēja spēku 2021. gada 2. jūnijā. Noteikumi Nr. 360 zaudēja spēku 2021. gada 11. oktobrī, kad stājas spēkā Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumi Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai".

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 2.12. apakšpunktu par tirdzniecības centru uzskatāma ēka, kas iekārtota pastāvīgai un sistemātiskai tirdzniecībai, ar kopējo tirdzniecībai atvēlēto platību vismaz 1500 m², kurā atsevišķās tirdzniecības vietās darbojas vismaz pieci tirdzniecības dalībnieki vai pakalpojuma sniedzēji. Tādējādi gan apstrīdētā norma 1, gan apstrīdētā norma 2, gan apstrīdētā norma 3 (turpmāk kopā – apstrīdētais regulējums) paredzēja, ka tirdzniecības centrā, kura kopējā tirdzniecībai atvēlētā platība ir lielāka par 7000 m², (turpmāk – lielais tirdzniecības centrs) var darboties vienīgi tie veikali, kas ietilpst šo normu apakšpunktos norādītajās kategorijās.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas trīs lietas par Noteikumos Nr. 360 ietvertā lielo tirdzniecības centru darbības regulējuma satversmību:

1) 2021. gada 7. jūnijā pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Jysk Linnen'n Furniture" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2021-24-03 "Par Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24.¹⁸ punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 19. maijam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam";

2) 2021. gada 22. jūnijā pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību "VRPB" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2021-29-03 "Par Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24.¹⁸ punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 1. jūnijam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam";

3) 2021. gada 6. septembrī pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību "EFTEN Domina" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2021-37-03 "Par Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24.¹⁸ punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 1. jūnijam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam".

Lai veicinātu šo lietu vispusīgāku un ātrāku iztiesāšanu, tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā. Apvienotajai lietai Nr. 2021-24-03 piešķirts nosaukums "Par Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24.¹⁸ punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 1. jūnijam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam".

3. Pieteikuma iesniedzēja – sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Jysk Linnen'n Furniture" (turpmāk – SIA "Jysk") – uzskata, ka apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2 neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, jo nepamatoti liedz darboties tādiem lielā tirdzniecības centra veikaliem, kuriem var tikt nodrošināta atsevišķa ārēja piekļuve.

SIA "Jysk" ir komercsabiedrība, kas veic mēbeļu, apgaismes ierīču un cita veida mājāsaimniecības piederumu mazumtirdzniecību specializētajos veikalos. Tās veikali atrodas galvenokārt lielajos tirdzniecības centros. Šiem veikaliem varot tikt nodrošināta arī atsevišķa ieeja, kā arī tos esot iespējams

norobežot no pārējās tirdzniecības centra teritorijas. Tomēr apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2 pilnībā liegusi šo veikalu darbību lielajos tirdzniecības centros, tai skaitā liedzot iespēju izsniegt ar distances līgumiem pārdotās preces.

Apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2 neatbilstot Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam. Vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodoties visi tirgotāji, uz kuriem nav attiecināmi apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 paredzētie izņēmumi un kuri:

1) veic savu darbību lielajos tirdzniecības centros, bet spēj norobežot savu darbības vietu no pārējās tirdzniecības centra teritorijas un nodrošināt tai atsevišķu ieeju;

2) veic savu darbību tādā ēkā, kurā ir vismaz pieci tirdzniecības dalībnieki vai pakalpojumu sniedzēji, bet kuras platība nesasniedz 7000 m²;

3) veic savu darbību tādā ēkā, kuras platība ir vismaz 7000 m², bet kurā darbojas mazāk nekā pieci tirdzniecības dalībnieki vai pakalpojumu sniedzēji;

4) veic savu darbību koncentrētā tirdzniecības vietā, kura neietilpst vienā kopīgā ēkā, bet kuras platība ir vismaz 7000 m² un kurā darbojas vismaz pieci tirdzniecības dalībnieki vai pakalpojumu sniedzēji.

Apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 darbības aizliegums noteikts vienīgi tiem tirgotājiem, kuri savu darbību veic lielajos tirdzniecības centros. Tādējādi esot radīta atšķirīga attieksme pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām.

Šī atšķirīgā attieksme neesot noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, jo apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 ietvertais regulējums neesot pietiekami pārdomāts. Ministru kabinetam ar Covid-19 izplatību saistītas ārkārtējās situācijas apstākļos esot tiesības izstrādāt tiesisko regulējumu, balstoties uz saprātīgiem pieņēmumiem un neveicot detalizētu katra jautājuma analīzi. Tomēr šīs tiesības neesot attiecināmas uz apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2, jo tās regulēja tirdzniecību pēc ārkārtējās situācijas. Turklāt pirms to stāšanās spēkā tirdzniecības ierobežojumi salīdzinoši ilgu laiku bijuši nemainīgi. Noteikumu Nr. 191 mērķis bijis atvieglot tirdzniecības ierobežojumus, nevis reaģēt uz pēkšņām apstākļu izmaiņām. Ministru kabinetam vajadzējis ņemt vērā arī pārējos tirdzniecības ierobežojumus un tirgotāju spēju nodrošināt epidemioloģiskās drošības prasību ievērošanu, kā arī apsvērt iespēju noteikt detalizētāku regulējumu un izvērtēt dažādas alternatīvas. Lai gan Ministru kabinets noteica, ka tirgotājiem, kas darbojas lielajos tirdzniecības centros, nodrošināma iespēja darboties tiešsaistē, tas neesot pārliecinājis par to, vai šāds darbības režīms ir praktiski īstenojams.

Mērķi ierobežot cilvēku mobilitāti un sabiedriskā transporta noslodzi varot atzīt par legītimu. Tomēr apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 ietvertais aizliegums neesot bijis nepieciešams, jo šo mērķi tādā pašā kvalitātē varētu sasniegt, neradot nevienlīdzīgu attieksmi pret salīdzināmajām personu grupām, proti, nosakot, ka savu darbību drīkst turpināt tie tirgotāji, kas var norobežot savu tirdzniecības vietu no pārējās lielā tirdzniecības centra teritorijas un izmantot atsevišķu ārēju piekļuvi. Turklāt gan attiecībā uz tirdzniecību, gan attiecībā uz sabiedriskā transporta izmantošanu bijušas paredzētas epidemioloģiskās drošības prasības. Neesot saskatāma apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 saikne ar sabiedriskā transporta noslodzi, jo pircējiem bijuši pieejami citi tirgotāji, kas piedāvā līdzīgas preces, bet darbojas ārpus lielajiem tirdzniecības centriem.

Ar apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2 tirgotājam esot ierobežotas arī Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu, jo apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 noteiktā aizlieguma rezultātā tam liegtas tiesības brīvi rīkoties ar savu īpašumu. Šis pamattiesību ierobežojums neesot noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, kā arī neesot piemērots sabiedriskā transporta noslodzes mazināšanai to pašu iemeslu dēļ, kas minēti saistībā ar apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Šis ierobežojums arī neesot bijis nepieciešams, jo tā mērķus bijis iespējams vienlīdz efektīvi sasniegt, ļaujot turpināt darbību tiem tirgotājiem, kas var norobežot savu tirdzniecības vietu no pārējās lielā tirdzniecības centra teritorijas, izmantot atsevišķu ārēju piekļuvi un nodrošināt epidemioloģiskās drošības prasību ievērošanu. Pamattiesību ierobežojums arī neesot atbilstošs, jo Ministru kabinets neesot panācis taisnīgu līdzsvaru starp sabiedrības un SIA "Jysk" interesēm. Saskaņā ar publiski pieejamo informāciju un pētījumiem SARS-CoV-2 vīruss galvenokārt tiekot pārnests saskarē ar elpošanas ceļu izdalītajiem pilieniem, nevis gaisu. Tātad vispārēji tirdzniecības ierobežojumi un minētie alternatīvie līdzekļi būtu nodrošinājuši to, ka vīrusa izplatības varbūtība nav liela.

Papildu paskaidrojumos SIA "Jysk" norāda, ka tā saņēmusi finansiālu atbalstu Ministru kabineta noteikto un Covid-19 krīzes skartajiem komersantiem paredzēto valsts atbalsta pasākumu ietvaros. Tās pamattiesību aizskārums pastāvējis laikā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 2021. gada 19. maijam, kad stājās spēkā apstrīdētā norma 3. Vērtējot, vai ir panākts līdzsvars starp SIA "Jysk" un sabiedrības interesēm, esot jāņem vērā komercsabiedrību un tās konkurentus skārušo ierobežojumu apmērs, kā arī tās saņemtā valsts atbalsta apmērs. Komercsabiedrībai nodrošinātā valsts atbalsta apmērs neesot proporcionāls komercsabiedrību skārušajiem ierobežojumiem. Turklāt tās konkurentus ierobežojumi neesot skāruši.

Valsts atbalsta apmērs neesot pietiekams, lai segtu ierobežojumu rezultātā radušos zaudējumus, un valsts atbalsta pasākumi primāri esot vērsti uz darbinieku, nevis darba devēju aizsardzību. Tādējādi valsts nodrošinātie atbalsta pasākumi neļaujot sasniegt taisnīgu līdzsvaru starp SIA "Jysk" un sabiedrības interesēm. Valstij esot pienākums kompensēt SIA "Jysk" radītos zaudējumus taisnīgā apmērā.

4. Pieteikuma iesniedzēja – sabiedrība ar ierobežotu atbildību "VRPB" (turpmāk – SIA "VRPB") – uzskata, ka apstrīdētais regulējums neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

SIA "VRPB" ir lielā tirdzniecības centra "Valleta" īpašniece, kas savas komercdarbības ietvaros iznomā šā tirdzniecības centra telpas tirdzniecības dalībniekiem un pakalpojumu sniedzējiem. Apstrīdētais regulējums būtiski ierobežojis mazumtirgotājus, kuri savu darbību veic lielajos tirdzniecības centros un uz kuriem nav attiecināmi apstrīdētajā regulējumā minētie izņēmumi. Tādējādi apstrīdētais regulējums izslēdzot no tirgus lielo tirdzniecības centru telpu iznomātājus, tostarp arī SIA "VRPB", jo lielo tirdzniecības centru telpu nomnieki, kas nevar veikt komercdarbību, nespējot samaksāt telpu nomas maksu un esot spiesti tās pamest, savukārt jauniem nomniekiem šīs telpas neesot pievilcīgas. Līdz ar to apstrīdētais regulējums pēc būtības aizliedzot lielo tirdzniecības centru darbību un aizskarot lielo tirdzniecības centru telpu iznomātāju tiesības uz īpašumu. Visi tirdzniecības telpu iznomātāji atrodoties vienādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos, taču ar apstrīdēto regulējumu esot nepamatoti radīta atšķirīga attieksme pret iznomātājiem atkarībā no tā, vai tie iznomā lielā tirdzniecības centra telpas vai citas tirdzniecības telpas.

Apstrīdētais regulējums lielā tirdzniecības centra īpašniekam ierobežojot Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu, jo tas nespējot gūt labumu no jau noslēgtiem nomas līgumiem, kā arī nespējot noslēgt jaunus nomas līgumus par vakantajām tirdzniecības vietām. Apstrīdētā regulējuma dēļ īpašnieks nevarot rīkoties ar savu īpašumu un esot spiests ciest zaudējumus. Apstrīdētais regulējums atstājot būtisku nelabvēlīgu ietekmi arī uz iespēju pilnībā atjaunot komercdarbību, jo tā rezultātā mainījušies pircēju paradumi.

Ar apstrīdēto regulējumu esot pārkāpts Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips. Lielo tirdzniecības centru telpu iznomātāji atrodoties vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar visiem pārējiem tirdzniecības telpu iznomātājiem. Apstrīdētais regulējums ierobežojis vienīgi lielo tirdzniecības centru telpu nomnieku darbību, tā rezultātā esot radīti zaudējumi tieši lielo tirdzniecības

centru telpu iznomātājiem un mazināta viņu konkurētspēja. Tādējādi apstrīdētais regulējums izraisot atšķirīgu attieksmi pret minētajām tirdzniecības telpu iznomātāju grupām.

Ši atšķirīgā attieksme neesot noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, jo Ministru kabinets neesot ievērojis labas likumdošanas principu. Proti, Ministru kabinets, izstrādājot apstrīdēto regulējumu, esot balstījies vien uz vispārīgiem amatpersonu viedokļiem, nevis zinātniskiem pētījumiem vai mērījumiem, kas pamatotu šāda regulējuma ietekmi uz SARS-CoV-2 izplatību, kā arī neesot veicis visaptverošu situācijas izvērtējumu, kas bijis nepieciešams, ņemot vērā apstrīdētā regulējuma būtisko ietekmi uz komercdarbību. Turklāt Ministru kabinets neesot nodrošinājis savlaicīgu sabiedrības informēšanu un tiesiskā regulējuma ilgtspēju jeb stabilitāti, jo neesot noteicis, ka apstrīdētais regulējums ir spēkā noteiktu laika periodu, un neesot sasaistījis tā spēkā esību ar konkrētiem epidemioloģisko drošību raksturojošiem rādītājiem. Nenodrošinot tiesiskā regulējuma stabilitāti un paredzamību, kā arī pietiekami garu saudzējošu pārejas periodu pirms apstrīdētās normas 1 stāšanās spēkā, Ministru kabinets esot pārkāpis arī tiesiskās palāvības principu. Apstrīdētā norma 1 esot izstrādāta un pieņemta ievērojamu laiku pēc pandēmijas sākuma, tā ka Ministru kabinets būtu varējis to izstrādāt rūpīgāk un savlaicīgāk, tostarp izmantojot pandēmijas laikā jau iepriekš uzkrātus novērojumus un informāciju.

Ar apstrīdēto regulējumu noteiktā atšķirīgā attieksme esot vērsta uz SARS-CoV-2 izplatības riska samazināšanu, ierobežojot cilvēku pulcēšanos lielajos tirdzniecības centros un mazinot sabiedriskā transporta noslodzi, lai tādējādi aizsargātu sabiedrības veselību. Tomēr šis mērķis – sabiedrības veselības aizsardzība –, iespējams, neesot atzīstams par leģitīmu, jo neesot tieši norādīts Satversmes 116. pantā.

Atšķirīgā attieksme neesot piemērota minētā leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo apstrīdētajā regulējumā noteikts vispārējs aizliegums, nevērtējot katras atsevišķas tirdzniecības vietas individuālos apstākļus, kas varot būtiski atšķirties. Lielajos tirdzniecības centros esot iespējams nodrošināt epidemioloģiski drošu vidi daudz efektīvāk nekā atsevišķajās tirdzniecības vietās, kuras ir mazākas un kurās gaisa kvalitāte var būt zemāka. Jaunākie zinātniskie pētījumi liecinot, ka no epidemioloģiskās drošības viedokļa daudz lielāka nozīme ir nevis cilvēku koncentrācijai, bet gan telpas gaisa kvalitātei un telpu lielumam. Turklāt esot jāņem vērā arī tas, ka tirdzniecības centru funkcionālais plānojums var būt atšķirīgs un arī tas var ietekmēt apmeklētāju plūsmu. Neesot pamata uzskatīt, ka apstrīdētais regulējums ļautu samazināt sabiedriskā transporta noslodzi, jo vairums lielo tirdzniecības centru apmeklētāju uz tiem dodoties ar personiskajām automašīnām, kājām vai ar velotransportu. Turklāt cilvēki

varējuši doties uz lielajiem tirdzniecības centriem ar sabiedrisko transportu, lai apmeklētu tos veikalus, kuru darbību apstrīdētais regulējums neaizliedza. Esot jāņem vērā arī tas, ka normatīvajos aktos bija noteikti ierobežojumi attiecībā uz pieļaujamo sabiedriskā transporta piepildījumu.

Neesot skaidrs, pēc kādiem kritērijiem apstrīdētajā regulējumā noteiktas tirdzniecības vietas, kurām atļauts turpināt darbību lielajos tirdzniecības centros. Neesot skaidrs arī tas, kādēļ Ministru kabinets neierobežoja pakalpojumu sniedzēju darbību lielajos tirdzniecības centros. Noteikumu Nr. 191 anotācijā esot norādīts, ka tirdzniecības centri tiek izmantoti kā izklaides un brīvā laika pavadīšanas vietas. Tomēr Noteikumu Nr. 360 14.² punktā jau esot bijis noteikts aizliegums sniegt tādus pakalpojumus, kas saistīti ar izklaidi. Arī saskatīto ar Covid-19 atspoguļojošie statistikas dati liecinot, ka apstrīdētajā regulējumā ietvertie ierobežojumi nesasniedza savu mērķi.

Šo leģitīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē ar citiem, mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, paredzot stingrākus nosacījumus epidemioloģiski drošai tirdzniecībai lielajos tirdzniecības centros, piemēram, zemāku maksimāli pieļaujamo apmeklētāju skaitu vai ierobežotu darba laiku, kā arī nosakot atbilstošas gaisa kvalitātes prasības. Nevienā citā Eiropas valstī neesot noteikts apstrīdētajam regulējumam līdzīgs tiesiskais regulējums. Turklāt sabiedrības ieguvums no apstrīdētā regulējuma izraisītās atšķirīgās attieksmes neesot lielāks par personai nodarīto kaitējumu. Apstrīdētais regulējums neesot mazinājis cilvēku mobilitāti vai pulcēšanos lielajos tirdzniecības centros un tātad neesot mazinājis SARS-CoV-2 izplatības riskus. Gluži otrādi, apstrīdētā regulējuma dēļ cilvēki esot bijuši spiesti doties uz mazākiem veikaliem ar epidemioloģiski nedrošāku vidi un apmeklēt vairākas dažādas tirdzniecības vietas, lai iegādātos visas preces, kuras parastos apstākļos ir pieejamas vienuviet – lielajā tirdzniecības centrā. Turklāt apstrīdētā regulējuma dēļ esot traucēta konkurence, kā arī nodarīti zaudējumi komersantiem, paaugstināts bezdarba līmenis, samazināti valsts budžeta ieņēmumi, radīta nepieciešamība sniegt valsts atbalstu, kā arī papildu slodze tiesu sistēmai saistībā ar strīdiem par nomas maksu un maksātnespējas procesiem.

Apstrīdētais regulējums neesot ļāvis lielā tirdzniecības centra īpašniekam brīvi rīkoties ar savu nekustamo īpašumu – lielo tirdzniecības centru. No tā izrietējušas nelabvēlīgas sekas – ieņēmumu samazinājums un zaudējumi. Tādējādi ar apstrīdēto regulējumu lielā tirdzniecības centra īpašniekam esot ierobežotas Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu. Šis pamattiesību ierobežojums neesot noteikts ar normatīvajos aktos noteiktā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tam, iespējams, neesot leģitīma mērķa, kā arī tas neatbilstot samērīguma principam to pašu iemeslu dēļ, kas minēti saistībā ar apstrīdētā

regulējuma atbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam.

Papildu paskaidrojumos SIA "VRPB" norāda, ka tā saņēmusi finansiālu atbalstu valsts nodrošināto atbalsta pasākumu ietvaros, taču saņemtais finansiālais atbalsts neesot bijis pietiekams, lai segtu ar Covid-19 izplatības ierobežošanu saistīto pasākumu radīto kaitējumu. Lai gan sabiedrības veselībai ir prioritāra nozīme, valstij esot jāapzinās, ka valsts finansējumu pēc būtības nodrošina komercdarbība. Tādēļ valstij, nosakot komercdarbības ierobežojumus, esot jānosaka arī atbilstoši atbalsta pasākumi, it sevišķi krīzes apstākļos. Apstrīdētā regulējuma dēļ SIA "VRPB" nevarējusi attīstīt savu komercdarbību un konkurēt ar citiem tirdzniecības telpu iznomātājiem. Šādus ierobežojumus nevarot vērtēt tāpat kā komercdarbībai raksturīgo risku vai ekonomiskas krīzes apstākļus. Valstij esot pienākums atlīdzināt visus zaudējumus, kas nodarīti lielo tirdzniecības centru darbības ierobežošanas rezultātā.

5. Pieteikuma iesniedzēja – sabiedrība ar ierobežotu atbildību "EFTEN Domina" (turpmāk – SIA "Domina") – uzskata, ka apstrīdētais regulējums neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

SIA "Domina" ir lielā tirdzniecības centra "Domina Shopping" īpašniece, kas savas komercdarbības ietvaros iznomā šā tirdzniecības centra telpas tirgotājiem un pakalpojumu sniedzējiem. Tās pieteikumā sniegts tāds pats juridiskais pamatojums par apstrīdētā regulējuma neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kādu savā pieteikumā sniegusi SIA "VRPB".

SIA "Domina" papildus norāda, ka valstij ir pienākums kompensēt visus zaudējumus, kas radīti lielo tirdzniecības centru darbības ierobežojumu rezultātā, jo šie ierobežojumi neesot pamatoti. To radītie konkurences apstākļi traucējot tirgus pašregulāciju un iespēju gūt peļņu arī nelabvēlīgos apstākļos. Šie ierobežojumi neesot balstīti uz objektīviem apsvērumiem, neesot veikta arī to lietderības un ekonomisko seku analīze. Brīvais tirgus esot viena no demokrātiskas valsts pamatvērtībām, un valstij nebūtu jāiejaucas ekonomikā. Apstrīdētajā regulējumā paredzētie nepamatotie ierobežojumi esot būtiski izkropļojuši konkurenci un radījuši nelabvēlīgu ietekmi uz tirdzniecības centru darbību arī pēc tam, kad apstrīdētais regulējums zaudēja spēku. Tādēļ valsts esot atbildīga par lielo tirdzniecības centru telpu nomniekiem un arī iznomātājiem radītajiem zaudējumiem.

6. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Apstrīdētajā regulējumā noteiktie ierobežojumi neesot vērsti uz konkrēta tirgotāja darbības ierobežošanu, bet gan uz tirdzniecības ierobežošanu noteiktās tirdzniecības vietās – lielajos tirdzniecības centros. Tātad vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodoties visi tie tirgotāji, kas darbojas lielajos tirdzniecības centros. Savukārt tad, ja būtu uzskatāms, ka vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošo personu grupas nosakāmas pēc kāda cita kritērija, atšķirīgā attieksme būtu attaisnojama ar sabiedrības interešu aizsardzību.

Apstrīdētais regulējums tirgotājam un lielā tirdzniecības centra īpašniekam ierobežojis Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās pamattiesības. Šis pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar normatīvajos aktos noteiktā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Proti, apstrīdētais regulējums esot pieņemts Ministru kabinetam likumā noteiktā pilnvarojuma ietvaros, kā arī pieņemts, izsludināts un stājies spēkā likumā paredzētajā kārtībā. Turklāt ikvienam bijuši pieejami informatīvie materiāli par tajā paredzēto ierobežojumu piemērošanu. Izstrādājot apstrīdēto regulējumu, Ministru kabinets esot atbilstoši izvērtējis tajā ietvertos ierobežojumus, samērojot to nepieciešamību ar tirgotājiem radītajām nelabvēlīgajām sekām. Pamattiesību ierobežojums esot vērsts uz sabiedrības aizsardzību no SARS-CoV-2 vīrusa un tā izraisītās slimības Covid-19. Tādējādi pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība –, un tas tiekot sasniegts, veicinot epidemioloģisko drošību.

Apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums atbilstot samērīguma principam. Satversmes tiesa esot atzinusi, ka tādu ierobežojumu, kas saistīts ar Covid-19 izraisošā vīrusa izplatības novēršanu, varētu atzīt par nesamērīgu vienīgi tad, ja tas nebūtu piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. Satversmes tiesa arī esot atzinusi, ka 2020. gada martā Latvijā pakāpeniski pieauga saslimstība ar Covid-19 un tādēļ valstij bija pienākums operatīvi un efektīvi rīkoties, lai novērstu pandēmijas tālāku izplatību un tādējādi aizsargātu sabiedrības veselību. Lai gan apstrīdētā norma 1 pieņemta atšķirīgos apstākļos, kopš pandēmijas sākuma gūtā pieredze liecinot, ka straujas ierobežojumu atcelšanas rezultātā palielinās Covid-19 infekcijas izplatība. Tādēļ situācijā, kad saslimstības rādītāji ir samērā augsti, noteikto ierobežojumu atcelšana varot tikt veikta pakāpeniski, pārliecinoties par mazāk stingro ierobežojumu efektivitāti. Vērtējot apstrīdētā regulējuma satversmību, būtiska nozīme esot piesardzības principam. Atbilstoši šim principam valsts varot veikt efektīvus un samērīgus pasākumus, lai nepieļautu kaitējuma rašanos, ja pastāv pamatotas aizdomas par kaitējuma iespējamību.

Ministru kabinets, vērtējot pēc ārkārtējā stāvokļa atcelšanas saglabājamo ierobežojumu samērīgumu, esot ņēmis vērā epidemioloģisko

situāciju valstī, augsto Covid-19 izplatības risku, kā arī slimnīcu noslodzi. Vairāki būtiski apsvērumi liecinājuši, ka pārsteidzīga tirdzniecības ierobežojumu atcelšana varētu radīt paaugstinātus epidemioloģiskās drošības riskus. Par šādu iespējamību liecinājuši pētījumi par cilvēku pulcēšanos lielajos tirdzniecības centros. Tas, ka veikalam ir atsevišķa ieeja, nevarot nodrošināt to, ka šā veikala apmeklētājs neieies arī lielajā tirdzniecības centrā. Turklāt esot jāņem vērā arī tas, ka 2021. gada aprīlī bija vērojams samērā straujš saslimstības rādītāju kāpums. Tādējādi apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums bijis piemērots tā leģitīmā mērķa sasniegšanai. Neesot citu, mazāk ierobežojošu līdzekļu, ar kuriem šo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē, jo ar pandēmiju saistītos komercdarbības ierobežojumus vajagot atcelt pakāpeniski, lai saglabātu kontroli pār situāciju un modelētu iespējamās situācijas attīstības scenārijus.

Ministru kabinets esot nodrošinājis vairākus atbalsta pasākumus ar Covid-19 pandēmiju saistīto ierobežojumu skartajiem komersantiem un to darbiniekiem, tai skaitā dīkstāves pabalstu, algu subsīdijas un apgrozāmo līdzekļu granta atbalsta mehānismu. Papildus Ministru kabinets 2021. gada 8. aprīlī apstiprinājis jaunu atbalsta programmu Covid-19 izraisītās krīzes skartajiem tirdzniecības centriem. Valsts savu iespēju robežās esot mazinājusi komersantiem radīto kaitējumu un nodrošinājusi atbilstošu līdzsvaru starp sabiedrības ieguvumu un konkrētām personām radīto kaitējumu. Tādējādi sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma esot daudz lielāks nekā personām radītais kaitējums, kuru valsts centusies mazināt.

Tirdzniecības ierobežojumi esot noteikti arī vairākās citās Eiropas valstīs un papildus citiem ierobežojumiem ļāvuši būtiski samazināt SARS-CoV-2 izplatību. Apstrīdētajā regulējumā ietvertie tirdzniecības ierobežojumi esot noteikti tieši lielajiem tirdzniecības centriem, jo tajos pastāvēt augstāks ilgstošas pulcēšanās risks un lielāks iespējamo kontaktu skaits starp dažādu mājsaimniecību locekļiem. Apstrīdētā norma 1 esot izstrādāta, ņemot vērā epidemioloģiskos datus, tai skaitā datus par Covid-19 izplatību darbavietās un iespējamību, ka Covid-19 izplatīsies lielo tirdzniecības centru darbinieku vidū.

Vērtējot apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, esot jāņem vērā tas, ka kompleksa ierobežojumu noteikšana tirdzniecības nozarei 2020. gada nogalē ietekmēja apmeklētāju plūsmas dinamiku tirdzniecības centros un tādējādi samazināja SARS-CoV-2 izplatības risku. Šis mērķis esot sasniegts, ierobežojot cilvēku pulcēšanos tirdzniecības vietās, tai skaitā samazinot to apmeklēšanas biežumu un ilgumu. 2021. gada pavasarī Latvijā pastāvējis augsts SARS-CoV-2 izplatības risks, situācija bijusi nestabila, tā ka nepietiekamu drošības vai piesardzības

pasākumu dēļ sasklimstība ar Covid-19 būtu varējusi strauji pieaugt. Šis pieaugums savukārt radītu būtisku slogu uz veselības aprūpes sistēmu un apdraudētu veselības aprūpes pakalpojumu nepārtrauktību. Šāda situācija atstātu būtisku nelabvēlīgu ietekmi uz valsts ekonomiku un sabiedrību.

Komersantiem pieejamā apgrozāmo līdzekļu atbalsta programma esot veidota, ievērojot lielo potenciālo atbalsta pretendentu skaitu, valsts budžeta iespējas un aizņēmumu ilgtermiņa ietekmi uz valsts budžeta fiskālo stabilitāti. Visi atbalsta instrumenti esot veidoti tā, lai nodrošinātu atbalstu pēc iespējas plašākam Covid-19 krīzes skarto uzņēmumu lokam, ievērojot vienotus principus un valsts budžeta iespējas.

7. Pieaicinātā persona – Saeima – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Izskatāmās lietas pamatjautājums esot par to, vai bija pieļaujama noteikta veida veikalu darbības apturēšana, un tas visupirms attiecoties uz Satversmes 105. pantā ietvertajām personas pamattiesībām. Savukārt apstrīdētā regulējuma atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam esot vērtējama, balstoties uz secinājumiem par tās atbilstību Satversmes 105. pantam. Tādēļ Saeima sniedzot apsvērumus par apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 105. pantam. Ar apstrīdēto regulējumu esot ierobežotas SIA "Jysk", SIA "VRPB" un SIA "Domina" (turpmāk – Pieteikumu iesniedzējas) iespējas veikt komercdarbību, un tādējādi šīm komercsabiedrībām esot ierobežotas Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu.

Ministru kabinets šo pamattiesību ierobežojumu noteicis, ievērojot tam likumā noteikto pilnvarojumu. Covid-19 pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 1.¹ un 1.² punktā minētās Ministru kabineta tiesības epidemioloģiskās drošības nolūkā noteikt publisko personu un privātpersonu sniegto pakalpojumu ierobežojumus vai aizliegumus, kā arī prasības attiecībā uz tirdzniecību un citiem saimniecisko pakalpojumu veidiem esot noteiktas, lai nodrošinātu Ministru kabinetam pietiekami plašu rīcības brīvību lemt par konkrētai epidemioloģiskajai situācijai piemērotāko risinājumu. Ministru kabinetam, lemjot par Covid-19 pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 1.¹ punktā norādīto ierobežojumu un aizliegumu noteikšanu, esot pienākums citstarp īpaši izvērtēt to nepieciešamību un samērīgumu, ietekmi uz tiesiskās vienlīdzības principa ievērošanu, kā arī nepieciešamību nodrošināt atbalsta pasākumus to ietekmētajām personām vai personu grupām. Ministru kabinets esot ievērojis šo pienākumu, izstrādājot apstrīdēto regulējumu, jo esot vērtējis Slimību profilakses un kontroles centra sniegto informāciju par epidemioloģisko situāciju un SARS-CoV-2 izplatības riskiem lielajos tirdzniecības centros, kā arī ņēmis vērā nevienlīdzīgas konkurences risku un

citu valstu pieredzi. Turklāt Ministru kabinets esot nodrošinājis atbalsta pasākumus apstrīdētā regulējuma skartajiem komersantiem. Apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība –, un Saeima pievienojoties Ministru kabineta argumentiem par pamattiesību ierobežojuma samērīgumu. Līdzīgi tirdzniecības ierobežojumi esot apstrīdēti arī citu Eiropas Savienības valstu konstitucionālajās tiesās, un tās tos atzinušas par atbilstošiem šo valstu konstitūcijām. Turklāt esot jāievēro arī epidemioloģiskā situācija, kas Latvijā pastāvēja apstrīdētā regulējuma darbības laikā, un komersantiem pieejamie valsts atbalsta mehānismi.

8. Pieaicinātā persona – Veselības ministrija – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Izskatāmajā lietā esot vērtējams tas, vai apstrīdētajā regulējumā noteiktajam Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvērto tiesību uz īpašumu ierobežojumam ir leģitīms mērķis un vai šis ierobežojums ir samērīgs. Pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, jo Ministru kabinets ievērojis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas, kā arī atbilstoši Covid-19 pārvaldības likuma 4. panta otrajai daļai citstarp izvērtējis tajā noteiktos apstākļus, kas jāņem vērā, nosakot ar Covid-19 izplatību saistītos ierobežojumus. Apstrīdētais regulējums esot pieņemts likumā paredzētajā kārtībā.

Veselības ministrija uzsver, ka saskaņā ar Noteikumu Nr. 191 anotāciju šo noteikumu mērķis bija pakāpeniski ieviest drošu iepirkšanās vidi un mazināt tirdzniecības centriem noteiktos ierobežojumus, ievērojot tirdzniecības centriem raksturīgo paaugstināto SARS-CoV-2 izplatības risku, ar tirdzniecības centru apmeklēšanu saistīto cilvēku mobilitāti, kā arī tirdzniecības ierobežojumu ietekmi uz konkurenci. Apstrīdētajā regulējumā noteiktais pamattiesību ierobežojums esot atbilstoši izvērtēts, apzinoties tā nepieciešamību un ietekmi uz konkrētiem komersantiem. Līdzīgi tirdzniecības ierobežojumi esot noteikti arī citās Eiropas valstīs. Šādi īslaicīgi ierobežojumi kopā ar citiem ierobežojumiem efektīvi samazinot SARS-CoV-2 izplatību. Apstrīdētā regulējuma mērķis esot nodrošināt sabiedrības veselības aizsardzību, ierobežojot cilvēku pulcēšanos lielās tirdzniecības vietās – lielajos tirdzniecības centros –, kur cilvēki pavadot vairāk laika un kur varot notikt vairāk kontaktu starp dažādu māsaimniecību locekļiem. Proti, ar apstrīdēto regulējumu sabiedrībai esot dots signāls, ka lielie tirdzniecības centri nav pieejami epidemioloģiskās drošības apsvērumu dēļ, izņemot veikalus, kuros tiek pārdotas pirmās nepieciešamības preces.

Apstrīdētā regulējuma mērķis esot minimizēt epidemioloģiskās drošības riskus, kas saistīti ar to, ka tirdzniecības centri tiek izmantoti kā izklaides un brīvā laika pavadīšanas vieta, kas veicina cilvēku pulcēšanos un mobilitāti. Epidemioloģiskā drošība esot visas sabiedrības un katras personas veselības aizsardzības priekšnoteikums. No epidemioloģiskās drošības līmeņa esot atkarīga arī valsts funkcionēšana un ekonomika. Individīda un sabiedrības veselība esot vērtība, kuras nozīme sabiedrības labklājības nodrošināšanā neesot apšaubāma. Tādējādi apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts legītīma mērķa labad.

Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Ministru kabinets esot ņēmis vērā epidemioloģisko situāciju valstī, tai skaitā veselības aprūpes sistēmas pārslodzes risku SARS-CoV-2 straujas izplatības gadījumā, kā arī to, ka lielos darba kolektīvos pastāvēja augsts vīrusa izplatības risks. Ministru kabinets esot ņēmis vērā pētījumus par cilvēku pulcēšanos tirdzniecības centros, kā arī to, ka 2021. gada aprīlī pēc citu ar Covid-19 pandēmiju saistīto ierobežojumu atcelšanas bija vērojams samērā straujš saslimstības rādītāju kāpums. Iespēja nodrošināt veikalam atsevišķu ieeju nenovēršot iespējamību, ka tā apmeklētāji dosies arī uz citiem tirdzniecības centrā esošajiem veikaliem. Novērojumi par tirdzniecības vietu apmeklētību liecinot, ka kompleksi ierobežojumi tirdzniecības jomā 2020. gada nogalē būtiski ietekmēja apmeklētāju plūsmu un mazināja cilvēku pulcēšanos tirdzniecības vietās, tādējādi mazinot Covid-19 izplatības riskus. Turklāt, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, esot jāņem vērā arī tas, ka Ministru kabinets izveidojis vairākus atbalsta mehānismus, lai nodrošinātu atbalstu pēc iespējas plašākam Covid-19 izraisītās krīzes skarto komersantu lokam, ievērojot valsts budžeta iespējas un balstoties uz vienotiem principiem.

9. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Ekonomikas ministrija pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstos sniegtajiem argumentiem un papildus norāda, ka visas Pieteikumu iesniedzējas saņēmušas finansiālu atbalstu Ministru kabineta noteikto un Covid-19 krīzes skartajiem komersantiem paredzēto valsts atbalsta pasākumu ietvaros.

10. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Personas tiesības uz īpašumu, kas ietvertas Satversmes 105. pantā, citstarp aptverot personas tiesības gūt mantisku labumu no tai piederošas lietas, iznomājot to citai personai par tādu samaksu, kas ne vien ļautu

uzturēt konkrēto īpašumu, bet arī nestu lietas īpašniekam peļņu. Tādējādi apstrīdētais regulējums lielo tirdzniecības centru telpu iznomātājiem ierobežojot Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu. Vienlaikus apstrīdētais regulējums ierobežojot šīs pamattiesības arī tiem komersantiem, kas veic savu komercdarbību lielā tirdzniecības centra telpās. Šis pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, un tam esot legītims mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība, veicinot sabiedrības epidemioloģisko drošību.

Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, esot jāņem vērā, ka saskaņā ar Covid-19 pārvaldības likuma 3. pantu privātpersonu tiesību ierobežojumus var noteikt vienīgi tad, ja sabiedrības drošības riskus saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību nav iespējams efektīvi novērst, piemērojot vispārējā tiesiskajā kārtībā noteiktos tiesiskos līdzekļus, un šie ierobežojumi ir atceļami, ja vairs nepastāv objektīva nepieciešamība tos saglabāt. Apstrīdētā norma 1 ieviesta tiesību sistēmā ar Noteikumiem Nr. 191. No šo noteikumu anotācijā norādītās informācijas par aktuālo epidemioloģisko situāciju izrietot, ka saslimstības pieauguma iespējamība bija atkarīga no drošības pasākumu efektivitātes. Turklāt bijis jāņem vērā arī tas, kas slimnīcās ievietoto Covid-19 pacientu skaits bija visai liels un tā samazināšanās tendences – ļoti lēnas. Tādēļ neesot bijusi pieļaujama strauja cilvēku mobilitātes un pulcēšanās veicināšana. Ievērojot to, ka darba kolektīvu ietvaros bija novērojams augsts SARS-CoV-2 izplatības risks, esot bijis nepieciešams mazināt lielu darba kolektīvu pulcēšanos citstarp arī lielajos tirdzniecības centros. Apstrīdētais regulējums ļāvis samazināt cilvēku mobilitāti un pulcēšanos lielajos tirdzniecības centros un attiecīgi mazinājis arī koronavīrusa SARS-CoV-2 izplatības risku. Tādējādi pamattiesību ierobežojums esot piemērots tā legītimā mērķa sasniegšanai.

Esot apšaubāms tas, ka pamattiesību ierobežojuma legītimo mērķi varētu sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, jo iespēja iekļūt veikalā, izmantojot atsevišķu ieeju, nenozīmējot, ka veikala apmeklētāji nedosies uz pārējo tirdzniecības centra daļu un koplietošanas telpām. Ministru kabinets vēlāk pieņēmis regulējumu, kas ļāva lielajos tirdzniecības centros strādāt tiem komersantiem, kuru darbības vietai ir nodrošināta atsevišķa ārējā piekļuve. Ar šo regulējumu Ministru kabinets esot turpinājis pakāpenisku pāreju uz drošas iepirkšanās vides ieviešanu.

Covid-19 krīzes skartajiem komersantiem bijušas pieejamas vairākas valsts atbalsta programmas, kas tika radītas, lai pēc iespējas novērstu ar Covid-19 infekcijas izplatību saistīto ierobežojumu radītās nelabvēlīgās sekas. Esot jāņem vērā tas, ka Covid-19 infekcijas izplatība apdraud ne vien personu un sabiedrības veselību, bet arī ekonomiku. Tādējādi sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma

izpaužoties ne vien kā epidemioloģiskās drošības un sabiedrības veselības aizsardzība, bet arī kā ekonomikas aizsardzība.

Attiecībā uz apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam Tieslietu ministrija pauž viedokli, ka komersanti, kas pārvalda lielos tirdzniecības centrus un iznomā to telpas, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar komersantiem, kas šajās telpās veic savu komercdarbību. Apstrīdētais regulējums paredzējis atšķirīgu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām, jo neesot attiecināts uz komersantiem, kas savu darbību veica ārpus lielajiem tirdzniecības centriem. Šī attieksme esot noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, un tai esot leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība. Tieslietu ministrija pievienojas Ministru kabineta argumentiem par šīs atšķirīgās attieksmes samērīgumu.

11. Pieaicinātā persona – Slimību profilakses un kontroles centrs – norāda, ka saskaņā ar zinātniskiem pētījumiem koronavīrusa SARS-CoV-2 izplatība iekštelpās ir atkarīga ne vien no telpu platības, bet arī no dažādu citu apstākļu kopuma – ventilācijas vai telpu vēdināšanas kvalitātes, apmeklētāju skaita, uzturēšanās laika, apmeklētāju savstarpējās distances, elpošanas intensitātes un masku lietošanas.

Koronavīruss SARS-CoV-2 ir elpceļu vīruss, kas izplatās gaisa pilienus un aerosola veidā, tāpēc galvenais šā vīrusa izplatības ierobežošanas kritērijs esot pietiekama gaisa apmaiņa telpā – ventilācija vai vēdināšana. Ierobežojumi, kas noteikti atkarībā no tirdzniecības centra platības un veikalos tirgoto preču veidiem, neesot pietiekami efektīvi. Apstrīdētajā regulējumā paredzētie ierobežojumi esot pieņemti ar mērķi mazināt cilvēku pulcēšanos un ierobežot laiku, ko cilvēki pavada, iepērkoties tirdzniecības vietās.

Slimību profilakses un kontroles centrs nevarot izdarīt secinājumus tieši par tirdzniecības ierobežojumu efektivitāti, jo Covid-19 infekcijas izplatības intensitāte esot atkarīga no ierobežojošo pasākumu ievērošanas, vīrusa mutācijām un citiem faktoriem. Kopš pandēmijas sākuma visās Eiropas valstīs Covid-19 izplatības mazināšanai esot noteikti pilnīgi vai daļēji ierobežojumi attiecībā uz mazāk nozīmīgu preču tirdzniecību.

12. Pieaicinātā persona – Konkurences padome – norāda, ka ierobežojumiem attiecībā uz pieļaujamo apmeklētāju skaitu noteikta lieluma tirdzniecības vietā jābūt rūpīgi izsvērtiem un nediskriminējošiem pret tirgus dalībniekiem neatkarīgi no tā, vai tirdzniecības vieta atrodas tirdzniecības centrā vai ir atsevišķa, kā arī no tirgoto preču kategorijas, tirdzniecības centra platības un citiem apstākļiem, lai ļautu turpināt savu darbību tiem komersantiem, kuri spēj nodrošināt epidemioloģiski drošas tirdzniecības prasību izpildi.

Apstrīdētajā regulējumā ietvertie ierobežojumi veidojuši nevienlīdzīgus konkurences apstākļus arī tirdzniecības telpu nomas tirgū, proti, starp komersantiem, kas iznomāja lielo tirdzniecības centru telpas, un citu tirdzniecības telpu iznomātājiem. Apstrīdētā norma 3 esot papildināta ar 10. apakšpunktu, kas paredzēja, ka lielajos tirdzniecības centros var darboties tie tirgotāji, kuru tirdzniecības telpām bija iespējams nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi. Tādējādi esot novērsti nevienlīdzīgi konkurences apstākļi tādiem komersantiem kā SIA "Jysk". Tomēr nevienlīdzīgi konkurences apstākļi esot saglabājušies citiem komersantiem, kuri savu komercdarbību veica lielajos tirdzniecības centros un kuriem nebija iespējas nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi to darbības vietai. Konkurences padome aicinājusi Ministru kabinetu precizēt šos ierobežojumus, ievērojot minētos apsvērumus.

Konkurences padome neesot padziļināti pētījusi apstrīdētajā regulējumā noteikto lielo tirdzniecības centru darbības ierobežojumu ietekmi uz tirgu un komersantiem šā regulējuma spēkā esības laikā, un tai neesot statistikas datu par šo ierobežojumu ietekmi. Konkurences padomei būtu pamats veikt šādu izpēti par ievērojamu laika posmu gadījumā, ja pirmšķietami konstatēta nelabvēlīga ietekme uz konkurenci tirgū, piemēram, būtiski samazinājis konkurentu skaits. Tirgus dalībniekiem attiecīgo ierobežojumu radīto zaudējumu aplēses neesot pietiekamas, lai novērtētu šo ierobežojumu ietekmi uz konkurenci. Konkurences padome neesot pētījusi arī Covid-19 krīzes skartajiem komersantiem paredzēto valsts atbalsta mehānismu efektivitāti.

Konkurences padome publiski paudusi viedokli par tirdzniecības ierobežojumu ietekmi uz konkurenci vairākās komersantiem, Ministru kabinetam un atsevišķām ministrijām – Ekonomikas ministrijai un Finanšu ministrijai – adresētās vēstulēs, citstarp atsaucoties uz Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas publikāciju par Covid-19 pandēmijas nelabvēlīgo ietekmi uz komersantiem.

13. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētais regulējums neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Apstrīdētā regulējuma dēļ esot samazinājušies tajā paredzētajiem tirdzniecības ierobežojumiem pakļauto komersantu ienākumi. Tādējādi ar apstrīdēto regulējumu personām esot ierobežotas Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu. Turklāt apstrīdētais regulējums radot atšķirīgu attieksmi pret komersantiem, kas veic komercdarbību lielajos tirdzniecības centros, un komersantiem, kas iznomā lielo tirdzniecības centru telpas. Šie komersanti atrodoties salīdzināmos apstākļos ar komersantiem, kas veica tādu pašu komercdarbību citās vietās un varēja gūt normālus ienākumus, jo abās grupās ietilpstošie komersanti

esot spējīgi nodrošināt epidemioloģisko prasību ievērošanu. Pieteikumu iesniedzēju argumenti par to, kuras personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, esot pamatoti.

Ievērojot faktiskos apstākļus apstrīdētā regulējuma pieņemšanas un spēkā esības laikā, Pieteikumu iesniedzēju apsvērumi par to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, paši par sevi neesot pietiekami, lai atzītu apstrīdēto regulējumu par neatbilstošu Satversmei. Izskatāmajā lietā esot vērtējams tas, vai apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs.

Apstrīdētajā regulējumā ietvertais tiesību uz ģimenes ierobežojums un atšķirīgā attieksme esot noteikti vairāku mērķu labad: pirmkārt, lai ierobežotu cilvēku mobilitāti un, otrkārt, lai ierobežotu sabiedriskā transporta noslodzi. Šie mērķi esot atzīstami par leģitīmiem. Vērtējot apstrīdētā regulējuma atbilstību gan Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, gan 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, galvenokārt esot jāapsver apstrīdētajā regulējumā ietverto tirdzniecības ierobežojumu samērīgums.

Šie tirdzniecības ierobežojumi esot piemēroti to leģitīmo mērķu sasniegšanai, tomēr neesot bijuši nepieciešami. Ministru kabinets norādījis, ka apstrīdētais regulējums izstrādāts, ievērojot vispārējo epidemioloģisko situāciju valstī, pētījumus par cilvēku pulcēšanos lielajos tirdzniecības centros un novērojumus par cilvēku paradumiem saistībā ar lielo tirdzniecības centru apmeklēšanu. Šādi apsvērumi esot pārāk vispārīgi. Šāds uz riskiem balstīts pamatojums varētu būt attaisnojams pandēmijas sākumā. Apstrīdētās normas 1 pieņemšanas brīdī un spēkā esības laikā valstī neesot bijusi izsludināta ārkārtējā situācija, bijusi uzkrāta zināma pieredze cīņā ar pandēmiju, kā arī bijuši pieejami zinātniski pētījumi.

Pieteikumu iesniedzēji esot norādījuši uz pētījumiem par gaisa kvalitātes ietekmi uz Covid-19 infekcijas izplatību. Vairāki apstākļi liecinot, ka Ministru kabinetam bija zināmi šie pētījumi un bija zināmi dati par gaisa kvalitāti daudzās Latvijas tirdzniecības vietās, taču šie pētījumi un dati neesot atspoguļoti Ministru kabineta sniegtajā apstrīdētā regulējuma nepieciešamības pamatojumā. Tāpat Ministru kabinets neesot pienācīgi izvērtējis citu, jau iepriekš tirdzniecības jomā noteikto epidemioloģiskās drošības pasākumu efektivitāti, kā arī datus par cilvēku paradumu maiņu attiecībā uz tirdzniecības centru apmeklēšanu. Tāds regulējums, kas ļautu tirgotājiem, kuru tirdzniecības vietai ir iespējams nodrošināt atsevišķu ārēju piekļuvi, darboties, ievērojot citus epidemioloģiskās drošības pasākumus, nodrošinātu līdzsvaru starp komersantu un sabiedrības interesēm. Tāpat Ministru kabinets varējis noteikt, piemēram, stingrākas epidemioloģiskās drošības prasības attiecībā uz tirdzniecības vietu apmeklēšanu vai gaisa kvalitāti tirdzniecības vietās.

Esot pamats uzskatīt, ka apstrīdētais regulējums nemazināja Covid-19 izplatības riskus, jo iespējams, ka cilvēki devās uz citām tirdzniecības vietām, tostarp izmantojot sabiedrisko transportu. Esot jāņem vērā, ka ārpus tirdzniecības centra vienkopus esoši veikali, kuri darbojas par 7000 m² lielākā teritorijā un kuriem bija nodrošināta atsevišķa ieeja, varēja turpināt savu darbību. Tāpat neesot ierobežota lielu veikalu, piemēram, būvmateriālu veikalu, darbība. Tādējādi neesot saskatāms sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā regulējumā paredzētajiem tirdzniecības ierobežojumiem. Savukārt Ministru kabineta noteiktie valsts atbalsta pasākumi neesot pietiekami, lai varētu attaisnot indivīda tiesību ierobežojumu.

14. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Sabiedrības veselības un sociālās labklājības fakultātes Sabiedrības veselības un epidemioloģijas katedras profesors Dr. med. Ģirts Brīdis – norāda, ka tirdzniecības centri ir publiskas vietas – slēgtas telpas, kurās parasti pulcējas relatīvi liels cilvēku daudzums. Koronavīruss SARS-CoV-2, kas izraisa Covid-19 slimību, izplatoties no viena cilvēka uz citu galvenokārt ar gaisa pilienu un aerosolu starpniecību. Inficēšanās esot iespējama arī pēc saskarsmes ar netīru virsmu, ja cilvēks ar rokām nogādā uz tās esošo vīrusu deguna, mutes vai acu tuvumā. Tirdzniecības centros, kuros ir relatīvi liels apmeklētāju blīvums, varbūtība inficēties ar SARS-CoV-2 esot paaugstināta. Šī varbūtība pieaugot gadījumā, kad parādās jauni, vēl lipīgāki vīrusa varianti. Tādēļ, izņemot vakcināciju, galvenais līdzeklis, kas ļauj ierobežot vīrusa izplatību, esot cilvēku kontaktēšanās iespēju mazināšana.

Tirdzniecības centros vīrusa pārnese esot iespējama ne vien tirdzniecības, bet arī koplietošanas telpās, kurās apmeklētāju plūsma var būt īpaši liela. Turklāt mūsdienās tirdzniecības centri esot kļuvuši ne vien par iepirkšanās, bet arī par brīvā laika pavadīšanas vietu, jo tajos varot darboties, piemēram, kinoteātri un restorāni. Esot jāņem vērā arī tas, ka cilvēku došanās uz tirdzniecības centriem palielina sabiedriskā transporta noslodzi un tādējādi rada papildu kontaktēšanās iespējas. To, ka cilvēku pulcēšanās tirdzniecības centros ietekmē saslimstības līmeni, apliecinot ne tikai citās pasaules valstīs, bet arī Latvijā 2020. gada nogalē gūtā pieredze. Ņemot vērā minēto, visi tirdzniecības centri esot atzīstami par paaugstināta inficēšanās riska objektiem. Tādēļ augstas saslimstības apstākļos, kas pastāvējuši arī apstrīdētā regulējuma izstrādes laikā, tirdzniecības centru darbības un cilvēku pulcēšanās ierobežošana esot zinātniski pamatota un atbilstot sabiedrības veselības interesēm.

Apstrīdētā regulējuma spēkā esības laikā bijušas noteiktas arī citas prasības, kas vērstas uz cilvēku pulcēšanās ierobežošanu. Šīs prasības nevarot uzskatīt par apstrīdētajā regulējumā paredzēto ierobežojumu

alternatīvām. Visu ierobežojošo pasākumu efektivitāte esot vērtējama kopsakarā. Ierobežojumi tiekot noteikti atbilstoši principam, ka nepieciešams samazināt jebkādas cilvēku kontaktu un tādējādi arī vīrusa transmisijas iespējas, savukārt par izņēmumiem no šiem ierobežojumiem varot tikt noteikti cilvēku eksistencei un sabiedrības funkcionēšanai nepieciešamie pasākumi. Šo nepieciešamo pasākumu minimums un tā paplašināšana esot kompromisu rezultātā pieņemts politisks lēmums, kura pieņemšanā tiekot ņemti vērā ne vien epidemioloģiskie un sabiedrības veselības apsvērumi, bet arī citi aspekti.

Ierobežojumi, kas nosaka maksimālo tirdzniecības telpu piepildījuma proporciju, tikuši noteikti visām tirdzniecības vietām. Šajā aspektā tirdzniecības centru darbības apturēšana un telpu piepildījuma ierobežošana esot uzskatāma par efektīvu vīrusa izplatības ierobežošanas pasākumu. Noteiktu kategoriju preču tirdzniecības ierobežojumiem neesot mērķa tiešā veidā ierobežot vīrusa izplatību, jo tā neesot atkarīga no konkrēto preču rakstura. Šādu ierobežojumu mērķis esot maksimāli ierobežot apmeklētāju plūsmu, ļaujot tirgot vien pirmās nepieciešamības preces. Apstrīdētajā regulējumā ietvertais šādu preču uzskaitījums neesot balstīts uz zinātniskiem pētījumiem vai vispārpieņemtiem kritērijiem.

Vīrusa izplatību varētu ierobežot vēl efektīvāk, nosakot stingrākus ierobežojumus, proti, sašaurinot pirmās nepieciešamības preču un attiecīgi arī pieejamo veikalu loku, atļaujot tirdzniecību vienīgi ārtelpās, nosakot vēl mazāku pieļaujamo telpu piepildījumu, ievērojami stingrāk kontrolējot ierobežojumu ievērošanu. Atšķirīga rakstura ierobežojumi nevarot kalpot par apstrīdētajā regulējumā paredzēto ierobežojumu alternatīvu, bet varot tos papildināt. Apstrīdētajā regulējumā noteiktie ierobežojumi esot samērīgi ar sabiedrības veselības interesēm.

15. Pieaicinātā persona – Paula Stradiņa Kliniskās universitātes slimnīcas Infekciju uzraudzības dienesta vadītājs infektologs Dr. med. Uga Dumpis – norāda, ka ir grūti identificēt zinātniskus kritērijus, uz kuriem varētu balstīt tādos ierobežojumus, kādi paredzēti apstrīdētajā regulējumā, un vienmēr ir iespējami arī labāki risinājumi.

Visefektīvākie līdzekļi cīņā pret pandēmiju esot vakcinācija un nefarmaceitiskie pasākumi. Nefarmaceitisko pasākumu mērķis esot ierobežot cilvēku mobilitāti un savstarpējos kontaktus. To efektivitāte parasti tiekot mērīta procentos. Izvēle par to, kādi nefarmaceitiskie pasākumi ir nosakāmi, esot politiska – dažās valstīs tiekot aizliegta došanās ārpus dzīvesvietas, bet citās tiekot slēgti veikali.

Eiropas Slimību profilakses un kontroles centram esot pieejams modelētāju izstrādāts kalkulators, kas ļaujot prognozēt nefarmaceitisko pasākumu efektivitāti konkrētā valstī. Saskaņā ar aprēķiniem, kas veikti

šajā kalkulatorā attiecībā uz Latviju, tādu veikalu aizvēršanai, kuri netirgo pirmās nepieciešamības preces, esot prognozēta astoņu procentu efektivitāte. Esot jāņem vērā arī tas, ka cilvēku došanās uz veikaliem ir saistīta ar atrašanos sabiedriskajā transportā un cita veida pulcēšanos. Tādēļ došanās uz veikaliem esot jāpadara maksimāli nepievilcīga, lai cilvēki dotos iepirkties tikai galējas nepieciešamības gadījumā. Tieši šāds esot apstrīdētajā regulējumā noteikto ierobežojumu mērķis.

16. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes Tiesību zinātņu katedras docente Dr. iur. Karina Palkova – uzskata, ka apstrīdētais regulējums pēc savas būtības ir vērsts uz to, lai tiktu izpildīts valsts pienākums aizsargāt sabiedrības veselību un drošību.

Vēsturiski valstīm esot bijušas plašas pilnvaras noteikt komercdarbības ierobežojumus, lai aizsargātu sabiedrības veselību. Šādi ierobežojumi vienlaikus esot arī personas tiesību uz īpašumu ierobežojumi un esot pieļaujami, ja tie ir pamatoti ar sabiedrības interesēm un atbilst tiesiskās vienlīdzības principam. Apstrīdētais regulējums esot vērsts uz komercdarbības ierobežošanu noteiktās vietās – lielajos tirdzniecības centros –, un tā mērķis neesot ierobežot tieši Pieteikumu iesniedzēju komercdarbību. No Noteikumu Nr. 191 anotācijas izrietot, ka apstrīdētā regulējuma mērķis ir aizsargāt sabiedrības veselību un tā izstrādes procesā ir ņemta vērā informācija par SARS-CoV-2 izplatību un saslimstību ar Covid-19, ir veikta risku analīze, izdarītas prognozes, kā arī identificēta nepieciešamība mazināt cilvēku pulcēšanos lielos darba kolektīvos, kas ir raksturīga tieši lielajiem tirdzniecības centriem. Ministru kabineta atbildes raksti un Ministru kabineta 2021. gada 26. marta sēdes protokols Nr. 30 liecinot, ka Ministru kabinets, izstrādājot apstrīdēto normu 1, ņēma vērā epidemioloģiskos datus par inficēšanos ar SARS-CoV-2, ekspertu un zinātnieku atzinumus, kā arī citu Slimību profilakses un kontroles centra sniegto informāciju. Tomēr no Noteikumu Nr. 191 anotācijas neesot iespējams gūt pārliecību par to, vai Ministru kabinets izvērtējis iespēju sasniegt šo noteikumu mērķus bez tirdzniecības centru darbības ierobežošanas un izvērtējis līdzsvaru starp tiesiskuma principu un tiesiskās palāvēības principu.

Satversmes 111. pantā noteikts valsts pienākums aizsargāt cilvēku veselību. Tādējādi sabiedrības veselība esot viena no tām Satversmē ietvertajām konstitucionālajām vērtībām, kuru aizsardzības labad valsts var ierobežot atsevišķu personu pamattiesības, ievērojot samērīguma principu. Šādu ierobežojumu pieļaujamība izrietot arī no Starptautiskajiem veselības aizsardzības noteikumiem un Pasaules Veselības organizācijas ieteikumiem, kas izdoti uz šo noteikumu pamata. Lai gan Pasaules Veselības organizācijas ieteikumi nav minēti Noteikumu Nr. 191 anotācijā, no tajā norādītajiem apsvērumiem izrietot tas, ka šie noteikumi pēc būtības atbilst

Pasaules Veselības organizācijas ieteikumiem sabiedrības veselības aizsardzības jomā. Ja epidemioloģiskā situācija liecina par augstu vīrusa izplatīšanās risku, šādi ierobežojumi esot atzīstami par attaisnojamiem.

Beļģijas Karalistes Valsts padome esot atzinusi dažādus tirdzniecības ierobežojumus par tiesiskiem, ievērojot pieaugošos saslimstības rādītājus un slimnīcu noslodzi. Arī apstrīdētajā regulējumā noteikto ierobežojumu satversmība esot vērtējama līdzīgi. No Beļģijas Karalistes Valsts padomes nolēmumiem izrietot, ka personas tiesības uz veselību un dzīvību ir aktīvi aizsargājamās un valstij ir jāizvairās no veselības aprūpes sistēmas krīzes. Šādi valsts pienākumi esot ietverti arī Satversmes 111. un 116. pantā. No starptautisko veselības tiesību viedokļa, lemjot par to, cik būtiski personu tiesību ierobežojumi nosakāmi sabiedrības veselības aizsardzības nolūkā, prioritāte esot piešķirama nepieciešamībai nodrošināt šo aizsardzību pēc iespējas ātrāk. Horvātijas Konstitucionālā tiesa esot atzinusi Horvātijas Civilās aizsardzības dienesta noteiktos komercdarbības ierobežojumus par neatbilstošiem konstitūcijai tādēļ, ka dienests nebija pienācīgi izvērtējis iespēju izmantot personas tiesības mazāk ierobežojošus līdzekļus. Šos apsvērumus nevarot attiecināt uz izskatāmo lietu, jo Ministru kabinets esot izvērtējis apstrīdētajā regulējumā paredzēto ierobežojumu nepieciešamību.

17. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera" (turpmāk arī – Biedrība) – norāda, ka tiesiskais regulējums, kurā paredzēti tirdzniecības nosacījumi, vienlīdz attiecas gan uz tirgotājiem, kas veic komercdarbību lielajos tirdzniecības centros, gan arī uz tiem tirgotājiem, kas veic komercdarbību citās tirdzniecības vietās. Tādēļ vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodoties lielo tirdzniecības centru telpu iznomātāji un citu tirdzniecības centru telpu iznomātāji. Vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodoties arī komersanti, uz kuriem attiecas apstrīdētajā regulējumā noteiktie izņēmumi, un citi komersanti, kas veic tāda paša veida komercdarbību ārpus lielajiem tirdzniecības centriem.

Biedrība esot vairākkārt paudusi savu viedokli par konkrētiem epidemioloģiskās drošības pasākumiem tirdzniecībā un vienmēr iestājusies par tādu tiesisko regulējumu, kas ļautu strādāt pēc iespējas lielākam komersantu skaitam, kā arī neierobežotu konkrētu kategoriju veikalu darbību un nekaitētu konkurencei. Biedrība esot vērsusi vairāku amatpersonu uzmanību uz to, ka laikā, kad bija spēkā prasība nodrošināt vismaz 25 m² lielu tirdzniecības platību uz vienu apmeklētāju, veidojās pārmērīgas rindas ārpus mazajiem veikaliem, kuru platība ir līdz 1000 m². Šie novērojumi liecinot, ka noteiktu tirdzniecības vietu darbības ierobežojumi novirza pircējus uz citām, atvērtām tirdzniecības vietām. Šis apsvērums attiecoties arī uz apstrīdētajā regulējumā lielajiem tirdzniecības centriem

noteiktajiem ierobežojumiem, kuru dēļ pircēju plūsma novirzījies uz mazākām tirdzniecības vietām.

Centrālās statistikas pārvaldes publicētā informācija liecinot, ka apstrīdētā regulējuma ietekme uz tirdzniecības nozari ir ilgstoša un turpinājusies arī pēc tam, kad apstrīdētais regulējums zaudēja spēku. Apstrīdētais regulējums esot radījis nevienlīdzīgus apstākļus tirgotāju starpā un būtiski ietekmējis to komercdarbību atkarībā no tā, kur atrodas viņu tirdzniecības vieta. Saskaņā ar Latvijas Bankas publicēto informāciju tirdzniecības nozarē esot liels dīkstāves pabalstu un algu subsīdiju saņēmēju skaits. Savukārt Biedrības biedre – biedrība "Nekustamo īpašumu attīstītāju alianse" – norāda, ka SARS-CoV-2 izplatības ierobežošanai noteiktie pasākumi radīja būtisku nelabvēlīgu ietekmi uz tirdzniecības centru telpu nomniekiem, kuri nespēja norēķināties par telpu nomu un tādēļ lūdza nomas maksas samazinājumu vai izbeidza savu saimniecisko darbību. Tā rezultātā būtiskus zaudējumus cietuši arī lielo tirdzniecības centru telpu iznomātāji. Savukārt valsts nodrošinātie atbalsta pasākumi neesot bijuši efektīvi, jo nodrošinājuši tikai daļēju zaudējumu kompensāciju.

Biedrība norāda, ka neatbalsta ierobežojumu noteikšanu atsevišķām tautsaimniecības nozarēm, jo šādi pasākumi ne tikai neļautu būtiski ierobežot koronavīrusa SARS-CoV-2 izplatību, bet arī radītu kaitējumu komersantiem. Epidemioloģiskās drošības pasākumiem vajagot būt vērstiem uz epidemioloģiski drošas vides radīšanu.

Secinājumu daļa

18. Ar Satversmes tiesas priekšsēdētājas Sanitas Osipovas 2021.gada 2. novembra lēmumu lieta Nr. 2021-24-03 tika nodota izskatīšanai. Satversmes tiesa 2021. gada 10. novembra rīcības sēdē citstarp nolēma izskatīt lietu rakstveida procesā. Paziņojums par lietas izskatīšanu rakstveida procesā Pieteikumu iesniedzējām nosūtīts ar elektroniskā pasta starpniecību 2021. gada 15. novembrī (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 147. lp. un 5. sēj. 41. lp.*).

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 28.¹ panta otro daļu piecpadsmit dienu laikā pēc tam, kad saņemts paziņojums par lietas izskatīšanu rakstveida procesā, lietas dalībniekiem ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un rakstveidā izteikt savu viedokli par tiem. Saskaņā ar Paziņošanas likuma 9.panta otrās daļas piekto teikumu paziņojums uzskatāms par saņemtu otrajā darba dienā pēc tā nosūtīšanas. Tādējādi konkrētajā gadījumā uzskatāms, ka SIA "Domina" saņēma paziņojumu par lietas izskatīšanu rakstveida procesā 2021. gada 17. novembrī un bija tiesīga izmantot tai Satversmes tiesas likuma 28.¹ panta otrajā daļā paredzētās tiesības līdz 2021. gada 2. decembrim.

SIA "Domina" iesniedza Satversmes tiesai savu rakstveida viedokli par izskatāmās lietas materiāliem 2022. gada 28. janvārī (reģ. Nr. 91), proti, pēc minētā termiņa beigām. Procesuālos dokumentus, kas iesniegti pēc procesuālā termiņa beigām, tiesa nepieņem. Līdz ar to SIA "Domina" rakstveida viedoklis nav pievienojams lietas materiāliem.

19. Apstrīdētais regulējums zaudēja spēku 2021. gada 2. jūnijā. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu līdz sprieduma pasludināšanai tiesvedību lietā var izbeigt ar Satversmes tiesas lēmumu, ja apstrīdētā tiesību norma vai akts ir zaudējis spēku. Tomēr likums paredz Satversmes tiesai iespēju izbeigt tiesvedību, bet ne pienākumu to darīt. Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai nepastāv tādi apstākļi, kas tomēr prasa tiesvedību turpināt (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 8. punktu*).

Izskatāmajā lietā apvienotas vairākas pēc konstitucionālajām sūdzībām ierosinātas lietas. Konstitucionālo sūdzību persona iesniedz, lai aizstāvētu tai Satversmē ietvertās pamattiesības. Tādēļ, apsverot jautājumu par tiesvedības izbeigšanu lietā, kas ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, Satversmes tiesai citstarp jāņem vērā nepieciešamība aizsargāt personai Satversmē noteiktās pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2007-15-01 4. punktu*). Par nepieciešamību turpināt tiesvedību lietā var liecināt tas, ka konstitucionālās sūdzības iesniedzējs ir lūdzis atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no kāda brīža pagātnē. Satversmes tiesas spriedums var būt vienīgais tiesiskais ceļš, kādā konstitucionālās sūdzības iesniedzējs var turpināt savu aizskarto tiesību aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 18. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-15-01 7. punktu*).

Pieteikumu iesniedzējas lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto regulējumu par spēkā neesošu no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža, proti, 2021. gada 7. aprīļa, kad stājās spēkā apstrīdētā norma 1. Tādējādi tiesvedības turpināšana lietā ir nepieciešama, lai nodrošinātu Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizsardzību, izskatot lietu pēc būtības.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka tās nolēmumiem ir būtiska nozīme tiesiskuma principa nodrošināšanā un tādēļ tās pienākums ir sniegt savu vērtējumu konstitucionāli nozīmīgā jautājumā arī tad, ja apstrīdētā norma zaudējusi spēku (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 3. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2013-11-01 10.2. punktu*). Tādējādi par nepieciešamību turpināt tiesvedību lietā var liecināt arī lietas pamatā esošā jautājuma nozīmīgums sabiedrībai.

Izskatāmajā lietā ir apstrīdēts tiesiskais regulējums, kas tika izdots Covid-19 pandēmijas apstākļos, lai ierobežotu Covid-19 infekcijas izplatību. Valsts noteiktajiem Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanas

pasākumiem ir raksturīga būtiska ietekme uz plašu personu loku. Ievērojot to, ka šīs lietas izskatīšanas laikā Covid-19 pandēmija vēl turpinās, Satversmes tiesa atzīst, ka jautājums par Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai paredzēta tiesiskā regulējuma satversmību ir sabiedrībai nozīmīgs jautājums, par kuru Satversmes tiesai nepieciešams sniegt savu vērtējumu.

Līdz ar to tiesvedība izskatāmajā lietā ir turpināma.

20. Izskatāmajā lietā apstrīdēta vairāku Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punkta redakciju – apstrīdētā regulējuma – atbilstība vairākām Satversmes normām. Tādēļ Satversmes tiesai visupirms ir nepieciešams noteikt efektīvāko pieeju apstrīdētā regulējuma satversmības izvērtēšanai.

20.1. Apstrīdētais regulējums noteica lielā tirdzniecības centra veikalu darbības ierobežojumus. Atšķirīgos laika posmos bija spēkā trīs atšķirīgas apstrīdētā regulējuma redakcijas – apstrīdētā norma 1, apstrīdētā norma 2 un apstrīdētā norma 3. Visās šajās redakcijās apstrīdētais regulējums noteica aizliegumu darboties visiem lielā tirdzniecības centra veikaliem, izņemot tos veikalus, uz kuriem attiecās apstrīdētajā regulējumā noteiktie izņēmumi.

SIA "Jysk" ir komercsabiedrība, kas nodarbojas ar mēbeļu, apgaismes ierīču un cita veida mājāsaimniecības piederumu mazumtirdzniecību specializētajos veikalos. No tās pieteikuma un tam pievienotajiem dokumentiem izriet, ka vairums šīs komercsabiedrības veikalu atrodas lielo tirdzniecības centru telpās un šiem veikaliem ir iespējams nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi. SIA "Jysk" pieteikumā norādīts, ka saskaņā ar apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2 darboties nebija tiesīgi citstarp arī tādi lielo tirdzniecības centru veikali, kurus var norobežot no pārējām tirdzniecības centra telpām un kuriem var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi. Šāds regulējums, pēc SIA "Jysk" ieskata, nepamatoti ierobežo tirgotājam, kura veikals iekārtots lielā tirdzniecības centra telpās, kurām var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi, un uz kura veikalu neattiecas apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 noteiktie izņēmumi, (turpmāk – aizskartais tirgotājs) Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu, kā arī pārkāpj Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietverto tiesiskās vienlīdzības principu.

Savukārt SIA "VRPB" un SIA "Domina" ir lielo tirdzniecības centru īpašnieces, kas savas komercdarbības ietvaros iznomā savu lielo tirdzniecības centru telpas tirgotājiem un pakalpojumu sniedzējiem. Šīs komercsabiedrības iebilst pret to, ka saskaņā ar apstrīdēto regulējumu lielajā tirdzniecības centrā varēja darboties vien atsevišķi veikali. Šo komercsabiedrību pieteikumos norādīts, ka apstrīdētā regulējuma dēļ tirgotājiem, ar kuriem jau bija noslēgts līgums par lielā tirdzniecības centra

telpu nomu, radās grūtības samaksāt nomas maksu, savukārt citiem tirgotājiem zuda interese nomāt brīvās lielā tirdzniecības centra telpas. Pēc SIA "VRPB" un SIA "Domina" ieskata, ar apstrīdēto regulējumu lielā tirdzniecības centra īpašniekam ir nepamatoti ierobežotas Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu, kā arī pārkāpts Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips.

Tādējādi SIA "Jysk" pieteikumā sniegti argumenti par aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojumu, kas izrietēja no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2. Savukārt SIA "VRPB" un SIA "Domina" pieteikumos sniegti argumenti par lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojumu, kas izrietēja no apstrīdētā regulējuma kopumā. Pieteikumu iesniedzēju pieteikumos norādītie apsvērumi par to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, attiecas tieši uz Noteikumiem Nr. 191, ar kuriem pieņemta apstrīdētā norma 1. Arī citi Pieteikumu iesniedzēju argumenti par apstrīdētā regulējuma neatbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam ir līdzīgi. Turklāt SIA "VRPB" un SIA "Domina" norāda uz ciešo saikni, kas pastāv starp apstrīdētā regulējuma ietekmi uz tirgotājiem, kuru veikali atrodas lielā tirdzniecības centra telpās, un lielo tirdzniecības centru īpašniekiem.

Ievērojot lietas faktiskos apstākļus, Pieteikumu iesniedzēju sniegtos argumentus un nepieciešamību nodrošināt efektīvu, vispusīgu un objektīvu apstrīdētā regulējuma satversmības izvērtējumu, izskatāmajā lietā Satversmes tiesa vienlaikus izvērtēs visa apstrīdētā regulējuma satversmību, pārbaudot tā atbilstību Satversmei gan attiecībā uz aizskarto tirgotāju, gan attiecībā uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku, atsevišķi norādot tos vērtējuma aspektus, kas attiecas vienīgi uz konkrētu apstrīdētā regulējuma redakciju vai subjektu.

20.2. Pieteikumu iesniedzējas lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto regulējumu par neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Ja ir apstrīdēta tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 23. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka lietas pamatjautājums ir par aizskartajam tirgotājam un lielā tirdzniecības centra īpašniekam noteiktā Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmību. Savukārt pēc tam, kad pārbaudīta apstrīdētā regulējuma atbilstība Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam

teikumam, Satversmes tiesa izvērtēs šā regulējuma atbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, bet pēc tam – atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

21. Satversmes 105. pants paredz visaptverošu mantiska rakstura tiesību garantiju. Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi aptver personas īpašuma tiesības kā visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var netraucēti izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, kā arī nosaka īpašnieka sociālo pienākumu pret sabiedrību – neizmantojot īpašumu pretēji sabiedrības interesēm – un paredz, ka īpašuma tiesības var tikt ierobežotas (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 16. punktu*). Satversmes 105. panta pirmais teikums aizsargā personas likumīgi iegūto īpašumu, tomēr otrais un trešais teikums atļauj valstij ar likumu ierobežot īpašuma tiesības sabiedrības interesēs (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-34-01 12.3. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka par tiesību uz īpašumu ierobežojumu ir uzskatāma arī valsts iejaukšanās komercdarbības veikšanā (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 10.2. punktu*). Lai noskaidrotu, vai apstrīdētais tiesiskais regulējums iejaucas komercdarbības veikšanā un tādējādi ierobežo personu tiesības uz īpašumu, ir jānoskaidro, vai tas ietekmē attiecīgo personu komercdarbību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.2. punktu*).

Apstrīdētais regulējums aizliedza darboties visiem lielā tirdzniecības centra veikaliem, uz kuriem nebija attiecināmi tajā noteiktie izņēmumi. Šāds aizliegums traucēja attiecīgajiem tirgotājiem gūt ienākumus, atstājot tos bez ienākumiem pavisam (gadījumā, ja tirgotājs darbojas vienīgi lielo tirdzniecības centru telpās iekārtotos veikalos) vai noteiktā daļā (gadījumā, ja tirgotājam ir veikali arī citās tirdzniecības vietās vai tirgotājs var veikt tirdzniecību ar distances saziņas līdzekļu palīdzību). Saskaņā ar apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2 aizskartais tirgotājs nevarēja nodarboties ar tirdzniecību savā veikalā, kas ierīkots lielā tirdzniecības centra telpās. Tādējādi apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2 ietekmēja aizskartā tirgotāja komercdarbību un ierobežoja tā tiesības uz īpašumu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 105. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības uz īpašumu sevī ietver īpašnieka tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu tā, lai gūtu pēc iespējas lielāku

ekonomisko labumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 8. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-07-03 12.2. punktu*). Tiesības uz īpašumu citstarp ietver tiesības iznomāt sev piederošu lietu un tādējādi gūt labumu. Ja īpašnieks nevar savu lietu brīvi lietot, tostarp iznomāt, gūstot no tās iespējamus labumus, viņa tiesības uz īpašumu ir ierobežotas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2006. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2005-16-01 10. punktu un 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 18.2. punktu*).

Apstrīdētajā regulējumā nav noteikts tiešs aizliegums lielā tirdzniecības centra īpašniekam iznomāt tirdzniecības centra telpas un gūt no tā labumu. Tajā noteiktais veikalu darbības aizliegums bija vērsts pret konkrētām tirdzniecības vietām – lielajiem tirdzniecības centriem. Tomēr lielā tirdzniecības centra īpašnieka iespēja gūt labumu no lielā tirdzniecības centra telpu iznomāšanas ir cieši saistīta ar telpu nomnieku tiesībām izmantot šīs telpas tirdzniecībai. Saskaņā ar apstrīdēto regulējumu lielajā tirdzniecības centrā varēja darboties vien atsevišķi veikali, uz kuriem attiecās apstrīdētajā regulējumā noteiktie izņēmumi. Ir pamatoti uzskatīt, ka apstrīdētā regulējuma dēļ tirgotāji nebija ieinteresēti nomāt lielā tirdzniecības centra telpas, ja apstrīdētais regulējums pēc tam liegtu šajās telpās veikt tirdzniecību. Tātad apstrīdētais regulējums pēc būtības traucēja lielā tirdzniecības centra īpašniekam izmantot savas tiesības iznomāt lielā tirdzniecības centra telpas un gūt no tā labumu. Tādējādi no apstrīdētā regulējuma izriet arī lielā tirdzniecības centra īpašnieka tiesību uz īpašumu ierobežojums.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums ierobežoja gan aizskartā tirgotāja, gan lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesības, kas ietvertas Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā.

22. Noskaidrojot, vai personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāvērtē, vai:

- 1) pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;
- 2) pamattiesību ierobežojumam ir legītims mērķis;
- 3) pamattiesību ierobežojums ir samērīgs ar tā legītīmo mērķi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 12. punktu*).

No apstrīdētā regulējuma izriet divu atšķirīgu subjektu pamattiesību ierobežojumi. Pirmkārt, no apstrīdētā regulējuma izriet aizskartā tirgotāja tiesību uz īpašumu ierobežojums. Šā subjekta pamattiesību ierobežojums izpaužas kā tā komercdarbības traucējums, kas izriet no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2, ciktāl šīs normas aizliedz veikt tirdzniecību tādā lielā tirdzniecības centra telpās iekārtotā veikalā, uz

kuru neattiecas šajās normās noteiktie izņēmumi, bet kuram var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi. Otrkārt, no apstrīdētā regulējuma izriet lielā tirdzniecības centra īpašnieka tiesību uz īpašumu ierobežojums. Šā subjekta pamattiesību ierobežojums izpaužas kā traucējums izmantot savas tiesības iznomāt lielā tirdzniecības centra telpas un gūt no tā labumu. Šis pamattiesību ierobežojums izriet no apstrīdētajā regulējumā paredzētā vispārējā lielajos tirdzniecības centros esošo veikalu darbības aizlieguma, kam ir tikai daži izņēmumi.

Ievērojot minēto subjektu pamattiesību ierobežojumu atšķirīgo izpausmi, Satversmes tiesa atsevišķi izvērtēs, vai Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam atbilst, pirmkārt, no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izrietošais aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojums un, otrkārt, no visa apstrīdētā regulējuma izrietošais lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojums.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izrietošā aizskartā tirgotāja tiesību uz īpašumu ierobežojuma satversmību.

23. Lai izvērtētu to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai apstrīdētais regulējums ir izdots, pamatojoties uz likumu un ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai apstrīdētais regulējums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai apstrīdētais regulējums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-23-03 14. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā normatīvā tiesību akta izdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 15. punktu*).

24. Apstrīdētā norma 1 tika pieņemta ar Noteikumiem Nr. 191, kuru projekts TA-790 tika apstiprināts Ministru kabineta 2021. gada 1. aprīļa sēdē. Noteikumi Nr. 191 publicēti oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" 2021. gada 1. aprīlī (oficiālā publikācija Nr. 2021/64B.1). Savukārt apstrīdētā norma 2 tika pieņemta ar Noteikumiem Nr. 208, kuros ietvertas normas no Ministru kabineta noteikumu projektiem TA-813, TA-819 un TA-828, kas tika apstiprināti Ministru kabineta 2021. gada 8. aprīļa sēdē. Noteikumi Nr. 208 publicēti oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" 2021. gada 9. aprīlī (oficiālā publikācija Nr. 2021/68B.1).

Noteikumos Nr. 191 un Noteikumos Nr. 208 norādīts, ka tie izdoti, pamatojoties uz vairākām Epidemioloģiskās drošības likuma un Covid-19 pārvaldības likuma normām. Attiecīgajās Epidemioloģiskās drošības likuma normās citstarp paredzētas Ministru kabineta tiesības noteikt epidemioloģiskās drošības pasākumus atsevišķu infekcijas slimību izplatības ierobežošanai. Savukārt attiecīgajās Covid-19 pārvaldības likuma normās noteiktas Ministru kabineta tiesības paredzēt nosacījumus un ierobežojumus konkrētās jomās, lai ierobežotu tieši Covid-19 infekcijas izplatību.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus saistībā ar to, ka Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu 1 vai apstrīdēto normu 2, būtu pārkāpis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas, kā arī to, ka šīs normas nebūtu pieejamas vai pietiekami skaidras un paredzamas. Arī Satversmes tiesai nerodas šaubas, ka apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2 ir izdotas Ministru kabinetam likumā noteiktā pilnvarojuma ietvaros, ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kā arī ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un to piemērošanas sekas.

24.1. SIA "Jysk" uzskata, ka apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 ietvertais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, jo Ministru kabinets apstrīdētās normas 1 izstrādes procesā neesot ievērojis labas likumdošanas principu. Pēc SIA "Jysk" ieskata, Ministru kabinetam bija pienākums padziļināti izpētīt apstrīdētajā regulējumā ietverto lielā tirdzniecības centra veikalu darbības ierobežojumu ietekmi, citstarp konsultējoties ar ieinteresētajām personām, jo šis regulējums tika izstrādāts, lai regulētu tirdzniecību pēc ārkārtējās situācijas beigām. Ministru kabinets neesot pienācīgi izvērtējis lielā tirdzniecības centra darbības ierobežojumu nepieciešamību un šo ierobežojumu ietekmi uz komersantiem, kā arī neesot izvērtējis iespēju noteikt atšķirīgu, mazāk ierobežojošu regulējumu. Turpretim Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētā regulējuma izstrādes procesā ir pienācīgi samērotas komersantu un sabiedrības intereses, ievērojot informāciju par epidemioloģisko situāciju valstī un par Covid-19 izplatības risku lielā tirdzniecības centra darbinieku vidū.

Labas likumdošanas princips attiecināms uz ikviena normatīvā akta sagatavošanas un pieņemšanas procesu, tostarp arī uz Ministru kabineta normatīvo aktu pieņemšanas procesu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 24. punktu*). Saskaņā ar labas likumdošanas principu Ministru kabinetam citstarp jāizvērtē likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām, un jāsaskaņo likumprojektā ietvertās un

tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas atbilstoši racionāla likumdevēja principam. Tāpat paredzētais tiesiskais regulējums, ja tas nepieciešams, ir pienācīgi jāpamato ar izskaidrojošiem pētījumiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 16. punktu*). Ministru kabinetam ir jānodrošina, ka tiesiskā regulējuma izstrādes procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklausi iebildumi pret izstrādājamo tiesisko regulējumu. Ieinteresēto personu uzklausišanu var nodrošināt, arī uzklusot attiecīgo personu grupu pārstāvjus (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 17. punktu*).

Tomēr Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tikai būtiski procedūras pārkāpumi ir pamats tam, lai atzītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 16. punktu*). Vienlaikus labas likumdošanas princips negarantē konkrētu vienai personai vai personu grupai vēlamu rezultātu, tomēr tā ievērošana ikvienam dod pārliecību par to, ka attiecīgais jautājums ir demokrātiski apspriests, proti, dažādi viedokļi ir pausti un analizēti, un labākais iespējamais līdzsvars starp dažādām konfliktējošām tiesībām un interesēm ir ticis meklēts, ievērojot Satversmē ietvertās vērtības un vispārējos tiesību principus (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.1. punktu*).

Labā likumdošana nozīmē arī to, ka Ministru kabinets savas kompetences ietvaros var efektīvi lemt par valstij nozīmīgiem jautājumiem, par attiecībām, kas izveidojušās, un par to noregulējumu. Pretējā gadījumā tiesiskā regulējuma izstrādes process nevis veicinātu, bet gan mazinātu personu uzticēšanos valstij un tiesībām. Būtiski ir tas, vai tiesiskā regulējuma izstrādes process kopumā dod iespēju saprast, kāpēc Ministru kabinets noteicis konkrētu pamattiesību ierobežojumu un kādu apsvērumu dēļ šāds ierobežojums demokrātiskā tiesiskā valstī ir nepieciešams (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 24.2. punktu*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka parastā situācijā tiesiskais regulējums, ja tas nepieciešams, ir pienācīgi jāpamato ar izskaidrojošiem pētījumiem. Likumdevējam arī jāapsver nozaru speciālistu izteiktās riska prognozes un jāveic savlaicīgi riska novērtēšanas pasākumi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 16.1. punktu*). Tomēr, ņemot vērā konkrētos faktiskos un tiesiskos apstākļus, no minētajiem informēšanas un pamatošanas pienākumiem ir pieļaujami izņēmumi, sverot un līdzsvarojot labas likumdošanas principu ar citiem vispārējiem tiesību principiem, tostarp piesardzības principu.

Piesardzības principa tvērumš dažādās nozarēs var būt atšķirīgs. Konkretizējot piesardzības principa saturu attiecībā uz tiesiskā regulējuma izstrādi Covid-19 pandēmijas apstākļos, Satversmes tiesa ir

atzinusi, ka valstij atbilstoši piesardzības principam nav jāgaida līdz brīdim, kad reāls kaitējums jau ir faktiski nodarīts. Pietiek ar pamatotām aizdomām par šāda kaitējuma iespējamību, lai valsts jau laikus veiktu efektīvus un samērīgus pasākumus nolūkā nepieļaut kaitējuma iestāšanos. Ja pastāv būtisks un nopietns risks, kuram pakļauta personu veselība un labklājība, tad valstij ir pienākums veikt saprātīgus un piemērotus pasākumus, lai aizsargātu personu pamattiesības jau tad, kad negatīvās sekas vēl nav radušās. Proti, unikālā un neskaidrā situācijā valstij ir tiesības pieņemt lēmumus, kas ir, pirmkārt, balstīti uz saprātīgu pieņēmumu un, otrkārt, vērsti uz pamattiesību aizsardzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106. 16.1. punktu*).

24.2. Apstrīdētā norma 1 tika izstrādāta ārkārtējās situācijas laikā. Ārkārtējā situācija ar Ministru kabineta 2020. gada 6. novembra rīkojuma Nr. 655 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu" (turpmāk – Rīkojums Nr. 655) 1. punktu tika izsludināta valstī no 2020. gada 9. novembra līdz 2021. gada 6. aprīlim. Ārkārtējās situācijas laikā bija spēkā Rīkojumā Nr. 655 noteiktie ierobežojumi, kas attiecās citstarp uz mazumtirdzniecības jomu. Atbilstoši Rīkojuma Nr. 655 5.7. apakšpunktam mazumtirdzniecības pakalpojumus klātienē varēja sniegt vien tādi veikali, kuros tirgo pirmās nepieciešamības preces, savukārt saskaņā ar 5.8. apakšpunktu tirdzniecības vietās varēja arī izsniegt citas preces, ja tās iegādātas ar distances saziņas līdzekļu palīdzību.

Apstrīdētā norma 1 stājās spēkā 2021. gada 7. aprīlī, proti, uzreiz pēc ārkārtējās situācijas beigām. No Noteikumu Nr. 191 anotācijas, kā arī apstrīdētās normas 1 izstrādes materiāliem izriet, ka tā tika izstrādāta kā daļa no tiesiskā regulējuma, kura mērķis bija pakāpeniski, vairāku secīgu soļu ietvaros mīkstināt ar Covid-19 infekcijas izplatību saistītos ierobežojumus pēc ārkārtējās situācijas beigām un nodrošināt tirdzniecību epidemioloģiski drošā vidē (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta TA-790 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" anotāciju un Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes videoierakstu, pieejami: www.mk.gov.lv*).

No Noteikumu Nr. 191 projekta TA-790 anotācijas izriet, ka šis noteikumu projekts tika izstrādāts, pamatojoties uz Starpinstitutiju darbības koordinācijas grupas (turpmāk – Koordinācijas grupa) priekšlikumiem par pakāpenisku ar Covid-19 infekcijas izplatību saistīto ierobežojumu mīkstināšanu pēc valstī izsludinātās ārkārtējās situācijas beigām (*sk. Valsts kancelejas ziņojuma TA-714 materiālus, pieejami: www.mk.gov.lv*). Koordinācijas grupa izstrādāja šos priekšlikumus, citstarp konsultējoties ar vairākas nozares pārstāvošu analītisko ekspertu

grupu, kas vērtēja Koordinācijas grupas piedāvātos ierobežojumus no četriem dažādiem skatpunktiem: 1) ietekme uz Covid-19 izplatību; 2) sabiedrības attieksme; 3) sociālās sekas un ietekme uz sabiedrību; 4) ietekme uz ekonomisko aktivitāti. Koordinācijas grupa ieteica Ministru kabinetam veikt pāreju uz mazāk stingrām epidemioloģiskās drošības prasībām četru secīgu soļu ietvaros, pirmajā solī lielākoties saglabājot tādu regulējumu, kas ir līdzīgs Rīkojumā Nr. 655 ietvertajam. Koordinācijas grupa citstarp rosināja pirmajā solī attiecībā uz lielo tirdzniecības centru darbību brīvdienās saglabāt tajos esošo veikalu darbības aizliegumu, izņemot veikalus, kas tirgo pirmās nepieciešamības preces, bet atsevišķās telpās iekārtotiem veikaliem un citām tirdzniecības vietām ļaut atsākt darbību, ievērojot epidemioloģiskās drošības prasības (*sk. Valsts kancelejas ziņojumam (projekts TA-714) pievienoto Starpinstitutionu darbības koordinācijas grupas prezentāciju "Priekšlikumi Covid-19 izplatību ierobežojošo pasākumu pārskatīšanai", pieejama: www.mk.gov.lv*).

Minētie priekšlikumi visupirms tika apspriesti Ministru kabineta 2021. gada 24. marta sēdē. Tomēr Ministru kabinets šajā sēdē nolēma atlikt lemlšanu par attiecīgajiem priekšlikumiem, jo konstatēja, ka analītiskās ekspertu grupas izvērtējumam tika sniegti citādi priekšlikumi nekā tie, kas iesniegti Ministru kabinetam. Ministru kabinets nolēma dot analītiskajai ekspertu grupai laiku to Koordinācijas grupas priekšlikumu izvērtēšanai, kuri tika iesniegti izskatīšanai šajā Ministru kabineta sēdē (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 24. marta sēdes videoierakstu, pieejams: www.mk.gov.lv*).

Analītiskā ekspertu grupa tika aicināta sniegt savu viedokli Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdē uzreiz pēc tam, kad Ministru kabinets uzklaušīja aktuālo informāciju par epidemioloģisko situāciju Latvijā un citās Eiropas valstīs (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes videoierakstu, pieejams: www.mk.gov.lv*). Analītiskā ekspertu grupa sagatavoja un sniedza Ministru kabinetam viedokli par Koordinācijas grupas sagatavotajiem priekšlikumiem, kurā atspoguļoja savus secinājumus par šo ierobežojumu iespējamo ietekmi uz Covid-19 izplatību, ekonomiku un sabiedrību, kā arī par iespējamo sabiedrības attieksmi pret tiem (*sk. Valsts kancelejas ziņojumam (projekts TA-714) pievienoto Koordinācijas grupas analītiskās ekspertu grupas prezentāciju "Ekspertu grupas viedoklis par starpinstitutionālās darba grupas (OVG) izstrādāto Covid-19 ierobežojošo pasākumu scenāriju", pieejama: www.mk.gov.lv*). 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdē Ministru kabinets citstarp uzklaušīja arī biedrības "Latvijas Darba devēju konfederācija" un biedrības "Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera" pārstāvjus (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes videoierakstu, pieejams: www.mk.gov.lv*). Savukārt 2021. gada 1. aprīļa sēdē Ministru

kabinets apstiprināja noteikumu Nr. 191 projektu, tostarp apstiprinot arī apstrīdēto normu 1, kas bija sagatavota, ievērojot Ministru kabineta 26. marta ārkārtas sēdē pieņemtos lēmumus (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 1. aprīļa sēdes videoierakstu, pieejams: www.mk.gov.lv*).

Tādējādi Ministru kabinets 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdē uzklusēja ne vien informāciju par epidemioloģisko situāciju Latvijā un citās Eiropas valstīs, tostarp par saslimstības un hospitalizācijas rādītājiem, bet arī analītiskās ekspertu grupas viedokli par Koordinācijas grupas priekšlikumos paredzētā regulējuma ietekmi uz Covid-19 izplatību, ekonomiku un sabiedrību kopumā, kā arī darba devēju un tirgotāju pārstāvjus. Turklāt no lietas materiāliem izriet, ka apstrīdētās normas 1 izstrādes procesā Ministru kabinets saņēma biedrības "Latvijas Tirgotāju asociācija" viedokli par dažādiem ierobežojumiem, tostarp lielo tirdzniecības centru darbības ierobežojumiem (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 101.–108. lp.*).

Ar Noteikumu Nr. 208 1. punktu Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punkts izteikts apstrīdētās normas 2 redakcijā, proti, papildināts ar 9. apakšpunktu, saskaņā ar kuru darbību varēja atsākt arī tie lielo tirdzniecības centru veikali, kuros tirgoja datorus, to perifērās iekārtas un programmatūru, kā arī telekomunikācijas iekārtas. Arī apstrīdētās normas 2 izstrādes procesā Ministru kabinets citstarp uzklusēja informāciju par Covid-19 infekcijas izplatību, ārstniecības iestāžu noslodzi un Covid-19 ierobežojumu ietekmi uz ekonomiku (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 8. aprīļa sēdes videoierakstu, pieejams: www.mk.gov.lv*). No Noteikumos Nr. 208 iekļautā Ministru kabineta noteikumu projekta TA-819 anotācijas izriet, ka apstrīdētā norma 2 izstrādāta, ņemot vērā to, ka datortehnika ir nepieciešama personām, lai veiktu savus darba pienākumus un piedalītos mācību procesā attālinātā režīmā (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta TA-819 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" anotāciju, pieejama: www.mk.gov.lv*).

24.3. Tas vien, ka valstī nav izsludināta ārkārtējā situācija, nenozīmē, ka vairs nepastāvētu tādi būtiski draudi personu veselībai un labklājībai, kuru novēršanai var būt nepieciešama steidzama valsts rīcība. Covid-19 pandēmijas radītajiem apstākļiem ir raksturīga nenoteiktība un salīdzinoši straujas pārmaiņas. Salīdzinājumā ar pandēmijas sākumu apstrīdētās normas 1 izstrādes laikā Ministru kabinetam bija pieejama plašāka un daudzpusīgāka informācija gan par vīrusu SARS-CoV-2, gan par tā izraisīto Covid-19 slimību. Tomēr šo informāciju, it sevišķi ņemot vērā jaunu SARS-CoV-2 vīrusa paveidu rašanos, nevar uzskatīt par tādu, uz kuras pamata varētu izdarīt absolūti precīzas prognozes par situācijas attīstību un to, cik lielu risku sabiedrības drošībai un veselībai radītu konkrētu epidemioloģiskās drošības prasību mīkstināšana vai

atcelšana. Arī zinātniskajos pētījumos ir atzīts, ka nav iespējams izdarīt absolūti precīzas prognozes par nefarmaceutisko Covid-19 izplatības ierobežošanas pasākumu efektivitāti, jo to konkrētā valstī ietekmē vairāki faktori, kas katrā valstī izpaužas atšķirīgi, – iedzīvotāju gatavība labprātīgi ievērot dažādus nosacījumus un ierobežojumus, iedzīvotāju izvēle labprātīgi izvairīties no sociāliem kontaktiem, sabiedrības informētība u. tml. (*sk., piemēram: Yacong B., Guo C., et al. Effectiveness of non-pharmaceutical interventions on COVID-19 transmission in 190 countries from 23 January to 13 April 2020. Pieejams: www.ijidonline.com*).

Noteikumu Nr. 191 anotācijā norādīts, ka tajos ietvertā regulējuma izstrādes laikā joprojām saglabājas augsts Covid-19 infekcijas izplatības risks un nav novērojama Covid-19 saslimstības samazināšanās tendence. Kā papildu risku Ministru kabinets esot ņēmis vērā jaunu, ievērojami infekciozāku SARS-CoV-2 vīrusa paveidu izplatību Latvijā. Tādējādi epidemioloģiskā situācija apstrīdētās normas 1 izstrādes laikā esot liecinājusi par to, ka ir iespējams gan saslimstības kāpums, gan pieaugums un tas ir atkarīgs no piesardzības un drošības pasākumu efektivitātes. Turklāt slimnīcās joprojām atradušies gandrīz 700 Covid-19 pacientu un stacionēto pacientu skaita samazināšanās tendences bijušas ļoti lēnas (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta TA-790 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" anotāciju, pieejama: www.mk.gov.lv*).

Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdē tam tika sniegta informācija, ka 14 dienu kumulatīvais Covid-19 gadījumu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem ir 377,8, bet septiņu dienu kumulatīvais skaits – 188,2. Savukārt stacionāros bija ievietoti 704 Covid-19 pacienti, un 74 pacientu veselības stāvoklis bija raksturojams kā smags. Šajā sēdē Ministru kabinetam tika sniegta arī informācija par būtisku veselības aprūpes iestāžu noslodzi saistībā ar lielu Covid-19 pacientu skaitu (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes videoierakstu, pieejams: www.mk.gov.lv*). Attiecīgi Ministru kabinets ņēma vērā to, ka straujš Covid-19 saslimstības pieaugums var radīt nopietnu slogu ārstniecības iestādēm un apdraudēt sabiedrības veselību kopumā (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta TA-790 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" anotāciju, pieejama: www.mk.gov.lv*).

No Noteikumu Nr. 191 izstrādes materiāliem un šo noteikumu projekta anotācijas izriet, ka Ministru kabinets apstrīdētās normas 1 izstrādes procesā ir izvērtējis tās nepieciešamību un ietekmi uz komersantiem un tirgu, kā arī izsvēris sabiedrības un komersantu intereses. Savukārt tas, vai konkrētā rīcība patiešām bija nepieciešama, ir izvērtējams, noskaidrojot, vai

ierobežojumiem ir legītims mērķis un vai tie ir samērīgi. Proti, argumenti par to, vai Ministru kabineta noteiktajam tiesiskajam regulējumam, kas izraisa personas pamattiesību ierobežojumu, bija mazāk ierobežojošas alternatīvas, ir izvērtējami, pārbaudot attiecīgā pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 16.1. punktu*).

Ministru kabineta sēdēs uzklusitā informācija, citstarp uzklusītie ekspertu viedokļi, ļauj secināt, kāpēc tika izstrādāta apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2. Proti, apstrīdētā norma 1 tika izstrādāta kā daļa no tiesiskā regulējuma, kas bija paredzēts kā pirmais solis ar Covid-19 infekcijas izplatību saistīto ierobežojumu pakāpeniskā mīkstināšanā pēc ārkārtējās situācijas beigām, savukārt apstrīdētā norma 2 tika pieņemta, lai nodrošinātu personām plašākas iespējas iegādāties datortehniku, ievērojot tās nepieciešamību attālinātā darba un attālināto mācību procesā. Ministru kabinets apstrīdētās normas 1 izstrādes procesā uzklusīja gan dažādu jomu, tostarp veselības aprūpes un ekonomikas, ekspertus, gan arī darba devēju un tirgotāju pārstāvjus. Ievērojot Covid-19 pandēmijas radīto nepieciešamību nekavējoties rīkoties un reaģēt uz situācijas pārmaiņām, tas apstāklis, ka apstrīdētās normas 1 izstrādes procesā Ministru kabinets nolūkā operatīvi pieņemt efektīvus lēmumus veica vien pašus nepieciešamākos pētījumus un konsultācijas, nevar būt par pamatu secinājumam, ka būtu pārkāpts labas likumdošanas princips. Ņemot vērā pieejamo informāciju par apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izstrādes procesu, kā arī nepieciešamību Covid-19 pandēmijas apstākļos piemērot citstarp arī piesardzības principu, Satversmes tiesa nekonstatē būtiskus pārkāpumus apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izstrādes un izdošanas procesā.

Līdz ar to no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izrietošais aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

25. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – legītīma mērķa – labad. Ja ir noteikts tiesību ierobežojums, tad pienākums uzrādīt un pamatot šāda ierobežojuma legītīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Ministru kabinetam (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-11-01 14. punktu*).

Ministru kabinets norāda, ka no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izrietošā aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojuma legītīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība, mazinot cilvēku – apmeklētāju un

darbinieku – pulcēšanos lielajos tirdzniecības centros, kā arī mazinot sabiedriskā transporta noslodzi, lai tādējādi ierobežotu Covid-19 infekcijas izplatību.

25.1. Saskaņā ar Satversmes 111. pantu valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka no Satversmes 111. panta izriet valsts pienākums ievērot, aizsargāt un nodrošināt personas tiesības uz veselību. Pirmkārt, pienākums ievērot tiesības uz veselību nozīmē to, ka valstij ir jāatturas no iejaukšanās personas tiesībās un brīvībās. Tātad jāatturas arī no tādām darbībām, kas ierobežo katras personas iespējas pašai rūpēties par savas veselības aizsardzību. Otrkārt, pienākums aizsargāt tiesības uz veselību nozīmē, ka valstij ir jāaizsargā persona no citu privātpersonu iejaukšanās tās pamattiesību īstenošanā. Treškārt, pienākums nodrošināt tiesības uz veselību nozīmē, ka valstij ir jāveic konkrēti pasākumi pamattiesību īstenošanai. Proti, valstij ir jāveic konkrēti pasākumi, lai persona varētu īstenot savas tiesības uz veselību. Tas citstarp nozīmē valsts pienākumu aizsargāt vienu personu grupu no citas personu grupas darbību rezultātā radītas kaitīgas ietekmes uz veselību (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 16. punktu*).

No apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izrietošais aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz cilvēku pulcēšanās ierobežošanu lielajos tirdzniecības centros, kā arī ar došanos uz lielajiem tirdzniecības centriem saistītās cilvēku mobilitātes un sabiedriskā transporta noslodzes mazināšanu, lai ierobežotu vīrusa SARS-CoV-2 izplatību un novērstu personu saslimšanu ar Covid-19. Tādējādi apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 ietvertais tiesiskais regulējums ir vērsts uz to, lai nodrošinātu personas tiesības uz veselību. Līdz ar to no šīm normām izrietošajam aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība.

25.2. Ministru kabineta 2021. gada 26. marta sēdē uzklautā informācija par personām, kas saslimušas ar Covid-19, kā arī veselības aprūpes iestāžu pārstāvju viedokļi liecina, ka ievērojamai daļai no personām, kas saslimušas ar Covid-19, bija nepieciešama hospitalizācija un hospitalizēto personu skaits radīja būtisku slodzi veselības aprūpes sistēmai. Konkrētajos apstākļos jāņem vērā arī tas, ka personām ar diagnosticētu Covid-19, kurām hospitalizācija nav nepieciešama, atbilstoši Noteikumu Nr. 360 IX nodaļas regulējumam ir pienākums ievērot izolāciju. Ar Covid-19 saslimušai personai, kas ievēro izolāciju, saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 2.5. apakšpunktu varēja tikt izsniegta darbnespējas lapa. Arī tām ar Covid-19 saslimušajām personām, kurām nebija nepieciešama hospitalizācija, varēja būt nepieciešama veselības aprūpe.

Tādējādi strauja, nekontrolēta Covid-19 infekcijas izplatība ir saistīta ar būtiskiem visas sabiedrības apdraudējumiem, proti, nekontrolēta Covid-19 izplatība varēja izraisīt veselības nozares pārslodzi un apdraudēt veselības aprūpes un ārstniecības pakalpojumu nepārtrauktību. Šādas situācijas novēršana var prasīt veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības ierobežošanu. Piemēram, ārkārtējā situācija ar Rīkojumu Nr. 655 tika izsludināta citstarp veselības aprūpes sistēmas pārslodzes riska mazināšanas nolūkā, un saskaņā ar šo rīkojumu tika ierobežota atsevišķu ārstniecības pakalpojumu sniegšana (*sk. Rīkojuma Nr. 655 5.46., 5.47. un 5.48. apakšpunktu*). Veselības aprūpes sistēmas pārslodzes novēršana ir svarīga visas sabiedrības labklājībai, jo no pienācīgas veselības aprūpes sistēmas funkcionēšanas ir atkarīga visu iedzīvotāju iespēja saņemt veselības aprūpi un tādējādi īstenot savas tiesības uz veselības aizsardzību ne vien saslimstot ar Covid-19, bet arī citu veselības traucējumu gadījumā.

Līdz ar to no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izrietošā aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojuma legītimie mērķi ir citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

26. Noskaidrojot, vai tiesību normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa izvērtē, vai ierobežojums ir piemērots legītimā mērķa sasniegšanai, vai tā legītimie mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un vai labums, ko gūst sabiedrība no noteiktā ierobežojuma, ir lielāks par indivīdam nodarīto kaitējumu. Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam un ir pretrunīga (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 20.punktu*).

27. Izvērtējot to, vai Ministru kabineta izraudzītie līdzekļi ir piemēroti aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojuma legītimie mērķu sasniegšanai, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt šos legītimos mērķus (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 19. punktu*).

SIA "Jysk" uzskata, ka Ministru kabineta izraudzītie līdzekļi nav piemēroti minēto legītimie mērķu sasniegšanai, jo pircēji, nespējami iepirkties lielajos tirdzniecības centros, izmantojuši sabiedrisko transportu, lai dotos uz citiem veikalumiem, un tā rezultātā ne vien neesot mazinājusies sabiedriskā transporta noslodze, bet arī palielinājusies pulcēšanās citās, mazākās tirdzniecības vietās. Turpretim Ministru kabinets uzskata, ka apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 ietvertais tiesiskais regulējums ir piemērots citu cilvēku tiesību aizsardzībai, jo tas ļāvis mazināt

gan pircēju, gan lielā tirdzniecības centra darbinieku pulcēšanos lielajos tirdzniecības centros, kā arī mazināt sabiedriskā transporta noslodzi.

Apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 bija noteikti lielajos tirdzniecības centros esošo veikalu darbības ierobežojumi. Šīs normas neparedzēja ierobežojumus sabiedriskā transporta pakalpojumu sniedzējiem vai nosacījumus sabiedriskā transporta lietošanai, kā arī neregulēja tirdzniecību citās tirdzniecības vietās. Tādējādi šo normu ietekme uz sabiedriskā transporta noslodzi un citu tirdzniecības vietu apmeklētību varēja būt vienīgi netieša. No Rīgas pašvaldības sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Rīgas Satiksme" sniegtajiem datiem par sabiedriskā transporta pakalpojumiem izriet, ka šo normu spēkā esības laikā vidēji dienā pārvadāto pasažieru skaits svārstījās ik nedēļu (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 37.–40. lp.*). Taču šī informācija pati par sevi neļauj izdarīt secinājumus par šo svārstību iemesliem. Cilvēku mobilitāte un sabiedriskā transporta pakalpojumu izmantošana ir atkarīga no dažādiem faktoriem – cilvēku individuālajām vajadzībām, izpratnes par nepieciešamību Covid-19 pandēmijas apstākļos apmeklēt konkrētas vietas un citiem faktoriem. Tādēļ Satversmes tiesa nekonstatē tādus faktiskos apstākļus un nesaskata tādus argumentus, kas varētu pamatot Ministru kabineta izraudzīto līdzekļu piemērotību sabiedriskā transporta noslodzes mazināšanai.

Ministru kabinets norāda, ka tā izraudzītie līdzekļi ir piemēroti pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 ietvertais tiesiskais regulējums novērsis arī lielo tirdzniecības centru veikalu darbinieku pulcēšanos darba kolektīvos, tādējādi mazinot Covid-19 infekcijas izplatību darba kolektīva locekļu starpā. Ministru kabineta Noteikumu Nr. 191 projekta TA-790 anotācijā norādījis, ka tieši lielos darba kolektīvos, kas raksturīgi lielajiem tirdzniecības centriem, pastāv augsts Covid-19 infekcijas izplatības risks (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta TA-790 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" anotāciju, pieejama: www.mk.gov.lv*). Taču ir jāņem vērā tas, ka ārkārtējās situācijas laikā saskaņā ar Rikojuma Nr. 655 5.7. apakšpunktu mazumtirdzniecības pakalpojumus klātienē bija tiesīgi sniegt vienīgi tie tirgotāji, kuri tirgoja šajā normā noteiktās preces. Ministru kabinets, pieņemot Noteikumus Nr. 191, nolēma atļaut visiem veikaliem un tirdzniecības vietām, izņemot lielo tirdzniecības centru veikalus, atsākt savu darbību. Turklāt arī lielajos tirdzniecības centros saskaņā ar apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2 darbību varēja turpināt tikai šajās normās norādītajās izņēmuma kategorijās ietilpstošie veikali. Ievērojot minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 ietvertais tiesiskais regulējums nav piemērots tam, lai novērstu Covid-19 infekcijas izplatību tirdzniecības darbinieku vidū.

Tomēr apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 ietvertais tiesiskais regulējums jāva būtiski samazināt lielo tirdzniecības centru apmeklētāju skaitu un tādējādi arī pulcēšanos lielajos tirdzniecības centros.

Koronavīruss SARS-CoV-2, kas izraisa saslimšanu ar Covid-19, izplatās ar nelieliem pilieniem, kas no elpceļiem izdalās, cilvēkam runājot, klepojot vai šķaudot. Nefarmaceutiskie pasākumi – sociālā distancēšanās, pulcēšanās ierobežojumi, pienākums valkāt sejas masku, roku mazgāšana, virsmu dezinfekcija – ir zinātnē vispāratzīti efektīvi līdzekļi, lai ierobežotu tādu vīrusu izplatību, kuri izplatās ar elpceļu pilieniem, tai skaitā arī SARS-CoV-2 izplatību. Šādu pasākumu efektivitāte bija atzīta jau pirms Covid-19 pandēmijas (*sk., piemēram, Pasaules Veselības organizācijas 2019. gada 19. septembra publikāciju "Non-pharmaceutical public health measures for mitigating the risk and impact of epidemic and pandemic influenza". Pieejama: www.who.int*). Eiropas Slimību profilakses un kontroles centrs rekomendēja izmantot nefarmaceutiskos pasākumus arī Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai, uzsverot to, ka, izņemot vakcināciju, nefarmaceutiskie pasākumi ir efektīvākais līdzeklis infekcijas izplatības ierobežošanai (*sk. Eiropas Slimību profilakses un kontroles centra 2020. gada 24. septembra publikāciju "Guidelines for the implementation of nonpharmaceutical interventions against COVID-19". Pieejama: www.ecdc.europa.eu*).

No zinātniskajām publikācijām, kurās aprakstīti pētījumi par nefarmaceutisko pasākumu efektivitāti SARS-CoV-2 izplatības ierobežošanā, izriet atšķirīgi secinājumi par to, cik augsta ir konkrētu nefarmaceutisko pasākumu efektivitāte. Šis atšķirības ir iespējams izskaidrot ar pētījumiem izraudzīto metodoloģiju, zinātniekiem pieejamo un izmantoto datu izlasi, kā arī attiecīgo valstu individuālajiem faktoriem, kuras grūti iekļaut efektivitātes novērtējumā, piemēram, ar demogrāfisko stāvokli valstī, konkrēto nefarmaceutisko pasākumu regulējuma niansēm un vairāku nefarmaceutisko līdzekļu vienlaicīgu piemērošanu un ieviešanas secību. Tomēr no zinātniskajiem pētījumiem izriet nepārprotams secinājums, ka nefarmaceutiskie pasākumi, it sevišķi tādi pasākumi, kuru rezultātā cilvēki vispār nevar pulcēties konkrētās augstas cilvēku koncentrācijas vietās, proti, skolu, universitāšu, darbavietu, tirdzniecības vietu slēgšana, ļauj būtiski samazināt vīrusa SARS-CoV-2 izplatību (*sk., piemēram: Brauner J. M., Mindermann S. et al. Inferring the effectiveness of government interventions against COVID-19. Pieejams: www.science.org; Hunter P. R., Colón-González F. J. et al. Impact of non-pharmaceutical interventions against COVID-19 in Europe in 2020: a quasi-experimental non-equivalent group and time series design study. Pieejams: www.ncbi.nlm.nih.gov; Sharma M., Mindermann S. et al. Understanding the effectiveness of government interventions against the resurgence of COVID-19 in Europe. Pieejams: www.nature.com*). Arī Dr. med. Uga Dumpis un Dr. med. Ģirts Brīģis uzsver, ka nefarmaceutiskie

pasākumi, kuru piemērošanas rezultātā cilvēku iespējas kontaktēties tiek ierobežotas, ļauj efektīvi samazināt vīrusa SARS-CoV-2 izplatību.

Tādējādi apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 paredzētie nefarmaceutiskie pasākumi, proti, lielo tirdzniecības centru veikalu darbības ierobežojumi, ļauj efektīvi samazināt personu risku saslimt ar Covid-19 un pakļaut šādam riskam citas personas. Tādējādi Ministru kabineta izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa – citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

Valsts spēja nodrošināt ikvienam Satversmes 111. pantā ietvertās personas pamattiesības ir tieši atkarīga no veselības aprūpes sistēmas spējas sniegt personai, kurai radušies veselības traucējumi, tai nepieciešamo medicīnisko palīdzību. Tā kā veselības aprūpes sistēmas resursi ir ierobežoti, pēkšņs un straujš pacientu skaita pieaugums var apgrūtināt veselības aprūpes sistēmas darbību vai pat vispār apdraudēt veselības aprūpes sistēmas funkcionēšanu.

Vīrusa SARS-CoV-2 izplatība radīja būtiskus veselības aprūpes sistēmas pārslodzes draudus jau kopš pandēmijas sākuma un ne tikai saistībā ar Covid-19 slimnieku aprūpi. Noteiktu specializāciju ārstiem, tostarp arī ģimenes ārstiem, papildu slodzi radīja arī Covid-19 izplatības netiešās sekas, piemēram, grūtības, kas saistītas ar nepieciešamību novērtēt pacienta veselības stāvokli attālinātās konsultācijas ietvaros, attālinātu konsultāciju radītais papildu administratīvais slogs, ievērojams tādu pacientu skaits, kuru ārstēšana tika atlikta ierobežotās veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības dēļ un kuri vērsās ārstniecības iestādēs vēlāk, pēc valstī iepriekš izsludinātās ārkārtējās situācijas beigām (*sk. valsts pētījumu programmas "Covid-19 seku mazināšanai" projekta Nr. VPP-COVID-2020/1-0011 "Covid-19 pandēmijas ietekme uz veselības aprūpes sistēmu Latvijā: pieredze un nākotnes risinājumi" ziņojuma 46.–74. lpp. Pieejams: www.rsu.lv*).

Nefarmaceutiskie pasākumi, kas ļauj ierobežot vīrusa SARS-CoV-2 izplatību un tādējādi samazina saslimstību ar Covid-19, ļauj palēnināt tempu, kādā pieaug to ar Covid-19 saslimušo pacientu skaits, kuriem nepieciešams vērsties pie ārstniecības personas, lai saņemtu veselības aprūpi. Nepieļaujot strauju Covid-19 pacientu skaita pieaugumu, tiek mazināts veselības aprūpes sistēmas pārslodzes risks. Tādējādi tiek nodrošināta veselības aprūpes sistēmas spēja Covid-19 pandēmijas apstākļos funkcionēt un iespēju robežās nodrošināt nepieciešamo veselības aprūpi arī tiem pacientiem, kuriem ir citi veselības traucējumi. Tādējādi Ministru kabineta izraudzītie līdzekļi ir piemēroti arī sabiedrības labklājības aizsardzībai.

Līdz ar to Ministru kabineta izraudzītie līdzekļi ir piemēroti tam, lai sasniegtu aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus – nodrošināt citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzību.

28. Tiesību normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*).

SIA "Jysk" uzskata, ka no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izrietošais aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojums nav nepieciešams, jo tā leģitīmos mērķus varot sasniegt tādā pašā kvalitātē ar citiem, personu pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Proti, šos leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē varot sasniegt tāds regulējums, kas ļautu turpināt darbu tiem lielā tirdzniecības centra veikalēm, uz kuriem neattiecas apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 noteiktie izņēmumi, bet kuriem var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi. Savukārt Ministru kabinets uzskata, ka nav citu, saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem šos mērķus varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē, jo pēc ārkārtējās situācijas beigām bijis nepieciešams nodrošināt pakāpenisku ar Covid-19 infekcijas izplatību saistīto ierobežojumu mīkstināšanu, lai būtu iespējams novērot faktisko apstākļu pārmaiņas un prognozēt iespējamo situācijas attīstību.

Apstākļos, kad pastāv nenoteiktība un ir nepieciešama valsts tūlītēja rīcība, lai aizsargātu svarīgas personu vai sabiedrības tiesības un likumiskās intereses, arī pamattiesību ierobežojuma samērīguma vērtējumā būtiska nozīme ir piesardzības principam. Atbilstoši šim principam institūcijai, kas izdod normatīvo aktu un citstarp vērtē, vai tiesiskajā regulējumā paredzētā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus nevarētu sasniegt tādā pašā kvalitātē ar saudzējošākiem līdzekļiem, ir tiesības šaubu gadījumā no vairākām iespējamām alternatīvām izvēlēties to risinājumu, kas ar augstāku varbūtības pakāpi nodrošinās personu vai sabiedrības tiesību un interešu aizsardzību. Tomēr piesardzības princips nenozīmē, ka institūcija, kas izdod normatīvo aktu, būtu atbrīvota no pienākuma izvērtēt un noskaidrot, vai nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, kas varētu nodrošināt attiecīgo leģitīmo mērķu sasniegšanu tādā pašā kvalitātē.

Noteikumu Nr. 360 II¹ nodaļas normas redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 1. jūnijam, dažādu tirdzniecības vietu īpašniekiem un tirgotājiem noteica dažādus tirdzniecības nosacījumus. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 24.¹-24.⁶ punktu tirdzniecības vietā uz katru apmeklētāju bija jānodrošina ne mazāk kā 25 m² liela publiski pieejamo telpu platība, kā arī jānodrošina apmeklētāju plūsmas kontrole, citstarp izvietojot informāciju par maksimāli pieļaujamo apmeklētāju skaitu tirdzniecības vietā, nodrošinot atbilstošu iepirkuma grozu, ratu vai somu skaitu un novēršot apmeklētāju drūzmēšanos. Noteikumu Nr. 360 24.⁹ punkts noteica prasības tirgus pārvaldītājam attiecībā uz tirdzniecību

tirgus paviljonos – tirgus teritorijā esošās slēgta tipa ēkās, kuras iekārtotas pastāvīgai un sistemātiskai tirdzniecībai un kurās darbojas vismaz 10 tirgotāji. Savukārt Noteikumu Nr. 360 24.⁷, 24.⁸, kā arī 24.¹⁰–24.¹⁴ punktā bija paredzēti tirgotāja, tirdzniecības centra īpašnieka vai tiesiskā valdītāja un tirgus pārvaldnieka pienākumi attiecībā uz attiecīgās tirdzniecības vietas apmeklētāju skaita un plūsmas kontroles nosacījumu izpildi. Visas minētās normas saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 24.¹⁵ punktu attiecās vienīgi uz tirdzniecību iekštelpās. Tirdzniecību ārtelpās – ielu tirdzniecību un tirdzniecību atklātajā tirgus teritorijā – regulēja Noteikumu Nr. 360 24.¹⁵–24.¹⁷ punkts. Savukārt Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punktā bija ietverts apstrīdētais regulējums, kas attiecās vienīgi uz lielajiem tirdzniecības centriem.

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 II¹ nodaļas normām apstrīdētā regulējuma spēkā esības laikā savu darbību varēja turpināt ikviens veikals un tirdzniecības vieta, un vienīgi lielajos tirdzniecības centros saskaņā ar apstrīdēto regulējumu varēja darboties tikai atsevišķi veikali, uz kuriem bija attiecināmi tajā paredzētie izņēmumi. Saskaņā ar apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2 lielajos tirdzniecības centros varēja darboties vien tie veikali, kas tirgo noteiktu kategoriju preces. Šajās normās nebija noteikts izņēmums attiecībā uz veikaliem, kuriem var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi, – šāds izņēmums apstrīdētajā regulējumā tika iekļauts tikai ar apstrīdēto normu 3. Turpretim atsevišķās telpās iekārtotos veikalos, kas neatrodas tirdzniecības centros, kā arī tirdzniecības telpās, kurās vienkopus atrodas mazāk nekā pieci veikali, tirdzniecības centros, kuru platība ir mazāka par 7000 m² (turpmāk – mazie tirdzniecības centri), un tirgus paviljonos saskaņā ar minētajām normām varēja tikt veikta tirdzniecība, ievērojot prasības par apmeklētāju skaitu un apmeklētāju plūsmas kontroli. Savukārt attiecībā uz tirdzniecības vietām, kur tirdzniecība notiek ārtelpās, – ielu tirdzniecības vietām un tirgus atklātajām teritorijām – bija paredzēti vēl mazāk ierobežojoši nosacījumi. Proti, arī ārtelpu tirdzniecības vietās bija nepieciešams novērst apmeklētāju drūzmēšanos un nodrošināt sociālās distancēšanās noteikumu ievērošanu, taču nebija jāievēro konkrēts maksimāli pieļaujamais attiecīgajā tirdzniecības vietā vienlaikus esošo apmeklētāju skaits.

Tādējādi no Noteikumu Nr. 360 II¹ nodaļas normām izriet, ka apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 spēkā esības laikā Ministru kabinets pēc būtības atļāva darboties visām citām tirdzniecības vietām neatkarīgi no to lieluma un tirgoto preču veida, ievērojot epidemioloģiskās drošības prasības, proti, kontrolējot apmeklētāju plūsmu un – ja tirdzniecība tiek veikta iekštelpās – arī apmeklētāju skaitu. Savukārt lielā tirdzniecības centra veikali, uz kuriem neattiecas apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 noteiktie izņēmumi, nevarēja darboties neatkarīgi no

tā, vai šos veikalus bija iespējams norobežot no tirdzniecības centra koplietošanas telpām un nodrošināt tiem atsevišķu ārējo piekļuvi.

Ministru kabinets nesaskatīja vērā ņemamus Covid-19 infekcijas izplatības riskus attiecībā uz tirdzniecību veikalos, kas iekārtoti atsevišķās telpās, jo cilvēki starp šiem veikaliem pārvietojoties ārtelpās, kur Covid-19 infekcijas izplatības risks esot minimāls (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes videoierakstu, pieejams: www.mk.gov.lv*). Satversmes tiesa secina, ka Covid-19 infekcijas izplatības riska ziņā nav būtisku atšķirību starp lielā tirdzniecības centra veikalu, kurš ir norobežots no tirdzniecības centra koplietošanas telpām un kuram ir nodrošināta atsevišķa ārējā piekļuve, un jebkuru citu atsevišķās telpās iekārtotu veikalu, kuram ir atsevišķa ārējā piekļuve. Apmeklētāji ceļā uz lielā tirdzniecības centra veikaliem ar atsevišķu ārējo piekļuvi pārvietotos ārtelpās un tādējādi nebūtu pakļauti augstākam Covid-19 izplatības riskam kā tie cilvēki, kuri ārtelpās pārvietojas starp vairākiem atsevišķās telpās iekārtotiem veikaliem vai tirdzniecības vietām.

No apstrīdētās normas 1 izstrādes materiāliem nav gūstams skaidrojums tam, kādēļ Ministru kabinets uzskatīja par nepieciešamu noteikt tādu regulējumu, kas ļauj atsākt darbību atsevišķās telpās iekārtotiem veikaliem, bet vienlaikus aizliedz darboties citstarp arī tādiem lielo tirdzniecības centru veikaliem, kuriem var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi. Noteikumu Nr. 360 II¹ nodaļas normās bija ietvertas prasības nodrošināt kontroli pār tirdzniecības vietu apmeklētāju maksimāli pieļaujamo skaitu un plūsmu, kas vienlīdz attiecās uz visām tirdzniecības vietām, kur tirdzniecība notiek iekštelpās (tirdzniecības centrā vienlaikus esošo apmeklētāju maksimāli pieļaujamais skaits saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 24.⁷ punktu bija nosakāms, summējot tā telpās iekārtotajās tirdzniecības vietās – veikalos – maksimāli pieļaujamo apmeklētāju skaitu). Tādēļ arī tad, ja lielā tirdzniecības centra veikalu ar atsevišķu ārējo piekļuvi darbības rezultātā palielinātos apmeklētāju plūsma uz lielo tirdzniecības centru, apmeklētāju koncentrācija lielā tirdzniecības centra koplietošanas telpās nevarētu pārsniegt maksimumu, kas noteikts atbilstoši minētajām Noteikumu Nr. 360 normām.

Ievērojot Noteikumu Nr. 360 II¹ nodaļā ietvertu regulējumu, secināms, ka apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitimos mērķus vienlīdz efektīvi sasniegtu tāds tiesiskais regulējums, kas ļautu turpināt darbību arī lielā tirdzniecības centra veikalos, kuri var tikt norobežoti no tirdzniecības centra koplietošanas telpām un kuriem var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi. Šāds regulējums mazāk ierobežotu personu pamattiesības, jo ļautu attiecīgajiem tirgotājiem gūt ienākumus no tirdzniecības šajos veikalos. Tādējādi pastāv citi līdzekļi, kuri mazāk ierobežotu aizskartā tirgotāja pamattiesības un ar kuriem

varētu sasniegt šā tirgotāja pamattiesību ierobežojuma legītimos mērķus tādā pašā kvalitātē.

Līdz ar to apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2, ciktāl tās attiecas uz aizskarto tirgotāju, neatbilst Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

29. Satversmes tiesai izskatāmajā lietā jāizvērtē arī tas, vai Satversmei atbilst no visa apstrīdētā regulējuma izrietošais lielā tirdzniecības centra īpašniekam noteiktais Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietverta tiesību uz īpašumu ierobežojums, kas izpaužas kā vispārējs lielā tirdzniecības centra veikalu darbības aizliegums ar atsevišķiem izņēmumiem. SIA "VRPB" un SIA "Domina" pēc būtības lūdz Satversmes tiesu atzīt šādu lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojumu par neatbilstošu Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Satversmes tiesa šā sprieduma 21. un 22. punktā jau secināja, ka no apstrīdētā regulējuma izriet gan aizskartā tirgotāja, gan lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojums un šie ierobežojumi to atšķirīgā rakstura dēļ ir vērtējami atsevišķi. Vienlaikus jāņem vērā tas, ka abi šie pamattiesību ierobežojumi izriet no apstrīdētajā regulējumā noteiktajiem lielā tirdzniecības centra veikalu darbības ierobežojumiem.

Satversmes tiesa šā sprieduma 24. punktā jau izvērtēja to, vai no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izrietošais aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Minētie Satversmes tiesas secinājumi vienlīdz attiecināmi arī uz lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojumu, kas izriet no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2. Līdz ar to Satversmes tiesai nav nepieciešams atsevišķi vērtēt, vai no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izrietošais lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Savukārt apstrīdētā norma 3 stājās spēkā pēc tam, kad Ministru kabinets pieņēma Noteikumus Nr. 309, kuros ietvertas normas no Ministru kabineta noteikumu projektiem TA-1158, TA-1153, TA-1156 un TA-1159, kas apstiprināti Ministru kabineta 2021. gada 18. maija sēdē. Noteikumi Nr. 309 publicēti oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" 2021. gada 19. maijā (oficiālā publikācija Nr. 2021/95A.1). Saskaņā ar Noteikumu Nr. 309 3. punktu Noteikumu Nr. 360 24.¹⁸ punkts tika papildināts ar 10. apakšpunktu, kas noteica, ka var darboties arī tādi lielo tirdzniecības centru veikali, kuros apmeklētājiem ir nodrošināta atsevišķa ārējā piekļuve (ārējā ieeja) tirdzniecības vietai. Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus par Noteikumu Nr. 309 3. punkta izstrādes procesa atbilstību tiesību normu prasībām. Arī Satversmes tiesa nekonstatē, ka šīs normas izstrādes un

izdošanas procesā būtu pieļauti būtiski pārkāpumi. Ievērojot minēto, Satversmes tiesa secina, ka no apstrīdētā regulējuma izrietošais lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Vienīgā atšķirība starp apstrīdētā regulējuma redakcijām – apstrīdēto normu 1, apstrīdēto normu 2 un apstrīdēto normu 3 – ir tajās noteikto izņēmumu uzskaitījumā, kas ar katru nākamo redakciju tika papildināts ar jaunu izņēmumu. No katras apstrīdētā regulējuma redakcijas pēc būtības izriet viens un tas pats lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojums – ar apstrīdēto regulējumu bija ierobežotas lielā tirdzniecības centra īpašnieka tiesības brīvi rīkoties ar savu mantu, proti, iznomāt lielā tirdzniecības centra telpas un gūt no tā labumu. Satversmes tiesa šā sprieduma 25. punktā jau noskaidroja no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izrietošā aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus un šā sprieduma 27. punktā jau izvērtēja Ministru kabineta izraudzīto līdzekļu piemērotību šo leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Ievērojot to, ka gan aizskartā tirgotāja, gan lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojums izriet no apstrīdētā regulējuma un turklāt no katras apstrīdētā regulējuma redakcijas izriet pēc būtības vienāds lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojums, Satversmes tiesas secinājumi par aizskartā tirgotāja pamattiesību ierobežojuma leģitīmajiem mērķiem un Ministru kabineta izraudzīto līdzekļu piemērotību šo leģitīmo mērķu sasniegšanai ir vienlīdz attiecināmi arī uz lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojumu. Tādējādi arī no apstrīdētā regulējuma izrietošajam lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība – un Ministru kabineta izraudzītie līdzekļi ir piemēroti šo leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Līdz ar to Satversmes tiesa atsevišķi izvērtēs vienīgi lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojuma nepieciešamību, kā arī pārbaudīs, vai labums, ko gūst sabiedrība no lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojuma, ir lielāks par tā tiesībām nodarīto kaitējumu.

30. SIA "VRPB" un SIA "Domina" uzskata, ka lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus var vienlīdz efektīvi sasniegt ar citiem, saudzējošākiem līdzekļiem. Par saudzējošāku līdzekli esot uzskatāms tāds regulējums, kas ļautu darboties visiem lielā tirdzniecības centra veikaliem, nosakot tiem stingrākas epidemioloģiskās drošības prasības, tostarp prasības attiecībā uz ventilāciju un gaisa kvalitāti. Savukārt Ministru kabinets uzskata, ka nav saudzējošāku līdzekļu pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo ar apstrīdēto

regulējumu bija nepieciešams nodrošināt pakāpenisku pāreju uz mazāk stingriem ar Covid-19 infekcijas izplatību saistītiem ierobežojumiem, atbilstoši piesardzības principam vērtējot faktiskās situācijas izmaiņas un prognozējot tās iespējamo attīstību.

Zinātniskajos pētījumos par atsevišķu nefarmaceutisko pasākumu efektivitāti, kā arī vairāku nefarmaceutisko pasākumu vienlaicīgas piemērošanas efektivitāti ir secināts, ka nav iespējams sniegt absolūti precīzas prognozes par konkrētas nefarmaceutisko pasākumu kombinācijas efektivitāti konkrētā valstī, jo ir jāņem vērā jau minētie valstīm raksturīgie individuālie apstākļi, kā arī tas, ka valstis mēdz noteikt atšķirīgas nefarmaceutisko pasākumu kombinācijas, kuras nevar tieši salīdzināt ar citām, atšķirīgām nefarmaceutisko pasākumu kombinācijām. Tomēr no zinātniskajiem pētījumiem izriet vairāki būtiski secinājumi par šo pasākumu kombināciju efektivitāti. Pirmkārt, jauna pasākuma noteikšana papildus jau iepriekš noteiktajiem pasākumiem parasti paaugstina visa noteikto nefarmaceutisko pasākumu kopuma efektivitāti. Otrkārt, kā Satversmes tiesa jau norādīja iepriekš, tādi nefarmaceutiskie pasākumi, kas vispār nepieļauj cilvēku kontaktēšanos vietās, kurām raksturīgs augsts vīrusa izplatības risks, piemēram, skolu, universitāšu, darbavietu, izklaides vietu, veikalu slēgšana, ir daudz efektīvāki par tādiem pasākumiem, kas paredzēti cilvēku aizsardzībai apstākļos, kad viņi turpina pulcēties un kontaktēties, piemēram, tādiem pasākumiem kā sociālā distancēšanās un pienākums valkāt sejas masku (*sk., piemēram: Brauner J. M., Mindermann S. et al. Inferring the effectiveness of government interventions against COVID-19. Pieejams: <https://www.science.org>*).

Arī Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi: ņemot vērā vīrusa SARS-CoV-2 izplatīšanās veidu, nevar būt šaubu par to, ka tādu pulcēšanās vietu slēgšana, kurās personām ir viegli nonākt tuvā saskarsmē ar citām personām, bija viens no nepieciešamajiem drošības pasākumiem, kas veicami gan šādu vietu apmeklētāju, gan arī visas sabiedrības veselības aizsardzības ietvaros. Proti, tādējādi tika novērsta iespēja, ka cilvēki cits citu inficēs, uzturoties vienās telpās, savstarpēji saskaroties un lietojot vienus un tos pašus priekšmetus (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 20.2. punktu*).

Apstrīdētajā regulējumā noteiktie lielo tirdzniecības centru veikalu darbības ierobežojumi nepieļāva apmeklētāju pulcēšanos lielo tirdzniecības centru veikalos, uz kuriem neattiecas apstrīdētajā regulējumā noteiktie ierobežojumi, un tādējādi būtiski mazināja apmeklētāju pulcēšanās un kontaktēšanās iespēju arī lielā tirdzniecības centra koplietošanas telpās. Personu pulcēšanās un kontaktēšanās vienmēr ir saistīta ar SARS-CoV-2 izplatības risku, ko var būtiski mazināt, ievērojot tādus nefarmaceutiskos pasākumus kā sejas masku valkāšana, sociālā distancēšanās, kontaktēšanās

laika ierobežošana u. c., taču nevar novērst pavisam, it sevišķi ņemot vērā to, ka šādi nefarmaceutiskie pasākumi zaudē efektivitāti tad, ja praksē to ievērošanu nav iespējams efektīvi kontrolēt. Tādējādi par saudzējošu līdzekli, kas ļautu sasniegt lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojuma legīmos mērķus tādā pašā kvalitātē, nevar uzskatīt tādu regulējumu, kas ļautu turpināt darbu visiem lielā tirdzniecības centra veikaliem, proti, pieļautu cilvēku pulcēšanos un kontaktēšanos šajās tirdzniecības vietās, pat ja šīm tirdzniecības vietām vai lielajiem tirdzniecības centriem kopumā būtu noteiktas stingrākas epidemioloģiskās drošības prasības, tostarp prasības attiecībā uz gaisa kvalitāti, apmeklētāju skaitu un apmeklētāju plūsmas kontroli.

Līdz ar to nav saudzējošu līdzekļu, ar kuriem no apstrīdētā regulējuma izrietošā lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojuma legīmos mērķus varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

31. Lai noskaidrotu, vai ar apstrīdēto regulējumu ir panākts taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības ieguvumu no šā regulējuma un lielā tirdzniecības centra īpašnieka tiesībām nodarīto kaitējumu, ir jāizvērtē, vai nelabvēlīgās sekas, kas lielā tirdzniecības centra īpašniekam radītas tā pamattiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Izskatāmajā lietā ir salīdzināmas lielā tirdzniecības centra īpašnieka tiesības brīvi rīkoties ar savu īpašumu, proti, iznomāt tam piederoša lielā tirdzniecības centra telpas un gūt no tā labumu, no vienas puses, un pamattiesību ierobežojuma legīmo mērķu aptvertās cilvēku veselības un labklājības intereses, no otras puses.

31.1. SIA "VRPB" un SIA "Domina" uzskata, ka pamattiesību ierobežojuma radītās nelabvēlīgās sekas lielo tirdzniecības centru īpašniekiem ir lielākas par sabiedrības ieguvumu no apstrīdētā regulējuma, ievērojot tā ietekmi uz viņu ienākumiem šā regulējuma darbības laikā, kā arī tā ilgtermiņa ietekmi uz konkurenci un pircēju iepirkšanās paradumiem. Turklāt šīs komercsabiedrības uzskata, ka lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojums nav samērīgs, jo tas neatbilstot arī tiesiskās palāvības principam. Pēc SIA "VRPB" un SIA "Domina" ieskata, Ministru kabinetam bija pienākums noteikt pārejas periodu pirms apstrīdētās normas 1 stāšanās spēkā, kā arī bija jānosaka konkrēts apstrīdētā regulējuma spēkā esības laiks. Turpretim Ministru kabinets uzskata, ka ir nodrošinājis saprātīgu lielā tirdzniecības centra īpašnieka tiesību un sabiedrības interešu līdzsvaru, citstarp nosakot lielo tirdzniecības centru īpašniekiem valsts atbalsta pasākumus.

Apstrīdētais regulējums traucēja lielā tirdzniecības centra īpašnieka tiesības izmantot īpašumu pēc saviem ieskatiem, tostarp iznomāt lielā tirdzniecības centra telpas un gūt no tā labumu, ietekmējot lielā

tirdzniecības centra īpašnieka tiesības vairākos aspektos. Pirmkārt, tika ierobežota lielā tirdzniecības centra īpašnieka iespēja gūt ienākumus no tirgotājiem, kuriem iznomātas lielā tirdzniecības centra telpas. Otrkārt, lielā tirdzniecības centra telpas kļuva mazāk pievilcīgas jaunu nomnieku acīs. Tādējādi tika nelabvēlīgi ietekmēta lielo tirdzniecības centru īpašnieku spēja tirdzniecības telpu nomas tirgū konkurēt ar citu tirdzniecības vietu īpašniekiem. Ministru kabinets apzinājās, ka apstrīdētā regulējuma dēļ tirgū ir izveidojušies nevienlīdzīgas konkurences apstākļi, un ņēma vērā šo ietekmi, gan izstrādājot un pieņemot apstrīdēto normu 1, gan lemjot par apstrīdētās normas 3 svītrošanu no Noteikumiem Nr. 360 (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta TA-790 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" un Ministru kabineta noteikumu projekta TA-1254 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" anotācijas, pieejamas: www.mk.gov.lv*). Nav šaubu arī par to, ka komercdarbība ir svarīga valsts ekonomikas attīstībai un komercdarbības traucējumi nelabvēlīgi ietekmē ne vien pašus tirgotājus un tirdzniecības vietu īpašniekus, bet arī valsts ekonomiku kopumā.

Tomēr izskatāmajā lietā ir jāņem vērā apstrīdētā regulējuma aizsargāto tiesību un likumisko interešu nozīme. Tiesības uz veselības aizsardzību tieši attiecas uz ikvienu personu un ir būtisks priekšnoteikums jebkuru citu personas pamattiesību īstenošanai. Satversmes tiesa iepriekš, izvērtējot līdzsvaru starp komersantu tiesībām un interesēm un sabiedrības veselības aizsardzību citu Covid-19 izplatības ierobežošanai noteiktu pasākumu sakarā, atzina, ka šādu pasākumu aizsargātās sabiedrības locekļu tiesības un sabiedrības intereses ir būtiskas daudz plašākam personu lokam nekā tikai atsevišķu komersantu tiesības un likumiskās intereses. Proti, labumu no šāda ierobežojuma gūst visa sabiedrība, turklāt daudzējādos aspektos, jo attiecīgais regulējums pasargā gan tieši pašus cilvēkus no saslimšanas, gan arī veselības aprūpes sistēmu no pārslodzes. Ievērojot Covid-19 izraisošā vīrusa izplatību un tās radītos draudus veselības sistēmai, atsevišķu komersantu likumiskās intereses nevar tikt nostādītas augstāk par visas sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 22.1. punktu*).

SIA "VRPB" un SIA "Domina" pauž viedokli, ka apstrīdētajā regulējumā noteiktā pamattiesību ierobežojuma dēļ ir radīts būtisks kaitējums sabiedrībai un valstij, kas esot izpaudies kā bezdarba līmeņa pieaugums, mazāki valsts budžeta ieņēmumi, nepieciešamība sniegt valsts atbalstu pamattiesību ierobežojuma skartajiem komersantiem un tiesu sistēmas noslodze saistībā ar strīdiem par nomas maksu un jauniem maksātnespējas procesiem. Taču izskatāmajā lietā ir jāņem vērā arī tas, ka apstrīdētais

regulējums neaizliedza lielo tirdzniecības centru darbību pilnībā, kā arī Noteikumu Nr. 360 normas neaizliedza to tirgotāju darbību, kuri darbojas ārpus lielajiem tirdzniecības centriem. Turklāt apstrīdētais regulējums bija spēkā īsu laika posmu – aptuveni divus mēnešus. Tātad apstrīdētais regulējums vien īslaicīgi skāra atsevišķas tirgotāju un tirdzniecības telpu īpašnieku grupas. Tādēļ šā regulējuma nelabvēlīgo ietekmi uz ekonomiku un konkurenci nevar uzskatīt par tādu, kas būtu lielāka par sabiedrības ieguvumu no cilvēka tiesību uz veselību un sabiedrības labklājības aizsardzības Covid-19 pandēmijas apstākļos.

Visbeidzot jāņem vērā arī tas, ka Covid-19 izplatības ierobežošanai noteikto pasākumu skartajiem komersantiem bija nodrošināta iespēja saņemt valsts atbalstu, kas ļāva mazināt tiem nodarītos zaudējumus. Lielo tirdzniecības centru īpašniekiem saskaņā ar Ministru kabineta 2021. gada 8. aprīļa noteikumiem Nr. 229 "Noteikumi par atbalstu Covid-19 krīzes skartajiem tirdzniecības centriem" bija nodrošināta iespēja saņemt grantu to īpašumā esošo tirdzniecības centru nomas apgrozījuma krituma kompensācijai.

31.2. SIA "VRPB" un SIA "Domina" uzskata, ka pamattiesību ierobežojums nav samērīgs, jo Ministru kabinets ar apstrīdēto regulējumu esot pārkāpis tiesiskās palāvības principu, nenosakot saprātīgu pārejas periodu pirms apstrīdētās normas 1 stāšanās spēkā. Proti, apstrīdētā norma 1 esot stājusies spēkā sešas dienas pēc tās pieņemšanas, un tas esot pārāk īss laika posms, lai komersants varētu pielāgoties jaunajam tiesiskajam regulējumam.

Tiesiskās drošības princips garantē paredzamu vidi un noteic, ka cilvēkiem jābūt spējīgiem droši plānot savu dzīvi, apzinoties savas rīcības juridiskās sekas. Viens no tiesiskās drošības principa aspektiem ir tiesiskās palāvības aizsardzība (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-23-01 21.4. punktu*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesiskās palāvības princips nedod pamatu paļauties uz to, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies. Šis princips ne vien neizslēdz, bet noteiktos apstākļos pat pieprasa pastāvošā tiesiskā regulējuma grozīšanu. Pretējā gadījumā valsts nevarētu pienācīgi reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem. Attiecīgi arī Ministru kabinetam, pieņemot normatīvos aktus, ir jānodrošina no tiesiskās palāvības principa izrietošā aizsardzība pret nekonsekventu valsts rīcību, taču šo pienākumu nevar skatīt atrauti no apstākļiem, kas ierosinājuši attiecīgā regulējuma izstrādi un pieņemšanu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 29.3. punktu*).

Šā sprieduma 24.2. punktā Satversmes tiesa jau konstatēja, ka Noteikumi Nr. 191 tika pieņemti, lai pakāpeniski mīkstinātu ārkārtējās

situācijas laikā pastāvējušos tirdzniecības ierobežojumus. Attiecībā uz tirdzniecību lielajos tirdzniecības centros Ministru kabinets nolēma saglabāt tāda paša rakstura ierobežojumus, kādi ārkārtējās situācijas laikā bija noteikti Rīkojumā Nr. 655, proti, vispārēju lielā tirdzniecības centra veikalu darbības aizliegumu ar atsevišķiem izņēmumiem. Tādējādi nav konstatējams, ka apstrīdētais regulējums būtu ieviesis tādas pārmaiņas tiesiskajos apstākļos, kuras liktu lielā tirdzniecības centra īpašniekam veikt būtiskus pielāgošanās pasākumus. No tiesiskās palāvības principa neizriet Ministru kabineta pienākums obligāti noteikt pārejas periodu, ja tā pieņemtais jaunais tiesiskais regulējums pēc būtības nemaina tiesiskos apstākļus.

SIA "VRPB" un SIA "Domina" uzskata, ka Ministru kabinets pārkāpis tiesiskās palāvības principu arī tādējādi, ka nav noteicis konkrētu apstrīdētā regulējuma spēkā esības termiņu.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka likumdevējam ir pienākums periodiski apsvērt, vai konkrētais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas kādā veidā nebūtu pilnveidojams. Šāds pienākums ir vienlīdz attiecināms arī uz Ministru kabinetu (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 8. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-07-03 19. punktu*). Proti, ikvienai institūcijai, kas izdod normatīvos aktus, ir pienākums periodiski pārskatīt tās noteikto tiesisko regulējumu, lai izvērtētu tā nepieciešamību atbilstoši faktisko un tiesisko apstākļu izmaiņām, kuras tiesību normas pieņemšanas brīdī var būt grūti vai pat neiespējami prognozēt (*sal. sk. Satversmes tiesas 2012. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2011-17-03 14.2. punktu un 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 8.2. punktu*). Tādējādi tiek nodrošināta tiesiskā regulējuma atbilstība faktiski pastāvošajām sabiedrības vajadzībām.

Konkrēts tiesiskā regulējuma spēkā esības termiņš nodrošinātu lielāku tiesisko drošību, ļautu personām plānot savu rīcību ilgtermiņā un varētu radīt tām aizsargājamu tiesisko palāvību. Tomēr tad, ja institūcijai, kas izdod normatīvos aktus, būtu pienākums noteikt konkrētu tiesiskā regulējuma spēkā esības termiņu un tā nebūtu tiesīga grozīt attiecīgo tiesisko regulējumu pirms noteiktā termiņa beigām vai saglabāt tiesisko regulējumu spēkā pēc šā termiņa beigām, tiktu būtiski ierobežota tās spēja operatīvi reaģēt uz faktisko un tiesisko apstākļu pārmaiņām. Institūcija, kas pieņem normatīvos aktus, vispār ir tiesīga noteikt konkrētu tiesiskā regulējuma spēkā esības termiņu, ja tā uzskata šādu pieeju par lietderīgu un efektīvu, citstarp arī tādēļ, lai nodrošinātu lielāku tiesisko drošību. Tomēr nedz no tiesiskās palāvības principa, nedz no tiesiskās drošības principa neizriet institūcijas pienākums šādu termiņu noteikt.

Tādējādi Ministru kabinets, pieņemot apstrīdēto regulējumu, nav pārkāpis tiesiskās palāvības principu un arī sabiedrības ieguvums no

apstrīdētajā regulējumā ietvertā lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojuma ir lielāks par viņa tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums, ciktāl tas attiecas uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku, atbilst Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

32. Pieteikumu iesniedzējas lūdz atzīt apstrīdēto regulējumu par neatbilstošu arī Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kurā ietverts tiesiskās vienlīdzības princips. Tās uzskata, ka ar apstrīdēto regulējumu ir nepamatoti noteikta atšķirīga attieksme pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām.

Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu, tādēļ nav nepieciešams papildus vērtēt tās atbilstību citām Satversmes normām (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 13. punktu*). Satversmes tiesa šā sprieduma 28. punktā jau atzina apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2, ciktāl tās attiecas uz aizskarto tirgotāju, par neatbilstošām Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Tomēr, ievērojot Covid-19 izplatības ierobežošanai paredzētā tiesiskā regulējuma būtisko ietekmi uz personu pamattiesībām, šā regulējuma aizsargāto sabiedrības locekļu tiesību un likumisko interešu nozīmi, kā arī tiesiskās vienlīdzības principa būtisko nozīmi jebkura tiesiskā regulējuma izstrādē, Satversmes tiesa uzskata par nepieciešamu konkrētajā gadījumā izvērtēt arī to, vai tiesiskās vienlīdzības principam atbilst apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2, ciktāl tās attiecas uz aizskarto tirgotāju.

SIA "Jysk" ir sniegusi argumentus par apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 neatbilstību tiesiskās vienlīdzības principam, ciktāl tās attiecas uz aizskarto tirgotāju. Savukārt SIA "VRPB" un SIA "Domina" ir sniegušas argumentus par visa apstrīdētā regulējuma neatbilstību tiesiskās vienlīdzības principam attiecībā uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku. Līdz ar to Satversmes tiesa vispirms izvērtēs apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam attiecībā uz aizskarto tirgotāju, bet pēc tam – visa apstrīdētā regulējuma atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam attiecībā uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku.

33. Lai pārbaudītu, vai apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) ir salīdzināmas un vai tās atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos;

2) vai apstrīdētais regulējums paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personām vai arī atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personām;

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 8. punktu*).

34. Satversmes tiesa ir atzinusi: izvērtējot, vai un kuras personas atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams noteikt galveno attiecīgās personu grupas vienojošo pazīmi. Vienlaikus Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai nepastāv kādi būtiski papildu apsvērumi, kas norāda uz to, ka attiecīgās personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 32. punktu*).

SIA "Jysk" pēc būtības uzskata, ka vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas aizskartais tirgotājs un tirgotājs, kura veikals iekārtots citā tirdzniecības telpā vai tirdzniecības vietā. Savukārt Ministru kabinets uzskata, ka šādi tirgotāji neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Līdz ar to Satversmes tiesai visupirms ir jānoskaidro, kuras personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Tirdzniecība lielā tirdzniecības centra veikalā no juridiskā un praktiskā viedokļa ir līdzīga tirdzniecībai atsevišķās telpās iekārtotā veikalā. Tomēr izskatāmajā lietā, ievērojot apstrīdētā regulējuma mērķi ierobežot Covid-19 infekcijas izplatību, lai noskaidrotu, kuras personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, izšķiroša nozīme ir tieši Covid-19 infekcijas izplatības riskam attiecīgajās tirdzniecības vietās.

Satversmes tiesa šā sprieduma 28. punktā jau secināja, ka tādi lielo tirdzniecības centru veikali, kurus var norobežot no tirdzniecības centra koplietošanas telpām un kuriem var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi, Covid-19 infekcijas izplatības riska ziņā būtiski neatšķiras no atsevišķās telpās iekārtotiem veikaliem. Proti, abās minētajās tirdzniecības vietās apmeklētāju plūsma notiek caur atsevišķu ārējo ieeju un apmeklētāji nevar izmantot koplietošanas telpas, lai nokļūtu no viena veikala citā. Ievērojot minēto, Satversmes tiesa atzīst, ka aizskartais tirgotājs atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar tādu tirgotāju, kas tirgo tādas pašas preces atsevišķās telpās iekārtotā veikalā.

Ar apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2 tika aizliegta to lielā tirdzniecības centra veikalu darbība, uz kuriem neattiecas šajās normās

noteiktie izņēmumi, neatkarīgi no tā, vai konkrētam veikalam iespējams nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi. Turpretim citās tirdzniecības vietās iekārtotie veikali, tai skaitā atsevišķās telpās iekārtotie veikali, saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 II¹ nodaļas normām varēja turpināt savu darbību, ievērojot epidemioloģiskās drošības prasības. Tādējādi ar apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2 bija paredzēta atšķirīga attieksme pret aizskarto tirgotāju salīdzinājumā ar tirgotāju, kas tirgo tādas pašas preces atsevišķās telpās iekārtotā veikalā.

Līdz ar to apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2 paredz atšķirīgu attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām.

35. Atšķirīga attieksme var tikt noteikta vienīgi ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Lai izvērtētu, vai tiesību normā paredzētā atšķirīgā attieksme ir noteikta ar likumu, jāpārbauda, vai:

1) tiesību norma ir pieņemta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā;
2) tā ir izsludināta un publiski pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) tā ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2018-14-01 17. punktu*).

Šā sprieduma 24. punktā Satversmes tiesa jau izvērtēja apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izstrādes un izdošanas procesu un secināja, ka šīs normas izdotas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, ir izsludinātas un pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas. Satversmes tiesa arī nekonstatēja būtiskus labas likumdošanas principa pārkāpumus apstrīdētās normas 1 izstrādes procesā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 noteiktā atšķirīgā attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

36. Atšķirīgajai attieksmei pret personu grupām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams leģitīms mērķis. Satversmes tiesas procesā pienākums norādīt leģitīmo mērķi visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2018-14-01 18. punktu*). Ja tiesību normā noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav leģitīma mērķa, nav nepieciešams izvērtēt tās atbilstību samērīguma principam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16. punktu*).

Ministru kabinets pēc būtības norāda, ka gadījumā, ja Satversmes tiesa uzskatīs, ka no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izriet atšķirīga attieksme pret vienādos un salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām, šī attieksme esot attaisnojama ar tādiem pašiem argumentiem, ko Ministru kabinets sniedzis attiecībā uz apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Ministru kabinets nav sniedzis papildu argumentus tieši par apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 radītās atšķirīgās attieksmes iespējamo legītīmo mērķi. Līdz ar to Satversmes tiesai ir pienākums izvērtēt visus lietas apstākļus un noskaidrot šāda mērķa esību vai – tieši pretēji – neesību (*sal. sk. turpat, 16.1. punktu*).

Lai secinātu, ka tiesiskajā regulējumā paredzēta atšķirīgā attieksme pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām atbilst tiesiskās vienlīdzības principam, ir jākonstatē tādi objektīvi apstākļi un argumenti, kas attaisno pašu atšķirīgo attieksmi, proti, jākonstatē tieši atšķirīgās attieksmes legitīmais mērķis un jānoskaidro, vai tieši atšķirīgā attieksme pret attiecīgajām personu grupām ir samērīga. Par attaisnojumu tiesību normā paredzētajai atšķirīgai attieksmei pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām nevar kalpot argumenti par tiesību normā noteikta citu personas pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi un samērīgumu vai konkrētā regulējuma lietderīgumu.

No Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes ieraksta izriet, ka Ministru kabinets, apspriežot lielo tirdzniecības centru darbības ierobežojumus, nolēma ļaut darboties visiem veikaliem ārpus lielajiem tirdzniecības centriem, proti, veikaliem, kas ir iekārtoti atsevišķās telpās, bet attiecībā uz lielajiem tirdzniecības centriem pēc būtības saglabāt tādas pašus ierobežojumus, kādi bija spēkā ārkārtējās situācijas laikā. No šīs sēdes videoieraksta izriet, ka Ministru kabinets nolēma noteikt šādus tirdzniecības ierobežojumus tieši attiecībā uz lielajiem tirdzniecības centriem, jo uzskatīja apmeklētāju plūsmu lielā tirdzniecības centra koplietošanas telpās par tādu faktoru, kas rada sevišķi augstu Covid-19 infekcijas izplatības risku iepretim cilvēku plūsmai ārtelpās, kur Covid-19 infekcijas izplatības risks esot minimāls (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes videoierakstu, pieejams: www.mk.gov.lv*). Tādējādi no šīs sēdes videoieraksta izriet, ka Ministru kabinets nemaz neapsvēra iespēju, ka konkrētiem lielo tirdzniecības centru veikaliem varētu nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi, un attiecīgi neizvērtēja arī to, vai ar apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2 ir pamatoti radīta atšķirīga attieksme pret attiecīgajiem tirgotājiem.

Ievērojot to, ka lielo tirdzniecības centru veikali, kuriem var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi, Covid-19 infekcijas izplatības riska

ziņā pēc būtības neatšķiras no atsevišķās telpās iekārtotiem veikaliem ar atsevišķu ārējo piekļuvi, Satversmes tiesa nekonstatē, ka apstrīdētajā normā 1 un apstrīdētajā normā 2 paredzētā atšķirīgā attieksme pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām būtu attaisnojama ar objektīviem faktiem vai argumentiem. Tādējādi šai atšķirīgajai attieksmei nav legītīma mērķa.

Līdz ar to apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2, ciktāl tās attiecas uz aizskarto tirgotāju, neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

37. SIA "VRPB" un SIA "Domina" lūdz Satversmes tiesu atzīt arī visu apstrīdēto regulējumu, ciktāl tas attiecas uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku, par neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam. SIA "Domina" un SIA "VRPB" pēc būtības uzskata, ka vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas visi lielo tirdzniecības centru īpašnieki un citu tirdzniecības vietu īpašnieki. Savukārt Ministru kabinets uzskata, ka lielie tirdzniecības centri no epidemioloģiskās drošības viedokļa būtiski atšķiras no citām tirdzniecības vietām un tādēļ minētās personu grupas nevar atzīt par salīdzināmām.

Gan lielā tirdzniecības centra telpu īpašnieks, gan citu tirdzniecības telpu īpašnieks var iznomāt šīs telpas tirgotājiem. Tirdzniecība lielā tirdzniecības centra telpās iekārtotā veikalā, vērtējot to izolēti, būtiski neatšķiras no tirdzniecības jebkurā citā tirdzniecības telpā iekārtotā veikalā. Arī lielā tirdzniecības centra telpu iznomāšana pēc sava ekonomiskā un tiesiskā rakstura būtiski neatšķiras no tirdzniecības telpu iznomāšanas citās tirdzniecības vietās. Tomēr izskatāmajā lietā arī vērtējumā par to, vai lielā tirdzniecības centra īpašnieks atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar citu tirdzniecības telpu īpašnieku, izšķiroša nozīme ir attiecīgajām tirdzniecības vietām raksturīgajam Covid-19 infekcijas izplatības riskam.

Tirdzniecību lielajā tirdzniecības centrā nevar vērtēt atrauti no kopējās lielā tirdzniecības centra vides. Lielie tirdzniecības centri ir vismaz 7000 m² lielas tirdzniecībai paredzētas ēkas, kurās ietilpst gan tirdzniecības un pakalpojumu sniegšanas telpas, gan koplietošanas telpas. Turklāt lielajiem tirdzniecības centriem ir raksturīgs daudzveidīgs veikalu klāsts, proti, lielajos tirdzniecības centros parasti darbojas ne vien pārtikas un ikdienas preču veikali, bet arī apģērbu, apavu, sporta preču, elektronikas, aksesuāru un citi specializēti veikali. No lielo tirdzniecības centru mājaslapās pieejamās informācijas izriet, ka, piemēram, SIA "VRPB" lielajā tirdzniecības centrā "Valleta" ir atrodami vienpadsmit dažādu kategoriju veikali (*sk. tirdzniecības centra "Valleta" veikalu sarakstu, pieejams:*

www.valleta.lv), bet SIA "Domina" lielajā tirdzniecības centrā "Domina Shopping" – divpadsmit dažādās kategorijās ietilpstoši veikali (sk. *tirdzniecības centra "Domina Shopping" veikalu sarakstu, pieejams: www.domina-shopping.lv*). Turklāt lielā tirdzniecības centra telpās vienlaikus var būt iekārtoti vairāki katras kategorijas veikali.

Tomēr ir jāņem vērā arī tas, ka saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 II¹ nodaļas normām tirdzniecība iekšējās telpās varēja notikt, vienīgi ievērojot konkrētas epidemioloģiskās drošības prasības, tostarp prasību nodrošināt katram apmeklētājam ne mazāk kā 25 m² no publiski pieejamās telpu platības, prasību ievērot atbilstošu maksimāli pieļaujamo to apmeklētāju skaitu, kuri vienlaikus var atrasties tirdzniecības vietā, kā arī nodrošināt apmeklētāju plūsmas organizāciju un kontroli. Šīs epidemioloģiskās drošības prasības attiecās uz ikvienu tirdzniecības vietu, kas atrodas iekšējās telpās, tai skaitā lielajiem tirdzniecības centriem – tajos vienlaikus esošo apmeklētāju maksimāli pieļaujamais skaits saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 24.⁷ 1. apakšpunktu bija nosakāms, summējot lielā tirdzniecības centra telpās iekārtotajos veikalos (tirdzniecības vietās) maksimāli pieļaujamo apmeklētāju skaitu.

Tā kā lielā tirdzniecības centra platība ir lielāka par 7000 m², arī tad, ja tajā tiek ievērotas prasības par maksimāli pieļaujamo apmeklētāju skaitu, cilvēki no dažādām mājāsaimniecībām varēja pulcēties tā telpās daudz lielākā skaitā nekā citās, mazākās tirdzniecības telpās. Tādēļ lielo tirdzniecības centru no epidemioloģiskās drošības viedokļa nevar salīdzināt ar mazākām tirdzniecības telpām. Tomēr lielais tirdzniecības centrs lieluma un attiecīgi arī epidemioloģiskās drošības ziņā ir salīdzināms ar tādiem atsevišķās telpās iekārtotiem veikaliem, kuru platība ir lielāka par 7000 m² (turpmāk – lielais veikals).

Lielais veikals ir, piemēram, veikals "Depo" Rīgā, Lubānas ielā 150, kura platība ir aptuveni 9000 m² (sk. *Klūga M. Pēc lielo veikalu slēgšanas vairāk cilvēku mazajos veikalos. 2020. gada 14. novembris. Pieejams: www.lsm.lv*), un veikals "IKEA" Ropažu novada Stopiņu pagasta Dreiliņos, Biķeru ielā 2, kura platība ir 34 500 m² (sk. *"IKEA" veikala pārvaldītāja Latvijā peļņa pagājušajā finanšu gadā – 10,37 miljoni eiro. 2020. gada 6. februāris. Pieejams: www.lsm.lv*). Gan lielajos tirdzniecības centros, gan lielajos veikalos vienlaicīgi varēja pulcēties daudzi cilvēki no vairākām mājāsaimniecībām. Nav būtiskas nozīmes tam, ka lielā tirdzniecības centra telpās parasti ir iekārtoti dažādi veikali, kas piedāvā plašu preču klāstu, bet lielie veikali parasti specializējas galvenokārt konkrētu kategoriju preču tirdzniecībā. Arī tad, ja lielais tirdzniecības centrs apmeklētājiem varētu šķist pievilcīgs citstarp kā brīvā laika pavadīšanas vieta, tā apmeklētāju skaits tirdzniecības telpās nevarēja pārsniegt Noteikumu Nr. 360 II¹ nodaļas normām atbilstošo maksimāli pieļaujamo apmeklētāju skaitu. Turklāt

jāņem vērā arī tas, ka cilvēku intereses un paradumi mēdz būt atšķirīgi, tādēļ atšķirīgs piedāvāto preču klāsts pats par sevi neļauj secināt, ka cilvēki brīvā laika pavadīšanas nolūkā būtu vairāk ieinteresēti apmeklēt tieši lielos tirdzniecības centrus, bet nebūtu ieinteresēti apmeklēt lielos veikalus.

Ievērojot minēto, Satversmes tiesa atzīst, ka lielā tirdzniecības centra īpašnieks atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar lielā veikala telpu īpašnieku. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 II¹ nodaļas normām lielā veikala telpās tirdzniecība varēja notikt, ievērojot šajās normās paredzētās epidemioloģiskās drošības prasības, tostarp prasības attiecībā uz maksimāli pieļaujamo apmeklētāju skaitu un apmeklētāju plūsmas kontroli. Turpretim lielā tirdzniecības centra telpās saskaņā ar apstrīdēto regulējumu tirdzniecība nevarēja notikt, izņemot veikalus, uz kuriem attiecināmi apstrīdētajā regulējumā noteiktie izņēmumi.

Tādējādi ar apstrīdēto regulējumu bija paredzēta atšķirīga attieksme pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām.

38. Šā sprieduma 24. un 29. punktā Satversmes tiesa jau izvērtēja apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2, kā arī apstrīdētās normas 3 izstrādes un izdošanas procesu un secināja, ka šīs normas izdotas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, ir izsludinātas un pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas. Satversmes tiesa arī nekonstatēja būtiskus labas likumdošanas principa pārkāpumus apstrīdētā regulējuma izstrādes procesā. Līdz ar to šī apstrīdētajā regulējumā paredzētā atšķirīgā attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Savukārt šā sprieduma 36. punktā Satversmes tiesa jau norādīja, ka par attaisnojumu tiesību normā noteiktai atšķirīgai attieksmei nevar izmantot argumentus par pašas apstrīdētās normas un tajā noteikta citu personas pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi un samērīgumu vai tiesiskā regulējuma lietderīgumu, kā arī konstatēja, ka nedz no Ministru kabineta atbildes rakstiem, nedz no apstrīdētās normas 1 un apstrīdētās normas 2 izstrādes materiāliem nav izsecināms leģitīms mērķis, kas varētu attaisnot ar šīm normām radīto atšķirīgo attieksmi pret attiecīgajām salīdzināmos apstākļos esošām tirgotāju grupām. Šie secinājumi ir vienlīdz attiecināmi arī uz atšķirīgo attieksmi, kas ar apstrīdēto regulējumu tika radīta pret lielā tirdzniecības centra īpašnieku salīdzinājumā ar lielā veikala telpu īpašnieku.

No Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes videoieraksta izriet, ka šajā sēdē tika pieminēti lielie veikali, konkrēti tieši veikali "Depo", un norādīts, ka šie veikali, neraugoties uz to lielumu, saskaņā

ar plānoto regulējumu varēs darboties, jo ir iekārtoti atsevišķās telpās. Ministru kabinets nevērtēja no šāda regulējuma izrietošo atšķirīgo attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām. Ministru kabinets vienīgi atkārtoti apstiprināja plānotajā regulējumā ietveramo principu, ka veikali ar atsevišķu ārējo piekļuvi var atsākt darbību, ievērojot epidemioloģiskās drošības prasības, bet lielajiem tirdzniecības centriem saglabājami pēc būtības tādi paši darbības ierobežojumi, kādi bija spēkā ārkārtējās situācijas laikā (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes videoierakstu, pieejams: www.mk.gov.lv*).

Dr. med. Ģirts Briģis Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdē norādīja, ka veikaliem, kurus apmeklē daudzi cilvēki no dažādām mājāsaimniecībām, ir raksturīgs paaugstināts Covid-19 infekcijas izplatības risks, jo persona var izplatīt šo infekciju, nezinot, ka pati ir inficēta. Turklāt tirdzniecības vietās var būt grūti nodrošināt stingru epidemioloģiskās drošības prasību ievērošanu (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes videoierakstu, pieejams: www.mk.gov.lv*). Pēc Satversmes tiesas ieskata, šīs atziņas par Covid-19 infekcijas izplatības risku vienlīdz attiecas gan uz lielajiem tirdzniecības centriem, gan arī lielajiem veikaliem, jo, ievērojot šo veikalu platību un tajos maksimāli pieļaujamo apmeklētāju skaitu, arī lielajos veikalos var pulcēties daudzi cilvēki no dažādām mājāsaimniecībām.

Satversmes tiesa jau secināja, ka apstrīdētais regulējums, ciktāl tas attiecas uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku, atbilst Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, tostarp izvērtējot arī to, vai no apstrīdētā regulējuma izrietošajam lielā tirdzniecības centra īpašnieka pamattiesību ierobežojumam ir legītīms mērķis un vai šis ierobežojums ir samērīgs. Izvērtējot apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam, Satversmes tiesa pārbauda to, vai atšķirīgā attieksme, kas ar apstrīdēto regulējumu radīta pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām, ir attaisnojama ar objektīviem faktiem un argumentiem.

Ņemot vērā to, ka Covid-19 infekcijas izplatības riska ziņā nav būtisku atšķirību starp lielo tirdzniecības centru un lielo veikalu, Satversmes tiesa nekonstatē objektīvus faktus vai argumentus, kas ļautu secināt, ka ar apstrīdēto regulējumu radītajai atšķirīgai attieksmei pret lielā tirdzniecības centra īpašnieku un lielā veikala telpu īpašnieku būtu legītīms mērķis. Tādējādi Satversmes tiesa atzīst, ka arī šai apstrīdētā regulējuma radītajai atšķirīgai attieksmei pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām nav legītīma mērķa.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums, ciktāl tas attiecas uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku, neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

39. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Satversmes tiesa ir atzinusi apstrīdēto normu 1 un apstrīdēto normu 2, ciktāl tās attiecas uz aizskarto tirgotāju, par neatbilstošām Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī 91. panta pirmajam teikumam un visu apstrīdēto regulējumu, ciktāl tas attiecas uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku, – par neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Pieteikumu iesniedzējas lūdz atzīt apstrīdēto regulējumu par spēkā neesošu no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru tiesību norma zaudē spēku, pēc konstitucionālās sūdzības ierosinātā lietā jāņem vērā tas, ka tiesas uzdevums ir pēc iespējas novērst personas pamattiesību aizskārumu. Vienlaikus tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 14. punktu*).

Apstrīdētā regulējuma atzīšana par spēku zaudējušu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža ir vienīgā iespēja aizsargāt Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības. Tādēļ attiecībā uz SIA "Jysk" apstrīdētā norma 1 un apstrīdētā norma 2 ir atzīstamas par spēkā neesošām no tās pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Līdzīgi arī attiecībā uz SIA "VRPB" un SIA "Domina" apstrīdētais regulējums atzīstams par spēkā neesošu no šo komercsabiedrību pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Par Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskāruma rašanās brīdi ir uzskatāma apstrīdētās normas 1 spēkā stāšanās diena, proti, 2021. gada 7. aprīlis.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24.¹⁸ punktu redakcijās, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 19. maijam, ciktāl tas attiecas uz tirgotāju, kura veikals

iekārtots lielā tirdzniecības centra telpās, kurām var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi, un uz kura veikalu neattiecas šajā normā noteiktie izņēmumi, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.**

2. Attiecībā uz sabiedrību ar ierobežotu atbildību "Jysk Linnen'n Furniture" atzīt Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24.¹⁸ punktu redakcijās, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 19. maijam, ciktāl tas attiecas uz tirgotāju, kura veikals iekārtots lielā tirdzniecības centra telpās, kurām var nodrošināt atsevišķu ārējo piekļuvi, un uz kura veikalu neattiecas šajā normā noteiktie izņēmumi, **par spēkā neesošu no 2021. gada 7. aprīļa.**

3. Atzīt Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24.¹⁸ punktu redakcijās, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 1. jūnijam, ciktāl tas attiecas uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku, **par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.**

4. Atzīt Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24.¹⁸ punktu redakcijās, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 1. jūnijam, ciktāl tas attiecas uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.**

5. Attiecībā uz sabiedrību ar ierobežotu atbildību "VRPB" un sabiedrību ar ierobežotu atbildību "EfTEN Domina" atzīt Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 24.¹⁸ punktu redakcijās, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 1. jūnijam, ciktāl tas attiecas uz lielā tirdzniecības centra īpašnieku, **par spēkā neesošu no 2021. gada 7. aprīļa.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 25. martā

lietā Nr. 2021-25-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Irēna Kucina,

pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību "TAVEX" konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 23. februāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumu Nr.859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" 3., 4. un 5. punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 8. maija līdz 2020. gada 9. aprīlim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabinets 2011. gada 8. novembrī pieņēma noteikumus Nr.859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" (turpmāk – Noteikumi Nr. 859), kas stājās spēkā 2011. gada 11. novembrī. Šo noteikumu 3. punktā tika noteikts apmērs, kādā valsts atlīdzina ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, savukārt 4. punkts noteica, ka valsts sedz izdevumus par sniegtu juridisko konsultāciju šo noteikumu 3.1. apakšpunktā minētajā apmērā ne vairāk kā par piecām stundām vienas lietas ietvaros, bet 5. punktā bija paredzēts, ka valsts sedz izdevumus ne vairāk kā par piecu šo noteikumu 3.2., 3.3., 3.4., 3.5. un 3.6. apakšpunktā minēto dokumentu sastādīšanu vienas lietas ietvaros.

Ministru kabinets 2015. gada 5. maijā pieņēma noteikumus Nr. 210 "Grozījumi Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumos Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru"" (turpmāk – Noteikumi Nr. 210), kas stājās spēkā 2015. gada 8. maijā. Ar tiem Noteikumu Nr. 859 3. punkts izteikts šādā redakcijā: "Valsts atlīdzina izmaksas vienai personai šādā apmērā:

3.1. par sniegtu juridisko konsultāciju – 19,21 *euro* stundā;

3.2. par pieteikuma, blakus sūdzības vai administratīvā līguma (izlīguma) sastādīšanu – 32,01 *euro*;

3.3. par apelācijas sūdzības un pretapelācijas sūdzības sastādīšanu – 38,42 *euro*;

3.4. par kasācijas sūdzības sastādīšanu – 45,53 *euro*;

3.5. par tāda dokumenta sastādīšanu, kas nepieciešams lietas izlemšanai (iesniegumi, lūgumi vai paskaidrojumi (izņemot dokumentu par informācijas pieprasīšanu un šo noteikumu 3.2., 3.3. un 3.4. apakšpunktā minētos dokumentus)) – 25,61 *euro*;

3.6. par šo noteikumu 3.2., 3.3. un 3.4. apakšpunktā minēto dokumentu papildinājumu sastādīšanu – 25,61 *euro*;

3.7. par pārstāvību tiesas sēdē – 28,46 *euro* stundā;

3.8. par iepazīšanos ar lietas materiālu vienu sējumu tiesā vienas tiesas instances ietvaros – 19,21 *euro*."

Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkts minētajās redakcijās (turpmāk – apstrīdētās normas) bija spēkā līdz 2020. gada 9. aprīlim, kad stājās spēkā Ministru kabineta 2020. gada 7. aprīļa noteikumi Nr. 195 "Grozījumi Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumos Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru"" (turpmāk – Noteikumi Nr. 195). Ar šiem noteikumiem apstrīdētās normas tika izteiktas jaunā redakcijā.

2. Pieteikuma iesniedzēja – sabiedrība ar ierobežotu atbildību "TAVEX" (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzēja ir kapitālsabiedrība, kas savu komercdarbību veic valūtas pirkšanas un pārdošanas, zelta un sudraba pirkšanas un pārdošanas, kā arī zelta un sudraba juvelierizstrādājumu uzpirkšanas jomā. Pret Pieteikuma iesniedzēju tika ierosināta administratīvā pārkāpuma lieta, un tai tika piemērots sods. Pieteikuma iesniedzēja savas aizskartās tiesības aizstāvēja administratīvā pārkāpuma procesā un administratīvajā procesā, kura rezultātā iestādes lēmums tika atzīts par prettiesisku. Vienlaikus Pieteikuma iesniedzēja šā procesa ietvaros vērsusies arī Satversmes tiesā. Visa procesa laikā Pieteikuma iesniedzēja saņēmusi juridisko palīdzību, ko sniedzis zvērināts advokāts.

Pēc administratīvā pārkāpuma lietas galīgā nolēmuma Pieteikuma iesniedzēja vērsusies iestādē un administratīvajā tiesā ar lūgumu atlīdzināt tai ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas. Pieteikuma iesniedzējai juridiskās palīdzības izmaksas apstrīdētajās normās noteiktajā apmērā esot atlīdzinātas, tomēr šis apmērs esot nesamērīgi mazs, proti, apstrīdētās normas neparedzot atlīdzinājumu par advokāta sniegtās juridiskās

palīdzības izdevumiem, kas administratīvā pārkāpuma procesā bijuši nepieciešami efektīvai lietas vešanai.

No Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietot valsts pienākums pieņemt tādas procesuālas tiesību normas, kuras efektīvi nodrošina tiesas pieejamību un atbilstoši kurām tiesa varētu taisnīgi izskatīt lietu. Valstij esot pienākums taisnīgi noregulēt tiesas procesa rezultātā radušos ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājumu, vērtējot šo izmaksu nepieciešamību un saprātīgumu.

Apstrīdētajās normās esot ietverts tiesību uz taisnīgu tiesu un tiesību saņemt kvalificētu juridisko palīdzību ierobežojums. Šis pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, tomēr tam neesot leģitīma mērķa. Lai arī apstrīdētās normas ir saistītas ar valsts budžeta izmaksām, tikai valsts budžeta līdzekļu efektīva izmantošana un izdevumu paredzamība vien nevarot tikt atzīta par pamatotu leģitīmo mērķi.

Kvalificētas juridiskās palīdzības izmantošana maksimāli sekmējot tiesas procesa norisi un veicinot taisnīga rezultāta sasniegšanu. To apliecinot arī Pieteikuma iesniedzējas situācija. Taču, ņemot vērā apstrīdētajās normās noteikto apmēru, kādā tiek atlīdzinātas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, persona varot izlemt, ka vispār nav vērts vērsties tiesā, jo tai netiks atlīdzinātas tās izmaksas, kas saprātīgi būtu nepieciešamas efektīvai lietas vešanai.

Pieņemot, ka apstrīdētās normas ir vērstas uz valsts budžeta līdzekļu efektīvu izmantošanu un juridiskās palīdzības sniedzēja izdevumu prognozējamību, tās esot uzskatāmas par neracionālu un nepiemērotu līdzekli. Valsts budžeta līdzekļu efektīva izlietošana un izdevumu prognozējamība vien neesot attaisnojums tam, lai neatlīdzinātu juridiskās palīdzības izmaksas, kas personai radušās un bijušas nepieciešamas efektīvai lietas vešanai. Privātpersonai labvēlīga rezultāta gadījumā valsts neko nevarot ietaupīt vai atsevišķās situācijās pat finansiāli iegūt. Pieteikuma iesniedzējai par juridiskās palīdzības izmaksām aprēķinātais pievienotās vērtības nodoklis vien jau esot bijis lielāks par tā atlīdzinājuma apmēru, kuru Pieteikuma iesniedzēja saņēmusi no valsts. Turklāt apstrīdētajās normās nemaz neesot noteikti visi ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu veidi, tās neparedzot tiesību piemērotāja rīcības brīvību izvērtēt konkrētās lietas sarežģītību un to, kā noritējis tiesas process vai lietas izskatīšana. Arī šobrīd spēkā esošajā Noteikumu Nr. 859 redakcijā paredzētie atlīdzinājuma apmēri esot mazāki nekā valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības gadījumā.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka valsts ar Noteikumiem Nr. 859 nav izpildījusi tās pienākumu paredzēt sociālajai realitātei un ekonomiskajai situācijai atbilstošu tiesisko

regulējumu juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanā. Tā, piemēram, Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumi Nr. 1493 "Noteikumi par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības apjomu, samaksas apmēru, atlīdzināmajiem izdevumiem un to izmaksas kārtību" (turpmāk – Noteikumi Nr. 1493) esot regulāri pārskatīti un precizēti. Noteikumos Nr. 859 neesot paredzētas arī atkāpes no apstrīdētajās normās noteiktajiem apmēriem, piemēram, ņemot vērā lietas netipiskumu un sarežģītību, kā tas paredzēts Noteikumos Nr. 1493.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Noteikumi Nr.859 pamatā esot izstrādāti pēc analogijas ar Noteikumiem Nr. 1493, kas noteic valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības veidus, apjomu, samaksas apmēru un ar juridiskās palīdzības sniegšanu saistītos atlīdzināmos izdevumus, to apmēru un izmaksas kārtību.

Apstrīdētās normas esot vērtējamas tiesību uz pieeju tiesai tvērumā. No Satversmes 92. panta neizrietot valsts pienākums pilnībā segt personai visus ar juridisko palīdzību saistītos izdevumus. Atlīdzinot personai juridiskās palīdzības izmaksas, esot jāņem vērā valsts objektīvās iespējas šādus izdevumus segt un nodrošināt tiesvedības sistēmas efektīvu funkcionēšanu, ņemot vērā arī citu personu tiesības un pieejamos resursus, kā arī vienlīdzīgu attieksmi pret visām personām.

Noteikumos Nr. 859 paredzētie ierobežojumi attiecībā uz apmēru, kādā atlīdzināmas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, esot noteikti, lai būtu iespējams prognozēt šo atlīdzināmo izmaksu apmēru un nodrošināt to savlaicīgu atlīdzināšanu. Šim atlīdzinājumam vajagot atspoguļot administratīvā pārkāpuma procesā nepieciešamo un saprātīgo juridiskās palīdzības izdevumu apmēru. Maksimāli atlīdzināmajiem juridiskās palīdzības izdevumiem vajagot būt noteiktiem saprātīgi un efektīvi, piesaistot valsts budžeta līdzekļus un vienlaikus ievērojot personu tiesības uz taisnīgu tiesu, kā arī novēršot iespēju šīs tiesības izmantot ļaunprātīgi.

Pieteikuma iesniedzējas administratīvā pārkāpuma lieta esot uzskatāma par netipisku un saistīta ar juridiskās personas profesionālās darbības veikšanu. Savukārt parastā administratīvo pārkāpumu lietā apstrīdētās normas darbojoties efektīvi. Netipiskos gadījumos, kā izskatāmās lietas pamatā esošajā gadījumā, tiesību normu piemērotājam esot tiesības atkāpties no tiesisko seku īstenošanas un izvērtēt, vai netiek nepamatoti ierobežotas personas pamattiesības.

Valsts atbildība publisko tiesību jomā neesot absolūta un varot tikt ierobežota, jo esot jālīdzsvaro cietušās personas tiesības uz atlīdzinājumu un efektīva valsts funkciju realizācija bez papildu nastas nodokļu

maksātājiem. Normatīvajam tiesību regulējumam esot jāparedz konkrētās atlīdzināmās summas vai maksimāli atlīdzināmās summas, tādējādi nodrošinot tiesisko stabilitāti valstī un valsts finanšu resursu efektīvu izmantošanu.

Apstrīdētās normas esot pieņemtas, pamatojoties uz likumā ietverto pilnvarojumu un ievērojot normatīvajos tiesību aktos paredzēto kārtību. Apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam esot lēģitīms mērķis – sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Pēc Ministru kabineta ieskata, nepastāv saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma lēģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē. Proti, par saudzējošāku lēģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekli nevarot uzskatīt tādu līdzekli, kas no valsts prasītu papildu finanšu resursus. Par saudzējošāku līdzekli nevarot uzskatīt arī tādu regulējumu, kas vispār nenoteiktu ar juridisko palīdzību saistīto izmaksu atlīdzinājumu. Personas vēlmei saņemt lielāku vai visu ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājumu esot pretstatāmas valsts objektīvās iespējas to nodrošināt. Tādējādi arī Noteikumos Nr. 859, paredzot konkrētas summas, kas tiek atlīdzinātas privātpersonai par izdevumiem, kas saistīti ar juridisko palīdzību, esot ievērots gan samērīguma princips, gan arī nepieciešamība nodrošināt tiesisko stabilitāti.

Ministru kabinets piekrīt Pieteikuma iesniedzējas viedoklim, ka apstrīdētajās normās noteiktais juridiskās palīdzības izmaksu atlīdzinājuma apmērs laika gaitā ir pārskatāms, ņemot vērā ekonomisko situāciju valstī. Tomēr šā atlīdzinājuma apmēram vajagot būt pietiekami skaidri noregulētam, lai tiesību normu piemērotājs varētu noteikt atlīdzināmās summas. Turklāt Ministru kabinets, konstatējot sociālu un ekonomisku nepieciešamību, apstrīdētajās normās noteikto juridiskās palīdzības izmaksu apmēru esot pārskatījis, pieņemot Noteikumus Nr. 195. Tajos noteiktais apmērs, kādā atlīdzināmas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, esot pēc iespējas vienādots ar Noteikumos Nr. 1493 noteikto apmēru.

4. Pieaicinātā persona – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas ir atzīstamas par atbilstošām likumdevēja piešķirtajam pilnvarojumam un varētu tikt atzītas par atbilstošām Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, ciktāl tās atbilstoši mainīgajiem tiesiskajiem un faktiskajiem apstākļiem nodrošina līdzsvaru starp valsts finanšu līdzekļu efektīvu izmantošanu un tiesībām uz pieeju tiesai un kvalificētu juridisko palīdzību arī sarežģītās lietās.

Noteikumi Nr. 859 esot izdoti, pamatojoties uz Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma (turpmāk – Atlīdzināšanas likums) 7. panta trešajā daļā ietverto pilnvarojumu noteikt ar juridisko palīdzību saistīto izmaksu maksimālo apmēru. Konkrētajā gadījumā

likumdevējs esot pilnvarojis izstrādāt regulējumu tiktāl, ciktāl tiek detalizēta likuma prasība, ka ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas atlīdzināmas ierobežotā apmērā, tādējādi nodrošinot gan personu tiesības saņemt atlīdzinājumu par izdevumiem, kas saistīti ar juridisko palīdzību, gan valsts finanšu resursu efektīvu izmantošanu.

Privātpersonai, kas lūdz atlīdzināt ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, Atlīdzināšanas likuma 7. panta trešajā daļā paredzētais mehānisms faktiski esot vienīgā iespēja saņemt valsts atbalstu juridiskās palīdzības jautājumu risināšanā. Tomēr valstij neesot pienākuma segt personai ar juridisko palīdzību saistītos izdevumus pilnā apmērā, jo šie izdevumi ne vienmēr uzskatāmi par adekvātiem, nepieciešamiem un faktiski atbilstošiem ieguldītajam darbam. Savukārt ierobežojumi attiecībā uz šo izmaksu atlīdzinājumu esot atkarīgi tieši no Ministru kabineta izvērtējuma un tā pieņemtajos noteikumos ietvertajām prasībām. Ministru kabinets esot tiesīgs noteikt apmēru, kādā atlīdzināmas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, atbilstoši mainīgajiem tiesiskajiem un faktiskajiem apstākļiem Atlīdzināšanas likuma regulējuma ietvaros, sabalansējot valsts finansiālās iespējas un personām Satversmes 92. pantā garantētās tiesības uz pieeju tiesai un kvalificētu juridisko palīdzību.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā paustajiem apsvērumiem un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka likumdevējs apstrīdētajās normās nav noteicis faktiskajai ekonomiskajai situācijai atbilstošus kritērijus un apmēru, kādā valsts atlīdzina ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas.

Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir lēģitīms mērķis – citu cilvēku tiesības saņemt atlīdzinājumu par juridiskās palīdzības izdevumiem. Izdodot Noteikumus Nr. 859, esot pieņemts, ka praksē apmērs, kādā atlīdzināmas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, tiek noteikts pēc analogijas ar Noteikumiem Nr. 1493. Likumdevējs esot vēlējis, lai vienāds juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzinājuma apmērs tiktu noteikts gan situācijās, kad valsts ir nodrošinājusi personai juridisko palīdzību par valsts līdzekļiem, gan situācijās, kad valsts atlīdzina juridiskās palīdzības izdevumus personai. Tomēr Noteikumi Nr. 1493 kopš to spēkā stāšanās 2010. gada 1. janvārī esot grozīti ik gadu, bet Noteikumi Nr. 859 pēc būtības grozīti tikai 2020. gadā. Turklāt arī ar šiem grozījumiem neesot panākta vienveidība ar Noteikumiem Nr. 1493, kuros paredzētais maksimālais juridiskās palīdzības izmaksu atlīdzinājuma apmērs vairākās pozīcijās esot būtiski atšķirīgs. No Ministru kabineta atbildes raksta izrietot arī tā nodoms

saglabāt sākotnēji noteikto mērķi – Noteikumos Nr. 859 izmaksu apmēru noteikt pēc analogijas ar Noteikumiem Nr. 1493.

Atbilstoši labas likumdošanas principam tiesību normu izdevējam esot pienākums izstrādāt ilgtspējīgu tiesisko regulējumu. Viens no veidiem, kā to nodrošināt, esot regulējuma periodiska pārskatīšana un attiecīga grozīšana. Tā kā konkrētajā situācijā apstrīdētās normas esot saistītas ar noteiktu pakalpojumu izmaksu segšanu un šīs izmaksas mainoties līdz ar ekonomisko situāciju valstī, tas esot īpaši svarīgi.

Pieteikuma iesniedzējas situācija apliecinot, ka praksē ir iespējamas tādas lietas, kas neiekļaujas apstrīdētajās normās noteiktajos limitos. Likumdevējam neesot pienākuma segt visas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, tomēr būtu jādomā par tādu skaidru kritēriju ieviešanu, pēc kādiem atlīdzināmas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, lai tos piesaistītu faktiskajai ekonomiskajai situācijai, turklāt šie kritēriji būtu regulāri pārskatāmi. Tas līdz šim neesot ticis ievērots.

Pieteikuma iesniedzējai neesot liegtas tiesības uz pieeju tiesai pēc būtības, jo personām esot plaša rīcības brīvība juridiskās palīdzības sniedzēja izvēlē, tostarp iespēja izvēlēties savām finansiālajām iespējām atbilstošāko risinājumu. Tomēr likumdevējam būtu jā rūpējas par Noteikumos Nr. 859 ietvertā tiesiskā regulējuma periodisku pārskatīšanu, lai nodrošinātu juridiskās palīdzības izmaksu atbilstību sociālajai un ekonomiskajai realitātei, bet tas neesot ievērots arī spēkā esošajā Noteikumu Nr. 859 redakcijā. Tādēļ apmērs, kādā atlīdzināmas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, būtu palielināms.

7. Pieaicinātā persona – Juridiskās palīdzības administrācija – savu funkciju ietvaros slēdz juridiskās palīdzības līgumus ar juridiskās palīdzības sniedzējiem. Samaksa par valsts sniegto juridisko palīdzību tiek noteikta saskaņā ar Noteikumiem Nr. 1493, kuri nosakot valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības veidus, apjomu, samaksas apmēru un atlīdzināmos izdevumus. Noteikumu Nr. 859 izstrādes materiāli apliecinot, ka šie noteikumi izstrādāti pēc analogijas ar Noteikumiem Nr. 1493.

Juridiskās palīdzības pieejamība esot būtiska tiesību uz taisnīgu tiesu sastāvdaļa. Tas nozīmējot, ka tiesībām uz juridisko palīdzību jābūt tādām, lai tās, no vienas puses, nodrošinātu efektīvu pieeju tiesai, ļaujot personai kvalitatīvi nodrošināt savu tiesību un ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību, taču, no otras puses, tās nevarot būt absolūtas, proti, valsts atbalstam vajagot būt mērķētam, un tas varot tikt ierobežots.

Izstrādājot Noteikumus Nr. 1493, esot ņemti vērā Ministru kabineta 2008. gada 22. decembra noteikumi Nr. 1068 "Noteikumi par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības apjomu, samaksas apmēru, atlīdzināmajiem izdevumiem un to izmaksas kārtību" (turpmāk – Noteikumi

Nr. 1068). To izstrādei tikusi izveidota darba grupa, kas, pamatojoties uz veiktās izpētes rezultātiem, noteikusi juridiskās palīdzības veidus, apjomu un atlīdzināmos izdevumus. Izstrādes ietvaros esot ņemts vērā, ka lietas var būt atšķirīgas, un, lai personai netiktu liegtas tiesības uz pieeju tiesai, noteikumos iekļauta norma, kas paredz tiesības juridiskās palīdzības apjomu palielināt. Vienlaikus darba grupā esot izstrādāts konkrēta valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības izdevumu apmēra ekonomiskais pamatojums. Ņemot vērā pieejamos valsts budžeta līdzekļus, esot noteikts arī pakāpenisks atlīdzinājamo izmaksu apmēra palielinājums.

Noteikumi Nr. 1493 kopš stāšanās spēkā esot grozīti desmit reizes. Mainoties situācijai, nolūkā veicināt juridiskās palīdzības kvalitāti un nodrošināt tiesības uz pieeju tiesai tikuši noteikti jauni juridiskās palīdzības veidi, palielināts tās apjoms un samaksas apmērs.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu advokātu padome – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Izskatāmās lietas pamatā esošais tiesību jautājums par juridiskās palīdzības izmaksu atlīdzinājumu būtu vērtējams Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā, jo administratīvajā procesā un administratīvā pārkāpuma procesā tiesību uz brīvu pieeju tiesai tvērumā ietilpstot valsts pienākums atlīdzināt ar juridisko palīdzību saistītos izdevumus. Tomēr ar apstrīdētajām normām netiekot nodrošināta taisnīga un samērīga ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšana. Pieteikuma iesniedzējas situācijā piešķirtais apmērs, kādā tika atlīdzinātas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, esot tik mazs, ka varot uzskatīt – šīs izmaksas tai nemaz nav atlīdzinātas.

Visbiežāk administratīvā pārkāpuma lietas esot vienkāršākas, turpretī Pieteikuma iesniedzējas gadījumā gan procesa ilgums, gan prasījuma priekšmets apliecinot, ka arī šādās lietās personai var būt pamatota interese saņemt kvalificēta speciālista palīdzību. Turklāt personai labvēlīgais rezultāts šo interesi attaisnojot. Taču apstrīdētās normas neparedzot atlīdzības noteikšanā ņemt vērā citus būtiskus faktorus, kas ietekmē un attaisno radušās juridiskās palīdzības izmaksas. Minētais liecinot, ka kārtībai, kādā tiek atlīdzinātas izmaksas par juridiskās palīdzības sniegšanu administratīvajā procesā un administratīvā pārkāpuma procesā, jābūt pēc iespējas individualizētai, lai katra procesa nianse un konkrētās izmaksas tiktu izvērtētas.

Ar apstrīdētajām normām noteiktais apmērs, kādā atlīdzināmas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, kā arī izraudzītais atlīdzināšanas mehānisms neesot samērīgs. Izmaksām, ko atlīdzina valsts, būtu jāsasniedz tāds līmenis, lai personas tiesības uz brīvu pieeju tiesai nebūtu liegtas

pilnībā. Valstij būtu jāņem vērā katra procesa specifika un nianšes, lai izprastu, vai juridiskās palīdzības sniedzēja darbības bijušas objektīvi nepieciešamas.

Noteikumu Nr. 859 izstrādes materiāli apliecinot, ka šie noteikumi izstrādāti pēc analogijas ar Noteikumiem Nr. 1493. Taču Noteikumi Nr. 1493 par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības izmaksām kopš 2011. gada esot grozīti vairākkārt. Pēc Latvijas Zvērinātu advokātu padomes ieskata, šāda diferenciācija neesot pamatota. Šobrīd vidēji advokāta atlīdzība par vienu darba stundu Latvijā esot 60 *euro*. Apstrīdētās normas gan esot zaudējušas spēku, tomēr arī spēkā esošajā Noteikumu Nr. 859 redakcijā ietvertās un paaugstinātās atlīdzināmās juridiskās palīdzības izmaksas nenovēršot izskatāmajā lietā aktualizētos problēmjautājumus.

Secinājumu daļa

9. Pieteikumā apstrīdēta Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 8. maija līdz 2020. gada 9. aprīlim) atbilstība Satversmei. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, apstrīdētās normas ir savstarpēji cieši saistītas un kopsakarā veido vienotu tiesību institūtu – juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzinājuma apmēra tiesisko regulējumu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 10. lp.*). Arī Ministru kabinets un lietā pieaicinātās personas sniedza viedokli par apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmē ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu (*sk., piemēram, Ministru kabineta atbildes rakstu 1. sēj. 88.–103. lp. un Latvijas Zvērinātu advokātu padomes viedokli lietas materiālu 2. sēj. 1.–3. lp.*).

Noteikumi Nr. 859 noteic maksimālo apmēru, kādā ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas atlīdzina privātpersonai, ja tai valsts pārvaldes iestādes rīcības dēļ nodarīts mantisks zaudējums vai personisks kaitējums. Šo noteikumu 3. punktā precizēti ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu veidi un apmērs, kādā valsts tos atlīdzina personai. Savukārt šo noteikumu 4. un 5. punktā paredzēts maksimālais apjoms, ko personai atlīdzina par šo noteikumu 3. punktā minētajām pozīcijām vienas lietas ietvaros. No minētā izriet, ka apstrīdētās normas kā vienots tiesiskais regulējums noteic ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājumu privātpersonai vienas lietas ietvaros. Tāpēc izskatāmajā lietā ir pamats vērtēt apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmei.

Apstrīdētās normas noteic ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājuma veidus, apjomu un maksimālo apmēru. Ņemot vērā Pieteikuma iesniedzējas argumentāciju un izskatāmās lietas apstākļus, Satversmes tiesa secina, ka šajā lietā ir jāizvērtē apstrīdētajās normās noteiktā ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājuma apmēra atbilstība Satversmei.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs, vai apstrīdētās normas kā vienots tiesiskais regulējums, ciktāl tas noteic ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājuma apmēru privātpersonai vienas lietas ietvaros gadījumā, kad tai valsts pārvaldes iestādes rīcības dēļ nodarīts mantisks zaudējums vai personisks kaitējums, atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

10. Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir paredzēts: "Ikvienš var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā."

Satversmes 92. pantā minētais jēdziens "taisnīga tiesa" ietver divus aspektus, proti, "taisnīga tiesa" kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un "taisnīga tiesa" kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta. Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process nozīmē valsts pienākumu paredzēt tiesiskās garantijas tiesiskuma un taisnīguma principu ievērošanai lietu izspriešanā un aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 12. punktu*). Iztiesāšanas procesa taisnīgumam nebūtu nozīmes, ja netiktu nodrošināta šā procesa pieejamība. Tiesas pieejamības nodrošināšana ir veids, kā persona var īstenot savu tiesību un likumisko interešu aizsardzību un panākt taisnīgumu – demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas galīgo mērķi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 8.1. punktu*).

Tiesības uz taisnīgu tiesu ietver ne tikai negatīvos, bet arī pozitīvos valsts pienākumus. Satversmes tiesa jau atzinusi, ka valstij ir pienākums izveidot neatkarīgas un objektīvas tiesu institūcijas un pienākums nodrošināt virkni procesuālo garantiju. Tas nozīmē, ka valstij ir jānosaka tiesiskais regulējums un, ja nepieciešams, jāparedz finansiālie un organizatoriskie resursi, lai nodrošinātu personai pieeju tiesai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 18. punktu*).

Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu ir vispārējs tiesību princips. Šā panta teikumos ir ietverta daļa šā vispārējā tiesību principa konkretizācijas elementu, kas izskatāmajā lietā ir cieši saistīti. Lai gan izskatāmā lieta ir ierosināta par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jāņem vērā arī citos šā panta teikumos garantētās tiesības, tostarp Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertās ikvienas personas tiesības uz advokāta palīdzību (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 13. punktu*). Noskaidrojot Satversmes 92. panta pirmā un ceturta teikuma saturu to kopsakarā, Satversmes tiesa ir secinājusi, ka ikviena tiesības uz advokāta palīdzību saprotamas kā personas subjektīvās tiesības uz kvalificētas juridiskās palīdzības saņemšanu. Tiesības saņemt kvalificētu juridisko

palīdzību ir personas pamattiesības, kas nodrošina citu tiesību īstenošanu (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 5. punktu un 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 19.4. punktu*). Tāpēc, nodrošinot personas tiesības uz pieeju tiesai, ir būtiski, lai vienlaikus tiktu nodrošinātas Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertās personas tiesības izvēlēties sev atbilstošu pārstāvi lietā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2003. gada 6. novembra sprieduma lietā Nr. 2003-10-01 secinājumu daļas 6. punktu*).

10.1. Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums ir konkretizējams kopsakarā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. pantu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru tā piemērošanā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-08-01 12. punktu*). Konkretizējot Satversmes normu saturu, jāmeklē tāds risinājums, kas nodrošinātu Satversmes un Konvencijas normu harmoniju (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-13-01 14. punktu*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākkārt atzinusi, ka no Konvencijas 6. pantā nostiprinātajām tiesībām uz taisnīgu tiesu valstij izriet pozitīvs pienākums noteikt tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu personai tiesības uz pieeju tiesai (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1979. gada 9. oktobra sprieduma lietā "Airey v. Ireland", pieteikums Nr. 6289/73, 25. un 27. punktu*). Ja tiesas procesa laikā radušies izdevumi ir pārāk lieli, tie var liegt personām iespēju izmantot tiesības uz tiesas pieejamību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 16. novembra sprieduma lietā "Perdigão v. Portugal", pieteikums Nr. 24768/06, 74. punktu*). No Konvencijas 6. pantā nostiprinātajām tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet arī personas tiesības uz tādas juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzinājumu, kura bijusi nepieciešama valsts iestādes prettiesiskas rīcības dēļ (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2020. gada 18. jūnija spriedumu lietā "Černius and Rinkevičius v. Lithuania", pieteikumi Nr. 73579/17 un Nr. 14620/18, un 2006. gada 6. aprīļa sprieduma lietā "Stankiewicz v. Poland", pieteikums Nr. 46917/99, 60. punktu*).

10.2. Latvijai, apzinoties Satversmes 68. panta otrajā daļā ietverto Eiropas Savienības tiesību pārākumu un pieņemot un piemērojot nacionālās tiesību normas, ir jāņem vērā demokrātiju stiprinoši Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 16.2. punktu*).

Atbilstoši Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 1. punktam Eiropas Savienība atzīst tiesības, brīvības un principus, kas izklāstīti Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (turpmāk – Harta), un Hartai ir tāds pats

spēks kā Līgumam par Eiropas Savienību un Līgumam par Eiropas Savienības darbību. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Hartā pēc būtības ir ietverti arī Eiropas Savienības vispārējie tiesību principi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-18-01 15.2.1. punktu*).

Hartas 47. panta pirmajā un otrajā daļā ir noteikts, ka ikvienai personai, kuras tiesības un brīvības, kas garantētas Savienības tiesībās, tikušas pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību, ievērojot nosacījumus, kuri paredzēti šajā pantā. Ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā. Ikvienai personai ir iespējas saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību.

Efektīva tiesību aizsardzība tiesā ir Eiropas Savienības vispārējs tiesību princips, kas pamatots dalībvalstu kopīgās konstitucionālās tradīcijās, kā arī Konvencijas 6. un 13. pantā. Minētais princips attiecas arī uz dalībvalstīm, īstenojot Eiropas Savienības tiesību aktus (*sk.: Paskaidrojums par 47. pantu – Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu. Eiropas Savienības Pamattiesību hartu izstrādājušā Konventa 2007. gada 14. decembra Paskaidrojumi (2007/C303/02) attiecībā uz Pamattiesību hartu*). Tas nozīmē, ka tiesības uz tiesas pieejamību ir piemērojamas visās situācijās, kurās iesaistītas Eiropas Savienības tiesībās garantētās tiesības un brīvības. Minētais princips nozīmē arī to, ka Eiropas Savienības dalībvalstīm ir jāizveido tiesiskās aizsardzības līdzekļu sistēma un kārtība, kas nodrošina šo tiesību ievērošanu saskaņā ar Eiropas Savienības tiesībām (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2007. gada 13. marta sprieduma lietā C-432/05 "Unibet" 37.–42. punktu*), un valsts tiesību akti nedrīkst mazināt tiesību efektīvu tiesisko aizsardzību (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 22. decembra sprieduma lietā C-279/09 "DEB" 59. punktu*).

10.3. Izvērtējot valsts pienākuma saturu un valsts rīcības brīvības apjomu attiecībā uz juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu, secināms, ka no Satversmes 92. panta pirmā teikuma valstij izriet pienākums pieņemt tādas tiesību normas, kas taisnīgi noregulē ar juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu saistītos jautājumus (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 19.3. punktu*). Tas aptver arī valsts pienākumu noteikt atlīdzināmo ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu apmēru tā, lai vienlaikus tiktu nodrošinātas arī personas tiesības saņemt kvalificētu juridisko palīdzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-31-01 9.1. punktu*).

Līdz ar to no Satversmes 92. panta pirmā teikuma valstij izriet pienākums taisnīgi noregulēt juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu, kas ietver pienākumu noteikt atlīdzināmo ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu apmēru tā, lai tiktu nodrošinātas personas tiesības saņemt kvalificētu juridisko palīdzību.

11. Apstrīdētās normas skar valsts pozitīvo pienākumu noteikt tādu ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājuma apmēra tiesisko regulējumu, kas nodrošina tiesas pieejamību un vienlaikus nodrošina arī personas tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij nav pienākuma pilnā apmērā atlīdzināt pilnīgi visus ar juridisko palīdzību saistītos izdevumus, kas radušies, apstrīdot un pārsūdzot administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 11. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-11-01 8. punktu*). Tiesas pieejamība būtībā tiek nodrošināta, ja personai ir pietiekami plašas iespējas izvēlēties juridiskās palīdzības sniedzēju no advokātu vidus un ja valsts ir izveidojusi tādu tiesisko regulējumu, kas gadījumā, kad lieta izšķirta personai par labu, paredz ar šo palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšanu saprātīgā apmērā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 28. punktu*).

Izpriežot lietas, kas saistītas ar tiesībām uz pieeju tiesai, tostarp jautājumus par juridiskās palīdzības pieejamību, Eiropas Cilvēktiesību tiesa par nozīmīgu un Konvencijas satura noskaidrošanā vērā ņemamu avotu citstarp uzskata Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendāciju Nr. R(81) 7 "Par justīcijas pieejamības veicināšanas pasākumiem" (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 22. marta sprieduma lietā "Siatkowska v. Poland", pieteikums Nr. 8932/05, 53. punktu*). Šajā rekomendācijā Eiropas Padomes Ministru komiteja ir norādījusi, ka, izņemot īpašus gadījumus, uzvarējušajai pusei principā vajadzētu atgūt no zaudējušās puses samaksātās nodevas un citus tiesāšanās izdevumus, tajā skaitā izdevumus advokāta honorāra apmaksai, kas tai bijuši saprātīgi vajadzīgi procesa laikā (*sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas 1981. gada 14. maija rekomendācijas Nr. R(81)7 "Par justīcijas pieejamības veicināšanas pasākumiem" pielikuma "Principi" 14. punktu*). Eiropas Cilvēktiesību tiesa arī lietās, kur zaudējusī puse ir valsts, norādījusi, ka valsts nedrīkst atstāt personu, kas bija nolēmusi uzsākt tiesvedību savu aizskarto tiesību aizstāvēšanai, neizdevīgākā situācijā kā pirms vēršanās tiesā. Valsts iestādes pieļautās kļūdas risks ir jāuzņemas valstij pašai, un kļūdas nedrīkst tikt novērstas uz attiecīgo personu rēķina (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2020. gada 18. jūnija sprieduma lietā "Černius and Rinkevičius v. Lithuania", pieteikumi Nr. 73579/17 un Nr. 14620/18, 71. punktu*). Tāpēc būtu jāatlīdzina

tie ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi, kas bijuši nepieciešami efektīvai lietas vešanai un kas ir radušies saprātīgā apmērā (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2001. gada 10. maija sprieduma lietā "Z and others v. The United Kingdom", pieteikums Nr. 29392/95, 134. punktu un 2016. gada 21. septembra sprieduma lietā "Khan v. Germany", pieteikums Nr. 38030/12, 47. punktu).*

Arī Eiropas Savienības Tiesa ir norādījusi, ka, lemjot par apmēru, kādā atlīdzināmi ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi, jāņem vērā, ciktāl šie izdevumi bijuši saprātīgi nepieciešami un ciktāl visi lietas dalībniekam radušies izdevumi nav pārmērīgi (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2014. gada 13. februāra sprieduma lietā C-530/11 "Komisija/Apvienotā Karaliste" 47.–49. punktu).*

Lai nodrošinātu tiesas pieejamību un tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību, likumdevējam jānosaka tāds tiesiskais regulējums, kas valsts prettiesiskas rīcības gadījumā personai, kurai par labu lieta ir izšķirta, nodrošinātu iespēju saņemt ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā.

Līdz ar to Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir ietverts likumdevēja pienākums pieņemt tādas tiesību normas, kas nodrošina ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā.

12. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu, tostarp to apmēra, noregulēšanā. Gadījumos, kad valstij no Satversmes 92. panta izriet pienākums veikt pasākumus šajā pantā ietvertu tiesību īstenošanai, Satversmes tiesa vērtē, vai valsts šo pienākumu ir izpildījusi. Turklāt tad, ja šis pienākums paredz izstrādāt un pieņemt konkrēta satura regulējumu, Satversmes tiesa vērtē šā pienākuma saturu un to, vai likumdevējs savu pienākumu ir izpildījis pienācīgi, tostarp ievērojot vispārējos tiesību principus (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2021-22-01 11. punktu un 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 19.4. punktu).*

Izskatāmās lietas pamatjautājums ir par to, vai Ministru kabinets ar apstrīdētajām normām, ciktāl tās noteic ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājuma apmēru, ir izpildījis Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertu pienākumu atbilstoši tiesībām uz pieeju tiesai noteikt tādu tiesisko regulējumu, kas valsts prettiesiskas rīcības gadījumā personai, kurai par labu lieta ir izšķirta, nodrošina iespēju saņemt ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā un vienlaikus nodrošina arī personas tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību.

Ņemot vērā izskatāmās lietas pamatjautājumu un Satversmes 92. panta pirmā teikuma saturu, Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai:

1) ir veikti pasākumi, proti, noteikts tiesiskais regulējums, kas paredz ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšanu, ja šie izdevumi radušies valsts prettiesiskas rīcības rezultātā;

2) šie pasākumi veikti pienācīgi – atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.

13. Lai izvērtētu, vai likumdevējs ir ievērojis rīcības brīvību un nodrošinājis tiesas pieejamību un tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību, Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai valsts ir veikusi pasākumus, proti, noteikusi tiesisko regulējumu, kas paredz ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšanu tad, ja šie izdevumi radušies valsts prettiesiskas rīcības rezultātā.

13.1. Atlīdzināšanas likumā ietverti zaudējuma atlīdzinājuma pamati, tā apmēra noteikšanas nosacījumi, kā arī kārtība, kādā iestāde izvērtē zaudējuma atlīdzināšanas gadījumus un pieņem lēmumu par zaudējuma atlīdzinājumu, kā arī nodrošina lēmuma par zaudējuma atlīdzinājumu izpildi. Šā likuma mērķis ir nodrošināt privātpersonai Satversmē un Administratīvā procesa likumā noteiktās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu par mantisko zaudējumu vai nemantisko kaitējumu, kas tai nodarīts ar valsts pārvaldes iestādes prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku faktisko rīcību. Līdz 2018. gada 28. februārim, kad stājās spēkā 2018. gada 15. februāra likums "Grozījumi Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā", šā likuma nosacījumi par to zaudējumu atlīdzināšanu, kuri privātpersonai nodarīti ar iestādes prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku faktisko rīcību, bija attiecināmi arī uz tādu zaudējumu atlīdzināšanu, kuri privātpersonai nodarīti ar iestādes prettiesisku lēmumu administratīvā pārkāpuma lietā.

Atlīdzināšanas likuma izpratnē mantiskais zaudējums aptver arī izmaksas, kas saistītas ar juridisko palīdzību. Šā likuma 7. panta trešā daļa attiecas uz jebkuru privātpersonu un pamatā paredz ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšanu pēc tam, kad tiesvedības procesā ir konstatēts administratīvā akta vai iestādes faktiskās rīcības prettiesiskums (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 11. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-11-01 9. punktu*). Atbilstoši šai tiesību normai Ministru kabinetam ir piešķirts pilnvarojums noteikt atlīdzināmo ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu maksimālo apmēru.

13.2. Atbilstoši likumdevēja piešķirtajam pilnvarojumam apmērs, kādā nosakāma atlīdzība par konkrētu darbību veikšanu juridiskās palīdzības ietvaros, ir atkarīgs tieši no Ministru kabineta veiktā

izvērtējuma un tā pieņemtajos noteikumos ietvertajām prasībām (*sk. Saeimas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 14. lp.*).

Ministru kabinets 2011. gada 8. novembrī pieņēma Noteikumus Nr. 859, kas stājās spēkā 2011. gada 11. novembrī. Tajos bija noteikts privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālais apmērs gadījumā, ja valsts pārvaldes iestādes rīcības dēļ privātpersonai nodarīts mantisks zaudējums vai personisks kaitējums. Ministru kabinets, izdodot šos noteikumus, ņēma vērā, ka praksē pirms to pieņemšanas tiesību normu piemērotāji ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājuma apmēru noteica pēc analogijas ar Noteikumiem Nr. 1493, kuros ietverts tiesiskais regulējums par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības apjomu, samaksas apmēru, atlīdzināmajiem izdevumiem un to izmaksas kārtību. Tāpēc arī Noteikumi Nr. 859 tika izstrādāti pēc analogijas ar Noteikumiem Nr. 1493 (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta Nr. TA-2432 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" sākotnējās ietekmes izvērtējumu (anotāciju)*). Pieņemot Noteikumus Nr. 1493, tika ņemts vērā jau Noteikumos Nr. 1068 ietvertais tiesiskais regulējums. Savukārt, izstrādājot Noteikumus Nr. 1068, tika veikta juridiskās palīdzības sniedzēju aptauja un veikts pētījums par juridisko pakalpojumu tirgus cenām, ņemot vērā arī katra tiesvedības procesa īpatnības. Pamatojoties uz izpētes rezultātiem, tika noteikti juridiskās palīdzības veidi, apjoms un atlīdzināmie izdevumi (*sk. Juridiskās palīdzības administrācijas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 2. lp.*).

Pēc 2011. gada 8. novembra, kad Noteikumi Nr. 859 tika pieņemti, tie ir grozīti 2015. gadā, pieņemot Noteikumus Nr. 210. Tomēr ar šiem noteikumiem maksimālais juridiskās palīdzības izmaksu atlīdzinājuma apmērs netika grozīts pēc būtības, bet tikai pielāgots *euro* ieviešanai, aizstājot latus ar *euro* (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta Nr. TA-693 "Grozījumi Noteikumos Nr. 859" sākotnējās ietekmes izvērtējumu (anotāciju)*). Līdz brīdim, kad apstrīdētās normas tika piemērotas Pieteikuma iesniedzējai, tās vairs nav grozītas un tādējādi pēc būtības ir saglabāts sākotnēji pieņemtais tiesiskais regulējums.

Ministru kabinets 2020. gada 7. aprīlī pieņēma noteikumus Nr. 195, ar kuriem palielināja citstarp apstrīdētajās normās noteikto apmēru, kādā atlīdzināmas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas. Pamatojot šo palielinājumu, Ministru kabinets uzsvēra, ka attiecīgo izmaksu apmērs neesot grozīts un palielināts kopš 2011. gada, tāpēc esot nepieciešams nodrošināt taisnīgu un samērīgu privātpersonai atlīdzināmo ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu noteikšanu un to pēc iespējas vienādot ar Noteikumiem Nr. 1493 (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta Nr. TA-373 "Grozījumi Noteikumos Nr. 859" sākotnējās ietekmes izvērtējumu (anotāciju)*).

Administratīvā tiesa bija vērsusi Ministru kabineta uzmanību uz Noteikumos Nr. 859 ietvertā tiesiskā regulējuma nepilnību. Piemērojot Noteikumus Nr. 859 (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 9. aprīlim), tā atzina, ka Noteikumos Nr. 859 ir konstatējama nepilnība attiecībā uz gadījumu, kad juridiskās palīdzības sniedzējs ir pievienotās vērtības nodokļa maksātājs. Tāpēc, lai novērstu šādu nepilnību, pēc analogijas būtu piemērojams Noteikumu Nr. 1493 tiesiskais regulējums. Tādējādi, novēršot situācijas, kad privātpersonai netiek atmaksāta pilna summa par saņemto juridisko palīdzību, jo tajā netiek ieskaitīts pievienotās vērtības nodoklis, Noteikumos Nr. 859 būtu nosakāms, ka pievienotās vērtības nodokļa summa ir pieskaitāma samaksai par juridiskās palīdzības sniegšanu (*sk. Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 18. oktobra spriedumu un blakus lēmumu lietā Nr. SKA-227/2019*). Minētās atziņas Ministru kabinets ņēmis vērā, pieņemot Noteikumus Nr. 195, un paredzējis, ka papildus Noteikumu Nr. 859 3. punktā minētajām izmaksām valsts atlīdzina arī pievienotās vērtības nodokļa summu, ja juridiskās palīdzības sniedzējs ir reģistrējies kā pievienotās vērtības nodokļa maksātājs un savā rēķinā par sniegto juridisko palīdzību šo nodokli ir iekļāvis.

Līdz ar to Ministru kabinets ir noteicis tiesisko regulējumu, kas paredz ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšanu, ja šie izdevumi radušies valsts prettiesiskas rīcības rezultātā.

14. Lai izvērtētu, vai šie pasākumi ir veikti pienācīgi, proti, atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai Ministru kabineta noteiktais tiesiskais regulējums, atbilstoši kuram valsts atlīdzina ar juridisko palīdzību saistītos nepieciešamos izdevumus, nodrošina tiesas pieejamību un tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību, kā arī paredz šo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā gadījumā, ja šie izdevumi radušies valsts prettiesiskas rīcības rezultātā.

No lietas materiāliem izriet, ka pēc tam, kad administratīvā pārkāpuma lietā tika konstatēta Valsts ieņēmumu dienesta prettiesiska rīcība, izņemot Pieteikuma iesniedzējai piederošo zeltu (monētas un stieņus), Pieteikuma iesniedzēja vērsās iestādē un tiesā, lai saņemtu ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājumu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 4.–5. lp.*).

Pieteikuma iesniedzējai atbilstoši apstrīdētajām normām tika aprēķināts ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājums. No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja saņēmusi ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājumu 421,86 euro apmērā (*sk. Valsts ieņēmumu dienesta 2017. gada 17. janvāra lēmumu lietas materiālu 2. sēj. 109. lp., Administratīvās rajona tiesas 2017. gada 30. janvāra spriedumu lietā Nr. A420169717 lietas materiālu 2. sēj. 45. lp. un Administratīvās*

apgabaltiesas 2018. gada 9. oktobra spriedumu lietā Nr. A420169717 lietas materiālu 2. sēj. 57. lp.). Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka tai zvērināts advokāts sniedzis juridisko palīdzību 334,4 stundu apjomā un tiesvedība ilgusi vairāk nekā astoņus gadus. Lai aizstāvētu savas aizskartās tiesības un panāktu sev labvēlīgu rezultātu – valsts iestādes prettiesiskas rīcības konstatāciju –, Pieteikuma iesniedzēja vienas un tās pašas lietas ietvaros vērsusies gan administratīvajā tiesā, gan vispārējās jurisdikcijas tiesā, gan Satversmes tiesā. Tāpēc faktiski radušies ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi esot ievērojami lielāki, proti, vairāk nekā 22 tūkstoši *euro*, ieskaitot pievienotās vērtības nodokli (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 4. lp. un 2. sēj. 101. lp.).*

14.1. Pieteikuma iesniedzēja un lietā pieaicinātās personas uzsver, ka apstrīdētās normas neparedz ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšanu saprātīgā apmērā. Apstrīdētajās normās neesot noteikts pienācīgs ar juridisko palīdzību saistīto atlīdzinājamo izdevumu apmērs, jo tās liedzot saņemt lielāku atlīdzinājumu netipiskās un sarežģītās lietās, par kādu būtu atzīstama Pieteikuma iesniedzējas tiesiskā situācija. Apmērs, kādā tiek atlīdzināti šie izdevumi, neesot atbilstošs sociālajai realitātei un ekonomiskajai situācijai valstī (*sk., piemēram, Pieteikuma iesniedzējas papildu viedokli lietas materiālu 2. sēj. 162.–163. lp. un Latvijas Zvērinātu Advokātu padomes viedokli lietas materiālu 2. sēj. 19. lp.).*

Ministru kabinets norāda, ka Noteikumos Nr. 859 ietvertās atlīdzināmās izmaksas ir uzskatāmas par atbilstošu atlīdzinājumu un tās noteiktas, balstoties uz saprātīgiem apsvērumiem, kas vērsti uz valsts finanšu resursu efektīvu izmantošanu, kā arī sabiedrības un indivīda interešu saskaņošanu. Tomēr Ministru kabinets piekrit, ka Pieteikuma iesniedzējas gadījums, kad tai labvēlīgs tiesas nolēmums tika panākts ļoti ilgā tiesas procesā, būtu uzskatāms par netipisku. Tomēr, nosakot ar juridisko palīdzību saistītos atlīdzināmos izdevumus, esot jāņem vērā valsts budžeta intereses un iespēja prognozēt izdevumus, kā arī jānodrošina vienlīdzīga attieksme pret visām personām (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 100. lp.).*

14.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesiskumam neatbilstu ne tāda situācija, ka valsts vispār nenoteiktu nekādu kārtību tiesāšanās izdevumu atlīdzināšanai, nedz arī tāda situācija, ka valsts paredzētu pilnā apmērā atlīdzināt pilnīgi visus ar juridisko palīdzību saistītos izdevumus bez jebkādas izvērtēšanas (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 19.3. punktu*). Tomēr no Satversmes 92. panta neizriet, ka ikvienai tiesību normai vajadzētu būt formulētai kā absolūti precīzai instrukcijai. Lai cik precīzi un skaidri būtu formulētas tiesību normas, to saturs vienmēr būs noskaidrojams tiesību normu interpretācijas ceļā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2018-10-0103 18.1. punktu*).

14.2.1. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka, vērtējot ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājuma saprātīgo apmēru katrā konkrētajā lietā, jāņem vērā tas, cik attiecīgā lieta ir sarežģīta un kādi tiesību jautājumi tajā risināti, kā arī tas, kā noritējis tiesas process (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2005. gada 19. oktobra sprieduma lietā "Roche v. The United Kingdom", pieteikums Nr. 32555/96, 182.–185. punktu un 2001. gada 10. maija sprieduma lietā "Z and others v. The United Kingdom", pieteikums Nr. 29392/95, 134. punktu*). Arī Eiropas Savienības Tiesa norādījusi, ka tiesai katrā lietā ir jāveic juridiskās palīdzības izdevumu apmēra objektīva analīze, proti, jānovērtē, cik objektīvi un atbilstoši konkrētās lietas apstākļiem pamatoti šie izdevumi ir radušies, tostarp jānovērtē arī piemērojamā tiesiskā regulējuma un procedūru sarežģītība (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2013. gada 11. aprīļa sprieduma lietā C-260/11 "Edwards un Pallikaropoulos" 40.–42. punktu*).

Tiesas lietas sarežģītības novērtēšana ir tiesas prerogātīva. Tieši tiesa, kuras kompetencē ir lietas izskatīšana pēc būtības, vislabāk redz, kādas pūles ir nepieciešamas pareizai lietas izskatīšanai, un var novērtēt, cik lietderīga tiesas procesā varētu būt bijusi juridiskās palīdzības sniegšana pieteicējam (sk. *Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 6. maija sprieduma lietā Nr. SKA-155/2011 13.2. punktu*). Jāņem vērā, ka personu nolīgta samaksa par juridisko palīdzību pati par sevi ne vienmēr ir adekvāta nepieciešamajam un faktiski ieguldītajam darbam. Līdz ar to, lemjot par personai piešķiramā atlīdzinājuma apmēru, ir nepieciešams, no vienas puses, nodrošināt ikviena indivīda tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību un, no otras puses, saprātīgi un efektīvi izmantot valsts budžeta līdzekļus (sk. *Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 20. novembra rīcības sēdes lēmumu lietā Nr. SKA-398/2020 lietas materiālu 1. sēj. 59.–60. lp.*).

Juridiskās palīdzības izdevumi ir procesuāla rakstura izmaksas, kas personai rodas tādēļ, ka persona izvēlējusies aizsargāt savas tiesības tiesā, lai tā izvērtētu tiesību aizskāruma pamatotību (sk.: *Priekulis J. Efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis pret likumu. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021, 365.–366. lpp.*). Šie izdevumi var būt ļoti dažādi un ir atkarīgi no vairākiem apstākļiem gan atsevišķi, gan to kopsakarā, piemēram, no konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem, tiesvedības procesa veida un gaitas, izraudzītā juridiskās palīdzības sniedzēja prakses vietas, reputācijas, kā arī praktizēšanas ilguma (sal. sk. *Konceptuālā ziņojuma par advokātu procesa ieviešanu atsevišķās civillietu kategorijās 3. pielikumu un tiesībsarga viedokli lietas materiālu 2. sēj. 10. lp.*).

Ministru kabinets Noteikumos Nr. 859 ir noteicis maksimālo apmēru, kādā atlīdzināmas ar juridiskās palīdzības izdevumiem saistītās izmaksas. Tiesiskas valsts principa konkretizācija ietver to, ka gadījumā, kad lieta

izšķirta personai par labu, ir paredzēts zaudējušās puses pienākums atlīdzināt personai ar saņemto juridisko palīdzību saistītos nepieciešamos izdevumus saprātīgā apmērā. Tā kā ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi ne vienmēr ir objektīvi pamatoti, tiesību normu piemērotāja kompetencē ir lietā objektīvi nepieciešamo izdevumu izvērtēšana. Likums tiesību normu piemērotājam piešķir plašas tiesības izvērtēt atlīdzināmos izdevumus un noteikt nevis pilnīgu, bet gan lietas apstākļiem atbilstošu izdevumu apmēru, proti, konkrētos lietas apstākļus vērtēt kopsakarā ar nepieciešamajiem juridiskās palīdzības izdevumiem un noteikt to atlīdzinājumu saprātīgā apmērā.

Administratīvo tiesu kompetencē ir lemt par apmēru, kārtību vai veidu, kādā privātpersona ir tiesīga saņemt atlīdzību par juridiskās palīdzības izdevumiem, kas tai radušies, vērsoties pret prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku iestādes faktisko rīcību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 11. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-11-01 8. punktu*). Tomēr, vērtējot jautājumu par to pieteicējam nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu, kuri izpaužas kā izdevumi par juridiskās palīdzības saņemšanu, tiesai jāņem vērā, ka Noteikumos Nr. 859 ir noteikts ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu maksimālais apmērs (*sk. piemēram, Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 10. martā spriedumu lietā Nr. A420225219 un Administratīvās rajona tiesas 2021. gada 6. septembra spriedumu lietā Nr. A42-01856-21/20*). Gan no apstrīdēto normu teksta, gan no šo normu piemērošanas prakses izriet, ka tiesību normu piemērotājs ar juridisko palīdzību saistītos atlīdzināmos izdevumus noteic, ievērojot to, ka likumdevējs nepārprotami paredzējis šo izdevumu atlīdzināšanu tikai tādā apmērā, kas nepārsniedz apstrīdētajās normās noteikto taksi.

14.2.2. Šā sprieduma 13. punktā jau secināts, ka Noteikumi Nr. 859 izstrādāti pēc līdzības ar noteikumiem par valsts nodrošināto juridisko palīdzību. Ministru kabinets atzinis, ka ir pamatoti salīdzināt Noteikumos Nr. 1493 un Noteikumos Nr. 859 noteiktos atlīdzinājuma apmērus. Ja valsts spēj nodrošināt adekvātu juridisko palīdzību par attiecīgu atlīdzību, tad nav pamata uzskatīt, ka atlīdzināmajiem izdevumiem vajadzētu būtiski atšķirties (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 93. lp.*).

Taču Noteikumu Nr. 1493 18. punkts aptver arī tādus gadījumus, kad pieļaujami izņēmumi no šajos noteikumos paredzētā maksimāli atlīdzināmā apjoma vienas lietas ietvaros. Šajā normā, ņemot vērā to, ka katra lieta ir atšķirīga un ka personai nedrīkst tikt liegtas tiesības uz pieeju tiesai, ir paredzētas tiesību normu piemērotāja tiesības noteiktos gadījumos ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājuma apjomu palielināt (*sk. Juridiskās palīdzības administrācijas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 2. lp.*). Tādējādi tiesību normu piemērotājam ir piešķirta kompetence lemt par

lielāku un konkrētajai lietai atbilstošu ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu. No apstrīdēto normu izstrādes materiāliem neizriet, ka Ministru kabinets būtu vērtējis nepieciešamību līdzīgu tiesisko regulējumu ietvert arī Noteikumos Nr. 859. Tāpat Ministru kabinets šo nepieciešamību nav apsvēris, pieņemot Noteikumus Nr. 195, ar kuriem paaugstinājis apmēru, kādā atlīdzināmi ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi, lai gan ir norādījis, ka tie pēc iespējas jāvienādo ar Noteikumos Nr. 1493 ietverto tiesisko regulējumu (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta Nr. TA-373 "Grozījumi Noteikumos Nr. 859" sākotnējās ietekmes izvērtējumu (anotāciju)*).

Ministru kabinetam ir rīcības brīvība noteikt apmēru, kādā atlīdzināmi ar juridisko palīdzību saistītie izdevumi, tomēr tiesiskajam regulējumam ir jābūt tādām, kas tiesību normu piemērotājam ļautu vērtēt katru individuālo ar juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzinājumu saistīto gadījumu un, ņemot vērā lietā radušos nepieciešamo izdevumu objektīvu pamatotību, noteikt to atlīdzinājumu saprātīgā apmērā. Tādējādi tiktu nodrošināts līdzsvars starp valsts finanšu līdzekļu efektīvu izmantošanu un personas tiesībām uz pieeju tiesai un tiesībām uz kvalificētu juridisko palīdzību.

No izskatāmās lietas apstākļiem un apstrīdēto normu izstrādes materiāliem neizriet, ka Ministru kabinets būtu vērtējis personas tiesības saņemt ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, kas, ņemot vērā individuālos lietas apstākļus, nodrošinātu personas tiesības saņemt ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu arī lielākā apjomā vai apmērā.

14.3. Ministru kabinetam, ņemot vērā tā rīcības brīvību ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājuma noteikšanā, ir jāievēro tiesiskas valsts princips un vienlaikus jālīdzsvaro valsts budžeta iespējas ar Satversmes 92. pantā ietvertajām personas tiesībām uz pieeju tiesai un tiesībām saņemt kvalificētu juridisko palīdzību.

Tiesiskas valsts princips prasa, lai lietas tiktu izskatītas tādā kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 6. punktu*). Šis princips ietver sevī gan taisnīgumu, gan tiesisko stabilitāti (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 8. punktu*). Arī Konvencija garantē tiesības, kas ir ne tikai teorētiskas, bet arī praktiskas un efektīvas (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2020. gada 18. jūnija sprieduma lietā "Černius and Rinkevičius v. Lithuania", pieteikumi Nr. 73579/17 un Nr. 14620/18, 68. punktu*).

Taisnīga rezultāta sasniegšanu un tiesas procesa ekonomiju sekmē kvalificētas juridiskās palīdzības izmantošana. Turklāt persona, kas uzskatāma par zaudējušo pusi, tiek pasargāta no pienākuma segt

nepamatotus vai nesamērīgus izdevumus. Šādā veidā tiek sekmēta tiesas procesa raitāka norise un stiprināta tiesu varas loma sabiedrībā, vienlaikus nodrošinot demokrātiskas valsts iekārtas netraucētu funkcionēšanu (sk. *Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 28. punktu*). Arī Eiropas Padomes Ministru komiteja noteikusi, ka nevienam prāvniekam nedrīkstētu liegt izmantot jurista palīdzību (sk. *Eiropas Padomes Ministru komitejas 1981. gada 14. maija rekomendācijas Nr. R(81)7 "Par justīcijas pieejamības veicināšanas pasākumiem" pielikuma "Principi" 4.punktu*).

Tiesības saņemt ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā gadījumā, ja šie izdevumi radušies valsts prettiesiskas rīcības rezultātā, ir būtisks tiesību uz pieeju tiesai elements, kas personām demokrātiskā tiesiskā valstī nodrošina tiesības uz taisnīgu tiesu. Konkrētajā gadījumā apstrīdētās normas ir saistītas ar tādu noteiktu pakalpojumu izmaksu segšanu, kuras brīvajā tirgū, mainoties ekonomiskajai situācijai valstī, ir pakļautas izmaiņām (sk. *tiesībsarga viedokli lietas materiālu 2. sēj. 8. lp.*). Ministru kabinetam ir pienākums periodiski apsvērt, vai tā noteiktais ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu atlīdzinājuma apmērs ir samērīgs un joprojām atbilst sociālajai realitātei un personas tiesībām uz pieeju tiesai un tiesībām uz kvalificētu juridisko palīdzību, kā arī to, vai šajā jomā spēkā esošo tiesisko regulējumu nevajadzētu pilnveidot (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 18.2. punktu un 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-35-03 18. punktu*).

Noteikumi Nr. 1493 kopš to stāšanās spēkā 2010. gada 1. janvārī ir grozīti gandrīz katru gadu. Mainoties situācijai, lai veicinātu juridiskās palīdzības kvalitāti un nodrošinātu tiesības uz pieeju tiesai, tika noteikti arvien jauni juridiskās palīdzības veidi, palielināts tās apjoms un samaksas apmērs (sk. *Juridiskās palīdzības administrācijas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 2.-3. lp.*). Tātad Ministru kabinets ir regulāri izvērtējis Noteikumos Nr. 1493 ietvertos ar juridisko palīdzību saistīto atlīdzinājuma apmēru atbilstoši pieejamiem valsts budžeta līdzekļiem nolūkā nodrošināt personas tiesības uz pieeju tiesai un tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību. Tomēr, kā secināts šā sprieduma 13.2. punktā, apstrīdētās normas Ministru kabinets nebija grozījis līdz brīdim, kad tās piemērotas Pieteikuma iesniedzējai, proti, līdz 2017. gada 17. janvārim. Tādējādi pēc būtības bija saglabāts sākotnēji 2011. gadā pieņemtais tiesiskais regulējums.

Atbilstoši tiesiskas valsts principam, lai tiktu nodrošinātas personas tiesības uz pieeju tiesai un tiesības saņemt kvalificētu juridisko palīdzību, tiesiskajam regulējumam ir jābūt tādā, kas neattur personu no vēršanās tiesā vispār vai nerada tādu situāciju, ka pēc tiesas procesa persona nonāk

finansiāli neizdevīgākā situācijā nekā pirms tam, ja personai radušies izdevumi ir bijuši objektīvi pamatoti un nepieciešami. Šāds tiesiskais regulējums sasniegtu mērķi – atlīdzināt ar juridisko palīdzību saistītos nepieciešamos izdevumus saprātīgā apmērā.

Tātad Ministru kabinets nav pienācīgi – atbilstoši vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām – noteicis tiesisko regulējumu, kas paredz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā.

Līdz ar to apstrīdētās normas, ciktāl tās neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

15. Pieteikuma iesniedzēja pieteikumā lūgusi atzīt Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 8. maija līdz 2020. gada 9. aprīlim) par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Turklāt gan Pieteikuma iesniedzēja, gan vairākas lietā pieaicinātās personas vērsušas uzmanību uz to, ka par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam būtu atzīstams arī Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkts (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa), ciktāl tas noteic ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu apmēru (*sk. tiesībsarga viedokli lietas materiālu 2. sēj. 9. lp. un Latvijas Zvērinātu advokātu padomes viedokli lietas materiālu 2. sēj. 19. lp.*). Proti, Noteikumu Nr. 859 3. punkts noteic, ka valsts atlīdzina izmaksas vienai personai šādā apmērā:

3.1. par sniegtu juridisko konsultāciju – 30 *euro* stundā;

3.2. par pieteikuma, blakus sūdzības vai administratīvā līguma (izlīguma) sastādīšanu – 50 *euro*;

3.3. par apelācijas sūdzības un pretapelācijas sūdzības sastādīšanu – 65 *euro*;

3.4. par kasācijas sūdzības sastādīšanu – 80 *euro*;

3.5. par tāda dokumenta sastādīšanu, kas nepieciešams lietas izlemšanai (iesniegumi, lūgumi vai paskaidrojumi (izņemot dokumentu par informācijas pieprasīšanu un šo noteikumu 3.2., 3.3. un 3.4. apakšpunktā minētos dokumentus)) – 26 *euro*;

3.6. par šo noteikumu 3.2., 3.3. un 3.4. apakšpunktā minēto dokumentu papildinājumu sastādīšanu – 26 *euro*;

3.7. par pārstāvību tiesas sēdē – 40 *euro* stundā;

3.8. par iepazīšanos ar lietas materiālu vienu sējumu vienas tiesas instances ietvaros – 20 *euro*.

Noteikumu Nr. 859 4. punkts noteic, ka valsts sedz izdevumus par sniegtu juridisko konsultāciju šo noteikumu 3.1. apakšpunktā minētajā apmērā ne vairāk kā par piecām stundām vienas lietas ietvaros. Savukārt šo noteikumu 5. punkts paredz, ka valsts sedz izdevumus ne vairāk kā par

piecu šo noteikumu 3.2. līdz 3.6. apakšpunktā minēto dokumentu sastādīšanu vienas lietas ietvaros.

Tādējādi ar šīm normām Ministru kabinets ir palielinājis apmēru, kādā atlīdzināmas ar juridisko palīdzību saistītās izmaksas, mēģinot tiesisko regulējumu pēc iespējas pielīdzināt Noteikumiem Nr. 1493 (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta Nr. TA-373 "Grozījumi Noteikumos Nr. 859" sākotnējās ietekmes izvērtējumu (anotāciju)*). Lai arī lieta par Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkta (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa), ciktāl tas noteic ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu apmēru, atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normai (aktam) netika ierosināta, atzīstams, ka šajos punktos ietverts apstrīdētajām normām līdzīgs tiesiskais regulējums.

Satversmes tiesa secina, ka Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkts (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa), ciktāl tas noteic ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu apmēru, ir cieši saistīts ar apstrīdētajām normām un pēc būtības tās aizstāj. Minētie noteikumu punkti tāpat neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā. Proti, arī Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkts (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa) satur tādu tiesisko regulējumu, ko Satversmes tiesa ir atzinusi par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

No procesuālās ekonomijas principa izriet, ka nebūtu lietderīgi atkārtoti lemt par jautājumiem, kas var tikt izlemti šīs lietas ietvaros. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka prasījuma robežu paplašināšana spriedumā ir iespējama un pat nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvu personas tiesību aizsardzību un sprieduma izpildi. Satversmes tiesas procesā iespējamie gadījumi, kad ir pieļaujams un pat nepieciešams iziet ārpus prasījuma robežām, iekļaujot pārbaudē arī tādas normas, kuras nav tikušas apstrīdētas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-03-03 25. punktu*).

Satversmes tiesa *ex officio* prasījuma robežas var paplašināt, ievērojot zināmus kritērijus, visupirms "ciešās saistības koncepciju". Lai secinātu, vai konkrētā gadījumā ir iespējams un nepieciešams paplašināt prasījuma robežas attiecībā uz citām normām, ir jānoskaidro: 1) vai tās normas, attiecībā uz kurām prasījums tiek paplašināts, ir tik cieši saistītas ar lietā apstrīdētajām normām, ka to izvērtēšana iespējama tā paša pamatojuma ietvaros vai nepieciešama konkrētās lietas izlemšanai; 2) vai prasījuma robežu paplašināšana ir nepieciešama Satversmes tiesas procesa principu ievērošanai (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 25. novembra sprieduma lietā Nr. 2010-06-01 17.1. punktu*).

Kā apstrīdētās normas, tā arī Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkts (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa) ir pieņemts, pamatojoties uz likumdevēja paredzēto pilnvarojumu noteikt privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru, tādējādi visas šīs normas

ir cieši saistītas. Turklāt ir nepieciešams izvērtēt Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkta (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa) atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam Satversmes tiesas procesa principu ievērošanas aspektā. Visu šo normu, ciktāl tās noteic ar juridisko palīdzību saistīto izdevumu apmēru, atzīšana par neatbilstošām Satversmes 92. panta pirmajam teikumam ir iespējama tā paša pamatojuma ietvaros.

Satversmes tiesa jau šā sprieduma 14. punktā ir norādījusi uz principiem, kas Ministru kabinetam jāievēro, īstenojot rīcības brīvību ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājuma apmēra noteikšanā, lai tiktu nodrošināta tiesību normu atbilstība vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, kā arī starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām. Līdz ar to Satversmes tiesa pēc būtības jau ir izspriedusi arī Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkta (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa), ciktāl tas neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, atbilstību Satversmei.

Līdz ar to arī Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkts (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa), ciktāl tas neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

16. Tā kā Satversmes tiesa atzina apstrīdētās normas un Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punktu (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa), ciktāl tas neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, tai nepieciešams lemt par brīdi, ar kuru minētās normas zaudē spēku.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Savukārt šā likuma 31. panta 11. punkts paredz Satversmes tiesas tiesības spriedumā norādīt brīdi, ar kuru šāda tiesību norma zaudē spēku.

16.1. Pieteikuma iesniedzēja lūdz atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža, proti, 2015. gada 5. maija. No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējai ir piemērotas apstrīdētās normas redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 8. maija līdz 2020. gada 9. aprīlim.

Izmantojot Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālās sūdzības, pēc iespējas jānovērš personas pamattiesību aizskārums (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103*

25. punktu). Turklāt tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 26. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*).

Minēto tiesību normu atzīšana par spēku zaudējušām no Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža ir vienīgā iespēja aizsargāt šīs personas pamattiesības. Tādēļ attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju tās atzīstamas par spēkā neesošām no 2017. gada 17. janvāra, kad Valsts ieņēmumu dienests pieņēma lēmumu par Pieteikuma iesniedzējai atlīdzināmajiem juridiskās palīdzības izdevumiem (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 105.–109. lp.*).

Līdz ar to apstrīdētās normas, ciktāl tās neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju atzīstamas par spēkā neesošām no tās pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

16.2. Nosakot konkrētu brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesa izvērtē arī to, vai pastāv kādi apsvērumi, atbilstoši kuriem apstrīdētā norma būtu jāatzīst par spēkā neesošu ar atpakaļejošu datumu ne tikai attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 34. punktu*).

Nevar izslēgt tādu iespējamību, ka apstrīdētās normas un Noteikumu Nr. 859 3., 4. un 5. punkts (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa), ciktāl tas neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, vēl kādai personai ir piemērots un radījis tai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesību uz taisnīgu tiesu aizskārumu. Tiesiskajai situācijai piemērots risinājums būtu atzīt, ka attiecībā uz tām personām, kuras uzsākušas un turpina savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, minētās normas zaudē spēku no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Līdz brīdim, kad stāsies spēkā regulējums, ar kuru Ministru kabinets būs izpildījis savu pienākumu, kas tam noteikts Satversmes 92. panta pirmajā teikumā, tiesību normu piemērotājam tām personām, kurām ar juridisko palīdzību saistīti izdevumi radušies valsts prettiesiskas rīcības rezultātā, tiesības uz taisnīgu tiesu jānodrošina, tieši piemērojot Satversmes 92. panta pirmo teikumu un šā sprieduma atziņas un nosakot ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumu Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" 3., 4. un 5. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 8. maija līdz 2020. gada 9. aprīlim), ciktāl tas neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.**

2. Attiecībā uz sabiedrību ar ierobežotu atbildību "TAVEX" un personām, kas uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem atzīt Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumu Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" 3., 4. un 5. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 8. maija līdz 2020. gada 9. aprīlim), ciktāl tas neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no attiecīgās personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

3. Atzīt Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumu Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" 3., 4. un 5. punktu (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa), ciktāl tas neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.**

4. Attiecībā uz personām, kas uzsākušas un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumu Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" 3., 4. un 5. punktu (redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 10. aprīļa), ciktāl tas neparedz ar juridisko palīdzību saistīto nepieciešamo izdevumu atlīdzinājumu saprātīgā apmērā, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no attiecīgās personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 21. aprīlī

lietā Nr. 2021-27-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Rūdolfa Liberta konstitucionālās sūdzības,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 22. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2013. gada 9. jūlijā pieņēma Būvniecības likumu, kas stājās spēkā 2014. gada 1. oktobrī. Šā likuma 13. panta piektajā daļā kopsakarā ar trešo daļu tika paredzēts, ka patstāvīgās prakses tiesības būvinženiera profesijā inženierizpētes, projektēšanas, būvdarbu vadīšanas, būvuzraudzības vai būvekspertīzes specialitātē var iegūt persona, kas:

- 1) ieguvusi otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvinženiera studiju programmā;
- 2) apguvusi patstāvīgai praksei nepieciešamās zināšanas un prasmes;
- 3) normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā saņēmusi būvprakses sertifikātu.

Savukārt Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkts paredzēja: "Personas, kuras līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvinženiera profesijā un kurām ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība būvinženiera studiju programmā, ir tiesīgas turpināt patstāvīgu praksi inženierizpētē, projektēšanā vai būvekspertīzē ne ilgāk kā līdz 2017. gada 31. decembrim. Ja šīs tiesību normas spēkā stāšanās dienā personai līdz likumā noteiktā pensijas vecuma sasniegšanai atlikuši pieci gadi vai mazāk, tai atļauts turpināt patstāvīgu praksi šajā punktā minētajās jomās līdz pensijas vecuma sasniegšanai, neievērojot šā likuma 13. pantā būvspeciālistiem noteiktās izglītības prasības. Ja persona vēlas turpināt patstāvīgo praksi

inženierizpētē, projektēšanā vai būvekspertīzē pēc pensijas vecuma sasniegšanas, tai jāatbilst šā likuma 13. panta prasībām."

2014. gada 3. jūlijā Saeima pieņēma likumu "Grozījumi Būvniecības likumā", kas stājās spēkā 2014. gada 1. oktobrī. Šā likuma 10. panta ceturtā daļa paredzēja grozīt Būvniecības likuma 13. panta piekto daļu, papildinot tās ievaddaļu pēc vārda "būvinženiera" ar vārdiem "vai saistītā inženierzinātnes". Savukārt minētā likuma 20. panta otrā daļa paredzēja grozīt Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punktu, aizstājot tajā vārdu "pieci" ar vārdu "seši" un skaitli "2017." – ar skaitli "2020.". Līdz ar to Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkts tika izteikts šādā redakcijā: "Personas, kuras līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvinženiera profesijā un kurām ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība būvinženiera studiju programmā, ir tiesīgas turpināt patstāvīgu praksi inženierizpētē, projektēšanā vai būvekspertīzē ne ilgāk kā līdz 2020. gada 31. decembrim. Ja šīs tiesību normas spēkā stāšanās dienā personai līdz likumā noteiktā pensijas vecuma sasniegšanai atlikuši seši gadi vai mazāk, tai atļauts turpināt patstāvīgu praksi šajā punktā minētajās jomās līdz pensijas vecuma sasniegšanai, neievērojot šā likuma 13. pantā būvspeciālistiem noteiktās izglītības prasības. Ja persona vēlas turpināt patstāvīgo praksi inženierizpētē, projektēšanā vai būvekspertīzē pēc pensijas vecuma sasniegšanas, tai jāatbilst šā likuma 13. panta prasībām."

2020. gada 3. decembrī Saeima pieņēma likumu "Grozījumi Būvniecības likumā", kas stājās spēkā 2020. gada 31. decembrī. Ar šā likuma 1. panta piekto un sesto daļu tika grozīta Būvniecības likuma 13. panta piektā daļa, aizstājot tās ievaddaļā vārdus "būvinženiera vai saistītā inženierzinātnes" ar vārdiem "būvniecības jomā reglamentētā" un izsakot minētās panta daļas 1. punktu šādā redakcijā: "ieguvusi otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvniecības vai saistītā inženierzinātņu studiju programmā". Savukārt ar minētā likuma 6. pantu Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkts izteikts jaunā redakcijā.

Kopš minētajiem grozījumiem Būvniecības likuma 13. panta piektā daļa kopsakarā ar trešo daļu paredz, ka patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā reglamentētā profesijā inženierizpētē, projektēšanā, būvdarbu vadīšanā, būvuzraudzībā un būvekspertīzē var iegūt persona, kas:

- 1) ieguvusi otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvniecības vai saistītā inženierzinātņu studiju programmā;
- 2) apguvusi patstāvīgai praksei nepieciešamās zināšanas un prasmes;
- 3) normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā saņēmusi būvprakses sertifikātu.

Savukārt Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmais teikums (turpmāk arī – apstrīdētā norma) noteic, ka personas, kuras līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvinženiera profesijā un kurām ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība būvinženiera studiju programmā, ir tiesīgas turpināt patstāvīgu praksi inženierizpētē bez laika ierobežojuma, bet projektēšanā vai būvekspertizē – ne ilgāk kā līdz 2020. gada 31. decembrim.

2. Pieteikuma iesniedzējs – Rūdolfs Liberts (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzējs ieguvis pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un būvdarbu vadītāja profesionālo kvalifikāciju. Laikā, kad viņš uzsācis šīs studijas, tiesiskais regulējums – Būvniecības likums, kas bija spēkā līdz 2014. gada 30. septembrim, – noteicis tiesības iegūt patstāvīgas prakses tiesības projektēšanā personai, kura saņēmusi būvprakses sertifikātu. Būvprakses sertifikātu un patstāvīgas prakses tiesības bijis iespējams iegūt gan ar pirmā, gan ar otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un pat ar profesionālo vidējo izglītību, atšķiroties vienīgi nepieciešamajam prakses ilgumam, – proti, pēc profesionālās vidējās izglītības vai pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības ieguves bijuši nepieciešami pieci prakses gadi, bet pēc otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības ieguves – trīs gadi.

Biedrības "Latvijas Siltuma, gāzes un ūdens tehnoloģijas inženieru savienība" Būvniecības speciālistu sertificēšanas centrs piešķīris Pieteikuma iesniedzējam būvprakses sertifikātu ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmu projektēšanā. Pieteikuma iesniedzējs esot 11 gadus izmantojis piešķirtās tiesības, izstrādājis daudzus būvprojektus, saņēmis par tiem apbalvojumus, un viņa profesionālajā darbībā neesot konstatēti pārkāpumi.

Jaunais Būvniecības likums esot būtiski mainījis patstāvīgās prakses tiesību īstenošanai noteiktās prasības. Būvniecības likuma 13. panta piektā daļa paredzējusi, ka patstāvīgas prakses tiesības būvinženiera profesijā projektēšanas specialitātē var iegūt persona, kas ieguvusi otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Šī prasība attiecināta ne tikai uz jaunajiem speciālistiem, bet arī uz personām, kas pirms jaunā Būvniecības likuma spēkā stāšanās bija ieguvušas patstāvīgas prakses tiesības un uzkrājušas ievērojamu praktisko pieredzi. Atbilstoši apstrīdētajai normai, kurā sākotnēji paredzēts pārejas periods otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības iegūšanai līdz 2017. gada 31. decembrim, bet vēlāk tas pagarināts līdz 2020. gada 31. decembrim, Pieteikuma iesniedzējam bijuši atvēlēti seši gadi otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības ieguvei.

Pieteikuma iesniedzējs 2014. gada 14. jūlijā noslēdzis līgumu ar Latvijas Lauksaimniecības universitāti un uzsācis studijas programmā "Vide un ūdenssaimniecība". Universitāte atzinusi vairākus Pieteikuma iesniedzēja iepriekš apgūtos studiju kursus, tā rezultātā viņam pirmajā studiju gadā faktiski nekas neesot bijis jāapgūst. Tomēr universitāte neesot piedāvājusi iespēju uzsākt studijas no otrā studiju gada.

Lai gan arī daļa no otrā studiju gada priekšmetiem atzīti par apgūtiem, šajā laikā Pieteikuma iesniedzējam sākušās grūtības ar studiju un profesionālās darbības apvienošanu. 2017. gadā, sestā semestra laikā, viņš studijas izbeidzis.

Tā kā Pieteikuma iesniedzējs līdz 2020. gada 31. decembrim nebija ieguvis otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, atbilstoši apstrīdētajai normai viņš ar 2021. gada 1. janvāri zaudējis iepriekš piešķirtās un īstenotās patstāvīgās prakses tiesības ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmu projektēšanā. Viņam bijis nepieciešams pieņemt darbā sertificētu projektētāju, kurš izskata, akceptē un paraksta Pieteikuma iesniedzēja izstrādātos būvprojektus.

Apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējam nesamērīgi ierobežojot Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos. Apstrīdētās normas izstrādē likumdevējs neesot ievērojis labas likumdošanas principu. Priekšlikumus, kas paredzēja apstrīdētajā normā noteikt pienākumu patstāvīgās prakses turpināšanai iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, atsevišķi deputāti esot iesnieguši vien pirms likumprojekta izskatīšanas trešajā lasījumā. Normas izstrādes gaitā arī neesot pietiekami apspriests tas, vai otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība nepieciešama arī personām, kuras pirms Būvniecības likuma spēkā stāšanās jau bija ieguvušas pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un sekmīgi praktizējušas projektēšanā.

Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums esot vērsts uz būvniecības kvalitātes paaugstināšanu, kas nozīmējot arī projektēto būvju drošību. Tātad šāda ierobežojuma legitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība. Ar apstrīdētajā normā noteikto prasību iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību vispār varot paaugstināt būvspeciālistu kvalifikāciju un tādējādi arī būvniecības kvalitāti. Taču tajā noteiktā pamattiesību ierobežojuma legitīmā mērķa sasniegšanai neesot nepieciešama tieši otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības ieguve. Atšķirība starp ceturto un piekto kvalifikācijas līmeni esot vien tā, ka personas ar otrā līmeņa augstāko izglītību papildus spējot plānot un veikt arī zinātniskās pētniecības darbus. Būvniecības likums un tam pakārtotie normatīvie akti neietverot jaunas vai stingrākas prasības būvprojektu izstrādei salīdzinājumā ar iepriekšējo regulējumu. Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma legitīmo mērķi

attiecībā uz personu, kura pirms Būvniecības likuma spēkā stāšanās jau ieguvusi pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un sekmīgi praktizējusi projektēšanā, varot sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, proti, ar Būvniecības likuma 13. panta septītajā daļā būvspeciālistam paredzēto pienākumu regulāri paaugstināt savu profesionālo kvalifikāciju un ar patstāvīgās prakses uzraudzību.

Pieteikuma iesniedzējs ar savu profesionālo pieredzi esot pierādījis, ka spēj ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību izstrādāt kvalitatīvus būvprojektus. Taču apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums esot radījis Pieteikuma iesniedzējam būtisku ne tikai fizisku, bet arī emocionālu slogu. Tādējādi ar apstrīdētajā normā noteikto pamattiesību ierobežojumu indivīda tiesībām tiekot nodarīts lielāks kaitējums, nekā no šāda ierobežojuma iegūst sabiedrība.

Apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 1. pantā nostiprinātajam tiesiskās palāvības principam, jo izglītības ieguvei noteiktais pārejas periods esot nesamērīgi īss. Tas izslēdzis iespēju nepieciešamības gadījumā uz laiku pārtraukt studijas. Pilna laika klātienes studijas, kas ilgušas piecus gadus, neesot bijis iespējams apvienot ar profesionālo darbību. Savukārt nepilna laika klātienes vai neklātienes studijas, kas ilgušas sešus gadus, pat teorētiski nebūtu bijis iespējams pabeigt apstrīdētajā normā noteiktajā termiņā.

Apstrīdētā norma neatbilstot arī Satversmes 91. pantā nostiprinātajam tiesiskās vienlīdzības principam. Tā paredzot atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību pirms Būvniecības likuma spēkā stāšanās ieguvušas patstāvīgas prakses tiesības inženierizpētes specialitātē un projektēšanas vai būvekspertizes specialitātē. Attiecībā uz inženierizpētes specialitāti likumdevējs esot ļāvis iegūto patstāvīgas prakses tiesību īstenošanu turpināt bez ierobežojumiem. Turklāt attiecībā uz patstāvīgas prakses turpināšanu inženierizpētē esot atcelta ne tikai prasība pēc otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības, bet pat prasība pēc pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības. Tā kā likumdevējs Būvniecības likumā un tam pakārtotajos noteikumos neesot ietvēris augstākas profesionālās prasības būvprojekta izstrādāšanai un inženierizpētei, apstrīdētajā normā ietvertā atšķirīgā attieksme neesot samērīga.

Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka viņam nevienā brīdī neesot radušās šaubas par to, ka ar Latvijas Lauksaimniecības universitātes programmas "Vide un ūdenssaimniecība" apguvi būs izpildītas Būvniecības likumā noteiktās prasības patstāvīgas prakses projektēšanā turpināšanai. Turklāt, pagarinot sertifikāta darbību, Pieteikuma iesniedzējs informējis par savām studijām arī biedrību "Latvijas Siltuma, gāzes un ūdens tehnoloģijas inženieru savienība" un ticis mutiski informēts, ka šāda

izglītība atbilst Būvniecības likumā projektēšanas specialitātei izvirzītajām prasībām. Tikai 2021. gadā Pieteikuma iesniedzējs telefonsarunā esot informēts, ka šī izglītības programma tomēr neatbilst Būvniecības likumā izvirzītajām prasībām attiecībā uz projektēšanas specialitāti. Taču sertificētā institūcija neesot paudusi publisku informāciju par to, tieši kādas studiju programmas jāapgūst konkrētajiem speciālistiem.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – norāda, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, jo Pieteikuma iesniedzējs nav ievērojis termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā.

Pieteikuma iesniedzējam neesot bijuši pieejami vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi, ar kuriem viņš varētu novērst ar apstrīdēto normu radīto pamattiesību aizskārumu. Tāpēc viņam bijušas tiesības vērsties ar pieteikumu Satversmes tiesā sešu mēnešu laikā no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža, proti, no brīža, kad Pieteikuma iesniedzējs apzinājās, ka tad, ja viņš vēlas turpināt patstāvīgo praksi projektēšanā, viņam apstrīdētajā normā noteiktajā termiņā jāiegūst otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība būvniecības vai saistītā inženierzinātņu studiju programmā. Tā kā Pieteikuma iesniedzējs vērsies Satversmes tiesā tikai pēc tam, kad apstrīdētā norma viņam piemērota Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas prasību neizpildes dēļ, viņš esot nokavējis pieteikuma iesniegšanas termiņu.

Papildus tam Saeima norāda, ka uz Būvniecības likuma pamata izdotie Ministru kabineta 2014. gada 19. augusta noteikumi Nr. 500 "Vispārīgie būvnoteikumi" piešķir būvspeciālistam vadošu lomu būvniecības procesā, padarot to par kvalitātes un tiesiskuma garantu. Projektēšanā – būvniecības procesa pirmajā daļā – tiekot iegūta būvniecības ieceres izstrādei nepieciešamā informācija un izstrādāta pati iecere. Obligātās izglītības prasības esot pakārtotas būvspeciālista veicamajiem pienākumiem un viņam nepieciešamajām prasmēm, kā arī atbildībai. Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība nedodot kompetenci vadīt sarežģītas tehniskas vai profesionālas darbības vai projektus, uzņemoties atbildību par lēmumu pieņemšanu neprognozējamos darba vai mācību apstākļos. Šādu kompetenci dodot tieši otrā līmeņa augstākā profesionālā izglītība. Patstāvīgās prakses tiesības projektēšanas specialitātē noteiktā sfērā tiekot piešķirtas attiecībā uz visām šīs sfēras būvēm. Ūdensapgādes un kanalizācijas sfērā projektēšanas tiesības tiekot piešķirtas attiecībā uz visām ūdensapgādes būvēm. Mazāku būvju gadījumā risinājumi varbūt neesot sarežģīti, taču lielāku būvju gadījumā projektēšanas process un tā vadīšana prasot paaugstinātu kompetenci, zināšanas un prasmes. Tāpēc projektēšanas specialitātē otrā līmeņa augstākā profesionālā izglītība esot noteikta kā obligāta prasība. Šāda prasība esot vērsta uz citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzību.

Projektēšana un būvekspertīze, pretēji pieteikumā norādītajam, neesot pielīdzināma inženierizpētes specialitātei, jo inženierizpēte neietverot jaunradi. Inženierizpētes uzdevums esot vien fiksēt esošā objekta faktisko stāvokli.

Saeimas iegūtā informācija apstiprinot, ka vairākas personas apstrīdētajā normā noteiktajā termiņā ir ieguvušas patstāvīgās prakses turpināšanai nepieciešamo otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Tas, ka Pieteikuma iesniedzējs nav spējis izpildīt Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punkta prasības apstrīdētajā normā noteiktajā pārejas periodā, esot viņa izdarīto izvēļu kumulatīvas sekas.

Apstrīdētā norma esot nepieciešama citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzībai. Personas pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē neesot iespējams sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, jo tie nebūtu saskanīgi ar Būvniecības likumā nostiprināto atbildības sistēmu, atbilstoši kurai atbildību uzņemas tieši būvspeciālists. Turklāt apstrīdētajā normā noteiktais termiņš esot aplūkojams tiesību sistēmas ietvaros. Proti, tikai dažās (nepilna laika neklātienēs) studijās kopējais studiju ilgums bijis sešus gadus garš, turklāt šis laika posms tāpat esot īsāks par apstrīdētajā normā noteikto termiņu. Saeimai neesot šaubu par to, ka vairāk nekā seši gadi no normatīvā akta spēkā stāšanās brīža ir pietiekami elastīgs nosacījums.

4. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā ietvertajiem argumentiem un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajā normā ietvertais termiņš esot noteikts, panākot kompromisu starp nozares pārstāvjiem un likumdevēju. Likumdevējs esot izšķīries par kompromisu, lai līdzsvarotu sabiedrības tiesības saņemt kvalitatīvus projektēšanas un būvekspertīzes pakalpojumus un būvspeciālistu tiesības turpināt patstāvīgu praksi projektēšanā vai būvekspertīzē. Pēc ministrijas ieskata, šāds termiņš esot samērīgs un pietiekams, lai persona izpildītu prasību iegūt patstāvīgas prakses turpināšanai nepieciešamo otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību.

Tieši no projektēšanas un būvekspertīzes specialitātē sertificētā būvinženiera esot atkarīga būves kvalitāte, drošība, nekaitīgums un tādējādi arī sabiedrības drošība. Ministrija uzskata, ka, ņemot vērā būvniecības nozares attīstību Latvijā, tai skaitā jaunu prasību ieviešanu būves un inženiertīklu projektēšanā, nepieciešams noteikt arī jaunas prasības atbilstošiem speciālistiem. Sabiedrības, drošības, vides aizsardzības un energoefektivitātes interesēs esot tas, lai projektēšanas vai būvekspertīzes pakalpojumu sniegtu speciālists ar atbilstošām zināšanām. Tādējādi nebūtu

pieļaujams tas, ka pārejas periods nepieciešamās izglītības iegūšanai šajās specialitātēs turpinātos pārmērīgi ilgi.

Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība nedodot kompetenci vadīt sarežģītas tehniskas vai profesionālas darbības vai projektus. Šādu kompetenci dodot otrā līmeņa augstākā profesionālā izglītība. Tāpat pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība nedodot būvspeciālistam priekšstatu par prasībām, kuru izpilde nepieciešama projektēšanā. Piemēram, pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības procesā netiekot pietiekamā apmērā apgūti konstrukciju aprēķini, kā arī citi specializētie studiju kursi, zināšanas un iemaņas, kas nepieciešamas patstāvīgai projektēšanai.

Salīdzinot darba pienākumus, esot secināms, ka inženierizpēte nav pielīdzināma projektēšanai, un šā iemesla dēļ personas, kas bija ieguvušas tiesības patstāvīgi sniegt pakalpojumus šajās specialitātēs, neesot salīdzināmos apstākļos.

Ekonomikas ministrija sniegusi arī tādu informāciju, ka atbilstoši apstrīdētajai normai kopumā 40 personas ir ieguvušas otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, kas nepieciešama, lai turpinātu īstenot patstāvīgas prakses tiesības projektēšanā, bet 219 personas šādu izglītību nav ieguvušas. Savukārt attiecībā uz Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punkta prasības interpretēšanu un piemērošanu praksē Ekonomikas ministrija informējusi, ka uz būvprakses sertifikātu projektēšanas specialitātē var pretendēt persona ar otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību atbilstoša virziena studiju programmā, ņemot vērā to, ka būvniecības studiju programmas ir veidotas ar specializāciju kādā no virzieniem. Vienlaikus nozīme esot arī apgūtajiem studiju kursiem. Tādējādi uz būvprakses sertifikātu gandrīz katrā darbības sfērā varot pretendēt personas ar atšķirīgu otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Jo īpaši tas attiecoties uz darbības sfērām, kurām atbilstošas studiju programmas (piemēram, dzelzceļa sliežu ceļu projektēšana, hidrotehnisko būvju projektēšana u. c.) nav pieejamas.

Personai laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 30. decembrim esot bijis pamats pajauties uz to, ka Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punkta prasība attiecībā uz ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmu projektēšanu atbilstoši šajā laikā spēkā esošajai normas redakcijai būs izpildīta, ja vides inženiera kvalifikācijas iegūšanai augstskolā apgūti būvniecības nozares teorētiskie pamata kursi un attiecīgās jomas un darbības sfēras pamata kursi.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka attiecībā uz reglamentētajām profesijām normatīvajos aktos ir noteiktas prasības, bez kuru izpildes personai nav tiesību sniegt pakalpojumus konkrētās profesijas ietvaros. Tomēr nepamatota un nesamērīga profesiju reglamentācija varot

apdraudēt personas tiesības uz pakalpojuma sniegšanu un brīvu preču un pakalpojumu apriti.

Tieslietu ministrija uzskata, ka, nosakot stingrākas prasības izglītības ieguvei konkrētajā gadījumā, netiek pārkāpts tiesiskās vienlīdzības princips. Projektēšanas specialitāte esot nošķirama no citām būvniecības jomas specialitātēm, jo tajā esot atšķirīgi pienākumi un atbildība. Tādēļ arī likumdevēja noteiktās izglītības prasības esot atšķirīgas un neesot salīdzināmas ar citas jomas speciālistiem noteiktajām prasībām. Apstrīdētās normas atbilstība tiesiskās vienlīdzības principam esot vērtējama tikai kontekstā ar projektētajiem izvirzītajām prasībām, bet tās esot salīdzināmas vien tiktāl, ciktāl tas ir iespējams, vērtējot regulējuma izmaiņu nepieciešamības pamatojumu.

Būvniecības likuma izstrādes mērķis esot radīt mūsdienīgu būvniecības procesa tiesisko regulējumu, kas harmonizētu nacionālo normatīvo regulējumu ar Eiropas Savienības tiesību aktiem un veicinātu būvniecības nozares attīstību, padarītu būvniecības procesu vienkāršāku un caurredzamāku, kā arī sekmētu sabiedrības iespējas līdzdarboties lēmumu pieņemšanā, nodrošinot maksimālu būvniecības ierosinātāja un sabiedrības interešu aizsardzību. Minētais personas tiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, un attiecīgo tiesību normu pieņemšanas un grozīšanas procesā esot pieaicinātas būvniecības nozares nevalstiskās organizācijas, Inženierkomunikāciju turētāju sabiedrības padome un citas ieinteresētās nevalstiskās organizācijas. Tādējādi šajā procesā bijusi nodrošināta sabiedrības līdzdalība.

Tomēr Tieslietu ministrija uzsver, ka likumprojekta anotācijā pēc būtības sniegts atreferējums par sākotnēji likuma 11. pantā ietvertajām būvspeciālistiem izvirzāmām prasībām, bet šis regulējums būtiski atšķiroties no tā regulējuma, kas likumā tika iekļauts ar vēlākajiem priekšlikumiem. Likumprojekta anotācijā neesot ietverta problēmu analīze, kas likumdevējam ļautu vērtēt un pieņemt atbilstošus, uz faktiem balstītus lēmumus. Proti, anotācijā neesot norādīts ne tas, ka līdzšinējās izglītības prasības konkrētām būvniecības jomas specialitātēm tiek paaugstinātas, ne tas, cik lielu mērķgrupu šis izmaiņas skars, neesot pamatota šo prasību paaugstināšanas nepieciešamība, kā arī neesot sniegts vērtējums par konkrētajā jomā identificētajām problēmām. Neesot identificējams sabiedrības interešu mērķis un risks, ar kādiem sabiedrībai nāktos saskarties tad, ja attiecībā uz konkrēto profesiju netiktu paaugstinātas izglītības prasības. Anotācijā neesot sniegts vērtējums par alternatīvām un samērīgumu, neesot atsauce uz attīstības plānošanas dokumentiem vai pētījumiem, kuros būtu analizēti būvniecības jomas reglamentētajās profesijās konstatēti trūkumi un aplūkoti iespējamie risinājuma varianti. Anotācijā neesot informācijas arī par apstrīdētajā normā noteiktā pārejas

perioda ilgumu, un tā pamatojums neesot konstatējams arī no citas publiski pieejamas informācijas.

Ar 2020. gada 3. decembra likumu "Grozījumi Būvniecības likumā" vienai būvspeciālistu grupai esot atceltas iepriekš noteiktās izglītības prasības. Tieslietu ministrija norāda, ka atbilstoši anotācijā iekļautajai informācijai minēto grozījumu izstrādes mērķis bijis novērst būvspeciālistu trūkumu, taču anotācijā iekļauta arī šāda frāze: "ciktāl tas attiecas uz projektēšanu un būvekspertīzi, regulējums attiecībā uz iepriekš minētajām fiziskajām personām netiek mainīts". Anotācija nesaturot ne detalizētāku pamatojumu, ne datu un problēmu analīzi, kas ļautu izdarīt secinājumus par to, vai nepieciešams pārskatīt arī projektētāja profesijai izvirzītās izglītības prasības. Tādējādi netieši varot secināt vien to, ka pirms būvspeciālistiem izvirzīto izglītības prasību paaugstināšanas netika apzināta aktuālā situācija attiecībā uz katru reglamentētās būvniecības profesijas speciālistu grupu.

Ņemot vērā minēto tiesību normu tapšanas procesu, esot secināms, ka izglītības prasību paaugstināšanas mērķi, sekas, ietekmi un pamatojumu, kā arī administratīvās izmaksas, kas personām varētu rasties konkrētas prasības dēļ, nav iespējams noskaidrot un izvērtēt. No šo normu izstrādes materiāliem neesot gūstams priekšstats par noteiktā personas tiesību ierobežojuma nepieciešamību, samērīgumu un iespējam sasniegt tā mērķi ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Turklāt iespējami argumenti par panāktajiem likumprojekta virzības nodrošināšanai nepieciešamajiem kompromisiem neesot pietiekami šādu ierobežojumu pamatošanai.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, prasība pēc otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības būvniecības vai saistītā inženierzinātņu studiju programmā ir nepieciešama tad, ja tā ir pamatota ar konkrētām sabiedrības interesēm. Šāda lēmuma pieņemšanai esot nepieciešams pamatot, kādēļ konkrētās sabiedrības intereses ir jāaizsargā, no kādiem apsvērumiem tika izsecināts, ka konkrētās intereses ir pakļautas riskam, un vai šis risks tiks novērsts, ja konkrētai jau reglamentētai profesijai tiek noteikts papildu ierobežojums, izvirzot stingrākas prasības. Formāls risku uzskaitījums neesot atzīstams par pilnvērtīgu iespējamo risku izvērtējumu, ja šo risku esība nav pamatota ar reāliem precedentiem un konkrētie riski nav izskatīti kontekstā ar iespējamiem alternatīviem risinājumiem. Turklāt risku identificēšana esot veicama, analizējot datus (normatīvo aktu prasības, vēsturisko informāciju un pieredzi, ziņojumus, statistikas datus, pārskatus, intervijas, aptauju anketas).

Ņemot vērā būvniecības jomas profesiju nozīmīgumu, specifiku un attiecīgo speciālistu atbildību, esot secināms, ka Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas un apstrīdētās normas legitīmais mērķis ir saistīts ar sabiedrības interesēm, tomēr nepieciešamībai paaugstināt pieļauvi profesijai ierobežojošās barjeras ir jābūt pienācīgi pamatotai, apsverot ne

vien to, vai tādējādi šis mērķis tiks sasniegts, bet arī to, vai prasības, kas tiek izvirzītas šā mērķa sasniegšanai, nav pārmērīgas. To, ka ar minēto izglītības prasību paaugstināšanu ir pārsniegts tas, kas nepieciešams mērķa sasniegšanai, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, apstiprinot ar 2020. gada 3. decembra likumu "Grozījumi Būvniecības likumā" izdarītie apstrīdētās normas grozījumi, kas pēc būtības konkrētām personu grupām atceļot noteiktās prasības.

Ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmu projektētājs pildot nozīmīgas funkcijas, kas skarot sabiedrības intereses vides aizsardzības jomā, un šādas darbības veikšanai esot nepieciešamas specifiskas zināšanas. Atbilstoša izglītība esot būtiska sabiedrības interesēm vides un pilsētvides aizsardzības jomā, tāpēc likumdevējam esot tiesības noteikt tādas izglītības prasības, kādas tas uzskata par nepieciešamām legītimā mērķa sasniegšanai. Turklāt valsts atzīts diploms par izglītības iegūšanu esot adekvāts apliecinājums tam, ka būvniecības jomas speciālists projektēšanas profesijā ir ieguvis nepieciešamās zināšanas. Pretējā gadījumā jebkuru prasību pēc noteiktas izglītības varētu uzskatīt par formalitāti un persona vienmēr varētu atsaukties uz pietiekamām zināšanām, kas iegūtas praksē. Tādējādi par alternatīvu līdzekli legītimā mērķa sasniegšanai nevarot atzīt profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanu.

Apstrīdētajā normā noteiktais termiņš otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības iegūšanai esot devis personai iespēju pielāgoties konkrētajām prasībām vairāk nekā septiņus gadus no Būvniecības likuma publicēšanas dienas un vairāk nekā sešus gadus no likuma spēkā stāšanās dienas. Saeimas atbildes rakstā norādītais arguments, ka ar Pieteikuma iesniedzēju salīdzināmos apstākļos 11 personas ir ieguvušas patstāvīgas prakses tiesību īstenošanai nepieciešamo izglītību, esot neskaidrs. Proti, ja šīs prasības spēja izpildīt vien neliels procents no visas mērķgrupas, tas varot liecināt par noteiktā termiņa nesamērību, jo, piemēram, nav bijušas pieejamas atbilstošas studiju programmas. Turpretim, ja to personu skaits, kuras nav izpildījušas noteiktās prasības, būtu niecīgs, tas varētu liecināt, ka termiņš bijis samērīgs un par prasību neizpildes cēlonis kļuvuši subjektīvi apstākļi. Turklāt konkrētajā gadījumā apstrīdētajā normā noteiktajā pārejas periodā nevarot tikt ierēķināts laiks no likuma pieņemšanas līdz tā spēkā stāšanās dienai, jo šajā laika posmā likums esot ticis grozīts trīs reizes, tādējādi mazinot personu palāvību uz tajā noteiktajām prasībām.

6. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – norāda, ka Pieteikuma iesniedzējam, kurš pirms Būvniecības likuma spēkā stāšanās jau bija ieguvis pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un patstāvīgas prakses tiesības projektēšanā vai būvekspertīzē, laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim bija iespēja iegūt

vienu no šādām kvalifikācijām būvniecībā (otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību): 1) būvinženieris, studējot Latvijas Lauksaimniecības universitātes pilna laika klātienes vai nepilna laika neklātienes studiju programmā "Būvniecība"; 2) inženieris būvniecībā, studējot Rīgas Tehniskās universitātes pilna laika klātienes, nepilna laika klātienes vai nepilna laika neklātienes studiju programmā "Būvniecība".

Laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim normatīvajā regulējumā bijusi paredzēta iespēja atzīt gan personas praktiskā darba pieredzi, gan iepriekšējās studijās sasniegtos studiju rezultātus un no 2018. gada 17. augusta – arī ārpus formālās izglītības apgūtās kompetences. Tomēr esot jāņem vērā, ka šāda zināšanu, prasmju un kompetenču atzišana esot atkarīga no augstskolā īstenotās studiju programmas satura un tikai augstskolas kompetencē esot izvērtēt un pieņemt lēmumu par to, vai konkrētajā gadījumā šāda atzišana ir iespējama. Turklāt šādas atzišanas kārtībā esot būtiski ievērot arī satura pēctecību starp dažāda līmeņa profesiju standartiem.

Studējošiem atbilstoši Augstskolu likuma 50. panta pirmās daļas 3. punktam esot tiesības noteiktā kārtībā pārtraukt un atsākt studijas. Taču studiju pārtraukšanas un atsākšanas kārtību nosakot katra augstskola patstāvīgi. Iekšējās kvalitātes sistēmas nodrošināšanas ietvaros augstskolas varot īstenot arī dažādas pieejas elastīga studiju procesa nodrošināšanai tiem studējošajiem, kuriem radušās kādas grūtības, kas liedz pilnvērtīgu dalību studiju procesā. Studējošiem esot iespēja studiju programmu vai tās daļu apgūt arī pēc individuāla studiju plāna augstskolas noteiktajā kārtībā.

Būvinženiera profesijā Eiropas Savienības ietvaros nepastāvēt vienotas kvalifikācijas prasības, tomēr, ņemot vērā darbaspēka kustības brīvību, esot svarīgi noteikt pēc iespējas harmonizētas prasības kvalifikācijai identiskās profesijās. Eiropas Komisija 2014. gadā esot apzinājusi Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas dalībvalstīs izvirzītās kvalifikācijas prasības būvinženiera profesijā (ziņojums "*Mutual evaluation of regulated professions*"). Daļa no tām attiecoties uz akadēmisko kvalifikāciju. Vairākumā asociācijas dalībvalstu būvinženiera kvalifikācijas prasības sastāvdaļa esot trijos līdz piecos gados iegūstama augstākā izglītība. Savukārt otra prasība esot nepieciešamās prakses ilgums. Latvijā izvirzītās prasības būvinženiera kvalifikācijas iegūšanai atbilstot vairākumā asociācijas dalībvalstu būvinženiera profesijai izvirzītajām kvalifikācijas prasībām.

Projektēšana un būv ekspertīze esot vissarežģītākie būvniecības procesa etapi. Tajos vajagot apzināt daudz un dažādu atsevišķu aspektu savstarpējo mijiedarbību un prognozēt tās dinamiku laikā, lai nodrošinātu augstas kvalitātes būvprojektu īstenošanu atbilstoši pasūtītāju un sabiedrības vajadzībām. Jaunu tehnoloģiju un materiālu, kā arī citās ar būvniecību saistītās jomās notiekošo attīstības norišu pārzināšanai esot

nepieciešamas gan teorētiskās zināšanas, gan augsta līmeņa analītiskās spriešanas spējas. Tās tiekot attīstītas augstākā līmeņa izglītības ieguves laikā. Tikai praktiskā darbā iegūtā pieredze vien nevarot kompensēt akadēmisku teorētisko zināšanu trūkumu.

7. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Siltuma, gāzes un ūdens tehnoloģijas inženieru savienība" – norāda, ka personai, kura pirms Būvniecības likuma spēkā stāšanās bija ieguvusi pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim bija reālas iespējas iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību Rīgas Tehniskajā universitātē vai Latvijas Lauksaimniecības universitātē, tomēr strādājošiem speciālistiem apstrīdētajā normā noteiktais termiņš, iespējams, bijis saspringts.

Latvijā pieejamās būvniecības izglītības programmas neesot paredzējušas būvspeciālistiem iespēju minētajā laika posmā iegūt izglītību, secīgi turpinot studijas augstāka līmeņa studiju programmās un apgūstot tikai tādas zināšanas un prasmes, kas turpinātu un papildinātu jau apgūto. Turklāt Padomju Sociālistisko Republiku Savienības laikā iegūtā augstākā izglītība un inženiera kvalifikācija esot pielīdzināta maģistra grādam, bet attiecībā uz tehnikuma līmeņa izglītības diplomiem pielīdzināšanas iespēju neesot bijis un neesot arī šobrīd.

8. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Būvinženieru savienība" – piekriņ Saeimas atbildes rakstā ietvertajiem argumentiem.

Reglamentētās profesijas būvniecības jomā esot noteiktas ar mērķi aizsargāt sabiedrības intereses un mazināt sabiedrības drošības apdraudējuma riskus, ņemot vērā profesijas lomu un nozīmi būvniecības ieceres realizācijas procesā un nodrošinot to, ka būvprojektus vada, veic, organizē, kā arī būvdarbus vada un būvuzraudzību veic tikai personas ar atbilstošu kvalifikāciju, zināšanām, prasmēm un pieredzi. Līdz ar to Būvniecības likuma 13. panta piektajā daļā noteiktās prasības, kas jāizpilda personai, lai tā iegūtu patstāvīgas prakses tiesības projektēšanas specialitātē, kā arī apstrīdētajā normā noteiktās prasības esot piemērotas minēto mērķu sasniegšanai un šie mērķi neesot sasniedzami ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Līdzīgas prasības projektētājiem būvniecībā esot noteiktas gan Eiropas Savienībā, gan citur pasaulē. Latvijā nepieciešamība paaugstināt izglītības prasības būvniecībā, tai skaitā projektēšanas specialitātē, esot kļuvusi neatliekama pēc 2013. gada 21. novembra traģēdijas, proti, pēc tam, kad sagruva veikals "Maxima" Zolitūdē.

Apstrīdētajā normā noteiktais laiks otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības iegūšanai esot bijis pietiekams, lai pielāgotos jaunajām prasībām. Rīgas Tehniskajā universitātē šādu izglītību iegūt bijis iespējams

4,5 līdz piecu gadu laikā. Turklāt personai, kas studijas uzsāka ar jau iepriekš iegūtu pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvniecībā, augstskolas vairumā gadījumu esot piedāvājušas pielīdzināt jau apgūtos studiju kursus, sagatavojot šādiem studējošajiem individuālu studiju programmas apguves plānu, kas būtiski samazinot kopējo studiju laiku.

Pēc biedrības ieskata, sabiedrības interešu aizsardzības un sabiedrības drošības apdraudējuma risku mazināšanas kontekstā nav pieļaujams, ka patstāvīgās prakses tiesības (sertifikātu) projektēšanas specialitātē, tai skaitā ēku konstrukciju projektēšanā, ceļu un tiltu projektēšanā, tiktu piešķirtas personām, kuras nav ieguvušas būvinženiera kvalifikāciju, kas tiek piešķirta tikai līdz ar otrā līmeņa profesionālās izglītības būvniecībā iegūšanu.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Elektroenerģētiku un Energobūvnieku asociācija" – norāda, ka Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas prasību mērķis bijis saistīts ar Ekonomikas ministrijas ziņojumu par to, ka projektēšanas un būvekspertīzes specialitātēs sertificēto speciālistu iegūtās izglītības līmenis būtiski atšķiras, tādējādi radot sabiedrībā šaubas par visu šajās specialitātēs strādājošo būvspeciālistu kompetenci un spēju novērtēt ar savu darba pienākumu izpildi saistītos riskus un atbildību. Īpaši aktuāls tas kļuvis pēc 2013. gada 21. novembra, kad sagruva lielveikals "Maxima". Kopumā šis mērķis esot sabiedrības interesēm atbilstošs un pamatots. Tomēr, vērtējot apstrīdētās normas faktisko ietekmi uz būvspeciālistiem, esot saskatāmi vairāki nozīmīgi trūkumi.

Būvniecības likuma 13. panta piektā daļa paredzot identiskas prasības visu būvniecības apakšnozaru un būvekspertīzes speciālistiem. Regulējumu varot uzskatīt par samērīgu attiecībā uz būvekspertīzes speciālistiem. Tomēr, vērtējot faktisko projektēšanas speciālistu darba saturu, šā darba veikšanai nepieciešamās priekšzināšanas, kā arī faktisko izglītības programmu saturu, esot secināms, ka regulējumā ietvertā pieeja ir nepamatoti vienkāršota. Neesot ņemtas vērā nedz dažādu būvniecības jomu īpatnības, nedz arī izglītības programmu saturs, nedz arī tas, ka dažādās projektēšanas specialitātēs var būtiski atšķirties gan veicamo darbu sarežģītība, gan iespējamo projektētāja kļūdu sekas, proti, iespējamais kaitējums cilvēku veselībai un dzīvībai, gan arī pieejamie tehniskie līdzekļi profesionālo pienākumu izpildē pieļauto kļūdu novēršanai. Tāpat neesot pietiekami ņemts vērā citu, ar būvniecību netieši saistītu inženiertehnisko nozaru normatīvais regulējums un faktiskā sertifikācijas kārtība.

Vairākas nozares (piemēram, elektroenerģētika, siltumapgāde, dabasgāzes nozare), kuru darbību būtiski ietekmē būvniecības nozares normatīvais regulējums, esot uzskatāmas nevis par būvniecības nozarēm, bet drīzāk par ražošanas un infrastruktūras nozarēm, un būvdarbu veikšana tajās veidojot vien relatīvi nelielu daļu no šajās nozarēs faktiski

veicamās saimniecības darbības un kompetencēm. Tādēļ, vērtējot dažādās nozarēs strādājošajiem būvspeciālistiem izvirzītās izglītības prasības, par personas tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli būtu uzskatāma diferencēta pieeja dažādās būvniecības apakšnozarēs strādājošiem projektēšanas speciālistiem.

Pēc biedrības ieskata, elektroenerģētikas specialitātē būtu pieļaujams, ka attiecībā uz būvprakses sertifikātu ieguvušu speciālistu, kas ieguvis pirmā līmeņa augstāko izglītību vai otrā līmeņa augstāko akadēmisko izglītību, ņemot vērā viņa darba stāžu un īstenotos projektus, kā arī izvērtējot iepriekšējās būvprakses rezultātu, tiktu pieņemts individuāls lēmums par to, vai viņš ir tiesīgs turpināt savu praksi. Biedrība pieļauj, ka vairāki no apsvērumiem, kas attiecas uz elektroenerģētikas nozares speciālistiem, var, balstoties uz šīs nozares uzņēmumu un izglītības iestāžu atzinumu, tikt attiecināti arī uz vairākām citām nozarēm, piemēram, dabasgāzes vai siltumenerģijas jomās.

Apstrīdētajā normā noteiktais pārejas periods kopumā bijis pietiekams tam, lai būvspeciālisti, kuru izglītība nebija atbilstoša Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas prasībām, spētu iegūt tām atbilstošu izglītību, tomēr daļai speciālistu individuālu iemeslu dēļ šāds pārejas periods varējis būt nepietiekams. Daļai speciālistu esot bijis grūti apvienot studijas ar darba pienākumiem un ģimenes dzīvi. Par to, ka iespējas iegūt likumā prasīto izglītību ir ierobežotas, esot sūdzējušies arī vairāki projektētāji, kuru dzīves un profesionālās darbības vieta atrodas ģeogrāfiski tālu no izglītības iestādēm.

Kopumā izglītības iestādes esot izrādījušas augstu gatavību veikt pasākumus, kas sekmēja studiju pieejamību arī strādājošiem speciālistiem un speciālistiem ar ģimenēm. Personām esot dotas iespējas izmantot studiju pārtraukumus un organizēt studiju darbu atbilstoši pieprasījumam.

Papildus biedrība vērš uzmanību uz to, ka 2020. gadā Saeima pieņēmusi grozījumus Būvniecības likumā, pārskatot būvspeciālistiem izvirzītās izglītības prasības. Daļai būvspeciālistu esot dota atļauja turpināt būvpraksi bez termiņa ierobežojuma. Tas esot raisījis neizpratni un šaubas, citstarp par tiesiskās vienlīdzības principa ievērošanu. Apstrīdētā norma būvspeciālistiem ar zemāku izglītības līmeni kļuvusi labvēlīgāka nekā daudziem tieši projektēšanas jomā strādājošiem būvspeciālistiem ar salīdzinoši augstu iepriekšējās izglītības līmeni (piemēram, akadēmisko bakalaura grādu elektroenerģijas jomā) un būtisku darba stāžu.

10. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Būvkonstrukciju projektētāju asociācija" – norāda, ka nav piedalījies apstrīdētās normas izstrādē. Tomēr, pēc tās ieskata, Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas mērķis esot noteikt minimālās izglītības prasības reglamentētajā profesijā.

Personām, kas plāno iegūt pirmreizējas būvprakses tiesības, izvirzītās prasības esot pamatotas, taču attiecībā uz personām, kas jau ieguvušas pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un būvprakses tiesības, racionālāks risinājums būtu organizēt kompetences pārbaudi sertifikācijas uzraudzības kārtības ietvaros.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Lauksaimniecības universitāte – norāda, ka laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim kvalifikāciju "būvinženieris" bija un arī šobrīd ir iespējams iegūt divās studiju programmās – profesionālajā bakalaura programmā "Būvniecība" un otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmā "Būvniecība". Abu programmu apguves ilgums esot desmit semestri jeb pieci gadi.

Ja persona līdz 2014. gadam bija ieguvusi pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvniecībā, tai esot bijusi iespēja uzsākt studijas otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmā "Būvniecība" no septītā semestra, tādējādi kopumā studēt četrus semestrus jeb divus gadus un studiju programmas absolvēšanas rezultātā iegūt būvinženiera kvalifikāciju.

Pieteikuma iesniedzējs 2014. gada 20. augustā uzsācis studijas Latvijas Lauksaimniecības universitātes Vides un būvzinātņu fakultātes studiju programmā "Vide un ūdenssaimniecība". Tās absolventiem tiekot piešķirts profesionālais bakalaura grāds vides saimniecībā un vides inženierzinātnē ar vides inženiera kvalifikāciju. Tā neesot ar būvniecību saistīta inženierzinātnē.

2017. gada 11. septembrī Pieteikuma iesniedzējs no minētās studiju programmas esot eksmatrikulēts, jo neregistrējās nākamajam studiju semestrim.

Latvijas Lauksaimniecības universitāte informējusi, ka studiju uzsākšana vēlākos studiju posmos ir personas brīva izvēle, taču jātiek izpildītam kritērijam par nepieciešamo kredītpunktu kopapjomu. Personai šādā gadījumā jāvēršas augstskolā ar iesniegumu, bet Pieteikuma iesniedzējs to neesot iesniedzis. Latvijas Lauksaimniecības universitātes rektora rīkojuma Nr. 3-74 3. punkts nosakot, ka persona, kura vēlas uzsākt studijas vēlākos studiju posmos, var pretendēt tikai uz brīvajām maksas studiju vietām, bet 4. punkts – ka studējošais, kurš imatrikulēts vēlākos studiju posmos, konkursā uz valsts finansētajām studiju vietām var pretendēt pēc viena semestra studijām.

Pēc universitātes ieskata, Pieteikuma iesniedzējam laika posmā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim bija iespēja uzsākt studijas vēlākā studiju posmā, kā arī sekmīgi tās turpināt un pabeigt pilnu studiju programmu pēc četriem gadiem jeb astoņiem semestriem. Arī pēc

eksmatrikulācijas 2017. gadā Pieteikuma iesniedzējam bijusi iespēja atsākt studijas vēlākā studiju posmā, atkārtoti atjaunojoties semestri, kurā izveidojušies akadēmiskie parādi, vai nenokārtotos studiju kursus nokārtot klausītāja statusā, izmantojot Latvijas Lauksaimniecības universitātes Mūžizglītības centra piedāvātās iespējas, un līdz 2020. gada 31. decembrim iegūt nepieciešamo augstāko izglītību.

12. Pieaicinātā persona – Rīgas Tehniskās universitātes Būvniecības inženierzinātņu fakultāte – norāda, ka tajā laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim bija un arī šobrīd ir iespējams iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību trijās akreditētās būvniecības vai saistītās inženierzinātņu studiju programmās: profesionālajā bakalaura studiju programmā "Būvniecība", kas tiekot īstenota pilna laika klātienes studijās, kuru apguves ilgums esot 4,5 gadi, un nepilna laika klātienes studijās, kuru apguves ilgums esot pieci gadi; profesionālajā bakalaura studiju programmā "Transportbūves", kas tiekot īstenota pilna laika klātienes studijās, kuru apguves ilgums esot 4,5 gadi, un nepilna laika klātienes studijās, kuru apguves ilgums esot pieci gadi; profesionālajā bakalaura studiju programmā "Siltuma, gāzes un ūdens tehnoloģija", kas tiekot īstenota pilna laika klātienes studijās, kuru apguves ilgums esot pieci gadi, un nepilna laika klātienes studijās, kuru ilgums esot seši gadi.

Šīs studiju programmas esot akreditētas ar tādiem uzņemšanas nosacījumiem, kas neparedz atšķirīgu studiju programmas apguves laiku personai, kurai jau ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība. Taču attiecībā uz personu ar praktiskā darba pieredzi vai būvprakses sertifikātu Rīgas Tehniskā universitāte varējusi veikt praktiskās darba pieredzes atzišanu. Personai arī esot iespēja pierādīt savas iepriekš apgūtās zināšanas, prasmes un kompetences daļā no konkrētās studiju programmas kursiem, saņemot vērtējumu un tādējādi samazināt kopējo studiju ilgumu.

Studējošajam, kuram konkrēti studiju kursi tiek atzīti par pilnībā vai daļēji nokārtotiem, varot tikt sastādīts individuālais studiju plāns, kas dod iespēju efektīvāk organizēt studiju procesu un samazināt kopējo studiju ilgumu.

Secinājumu daļa

13. Saeima lūgusi izbeigt tiesvedību lietā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. punktu. Pēc Saeimas ieskata, apstrīdētā norma radījusi Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu jau 2014. gada 1. oktobrī, kad stājās spēkā paaugstinātās prasības patstāvīgās prakses tiesību iegūšanai būvniecības jomā būvinženiera profesijā. Tad Pieteikuma iesniedzējs apzinājies, ka gadījumā, ja viņš vēlas turpināt patstāvīgo praksi projektēšanā, viņam apstrīdētajā normā noteiktajā termiņā

jāiegūst otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība būvzinieņa studiju programmā. Konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā vajadzējis iesniegt sešu mēnešu laikā pēc minētā datuma. Tā kā Pieteikuma iesniedzējs ar konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā vērsies tikai 2021. gada 17. maijā, viņš esot nokavējis termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai.

Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai procesuāla rakstura jautājumi, tai skaitā jautājumi par tiesvedības izbeigšanu, ir skatāmi pirms tiesību normas satversmības izvērtēšanas pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 10. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01 9. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka gadījumos, kad tiek noteikts termiņš, kurā personai ir jāiegūst augstāka izglītība, lai varētu turpināt izraudzīto nodarbošanos, regulējums personu skar tad, ja persona minētajā termiņā neuzsāk studijas un neiegūst attiecīgo izglītību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 9. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs apstrīdētajā normā tās pēdējā redakcijā minētajā termiņā neieguva prasīto izglītību un ar 2021. gada 1. janvāri zaudēja iepriekš iegūtās patstāvīgās prakses tiesības projektēšanā. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums radās 2021. gada 1. janvārī.

Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturrtā daļa noteic, ka konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt sešu mēnešu laikā pēc pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās, bet, ja nav iespēju Satversmē noteiktās pamattiesības aizstāvēt ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt sešu mēnešu laikā no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Tā kā apstrīdētā norma ir imperatīva, formulēta skaidri un Pieteikuma iesniedzējs atrodas šīs normas tvērumam tipiskā situācijā, kā arī viņam nav iespēju aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņš ir skaitāms no apstrīdētās normas tiesisko seku iestāšanās brīža, proti, no 2021. gada 1. janvāra.

Pieteikuma iesniedzējs pieteikumu Satversmes tiesā iesniedza 2021. gada 17. maijā. Tādējādi Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturrtās daļas otrā teikuma prasības ir ievērotas un tiesvedības izbeigšanai nav pamata.

Līdz ar to tiesvedība lietā ir turpināma.

14. Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās palāvēības principam, 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam tiesiskās vienlīdzības

principam un 106. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši personas spējām un kvalifikācijai.

Ja ir apstrīdēta normas atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 10. punktu*).

Lietas pamatjautājums ir par to, vai paaugstinātās izglītības prasības personām, kas ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību jau iepriekš bija ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības projektēšanā, ir samērīgas un izpildāmas apstrīdētajā normā noteiktajā termiņā. Tādēļ Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam, un šajos pašos ietvaros arī to, vai apstrīdētajā normā minētais termiņš atbilst tiesiskās palāvības principam. Secīgi tiesa atsevišķi pārbaudīs to, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam tiesiskās vienlīdzības principam.

15. Saskaņā ar Satversmes ievadā noteikto ikvienam ir pienākums rūpēties par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu. Tā pamatā ir darba tikums kā cilvēka ētiska izvēle attieksmē pret darbu, darba uztvere un darba nozīmes apzināšanās savā dzīvē. Darba tikumu juridiski stiprina nodarbošanās brīvība. Nodarbošanās brīvība ietverta Satversmes 106. panta pirmajā teikumā. Satversme noteic, ka ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Nodarbošanās brīvība garantē paša indivīda atbildīgu eksistenci un personības attīstību un noteic sociālo statusu.

15.1. Satversmes tiesa atzinusi, ka Satversmes 106. panta pirmais teikums tieši negarantē tiesības uz darbu, bet gan tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu. Ar Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietverto jēdzienu "nodarbošanās" saprotams tāda veida darbs, kas prasa atbilstošu sagatavotību un kas ir cilvēka eksistences avots, kā arī profesija, kas cieši saistīta ar katra indivīda personību kopumā. Jēdziens "nodarbošanās" attiecināms uz nodarbinātību gan publiskajā, gan privātajā sektorā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*).

Tiesību zinātnē norādīts, ka nodarbošanās ir cilvēka pašsaglabāšanās un pašattīstības izpausme (*sk.: Schneider H. P. Bericht von Professor Dr. Hans-Peter Schneider. Artikel 12 GG – Freiheit des Berufs und Grundrecht der Arbeit. Der Verwaltungsvorbehalt. Berlin; New York: de Gruyter, 1985, S. 15*). Citstarp tieši nodarbinātības ietvaros veidojas un nostabilizējas cilvēka personība, kurai konkrētais darbs citstarp nodrošina iztikas līdzekļus un ir veids, kā sniegt savu ieguldījumu kopējā sabiedrības

sniegumā (sal.sk.: Scholz R. GG Art. 12. In: Maunz T., Dürig G. (Hrsg.) *Grundgesetz-Kommentar. Werkstand: 94. EL Januar 2021, Rn. 20*). Ar darbu cilvēki var ne tikai nodrošināt sev iztiku, bet arī izpausties kā radošas būtnes, darba procesā veidojot daļu savas identitātes un pašcieņas. Pat ja darbā personai nav iespējams vai ir tikai ļoti mazā mērā iespējams sevi īstenot atbilstoši savām iecerēm, darbs jebkurā gadījumā ir cilvēka aktīvās dzīves forma. Līdz ar to nodarbinātība vienmēr ir gan personas nepieciešamība, gan brīvība un šie aspekti nav nošķirami (sk.: Schneider H. P. *Bericht von Professor Dr. Hans-Peter Schneider. Artikel 12 GG – Freiheit des Berufs und Grundrecht der Arbeit. Der Verwaltungsvorbehalt. Berlin; New York: de Gruyter, 1985, S. 15*). Tādējādi tiesības brīvi izvēlēties profesiju un darbavietu ir ekonomiskās un sociālās brīvības un eksistences garantija, kura nodrošina indivīdam paša nopelnītu un autonomu iztiku un attiecīgi kalpo par pašatbildīgas ekonomiskās attīstības pamatu, kas vienlaikus ir arī personas sociālā statusa pamats. Šādi tiesības uz nodarbinātību ir cieši saistītas ar cilvēka cieņas garantiju un tiesībām uz brīvu personības attīstību (sal. sk.: Scholz R. GG Art. 12. In: Maunz T., Dürig G. (Hrsg.) *Grundgesetz-Kommentar. Werkstand: 94. EL Januar 2021, Rn. 20*). Tomēr ikkatri personai ir arī tiesības neizvēlēties konkrētu nodarbošanos vai profesiju, šādā veidā izpaužot savu pašnoteikšanos. Persona nav spiesta sasniegt noteiktu ienākumu līmeni vai sociālo statusu, bet tiesības uz nodarbinātību ļauj šos mērķus sasniegt.

Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos ietver arī tādu būtisku elementu kā tiesības saglabāt esošo nodarbošanos, kas savukārt ietver tiesības turpināt šo nodarbošanos arī nākotnē (sk., piemēram, *Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*).

15.2. Apstrīdētā norma regulē trīs nodarbošanās veidus – patstāvīgās prakses tiesību īstenošanu projektēšanā, būvekspertīzē un inženierizpētē. Atbilstoši apstrīdētās normas pēdējai redakcijai tiesību īstenošanas ierobežojumi noteikti attiecībā uz pirmajām divām minētajām specialitātēm. Pieteikuma iesniedzējs, ņemot vērā iegūto kvalifikāciju, sniedzis argumentus par viņa kā projektētāja patstāvīgās prakses tiesību ierobežojumu. Tāpēc apstrīdētā norma tiks izvērtēta tiktāl, ciktāl tā regulē patstāvīgās prakses tiesības projektēšanā.

Atbilstoši likuma "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu" (turpmāk – Reglamentēto profesiju likums) 7. panta otrajai daļai būvdarbu vadītājs, būvinženieris un būveksperts ir būvniecības jomā reglamentētās profesijas, kurās kvalifikācijas prasības izriet no prasībām, kas noteiktas akreditētās izglītības programmās un būvniecības jomu regulējošos normatīvajos aktos. Projektēšana ir viena no būvinženiera profesijas specialitātēm.

Projektētājs būvniecības jomā izstrādā būvprojektu vai atsevišķu tā daļu, piemēram, būvkonstrukciju projektu, ūdensapgādes un kanalizācijas projektu, elektrotīklu projektu, siltumapgādes, gāzes apgādes projektu utt.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2014. gada 19. augusta noteikumu Nr. 500 "Vispārīgie būvnoteikumi" IV nodaļas "Projektēšana" 26. punktu būvniecības ieceres realizācijai nepieciešamos dokumentus normatīvajos aktos noteiktos gadījumos ir tiesīgs izstrādāt būvprojekta izstrādātājs, būvkomersants vai būvspeciālists. Būvprojekta izstrāde jāveic gadījumos, kad būvdarbu veikšanai nepieciešams saņemt būvatļauju. Būvprojekta izstrādātājs nodrošina būvprojekta un tajā ietverto risinājumu atbilstību būvniecības ierosinātāja un normatīvo aktu prasībām, kā arī piemērojamos standartos noteiktajām prasībām un dokumentācijā ietvertās informācijas savstarpējo atbilstību un ir atbildīgs par to, lai būvvaldei vai institūcijai, kura pilda būvvaldes funkcijas, iesniegtajā vai realizācijai nodotajā būvprojektā vai tā daļā ietvertie risinājumi ir izstrādāti, balstoties uz pietiekamu informāciju, kā arī ir atbildīgs par apakšuzņēmēja veiktajiem darbiem un to kvalitātes kontroli (*sk. Būvniecības likuma 19.² panta pirmo daļu*).

Būvdarbus persona var uzsākt pēc būvatļaujā ietverto projektēšanas nosacījumu un būvdarbu uzsākšanas nosacījumu izpildes. Tātad būvprojekts ir viens no būvdarbu veikšanas priekšnosacījumiem. Atkarībā no būvprojekta detalizācijas būvprojekts var kalpot arī precīzai būvdarbu izmaksu noteikšanai. Ne mazāk būtiska ir arī būvprojekta nozīme trešo personu tiesību aizsardzībā, kā arī vides prasību ievērošanā. Būvprojektā ietvertie risinājumi pēc būvvaldes funkcijas pildošās iestādes atzīmes par projektēšanas nosacījumu izpildi var pamatot trešo personu iebildumus pret šādas atzīmes veikšanu savu tiesību vai vides aizsardzības interešu vārdā. Proti, būvprojekts arī personām, kuras nav būvniecības ierosinātājs, ļauj savlaicīgi konstatēt tiesību normu un tehnisko noteikumu pārkāpumus būvniecības tiesiskajā procesā un celt trauksmi par tiem. Turklāt projektētāja pakalpojumi var būt nepieciešami arī citos, ar būvniecības tiesisko procesu netieši saistītos procesos.

Projektēšana atbilstoši Būvniecības likuma 13. panta trešajai daļai ir viena no būvniecības jomā reglamentētas profesijas specialitātēm, kurās iespējams iegūt patstāvīgās prakses tiesības. Patstāvīgās prakses tiesību iegūšanai ir nepieciešams izpildīt likumā noteiktus izglītības (kvalifikācijas) kritērijus, apgūt patstāvīgai praksei nepieciešamās zināšanas un prasmes, kā arī saņemt būvprakses sertifikātu.

Patstāvīgās prakses tiesību eksistence un īstenošana nozīmē to, ka persona ir tiesīga patstāvīgi izstrādāt būvniecības ieceres realizācijai nepieciešamos dokumentus, kā arī vadīt to personu darbu, kurām šādu tiesību nav, apstiprinot to sagatavotos dokumentus un ūņemoties par tiem

atbildību (sk. *Vispārīgo būvnoteikumu 29. punktu*). Tādējādi patstāvīgās prakses tiesības nozīmē projektētāja papildu tiesības strādāt savā profesijā pašpietiekamā veidā un tās kā profesijas fundamentāls aspekts ir atsevišķi aizsargājamās.

Tātad Satversmes 106. panta pirmais teikums aizsargā personas tiesības patstāvīgajā praksē nodarboties ar projektēšanu un saglabāt šīs tiesības nākotnē.

16. Saskaņā ar apstrīdēto normu personas, kuras līdz Būvniecības likuma spēkā stāšanās dienai ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvinženiera profesijā un kurām ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība būvinženiera studiju programmā, ir tiesīgas turpināt patstāvīgu praksi inženierizpētē bez laika ierobežojuma, bet projektēšanā vai būvekspertizē – ne ilgāk kā līdz 2020. gada 31. decembrim.

Apstrīdētā norma pieprasa no citstarp projektēšanā nodarbinātajiem pāreju uz atbilstību jaunām, paaugstinātām izglītības prasībām, kas noteiktas Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punktā. Proti, lai personas, kuras līdz Būvniecības likuma spēkā stāšanās dienai ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvinženiera profesijā un kurām ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība būvinženiera studiju programmā, saglabātu patstāvīgās prakses tiesības projektēšanā, tām apstrīdētajā normā noteiktajā termiņā jāiegūst otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība noteiktās studiju programmās.

Apstrīdētā norma ietiecas šo personu tiesībās uz nodarbošanās brīvību, likumdevējam izvirzot jaunas, pastiprinātas prasības attiecībā uz izglītības līmeni, bet to neizpildes gadījumā liedzot personai turpmāk īstenot iepriekš iegūtās patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvinženiera profesijā projektēšanas specialitātē.

Pieteikuma iesniedzējs ir ieguvis pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvinženiera studiju programmā un nodarbojies ar projektēšanu, bet līdz 2020. gada 31. decembrim nav ieguvis otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvniecības vai saistītā inženierzinātņu studiju programmā, tādēļ saskaņā ar apstrīdēto normu nav tiesīgs turpināt patstāvīgu praksi projektēšanā.

Tādējādi apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējam ierobežo Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības turpināt nodarbošanos patstāvīgajā praksē projektēšanā pēc 2020. gada 31. decembra.

17. Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos nav absolūtas. Saskaņā ar Satversmes 116. pantu valsts var ierobežot nodarbošanās brīvību un noteikt prasības, kas personai jāizpilda, lai tā varētu uzsākt īstenot konkrētu nodarbošanos vai arī turpināt šo nodarbošanos. Valsts ar likumu

var noteikt šādas prasības, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 13.1. punktu*).

Valsts nedrīkst noteikt personām citus ierobežojošus kritērijus kā vien konkrētas to spēju un kvalifikācijas prasības, bez kurām persona nevarētu pildīt attiecīgā amata pienākumus (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 17. punktu*). Valsts noteiktajam Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesību ierobežojumam ir jākalpo legītimam mērķim un jābūt samērīgam.

Secīgi Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai valsts noteiktais nodarbošanās brīvības ierobežojums ir pamatots, proti, vai:

- 1) tas ir noteikts ar likumu;
- 2) tam ir legītimš mērķis;
- 3) tas ir samērīgs ar tā legītīmo mērķi (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 18. punktu*).

18. Lai izvērtētu, vai Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertu pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesai jānoskaidro:

- 1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 19. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25. punktu*). Turklāt prasība ievērot labas likumdošanas principu attiecas arī uz normatīvā tiesību akta daļu – pārejas noteikumiem (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 15. punktu*). Labas likumdošanas princips negarantē konkrētu vienai personai vai personu grupai vēlamu rezultātu, tomēr tā ievērošana ikvienam dod pārliecību par to, ka attiecīgais jautājums ir demokrātiski apspriests, proti, dažādi viedokļi ir pausti un analizēti, un ka dažādu tiesību un likumīgo interešu sadursmes gadījumā labākais iespējamais līdzsvars ir meklēts, ievērojot Satversmē ietvertās vērtības un vispārējos tiesību principus (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 9.1.1. punktu*). No labas likumdošanas principa izriet, ka likumdevējs, nosakot pārejas

noteikumus, pārliecinās par to ietekmi uz jau pastāvošajām tiesiskajām attiecībām un nodrošina personas un sabiedrības interešu mijiedarbību tieši pārejas periodā, kad personai ir jāpārkārto sava rīcība atbilstoši jaunajiem apstākļiem (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 15. punktu*).

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus par apstrīdētās normas un tās grozījumu pieņemšanas un izsludināšanas kārtību, un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma un tās grozījumi ir pieņemti un izsludināti Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejami atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētās normas izstrādē likumdevējs neesot ievērojis labas likumdošanas principu, jo priekšlikumi, kas paredzēja apstrīdētajā normā noteikt pienākumu patstāvīgās prakses turpināšanai iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, tika iesniegti vien pirms likumprojekta izskatīšanas trešajā lasījumā. Apstrīdētās normas izstrādes procesā arī neesot pietiekami apspriests tas, vai otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība ir nepieciešama personām, kuras pirms Būvniecības likuma spēkā stāšanās jau bija ieguvušas pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un sekmīgi praktizējušas.

No Pieteikuma iesniedzēja argumentiem saprotams, ka tie vērsti pret apstrīdētās normas tās sākotnējā redakcijā, proti, pret likumprojekta Nr. 83/Lp11 "Būvniecības likums", kas tika pieņemts 2013. gada 9. jūlijā, izstrādi un pieņemšanu.

18.1. Fakts, ka priekšlikums pieņemt apstrīdēto normu Saeimai tika iesniegts tikai pirms likumprojekta trešā lasījuma, pats par sevi nenozīmē, ka likums, kurā šis priekšlikums iestrādāts, būtu pieņemts neatbilstošā kārtībā. Saskaņā ar Saeimas kārtības rullī likumprojekta izskatīšanas gaitā attiecīgu pantu, tā daļu vai grozījumus tiesību normā var iekļaut gan otrajā, gan trešajā lasījumā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.2. punktu*). Tomēr arī tad, ja priekšlikumi Saeimai ir iesniegti tikai pirms likumprojekta izskatīšanas trešajā lasījumā, likumdevējam atbilstoši labas likumdošanas principam ir pienākums izvērtēt likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām, saskaņot likumprojektā paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas un nodrošināt, ka likumdošanas procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklauti iebildumi pret likumprojektā paredzēto tiesisko regulējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 17. punktu un 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.2. punktu*).

Saeimas kārtības rullis ievērojamu likumprojekta sagatavošanas darba daļu uztic Saeimas komisijām. Atbildīgā komisija nodrošina, ka likumprojekts izskatīšanai Saeimas sēdē tiek sagatavots pilnvērtīgi (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 24.1.1. punktu*).

Likumprojekta Nr. 83/Lp11 sagatavošana tika uzticēta Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijai (turpmāk – atbildīgā komisija), kura šā jautājuma izskatīšanai izveidoja arī darba grupu (*sk. Saeimas 2011. gada 1. decembra sēdes stenogrammu un atbildīgās komisijas 2012. gada 7. februāra sēdes protokola Nr. 8 1. punktu*).

18.2. Sagatavojot likumprojektu izskatīšanai otrajā lasījumā, atbildīgajai komisijai tika iesniegti vairāki priekšlikumi attiecībā uz likumprojekta 13. (likumprojekta sākotnējā numerācijā – 11.) pantu, kas citstarp regulē patstāvīgās prakses tiesību iegūšanai vispār nepieciešamās prasības (*sk. citstarp atbildīgās komisijas 2013. gada 9., 16., 23. un 30. janvāra un 6. februāra sēdēs izskatītās apkopoto priekšlikumu tabulas likumprojekta "Būvniecības likums" otrajam lasījumam 43., 44., 45. un 46. priekšlikumu*). Atbildīgā komisija šos priekšlikumus daļēji un pilnībā atbalstījusi un iekļāvusi savā priekšlikumā, no kura izrietēja, ka patstāvīgās prakses tiesības būvinženiera profesijā inženierizpētes, projektēšanas un būvdarbu vadīšanas specialitātēs var iegūt persona, kas citstarp ieguvusi pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvinženiera studiju programmā, bet būvuzraudzības un būvekspertīzes specialitātēs – persona, kas citstarp ieguvusi otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvinženiera studiju programmā (*sk. Saeimā iesniegtās apkopoto priekšlikumu tabulas likumprojekta otrajam lasījumam 52., 53., 54., 55. priekšlikumu*). Savukārt, sagatavojot likumprojektu trešajam lasījumam, atbildīgās komisijas un darba grupas sēdēs izskatīti priekšlikumi par attiecīgajā pantā minēto kvalifikācijas prasību precizēšanu (*sk. citstarp atbildīgās komisijas 2013. gada 11. jūnija sēdē izskatītās apkopoto priekšlikumu tabulas likumprojekta trešajam lasījumam 47.–53., 56.–58. priekšlikumu un darba grupas 2013. gada 17. jūnija sēdē izskatītās apkopoto priekšlikumu tabulas likumprojekta trešajam lasījumam 47., 48., 49., 49A., 50., 51., 52., 52A., 53., 56., 57., 58. priekšlikumu*). Priekšlikumu izvērtēšanas rezultātā atbildīgā komisija piedāvājusi izteikt 13. panta trešo, ceturto un piekto daļu tādā redakcijā, kādā tā attiecīgi pieņemta likumā, citstarp nosakot patstāvīgās prakses tiesību būvinženiera profesijā projektēšanas specialitātē ieguvei prasību pēc otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības būvinženiera studiju programmā (*sk. izskatīšanai Saeimas sēdē trešajā lasījumā iesniegto apkopoto priekšlikumu tabulu likumprojekta trešajam lasījumam*).

Proti, jautājums par patstāvīgās prakses tiesībām būvniecības jomā reglamentētā profesijā nepieciešamās kvalifikācijas prasību paaugstināšanu tika apspriests vairākos lasījumos un atbildīgās komisijas un darba grupas sēdēs.

Priekšlikums par tādu pārejas noteikumu, kas attiektos uz būvspeciālistu ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību tiesībām turpināt patstāvīgo praksi līdz 2017. gada 31. decembrim, tika noformulēts kā darba grupas un pēcāk – atbildīgās komisijas priekšlikums likumprojekta trešajam lasījumam (*sk. darba grupas 2013. gada 17. jūnija sēdē izskatītās apkopotās priekšlikumu tabulas likumprojekta trešajam lasījumam 87.B priekšlikumu un Saeimā iesniegtās apkopoto priekšlikumu tabulas likumprojekta trešajam lasījumam 140. priekšlikumu*). Priekšlikums citstarp apspriests atbildīgās komisijas 2013. gada 19. jūnija sēdē (*sk. atbildīgās komisijas 2013. gada 19. jūnija sēdes audioierakstu no 00:19:13*).

Pārejas noteikumi ir normatīvā akta sastāvdaļa, kurā tiek īpaši reglamentēti dažādi šā normatīvā akta spēkā stāšanās un piemērošanas jautājumi kādā periodā. Pārejas noteikumi ir juridiskās metodes instruments, ar kura palīdzību normatīvā akta izdevējs citstarp var precizēt un grozīt tiesību normu tiesiskās sekas. Pārejas noteikumos var iekļaut arī tādas tiesību normas, kas noteiktā periodā kavē vai citādi ierobežo kādas citas tiesību normas tiesisko seku iestāšanos (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 10. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-18-01 14.4. punktu*). Līdz ar to loģiski ir saprotams, ka priekšlikumi par pārejas noteikumiem tiek iesniegti kopā ar priekšlikumiem par normām, attiecībā uz kurām šie pārejas noteikumi būtu nepieciešami, vai arī nākamajam lasījumam pēc šādu pamata noteikumu apspriešanas. Vēl jo vairāk – parasti tādos gadījumos, kāds ir arī izskatāmais gadījums, pieņemtie pārejas noteikumi atliek pamata tiesību normās noteiktā ierobežojuma spēkā stāšanos attiecībā uz kādu personu grupu, proti, nodrošina tai labvēlīgākas situācijas saglabāšanu, nevis jaunus ierobežojumus. Tātad šādu priekšlikumu iesniegšanas un attiecīgi pieņemšanas, tostarp trešajā lasījumā, brīdis nenozīmē labas likumdošanas principa pārkāpumu.

Papildus tam jānorāda, ka jau pirmajam lasījumam sagatavotajā likumprojektā bija ietverts pārejas noteikumu 3. punkts tādā redakcijā, kas paredzēja, ka personas, kuras līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai ieguvušas arhitekta prakses vai būvprakses sertifikātus, var patstāvīgi praktizēt būvniecības jomās, kurās tās ieguvušas attiecīgos būvprakses sertifikātus, līdz to derīguma termiņa beigām. Attiecībā uz šo normu tika iesniegti vairāki priekšlikumi, citstarp priekšlikums atļaut personām, kas iepriekš ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvtehnikā profesijā, turpināt patstāvīgo praksi līdz 2015. gada

31.decembrim, ko atbildīgā komisija atbalstīja (*sk. Saeimā iesniegtās apkopoto priekšlikumu tabulas likumprojekta otrajam lasījumam 102. priekšlikumu*). Šāds pārejas noteikumu punkts tika piedāvāts atbilstoši jau sākotnēji piedāvātajā likumprojekta 11. pantā paredzētajām izglītības prasībām, jo praksei būvtehnika profesijā iepriekš bija nepieciešama trešā līmeņa profesionālā kvalifikācija, ko nodrošina vidējās pakāpes profesionālā izglītība; šis pārejas noteikums pieļāva to, ka būvtehniku darbība reglamentētajās profesijās tiek saglabāta uz noteiktu laiku. Proti, lai gan līdz tam brīdim vēl nebija iesniegti priekšlikumi par izglītības prasību paaugstināšanu būvinžinieriem līdz otrajam profesionālās augstākās izglītības līmenim, jau bija sākušās debates par to, ka izmaiņu gadījumā iepriekš sertificēto speciālistu tiesības turpināt patstāvīgo praksi būs ierobežotas. Pēc priekšlikuma paaugstināt izglītības prasības arī būvinžinieriem šīs normas tika savstarpēji salāgotas.

Atbildīgā komisija vairākās sēdēs izskatīja visus trešajam lasījumam iesniegtos priekšlikumus, tostarp diskutējot par būvspeciālistiem nosakāmajām izglītības prasībām un apstrīdētās normas saturu (*sk. atbildīgās komisijas 2013. gada 19. jūnija sēdes audioierakstu no 00:19:13*). Lai gan dažas skartās institūcijas apstrīdētās normas un Būvniecības likuma 13. panta apspriedē nepiedalījās (*sk. Latvijas Būvkonstrukciju projektētāju asociācijas vēstuli lietas materiālu 12. sēj. 22.–24. lp.*), nav informācijas, ka to dalībai būtu likti kādi šķēršļi. Daļa jautājumu, proti, par sertifikāciju, kas skāra arī būvspeciālistiem izvirzāmās izglītības prasības, pirms to galīgās izvērtēšanas atbildīgajā komisijā tika vēlreiz izskatīti arī darba grupā, pieaicinātajām personām izsakot savu viedokli arī par izglītības prasībām (*sk. piemēram, darba grupas 2013. gada 5. jūnija sēdes audioierakstu no 00:39:47*).

Izskatot likumprojektu trešajā lasījumā, Saeimas sēdē tika atbalstīti atbildīgās komisijas priekšlikumi pieņemt Būvniecības likuma 13. pantu komisijas sagatavotajā redakcijā un pieņemt pārejas noteikumu 4. punktu (*sk. Saeimas 2013. gada 9. jūlija sēdes stenogrammu*).

Ievērojot iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas pieņemšanas procesā nav konstatējami būtiski likumdošanas procedūras pārkāpumi. Savukārt Pieteikuma iesniedzēja norāde, ka apstrīdētās normas izstrādē neesot pietiekami apspriesta otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības nepieciešamība personām, kuras pirms Būvniecības likuma spēkā stāšanās jau bija ieguvušas pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un būvprakses sertifikātu un vairākus gadus sekmīgi praktizējušas savā specialitātē ar patstāvīgās prakses tiesībām, proti, apstrīdētās normas ietekme uz konkrētu personu loku, ir saistīta ar iebildumiem par apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma satversmību pēc būtības. Tāpēc Satversmes tiesa šo

argumentu pārbaudīs, vērtējot to, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums atbilst samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

19. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2021-23-01 20. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētās normas pamatā ir citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzības vajadzība. Tieši otrā līmeņa augstākā profesionālā izglītība projektētājam dodot kompetenci vadīt sarežģītas tehniskas vai profesionālas darbības vai projektus, uzņemoties atbildību par lēmumu pieņemšanu neprognozējamās darba apstākļos. Patstāvīgās prakses tiesības projektēšanas specialitātē noteiktā sfērā tiekot piešķirtas attiecībā uz visām noteiktās sfēras būvēm, proti, ūdensapgādes un kanalizācijas sfērā projektēšanas tiesības tiekot piešķirtas attiecībā uz visām ūdensapgādes būvēm. Mazāku būvju gadījumā risinājumi varbūt neesot sarežģīti, bet lielāku būvju gadījumā projektēšanas process un tā vadīšana prasot paaugstinātu kompetenci, zināšanas un prasmes, kas attiecīgi nepieciešamas katrai personai ar patstāvīgās prakses tiesībām projektēšanas specialitātē.

Arī Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka apstrīdētajā normā noteiktajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība. Ar apstrīdētajā normā noteikto prasību iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību tiekot paaugstināta būvspeciālistu kvalifikācija un tādējādi arī būvniecības kvalitāte.

Ekonomikas ministrija paskaidrojusi, ka no sertificētā būvinženiera projektēšanas un ekspertīzes specialitātē esot atkarīga būves kvalitāte un drošība. Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības ieguves ietvaros netiekot pietiekamā apmērā apgūti konstrukciju aprēķini, kā arī citi specializētie studiju kursi, zināšanas un iemaņas, kas nepieciešamas patstāvīgas projektēšanas veikšanai. Projektēšanā esot būtiski nodrošināt konstrukciju atbilstību būvniecības, tostarp ugunsdrošības, mehāniskās izturības un drošas lietošanas, prasībām, tādēļ sabiedrības, drošības, vides aizsardzības un energoefektivitātes interesēs esot tas, lai projektēšanas pakalpojumu sniedz speciālists ar atbilstošām zināšanām.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir vērst uz to, lai paaugstinātu pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību ieguvušo un patstāvīgu praksi projektēšanā īstenojošo personu izglītības, kā arī no tās izrietošo prasmju, kompetenču un zināšanu līmeni. Citstarp no personas izglītības ir atkarīga šīs personas

darba kvalitāte. Tātad apstrīdētā norma kalpo tam, lai būtu nodrošināta būvprojekta kvalitāte un atbilstība normatīvajiem aktiem un attiecīgi arī gan būves kvalitāte un drošums, gan arī citu cilvēku tiesības, tostarp tiesības uz dzīvību, veselību un labvēlīgu vidi.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīms mērķis – citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība.

20. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt legītīmo mērķi;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai legītīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 25. punktu*).

21. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 21. punktu*).

21.1. Kā jau secināts iepriekš, apstrīdētā norma paaugstina profesionālās izglītības prasības. Profesionālā kvalifikācija ir noteiktai profesijai atbilstošas izglītības un profesionālās meistarības dokumentāri apstiprināts novērtējums. Latvijas izglītības sistēmā ir noteiktas šādas profesionālās izglītības pakāpes:

1) profesionālā pamatizglītība;

2) profesionālā vidējā izglītība;

3) profesionālā augstākā izglītība (*sk. Profesionālās izglītības likuma 4. panta pirmo daļu*).

Savukārt atbilstoši apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī pastāvošajam profesionālās augstākās izglītības iedalījumam tika nošķirta pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība (koledžas izglītība) un otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība (*sk. Profesionālās izglītības likuma 4. panta otro daļu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam*).

Atbilstoši Latvijas izglītības sistēmā noteiktajam piecu profesionālās kvalifikācijas līmeņu iedalījumam pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība jeb koledžas izglītība (ceturtā līmeņa profesionālā kvalifikācija)

nodrošina personas teorētisko un praktisko sagatavotību veikt sarežģītu izpildītāja darbu, kā arī organizēt un vadīt citu speciālistu darbu. Savukārt otrā līmeņa augstākā profesionālā izglītība (piektā līmeņa profesionālā kvalifikācija) ir noteiktas nozares speciālista augstākā kvalifikācija, kas dod iespēju plānot un veikt arī zinātniskās pētniecības darbu attiecīgajā nozarē. (*sk. Profesionālās izglītības likuma 1. panta otrās daļas 10. un 11. punktu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam, un 5. panta 4. un 5. punktu*).

Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 322 "Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju" nosaka Latvijas izglītības klasifikāciju, tai skaitā Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmeņiem atbilstošus zināšanu, prasmju un kompetenču aprakstus. Atbilstoši šiem noteikumiem Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras (turpmāk arī – LKI) piektajam līmenim pielīdzinātas kvalifikācijas, kuras iegūst pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmās (ceturtā līmeņa profesionālā kvalifikācija), savukārt LKI sestajam līmenim pielīdzinātas noteiktas otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmas (piektā līmeņa profesionālā kvalifikācija un profesionālais bakalaura grāds, piektā līmeņa profesionālā kvalifikācija, bakalaura grāds) (*sk. Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 322 "Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju" 1. pielikumu*).

LKI piektajam līmenim atbilstošās zināšanas ir vispusīgas un specializētas attiecīgajai profesionālajai jomai atbilstošas faktu, teoriju, likumsakarību un tehnoloģiju zināšanas un izpratne. Savukārt LKI sestais līmenis paredz attiecīgajai zinātnes nozarei vai profesijai raksturīgās pamata un specializētas zināšanas un šo zināšanu kritisku izpratni, turklāt daļai zināšanu jāatbilst attiecīgās zinātnes nozares vai profesijas augstāko sasniegumu līmenim, kā arī spēju parādīt attiecīgās zinātnes nozares vai profesionālās jomas svarīgāko jēdzienu un likumsakarību izpratni.

LKI piektā līmeņa prasmes ir spēja, balstoties uz analītisku pieeju, veikt praktiskus uzdevumus attiecīgajā profesijā, spēja parādīt prasmes, kas ļauj rast radošus profesionālo problēmu risinājumus, spēja pārrunāt un argumentēti apspriest praktiskus jautājumus un attiecīgajā profesijā iespējamos risinājumus ar kolēģiem, klientiem un vadību, spēja ar attiecīgu patstāvības pakāpi mācīties tālāk, pilnveidojot savas kompetences, spēja izvērtēt un pilnveidot savu un citu cilvēku darbību, strādāt sadarbībā ar citiem, plānot un organizēt darbu, lai veiktu konkrētus uzdevumus savā profesijā, kā arī spēja veikt vai pārraudzīt tādas darba aktivitātes, kurās iespējamās neprognozējamās izmaiņas. Turpretim LKI sestā līmeņa prasmes ir spēja, izmantojot apgūtos teorētiskos pamatus un prasmes, veikt profesionālu, māksliniecisku, inovatīvu vai pētniecisku darbību, formulēt un analītiski aprakstīt informāciju, problēmas un risinājumus savā zinātnes

nozarē vai profesijā, tos izskaidrot un argumentēti diskutēt par tiem, spēja analītiski aprakstīt informāciju, problēmas un risinājumus savā zinātnes nozarē vai profesijā, tos izskaidrot un argumentēti diskutēt par tiem gan ar speciālistiem, gan ar nespeciālistiem, spēja patstāvīgi strukturēt savu mācīšanos, virzīt savu un padoto tālāku mācīšanos un profesionālo pilnveidi, spēja parādīt zinātnisku pieeju problēmu risināšanai, spēja uzņemties atbildību un iniciatīvu, veicot darbu individuāli, komandā vai vadot citu cilvēku darbu, spēja pieņemt lēmumus un spēja rast radošus risinājumus mainīgos vai neskaidros apstākļos.

Visbeidzot, LKI piektā līmeņa kompetences ir spēja formulēt, aprakstīt un analizēt praktiskas problēmas savā profesijā, spēja atlasīt nepieciešamo informāciju un izmantot to skaidri definētu problēmu risināšanai, spēja piedalīties attiecīgās profesionālās jomas attīstīšanā, parādīt, ka izprot attiecīgās profesijas vietu plašākā sociālā kontekstā. Savukārt LKI sestā līmeņa kompetences ir spēja patstāvīgi iegūt, atlasīt un analizēt informāciju un to izmantot, spēja pieņemt lēmumus un risināt problēmas attiecīgajā zinātnes nozarē vai profesijā, spēja parādīt, ka izprot profesionālo ētiku, spēja izvērtēt savas profesionālās darbības ietekmi uz vidi un sabiedrību un piedalīties attiecīgās profesionālās jomas attīstīšanā (*sk. Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 322 "Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju" 1. pielikuma 2. tabulu*).

21.2. Ministru kabineta 2014. gada 26. augusta noteikumu Nr. 512 "Noteikumi par otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības valsts standartu" 2. punkts noteic, ka otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un piektā līmeņa profesionālo kvalifikāciju iegūst, apgūstot šādas otrā līmeņa profesionālās studiju programmas:

- 1) profesionālās bakalaura studiju programmas;
- 2) profesionālās maģistra studiju programmas;
- 3) profesionālās studiju programmas, kuras īsteno pēc vidējās izglītības apguves;
- 4) profesionālās studiju programmas, kuras īsteno pēc akadēmiskās (bakalaura vai maģistra) izglītības vai pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības apguves (īsā profesionālā programma).

Atbilstoši Augstskolu likuma 55. pantam studiju programma ietver visas viena akadēmiskā grāda vai profesionālās kvalifikācijas iegūšanai nepieciešamās prasības. Šādu programmu stratēģiskais mērķis ir nodrošināt tautsaimniecības, kultūras, valsts aizsardzības un drošības, kā arī sociālajām vajadzībām atbilstošas, nozares zinātņu teorētiskajos pamatos balstītas, profesiju standartiem (ja tie ir apstiprināti Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomē) atbilstošas un praksē piemērojamas profesionālās studijas (*sk. Ministru kabineta 2014. gada 26. augusta noteikumu Nr. 512 "Noteikumi par otrā līmeņa profesionālās*

augstākās izglītības valsts standartu" 4. punktu). Savukārt šādu programmu uzdevumi ir izglītēt studējošos, nodrošinot piektā līmeņa profesionālās kvalifikācijas ieguvu, sekmēt viņu konkurētspēju mainīgajos sociālekonomiskajos apstākļos un starptautiskajā darba tirgū, kā arī nodrošināt studiju rezultātu (zināšanu, prasmju un kompetences) sasniegšanu atbilstoši Latvijas izglītības klasifikācijā noteiktajām Eiropas kvalifikācijas ietvarstruktūras 6. vai 7. līmeņa zināšanām, prasmēm un kompetencei (*sk. Ministru kabineta 2014. gada 26. augusta noteikumu Nr. 512 "Noteikumi par otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības valsts standartu" 5. punktu).*

Vienā studiju programmā visi studiju kursi, ko noslēdz valsts pārbaudījums, ir izstrādāti secīgi un saskaņoti un kopā veido vienotu programmu, kas virza studējošo uz studiju programmas rezultātu sasniegšanu. Savukārt atbilstoši Augstskolu likuma 59.² pantam personai ir tiesības reģistrēties augstskolā vai koledžā atsevišķu studiju moduļu vai studiju kursu apguvei. Šāda persona ir attiecīgās augstskolas vai koledžas klausītājs, kas par augstskolā vai koledžā apgūtu studiju moduli vai studiju kursu saņem apliecību. Proti, tikai atsevišķu kursu noklausīšanās nav pielīdzināma studiju programmas apguvei.

21.3. Lai gan atbilstoši Latvijas izglītības sistēmā noteiktajam piecu profesionālās kvalifikācijas līmeņu iedalījumam jau pirmā līmeņa profesionālās izglītības ieguvēji bija spējīgi sasniegt noteiktus Saeimas norādītos mērķus, piemēram, veikt vai pārraudzīt tādas darba aktivitātes, kurās iespējamās neprognozējamās izmaiņas, jebkuras papildu izglītības apguve nodrošina personas prasmju un zināšanu paaugstināšanos un attiecīgi ietekmē personas darbu. Arī tiesību zinātnē jau izsenis norādīts, ka, citstarp ņemot vērā karjeras iespēju un citu privilēģiju atkarību no personas individuālajām spējām, zināšanām un personīgā ieguldījuma, kā arī to, ka nodarbinātības brīvību ir iespējams īstenot tikai sadarbībā ar citiem pamattiesību subjektiem, kas reizē nozīmē arī savstarpējo konkurenci, nodarbinātās personas profesija, darbs un izglītība atrodas nedalāmā sociālajā un funkcionālajā kopsakarā (*sal. sk.: Schneider H. P. Bericht von Professor Dr. Hans-Peter Schneider. Artikel 12 GG – Freiheit des Berufs und Grundrecht der Arbeit. Der Verwaltungsvorbehalt. Berlin; New York: de Gruyter, 1985, S. 13).* Secinājumi par izglītības īpašo nozīmi profesionālajā darbībā ir attiecināmi it īpaši uz augstāko izglītību. Augstākajai izglītībai un zinātnei ne tikai ir būtiska nozīme personības attīstībā un veidošanā, kā arī personiskās labklājības nodrošināšanā, bet tā ir arī neatņemams valsts un visas sabiedrības sekmīgas attīstības priekšnoteikums (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 14.1. punktu).*

Otrā līmeņa profesionālās studiju programmas apguvei varētu būt pozitīva ietekme uz konkrēto būvspeciālistu – projektētāju ar patstāvīgās

prakses tiesībām – darba kvalitāti. Šādas izglītības ieguves ietvaros tiek nevis apgūti konkrēti kursi, bet gan sekots studiju programmas izveidotāju noteiktajiem mērķiem, kas atšķiras no pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmu mērķiem. Noteiktas prasmes, kompetences un zināšanas, tostarp kompetence pieņemt lēmumus un risināt problēmas attiecīgajā zinātnes nozarē vai profesijā, profesionālās ētikas izpratne, kā arī spējas izvērtēt savas profesionālās darbības ietekmi uz vidi un sabiedrību un piedalīties attiecīgās profesionālās jomas attīstībā, ir iegūstamas tikai LKI sestajam līmenim pielīdzināmu augstākās izglītības programmu apguves rezultātā.

Personas izglītības līmeņa paaugstināšana sekmē personas spējas kvalitatīvi veikt tai uzticēto darbu, attiecīgi nodrošinot arī citu cilvēku tiesību ievērošanu un sabiedrības drošības interešu aizsardzību.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai.

22. Ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu tiesības tiktu ierobežotas mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 22. punktu*). Turklāt Satversmes tiesa ir atzinusi, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru legītīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē un kurš no valsts un sabiedrības neprasa nesamērīgi lielu ieguldījumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.3. punktu*).

22.1. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi attiecībā uz personu, kura pirms Būvniecības likuma spēkā stāšanās jau bija ieguvusi pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un sekmīgi praktizējusi projektēšanā vai būvekspertīzē, varot sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, proti, ar Būvniecības likuma 13. panta septītajā daļā paredzēto būvspeciālista pienākumu regulāri paaugstināt savu profesionālo kvalifikāciju un ar patstāvīgās prakses uzraudzību. Savukārt Saeima šādam uzskatam nepiekrīt un norāda, ka neesot saudzējošāku apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa sasniegšanas līdzekļu.

Izglītības un zinātnes ministrija paskaidrojusi, ka projektēšana un būvekspertīze ir vissarežģītākie būvniecības procesa etapi. Tie prasot spēju apzināt ļoti daudz un dažādu atsevišķu aspektu savstarpējo mijiedarbību un prognozēt tās dinamiku laikā, lai nodrošinātu augstas kvalitātes būvprojektu īstenošanu atbilstoši pasūtītāju un sabiedrības vajadzībām. Jaunu tehnoloģiju un materiālu, kā arī citās, ar būvniecību saistītās jomās notiekošo attīstības norišu pārzināšanai esot nepieciešamas gan teorētiskās zināšanas, gan augsta līmeņa analītiskās

spriešanas spējas. Tās tiekot attīstītas augstākā līmeņa izglītības ieguves laikā. Tikai praktiskā darbā iegūtā pieredze vien nevarot kompensēt akadēmisku teorētisko zināšanu trūkumu.

Savukārt Tieslietu ministrija norāda, ka novērtējums attiecībā uz mērķi, kura dēļ patstāvīgās prakses tiesībām būvinženiera profesijā nepieciešamās izglītības prasības tādās specialitātēs kā projektēšana un būvuzraudzība būtu paaugstināmas, kā arī attiecībā uz šīs paaugstināšanas sekām, ietekmi, pamatojumu un arī administratīvajām izmaksām, kas personām varētu rasties sakarā ar prasību iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, neesot saskatāms. No attiecīgo normu izstrādes materiāliem neesot gūstams priekšstats par noteiktā personas tiesību ierobežojuma nepieciešamību, samērīgumu un iespējam sasniegt tā mērķi ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Turklāt iespējamie argumenti par panāktajiem kompromisiem, kas bijuši nepieciešami likumprojekta virzības nodrošināšanai, neesot pietiekami attiecīgo ierobežojumu pamatošanai. Tomēr par alternatīvu lēgītimā mērķa sasniegšanas līdzekli nevarot atzīt profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanu. Valsts atzīts diploms par izglītības iegūšanu esot adekvāts apliecinājums tam, ka būvniecības jomas speciālists ir ieguvis projektētāja profesijā nepieciešamās zināšanas. Pretējā gadījumā jebkuru prasību pēc noteiktas izglītības varētu uzskatīt par formalitāti, jo persona varētu atsaukties uz savām zināšanām, kas iegūtas praksē.

22.2. Izskatāmajā lietā jāievēro apstrīdētās normas skartās profesijas specifika, kas jo īpaši nosaka lēgītimā mērķa sasniegšanas alternatīvu robežas.

Kā jau tika norādīts šā sprieduma 15.2 punktā, atbilstoši Reglamentēto profesiju likumam būvdarbu vadītājs, būvinženieris un būveksperts ir būvniecības jomā reglamentētās profesijas, kurās kvalifikācijas prasības izriet no prasībām, kas noteiktas akreditētā izglītības programmā un būvniecības jomu regulējošos normatīvajos aktos, savukārt atbilstoši Būvniecības likuma 13. panta trešajai daļai projektēšana ir viena no specialitātēm, kurās iespējams iegūt patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā reglamentētā profesijā.

Reglamentētā profesija ir Latvijas Republikā reglamentēta profesionālā darbība vai reglamentētu profesionālo darbību kopums Reglamentēto profesiju likumā noteiktajās profesijās, kā arī citās Eiropas Savienības dalībvalstīs un Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas dalībvalstīs reglamentēta tāda profesionālā darbība vai reglamentētu profesionālo darbību kopums, kuru uzsākšanai un veikšanai attiecīgās valsts tiesību aktos izvirzīta prasība pēc atbilstošas profesionālās kvalifikācijas. Reglamentēto profesiju likuma mērķis ir nodrošināt profesionālās darbības atbilstību noteiktām kvalitātes prasībām un kritērijiem, ja šī darbība ir saistīta ar sabiedrības interešu aizsardzību, sabiedrības drošību

un veselības aizsardzību. Saskaņā ar Reglamentēto profesiju likuma 3. panta otro daļu reglamentētajā profesijā ir tiesības strādāt personai, kura apguvusi šai profesijai atbilstošu akreditētu izglītības programmu vai ieguvusi profesionālo kvalifikāciju, ko apliecina dokuments par likumā noteikto izglītību vai profesionālo kvalifikāciju.

Proti, reglamentētās profesijas ir saistītas ar noteiktām kvalifikācijas prasībām. Katrai personai, kas darbojas reglamentētajā profesijā, ir jābūt noteikta līmeņa profesionālās kvalifikācijas sertifikātam (izglītības diplomam), kas apliecina tās kvalifikāciju. Profesionālās kvalifikācijas sertifikāts ir likumā noteiktajā kārtībā pilnvarotas institūcijas izsniegts dokuments, kas apliecina tā īpašnieka profesionālo kvalifikāciju vai noteiktu profesionālās kvalifikācijas līmeni vai arī apliecina, ka tā īpašnieks ir sekmīgi izpildījis sertifikācijas prasības noteiktas profesijas vai profesionālās specializācijas iegūšanai (arī darbam ar jauniem materiāliem, tehniku un tehnoloģiju).

No tā izriet, ka reglamentētā profesijā, kurā ir noteiktas prasības pēc konkrēta izglītības līmeņa, var strādāt tikai tāda persona, kas citstarp ir ieguvusi prasītā līmeņa kvalifikāciju, ko apliecina atbilstošs dokuments. Reglamentētās profesijas daba nepieļauj izņēmumus, kursu atzīšanu, pielīdzināšanu vai cita veida līdzekļus, kas būtu saudzējošāki pret personu. Ja no personas profesionālo pienākumu izpildes var būt atkarīgas citu cilvēku tiesības un sabiedrības drošība, tad ir svarīgi, lai šīs personas sagatavotība attiecīgo profesionālo pienākumu veikšanai būtu apliecināta noteiktā veidā un sabiedrība varētu būt pārliecināta, ka persona spēj tai uzticētos pienākumus izpildīt pienācīgā kvalitātē. Pat tad, ja persona faktiski ir apguvusi pieprasītās zināšanas, ir nepieciešams to apliecinājums noteiktā formā. Formāla izglītības kritērija piemērošana garantē pietiekamu personas teorētisko un praktisko sagatavotību darbam attiecīgajā profesijā. Reizē ar skaidru vienu vai vairāku veidu kvalifikācijas prasību noteikšanu tiek nodrošināta arī speciālistu savstarpējā vienlīdzība darba tirgū. Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis nav sasniedzams ar tādiem līdzekļiem kā prakses uzraudzība un kvalifikācijas paaugstināšana, jo to nevar definēt kā daļu no personas kvalifikācijas.

Darbam reglamentētajā profesijā nepieciešamās profesionālās kvalifikācijas atzīšana paredzēta tikai attiecībā uz ārvalstīs iegūtu profesionālo kvalifikāciju un notiek atbilstoši īpašai procedūrai. Šī kārtība, kuras mērķis ir nodrošināt praktiskās iespējas īstenot pārvietošanās brīvību, nav piemērojama speciālistiem, kas izglītību ieguvuši Latvijā.

22.3. Tāpat par mazāk ierobežojošu līdzekli, kas ļautu legītīmo mērķi sasniegt tādā pašā kvalitātē, nav uzskatāma atļauja būvspeciālistiem ar pirmā līmeņa augstāko profesionālo izglītību turpināt patstāvīgās prakses tiesību īstenošanu bez jebkādam papildu pārbaudēm. Satversmes tiesa atzīst, ka

profesionāla darbība noteiktās nozarēs var būt saistīta ar paaugstinātu citu cilvēku drošības risku, tāpēc ir īpaši svarīgi, lai tajās nodarbinātie speciālisti pēc iespējas pilnīgāk pārzinātu savu pienākumu saturu un izturētos pret tiem ar atbilstošu rūpību. Par šādu jomu uzskatāma arī būvniecība (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 18. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2018-13-03 12.2. punktu*). Izglītības prasības ir noteiktas ar mērķi nodrošināt būvdarbu kvalitāti un drošumu, proti, fundamentālas sabiedrības intereses, un tādēļ nav pieļaujama šo prasību atlikšana līdz tam brīdim, kad darbu nozarē uzsāks personas, uz kurām paaugstinātās prasības attieksies kā uz jaunajiem speciālistiem, kuri nomainīs iepriekšējos speciālistus. Arī Ekonomikas ministrija norādījusi, ka sabiedrības drošības, vides aizsardzības un energoefektivitātes interesēs ir tas, lai projektēšanas pakalpojumu sniegtu speciālists ar atbilstošām (paaugstinātām) zināšanām, tādēļ nebūtu pieļaujama prasītās izglītības iegūšanai noteiktā pārejas perioda turpināšanās nesamērīgi ilgi. Šajā laika posmā potenciāli būtu apdraudēta sabiedrības drošība vai vide (*sk. lietas materiālu 12. sēj. 28. lp.*). Savukārt fakts, ka darba grupas sēdēs netika izskatīta vai nebija pieejama statistika, kas apliecinātu to, ka pirmā līmeņa augstāko profesionālo izglītību ieguvušo būvinženieru darbs nav tik kvalitatīvs kā otrā līmeņa augstāko profesionālo izglītību ieguvušo būvinženieru darbs, nenozīmē to, ka likumdevējs nevarētu rīkoties atbilstoši piesardzības principam un veicināt arvien augstākas kvalitātes nodrošināšanu visā nozarē. Turklāt pretējs risinājums varētu neatbilst reglamentētās profesijas būtībai, jo pieļautu to, ka attiecīgajā nozarē ilgstoši strādā speciālisti ar zemāku kvalifikāciju nekā tā, ko prasa profesijas reglamentācija.

Tāpat ir būtiski ņemt vērā, ka tieši tām personām, kas pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību ieguvušas pirms vairākiem gadiem vai pat vairākām dekādēm, jo īpaši vajadzētu paaugstināt savas zināšanas atbilstoši jaunākajiem standartiem. Kvalifikācijas celšanas kursi pēc to kvalitātes, apjoma, kā arī eksaminācijas un citiem aspektiem nav pielīdzināmi augstākās izglītības standartiem. Turklāt, kā tika atzīts arī darba grupas sēdēs, šādi kursi nav organizēti vienotas sistēmas ietvaros un to ne vienmēr ir bijusi pārbaudāma (*sk., piemēram, darba grupas 2012. gada 19. marta sēdes audioierakstu no 00:45:13 un 2013. gada 5. jūnija sēdes audioierakstu no 00:43:46*).

Savukārt individuāla eksaminācija, kurā tiktu pārbaudītas katra speciālista zināšanas un noskaidrots, vai tam nepieciešams apgūt otrā līmeņa augstāko profesionālo izglītību, ne vien neļautu tādā pašā kvalitātē sasniegt leģitīmo mērķi – panākt vispārēju zināšanu līmeņa un attiecīgi darba kvalitātes paaugstināšanu, tai nodrošinot citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzību – un neatbilstu reglamentētās profesijas dabai, bet arī uzliktu nesamērīgu slogu valsts finanšu un citiem resursiem.

Tātad nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

23. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 23. punktu*).

Demokrātiskā tiesiskā valstī, izdarot grozījumus normatīvajos aktos, likumdevējam ir pienākums vispusīgi un pilnvērtīgi apsvērt un paredzēt saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu. Šādos gadījumos, ja tas nepieciešams, ir jānosaka arī saprātīgi termiņi jauno prasību izpildei. Tādā veidā tiek nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personu tiesisko palāvēību un sabiedrības gūto labumu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 12. punktu*). Saprātīgs pārejas periods ir viens no līdzekļiem, kā nodrošināt saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2002-12-01 secinājumu daļas 2. punktu*). Pienākums paredzēt saprātīgu pārejas periodu ir nepieciešams galvenokārt tādēļ, ka persona, palāujoties uz konkrētu normatīvo regulējumu un tajā ietvertajām tiesībām, ir iekārtojusi savu dzīvi, veidojusi nākotnes plānus u. tml. Pārejas periods ir nepieciešams, lai persona varētu pārorientēties atbilstoši kārtībai, kas paredzēta jaunajā tiesiskajā regulējumā (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 25. punktu*).

Satversmes tiesa atzinusi: izvērtējot tādas normas atbilstību tiesiskās palāvēības principam, kura paredz personai pienākumu noteiktā termiņā izpildīt izglītības prasības nodarbinātības turpināšanai, jāņem vērā, ka pāreja uz jauno regulējumu ir saudzējoša, ja studijām atvēlētais laiks ir pietiekami ilgs, lai būtu reālas iespējas papildus darba pienākumu veikšanai iegūt likumdevēja prasīto izglītību. Turklāt pārejai būtu jāparedz pietiekami elastīgas iespējas uz laiku pārtraukt studijas, ja tas nepieciešams, piemēram, svarīgu ģimenes apstākļu, veselības stāvokļa vai īslaicīgu materiālu grūtību dēļ (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 24.–24.2. punktu*).

Papildus tam izskatāmajā lietā izteikti arī dažādi argumenti par to, kuras izglītības programmas absolvēšana būtu jāvusi personām turpmāk īstenot patstāvīgās prakses tiesības noteiktajā nozarē. Satversmes tiesa nevērtēs konkrētās Pieteikuma iesniedzēja izraudzītās studiju programmas atbilstību normatīvajām prasībām, tomēr ir jānoskaidro, vai personām bija pietiekami plašas iespējas iegūt attiecīgu izglītību.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs:

1) kāda izglītība personai bija jāiegūst, lai izpildītu apstrīdētajā normā noteikto pienākumu iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību;

2) vai apstrīdētajā normā noteiktais pārejas periods nodrošināja saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu, proti, vai personai bija reālas iespējas šādā laika posmā attiecīgo izglītību iegūt.

24. Pieteikuma iesniedzējam atbilstoši apstrīdētajai normai patstāvīgas prakses turpināšanai projektēšanā bija laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim jāiegūst Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punktā noteiktā otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība. Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 30. decembrim, personām, kas vēlējās arī turpmāk īstenot patstāvīgu praksi projektēšanā, izvirzīja prasību iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvinženiera studiju programmā. Šis pats punkts redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 31. decembra, šādas prakses turpināšanai izvirza prasību iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvniecības vai saistītā inženierzinātņu studiju programmā.

Izglītības un zinātnes ministrija lietā sniegusi informāciju, ka laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim Pieteikuma iesniedzējam bija iespēja iegūt vienu no šādām kvalifikācijām būvniecībā (otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību): 1) būvinženieris, studējot Latvijas Lauksaimniecības universitātes pilna laika klātienes vai nepilna laika neklātienes studijas programmā "Būvniecība"; 2) inženieris būvniecībā, studējot Rīgas Tehniskās universitātes pilna laika klātienes, nepilna laika klātienes vai nepilna laika neklātienes studiju programmā "Būvniecība" (*sk. lietas materiālu 12. sēj. 14. lp.*).

Rīgas Tehniskās universitātes Būvniecības inženierzinātņu fakultāte sniegusi informāciju, ka laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību tajā bija iespējams iegūt trijās būvniecības vai saistītās inženierzinātņu studiju programmās: profesionālajā bakalaura studiju programmā "Būvniecība", profesionālajā bakalaura studiju programmā "Transportbūves" un profesionālajā bakalaura studiju programmā "Siltuma, gāzes un ūdens tehnoloģija". Visas trīs programmas tiekot īstenotas pilna un nepilna laika klātienes studijās (*sk. lietas materiālu 12. sēj. 9.–10. lp.*). Savukārt Latvijas Lauksaimniecības universitāte sniegusi informāciju, ka laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim tajā bija iespējams iegūt kvalifikāciju "būvinženieris" divās studiju programmās – profesionālajā bakalaura programmā "Būvniecība", kas tiekot īstenota pilna laika klātienes studijās, un otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmā "Būvniecība", kas tiekot īstenota nepilna laika neklātienes studijās (*sk. lietas materiālu 12. sēj. 11.–12. lp.*).

Satversmes tiesa atzinusi, ka tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 16.2. punktu*).

Ekonomikas ministrija sniegusi informāciju, ka uz būvprakses sertifikātu projektēšanas specialitātē var pretendēt persona ar otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, kas iegūta atbilstoša virziena studiju programmā, ņemot vērā to, ka būvniecības studiju programmas ir veidotas ar specializāciju kādā no virzieniem. Vienlaikus nozīme esot arī apgūtajiem studiju kursiem. Līdz ar to uz būvprakses sertifikātu gandrīz katrā darbības sfērā varot pretendēt personas ar atšķirīgu otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Piemēram, laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 30. decembrim personai esot bijis pamats pajauties uz to, ka tā izpildīs tobrīd spēkā bijušo Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punkta prasību attiecībā uz ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmu projektēšanas sfēru, ja vides inženiera kvalifikācijas iegūšanai augstskolā būs apguvusi būvniecības nozares teorētiskos pamata kursus un attiecīgās jomas un darbības sfēras pamata kursus (*sk. lietas materiālu 12. sēj. 57. lp.*). Arī Ekonomikas ministrijas aptaujātās sertificēšanas institūcijas ir citstarp norādījušas, ka būvspeciālista sertifikāta pretendenta izglītības dokumentu jeb apgūto studiju kursu, to apjoma un prakses atbilstība būvniecībā sertificējamai jomai un sfērai tiek izvērtēta individuāli, kas nozīmējot arī katras studiju programmas individuālo izvērtējumu (*sk. lietas materiālu 12. sēj. 63., 66. un 69. lp.*). Citstarp sertifikācijas institūcijas norādījušas uz to praksē jau atzītām citām studiju programmām, kuras nebija norādījuši Izglītības un zinātnes ministrija (*sk. lietas materiālu 12. sēj. 66. un 69. lp.*).

Papildus tam 2020. gada 3. decembrī Saeima pieņēma likumu "Grozījumi Būvniecības likumā", kas stājās spēkā 2020. gada 31. decembrī. Ar šā likuma 1. panta sesto daļu tika grozīta Būvniecības likuma 13. panta piektā daļa, izsakot tās 1. punktu šādā redakcijā: "ieguvusi otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvniecības vai saistītā inženierzinātņu studiju programmā". Kā norādīts šo grozījumu anotācijā, spēkā esošā Būvniecības likuma 13. panta trešajā daļā un citviet ir noteikts, ka pastāvīgās prakses tiesības var iegūt arī personas, kuras ieguvušas izglītību ar būvniecību saistītā inženierzinātņu studiju programmā. Par šādām personām esot uzskatāmas visas tās personas, kuras studiju programmu ietvaros ir apguvušas būvju (tai skaitā inženiertīklu un būvju iekšējo inženiertīklu) projektēšanu vai būvju būvdarbu vadīšanu vai uzraudzību (piemēram, vides inženieris), kā arī inženierizpēti. Tādējādi ar šiem grozījumiem likumdevējs ir precizējis, ka Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punkta prasības persona var izpildīt, studējot dažādās

studiju programmās, kurās tiek apgūtas būvju projektēšanas, būvdarbu vadīšanas, būvdarbu uzraudzības vai inženierizpētes prasmes.

Ņemot vērā apstrīdētās normas piemērošanas praksi, kā arī tās faktisko mērķi – nodrošināt to, ka visi būvspeciālisti ar patstāvīgās prakses tiesībām būvniecības jomā reglamentētā profesijā projektēšanas specialitātē ir ieguvuši otrā līmeņa augstāko profesionālo izglītību tieši tiem nepieciešamajā nozarē, tādējādi uzlabojot šo speciālistu darba kvalitāti –, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas prasībām atbilstošu izglītību bija iespējams apgūt ne tikai būvniecības studiju programmu, bet arī citu tādu inženierzinātņu studiju programmu ietvaros, kuru atbilstību konkrētajai specialitātei izvērtētu attiecīgā sertifikācijas institūcija. Līdz ar to personām bija pieejamas vairākas studiju programmas, kurās tās varēja iegūt nepieciešamo izglītību.

25. Līdz ar to Satversmes tiesai jāizvērtē, vai apstrīdētajā normā noteiktais pārejas periods bija pietiekams studiju programmu apgūšanai.

25.1. Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim viņam bija iespēja iegūt Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punktā prasīto izglītību patstāvīgas prakses turpināšanai projektēšanā tieši viņa izraudzītajā nozarē – ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmu projektēšanā – Rīgas Tehniskajā universitātē vai Latvijas Lauksaimniecības universitātē piecus gadus ilgās klātienes studijās vai vismaz sešus gadus ilgās neklātienes studijās. Latvijas Lauksaimniecības universitāte esot atzinusi vairākus iepriekš apgūtos kursus, un tādēļ Pieteikuma iesniedzējam pirmajā studiju gadā nevajadzējis apgūt nevienu no studiju kursiem. Tomēr Latvijas Lauksaimniecības universitāte viņam neesot piedāvājusi iespēju uzsākt studijas no otrā studiju gada. Arī Augstskolu likuma 47. pants tobrīd vēl neesot bijis papildināts ar 1.¹ daļu, kas šobrīd paredz, ka studiju uzsākšana vēlākos studiju posmos notiek arī tad, kad ir atzītas iepriekš iegūtās zināšanas, prasmes un kompetences.

Tāpat Pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka, izskatot pirms 2014. gada 3. jūlijā pieņemtā likumprojekta "Grozījumi Būvniecības likumā" otrā lasījuma iesniegto priekšlikumu attiecināt prasību par otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību arī uz būvuzraugiem, darba grupā vairākkārt esot aktualizēta problēma ar būvspeciālistiem pieejamām studiju programmām, norādot gan uz pretimnākšanas trūkumu specializētu programmu izstrādē, gan uz to, ka nav izvērtēts reālais programmu piedāvājums, kas tad arī bijis viens no galvenajiem iemesliem priekšlikuma neatbalstīšanai. Attiecībā uz projektētājiem pieejamām programmām šādi apsvērumi vispār neesot vērtēti. Atbildīgās komisijas 2014. gada 11. jūnija sēdē, izskatot 2014. gada 3. jūlijā pieņemtajam

likumprojektam "Grozījumi Būvniecības likumā" iesniegto priekšlikumu pagarināt apstrīdētajā normā paredzēto pārejas periodu līdz 2020. gada 31. decembrim, esot izteiktas šaubas par to, vai izglītības programmas būs spējīgas uzņemt un nodrošināt būvspeciālistus ar tiem vajadzīgo izglītību. Taču diskusija par minēto jautājumu tā arī neesot turpināta, aprobežojoties ar secinājumu, ka piecu gadu termiņš ir pietiekams. Turklāt sēdē esot minēts, ka piecu gadu termiņš ir pietiekams arī studiju programmu izstrādāšanai, tomēr speciālas programmas projektētājiem un citiem būvspeciālistiem neesot izstrādātas.

Savukārt Latvijas Lauksaimniecības universitāte un Rīgas Tehniskā universitāte, sniedzot Satversmes tiesai informāciju par tām studiju programmām, kuras laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim bija pieejamas Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punktā prasītās izglītības ieguvei, norādījušas: šajā laikā personai bija iespēja iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību Rīgas Tehniskajā universitātē 4,5-5 gadu laikā, bet Latvijas Lauksaimniecības universitātē personām ar jau iegūtu pirmā līmeņa augstāko profesionālo izglītību – pat divu gadu laikā. Turklāt šajā laika posmā esot veikta gan iepriekšējā izglītībā sasniegto rezultātu, gan personas praktiskā darba pieredzes atzišana un tādējādi, pretēji pieteikumā norādītajam, esot bijis iespējams samazināt kopējo studiju ilgumu.

25.2. Lai gan studiju programmas ir vienotas savā veselumā, personai ir iespējas samazināt apgūstamo studiju kursu daudzumu. Proti, pastāv iespēja atzīt noteiktus studiju rezultātus, konkrētos gadījumos ļaujot pretendēt uz sākāt studijas vēlākos studiju posmos. Tāpat arī pēc imatrikulācijas ir iespējams atzīt noteiktas ārpus formālās izglītības apgūtās un profesionālajā pieredzē iegūtās zināšanas, prasmes un kompetences un iepriekšējā izglītībā sasniegto studiju rezultātus.

Augstskolu likuma 47. panta pirmā daļa redakcijā, kas ir spēkā no 2006. gada 6. aprīļa, paredz, ka studiju uzsākšana vēlākos studiju posmos ir iespējama tad, ja nokārtoti attiecīgās studiju programmas iepriekšējos posmos nepieciešamie pārbaudījumi citā augstskolā vai koledžā vai tos attiecīgajā augstskolā vai koledžā nokārto papildus. Ja šie nosacījumi ir izpildīti un augstskolai vai koledžai ir attiecīgas iespējas, tā nedrīkst atteikt pretendentu uzņemšanu vēlākos studiju posmos. Savukārt atbilstoši šā likuma 59.² pantam, kas ir spēkā no 2011. gada 14. jūlija, klausītājam jeb personai, kas ir reģistrējusies augstskolā vai koledžā atsevišķu studiju moduļu vai studiju kursu apguvei, ir tiesības uzkrāt ar apliecībām apstiprinātu studiju darba apjomu un, ja tai ir atbilstoša iepriekšējā izglītība, pieprasīt, lai augstskola vai koledža izvērtē darba apjoma atbilstību studiju programmām vai to posmiem, piešķirot par to attiecīgus kredītpunktus. Šā panta piektā daļa redakcijā, kas bija spēkā līdz

2018. gada 1. janvārī, citstarp noteica, ka augstskola vai koledža izvērtē personas iepriekšējā izglītībā vai profesionālajā pieredzē sasniegtus studiju rezultātus un, ja tie atbilst attiecīgas studiju programmas prasībām, atzīst tos, kā arī piešķir attiecīgus kredītpunktus. Ar 2017. gada 16. novembra grozījumiem šī panta daļa izteikta īsāk: "Iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu atzīšanas kārtību un kritērijus nosaka Ministru kabinets."

Ministru kabineta 2004. gada 16. novembra noteikumi Nr. 932 "Studiju uzsākšanas kārtība vēlākos studiju posmos" (turpmāk – Noteikumi Nr. 932), kas izdoti saskaņā ar Augstskolu likuma 47. panta trešo daļu, redakcijā, kas bija spēkā līdz 2018. gada 16. augustam, paredzēja, ka studijas vēlākos studiju posmos var uzsākt tie studējošie un personas, kuras ir apguvušas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā licencētu vai akreditētu augstākās izglītības studiju programmu vai tās daļu, ko apliecina augstskolas vai koledžas izsniegta izziņa. Šo noteikumu 7. punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2010. gada 1. janvāra līdz 2018. gada 16. augustam, paredzēja, ka persona, kura vēlas uzsākt studijas vēlākos studiju posmos, iesniedz augstskolā vai koledžā iesniegumu par reģistrāciju studijām noteiktā studiju programmā. Iesniegumam pievieno augstskolas vai koledžas izsniegto izziņu, kas apliecina, ka iepriekš apgūtā studiju programmas daļa nav mazāka par 40 kredītpunktiem jeb diviem semestriem. Atbilstoši šo noteikumu 8. punktam augstskola vai koledža salīdzina iepriekš apgūtos priekšmetus un to apjomu ar attiecīgās augstskolas vai koledžas studiju programmas atbilstošo daļu un norāda, kurus priekšmetus no iepriekš apgūtajiem var ieskaitīt un kuros jāņem vērā papildu pārbaudījumi.

Ministru kabineta 2012. gada 10. janvāra noteikumi Nr. 36 "Iepriekšējā izglītībā vai profesionālajā pieredzē sasniegtu studiju rezultātu atzīšanas noteikumi" (turpmāk – Noteikumi Nr. 36), kas bija izdoti saskaņā ar Augstskolu likuma 59.² panta piekto daļu un bija spēkā citstarp laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2018. gada 16. augustam, paredzēja, ka personai, kura vēlas, lai tiktu atzīti tās iepriekšējā izglītībā vai profesionālajā pieredzē sasniegtie studiju rezultāti, jāiesniedz augstskolā vai koledžā iesniegums par sasniegto studiju rezultātu atzīšanu. Šo noteikumu 20. punktā uzsvērts, ka persona, kas nav attiecīgās studiju programmas studējošais, pēc studiju rezultātu atzīšanas var tikt imatrikulēta šīs studiju programmas atbilstošā studiju posmā, ja nepieciešams, individuāli nosakot papildus apgūstamo studiju kursu vai studiju moduļu apjomu un attiecīgos pārbaudījumus. Citstarp šajos noteikumos uzsvērts, ka profesionālajā pieredzē sasniegtos studiju rezultātus var atzīt tikai tajā attiecīgās studiju programmas daļā, kuru veido prakse, turklāt šiem studiju rezultātiem jābūt sasniegtiem tajā profesionālās darbības jomā, kura atbilst studiju programmas izglītības tematiskajai jomai, vai tajā studiju programmas studiju kursā vai studiju modulī, kuru apgūstot iegūst praktiskas zināšanas, prasmes un kompetenci.

Savukārt ar 2017. gada 16. novembra likumu "Grozījumi Augstskolu likumā" Augstskolu likums tika papildināts ar 59.³ pantu, kas paredz ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto zināšanu, prasmju un kompetenču atzīšanu. Atbilstoši šā panta pirmajai daļai personas ārpus formālās izglītības apgūtās vai profesionālajā pieredzē iegūtās zināšanas, prasmes un kompetences tiek atzītas, ja tās atbilst attiecīgajā studiju programmā sasniedzamajiem studiju rezultātiem.

Vienlaikus ar šo grozījumu 2. pantu Augstskolu likuma 47. pants tika papildināts ar 1.¹ daļu, kas noteic, ka studiju uzsākšana vēlākos studiju posmos notiek arī tad, kad pretendents šā likuma 59.² un 59.³ pantā noteiktajā kārtībā ir atzītas iepriekš iegūtās zināšanas, prasmes un kompetences. Priekšlikumu par šādas normas ietveršanu likumprojektā iesniedza Izglītības un zinātnes ministrija, priekšlikuma pamatojumā norādot: personai ir tiesības uzsākt studijas vēlākos studiju posmos, ja tiek atzītas šīs personas iegūtās zināšanas, prasmes un kompetences, tāpēc priekšlikums paredz izveidot sasaisti, lai gan augstskolām un koledžām, gan personai būtu skaidras savas tiesības. Tādējādi, papildinot Augstskolu likuma 47. pantu ar 1.¹ daļu, ir precizēts tas, ka arī ārpus studiju programmām apgūto kursu un ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto zināšanu, prasmju un kompetenču atzīšanas rezultātā personai ir tiesības uzsākt studijas vēlākos studiju posmos.

Ņemot vērā minētos grozījumus Augstskolu likumā, Noteikumi Nr. 36 tika aizstāti ar Ministru kabineta 2018. gada 14. augusta noteikumiem Nr. 505 "Ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto kompetenču un iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu atzīšanas noteikumi", kas stājās spēkā 2018. gada 17. augustā. Šo noteikumu 5. punkts paredz, ka persona, kura vēlas, lai tiktu atzītas tās ārpus formālās izglītības apgūtās vai profesionālajā pieredzē iegūtās zināšanas, prasmes un kompetences, iesniedz augstskolā vai koledžā iesniegumu par zināšanu, prasmju un kompetenču atzīšanu, savukārt 7. punkts regulē iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu atzīšanas kārtību. Atbilstoši šo noteikumu 19. punktam komisijas lēmumu par ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto zināšanu, prasmju un kompetenču, kā arī par iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu atzīšanu vai atteikumu tos atzīt var apstrīdēt, iesniedzot iesniegumu attiecīgās augstskolas rektoram vai koledžas direktoram. Augstskolas rektora un koledžas direktora lēmumu var pārsūdzēt tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā.

Atbilstoši iepriekš minētajam kopš 2018. gada 17. augusta Noteikumu Nr. 932 2. punkts, 4. un 4.¹ punkts paredz, ka studijas augstskolā vai koledžā vēlākos studiju posmos iespējams uzsākt, pārejot no vienas augstskolas vai koledžas uz citu augstskolu vai koledžu vai citu

studiju programmu tajā pašā augstskolā vai koledžā vai atsākot studijas pēc pārtraukuma, vai tad, ja saskaņā ar noteikumiem par ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto kompetenču un iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu atzīšanu ir atzītas ārpus formālās izglītības apgūtās vai profesionālajā pieredzē iegūtās zināšanas, prasmes un kompetences vai iepriekšējā izglītībā sasniegtie studiju rezultāti. Atbilstoši minēto noteikumu 7.2. apakšpunktam persona, kura vēlas uzsākt studijas vēlākos studiju posmos, iesniedz augstskolā vai koledžā iesniegumu par reģistrāciju studijām noteiktā studiju programmā, kam jāpievieno augstskolas vai koledžas izsniegta izziņa, kas apliecina studiju programmas vai tās daļas apguvi, vai augstskolas vai koledžas lēmums par ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto zināšanu, prasmju un kompetenču, kā arī iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu atzīšanu. Saņemot šādu iesniegumu, augstskola vai koledža veic iepriekš apgūto priekšmetu salīdzināšanu un norāda, kurus priekšmetus no iepriekš apgūtajiem var ieskaitīt un kuros kārtojami papildu pārbaudījumi.

Tādējādi laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim personai bija iespēja uzsākt studijas vēlākos studiju posmos, ja tika atzīti tās iepriekšējā izglītībā vai profesionālajā pieredzē sasniegtie rezultāti. Savukārt kopš 2018. gada 17. augusta personai bija iespēja uzsākt studijas vēlākos studiju posmos arī tad, ja tika atzītas tās ārpus formālās izglītības apgūtās un profesionālajā pieredzē iegūtās zināšanas, prasmes un kompetences. Ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto kompetenču un iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu atzīšana iespējama arī pēc imatrikulācijas, un tādējādi jebkurā brīdī personai ir iespējams saīsināt studiju ilgumu. Turklāt persona šo savu tiesību aizsardzībai varēja vērsties arī administratīvajā tiesā.

25.3. Ņemot vērā minēto, laikā no 2014. gada 1. oktobra līdz 2020. gada 31. decembrim Pieteikuma iesniedzējam bija iespējas iegūt Būvniecības likuma 13. panta piektās daļas 1. punktā noteikto otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, izmantojot tiesības prasīt ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto kompetenču un iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu atzīšanu un šīs atzīšanas rezultātā citstarp uzsākot studijas vēlākos studiju posmos.

Būtiski ņemt vērā, ka arī Pieteikuma iesniedzējam, uzsākot studijas Latvijas Lauksaimniecības universitātē, tika atzīti iepriekš apgūtie studiju kursi 69,5 kredītpunktu apmērā, tādējādi būtiski samazinot apgūstamo studiju kursu apjomu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 46.–47. lp.*). Nepilna laika studijas ir studiju veids, kuram atbilst mazāk nekā 40 kredītpunkti akadēmiskajā gadā un mazāk nekā 40 akadēmiskās stundas nedēļā, savukārt pilna laika studijas – studiju veids, kuram atbilst 40 kredītpunkti

akadēmiskajā gadā un ne mazāk kā 40 akadēmiskās stundas nedēļā (*sk. Augstskolu likuma 1. panta 9. un 10. punktu*). Proti, Pieteikuma iesniedzējs ir saīsinājis savu studiju laiku par vismaz pusotru studiju gadu. Pēc Ministru kabineta 2018. gada 14. augusta noteikumu Nr. 505 "Ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto kompetenču un iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu atzīšanas noteikumi" spēkā stāšanās 2018. gada 17. augustā Pieteikuma iesniedzējam bija iespēja lūgt, lai tiek atzītas arī viņa ārpus formālās izglītības apgūtās vai profesionālajā pieredzē iegūtās kompetences, tādējādi potenciāli vēl samazinot apgūstamo kursu skaitu, tomēr šādu iespēju Pieteikuma iesniedzējs nav izmantojis.

Tāpat Pieteikuma iesniedzējs nebija lūdzis ļaut tam uzsākt studijas no vēlāka studiju posma. Proti, kā norādījusi Latvijas Lauksaimniecības universitāte, pašai personai ir aktīvi jāizrāda sava vēlme uzsākt studijas vēlākos studiju posmos, bet Pieteikuma iesniedzējs to neesot darījis (*sk. lietas materiālu 12. sēj. 87. lp.*). Arī no Noteikumu Nr. 36 regulējuma, kas bija spēkā brīdī, kad Pieteikuma iesniedzējs iesniedza pieteikumu studijām Latvijas Lauksaimniecības universitātē, izriet, ka imatrikulācija atbilstošā studiju posmā, kas var sekot studiju rezultātu atzīšanai, ir personas tiesības, kas īstenojamas sadarbībā ar konkrēto augstskolu.

No personas ir sagaidāma aktīva tās tiesību aizsardzība, un trūkumi savu tiesību apzināšanā un izmantošanā nenozīmē, ka pienākumu uzliedzotā tiesību norma būtu prettiesiska.

25.4. Satversmes tiesa piekrīt Pieteikuma iesniedzēja norādītajam argumentam, ka, apstrīdētajai normai tās sākotnējā redakcijā stājoties spēkā 2014. gada 1. oktobrī, personām, kas par to uzzināja tikai tajā brīdī, nebija iespējas uzsākt studijas tā paša gada rudenī. Tomēr apstrīdētā norma tika izsludināta jau 2013. gada 30. jūlijā. Jau no tā brīža personām, kas bija ieinteresētas savu pamattiesību aizsardzībā, vajadzēja rēķināties ar tām piemērojamām sekām. Tātad tās būtu varējušas uzsākt studijas vēl pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās. Savukārt 2014. gada 3. jūlija grozījumi apstrīdētajā normā pat uzlaboja Pieteikuma iesniedzēja situāciju.

Tāpat būtiska ir studiju programmas izvēle. Latvijas Lauksaimniecības universitāte norādījusi, ka personai ar pirmā līmeņa profesionālo izglītību būvniecībā bijusi iespēja uzsākt studijas otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmā "Būvniecība" pat no septītā semestra un kopumā studēt četrus semestrus (*sk. Latvijas Lauksaimniecības universitātes 2021. gada 29. oktobra vēstuli lietas materiālu 12. sēj. 11. lp.*). Lai gan šī programma ne visos gadījumos būtu būvspeciālistam, ņemot vērā tā izvēlētas darbības nozares specifiku, pati piemērotākā, proti, šī programma varētu tieši neatbilst personas izvēlētajai konkrētajai darbības specialitātei, tomēr formālā kritērija izpildi tā nodrošinātu. Savukārt tas, ka persona pati ir izvēlējusies kādu no citām studiju programmām, kurās papildus kārtojamo

kursu skaits ir lielāks, ir personas izvēles brīvības izpausme. Tomēr jebkurā gadījumā, kā tas redzams arī no Pieteikuma iesniedzējam atzīto kursu skaita, ar pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības ietvaros apgūto kursu atzišanu studiju gadu skaits samazinājās no sešiem (nepilna laika neklātienes gadījumā) vai pieciem gadiem uz vismaz četriem gadiem, turklāt studiju ilgums vēl varēja tikt saīsināts ar ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto kompetenču atzišanu.

Nemot vērā iepriekš minētos apstākļus, proti, iepriekšējā izglītībā sasniegto studiju rezultātu un ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto kompetenču atzišanas iespējamību, secināms, ka apstrīdētajā normā noteiktais pārejas periods bija pietiekami ilgs, lai personai būtu reālas iespējas iegūt prasīto izglītību, ja vien tā aktīvi izmantoja tai sniegtās iespējas un aizstāvēja savas tiesības.

Savukārt tas, ka nebija izveidotas speciālas studiju mērķprogrammas, kas ietvertu tikai tādus studiju kursus, kas nepieciešami personām ar pirmā līmeņa augstāko izglītību, nenozīmē, ka apstrīdētā norma būtu nesamērīga. Šādu studiju mērķprogrammu izveide radītu nesamērīgu apgrūtinājumu augstskolām un lielā daļā gadījumu nemaz nebūtu iespējama, ņemot vērā būvspeciālistu specialitāšu daudzveidību. Turklāt tieši šādas mērķprogrammas izveides mērķis – nodrošināt, ka personām nepieciešams apgūt tikai tos kursus, kuri nebija iekļauti to sākotnējā izglītībā vai praksē – tika sasniegts ar ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto kompetenču un iepriekšējā izglītībā sasniegto studiju rezultātu atzišanu.

Līdz ar to apstrīdētā norma paredzēja tiesiskās palāvēības principam atbilstošu pārejas periodu.

25.5. Papildus tam Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka apstrīdētajā normā noteiktās prasības attiecas tikai uz patstāvīgās prakses tiesībām, tomēr tas nenozīmē, ka personām tiesības uz nodarbinātību noteiktajā jomā tās plašākajā izpratnē būtu atņemtas pilnībā. Kā to norādījis arī Pieteikuma iesniedzējs, personām ar pirmā līmeņa augstāko profesionālo izglītību atbilstoši Vispārīgo būvnoteikumu 29.punktam ir iespēja strādāt kā projektētājiem un izstrādāt būvprojektus būvspeciālista (t. i., personas, kurai citstarp ir otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība) vadībā, kurš apstiprina, paraksta izstrādāto būvprojektu un uzņemas atbildību par to (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 7. lp.*). Proti, persona joprojām var nodarboties ar projektēšanu, bet nevar pieņemt vienpersoniskus lēmumus un uzņemties atbildību par būvprojektiem.

Turklāt Pieteikuma iesniedzējam, kā arī jebkurai citai personai ar pirmā līmeņa augstāko profesionālo izglītību joprojām ir iespēja iegūt patstāvīgās prakses tiesību iegūšanai nepieciešamo izglītību, citstarp izmantojot minētās tiesības uz ārpus formālās izglītības apgūto vai

profesionālajā pieredzē iegūto kompetenču un iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu, studiju kursu un kompetenču atzīšanu un šā procesa rezultātā – ja tiek izpildīti pārējie reglamentētās profesijas kritēriji – atgūstot patstāvīgas prakses tiesības.

Visbeidzot, apstrīdētās normas skartajām personām, tostarp Pieteikuma iesniedzējam, bija iespēja studēt valsts finansētajās studiju vietās, un tādējādi apstrīdētā norma nebūtu radījusi tām pārmērīgu finansiālu apgrūtinājumu.

Līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. pantam un 106. panta pirmajam teikumam.

26. Tā kā Satversmes tiesa ir atzinusi, ka apstrīdētā norma atbilst tiesībām uz nodarbinātības turpināšanu, tai jāturpina izvērtēšana, pārbaudot apstrīdētās normas iespējamo neatbilstību arī Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

27. Satversmes 91. panta pirmais teikums nosaka: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā." Tajā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Šis princips arī pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2020-05-01 8. punktu*). Tikai tad, ja tiek konstatēts, ka pastāv objektīvs un saprātīgs pamats, tiesiskās vienlīdzības princips pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, vai vienādu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 8. punktu*).

28. Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka, paredzot atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību pirms Būvniecības likuma spēkā stāšanās ieguvušas patstāvīgas prakses tiesības inženierizpētes specialitātē un projektēšanas vai būvekspertīzes specialitātē, viņam tiekot aizskartas Satversmes 91. pantā ietvertās tiesības. Attiecībā uz inženierizpētes specialitāti likumdevējs esot paredzējis, ka iegūto patstāvīgas prakses tiesību īstenošanu var turpināt bez ierobežojumiem. Turklāt attiecībā uz patstāvīgas prakses turpināšanu inženierizpētē esot atcelta ne tikai prasība pēc otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības, bet pat prasība pēc pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības. Šāda attieksme neesot samērīga.

Proti, sākotnēji apstrīdētā norma paredzējusi, ka personas, kuras līdz Būvniecības likuma spēkā stāšanās dienai ieguvušas patstāvīgas prakses

tiesības būvniecības jomā būvinženiera profesijā un kurām ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība būvinženiera studiju programmā, ir tiesīgas turpināt patstāvīgu praksi inženierizpētē, projektēšanā vai būvekspertīzē ne ilgāk kā līdz 2017. gada 31. decembrim (2020. gada 31. decembrim), bet ar 2020. gada 3. decembra likuma "Grozījumi Būvniecības likumā" stāšanās spēkā personām, kuras līdz Būvniecības likuma spēkā stāšanās dienai ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvinženiera profesijā un kurām ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība būvinženiera studiju programmā, patstāvīgās prakses inženierizpētē turpināšanai prasība pēc otrā līmeņa izglītības ieguves esot atcelta. Šādi tiekot pārkāpts tiesiskās vienlīdzības princips.

29. Lai pārbaudītu, vai apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) ir salīdzināmas un vai tās atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos;

2) vai apstrīdētais regulējums paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personām vai arī atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personām;

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir lēģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 33. punktu*).

30. Satversmes tiesa ir atzinusi: lai noteiktu, vai un kuras personu grupas atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, nepieciešams atrast galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-36-01 11. punktu*). Divas situācijas nekad nav pilnīgi identiskas. Tādēļ salīdzināšanai ir jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viens vai vairāki kopīgi elementi ar pārbaudāmo situāciju. Kopējam elementam ir jāapvieno abas situācijas zem viena virsējdziena (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-0103 7. punktu*). Turklāt Satversmes tiesai ir jāizvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka šādas personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 9. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-14-03 17.2. punktu*).

30.1. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas personas, kas ieguvušas patstāvīgas prakses tiesības inženierizpētes specialitātē un projektēšanas vai būvekspertīzes specialitātē.

Savukārt Saeima norāda, ka projektēšana un būvekspertīze nav salīdzināma ar inženierizpētes specialitāti, jo inženierizpētes specialitātē neesot nepieciešama jaunrade. Inženierizpētes uzdevums esot vien fiksēt esošā objekta faktisko stāvokli. Arī Ekonomikas ministrija norādījusi, ka inženierizpēte nav salīdzināma ar projektēšanu un būvekspertīzi. Obligātās izglītības prasības esot pakārtotas būvspeciālista veicamajiem pienākumiem un viņam nepieciešamajām prasmēm, kā arī atbildībai. Inženierizpētes uzdevums esot fiksēt esošā objekta faktisko stāvokli, bet projektēšanas un būvekspertīzes uzdevumu izpilde esot saistīta ar jaunradi.

30.2. Lai noskaidrotu, vai izskatāmajā lietā norādītās personu grupas ir salīdzināmas, Satversmes tiesa pārbaudīs tās vienojošās un to atšķirīgās pazīmes.

Atbilstoši Saeimas un pieaicināto personu norādītajiem argumentiem kā viens no aspektiem ir vērtējami personu ar patstāvīgās prakses tiesībām inženierizpētē, projektēšanā vai būvekspertīzē pienākumi, proti, specialitātes saturs, kā arī darba potenciālā bīstamība. Tomēr katra profesija vienmēr kādos aspektos atšķiras no citām; tas pats secināms attiecībā uz profesijas specialitātēm, tostarp specialitātēm, kurās iespējams iegūt patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā reglamentētā profesijā. Lēmumu par to, kuras nodarbošanās ir savstarpēji grupējamas, ir pieņēmis likumdevējs.

Būvniecības likuma 13. panta piektā daļa paredz, ka patstāvīgās prakses tiesības inženierizpētes, projektēšanas, būvdarbu vadīšanas, būvuzraudzības vai būvekspertīzes specialitātē var iegūt persona, kas citstarp ieguvusi otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvinženiera studiju (būvniecības vai saistītā inženierzinātņu studiju) programmā. Savukārt atbilstoši šā panta ceturtajai daļai patstāvīgās prakses tiesības būvdarbu vadīšanas un būvuzraudzības specialitātē iespējams iegūt arī ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Proti, attiecībā uz personām, kas pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās vēl nebija ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvinženiera profesijā, inženierizpētē, projektēšana un būvekspertīze tika atzītas par tādām specialitātēm, kurām nepieciešams vienāds kvalifikācijas standarts, un, nosakot šos izglītības standartus, šīs trīs jomas vienmēr tika apskatītas savstarpējā kopsakarā iepretim būvuzraugiem un būvdarbu vadītājiem, kuriem noteiktas zemākas pieļaujamās izglītības prasības.

Arī apstrīdētajā normā vairāk nekā septiņus gadus, proti, līdz 2020. gada 3. decembra likuma "Grozījumi Būvniecības likumā" spēkā stāšanās, šīm specialitātēm tika paredzēta vienāda patstāvīgās prakses tiesību saglabāšanas kārtība, proti, pienākums apgūt otrā līmeņa izglītību līdz 2020. gada 31. decembrim.

Likumdevēja norādītie argumenti par inženierizpētes potenciāli mazāko bīstamību varētu attiekties uz citādām izglītības prasībām, kas varētu tikt noteiktas personām, kuras vēl tikai vēlas iegūt patstāvīgās prakses tiesības konkrētajā specialitātē. Proti, ja inženierizpēte tiktu atzīta par mazāk bīstamu nozari, tad būtu saprotams, kāpēc tajā var darboties arī jaunie speciālisti ar pirmā līmeņa augstāko profesionālo izglītību. Tomēr, nosakot inženierizpētes, projektēšanas un būvekspertīzes specialitātē vienādu standartu patstāvīgās prakses tiesību sākotnējai ieguvei, tās ir atzītas par vienlīdz nozīmīgām būvniecības procesa kvalitātes un drošības garantēšanai. Uz to norādīts Būvniecības likuma 13. panta un apstrīdētās normas izstrādes ietvaros, un tas izriet arī no profesijas pienākumu apraksta: proti, nekvalitatīvi veikta inženierizpēte var radīt būtiskus būves drošuma apdraudējumus.

Tādējādi personas, kas bija ieguvušas pirmā līmeņa augstāko profesionālo izglītību un vēlējās turpināt patstāvīgu praksi inženierizpētē, projektēšanā vai būvekspertīzē, atradās vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

31. Apstrīdētā norma paredz dažādu attieksmi pret šīm personu grupām, tieši nosakot, ka personas, kuras līdz Būvniecības likuma spēkā stāšanās dienai ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvinženiera profesijā un kurām ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība būvinženiera studiju programmā, ir tiesīgas turpināt patstāvīgu praksi inženierizpētē bez laika ierobežojuma, bet projektēšanā vai būvekspertīzē – ne ilgāk kā līdz 2020. gada 31. decembrim.

Šā sprieduma 18. punktā Satversmes tiesa jau izvērtēja apstrīdētās normas un tās grozījumu, tostarp 2020. gada 3. decembra likuma "Grozījumi Būvniecības likumā", ar kuru apstrīdētā norma izteikta tās pēdējā un atšķirīgo attieksmi noteicošā redakcijā (turpmāk – Grozījumi), izstrādes un pieņemšanas procesu un secināja, ka šīs normas izdotas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, ir izsludinātas un pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Pieteikuma iesniedzējs nav izteicis argumentus par to, ka Grozījumu izstrādes un pieņemšanas procesā būtu pieļauti labas likumdošanas principa pārkāpumi. Grozījumu 6. punkts, ar ko citstarp tika grozīta apstrīdētā norma, bija ietverts jau sākotnējā likumprojektā Nr. 626/Lp13, kas tika iesniegts pirmajam lasījumam. Atbildīgā komisija izskatīja visus otrajam lasījumam iesniegtos priekšlikumus, bet trešajam lasījumam priekšlikumi netika iesniegti (*sk. citstarp atbildīgās komisijas 2020. gada 8. septembra sēdes audioierakstu*). Ieinteresētajām personām bija iespēja iesniegt savu viedokli, un tās to arī izmantoja (*sk. piemēram, atbildīgās komisijas 2020. gada 3. novembra audioierakstu un biedrības "Latvijas*

Būvuzņēmēju partnerība", Elektromontāžas vadošo darbinieku arodbiedrības un biedrības "Latvijas Elektroenerģētiku un Energobūvnieku asociācija" vēstules, pieejamas Saeimas likumprojektu datubāzē).

Ievērojot iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas pieņemšanas procesā nav konstatējami būtiski likumdošanas procedūras pārkāpumi.

Līdz ar to apstrīdētajā normā paredzētā atšķirīgā attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

32. Lai noteiktu, vai atšķirīgajai attieksmei, ko izraisa apstrīdētās normas, ir objektīvs un saprātīgs pamats, jāpārbauda, vai atšķirīgajai attieksmei ir legītims mērķis. Ja apstrīdētajā normā noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav legītīma mērķa, nav nepieciešams izvērtēt tās atbilstību samērīguma principam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16. punktu*).

Nosakot atšķirīgu attieksmi pret salīdzināmām grupām, pienākums uzrādīt un pamatot šādas atšķirīgās attieksmes legītīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi aktu, kurā šī attieksme noteikta (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.1 punktu*). Saeima savā atbildes rakstā uzsvēra, ka abas būvspeciālistu grupas nav salīdzināmas, tāpēc arī nav norādījusi, kāds, pēc tās ieskata, ir apstrīdētajā normā paredzētās atšķirīgās attieksmes legītīmais mērķis. Līdz ar to Satversmes tiesai ir pienākums izvērtēt visus lietas apstākļus un noskaidrot šāda mērķa esību vai – tieši pretēji – neesību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 23. punktu*).

32.1. No Grozījumu pieņemšanas materiāliem izriet, ka tiesības būvinžinieriem ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvinženiera studiju programmā turpināt patstāvīgu praksi inženierizpētē bez laika ierobežojuma netika īpaši pamatotas.

Proti, atbildīgās komisijas 2020. gada 5. maija sēdē Ekonomikas ministrijas pārstāvis paskaidroja, ka grozījumi nepieciešami, lai novērstu būvspeciālistu trūkumu. Saglabājot iepriekš spēkā esošo regulējumu, no ēku būvdarbu vadītājiem darbu zaudētu 22 %, no būvuzraugiem – 17 % būvspeciālistu; līdzīgi skaitļi esot arī pārējā būvdarbu vadīšanas un būvuzraudzības jomā (*sk. atbildīgās komisijas 2020. gada 5. maija sēdes audioierakstu no 01:00:29*). Pēc tam šajā sēdē Ekonomikas ministrijas pārstāvis norādīja, ka grozījumus nepieciešams pieņemt, lai nezaudētu būvspeciālistus, kas ir ieguvuši būvprakses sertifikātu un pierādījuši, ka zina savu arodu, it sevišķi tamdēļ, ka iepriekš iegūtā tehnikuma izglītība esot pielīdzināma pirmā līmeņa augstākajai izglītībai. Tomēr šie argumenti

attiecas tikai uz būvtechniķiem un ar tiem saistītajiem grozījumiem Būvniecības likuma pārejas noteikumu 3. punktā, bet ne inženierizpētes veicējiem un – attiecīgi -apstrīdēto normu.

Tāpat atbildīgās komisijas 2020. gada 3. novembra sēdē, atbildot uz biedrības "Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācija" ierosinājumu, Ekonomikas ministrijas pārstāve uzsvēra, ka nav pieļaujams apstrīdētajā normā noteikt termiņa pagarinājumu arī attiecībā uz projektētājiem, jo pamatojums ļaut iepriekš strādājušo būvtechniķu darbību būvuzraugu un būvdarbu vadītāju profesijā bez termiņa ierobežojuma esot piesaistīts tieši šai profesijai pieprasītajai pirmā līmeņa izglītībai, "kas gan satura, gan ilguma ziņā korelē ar profesionālo būvtechniķu izglītību" (*sk. atbildīgās komisijas 2020. gada 3. novembra sēdes audioierakstu no 00:07:45*). Savukārt attiecībā uz inženierizpēti un projektēšanu esot prasīta otrā līmeņa augstākā izglītība, līdz ar to šajās nozarēs nevarot pielīdzināt būvtechniķu izglītības saturu un ilgumu (*sk. atbildīgās komisijas 2020. gada 3. novembra sēdes audioierakstu no 00:08:07*). Pretēji jau pirmajā redakcijā piedāvātajam un arī turpmākajos lasījumos apspriestajam Grozījumu 6. panta un attiecīgi arī apstrīdētās normas tvērumam Ekonomikas ministrijas pārstāvji vai citi atbildīgās komisijas sēdes dalībnieki neskaidroja to, kāpēc izņēmumi no izglītības prasībām attiecināmi arī uz inženierizpētes veicējiem, tā vietā pat tieši uzsverot, ka personas, kas nebūs ieguvušas attiecīgo izglītību, vairs nevarēs strādāt ar patstāvīgās prakses tiesībām kā projektētāji, būvekspertīzes veicēji un inženierizpētes veicēji (*sk. atbildīgās komisijas 2020. gada 3. novembra sēdes audioierakstu no 00:08:50*).

Proti, šie argumenti pēc būtības bija izteikti attiecībā uz Grozījumu 6. panta pirmo daļu, proti, Būvniecības likuma pārejas noteikumu 3. panta grozījumiem, kas skāra personas, kuras līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai bija ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvtechniķa profesijā, bet nebija ieguvušas šā likuma 13. pantā noteikto izglītību, un kurām attiecīgi tika piešķirtas tiesības turpināt patstāvīgu praksi būvdarbu vadīšanā vai būvuzraudzībā. Tomēr šie argumenti nepamato ne grozījumus pārejas noteikumu 4. punktā, ne to, kāpēc ar grozījumiem pārejas noteikumu 3. punktā patstāvīgo praksi inženierizpētē bez termiņa ierobežojuma ļauts turpināt arī personām, kas ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvtechniķa profesijā. Proti, likumdevējs nav tieši pamatojis to, kāpēc patstāvīgo praksi inženierizpētē jāļauj turpināt personām, kas ieguvušas par otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību zemāku izglītību.

32.2. Arī Saeimas sēdē, kurā likumprojekts tika izskatīts trešajā lasījumā, izskanējušais un likumprojekta anotācijā norādītais arguments, ka apstrīdētās normas nepieciešamas, lai novērstu būvspeciālistu (tostarp personu, kas ir tiesīgas veikt inženierizpēti) trūkumu, nav uzskatāms par atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi (*sk. likumprojekta Nr. 626/Lp13*

anotāciju un Saeimas 2020. gada 3. decembra sēdes stenogrammu). Proti, no likumprojekta anotācijas izriet, ka inženierizpēte tomēr tajā aptverta ar nolūku, lai gan tas ir pretrunā ar turpmākajiem normas nepieciešamības pamatojumiem, kas tika apskatīti iepriekš. Tomēr mērķis novērst būvspeciālistu trūkumu klaji disonē ar apstrīdētās normas sākotnējo mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība – un to nemaz vairs neļauj sasniegt.

Turklāt bažas par būvspeciālistu trūkumu tika izteiktas attiecībā uz visām nozarēm. Piemēram, biedrība "Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācija" gan rakstveidā, gan atbildīgās komisijas sēdē norādīja, ka būtu nepieciešams vienkāršot pārejas periodu attiecībā uz elektrotīklu (inženiertīklu) projektētājiem, jo atbilstoši aktuālajiem datiem aptuveni 80 % elektrotīklu projektētāju noteiktajā laika periodā nav paspējuši iegūt attiecīgo izglītību un tirgus saskarsies ar grūtībām (*sk. atbildīgās komisijas 2020. gada 3. novembra sēdes audioierakstu no 00:05:10*). Tomēr Ekonomikas ministrija norādīja, ka šādu priekšlikumu neatbalsta, jo tas neesot precizējošs, bet gan saturisks un konceptuāls; diskusijas esot bijušas par tiesību saglabāšanu būvtehnikiem, taču būvspeciālistiem esot nepieciešama augstākā izglītība (*sk. atbildīgās komisijas 2020. gada 3. novembra sēdes audioierakstu no 00:06:39*).

Visbeidzot, šis jebkurā gadījumā būtu tikai normas jeb grozījumu pieņemšanas mērķis, bet ne atšķirīgo attieksmi pamatojošs mērķis.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertajai atšķirīgajai attieksmei nav leģitīma mērķa un tā neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

33. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas, ja tiesa nav noteikusi citādi. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktam Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, zaudē spēku.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, pēc konstitucionālās sūdzības ierosinātā lietā jāņem vērā tas, ka tiesas uzdevums ir pēc iespējas novērst personas pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Vienlaikus Satversmes tiesai jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2020-14-01 14. punktu*).

Lai varētu novērst tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu, likumdevējam nepieciešams veikt padziļinātu un kompleksu izpēti un veikt noteiktas konceptuālas izvēles. Līdz ar to likumdevējam ir nepieciešams saprātīgs laiks jauna regulējuma noteikšanai.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmo teikumu **par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 106. panta pirmajam teikumam.**

2. Atzīt Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmo teikumu **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2023. gada 1. janvāra.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas

Rīgā 2022. gada 2. maijā

lietā Nr. 2021-27-01

"Par Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam".

1. Satversmes tiesa 2022. gada 21. aprīlī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2021-27-01 "Par Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmo teikumu par atbilstošu Satversmes 1. pantam un 106. panta pirmajam teikumam, bet neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2023. gada 1. janvāra.

Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Piekrītu, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Proti, pievienojos Satversmes tiesas secinājumam, ka atšķirīgajai attieksmei pret personām, kas bija ieguvušas pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un vēlējās turpināt patstāvīgu praksi inženierizpētē, projektēšanā vai būvekspertīzē, nav legītīma mērķa.

Tomēr nepiekrītu tam, ka apstrīdētā norma pieņemta, ievērojot labas likumdošanas principu. Līdz ar to nepiekrītu arī tam, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un atbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam, tostarp Satversmes 1. panta tvērumā ietilpstošajam tiesiskās palāvības principam.

3. Atbildīgā komisija priekšlikumā pieņemt apstrīdēto normu noformulēja pārejas noteikumu par pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību ieguvušo būvspeciālistu tiesībām turpināt patstāvīgo praksi noteiktā pārejas periodā. Tas nozīmē, ka pēc šā pārejas perioda beigām arī tām personām, kuras iepriekš ir ieguvušas pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un izmantojušas patstāvīgās prakses tiesības projektēšanā vai būvekspertīzē, nepieciešams iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Priekšlikums iesniegts Saeimai tikai pirms likumprojekta trešā lasījuma, kurā tas tika atbalstīts.

3.1. Ikvienam lēmumam, kas attiecas uz valsts un sabiedrības dzīvē nozīmīgu jautājumu, Satversme izvirza noteiktas procesuālas prasības, kas nodrošina lēmumu pieņemšanu atbilstoši demokrātiskās un tiesiskās valsts principiem (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 3. februāra sprieduma lietā Nr. 2011-11-01 11.2. punktu*). Demokrātiskā tiesiskā valstī procesam, kurā tiek pieņemts tāds normatīvais tiesību akts, kas ierobežo personas pamattiesības, vajadzētu sabiedrībā viest pārliecību, ka pieņemtais akts ir tiesisks. Sabiedrībā jāveidojas pārliecībai par to, ka apstrīdētās normas pieņemšanas gaitā nepieciešamība ierobežot Satversmē noteiktās pamattiesības ir rūpīgi izsvērtā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 17.2. punktu*). Proti, likumdošanas procesam jāatbilst normatīvajos aktos noteiktajām formālajām prasībām, kā arī jāveicina personu uzticēšanās valstij un tiesībām (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 21.3. punktu*).

No demokrātiskās tiesiskās valsts pamatnormas atvasinātais tiesiskās valsts princips ietver noteiktas prasības arī attiecībā uz likumdošanas procesu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 3. februāra sprieduma lietā Nr. 2011-11-01 11.2. punktu*). Labas likumdošanas principa ievērošana sekmē to, ka sabiedrībā veidojas pārliecība par pieņemto lēmumu tiesiskumu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.1. punktu*).

Arī tad, ja priekšlikumi Saeimai ir iesniegti tikai pirms likumprojekta izskatīšanas trešajā lasījumā, likumdevējam ir pienākums ievērot labas likumdošanas principu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.2. punktu*).

3.2. Piekřītu Sprieduma 18.1. punktā secinātajam: "fakts, ka priekřlikums pieņemt apstrīdēto normu Saeimai tika iesniegts tikai pirms likumprojekta treřā lasījuma, pats par sevi nenozīmē, ka likums, kurā řis priekřlikums iestrādāts, būtu pieņemts neatbilstošā kārtībā."

Tomēr tad, ja priekřlikums likumprojektam iesniegts tikai pirms tā treřā lasījuma Saeimā, darba grupai, atbildīgajai komisijai, ieinteresētajām personām un Saeimas deputātiem paliek mazāk laika iepazīties ar řā priekřlikuma saturu, izvērtēt tā pamatotību, pārbaudīt tā atbilstību vispārējiem tiesību principiem un citām augstāka juridiska spēka tiesību normām, kā arī apspriest alternatīvu risinājumu iespējamību.

Savās atsevišķajās domās lietā Nr. 2019-12-01 "Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas treřā teikuma, 56. panta treřās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 105. un 112. pantam" jau norādīju, ka aktuāls ir jautājums par to, kādu priekřlikumu iesniegšana vispār būtu pieļaujama pirms likumprojekta treřā lasījuma Saeimā. Bijuřais Valsts prezidents Raimonds Vējonis 2019. gadā iesniedza

priekšlikumus likumprojektam par grozījumiem Saeimas kārtības rullī. Citstarp viņš aicināja šo likumu papildināt ar normu, kas paredzētu, ka likumprojekta izskatīšanai trešajā lasījumā iesniedzami tikai tādi priekšlikumi, kas ir saistīti ar likumprojektu vai tā otrajā lasījumā atbalstītajiem priekšlikumiem. Arī vairāki eksperti, tostarp *Dr. iur. Jānis Pleps* un *Dr. iur. Aivars Endziņš*, norādījuši, ka trešajā lasījumā būtu pieļaujama jau iepriekš apspriestā likumprojekta pieslīpēšana, nevis konceptuāli jaunu priekšlikumu izskatīšana (*sk.: Laganovskis G. Priekšlikumu iesniegšana likumprojektiem 3. lasījumā. Vai ierobežojama? LV portāls, 2018. gada 27. februāris. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/293684-priekšlikumu-iesniegšana-likumprojektiem-3-lasijuma-vai-ierobežojama-2018>*).

Lai arī Sprieduma 18.2. punktā norādīts, ka priekšlikums pieņemot apstrīdēto normu apspriests vairākās atbildīgās komisijas sēdēs, priekšlikumu iesniegšana pirms likumprojekta trešā lasījuma var nozīmēt laika un diskusiju ierobežojumus. Tādēļ šādas procedūras izmantošana būtu atbilstoša, izskatot iepriekš apspriestus vai tehniska rakstura priekšlikumus, kas neprasa padziļinātu ietekmes izvērtējumu. Taču gadījumos, kad priekšlikumā piedāvāts pieņemt iepriekš neapspriestu tiesību normu, likumdevējam būtu jānodrošina, ka Saeimas deputātiem un ieinteresētajām personām ir pietiekami daudz laika iepazīties ar priekšlikuma saturu, izvērtēt un apspriest tā ietekmi uz Satversmē ietvertajām pamattiesībām, kā arī atbilstību vispārējiem tiesību principiem.

3.3. Satversmes tiesa Sprieduma 18.2. punktā, argumentējot, kādēļ priekšlikuma iesniegšana pirms trešā lasījuma nenozīmē labas likumdošanas principa pārkāpumu, citstarp norādīja: "[...] loģiski ir saprotams, ka priekšlikumi par pārejas noteikumiem tiek iesniegti kopā ar priekšlikumiem par normām, attiecībā uz kurām šie pārejas noteikumi būtu nepieciešami, vai arī nākamajam lasījumam pēc šādu pamata noteikumu apspriešanas. Vēl jo vairāk – parasti tādos gadījumos, kāds ir arī izskatāmais gadījums, pieņemtie pārejas noteikumi atliek pamata tiesību normās noteiktā ierobežojuma spēkā stāšanos attiecībā uz kādu personu grupu, proti, nodrošina tai labvēlīgākas situācijas saglabāšanu, nevis jaunus ierobežojumus. Tātad šādu priekšlikumu iesniegšanas un attiecīgi pieņemšanas, tostarp trešajā lasījumā, brīdis nenozīmē labas likumdošanas principa pārkāpumu."

Tomēr demokrātiskā tiesiskā valstī, izdarot grozījumus normatīvajos aktos, likumdevējam ir citstarp jāievēro tiesiskās palāvēības princips un vispusīgi un pilnvērtīgi jāapsver un jāparedz saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu. Tādā veidā tiek nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personu tiesisko palāvēību un sabiedrības gūto labumu. Prasība ievērot labas likumdošanas principu attiecas arī uz normatīvā tiesību akta daļu – pārejas noteikumiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta*

sprieduma lietā Nr.2020-30-01 12. un 15.punktu). Tāpat labas likumdošanas princips ir attiecināms uz jebkāda satura tiesību normu pieņemšanu, arī tādu normu pieņemšanu, kuras nodrošina personai labvēlīgāku tiesisko regulējumu. Līdz ar to priekšlikumam pieņemt apstrīdēto normu jeb noteikt pāreju uz jauno tiesisko regulējumu personām, kuras jau ieguvušas pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un vēlējās turpināt patstāvīgu praksi, vajadzēja būt vispusīgi un pilnvērtīgi apsvērtam. Proti, likumdevējam bija pienācīgi jālīdzsvaro šo personu tiesiskā palābība uz to, ka tās varēs turpināt patstāvīgo praksi, ar sabiedrības interesēm būvniecības procesā.

Vispārīgā prasība iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību patstāvīgās prakses tiesību īstenošanai inženierizpētē, projektēšanā vai būvekspertīzē bija ietverta priekšlikumos, kas iesniegti likumprojekta otrajam un trešajam lasījumam. Jau šo priekšlikumu gatavošanas laikā likumdevējam bija vispusīgi un pilnvērtīgi jāapsver topošās tiesību normas ietekme uz pastāvošajām tiesiskajām attiecībām un nepieciešamība pēc saudzējošas pārejas uz jauno tiesisko regulējumu. Tādējādi faktam, ka vēl nebija apspriesti pamata noteikumi, kas norāda uz saudzējošas pārejas nepieciešamību, nav izšķirošas nozīmes.

3.4. Sprieduma 18.2. punktā norādīts, ka "jau pirmajam lasījumam sagatavotajā likumprojektā bija ietverts pārejas noteikumu 3. punkts tādā redakcijā, kas paredzēja, ka personas, kuras līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai ieguvušas arhitekta prakses vai būvprakses sertifikātus, var patstāvīgi praktizēt būvniecības jomās, kurās tās ieguvušas attiecīgos būvprakses sertifikātus, līdz to derīguma termiņa beigām. Attiecībā uz šo normu tika iesniegti vairāki priekšlikumi, citstarp priekšlikums atļaut personām, kas iepriekš ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības būvniecības jomā būvtehniķa profesijā, turpināt patstāvīgo praksi līdz 2015. gada 31. decembrim, ko atbildīgā komisija atbalstīja. [...] Proti, lai gan līdz tam brīdim vēl nebija iesniegti priekšlikumi par izglītības prasību paaugstināšanu būvinženieriem līdz otrajam profesionālās augstākās izglītības līmenim, jau bija sākušās debates par to, ka izmaiņu gadījumā iepriekš sertificēto speciālistu tiesības turpināt patstāvīgo praksi būs ierobežotas."

Šādam argumentam nevaru pievienoties. Atbilstoši labas likumdošanas principam likumdevējam jānodrošina tas, ka ikviena tiesību norma tiek pieņemta atbilstošā procedūrā. Šie pārejas noteikumi bija piesaistīti sākotnējai 11. (13.) panta redakcijai, kas paredzēja izglītības prasību paaugstināšanu noteiktiem būvspeciālistiem un neaptvēra būvinženierus ar pirmā augstākās izglītības līmeņa sertifikātu, bet aptvēra tos būvspeciālistus, kuri bija ieguvuši sertifikātu par vidējo izglītību. Fakts, ka likumdevējs jau ir apspriedis šķietami līdzīgu tiesību normu, neatbrīvo likumdevēju no pienākuma nodrošināt pilnvērtīgas diskusijas par katru pieņemamo tiesību

normu. Katra tiesību norma rada atšķirīgas tiesiskās sekas un ietekmē dažādus tiesību subjektus.

Tādējādi fakts, ka priekšlikums pieņemt apstrīdēto normu iesniegts tikai pirms likumprojekta trešā lasījuma, pats par sevi nenozīmē labas likumdošanas principa pārkāpumu, tomēr var veicināt šā principa pārkāpumu un tādēļ ir ņemams vērā, vērtējot to, vai apstrīdētā norma pieņemta atbilstošā procedūrā.

4. No labas likumdošanas principa izrietošās prasības ir labas likumdošanas principa konkretizācijas elementi, kas citstarp dod iespēju saprast, kāpēc likumdevējs noteicis konkrētu pamattiesību ierobežojumu un kādu apsvērumu dēļ šāds ierobežojums demokrātiskā tiesiskā valstī ir pieļaujams (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 24.2. punktu*). Nosakot pārejas noteikumus, labas likumdošanas princips uzliek likumdevējam pienākumu pārliecināties par to ietekmi uz jau pastāvošajām tiesiskajām attiecībām un nodrošināt personas un sabiedrības interešu mijiedarbību tieši pārejas periodā, kad personai ir jāpārkārtos sava rīcība atbilstoši jaunajiem apstākļiem (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 15. punktu*).

Piekrītu Sprieduma 19. punktā secinātajam, ka apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir vērst uz to, lai paaugstinātu pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību ieguvušo un patstāvīgu praksi projektēšanā īstenojošo personu izglītības, kā arī no tās izrietošo prasmju, kompetenču un zināšanu līmeni. Tāpat piekrītu, ka apstrīdētā norma kalpo tam, lai būtu nodrošināta būvprojekta kvalitāte un atbilstība normatīvajiem aktiem un attiecīgi arī gan būves kvalitāte un drošums, gan arī citu cilvēku tiesības, tostarp tiesības uz dzīvību, veselību un labvēlīgu vidi.

Likumdevējam ir rīcības brīvība paaugstināt profesionālās izglītības prasības, lai nodrošinātu būvprojektu kvalitāti un atbilstību normatīvajiem aktiem un tādējādi arī būves kvalitāti un drošumu. Tomēr, pieņemot šādu tiesisko regulējumu, likumdevējam ir jāievēro no labas likumdošanas principa izrietošās prasības un jāpamato, kādēļ personām ar jau iepriekš iegūtu būvprakses sertifikātu un patstāvīgās prakses tiesībām būtu nepieciešams noteikt pienākumu iegūt otrā līmeņa augstāko izglītību. It sevišķi ņemot vērā Sprieduma 15. punktā uzsvērto nodarbinātības nozīmi personas dzīvē, likumdevējs nedrīkstētu tiesības uz nodarbinātību ierobežot bez īpaša pamatojuma. Protams, personas nevar paļauties uz to, ka vienmēr varēs turpināt darbu uzsāktajā profesijā, nemainoties ar to saistītajām izglītības un citām prasībām. Tomēr šādiem personas tiesību ierobežojumiem jābūt rūpīgi apsvērtiem, līdzsvarojot personas un sabiedrības intereses, kā arī pienācīgi pamatojot ierobežojumu nepieciešamību.

4.1. Nav noliedzams tas, ka no būvinženiera kvalifikācijas ir atkarīga būves kvalitāte un drošība. Tomēr no apstrīdētās normas un Būvniecības likuma 13. panta izstrādes materiāliem neizriet, ka pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību ieguvušo un nozarē jau vairākus gadus strādājušo būvinženieru darba kvalitāte būtu zemāka nekā tām personām, kuras jau sākotnēji bija ieguvušas otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Proti, likumdevējs nav pamatojis, ka tieši to būvspeciālistu darba kvalitāte, kuriem ir pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība, būtu šķērslis kvalitatīva būvniecības procesa nodrošināšanai. Arī Tieslietu ministrija savā viedoklī norādījusi, ka no likumprojekta anotācijas nav saprotams konkrēto apstrīdētajā normā ietverto prasību noteikšanas pamatojums – nav pamatota nepieciešamība paaugstināt šīs prasības, nav izvērtētas konkrētajā jomā identificētās problēmas, nav izanalizēti riski, kas rastos tādā gadījumā, ja prasības netiktu paaugstinātas, nav vērtētas alternatīvas un samērīgums (*sk. Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 113.–115. lp.*).

Tāpat likumdevējs nav pamatojis to, ka attiecīgajām personām trūktu savai profesionālajai darbībai nepieciešamo fundamentālo zināšanu, kuras attiecīgi būtu jāiegūst. Šādu nozarē jau strādājušo speciālistu praktisko un teorētisko zināšanu novērtējums netika veikts. To apstiprinājusi arī Ekonomikas ministrija darba grupas sēdē, norādot, ka nav konstatēts, ka lielākās projektēšanas problēmas būtu personām ar pirmā līmeņa augstāko izglītību, proti, "šādu datu vispār nav un attiecīgi par tiem vispār nevar runāt" (*sk. darba grupas 2013. gada 5. jūnija sēdes audioierakstu*). Turklāt darba grupas sēdēs vairākkārt uzsvērta tieši praktiskās pieredzes nozīme, norādot uz to, ka būtiska ir personas gūtā pieredze, nevis tikai izglītība. Proti, darba grupas debatēs izteikts viedoklis, ka "pēc augstākās izglītības iegūšanas speciālists nav gatavs praktiskajam darbam, projektējot bīstamas iekārtas, jo nepieciešama prakse". Izskanējis arī tāds viedoklis, ka "apzinīguma līmenis, uzkrātā pieredze un prasmes cilvēkiem nerodas augstskolā, tās rodas darbā" (*sk. darba grupas 2013. gada 5. jūnija sēdes audioierakstu*). Tāpat tika norādīts – nevar būt tā, ka persona ar 20 līdz 30 gadu pieredzi zaudē sertifikātu tikai tādēļ, ka nav sasniegts prasītais izglītības līmenis (*sk. darba grupas 2014. gada 10. marta sēdes audioierakstu*).

Spriduma 22.3. punktā norādīts: "[..] fakts, ka darba grupas sēdēs netika izskatīta vai nebija pieejama statistika, kas apliecinātu to, ka pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību ieguvušo būvinženieru darbs nav tik kvalitatīvs kā otrā līmeņa augstāko profesionālo izglītību ieguvušo būvinženieru darbs, nenozīmē to, ka likumdevējs nevarētu rīkoties atbilstoši piesardzības principam un veicināt arvien augstākas kvalitātes nodrošināšanu visā nozarē."

Piesardzības princips demokrātiskā tiesiskā valstī nozīmē to, ka nav jāgaida līdz brīdim, kad reāls kaitējums jau ir faktiski nodarīts. Pietiek ar pamatotām aizdomām par šāda kaitējuma iespējamību, lai valsts jau laikus veiktu efektīvus un samērīgus pasākumus nolūkā nepieļaut kaitējuma iestāšanos. Ja pastāv būtisks un nopietns risks, kuram pakļauta personu veselība un labklājība, tad valstij ir pienākums veikt saprātīgus un piemērotus pasākumus, lai aizsargātu personu pamattiesības jau tad, kad negatīvās sekas vēl nav radušās. Proti, unikālā un neskaidrā situācijā likumdevējam ir tiesības pieņemt lēmumus, kas ir, pirmkārt, balstīti uz saprātīgu pieņēmumu un, otrkārt, vērsti uz pamattiesību aizsardzību, un Satversmes tiesa neapšaubā šāda pieņēmuma pamatotību (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 16.1. punktu*).

Ievērojot minētās atziņas, nepiekrītu tam, ka izskatāmajā lietā būtu piemērojams piesardzības princips. Lai arī apstrīdētā norma ir vērsta uz sabiedrības drošības un tiesību uz dzīvību, veselību un labvēlīgu vidi aizsardzību, no lietas materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs būtu atradies unikālā un neskaidrā situācijā, kad būtiskam un nopietnam riskam ir pakļauta personu veselība un labklājība. Kā jau šajās atsevišķajās domās esmu norādījis, dati par personu ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību veiktā darba kvalitāti nemaz netika savākti. Tāpat šajā sakarā jāuzsver, ka apstrīdētā norma tika pieņemta vēl pirms Zolitūdes traģēdijas.

4.2. Atbilstoši labas likumdošanas principam likumdevējam, pieņemot tiesību normas, jāņem vērā arī tajās noteiktā pamattiesību ierobežojuma darbība sociālajā realitātē. Uzskatu, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, to nav pienācīgi izvērtējis un ņēmis vērā.

Apstrīdētās normas subjekti ir personas, kuras jau ieguvušas pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un strādā attiecīgajā specialitātē. Likumdevējs neapsvēra, vai būtu saprātīgi uzlikt šīm personām pienākumu atgriezties studiju procesā, it sevišķi paralēli turpinot darbu. Netika izvērtēts, kādas fiziskas, psiholoģiskas, finansiālas un citādas grūtības šāds tiesiskais regulējums varētu radīt. Personas, kuras skar apstrīdētā norma, var nedzīvot tajās pilsētās, kurās attiecīgo izglītību iespējams iegūt. Tāpat jāņem vērā šo personu darba specifika un iespējas to ikdienā apvienot ar studijām. Turklāt no Ekonomikas ministrijas sniegtās informācijas izriet, ka liela daļa attiecīgo speciālistu jau ir pusmūža gados. Visbeidzot, šīs personas varēja studēt valsts budžeta vietās tikai tad, ja atteicās no iespējas, ka noteikti studiju kursi tiek atzīti, un uzsākt studijas no otrā kursa (*sk. Latvijas Lauksaimniecības universitātes sniegto informāciju lietas materiālu 12. sēj. 87. lp.*).

Līdzīgi Tieslietu ministrija savā viedoklī ir norādījusi, ka nav ticis veikts novērtējums attiecībā uz patstāvīgās prakses tiesību īstenošanai būvinženiera profesijā nepieciešamās izglītības prasību paaugstināšanas sekām, ietekmi, pamatojumu un arī administratīvajām izmaksām, kas personām varētu rasties sakarā ar prasību iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību (*sk. Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 113.–115. lp.*).

Arī darba grupas sēdēs izskanējis viedoklis, ka pārejas periods ir utopija. Proti: "[...] mums bija precedents, savulaik arhitektiem piešķīrām patstāvīgās prakses tiesības ar koledžas izglītību. Laikam pirms 10 gadiem šo atļauju atcēla, tikai ar otrā līmeņa augstāko izglītību. No tiem cilvēkiem, kas tajā brīdī zaudēja patstāvīgās prakses tiesības, papildu izglītību ieguva uz vienas rokas pirkstiem skaitāmi cilvēki, tie, kas tajā brīdī jau mācījās Tehniskajā universitātē. Tas pārejas regulējums, kas mums šobrīd ir iekļauts pārejas noteikumos, tā ir diezgan liela utopija, un mūsu pieredze rāda, ka tā nenotiek" (*sk. darba grupas 2014. gada 10. marta sēdes audioierakstu*). Tomēr tā dēvētais utopiskais regulējums stājās spēkā.

To, ka likumdevējs nav ņēmis vērā sociālo realitāti, citstarp apliecina statistikas dati par apstrīdētās normas sekām. Proti, saskaņā ar Ekonomikas ministrijas sniegto informāciju tikai 15 % personu atbilstoši apstrīdētajai normai ieguvušas otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību patstāvīgās prakses tiesību projektēšanā vai būvekspertizē turpināšanai (*sk. Ekonomikas ministrijas sniegto informāciju lietas materiālu 12. sēj. 56.–57. lp.*).

Līdz ar to likumdevējs nav atbilstoši labas likumdošanas principam pamatojis to, kāpēc personām ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un pieredzi nozarē, proti, jau iepriekš iegūtu būvprakses sertifikātu un patstāvīgās prakses tiesībām, būtu nepieciešams uzlikt par pienākumu otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības iegūvi.

5. Satversmes tiesas judikatūrā vairākkārt atzīts, ka ne katrs parlamentārās procedūras pārkāpums ir pietiekams pamats tam, lai uzskatītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka. Lai parlamentārās procedūras pārkāpuma dēļ kādu aktu atzītu par spēkā neesošu, jābūt pamatotām šaubām par to, ka gadījumā, ja procedūra tiktu ievērota, Saeima būtu pieņēmusi tādu pašu lēmumu. Proti, tikai būtisku procesuālo pārkāpumu dēļ tiesību norma var tikt uzskatīta par prettiesisku (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.3. punktu*).

Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs nebija izvērtējis, vai personām ar jau iepriekš iegūtu būvprakses sertifikātu un patstāvīgās prakses tiesībām nepieciešams noteikt par pienākumu otrā līmeņa

profesionālās augstākās izglītības ieguvī. Tādējādi rodas šaubas par to, vai gadījumā, ja minētie procesuālie pārkāpumi netiktu pieļauti un labas likumdošanas princips tiktu ievērots, Saeima būtu pieņēmusi tādu pašu lēmumu, proti, tik un tā būtu noteikusi šādu izglītības prasību.

Līdz ar to uzskatu, ka apstrīdētajā normā noteiktais Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietverto pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

Satversmes tiesas tiesnesis

A. Kučs

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2022. gada 5. maijā

lietā Nr. 2021-27-01

"Par Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam".

2013. gadā Saeima izlēma, ka projektēšanas sfērā patstāvīgu praksi var veikt tikai tāda persona, kurai ir otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība. Tādējādi tika paaugstināta šī izglītības prasība, jo iepriekš patstāvīgajai praksei minētajā sfērā pietika arī ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un pat vidējo profesionālo izglītību. Tika noteikts pārejas periods, lai personas ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, kas iepriekš patstāvīgi un sekmīgi ar patstāvīgās prakses tiesībām darbojušās projektēšanas specialitātē, varētu šai prasībai pielāgoties.

Satversmes tiesa ar 2022. gada 21. aprīļa spriedumu lietā Nr. 2021-27-01 atzina Būvniecības likuma pārejas noteikumu 4. punkta pirmo teikumu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 106. panta pirmajam teikumam, bet neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2023. gada 1. janvāra.

Nepiekrītu spriedumā izdarītajiem secinājumiem par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. un 106. panta pirmajam teikumam.

Pretstatā Satversmes tiesai, es domāju, ka prasības paaugstināšana bija nesamērīga.

Latvieši tradicionāli ir augsti vērtējuši izglītību.

*Dar' man, tēvis, pastaliņas,
Pērc man staltu cepurīt',
Šuj man svārkus, māmuliņa:
Skolā ieti man gribas!*

Tādēļ man filozofiski vispār būtu grūti iebilst tam, ka būt izglītotam cilvēkam ir labi un ka derētu paaugstināt zināšanu līmeni jebkurā dzīves sfērā.

Tomēr tiesai izglītības prasību paaugstināšana jāvērtē juridiskā griezumā. Pretējā gadījumā likumdevējs, attaisnojoties ar rīcības brīvību, varētu daudzu profesiju pildīšanai noteikt prasību pēc augstākās izglītības, jo cilvēks ar augstāko izglītību taču būtu labāks, gudrāks, profesionālāks par cilvēku "parasto".

Protams, personām nav pamata pašauties uz to, ka tām vienmēr būs iespēja turpināt darbu uzsāktajā profesijā, proti, ka tām netiks noteikti jauni izglītības, kvalifikācijas vai citi kritēriji. Likumdevējs var pārskatīt noteiktos nodarbinātības ierobežojumus, ja to prasa konkrētas, nevis abstraktas sabiedrības intereses un tas patiešām ir nepieciešams šo interešu aizstāvībai.

Likumdevēja rīcības brīvība ir plašāka tad, ja tiek noteikts nodarbošanās tiesību īstenošanas ierobežojums, piemēram, profesionālā apgērba standarti, savukārt šaurāka tad, ja tiek ierobežotas personas tiesības uz nodarbinātību (tās izvēli), piemēram, nosakot darbam konkrētā profesijā nepieciešamo izglītību. Profesijas izvēles brīvību var ierobežot tikai tiktāl, ciktāl tas ir absolūti nepieciešams īpaši svarīgu sabiedrības interešu aizsardzībai. Vēl jo šaurākas ir likumdevēja iespējas iejaukties konkrētā nozarē jau nodarbināto personu tiesībās. Tam ir jālīdzsvaro personas tiesības arī turpmāk būt nodarbinātai un tās īpaši svarīgās sabiedrības intereses, kuras prasa neatliekamu iejaukšanos. Ja nav iespējams iztikt bez ierobežojuma noteikšanas, tad likumdevējam vienmēr jāizvēlas vismazāk ierobežojošais līdzeklis.

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts. Tas kopsakarā ar līdzekļu nepieciešamību nozīmē, ka izraudzītajam līdzeklim jābūt tādām, lai ar to varētu konstatēto problēmu novērst. Proti, ne tikai izraudzītajam līdzeklim jābūt vismazāk ierobežojošam no visiem konkrētā mērķa sasniegšanai derīgiem līdzekļiem, bet arī konkrētajam mērķim jābūt tādām, kas ir obligāti jāsasniedz un kas ar šo līdzekli ir sasniegams.

Šajā lietā tiesai bija jāatbild, vai un kāpēc ilgstoši savā profesijā labi strādājošam, piemēram, kanalizācijas tīklu vai elektrisko tīklu projektētājam nepietiek ar esošo izglītību, bet nepieciešamas augstākas – zinātniskā darba prasmes.

Regulējums, kas paaugstināja izglītības prasību, tika pieņemts ar politiski cēlu mērķi – nodrošināt visa būvdarbu procesa kvalitātes paaugstināšanu un sabiedrības drošības aizsardzību. Tomēr apstrīdētās normas un Būvniecības likuma 13. panta pieņemšanas laikā un arī pirms tam ne Saeimas, ne atbildīgās komisijas sēdēs netika iesniegta un izskatīta informācija, kas liecinātu, ka tieši projektētāju vai citu būvspeciālistu ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību darba kvalitāte būtu par iemeslu kopējām būvniecības procesa kvalitātes problēmām. Proti, netika pierādīts, ka tieši pārāk zemās izglītības prasības būtu visu būvniecības problēmu pamatā un ka to celšana būtu reakcija uz šīm problēmām. Izglītības līmeņa regulēšanai tika sniegti vispārīgi apsvērumi, kas lielākoties bija saistīti ar to, ka turpmāk vairs nevajadzētu ļaut būvtechniķiem pieņemt vadošus lēmumus. Tāpat no Būvniecības likuma 13. panta un apstrīdētās normas izstrādes materiāliem neizriet tas, ka pirmā līmeņa profesionālo

augstāko izglītību ieguvušu un it īpaši nozarē jau vairākus gadus strādājošu būvinženieru darba kvalitāte būtu zemāka nekā to personu darba kvalitāte, kuras jau sākotnēji bija ieguvušas otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, proti, neizriet tas, ka tieši būvinženieriem ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būtu jāveic noteiktas darbības, lai nodrošinātu sava darba atbilstību kvalitātes un drošības standartiem. Tieši pretēji! Darba grupas sēdēs Ekonomikas ministrija norādījusi: nav konstatēts, ka projektēšanas sfērā lielākās problēmas būtu personām ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, proti, "šādu datu vispār nav un attiecīgi par tiem vispār nevar runāt". Tādēļ, manuprāt, nav pamatots tas, ka uz personām ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību bija nepieciešams attiecināt konkrētos ierobežojumus sabiedrības interešu aizsardzības dēļ.

Pat ja būvniecības nozares galvenā problēma būtu tieši speciālistu ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību darba kvalitāte, būtu nepieciešams pamatojums tam, ka tieši prasība pēc otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības ļautu šo problēmu novērst. Lai gan šis jautājums daļēji ir apskatāms saistībā ar mazāk ierobežojošām alternatīvām, tas patiesībā arī atspoguļo izraudzītā līdzekļa nepiemērotību leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Personām ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību patstāvīgās prakses tiesību saglabāšanai ir noteikts pienākums iegūt arī otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību. Saeimas atbildes rakstā šī prasība pamatota ar argumentu, ka pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība nedodot kompetenci vadīt sarežģītas tehniskas vai profesionālas darbības vai projektus, uzņemoties atbildību par lēmumu pieņemšanu neprognozējamās darba vai mācību apstākļos, bet šādu kompetenci dodot tieši otrā līmeņa augstākā profesionālā izglītība. Tomēr, kā norādīts citstarp arī sprieduma 21.1. punktā, atbilstoši Profesionālās izglītības likumam galvenā atšķirība starp šiem diviem izglītības līmeņiem ir tieši personas zinātnisko prasmju pakāpe. Tātad jau personas ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību (iepretim personām, kas ieguvušas vidējo profesionālo izglītību) bija spējīgas sasniegt Saeimas norādītos mērķus, piemēram, veikt vai pārraudzīt tādas darba aktivitātes, kurās iespējamās neprognozējamās izmaiņas. Izglītības līmeņa paaugstināšana nebija šāda mērķa sasniegšanai piemērots līdzeklis, jo šis mērķis jau faktiski bija sasniegts.

Apstrīdētās normas izstrādes laikā netika apspriesti arī konkrēti kursi vai darba aspekti, kuru apgūšana būtu fundamentāls nosacījums būvspeciālista darba turpināšanai. Tā vietā Latvijas Arhitektu savienības pārstāve atbildīgās komisijas sēdē minējusi, ka tikai otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības ieguves laikā persona beidzot uzzinot, ko tad īsti dara projektētājs, proti, iegūstot darbam šajā nozarē nepieciešamās zināšanas. Ja šāds uz izglītības standartiem balstīts arguments vēl varētu tikt attiecināts uz personām, kuras tikai uzsāk darbu nozarē, tad man nav

saprotams, kā pirms tam šajā nozarē vairākus gadus spējušas strādāt personas ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, citstarp saņemot apbalvojumus par labu darbu, un kāpēc pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās šādu "neko nesaprotošu" personu darbs netika papildus kontrolēts, bet tām tika ļauts turpināt patstāvīgu darbību vēl veselus septiņus gadus. Tas norāda uz loģikas trūkumu šādos argumentos. Turklāt tie nav pamatoti ar konkrētiem datiem.

Turklāt pat tad, ja lielu daļu studiju kursu ir iespējams atzīt, tādējādi samazinot personai vēl apgūstamo kursu skaitu, atbilstoši Augstskolu likuma 58. panta otrajai daļai augstākās profesionālās izglītības studijas beidzas ar valsts pārbaudījumu, kura sastāvdaļa var būt diplomdarba (diplomprojekta) un bakalaura (maģistra) darba izstrādāšana un aizstāvēšana vai arī diplomdarba (diplomprojekta) vai bakalaura (maģistra) darba izstrādāšana un aizstāvēšana, kas studiju kursu atzišanas procesa ietvaros nav aizstājami. Arī atbilstoši Rīgas Tehniskās universitātes profesionālā bakalaura studiju programmas "Būvniecība" studiju kursu uzskaitījumam šīs studijas beidzas ar kvalifikācijas darbu, kura mērķis ir pierādīt potenciālā absolventa spējas projektēt transportbūves, veikt konstrukciju aprēķinus, projektēt būvniecības procesa plānošanu un uzraudzību, noformēt kvalifikācijas darbu atbilstoši prasībām un publiski prezentēt un aizstāvēt risinājumus, savukārt citas studiju programmas beidzas ar cita veida pārbaudījumiem. Neatbildēti paliek divi jautājumi: kādā veidā zinātniskā darbība – bakalaura darba izstrāde un aizstāvēšana – (ja to pieprasa konkrētā programma) uzlabos projektētāju un citu apstrīdētās normas skarto būvspeciālistu praktisko darbību, un kāpēc personām, kas ikdienā jau strādā nozarē, būtu jāizstrādā šāds viņu prasmes vēlreiz apliecinošs darbs.

Ne velti patstāvīgās prakses tiesību iegūšanai nepieciešama ne tikai likumam atbilstoša kvalifikācija, bet arī noteikts prakses gadu skaits, kas pirms 2014. gada spēkā bijušajā regulējumā bija tieši piesaistīts personas iegūtajai izglītībai. Proti, ja persona bija ieguvusi pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, tai pirms patstāvīgās prakses tiesību iegūšanas bija jāpraktizējas piecus gadus, bet ar otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību – trīs gadus. Arī darba grupas debatēs bija izteiktas norādes, ka "pēc augstākās izglītības iegūšanas speciālists nav gatavs praktiskajam darbam, projektējot bīstamas iekārtas, jo nepieciešama prakse". Proti, arī nozares pārstāvji uzsvēruši, ka būtiska ir personas gūtā praktiskā pieredze, nevis tieši un tikai izglītība. Savukārt pieaicinātās personas – citi nozares pārstāvji – norādījušas, ka izglītības prasību noteikšanā neesot ņemtas vērā dažādu būvniecības jomu īpatnības, izglītības programmu saturs un dažādu projektēšanas specialitāšu savstarpējās atšķirības, kas tiecoties tiktāl, ka vairākas nozares (piemēram, elektroenerģētika, siltumapgāde, dabasgāzes nozare), kuru darbību būtiski ietekmē būvniecības nozares normatīvais

regulējums, neesot uzskatāms par būvniecības nozarēm, bet drīzāk gan par ražošanas un infrastruktūras nozarēm un būvdarbu veikšana tajās veidojot vien relatīvi nelielu daļu no šo nozaru faktiskās saimnieciskās darbības un kompetencēm. Līdz ar to izglītības celšana līdz augstākajam līmenim *per se* nevarot tikt uzskatīta par panaceju būvniecībā pastāvošo problēmu risināšanai.

Pēc būtības ar apstrīdēto normu ir skarti ne tikai tie projektētāji ar pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, kuru darbā, iespējams, bijušas problēmas, bet arī tie projektētāji, kuri iepriekš savu darbu veikuši priekšzīmīgi un pat izcili. No otras puses, šī norma nekādā ziņā nepalīdz novērst iespējamās problēmas to personu darbā, kuras jau iepriekš bija ieguvušas otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību, bet kuru darba kvalitāte tik un tā bijusi zemāka citu faktoru dēļ.

Sprieduma 22.3. punktā norādīts, ka kvalifikācijas celšanas kursi pēc to kvalitātes, apjoma, kā arī eksaminācijas un citiem aspektiem nav pielīdzināmi augstākās izglītības standartiem, nav tikuši organizēti vienotas sistēmas ietvaros un to kvalitāte ne vienmēr ir bijusi pārbaudāma. Lai gan atbilstoši reglamentētās profesijas labai konkrētu kvalifikācijas paaugstināšanas kursu apguvi patiešām nevarētu pieprasīt kā daļu no specialitātē nepieciešamās kvalifikācijas, šis arguments norāda uz daļu no patiesajām problēmām būvniecības jomā. Proti, ja jau pastāvēja problēmas ar būvspeciālistu darba kvalitāti, tad šīs problēmas vajadzēja risināt, nodrošinot kvalifikācijas celšanas kursu kontroli, nevis izvēloties "vieglāko" un attiecīgi personas tiesības visnesamērīgāk ietekmējošo ceļu – vienai personu grupai nosakot prasību pēc zinātniska rakstura izglītības. Atbilstoša apmācība un kontrole nodrošinātu visu nozarē strādājošo vienlīdzīgu informētību par jaunākajām tehnoloģijām, materiāliem, tiesību normām un citiem aspektiem. Turklāt personas, kuras otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību ieguvušas pirms vairākiem gadu desmitiem, tāpat nepārzina Izglītības un zinātnes ministrijas pieminētās "jaunākās tehnoloģiskās un tiesiskās prasības" un tādējādi ir tikpat "bīstamas" būvniecības procesam. Tamdēļ darba kvalitātes kontrole, regulāra un obligāta valsts organizēta apmācība, kā arī cita veida iesaiste faktiskajā darbu pārraudzībā konkrētajā gadījumā gan precīzi risinātu pastāvošās problēmas, nevis radītu rīcības ilūziju, gan būtu personu tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi.

Visbeidzot, jāņem vērā arī apstrīdētajā normā noteiktā ierobežojuma darbība sociālajā realitātē. Tieslietu ministrija ir norādījusi, ka nav ticis veikts novērtējums ne tikai attiecībā uz mērķi, kura dēļ patstāvīgās prakses tiesībām būvinženiera profesijā nepieciešamās izglītības prasības paaugstināmas, bet arī attiecībā uz šīs paaugstināšanas sekām, ietekmi, pamatojumu un arī administratīvajām izmaksām, kas personām varētu rasties sakarā ar prasību iegūt otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību.

Tāpat arī Satversmes tiesa nav ņēmusi vērā ne fiziskās, ne psiholoģiskās grūtības, ar kurām profesionālajā nozarē strādājošas personas, kurām citstarp ir nepieciešams apgādāt sevi un savu ģimeni, saskaras šāda pienākuma rezultātā. Arguments, ka personas jau vienmēr var atrast laiku mācībām, ir eliptisks: ne visi nodarbinātie, kurus skar apstrīdētā norma, dzīvo tajās pilsētās, kur ir augstskolas, kas piedāvā attiecīgo izglītību, turklāt jāņem vērā viņu darba apjoms un veids un iespējas to ikdienā apvienot ar studijām. Būtisks ir arī finansiālais aspekts: ja personas bija iesniegušas lūgumu studiju kursu atzīšanas rezultātā ļaut tām studēt no otrā kursa, tās netika uzņemtas valsts budžeta finansētajās studiju vietās un šāda iespēja tām parādījās tikai pēc pirmā semestra.

Šāda ietekme uz indivīdu būtu attaisnojama tikai tad, ja to pieprasītu būtiskas sabiedrības intereses. Tomēr to sasaiste ar konkrēto ierobežojumu, kā jau iepriekš tika norādīts, konkrētajā gadījumā nav saskatāma.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 27. oktobrī

lietā Nr. 2021-31-0103

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzēju – AS "ZIEDI JP", SIA "AD Biogāzes stacija", SIA "BIO FUTURE", SIA "GAS STREAM", sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Conatus BIOenergy", AS "International Investments", SIA "Agro Iecava", SIA "RZS ENERGO", sabiedrības ar ierobežotu atbildību MĀCĪBU UN PĒTĪJUMU SAIMNIECĪBA "VECAUCE" – pilnvarotajiem pārstāvjiem Laurim Liepam un Tomam Krūmiņam,

pieteikuma iesniedzēju – SIA "AD Biogāzes stacija", SIA "Agro Iecava", SIA "RZS ENERGO" – pilnvarotajam pārstāvim Mārtiņam Pelšam,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim Haraldam Skarbniekam,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabineta – pilnvarotajam pārstāvim Rolandam Vītiņam,

ar tiesas sēdes sekretāri Alisi Ziemeli,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28. pantu,

2022. gada 13., 19., 20. un 27. septembrī atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta pirmās un trešās daļas, kā arī Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 21.3., 28., 30., 31., 48.4. punkta un 3. pielikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2020. gada 30. janvārī pieņēma likumu "Grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā", kas stājās spēkā 2020. gada 15. februārī (turpmāk – Likuma grozījumi). Ar minēto likumu Elektroenerģijas tirgus likums papildināts citstarp ar 31.³ pantu.

Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta pirmā daļa noteic, ka elektroenerģijas ražotājiem, kas izmanto šā likuma 28., 28.¹, 29. vai 30. pantā minētās tiesības un koģenerācijas procesā ražo siltumenerģiju, ir pienākums nodrošināt siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu (lietderīga siltumenerģija). Savukārt šā panta trešā daļa paredz, ka Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā tā noteiktā iestāde pārbauda lietderīgās siltumenerģijas izmantošanu, lai nodrošinātu atbilstību šajā likumā un Ministru kabineta noteikumos noteiktajiem valsts atbalsta saņemšanas nosacījumiem.

Pamatojoties uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturto daļu, 31.¹ panta devīto daļu, 31.² panta trešo un piekto daļu un 31.³ panta trešo daļu, Ministru kabinets 2020. gada 2. septembrī izdeva noteikumus Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" (turpmāk – Noteikumi Nr. 560).

Atbilstoši Noteikumu Nr. 560 21.3. apakšpunktam šo noteikumu sākotnējā redakcijā, lai pārdotu no atjaunojamiem energoresursiem saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, nodrošina biogāzes ražošanai izmantoto izejvielu uzskaiti, izmantojot mērāparātus vai mērļīdzekļu sistēmu, kas atbilst normatīvajiem aktiem par mērīšanas līdzekļu metroloģiskajām prasībām un to metroloģiskās kontroles kārtību, ja enerģijas ražošanai tiek izmantota biogāze.

Noteikumu Nr. 560 28. punkts paredz, ka norēķinu periods elektroenerģijas pārdošanai un pirkšanai obligātā iepirkuma ietvaros ir viens kalendāra mēnesis.

Noteikumu Nr. 560 30. punkts noteic, ka publiskais tirgotājs no komersanta, kas elektroenerģiju ražo šo noteikumu 3.2. un 3.3. apakšpunktā minētajās biogāzes vai biomasas elektrostacijās, iepērk tikai to elektroenerģijas daudzumu, kas saskaņā ar šo noteikumu 31. punktu ir atzīstams par saražotu koģenerācijā.

Noteikumu Nr. 560 31. punkts šo noteikumu sākotnējā redakcijā noteica: "Biogāzes vai biomasas elektrostacijā saražotās elektroenerģijas daudzumu, kas atlicis pēc elektroenerģijas izlietošanas elektrostacijas darbības nodrošināšanai atbilstoši šo noteikumu 25. punktā minētajai principiālajai elektriskā pieslēguma shēmai, norēķinu periodā nosaka šādi:

31.1. aprēķina faktisko kopējo elektrostacijas enerģijas ražošanas lietderības koeficientu, izmantojot šādu formulu:

$$\eta_{\text{fakt}}^{\text{CHP}} = \frac{E_{\text{np}} + Q_{\text{np}}}{B_{\text{np}}} \times 100 \%, \text{ kur}$$

E_{np} – norēķinu periodā elektrostacijā uzstādītajās koģenerācijas iekārtās saražotais elektroenerģijas daudzums, kas noteikts saskaņā ar uzskaites mērāparātu rādījumiem ģeneratora izejā (MWh);

Q_{np} – atbilstoši šo noteikumu 21.6. apakšpunktam biogāzes vai biomasas elektrostacijas realizētais lietderīgās siltumenerģijas daudzums (MWh) norēķinu periodā;

B_{np} – norēķinu periodā biogāzes vai biomasas elektrostacijā uzstādītajās koģenerācijas iekārtās patērētais kurināmā daudzums (MWh);

31.2. pieņem, ka koģenerācijā saražotās elektroenerģijas daudzums, kas atlicis pēc elektroenerģijas izlietošanas biogāzes vai biomasas elektrostacijas darbības nodrošināšanai, norēķinu periodā ir vienāds ar sistēmas operatora elektrotīklā nodotās elektroenerģijas daudzumu vai aprēķināto elektroenerģijas daudzumu šo noteikumu 32. punktā minētajā gadījumā, ja ir ievērots viens no šādiem nosacījumiem:

31.2.1. biogāzes vai biomasas elektrostacijai, kurā izmanto kombinētā cikla gāzes turbīnu ar siltuma utilizāciju vai tvaika kondensācijas turbīnu ar termofikācijas nozartvaiku, faktiskais kopējais enerģijas ražošanas lietderības koeficients, kas aprēķināts saskaņā ar šo noteikumu 31.1. apakšpunktu, ir 80 % vai lielāks;

31.2.2. biogāzes vai biomasas elektrostacijai, kurā izmanto tvaika pretpiediena turbīnu, gāzes turbīnu ar siltuma utilizāciju, iekšdedzes dzinēju, mikroturbīnas, Stirlinga dzinējus, kurināmā elementus, tvaika dzinējus, organisko Renkina ciklu vai citas tehnoloģijas vai to kombinācijas, ja, tās izmantojot, vienlaikus iespējams ražot elektroenerģiju un lietderīgo siltumenerģiju, faktiskais kopējais enerģijas ražošanas lietderības koeficients, kas aprēķināts saskaņā ar šo noteikumu 31.1. apakšpunktu, ir 75 % vai lielāks;

31.3. ja saskaņā ar šo noteikumu 31.1. apakšpunktu aprēķinātais biogāzes vai biomasas elektrostacijas faktiskais kopējais lietderības koeficients ir mazāks par šo noteikumu 31.2.1. vai 31.2.2. apakšpunktā minēto, koģenerācijā saražotās elektroenerģijas daudzumu, kas atlicis pēc tās izlietošanas biogāzes vai biomasas elektrostacijas darbības nodrošināšanai, aprēķina, izmantojot šādu formulu:

$$E_{np}^{CHP} = Q_{np} \times \alpha, \text{ kur}$$

α – attiecība starp biogāzes vai biomasas elektrostacijā esošajās koģenerācijas iekārtās uzstādīto elektrisko jaudu un siltuma jaudu saskaņā ar tehniskās pases datiem. Ja šādi dati nav pieejami, minēto lielumu nosaka atkarībā no izmantotās koģenerācijas tehnoloģijas saskaņā ar šo noteikumu 3. pielikumu."

Noteikumu Nr. 560 48.4. apakšpunkts šo noteikumu sākotnējā redakcijā noteica, ka Būvniecības valsts kontroles birojs pieņem lēmumu, ar kuru atceļ komersantam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības, ja nav tehnoloģiski nodrošināta siltumenerģijas lietderīga izmantošana.

Visbeidzot, Noteikumu Nr. 560 3. pielikumā norādīta attiecība starp koģenerācijas iekārtā uzstādīto elektrisko jaudu un siltuma jaudu dažādām koģenerācijas tehnoloģijām (turpmāk visas kopā – pieteikumā norādītās normas).

Nr. p. k.	Koģenerācijas tehnoloģija	Attiecība starp elektroenerģiju un siltumenerģiju α
1.	Kombinētā cikla gāzes turbīna ar siltuma utilizāciju	0,95
2.	Tvaika kondensācijas turbīna ar termofikācijas nozartvaiku	0,45
3.	Tvaika pretpiediena turbīna	0,45
4.	Gāzes turbīna ar siltuma utilizāciju	0,55
5.	Iekšdedzes dzinējs	0,75

Noteikumos Nr. 560 ir veikti grozījumi. Ar Ministru kabineta 2022. gada 8. marta noteikumiem Nr. 177 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumos Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību"" (turpmāk – Noteikumu grozījumi) grozītas un izteiktas jaunā redakcijā arī vairākas pieteikumā norādītās normas.

2. Pieteikuma iesniedzējas – AS "ZIEDI JP", SIA "AD Biogāzes stacija", SIA "BIO FUTURE", SIA "GAS STREAM", sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Conatus BIOenergy", AS "International Investments", SIA "Agro Iecava", SIA "RZS ENERGO", sabiedrība ar ierobežotu atbildību MĀCĪBU UN PĒTĪJUMU SAIMNIECĪBA "VECAUCE" (turpmāk kopā – Pieteikuma iesniedzējas) – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam un 105. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzējas ir komersanti, kuriem piešķirtas tiesības obligātā iepirkuma ietvaros pārdot elektroenerģiju, kas saražota biogāzes elektrostacijās, izmantojot atjaunojamos energoresursus. Ar pieteikumā norādītajām normām esot noteikts, ka Pieteikuma iesniedzējas ir tiesīgas obligātā iepirkuma ietvaros pārdot tikai to elektroenerģiju, kas ir atzīstama par saražotu koģenerācijā. Koģenerācijā saražotās elektroenerģijas noteikšanai tiekot aprēķināti faktiskie kopējie elektrostacijas lietderības rādītāji (koeficienti). Gadījumos, kad Pieteikuma iesniedzējas neizpilda likumdevēja noteiktos faktiskos kopējos elektrostacijas lietderības

rādītājus, tās esot spiestas obligātā iepirkuma ietvaros pārdot tikai daļu saražotās elektroenerģijas, bet atlikušo elektroenerģiju pārdot par zemāku vienošanās (tirgus) cenu. Faktisko kopējo elektrostacijas lietderības rādītāju aprēķinā savukārt esot ietverti iepriekš nebijuši saražotās siltumenerģijas lietderīgas izmantošanas standarti. Pieteikuma iesniedzējas nevarot izpildīt jaunās prasības attiecībā uz siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu. Līdz ar to būtiski samazinoties Pieteikuma iesniedzēju gūto ieņēmumu apmērs, ar ko Pieteikuma iesniedzējas rēķinājušās, veicot investīcijas uzņēmējdarbībā saskaņā ar tām piešķirtajām tiesībām piedalīties obligātajā iepirkumā. Samazinoties valsts noteiktajam atbalstam elektroenerģijas ražošanai no atjaunojamiem energoresursiem, esot apdraudēta Pieteikuma iesniedzēju ekonomiskā dzīvotspēja un veikto investīciju atgūšana. Tādējādi pieteikumā norādītās normas Pieteikuma iesniedzējām ierobežojot Satversmes 105. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu un pārkāpjot Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskās palāvības principu.

Pieteikuma iesniedzējas uzsver, ka laikā, kad tās pieteicās obligātā iepirkuma tiesībām, tās kā ražotāji ar biogāzes un biomasas elektrostacijām varēja izvēlēties, kura tiesiskā regulējuma ietvaros saņemt atbalstu: tā koģenerācijas stacijām paredzētā regulējuma ietvaros, kas Latvijā ieviests saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvu 2004/8/EK par tādas koģenerācijas veicināšanu, kas balstīta uz lietderīgā siltuma pieprasījumu iekšējā enerģijas tirgū (turpmāk – Direktīva 2004/8/EK), un ar kuru groza direktīvu 92/42/EEK, vai tā atjaunojamo energoresursu elektrostacijām paredzētā regulējuma ietvaros, kas ieviests saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2001. gada 27. septembra direktīvu 2001/77/EK par tādas elektroenerģijas pielietojuma veicināšanu iekšējā elektrības tirgū, kas ražota, izmantojot neizsīkstošos enerģijas avotus (turpmāk – Direktīva 2001/77/EK). Pieteikuma iesniedzējas izvēlējušās īstenot tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā saskaņā ar regulējumu, kas paredzēts atjaunojamos energoresursus izmantojošām elektrostacijām un neparedzēja prasību lietderīgi izmantot siltumenerģiju. Šāda izvēle citstarp noteikusi nepieciešamību būvēt biogāzes stacijas enerģijas ražošanai nepieciešamo pamatizevielu iegūšanas vietas, nevis siltumenerģijas patērētāju tuvumā.

Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, vēlāk ieviestās un no 2020. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 31. decembrim pastāvējušās prasības attiecībā uz siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu elektrostacijās, kas izmanto atjaunojamus energoresursus, bija izpildāmas. Tās paredzējušas elektrostacijā saražotā pēc elektrostacijas darbības nodrošināšanas pāri palikušā siltumenerģijas daudzuma efektīvu izlietošanu vismaz 70 % apmērā viena gada laikā.

Turpretī līdz ar jaunu tiesisko regulējumu, proti, pieteikumā norādītajām normām, attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju iekārtām tiekot

piemērotas prasības, kas varētu tikt attiecinātas uz jaunām vai būtiski modernizētām koģenerācijas stacijām, kuru tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā sakņojas regulējumā, kas ieviests ar Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvu 2012/27/ES par energoefektivitāti, ar ko groza direktīvas 2009/125/EK un 2010/30/ES un atceļ direktīvas 2004/8/EK un 2006/32/EK (turpmāk arī – Energoefektivitātes direktīva) vai kādu no tās priekštecēm. Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, pieteikumā norādītās normas ir pretrunā ar Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas (ES) 2018/2001 par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu (turpmāk arī – Atjaunojamo energoresursu direktīva) 6. pantu, kas liedz dalībvalstīm atjaunojamās enerģijas projektiem piešķirt atbalsta līmeni un ar atbalstu saistītos nosacījumus pārskatīt tā, ka negatīvi tiek ietekmētas šādi piešķirtās tiesības un apdraudēta jau atbalstīto projektu ekonomiskā dzīvotspēja.

Pat ja apsvērtu iespējamību uz Pieteikuma iesniedzējām attiecināt regulējumu, kas ieviests, pamatojoties uz Energoefektivitātes direktīvu, būtu jāsecina, ka Latvija to ieviesusi nepareizi, nosakot stingrākas prasības ražotājiem.

Noteikumu Nr. 560 28. punktā ietvertā prasība nodrošināt noteiktus lietderīgās siltumenerģijas rādītājus mēneša periodā neesot izpildāma Latvijas klimatisko apstākļu sezonālītātes dēļ, jo, piemēram, vasaras mēnešos siltumenerģijas pieprasījums neesot pietiekami liels. Arī Energoefektivitātes direktīvas 1. pielikumā minētais norēķinu periods, par kuru aprēķināmi lietderības rādītāji, esot gads, nevis mēnesis.

Ievērojot minēto, esot secināms, ka likumdevējs nav pienācīgi izvērtējis pieteikumā norādīto normu atbilstību Eiropas Savienības tiesiskajam regulējumam, kā arī nav ar pētījumiem pamatojis šo normu nepieciešamību. Tāpat neesot ieviests nekāds pārejas periods, lai ražotāji varētu pielāgoties jaunajām prasībām. Tādējādi pieteikumā norādīto normu pieņemšanā esot pārkāpts labas likumdošanas princips.

Pieteikumā norādītās normas esot neskaidras. Neesot saprotams, vai Noteikumu Nr. 560 31. punkta izpratnē siltumenerģija, kas izmantota biogāzes ražošanā, ir lietderīgi izmantota siltumenerģija vai arī biogāzes stacijas pašpatēriņam izmantota siltumenerģija, proti, vai kopējās elektrostacijas lietderības aprēķinā ietilpst biogāzes ražošanas cikls. Energoefektivitātes direktīvas I un II pielikumā esot regulēta tieši koģenerācijas iekārtu energoefektivitāte, nevis visu biogāzes elektrostaciju energoefektivitāte.

Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, pieteikumā norādīto normu izdošanas mērķi – panākt obligātā iepirkuma izmaksu samērīgumu visiem galalietotājiem un nodrošināt, ka visās koģenerācijas stacijās siltumenerģija tiek izmantota lietderīgi, – neesot leģitīmi, jo pārkāpjot Pieteikuma

iesniedzēju tiesisko palāvību. Turklāt pieteikumā norādītās normas esot pretrunā ar Latvijas klimata mērķiem.

Pieteikumā norādītās normas neesot piemērotas minēto mērķu sasniegšanai, jo tajās iekļautās prasības neesot izpildāmas un novedīšot vien pie tā, ka samazināsies elektroenerģijas apjoms, kuru Pieteikuma iesniedzējas varēs pārdot obligātā iepirkuma ietvaros. Savukārt ražotāju pār kompensācija tiek novērsta ar iekšējās peļņas normas aprēķinu.

Ministru kabinets neesot apsvēris iespēju lietderīgās siltumenerģijas prasības atstāt 2018. gadā izvirzīto prasību līmenī, noteikt tās gada griezumā, kopējā elektrostacijas lietderības aprēķinā neiekļaut biogāzes ražošanas ciklu, kā arī pārskatīt koeficienta α rādītājus. Likumdevējs neesot apsvēris iespēju nodrošināt Pieteikuma iesniedzējām alternatīvu valsts atbalsta shēmu, piemēram, tiešo līgumu slēgšanas iespēju, neto sistēmas vai *feed-in premium* mehānismu ieviešanu.

Ar pieteikumā norādītajām normām tiek negatīvi ietekmētas ne vien Pieteikuma iesniedzēju tiesības un tiesiskās intereses, bet arī sabiedrības intereses attiecībā uz Latvijas klimata mērķu sasniegšanu. Ministru kabineta 2020. gada 4. februāra rīkojuma Nr. 46 "Par Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.–2030. gadam" (turpmāk – Nacionālais klimata plāns) 5.1.2. punktā esot skaidri noteikts līdz 2030. gadam sasniedzamais mērķis – 67 % no visas elektroenerģijas jābūt saražotiem no atjaunojamiem energoresursiem. Pieteikumā norādīto normu ietekme uz Pieteikuma iesniedzēju ekonomisko dzīvotspēju ilgtermiņā varot novest pie elektroenerģijas vairumtirdzniecības un siltumenerģijas cenu kāpuma, investīciju strīdiem, Latvijas enerģētiskās atkarības pieauguma, kā arī bezdarba pieauguma.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka pieteikumā norādītās likuma normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

Saeima apšaubā to, ka pastāv cēloņsakarība starp pieteikumā norādītajām likuma normām un Pieteikuma iesniedzēju tiesību uz īpašumu ierobežojumu. Pieteikuma iesniedzēju norādītie apsvērumi šajā sakarā esot pārāk vispārīgi. Tāpat Pieteikuma iesniedzējas neesot varējušas paļauties uz to, ka valsts atbalsta aprēķināšanas mehānisms paliks nemainīgs un ka uz tām nebūs attiecināma prasība izmantot siltumenerģiju lietderīgi. Pieteikuma iesniedzējas, izpildot tām noteiktās prasības, joprojām varēsot saņemt valsts atbalstu likumā paredzētajā 20 gadu periodā, jo ar pieteikumā norādītajām likuma normām netiekot atņemtas tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā pēc būtības.

Konkrētāk, pieteikumā norādītajās likuma normās lietderīgās siltumenerģijas definīcija esot pielāgota Energoefektivitātes direktīvas

prasībām, atsevišķi nenošķirot, vai prasības tiek attiecinātas uz elektrostacijām, kuras izmanto atjaunojamos energoresursus, vai koģenerācijas stacijām. Prasības par siltumenerģijas uzskaiti un efektīvu izmantošanu attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējām esot bijušas spēkā arī pirms pieteikumā norādīto likuma normu pieņemšanas saskaņā ar Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumu Nr. 262 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību" (turpmāk – Noteikumi Nr. 262) 53.2., 59.1, 60. un 109. punktu, kā arī 9. un 10. pielikumu.

Pieteikuma iesniedzēju apsvērumiem par labas likumdošanas principa pārkāpumiem neesot juridiskas nozīmes, jo tas, vai pieteikumā norādītās likuma normas pēc sava satura atbilst vispārējiem tiesību principiem un vai Saeimai ir no Satversmes izrietošs juridisks pienākums nodrošināt tieši Pieteikuma iesniedzējām vēlamu valsts atbalsta sniegšanas kārtību, esot pārbaudāms, izvērtējot pamattiesību ierobežojumu pēc būtības.

Pieteikumā norādītās likuma normas esot pieņemtas ar mērķi padarīt valsts atbalsta saņemšanas sistēmu efektīvāku, novēršot valsts atbalsta nepamatotu saņemšanu un nodrošinot, ka valsts atbalstu saņem tikai tie ražotāji, kas saražoto enerģiju izmanto lietderīgi, proti, ekonomiski pamatota pieprasījuma apmierināšanai. Pieteikumā norādītās likuma normas pieņemtas sabiedrības labklājības aizsardzībai, kas atbilstot Satversmes 116. pantā formulētajiem leģitīmajiem mērķiem. Minētais saskaņot arī ar Eiropas Komisijas 2011. gada 8. marta paziņojumu "Ceļvedis virzībai uz konkurētspējīgu ekonomiku ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni 2050. gadā".

Ar pieteikumā norādītajām likuma normām tiek novērsta obligātā iepirkuma ietvaros sniegtā valsts atbalsta nelietderīga izmantošana gadījumos, kad obligātā iepirkuma prasības tiek izpildītas formāli vai apietas. Tādējādi tiek samazināts obligātā iepirkuma izmaksu slogs, kas gulstas uz galalietotājiem. Pēc Saeimas ieskata, nepastāvot tādi alternatīvi līdzekļi, ar kuriem pieteikumā norādītajās likuma normās paredzētā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt personas tiesības mazāk ierobežojošā veidā. Pieteikuma iesniedzēju norādītie alternatīvie līdzekļi neattiecoties uz prasījumu lietā daļā par Elektroenerģijas likuma normu apstrīdēšanu. Prioritāra esot sabiedrības interese par efektīvu valsts atbalsta shēmu, nevis ražotāju interese saglabāt nemainīgu tiem vēlamu valsts atbalsta shēmu.

Lai ražotāji pielāgotos likuma prasībām, tiem ticis noteikts gandrīz gadu ilgs pārejas periods, tādējādi nodrošinot saprātīgu līdzsvaru starp nepieciešamību aizsargāt ražotāju tiesisko paļāvību un sabiedrības labklājību.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis papildus norādīja, ka valsts atbalsta nosacījumu maiņa ir vēlama, ja to nosaka ārēji apstākļi.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka pieteikumā norādītās Noteikumu Nr. 560 normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

Ar Elektroenerģijas tirgus likumu esot pārņemta arī Direktīva 2004/8/EK un Energoefektivitātes direktīva. Likuma 31.³ panta prasība koģenerācijas elektrostacijās saražoto siltumenerģiju izmantot lietderīgi tiek attiecināta uz visiem elektroenerģijas ražotājiem, kas piedalās obligātajā iepirkumā, neizdalot atsevišķi tos elektroenerģijas ražotājus, kuri valsts atbalstu saņem tāpēc, ka elektroenerģiju ražo no atjaunojamiem energoresursiem, vai tāpēc, ka elektroenerģiju ražo koģenerācijā. Ņemot vērā minēto, esot atzīstams, ka Ministru kabinets, izdodot pieteikumā norādītās Noteikumu Nr. 560 normas, ir ievērojis likumā ietvertu regulējumu, ar kuru savukārt ir pārņemtas iepriekš minēto direktīvu normas.

Ministru kabinets norāda uz šādiem pieteikumā norādīto Noteikumu Nr. 560 normu leģitīmajiem mērķiem:

- 1) padarīt efektīvāku valsts atbalsta saņemšanas sistēmu;
- 2) novērst nepamatotu valsts atbalsta saņemšanu, tostarp novērst obligātā iepirkuma prasību neizpildi;
- 3) iedzīvotāju interesēs nodrošināt valsts atbalsta maksājumu veikšanu tikai tādiem ražotājiem, kas saražoto enerģiju, tostarp siltumenerģiju, izmanto lietderīgi, proti, ekonomiski pamatota pieprasījuma apmierināšanai, tādējādi neveicinot tādas siltumenerģijas ražošanu, kurai nav pieprasījuma.

Likumdevējs, pilnveidojot valsts atbalsta izmantošanas uzraudzības nosacījumus, esot ņēmis vērā, ka Eiropas Savienības mēroga enerģētikas politika laikposmam līdz 2050. gadam, kas noteikta Eiropas Komisijas paziņojumā "Ceļvedis virzībai uz konkurētspējīgu ekonomiku ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni 2050. gadā", attiecībā uz enerģētikas sektoru paredz drošu, konkurētspējīgu enerģētiku bez CO² emisijām, kā arī mobilitātes ilgtspēju, efektīvāku kurināmā izmantošanu, lietojot elektrifikāciju un cenu mehānismu.

Ministru kabinets norāda, ka izskatāmajā gadījumā priekšroka jādod sabiedrības interesei padarīt valsts atbalsta shēmu efektīvāku, nevis elektroenerģijas ražotāju interesei saglabāt esošo shēmu nemainīgu. Turklāt esot jāņem vērā tas, ka pieteikumā norādītās Noteikumu Nr. 560 normas neierobežo tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros. Līdzīgi kā Saeima, arī Ministru kabinets pauž uzskatu, ka pieteikumā norādītās Noteikumu Nr. 560 normas pēc būtības jau bija ietvertas iepriekš pastāvējušajā regulējumā, un papildus norāda, ka pieteikumā norādītajās Noteikumu Nr. 560 normās ietvertās uzraudzības

un kontroles prasības pašas par sevi ir uzskatāmas nevis par tādām, kas ierobežo tiesības uz īpašumu, bet gan par tādām, kas nodrošina normatīvo aktu ievērošanu.

Pēc Ministru kabineta ieskata, pieteikumā norādītās Noteikumu Nr. 560 normas ir piemērotas legītīmo mērķu sasniegšanai un ir izraudzīts efektīvākais līdzeklis to sasniegšanai.

Noteikumu Nr. 560 28. punkts esot atbilstošs iepriekš spēkā bijušo noteikumu Nr. 262 58. punktam, kurā par norēķinu periodu elektroenerģijas pārdošanai un pirkšanai obligātā iepirkuma ietvaros arī bija noteikts viens kalendāra mēnesis. Noteikumu Nr. 560 48.4. apakšpunktā esot saglabāta jau iepriekš spēkā bijušas normas būtība. Proti, Noteikumu Nr. 262 61.4. apakšpunktā bijis noteikts, ka Būvniecības valsts kontroles birojs izsaka komersantam brīdinājumu, ja ir konstatējis, ka komersanta elektrostacijā netiek nodrošināta siltumenerģijas efektīva izlietošana.

Tā kā Elektroenerģijas tirgus likums nosaka vienotas, uz visām koģenerācijas stacijām attiecināmas prasības par lietderīgu siltumenerģijas izmantošanu, Ministru kabinets uzskata, ka vienādu lietderīgās siltumenerģijas uzraudzības principu attiecināšana uz visām stacijām nav uzskatāma par tiesiskā stāvokļa pasliktināšanu.

Tā kā Noteikumos Nr. 262 bija paredzētas augstas lietderīgās siltumenerģijas izmantošanas prasības, tad pēc Noteikumu Nr. 560 pieņemšanas un stāšanās spēkā nebūtu iedomājama tāda situācija, ka lietderīgā siltumenerģija vispār netiek izmantota. Ražotājiem esot bijis gandrīz gadu ilgs pārejas periods līdz dienai, kad pieteikumā norādītās likuma normas stājas spēkā.

Atbildot uz Satversmes tiesas jautājumiem, Ministru kabinets 2022. gada 26. janvārī papildus paskaidroja, ka biogāzes ražošanā izmantotā siltumenerģija nav uzskatāma par lietderīgi izmantotu, ja biogāzes ražošanas iekārtas ir tehnoloģiski saistītas ar pārējo elektrostaciju.

Tiesas sēdē Ministru kabineta pārstāvis papildus norādīja, ka periods enerģijas ražošanas lietderības koeficienta aprēķinam – viens kalendāra mēnesis – ir noteikts vienāds ar periodu, kurā veicami obligātā iepirkuma sistēmas maksājumi ražotājiem, lai valstij samazinātu fiskālos riskus nepamatota atbalsta izmaksāšanas gadījumā.

5. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam, un pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajam.

Tiesas sēdē Ekonomikas ministrijas pārstāvis papildus norādīja, ka obligātā iepirkuma joma ir pārregulēta. Ražotāji vēsturiski esot centušies apiet normatīvajos aktos tiem izvirzītās prasības, un tāpēc nācies izstrādāt

arvien jaunas, detalizētākas prasības. Pārstāvis atzina, ka pieteikumā norādītās normas varētu apgrūtināt Pieteikuma iesniedzēju darbību un to izveides mērķu sasniegšanu arī tad, ja tās darbojas godīgi. Noteikumos Nr. 560 esot veikti grozījumi un esot panākts kompromiss ar ražotājiem saistībā ar biogāzes ražošanai nepieciešamās siltumenerģijas ieskaitīšanu lietderīgajā siltumenerģijā.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

Tas, ka valsts maina nosacījumus valsts atbalsta saņemšanai, ja elektroenerģijas ražošanas procesā tiek izmantoti atjaunojamie energoresursi, nebūtu uzskatāms par tiesību uz īpašumu ierobežojumu, jo ar pieteikumā norādītajām normām Pieteikuma iesniedzējām netiekot atņemtas tām iepriekš piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, kā arī netiekot liegts turpināt saimniecisko darbību, bet tiekot mainīts tikai viens no nosacījumiem attiecībā uz saražotās siltumenerģijas izmantošanu. Savukārt interese no saražotās elektroenerģijas gūt peļņu obligātā iepirkuma ietvaros neietilpstot Satversmes 105. panta tvērumā, jo šāda abstrakta iespējamība neesot uzskatāma par īpašuma tiesību objektu.

Tieslietu ministrija norāda: Pieteikuma iesniedzējām nebija pamata palauties uz to, ka regulējums attiecībā uz valsts atbalsta saņemšanas nosacījumiem nekad nemainīsies, īpaši ņemot vērā to, ka nu jau teju 10 gadus valstiskā līmenī turpinās diskusija par obligātā iepirkuma sistēmas reformu un arī normatīvais regulējums pēdējo gadu laikā ir grozīts. Lai arī Pieteikuma iesniedzējām tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju ir piešķirtas uz daudziem gadiem, nebūtu pamatoti un saprātīgi palauties uz to, ka nosacījumi par elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanas procesu visu šo gadu laikā paliks nemainīgi. Turklāt prasība par siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu nebūt neesot jauna, ar pieteikumā norādītajām normām tā esot tikai skaidrāk nostiprināta un esot mainīts apjoms, kādā siltumenerģija jāizmanto lietderīgi. Turklāt likumdevējs esot paredzējis saprātīgu pārejas periodu, lai ražotāji varētu pielāgoties jaunajām prasībām. Sabiedrības gūtais labums no tā, ka valsts atbalstu sniedz ražotājiem, kuru saražotā siltumenerģija tiek izmantota lietderīgi, noteikti esot lielāks nekā ražotājiem radītais apgrūtinājums.

Tieslietu ministrija neesot bijusi iesaistīta pieteikumā norādīto Elektroenerģijas tirgus likuma normu saskaņošanas procesā, un neesot konstatējams tas, vai ir izvērtēta pieteikumā norādīto normu atbilstība Eiropas Savienības tiesību aktiem. Tā kā no Noteikumu Nr. 560 anotācijas un projekta neesot izrietējis tas, ka tiek pārņemtas Eiropas Savienības

tiesību normas, Tieslietu ministrija neesot vērtējusi Noteikumu Nr. 560 atbilstību Eiropas Savienības tiesību aktiem.

Kaut gan Energoefektivitātes direktīva un Atjaunojamo energoresursu direktīva neregulē vienu un to pašu priekšmetu un tās ir vērstas uz dažādu mērķu (energoefektivitāte un atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšana) sasniegšanu, tām tomēr esot kopīgs Eiropas Savienības politikas virsmērķis, un pēc būtības abas šīs direktīvas esot divi instrumenti šā kopīgā mērķa īstenošanai. Visi direktīvās ietvertie politikas virzieni esot svarīgi Eiropas Savienības vides un enerģētikas politikas kopējo mērķu sasniegšanai un nevarot tikt skatīti atrauti nedz cits no cita, nedz arī atrauti no citiem enerģētikas politikas instrumentiem, piemēram, tiesību aktiem, kas regulē siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanu un vides aizsardzību. Turklāt Energoefektivitātes direktīvas 1. panta 2. punkts neliedzot valstij ieviest stingrākas prasības, nekā to paredz direktīva. Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, arī Atjaunojamo energoresursu direktīvā nav tādu noteikumu, kas paredzētu atbalsta shēmu ietvaros atbalstāmo darbību harmonizāciju Eiropas Savienības līmenī, ierobežotu atbalsta shēmas subjektam izvīzāmās atbilstības prasības vai ierobežotu valstu iespējas atbalstāmajās jomās noteikt augstākas prasības nekā direktīvā noteiktās, protams, ievērojot lietderības, pārskatāmības, nediskriminācijas, proporcionalitātes un citus principus.

Atjaunojamo energoresursu direktīvas 6. panta 1. punkta pamatā esot ekonomiskie faktori – tā primārais mērķis esot aizsargāt tirgus stabilitāti un paredzamu investīciju vidi kopumā, ne tik daudz uzsvērt individuāla atbalsta saņēmēja ekspektāciju, ka tas arī turpmāk varēs netraucēti gūt peļņu. Tāpat esot jāņem vērā, ka 6. panta 1. punktā minētais princips nav absolūts tādā ziņā, ka tas paredzētu jebkādu atbalsta shēmu izmaiņu aizliegumu.

Savukārt dalībvalsts pienākums sasniegt direktīvās noteiktos galamērķus attiecībā uz atjaunojamo energoresursu īpatsvaru kopējā enerģijas galapatēriņā pats par sevi neradot personām tiesības paļauties uz to, ka valsts tām piešķirs vai turpinās piešķirt atbalstu uz atjaunojamiem energoresursiem balstītā enerģijas ražošanā.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve papildus norādīja, ka Atjaunojamo energoresursu direktīva un Energoefektivitātes direktīva neharmonizē veidu, kādā dalībvalstis var veidot valsts atbalsta shēmu. Savukārt Atjaunojamo energoresursu direktīvas 6. panta 1. apakšpunkts jau pats par sevi ietverot prezumpciju, ka valsts atbalsta shēma var tikt grozīta.

7. Pieaicinātā persona – Zemkopības ministrija – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas neatbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

Noteikumu Nr. 262 5. pielikuma II daļas 5. punktā kā viens no kvalitātes vērtēšanas kritērijiem tiesību pārdot biogāzes un biomasas elektrostacijās saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros piešķiršanai bijis komersanta iesniegts apliecinājums, ka enerģijas ražošanai nepieciešamo pamatizejvielu piegādes attālums nepārsniedz 50 kilometrus. Proti, jo tuvāk izejvielu ieguvei tika celta elektrostacija, jo lielāka esot bijusi iespēja iegūt obligātā iepirkuma tiesības. Atbilstoši esot veiktas investīcijas biogāzes un biomasas stacijās. Savukārt pēc pieteikumā norādīto normu pieņemšanas no biogāzes un biomasas stacijām tiekot gaidīts, lai tās atrastos pēc iespējas tuvāk siltumenerģijas patērētājiem. Neesot paredzēta saudzējoša pāreja uz jauno regulējumu, jo pārejas periods bijis vien nepilns četrus mēnešus ilgs.

Pēc Zemkopības ministrijas ieskata, nav izprotams tas, kā pieteikumā norādītās normas veicina Elektroenerģijas tirgus likuma 2. panta 4. punktā norādītā mērķa – veicināt elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, – sasniegšanu. Pieteikumā norādītās normas esot pretrunā arī ar Deklarāciju par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, kurā norādīts arī uz nepieciešamību palielināt atjaunojamo energoresursu izmantošanu un paaugstināt energoefektivitāti, lai samazinātu atkarību no importētajiem energoresursiem.

Formāli biogāzes un biomasas stacijām tiesības saņemt valsts atbalstu obligātā iepirkuma ietvaros esot saglabātas, taču, ar pieteikumā norādītajām normām nosakot pienākumu nodrošināt lietderīgu siltumenerģijas izmantošanu, šo tiesību īstenošana būtībā esot liegta. Elektrostacijām, nesaņemot valsts atbalstu, vairs neesot ekonomiski izdevīgi turpināt elektroenerģijas ražošanu. Secīgi ražotnes, kas paredzētas atjaunojamo energoresursu pārstrādei, vairs netikšot izmantotas ne kūtsmēslu, ne lauksaimniecības un pārtikas produktu ražošanas atlikumproduktu pārstrādei un no tām nebūšot iespējams gūt citu ekonomisku labumu.

Zemkopības ministrija norāda, ka Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra sēdes protokollēmumā Nr. 51 29. § "Noteikumu projekts "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību"" 4. punktā ir ietverts uzdevums Ekonomikas ministrijai izstrādāt pasākumus biogāzes elektrostaciju darbam ārpus obligātā iepirkuma sistēmas, tostarp tādus pasākumus, kuri veicinātu komersantiem piederošas vai ar tiem saistītas saimniecības apgādi ar elektroenerģiju, kas saražota no atjaunojamiem energoresursiem. Līdz viedokļa iesniegšanas brīdim alternatīvi atbalsta risinājumi biogāzes pārstrādes veicināšanai neesot izstrādāti.

Biogāzes pārstrāde esot nozīmīgs instruments klimata politikas jomā un viens no vides piesārņojuma mazināšanas pasākumiem. Biogāzes

ražotāji ik gadu nodrošinot ievērojamu siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumu. Biogāzes ražošana no kūtsmēsliem procentuāli dodot lielāko siltumnīcefekta gāzu un amonjaka emisiju samazinājumu – 2,5 % no kopējām emisijām un 50 % no kopējām amonjaka (NH₃) emisijām lauksaimniecības nozarē. Biogāzes elektrostacijās saražotā elektroenerģija veidojot 38 % visas no atjaunojamiem energoresursiem saražotās elektroenerģijas un nodrošinot 6 % no visa Latvijas elektroenerģijas patēriņa.

Pieteikumā norādītās normas varētu apdraudēt Latvijas saistību izpildi siltumnīcefekta gāzu samazināšanā, kas ietvertas Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 30. maija regulas (ES) 2018/842 par saistošiem ikgadējiem siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumiem, kas dalībvalstīm jāpanāk no 2021. līdz 2030. gadam un kas dod ieguldījumu rīcībā klimata politikas jomā, lai izpildītu Parīzes nolīgumā paredzētās saistības, un ar ko groza regulu (ES) Nr. 525/2013, (turpmāk – Emisiju samazināšanas regula) 4. panta 1. punktā.

Sabiedrība un valsts esot ieinteresēta ne tikai ietaupīt elektroenerģijas izmaksas, samazinot valsts atbalstu obligātā iepirkuma ietvaros, bet arī mazināt klimata pārmaiņas. Nepārliedot uz biogāzes elektrostacijām visas izmaksas, kas saistītas ar atjaunojamās un videi draudzīgas enerģijas ražošanu, tiktu nodrošināta to sekmīga turpmākā saimniekošana un vienlaikus gādāts arī par vides saglabāšanu un aizsardzību.

8. Pieaicinātā persona – Būvniecības valsts kontroles birojs – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

Elektroenerģijas obligātais iepirkums esot valsts atbalsta mehānisms elektroenerģijas ražotājiem un tiekot finansēts no elektroenerģijas galalietotāju maksājumiem. Jebkurš valsts atbalsta maksājums obligātā iepirkuma ietvaros palielinot maksāšanas slogu elektroenerģijas galalietotājiem un paaugstinot kopējo elektroenerģijas cenu. Tādējādi elektroenerģijas obligātais iepirkums darbojoties nevis kā stacijas izveidei un darbības nodrošināšanai veikto investīciju finansējums, bet gan kā garantēts maksājums elektrostacijas darbības laikā. Līdz ar to visus riskus, tostarp saistībā ar elektrostacijas izveidi un likumīgu darbību, ņemoties attiecīgais ražotājs. Tiesības pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros esot valsts atbalsts, kas saimnieciskās darbības veicējam sniedz zināmas priekšrocības un rada konkurences ierobežojumus, tādēļ tiesības saņemt šo atbalstu neesot absolūtas, bet gan esot priekšrocība, kas izmantojama tikai ar nosacījumu, ka tiesību normās noteiktie priekšnoteikumi ir izpildīti pēc būtības.

Lietderīga siltumenerģijas izmantošana atbilstoši Elektroenerģijas tirgus likuma 1. panta otrās daļas 19. punktam un 31.³ panta otrajai daļai

esot viena no obligātajām tehnoloģiskā procesa sastāvdaļām, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā un tādējādi nodrošinot energoefektivitāti (pretstatā, piemēram, elektrostaciju darbam kondensācijas režīmā, kad saražotā siltumenerģija ar avārijas dzesētāju palīdzību tiek izvadīta ārējā vidē vai tiek izmantota elektrostaciju pašpatēriņam). Jau sākotnējā Elektroenerģijas tirgus likuma redakcijā koģenerācija esot definēta kā process, kurā vienlaikus ražo gan elektroenerģiju, gan siltumenerģiju, saražoto elektroenerģiju un siltumenerģiju izmantojot lietderīgi. Neesot pieļaujams tas, ka visu Latvijas elektroenerģijas galalietotāju finansēts valsts atbalsts tiek piešķirts elektroenerģijas ražotājam, kurš neizpilda normatīvajos aktos tam noteiktos obligātos pienākumus.

Ražotājiem esot bijis nodrošināts gandrīz gadu ilgs pārejas periods, kurā tie varējuši pielāgoties ar pieteikumā norādītajām normām ieviestajām lietderīgās siltumenerģijas prasībām.

Prasības siltumenerģijas lietderīgai izmantošanai pēc būtības jau sākotnēji bijušas ietvertas Elektroenerģijas tirgus likumā, un, kā redzams no normatīvā regulējuma ar attiecīgajā laika periodā Noteikumos Nr. 262 ieviestiem secīgiem grozījumiem, šīs prasības atbilstoši arī starptautiskā regulējuma prasībām esot detalizētas, bet ne noteiktas no jauna.

Jau kopš Noteikumu Nr. 262 pieņemšanas to 18.1. apakšpunktā esot ietverta prasība – ja elektroenerģiju ražo vai plāno ražot biomasas vai biogāzes elektrostacijās, komersants iesniegumam pievienojamā biomasas vai biogāzes elektrostācijas aprakstā norāda elektrostacijā uzstādīto vai plānoto uzstādāmo elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanas jaudu un plānoto saražojamās enerģijas daudzumu.

Atbilstoši Noteikumu Nr. 262 (redakcijā, kas bija spēkā no 2010. gada 1. aprīļa) 2. pielikuma 2.7.3. apakšpunktam, ja elektrostacijā ražo vai plānots ražot arī siltumenerģiju, iesniegumā tiesību iegūšanai pārdot no atjaunojamiem energoresursiem saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros vajadzējis norādīt elektrostacijā saražotās siltumenerģijas izlietošanas mērķi un paredzēto efektīvi izlietojamo daudzumu (MWh).

Atbilstoši Noteikumu Nr. 262 5. pielikuma II sadaļas 2. punktam lietderīga siltumenerģijas izmantošana bijusi arī viens no vērtēšanas kritērijiem tiesību piedalīties obligātajā iepirkumā piešķiršanai. Arī vairākas Pieteikuma iesniedzējas savos pieteikumos šo tiesību iegūšanai esot apliecinājušas gatavību nodrošināt lietderīgu siltumenerģijas izlietojumu.

Turklāt Noteikumu Nr. 262 60. punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2012. gada 9. septembrim) un 9. pielikuma II sadaļas 2.2. apakšpunkts noteicis ražotājiem pienākumu ikgadējā Ekonomikas ministrijai iesniedzamajā pārskatā norādīt arī ziņas par efektīvi izlietoto siltumenerģiju.

Ja Pieteikuma iesniedzējas neizpilda pieteikumā norādītās normas, tām netiekot pēc būtības liegtas tiesības ražot elektroenerģiju. Obligātā iepirkuma tiesību zaudēšanas gadījumā Pieteikuma iesniedzējas varot turpināt elektroenerģijas tirgošanu par tirgus cenu.

Tiesas sēdē Būvniecības valsts kontroles biroja pārstāvis papildus norādīja, ka Noteikumu Nr.560 31.1.apakšpunktā ietvertās formulas aprēķinam nav vajadzīgs mērījums, ko veic ar Noteikumu Nr.560 21.3.apakšpunktā minētajām mērierīcēm. Tāpat tika norādīts, ka ražotāji varot izpildīt pieteikumā norādītajās normās ietvertās prasības.

9. Pieaicinātā persona – Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas atbilst Satversmes 1.pantam un 105.panta pirmajam teikumam.

Pēc komisijas ieskata, lai novērstu pārmērīga valsts atbalsta piešķiršanu, ir jāvērtē elektrostacijas darbības laikā veiktie ieguldījumi un to atgūšana. Būtu apšaubāms tas, vai Pieteikuma iesniedzēju tiesisko interešu aizsardzība sniedzas tiktāl, ka tām, neveicot investīcijas turpmākā elektrostaciju attīstībā un darbības uzlabošanā (arī saistībā ar lietderīgo siltumenerģiju), ir saglabājamās tiesības saņemt tādu pašu valsts atbalstu, kāds primāri tika vērsts uz sākotnējo investīciju atgūšanu. Proti, nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka elektrostacijas izbūves un uzturēšanas izdevumi (investīcijas) ir pilnībā atgūti un turpmāka valsts atbalsta saņemšana pārsniedz Eiropas Komisijas 2017.gada 24.aprīļa lēmuma par valsts atbalstu lietā Nr.SA.43140 (2015/NN) "Latvija. Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai" (turpmāk arī – Eiropas Komisijas lēmums) 32.punktā paredzēto elektrostacijas kopējo kapitālieguldījumu peļņas normu visam atbalsta periodam 9 % apmērā.

Enerģijas lietotāju interesēm neatbilstot tādu pasākumu īstenošana, kuri nav vērsti uz primārās enerģijas ietaupīšanu un kuru ietvaros enerģija netiek ražota ar mērķi to patērēt atbilstoši pieprasījumam. Tiesiskās palāvības princips neizslēdzot valsts iespēju grozīt pastāvošo tiesisko regulējumu.

Tiesas sēdē Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas pārstāvis papildus norādīja, ka korektai pārkompensācijas novēršanai ar iekšējās peļņas normas aprēķinu ir būtiski noteikt arī vienlīdzīgas ražotāju uzraudzības prasības, kas ļautu ražotājus savstarpēji salīdzināt.

10. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija" (turpmāk – Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija) – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas neatbilst Satversmes 1.pantam un 105.panta pirmajam teikumam.

Līdz brīdim, kad stājās spēkā pieteikumā norādītās normas, biogāzes stacijas esot saņēmušas valsts atbalstu par elektroenerģijas ražošanu no atjaunojamiem energoresursiem, nevis par elektroenerģijas ražošanu koģenerācijā. Tomēr pieteikumā norādītās normas kardināli mainot uzņēmējdarbības nosacījumus. Latvija atbalstu elektroenerģijas ražotājiem sākotnēji esot veidojusi divos virzienos: elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā atbilstoši Energoefektivitātes direktīvai un tās priekštecēm un elektroenerģijas ražošanai no atjaunojamiem energoresursiem atbilstoši Atjaunojamo energoresursu direktīvai. Abi šie elektroenerģijas ražošanas virzieni jau sākotnēji esot nodalīti arī Elektroenerģijas tirgus likuma 28. un 29. pantā.

Tieši saistībā ar enerģijas iegūšanu no biomasas vai biogāzes valsts mērķi abiem atbalsta virzieniem esot bijuši atšķirīgi, proti: efektīvā siltumenerģijas ražošanā pielietot biomasas vai biogāzes koģenerāciju, kuras rezultātā tiek iegūta gan siltumenerģija, gan arī elektroenerģija, vai arī iegūt tieši elektroenerģiju no atjaunojamiem energoresursiem, lai ar to nodrošinātu noteiktu Latvijas elektroenerģijas patēriņa daļu.

Lauksaimnieki un citi biogāzes ražotāji, kuru rīcībā bija lopkopības atlikumprodukti, dažādi organiskie atkritumi un zaļā biomasa, esot izvēlējušies tirgot elektroenerģiju Elektroenerģijas tirgus likuma 29. pantā noteiktajā kārtībā un tālab biogāzes stacijas cēlušies iespējami tuvu izejvielu izcelsmes vietām: lopu kūtim, pārtikas rūpniecības uzņēmumiem, sadzīves atkritumu poligoniem.

Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija piekrītot tam, ka elektroenerģijas ražošanas procesā iegūtā siltumenerģija ir jāizmanto lietderīgi, taču nepiekrītot tam, ka uz jau strādājošām stacijām pilnā mērā būtu attiecināmas Energoefektivitātes direktīvā noteiktās augstas efektivitātes koģenerācijas prasības.

Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija pievienojas Pieteikuma iesniedzēju argumentiem par to, ka Energoefektivitātes direktīvas prasības var attiecināt uz jaunām vai būtiski atjauninātām stacijām, kas nav maza apjoma stacijas.

Kurināmā sadedzināšanas iekārtas efektivitāti nedrīkstot attiecināt uz veselu biotehnoloģisko iekārtu kompleksu vai rūpnīcu: koģenerācijas iekārtai esot savs tehnoloģiskais pašpatēriņš, bet atkritumu pārstrādes rūpnīcai – savas tehnoloģiskās vajadzības (procesa temperatūras nodrošināšana, izejvielu sanitārā termiskā priekšapstrāde).

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 262 59.¹ un 109. punktu 2020. gadā esot bijušas spēkā prasības par siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu. Tomēr šīs prasības bijušas piemērojamas gada ietvaros un tā aprēķinā neesot ieskaitīts siltumenerģijas pašpatēriņš līdz 30 % no saražotā.

Biogāzes iegūšanai nepieciešamā fermentācijas temperatūra esot +37°C līdz +40°C. Vidējais siltumenerģijas patēriņš ziemas mēnešos varot sasniegt pat 50 % un 60 %, bet vasaras mēnešos – 10 % līdz 20 %. Tādējādi mēneša periods siltumenerģijas lietderīgas izmantošanas nodrošināšanai esot pretrunā ne tikai ar Energoefektivitātes direktīvu, bet arī dabas zinātņu likumiem.

Tiesas sēdē Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācijas pārstāvis papildus norādīja uz atšķirībām vienotā tehnoloģiskā cikla principa piemērošanā biogāzes elektrostacijām un dabasgāzes koģenerācijas stacijām. Proti, abu veidu stacijas pēc būtības esot līdzīgas, atšķiroties tikai kurināmā sagatavošanas un piegādes veids. Tomēr biogāzes elektrostacijām ražošanas ciklā tiekot ieskaitīta arī biogāzes sagatavošana, bet dabasgāzes stacijām ražošanas cikls beidzoties pie dabasgāzes pievada.

11. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācija" (turpmāk – Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācija) – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas neatbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

Likumdevējs jau laikā, kad Pieteikuma iesniedzējas veica attiecīgās investīcijas, esot nepārprotami formulējis mērķi sekmēt siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu. Uz to norādot Noteikumu Nr. 262 5. pielikumā ietvertie vērtēšanas kritēriji tiesību piedalīties obligātajā iepirkumā iegūšanai, kā arī Direktīvas 2001/77/EK 6. panta 1. punkts. Līdz ar to prasība izmantot siltumenerģiju lietderīgi neesot negaidīta. Direktīvas 2001/77/EK 16. apsvērumā un Direktīvas 2009/28/EK 3. panta pirmajā daļā esot paredzēts, ka valsts atbalsta shēma var tikt grozīta un ka valstij normatīvo aktu pieņemšanā jāņem vērā arī energoefektivitātes apsvērumi.

Biogāzes un biomasas koģenerācijas stacijās saražotā siltumenerģija veidojot aptuveni 50 % no visas kurināmā ķīmiskās enerģijas. Neesot tādu būtisku ierobežojumu, kas liegtu papildus saražoto siltumenerģiju izmantot lietderīgi, lai nerastos nozīmīgi kurināmās enerģijas zudumi un ražošanas iekārtas tiktu izmantotas iespējami efektīvi. Jau izstrādājot Noteikumus Nr. 262, likumdevējam vajadzējis ņemt vērā Enerģētikas likuma 3. pantā formulēto mērķi veicināt enerģijas efektīvu izmantošanu un līdzsvarotu patēriņu. Tādējādi prasība nodrošināt siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu atbilstot normatīvo aktu prasībām un kalpojot sabiedrības interesēm.

Ar pieteikumā norādītajām normām esot labota likumdevēja kļūda – iepriekš pieļautā atšķirīgā attieksme pret elektroenerģijas ražotājiem, kuru dalību obligātajā iepirkumā pamatoja Ministru kabineta 2009. gada 10. marta noteikumi Nr. 221 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" (turpmāk – Noteikumi

Nr. 221). Proti, šiem ražotājiem, kuri citstarp izmanto biomasu vai biogāzi, jau sākotnēji esot izvirzītas stingrākas energoefektivitātes prasības arī saistībā ar siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu. Šādai atšķirīgai attieksmei neesot bijis nekāda tehnoloģiska vai ekonomiska pamata, jo siltumenerģijas izdalīšanās elektroenerģijas ražošanas procesā, kas saistīts ar kurināmā sadedzināšanu, esot tehnoloģiski neatdalāma no kopējā elektroenerģijas ražošanas cikla. Savukārt to tehnoloģisko uzlabojumu izmaksas, kuri veicami, lai nodrošinātu siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu, esot zemas.

Biogāzes koģenerācijas stacijas esot ekonomiski un tehnoloģiski pamatoti izvietot tuvāk biogāzes ražošanas izejvielām, un staciju pielāgošana jaunajām prasībām varētu prasīt ievērojamus ieguldījumus. Savukārt biomasas koģenerācijas staciju gadījumā situācija esot atšķirīga, jo koksnes kurināmais esot brīvi pieejams funkcionējoša koksnes produktu tirgus ietvaros. Virkne ražotāju, kuri izmanto biogāzi un kuru tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā vēsturiski bijušas saistītas ar Noteikumu Nr. 221 prasību izpildi, jau izmantojot siltumenerģiju lietderīgi. Tādēļ prasība izmantot siltumenerģiju lietderīgi neesot pretrunā arī ar biomasas un biogāzes koģenerācijas staciju tehniskajām un ģeogrāfiskā izvietojuma īpatnībām.

Pieteikumā norādītajās normās noteiktie faktiskie kopējie elektrostacijas lietderības rādītāji esot nesamērīgi augsti un neesot tehnoloģiski pamatoti attiecībā uz biogāzes koģenerācijas stacijām, kurās liels siltumenerģijas patēriņš jānovirza biogāzes ražošanai. Prasības esot izpildāmas tikai ideālos tehniskos un klimatiskos apstākļos, kas neesot atkarīgi no ražotājiem un esot mainīgi mēneša griezumā. Pieteikumā norādīto normu izstrādē neesot ņemts vērā labums, ko sabiedrība iegūst no biogāzes ražošanas, nepieļaujot siltumnīcefekta gāzu izplatīšanos. Biomasas koģenerācijas stacijas varētu izpildīt minētās prasības, jo tajās esot daudz mazāks siltumenerģijas pašpatēriņš.

Noteikumu Nr. 560 3. pielikumā ietvertie koeficienta α rādītāji neesot tehnoloģiski pamatoti un nostādot dažādus ražotājus nevienlīdzīgā situācijā atkarībā no izmantoto iekārtu tehniskajām īpatnībām un to faktiskajiem efektivitātes rādītājiem. Neesot tādu būtisku vai citu administratīvu šķēršļu, kas liegtu noskaidrot ticamu un pamatotu faktisko koeficienta α vērtību katrā konkrētajā koģenerācijas stacijā.

Ievērojot laiku, kas nepieciešams pamatota un atbildīga investīciju lēmuma pieņemšanai, kā arī būvniecības tiesiskajam procesam un būvdarbu veikšanai nepieciešamo laiku, varot secināt, ka likumdevējs nav noteicis samērīgu un saudzējošu pārejas periodu pieteikumā norādītajās normās ietverto prasību ieviešanai.

Tiesas sēdē Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācijas pārstāvis papildus norādīja uz biogāzes elektrostaciju nozīmi metāna

emisiju samazināšanā Latvijā. Pēc pārstāvja domām, tādas prasības, kuru izpilde ir atkarīga no ārējiem apstākļiem, ko ražotāji nevar ietekmēt, nedrīkstētu ietvert tiesību normās.

12. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas biogāzes asociācija" (turpmāk – Latvijas biogāzes asociācija) – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas neatbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

Ar pieteikumā norādītajām likuma normām paredzēti vienādi nosacījumi saistībā ar siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu gan tādām elektrostacijām, kuras darbojas atbilstoši Noteikumu Nr. 560 prasībām, gan tādām, kuras darbojas atbilstoši Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 561 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā" (turpmāk – Noteikumi Nr. 561) prasībām. Tādējādi Saeima esot sapludinājusi divus atšķirīgus enerģētikas politikas mērķus – enerģijas efektīvu ražošanu un atjaunojamās enerģijas ražošanas veicināšanu.

Saeima un Ministru kabinets pieteikumā norādīto normu izstrādē neesot ņēmuši vērā biedrības iebildumus pret pieteikumā norādītajām normām, piemēram, pret Noteikumu Nr. 560 28. punktu, kas nosakot mēneša periodu arī lietderīgi izmantotās siltumenerģijas uzskaitē un esot pretrunā ar Energoefektivitātes direktīvas 1. pielikumu, kurā minētais periods ir gads. Ražotājiem esot grūti katru mēnesi sasniegt tādas lietderīgās siltumenerģijas rādītājus, kas ļautu izpildīt Noteikumu Nr. 560 31. punktā noteiktās prasības par kopējo enerģijas ražošanas lietderību. Mēneša periodā siltuma pieprasījums esot ļoti mainīgs gan tiem ražotājiem, kuri siltumu novada siltumnīcām, telpu apkurei, koksnes vai graudu žāvēšanai, gan tiem ražotājiem, kuri siltumu novada siltumtīklos. Tādēļ lietderīgās siltumenerģijas izlietojums būtu jāvērtē gada periodā, līdzīgi kā tiek vērtēta, piemēram, ēku energoefektivitāte.

Tāpat ar neprecīzu terminoloģiju pieteikumā norādītajās normās esot nepareizi pārņemtas arī citas Energoefektivitātes direktīvas prasības saistībā ar kopējo enerģijas ražošanas lietderības koeficientu aprēķinu. Proti, Energoefektivitātes direktīvā esot regulēta koģenerācijas iekārtu enerģijas ražošanas lietderība, bet pieteikumā norādītajās normās lietots termins "elektrostacija", kas citstarp ietverot fermentācijas tvertnes. Fermentācijas tvertnēs tiek ražota biogāze, kas prasa lielu apjomu siltumenerģijas, jo sevišķi ziemas mēnešos. Biogāzes ražošana esot ilgstošs process, to nevarot uzsākt un pēkšņi pārtraukt atkarībā no alternatīva siltumenerģijas pieprasījuma esības. Tāpat biogāzes ražošanai nepieciešamos lopkopības un lauksaimniecības atlikumproduktus nevarot iegūt tieši un tikai tad, kad pastāv šāds alternatīvs siltumenerģijas pieprasījums. Ja kopējais enerģijas ražošanas lietderības koeficients tiktu

aprēķināts koģenerācijas iekārtām, tad lielākā daļa nozares ražotāju spētu sasniegt pieteikumā norādītajās normās noteiktos rādītājus. Taču, aprēķinot minēto koeficientu elektrostacijai, kas ietver arī biogāzes ražošanai nepieciešamās iekārtas, to neesot iespējams sasniegt.

Ar pieteikumā norādītajām normām Ministru kabinets esot ieviesis stingrākas prasības, nekā paredz Energoefektivitātes direktīva. Citstarp Energoefektivitātes direktīvas 35. apsvērums paredzot, ka augstas efektivitātes koģenerācijas prasības ir attiecināmas tikai uz jaunām vai būtiski atjaunotām elektroenerģijas ražošanas iekārtām. Savukārt saskaņā ar Energoefektivitātes direktīvas 40. apsvērumu minētās prasības neesot attiecināmas uz maza apjoma elektrostacijām.

Likumdevējs neesot izvērtējis, vai pieteikumā norādītās normas atbilst ilgtspējīgas attīstības principam. Pieteikumā norādītajās normās ietvertās prasības neesot izpildāmas, tādēļ vairāki ražotāji atsakoties no obligātā iepirkuma tiesībām un samazinot arī elektroenerģijas ražošanas apjomu. Attiecīgi ražotāji izmantojot mazāk lopkopības atliekumproduktu biogāzes ražošanā un līdz ar to Latvijā palielinoties siltumnīcefekta gāzu emisijas. Tādējādi ar pieteikumā norādītajām normām tiekot apdraudēta Nacionālajā klimata plānā nosprausto mērķu – palielināt atjaunojamās enerģijas īpatsvaru enerģijas galapatēriņā un samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas lauksaimniecībā – izpilde.

Šobrīd elektroenerģijas vairumtirdzniecības cena esot pieaugusi līdz tik augstam līmenim, ka obligātā iepirkuma komponentes segšanai neesot nepieciešami papildu maksājumi no galapatērētājiem, bet valsts pastarpināti gūstot peļņu no elektroenerģijas, ko saražo obligātā iepirkuma ietvaros. Pēc Latvijas biogāzes asociācijas ieskata, šāds elektroenerģijas cenu pieaugums citstarp esot sekas tam, ka lielākā daļa elektroenerģijas Latvijā joprojām tiek saražota no fosilajiem energoresursiem. Samazinoties Latvijas spējai saražot elektroenerģiju no resursiem, kas iegūti valstī uz vietas, samazinoties arī valsts energoneatkarība.

Tiesas sēdē Latvijas biogāzes asociācijas pārstāvis papildus norādīja, ka ražotāji atsakās no obligātā iepirkuma tiesībām, jo saistībā ar siltumenerģijas lietderīgas izmantošanas prasībām ir mainīts arī iekšējās peļņas normas aprēķins, pieņemot, ka arī pagātnē izlietotā siltumenerģija ir pārdota, nevis izlietota. Turklāt pārstāvis īpaši uzsvēra biogāzes elektrostaciju primāro mērķi – atkritumu pārstrādi –, kas palīdzot novērst arī nevēlamu smaku rašanos saimniecību tuvumā.

13. Pieaicinātā persona – Dr. oec. Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenā locekle Raita Karnīte – uzskata, ka, pieņemot pieteikumā norādītās normas, nav vērtēti vairāki būtiski aspekti.

"Zaļās" elektroenerģijas ražošana Latvijā papildus elektroenerģijas ieguvei lielajās hidroelektrostacijās, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kas atbilstot Eiropas Savienības un valsts vides un klimata mērķiem, pagaidām esot nepietiekami izmantots resurss. Arī Latvijas brīvprātīgi pieņemtie ar "zaļās" enerģijas daļu saistītie mērķi energoapgādē vēl neesot sasniegti.

Atjaunojamo energoresursu elektrostaciju attīstību sekmējot valsts atbalsts, bet kavējot nedrošais, bieži un neparedzami mainīgais normatīvais regulējums, kas vērsts uz mērķtiecīgu valsts atbalsta samazināšanu, ko nozare piedzīvojot pēdējo piecu gadu laikā. Minēto apliecinot elektroenerģijas ražošanas samazinājums pēdējos gados.

Latvijas valdības nodoms uzlabot atjaunojamo energoresursu izmantošanas efektivitāti, nosakot stingrākas prasības koģenerācijas stacijās radītās siltumenerģijas lietderīgai izmantošanai, esot uzskatāms par saprotamu un atzīstamu, taču, to īstenojot, esot nepieciešams novērtēt atjaunojamos energoresursus izmantojošo elektrostaciju iespējas izpildīt normatīvā regulējuma nosacījumus, lai neradītu tādus apstākļus, kuru dēļ "zaļās" elektroenerģijas ražošana tiek samazināta, un nepadarītu atjaunojamo energoresursu elektrostaciju darbību par neiespējamu.

Izvērtējot pieteikumā norādīto normu ietekmi uz biomasas un biogāzes elektrostacijām, esot jānovērtē: (1) vai saražotais siltumenerģijas apjoms pats par sevi neierobežos obligātā iepirkuma tiesību iegūšanu iepriekšējā apmērā (nebūs mazāks par saražotās vai tīklā nododamās (pārdodamās) elektroenerģijas apjomu) un (2) vai visām biogāzes un biomasas elektrostacijām potenciāli ir iespējams pārvērst par lietderīgi izmantojamu siltumenerģijas apjomu, kas atbilst potenciāli obligātā iepirkuma veidā nododamajam elektroenerģijas apjomam (vai ir pieejams patērētājs, infrastruktūra, investīcijas, ekonomiskā jēga).

Saeimas un Ministru kabineta atbildes rakstos neesot analizēta pieteikumā norādīto normu ekonomiskā ietekme uz Pieteikuma iesniedzējām un citiem ražotājiem, kā arī neesot pierādīts tas, ka Pieteikuma iesniedzējām pēc pieteikumā norādīto normu pieņemšanas ir iespējams īstenot obligātā iepirkuma tiesības.

Pieteikumā norādītajās normās esot paredzēta būtiska nosacījumu maiņa esošajām biogāzes un biomasas elektrostacijām salīdzinājumā ar nosacījumiem, kādi bijuši spēkā to izveidošanas laikā. Ņemot vērā biogāzes un biomasas elektrostaciju darbības regulējumu to izveidošanas brīdī, vajagot atzīt, ka atsevišķām biogāzes elektrostacijām pieteikumā norādīto normu izpilde varētu būt neiespējama.

Pieteikumā norādītās normas regulējot biogāzes un biomasas elektrostacijas pēc tāda paša principa, pēc kāda tiek regulētas koģenerācijas stacijas, kas apkurē izmanto galvenokārt dabasgāzi, – jaunais regulējums

kopumā esot vērsts uz efektīvu siltumenerģijas ražošanu, nevis uz efektīvu elektroenerģijas ražošanu.

Nevienā no atbildes rakstiem neesot paskaidrots, kas segs elektroenerģijas ražotāju papildu izmaksas, ko prasīs jaunu siltumenerģijas tīklu ierīkošana, un ko darīt ražotājiem, ja tiem šādu tīklu ierīkošana būs ekonomiski neizdevīga.

Dr. oec. R. Karnīte norāda, ka no pieteikumā norādītajās normās lietotās neprecīzās siltumenerģijas lietderīgas izmantošanas definīcijas neesot saprotams, vai, piemēram, siltumenerģijas izmantošana elektrostacijai piederošā siltumnīcā ir vai nav lietderīga siltumenerģijas izmantošana.

Ne visām biogāzes un biomasas elektrostacijām potenciāli esot iespējams pārvērst par lietderīgi izmantojamu siltumenerģijas apjomu, kas atbilst obligātā iepirkuma veidā nododamajam elektroenerģijas apjomam, jo biogāzes elektrostacijas atrodoties lauku teritorijās, tuvu izejvielu avotiem, nevis siltumenerģijas patērētājiem, kā arī neesot iekārtota siltumenerģijas pārvades infrastruktūra vai tās iekārtošana neesot ekonomiski jēgpilna.

Biogāzes elektrostacijām valsts atbalsta līmenis pret ieņēmumiem par obligātajā iepirkumā nodoto elektroenerģiju esot augsts. Taču prasība tiem elektroenerģijas ražotājiem, kuru darbība bez dalības obligātā iepirkuma sistēmā var būt neiespējama, par galveno nosacījumu obligātā iepirkuma tiesību iegūšanai noteikt siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu neesot pamatota un nepalīdzēsot palielināt elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus.

Ja pieteikumā norādīto normu mērķis ir samazināt obligātā iepirkuma izmaksas un secīgi arī obligātā iepirkuma komponentes apjomu, tad ieteicamāka metode būtu samazināt valsts atbalsta līmeni obligātā iepirkuma dalībniekiem – tas veicinātu elektroenerģijas ražošanas izmaksu samazinājumu elektrostacijās, bet neradītu bankrota risku jau strādājošām biomasas un jo sevišķi biogāzes elektrostacijām.

Tāpat esot iespējami citi risinājumi, kā panākt augstu atjaunojamo energoresursu elektrostaciju efektivitāti, piemēram, to varētu panākt, uzlabojot konkursu par valsts atbalsta tiesību piešķiršanu kvalitāti, nosakot, ka siltumenerģijas lietderīga izmantošana ir prasība, kuras ievērošana sekmē obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu, vai uzstājīgāk novēršot negodīgu praksi valsts atbalsta saņēmēju vidū.

Pat ja pieteikumā norādītajās normās ietvertais risinājums uzskatāms par vienīgo līdzekli šo normu mērķa sasniegšanai, tad jaunais nosacījums būtu jāsāk attiecināt uz biogāzes un biomasas elektrostacijām, kuras dibinātas pēc pieteikumā norādīto normu stāšanās spēkā, vai vismaz jādod elektrostacijām ilgāks laiks, lai tās varētu sagatavot infrastruktūru siltumenerģijas lietderīgai izmantošanai.

Tiesas sēdē *Dr. oec. R. Karnīte* papildus norādīja uz to, ka pieteikumā norādītās normas nostādot nevienlīdzīgos apstākļos biogāzes elektrostacijas un dabasgāzes koģenerācijas stacijas, jo dabasgāzes koģenerācijas stacijām jau vēsturiski esot izveidots siltumapgādes tīkls.

14. Pieaicinātā persona – Rīgas Tehniskās universitātes docents, Rīgas Tehniskās universitātes Vides aizsardzības un siltuma sistēmu institūta vadošais pētnieks un Degšanas procesu izpētes laboratorijas vadītājs *Dr. sc. ing. Vladimirs Kirsanovs* – norāda, ka ar pieteikumā norādītajām normām varētu būt ieviestas Pieteikuma iesniedzējām neizpildāmas prasības.

Tādu mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu izmantošanai, kas atbilst normatīvajiem aktiem par mērīšanas līdzekļu metroloģiskajām prasībām un to metroloģiskās kontroles kārtību, esot būtiska nozīme Noteikumu Nr. 560 prasību izpildes novērtēšanā. Vienlaikus, ņemot vērā biogāzes un biomasas stacijās izmantoto izejvielu (kūtsmēsli, lauksaimniecības kultūraugu atliekas, zālāji, bioloģiski noārdāmie atkritumi utt.) specifiku un īpatnības, esot svarīgi izvērtēt atbilstošu mērīšanas līdzekļu pieejamību Noteikumu Nr. 560 21.3. punkta prasības izpildei.

Siltumenerģijas patēriņam Latvijā esot sezonāls raksturs. Tas esot saistīts ar Latvijas ģeogrāfisko atrašanās vietu. Proti, siltumenerģijas pieprasījuma maksimums esot novērojams ziemas mēnešos, bet vasarai raksturīgs zems siltumenerģijas pieprasījums. Šāda tendence esot vērojama lielākajā daļā centralizētās siltumapgādes sistēmas uzņēmumu. Līdzvērtīgā situācijā atrodoties arī biogāzes un biomasas elektrostacijas. Atkarībā no esošā siltumenerģijas patērētāja veida pieprasījums pēc enerģijas varot būt samērā konstants, bet pārsvarā tomēr esot sezonāls. Dažos gadījumos varot būt izteikts sezonāls siltumenerģijas patēriņš, kad siltums tiek izmantots, piemēram, lauksaimniecības produktu kaltēs vai siltumnīcās, kas var darboties tikai dažus mēnešus gadā. Tāpēc siltumenerģijas patēriņš gada griezumā pilnīgāk raksturotu biogāzes un biomasas staciju darbību.

Prasība iepirkt tikai to elektroenerģijas daudzumu, kas saražots koģenerācijā, esot pamatota un ļaujot sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "Enerģijas publiskais tirgotājs" (turpmāk – publiskais tirgotājs) pārliecināties par saražotās elektroenerģijas izcelsmi un, ja nepieciešams, izsniegt elektroenerģijas izcelsmes apliecinājumu tālākai realizācijai.

Pieteikuma iesniedzēju biogāzes stacijas esot saņēmušas valsts atbalstu saskaņā ar Noteikumiem Nr. 262, kas neprasija nodrošināt saražotās siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu tādā veidā kā pieteikumā norādītās normas. Tālab biogāzes stacijas esot celtas pēc iespējas tuvāk biogāzes ražošanai nepieciešamo izejvielu ieguves vietai. Šāda izvēle esot skaidrojama ar iespēju samazināt izejvielu izmaksas.

Tāla siltumenerģijas transportēšana lielākoties neesot ekonomiski pamatota un esot saistīta ar lielākiem siltuma zudumiem. Līdz ar būtu nepieciešams padziļināti izvērtēt jau uzcelto biogāzes staciju atrašanās vietas, blakus esošos siltumenerģijas patērētājus un citus nozīmīgus aspektus, lai noteiktu tehniskos un ekonomiskos rādītājus un teorētiskas iespējas biogāzes stacijās saražotās siltumenerģijas nodošanai un lietderīgai izmantošanai.

Vērtējot teorētisko tehnisko iespējamību Pieteikuma iesniedzēju koģenerācijas stacijām izpildīt pieteikumā norādītajās normās noteiktās prasības attiecībā uz biogāzes elektrostaciju kopējo lietderību, esot konstatējamās būtiskas atšķirības no dažādiem avotiem iegūtos datos par koģenerācijas stacijām. Tomēr, neraugoties uz šīm atšķirībām, esot skaidri redzama tāda tendence, ka attiecība starp elektrisko jaudu un siltuma jaudu Pieteikuma iesniedzēju biogāzes stacijās ir augstāka nekā Noteikumos Nr. 560 norādītais koeficients α .

Ja Pieteikuma iesniedzēju biogāzes stacijās attiecību starp saražoto elektroenerģiju un siltumenerģiju pret ievadīto enerģiju vērtē, nenošķirot lietderīgi un nelietderīgi izmantoto siltumenerģiju, tad no pieejamiem datiem esot redzams, ka tikai sabiedrība ar ierobežotu atbildību MĀCĪBU UN PĒTĪJUMU SAIMNIECĪBA "VECAUCE" tehniski nevar nodrošināt Noteikumu Nr. 560 31.2.2. apakšpunktā noteiktās prasības izpildi. Savukārt pārējās biogāzes stacijas teorētiski varētu sasniegt pieteikumā norādītajās normās noteiktos kopējos elektrostaciju lietderības rādītājus, ja biogāzes ražošanai izmantotā siltumenerģija tiktu uzskatīta par lietderīgi izmantotu. Iespējams, ka ar pieteikumā norādītajām normām Pieteikuma iesniedzējām ir noteiktas ar esošo tehnoloģisko risinājumu tehniski neizpildāmas lietderības prasības.

Elektroenerģijas ražošana, izmantojot fosilo kurināmo (dabsgāzi), atšķiroties no elektroenerģijas ražošanas, par kurināmo izmantojot biogāzi, jo biogāzes un dabsgāzes īpašības (ķīmiskais sastāvs, sadegšanas siltums, blīvums un citi parametri) esot būtiski atšķirīgas. Proti, dabsgāzei efektivitāte, ar kādu tā tiek pārveidota elektroenerģijā, esot augstāka nekā biogāzei. Līdz ar to neesot korekti piemērot vienādas prasības šīm elektroenerģijas ražošanas stacijām.

Pieteikumā norādītajās normās lietotie apzīmējumi radot neskaidrību un liekot domāt, ka šajās normās apvienots biogāzes ražošanas process ar procesu, kurā elektroenerģija tiek ražota no biogāzes koģenerācijas režīmā. Biogāzes stacija sastāvot no dažādiem elementiem, tostarp koģenerācijas iekārtas. Biogāzes stacija pārveidojot biogāzē dažāda veida izejvielas, ieskaitot atkritumus. Savukārt koģenerācijas iekārta pārveidojot biogāzi elektroenerģijā un siltumenerģijā.

Tiesas sēdē *Dr. sc. ing. V. Kirsanovs* papildus norādīja, ka pareizāk būtu noteikt biogāzes elektrostaciju enerģijas ražošanas lietderību gada griezumā, jo tad būtu iespējams ņemt vērā visus mainīgos apstākļus, kas var ietekmēt elektrostaciju darbību. Nevarot pastāvēt tādas prasības, atbilstoši kurām tehnoloģija vienā mēnesī ir efektīva, bet citā mēnesī – neefektīva. Tāpat būtu pareizāk pašpatēriņam izmantojamo siltumenerģiju aprēķināt, ņemot vērā biogāzes izejvielu struktūru, atkarībā no kuras mainās biogāzes enerģētiskā vērtība. *Dr. sc. ing. V. Kirsanovs* uzsvēra, ka biogāzes elektrostaciju darbība jāvērtē plašāk, ņemot vērā arī to ieguldījumu siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanā, kas šīs elektrostacijas padara par klimatneitrālākām nekā, piemēram, vēja vai saules elektrostacijas.

15. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante LL.M. Viktorija Soņeca – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas neatbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam un nav saderīgas ar Eiropas Savienības tiesībām.

Noteikumos Nr. 560 neesot ietverta informatīvā atsauce uz Direktīvu 2009/28/EK vai arī Atjaunojamo energoresursu direktīvu, lai gan no šo noteikumu priekšmeta izrietot, ka tie reglamentē nosacījumus elektroenerģijas ražošanai, izmantojot atjaunojamus energoresursus.

Direktīva 2004/8/EK un Energoefektivitātes direktīva ietilpstot tiesiskajā ietvarā, kas nosaka elektroenerģijas ražošanu koģenerācijā, bet Direktīva 2001/77/EK, Direktīva 2009/28/EK un Atjaunojamo energoresursu direktīva – tiesiskajā ietvarā, kas nosaka elektroenerģijas ražošanu no atjaunojamiem energoresursiem. Katras direktīvas tvērums esot nepārprotami noteikts tās tekstā. Nacionālais likumdevējs, transponējot direktīvu nacionālajā tiesību sistēmā, nevarot direktīvas normas attiecināt uz tādām situācijām vai subjektiem, kas neietilpst attiecīgās direktīvas tvērumā, ja tāds nav bijis Eiropas Savienības likumdevēja nodoms.

Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ pantā esot izmantota nediferencēta pieeja, likumdevējs neesot izvērtējis, vai no Direktīvas 2004/8/EK aizgūtais jēdziens "lietderīgais siltums" var tikt attiecināts uz tiesisko regulējumu, kas nosaka atbalsta saņemšanas nosacījumus elektroenerģijas ražotājiem, kuri izmanto atjaunojamus energoresursus. Kā tas redzams no Likuma grozījumu izstrādes materiāliem, likumdevējs neesot pilnībā izvērtējis Elektroenerģijas tirgus likuma un Noteikumu Nr. 560 saskanību ar Atjaunojamo energoresursu direktīvu. Tādējādi likumdevējs, būtībā paplašinot Direktīvas 2004/8/EK darbības jomu, esot pārkāpis arī tiesiskās noteiktības un tiesiskās palāvības principus.

Tiesas sēdē *LL.M. Viktorija Soņeca* papildus norādīja, ka Atjaunojamo energoresursu direktīvas 77. apsvērumu par iespējamu šīs direktīvas un

Energoefektivitātes direktīvas prasību sinerģiju var attiecināt tikai uz nākotnē ieviešamām valsts atbalsta shēmām.

16. Pieaicinātā persona – Rīgas Tehniskās universitātes asociētā profesore un Rīgas Tehniskās universitātes Vides aizsardzības un siltuma sistēmu institūta vadošā pētniece Dr. sc. ing. Aiga Barisa – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas apdraud Latvijas klimata mērķu sasniegšanu.

Latvijai esot saistoši Eiropas Savienības mērķi attiecībā uz klimata politiku un atjaunojamo energoresursu politiku, kā arī esot jāpilda Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām. Biogāzes nozarei esot ārkārtīgi nozīmīga loma šo prasību izpildē.

Latvijā 2021. gadā biogāzes nozare esot nodrošinājusi 8 % no saražotās atjaunojamās elektroenerģijas. Salīdzinot datus ar iepriekšējiem gadiem, esot vērojama negatīva tendence – biogāzes elektrostacijās saražotās elektroenerģijas samazināšanās. Latvijai astoņu gadu laikā esot jāpalielina atjaunojamās enerģijas īpatsvars par 8 %. Hidroelektrostacijās saražotās elektroenerģijas daudzumu nevarot būtiski palielināt, taču šis mērķis esot sasniedzams, izmantojot citus atjaunojamos energoresursus – sauli, vēju, arī biomasu un biogāzi.

Biogāzes elektrostacijās tiekot apsaimniekoti organiskie atkritumi, kas izdala siltumnīcefekta gāzes. Metāns esot 28 reizes kaitīgāks par oglekļa dioksīdu, bet slāpekļa oksīds – 270 reizes kaitīgāks par oglekļa dioksīdu. Bioenerģija esot klimata neitrāla enerģija.

Turklāt biogāzes ražošana palīdzot risināt problēmas, kas klimata jomā rodas citos sektoros – lauksaimniecībā un transporta jomā. Proti, no biogāzes varot iegūt biometānu, ko iespējams izmantot transporta pārvadājumos. Tā kā biogāze varot aizvietot dabasgāzi, esot iespējams padarīt labai draudzīgāku arī dabasgāzes sektoru.

Siltumenerģija koģenerācijas procesā neesot blakusprodukts. Tas esot elektroenerģijai līdzvērtīgs enerģijas veids, ko ražo koģenerācijas procesā. Iemesls, kura dēļ ražotāji biogāzes elektrostacijās izvēlējušies tieši koģenerācijas procesu, bijusi nepieciešamība sildīt reaktorus biogāzes ražošanai. Tāpēc šobrīd neesot pamatoti uzlikt par pienākumu visu saražoto siltumenerģiju izmantot lietderīgi. Pieteikumā norādītajās normās ietvertās prasības teorētiski esot iespējams izpildīt, bet to faktisku izpildi ietekmējot vairāki faktori – biogāzes izejvielu sildīšanai nepieciešamais siltuma daudzums, elektrostaciju novietojums un sezonālitate.

Būtiski esot tas, ka biogāze ir vietēji ražots resurss, kas nodrošina arī Latvijas enerģētisko neatkarību.

17. Pieaicinātā persona – Rīgas Juridiskās augstskolas vieslektore, zvērināta advokāte LL.M. Jūlija Jerņeva – uzskata, ka Ministru kabinets nav pietiekami izvērtējis pieteikumā norādīto Noteikumu Nr. 560 normu saskaņību ar Eiropas Savienības tiesisko regulējumu.

Lai gan Atjaunojamo energoresursu direktīvā nav uzsvērti ar Energoefektivitātes direktīvu sasniedzamie mērķi, tomēr abās direktīvās esot savstarpējas atsaucis. Tādēļ nevarot izslēgt to, ka direktīvas var piemērot sinerģijā, attiecinot vienas direktīvas prasības arī uz otras direktīvas regulēto jomu.

Abas minētās direktīvas esot plašāka – tīrās enerģijas regulējuma – sastāvdaļa. Tīrās enerģijas regulējums esot dažādu paņēmienu kopums, kas vērsts uz mērķi nodrošināt to, ka Eiropas Savienība ievēro savas starptautiskās saistības klimata jomā. Tādēļ Atjaunojamo energoresursu direktīvu un Energoefektivitātes direktīvu nevarot uzlūkot atsevišķi. Tomēr katra no šīm direktīvām esot ieviesta atšķirīgu mērķu sasniegšanai. Vienojošais elements, kas varētu ļaut vienas direktīvas prasības attiecināt uz otras direktīvas regulēto jomu, esot izmantotā tehnoloģija – koģenerācija. Tādēļ aktuāls jautājums esot tas, vai Latvija ir pareizi ieviesusi Eiropas Savienības tiesisko regulējumu kontekstā ar direktīvu mērķiem.

Parasti tad, ja valstis ievieš stingrākus noteikumus, nekā paredz kāda direktīva, pārkāpums direktīvas ieviešanā neesot konstatējams. Tomēr tad, ja dalībvalsts regulējums, kas šķietami ir pieņemts tās rīcības brīvības ietvaros, novestu pie tādas situācijas, ka attiecīgā dalībvalsts industrija var būtiski sarukt un tādējādi var samazināties atjaunojamo energoresursu izmantošana konkrētajā dalībvalstī, varētu secināt, ka, pieņemot attiecīgo regulējumu, nav ņemti vērā direktīvas mērķi.

Attiecībā uz pienākumu sadalījumu klimata jomā starp Eiropas Savienību un dalībvalstīm, tieši Eiropas Savienība no starptautisko tiesību viedokļa esot atbildīga par šo pienākumu izpildi. Tātad, pieņemot stingrākus noteikumus, Latvija var potenciāli apdraudēt arī Eiropas Savienības saistību izpildi.

LL.M. Jūlija Jerņeva norādīja, ka no Eiropas Savienības tiesību viedokļa nesaskata pārkāpumus pieteikumā norādīto likuma normu pieņemšanā, bet esot šaubas par to, vai Ministru kabinets ir pienācīgi izvērtējis Noteikumu Nr. 560 atbilstību Eiropas Savienības tiesībām.

18. Pieaicinātā persona – Mg. iur. Solvita Harbaceviča – uzskata, ka pieteikumā norādītās normas ieviestas saskaņā ar Eiropas Savienības tiesisko regulējumu valsts atbalsta jomā.

Valsts atbalsts esot nelikumīgs, ja vien tas nav pieņemts noteiktā procedūrā noteiktu mērķu dēļ un saskaņots ar Eiropas Komisiju. Raugoties tikai no šaura valsts atbalsta tiesību viedokļa, varot secināt, ka ar

pieteikumā norādīto normu pieņemšanu un izdošanu Eiropas Savienības tiesības nav pārkāptas.

Latvijas tiesiskais regulējums pirms pieteikumā norādīto normu pieņemšanas un izdošanas neesot pietiekamā veidā regulējis siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu.

Mg. iur. Solvita Harbaceviča nepiekrīt Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajam pamattiesību ierobežojuma leģitimā mērķa formulējumam. Proti, valsts atbalsta shēmas samazināšana vai efektivizācija esot iluzors mērķis, jo valsts atbalsta shēma eksistējot noteiktu mērķu sasniegšanai un neitrāli, pati par sevi neesot analizējama.

Secinājumu daļa

19. Pieteikuma iesniedzējas ražo elektroenerģiju koģenerācijas procesā, izmantojot biogāzi. Tām ir piešķirtas tiesības pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, un uz tām attiecināmas Noteikumu Nr. 560 prasības.

Pieteikuma iesniedzējas konstitucionālajā sūdzībā ir lūgušas atzīt pieteikumā norādītās normas par neatbilstošām Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam un 105. panta pirmajam teikumam, jo esot būtiski mainīti noteikumi obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai. Ar pieteikumā norādītajām normām tiek ierobežotas Pieteikuma iesniedzēju iegūtās tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā. Proti, lietas pamatjautājums ir atsevišķu ar lietderīgu siltumenerģijas izmantošanu saistītu prasību, kā arī lietderīgās siltumenerģijas un obligātā iepirkuma apjoma sasaistes satversmība.

20. Satversmes 105. panta pirmais teikums nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu."

Ar tiesībām uz īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, tostarp personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar komercdarbības veikšanu. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 105. panta pirmā teikuma tvērumā jeb tiesību uz īpašumu saturā ietilpst personas tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.1. punktu*).

Obligātā iepirkuma sistēma ir valsts atbalsta mehānisms, atbilstoši kuram ar attiecīgas atļaujas saņemšanu elektroenerģijas ražotājam tiek piešķirtas tiesības pārdot elektroenerģiju par noteiktu tarifu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka īpašuma tiesības ietver līgumu tiesības ar ekonomisku vērtību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2. punktu*). Īpašuma

tiesības aizsargā arī ar Ekonomikas ministrijas izdoto administratīvo aktu un ar publisko tirgotāju noslēgto līgumu piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju par paaugstinātu cenu (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2014-12-01 14.1. punktu un 2021. gada 28. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-52-01 13.1. punktu*). Tādējādi šādos gadījumos īpašuma tiesību objekts var būt arī ražotāja iegūtās tiesības.

21. Satversmes 1. pantā ietvertais tiesiskās palāvības princips nozīmē, ka persona var paļauties uz to, ka valsts rīkojas tiesiski un konsekventi, savukārt valstij ir jāaizsargā tai dāvātā uzticēšanās (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 10.2. punktu*).

Tiesiskās palāvības princips aizsargā arī personas reiz iegūtās tiesības, t. i., personas var paļauties uz to, ka tiesības, kas iegūtas saskaņā ar spēkā esošu tiesību normu, noteiktajā laika periodā tiks saglabātas un reāli īstenotas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.2. punktu*).

Tomēr tiesiskās palāvības princips neizslēdz to, ka personas iegūtās tiesības var tikt grozītas tiesiskā veidā. Proti, šis princips nedod pamatu ticēt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies, bet gan pieļauj un noteiktos apstākļos pat pieprasa pastāvošā tiesiskā regulējuma grozīšanu. Pretējā gadījumā valsts nevarētu pienācīgi reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 22.2.1. punktu*).

22. Apstrīdētās Elektroenerģijas tirgus likuma 30.³ panta pirmās daļas jēga un mērķis ir noteikt tādu principu, ka siltumenerģija ir izmantojama lietderīgi un šis princips ir attiecināms uz ikvienu ražotāju, kurš saņem valsts atbalstu elektroenerģijas ražošanai.

Pieteikuma iesniedzējas uzsākušas savu darbību elektroenerģijas ražošanā un saņēmušas tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā laika periodā no 2008. gada 27. novembra līdz 2013. gada 31. maijam.

Elektroenerģijas tirgus likuma 1. panta otrās daļas 12. punktā jau no 2005. gada 8. jūnija, kad likums stājās spēkā, koģenerācija ir definēta kā tehnoloģisks process, kurā lietderīgai izmantošanai vienlaikus ražo elektroenerģiju un siltumenerģiju. Vēlāk, pieņemot Likuma grozījumus, minētā tiesību norma tādā pašā redakcijā ietverta 1. panta otrās daļas 19. punktā. Proti, likumā jau sākotnēji bija ietverts tāds regulējums, ka koģenerācijā saražotā siltumenerģija ir jāizmanto lietderīgi.

Prasība obligāti nodrošināt efektīvu siltumenerģijas izlietojumu tieši tiem ražotājiem, kuri ražo elektroenerģiju biogāzes elektrostacijās atbilstoši noteikumiem par atjaunojamo energoresursu izmantošanu, tika

noteikta ar Ministru kabineta 2018. gada 10. aprīļa noteikumu Nr. 215 "Grozījumi Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumos Nr. 262 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās enerģoresursus, un cenu noteikšanas kārtību"" 18. un 31. punktu. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 262 109. punktu tajā redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 27. aprīļa, "[...] kalendāra gadā elektrostacijā saražotais siltumenerģijas daudzums, kas paliek pāri no tā izmantošanas elektrostācijas darbības nodrošināšanai, no 2020. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 31. decembrim jāizlieto efektīvi vismaz 70 % apmērā. [...] Elektrostācijas tehnoloģiskais siltumenerģijas pašpatēriņš kalendāra gadā nedrīkst pārsniegt 30 % no elektrostacijā saražotās siltumenerģijas." Tātad Noteikumos Nr. 262 bija ietverta prasība izmantot siltumenerģiju efektīvi.

Satversmes tiesa secina, ka prasība izmantot siltumenerģiju efektīvi vēlāk tika pārņemta Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta pirmajā daļā kā prasība izmantot siltumenerģiju lietderīgi. Tādējādi jēdzieni "efektivitāte" un "lietderība" Noteikumos Nr. 262 un Elektroenerģijas tirgus likumā pēc sava satura ir vienādi.

Tas vien, ka tiesiskais regulējums, kas pēc būtības jau bijis ietverts Ministru kabineta noteikumos, pirmoreiz tiek ietverts likumā, nenozīmē, ka tieši likuma prasības būtu jāievēro kādā atšķirīgā veidā. Citiem vārdiem, prasība izmantot siltumenerģiju lietderīgi tiesiskajā sistēmā ir bijusi spēkā jau pirms Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta pieņemšanas. Turklāt, kā norāda Pieteikuma iesniedzēja, tās ievērojušas iepriekš spēkā bijušās prasības, jo tās bijušas izpildāmas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 15.–16. lp.*).

Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturrtās daļas otrais teikums nosaka termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai, kas tajos gadījumos, kad nav vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu, ir seši mēneši no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka termiņš ir viens no konstitucionālās sūdzības pieļaujamības kritērijiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-52-01 16. punktu*). Tādēļ tad, ja Satversmes tiesa konstatē, ka pieteikuma iesniedzējs nav ievērojis Satversmes tiesas likumā noteikto termiņu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai, tiesvedība lietā ir izbeidzama.

Izskatāmajā gadījumā termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai attiecībā uz Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta pirmajā daļā ietverto prasību izmantot siltumenerģiju lietderīgi ir skaitāms no 2020. gada 1. janvāra, kad šī prasība uz Pieteikuma iesniedzējām tika attiecināta pirmo reizi. Pieteikums Satversmes tiesā ir saņemts 2021. gada 1. jūnijā. Tātad Pieteikuma iesniedzēja ir nokavējušas konstitucionālās sūdzības iesniegšanai noteikto termiņu.

Līdz ar to tiesvedība daļā par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. punktu.

23. Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta trešā daļa pilnvaro Ministru kabinetu noteikt gan prasības, kas jāievēro, lai likumā noteiktais pienākums lietderīgi izmantot siltumenerģiju būtu izpildīts, gan arī kārtību, kādā tā noteikta iestāde pārbauda šo prasību ievērošanu. Proti, Ministru kabinets ir pilnvarots izlemt to, kādā veidā likumā ietvertās prasības ir īstenojamas attiecībā uz dažāda veida elektroenerģijas ražotājiem.

Pieteikuma iesniedzējas neapstrīd to, ka Ministru kabinetam ir piešķirts pilnvarojums izlemt šādus jautājumus, bet iebilst pret to, ka konkrētās lietderīgās siltumenerģijas izmantošanas prasības tiek attiecinātas uz tām piederošajām elektrostacijām (*sk. 2022. gada 13. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 12. sēj. 67.–68. lp.*).

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmajai daļai persona pieteikumu Satversmes tiesā var iesniegt tikai tad, ja apstrīdētā tiesību norma rada Satversmē ietvertu pamattiesību aizskārumu. Pamattiesību aizskārumš pieteikuma iesniedzējam vienmēr rada negatīvas sekas. Taču likuma norma, kas piešķir pilnvarojumu Ministru kabinetam izlemt noteiktus jautājumus, pret Pieteikuma iesniedzējām ir neitrāla. Šis pilnvarojums pats par sevi Pieteikuma iesniedzējām nerada nekādus jaunus pienākumus vai tiesības. Tās prasības, pret kuru noteikšanu pēc būtības iebildušās Pieteikuma iesniedzējas, ir ietvertas Noteikumos Nr. 560. Tādējādi Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta trešā daļa neaizskar Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības.

Līdz ar to tiesvedība daļā par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta trešās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

24. Noteikumu Nr. 560 21.3. apakšpunkts uzliek ražotājiem pienākumu nodrošināt biogāzes ražošanai izmantoto izejvielu uzskaiti. Pieteikuma iesniedzējas iebilst pret to, ka tām noteiktā apmērā un laika periodā jāizmanto saražotā siltumenerģija lietderīgi. No šā lietderīgi izmantotā siltumenerģijas daudzuma savukārt ir atkarīgs tas, cik lielu elektroenerģijas apjomu Pieteikuma iesniedzējas var pārdot obligātā iepirkuma ietvaros.

Iesniedzot konstitucionālo sūdzību, pieteikuma iesniedzējam jānorāda objektīvi pārbaudāmi fakti, kas raksturo viņa pamattiesību aizskārumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01*

16.3. un 22.3. punktu). Satversmes tiesa lietu izskatīšanā īsteno objektīvās izmeklēšanas principu, pati meklējot lietas atrisināšanai nepieciešamos argumentus un pierādījumus. Taču objektīvās izmeklēšanas princips ir cieši saistīts ar personas pienākumu līdzdarboties tiesas procesā un norādīt tiesai tos apstākļus, kas ir zināmi tikai pašai personai un ko citādi tiesa nevar noskaidrot (*sal. sk. Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 19.3. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējas, apstrīdot Noteikumu Nr. 560 21.3. apakšpunktu, norādījušas, ka tām esot jāiegādājas jaunas mērierīces, jo iepriekš iegādātās mērierīces vairs neesot izmantojamas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 16., 43. un 66. lp.*). Tomēr pieteikumā nav iekļauti papildu argumenti attiecībā uz to, kādā veidā ar minēto normu Pieteikuma iesniedzējām ir aizskartas Satversmes 1. pantā un 105. panta pirmajā teikumā ietvertās pamattiesības. Arī tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju pārstāvji plašāk neizklāstīja, kādā veidā minētā norma Pieteikuma iesniedzējām rada pamattiesību aizskārumu, bet norādīja tikai uz to, ka Noteikumu Nr. 560 21.3. apakšpunkts ir cieši saistīts ar pārējām lietā apstrīdētajām normām (*sk. 2022. gada 13. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 12. sēj. 68.–69. lp.*).

Noteikumu Nr. 560 21.3. apakšpunkts attiecas uz Pieteikuma iesniedzēju veicamajām darbībām, kas saistītas ar biogāzes ražošanu, nevis ar koģenerācijas procesu jeb elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanu. Proti, ar normā paredzētajām mērierīcēm uzskaita izejvielas, kas tiek fermentētas biogāzes ražošanai, bet neuzskaita biogāzi, kura kā kurināmais tiek dedzināta koģenerācijas iekārtā, un neuzskaita arī koģenerācijas rezultātā saražoto siltumenerģiju. Kā to tiesas sēdē paskaidroja Būvniecības valsts kontroles biroja pārstāvis, Noteikumu Nr. 560 31.1. apakšpunktā ietvertajā formulā, pēc kuras aprēķina elektrostacijas faktisko kopējo enerģijas ražošanas lietderības koeficientu, neizmanto mērījumus, kas veicami saskaņā ar Noteikumu Nr. 560 21.3. apakšpunktā paredzētajām mērierīcēm. Minētajā formulā izmanto mērījumus, kas veicami ar Noteikumu Nr. 560 21.4. apakšpunktā norādītajām mērierīcēm, ar kurām mēra biogāzi (*sk. 2022. gada 19. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 13. sēj. 15.–16. lp.*).

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 560 13. punktu Pieteikuma iesniedzējām ir noteiktas prasības attiecībā uz biogāzes ražošanas izejvielu īpatsvaru atkarībā no izejvielu veida, ko savukārt detalizē šo noteikumu 2. pielikums. Uz to, ka saskaņā ar Noteikumiem Nr. 560 tiek monitorēts biogāzes izejvielu īpatsvars, tiesas sēdē norādīja arī vairākas pieaicinātās personas (*sk. Zemkopības ministrijas un Būvniecības valsts kontroles biroja sniegtos viedokļus, sk. arī 2022. gada 19. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 13. sēj. 3. un 15.–16. lp.*), skaidrojot šādu nepieciešamību

ar nozares pāreju no speciāli izaudzētas zaļmasas, piemēram, kukurūzas, fermentācijas uz lauksaimniecības atlikumproduktu, piemēram, kūsmēsļu, fermentāciju.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka Noteikumu Nr. 560 21.3. apakšpunkts nav saistīts ar pārējām lietā apstrīdētajām normām, jo tas nav saistīts ar koģenerācijas procesu, bet attiecas uz biogāzes ražošanas izejvielu kontroli. Pieteikuma iesniedzēju iebildumi pret to, kādā veidā tiek noteikts obligātā iepirkuma ietvaros pārdodamās elektroenerģijas apjoms, ir saistīti ar citās, šajā lietā neapstrīdētās tiesību normās norādītām mērierīcēm.

Tātad nav konstatējams tādu apstākļu kopums, kas ļautu Satversmes tiesai pārliecināties par to, ka Noteikumu Nr. 560 21.3. apakšpunkts Pieteikuma iesniedzējām rada Satversmes 1. pantā un 105. panta pirmajā teikumā ietverto pamattiesību aizskārumu.

Līdz ar to tiesvedība daļā par Noteikumu Nr. 560 21.3. apakšpunkta atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

25. Noteikumu Nr. 560 3. pielikums ietver koeficientus, kas saskaņā ar šo noteikumu 31.3. apakšpunktu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam, ir izmantojami obligātā iepirkuma ietvaros pārdodamās elektroenerģijas apjoma noteikšanai, ja elektrostacija nesasniedz noteiktus kopējos lietderības rādītājus un ja nav zināma attiecība starp koģenerācijas iekārtās uzstādīto elektrisko jaudu un siltuma jaudu saskaņā ar tehniskās pases datiem. Tātad Noteikumu Nr. 560 3. pielikumā noteiktos koeficientus izmanto tikai tad, ja nav pieejama attiecīgās koģenerācijas iekārtas tehniskā pase.

Pieteikuma iesniedzējas ir iesniegušas papildu paskaidrojumus un pārskatus par to darbību 2021. gadā (*sk. lietas materiālu 12. sēj. 16.–33. lp.*), kuros norādīti tām piederošo koģenerācijas iekārtu tehnisko pasu dati par elektriskās jaudas un siltuma jaudas attiecību. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis apstiprināja, ka iesniegtajos pārskatos norādītie dati ir korekti un visām Pieteikuma iesniedzējām esot pieejamas koģenerācijas iekārtu tehniskās pases. Tas nozīmē, ka Noteikumu Nr. 560 3. pielikums nav attiecināms uz Pieteikuma iesniedzējām un nevar tām radīt pamattiesību aizskārumu.

Pieteikuma iesniedzējas papildus iesniegtajos paskaidrojumos, kā arī tiesas sēdē (*sk. 2022. gada 13. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 12. sēj. 70.–71. lp.*) ir norādījušas, ka attiecībā uz SIA "BIO FUTURE" un SIA "GAS STREAM" šo normu esot piemērojis publiskais tirgotājs, neņemot vērā tehniskās pases datus. Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis arī atzina, ka Pieteikuma iesniedzēju SIA "BIO FUTURE" un

SIA "GAS STREAM" tiesību aizskārums radies tiesību normu piemērošanas ceļā (sk. 2022. gada 13. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 12. sēj. 71. lp.).

Tas, ka tiesību normas piemērotājs ir atsaucies uz kādu tiesību normu, nenozīmē, ka pieteikuma iesniedzēja tiesību aizskārums rada pati šī tiesību norma. Personas pamattiesību aizskārums ir konstatējams, ja tieši apstrīdētā norma, nevis tās piemērošanas rezultāts personai aizskar Satversmē ietvertās pamattiesības (sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 23. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-02-015. un 7. punktu). Satversmes tiesai nav piešķirta kompetence pārvērtēt tiesību normu piemērošanas pareizību.

Līdz ar to tiesvedība daļā par Noteikumu Nr. 560 3. pielikuma atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

26. Tiesību piedalīties obligātajā iepirkumā īstenošana ir konkretizēta gan normatīvajos aktos, kas paredz prasības šo tiesību īstenošanai, gan administratīvajos aktos, ar kuriem Pieteikuma iesniedzējām piešķirtas šīs tiesības, gan ar publisko tirgotāju noslēgtajos līgumos.

Noteikumu Nr. 560 28., 30. un 31. punkts nosaka kārtību, kādā aprēķināms obligātā iepirkuma ietvaros pārdodamais elektroenerģijas apjoms, kā arī konkrētas kopējās ar enerģijas ražošanas lietderību un lietderīgo siltumenerģiju saistītās prasības, kurām jābūt izpildītām ik mēnesi. Pieteikuma iesniedzējām ir jāpilda visas šīs savstarpēji cieši saistītās prasības. Ja Pieteikuma iesniedzējas nenodrošina lietderīgu siltumenerģijas izmantošanu, tad saskaņā ar Noteikumu Nr. 560 48.4. apakšpunktu tām piešķirtās tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā var tikt atceltas.

26.1. Noteikumu Nr. 560 28. punkts nosaka gan periodu, kurā veicami enerģijas ražošanas lietderības koeficienta aprēķini, gan periodu, kurā ražotāji par saražoto elektroenerģiju saņem maksu obligātā iepirkuma ietvaros. Tas, ka Pieteikuma iesniedzējas obligātā iepirkuma ietvaros par saražoto elektroenerģiju ik mēnesi saņem maksu, izskatāmajā lietā nav vērtējams, un arī Pieteikuma iesniedzējas pret to neiebilst.

Tālab Satversmes tiesa vērtēs Noteikumu Nr. 560 28. punkta satversmību tiktāl, ciktāl tas attiecas uz Noteikumu Nr. 560 31. punktā noteiktā enerģijas ražošanas lietderības koeficienta aprēķina periodu.

26.2. Ar Noteikumu grozījumiem Noteikumu Nr. 560 31.3. apakšpunkts ir izteikts jaunā redakcijā, nosakot, ka saskaņā ar tehniskās pases datiem maksimāli pieļaujamā koeficienta α vērtība ir vienāda ar 1,5. Savukārt 48.4. apakšpunktā ir svītrots vārds "tehnoloģiski".

Pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārumu rada šo normu redakcija, kas bija spēkā pieteikuma iesniegšanas brīdī. Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs Noteikumu Nr. 560 31.3. un 48.4. apakšpunkta satversmību redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam.

26.3. Noteikumu Nr. 560 31.1. apakšpunktā ir ietverta formula tā elektroenerģijas apjoma aprēķināšanai, kuru tirgo obligātā iepirkuma ietvaros. Viens no aprēķina mainīgajiem lielumiem ir lietderīgi izlietotās siltumenerģijas rādītājs. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 560 31.3. apakšpunktu gadījumā, kad šo noteikumu 31.2. apakšpunktā minētais enerģijas ražošanas lietderības rādītājs netiek sasniegts, pārdodamais elektroenerģijas apjoms tiek samazināts. Proti, tas, kāds siltumenerģijas apjoms tiek atzīts par lietderīgi izmantotu, var mainīt gan to, vai Pieteikuma iesniedzējas var izpildīt ar pieteikumā norādītajām normām noteiktās prasības kopumā, gan arī to, kāds elektroenerģijas apjoms var tikt pārdots obligātā iepirkuma ietvaros.

Satversmes tiesa vairākkārt secinājusi, ka, ievērojot zināmus kritērijus, visupirms "ciešās saistības koncepciju", noteiktos gadījumos iespējama prasījuma robežu paplašināšana jau ierosinātās lietās. Lai pārbaudītu, vai kādā konkrētā gadījumā prasījuma robežas ir iespējams un nepieciešams paplašināt, ir jānoskaidro, pirmkārt, vai tā norma, attiecībā uz kuru prasījums tiek paplašināts, ir tik cieši saistīta ar lietā apstrīdēto normu, ka tās izvērtēšana ir iespējama tā paša pamatojuma ietvaros vai ir nepieciešama konkrētās lietas izlemšanai, un, otrkārt, vai prasījuma robežu paplašināšana ir nepieciešama Satversmes tiesas procesa principu ievērošanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 20. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-72-01 15. punktu un 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 23. punktu*).

Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta otro daļu lietderīgā siltumenerģija ir tāda siltumenerģija, kas koģenerācijas procesā saražota ekonomiski pamatota siltumapgādes pieprasījuma apmierināšanai, nevis elektrostacijas pašpatēriņam. Par ekonomiski pamatotu pieprasījumu uzskata tādu pieprasījumu, kas nepārsniedz siltumapgādes vai dzesēšanas vajadzības un ko pretējā gadījumā atbilstoši tirgus nosacījumiem apmierinātu, izmantojot nevis koģenerāciju, bet citas enerģijas ražošanas metodes.

Atbilstoši Elektroenerģijas tirgus likuma 31.⁵ panta pirmajai daļai elektrostacijas darbības vienotā tehnoloģiskā cikla princips paredz, ka enerģija tiek ražota noteiktā tehnoloģiskajā procesā vienas elektrostacijas ietvaros, šo procesu nodrošina tās lietu kopībā ietilpstošas tehnoloģiski saistītas iekārtas un ierīces, un citas lietas, ko izmanto enerģijas ražošanai elektrostacijā un kas ir attiecīgā tehnoloģiskā procesa neatņemama sastāvdaļa. Saskaņā ar minētā panta otrās daļas 2. punktu, ievērojot

vienotā tehnoloģiskā cikla principu, piemēro šā likuma 31.³ panta prasības attiecībā uz koģenerācijas elektrostacijā saražotās siltumenerģijas patēriņu. Savukārt atbilstoši tā paša panta trešajai daļai elektrostācijas darbības vienotā tehnoloģiskā cikla principa piemērošanas nosacījumus un kārtību izstrādā Ministru kabinets. Noteikumu Nr. 560 21.6. apakšpunkts tā sākotnējā redakcijā paredzēja: "Lai pārdotu no atjaunojamiem energoresursiem saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, nodrošina, ka biogāzes vai biomasas elektrostacijā saražotā siltumenerģija tiek izmantota lietderīgi, tai skaitā nodrošina, ka lietderīgās siltumenerģijas kopējā apjomā netiek ieskaitīta tāda siltumenerģija, kas tiek izmantota pašpatēriņam."

No Būvniecības valsts kontroles biroja 2021. gada 14. jūnija lēmuma, ar kuru vienai no Pieteikuma iesniedzējām atceltas tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā, izriet, ka tiesību normu piemērotājs vienotā tehnoloģiskā cikla principu lietderīgās siltumenerģijas apjoma noteikšanā piemērojis plaši, proti, elektrostācijas robežas biogāzes stacijām tika noteiktas, aptverot biogāzes ražošanas procesu (*sk. lietas materiālu 11. sēj. 115.–132. lp.*). Tādējādi, vērtējot tiesību normas un to piemērošanas praksi kopsakarā, Satversmes tiesa secina, ka Elektroenerģijas tirgus likuma un Noteikumu Nr. 560 redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam, izpratnē biogāzes ražošanas procesā izlietotā siltumenerģija bija uzskatāma par pašpatēriņam izlietotu, bet ne lietderīgi izmantotu siltumenerģiju. Uz tādu pašu izpratni lietā norādījis arī Ministru kabinets un Būvniecības valsts kontroles birojs (*sk. lietas materiālu 9. sēj. 82.–84. lp. un 11. sēj. 3.–7. lp.*). Līdz ar to Noteikumu Nr. 560 21.6. apakšpunkts ir cieši saistīts ar pārējām pieteikumā norādītajām normām.

Lietas dalībnieki tiesas sēdē ir izteikušies par Noteikumu Nr. 560 21.6. apakšpunktā regulētā jautājuma – biogāzes ražošanai nepieciešamās siltumenerģijas neieklāšanu lietderīgajā siltumenerģijā – satversmību.

Satversmes tiesai ir jānodrošina lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiek novērsts Satversmei neatbilstošs regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 12.2. punktu*). 2022. gada 8. martā ar Noteikumu grozījumiem ir precizēta vienotā tehnoloģiskā cikla principa izpratne, Noteikumu Nr. 560 21.6. apakšpunktā ietverot izņēmumu, ka daļa no biogāzes ražošanai izmantotās siltumenerģijas uzskatāma par lietderīgi izmantotu. Ņemot vērā lietas faktiskos apstākļus, secināms, ka Pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārumu rada arī Noteikumu Nr. 560 21.6. apakšpunkts redakcijā, kas bija spēkā līdz Noteikumu grozījumu izdošanai.

Līdz ar to lietā ir paplašināms prasījums par Noteikumu Nr. 560 21.6. apakšpunkta redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam, atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

27. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personai ir prasījuma tiesības attiecībā uz saražotās elektroenerģijas pārdošanu obligātā iepirkuma ietvaros, kas tai ir piešķirtas ar administratīvajiem aktiem un precizētas līgumos ar publisko tirgotāju (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 6. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-35-03 12.2. punktu*). Tādējādi tādi normatīvajos aktos ietvertu noteikumu grozījumi, kas skar obligātā iepirkuma ietvaros pārdodamās elektroenerģijas apjoma noteikšanu un tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā, ierobežo īpašuma tiesības.

Pirms Noteikumu Nr. 560 izdošanas Noteikumos Nr. 262 nebija noteikts kopējais enerģijas ražošanas lietderības koeficients un lietderīga siltumenerģijas izmantošana nebija saistīta ar obligātā iepirkuma ietvaros pārdodamās elektroenerģijas apjomu. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 262 59.¹ un 109. punktu efektīvās jeb lietderīgās siltumenerģijas rādījumus noteica gada griezumā no tās siltumenerģijas, kas palika pāri no pašpatēriņam izlietotās, nevis no visas saražotās siltumenerģijas.

Tādējādi Noteikumu Nr. 560 21.6., 31.3. un 48.4. apakšpunktā normu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam, kā arī 28., 30. punktā, 31.1. un 31.2. apakšpunktā (turpmāk – apstrīdētās normas) ietvērto kritēriju izpilde ietekmē Pieteikuma iesniedzēju prasījuma tiesības attiecībā uz saražotās elektroenerģijas pārdošanu obligātā iepirkuma ietvaros. Turklāt Noteikumu Nr. 560 21.6. apakšpunktā, 28., 30. un 31. punktā ietvērto savstarpēji cieši saistīto prasību nepildīšana saskaņā ar 48.4. apakšpunktu var novest arī pie obligātā iepirkuma tiesību pilnīgas zaudēšanas.

Tā kā apstrīdētās normas regulē jau ievadītas tiesiskās attiecības, kas pamatotas ar tiesību aktu – lēmumu par tiesībām piedalīties obligātajā iepirkumā –, minēto prasību grozīšana ierobežo arī personas tiesisko palāvību.

Līdz ar to apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējam ierobežo Satversmes 105. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu, kā arī tiesības uz tiesiskās palāvības aizsardzību, kas ietvertas Satversmes 1. pantā.

28. Apstrīdētās normas attiecas uz biogāzes un biomasas stacijām. Tātad apstrīdētās normas attiecas uz dažāda veida ražotājiem.

Vairākas lietā pieaicinātās personas norādījušas, ka apstrīdētās normas atšķirīgi ietekmē biomasas un biogāzes koģenerācijas staciju darbību (*sk. Latvijas biogāzes asociācijas, Dr. sc. ing. V. Kirsanova un Dr. sc. ing. A. Barisas viedokļus, sk. arī 2022. gada 19. septembra tiesas sēdes*

stenogrammu lietas materiālu 13. sēj. 61.–62. lp. un 2022. gada 20. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 13. sēj. 139.–140. un 154.–155. lp.). Tālab izskatāmajā lietā nepieciešams precizēt arī to, kādā apjomā izvērtējama apstrīdēto normu satversmība (sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija sprieduma lietā Nr. 2008-47-01 6. punktu un 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 13. punktu).

Satversmes tiesa lietas izskata, ievērojot Satversmes tiesas procesa principus un vienlaikus tā, lai netiktu grozītas vai izjauktas tādas ar apstrīdētajām normām saistītas tiesiskās attiecības, pret kuru pastāvēšanu personām nemaz nav iebildumu. Lietā nav izvirzīti argumenti par apstrīdēto normu ietekmi uz biomasas koģenerācijas stacijām.

Līdz ar to apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam vērtējama tiktāl, ciktāl tās attiecas uz ražotājiem, kuru tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā nosaka Noteikumi Nr. 560 un kuri izmanto biogāzi.

29. Izvērtējot kādas tiesību normas atbilstību no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātajiem vispārējiem tiesību principiem, jāņem vērā tas, ka šo principu izpaušme dažādās tiesību jomās var atšķirties. Arī apstrīdētās normas raksturs, saikne ar citām Satversmes normām un vieta tiesību sistēmā ietekmē Satversmes tiesas īstenoto kontroli. Tādējādi, ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās palāvības principam, gan arī Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.3. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēju izteiktie iebildumi šajā lietā ir saistīti ar jaunu noteikumu attiecināšanu uz jau ievadītām publiski tiesiskajām attiecībām starp valsti un Pieteikuma iesniedzējām. Tādēļ ir vērtējams tas, vai apstrīdētās normas atbilst Pieteikuma iesniedzēju tiesībām uz īpašumu kopsakarā ar tām piemītošo tiesisko palāvību.

Tādējādi Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 1. pantu.

30. Lai izvērtētu Satversmes 105. panta pirmajā teikumā ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmību, jānoskaidro:

1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

2) vai šim ierobežojumam ir leģitīms mērķis;

3) vai šis ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 22. punktu*).

31. Izvērtējot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai apstrīdētās normas ir izdotas, pamatojoties uz likumu un ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai apstrīdētās normas ir izsludinātas un publiski pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 23. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 15. punktu*). Tomēr tikai būtiski procedūras pārkāpumi ir pamats tam, lai atzītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. un 18.5. punktu*).

32. Satversmes tiesa jau vairākkārt ir secinājusi, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot arī ar Ministru kabineta noteikumiem (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 10.4. punktu*). Tomēr Ministru kabineta tiesības izdot ārējus normatīvus aktus sniedzas vien tiktāl, ciktāl tam šīs tiesības ir nodotas ar likumu.

Ar apstrīdētajām normām Ministru kabinets pēc būtības ir noteicis, pirmkārt, jaunu iepērkamā elektroenerģijas apjoma noteikšanas kārtību, otrkārt, konkrētas lietderīgās siltumenerģijas izmantošanas prasības, treškārt, Būvniecības valsts kontroles biroja tiesības izdot administratīvo aktu par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu ražotājiem, kuri nenodrošina siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu. Tādēļ Satversmes tiesai jāpārliciecinās par likumdevēja sniegtā pilnvarojuma saturu un mērķi, kā arī par to, vai Ministru kabinets ir ievērojis tam likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma apjomu.

32.1. Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturtā daļa paredz, ka nosacījumus elektroenerģijas ražošanai, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī kritērijus ražotāju kvalifikācijai saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma tiesību saņemšanai un atcelšanai un kārtību, kādā var atteikties no tām, elektroenerģijas cenas noteikšanas kārtību atkarībā no atjaunojamo energoresursu un kurināmā izejvielu veida, obligātā iepirkuma apjoma noteikšanas, īstenošanas un uzraudzības kārtību, obligātā iepirkuma apjoma izmaksu segšanas kārtību, kā arī pasākumus, lai veicinātu elektroenerģijas ražošanu no biomasas, nosaka Ministru kabinets.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka Saeima ir noregulējusi svarīgākos jautājumus attiecībā uz ražotāju tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligāti iepērkamā elektroenerģijas apjoma veidā (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 11. punktu*). Savukārt ar Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturto daļu likumdevējs ir pilnvarojis Ministru kabinetu noregulēt obligātā iepirkuma apjoma noteikšanas kārtību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 13.2. punktu*). Tātad Ministru kabinetam piešķirtais pilnvarojums neizvirza konkrētus kritērijus obligātā iepirkuma tiesību saņemšanai, īstenošanai vai atcelšanai. Ministru kabinets, rīkojoties pilnvarojuma ietvaros, šos kritērijus var noteikt pats. Tomēr Ministru kabinetam Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturtajā daļā ietvertais pilnvarojums jāīsteno, tostarp ievērojot citus Saeimas jau noregulētos jautājumus. Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ pantā ietverta prasība ražotājiem izmantot siltumenerģiju lietderīgi, bet 31.⁵ pantā formulēts vienotā tehnoloģiskā cikla princips. Tādējādi secināms, ka Ministru kabinets ir pilnvarots noteikt, kādā veidā konkretizējamas Elektroenerģijas tirgus likumā noteiktās prasības gan obligātā iepirkuma tiesību īstenošanai, gan to atcelšanai.

32.2. Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta trešo daļu Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā tā noteiktā iestāde pārbauda lietderīgās siltumenerģijas izmantošanu, lai nodrošinātu atbilstību šajā likumā un Ministru kabineta noteikumos noteiktajiem valsts atbalsta saņemšanas nosacījumiem.

Pilnvarojumā ietvertais jēdziens "kārtība" norāda uz to, ka Ministru kabinetam ir tiesības noteikumos regulēt attiecīgā jautājuma procesuālo raksturu, proti, izstrādāt noteiktu procedūru. Tātad minētā norma pilnvaro Ministru kabinetu noteikt tā izraudzītu iestādi – Būvniecības valsts kontroles biroju – par atbildīgo iestādi, kā arī noteikt kārtību, kādā šī iestāde kontrolē lietderīgās siltumenerģijas prasību izpildi, – arī ar administratīvā akta izdošanu.

Tādējādi likumdevējs ir pilnvarojis Ministru kabinetu izdot apstrīdētās normas, tostarp sasaistot obligātā iepirkuma ietvaros pārdodamo elektroenerģijas apjomu ar lietderīgās siltumenerģijas izmantošanu, un Ministru kabinets ir rīkojies tam piešķirtā pilnvarojuma ietvarā.

33. Noteikumi Nr. 560 ir izdoti 2020. gada 2. septembrī un publicēti 2020. gada 10. septembrī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 2020/175.2.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus pret apstrīdēto normu izdošanas un publicēšanas kārtību, un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas

par to, ka apstrīdētās normas ir izdotas un publicētas, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

34. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību normai jābūt formulētai pietiekami precīzi un skaidri – tā, lai ļautu personai paredzēt tās piemērošanas sekas un nozīmi (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 15.2. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējas ir izteikušas iebildumus par apstrīdēto normu skaidrību tieši saistībā ar vienotā tehnoloģiskā cikla izpratni un biogāzes ražošanas iekļaušanu tajā, kas savukārt ietekmē obligātā iepirkuma ietvaros pārdodamo elektroenerģijas apjomu. Vienlaikus Pieteikuma iesniedzējas ir izvirzījušas vairākus argumentus tam, kādēļ biogāzes ražošanas process nebūtu jāiekļauj vienotajā tehnoloģiskajā ciklā un kādēļ siltumenerģija biogāzes ražošanai pēc būtības ir izmantota lietderīgi.

Vērtējot tiesību normu skaidrību, Satversmes tiesa ir norādījusi: lai cik precīzi un skaidri būtu formulētas tiesību normas, to saturs vienmēr būs noskaidrojams interpretācijas ceļā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2018-10-0103 18.1. punktu*). Ja tiesību norma ļauj tās adresātam saprast un paredzēt viņam uzlikto pienākumu, bet tiesību normu piemērotājam – noskaidrot visus faktiskos un tiesiskos apstākļus, tad uzskatāms, ka šī norma ir pietiekami skaidra (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-23-01 11. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēju paustie argumenti liecina par to, ka apstrīdētās normas pašas par sevi neatbilst viņu vēlmēm, nevis par to, ka Pieteikuma iesniedzējām nebija zināms vai nebija jābūt zināmam, ka biogāzes ražošanai izmantotā siltumenerģija netiks uzskatīta par lietderīgi izmantotu. Turklāt, kā tas norādīts šā sprieduma 26.3. punktā, minēto jautājumu regulē Noteikumu Nr. 560 21.6. apakšpunkts, ņemot vērā arī Elektroenerģijas tirgus likuma 31.⁵ panta pirmo daļu un otrās daļas 2. punktu. Satversmes tiesa secina, ka apstrīdēto normu saturs ir saprotams.

Tādējādi apstrīdētās normas ir pietiekami skaidras, lai varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu.

35. Pieteikuma iesniedzējas uzskata, ka apstrīdēto normu izdošanas procesā ir pārkāpts labas likumdošanas princips. Ministru kabinets neesot vērtējis apstrīdēto normu saskanību ar Eiropas Savienības tiesisko regulējumu un neesot ņēmis vērā nozares pārstāvju viedokli par to, ka apstrīdētās normas ir neizpildāmas.

Labas likumdošanas princips attiecināms arī uz Ministru kabineta noteikumu izdošanas procesu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 24. punktu*).

Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību labas likumdošanas principam, ņemot vērā šo normu pieņemšanas gaitā notikušās diskusijas. Savukārt tas, vai apstrīdētās normas ir izpildāmas, tiks noskaidrots, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu. Vērtējumu par to, vai apstrīdētajās normās noteiktās prasības pēc būtības varētu nesaskanēt ar Atjaunojamo energoresursu direktīvas vai Energoefektivitātes direktīvas prasībām, Satversmes tiesa sniegs gadījumā, ja tas būs nepieciešams lietas atrisināšanai.

35.1. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka atbilstoši Satversmes 68. pantam līdz ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai Eiropas Savienības tiesības ir kļuvušas par neatņemamu Latvijas tiesību sistēmas sastāvdaļu. Līguma par Eiropas Savienības darbību 288. panta trešā daļa noteic, ka direktīvas tām dalībvalstīm, kurām tās adresētas, uzliek saistības attiecībā uz sasniedzamo rezultātu, bet ļauj šo valstu iestādēm noteikt to īstenošanas formas un metodes. Attiecīgi likumdevējam, pieņemot tādas tiesību normas, ar kurām nacionālajā tiesību sistēmā tiek ieviestas Eiropas Savienības direktīvu prasības, ir jāievēro vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas, kā arī Eiropas Savienības tiesību principi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 16. punktu*).

35.2. Eiropas Savienībā līdztekus pastāv tiesiskais regulējums gan par atbalstu efektīvai elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā, gan par elektroenerģijas ražošanu no atjaunojamiem resursiem (*sal. sk.: Sokolowski M. M. European Law on Combined Heat and Power. New York: Routledge, 2021, p. 215*). Dalībvalstis var ieviest valsts atbalsta shēmas, ievērojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. un 108. panta prasības. Tiesiskais regulējums, kas ļauj dalībvalstīm veidot atbalsta shēmas energoefektivitātes veicināšanai, tostarp elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā, ietverts Energoefektivitātes direktīvā, ar ko groza direktīvas 2009/125/EK un 2010/30/ES un atceļ direktīvas 2004/8/EK un 2006/32/EK. Savukārt tiesiskais regulējums, kas ļauj dalībvalstīm veidot atbalsta shēmas elektroenerģijas ražošanai no atjaunojamiem energoresursiem, pašlaik ietverts Atjaunojamo energoresursu direktīvā. Ar Atjaunojamo energoresursu direktīvas pieņemšanu spēku zaudējusi Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2009/28/EK par atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanu un ar ko groza un sekojoši atceļ direktīvas 2001/77/EK un 2003/30/EK.

Latvijā minētās direktīvas un to priekšteces ieviestas, izveidojot obligātā iepirkuma sistēmu, kura paredzēja atšķirīgus kritērijus valsts atbalsta saņemšanai elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā un elektroenerģijas ražošanai no atjaunojamiem energoresursiem. Valsts atbalsta shēmas saskanība ar iekšējo tirgu obligātā iepirkuma veidā ir

apstiprināta ar Eiropas Komisijas lēmumu. Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 31. pantu jau sākotnēji ražotāji, kuriem bija iespēja pielāgot savu uzņēmējdarbību, varēja izvēlēties vienu no atbalsta mehānismiem. Šis princips ir saglabāts arī šobrīd spēkā esošajā Elektroenerģijas tirgus likuma 31. panta redakcijā, kas ražotājiem ļauj izvēlēties, kādā veidā piedalīties obligātajā iepirkumā.

35.3. Noteikumu Nr.560 izstrādes procesā ir vērtēti Eiropas Savienības tiesību aspekti. Noteikumu Nr. 560 anotācijā ietvertas norādes uz Direktīvu 2009/28/EK un Direktīvu 2004/8/EK, norādot to saistību ar enerģētikas jomu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 24.–35. lp.*). Ekonomikas ministrija arī ir ņēmusi vērā institūciju norādes par nepieciešamību saskaņot normas ar Eiropas Savienības tiesisko regulējumu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 62.–65. lp.*). Tāpat redzams, ka normu izstrādes procesā saņemta virkne viedokļu no nozares pārstāvjiem, kas arī izteikušies par regulējuma saskaņību ar, piemēram, Energoefektivitātes direktīvu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 145.–148. lp.*) vai Atjaunojamo energoresursu direktīvu (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 15.–41. un 49.–52. lp.*). Minētajās nozares pārstāvju vēstulēs pausts viedoklis arī par izskatāmajā lietā apstrīdētajām normām.

Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra sēdē, kurā tika lemts par Noteikumu Nr. 560 pieņemšanu, piedalījās arī Latvijas biogāzes asociācijas un Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācijas pārstāvji. Viņi pauda savu viedokli par citstarp arī šajā lietā apstrīdētajām tiesību normām saistībā ar iespējām izpildīt lietderīgās siltumenerģijas prasības viena mēneša ietvaros, par biogāzes ražošanai nepieciešamās siltumenerģijas ieskaitīšanu lietderīgajā siltumenerģijā, kā arī viedokli par apstrīdēto normu atbilstību Energoefektivitātes direktīvas prasībām (*Pieejams: youtube.com/watch?v=o5mm0itTCW8&list=PLxxK65h4EFyfkjleZFt6jWxJ6etHK3CgV&index=126*).

Ievērojot to, ka Noteikumu Nr. 560 izstrādes procesā ir uzklauti nozares pārstāvji, kā arī notikušas diskusijas, Satversmes tiesa secina, ka Noteikumu Nr. 560 pieņemšanas procesā nav konstatējami būtiski likumdošanas procedūras pārkāpumi.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts, pamatojoties uz likumu.

36. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2021-23-01 20. punktu*).

Ministru kabinets atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētās normas izdotas, lai padarītu efektīvāku valsts atbalsta saņemšanas sistēmu, novērstu nepamatotu valsts atbalsta saņemšanu, kā arī iedzīvotāju

interesēs nodrošinātu valsts atbalsta maksājumu veikšanu tikai tādiem ražotājiem, kas saražoto enerģiju izmanto lietderīgi. Noteikumu Nr. 560 anotācijā kā viens no noteikumu projekta mērķiem norādīta enerģijas ražošanas efektivitāte.

Apstrīdētās normas kalpo sabiedrības kopējām interesēm par efektīvu un mērķtiecīgu valsts atbalsta sniegšanu elektroenerģijas ražotājiem, kuri izmanto atjaunojamos energoresursus, neliekot galapatērētājiem pārmaksāt par izmantoto elektroenerģiju. Tādējādi pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis vērtējams no diviem aspektiem – energoefektivitātes veicināšana un galapatērētāju izmaksu samazināšana, vienlaikus atbalstot saimnieciskus ražotājus.

36.1. Satversmes ievada piektās rindkopas trešais teikums noteic, ka ikviens rūpējas arī par sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu. Satversmes ievada pēdējais teikums nosaka Latvijas valsts attīstības aksiomu – veicināt ilgtspējīgu un demokrātisku attīstību. Proti, ilgtspējība ir valsts pastāvēšanas pamatā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 7. maija sprieduma lietā Nr. 2020-40-01 8.2. punktu*).

Ilgtspējīga attīstība ietver sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas integrētu un līdzsvarotu attīstību, kas apmierina iedzīvotāju pašreizējās sociālās un ekonomiskās vajadzības un nodrošina vides aizsardzības prasību ievērošanu, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanas iespējas. Pašreizējās paaudzes un nākamo paaudžu iespējas dzīvot labvēlīgā vidē ir atkarīgas arī no valstu gatavības īstenot ilgtspējīgu attīstību, aizsargājot Zemes klimata sistēmu, paredzot un novēršot vai neitralizējot klimata pārmaiņu cēloņus un mazinot to kaitīgo ietekmi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 24. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-48-03 6.1.–6.1.2. punktu*). Vides ilgtspējība savukārt ir cieši saistīta ar Satversmes 115. pantu, kas noteic, ka valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu. Proti, ilgtspējības princips un Satversmes 115. pantā iekļautās cilvēka pamattiesības veido vienotu vides konstitucionālisma sistēmu.

Rūpēs par vidi Apvienoto Nāciju Organizācijas 2015. gada 12. decembra Parīzes nolīguma dalībvalstis, citstarp arī Latvija, ir vienojušās par nepieciešamību mazināt klimata pārmaiņu negatīvās sekas, tostarp samazinot siltumnīcefekta gāzu emisijas un nodrošinot valstu klimatneitrālu attīstību. Eiropas Komisija, tiecoties sasniegt Parīzes nolīguma mērķus, savā 2018. gada 28. novembra paziņojumā "Tīru planētu – visiem!" siltumnīcefekta gāzu emisiju neitralitātes sasniegšanai ir formulējusi nepieciešamību dekarbonizēt Eiropas energoapgādi, kas paredz energoefektivitātes veicināšanu un atjaunojamo energoresursu izmantošanas palielināšanu. Paziņojumā uzsvērtā arī biogāzes ražošanas

nozīme lauksaimniecības radīto siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanā (sk. *Eiropas Komisijas 2018. gada 28. novembra paziņojumu Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Eiropas Ekonomisko un sociālo lietu komitejai, Reģionu komitejai un Eiropas Investīciju bankai "Tīru planētu – visiem! Stratēģisks Eiropas ilgtermiņa redzējums par pārticīgu, modernu, konkurētspējīgu un klimatneitrālu ekonomiku"* COM(2018) 773. Pieejams: eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52018AE5700).

No minētā secināms, ka energoefektivitāte, kas ietver arī siltumenerģijas lietderīgu izmantošanu, ir viens no klimata mērķu sasniegšanas instrumentiem. Tātad pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citstarp īstenot vides aizsardzības pasākumus un tas ir cieši saistīts ar Satversmes 115. pantā iekļauto tiesību dzīvot labvēlīgā vidē nodrošināšanu ikvienam Latvijas iedzīvotājam. Līdz ar to energoefektivitāte ir vērsta uz sabiedrības labklājības aizsardzību.

36.2. Satversmes tiesa jau iepriekš secinājusi, ka Elektroenerģijas tirgus likumā ir ietverts arī mērķis nodrošināt pamatotu elektroenerģijas cenu, jo sevišķi ievērojot to, ka par obligātā iepirkuma sistēmu maksā visa Latvijas sabiedrība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 18. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-16-03 15.1. un 15.3. punktu*). Arī Ministru kabineta 2020. gada 12. oktobra konceptuālajā ziņojumā "Kompleksi pasākumi obligātā iepirkuma komponentes problemātikas risināšanai un elektroenerģijas tirgus attīstībai" bija uzsvērts, ka pašreizējā Latvijas ekonomikas attīstības līmenī esošais obligātā iepirkuma komponentes maksājuma apmērs elektroenerģijas galalietotājiem radījis būtisku slogu, atstājot negatīvu ietekmi uz Latvijas globālo konkurētspēju ilgtermiņā, ko vēl vairāk pastiprina globālās pandēmijas radītās ietekmes (*Pieejams: tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40491650*). Tādējādi valsts atbalsta sniegšana tikai tādiem ražotājiem, kuri izmanto siltumenerģiju lietderīgi, atbilst elektroenerģijas galapatērētāju finansiālās labklājības interesēm.

Valsts atbalsta shēma tiek veidota un valsts atbalsts tiek piešķirts ar noteiktu mērķi. Eiropas Savienībā valsts atbalsts enerģētikā ir nozīmīgs instruments politikas virzīšanai uz klimatneitralitāti (sk. *Schöning F., Ziegler C. What is State Aid. In: Hancher L., de Hauteclocque A., Salerno F. M. (Eds.) State Aid and The Energy Sector. Oxford: Hart, 2018, p. 4*). Kā to tiesas sēdē norādīja *Mg. iur.* S. Harbaceviča, lai arī valsts atbalstu ierobežojošu noteikumu pieņemšanu var pamatot apsvērumi par atbalsta izmaksu samazināšanu, tie vienmēr būs saistīti ar atbalsta piešķiršanas mērķi.

Pieteikuma iesniedzēju saņemto valsts atbalstu Eiropas Komisija atzinusi par saderīgu ar iekšējo tirgu. Eiropas Komisijas lēmumā norādīts, ka atbalsta shēmas mērķis ir veicināt atjaunojamo energoresursu un augstas efektivitātes koģenerācijas izvēršanu. Tāpat Eiropas Komisijas

lēmumā ir norādes uz Latvijas veiktiem aprēķiniem par atbalsta piešķiršanas pamatotību un iekšējās peļņas normas aprēķina ieviešanu pārkompensācijas novēršanai. Tātad pamattiesību ierobežojuma mērķis ir samazināt galapatērētāju izmaksas, izskaužot arī nesaimniecisku un negodprātīgu rīcību nozarē. Šāds mērķis ir saistīts ar sabiedrības labklājības aizsardzību gan tādā ziņā, ka tiek samazināta individuālu elektroenerģijas rēķinu summa, gan arī tādā ziņā, ka tiek stiprināta Latvijas tautsaimniecība.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītims mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība.

37. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt legītīmo mērķi;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai legītīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 25. punktu*).

38. Noteikumu Nr. 560 21.6., 28., 30. un 31. punkts ietekmē cits cita tvērumu, regulējot Pieteikuma iesniedzējām izpildāmu prasību kopumu. Savukārt Noteikumu Nr. 560 48.4. apakšpunkts paredz Būvniecības valsts kontroles birojam pilnvaras atcelt ražotājam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības, ja nav nodrošināta siltumenerģijas lietderīga izmantošana. Pieteikuma iesniedzējas neiebilst pret Būvniecības valsts kontroles birojam piešķirto pilnvarojumu vai to, ka tiesību normās principā ir paredzēta šāda administratīvā akta izdošana (*sk. 2022. gada 13. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 12. sēj. 69.-70.lp.*). Kā to tiesas sēdē norādīja Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis, Pieteikuma iesniedzējas iebilst pret to, ka apstrīdētajās normās ietverto prasību neizpildes gadījumā tiek atceltas tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā. Līdz ar to vērtējums par Noteikumu Nr. 560 48.4. apakšpunkta samērīgumu ir pakārtots vērtējumam par to, vai pārējās apstrīdētajās normās noteiktās prasības atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

Tādēļ Satversmes tiesa Noteikumu Nr. 560 48.4. apakšpunkta satversmību turpmāk šajā spriedumā vērtēs atsevišķi.

39. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 21. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējas atzīst, ka apstrīdētās normas ir piemērotas obligātā iepirkuma komponentes samazināšanai galapatērētājiem, bet uzsver, ka šajās normās iekļautās prasības ir neizpildāmas. Paredzot neizpildāmas prasības siltumenerģijas lietderīgai izmantošanai, likumdevējs nekādi nevarot panākt to, ka elektrostacijās saražotā siltumenerģija pēkšņi tiek izmantota lietderīgi, bet varot panākt tikai to, ka elektrostacijas nespēj visu saražoto elektroenerģiju pārdot obligātā iepirkuma ietvaros.

Vērtējot lietas dalībnieku un pieaicināto personu apsvērumus, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas palīdz samazināt elektroenerģijas galapatērētāju izmaksas par elektroenerģiju, kā arī veicina lietderīgu siltumenerģijas izmantošanu. Šīs prasības ir mudinājušas ražotājus dažādot savu uzņēmējdarbību, lai arī turpmāk saņemtu valsts atbalstu. Kā to tiesas sēdē norādīja Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācijas pārstāvis, ražotāji ir atraduši jaunus veidus, kā lietderīgi izmantot siltumenerģiju, uzstādot, piemēram, kokmateriālu žāvētavas.

Tādēļ secināms, ka apstrīdētās normas ir piemērotas legītimā mērķa – sabiedrības labklājības aizsardzība – īstenošanai.

40. Ierobežojums ir nepieciešams, ja nav citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu tiesības tiktu ierobežotas mazāk (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 22. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējas norādījušas, ka apstrīdētās normas esot neizpildāmas no elektrostaciju tehnoloģiskā, novietojuma un sezonālītātes aspekta un pamattiesību ierobežojuma legītimo mērķi esot iespējams sasniegt ar citiem līdzekļiem. Proti, Pieteikuma iesniedzējas nevarot ik mēnesi sasniegt Noteikumu Nr. 560 31.2. apakšpunktā noteikto enerģijas ražošanas lietderības koeficientu – 75 % –, ja turklāt lietderīgajā siltumenerģijā netiek ieskaitīts biogāzes ražošanai nepieciešamais siltums.

Būvniecības valsts kontroles birojs tiesas sēdē norādīja, ka ražotāji spējot izpildīt apstrīdētajās normās noteiktās prasības. Savukārt pieaicinātās personas *Dr. sc. ing. V. Kirsanovs, Dr. sc. ing. A. Barisa* un Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācijas pārstāvis bija vienprātis, ka ļoti labvēlīgos apstākļos šīs prasības ir tehnoloģiski iespējams izpildīt, tomēr ražošanas lietderības aprēķina rezultāts esot atkarīgs no vairākiem mainīgajiem jeb citiem apsvērumiem, kurus ražotāji nevarot ietekmēt.

Lai secinātu, ka pastāv citi, alternatīvi līdzekļi, Satversmes tiesai jāidentificē, kādi risinājumi varētu mazāk ierobežot Pieteikuma

iesniedzēju pamattiesības. Tādēļ jānoskaidro, vai un kādēļ Pieteikuma iesniedzējas nespēj izpildīt Noteikumos Nr. 560 noteiktās prasības un vai pastāv vēl kādi īpaši apstākļi, kas būtu jāievēro iespējamu alternatīvu līdzekļu noteikšanā.

40.1. Pieteikuma iesniedzējas ir iesniegušas pārskatus par to, vai tās 2021. gadā ir spējušas sasniegt Noteikumu Nr. 560 31.2. apakšpunktā noteiktos enerģijas ražošanas lietderības koeficientus.

Vērtējot katras Pieteikuma iesniedzējas rādītājus minētajā gadā, secināms, ka mēneša griezumā to spēja sasniegt Noteikumu Nr. 560 31.2. apakšpunktā noteikto 75 % kopējās ražošanas lietderības rādītāju bijusi mainīga. Arī gada ietvaros neviena no Pieteikuma iesniedzējām nav varējusi sasniegt 75 % kā vidējo kopējo gada enerģijas ražošanas lietderības koeficientu. Vidēji gadā visaugstāko lietderību – 73,1 % – spējusi sasniegt AS "ZIEDI JP", kas biogāzes izejvielu uzsildīšanai katru mēnesi izlietojusi 23,8 % līdz 73,5 % no visas saražotās siltumenerģijas. Gada griezumā vissliktākie rādītāji ir SIA "AD Biogāzes stacija", kam vidējais enerģijas ražošanas koeficients ir 59,1 %. Biogāzes uzsildīšanai šī elektrostacija nav izlietojusi daudz siltuma – no 1 % līdz 18,4 % mēnesī no visas saražotās siltumenerģijas, tomēr nav spējusi sasniegt nepieciešamo kopējo ražošanas lietderības koeficientu, jo koģenerācijas procesā ir dedzināts salīdzinoši vairāk biogāzes ar mazāku siltumspēju nekā citās biogāzes elektrostacijās.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka atbilstoši Pieteikuma iesniedzēju sniegtajai informācijai tās nav varējušas sasniegt noteiktos elektrostacijas lietderības rādītājus.

40.2. Vērtējot ražotāju iespējas sasniegt noteiktos rādītājus, pieaicinātās personas norādījušas uz vairākiem aspektiem – īpašo tehnoloģisko procesu, kas raksturīgs tieši biogāzes elektrostacijām, sezonalitāti un staciju novietojumu.

Pieaicinātā persona *Dr. sc. ing. V. Kirsanovs* norādījis, ka īpaši liela ietekme uz siltumenerģijas pašpatēriņu ir biogāzes stacijā izmantotajām izejvielām. Proti, dažādu biogāzes izejvielu fermentēšanai nepieciešams atšķirīgs siltumenerģijas daudzums. Arī iegūtās biogāzes enerģētiskā vērtība atšķiroties atkarībā no tās izejvielu raksturojuma, kas gada griezumā esot mainīgs. Siltumenerģijas pašpatēriņu nosakot arī apkārtējās vides temperatūra attiecīgajā gadalaikā. Tādēļ pat tad, ja koģenerācijas iekārtas darbojas efektīvi, tas, ka lietderīgajā siltumenerģijā netiek iekļauta biogāzes ražošanai nepieciešamā siltumenerģija, ražotājiem varētu apgrūtināt apstrīdētajās normās izvirzīto prasību izpildi. Pēc *Dr. sc. ing. V. Kirsanova* ieskata, vispareizāk būtu elektrostacijas ražošanas lietderību mērīt gada griezumā, jo tad būtu iespējams ņemt vērā visus mainīgos apstākļus (*sk.*

2022. gada 20. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 13. sēj. 132.–148. lp.).

Arī pieaicinātā persona *Dr. sc. ing. A. Barisa* atzina, ka biogāzes saražošanai nepieciešamais siltuma daudzums, sezonālitate un elektrostaciju novietojums ietekmē to iespējas izpildīt ar apstrīdētajām normām noteiktās prasības, tomēr norādīja: nedrīkstētu pieļaut, ka siltumenerģijas pašpatēriņš ir paaugstināts, piemēram, tādēļ, ka nav siltinātas biogāzes ražošanas iekārtas. *Dr. sc. ing. A. Barisa* arī uzsvēra, ka iemesls, kura dēļ ražotāji izvēlējušies koģenerācijas tehnoloģisko procesu elektroenerģijas ražošanai, bija tieši vajadzība sildīt lauksaimniecības atlikumproduktus un ražot biogāzi, kas prasa lielu siltuma patēriņu. Tāpēc neesot pamatoti attiecināt uz šiem ražotājiem tik augstas prasības lietderīgās siltumenerģijas izmantošanai (*sk. 2022. gada 20. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 13. sēj. 148.–157. lp.).*

Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācija puda viedokli, ka, lai arī ražotāji ir atraduši papildu veidus, kā izmantot siltumenerģiju, biogāzes ražošanai raksturīgais tehnoloģiskais siltumenerģijas pašpatēriņš liedz sasniegt apstrīdētajās normās noteiktos rādītājus. Normu izstrādē vajadzējis ņemt vērā dažādās tehnoloģijas un ārējos apstākļus, kas ietekmē ražotāju spēju šīs normas izpildīt (*sk. 2022. gada 20. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 13. sēj. 109.–131. lp.).*

Latvijas biogāzes asociācija norādījusi, ka lietderīgās siltumenerģijas prasības nav izpildāmas, ja par lietderīgu neuzskata biogāzes ražošanai nepieciešamo siltumenerģiju. Pēc būtības šāda siltumenerģija esot uzskatāma par lietderīgi izmantotu, jo tā samazinot siltumnīcefekta gāzu emisijas no lauksaimniecības atkritumproduktiem. Ņemot vērā siltumenerģijas nepieciešamības sezonālitiāti, neesot iespējams izpildīt lietderīgās siltumenerģijas prasības katru mēnesi (*sk. 2022. gada 19. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 13. sēj. 59.–76. lp.).* Šim viedoklim pievienojusies arī Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija (*sk. 2022. gada 19. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 13. sēj. 39.–58. lp.).*

Pieaicinātā persona *Dr. oec. R. Karnīte* puda viedokli, ka ražotāji, ja vien tiem būtu iespējas, izlietotu siltumenerģiju vēl lietderīgāk, tomēr siltumenerģijas piegādes infrastruktūras izveide ir dārga. Tādēļ siltumapgādes nodrošināšanai paredzētās iekārtas tiek novietotas siltuma pieprasījuma tuvumā (*sk. 2022. gada 27. septembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 14. sēj. 2.–17. lp.).* *Dr. sc. ing. V. Kirsanovs* norādīja, ka attālākām biogāzes elektrostacijām būvēt garas siltumtrases nav ekonomiski pamatoti, ņemot vērā neizbēgamos siltuma zudumus.

Ievērojot pieaicināto personu viedokļus, Satversmes tiesa secina: lai arī apstrīdētās normas ir mudinājušas ražotājus meklēt jaunus

siltumenerģijas izmantošanas veidus, Pieteikuma iesniedzējas nav varējušas sasniegt Noteikumu Nr. 560 31.2. apakšpunktā noteikto kopējo enerģijas ražošanas lietderības rādītāju no tām neatkarīgu iemeslu dēļ. Proti, biogāzes ražošanai nemitīgi nepieciešams siltums, kura apjoms mainās sezonāli, ko pamato Latvijas ģeogrāfiskais novietojums, kam raksturīgi četri gadalaiki. Tāpat arī biogāzes enerģētiskā vērtība ir atšķirīga atkarībā no ražotājiem pieejamā biogāzes izejvielu klāsta. Arī elektrostaciju novietojums var ietekmēt to iespējas piesaistīt siltuma patērētājus. Šie apstākļi ir jāņem vērā, apsverot alternatīvu līdzekļu pastāvēšanas iespējamību.

40.3. Tiesas sēdē vairākkārt tika norādīts, ka biogāzes elektrostacijas nebūtu vērtējamas tik vien kā enerģijas ieguves avots, jo tām ir būtiska nozīme atkritumu savākšanā un pārstrādē (*sk. tiesas sēžu stenogrammas par pieaicināto personu – Zemkopības ministrijas, Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācijas, Dr. sc. ing. V. Kirsanova un Dr. sc. ing. A. Barisas – sniegtajiem viedokļiem lietas materiālu 12. un 13. sēj.*). Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācija tiesas sēdē īpaši uzsvēra biogāzes elektrostaciju nozīmi siltumnīcefekta gāzu samazināšanā tieši lopkopības atkritumu pārstrādes aspektā. *Dr. sc. ing. A. Barisa* skaidroja, ka no lopkopības atlikumproduktiem izgarojošais metāns ir 28 reizes, bet slāpekļa oksīds – 270 reizes kaitīgāks dabai par oglekļa dioksīdu. Statistika rādot, ka biogāzes elektrostaciju jauda samazinās. Tieši tas, pēc *Dr. sc. ing. A. Barisas* ieskata, ir lielākais drauds klimata mērķu sasniegšanai Latvijā. Arī *Dr. oec. R. Karnīte* uzsvēra, ka tas ir bīstami vides prasību izpildes kontekstā.

Emisiju samazināšanas regula nosaka valstīm mērķrādītājus, kas tām jāasniedz siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanā noteiktās sfērās, kas nav ietvertas citos Eiropas Savienības tiesību aktos un kas nav ietvertas emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā. Saskaņā ar Emisiju samazināšanas regulas 4. panta 1. punktu un I pielikumu Latvijai 2030. gadā ir jāsamazina siltumnīcefekta gāzu emisijas par 6 % salīdzinājumā ar 2005. gada rādītājiem šādās jomās: enerģētika, rūpnieciskie procesi un produktu izmantošana, lauksaimniecība un atkritumi.

Eiropas Komisija 2020. gada 14. oktobrī publicēja paziņojumu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par ES metāna emisiju mazināšanas stratēģiju". Paziņojumā norādīts: lai Eiropas Savienība sasniegtu savus klimata mērķus 2030. gadam, ir steidzami jāsamazina metāna emisijas. Šajā sakarā Komisija īpaši uzsvērusi biogāzes ražošanas nozīmi lauksaimniecībā radīto siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanā (*Pieejams: eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0663&from=EN*).

Latvijas Nacionālajā klimata plānā norādīts, ka, ņemot vērā Latvijā turēto lauksaimniecības dzīvnieku apjomu, jārēķinās ar šīs nozares radītajām siltumnīcefekta gāzu emisijām, un uzsvērts tas, ka lopkopības siltumnīcefekta gāzu emisiju apjoms ir grūti un dārgi samazināms. Kā pirmais rīcības pasākums resursu efektīvai izmantošanai un siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanai lauksaimniecībā norādīta efektīva kūtsmēsļu apsaimniekošanas sistēmas uzlabošana. Šajā sakarā plānā norādīts, ka "kūtsmēsļu fermentācijas biogāzes reaktorā mērķis ir samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas līdz minimumam lielajās liellopu, cūku un putnkopības saimniecībās, nodrošinot efektīvu kūtsmēsļu apsaimniekošanu un vērtīga mēslojuma ražošanu lauksaimniecības kultūraugiem. Biogāzes izmantošanas ieguvumus visbiežāk skata enerģētikas kontekstā, tāpēc emisiju ieguvumi tiek ieskaitīti enerģijas ražošanas sektora rezultātos. Būtiskākais ir kūtsmēsļu radīto emisiju samazinājums."

Tātad Latvijai ir saistoši siltumnīcefekta gāzu samazināšanas rādītāji, citstarp arī lauksaimniecības jomā. Šo mērķu sasniegšanai Latvijas politikas plānošanas dokumentos būtiska loma piešķirta biogāzes elektrostacijām.

Tiesas sēdē Zemkopības ministrijas pārstāve norādīja, ka šobrīd nav alternatīvu lauksaimniecībā radīto siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanai. Uz to norādīja arī Latvijas biogāzes asociācijas pārstāvis. Ražotājiem, kuri pārdod elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, ir saistošas arī prasības biogāzes ražošanai izmantoto izejvielu proporcijā palielināt lauksaimniecības atlikumproduktu īpatsvaru saskaņā ar Noteikumu Nr. 560 13. punktu.

Līdz ar to, apsverot iespējamās alternatīvos līdzekļus legatīmā mērķa sasniegšanai, jāņem vērā arī biogāzes elektrostaciju nozīme siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanā un prasība biogāzes elektrostacijām palielināt lauksaimniecības atlikumproduktu īpatsvaru biogāzes izejvielu struktūrā.

40.4. Kā tas secināms no Noteikumu Nr. 560 31.1. apakšpunktā ietvertās formulas, ražotājiem, no vienas puses, lai tie spētu sasniegt kopējos enerģijas ražošanas lietderības koeficientus, ir jāizmanto iespējami mazāk siltumenerģijas biogāzes ražošanai un koģenerācijā jāpārstrādā iespējami enerģētiski vērtīgāka biogāze. No otras puses, kā to norādījušas vairākas pieaicinātās personas, lauksaimniecības atlikumproduktu pārstrāde, kas ir viens no galvenajiem biogāzes staciju uzdevumiem Latvijas klimata mērķu sasniegšanai, pati par sevi prasa lielāku siltuma patēriņu biogāzes ražošanas procesam, turklāt šajā procesā iegūtajai biogāzei ir mazāka enerģētiskā vērtība nekā biogāzei, kas iegūta no speciāli šim mērķim izaudzētās zaļmasas. Tātad – jo proporcionāli vairāk lauksaimniecības atlikumproduktu pārstrādā biogāzes elektrostacijās, jo sliktāki būs to kopējie enerģijas ražošanas koeficienti neatkarīgi no tā, vai siltums, kas paliek pāri pēc pašpatēriņa, tiek izmantots lietderīgi. Šādā

veidā sasaistot lietderīgo siltumenerģiju ar obligātā iepirkuma ietvaros pārdodamās elektroenerģijas apjomu, panāktais rezultāts ir tāds, ka biogāzes elektrostacijas, kuras Latvijā pilda nozīmīgu lomu siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanā, ir spiestas pārdot mazāku apjomu elektroenerģijas obligātā iepirkuma ietvaros. Uz šo pretrunu tiesas sēdē norādīja arī Latvijas biogāzes asociācijas pārstāvis.

Dr. sc. ing. V. Kirsanovs tiesas sēdē norādīja, ka iespējama spēkā esošo prasību alternatīva būtu noteikt gradāciju sasniedzamajiem lietderīgās siltumenerģijas rādītājiem gada griezumā atkarībā no biogāzes izejvielu struktūras. Šo izejvielu proporcijas noteikšanai tiek veikti mērījumi, un līdz ar to esot arī dati, kas nepieciešami attiecīgas sistēmas ieviešanai.

Ministru kabinets 2022. gada 8. martā pieņēma Noteikumu grozījumus. Šobrīd spēkā esošajā redakcijā Noteikumu Nr. 560 21.6. punkts paredz, ka biogāzes ražošanai izmantotā siltumenerģija noteiktā apmērā ziemas un vasaras periodā tiek uzskatīta par lietderīgi izmantotu, bet gadījumā, ja ražotājs izmanto poligonu gāzi, – visa saražotā siltumenerģija uzskatāma par lietderīgi izmantotu, ja poligonu gāzes ražošanai izmantoti mazāk nekā 70 % no visas koģenerācijas stacijā saražotās siltumenerģijas. Pēc būtības ar Noteikumu grozījumiem netiek pazemināts kopējais gadā sasniedzamais enerģijas ražošanas lietderības un lietderīgās siltumenerģijas rādītājs, bet tas ir pielāgots Pieteikuma iesniedzēju specifiskajām ražošanas vajadzībām un Latvijas klimata apstākļiem. Proti, ar Noteikumu grozījumiem ir ņemta vērā biogāzes elektrostaciju specifika, kā arī Latvijai raksturīgā sezonālitate.

Ministru kabineta pārstāvis tiesas sēdē atzina, ka ar Noteikumu grozījumiem ir ieviests ražotājiem labvēlīgāks risinājums. Ekonomikas ministrijas pārstāvis atzina, ka ar Noteikumu grozījumiem ir labota iepriekš pieļauta kļūda. Savukārt Pieteikuma iesniedzējas norādīja, ka joprojām neesot atrisināts jautājums par enerģijas lietderības koeficienta noteikšanu reizi mēnesī.

Tiesvedības laikā noskaidrotais liecina, ka šādas diferencētas prasības bija iespējams ieviest jau sākotnēji, izdodot Noteikumus Nr. 560. Tad Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības būtu aizskartas mazāk, un joprojām atbalsts tiktu sniegts tikai tādām elektrostacijām, kuras darbojas efektīvi, bet nesaimnieciskus ražotājus no valsts atbalsta shēmas varētu izslēgt.

Kā jau tika minēts šā sprieduma 26.3. punktā, izpratne par lietderīgo siltumenerģiju ir saistīta ar izpratni par vienoto tehnoloģisko ciklu, jo tā siltumenerģija, kas iztērēta pašpatēriņam koģenerācijas procesā, nav uzskatāma par lietderīgi izmantotu. Diskutējot par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.⁵ panta redakciju par likuma izstrādi atbildīgās komisijas sēdēs, tika norādīts arī uz šajā normā Ministru kabinetam piešķirto pilnvarojumu

precizēt, uz kādām tieši iekārtām attieksies vienotā tehnoloģiskā cikla princips (*sk. Saeimas atbildīgās komisijas sagatavotās priekšlikumu tabulas 2. lasījumam 54., 55. un 56. priekšlikumu, kā arī 2019. gada 27. novembra un 11. decembra sēžu audioierakstus lietas materiālu 8. sēj.*). Tātad arī no likuma izstrādes materiāliem ir secināms, ka Ministru kabinets jau iepriekš varēja izveidot dažādus mehānismus apstrīdēto normu leģitīmā mērķa – sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai.

Biogāzes elektrostacijas izmanto atjaunojamos energoresursus un palīdz novērst vides kaitējumu, ko rada arī lauksaimniecība. Tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā ir piešķirtas dažādiem elektroenerģijas ražotājiem – gan tādiem, kas izmanto fosilos energoresursus, piemēram, dabasgāzi, gan tādiem, kas izmanto atjaunojamos energoresursus, piemēram, vēju, sauli, biomasu vai biogāzi. Lai arī valstij ir plaša rīcības brīvība pārskatīt valsts atbalsta shēmu, šādu izmaiņu veikšanā ir jāņem vērā tie mērķi, kuru dēļ valsts atbalsts vispār ir ieviests. Tāpat vērtējams ir arī katras izmantotās tehnoloģijas ieguldījums klimata mērķu sasniegšanā un citstarp Latvijas enerģētiskajā neatkarībā. Proti, normatīvais regulējums, kas izstrādāts atbilstoši zinātnes atziņām, var novērst to, ka ražotāji rīkojas nesaimnieciski un negodprātīgi, un tādējādi samazināt to gadījumu skaitu, kad valsts atbalsts tiek sniegts nepamatoti, bet joprojām veicināt efektīvu siltumenerģijas izmantošanu un klimata mērķu sasniegšanu.

Satversmes tiesa secina, ka pastāv alternatīvi līdzekļi, kas ļautu ņemt vērā mainīgos apstākļus, kuri ietekmē enerģijas ražošanas lietderību, proti, sezonalitāti, kā arī biogāzes izejvielu un iegūtās biogāzes atšķirības. Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 17.2. punktu*).

Tā kā pastāv alternatīvi līdzekļi Noteikumu Nr. 560 21.6. apakšpunkta, 28., 30. un 31. punkta leģitīmā mērķa – sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai, minētās normas neatbilst Satversmes 105. panta pirmajam teikumam.

41. Ievērojot to, ka Noteikumu Nr. 560 21.6. apakšpunktu, 28., 30. un 31. punktu Satversmes tiesa ir atzinusi par neatbilstošiem Satversmes 105. panta pirmajam teikumam, nav nepieciešams vērtēt to atbilstību Satversmes 1. pantam, kā arī nav nepieciešams vērtēt to saskanību ar Atjaunojamo energoresursu direktīvas un Energoefektivitātes direktīvas prasībām.

42. Noteikumu Nr. 560 48.4. apakšpunkts pilnvaro Būvniecības valsts kontroles biroju izdot administratīvo aktu gadījumā, ja ražotājs nenodrošina lietderīgu siltumenerģijas izmantošanu. Proti, ja likumdevējs

nosaka ražotājiem izpildāmas prasības, tad attiecīgā norma ir piemērota tam, lai izslēgtu negodprātīgus un nesaimnieciskus ražotājus no obligātā iepirkuma sistēmas.

Valsts bauda plašu rīcības brīvību, lemjot par to, kādā veidā ir sasniedzami mērķi, kuru dēļ tiek veidotas valsts atbalsta shēmas atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanai (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 11. jūlija sprieduma apvienotajās lietās C-180/18 u. c., "Agrenergy u. c." 27. punktu*). Ir tikai saprātīgi, ka valsts var paplašināt to prasību klāstu, kuru neizpildes gadījumā ražotājs tiek izslēgts no obligātā iepirkuma sistēmas. Ja ražotājs nepilda normās noteiktās prasības, tas nevar paļauties uz to, ka valsts joprojām tam sniegs atbalstu. Turklāt ikvienā gadījumā, kad Būvniecības valsts kontroles birojs lemj par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu, tiek sniegts individuāls novērtējums Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā. Tādējādi Satversmes tiesa nesaskata, uz kāda pamata Pieteikuma iesniedzējām būtu varējusi izveidoties tiesiskā palāvība, ka tām netiks atceltas obligātā iepirkuma tiesības gadījumā, ja tās neievēros Noteikumos Nr. 560 noteiktās prasības.

Līdz ar to Noteikumu Nr. 560 48.4. apakšpunkts atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

43. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu tiesai ir jānosaka brīdis, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku.

Likumdevējs Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā Satversmes tiesai ir piešķīris plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda apstrīdētā norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu nevis no sprieduma publicēšanas dienas, bet no cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 34. punktu un 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 21. punktu*).

Noteikumu Nr. 560 28. un 30. punkts, 31.1. un 31.2. apakšpunkts ir spēkā tādā redakcijā, kādā šīs normas ir vērtējusi Satversmes tiesa, noskaidrojot to satversmību, un ietekmē arī citus obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros starp elektroenerģijas ražotājiem un valsti pastāvošo publiski tiesisko attiecību aspektus. Proti, enerģijas ražošanas lietderība tiek aprēķināta ik mēnesi, lai ik mēnesi publiskais tirgotājs norēķinātos par elektroenerģiju saskaņā ar Noteikumu Nr. 560 28. punktu. Tāpat lietderīgās siltumenerģijas prasības ietekmē iekšējās peļņas normas aprēķinu ražotāju pārkompensācijas novēršanai (*sk. Noteikumu Nr. 560 6. pielikumu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, izvēloties piemērotāko regulējumu Satversmē paredzēto pamattiesību īstenošanai. Satversmes tiesa nevar aizstāt tiesību normu izdevēja rīcības

brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 20. punktu un 2012. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2011-17-03 16. punktu*). Satversmes tiesa atzīst, ka konkrētajā situācijā, ievērojot Noteikumu Nr. 560 normu savstarpējo saistību, kā arī tehnisko raksturu, likumdevējam ir dodams laiks, lai tas izvērtētu, kā vislabāk līdzsvarot ražotāju un sabiedrības intereses.

Līdz ar to Noteikumu Nr. 560 28. un 30. punkts, 31.1. un 31.2. apakšpunkts ir atzīstams par spēkā neesošu no 2023. gada 1. jūlija.

44. Pieteikuma iesniedzējas ir izteikušas lūgumu atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, jāņem vērā, ka tās uzdevums ir pēc iespējas novērst pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*).

Lai novērstu apstrīdēto normu radītās nelabvēlīgās sekas, šīs normas attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējām ir atzīstamas par spēkā neesošām no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

44.1. Satversmes tiesa šajā lietā ir vērtējusi Noteikumu Nr. 560 21.6., 28., 30. un 31. punkta kā savstarpēji cieši saistītu prasību satversmību. Ar Noteikumu grozījumiem minētās prasības ir mainītas. Tātad Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības apstrīdētās normas ir aizskārušas no to spēkā stāšanās brīža līdz brīdim, kad stājās spēkā Noteikumu grozījumi, bet ne ilgāk kā līdz brīdim, kad Pieteikuma iesniedzēju dalība obligātajā iepirkumā beigusies. Citiem vārdiem, ja ražotājs ir izbeidzis dalību obligātajā iepirkumā pēc Noteikumu grozījumu spēkā stāšanās, tā pamattiesību aizskārums ir pastāvējis līdz Noteikumu grozījumu spēkā stāšanās brīdim, savukārt tad, ja ražotājs ir izbeidzis dalību obligātajā iepirkumā pirms Noteikumu grozījumu spēkā stāšanās, tā pamattiesību aizskārums ir konstatējams līdz brīdim, kad beigusies tā dalība obligātajā iepirkumā.

Vienlaikus Satversmes tiesa uzsver, ka, individuāli risinot jautājumu par aizskāruma novēršanu, ir jāņem vērā arī valsts pienākums nepieļaut ražotāju pārkompensāciju un jāvērtē tostarp, vai ražotājs savas tiesības ir izmantojis godprātīgi.

44.2. No visām Pieteikuma iesniedzējām tikai AS "International Investments", kā arī sabiedrība ar ierobežotu atbildību MĀCĪBU UN PĒTĪJUMU SAIMNIECĪBA "VECAUCE" turpina pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros.

Kā tas jau norādīts šā sprieduma 43. punktā, apstrīdētās normas ir saistītas ar vairākiem citiem publiski tiesisko attiecību aspektiem valsts atbalsta jomā. Ņemot vērā minēto, kā arī to, ka Ministru kabinets ar Noteikumu grozījumiem ir ieviesis atšķirīgu tiesisko regulējumu, uz AS "International Investments", kā arī sabiedrību ar ierobežotu atbildību MĀCĪBU UN PĒTĪJUMU SAIMNIECĪBA "VECAUCE" līdz brīdim, kad spēku zaudēs apstrīdētās normas, ir attiecināms šobrīd spēkā esošais tiesiskais regulējums, ievērojot šajā spriedumā norādītos apsvērumus.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. un 6. punktu un 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību daļā par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.³ panta pirmās un trešās daļas un Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 21.3. apakšpunkta un 3. pielikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.

2. Atzīt Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 21.6. un 31.3. apakšpunktu šo normu redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 31. martam, ciktāl tās attiecas uz ražotājiem, kuri koģenerācijā izmanto biogāzi, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam teikumam.**

3. Atzīt Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 28. punktu, ciktāl tas attiecas uz ražošanas lietderības koeficienta aprēķinu, 30. punktu, 31.1. un 31.2. apakšpunktu, ciktāl visas šīs normas attiecas uz ražotājiem, kuri koģenerācijā izmanto biogāzi, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2023. gada 1. jūlija.**

4. Attiecībā uz AS "ZIEDI JP", SIA "AD Biogāzes stacija", SIA "BIO FUTURE", SIA "GAS STREAM", sabiedrību ar ierobežotu atbildību "Conatus BIOenergy", AS "International Investments", SIA "Agro Iecava", SIA "RZS ENERGO" un sabiedrību ar ierobežotu atbildību MĀCĪBU UN PĒTĪJUMU SAIMNIECĪBA "VECAUCE" atzīt Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot

atjaunojamais energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 21.6. un 31.3. apakšpunktu normu redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 31. martam, 28. punktu, ciktāl tas attiecas uz ražošanas lietderības koeficienta aprēķinu, 30. punktu, 31.1. un 31.2. apakšpunktu **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2021. gada 1. janvāra.**

5. Atzīt Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamais energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 48.4. apakšpunktu redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 31. martam, ciktāl tas attiecas uz ražotājiem, kuri koģenerācijā izmanto biogāzi, **par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam teikumam.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 5. maijā

lietā Nr. 2021-32-0103

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Aivara Lemberga konstitucionālās sūdzības,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,
rakstveida procesā 2022. gada 5. aprīļa tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 10. punkta un Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumu Nr. 800 "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi" 4. pielikuma 10. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2006. gada 22. jūnijā pieņēma Apcietinājumā turēšanas kārtības likumu, kas stājās spēkā 2006. gada 18. jūlijā.

Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 10. punkts noteic, ka apcietinātajam ir tiesības "izmantot personisko mazgabarīta sadzīves tehniku – televizoru (ekrāna izmērs līdz 50 cm pa diagonāli) un tam pievienojamās videospēles, kā arī ledusskapi, ūdens sildāmās ierīces, radiouztvērēju (bez balss ieraksta iespējām). Kopējais individuālajā lietošanā izmantojamās sadzīves tehnikas svars nedrīkst pārsniegt 30 kilogramus".

Ministru kabinets 2007. gada 27. novembrī pieņēma noteikumus Nr. 800 "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi" (turpmāk – Noteikumi Nr. 800), kas stājās spēkā 2007. gada 1. decembrī. Noteikumu Nr. 800 4. pielikums nosaka priekšmetus un pārtikas produktus, kurus apcietinātajam ir tiesības glabāt. Šā pielikuma 10. punkts ietver mazgabarīta televizoru (ekrāna izmērs līdz 50 cm pa diagonāli), televizoram pievienojamās videospēles, mazgabarīta ledusskapi un radiouztvērēju.

2. **Pieteikuma iesniedzējs – Aivars Lembergs** (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – pieteikuma iesniegšanas brīdī bijis pašvaldības domes deputāts un līdz 2021. gada 1. jūlijam arī tās priekšsēdētājs.

2021. gada 5. jūnija pašvaldību vēlēšanās Pieteikuma iesniedzējs atkārtoti ievēlēts pašvaldības domē.

Pieteikuma iesniedzējs ar pirmās instances tiesas 2021. gada 22. februāra spriedumu, kas nav stājies spēkā, notiesāts citstarp ar brīvības atņemšanas sodu. Tāpat ar minēto spriedumu viņam atcelts piemērotais drošības līdzeklis – noteiktas nodarbošanās aizliegums – un piemērots cits drošības līdzeklis – apcietinājums. Apcietinājumā viņš lūdzis izmeklēšanas cietuma priekšniekam atļauju izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, lai varētu pildīt pašvaldības domes deputāta un priekšsēdētāja pienākumus. Pieteikuma iesniedzēja lūgums noraidīts, pamatojoties uz Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 10. punktu (turpmāk – apstrīdētā likuma norma) un Noteikumu Nr. 800 4. pielikuma 10. punktu (turpmāk – apstrīdētā noteikumu norma). Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, apstrīdētā likuma norma un apstrīdētā noteikumu norma (turpmāk arī – apstrīdētās normas), ciktāl tās liedz apcietinātajam, kuram apcietinājums piemērots ar notiesājošu spriedumu, kas nav stājies spēkā, izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, lai pildītu deputāta pienākumus, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī 106. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos.

Lai piedalītos pašvaldības domes sēdēs un veiktu citas pašvaldības deputāta un domes priekšsēdētāja amata funkcijas, Pieteikuma iesniedzējam esot nepieciešama atļauja attālināti komunicēt vienīgi ar pašvaldības domi. Pašvaldības deputātam ne vien esot tiesības piedalīties pašvaldības domes darbā, tās komiteju sēdēs un balsot tajās, bet likums "Par pašvaldībām" un attiecīgās domes nolikums pat garantējot iespējas šīs tiesības realizēt tieši attālināti.

Apstrīdētās normas esot pretrunā ar labas likumdošanas principu, jo Saeima un Ministru kabinets neesot reaģējuši uz sociālās realitātes un tehnoloģiju attīstību, kā arī Covid-19 pandēmijas sekām un neesot apsvēruši iespēju ļaut apcietinātajiem strādāt attālināti, izmantojot personisko datortehniku ar pieeju internetam.

Apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam esot legītims mērķis – sabiedrības drošības aizsardzība –, un ar to esot iespējams šo mērķi sasniegt. Tomēr, pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, pastāvot alternatīvi pamattiesību ierobežojuma legītimā mērķa sasniegšanas līdzekļi. Esot nošķirami gadījumi, kad personai ir piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums – un kriminālprocesā notiek aktīva izmeklēšana, un gadījumi, kad izmeklēšanas darbības jau pabeigtas un persona jau notiesāta, tomēr spriedums vēl nav stājies spēkā. Minētajos gadījumos drošības līdzekļa piemērošanas mērķis esot atšķirīgs. Proti, ja apcietinājums piemērots

pirmstiesas kriminālprocesā, tā mērķis esot nodrošināt netraucētu izmeklēšanas norisi un objektīva nolēmuma pieņemšanu, piemēram, nepieļaujot to, ka aizdomās turētā vai apsūdzētā persona ietekmētu lieciniekus un cietušos, slēptu pierādījumus. Savukārt tad, ja apcietinājums kā drošības līdzeklis piemērots personai, kura ir notiesāta, taču spriedums vēl nav stājies spēkā, apcietinājuma mērķis esot nodrošināt to, ka persona neizvairīsies no soda izpildes. Turklāt tad, ja apcietinājums piemērots ar tiesas spriedumu, faktiski jau tiekot uzsākta brīvības atņemšanas soda izpilde, jo tiesa apcietinājumā pavadīto laiku ieskaitot brīvības atņemšanas soda laikā. Tādējādi apcietinātais gadījumos, kad izmeklēšanas darbības jau pabeigtas un viņš jau notiesāts, esot pielīdzināms notiesātai personai. Gadījumos, kad persona jau notiesāta, bet spriedums vēl nav stājies spēkā, neesot pamata šādam apcietinātajam noteikt stingrākus ierobežojumus attiecībā uz nodarbinātību nekā notiesātai personai. Tā kā notiesātajām personām esot tiesības glabāt personisko datortehniku ar pieeju internetam, šādas tiesības būtu nosakāmas arī apcietinātai personai, kura ir notiesāta, bet spriedums vēl nav stājies spēkā. Likumdevējs Apcietinājumā turēšanas kārtības likumā varot paredzēt cietuma administrācijai tiesības individuāli lemt par atļauju apcietinātajam kontrolēti izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, ja viņš iesniedz šādu lūgumu. Pieteikuma iesniedzējs arī norāda, ka daudzās Eiropas Savienības dalībvalstīs ieslodzītajām personām esot tiesības kontrolēti izmantot datortehniku ar pieeju internetam.

Sabiedrības ieguvums no apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma esot niecīgs salīdzinājumā ar zaudējumu, kas jāpacieš Pieteikuma iesniedzējam, jo visā apcietinājuma laikā viņš nevarot strādāt, gūt ienākumus un piedalīties ģimenes uzturēšanā. Pilsoņu ievēlētie pašvaldības deputāti esot politiskas amatpersonas, kas ir demokrātiski legītimētas un pieņem lēmumus savu vēlētāju interesēs. Tātad gadījumā, ja drošības līdzeklis – apcietinājums – ir piemērots politiskai amatpersonai, tiesas lēmums nevarot tikt vērtēts augstāk par vispārējās vēlēšanās vēlētāju izteikto uzticību.

Viedoklī par lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka Kriminālprocesā visi pierādījumi, arī cietušo un liecinieku liecības, esot fiksēti krimināllietas izmeklēšanas gaitā un pārbaudīti pirmās instances tiesā. Neesot iespējama tāda situācija, ka cietušie un liecinieki, kuri jau nopratināti pirmstiesas procesā un pirmās instances tiesā, apelācijas instances tiesā mainītu pašu sniegtās liecības par labu apsūdzētajam un apelācijas instances tiesa piešķirtu ticamību šādām grozītām liecībām.

Pieteikuma iesniedzēja interesēm atbilstošs būtu arī tāds risinājums, ka par Pieteikuma iesniedzēja līdzekļiem datortehniku ar pieeju internetam nodrošinātu ieslodzījuma vieta, tādējādi nepieļaujot iespēju izmantot neatļautas programmas.

Tam, lai nodrošinātu apcietināto uzturēšanos ieslodzījuma vietā un šo personu kontroli, vienmēr būšot nepieciešami noteikti finanšu resursi un cilvēkresursi. Tomēr šis apstāklis tiesiskā valstī nevarot kalpot par attaisnojumu tam, lai netiektos pēc tādu humānu apstākļu nodrošināšanas apcietinātajam vai notiesātajam, kuri viņam ļautu vēlāk atgriezties sabiedrībā kā pilnvērtīgam tās loceklim, tostarp ar digitālajām prasmēm. Turklāt neesot pamata uzskatīt, ka datortehnikas un interneta kontroles nodrošināšana ieslodzījuma vietā prasītu nesamērīgi lielus finanšu resursus.

Varot piekrist tam, ka ieslodzītā persona nevar brīvi pamest ieslodzījuma vietu, un no apcietinājuma būtības izrietot tas, ka attiecīgā persona nevar veikt darbu klātienē ārpus cietuma. Savukārt darba veikšana attālināti esot savienojama ar apcietinājuma būtību, un neesot pamata uzskatīt, ka apcietinājuma piemērošana personai noteikti liegtu tai iespēju strādāt.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajā likuma normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Pieteikuma iesniedzēja apsvērumiem, ka apstrīdētā likuma norma neatbilstot labas likumdošanas principam tādēļ, ka neesot pārskatīta atbilstoši sociālās realitātes, tehnoloģiju attīstības un Covid-19 pandēmijas apstākļiem, neesot juridiskas nozīmes. Proti, tas, vai likumdevējam ir no Satversmes izrietošs pienākums nodrošināt Pieteikuma iesniedzējam iespēju izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, lai viņš varētu piedalīties pašvaldības domes darbā, esot pārbaudāms, vērtējot pamattiesību ierobežojumu pēc būtības.

Apstrīdētajā likuma normā ietvertais pamattiesību ierobežojums nodrošinot kārtību un drošību apcietinājuma vietā un netraucētu kriminālprocesa norisi, tādējādi šā ierobežojuma leģitīmie mērķi esot citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība.

Izraudzītais līdzeklis esot piemērots apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo vispārējs aizliegums apcietinātajiem izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam novēršot jebkādu risku, ka tā varētu tikt izmantota tādu darbību veikšanai, kuras, iespējams, vērstas pret kārtību un drošību apcietinājuma vietā vai saistītas ar tiesas procesa norises traucēšanu, izvairīšanos no tiesas sprieduma izpildes vai prettiesisku metožu pielietošanu un liecinieku ietekmēšanu. Nepastāvot saaudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē, jo, piešķirot apcietinātajam personisko datortehniku ar pieeju internetam, viņam rastos iespēja traucēt

kriminālprocesa norisi, turklāt internetā veikto darbību kontrole esot sarežģīta, laikietilpīga un prasīšot ne vien papildu cilvēkresursus, bet arī papildu finanšu resursus.

Sabiedrības labums no apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma esot ievērojams, jo tiekot novērsta iespējamība, ka apcietinātais, izmantojot personisko datortehniku ar pieeju internetam, varētu traucēt kriminālprocesa norisi vai plānot izvairīšanos no tiesas sprieduma izpildes. Tiekot novērsta arī iespējamība, ka apcietinātais varētu censties ar prettiesiskām darbībām ietekmēt cietušos un lieciniekus. Sabiedrība varot gūt pārlicību par to, ka tiks pieņemts objektīvs nolēmums, kas taisnīgi noregulēs krimināltiesiskās attiecības. Visbeidzot, ar apstrīdētajā likuma normā ietvērto pamattiesību ierobežojumu tiekot novērsta arī iespējamība, ka apcietinātais, izmantojot datoru ar pieeju internetam, varētu apdraudēt kārtību un drošību apcietinājuma vietā. Pieteikuma iesniedzēja pamattiesības tiekot ierobežotas tikai uz apcietinājuma piemērošanas laiku, šāda drošības līdzekļa piemērošanas laiks esot ierobežots ar likumu, un apcietinātajiem tiekot nodrošināti alternatīvi sazināšanās un nodarbinātības veidi.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā noteikumu norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Kriminālprocesa likums un Apcietinājumā turēšanas kārtības likums atsevišķi neiedalot apcietinātos atkarībā no tā, vai jau ir pieņemts notiesājošs tiesas spriedums un tas vēl nav stājies spēkā. Atbilstoši Apcietinājumā turēšanas kārtības likumam visu apcietināto personu statuss esot vienāds. Līdz ar to, pēc Ministru kabineta ieskata, neesot pamatots Pieteikuma iesniedzēja apgalvojums, ka apcietinātais, attiecībā uz kuru kriminālprocesā jau ir pieņemts notiesājošs tiesas spriedums, kas vēl nav stājies spēkā, būtu salīdzināms ar personu, kura jau notiesāta ar galīgu spriedumu krimināllietā un izcieš brīvības atņemšanas sodu.

Atklātajā cietumā notiesātajiem esot iespēja mācīties vai strādāt pie darba devēja ārpus brīvības atņemšanas iestādes, lai veicinātu viņu integrāciju sabiedrībā. Tāpēc šai notiesāto grupai esot tiesības lūgt atļauju izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, ja tas nepieciešams darbam vai mācībām. Tomēr šī notiesāto grupa esot izņēmums, jo viņu soda izpildes un resocializācijas process jau ievirzījies nobeiguma posmā, kad nepieciešams atjaunot ciešāku saikni ar sabiedrību. Vispār ieslodzītajiem neesot tiesību glabāt datortehniku ar pieeju internetam.

Nododot apcietinātajam lietošanai datortehniku ar pieeju internetam, tiktu ievērojami palielināta iespēja, ka viņš turpinās plānot noziedzīgus nodarījumus, izplatīs nevēlamu ietekmi, tiktu apdraudēta ieslodzītajiem

noteikto ierobežojumu ievērošana un ievērojami palielināta kontroles pasākumu nepieciešamība. Tādējādi būtu grūti gūt pilnīgu pārliecību par kontroles pasākumu efektivitāti un to, ka ieslodzījuma vietā noteiktie aizliegumi attiecībā uz tīmekļvietņu saturu vai programmu palaišanu netiks apiesti.

Pieteikuma iesniedzējs datortehnikas lietošanu saistot tieši ar interneta lietošanu, kas esot atvērts komunikācijas veids. Mūsdienās internets sevī ietverot arī balss un attēla pārraides iespējas un iespēju dažādas darbības veikt attālināti. Lai gan internetā veicamās darbības esot izsekojamas, kā arī esot iespējams bloķēt dažādas tīmekļvietnes un datorprogrammu uzstādīšanu, tomēr gandrīz neesot iespējams šādu kontroli padarīt pietiekami ātru vai efektīvu. Esot daudz paņēmieni, kā iespējams no minētajiem kontroles pasākumiem izvairīties. Mobilo internetu datorā neesot iespējams kontrolēt citstarp tāpēc, ka normatīvais regulējums neuzliekot sakaru operatoriem pienākumu veikt tīmekļvietņu filtrāciju pēc pieprasījuma.

Apstrīdētā noteikumu norma esot pieņemta pienācīgā kārtībā. Ierobežojums, kas liedz apcietinātajam izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, esot noteikts, lai nodrošinātu kārtību un drošību izmeklēšanas cietumā. Apcietinātais datoru varētu izmantot tādu darbību veikšanai, kuras var apdraudēt kriminālprocesa mērķu sasniegšanu, kā arī aizliegtas informācijas iegūšanai vai liecinieku ietekmēšanai. Tādējādi apstrīdētās noteikumu normas legitīmais mērķis esot sabiedrības drošības un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzība.

Vispārējs aizliegums apcietinātajam izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam novēršot jebkādu risku, ka tā varētu tikt izmantota tādu darbību veikšanai, kuras, iespējams, vērstas pret kārtību un drošību ieslodzījuma vietā vai ietekmē kriminālprocesa norisi. Tātad apstrīdētajā noteikumu normā paredzētais pamattiesību ierobežojums esot piemērots līdzeklis legītīmo mērķu – sabiedrības drošības un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzība – sasniegšanai.

Ja apcietinātajam izmeklēšanas cietumā tiktu atļauts izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, izmeklēšanas cietuma administrācijai būtu nepieciešams regulāri pārbaudīt ne tikai to, vai datorā netiek glabāti aizliegti priekšmeti, bet visu tajā esošo informāciju. Datortehnikas, it īpaši tajā esošā satura un ar to veikto darbību pārbaudei būtu nepieciešams ilgs laiks, kā arī apjomīga personāla resursu un tehnisko līdzekļu piesaiste. Līdz ar to apcietinātā glabāšanā esošas datortehnikas un ar to veikto darbību pārbaude būtu saistīta ar nesamērīgu izmeklēšanas cietuma resursu patēriņu, turklāt šāda obligāta pārbaude neizbēgami traucētu arī pašam Pieteikuma iesniedzējam veikt darba pienākumus. Tādējādi neesot citu līdzekļu, ar kuriem apcietinātās

personas tiesības tiktu ierobežotas mazāk, bet leģitīmie mērķi tiktu sasniegti līdzvērtīgā kvalitātē.

Ministru kabinets vērš uzmanību arī uz to, ka attālināts darbs pašvaldības domes un komiteju sēdēs neesot pieļaujams un neesot tradicionāls darba organizēšanas veids, bet esot iespējams tikai kā izņēmums atsevišķās, konkrētās likumā "Par pašvaldībām" norādītās situācijās. Ilgstoši atrodoties nevis domes telpās, bet citā, turklāt tādā vietā, kur pastāv daudzi ierobežojumi, deputāts nevarot pilnvērtīgi veikt visus savus pienākumus.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas un Ministru kabineta atbildes rakstos norādītajiem argumentiem un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Likumdevējs esot nošķīris kriminālsoda – brīvības atņemšana – un drošības līdzekļa – apcietinājums – izpildes nosacījumus. Pamats kriminālsoda izpildei un apcietinājuma piemērošanai esot noteikts ar dažādiem likumiem, un to mērķi esot atšķirīgi. Proti, kriminālsoda – brīvības atņemšana – izpildes mērķis esot efektīvi piemērot notiesātajam Kriminālkodeksā paredzētos soda izpildes noteikumus, tādējādi nodrošinot personas resocializāciju un tiesisku uzvedību pēc soda izpildes. Savukārt apcietinājums tiekot piemērots, lai nodrošinātu sabiedrības un atsevišķu personu drošību, lai nodrošinātu objektīvu lietas izpēti un objektīva nolēmuma pieņemšanu, kā arī vainīgās personas saukšanu pie kriminālatbildības. Iekams spriedums nav stājies spēkā un kriminālprocess konkrētajā lietā nav noslēdzies, pastāvot iespējamība, ka apsūdzētais varētu to ietekmēt. Apcietinājumu, tāpat kā citus drošības līdzekļus, piemērojot procesa virzītājs, lai novērstu šķēršļus, ko persona varētu radīt kriminālprocesa norisei, kā arī lai nepieļautu jaunu likumpārkāpumu izdarīšanu.

Tiesību normas kopumā neparedzot ieslodzītajiem tiesības glabāt datortehniku vai mobilo sakaru tehniku. Vēl jo vairāk, mobilā telefona, tā rezerves daļu un SIM kartes glabāšana un lietošana esot rupjš iekšējās kārtības noteikumu pārkāpums gan izmeklēšanas cietumos, gan brīvības atņemšanas soda izciešanas vietās. Minētie ierobežojumi saskanot ar normām, kas paredz sarakstes un telefonsarunu kontroli kā vienu no režīma nodrošināšanas pasākumiem ieslodzījuma vietās.

Izmeklēšanas cietuma darbinieki kontrolējot apcietinātā saraksti un telefonsarunas. Ja korespondences vai telefonsarunas saturs apdraud citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību, patiesības noskaidrošanu kriminālprocesā, kā arī ieslodzījuma vietu drošību, korespondenci aizturot vai telefonsarunu

pārtraucot un apcietinātajam paskaidrojot, kāds ir korespondences aizturēšanas vai sarunas pārtraukšanas iemesls. Šādas darbības neesot iespējams īstenot tad, ja sarakste notiek internetā vai izmantojot internetā pieejamos saziņas līdzekļus.

Normatīvie akti stingri regulējot apcietinātā nodarbinātības procesu – tā mērķi, pieļaujamos nodarbinātības veidus un citus jautājumus. Nodarbinātība, tāpat kā vispārējās, profesionālās un interešu izglītības apguve, izglītojoši pasākumi un psiholoģiskā aprūpe, esot apcietinātā sociālās rehabilitācijas līdzekļi. Ieslodzītās personas darbs esot vērtējams kā sociāli lietderīga aktivitāte, kuras primārais mērķis esot nevis ienākumu gūšana sadzīves vajadzību apmierināšanai, bet gan sociālās rehabilitācijas iespēju pavēršana, lai šī persona nezaudētu savas sociālās prasmes un darba iemaņas. No apcietinājuma jēgas izrietot tas, ka apcietinātās personas iespējas turpināt savu nodarbošanos un saglabāt esošo darbavietu ir būtiski ierobežotas, proti, apcietinātajam neesot tādu pašu tiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai, kādas esot brīvībā esošām personām.

6. Pieaicinātā persona – Ieslodzījuma vietu pārvalde – pievienojas Saeimas un Ministru kabineta atbildes rakstos norādītajiem argumentiem un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

7. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūra – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, tam esot leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība, tāpat ierobežojums esot samērīgs ar tā leģitīmajiem mērķiem.

Tiesību normas, kas reglamentē apcietinājumā turētas personas tiesības, ja šīs personas apcietinājumā ievietošanas un atrašanās pamats ir attiecīga drošības līdzekļa piemērošana kriminālprocesā, neesot skatāmas atrauti no krimināltiesību sfēras, kurā valsts īsteno savu pienākumu nodrošināt sabiedrisko drošību un panākt krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu. Ievērojot normatīvajos aktos noteikto, vajagot atzīt, ka drošības līdzekļa piemērošana nav personas sodīšana.

Ar apstrīdētajām normām liedzot apcietinātajiem lietot personisko datortehniku ar pieeju internetam, viņiem tiekot ierobežotas saziņas tiesības. Saskaņā ar Apcietinājumā turēšanas kārtības likumu apcietinātajam esot tiesības ar personām ārpus izmeklēšanas cietuma sazināties rakstveidā, kā arī ne retāk kā reizi nedēļā izmantot izmeklēšanas cietuma tālruni. Šādu saziņu ierobežojošu pasākumu mērķis esot novērst

ieslodzījuma vietu vai sabiedrības drošības apdraudējumus. Tāpat esot jāņem vērā, ka pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās konkrētajā kriminālprocesā apcietinātajai personai ir tiesības tikties un sazināties ar citām personām, tomēr šīs tiesības ir ierobežotas ar procesa virzītāja atļaujas nepieciešamību. No tā varot secināt, ka likumā paredzēto saziņas tiesību izmantošanas apjoms un kārtība nav piemērota attālināta darba veikšanai, bet apcietinājums kā drošības līdzeklis jau pats par sevi liedz apcietinātajam brīvu un nekontrolētu saziņu ar citām personām.

Lēmums par saziņas atļaušanu tiekot pieņemts, ievērojot apcietinājuma kā drošības līdzekļa piemērošanas tiesiskos pamatus, kas katrā kriminālprocesā varot būt atšķirīgi, citstarp arī tādi, kas nepieļauj apcietinātā saziņu ar citām personām. Neesot pamatoti apcietināto, kuram apcietinājums ir piemērots vienlaikus ar notiesājošu tiesas spriedumu, pielīdzināt notiesātajai personai, kas sodīta ar brīvības atņemšanu, jo pirmajā gadījumā vēl turpinoties lietas izskatīšana pēc būtības. Līdz ar to apcietinātā persona varot censties ar prettiesiskām metodēm traucēt tiesas procesa norisi, ietekmēt lieciniekus vai cietušos nolūkā panākt sev labvēlīgu lietas iznākumu, tādējādi aizskarot cietušo personu tiesības uz taisnīgu kriminālprocesa noregulējumu, kā arī ietekmēt liecinieku tiesības un pienākumu sniegt patiesu liecību, turpretī notiesātajai personai tas vairs neesot iespējams.

Minēto iemeslu dēļ normatīvā bāze, kas paplašinātu tiesības atbilstoši pieteikumā ierosinātajam un vienlaikus garantētu visu apcietinājumā turēto apsūdzēto personu nekontrolētu nodrošināšanu ar saziņas līdzekļiem, varētu nelabvēlīgi ietekmēt kriminālprocesa mērķa sasniegšanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu atsevišķos kriminālprocesos.

8. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, tam esot legítīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība. Pēc tiesībsarga ieskata, ierobežojums izriet no apcietinājuma būtības un tā izpildes režīma un ir samērīgs. Tiesības izvēlēties nodarbošanos Satversmes 106. panta pirmā teikuma izpratnē apcietinātajai personai esot ierobežotas un ietverot tikai tādu darbu, kādu ir iespējams veikt izmeklēšanas cietumā. Tāpat šādam darbam vajagot būt atbilstošam un samērojamam ar apcietinājuma mērķi un būtību, kā arī savienojamam ar apcietinājuma izpildes priekšnoteikumiem un režīmu izmeklēšanas cietumā, turklāt praktiski izpildāmam.

Apcietinātajam esot pienākums ievērot izmeklēšanas cietumā noteikto dienas kārtību, ko apstiprinot izmeklēšanas cietuma priekšnieks. Pieteikuma iesniedzējs esot lūdzis atļauju izmantot personisko datortehniku

ar pieeju internetam katru darba dienu no plkst. 9.00 līdz 18.00, taču šāds ilgums neesot savienojams ar apcietinājuma izpildi. Atrašanās apcietinājumā izmeklēšanas cietumā nozīmējot to, ka personai obligātā kārtā vienlīdzīgi ar citiem apcietinātajiem ir jāievēro izmeklēšanas cietumā noteiktā dienas kārtība, bet ne pašvaldības domes noteiktais darba laiks.

Personas tiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu datortehnikas ar pieeju internetam regulāra kontrole un pārbaude, tomēr šāds līdzeklis uzliktu ieslodzījuma vietai nesamērīgu slogu, turklāt ietekmētu arī citu apcietināto personu tiesības, kuru īstenošanas iespējas neapšaubāmi esot atkarīgas no ieslodzījuma vietas personāla resursiem.

Neesot noliedzams tas, ka internetam sabiedrībā ir arvien lielāka nozīme, tas esot veids, kādā persona var ātri iegūt sev nepieciešamo informāciju, tostarp tādu, kura nepieciešama savu tiesību un interešu aizsardzībai. Līdz ar to esot saprotams, ka jautājums par piekļuvi internetam ieslodzījuma vietās aktualizēsies arvien vairāk. Tomēr katra situācija būtu jāvērtē gan individuāli, gan arī kopsakarā ar valsts iespējām nodrošināt atbilstošu kontroli un uzraudzību.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Pašvaldību savienība" – norāda, ka Pašvaldības domes deputāta statusa likums izsmeljoši paskaidro gan deputāta tiesības, gan pienākumus, gan viņa darbības garantijas. Lai arī likums skaidri nenosakot, kā rīkoties pašvaldības deputātam, ja viņš ir apcietināts, tomēr likumi esot piemērojami atbilstoši to jēgai.

Apcietinājums esot individuāls drošības līdzeklis, līdz ar to tiesai arī katrs individuāls gadījums būtu jāvērtē atsevišķi. Apcietinājuma nosacījumiem vajadzētu būt tādiem, lai būtu novērsti draudi, ko persona varētu radīt sabiedrības drošībai, tomēr nevajadzētu pārmērīgi ierobežot personas tiesības turpināt izraudzīto nodarbošanos, tostarp pildīt pašvaldības deputāta amatu. Neapšaubot atbildes rakstos pausto par to, ka personiskās datortehnikas ar pieeju internetam lietošanas uzraudzībai un pielāgošanai varētu būt nepieciešami papildu līdzekļi, kā arī šī iespēja varētu tikt izmantota, lai kavētu kriminālprocesa gaitu, esot jāapsver, vai nav citu veidu, kā varētu nodrošināt apcietinājumā esošas personas tiesības piedalīties attālinātajās domes un tās komiteju sēdēs.

Jau kopš 2012. gada notiekot tiesu modernizācijas process, lai tiesas sēdes varētu notikt attālināti, videokonferences formā. Videokonferenču nodrošināšanai nepieciešamās iekārtas esot arī ieslodzījuma vietās. Tādējādi esot jāapsver iespēja šīs ierīces izmantot arī tādēļ, lai nodrošinātu pašvaldības deputāta attālināto piedalīšanos sēdēs.

Pašvaldības deputāti savu pienākumu tikties ar iedzīvotājiem pildot dažādi – gan pieņemot tos klātienē pašvaldības telpās, gan citādos veidos.

Apmeklētāju pieņemšana tiekot regulēta, norādot konkrētu laiku vai par to vienojoties. Atbilstoši Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma normām apmeklējumi esot pieļaujami kontrolētos apstākļos ar cietuma priekšnieka atļauju un apcietinātais varot tikt ar tādām personām, kuras nav viņa radnieki, laulātais, bērni un personas, ar kurām ir bijusi kopīga māsainiecība. Apcietinātajai personai esot tiesības arī uz korespondenci. Tas nozīmējot, ka apcietinātais, lai iepazītos ar pašvaldības domes vai komitejas sēdes darba kārtību, sēdē izskatāmajiem jautājumiem un paskaidrojošajiem materiāliem, var izmantot arī pasta starpniecību.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes profesore Dr. sc. pol. Iveta Reinholde – norāda, ka atbilstoši Eiropas vietējo pašvaldību hartas 7. pantam pašvaldības tiek aicinātas iespēju robežās nodrošināt savus deputātus ar viņu pienākumu izpildei nepieciešamajām telpām, iekārtām un tehnisko atbalstu neatkarīgi no viņu politiskās piederības. Minētā regulējuma mērķis esot, mudinot valstis nodrošināt pašvaldību deputātiem pienācīgus darba apstākļus, motivēt iedzīvotājus kandidēt vēlēšanās un tādējādi attīstīt vietējo demokrātiju. Tomēr atbalsts vietējās demokrātijas attīstībai nevarot būt bezgalīgs un vietējām vēlēšanām amatpersonām esot virkne ierobežojumu. Eiropas vietējo pašvaldību hartas mērķis esot panākt, lai ievēlētām pašvaldības amatpersonām atlīdzība tiktu noteikta, ievērojot vienlīdzības principu un publiskā sektora atlīdzības principus. Pašvaldības deputāti esot iekļaujami sociālās aizsardzības sistēmā, ievērojot nacionālajos tiesību aktos noteikto un vienlīdzīgi ar citās jomās un nozarēs nodarbinātajiem. Ja, balstoties uz objektīviem tiesiskiem apsvērumiem, nacionālajos tiesību aktos ir noteikti ierobežojumi deputāta pienākumu izpildei, tad šie ierobežojumi esot ievērojami tad, ja iestājas attiecīgie apstākļi. Arī konkrētās lietas kontekstā uz pašvaldības deputātiem esot attiecināma vienlīdzīga attieksme, proti, tāda pati attieksme kā pret visām citām konkrētiem ierobežojumiem pakļautām personām. Tātad pašvaldības domē ievēlēta persona, atrodoties apcietinājumā, tiekot pakļauta tādiem pašiem ierobežojumiem, kādi noteikti apcietinātām personām neatkarīgi no dzimuma, nodarbošanās vai citiem apsvērumiem, ja šie ierobežojumi ir tiesiski pamatoti.

Secinājumu daļa

11. Pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam, jo tās liedzot apcietinātajam izmantot un glabāt pie sevis individuālai lietošanai personisko datortehniku ar pieeju internetam, kas nepieciešama pašvaldības deputāta amata pienākumu pildīšanai.

Apstrīdētā likuma norma paredz, ka apcietinātajam ir tiesības izmantot un glabāt pie sevis individuālai lietošanai atļautās mantas – personisko mazgabarīta sadzīves tehniku – televizoru (ekrāna izmērs līdz 50 cm pa diagonāli) un tam pievienojamās videospēles, kā arī ledusskapi, ūdens sildāmās ierīces, radiouztvērēju (bez balss ieraksta iespējām). Kopējais individuālajā lietošanā izmantojamās sadzīves tehnikas svars nedrīkst pārsniegt 30 kilogramus.

Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 4. panta pirmās daļas pirmais teikums noteic, ka apcietinājumu izpilda izmeklēšanas cietumā. Savukārt minētā likuma 4. panta otrā daļa paredz, ka izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumus reglamentē Ministru kabinets.

Noteikumi Nr. 800 paredz izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumus, un to 4. pielikumā ir noteikti priekšmeti un pārtikas produkti, kurus apcietinātajam ir tiesības glabāt. Apstrīdētā noteikumu norma ļauj apcietinātajam glabāt mazgabarīta televizoru (ekrāna izmērs līdz 50 cm pa diagonāli), televizoram pievienojamās videospēles, mazgabarīta ledusskapi un radiouztvērēju. Tādējādi apstrīdētās normas nosaka to personisko mazgabarīta sadzīves tehniku, kuru apcietinātais dienas kārtībā noteiktajā laikā var lietot kamerā un koplietošanas telpās, – personisko radiouztvērēju, ledusskapi, ūdens sildāmo ierīci, televizoru un tam pievienojamās videospēles.

Līdz ar to secināms, ka gan apstrīdētā likuma norma, gan apstrīdētā noteikumu norma nosaka tos priekšmetus, kurus apcietinātajam ir tiesības glabāt, un abas apstrīdētās normas liedz apcietinātajam glabāt personisko datortehniku ar pieeju internetam.

Tāpēc Satversmes tiesa izskatāmajā lietā izvērtēs apstrīdēto normu kā vienota regulējuma atbilstību Satversmei.

12. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas aizskar viņam Satversmes 101. panta pirmajā teikumā garantētās pamattiesības, proti, tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, un Satversmes 106. panta pirmajā teikumā noteiktās pamattiesības, proti, tiesības izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Līdz ar to Satversmes tiesai izskatāmajā lietā ir jāizvērtē Satversmes 101. panta pirmā teikuma un 106. panta pirmā teikuma tvērumus.

12.1. Satversmes 101. panta pirmais teikums nosaka: "Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu."

Satversmes 101. pants garantē ikvienam pilntiesīgam Latvijas vai ikvienas citas Eiropas Savienības dalībvalsts pilsonim tiesības Pašvaldības domes vēlēšanu likumā noteiktajā kārtībā piedalīties pašvaldību vēlēšanās un tādējādi rada priekšnoteikumus tam, lai minētās personas varētu

piedalīties pašvaldības darbībā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 5. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-03-01 14. punktu*). Ar pilsoņa piedalīšanos pašvaldības darbībā visupirms saprotamas tiesības piedalīties pašvaldības domes izveidošanā, balsojot un kandidējot vēlēšanās (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-24-03 13. punktu*). Valstij ir pienākums ne tikai garantēt pilsonim formālas tiesības piedalīties, bet arī radīt priekšnoteikumus tam, lai pilsonis varētu piedalīties valsts un pašvaldības darbībā, turklāt apzināti un izprotot piedalīšanās būtību (*sk.: Kusiņš G. 101. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 384.–385. lpp.*).

Satversmes 101. pants citstarp ietver pašvaldības principu un rada tiesisku pamatu pašvaldību institucionālai pastāvēšanai un funkcionālai darbībai. Atbilstoši šim principam pašvaldība institucionālajā aspektā ir īpaša valsts pārvaldes jeb publisko lietu pārvaldīšanas forma – pašpārvalde –, kuras augstākais orgāns – dome – ir demokrātiski tieši leģitimēts, proti, pilsoņu ievēlēts. Savukārt funkcionālajā aspektā valsts pārvalde atbilstoši demokrātijas principam un pašvaldības principam ir organizējama subsidiāri – nozīmīgu vietēja rakstura vajadzību un interešu pārvaldīšana nododama pēc iespējas tuvāk pašiem iedzīvotājiem, viņu organizētai pašvaldībai (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 11. punktu*). Pašvaldības lēmējorgāns – dome – tiek ievēlēts atbilstoši Pašvaldības domes vēlēšanu likumam (*sk. Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likuma 1. pantu*). Pašvaldības dome sastāv no deputātiem, kuru tiesības un pienākumi noteikti Pašvaldības domes deputāta statusa likumā (*sk. Pašvaldības domes deputāta statusa likuma 9. un 10. pantu*).

Pašvaldības domes deputāts ir konkrētās pašvaldības teritorijas iedzīvotāju priekšstāvis. Pašvaldības domes deputāts pārstāv attiecīgās teritorijas iedzīvotājus kā kopumu, nevis atsevišķu iedzīvotāju individuālās intereses. Deputāts nav padots nedz savai partijai, nedz citām organizācijām, bet tikai savai paša apziņai par pašvaldības iedzīvotāju interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 19. punktu*).

Tādējādi pašvaldības deputāts pieņem lēmumus pašvaldības iedzīvotāju interesēs. Deputāta amata pienākumu izpilde un tiesību izmantošana ir publiskās varas izmantošana sabiedrības labā, un pašvaldības deputāta amats ir publiski tiesisks amats.

Līdz ar to secināms: ja persona ir ievēlēta pašvaldības domē, tad Satversmes 101. pants attiecināms arī uz tiesībām pildīt pašvaldības deputāta amatu.

12.2. Satversmes 106. panta pirmais teikums nosaka: "Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai."

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi, ka Satversmes 106. panta pirmais teikums tieši negarantē tiesības uz darbu, bet gan tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu. Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos ietver arī tādu būtisku elementu kā tiesības saglabāt esošo nodarbošanos, kas savukārt ietver tiesības turpināt šo nodarbošanos arī nākotnē (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 14.2. punktu un 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*). Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos ietilpst arī tiesības šo nodarbošanos faktiski veikt, proti, nebūtu nozīmes aizsargāt personas tiesības izvēlēties nodarbošanos, ja tā šo nodarbošanos valsts noteiktu ierobežojumu dēļ nevarētu veikt. Nodarbošanās brīvība garantē paša indivīda atbildīgu eksistenci un personības attīstību un noteic sociālo statusu (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 21. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2021-27-01 15. punktu*). Nodarbinātība vienmēr ir gan personas nepieciešamība, gan brīvība, un šie aspekti nav nošķirami (*sk.: Schneider H. P. Artikel 12 GG – Freiheit des Berufs und Grundrecht der Arbeit. Der Verwaltungsvorbehalt. Berlin; New York: de Gruyter, 1985, S. 15*). Ar Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertu jēdzienu "nodarbošanās" saprotams tāda veida darbs, kas prasa atbilstošu sagatavotību un kas ir cilvēka eksistences avots, kā arī profesija, kas cieši saistīta ar katra indivīda personību kopumā (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 23. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-02-01 6. punktu*). Jēdziens "nodarbošanās" attiecināms uz nodarbinātību gan publiskajā, gan privātajā sektorā, turklāt arī uz tādām profesijām, kurās darba tiesiskās attiecības netiek dibinātas uz Darba likumā regulētā darba līguma pamata (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2003-12-01 7. punktu un 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*). Valstij ir pienākums atturēties no tādu tiešu vai netiešu apstākļu radīšanas, kuri traucētu personai īstenot tās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*).

Tādējādi Satversmes 106. pants aizsargā arī personas tiesības pildīt pašvaldības deputāta amatu.

12.3. Satversmes tiesas judikatūrā ir nostiprināta atziņa: ja ir apstrīdēta tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja to satversmības izvērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 14.2. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs apcietinājuma piemērošanas brīdī bijis pašvaldības domes deputāts un līdz pat 2021. gada 1. jūlijam – arī pašvaldības

domes priekšsēdētājs, savukārt 2021. gada 5. jūnija pašvaldību vēlēšanās Pieteikuma iesniedzējs atkārtoti ievēlēts pašvaldības domē. Pieteikuma iesniedzējam piemērots apcietinājums no 2021. gada 22. februāra līdz 2022. gada 25. februārim. Pieteikuma iesniedzējam, atrodoties apcietinājumā, nebija atļauts izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam attālinātai pašvaldības domes deputāta un priekšsēdētāja pienākumu pildīšanai. Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajās normās noteiktais ierobežojums attiecas uz tiesībām pildīt pašvaldības deputāta amatu.

Apkopojot visu iepriekš minēto, secināms, ka izskatāmajā lietā ir apstrīdēta tādu tiesību normu atbilstība Satversmei, kuru dēļ apcietinātā persona nevar attālināti piedalīties pašvaldības domes un tās komiteju sēdēs. Satversmes 101. panta pirmajā teikumā un 106. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības aptver arī tiesības pildīt pašvaldības domes deputāta amatu. Tādējādi izskatāmajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 101. panta pirmajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 106. panta pirmo teikumu.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 101. panta pirmajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 106. panta pirmo teikumu.

13. Pašvaldības domes darbs notiek sēdēs un komitejās. Domes sēdē izskata lēmumus un priekšlikumus, kurus iesniedz citstarp domes priekšsēdētājs, domes komitejas un domes deputāti. Lēmumi domes sēdē tiek pieņemti balsojot (*sk. likuma "Par pašvaldībām" 22., 33. pantu un 34. panta trešo daļu*). Ikvienam deputātam ir balsstiesības visos jautājumos, kurus izskata domes sēdēs, tostarp arī tiesības piedalīties debatēs, uzdot jautājumus un sniegt uzziņas (*sk. Pašvaldības domes deputāta statusa likuma 5. pantu*). Tāpat ikvienam domes deputātam ir jābūt vismaz vienas domes komitejas loceklim (*sk. likuma "Par pašvaldībām" 55. panta pirmo daļu*).

Domes sēde var notikt, ja tajā piedalās vairāk nekā puse no domes deputātiem. Domes (domes komitejas) priekšsēdētājs var noteikt, ka sēdes norisē tiek izmantota videokonference (attēla un skaņas pārraide reālajā laikā), ja šāda iespēja ir noteikta pašvaldības nolikumā un ja domes deputāts sēdes laikā atrodas citā vietā un veselības stāvokļa vai komandējuma dēļ nevar ierasties domes sēdes norises vietā, kā arī tad, ja attiecīgajā teritorijā ir izsludināta ārkārtējā situācija vai valsts noteikusi pulcēšanās ierobežojumus. Domes deputāts uzskatāms par klātesošu domes (domes komitejas) sēdē un tiesīgs piedalīties balsošanā, neatrodoties sēdes norises vietā, ja viņš reģistrējies dalībai domes (domes komitejas) sēdē pašvaldības nolikumā noteiktajā kārtībā, viņam ir nodrošināta tehniska iespēja

piedalīties sēdē ar videokonferences palīdzību un nodrošināta elektroniskā balsošana tiešsaistē (*sk. likuma "Par pašvaldībām" 34. panta pirmo un otro daļu un 56. panta otro daļu*).

Ventspils pilsētas dome, pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 34. panta pirmo un otro daļu un 56. panta otro daļu, 2020. gada 13. novembrī pieņēma saistošos noteikumus Nr. 18 "Grozījumi Ventspils pilsētas domes 2007. gada 23. aprīļa saistošajos noteikumos Nr. 3 "Ventspils pilsētas pašvaldības nolikums"". Ar šiem noteikumiem Ventspils pilsētas domes 2007. gada 23. aprīļa saistošajos noteikumos Nr. 3 "Ventspils pilsētas pašvaldības nolikums" tika noteikta iespēja noturēt attālinātās domes un domes komiteju sēdes, kā arī noteikta kārtība, kādā sēdes dalībnieks var reģistrēties attiecīgajai sēdei un balsot tajā.

Līdz ar to domes un tās komiteju sēdes notiek klātienē, bet iespēja domes un tās komiteju sēžu norisē izmantot videokonferenci ir paredzēta tikai kā izņēmums likumā "Par pašvaldībām" norādītās situācijās. Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka būtu varējis piedalīties domes un tās komiteju sēdēs attālināti laikā, kad attiecīgajā teritorijā bija izsludināta ārkārtējā situācija vai valsts noteikusi pulcēšanās ierobežojumus.

Visā laika periodā, kamēr Pieteikuma iesniedzējs atradās apcietinājumā, valstī bija noteikti pulcēšanās ierobežojumi Covid-19 infekcijas izplatības dēļ (*sk. Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" un 2021. gada 28. septembra noteikumos Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"*) un noteikta ārkārtējā situācija (*sk. Ministru kabineta 2020. gada 6. novembra rīkojumu Nr. 655 un 2021. gada 9. oktobra rīkojumu Nr. 720*). Tāpat laika periodā, kamēr Pieteikuma iesniedzējs atradās apcietinājumā, vairākas Ventspils valstspilsētas domes un tās komiteju sēdes notika attālināti, izmantojot videokonferenci (*sk.: www.ventspils.lv*).

Saskaņā ar Pašvaldības domes deputāta statusa likuma 3. panta pirmās daļas 2. punktu deputāta pilnvaras citstarp izbeidzas pirms termiņa ar dienu, kad likumīgā spēkā ir stājies deputātu notiesājošs tiesas spriedums. Savukārt saskaņā ar minētā likuma 4.¹ panta pirmo daļu gadījumā, kad deputāts Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā piemērota procesuālā piespiedu līdzekļa vai veselības stāvokļa dēļ trīs mēnešus pēc kārtas nav piedalījies domes sēdēs, viņa pilnvaras var apturēt, pieņemot attiecīgu domes lēmumu, vai tās tiek apturētas, ja to pieprasa tā kandidātu saraksta iesniedzējs, no kura attiecīgais deputāts ievēlēts domē.

Tas nozīmē, ka pašvaldības domes deputāts līdz brīdim, kad stājies spēkā notiesājošs spriedums, jebkurā kriminālprocesuālajā stadijā saglabā savas pilnvaras un drošības līdzekļa – apcietinājuma – piemērošana viņam neliedz saglabāt pašvaldības deputāta pilnvaras.

Tādējādi var secināt, ka apstrīdētās normas ierobežo pašvaldības deputāta tiesības piedalīties attālinātās domes, tās komiteju, kā arī citu tās institūciju sēdēs, kurās pašvaldība viņu ir ievēlējusi vai apstiprinājusi, kā arī šajās sēdēs izteikties un balsot. Apstrīdētās normas, liedzot izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, ierobežo pašvaldības deputāta iespēju attālinātās domes un tās komiteju sēdēs izteikties, tai skaitā plašāk pamatot savus priekšlikumus vai uzdodamos jautājumus, kā arī uzdot jautājumus un iegūt informāciju. Pašvaldības deputātam tiek liegtas nozīmīgākās tiesības, kas saistītas ar viņa dalību pašvaldības darbā, proti, tiesības piedalīties pašvaldības domes un tās komiteju sēdēs, izmantojot savas balsstiesības.

Tādējādi apstrīdētās normas ierobežo personai Satversmes 101. panta pirmajā teikumā un 106. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības pildīt pašvaldības domes deputāta amatu.

14. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitāti, jānoskaidro, vai tas ir noteikts ar likumu, vai tam ir legītims mērķis un vai tas atbilst samērīguma principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 14. punktu*).

15. Lai izvērtētu, vai Satversmes 101. panta pirmajā teikumā un 106. panta pirmajā teikumā ietvertu pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 16. punktu un 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 14. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 19. punktu un 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 14. punktu*). Tomēr tikai būtiski procedūras pārkāpumi ir pamats tam, lai atzītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 16. punktu*).

Apcietinājumā turēšanas kārtības likums sākotnēji tika pieņemts tobrīd spēkā bijušā Satversmes 81. panta kārtībā kā Ministru kabineta 2006. gada 11. aprīļa noteikumi Nr. 288 "Apcietinājumā turēšanas kārtības likums". No Saeimas likumdošanas datubāzē pieejamās informācijas izriet, ka

Ministru kabinets šos noteikumus 2006. gada 18. aprīlī iesniedzis izskatīšanai Saeimā. Šie Ministru kabineta noteikumi kā likumprojekts atbilstoši Saeimas kārtības rullim tika izskatīti Saeimā trijos lasījumos un pieņemti trešajā lasījumā 2006. gada 22. jūnijā. Apcietinājumā turēšanas kārtības likums tā sākotnējā redakcijā 2006. gada 4. jūlijā tika izsludināts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis". Arī likums "Grozījumi Apcietinājumā turēšanas kārtības likumā", ar kuru apstrīdētā likuma norma tika izteikta šajā lietā izskatāmajā redakcijā, tika izskatīts Saeimā trijos lasījumos, 2011. gada 28. jūlijā izsludināts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" un 2011. gada 11. augustā stājās spēkā.

Ministru kabinets Noteikumus Nr. 800 pieņēma 2007. gada 27. novembrī, tie 2007. gada 30. novembrī tika publicēti oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" un 2007. gada 1. decembrī stājās spēkā. Ministru kabineta 2011. gada 1. novembra noteikumi Nr. 848 "Grozījumi Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumos Nr. 800 "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi"", ar kuriem apstrīdētā noteikumu norma tika izteikta pašlaik spēkā esošajā redakcijā, 2011. gada 8. novembrī tika publicēti oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" un 2011. gada 9. novembrī stājās spēkā.

Lietas dalībnieki un pieaicinātās personas nav izteikuši iebildumus pret apstrīdēto normu pieņemšanas un izsludināšanas kārtību, un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka, lai arī apstrīdētās normas formāli ir pieņemtas, ievērojot pienācīgo kārtību, tās neatbilst labas likumdošanas principam, jo Saeima un Ministru kabinets neesot reaģējuši uz sociālās realitātes un tehnoloģiju attīstību, kā arī Covid-19 pandēmijas sekām un neesot apsvēruši iespēju ļaut apcietinātajiem strādāt attālināti, izmantojot personisko datortechniku ar pieeju internetam.

Savukārt Saeima norādījusi, ka šis arguments ir vērtējams, pārbaudot Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību ierobežojuma atbilstību Satversmei pēc būtības.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka likumdevēja pienākums gādāt par pamattiesību efektīvu aizsardzību, ievērošanu vai nodrošināšanu nevar tikt uzskatīts par pilnībā izpildītu līdz ar attiecīgā tiesiskā regulējuma pieņemšanu vai spēkā stāšanos. Likumdevējam arī pēc tiesību normu spēkā stāšanās ir iespēju robežās jāseko līdzi tam, vai tiesību piemērošanas praksē šīs normas patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu. Ja tiek konstatēts, ka tiesību piemērošanas praksē tiesību normas nefunkcionē, tad ir nepieciešams tās pilnveidot. Likumdevējam ir pienākums pēc zināma termiņa vēlreiz apsvērt, vai attiecīgais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas

nebūtu kādā ziņā pilnveidojams (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 9. punktu*).

Apstrīdētās normas nav grozītas vai atkārtoti izvērtētas jau vairāk nekā desmit gadus, tomēr no Saeimas un Ministru kabineta atbildes rakstiem var secināt, ka apstrīdētās normas, pēc to ieskata, joprojām ir efektīvas, piemērotas un nepieciešamas. Tādējādi tas, vai Saeimai un Ministru kabinetam ir no Satversmes izrietošs pienākums ļaut Pieteikuma iesniedzējam apcietinājumā izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, lai piedalītos tādās pašvaldības domes un domes komiteju sēdēs, kuras notiek, izmantojot videokonferenci, ir pārbaudāms, izvērtējot pamattiesību ierobežojumu pēc būtības.

Ievērojot iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību, un to pieņemšanas procesā nav konstatējami būtiski likumdošanas procedūras pārkāpumi.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums attiecībā uz tiesībām pildīt pašvaldības domes deputāta amatu ir noteikts ar likumu.

16. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojumam jābūt noteiktam svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad. Ja ir noteikts tiesību ierobežojums, tad pienākums uzrādīt un pamatot šāda ierobežojuma leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-24-01 13. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētā likuma norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu kārtību un drošību apcietinājuma vietā un netraucētu kriminālprocesa norisi. Tādējādi apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 57.–59. lp.*).

Savukārt Ministru kabinets norāda, ka ierobežojums, kas liedz apcietinātajam izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, esot noteikts, lai nodrošinātu kārtību un drošību izmeklēšanas cietumā. Apcietinātais datoru varētu izmantot tādu darbību veikšanai, kuras apdraudētu kriminālprocesa mērķu sasniegšanu, kā arī aizliegtas informācijas iegūšanai vai, piemēram, liecinieku ietekmēšanai. Tādējādi apstrīdētajā noteikumu normā noteiktā ierobežojuma leģitīmais mērķis esot sabiedrības drošības un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzība (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 42. lp.*).

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka mērķis nodrošināt drošību un kārtību ieslodzījuma vietā ir leģitīms, bet apšaubā to, ka ierobežojums ir

nepieciešams sabiedrības drošības aizsardzībai (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 22. lp.*).

Pieaicinātā persona Ģenerālprokuratūra norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība, savukārt, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, šā ierobežojuma leģitīmie mērķi ir citu cilvēku tiesību un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzība (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 50.–51. lp. un 4. sēj. 116. lp.*).

Satversmes tiesa atzinusi, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība – ir konstatējams gadījumos, kad tiesiskais regulējums aizsargā citas personas no individuāliem šo personu tiesību aizskārumiem (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 14. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-09-0103 13. punktu*).

Savukārt sabiedrības drošības aizsardzība kā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir saistāma ar demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību un tiek atzīta par pieļaujamu galvenokārt tādos gadījumos, kad tiek skarti jautājumi par valsts vai sabiedrības drošības apdraudējumiem. Šādā gadījumā jākonstatē objektīvi pastāvoša vai potenciāli iespējama saikne starp konkrēta tiesiskā regulējuma pieņemšanu un sabiedrības drošības stiprināšanu, drošības apdraudējuma novēršanu vai mazināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 12.2. punktu*).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka ierobežojumi, kas liedz ieslodzītajam izmantot dažādus priekšmetus, tai skaitā datorus, ir vērsti uz to, lai nodrošinātu kārtību ieslodzījuma vietā un novērstu jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2019. gada 18. jūnija sprieduma lietā "Mehmet Resit Arslan and Orhan Bingöl v. Turkey" (pieteikumi Nr. 47121/06, 13988/07 un 34750/07) 60. punktu*).

Satversmes tiesa piekrīt tam, ka liegums apcietinātai personai izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam ir noteikts sabiedrības interesēs, lai novērstu kārtības un drošības apdraudējumus, kā arī nodrošinātu netraucētu kriminālprocesa norisi. Netraucēta kriminālprocesa norise citstarp aizsargā cietušo personu tiesības uz taisnīgu kriminālprocesa norisi, kā arī liecinieku tiesības un pienākumu sniegt patiesu liecību. Šīs aizsargājamās tiesības un intereses ir savstarpēji saistītas un daļēji pārklājas, tāpēc nav aplūkojamas atrauti cita no citas. Tādējādi ar apstrīdētajās normās ietverto pamattiesību ierobežojumu tiek aizsargāta gan sabiedrības drošība, gan citu cilvēku tiesības.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība.

17. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt legītīmo mērķi;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, proti, vai legītīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai ierobežojums ir atbilstošs, proti, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja tiek atzīts, ka pamattiesību ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tas neatbilst samērīguma principam un ir prettiesisks (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2006-42-01 11. punktu un 2018. gada 14. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-09-0103 18. punktu*).

18. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 13. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmo mērķu sasniegšanai, jo ar liegumu apcietinātajam izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam esot iespējams sasniegt legītīmos mērķus. Minētajam viedoklim pievienojas arī Saeima, Ministru kabinets un Tieslietu ministrija (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 42., 59.–60. lp. un 3. sēj. 51. lp.*).

Vispārējs aizliegums apcietinātajam izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam novērš jebkādu risku, ka tā varētu tikt izmantota tādu darbību veikšanai, kas, iespējams, ir vērstas pret izmeklēšanas cietuma kārtību vai piemērotā drošības līdzekļa – apcietinājuma – mērķiem. Tātad apstrīdētajās normās paredzētais pamattiesību ierobežojums ir piemērots līdzeklis legītīmo mērķu – sabiedrības drošības un citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

Tādējādi izraudzītais līdzeklis ir piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai.

19. Pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 21.3.2. punktu*).

Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt legītīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē un kurš no valsts un sabiedrības neprasa nesamērīgi lielu ieguldījumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.3. punktu*). Satversmes tiesas kompetencē ir pārbaudīt to, vai nepastāv

alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka leģitīmos mērķus iespējams sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu tāds tiesiskais regulējums, kas paredzētu cietuma administrācijai tiesības lemt par atļauju kontrolēti izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, ja apcietinātais iesniedz šādu lūgumu. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka esot nošķirami gadījumi, kad personai ir piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums – un kriminālprocesā notiek aktīva izmeklēšana, un gadījumi, kad izmeklēšanas darbības jau pabeigtas un persona ir notiesāta, bet spriedums vēl nav stājies spēkā. Proti, ja apcietinājums piemērots pirmstiesas kriminālprocesā, tā mērķis esot nodrošināt netraucētu izmeklēšanas norisi un objektīva nolēmuma pieņemšanu. Savukārt tad, ja apcietinājums kā drošības līdzeklis piemērots personai, kura ir notiesāta, taču spriedums vēl nav stājies spēkā, tā mērķis esot nodrošināt, ka persona neizvairīsies no soda izpildes. Neesot iespējama tāda situācija, ka cietušie un liecinieki, kuri jau nopratināti pirmstiesas procesā un pirmās instances tiesā, apelācijas instances tiesā mainītu sniegtās liecības par labu apsūdzētajam un apelācijas instances tiesa piešķirtu ticamību šādām grozītām liecībām. Tādējādi apcietinātais, kuram apcietinājums piemērots ar notiesājošu spriedumu, kas vēl nav stājies spēkā, esot pielīdzināms notiesātai personai un neesot pamata viņam noteikt stingrākus ierobežojumus attiecībā uz nodarbinātību nekā notiesātai personai (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 23.–31. lp.*).

Saeima norāda, ka nepastāv saaudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē, jo, piešķirot apcietinātajam tiesības izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, viņam rastos iespēja traucēt kriminālprocesa norisi, turklāt internetā veikto darbību kontrole esot sarežģīta, laikietilpīga un prasīšot ne vien papildu cilvēkresursus, bet arī papildu finanšu resursus (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 60. lp.*).

Ministru kabinets uzskata, ka tad, ja apcietinātajam izmeklēšanas cietumā tiktu atļauts lietot personisko datortehniku ar pieeju internetam, izmeklēšanas cietuma administrācijai būtu nepieciešams regulāri pārbaudīt ne tikai to, vai datorā netiek glabāti aizliegti priekšmeti, bet arī visu tajā esošo informāciju. Datortehnikas, it īpaši tajā esošā satura un ar to veikto darbību pārbaudei būtu nepieciešams ilgs laiks, kā arī apjomīga personāla resursu un tehnisko līdzekļu piesaiste. Tādējādi neesot citu līdzekļu, ar kuriem apcietinātās personas tiesības tiktu ierobežotas mazāk, bet leģitīmos mērķus varētu sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 43.–46. lp.*).

Saeimas un Ministru kabineta viedoklim, ka nepastāv saudzējošāki līdzekļi pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, pievienojas arī Tieslietu ministrija, Ģenerālprokuratūra un tiesībsargs (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 51.–54. lp. un 4. sēj. 116. un 102. lp.*).

19.1. Apcietinājums ir personas brīvības atņemšana, ko ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu vai tiesas nolēmumu var piemērot aizdomās turētajam vai apsūdzētajam pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās konkrētajā kriminālprocesā, ja kriminālprocesā iegūtās konkrētās ziņas par faktiem rada pamatotas aizdomas, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par kuru likums paredz brīvības atņemšanas sodu, un cita drošības līdzekļa piemērošana nevar nodrošināt, ka persona neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu, netraucēs vai neizvairīsies no pirmstiesas kriminālprocesa, tiesas vai sprieduma izpildīšanas (*sk. Kriminālprocesa likuma 271. panta pirmo daļu un 272. panta pirmo daļu*).

Kriminālprocesa likums nosaka papildu gadījumus, kad apcietinājumu var piemērot personai, kura tiek turēta aizdomās vai apsūdzēta sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā, un paredz, ka pamats apcietinājumam var būt tiesas spriedums par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, par kuru piespriests brīvības atņemšanas sods (*sk. Kriminālprocesa likuma 272. panta ceturto daļu*).

Apcietinājuma piemērošana ļauj personu turēt izmeklēšanas cietumā vai speciāli aprīkotās policijas telpās (*sk. Kriminālprocesa likuma 271. panta otro daļu*). Personu var turēt apcietinājumā tikai tik ilgi, cik nepieciešams kriminālprocesa normālas norises nodrošināšanai, bet ne ilgāk, kā par lēmumā par šīs personas atzīšanu par aizdomās turēto vai saukšanu pie kriminālatbildības norādīto noziedzīgo nodarījumu pieļauj Kriminālprocesa likums (*sk. Kriminālprocesa likuma 277.–279. pantu*) un ne ilgāk par maksimālo brīvības atņemšanas termiņu, ko tiesa var piespriest par noziedzīgo nodarījumu, kura izdarīšanā persona ir apsūdzēta, vai par brīvības atņemšanas termiņu, kuru tiesa ar notiesājošu spriedumu ir piespriedusi (*sk. Kriminālprocesa likuma 277. panta desmito daļu*).

Apcietinājumā turēšanas kārtību nosaka Apcietinājumā turēšanas kārtības likums, un tā mērķis ir nodrošināt cilvēktiesību un kriminālprocesa interešu samērīgu ievērošanu drošības līdzekļa – apcietinājums – izpildē (*sk. Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 1. pantu*). Minētais likums regulē kārtību, kādā apcietinātais tiek ievietots izmeklēšanas cietumā, nosaka apcietinātā tiesības un pienākumus, apcietinātā aprūpi, nodrošinājumu, sociālo rehabilitāciju, garīgo aprūpi, audzināšanu un nodarbinātību, kā arī režīma nodrošināšanas pasākumus izmeklēšanas cietumā. Atbilstoši Apcietinājumā turēšanas kārtības likumam visu apcietināto personu statuss ir vienāds.

Satversmes tiesa secina, ka Kriminālprocesa likums un Apcietinājuma turēšanas kārtības likums neiedala apcietinātos atsevišķās grupās atkarībā no tā, vai attiecībā uz viņiem kriminālprocesā jau ir pieņemts notiesājošs tiesas spriedums, bet tas vēl nav stājies spēkā.

Apcietinājuma mērķis ir nodrošināt sabiedrības un atsevišķu personu drošību – lai netiktu izdarīts jauns noziegums un netiktu pieļauts tas, ka persona, kura tiek turēta aizdomās vai ir apsūdzēta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, nelikumīgi iejaucas kriminālprocesa gaitā, – un tādējādi nodrošināt objektīvu lietas izpēti un objektīva nolēmuma pieņemšanu, kā arī vainīgās personas saukšanu pie kriminālatbildības (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-24-01 16. punktu*).

Kriminālprocesa likumā ir noteikta kārtība, kādā tiek izskatītas krimināllietas, un paredzēta to izskatīšana trijās tiesu instancēs. Pirmajā instancē tiek vērtēti visi lietas apstākļi, pārbaudīti un analizēti pierādījumi un lieta tiek izspriesta pēc būtības. Apelācijas instances tiesa pārbauda pirmās instances tiesas nolēmuma pamatotību un tiesiskumu, tostarp apelācijas instances tiesai ir tiesības arī atkārtoti iztaujāt lieciniekus. Apelācijas instances tiesa izspriež lietu pēc būtības, pievienojoties pirmās instances tiesas nolēmuma pamatojumam vai arī taisot jaunu nolēmumu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 12.2. punktu un Kriminālprocesa likuma 560. panta otro daļu un 564. pantu*).

Tātad, iekams kriminālprocess konkrētajā lietā nav noslēdzies, pastāv iespējamība, ka persona, kura tiek turēta aizdomās vai ir apsūdzēta, varētu to ietekmēt, tādējādi apdraudot kriminālprocesa intereses un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu. Ievērojot normatīvajos aktos noteikto, apcietinājums tāpat kā citi drošības līdzekļi ir piemērojams preventīvos nolūkos – lai novērstu šķēršļus, ko persona var radīt kriminālprocesa norisei, kā arī lai nepieļautu jaunu likumpārkāpumu izdarīšanu – noziedzīgas darbības turpināšanu, noziedzīgas darbības izdarīšanu vai citu kriminālprocesā iesaistīto personu ietekmēšanu.

Tādējādi nav pamata juridiski nošķirt apcietinātos atkarībā no tā, kurā kriminālprocesuālajā stadijā apcietinājums tiem piemērots.

19.2. Apstrīdētās normas liedz apcietinātajam izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam. Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 21. panta trešā daļa noteic, ka izmeklēšanas cietuma priekšnieka lēmums par atteikšanos pieņemt priekšmetus, kurus izmeklēšanas cietumā nav atļauts saņemt ar sūtījumiem un pienesumiem, nav apstrīdams un pārsūdzams. Līdzīgs regulējums paredzēts arī notiesātajiem. Proti, arī notiesātajiem vispār ir liegts izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam (*sk. Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumu Nr. 423 "Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās*

kārtības noteikumi" 43.1. apakšpunktu, 46. punktu, 1. un 11. pielikumu). Izņēmums ir paredzēts Latvijas Sodū izpildes kodeksa 41. panta sestajā daļā – notiesātajiem, kuri sodu izcieš atklātajos cietumos, ar brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju ir atļauts glabāt arī personisko datortehniku ar pieeju internetam, ja tā nepieciešama notiesātā izglītības apguves vai nodarbinātības nodrošināšanai, un personisko mobilo telefonu. Notiesāto glabāšanā esošā personiskā datortehnika un mobila telefons tiek pakļauti pārbaudei. Tomēr šāds izņēmums ir paredzēts tāpēc, ka notiesātajiem, kas izcieš sodu atklātajos cietumos, ir iespēja mācīties vai strādāt pie darba devēja ārpus brīvības atņemšanas iestādes.

Satversmes tiesa atzinusi, ka apcietinājuma kā drošības līdzekļa mērķis ir atšķirīgs no brīvības atņemšanas soda mērķa un tāpat atšķiras arī situācijas, kad tas tiek piemērots. Kā jau iepriekš tika secināts, apcietinājuma mērķis ir nodrošināt sabiedrības un atsevišķu personu drošības aizsardzību, tādējādi veicinot objektīvu lietas izpēti un nolēmuma pieņemšanu, kā arī vainīgās personas saukšanu pie kriminālatbildības. Izskatot lietu pēc būtības, apelācijas instances tiesai ir tiesības atkārtoti nopratināt personas, kas jau ir sniegušas savas liecības pirmās instances tiesā, ja tiesai rodas pamatotas šaubas par sniegto liecību pilnīgumu vai par apsūdzētā iespējamo vainu inkriminētajā apsūdzībā (*sk. Kriminālprocesa likuma 560. panta otro daļu*).

Savukārt Krimināllikumā paredzēto sodu, tostarp brīvības atņemšanas soda, mērķis ir aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, resocializēt sodīto personu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumu un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 15. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-21-01 8.1. punktu*).

Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja viedoklis, ka apcietinātais, attiecībā uz kuru kriminālprocesā jau ir pieņemts notiesājošs tiesas spriedums, kas vēl nav stājies spēkā, ir salīdzināms ar notiesātu personu, kura izcieš brīvības atņemšanas sodu, nav pamatots.

19.3. Pieteikuma iesniedzējs datortehnikas lietošanu saista tieši ar interneta lietošanu, lai varētu attālināti piedalīties domes un tās komiteju darbā.

Lietā ir Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācijas sniegtā informācija, ka šobrīd tirgū esošo datortehniku ar pieeju internetam varot konfigurēt tā, ka ar to iespējams veikt tikai noteiktas atļautas darbības, proti, atļaut piekļūt tikai dažiem tīmekļa resursiem, liegt instalēt lietojumprogrammas vai veikt izmaiņas sistēmas parametros. Tāpat, ievietojot datortehniku papildu drošības karkasā, esot iespējams nodrošināt to, ka tai nav iespējams pievienot citas iekārtas. Esot pieejami arī tādi risinājumi, ko izmanto tieši ieslodzījuma vietās, lai varētu

pārbaudīt lietotāja veiktās darbības gan reāllaikā, gan arī pēc to veikšanas (sk. *lietas materiālu 4. sēj. 155.–156. lp.*).

Savukārt Ministru kabinets norādījis, ka internets pats par sevi ir atvērts komunikācijas veids. Mūsdienās internets sevī ietver arī balss un attēla pārraides iespējas un iespējas veikt dažādas darbības attālināti. Līdz ar to interneta izmantošanas iespējas ievērojami pārsniedz, piemēram, mobilo telefonu sniegtās iespējas, bet mobilie telefoni ir stingri aizliegti ieslodzījuma vietās. Lai gan internetā veicamās darbības ir izsekojamas, kā arī ir iespējams bloķēt dažādas tīmekļvietnes un datorprogrammu uzstādīšanu, tomēr gandrīz nav iespējams šādu kontroli padarīt pietiekami ātru vai efektīvu. Ir daudz tādu paņēmieni, kas ļauj no minētajiem kontroles pasākumiem izvairīties. Mobilo internetu datorā nav iespējams kontrolēt citstarp tāpēc, ka normatīvais regulējums neparedz sakaru operatoriem pienākumu veikt tīmekļvietņu filtrāciju pēc pieprasījuma (sk. *lietas materiālu 2. sēj. 36. lp.*).

Satversmes tiesa secina, ka datortehnikas ar pieeju internetam nodošana apcietinātajam lietošanai var nonākt pretrunā ar drošības līdzekļa – apcietinājuma – mērķi, proti, var tikt apdraudēta ieslodzītajiem noteikto ierobežojumu ievērošana, neļaujot gūt pilnīgu pārliecību par kontroles pasākumu efektivitāti un par to, ka cietumā noteiktie interneta satura vai programmu palaišanas aizliegumi netiks apieti. Šādā gadījumā jēgu zaudē arī citi apcietinātajam noteiktie ierobežojumi, piemēram, tas, ka tiek ierobežoti viņa kontakti ar personām ārpus izmeklēšanas cietuma vai kontaktēšanās ar šīm personām var notikt tikai likumā atļautajā veidā.

Tāpat, paredzot cietuma administrācijai tiesības lemt par atļauju kontrolēti izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam pēc apcietinātās personas lūguma, būtu nepieciešams nodrošināt gan pielāgotu datortehniku, gan lietojumprogrammas, gan arī apcietinātās personas darbību uzraudzību un kontroli reāllaikā un pēc to veikšanas. Šāda kārtība prasītu ievērojamus gan finanšu resursus, gan cilvēkresursus.

Tādējādi tiesiskais regulējums, kas paredzētu cietuma administrācijai tiesības pēc apcietinātā lūguma lemt par atļauju viņam kontrolēti izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, nevar tikt uzskatīts par saaudzējošāku līdzekli.

Līdz ar to nav saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

20. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību legitīmajiem mērķiem, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Proti, ir jānoskaidro lietā

līdzsvarojamās intereses un tas, kurai no šīm interesēm un tiesībām būtu piešķirama prioritāte (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka sabiedrības ieguvums no apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma esot niecīgs salīdzinājumā ar zaudējumu, kas jāpacieš Pieteikuma iesniedzējam, jo visā apcietinājuma laikā viņš nevarot strādāt, gūt ienākumus un piedalīties ģimenes uzturēšanā. Pilsoņu ievēlētie pašvaldības deputāti esot politiskas amatpersonas, kas ir demokrātiski leģitimētas un pieņem lēmumus savu vēlētāju interesēs. Tātad gadījumā, ja drošības līdzeklis – apcietinājums – piemērots politiskai amatpersonai, tiesas lēmums nevarot tikt vērtēts augstāk par vispārējās vēlēšanās vēlēšanu izteikto uzticību šai amatpersonai (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 34.–37. lp.*).

Savukārt Saeima norāda, ka sabiedrības ieguvums no apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma esot ievērojams, jo tiekot novērsta iespējamība, ka apcietinātais varētu traucēt kriminālprocesa norisi vai plānot izvairīšanos no tiesas sprieduma izpildes, kā arī ietekmēt cietušos un lieciniekus. Sabiedrība varot gūt pārliecību par to, ka tiks pieņemts objektīvs nolēmums, kas taisnīgi noregulēs krimināltiesiskās attiecības. Visbeidzot, ar apstrīdētajās normās ietverto pamattiesību ierobežojumu tiekot novērsta arī tāda iespējamība, ka apcietinātais varētu apdraudēt kārtību un drošību apcietinājuma vietā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 60.–63. lp.*).

Dr. sc. pol. Iveta Reinholde norādījusi, ka konkrētās lietas kontekstā attieksmei pret pašvaldības deputātiem vajagot būt vienlīdzīgai, proti, tādai pašai kā pret visām citām konkrētiem ierobežojumiem pakļautām personām. Pašvaldības domē ievēlēta persona, atrodoties apcietinājumā, tiek pakļauta ierobežojumiem, kas ir noteikti personām apcietinājumā neatkarīgi no dzimuma, nodarbošanās vai citiem apsvērumiem un ja šie ierobežojumi ir tiesiski pamatoti (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 121. lp.*).

Satversmes tiesa secina, ka izskatāmajā lietā personas tiesības pildīt pašvaldības domes deputāta amatu ir jālīdzsvaro ar citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzības interesēm.

20.1. Satversmes 101. pants nostiprina ne vien personas pamattiesības vēlēt pašvaldību un no tām izrietošās tiesības piedalīties publisko lietu pārvaldīšanā ar vēlētu pašvaldību palīdzību, bet arī pašvaldības kā vēlētas pašpārvaldes institūcijas statusu kopumā (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01 8. punktu*). Šajā pantā ietverto tiesību piedalīties pašvaldību darbībā īstenošanas veidi nedrīkst būt formāli. Tiem jābūt efektīviem, jo tikai efektīva piedalīšanās atbilst tautvaldības principam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-24-03*).

13. punktu). Viens no primārajiem pašvaldību vēlēšanu mērķiem ir pašvaldības iedzīvotāju pārstāvības orgāna – pašvaldības domes – izveidošana (sk. *Satversmes tiesas 2015. gada 5. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-03-01 20.2. punktu*). Dome ir demokrātiski tieši legītimēta, proti, pašvaldības iedzīvotāju ievēlēta. Satversmes 101. pants ir konkretizējams kopsakarā ar Eiropas vietējo pašvaldību hartu (turpmāk – Harta). Arī saskaņā ar Hartas 3. panta pirmo daļu vietējā pašvaldība nozīmē vietējās varas tiesības un spēju likumā noteiktajās robežās regulēt un vadīt nozīmīgu valsts lietu daļu uz savu atbildību un vietējo iedzīvotāju interesēs.

Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likuma 5. panta pirmā daļa noteic deputāta darbības principus, bet 9. panta otrā daļa noteic, ka deputāts savas tiesības īsteno bez īpaša pilnvarojuma. Atbilstoši šā likuma normām pašvaldības domes deputāts ir konkrētās pašvaldības teritorijas iedzīvotāju priekšstāvis. Ikvienam pašvaldības deputātam ir pienākums pārstāvēt pašvaldības iedzīvotāju intereses. No pašvaldības iedzīvotāju interešu pārstāvības pienākuma izriet deputāta pienākums līdzdarboties domes darbā (sal. sk. *Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 20. punktu*).

Tātad, lai pašvaldības deputāts varētu līdzdarboties domes darbā un pārstāvēt iedzīvotāju intereses, viņam jābūt iespējai pilnvērtīgi īstenot visas savas amata tiesības un pienākumus.

20.2. Drošības līdzeklis – apcietinājums – ir viens no Kriminālprocesa likumā paredzētajiem procesuālajiem piespiedu līdzekļiem un tiek uzskatīts par bargāko un tiesības visvairāk ierobežojošo drošības līdzekli. Proti, apcietinājums ir personas brīvības atņemšana, ko ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu vai tiesas nolēmumu Kriminālprocesa likumā paredzētajos gadījumos var piemērot aizdomās turētajam vai apsūdzētajam pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās konkrētajā kriminālprocesā.

Apcietinājumu piemēro personām, attiecībā uz kurām ir vislielākais risks, ka tās mēģinās traucēt kriminālprocesa gaitu. Apcietinājuma piemērošana ir saistīta ar dažādiem ierobežojumiem, kuri pēc sava rakstura ir objektīvi un reizē arī neizbēgami. Pretējā gadījumā nebūtu nozīmes piemērot apcietinājumu, jo netiktu sasniegts tā mērķis. Apcietinājuma piemērošanas nepieciešamība tiek izvērtēta individuāli, jo jākonstatē tā piemērošanas pamats.

Apcietinājums ir terminēts, un apcietinātai personai ir tiesības lūgt apcietinājuma atcelšanu vai grozīšanu vai turpmākas tā piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu (sk. *Kriminālprocesa likuma 277. un 281. pantu*). Tādējādi arī no apcietinājuma būtības izrietoši tiesību ierobežojumi, tostarp liegums izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, tiek piemēroti tikai noteiktu laiku, kamēr pastāv

likumā noteiktais apcietinājuma piemērošanas pamats vai beidzas tā piemērošanas maksimālais termiņš.

20.3. Apcietinājums tiek izpildīts izmeklēšanas cietumā. Izmeklēšanas cietums ir slēgta specifiska vide, kurā vienlaikus var atrasties vairāki simti apcietināto (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 41. lp.*). Apcietinājumā turēšanas kārtības likums reglamentē apcietinātā tiesības un pienākumus, tostarp apcietinātā pienākumu ievērot izmeklēšanas cietumā noteikto dienas kārtību. Dienas kārtība ietver darba laiku un laiku izglītības, audzināšanas un režīma pasākumiem, ēdienreizes, skaitliskās pārbaudes, ikdienas pastaigas, atpūtas laiku, kā arī nepārtrauktu astoņu stundu naktsmieru. Turklāt apcietinātās personas izmeklēšanas cietumā tiek izvietotas kamerās un kameras ietvaros personas tiek vestas pastaigā, ēdienreize tiek nodrošināta visām kamerā ievietotajām personām vienā laikā, tāpat arī skaitliskās pārbaudes notiek vienā laikā. Apcietinātā pārvietošana uz ārpuskameras aktivitātēm, piemēram, pastaigu, tiek nodrošināta tikai ar izmeklēšanas cietuma darbinieku klātbūtni (*sk. Noteikumu Nr. 800 24. un 25. punktu*).

Saskaņā ar Apcietinājumā turēšanas kārtības likumu apcietinātajam ir tiesības sazināties ar personām ārpus izmeklēšanas cietuma rakstveidā, kā arī ne retāk kā reizi nedēļā izmantot izmeklēšanas cietuma tālruni. Tāpat apcietinātai personai ir tiesības ar izmeklēšanas priekšnieka atļauju uz vismaz stundu ilgu satikšanos ar citām personām ne retāk kā reizi mēnesī sociāli lietderīgu kontaktu saglabāšanai un veicināšanai (*sk. Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 5. un 6. punktu un 13.¹ panta ceturto daļu*).

No pieteikuma saprotams, ka Pieteikuma iesniedzējs Rīgas Centrālcietuma priekšniekam lūdzis atļauju katru darba dienu no plkst. 9.00 līdz 18.00 izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, lai attālināti piedalītos pašvaldības domes un tās komiteju sēdēs (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 3.–4. lp.*).

Deputātam savā vēlēšanu apgabalā ir virkne tiesību, tostarp tiesības būt klāt valsts pārvaldes iestādēs, kad tās izskata jautājumus, kas skar attiecīgās pašvaldības vai viņa vēlēšanu apgabala vēlētajū intereses, kā arī domes vai tās institūciju uzdevumā pārbaudīt pašvaldības kapitālsabiedrību un iestāžu darbu, rīkot tikšanos ar iedzīvotājiem (*sk. Deputāta statusa likuma 9. panta pirmo daļu*). Tāpat deputātam savā vēlēšanu apgabalā ir pienākums piedalīties attiecīgās domes lēmumu izpildes kontrolēšanā, izskatīt iedzīvotāju sūdzības un iesniegumus un sniegt atbildi likumā noteiktajā kārtībā un termiņā, kā arī ne retāk kā reizi divos mēnešos rīkot iedzīvotāju pieņemšanu (*sk. Deputāta statusa likuma 10. pantu*). Atbilstoši likuma "Par pašvaldībām" 34. panta otrās daļas otrajā teikumā noteiktajam deputāts, neatrodoties sēdes norises vietā, nevar piedalīties balsojumos par pašvaldības domes priekšsēdētāja, domes

priekšsēdētāja vietnieka, izpilddirektora, izpilddirektora vietnieka, pagasta vai pilsētas pārvaldes vadītāja, pagasta vai pilsētas pārvaldes vadītāja vietnieka amatiem izvirzītajām kandidatūrām.

Tādējādi var secināt, ka laiks, kas Pieteikuma iesniedzējam būtu nepieciešams darbam ar datortehniku, izmantojot pieeju internetam, nav savienojams ar drošības līdzekļa – apcietinājuma – izpildi. Proti, atrašanās apcietinājumā izmeklēšanas cietumā nozīmē to, ka personai obligātā kārtā vienlīdzīgi ar citiem apcietinātajiem ir jāievēro izmeklēšanas cietumā noteiktā dienas kārtība un saziņas tiesību ierobežojumi, bet ne pašvaldības domes noteiktā kārtība vai darba laiks. Apcietinājuma izpildes kārtības ievērošana ir būtisks priekšnosacījums apcietinājuma mērķa sasniegšanai un tiesiskas vides nodrošināšanai izmeklēšanas cietumā.

20.4. No apcietinājuma būtības izrietošie tiesību ierobežojumi, tostarp liegums izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, nodrošina efektīvu kriminālprocesa norisi, kārtību un drošību apcietinājuma vietā, kā arī aizsargā cietušo un liecinieku tiesības. Šāds tiesību ierobežojums veicina objektīvu, uz taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu vērsta nolēmuma pieņemšanu. Ņemot vērā gan to, ka tiklab apcietinājums, kā arī no tā izrietošie citu tiesību ierobežojumi ir terminēti un to piemērošanas nepieciešamība tiek regulāri pārskatīta, gan arī to, ka pašvaldības deputāts, atrodoties apcietinājumā, nevar pilnvērtīgi īstenot visas savas tiesības un pienākumus, Satversmes tiesa secina, ka nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā.

Tādējādi apstrīdētās normas atbilst Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 10. punktu un Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumu Nr. 800 "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi" 4. pielikuma 10. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam.

Sprīdums ir galīgs un nepārsūdzams.

Sprīdums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2022. gada 19. maijā

lietā Nr. 2021-32-0103

"Par Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 10. punkta un Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumu Nr. 800 "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi" 4. pielikuma 10. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam".

1. Satversmes tiesa ar 2022. gada 5. maija spriedumu lietā Nr. 2021-32-0103 atzina, ka Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 10. punkts un Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumu Nr. 800 "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi" 4. pielikuma 10. punkts, no kuriem izriet liegums apcietinātajiem pašvaldības deputātiem izmantot personisko datortehniku ar pieeju internetam, atbilst Satversmes 101. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam. Tiesa atzina, ka pašvaldības deputāta amata izpilde ietilpst Satversmes 106. pantā noteikto pamattiesību – tiesību uz nodarbošanos – tvērumā. Šādam tiesas secinājumam nepiekrītu.

2. No Satversmes 101. panta izriet, ka pašvaldības domes deputāts ir attiecīgās pašvaldības teritorijas **iedzīvotāju priekšstāvis**. Pašvaldības domes deputāts pārstāv attiecīgās pašvaldības teritorijas iedzīvotājus kā kopumu, nevis atsevišķu iedzīvotāju individuālās intereses. Deputātu **ievēlē** pašvaldības domes vēlēšanās. Par pašvaldības domes deputāta kandidātu var pieteikt pašvaldības iedzīvotāju, kuram ir stabila interešu piesaiste konkrētajai pašvaldībai (*sk. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 8. pantu*).

3. Pašvaldības domes vēlēšanas notiek pēc vispārējiem vēlēšanu pamatprincipiem: tās ir vispārīgas, tiešas, brīvas, vienlīdzīgas, proporcionālas un aizklātas (*sk. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta pirmo teikumu un Satversmes tiesas 2008. gada 16. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01 11. punktu*). Atbilstoši negrozāmā saraksta principam vēlētajam ir tiesības **izdarīt brīvu izvēli** starp vairākiem politisko organizāciju (partiju) sarakstiem un viena izraudzītā saraksta ietvaros izdarīt izvēli starp vairākiem pieteiktajiem deputātu kandidātiem. Ievēlētie kandidāti tiek noteikti pēc proporcionalitātes principa. Vēlēšanas dod pašvaldības vēlētajiem iespēju

izvēlēties savus priekšstāvjus gan pēc to personiskajām kvalitātēm, gan pēc piederības pie konkrētas politiskās partijas, šīs politiskās partijas vērtībām un politiskās programmas, gan pēc dažādiem citiem subjektīviem kritērijiem un vēlētāju pašu apziņas.

4. Deputāta amata pildīšana nav personas pamattiesības, proti, nepastāv tiesības uz nodarbošanos, kuras tā varētu kādā veidā iegūt, piemēram, ar ievēlēšanas brīdi. Personai nav no tiesībām uz nodarbošanos izrietošu pamattiesību, proti, tiesību kļūt par deputātu (*sal. sk., piemēram: Scholz R. GG Art. 48. In: Maunz T., Dürig G. (Hrsg.) Grundgesetz-Kommentar. Werkstand: 94. EL Januar 2021, Rn. 39*).

5. Tādējādi deputāta amata pildīšanai no personas netiek prasītas noteiktas spējas un profesionālas kvalifikācijas. Deputāta amata izpilde ir tautas suverenitātes īstenošana noteiktā laika posmā. Deputāta amatu neizvēlas pats deputāta kandidāts, bet gan pašvaldības vēlētāji vēlēšanu ceļā pēc personiskiem kritērijiem un savām politiskajām simpātijām izvēlas deputāta kandidātu un ievēlētajai personai uztic deputāta amata pilnvaras.

6. No pašvaldības iedzīvotāju interešu pārstāvības pienākuma izriet tas, ka deputāts vēlēšanu rezultātā saņem no pašvaldības iedzīvotājiem to **pārstāvības mandātu**. Tāpat deputāta amata pienākumu izpilde un tiesību izmantošana ir **publiskās varas izmantošana** sabiedrības labā. Deputāts neatrodas nedz darba, nedz valsts dienesta attiecībās ar pašvaldību un nav īpaši pakļauts pašvaldībai. Deputāts ir brīvs sava pārstāvības mandāta izmantošanā, jo nav personiski atbildīgs par lēmumiem, kuru pieņemšanā piedalījies ar saviem balsojumiem, nav padots savas partijas, citu organizāciju vai vēlētāju norādījumiem, bet rīkojas vienīgi pēc savas apziņas. Brīvo pārstāvības mandātu veido noteiktas **publiski tiesiskas kompetences**, kas kalpo tam, lai deputāts varētu īstenot pašvaldības iedzīvotāju interešu pārstāvību. Šīs kompetences ir deputāta tiesības:

- 1) piedalīties domes un tās pastāvīgo komiteju sēdēs un lēmumu pieņemšanā;
- 2) balsot un ierosināt lēmumu projektus;
- 3) uzstāties sēdēs;
- 4) iegūt informāciju (tiesības pieprasīt informāciju, uzdot jautājumus);
- 5) pašorganizēties ar citiem deputātiem (piemēram, frakcijās).

7. Pretstatā pamattiesību garantētajai cilvēka brīvībai, deputāta brīvība ir nevis brīvība no pienākumiem, bet gan no brīvā pārstāvības mandāta izrietošu publiski tiesisko kompetenču īstenošana citu netraucētā veidā (*sal. sk.: Scholz R. GG Art. 48. In: Maunz T., Dürig G. (Hrsg.) Grundgesetz-Kommentar. Werkstand: 94. EL Januar 2021, Rn. 32–34*).

8. Tādējādi pašvaldības deputāta amata izpildes ierobežojumi nav nedz darba vai valsts dienesta tiesisko attiecību jeb nodarbinātības ierobežojumi Satversmes 106. panta izpratnē, bet ir **tikai mandāttiesiski** – pašvaldības principa un Satversmes 101. panta izpratnē – ierobežojumi. Tāpat jāievēro, ka deputāts neatrodas nedz darba, nedz valsts dienesta attiecībās ar pašvaldību.

9. Līdz ar to lietā būtu bijusi pārbaudāma apstrīdēto normu atbilstība tikai Satversmes 101. pantam, vērtējot to nevis kā personas pamattiesību garantiju, bet kā garantiju tam, ka pašvaldības deputāts var īstenot viņam uzticētās tiesības līdzdarboties publiskās varas īstenošanā. Reizē jāņem vērā tas, ka noteiktais ierobežojums jebkurā gadījumā attiecas uz visām personām, vienalga, vai tās iepriekš ir bijušas nodarbinātas atbilstoši Satversmes 106. panta tvērumam, darbojušās valsts varas īstenošanā atbilstoši Satversmes 101. pantam vai nav strādājušas vispār, un apstrīdētajās normās nav paredzēts konkrētas nodarbošanās liegums, taču tas neizbēgami izriet no kriminālprocesuālās sistēmas un apcietinājuma mērķa. Proti, apstrīdētās normas ir vērstas nevis uz deputāta konstitucionāli tiesiskās eksistences ierobežošanu, bet gan uz apcietinājuma kārtības noteikšanu *per se*.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 26. maijā

lietā Nr. 2021-33-0103

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Markusa Kārklīņa, Timura Jareško, Valērijas Jareško, Nadeždas Kadikovas, Fjodora Kadikova, Borisa Kadikova un Lukas Kadikova konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 26. aprīļa tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punkta, Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkta, 14. panta 45. punkta, kā arī Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 27.1.3. apakšpunkta, 32.⁷ punkta 2. apakšpunkta un 32.⁷ punkta 3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Pasaules Veselības organizācija 2020. gada 11. martā paziņoja, ka koronavīrusa izraisītās slimības Covid-19 uzliesmojums visā pasaulē ir sasniedzis pandēmijas līmeni. Saeima 2020. gada 5. jūnijā pieņēma Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumu (turpmāk – Pārvaldības likums). Tas stājās spēkā 2020. gada 10. jūnijā.

Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punkts noteic, ka Covid-19 infekcijas izplatīšanās vai izplatīšanās draudu gadījumā Ministru kabinets epidemioloģiskās drošības nolūkos var noteikt izglītības procesa organizēšanas nosacījumus un kārtību, tai skaitā mācību procesa nodrošināšanai attālināti.

2. Saeima 2020. gada 12. novembrī pieņēma likumu "Grozījumi Izglītības likumā", kas stājās spēkā 2020. gada 20. novembrī. Ar minētajiem grozījumiem Izglītības likuma 1. pants citstarp papildināts ar 1.¹ un 12.⁴ punktu, bet 14. pants – ar 45. punktu.

Kopš minēto grozījumu spēkā stāšanās Izglītības likuma 1. panta 1.¹ punkts noteic, ka attālinātās mācības ir klātienes izglītības procesa

daļa, kurā izglītojamie mācās, tai skaitā izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, fiziski neatrodoties vienā telpā vai mācību vietā kopā ar pedagogu.

Šā panta 12.⁴ punkts nosaka: klātie ir izglītības apguves forma, kurā izglītojamais izglītības saturu apgūst, apmeklējot izglītības iestādi, tai skaitā attālinātajās mācībās, atbilstoši izglītības iestādes īstenotajai izglītības programmai.

Savukārt saskaņā ar Izglītības likuma 14. panta 45. punktu Ministru kabinets nosaka attālināto mācību organizēšanas un īstenošanas kārtību.

3. Ministru kabinets, citstarp pamatojoties uz Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punktu, 2020. gada 9. jūnijā izdeva noteikumus Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (turpmāk – Noteikumi Nr. 360), kas stājās spēkā 2020. gada 10. jūnijā.

Noteikumi Nr. 360 vairākkārt grozīti. Tostarp ar Ministru kabineta 2020. gada 28. jūlija noteikumiem Nr. 460 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" tie papildināti ar 27.1.3. apakšpunktu. Šī norma ar Ministru kabineta 2020. gada 15. septembra noteikumiem Nr. 571 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" izteikta jaunā redakcijā.

Savukārt ar Ministru kabineta 2021. gada 1. aprīļa noteikumiem Nr. 191 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" Noteikumi Nr. 360 papildināti ar 32.⁷ punktu.

Noteikumu Nr. 360 27.1.3. apakšpunkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 17. septembra līdz 2021. gada 19. augustam) noteica, ka papildus šo noteikumu 25. un 26. punktā noteiktajām prasībām izglītības iestādēs, izņemot koledžas un augstskolas, izglītības procesu atbilstoši izglītības iestādes dibinātāja lēmumam un izglītības iestādē noteiktajai kārtībai daļēji vai pilnībā var īstenot attālināti, "ja pašvaldības administratīvajā teritorijā, kur atrodas izglītības iestāde, vai teritorijās, ar ko tā robežojas, novērojams Covid-19 infekcijas izplatības pieaugums vai saglabājas augsti infekcijas izplatības rādītāji atbilstoši Slimību profilakses un kontroles centra sniegtajai informācijai. Šādā gadījumā izglītības iestāde nekavējoties informē Izglītības kvalitātes valsts dienestu, ka tā īsteno mācības attālināti".

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 360 32.⁷ punkta 2. apakšpunktu (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 2021. gada 19. augustam) no 2021. gada 7. aprīļa izglītības un sporta jomā, ievērojot

vairākas citas šo noteikumu normas, bija pārtraukta mācību procesa norise klātienē visās izglītības iestādēs un nodrošinātas mācības attālināti, izņemot Noteikumu Nr. 360 32.⁷ punkta apakšpunktos paredzētos gadījumus. Citstarp klātienē bija īstenojama pirmsskolas izglītības programmas apguve, profesionālās izglītības programmu un augstākās izglītības studiju programmu praktiskās daļas apguve, individuālās konsultācijas izglītojamiem, kuri ir pakļauti priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riskam, un izglītojamiem, kuriem 2021. gada pirmajā pusgadā paredzēts kārtot valsts pārbaudes darbus, valsts pārbaudījumi pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē un valsts pārbaudījumi un gala pārbaudījumi klātienē augstskolās un koledžās.

Savukārt Noteikumu Nr. 360 32.⁷ punkta 3. apakšpunkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 2021. gada 19. augustam) noteica, ka no 2021. gada 7. aprīļa "mācību procesu klātienē 1.–6. un 12. klasē, kā arī rotācijas kārtībā 7.–9. un 10.–11. klasē var īstenot, nodrošinot epidemioloģiskās drošības prasības un veicot izglītības iestādē klātienē nodarbināto iknedēļas testēšanu, ja kārtējās kalendāra nedēļas otrdienā 14 dienu kumulatīvais Covid-19 gadījumu skaits uz 100 000 iedzīvotāju konkrētās pilsētas vai novada administratīvajā teritorijā, kurā atrodas izglītības iestāde, nepārsniedz 200 un epidemioloģiskie apstākļi liecina par drošāku situāciju administratīvajā teritorijā. Slimību profilakses un kontroles centrs reizi nedēļā ceturtdienās publicē oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" to pilsētu un novadu sarakstu, kuros atbilstoši Slimību profilakses un kontroles centra tīmekļvietnē trešdienā publicētajai informācijai 14 dienu kumulatīvais saslimstības rādītājs atbilst tādām līmenim, lai īstenotu klātienes mācības 1.–6. un 12. klasē, kā arī rotācijas kārtībā 7.–9. un 10.–11. klasē. Atsevišķos gadījumos, ievērojot epidemioloģiskos apstākļus, kas mazina Covid-19 izplatīšanās riskus, mācību procesu klātienē 1.–6. un 12. klasē, kā arī rotācijas kārtībā 7.–9. un 10.–11. klasē var organizēt arī tad, ja 14 dienu kumulatīvais Covid-19 gadījumu skaits uz 100 000 iedzīvotāju pārsniedz 200, bet ne vairāk kā:

32.⁷ 3.1. 220 – lemjot par klātienes mācību atsākšanu konkrētajā administratīvajā teritorijā;

32.⁷ 3.2. 250 – lemjot par klātienes mācību turpināšanu konkrētajā administratīvajā teritorijā. Situācijas izvērtējums tiek balstīts uz vairākiem epidemioloģiskiem kritērijiem, to skaitā uz jaunatklāto Covid-19 gadījumu ģeogrāfisko sadalījumu, to sasaisti ar konkrētām iestādēm, uzņēmumiem, māsasaimniecībām, pasākumiem u. c., vienlaikus vērtējot to iespējamo ietekmi uz izglītības procesa organizāciju."

Noteikumi Nr. 360 zaudēja spēku 2021. gada 11. oktobrī, kad to vietā spēkā stājās Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumi Nr. 662

"Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (turpmāk – Noteikumi Nr. 662).

Ministru kabinets, pamatojoties uz Izglītības likuma 14. panta 45. punktu, 2022. gada 8. februārī pieņēma noteikumus Nr. 111 "Attālināto mācību organizēšanas un īstenošanas kārtība" (turpmāk – Noteikumi Nr. 111).

4. Pieteikuma iesniedzēji – Markuss Kārklīšs, Timurs Jareško, Valērija Jareško, Nadežda Kadikova, Fjodors Kadikovs, Boriss Kadikovs un Luka Kadikovs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēji) – uzskata, ka Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punkts, Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkts, 14. panta 45. punkts, kā arī Noteikumu Nr. 360 27.1.3. apakšpunkts un 32.⁷ punkta 2. un 3. apakšpunkts (turpmāk arī – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 112. pantam.

Pieteikuma iesniedzēji ir skolēni, kas iegūst izglītību pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības līmenī. Divi Pieteikuma iesniedzēji mācās privātā izglītības iestādē, savukārt pārējie valsts un pašvaldību izglītības iestādēs.

Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka apstrīdētās normas paredzēja vispārējās izglītības iegūšanu attālinātās mācībās arī pēc 2021. gada 7. aprīļa, kad beidzās valstī izsludinātā ārkārtējā situācija. Attālināto mācību rezultātā Pieteikuma iesniedzējiem esot radušās dažādas fiziskās un psihoemocionālās veselības problēmas.

Vispārējai izglītībai esot fundamentāla nozīme, jo no tās esot atkarīga personas spēja patstāvīgi funkcionēt valstī un sabiedrībā. Vispārējā izglītība ietverot ne vien zināšanu un prasmju iegūšanu konkrētos mācību priekšmetos, bet arī bērna sagatavošanu apzinīgai dzīvei sabiedrībā, spriestspējas, kritiskās domāšanas, radošuma, sociālo iemaņu attīstību.

Pamattiesību uz izglītību tvērumā ietilpstot arī skolu un izglītības programmu pieejamība un kvalitāte, kā arī izglītības programmu un metožu pieņemamība skolēniem un viņu vecākiem. Turklāt, lemjot par izglītības saturu un formu, esot jārīkojas vienīgi izglītojamo vislabākajās interesēs. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās normas ierobežo izglītības iespējas, izglītības pieejamību, kā arī mazina vispārējās izglītības pieņemamību.

Valstij esot jānosaka tāds vispārējās izglītības tiesiskais regulējums, kas ļauj sasniegt visus izglītības mērķus atbilstoši konkrētai izglītības pakāpei un veidam. Skolas neesot pietiekami nodrošinātas ar mācību materiāliem, lai pilnvērtīgi īstenotu to licencētās un akreditētās izglītības programmas attālināti. Attālinātās mācības nevarot pielīdzināt klātienēs mācībām, un tām būtu nepieciešama unikāla mācību programma un

saturs, bet ne šāda programma, ne saturs neesot izstrādāti. Mācoties attālināti, visu mācību priekšmetu saturs tiekot samazināts, tāpēc izglītojamie nesaņemot kvalitatīvu izglītību. Turklāt skolēniem esot pilnībā atņemtas iespējas savstarpēji komunicēt, sportot, radoši attīstīties un pilnveidoties. Attālinātās mācības būtiski ierobežojot pašu galveno tiesību uz izglītību komponenti, proti, nesniedzot pilnvērtīgu iespēju indivīdam veidoties kā brīvai personībai, nedodot sociālās prasmes un pieredzi, kas nepieciešama, lai piedalītos sabiedrības un valsts dzīvē. Tādējādi apstrīdētās normas ierobežojot izglītības iespējas.

Istenojot mācības attālināti, liela daļa valsts pienākumu vispārējās izglītības nodrošināšanā gulstoties uz vecāku pleciem. Ar lielākajām grūtībām sastopoties sākumskolas bērni un viņu vecāki, jo bērni vēl nespēj mācīties patstāvīgi. Izglītības pieejamība tiekot ierobežota arī tiem izglītojamajiem, kuru vecāki darba specifikas vai finansiālo apsvērumu dēļ nevar ikdienā sniegt atbalstu bērnam attālināto mācību procesā vai nodrošināt visu attālinātajām mācībām nepieciešamo. Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, apstrīdētās normas padara izglītības iegūšanu atkarīgu no ģimenes apstākļiem, jo īpaši finansiālajiem un ekonomiskajiem. Tādējādi visbūtiskāk tiekot ierobežotas sākumskolas skolēnu, daudzbērnu ģimeņu, trūcīgo un nelabvēlīgo ģimeņu bērnu iespējas iegūt pilnvērtīgu izglītību.

Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punktā un Izglītības likuma 14. panta 45. punktā ietvertais pilnvarojums Ministru kabinetam esot pārmērīgi plašs, tāpēc apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 1. pantā ietvertajam varas dalīšanas principam un Satversmes 64. pantam. Šajos likumos ietvertais tiesiskais regulējums attiecoties uz laiku, kad ārkārtējā situācija valstī nav izsludināta. Šajā laikā neesot pieļaujams tāds risinājums, ka Saeima pilnvaro Ministru kabinetu izstrādāt visu tiesisko regulējumu sabiedrībai ārkārtīgi svarīgā jautājumā, kas skar bērnu tiesības, nevis noregulē šo jautājumu pati.

Turklāt gan Pārvaldības likums, gan 2020. gada 12. novembra likums "Grozījumi Izglītības likumā" Saeimā pieņemti kā steidzami. Saeima neesot uzklusījusi skolēnu, viņu vecāku un nevalstisko organizāciju viedokļus un pieņēmusi šos likumus nepamatotā steigā, bez pilnvērtīgas diskusijas. Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, apstrīdētās normas nav uzskatāmas par "likumu" materiālā nozīmē, jo tās esot pretrunā ar labas likumdošanas principu. Tādējādi apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot "noteikts ar likumu".

Visu apstrīdēto normu mērķis tieši vai netieši esot saistīts ar sabiedrības veselības aizsardzību – epidemioloģiskās drošības panākšanu un koronavīrusa SARS-CoV-2 izraisītās Covid-19 epidēmijas izplatības ierobežošanu. Tas atbilstoši Satversmes 116. pantam varot būt legītims mērķis personas pamattiesību ierobežošanai. Pieteikuma iesniedzēji

atzīst, ka pamattiesību uz izglītību ierobežojumam ir legītims mērķis, ja valstī ir izsludināta ārkārtējā situācija, kuras laikā sabiedrības interešu dēļ ir pieļaujami būtiski fizisko personu tiesību ierobežojumi. Tomēr apstrīdētās normas attiecoties uz laiku, kad valstī vairs nav izsludināta ārkārtējā situācija, tāpēc tajās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam neesot legītīma mērķa. Turklāt apstrīdētās Izglītības likuma normas attiecoties uz izglītības procesu kopumā, ne vien Covid-19 pandēmijas laikā, tāpēc šīm normām neesot legītīma mērķa un ar šīm normām arī neesot iespējams kādu legītīmu mērķi sasniegt, ciktāl tās turpinās darboties un būs piemērojamas arī pēc epidemioloģiskās situācijas uzlabošanās.

Ar apstrīdētajām Pārvaldības likuma un Noteikumu Nr. 360 normām teorētiski varot panākt to, ka skolēni paliek mājās un mazāk kontaktējas ar citiem, tāpēc inficēšanās un saslimšanas risks samazinās. Tomēr neesot pārliecinošu pētījumu, kas apstiprinātu, ka tieši bērni ir tie, kas izplata Covid-19 infekciju, tāpēc legītīmā mērķa sasniegšana esot apšaubāma.

Starptautisko organizāciju pētījumi un citu valstu pieredze liecinot, ka skolu slēgšana nav labākais risinājums. Izglītības iestāžu slēgšana esot uzskatāma par galējo līdzekli un būtu apsverama vienīgi tad, ja nepastāv alternatīvas. Pēc ārkārtējās situācijas beigām vispārējās izglītības iestādēs esot bijis iespējams organizēt klātienes mācības, ievērojot piesardzības pasākumus. Attālinātās mācības varot ieviest tikai īslaicīgi un tikai kā pašu pēdējo līdzekli, kad visi citi līdzekļi ir izmēģināti un nav devuši pozitīvu rezultātu. Tādējādi, pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, pastāv iedarbīgi un alternatīvi līdzekļi, kas mazāk ierobežotu Satversmes 112. pantā noteiktās pamattiesības, proti, tiesības uz izglītību, taču, pieņemot apstrīdētās normas, pienācīgs iespējamo alternatīvu izvērtējums neesot veikts.

Attālināto mācību negatīvā ietekme uz bērnu veselību, izglītību un attīstību, kā arī uz ģimenes ienākumiem, valsts ekonomiku un labklājību esot tik negatīva, ka to nevarot atsvērt potenciālie ieguvumi, proti, riska saslimt ar Covid-19 mazināšanās. Tāpēc šādi ierobežojumi neesot attaisnojami apstākļos, kad Covid-19 infekcijas izplatība nav kritiski augsta. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka, pieņemot apstrīdētās normas, ir pārkāpts bērna tiesību un interešu prioritātes princips, jo prioritāte dota sabiedrības epidemioloģiskās drošības apsvērumiem, nevis pilnvērtīgai bērnu tiesību uz izglītību realizācijai. Šis princips neliedzot ņemt vērā arī citas intereses, tomēr, pieņemot attiecīgo lēmumu, esot nepieciešama dažādu iesaistīto interešu rūpīga izvērtēšana. Saeima, pieņemot apstrīdētās Pārvaldības likuma un Izglītības likuma normas, neesot vērtējusi, vai tās atbilst bērnu tiesību un interešu prioritātes principam. Turklāt attālināto mācību rezultātā novērojamā vispārējās izglītības kvalitātes, tostarp skolēnu zināšanu un sociālo iemaņu, pasliktināšanās esot zaudējums ne vien pašiem izglītojamiem, bet arī būtisks kaitējums visai sabiedrībai un

citstarp radot ilgtermiņa sociālās un ekonomiskās sekas. Valstij vajadzējis rast tādu risinājumu, kura rezultātā ieguvējs būtu ikviens izglītojamais. Tas, ka daļa izglītojamo varēja mācīties pilnībā vai daļēji klātienē izglītības iestādē, nevarot kalpot par argumentu tam, lai pārējiem noteiktu tikai un vienīgi attālinātās mācības. Apstrīdētās normas nepanākot taisnīgu līdzsvaru starp dažādām interesēm un vērtībām un tādējādi neatbilstot samērīguma principam.

5. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās likumu normas atbilst Satversmes 112. pantam.

Apstrīdētās likumu normas neuzliekot Ministru kabinetam pienākumu noteikt attālinātu mācību procesa norisi vispārējās izglītības iestādēs un neliedzot iegūt vispārējo pamatizglītību un vispārējo vidējo izglītību klātienē. Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkts ietverot vienīgi jēdzienu "attālinātās mācības" un "klātiene" legāldefinīciju, bet nenosakot pienākumu organizēt mācības noteiktā formā. Legāldefinīcijas esot izmantojamas, interpretējot normatīvajā aktā ietvertās tiesību normas, taču pašas par sevi neradot tiesiskas sekas un neaizskarot Satversmē noteiktās Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmās daļas izpratnē.

Attālinātās mācības Covid-19 infekcijas izplatības apstākļos nodrošinot izglītības iestāžu darbības nepārtrauktību un personu piekļuvi izglītībai. Attālinātās mācības esot izglītības pieejamības sastāvdaļa un atsevišķos gadījumos pat vienīgais praktiskais veids, kādā var tikt īstenotas tiesības uz izglītību. Tādējādi esot būtiski paredzēt iespēju izmantot attālinātās mācības kā daļu no izglītības procesa, it sevišķi situācijās, kad tās var kalpot kā efektīvs un samērīgs līdzeklis Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai. Šādas iespējas nostiprināšana likuma līmenī pati par sevi neaizskarot personu tiesības un citstarp esot vērsta tieši uz personu tiesību nodrošināšanu, jo pilnvarojot Ministru kabinetu konkrētā epidemioloģiskajā situācijā, ievērojot likumdevēja skaidri noteikto tiesisko ietvaru, rast nepieciešamo līdzsvaru starp personas tiesībām uz dzīvību, veselības aizsardzību un izglītību. Līdz ar to, pēc Saeimas ieskata, apstrīdētās likumu normas neierobežo personu tiesības uz izglītību un uz tām nav attiecināms pamattiesību ierobežojuma izvērtēšanas tests.

Saeima norāda, ka likumprojekts Nr. 715/Lp13 "Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums" un likumprojekts Nr. 847/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" atzīti par steidzamiem un atbilstoši Saeimas kārtības rullī noteiktajai kārtībai izskatīti divos lasījumos. Apstrīdētās likumu normas esot pieņemtas atbilstošā procedūrā, ievērojot Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteikto.

Ieinteresēto personu līdzdalība normatīvā akta projekta izskatīšanas procesā varot sekmēt objektīva lēmuma pieņemšanu un dažādu interešu līdzsvarošanu, tomēr apstrīdētās likumu normas tieši neskarot personas tiesības un intereses. Apstrīdēto likumu normu jēga esot radīt tādu tiesisko ietvaru, kas ļautu pieņemt efektīvus lēmumus atbilstoši konkrētai epidemioloģiskajai situācijai. Esot pieļaujams tas, ka šādās situācijās Saeimas komisiju sēdēs primāri tiek uzklaustītas nozares speciālistu izteiktās riska prognozes un vērtējumi. Turklāt strauji mainīgos apstākļos vērā esot jāņem piesardzības princips. Saeima uzskata, ka apstrīdētās likumu normas ir balstītas uz saprātīgiem pieņēmumiem par iespējami piemērotāko regulējumu un vērstas uz pamattiesību aizsardzību. Tādējādi apstrīdētās likumu normas esot pieņemtas, ievērojot labas likumdošanas principu.

Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punktā un Izglītības likuma 14. panta 45. punktā noteiktais pilnvarojums Ministru kabinetam esot dots atbilstoši Satversmē noteiktajam, tas esot skaidrs un citstarp paredzot iespēju Ministru kabinetam samērīgi un efektīvi rīkoties, lai apkarotu Covid-19 infekcijas izplatību un nodrošinātu personu pamattiesību ievērošanu.

Būtiska nozīme esot Pārvaldības likuma normu izstrādes un darbības kontekstam – Covid-19 infekcijas izplatības apkarošanai. Pēc ārkārtējās situācijas beigām 2020. gada 9. jūnijā esot bijis nepieciešams turpināt ar Covid-19 infekcijas izplatību saistīto risku novēršanu, noregulējot privātpersonu un institūciju kompetences un darbības jautājumus. Atbilstošs regulējums, kas ļautu pakāpeniski atcelt piesardzības pasākumus un vienlaikus arī efektīvi nodrošināt personu tiesības tad, ja epidemioloģiskā situācija atkal pasliktinātos, esot ietverts Ministru kabineta izstrādātajā likumprojektā "Covid 19 infekcijas izplatības pārvaldības likums". Likumam esot skaidrs mērķis, un tajā esot nostiprināti vispārējie valsts institūciju darbības pamatprincipi, privātpersonu tiesības un pienākumi valsts apdraudējuma novēršanai un pārvarēšanai Covid-19 infekcijas izplatības laikā. Saskaņā ar Pārvaldības likumu personu tiesības varot ierobežot vienīgi ar mērķi aizsargāt sabiedrības veselību un drošību saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību. Likumdevējs esot noteicis, ka šis likums nevar kalpot par tiesisko pamatu tādu personas tiesību ierobežojumu noteikšanai, kuri nav saistīti ar šo mērķi, un jebkuri ierobežojumi ir nekavējoties atceļami, tiklīdz zūd objektīva nepieciešamība tos saglabāt. Tādējādi Pārvaldības likumā esot noteikti būtiskākie ar Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldību saistītie jautājumi, kā arī izveidots skaidrs tiesiskais ietvars, kurā izpildvara ir spējīga izstrādāt detalizētāku regulējumu un pieņemt konkrētajā epidemioloģiskajā situācijā nepieciešamos lēmumus attiecībā uz nepieciešamajiem piesardzības pasākumiem un personu tiesību ierobežojumiem.

Pārvaldības likuma teksts skaidri norādot uz Ministru kabineta tiesībām lemt par izglītības procesa organizēšanu attālināti. Tas neradot

pretrunas ar Izglītības likuma 14. panta 45. punktā noteikto. Izpildvaras pilnvaras uz laiku paplašinātas tiktāl, lai tā varētu efektīvi veikt pasākumus visas sabiedrības interesēs, ņemot vērā Covid-19 infekcijas risku daudzslāņainību un plašo skarto personu loku. Tādējādi apstrīdētajās likuma normās likumdevēja dots pilnvarojums Ministru kabinetam esot pietiekami skaidrs.

Turklāt Pārvaldības likums nenosakot pastāvīgu regulējumu un esot spēkā tikai tik ilgi, kamēr pastāv epidemioloģiskās drošības draudi saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību. Likuma mērķis un darbības joma jau paši par sevi norādot, ka tas regulē posmu pēc ārkārtējās situācijas, lai valsts iestāžu un privātpersonu tiesību un pienākumu apjoms būtu pielāgots situācijai, kad valstī joprojām turpina izplatīties Covid-19 infekcija. Pārvaldības likumā esot ietverts arī mehānisms parlamenta regulārai informēšanai par aktuālo epidemioloģisko situāciju un izpildvaras rīcību. Pilnvarojums Ministru kabinetam nekādā ziņā nemainot parlamenta – demokrātiski ievēlētā likumdevēja – statusu, un nepieciešamības gadījumā Saeima esot tiesīga pati pieņemt nepieciešamo regulējumu saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību.

Tādējādi Saeima uzskata, ka apstrīdētās likumu normas neierobežo personu pamattiesības, bet gan paredz skaidru pilnvarojumu Ministru kabinetam un tas īstenojams likumdevēja noteiktajos tiesiskajos ietvaros.

6. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka Noteikumu Nr. 360 27.1.3. apakšpunkts un 32.7 punkta 2. un 3. apakšpunkts (turpmāk arī – apstrīdētās noteikumu normas) atbilst Satversmes 112. pantam.

Ministru kabinets drīkstot tikai konkretizēt jeb detalizēt Saeimas pieņemto likumu un, izdodot apstrīdētās noteikumu normas, esot vadījies no pilnvarozošo normu satura un mērķa. ņemot vērā Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punktā ietverto pilnvarojumu, Ministru kabinetam esot jānoregulē visi tie ar izglītības procesa organizēšanu un kārtību saistītie jautājumi, kas ietverti Izglītības likuma 14. pantā, tostarp mācību procesa nodrošināšana attālināti. Noteikumu Nr. 360 sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (turpmāk – anotācija) attiecībā uz izglītības procesa organizēšanas un norises nosacījumiem esot norādīts, ka izglītības jomā arī pēc ārkārtējās situācijas beigām ir nepieciešams ievērot samērīgus epidemioloģiskās drošības pasākumus. Apstrīdētās noteikumu normas esot jāvērtē kontekstā ar konkrētās situācijas epidemioloģiskajiem apstākļiem. Šīs normas esot pieņemtas, ievērojot pilnvarojumu turpināt ierobežojumu īstenošanu pēc ārkārtējās situācijas beigām, kā arī Covid-19 infekcijas izplatības riskus konkrētajā situācijā.

Ministru kabineta 2021. gada 24. marta sēdē un 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdē esot izskatīta Izglītības un zinātnes ministrijas sagatavota

prezentācija "Statistiskā analīze par skolu darbības uzsākšanu pēc reģionu principa" un diskutēts par ierobežojumiem izglītības jomā pēc ārkārtējās situācijas beigām. Pēc ilgstošām diskusijām valdības sēdē esot atļauts īstenot izglītības procesu pēc reģionu principa, ievērojot Covid-19 saslimstības kumulatīvos rādītājus. Reģionu princips esot izraudzīts tāpēc, lai būtu iespējams klātienē mācības atsākt pakāpeniski, izvairoties no Covid-19 infekcijas nekontrolētas izplatības. Alternatīvs risinājums būtu pilnīga izglītības procesa organizēšana attālināti.

Ārkārtējai situācijai beidzoties, epidemioloģiskā situācija valstī neesot strauji uzlabojusies un saslimstības rādītāju pieaugums turpinājies. No 2021. gada marta līdz maijam, kad atsevišķos gadījumos tika pieļautas mācības klātienē, pieaugusi saslimstība ar Covid-19 vecuma grupā no septiņiem līdz 19 gadiem. Turklāt liels Covid-19 gadījumu īpatsvars bijis skolotāju vidū. Arī citās pakalpojumu jomās ar 2021. gada 7. aprīli esot noteikti dažādi pakalpojumu sniegšanas ierobežojumi, pakāpeniski pieļaujot to atcelšanu vai mīkstināšanu. Ministru kabineta noteiktais regulējums sasniedzot tādu pašu mērķi, kādu likumdevējs vēlējies sasniegt, pieņemot Pārvaldības likumu. Arī apstrīdētās normas esot pieņemtas atbilstoši pilnvarojuma mērķim.

Pārvaldības likumā noteikto pasākumu kopums Covid-19 infekcijas izplatības laikā esot pietiekami skaidri formulēts. Ar likumu noteikto personas pamattiesību ierobežojumu lēģitīmais mērķis esot sabiedrības drošības un veselības interešu aizsardzība. Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību kopsakarā ar Satversmes 111. pantā garantētajām tiesībām uz veselību citstarp nosakot valstij pienākumu rūpēties par bērnu veselību, kā arī par to, lai bērni varētu īstenot savas tiesības uz izglītību. Šo pienākumu pildot, vajadzējis gan pielāgot mācību saturu valstī izsludinātās ārkārtējās situācijas apstākļiem, gan paredzēt atbilstošus piesardzības pasākumus saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību. Likumdevēja un izpildvaras izraudzītie līdzekļi esot piemēroti lēģitīmā mērķa sasniegšanai, jo ar apstrīdētajām normām tiekot gan nodrošinātas tiesības uz izglītību, gan sasniegts sabiedrības drošības un veselības interešu mērķis. Labums, ko iegūst sabiedrība, konkrētajā gadījumā esot lielāks par indivīda tiesību ierobežojumu.

7. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 112. pantam.

Pēc ārkārtējās situācijas beigām 2021. gada 7. aprīlī nepieciešamību turpināt mācību procesu attālināti esot noteikusi epidemioloģiskā situācija valstī. Galvenais indikators esot bijis Covid-19 saslimstības rādītājs, bet lēmumus par izglītības procesa norisi ietekmējuši arī citi apstākļi, tostarp saslimstības uzliesmojumi konkrētās iestādēs un iedzīvotāju migrācija

starp novadiem. Pakāpeniskai mācību procesa atsākšanai esot izraudzīts reģionu princips, izvairoties no nekontrolētas Covid-19 infekcijas izplatības.

Lai samazinātu izglītojamo psihoemocionālo slodzi, bijusi paredzēta iespēja daļu no formālās izglītības programmas apgūt klātienē ārtelpās. 12. klases izglītojamiem, kā arī izglītojamiem, kas dažādu vides un sociālu apstākļu dēļ pakļauti priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riskam, bijusi paredzēta iespēja klātienē saņemt individuālas konsultācijas. Tādējādi esot rasts samērīgs risinājums attālināto mācību laikā iegūto zināšanu atsevišķu aspektu nostiprināšanai.

Tāpat tiekot nodrošināti arī citi atbalsta pasākumi izglītojamiem, viņu vecākiem un pedagogiem. Izglītojamie varot saņemt individuālas konsultācijas un psihoemocionālo atbalstu, bet pedagogi – apmeklēt supervīzijas arī Izglītības kvalitātes valsts dienesta īstenotā projekta "Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai" ietvaros. Savukārt Valsts izglītības satura centrs īstenojot projektu "Atbalsts izglītojamo individuālo kompetenču attīstībai", kura ietvaros tiek piedāvātas konsultācijas vecākiem, kuru bērniem ir speciālas vajadzības attiecībā uz mācību procesa organizēšanu un mācīšanos. Savukārt 2021. gada 19. janvārī Ministru kabinets esot apstiprinājis Veselības ministrijas izstrādāto informatīvo ziņojumu "Par nepieciešamajiem pasākumiem 2021. gadam un turpmāk ik gadu, lai samazinātu ilglaicīgu negatīvo ietekmi uz sabiedrības psihisko veselību, ko rada Covid-19 pandēmija".

Izglītības kvalitātes valsts dienests esot veicis attālināto mācību izpēti laikā no 2020. gada aprīļa līdz jūnijam, kā arī 2020./2021. mācību gadā, iesaistot tajā visas izglītības iestādes, uz kurām attiecas izglītības iestādes vai izglītības programmu akreditācija, kā arī veicot 754 izglītības iestāžu vadītāju aptauju. Izpētes laikā esot secināts, ka attālināto mācību kvalitāti ietekmē vairāki faktori, tostarp izglītības iestādes pārvaldības kvalitāte, tehniskais nodrošinājums un programmnodrošinājums, īstenotā komunikācija un atbalsta pasākumu kopums sadarbībai ar vecākiem un izglītojamiem, visu iesaistīto pušu digitālā pratība, izglītības iestāžu un pedagogu atvērtība pārmaiņām, izglītības sistēmas pārvaldības kvalitāte un prasme īstenot krīzes komunikāciju.

Apkopojot 2020./2021. mācību gadā izpētes laikā iegūto informāciju un datus, varot konstatēt, ka attālinātajām mācībām bijusi nozīmīga ietekme uz izglītības kvalitāti. Būtiski uzlabojušās visu iesaistīto digitālās prasmes, tomēr izglītojamiem un pedagogiem pieejamais tehniskais nodrošinājums un programmnodrošinājums esot bijis atšķirīgs un tikai daļēji pietiekams. Tāpat secināts, ka krīzes situācijā īstenotās attālinātās mācības uzskatāmas nevis par ikdienas mācībām līdzvērtīgu risinājumu, bet gan par atbilstošu risinājumu tam, lai nodrošinātu izglītības ieguves nepārtrauktību epidemioloģisko ierobežojumu situācijā. Attālinātās

mācības esot veicinājušas nevienlīdzības pieaugumu izglītības kvalitātes ziņā atkarībā no tā, vai izglītības iestāde spējusi nodrošināt mācību procesa apjomīgāku individualizāciju vai arī lielāko daļu atbildības par mācību procesu atstājusi vecākiem.

Izglītības kvalitātes valsts dienesta veiktajā izpētē secināts arī tas, ka attālinātās mācības būtiski ietekmējušas izglītojamo, viņu vecāku un pedagogu labizjūtu un lielāko ietekmi atstājušas uz pusaudžu mentālo veselību. To tieši ietekmējis pārāk ilga laika, kuru bērni un jaunieši pavadījuši pie ekrāna un kura rezultātā mēdzot rasties veselības problēmas, padziļināties atkarības, mazkustīguma dēļ rodoties svara pieaugums. Daļai bērnu, īpaši pusaudžu vecumā, rodoties stress, kas saistīts ar nepieciešamību ieslēgt kameru un skatīties uz sevi ekrānā.

Attiecībā uz reģionu principu izpētē secināts, ka tas daļēji palīdz risināt ar izglītības kvalitāti saistītos izaicinājumus, jo izglītojamiem pēc atgriešanās izglītības iestādē nepieciešams noteikts adaptācijas periods, kurā audzināšanas un socializācijas jautājumi dominē pār mācībām. Savukārt izglītības iestādēm nepieciešams papildu laiks, lai pielāgotu vidi jaunajām epidemioloģiskajām prasībām, sakārtotu jautājumus, kas saistīti ar izglītojamo drošu nogādāšanu uz izglītības iestādi un atpakaļ, kā arī ēdināšanu.

Izglītības un zinātnes ministrija norāda, ka jau no attālināto mācību sākuma tā nepārtraukti aicinājusi izglītības iestādes un pedagogus mērķtiecīgi izvērtēt būtiskākos akcentus mācību saturā un nozīmīgi samazināt apgūstamā satura apjomu, jo attālināti neesot iespējams īstenot mācību priekšmeta programmu tādā pašā apjomā kā normālos apstākļos klātienē. Ieteikums samazināt mācību saturu ietverts arī visās Valsts izglītības satura centra vadlīnijās attālināto mācību īstenošanai kopš 2020. gada pavasara.

Esot secināts, ka krīzes situācijā īstenojamā attālinātajā izglītības procesā apgūtā mācību satura apjoms samazinājies par 30 līdz 50 procentiem atkarībā no izglītojamo vecumposma un izglītības iestādes izraudzītās pieejas. Savukārt aptuveni 30 procentiem pedagogu radušās grūtības saistībā ar nepieciešamību samazināt mācību saturu un ņemt vērā izglītojamo iespējas mācību gada ietvaros attālināti, bet kvalitatīvi apgūt visus plānotos tematus. Ja pedagogs nav bijis pietiekami elastīgs, lai atbilstoši apstākļiem samazinātu mācību saturu, klasēs esot radusies vai varējusi rasties pārslodze.

Izglītības iestādēm esot sniegti ieteikumi attālināto mācību īstenošanai attiecībā uz dažādām mērķgrupām. Attiecībā uz vispārējo izglītību esot ieteikts, piemēram, atbilstoši izstrādātajam plānam informēt skolēnus un viņu vecākus par uzdoto, izvietot saites uz mācību materiāliem, kas jāapgūst patstāvīgi, izstrādāt konsultāciju grafiku atgriezeniskās saites

nodrošināšanai attālināti. Tāpat Valsts izglītības satura centrs esot sniedzis arī citus ieteikumus izglītības iestāžu vadītājiem attālināto mācību darba organizācijai un skolotājiem attālināto mācību plānošanai un īstenošanai, kā arī izstrādājis vadlīnijas klātienēs, kombinētu un attālinātu mācību īstenošanai un skolēnu mācību snieguma vērtēšanai. Vairākkārt ticis uzsvērts arī tas, ka konkrētie 2020./2021. mācību gada un nākamo gadu valsts pārbaudes darbi tiks veidoti, ņemot vērā pandēmijas laikā ierobežotās skolēnu iespējas pilnvērtīgi apgūt izglītības standartiem atbilstošo mācību saturu. Skolēniem esot jāapgūst izglītības standartā definētie sasniedzamie rezultāti. Liels akcents esot likts uz skolēnu sagatavotības un prasmju diagnostiku, izmantojot diagnosticējošos darbus – gan tos, ko veidojuši paši skolotāji, gan tos, kas izstrādāti Valsts izglītības satura centra īstenotā Eiropas Savienības struktūrfondu projekta "Kompetenču pieeja mācību saturā" (turpmāk – projekts *Skola 2030*) ietvaros.

Izglītības iestādēm un skolotājiem attālināto mācību laikā tiekot piedāvāts dažāda veida atbalsts, tostarp regulāras tiešsaistes konsultācijas, vebināri, projekta *Skola 2030* lietotāju atbalsta dienests un ekspertu līdzdalība pašvaldības vai izglītības iestādes organizētajos pasākumos, skolotāju mācīšanās kopienu un profesionālās kompetences pilnveides pasākumi, mācību resursu krātuve, kas regulāri tiekot papildināta, izglītojoša vietne skolēniem un skolotājiem tavaklase.lv. Lielākā daļa metodisko materiālu, vadlīniju un nepieciešamā informācija skolotājiem, skolēniem un viņu vecākiem esot pieejama projekta *Skola 2030*, kā arī Valsts izglītības satura centra tīmekļvietnē.

Izglītības un zinātnes ministrija norāda, ka pēdējo gadu valsts pārbaudes darbu rezultāti nav salīdzināmi ar iepriekšējo gadu rezultātiem, jo pandēmijas dēļ attiecīgie pasākumi vai nu nenotika, vai bija atšķirīgi pēc to norises veida (klātienē vai attālināti), vai arī to mērķis un saturs tika mainīts. Piemēram, 9. klases eksāmeni 2019./2020. mācību gadā nenotika noteikto pulcēšanās ierobežojumu dēļ, savukārt 2020./2021. mācību gadā tie tika aizstāti ar obligātiem diagnosticējošajiem darbiem. Savukārt 3. un 6. klases diagnosticējošo darbu saturu skolotājiem attālināto mācību laikā bija iespēja iepriekš pārskatīt, lai atļautu skolēniem nepildīt tos uzdevumus, kuru mērķis bija pārbaudīt tādas prasmes, kuras dažādu iemeslu dēļ vēl nebija apgūtas. Šī iespēja varējusi būt par iemeslu tam, ka, piemēram, 2021. gadā diagnosticējošo darbu rezultāti matemātikā 6. klasei bijuši augstāki nekā iepriekšējos gados.

Vispārējās vidējās izglītības ieguvēju vidējie sasniegumi centralizētajos eksāmenos pēdējos trijos gados neesot būtiski mainījušies. Tomēr esot jāņem vērā, ka jau 2020. gadā tika mainītas eksāmenu programmas. Salīdzinājumā ar 2020. gadu 2021. gadā esot vairāk to skolēnu, kuri guvuši augstus sasniegumus centralizētajos eksāmenos, tomēr lielāks esot arī to skolēnu

skaits, kuri eksāmenos uzrādījuši nepietiekamus vai vājus rezultātus. 2020./2021. mācību gadā esot pieaudzis to vidējās izglītības iestāžu absolventu skaits, kuru mācību sasniegumi ir teicami un izcili.

8. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 112. pantam.

Izstrādāt un adaptēt mācību līdzekļus un metodes, lai bērni maksimāli labi apgūtu izglītības programmu un attīstītu savas prasmes, arī mācoties attālināti, esot Izglītības un zinātnes ministrijas kompetencē.

Izglītības likuma 14. panta 45. punktā un Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punktā ietvertais pilnvarojums Ministru kabinetam esot skaidrs un norādot, kā tas ir īstenojams. Šīs normas pilnvarojot Ministru kabinetu Covid-19 infekcijas izplatīšanās vai izplatības draudu gadījumā epidemioloģiskās drošības nolūkos noteikt izglītības procesa organizēšanas nosacījumus un kārtību, tostarp noteikt attālināto mācību organizēšanas un īstenošanas kārtību. Apstrīdētās likumu normas esot pieņemtas atbilstoši Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajai kārtībai, ievērojot varas dalīšanas principu. Tādējādi šajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu.

Pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot sabiedrības drošības un veselības aizsardzība. Tieslietu ministrija norāda, ka sabiedrības drošības un veselības intereses ir aizsargājamas arī situācijā, kad valstī nav izsludināta ārkārtējā situācija. Lai gan valstī izsludinātā ārkārtējā situācija bija beigusies 2021. gada 7. aprīlī, Covid-19 infekcijas izplatība un saslimstība vēl turpinājusies. Lai aizsargātu sabiedrības drošības un veselības intereses, vajadzējis ieviest atbilstošus pasākumus Covid-19 infekcijas izplatības mazināšanai un novēršanai arī pēc ārkārtējās situācijas beigām.

Attālināto mācību īstenošana novēršot infekcijas ķēžu rašanos un to, ka bērni nonāk saskarsmē cits ar citu. Turklāt attālināto mācību īstenošana esot noteikta kā galējais ierobežojums, proti, Covid-19 infekcijas izplatības laikā valstī ticis atzīts, ka vienas no būtiskākajām pamattiesībām ir tieši tiesības uz izglītību. Situācijā, kad tiek noteikti personu pulcēšanās ierobežojumi, izglītības joma esot pēdējā, kurā valsts nosaka ierobežojumus, īstenojot attālinātās mācības. Vērā esot jāņem arī atbalsts, ko valsts sniegusi ģimenēm attālināto mācību īstenošanai, proti, tas, ka izmaksāti 500 *euro* par katru bērnu.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, likumdevēja izraudzītie līdzekļi bija piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai un ar alternatīviem, saudzējošākiem līdzekļiem šis mērķis, vismaz tādā pašā kvalitātē, nebija sasniedzams. Ministru kabinets esot ieviesis tādu risinājumu, kas pieļauj mācību atsākšanu klātienē pēc reģionu principa, tādējādi esot analizēta situācija katrā pašvaldībā, dodot iespēju mācīties klātienē tajās pašvaldībās, kurās

Covid-19 saslimstības kumulatīvais rādītājs nebija pārāk augsts. Izraudzītais risinājums esot uzskatāms par saudzējošāku līdzekli, jo vairākos izņēmuma gadījumos pieļāvis mācību procesa norisi arī klātienē. Tādējādi ar apstrīdētajām normām noteiktie pamattiesību ierobežojumi esot atbilstoši samērīguma principam.

9. Pieaicinātā persona – Veselības ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 112. pantam.

Saskaņā ar Satversmes 111. pantā noteikto valstij esot pienākums pandēmijas apstākļos attiecīgi uz tiem reaģēt un pieņemt regulējumu, kas vērsts uz sabiedrības veselības aizsardzību un infekcijas izplatības ierobežošanu. Pamatojoties uz Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punktā noteikto pilnvarojumu, Ministru kabinets Covid-19 infekcijas izplatīšanās vai izplatības draudu gadījumā varot epidemioloģiskās drošības nolūkos noteikt izglītības procesa organizēšanas nosacījumus un kārtību, tostarp arī mācību procesa nodrošināšanai attālināti. Veselības ministrija uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu un tam bija legītims mērķis – sabiedrības drošības un veselības aizsardzība.

Veselības ministrija uzskata, ka likumdevēja un izpildvaras izraudzītie līdzekļi bija piemēroti legitimā mērķa sasniegšanai, jo ar konkrēto regulējumu tika gan nodrošinātas tiesības uz izglītību, gan sasniegts sabiedrības drošības un veselības interešu mērķis. Labums, ko ieguva sabiedrība – sabiedrības drošība un veselība –, konkrētajā gadījumā esot lielāks par indivīda zaudējumu, kas radīts, ierobežojot tiesības uz izglītību klātienē epidemioloģiski nedrošos apstākļos. Turklāt konkrētajā situācijā neesot bijis citu līdzekļu, kas ļautu sasniegt legītīmo mērķi tādā pašā kvalitātē. Tādējādi ar apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību, proti, tiesību uz izglītību ierobežojums esot atbilstošs samērīguma principam.

10. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās noteikumu normas – neatbilst Satversmes 112. pantam.

Tiesībsargs piekūrīt Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka apstrīdētās izglītības likuma normas pašas par sevi neliedz iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību un iespēja izmantot attālinātās mācības kā klātienē izglītības procesa daļu neaizskar bērna tiesības, bet tieši ir vērstas uz bērna tiesību nodrošināšanu konkrētā epidemioloģiskajā situācijā. Iespēja bērniem turpināt izglītības procesu attālināti Covid-19 infekcijas izraisītās pandēmijas laikā, kad tiek noteikti ierobežojoši pasākumi dažādās jomās, uzskatāma nevis par Satversmes 112. pantā noteikto tiesību ierobežojumu, bet – tieši pretēji – par līdzekli, kas nodrošina tiesības bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību.

Tādējādi tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētās Izglītības likuma normas atbilst Satversmes 112. pantam, tomēr vērš uzmanību uz to, ka Ministru kabinets joprojām nav izpildījis šā likuma 14. panta 45. punktā tam doto pilnvarojumu noteikt attālināto mācību organizēšanas un īstenošanas kārtību. Līdz ar to rodoties risks, ka attālinātās mācības var tikt īstenotas patvaļīgi, kaitējot izglītības procesa kvalitātei.

Jebkuri lēmumi, kas ietekmē izglītības pieejamību, esot vērtējami pēc tā, vai un kādā mērā tie nodrošina bērna tiesības uz kvalitatīvu izglītību. Šo tiesību nodrošināšana nevarot būt formāla – valstī ir jāapzina un jāizstrādā konkrētas izglītības standartu minimālās prasības, kas attiektos ne tikai uz izglītības saturu, bet arī uz izglītības iegūšanas vidi un citiem apstākļiem, kas ietekmē bērna pilnvērtīgu attīstību.

Lai vērtētu, kādā veidā attālinātais mācību process ir ietekmējis izglītības kvalitāti, tiesībsargs esot vērsies Izglītības ministrijā, Izglītības kvalitātes valsts dienestā un Valsts izglītības satura centrā. No minēto institūciju atbildēm secināms, ka attālinātās mācības ir ietekmējušas apgūstamā mācību satura apjomu, bērnu un ģimeņu labsajūtu, palielinājušas nevienlīdzību starp dažādu izglītības iestāžu izglītojamiem un izglītojamiem no sociālā riska ģimenēm. Turklāt esot ierobežotas iespējas atbilstoši novērtēt, cik lielā mērā attālinātās mācības ietekmējušas skolēnu zināšanas un prasmes, jo bērni pārbaudījumus kārtoja attālināti, bet valsts pārbaudījumi tika vai nu atcelti, vai arī to prasības tika būtiski samazinātas. Neesot būtiski palielinājies vai mainījies to bērnu skaits, kuri mācības pārtrauc, ir atstāti uz otru gadu vai arī neturpina vidējās izglītības ieguvī, tāpēc varot secināt, ka Covid-19 pandēmijas laikā izglītības process nav ticis pārtraukts. Tomēr Izglītības kvalitātes valsts dienesta vērtējums par to, ka mācības 1.–3. klasē attālināti nav iespējams īstenot tikpat kvalitatīvi kā klātienē un tāpēc tās primāri būtu saglabājamās klātienē, savukārt 4.–12. klasē būtu jāievieš rotācijas princips un individuālās vai grupu konsultācijas dažādu prasmju un ar tām saistīto tematu apguvei, liekot secināt, ka ar apstrīdētajām noteikumu normām ieviestie ierobežojumi, kas liedza vispār atjaunot mācības klātienē pēc ārkārtējās situācijas beigām, būtiski ierobežoja Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz vispārējo pamatizglītību un vispārējo vidējo izglītību.

Apstrīdētās noteikumu normas esot izdotas, ievērojot likumdevēja piešķirto pilnvarojumu un atbilstoši citām tiesību normām. Apstrīdētajās noteikumu normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Covid-19 infekcijas izplatību ierobežojšie pasākumi tiekot primāri īstenoti tālab, lai pasargātu pieaugušos, nevis bērnus, tomēr tas nenozīmē, ka ierobežojumi nav pieņemti arī bērnu interesēs. Bērni esot tā sabiedrības daļa, kura visvairāk atkarīga no pieaugušajiem, tāpat sabiedrības veselības

apdraudējums esot arī bērnu veselības un attīstības apdraudējums. Tādējādi savlaicīga un efektīva rīcība, kas vērsta uz valsts iedzīvotāju pasargāšanu no Covid-19 infekcijas, varot būt saskanīga ar bērna interesēm saņemt pienācīgu aprūpi, iegūt izglītību un augt drošā vidē.

Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību esot nozīmīgas cilvēka pamattiesības, it īpaši tas attiecoties uz bērna tiesībām un pienākumu iegūt pamatizglītību. Nosakot ierobežojumus Covid-19 infekcijas izplatības mazināšanai, esot rūpīgi jāvērtē šo ierobežojumu samērīgums ar bērna tiesībām uz izglītību un pamatizglītības obligātumu. Ar epidemioloģisko drošību saistītie lēmumi esot vērtējami kopsakarā ar daudziem apstākļiem, proti, ne tikai ar šo lēmumu iespējamo ietekmi uz Covid-19 infekcijas izplatību, bet arī ar citām sekām, kas skar bērnus un sabiedrību kopumā. Eiropas Savienības un starptautisko organizāciju pētījumos saistībā ar Covid-19 izplatību un izglītības pieejamību esot secināts, ka lēmums slēgt izglītības iestādes būtu jāpieņem kā pēdējais līdzeklis Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai, jo iespējamie ieguvumi, visticamāk, neatsvērīs negatīvo ietekmi uz bērnu fizisko un garīgo veselību, izglītības kvalitāti, kā arī plašāku ekonomisko ietekmi uz visu sabiedrību. Tāpēc Ministru kabinetam vajadzējis sniegt konkrētus un neapšaubāmus pierādījumus tam, ka konkrētais tiesību ierobežojums ir samērīgs ar leģitīmo mērķi, nevis vispārīgu apgalvojumu, ka tādējādi tiek aizsargāta sabiedrības veselība. Ministru kabinets šādus pierādījumus neesot sniedzis, nedz izdodot apstrīdētās noteikumu normas, nedz arī savā atbildes rakstā. Arī sniegtie statistikas dati neliecinot par to, ka attālināto mācību ieviešana būtu palīdzējusi samazināt Covid-19 infekcijas izplatību ne tikai vecuma grupā no septiņiem līdz 19 gadiem. Tas savukārt atbilstot starptautiskajos pētījumos izdarītajam secinājumam, ka izglītības iestāžu klātienē darbība būtiski nepalielina Covid-19 infekcijas izplatību, ja vien tiek ievēroti pienācīgie drošības pasākumi.

Tiesībsargs uzskata, ka Ministru kabinets nav vērtējis alternatīvus līdzekļus, kas mazāk ierobežotu personas pamattiesības, un nav pamatojis to, ka sabiedrības ieguvums ir lielāks nekā personas tiesībām noteiktais ierobežojums. Nevarot piekrist arī argumentam par augsto saslimstību ar Covid-19 skolotāju vidū, jo 2021. gada pavasarī pedagogiem jau bija pieejamas vakcīnas. Turklāt valdībai vajadzējis skaidrot, kādā veidā tā plāno novērst paredzamo kaitējumu, ko bērniem un sabiedrībai var radīt ilgstoša attālinātā mācīšanās. Latvija esot bijusi viena no tām valstīm, kuras attālināto mācību procesu īstenojušas visilgāk. Tādējādi apstrīdētajās noteikumu normās noteiktais pamattiesību ierobežojums neatbilstot samērīguma principam.

11. Pieaicinātā persona – Slimību profilakses un kontroles centrs – norāda, ka, analizējot epidemioloģiskos datus, var secināt:

attālināto mācību ieviešana ievērojami ietekmējusi Covid-19 infekcijas intensitāti bērniem un jauniešiem septiņu līdz 19 gadu vecuma grupā. Ja šāds ierobežojums netiktu noteikts, saslimstība ar Covid-19 skolas vecuma bērnu vidū, visticamāk, turpinātu strauji pieaugt, arī saslimstības pieaugums valstī kopumā būtu ievērojami augstāks un tas novestu pie veselības nozares pārslodzes, smago gadījumu skaita un mirstības pieauguma.

Skolu slēgšana esot bijis viens no galvenajiem pasākumiem, ko sākotnējā Covid-19 pandēmijas posmā īstenojušas gandrīz visas Eiropas Savienības un Eiropas Ekonomikas zonas valstis. Sākoties 2020./2021. mācību gadam, esot bijis vērojams straujš saslimstības intensitātes pieaugums sabiedrībā kopumā. Skolas vecuma bērnu un jauniešu vidū šī tendence bijusi vēl vairāk izteikta nekā vidēji sabiedrībā. Veicot Covid-19 gadījumu epidemioloģisko izmeklēšanu, esot noskaidrots, ka vairāk nekā pusei no saslimušajiem 7.–12. klases skolēniem inficēšanās bija saistīta ar izglītības iestādes apmeklējumu. Klātienē mācību laikā skolās esot konstatēti vairāki Covid-19 uzliesmojumi, par kādiem tika uzskatīti 60-170 saslimšanas gadījumi vienā iestādē, un 72 procenti no saslimušajiem bijuši skolēni, bet 28 procenti – skolu darbinieki. Pēc attālināto mācību ieviešanas uzliesmojumu skaits izglītības iestādēs ievērojami samazinājies un vecuma grupā no septiņiem līdz 19 gadiem saslimstības pieaugums bijis zemāks nekā kopējā populācijā valstī un citās vecuma grupās, turklāt tūlīt pēc ierobežojumu ieviešanas bijis konstatējams pat neliels saslimstības samazinājums.

Sākotnēji zinātnisko pierādījumu bijis maz un vispār zināšanas par skolu slēgšanas efektivitāti bijušas ierobežotas. Rodoties jauniem zinātniskiem pierādījumiem par skolu slēgšanas epidemioloģisko ietekmi, esot sākti arī pētījumi par skolu slēgšanas nelabvēlīgo sekundāro ietekmi. Pētījumi liecinot, ka proaktīva skolu slēgšana veicina nevienlīdzību un negatīvi ietekmē bērnu fizisko un garīgo veselību, izglītības kvalitāti, kā arī valsts ekonomisko izaugsmi un produktivitāti. Šie efekti esot ņemti vērā lēmumu pieņemšanas procesā, un skolu slēgšana izmantota kā pēdējais slimības izplatības kontroles līdzeklis. Arī Latvijā pēc 2021. gada septembra, kad saslimstība ar Covid-19 no jauna strauji palielinājās, skolas turpinājušas darbu klātienē. Tomēr skolu slēgšanai joprojām esot zināma ietekme elpceļu infekciju ierobežošanā, it īpaši tad, ja tā tiek īstenota kopā ar citiem fiziskās distancēšanās ierobežojumiem un kontaktu izsekošanu.

12. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Sabiedrības veselības un sociālās labklājības fakultātes Sabiedrības veselības un epidemioloģijas katedras vadītājs Dr. med. Ģirts Brīdis – norāda, ka no epidemioloģiskā viedokļa pēc ārkārtējās situācijas beigām 2021. gada 7. aprīlī bija pamats turpināt mācības attālināti. Ja tobrīd

notiktu pilnīga pāreja uz klātienes mācībām, saslimstības līmenis un uzliesmojumu risks būtu palielinājies.

Covid-19 infekcijas pārneses un tālākas izplatīšanās galvenais priekšnosacījums esot cilvēku kontaktēšanās. Skolas un pirmsskolas iestādes esot vide, kurā ir īpaši labvēlīgi apstākļi infekcijas izplatībai. Daudzu valstu un arī Latvijas pieredze liecinot, ka tieši skolas nereti ir jaunu saslimšanas uzliesmojumu un tālāka vispārējās saslimstības pieauguma sākuma vieta. Tādēļ esot bijis epidemioloģisks pamats maksimāli ierobežot bērnu un jauniešu saskarsmi izglītības iestādēs, savukārt klātienes izglītības pieļaušana būtu nozīmējusi apzinātu saslimstības riska palielināšanu. Ierobežojumi tiekot salāgoti ar iespējamiem zaudējumiem izglītības procesā, bērnu attīstībā un psihiskās labklājības jomā. Izglītības procesa organizēšana un norise klātienē vai neklātienē esot politisks lēmums, kura pieņemšanā jāievēro visi iespējamie ar slimību saistītie riski un citi zaudējumi.

Ārkārtējā situācija esot nevis epidemioloģisks, bet gan juridisks jēdziens, un tās noteikšana esot politisks un administratīvs riska vadības akts, kas vērsts uz konkrētu mērķu sasniegšanu konkrētā laikā, ņemot vērā visus iespējamus faktorus. Nepastāvot precīzi epidemioloģiski kritēriji ārkārtējās situācijas noteikšanai. Piemēram, viedokļa sniegšanas laikā, 2021. gada 6. oktobrī, epidemioloģiskais stāvoklis esot daudz sliktāks un draudošāks, nekā tas bija pavasarī, taču ārkārtējā situācija nav izsludināta. Tādējādi, īstenojot politisko lēmumu maksimāli saglabāt izglītības procesu klātienē, lai novērstu citus, galvenokārt izglītības kvalitātes zaudējumus, tiekot apzināti pieļauts epidemioloģiskais risks. Regulāra skolēnu testēšana attiecībā uz Covid-19 infekcijas ierosinātāja klātbūtni un prasība izglītības iestāžu darbiniekiem vakcinēties tikai daļēji un nepilnīgi mazinot epidemioloģiskos riskus. Neesot arī pierādāma Pieteikuma iesniedzēju veselības traucējumu cēloniskā saistība vienīgi vai vispār ar attālināto mācību procesu.

13. Pieaicinātās personas – Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes profesores *Dr. paed.* Linda Daniela un *Dr. psych.* Baiba Martinsone – norāda, ka ārkārtas attālinātais mācību process ir atstājis ietekmi uz izglītību un tās kvalitāti, taču šī ietekme nav radīta mērķtiecīgi.

Laikā, kad bija noteikts attālināts mācību process, esot ieviesti samērā daudzi tādi risinājumi, kas palīdzējuši pārvarēt radušās problēmas un nodrošinājuši atbalstu bērniem un skolotājiem. Piemēram, esot izveidots projekts "Tava klase", kura ietvaros filmētas mācību stundas, kas izmantojamas mācību procesā, kā arī veiktas izmaiņas normatīvajos aktos, definējot, kas ir attālināts mācību process, nosakot, ka tā ir klātienes mācību forma, un tādējādi nodrošinot to, ka arī attālinātas mācības tiek organizētas struktūrēti.

Izglītības kvalitātes krišanās esot vērojama visā pasaulē. Pasaules Bankas pētījumā esot secināts: lai arī kāda veida modelis tiek izmantots iespējamo situācijas attīstības scenāriju prognozēšanā, organizējot attālinātu mācīšanos, ir paredzams tas, ka pēc pandēmijas zaudējumi būs. Neraugoties uz jau paredzētajām izglītības kvalitātes problēmām, tomēr neesot pamata apgalvot, ka mācību procesa turpināšana attālināti tieši pēdējo pusotru mācību gada mēnesi būtu par iemeslu vispārējam izglītības kvalitātes kritumam. Nevarot arī pārliecināties par to, ka Pieteikuma iesniedzēju veselības problēmas radušās tieši šajā attālināto mācību posmā pēc ārkārtējās situācijas atcelšanas.

14. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Kristīne Jarinovska – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 112. pantam.

Tiesību uz izglītību jēga esot panākt, ka ikkatram ir reāla iespēja attīstīt un pilnveidot savu personību tā, lai varētu dzīvot pašcieņas pilnu dzīvi, kā arī kļūt par pilnvērtīgu sabiedrības locekli un apspriešanās demokrātijas veidotāju. Pamatizglītības ieguves formas brīvība esot saistāma ar šīs izglītības pakāpes obligātumu, kas esot daļa no vispāratzītām un Latvijas Republikai saistošām cilvēktiesību normām. Šo tiesību garantēšanai kalpojot Satversmes 112. pants. Pamatizglītības īstenošana klātienē – ar publisku vai valsts atzītu privātu izglītības institūciju starpniecību – kā izglītības ieguves pamatforma esot daļa no Rietumu pasaules kultūras tradīcijas, un tādējādi tiekot nodrošināts gan valsts noteiktais pamatzglītības minimums, gan arī indivīda socializācija. Savukārt citas izglītības ieguves formas esot elementi, kas nepieciešami, lai paplašinātu izglītības pieejamību, sasniedzamību, pieņemamību un pielāgošanās spēju. Valstij esot pienākums piedāvāt dažādus inovatīvus un izglītojamo interesēs balstītus risinājumus izglītības ieguvei. Izglītības ieguves formas ziņā šāds pienākums ietverot individualizētākus risinājumus izglītojamā tiesību un tiesisko interešu nodrošināšanai.

Mūsdienās tiesības uz bezmaksas izglītību vispār nozīmējot tiesības uz bezmaksas izglītību institūcijā. Turklāt visiem neatkarīgi no spējām un prasmēm vajagot būt pieejamai agrīnai profesionālajai ievirzei. Klātiene kā izglītības ieguves forma, kas tiek īstenota ar atbilstošu valsts un valsts atzītu privātu izglītības institūciju tīkla palīdzību, esot uzskatāma par atbilstošāko agrīnas profesionālās ievirzes pamatformu. Atšķirīga pamatzglītības ieguves forma esot nosakāma gadījumiem, kad izglītība netiek iegūta Izglītības likuma 4. pantā noteiktajā termiņā – līdz 18 gadiem. Proti, valstij esot jānodrošina tāda izglītības ieguves forma, kas ir derīga neatkarīgi no izglītojamo vecuma.

Lai gan vispārējā vidējā izglītība Latvijā nav obligāta, tā tomēr esot personības, sabiedrības un valsts izaugsmei nepieciešama izglītības

pakāpe. Vispārējās vidējās izglītības ieguve klātienē esot uzskatāma par pamatformu, ievērojot bezmaksas nosacījumu un to, cik liela nozīme vidējās izglītības mērķu sasniegšanā ir socializācijai. Tomēr šajā pakāpē, gatavojoties patstāvīgai dzīvei, esot svarīgas arī citas izglītības ieguves formas, piemēram, tālmācība un pašizglītība. Izglītības ieguves forma esot svarīga ne vien izglītības kvalitātes noteikšanai, bet šīs formas atbilstība formālajām kvalitātes prasībām esot arī nozīmīgs priekšnoteikums izglītības atzīšanai nacionālā, Eiropas Savienības un starptautiskā līmenī.

Tādējādi Satversmes 112. pantā noteiktās pamattiesības, proti, tiesības uz izglītību, ietverot izglītības ieguves formas brīvību. Ievērojot izglītības nozīmi personas, sabiedrības un apspriešanās demokrātijas attīstībā, kā arī nepieciešamību izglītības sistēmu organizēt atbilstoši Rietumu pasaules kultūras tradīcijām, tostarp nodrošināt bezmaksas izglītību, klātienes izglītība esot uzskatāma par izglītības ieguves pamatformu. Valsts aizsargājot ikviena tiesisko palāvību uz iespēju iegūt izglītību klātienē, savukārt izvēles brīvība par labu citai izglītības ieguves formai esot saistīta galvenokārt ar izglītojamā tiesību un tiesisko interešu nodrošināšanu. Tomēr arī gadījumos, kad izraudzīta cita izglītības ieguves forma, esot jānodrošina socializācija tādā apjomā, kas rada nepieciešamo stimulu personības tapšanai, kā arī sagatavo izglītojamu dzīvei un dalībai politiskajos procesos, tādējādi veidojot mūsdienīgu apspriešanās demokrātiju.

Valstij, atzīstot Covid-19 pandēmiju par tādu ārkārtēju sabiedrisko stāvokli, kas apdraud nācijas dzīvi, esot tiesības ierobežot tiesības uz izglītību, tostarp ierobežojot izglītības ieguves formas brīvību vai pilnībā atsakoties no šīs brīvības. Šādā situācijā valstij esot jāievēro Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 15. pantā noteiktā kārtība.

Jēdziens "klātiene" likumdevēja izpratnē vairs neietverot obligātu nepieciešamību fiziski atrasties izglītības iestādes ēkā vai citās noteiktās telpās, kur tiek īstenota izglītības programma. Termins "attālinātās mācības" esot ieviests bez atbilstoša pamatojuma – kā juridiska fikcija, lai gan neklātieni, gan tālmācību uzdotu par klātieni un tādējādi neievērotu tiesiskās sekas, kas var izrietēt no faktiskās izglītības ieguves formas. Likumdevēja rīcības brīvību, nosakot jēdzienu saturiskās aprises, esot ierobežota – to ierobežojot gan tiesību normas, gan juridiskā doktrīna, gan zinātnes nozares, ar ko saistāma likumdevēja jaunrade, gan atklātie jēdzieni un atklātos, nevis izdomātos jēdzienus apzīmējoši termini.

Saeima savā atbildes rakstā esot nepamatoti atsaukusies uz Apvienoto Nāciju Organizācijas Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 13 6 (b) apakšpunktu, jo tas primāri attiecoties uz tālmācību, nevis uz attālinātajām mācībām. Izglītības fiziska sasniedzamība gan nozīmējot arī izglītības sasniedzamību ar mūsdienu tehnoloģiju

palīdzību, tomēr esot jāņem vērā, ka tās rezultātā ne tiesiski, ne faktiski nedrīkst rasties diskriminācija un šādai sasniedzamībai jābūt ekonomiski iespējamai katram.

Ministru kabineta atbildes rakstā neesot norādes uz Konvencijas 15. panta trešajā daļā noteiktās argumentācijas esību. Neatbilstošu tiesisko regulējumu nevarot attaisnot ar epidemioloģiskiem argumentiem vairāk nekā pusotru gadu pēc tam, kad Covid-19 infekcijas izplatība sasniegusi pandēmijas līmeni.

Saeimas un Ministru kabineta atbildes rakstos neesot ietverts izraudzīto līdzekļu zinātniskais pamatojums, nedz arī konkrētas norādes uz šādu pamatojumu, lai gan atsevišķi pētījumi publicēti jau 2020. gadā. Par pamatojumu nevarot uzskatīt vārdkopu "epidemioloģiskā drošība" un citus vispārīgus apgalvojumus.

15. Pieaicinātā persona – bērnu un pusaudžu psihoterapijas speciālists Nils Konstantinovs – norāda, ka kopumā attālinātās mācības radīja papildu riska faktoros, kas varētu traucēt skolēnu attīstību un pastiprināt viņu psihoemocionālās grūtības. Tomēr attīstības psiholoģijā parasti neesot iespējams konstatēt tiešu kauzālu saikni starp vienu izolētu faktoru, piemēram, pāreju uz attālinātajām mācībām, un konkrētu attīstības iznākumu, piemēram, kādām psihopatoloģijas izpausmēm vai būtiski negatīvi ietekmētu attīstību. Tāpēc bez papildu izvērtējuma un psihodiagnostikas nevarot zinātniski pamatot to, ka ieviestie ierobežojumi būtu kādu bērnu ietekmējuši negatīvi vai pakļāvuši būtiskiem riskiem viņa attīstību.

Psihoemocionālie traucējumi vairumā gadījumu izpaužoties skolas vecuma bērniem un pusaudžiem, un tos ietekmējot daudzi faktori, tostarp psiholoģiskie, bioloģiskie, ekoloģiskie un sociālie. Savukārt šo traucējumu izpausmi konkrētajā bērņā nosakot bērna individuālie faktori, tādi kā temperaments un pieejamā atbalsta sistēma. Bērni ar psihoemocionālās veselības traucējumiem esot pakļauti ievērojami lielākam riskam, ka viņu attīstības rezultāti daudzās dzīves sfērās, piemēram, mācībās, darbā, attiecībās, varētu būt sliktāki nekā citiem.

Izglītības iestādei esot būtiska nozīme visos bērna attīstības aspektos, un šī nozīme īpaši iezīmējusies Covid-19 pandēmijas ierobežojumu kontekstā. Psihoemocionālās veselības traucējumu pieaugums skolas vecuma bērniem tiekot saistīts ar dažādiem faktoriem, tostarp skolas režīma un mācību formas izmaiņām. Lielākoties tiekot runāts par trauksmes un depresijas traucējumu skaita pieaugumu, kā arī apgrūtinātu spēju mācīties un apgūt mācību vielu.

Tomēr Eiropā un pasaulē veiktie pētījumi norādot uz dažādiem psihoemocionālās veselības iznākumiem, ko varot skaidrot ar ļoti dažādo

vispārējo un individuālo faktoru ietekmi uz psihopatoloģijas veidošanos. Psihoemocionālo traucējumu pieaugums skolas vecuma bērniem nebūt neesot tikai Covid-19 pandēmijas laikā konstatēts fenomens, jo dažādos pētījumos esot aprakstīts jau vismaz divdesmit gadu garumā. Katrā jaunajā paaudzē kopš 20. gadsimta sākuma psihoemocionālo traucējumu izplatība esot lielāka nekā iepriekšējā paaudzē. Tas tiekot skaidrots ar ekoloģiskajām un sabiedrības struktūras pārmaiņām, kā arī dzīvesveida pārmaiņām, kas risinās jauno tehnoloģiju ietekmē. Tādējādi Covid-19 pandēmijas laikā ieviesto ierobežojumu ietekme uz bērnu attīstību un veselību drīzāk esot vērtējama kā viens no vairākiem faktoriem, kuri pastiprināja sabiedrībā jau vairāku gadu desmitu laikā pastāvējušo tendenci un, iespējams, izteiktāk izpaudās tajās izglītības iestādēs, kurās jau pirms tam bija vairāk negatīvo faktoru vai kuras nespēja sniegt bērniem viņu psihoemocionālajām vajadzībām piemērotu atbalstu. Savukārt individuāla bērna līmenī noteikto ierobežojumu ietekme varētu būt ļoti dažāda – no negatīvas līdz pozitīvai.

Secinājumu daļa

16. Satversmes 112. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz izglītību. Valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību. Pamatizglītība ir obligāta."

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 112. panta pirmais teikums nosaka pamattiesības iegūt izglītību šo tiesību visplašākajā izpratnē un ir attiecināms uz visu līmeņu un veidu izglītības programmām (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 6. maija sprieduma lietā Nr. 2010-57-03 11.1. punktu*). Tāpat tiesības uz izglītību ietver sevī personas brīvību izvēlēties vispārējo izglītību iegūt ne vien valsts un pašvaldību, bet arī privātajās izglītības iestādēs (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu*).

Satversmes 112. pants paredz valsts pienākumu izveidot ikvienam izglītojamam pieejamu izglītības sistēmu. Izglītības sistēmai ir jāatbilst tādām pamatprasībām kā izglītības iespējas, pieejamība, pieņemamība un pielāgošanās. Izglītības iespējas nozīmē izglītojamo vajadzībām atbilstoša skaita izglītības iestāžu un izglītības programmu izveidošanu tādējādi, lai tiktu garantēta izglītības mērķu īstenošana. Izglītības pieejamība ir nodrošināma, radot vienlīdzīgas iespējas un novēršot šķēršļus, kas varētu rasties, izmantojot izglītības iespējas. Izglītības pieņemamība nodrošināma ar izglītības satura un metožu pielāgošanu izglītojamo vajadzībām, citstarp nosakot izglītības standartus un radot apstākļus radošai brīvībai attiecīgo izglītības mērķu sasniegšanā noteiktos izglītības posmos, kā arī paredzot vecāku līdzdalības iespējas. Izglītības pieņemamība ietver arī bērna tiesības uz brīvu dalību kultūras dzīvē, tiesības uz atpūtu, brīvo

laiku, kā arī drošus un veselīgus izglītošanās apstākļus. Savukārt izglītības pielāgošanās spēja nozīmē pastāvīgu izglītības sistēmas attīstību atbilstoši mainīgajām sabiedrības vajadzībām (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu*). Tādējādi Satversmes 112. pants ietver izglītojamā tiesības sagaidīt, ka tiesību normās ietvertie valsts pienākumi attiecībā uz izglītības sistēmu atbilst minētajiem kritērijiem (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 13. punktu*).

Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-07-01 16.2. punktu*). Satversmes tiesa jau ir norādījusi, ka Satversmes 112. pantā ietvertās tiesības uz izglītību pēc savas dabas sasaucas citstarp ar 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (turpmāk – Pakts) 13. pantu, Konvencijas Pirmā protokola 2. pantu un Bērnu tiesību konvencijas 28. pantu (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu*).

No Pakta 13. panta izriet, ka valsts bauda rīcības brīvību tiesību uz izglītību īstenošanā. Tiesību uz izglītību piemērošana ir atkarīga no katrā konkrētajā dalībvalstī pastāvošajiem apstākļiem (sk.: *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para 6*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa attiecībā uz Konvencijas Pirmā protokola 2. pantu atzinusi, ka tiesību uz izglītību tiesiskais regulējums var būt pakārtots sabiedrības vajadzībām un resursiem (sal. sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1968. gada 23. jūlija sprieduma lietā "Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium" v. Belgium*", pieteikumi Nr.1474/62, Nr. 1677/62, Nr. 1691/62, Nr. 1769/63, Nr. 1994/63, Nr. 2126/64, IB daļas 5. punktu un 1982. gada 25. februāra sprieduma lietā "Campbell and Cosans v. The United Kingdom", pieteikumi Nr. 7511/76 un Nr. 7743/76, 41. punktu). Vienlaikus, īstenojot rīcības brīvību attiecībā uz to, kādu izglītības sistēmu veidot, valstij ir pienākums ievērot tiesību uz izglītību iespēju, pieejamības, pielāgošanās un pieņemamības aspektus (sk.: *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para 6 (a),(b),(c),(d)*).

Tiesības uz izglītību attiecas uz piekļuvi noteiktā laikā pastāvošām izglītības iestādēm, taču šāda piekļuve ir tikai viens no tiesību uz izglītību aspektiem. Lai tiesības uz izglītību būtu efektīvas, ir nepieciešams, lai citstarp izglītojamai personai būtu iespēja gūt labumu no saņemtās izglītības (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1968. gada 23. jūlija sprieduma lietā*

"Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium" v *Belgium*", pieteikumi Nr. 474/62, Nr. 1677/62, Nr. 1691/62, Nr. 1769/63, Nr. 1994/63, Nr. 2126/64, IB daļas 3. un 4. punktu). Tāpat noteiktos gadījumos Konvencijas dalībvalstīm var būt pienākums veikt pasākumus, lai uzlabotu izglītības pieejamību un kvalitāti (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2010. gada 10. marta sprieduma lietā "Oršuš and Others v. Croatia"*, pieteikums Nr. 15766/03, 177. punktu). Savukārt saskaņā ar Bērnu tiesību konvencijas 28. panta pirmo daļu dalībvalstīm citstarp ir jāievieš obligāta bezmaksas pamatzglītība, jāveicina dažādu vidējās izglītības formu attīstība gan vispārējā, gan profesionālajā izglītībā, nodrošinot tās pieejamību visiem bērniem un veicot piemērotus pasākumus, piemēram, ieviešot bezmaksas izglītību un, ja nepieciešams, sniedzot finansiālu palīdzību.

Personai no Satversmes 112. panta tiešā veidā neizriet tiesības izvēlēties izglītības ieguves formas un metodes. Tomēr gadījumā, kad ir nodrošināma pieeja jau izveidotai valsts izglītības sistēmai, likumdevēja rīcības brīvība ir ierobežota ar apsvērumiem par sasniedzamajiem tiesību uz izglītību mērķiem. Proti, ja likumdevējs ir radījis izglītības sistēmu un konceptuāli izšķīries par konkrētām mācību organizatoriskajām formām – klātiene, neklātiene, tālmācība, pašizglītība, izglītība ģimenē – , šādi likumdevēja izvēles īstenošanai ir jāatbilst Satversmes 112. pantā ietvertajiem valsts pienākumiem un jānodrošina personu tiesības saņemt kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību.

Izglītības kvalitāti raksturo prasmes, vērtības, attieksmes un zināšanas, kas indivīdam dod iespēju dzīvot pilnvērtīgu un piepildītu dzīvi, pieņemt apzinātus un izsvērtus lēmumus, reaģēt uz izaicinājumiem un veiksmīgi iekļauties darba tirgū. Iekļaujoša izglītība nodrošina ikvienam iespēju sasniegt izglītības mērķus atbilstoši savām spējām. Tādējādi kvalitatīva un iekļaujoša izglītība sevi ietver arī vairākas funkcijas: pirmkārt, personības attīstības funkciju, kas vērsta uz personas iekšējās brīvības un neatkarības izpausmēm; otrkārt, iekļaušanās funkciju, kas sniedz personai iespēju integrēties sabiedrībā, pieņemot tās vērtības; treškārt, ekonomisko funkciju, kas ikvienam dod iespēju viņa iegūtās zināšanas, prasmes un attieksmes pielāgot sabiedrības ekonomiskajām vajadzībām.

Ilgspējīga izglītības sistēma ir viena no demokrātiskas tiesiskas valsts vērtībām. Izglītības sistēmai, no vienas puses, jābūt pietiekami stabīlai un, no otras, – jābūt spējīgai pilnveidoties, lai sasniegtu izglītības mērķus iespējami augstākā kvalitātē. Tāpat valstij, nodrošinot tiesības uz izglītību, ir jāspēj reaģēt uz dažāda veida izaicinājumiem. Piepildot sasniedzamos izglītības mērķus ar saturu, izglītības sistēmai ir jābūt pietiekami elastīgai, lai tā spētu reaģēt, citstarp arī uz Covid-19 pandēmijas radītajiem izaicinājumiem. Nodrošinot tiesības uz izglītību Covid-19 infekcijas

izplatīšanās apstākļos, valstij vienlaikus jā rūpējas arī par to, lai tā izpildītu savus no citām pamattiesību normām izrietošos pienākumus, citstarp Satversmes 111. pantā noteikto pienākumu aizsargāt cilvēku veselību. Ja pastāv būtisks un nopietns risks, kas apdraud sabiedrības veselību, tad valstij ir pienākums veikt saprātīgus un piemērotus pasākumus, lai aizsargātu personu pamattiesības un izglītības sistēmu pielāgotu šādai situācijai.

Dažādi ārkārtēji apstākļi, tādi kā Covid-19 pandēmija, ir izaicinājums valstij attiecībā uz pamattiesību nodrošināšanu. Pakta 13. pants attiecībā uz tiesībām uz izglītību noteic tā dalībvalstīm vairākus pienākumus, kas jāpilda neatkarīgi no valsts resursiem, iespējām un apstākļiem, tostarp: nodrošināt piekļuvi izglītības iestādei un mācību programmām ikvienam bez diskriminācijas; nodrošināt, ka piedāvātās izglītības programmas atbilst starptautiskajos līgumos par tiesībām uz izglītību noteiktajiem mērķiem, jo īpaši ievērojot cilvēktiesības; garantēt obligāto pamatzglītības ieguvu (*sk.: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para 57.*). Tādējādi šiem no tiesību uz izglītību izrietošajiem pienākumiem jābūt izpildītiem arī Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos, neatkarīgi no valsts iespējām, resursiem, epidemioloģiskās situācijas un citiem apstākļiem.

Līdz ar to Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību, citstarp ietver sevī valsts pienākumu veidot ilgtspējīgu izglītības sistēmu, kas ir spējīga pielāgoties mainīgiem apstākļiem, vienlaikus nodrošinot tiesības uz kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību.

17. Pieteikuma iesniedzēji lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmes 112. pantam.

17.1. Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punkts noteic, ka Covid-19 infekcijas izplatīšanās vai izplatīšanās draudu gadījumā Ministru kabinets epidemioloģiskās drošības nolūkos var noteikt izglītības procesa organizēšanas nosacījumus un kārtību, tai skaitā mācību procesa nodrošināšanai attālināti. Tādējādi ar apstrīdētajām Pārvaldības likuma normām likumdevējs ir pilnvarojis Ministru kabinetu citstarp izstrādāt nosacījumus mācību procesa organizēšanai attālināti. Līdz ar to Pārvaldības likumā Ministru kabinetam piešķirtais pilnvarojums attiecas uz laika periodu, kad Ministru kabinets valstī ir konstatējis augstu Covid-19 infekcijas izplatīšanos vai tās draudus.

Izglītības likums noteic valstī ieviestās izglītības sistēmas pamatprincipus, formu, organizēšanas un pārvaldības kārtību. Izglītības likuma 1. panta 1.¹ punkts paredz, ka attālinātās mācības ir klātienēs izglītības procesa daļa, kurā izglītojamie mācās, tai skaitā izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, fiziski neatrodoties vienā telpā

vai mācību vietā kopā ar pedagogu. Saskaņā ar Izglītības likuma 1. panta 12.⁴ punktu klātienes ir izglītības apguves forma, kurā izglītojamais izglītības saturu apgūst, apmeklējot izglītības iestādi, tai skaitā attālinātajās mācībās, atbilstoši izglītības iestādes īstenotajai izglītības programmai. Savukārt šā likuma 14. panta 45. punkts paredz, ka Ministru kabinets nosaka attālināto mācību organizēšanas un īstenošanas kārtību.

Tādējādi Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punktā lietotie jēdzieni "attālinātas mācības" un "klātienes" attiecināmi ne tikai uz laiku, kad ir spēkā Pārvaldības likuma tiesiskais regulējums, bet arī uz tiesisko situāciju pēc Covid-19 pandēmijas beigām. Savukārt Izglītības likuma 14. panta 45. punktā ietvertais pilnvarojums Ministru kabinetam izstrādāt kārtību, kādā izglītības iestādes var īstenot attālinātās mācības, attiecas uz izglītības procesa organizāciju pēc Covid-19 pandēmijas beigām.

17.2. Noteikumu Nr. 360 27.1.3. apakšpunkts noteica, kādos gadījumos izglītības iestādes, izņemot koledžas un augstskolas, īsteno izglītības procesu daļēji vai pilnībā attālināti. Atbilstoši Noteikumu Nr. 360 32.⁷ punkta 2. apakšpunktam no 2021. gada 7. aprīļa izglītības un sporta jomā tika pārtraukta mācību procesa norise klātienē visās izglītības iestādēs un nodrošinātas mācības attālināti, izņemot šajā apakšpunktā minētos gadījumus. Savukārt Noteikumu Nr. 360 32.⁷ punkta 3. apakšpunkts citstarp paredzēja, kādos gadījumos var organizēt izglītības procesu klātienē 1.–6. un 12. klasē, kā arī rotācijas kārtībā 7.–9. un 10.–11. klasē, nodrošinot epidemioloģiskās drošības prasības un veicot izglītības iestādē klātienē nodarbināto iknedēļas testēšanu.

Tādējādi Noteikumi Nr. 360 noteica kārtību, kādā Covid-19 infekcijas izplatīšanās vai izplatīšanās draudu apstākļos tika organizēta mācību procesa norise. Noteikumi Nr. 360 zaudēja spēku 2021. gada 11. oktobrī, kad to vietā spēkā stājās Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumi Nr. 662 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai".

17.3. Daļa no Pieteikuma iesniedzēju apstrīdētajām normām tika pieņemtas Covid-19 pandēmijas apkarošanas pasākumu ietvaros, lai pēc ārkārtējās situācijas beigām novērstu nekontrolētu Covid-19 infekcijas izplatību. Savukārt citas apstrīdētās normas paredz klātienē izglītības ieguves formas izmaiņas arī pēc Covid-19 pandēmijas beigām. Līdz ar to apstrīdētās normas regulē tiesiskās attiecības ne tikai Covid-19 pandēmijas apstākļos, bet noteic tiesisko regulējumu izglītības sistēmā arī pēc Covid-19 pandēmijas beigām.

No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējiem apstrīdētās normas tika piemērotas laika periodā no 2021. gada 7. aprīļa līdz 2020./2021. mācību gada beigām. Šajā laikā Pieteikuma iesniedzēji, ņemot

vērā valstī konstatēto Covid-19 infekcijas izplatības risku ieguva pamatizglītību un vispārējo vidējo izglītību tikai attālināti. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējiem apstrīdētās normas tika piemērotas Covid-19 infekcijas izplatības riska situācijā. Proti, apstrīdētās Pārvaldības likuma un Noteikumu Nr. 360 normas viņiem tika piemērotas kopsakarā ar apstrīdēto Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punktā noteikto tiesisko regulējumu.

Laikā, kad Pieteikuma iesniedzējiem tika piemērotas apstrīdētās normas, Ministru kabinets vēl nebija pieņēmis Izglītības likuma 14. panta 45. punktā paredzētos Ministru kabineta noteikumus. Šīs lietas izskatīšanas laikā vēl joprojām ir spēkā Covid-19 infekcijas izplatīšanās pārvaldībai pieņemtie normatīvie tiesību akti. Turklāt, lai gan lielākā daļa no iepriekš noteiktajiem ar epidemioloģisko drošību saistītajiem ierobežojumiem ir atcelti, valstī vēl aizvien turpinās saslimstība ar Covid-19 (*sk. informāciju Slimību un profilakses kontroles centra mājas lapā: <https://www.spkc.gov.lv/lv>*). Tādējādi apstrīdētais Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkts, ciktāl šīs tiesību normas attiecas uz izglītības procesa organizāciju pēc Covid-19 infekcijas izplatīšanās beigām, attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējiem nav tikušas piemērotas. Tāpat uz Pieteikuma iesniedzēju situāciju nav attiecināms Izglītības likuma 14. panta 45. punktā noteiktais pilnvarojums Ministru kabinetam, jo Pieteikuma iesniedzēji neatrodas šīs tiesību normas tvērumā.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punktu, Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punktu, kā arī Noteikumu Nr. 360 27.1.3. apakšpunktu, 32.⁷ punkta 2. apakšpunktu un 32.⁷ punkta 3. apakšpunktu, ciktāl šīs tiesību normas attiecas uz izglītības procesa organizāciju Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā. Savukārt attiecībā uz Izglītības likuma 14. panta 45. punktu tiesvedība lietā ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

18. Ja ir apstrīdēta vairāku dažāda juridiska spēka tiesību normu atbilstība Satversmei, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šo normu atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 14. punktu*).

Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkts ietver jēdzienu "attālinātas mācības" un "klātie" skaidrojumu. Savukārt apstrīdētā Pārvaldības likuma un Noteikumu Nr. 360 tiesiskā regulējuma ietvaros likumdevējs īstenoja tam piešķirtās tiesības Covid-19 infekcijas izplatīšanās vai izplatīšanās draudu gadījumā epidemioloģiskās drošības nolūkos noteikt izglītības procesa organizēšanas nosacījumus un kārtību, tai skaitā mācību procesa nodrošināšanai attālināti. Proti, minētās normas regulē vienu un to

pašu tiesību jautājumu – izglītības procesa organizēšanas kārtību Covid-19 infekcijas izplatīšanās vai izplatīšanās draudu gadījumā – un ir savstarpēji saistītas. Lai gan Noteikumi Nr. 360 zaudēja spēku 2021. gada 11. oktobrī, tie kopā ar Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punktu un Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punktu tika piemēroti Pieteikuma iesniedzējiem un viņi ir lūguši atzīt šīs normas par spēkā neesošām no 2021. gada 7. aprīļa.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punktu, Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punktu, kā arī Noteikumu Nr. 360 27.1.3. apakšpunktu, 32.⁷ punkta 2. apakšpunktu un 32.⁷ punkta 3. apakšpunktu, ciktāl šīs tiesību normas attiecas uz izglītības procesa organizāciju Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā, kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmes 112. pantam.

19. Ievērojot Satversmes 112. pantā ietvertā valsts pienākuma un Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punkta, Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkta, kā arī Noteikumu Nr. 360 27.1.3. apakšpunkta, 32.⁷ punkta 2. apakšpunkta un 32.⁷ punkta 3. apakšpunkta (turpmāk – apstrīdētais regulējums) saturu, lai izskatāmajā lietā izvērtētu apstrīdētā regulējuma satversmību, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai:

1) likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personu tiesības uz pamatzglītību un vispārējo vidējo izglītību Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā;

2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, tā, lai tie atbilstu izglītības iespēju, pieejamības, pielāgošanās un pieņemamības aspektiem.

20. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētais regulējums nav pieņemts pienācīgā kārtībā. Attiecībā uz katru no apstrīdētā regulējuma normām pieteikumā norādīti atšķirīgi argumenti, kas, pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, pamato šo normu neatbilstību labas likumdošanas principam.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību normas pieņemšanas kārtības ievērošana ir tiesību normas spēkā esības priekšnoteikums (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 24. septembra sprieduma lietā Nr. 2008-03-03 7.3. punktu*). Labas likumdošanas princips attiecināms uz ikviena normatīvā akta sagatavošanas un pieņemšanas procesu (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 24. punktu*). Taču Satversmes tiesa ir atzinusi arī to, ka tikai būtiski procedūras pārkāpumi ir pamats tam, lai atzītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 16. punktu*).

Tādējādi, lai izskatāmajā lietā noskaidrotu, vai likumdevējs ir veicis pasākumus tam no Satversmes 112. panta izrietošā pienākuma izpildei, Satversmes tiesai visupirms jāpārbauda, vai katra no apstrīdētā regulējuma normām ir pieņemta pienācīgā kārtībā, proti, atbilstoši labas likumdošanas principam.

20.1. Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka viņu rīcībā nav informācijas, kas norādītu uz to, ka Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkta pieņemšanā vai izsludināšanā būtu pārkāpta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktā kārtība. Tomēr viņi uzskata, ka Saeima, pieņemot šīs normas, nav uzklusījusi izglītojamo, viņu vecāku un nevalstisko organizāciju viedokļus, kā arī ir pieņēmusi šīs normas nepamatotā steigā, bez pilnvērtīgas diskusijas.

Saeima norāda, ka Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkta jēga esot tāda tiesiskā ietvara radīšana, kas ļautu pieņemt izsvērtus, efektīvus un konkrētai epidemioloģiskai situācijai atbilstošus lēmumus. Tāpēc šādos gadījumos esot pieļaujams tas, ka Saeimas komisiju sēdēs primāri tiek uzklusētas nozaru speciālistu izteiktās riska prognozes un sniegtie vērtējumi. Minētās tiesību normas esot vērstas uz skaidra tiesiskā ietvara radīšanu pēc ārkārtējās situācijas beigām, lai nodrošinātu personu pamattiesības strauji mainīgos apstākļos.

Izglītības likumā tā 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkts ir iekļauti ar 2020. gada 12. novembra likumu "Grozījumi Izglītības likumā", kas izskatīts steidzamības kārtībā divos lasījumos – attiecīgi 2020. gada 5. novembrī un 2020. gada 12. novembrī. Likumu izsludinājis Valsts prezidents 2020. gada 19. novembrī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 224, un tas stājies spēkā 2020. gada 20. novembrī.

Atbilstoši Satversmes 75. pantam un Saeimas kārtības rullja 92. pantam likumdevējs ir tiesīgs pats izdarīt lietderības apsvērumus par kāda likumprojekta izskatīšanu steidzamības kārtībā (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2014-12-01 16. punktu*).

No likumprojekta Nr. 847/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" izstrādes materiāliem izriet, ka likumdevēja lēmums virzīt šo likumprojektu kā steidzamu divos lasījumos ir pamatots ar to, ka Covid-19 pandēmijas apstākļos arī pēc ārkārtējās situācijas beigām izglītības iestādes ir spiestas turpināt īstenot attālinātās mācības. Likumprojekta anotācijā norādīts, ka, ņemot vērā Eiropas Savienības dalībvalstu praksi un Eiropas Komisijas publicētās vadlīnijas kombinētam mācību procesam, optimālais variants būtu izmantot attālinātās mācības kā klātienē izglītības ieguves formas sastāvdaļu, tomēr spēkā esošā Izglītības likuma redakcija šādu izglītības ieguves formu neparedzot (*sk. Saeimai 2020. gada 9. oktobrī iesniegtā likumprojekta Nr. 847/Lp13 "Grozījumi*

Izglītības likumā" anotāciju un Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2020. gada 10. novembra sēdes audioierakstu).

Labas likumdošanas princips negarantē konkrētu vienai personai vai personu grupai vēlamu rezultātu, tomēr tā ievērošana ikvienam dod pārliecību par to, ka attiecīgais jautājums ir demokrātiski apspriests, proti, dažādi viedokļi ir pausti un analizēti, un labākais iespējamais līdzsvars starp dažādām konfliktējošām tiesībām un interesēm ir ticis meklēts, ievērojot Satversmē ietvertās vērtības un vispārējos tiesību principus (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.1. punktu*).

No Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkta pieņemšanas procesa secināms, ka atbildīgajā komisijā tika uzklausi nevalstisko organizāciju un nozares pārstāvju viedokļi. Izskatot likumprojektu pirmajā un otrajā lasījumā, deputāti debatēja par apstrīdētajām Izglītības likuma normām (*sk. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2020. gada 10. novembra sēdes un 2020. gada 11. novembra sēdes audioierakstus*).

Satversmes tiesa norādījusi: pamatā tieši atbildīgā komisija ir tā, kas nodrošina, ka likumprojekts izskatīšanai Saeimas sēdē tiek sagatavots pilnvērtīgi (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.2. punktu*). Ieinteresēto personu līdzdalība normatīvā akta projekta izskatīšanas procesā var sekmēt objektīva lēmuma pieņemšanu un dažādu interešu līdzsvarošanu, tomēr likumdevējam konkrētas personu grupas viedoklis nav saistošs (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 18.1. punktu un 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 17.2. punktu*).

Lai gan likumprojekts Nr. 847/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" tika izskatīts steidzamības kārtībā, tomēr no tā izstrādes materiāliem gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs savus apsvērumus ir izdarījis, ievērojot Satversmē un Saeimas kārtības rullī nostiprinātos principus. Proti, likumprojekts izskatīts Saeimas un Saeimas komisiju sēdēs, nodrošinot tā apspriešanas iespēju un to, ka deputāti varēja izmantot savas runas, priekšlikumu iesniegšanas un balsošanas tiesības. Tāpat likumdošanas procesā tika iesaistītas arī ieinteresētās personas.

20.2. Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punkts neatbilst no Satversmes 1. panta izrietošajam varas dalīšanas principam un Satversmes 64. pantam. Likumdevējs pats neesot Pārvaldības likumā noregulējis vispārējās izglītības procesa organizēšanu attālināti laikā, kad Covid-19 infekcijas izplatīšanās riski ir augsti. Laikā, kad ārkārtējā situācija valstī nav izsludināta, neesot pieļaujams tas, ka Saeima sabiedrībai svarīgu jautājumu, turklāt tādu jautājumu, kas skar izglītojamo tiesības, noregulē pati, bet visa regulējuma izstrādāšanai pilnvaro Ministru kabinetu.

Saeima norāda, ka likumdevējs ir noregulējis sabiedrībai svarīgākās tiesiskās attiecības, kā arī izstrādājis skaidru tiesisko ietvaru, kurā izpildvara ir spējīga izstrādāt detalizētāku regulējumu un pieņemt konkrētajā epidemioloģiskajā situācijā nepieciešamos lēmumus. To apliecinot Pārvaldības likuma mērķis, šajā likumā nostiprinātie principi un kontroles mehānismi. Pārvaldības likumā Ministru kabinetam noteiktais pilnvarojums esot skaidrs un sevišķi nepieciešams strauji mainīgajos epidemioloģiskajos apstākļos. Būtiska nozīme esot Pārvaldības likuma normu izstrādes un darbības kontekstam – Covid-19 infekcijas izplatības apkarošanai (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 143. lp.*).

20.2.1. Atbilstoši Satversmes 64. pantam likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros. Tomēr, lai nodrošinātu efektīvāku valsts varas īstenošanu, ir pieļaujama atkāpe no prasības, ka likumdevējam visi jautājumi pilnībā jāizsver pašam. Šī efektivitāte tiek sasniegta, likumdevējam likumdošanas procesā izlemjot svarīgākos jautājumus, bet detalizētāku noteikumu un likuma ieviešanai dzīvē nepieciešamo tehnisko normu izstrādāšanai pilnvarojot Ministru kabinetu vai citas valsts institūcijas (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.1. punktu*). Likumdevējam ir skaidri jānorāda, kādus jautājumus un kādā veidā Ministru kabinets ir tiesīgs noregulēt (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 10. punktu*).

Lai izvērtētu izpildvaras izdoto normu atbilstību Satversmes 64. pantam, jāizvērtē, vai ir ievērota pilnvarošanas kārtība, proti, jānoskaidro pilnvarojošo normu saturs un mērķis, bet pēc tam jāpārbauda, vai Ministru kabinets, izdodot attiecīgās normas, ir ievērojis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 32.3. punktu*).

Likumprojekts Nr. 715/Lp13 "Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums" tika iesniegts Saeimai 2020. gada 29. maijā. Šo likumprojektu Saeima atzina par steidzamu un izskatīja divos lasījumos, attiecīgi 2020. gada 4. jūnijā un 2020. gada 5. jūnijā. Valsts prezidents likumu izsludināja 2020. gada 9. jūnijā oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 110A, un tas ir stājies spēkā 2020. gada 10. jūnijā.

Pārvaldības likums tika izstrādāts, ņemot vērā to, ka pēc ārkārtējās situācijas beigām epidemioloģiskās drošības nolūkā visus ierobežojumus, kas noteikti sakarā ar Covid-19 infekcijas izplatību, nebija iespējams atcelt. Personu tiesību īstenošanai bija nepieciešams noteikt papildu kritērijus un ierobežojošus nosacījumus uz ilgāku laika periodu, līdz tiks atrasts efektīvs medicīniskais risinājums Covid-19 infekcijas izplatības kontrolei (*sk. Saeimai 2020. gada 29. maijā iesniegtā likumprojekta Nr. 715/Lp13 "Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums" anotāciju*).

Tiesiskais ietvars šādam likumdevēja piešķirtam pilnvarojumam ir noteikts Pārvaldības likuma 1. pantā. Savukārt izpildvaras rīcības brīvība ir ierobežota ar Pārvaldības likuma 3. pantu, proti, privātpersonu tiesību ierobežojumus var noteikt vienīgi tad, ja sabiedrības drošības riskus saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību nav iespējams efektīvi novērst, piemērojot vispārējā tiesiskajā kārtībā noteiktos tiesiskos līdzekļus.

Pārvaldības likumā Ministru kabinetam dotais pilnvarojums paredz pienākumu izstrādāt ārkārtas rīcības mehānismus tikai gadījumos, kad tiek konstatēts augsts Covid-19 infekcijas izplatības risks. Tādējādi Pārvaldības likumā Ministru kabinetam dotais pilnvarojums neparedz tiesības noteikt jautājumus par vispārējās izglītības realizācijas formām vai metodēm tad, ja nav konstatējams Covid-19 infekcijas izplatības risks.

Pārvaldības likums un līdz ar to arī tajā ietvertais apstrīdētais regulējums ir terminēts laikā, proti, Pārvaldības likuma pārejas noteikumu 10. punkts paredz, ka šis likums ir spēkā tik ilgi, kamēr pastāv epidemioloģiskās drošības draudi saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību. Pārvaldības likums nosaka arī papildu parlamenta kontroles un regulāras informēšanas mehānismu. Proti, saskaņā ar Pārvaldības likuma pārejas noteikumu 10. punktu Ministru kabinets vismaz reizi trijos mēnešos sniedz Saeimai ziņojumu par epidemioloģiskās drošības draudiem saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību.

Tādējādi secināms, ka likumdevējs apstrīdētajā Pārvaldības likuma normā ir noteicis būtiskākos ar Covid-19 infekcijas izplatīšanās pārvaldību saistītos jautājumus, kā arī izveidojis skaidru tiesisko ietvaru, kurā iespējams noteikt nepieciešamos piesardzības pasākumus un nodrošināt personu tiesību aizsardzību.

20.2.2. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punkts neesot "likums" materiālā nozīmē, un šai sakarā atsaucas uz tiem pašiem argumentiem, kas izteikti attiecībā uz Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punktu saistībā ar ieinteresēto personu viedokļa neuzklausīšanu un diskusiju trūkumu.

Saeima norāda, ka Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punkts neparedz personu tiesību ierobežojumu un strauji mainīgajos Covid-19 izplatības apstākļos īpaši jāņem vērā piesardzības princips. Demokrātiskā tiesiskā valstī tas nozīmē, ka nav jāgaida līdz brīdim, kad reāls kaitējums jau ir faktiski radies. Pietiekot ar pamatotām aizdomām par šāda kaitējuma iespējamību, lai valsts jau laikus veiktu efektīvus un samērīgus pasākumus nolūkā nepieļaut kaitējuma iestāšanos. Ja pastāv būtisks un nopietns risks, kuram pakļauta personu veselība un labklājība, tad valstij esot pienākums veikt saprātīgus un piemērotus pasākumus, lai aizsargātu personu pamattiesības jau tad, kad negatīvās sekas vēl nav radušās. Proti, unikālā un neskaidrā situācijā likumdevējam esot tiesības pieņemt

lēmumus, kas ir, pirmkārt, balstīti uz saprātīgu pieņemumu un, otrkārt, vērsti uz pamattiesību aizsardzību. Tāpēc tādu padziļinātu diskusiju trūkums, kuras būtu būtiski aizkavējušas lēmuma pieņemšanu un tā efektivitāti, apstrīdētā regulējuma pieņemšanas laikā nevarot būt pamats šo normu atzīšanai par prettiesiskām.

Satversmes tiesa secina, ka nepieciešamība aizsargāt cilvēku veselību, vienlaikus izpildot Satversmes 112. pantā noteiktos pienākumus apstākļos, kad saglabājās augsts Covid-19 infekcijas izplatšanās risks, prasīja no likumdevēja neatliekamu rīcību. Attiecīgo likumprojektu bija sagatavojis un likumdevējam iesniedzis Ministru kabinets (*sk. Saeimai 2020. gada 29. maijā iesniegtā likumprojekta Nr. 715/Lp13 "Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums" anotāciju*). Saeimas deputātiem kā tautas priekšstāvjiem, citstarp pārstāvēt dažādas savu vēlētāju intereses, likumprojekta izstrādes laikā gan atbildīgajā komisijā, gan Saeimas sēdēs bija iespēja diskutēt par likumprojektu un iesniegt priekšlikumus. Lai gan ieinteresēto personu uzklaušīšana un papildu konsultācijas ar nozares speciālistiem būtu vēlamas, tomēr konkrētajā gadījumā šādu konsultāciju neesība pati par sevi nav uzskatāma par būtisku pārkāpumu Pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punkta pieņemšanā.

20.3. Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka, pieņemot Noteikumu Nr. 360 27.1.3. apakšpunktu, 32.⁷ punkta 2. apakšpunktu un 32.⁷ punkta 3. apakšpunktu, Ministru kabinets nav ievērojis tam likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma apjomu.

Ministru kabinets norādījis, ka tam ir noteikta plaša kompetence izglītības nozarē, jo tajā nepieciešams regulēt dažādus jautājumus, kas saistīti gan ar izglītības saturu, gan tās iegūšanas organizatorisko kārtību. Saskaņā ar Izglītības likuma 14. pantu Ministru kabinets esot pilnvarots noteikt vairāk nekā 40 dažādus ar izglītības organizāciju saistītus jautājumus (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 118. lp.*).

Noteikumu Nr. 360 27.1.3. apakšpunkts noteica, ka, iestājoties noteiktiem epidemioloģiskiem apstākļiem, izglītības procesu atbilstoši izglītības iestādes dibinātāja lēmumam un izglītības iestādē noteiktajai kārtībai daļēji vai pilnībā varēja īstenot attālināti. Tādējādi katra izglītības iestāde, ievērojot epidemioloģisko situāciju, varēja noteikt individuālus risinājumus konkrētās izglītības pakāpes mācību programmas realizācijai, pēc iespējas nodrošinot mācību procesa turpināšanu klātienē. Līdz ar to minētā norma bija vērsta uz reģionu principa nodrošināšanu un tās mērķis bija pēc iespējas nodrošināt tiesību uz izglītību pieeju, vienlaikus, ievērojot valstī noteiktos kritērijus attiecībā uz to, kādos gadījumos šāda rīcība ir iespējama.

Noteikumu Nr. 360 32.⁷ punkta 2. apakšpunktā bija noteikts, ka no 2021. gada 7. aprīļa izglītības un sporta jomā, ievērojot vairākas citas šo

noteikumu normas, ir pārtrauktas mācības klātienē visās izglītības iestādēs un nodrošināmas mācības attālināti. Tādējādi Noteikumu Nr. 360 32.⁷ punkta 2. apakšpunkts regulēja gadījumus, kad, iestājoties epidemioloģiskajiem riskiem, mācības klātienē organizēt nebija pieļaujams, ņemot vērā sabiedrības veselības interešu apdraudējumu. Savukārt Noteikumu Nr. 360 32.⁷ punkta 3. apakšpunkts noteica, kādā kārtībā un ar kādiem nosacījumiem, ievērojot epidemioloģiskās prasības, attiecīgajās izglītības pakāpēs izglītojamie varēja piedalīties mācībās klātienē, neievērojot šajos noteikumos noteiktās vispārējās prasības attiecībā uz pilnīgu klātienes mācību procesa aizliegumu. Tādējādi minētā tiesību norma paredzēja izņēmumus no vispārējās kārtības, kādā realizējamas attālinātās mācības.

Līdz ar to apstrīdētās Noteikumu Nr. 360 normas vispārīgi noteica principu, kādos gadījumos izglītības iestāde pāriet uz attālinātajām mācībām, kā arī noteica izņēmuma gadījumus, kad klātienes mācības izglītības iestādē ir saglabājamās. Apstrīdētajās Noteikumu Nr. 360 normās nav iekļauts tāds tiesiskais regulējums, kas paredzētu jaunu izglītības metožu, standartu vai mācību organizācijas formu ieviešanu. Ar šīm normām netika mainīta pati izglītības sistēma. Proti, Noteikumos Nr. 360 ir precīzi noteikti tie gadījumi, kad izglītības iestādēm ir pienākums pāriet uz attālināto mācību formu.

Tādējādi, izdodot Noteikumu Nr. 360 27.1.3. apakšpunktu, 32.⁷ punkta 2. apakšpunktu un 32.⁷ punkta 3. apakšpunktu, Ministru kabinets ir ievērojis tam likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma apjomu.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums, ciktāl tas attiecas uz izglītības procesa organizāciju Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā, ir pieņemts pienācīgā kārtībā.

21. Lai noskaidrotu, vai likumdevējs ir veicis pasākumus personu tiesību uz pamatizglītību un vispārējo vidējo izglītību nodrošināšanai Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā, jāaplūko jau pirms Covid-19 pandēmijas izveidotā izglītības sistēma un jāpārbauda, kā likumdevējs ir rīkojies, lai šo sistēmu pielāgotu Covid-19 izplatīšanās apstākļiem.

21.1. Izglītības ieguves formas – klātie, neklātie, tālmācība, pašizglītība un izglītība ģimenē – ir regulētas Izglītības likuma 8. panta pirmajā daļā. Izglītības likuma 8. panta otrā daļa noteic, ka izglītības iestāde ir tiesīga īstenot izglītības programmu apguvi klātienē, neklātienē, kā arī tālmācības formā. Pirmsskolas izglītības programmas īsteno klātienē formā. Vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības programmas īsteno neklātienē un tālmācības formā, ievērojot Ministru kabineta noteiktos vispārējās izglītības programmas īstenošanas kritērijus un kārtību.

Izglītības likuma 8. panta pirmajā daļā noteiktā klātienē izglītības ieguves forma ir balstīta uz pedagoga un izglītojamā individuālā darba un

kontaktstundu klasē proporciju. Klātienes izglītības forma atšķirībā no neklātienes un tālmācības formām paredz izglītības programmas īstenošanu un mācību organizēšanu izglītības iestādē kontaktstundu veidā ciešā sadarbībā ar pedagogu. Savukārt neklātene un tālmācība kā izglītības ieguves formas ir veidotas, balstoties uz principu, ka izglītojamais lielāko daļu mācību programmas apgūst patstāvīgi, bet kontaktstundas izglītības iestādē tiek organizētas kā konsultācijas, lai izglītojamam sniegtu atbalstu mācību procesā un palīdzētu sagatavoties pārbaudes darbiem.

Izglītības sistēmā izglītības ieguves formas ir nošķirtas. Piemēram, Ministru kabineta 2018. gada 27. novembra noteikumu Nr. 747 "Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem" 4. punktā noteikts, ka pamatizglītības ieguvu var organizēt klātienes, neklātienes un tālmācības formā. Savukārt Ministru kabineta 2013. gada 21. maija noteikumos Nr. 281 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem" (*zaudēja spēku 2020. gada 1. septembrī*) 31.1. apakšpunktā bija noteikts, ka atbilstoši Latvijas izglītības klasifikācijai izglītības ieguvei klātienes formā tiek realizēta vispārējās vidējās izglītības vispārīzglītojošā virziena programma, vispārējās vidējās izglītības humanitārā un sociālā virziena programma, vispārējās vidējās izglītības matemātikas, dabaszinību un tehnikas virziena programma un vispārējās vidējās izglītības profesionālā virziena programma.

Savukārt Ministru kabineta 2019. gada 3. septembra noteikumi Nr. 416 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem", ar kuriem aizstāti spēku zaudējušie Ministru kabineta 2013. gada 21. maija noteikumi Nr. 281 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem", 12.1. apakšpunkts noteic, ka izglītības programmu īsteno 3360-3780 mācību stundās klātienes formā un 1890-2205 mācību stundās neklātienes vai tālmācības formā.

Tādējādi izglītības programmas neklātienes un tālmācības formās iespējams īstenot, ievērojot Ministru kabineta noteiktos kritērijus un kārtību, kas būtiski atšķiras no izglītības ieguves formai – klātene – noteiktajām prasībām un metodiskajiem paņēmieniem attiecīgā mācību satura apguvei, tai skaitā izmantojamo mācību līdzekļu izvēlei.

21.2. Attiecīgās izglītības pakāpes mācību priekšmetu apguves nosacījumi un kritēriji ir aprakstīti mācību priekšmetu programmās. Ar Izglītības likuma 14. panta 19. punktu likumdevējs ir pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt valsts izglītības standartus un izstrādāt izglītības programmu paraugus. Mācību priekšmeta programmā ir aprakstīti mācību priekšmeta mērķi un uzdevumi, obligātais saturs, satura apguves secība un

apguvei paredzēto mācību stundu laiks, sasniegumu vērtēšanas formas un metodiskie paņēmieni, kā arī satura apguvei izmantojamie mācību līdzekļi un metodes.

Tādējādi valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvaros jebkura no izglītības ieguves formām ir saistīta ar izstrādāto izglītības programmu un tās saturs ir ietverts Ministru kabineta noteikumos.

21.3. Ar 2018. gada 21. jūnija likumu "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā", kas stājās spēkā 2018. gada 18. jūlijā, tika uzsākta pakāpeniska uz kompetenču pieeju balstīta izglītības satura ieviešana. Kompetenču attīstības veicināšana izglītībā ir viens no mērķiem, uz ko vērsta iecere izveidot tādu Eiropas izglītības telpu, kurā varētu pilnībā izmantot izglītības un kultūras sniegto potenciālu nodarbinātības, sociālā taisnīguma un aktīva pilsoniskuma veicināšanā (*sk. Eiropas Komisijas paziņojumu "Eiropas identitātes stiprināšana ar izglītību un kultūru", 14.11.2017., COM(2017)673 final*). Ar minētajiem grozījumiem Vispārējās izglītības likumā tika ietverts jēdziena "mācību organizācijas forma" skaidrojums, proti, tas nozīmē noteiktā kārtībā notiekošu pedagoga un izglītojamā sadarbību, kas reglamentē pedagoga un izglītojamā kopīgo darbību un ir īstenojama kā mācību stunda, rotaļnodarbība, praktikums, spēle, rotaļa, nodarbība dabā vai mācību ekskursija (*sk. Vispārējās izglītības likuma 1. panta otrās daļas 4.² punktu*). Likumprojekta anotācijā šis jēdziens skaidrots kā mācību organizācijas forma, kas pieļauj mācību norisi visdažādākajās vietās – skolā, bibliotēkā, muzejā, uzņēmumā, mežā, izmantojot daudzveidīgas mācību darba metodes, ne tikai 40 minūšu mācību stundu. Atbilstoši pārejas noteikumu 27. punktam šā likuma 1. panta otrās daļas 4.² punkts stājas spēkā 2020. gada 1. septembrī.

Tādējādi likumdevējs paredzēja plašākas iespējas organizēt mācību procesu, dažādojot mācību organizācijas formas, tomēr attālinātās mācības sākotnēji nebija definētas kā viena no mācību organizācijas formām.

Līdz ar to likumdevēja izveidotā izglītības sistēma pirms Covid-19 infekcijas izplatīšanās paredzēja klātienes mācības kā vienu no mācību organizācijas formām bez tāda elementa kā attālinātās mācības.

21.4. Covid-19 infekcijas uzliesmojumam sasniedzot pandēmijas līmeni pasaulē, valstis saskārās ar dažāda veida grūtībām un bija spiestas pielāgoties, lai arī pandēmijas apstākļos pēc iespējas garantētu valsts pienākumu un funkciju īstenošanu, kā arī personu tiesību un likumisko interešu aizsardzību.

Arī Latvijā, lai ierobežotu saslimšanu ar Covid-19 izraisošā vīrusa izplatību, vairākkārt tika izsludināta ārkārtējā situācija un noteikts īpašs Covid-19 pandēmijas laika tiesiskais regulējums. Citstarp ārkārtējā situācija ar Ministru kabineta 2020. gada 6. novembra rīkojuma Nr. 655

"Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu" 1. punktu tika izsludināta no 2020. gada 9. novembra līdz 2021. gada 6. aprīlim.

Attālinātās mācības izglītības sistēmā tika ieviestas Covid-19 infekcijas apkarošanas pasākumu ietvaros ar mērķi nodrošināt izglītojamiem iespējas turpināt izglītības programmu apguvi, ierobežot infekcijas izplatīšanos un tādā veidā aizsargāt cilvēku veselību. Ņemot vērā infekcijas straujo izplatību, klātienes mācību procesa pārtraukšana bija daļa no kompleksu pasākumu kopuma valsts vispārējās aizsardzības plāna ietvaros. Klātienes mācības tika papildinātas ar vēl vienu elementu – attālinātajām mācībām. Reaģējot uz Covid-19 pandēmijas izplatību, arī citas pasaules valstis ieviesa attālināto mācību modeli un izstrādāja krīzes risinājumus mācību procesa nepārtrauktības nodrošināšanai izglītojamiem dažādos vecumposmos un ar dažādām iespējām (sk.: *OECD, Lessons for Education from COVID-19: A Policy Maker's Handbook for More Resilient Systems, 15 December 2020, pieejams: <https://www.oecd.org/>*).

Pieaicinātā persona Prof. Dr. med. Ģirts Briģis norāda, ka Covid-19 infekcijas pārneses un tālākas izplatīšanās galvenais priekšnosacījums ir cilvēku kontaktēšanās. Izglītības iestādes esot vide, kurā ir īpaši labvēlīgi apstākļi infekcijas izplatībai. Daudzu valstu un arī Latvijas pieredze liecinot, ka tieši izglītības iestādes ir jaunu saslimšanas uzliesmojumu un tālāku vispārējās saslimstības pieauguma sākuma vieta. Tādēļ esot epidemioloģisks pamats maksimāli ierobežot bērnu un jauniešu saskarsmi izglītības iestādēs. No epidemioloģijas viedokļa klātienes izglītības pieļaušana nozīmētu apzinātu saslimstības riska palielināšanu, tāpēc esot bijis pamats turpināt mācības attālināti (sk. *lietas materiālu 2. sēj. 25. lp.*).

Ārkārtējās situācijas apstākļos īstenoto attālināto mācību ietvaros joprojām saglabājās pedagoga un izglītojamo kontaktēšanās mācību satura apguvē, atgriezeniskās saites nodrošināšana ar izglītojamo un pedagoga atbildība par izraudzītajām metodēm mācību procesa organizēšanā. Arī Pieteikuma iesniedzēji neapstrīd attālināto mācību ieviešanas nepieciešamību ārkārtējās situācijas laikā.

Tomēr tas vien, ka valstī nav izsludināta ārkārtējā situācija, vēl nenozīmē, ka vairs nepastāvētu tādi būtiski draudi personu veselībai un labklājībai, kuru novēršanai ir nepieciešama steidzama valsts rīcība. Covid-19 pandēmijas radītajiem apstākļiem ir raksturīga nenoteiktība un salīdzinoši straujas pārmaiņas (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 24.3. punktu*). Tādēļ pēc ārkārtējās situācijas beigām ar apstrīdēto Pārvaldības likuma normu Ministru kabinetam tika piešķirts pilnvarojums Covid-19 infekcijas izplatīšanās vai izplatīšanās draudu gadījumā epidemioloģiskās drošības nolūkos noteikt izglītības procesa organizēšanas nosacījumus un kārtību, tai skaitā mācību procesa nodrošināšanai attālināti. Likumprojekta

anotācijā norādīts, ka nav iespējams prognozēt turpmākos Covid-19 infekcijas izplatīšanās riskus, tādējādi tiesiskās stabilitātes un sabiedrības drošības nolūkā nepieciešams izstrādāt likuma līmeņa tiesību aktu, kas pēc ārkārtējās situācijas beigām noregulētu privātpersonu tiesību un institūciju kompetences un darbības jautājumus. Epidemioloģiskās drošības nolūkā visus ierobežojumus, kas noteikti sakarā ar Covid-19 infekcijas izplatību, nav iespējams atcelt līdz ar ārkārtējās situācijas beigām. Tāpēc personu tiesību īstenošanai būs nepieciešams noteikt papildu kritērijus un ierobežojošus nosacījumus uz ilgāku laika periodu, līdz tiks atrasts efektīvs medicīniskais risinājums pandēmijas kontrolei (*sk. Saeimai 2020. gada 29. maijā iesniegtā likumprojekta Nr. 715/Lp13 "Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums" anotāciju*).

Saeima norāda, ka apstrīdētā Pārvaldības likuma norma ir vērsta uz skaidra tiesiskā regulējuma radīšanu pēc ārkārtējās situācijas beigām, lai nodrošinātu personu pamattiesības strauji mainīgos apstākļos. Attālinātās mācības tika atzītas par vienu no veidiem, kā Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos nodrošināt personām piekļuvi izglītībai un aizsargāt personu tiesības uz drošību un veselību (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 142. lp.*).

Arī no publiski pieejamās statistikas par Covid-19 izplatību Latvijā 2021. gadā izriet, ka, piemēram, laikā no 2021. gada 5. aprīļa līdz 11. aprīlim tika veikts 96 251 Covid-19 tests un konstatēta 3503 inficēta persona, laikā 2021. gada 12. aprīļa līdz 18. aprīlim veikti 96 358 Covid-19 testi un konstatētas 3726 inficētas personas, savukārt laikā no 2021. gada 10. maija līdz 16. maijam veikti 90 049 Covid-19 testi un konstatēta 4051 inficēta persona (*sk. Covid-19 valsts oficiālo mājas lapu. Pieejama: <https://covid19.gov.lv/>*). Proti, arī pēc ārkārtējās situācijas atcelšanas 2021. gada pavasarī attiecīgās saslimstības rādītāji joprojām bija augsti.

Tādējādi pastāvēja objektīvi iemesli, kas prasīja saglabāt daļu no ierobežojošajiem pasākumiem, nolūkā turpināt nodrošināt tiesības uz izglītību, vienlaikus neapdraudot sabiedrības veselību. Lai nodrošinātu izglītības iestāžu darbības nepārtrauktību arī pēc ārkārtējās situācijas beigām, Ministru kabinetam tika dotas pilnvaras Covid-19 infekcijas izplatīšanās gadījumā regulēt izglītības procesa organizēšanas nosacījumus un kārtību. Tāpēc nav pamatots Pieteikuma iesniedzēju arguments, ka attālināto mācību īstenošana būtu pieļaujama vienīgi valstī izsludinātās ārkārtējās situācijas laikā.

21.5. Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punkta mērķis bija izskaidrot jēdzienus "attālinātas mācības" un "klātie". Par likumprojekta virzību atbildīgajā komisijā uzmanība tika vērsta uz atšķirīgu izglītības iestāžu praksi gadījumos, kad tiek īstenots attālinātais mācību process, un tika uzsvērts tas, ka dažās izglītības iestādēs attālinātā mācību procesa

metodikā tiek izmantoti tālmācības elementi, tāpēc likumdevējam esot pienākums nekavējoties definēt attālinātās mācības kā klātienē izglītības procesa daļu. Savukārt likumprojekta anotācijā norādīts: ņemot vērā apstākli, ka epidemioloģiskās drošības pasākumu ietvaros izglītības iestādēm jānodrošina mācības daļēji vai pilnībā attālināti, kas citstarp neizslēdz izglītības iestādes klātienē apmeklējumu, attālinātās mācības nav definējama kā atsevišķa izglītības ieguves forma, bet gan kā klātienē izglītības ieguves formas sastāvdaļa (*sk. Saeimā 2020. gada 9. oktobrī iesniegtā likumprojekta Nr. 847/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" anotāciju un Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2020. gada 11. novembra sēdes audioierakstu*).

Tādējādi ar Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punktu likumdevējs nodrošināja tiesisko ietvaru attālinātā mācību procesa īstenošanai Covid-19 pandēmijas laikā.

21.6. Savukārt ar apstrīdētajām Noteikumu Nr. 360 normām tika nostiprināts reģionu princips izglītības programmu īstenošanai klātienē, nosakot, ka to pašvaldību administratīvajās teritorijās, kurās 14 dienu kumulatīvais Covid-19 gadījumu skaits uz 100 000 iedzīvotāju konkrētā pilsētā vai novadā, kur atrodas izglītības iestāde, to pieļauj, iespējams klātienē īstenot mācību procesu 1.–6. klasē un 12. klasē, kā arī, izglītības iestādes dibinātājam izvērtējot iespējas ievērot epidemioloģiskās drošības prasības, – rotācijas kārtībā 7.–11. klasē (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 123.–124. lp.*). Tādējādi reģionu principa ieviešana Noteikumos Nr. 360 bija pamats klātienē mācību pakāpeniskai atsākšanai, izvairoties no Covid-19 infekcijas nekontrolētas izplatīšanās riska.

Izglītības likumā sniegtais attālināto mācību jēdziena skaidrojums un Pārvaldības likumā ietvertais pilnvarojums Ministru kabinetam izstrādāt kārtību attālināto mācību īstenošanai bija mehānisms, kā arī turpmāk Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos tiesiski nodrošināt piekļuvi izglītības sistēmai un noteiktām izglītības programmām. Savukārt apstrīdētās Noteikumu Nr. 360 normas regulēja gadījumus, kad, Covid-19 infekcijas izplatīšanās riskam paaugstinoties, izglītības iestādēm jāpāriet uz attālinātajām mācībām. Tādējādi apstrīdētais regulējums nav vērsts uz valstī noteiktās klātienē mācību organizācijas formas maiņu pēc būtības.

Likumdevējam arī pēc ārkārtējās situācijas beigām bija jānodrošina tiesības uz veselību aizsardzību. Īstenojot attālinātās mācības kā daļu no klātienē mācību formas, likumdevējs nodrošināja tiesības uz izglītību laikā, kad Covid-19 infekcija turpināja strauji izplatīties un personu pulcēšanās varēja radīt infekcijas nekontrolētas izplatības riskus. Tādējādi likumdevējs, pieņemot apstrīdēto regulējumu un nosakot gadījumus, kad ir izmantojamas attālinātās mācības kā klātienē izglītības ieguves forma, ir centies pielāgot jau izveidoto izglītības sistēmu

pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības līmenī vēl nebijušiem ārējiem apstākļiem – Covid-19 infekcijas izplatībai.

Līdz ar to likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personu tiesības uz pamatizglītību un vispārējo vidējo izglītību Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā.

22. Pieteikuma iesniedzēji norāda uz vairākām problēmām attālināto mācību īstenošanā, ko, viņuprāt, izraisījis apstrīdētais regulējums, – esot negatīvi ietekmētas izglītības iespējas un pieejamība, tāpat ciešot arī izglītības kvalitāte. Satversmes tiesa izvērtēs minētos argumentus atsevišķi attiecībā uz katru no tiesību uz izglītību aspektiem, noskaidrojot, vai pasākumus personu tiesību uz pamatizglītību un vispārējo vidējo izglītību nodrošināšanai Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā likumdevējs ir veicis pienācīgi.

No Satversmes 112. panta izriet valsts pienākums respektēt, aizsargāt un īstenot tiesību uz izglītību tvērumā nostiprinātos izglītības iespēju, pieejamības, pieņemamības un pielāgošanās aspektus. Tiesību uz izglītību mērķu sasniegšanā valsts bauda rīcības brīvību attiecībā uz to, cik ilgā laika periodā, ar kādām metodēm un kādiem valstij pieejamiem resursiem šie mērķi tiks sasniegti. Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā valstij bija jārīkojas nekavējoties, lai pielāgotu izglītības sistēmu jaunajiem apstākļiem. Tādējādi valsts pienākumi tiesību uz izglītību mērķu sasniegšanā konkrētajā lietā ir aplūkojami, ņemot vērā valstī ieviestos epidemioloģiskās drošības noteikumus.

22.1. Izglītības iespējas ietver to, ka izglītības iestādēm un mācību programmām jābūt pietiekamā daudzumā un valstij jānodrošina to praktiska īstenošana, kas citstarp paredz pienākumu nodrošināt atbilstošas telpas, mācību materiālus un pedagogus (*sk.: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para 6 (a)*).

Pakta 13. panta komentārā skaidrots, ka izglītības iespējas var nodrošināt, citstarp izmantojot mūsdienu tehnoloģijas (*sk.: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para 6 (a), (b) (ii)*). Tas nozīmē, ka Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos pieeja izglītības iestādēm un mācību programmām varēja tikt nodrošināta, izmantojot elektroniskos resursus un interaktīvas mācību platformas.

Covid-19 pandēmijas ietekmē faktiski visās pasaules valstīs izglītības iestādes uz noteiktu laiku bija slēgtas (*sk. OECD pētījumu "Education at a Glance 2021". Pieejams: <https://www.oecd.org/>*). Latvijā arī pēc ārkārtējās

situācijas joprojām saglabājās augsts Covid-19 infekcijas izplatīšanās risks, tāpēc daudzās izglītības iestādēs attālinātās mācības tika īstenotas kā daļa no klātienes mācību formas.

Ārkārtējās situācijas laikā izglītības iestādes bija spiestas pilnībā mainīt un pārkārtot klātienes izglītības procesu un mācību metodes, īpaši pievērsoties attālinātā mācību procesa pilnveidei. Ievērojot valstī ieviestos epidemioloģiskās drošības noteikumus, tostarp pulcēšanās ierobežojumus, tika veiktas izmaiņas mācību programmās, mācību gada organizācijā un pilnveidotas pedagogu digitālās prasmes. Tai skaitā tikmēr, kamēr izglītības iestādēs tika īstenota pilnīga vai daļēja pāreja uz attālinātajām mācībām, pedagogi pielāgoja apgūstamo mācību saturu atbilstoši izglītojamo iespējām (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 29. lp.*).

Lai nodrošinātu attālinātajām mācībām nepieciešamos mācību līdzekļus, interaktīvas mācību platformas un elektroniskos resursus, kas ietvertu izglītības programmas īstenošanai nepieciešamo saturu un tā aktīvas apguves iespējas, Ministru kabinets paredzēja finansējuma pārdali 7,4 miljonu *euro* apmērā digitālu mācību resursu komplektu veidošanai, metodiskam un tehniskam atbalstam izglītības iestādēm digitālā risinājuma ieviešanā, mācību resursu krātuves pilnveidei un aprobācijai, kā arī digitālo materiālu veidošanai. Papildus tika pārdalīts finansējums specifiskam atbalsta mērķim – uzlabot elektroniskās sakaru infrastruktūras pieejamību lauku teritorijās. Tāpat valsts budžeta finansējums tika piešķirts pasākuma "Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju risinājumu modernizēšana vispārējās vidējās izglītības iestādēm mācību procesa nodrošināšanai" īstenošanai, nodrošinot informācijas un komunikāciju tehnoloģiju risinājumu iegādi izglītības iestādēm 2020. gadā (*sk. Ministru kabineta 2015. gada 24. novembra noteikumus Nr. 670 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 8.3.1. specifiskā atbalsta mērķa "Attīstīt kompetenču pieejā balstītu vispārējās izglītības saturu" 8.3.1.1. pasākumu "Kompetenču pieejā balstīta vispārējās izglītības satura aprobācija un ieviešana"*).

Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā tika īstenots arī projekts "Tava klase" – videonodarbības 1.–6., kā arī 9. un 12. klašu izglītojamiem (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 66. lp.*). Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātajos metodiskajos ieteikumos vispārējās un profesionālās izglītības iestādēm tika uzsvērtā izglītības iestāžu rīcības brīvība, lemjot par mācību procesa īstenošanai atbilstošākā modeļa izvēli. Tika sniegti arī ieteikumi, kā turpināt mācību procesa īstenošanu izglītojamiem, kuri atrodas pašizolācijā vai mājas karantīnā, kā sagatavoties mācību procesa īstenošanas modeļu maiņai atbilstoši strauji mainīgajai situācijai, kā arī informēt un iegūt atgriezenisko saiti no izglītojamiem un vecākiem (*sk. <https://www.skola2030.lv/attalinata-macisanas/vadlinijas>*).

Tāpat 2020. gadā projekta *Skola 2030* ietvaros sadarbībā ar Valsts izglītības satura centru tika izstrādātas vadlīnijas attālinātām mācībām, kurās citstarp tika sniegti ieteikumi mācību procesa nodrošināšanai dažādos vecumposmos un mācību darba organizācijai izglītības iestāžu vadībai, mācību un nodarbību plānošanai pedagogiem, kā arī informācija par digitālajiem rīkiem mācību procesa nodrošināšanai (sk.: <https://www.skola2030.lv/attalinata-macisanas/vadlinijas>).

Izglītības un zinātnes ministrija ārkārtējās situācijas laikā izstrādātos metodiskos materiālus papildināja ar ieteikumiem, kā plānot un īstenot mācību saturu Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā. Izglītības iestādēm tika ieteikts mācību procesu īstenot, balstoties uz trim modeļiem. Proti, atkarībā no apstākļiem konkrētā izglītības iestādē tiek īstenots A modelis – klātienē (mācības notiek klātienē ar attālināto mācību elementiem vai bez tiem), B modelis – kombinētais (mācības notiek gan klātienē, gan attālināti) vai C modelis – attālinātais (mācības notiek attālināti visiem izglītojamiem). Īstenojot C modeli, izglītojamie izglītības iestādes telpas neapmeklē, mācās tikai attālināti ar pedagogu tiešsaistē vai veicot patstāvīgos darbus individuāli vai sadarbībā ar citiem, ar pedagoga mērķtiecīgu un sistemātisku atbalstu (sk. *Izglītības un zinātnes ministrijas 2021. gada 8. janvāra metodisko materiālu "Vadlīnijas klātienē, kombinētu un attālinātu mācību īstenošanai"*. Pieejams: https://skola2030.lv/admin/filemanager/files/2/Vadlinijas%20attalinatam%20macibam_31032021.pdf). Tādējādi Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos attālinātās mācības īstenoja tikai pie augsta Covid-19 infekcijas izplatības riska un izglītības iestādēm sniegtie ieteikumi mācību procesa organizēšanā bija vērsti uz individualizētu pieeju, atbilstošākā modeļa izvēlei.

Tāpat jāņem vērā ar 2018. gada 21. jūnija likumu "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" uzsāktā vispārējās izglītības satura reforma ar mērķi pāriet uz kompetencēs balstītu izglītību. Izmaiņas mācību saturā paredz mūsdienīgāku mācību līdzekļu un pedagoģisko metožu izmantošanu pedagoģiskajā darbā, lai attīstītu izglītojamo spējas risināt nestandarta situācijas, kritiski analizēt informāciju un uzņemties iniciatīvu (sk. *likumprojekta Nr. 1205/Lp12 "Grozījumi Izglītības likumā" anotāciju*). Tādējādi attālināto mācību īstenošana Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā jau nodrošināja zināmu pēctecību kompetencēs balstīta mācību satura pielāgošanā.

Tādējādi pasākumi, ko likumdevējs veicis nolūkā nodrošināt personu tiesības uz pamatzglītību un vispārējo vidējo izglītību Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā, atbilst tiesību uz izglītības iespēju aspektam.

22.2. Izglītības pieejamība nozīmē to, ka izglītība jānodrošina bez diskriminācijas, tai jābūt fiziski un ekonomiski pieejamai (sk.: *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General*

Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para 6 (b)). No Satversmes 112. panta kopsakarā ar Satversmes 91. pantu citstarp izriet valsts pienākums nodrošināt tādu izglītības sistēmu, kas veicina visiem, tai skaitā izglītojamiem no sociāli neaizsargātām ģimenēm, vienlīdzīgu izglītības pieejamību.

Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas piedāvā jaunas iespējas pielāgot izglītības sistēmu, lai tā spētu darboties arī Covid-19 infekcijas izplatības izraisītajā jaunajā realitātē. Līdz ar to valstij ir pienākums, garantējot tiesību uz izglītības pieejamību, nodrošināt visiem izglītojamiem vajadzīgos resursus un tehnisko aprīkojumu, lai viņi neatkarīgi no materiālajām iespējām un sociālā stāvokļa varētu līdzvērtīgi gūt labumu no attālināto mācību programmām laikā, kad izglītības iestādes ir slēgtas Covid-19 pandēmijas dēļ (*sk.: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Statement on the coronavirus disease (Covid-19) pandemic and economic, social and cultural rights, 17 April 2020 E/C.12/2020/1, para 7, 18*).

Kompetenču attīstība izglītībā ietver dažādas mācīšanās pieejas un vides, tostarp digitālo tehnoloģiju, izmantošanu. Turklāt ir jāsniedz atbalsts pedagogiem, izglītojamiem un viņu ģimenēm, lai atbalstītu un pilnveidotu mācīšanos dažādās vidēs un līmeņos. Arī Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos, īstenojot attālinātās mācības, ir apsverami riski, kas saistīti ar interneta resursu, tehniskā aprīkojuma un piemērotas mācību vides pieejamību, jo to nepietiekama nodrošinājuma gadījumā rodas diskriminācijas draudi izglītojamo starpā.

Tiesībsargs norādījis, ka bērni ar īpašām vajadzībām saskaras ar šķēršļiem, kas saistīti ar iekļaujošas izglītības pieejamību. Tāpat ir uzsvērts likumdevēja pienākums rūpīgi izvērtēt, vai Covid-19 infekcijas izplatības samazināšanai noteiktie ierobežojumi izglītības iestādes apmeklēšanai klātienē ir samērīgi ar tiesībām uz izglītību un pamatzglītības obligātumu (*sk. Tiesībsarga 2021. gada ziņojumu. Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/>*).

Nevienlīdzīgas iespējas piekļūt izglītībai ilgtermiņā ietekmē izglītojamo, jo īpaši sociāli neaizsargāto izglītojamo, nākotnes perspektīvas. Tādējādi, lai izpildītu Satversmes 112. pantā noteikto pienākumu nodrošināt iekļaujošu un kvalitatīvu izglītību, likumdevējam arī Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos, pārskatot jau pastāvošās izglītības ieguves formas, ir jānovērš iespējamie riski, kas var apdraudēt izglītības pieejamību.

Ar 2021. gada 18. februāra grozījumiem Pārvaldības likumā, kuri stājās spēkā 2021. gada 24. februārī, nolūkā mazināt Covid-19 infekcijas izplatības radīto negatīvo ietekmi un spriedzi ģimenēs ar bērniem, personām, kuras audzina bērnu, sakarā ar ārkārtējās situācijas beigām tika nodrošināts vienreizējs atbalsts 500 *euro* apmērā par katru bērnu. Attiecīgā likumprojekta anotācijā norādīts, ka vecāki ir spiesti ieguldīt

lielu daļu savu resursu, lai, nezaudējot darbu, spētu apvienot darba pienākumus un bērnu izglītošanu, kas jo īpaši grūti ir ģimenēm, kurās ir vairāki bērni. Turklāt esot jāņem vērā tas, ka gan vecākam, gan izglītojamam jānodrošina attālinātais darbs un attālinātās mācības. Līdz ar to valsts atbalsts esot vērsts uz to, lai vienlaikus izglītojamais varētu turpināt attālināto mācīšanos un viņa vecāki – attālināto darbu (sk. *Saeimai 2021. gada 17. februārī iesniegtā likumprojekta Nr. 934/Lp13 "Grozījumi Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā" anotāciju*).

Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos valsts īstenoja virkni pasākumu, lai nodrošinātu atbalstu izglītojamiem un pedagogiem attālinātā mācību procesa organizēšanā. Piemēram, lai uzlabotu izglītības iestāžu tehnoloģisko nodrošinājumu, 2020. gadā Ministru kabinets piešķīra Izglītības un zinātnes ministrijai finansējumu portatīvo datoru iegādei izglītības iestāžu un izglītojamo vajadzībām (sk.: *Ministru kabineta 2020. gada 16. septembra rīkojums Nr. 507 "Par finanšu līdzekļu piešķiršanu no valsts budžeta programmas "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem", protokollēmums Nr. 54, 30 §*). Tāpat izglītojamiem, kas dažādu vides un sociālu apstākļu dēļ ir pakļauti priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riskam, bija paredzēta iespēja saņemt individuālas konsultācijas klātienē. Izglītojamie varēja saņemt gan individuālas konsultācijas, gan psihoemocionālo atbalstu. Savukārt Valsts izglītības satura centrs īstenoja projektu "Atbalsts izglītojamo individuālo kompetenču attīstībai", kura ietvaros tika piedāvātas konsultācijas vecākiem, kuru bērniem ir speciālas vajadzības attiecībā uz mācību procesa organizēšanu un mācīšanos (sk. *lietas materiālu 2. sēj. 58.–60. un 62. lp.*).

Tādējādi pasākumi, ko likumdevējs veicis nolūkā nodrošināt personu tiesības uz pamatzglītību un vispārējo vidējo izglītību Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā, atbilst tiesību uz izglītību pieejamības aspektam.

22.3. Izglītības pieņemamība nozīmē to, ka mācību programmām un mācīšanas metodēm jābūt pieņemamām izglītojamiem, un šis kritērijs ietver arī izglītības kvalitāti (sk.: *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para 6 (c)*).

Tiesībsargs uzsver, ka jebkuri lēmumi, kas ietekmē tiesības uz izglītību, jāvērtē pēc tā, vai un kādā mērā tie nodrošina izglītojamā tiesības uz kvalitatīvu izglītību. Šo tiesību nodrošināšana nevarot būt formāla – valstī esot jāapzina un jāizstrādā konkrētas izglītības standartu minimālās prasības, kas attiektos ne tikai uz izglītības saturu, bet arī uz izglītības iegūšanas vidi un citiem apstākļiem, no kuriem ir atkarīga izglītojamā pilnvērtīga attīstība (sk. *lietas materiālu 2. sēj. 33. lp.*).

Valstī ir izveidots izglītības kvalitātes uzraudzības un kontroles mehānisms. Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka Izglītības kvalitātes valsts dienests laikā no 2020. gada aprīļa līdz 2020. gada jūnijam un 2020./2021. mācību gadā ir veicis attālināto mācību izpēti, tajā iesaistot visas izglītības iestādes, kurās notika pašas izglītības iestādes un izglītības programmu akreditācija. Informācija tika iegūta, izmantojot dažādas metodes, – akreditācijas laikā, kā arī Izglītības kvalitātes valsts dienesta rīkotajosursos "Demokrātiska pārvaldība izglītības iestādē", veicot 754 izglītības iestāžu vadītāju aptauju. Tika secināts, ka izglītības kvalitāti attālināto mācību laikā ietekmējuši vairāki faktori un gadījumos, kad izglītības iestādes vadība kādam no tiem nebija pievērsusi pietiekamu uzmanību, ir pazeminājusies izglītības kvalitāte (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 58. lp.*).

Pasaules Bankas pētījumā secināts, ka izglītības kvalitātes samazinājumu Covid-19 pandēmijas apstākļos piedzīvojušas visu pasaules valstu izglītības sistēmas. Lai arī kāda veida modeļi tiek izmantoti attālināto mācību organizēšanai, esot paredzams, ka pēc Covid-19 pandēmijas izglītības kvalitāte būs samazinājusies (*sk.: The COVID-19 Pandemic: Shocks to Education and Policy Responses. World Bank, 2020. Pieejams: <https://openknowledge.worldbank.org/>*). Tomēr izglītības kvalitātes iespējamais samazinājums noteiktu laiku pēc Covid-19 pandēmijas pats par sevi nenozīmē to, ka valsts nebūtu pienācīgi rīkojusies, lai nodrošinātu tiesību uz izglītību pieņemamību.

Attālināto mācību kā vienas no kombinēto mācību metodēm pielietošana no pedagogiem prasa augsta līmeņa digitālo prātību un profesionalitāti, bet no valsts – tās garantētu metodisko atbalstu. Tādējādi izglītības kvalitātes kontekstā izšķiroša nozīme ir pedagoga profesionalitātei un spējai pielāgot mācību procesu izglītojamo spējam un vajadzībām. Izglītības kvalitāte paaugstinās, ja pedagogs profesionāli un atbilstoši izmanto dažādas mācīšanas stratēģijas, metodes un metodiskos paņēmienus.

Ministru kabineta informatīvajā ziņojumā norādīts: lai atbalstītu pedagogus pilnveidotā satura un pieejas ieviešanā klātienē un attālināto mācību laikā, ir organizēti vebināri, notikušas konsultācijas un tiešsaistes forumi, tāpat arī regulāras tiešsaistes konsultācijas pedagogiem, sarunas mācību priekšmetu grupās ar projekta *Skola 2030* ekspertiem. Projekta *Skola 2030* ietvaros ir izstrādāti un publicēti mācību materiāli mācību resursu krātuvē, tai skaitā bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem. Tāpat izglītojamiem un pedagogiem Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā tika sniegta iespēja turpināt piedalīšanos tiešsaistes pasākumos – nacionālajās mācību priekšmetu olimpiādēs, starptautiskajās olimpiādēs, Baltijas informātikas olimpiādē un Brīvo datu virtuālajā hakatonā, zinātniskās pētniecības darbu valsts konferencē, kā arī praktiskās ievirzes

semināros. Vienlaikus tika turpināti un uzsākti vairāki pedagogu profesionālās pilnveides programmas kursi – bērna talanta identificēšanai, starpdisciplinārās pieejas ieviešanai pedagoga darbā, lasītprasmes veicināšanai un izglītojamo uzvedības atbalstam (*sk.: Informatīvais ziņojums "Par kvalitatīvas vispārējās vidējās izglītības nodrošināšanas priekšnosacījumiem", Ministru kabineta 2020. gada 20. oktobra protokollēmums Nr. 62 32. §*).

Izglītības kvalitātes samazinājums ir attaisnojams tikai ar īpašiem apstākļiem, konkrētajā gadījumā – ar Covid-19 infekcijas izplatīšanās izraisītajām sekām. Turklāt valsts ir identificējusi tos faktorus, kuru dēļ izglītības kvalitāte ir samazinājusies. Šie faktori ir apzināti, un tos ir iespējams pienācīgi kontrolēt un novērst. Valstij ir pienākums pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, efektīvi izmantojot izveidoto izglītības procesa kvalitātes kontroles mehānismu, lai konstatētu iespējamās izglītības kvalitātes izmaiņas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.1. punktu*). Pie tam izglītības kvalitātei, kādu sagaida sabiedrība un paredz valstī spēkā esošais normatīvais regulējums, ir tendence attīstīties un pilnveidoties.

Tādējādi pasākumi, ko likumdevējs veicis nolūkā nodrošināt personu tiesības uz pamatizglītību un vispārējo vidējo izglītību Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā, atbilst tiesību uz izglītību pieņemamības aspektam.

22.4. Izglītības pielāgošanās aspekts nozīmē pastāvīgu izglītības sistēmas attīstību atbilstoši mainīgajām sabiedrības vajadzībām, lai tā varētu reaģēt uz izglītojamo vajadzībām dažādos sociālajos un kultūras aspektos (*sk.: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para 6 (d)*).

Kā norāda Slimību profilakses un kontroles centrs, veicot Covid-19 gadījumu epidemioloģisko izmeklēšanu, noskaidrots, ka vairāk nekā pusei no saslimušajiem 7.–12. klases izglītojamiem inficēšanās bija saistīta ar izglītības iestādes apmeklējumu. Klātienes mācību laikā izglītības iestādēs tika konstatēti vairāki Covid-19 uzliesmojumi, proti, 60-170 gadījumi vienā iestādē, un 72 procenti no saslimušajiem bija izglītojamie, bet 28 procenti – izglītības iestāžu darbinieki. Ieviešot attālinātās mācības, uzliesmojumu skaits izglītības iestādēs ievērojami samazinājās un vecuma grupā no septiņiem līdz 19 gadiem saslimstības pieaugums bija zemāks nekā kopējā populācijā valstī un citās vecuma grupās, bet tūlīt pēc ierobežojumu ieviešanas bija vērojams pat neliels saslimstības samazinājums (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 27.–28. lp.*).

Ņemot vērā to, ka klātienes mācības klases telpā kontaktstundu veidā Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos nebija pieļaujamas tajos Latvijas reģionos, kur saslimstības rādītāji bija augsti, attālinātajām

mācībām alternatīvs risinājums varēja būt izglītības iestāžu slēgšana un mācību procesa pārtraukšana uz noteiktu laiku. Tomēr likumdevējs pielāgoja izglītības sistēmu tādā veidā, lai Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos tiktu nodrošināta izglītības ieguves nepārtrauktība un izglītības iestāžu slēgšana nebūtu nepieciešama. Covid-19 infekcijas izplatīšanās apstākļos attālinātās mācības nodrošināja piekļuvi izglītībai un garantēja tās nepārtrauktību.

Minētajos apstākļos tiesības uz izglītību tika īstenotas, citstarp arī pašiem izglītojamiem pielāgojoties pārmaiņām mācību procesā. Arī vecākiem bija jāvelta vairāk uzmanības un jāsniedz atbalsts izglītojamiem tiesību uz izglītību īstenošanā. Tāpat jāņem vērā tas, ka saskaņā ar Satversmes ievadā noteikto ikvienam ir pienākums rūpēties par sevi un saviem tuviniekiem. Šis pienākums citstarp konkretizēts Civillikuma 177. pantā, kas noteic vecāku tiesības un pienākumu rūpēties par bērnu. Minētais ietver arī bērna aprūpi, kas citstarp nozīmē arī viņa izglītošanu. Persona, kas īsteno bērna aizgādību, palīdz bērnam sagatavoties patstāvīgai dzīvei sabiedrībā un audzina viņu miera, cilvēka cieņas, iecietības, brīvības, vienlīdzības un solidaritātes garā, veicinot viņa pilnvērtīgu attīstību (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 20. punktu*). Proti, pienākums sekmēt bērna tiesību uz izglītību īstenošanu un sniegt viņam atbalstu izglītības procesā ir ne vien valstij, bet arī bērna vecākiem vai citām personām, kas īsteno viņa aizgādību.

Tādējādi pasākumi, ko likumdevējs veicis nolūkā nodrošināt personu tiesības uz pamatzglītību un vispārējo vidējo izglītību Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā, atbilst tiesību uz izglītību pielāgošanās aspektam.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums, ciktāl tas attiecas uz izglītības procesa organizāciju Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā, atbilst Satversmes 112. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu un 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Izglītības likuma 14. panta 45. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam.

2. Atzīt Izglītības likuma 1. panta 1.¹ un 12.⁴ punktu, ciktāl tas attiecas uz izglītības procesa organizāciju Covid-19 infekcijas izplatīšanās laikā, kā arī Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 4. panta pirmās daļas 8. punktu, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam.

3. Atzīt Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumu Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" 27.1.3. apakšpunktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 17. septembra līdz 2021. gada 19. augustam), 32.7 punkta 2. apakšpunktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 17. septembra līdz 2021. gada 19. augustam) un 32.7 punkta 3. apakšpunktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 17. septembra līdz 2021. gada 19. augustam) **par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 15. decembrī

lietā Nr. 2021-36-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzējas – politiskās partijas "Mēs – Talsiem un novadam" – pilnvarotajam pārstāvim Edgaram Zelderim un institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim Sandim Bērtaim,

ar tiesas sēdes sekretārēm Alisi Ziemeli un Lauru Stutāni, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28. pantu,

2022. gada 27. oktobrī, 8. un 16. novembrī atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1995. gada 19. jūlijā pieņēma Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumu (turpmāk – Partiju finansēšanas likums), kas stājās spēkā 1995. gada 16. augustā.

Ar 2010. gada 10. jūnija grozījumiem Partiju finansēšanas likumā, kuri stājās spēkā 2010. gada 14. jūlijā, likums tika papildināts citstarp ar 7.¹ pantu, kura pirmā daļa noteica: "Valsts budžeta finansējumu piešķir politiskajai organizācijai (partijai), par kuru iepriekšējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, 0,50 latu apmērā kalendārā gada laikā par katru iegūto balsi."

Ar 2013. gada 12. septembra grozījumiem Partiju finansēšanas likumā, kuri stājās spēkā 2014. gada 1. janvārī, likuma 7.¹ panta pirmā daļa tika izteikta šādā redakcijā: "Valsts budžeta finansējumu piešķir politiskajai organizācijai (partijai), par kuru iepriekšējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, 0,71 *euro* apmērā kalendārā gada laikā par katru iegūto balsi."

Savukārt ar 2019. gada 14. novembra grozījumiem Partiju finansēšanas likumā, kuri stājās spēkā 2020. gada 1. jūlijā, likuma

7.¹ panta pirmā daļa tika izteikta šādā redakcijā: "Politiskajai organizācijai (partijai), par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju (turpmāk arī – nacionālā līmeņa politiskā partija), piešķir valsts budžeta finansējumu kalendāra gada laikā:

- 1) 4,50 *euro* apmērā par katru iegūto balsi pēdējās Saeimas vēlēšanās;
- 2) 0,50 *euro* apmērā par katru iegūto balsi pēdējās pašvaldības domes vēlēšanās;
- 3) 0,50 *euro* par katru iegūto balsi pēdējās Eiropas Parlamenta vēlēšanās."

Vienlaikus Partiju finansēšanas likuma pārejas noteikumu 30. punktā tika noteikts, ka šā likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punktu (turpmāk – apstrīdētā norma) piemēro no 2021. gada 1. jūlija.

Ar 2022. gada 24. februāra grozījumiem Partiju finansēšanas likumā, kuri stājās spēkā 2022. gada 1. novembrī, Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmā daļa tika izteikta jaunā redakcijā.

2. Pieteikuma iesniedzēja – politiskā partija "Mēs – Talsiem un novadam" (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzēja ir politiskā partija, kas tika dibināta 2017. gadā, lai veicinātu Latvijas Republikas un īpaši Talsu novada iedzīvotāju interešu aizstāvību un īstenošanu. Pieteikuma iesniedzēja ir piedalījusies Talsu novada domes vēlēšanās 2017. gadā, kad ieguvusi trīs deputātu vietas, un 2021. gadā, kad ieguvusi četras deputātu vietas Talsu novada domē. Saskaņā ar Partiju finansēšanas likuma pārejas noteikumu 30. punktu apstrīdētā norma tiek piemērota no 2021. gada 1. jūlija, un tā Pieteikuma iesniedzējai neparedzot tiesības saņemt valsts budžeta finansējumu.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā norma nenodrošina vienlīdzīgu attieksmi pret partijām, kuras piedalās pašvaldības domes vēlēšanās, bet nepiedalās Saeimas vēlēšanās. Politiskās partijas veidojot saikni starp sabiedrību un valsts varu, nodrošinot organizētu sabiedrības līdzdalību politiskajos procesos. Turklāt vēlēšanu rezultāti apliecinot to, ka politiskajām partijām, kuras piedalās tikai pašvaldību vēlēšanās (turpmāk arī – reģionālās politiskās partijas), ir ievērojams iedzīvotāju atbalsts. Ar 2019. gada grozījumiem Partiju finansēšanas likumā valsts budžeta finansējums ticis ievērojami palielināts, turklāt šo finansējumu varot saņemt ne tikai partijas, kuras ievēlētas Saeimā, bet arī tās partijas, kuras nav ievēlētas Saeimā, bet par kurām Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju.

Vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodoties visas politiskās organizācijas (partijas) (turpmāk – arī politiskās partijas), tostarp gan tādas politiskās partijas, kuras saņem valsts budžeta finansējumu, gan arī tādas politiskās partijas, kuras valsts budžeta finansējumu nesaņem. Šīs grupas vienojošā pazīme esot griba izmantot tiesības iesniegt kandidātu sarakstu pašvaldību vēlēšanās un tikt pārstāvētām pašvaldību domēs. Sešas no astoņām politiskajām partijām, kuras piedalījušās 2021. gada Talsu novada domes vēlēšanās, esot pārstāvētas arī Saeimā un tāpēc papildus Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 1. punktā paredzētajam finansējumam saņemot arī apstrīdētajā normā noteikto finansējumu neatkarīgi no tā, vai attiecīgā politiskā partija vispār ir pārstāvēta konkrētajā pašvaldības domē. Tādējādi attieksme pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām esot atšķirīga.

Politiskās darbības nodrošināšana esot saistīta ar ļoti dažādiem ikdienas izdevumiem, tostarp izdevumiem, kas nepieciešami biroja uzturēšanai, darbinieku algošanai, komunikācijai ar vēlētājiem, tāpat finansējums esot nepieciešams arī pašvaldības domes priekšvēlēšanu kampaņai un agitācijai. Tāpēc politiskās partijas, kurām tiek piešķirts valsts budžeta finansējums, esot acīmredzami labvēlīgākā situācijā nekā citas politiskās partijas.

No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem izrietot, ka valsts budžeta finansējums tiek piešķirts ar mērķi mazināt politisko partiju finansiālu atkarību no privātpersonu ziedojumiem, partiju nelikumīgu finansēšanu un augstākā līmeņa korupcijas riskus, veicināt politisko partiju profesionalitāti un administratīvās spējas, kā arī savstarpējo konkurenci. Tomēr likumdevējs neesot izvērtējies, kāpēc šis valsts finansējuma piešķiršanas mērķis nebūtu attiecināms arī uz tām politiskajām partijām, kuras ir pārstāvētas pašvaldības domē, bet nav piedalījušās Saeimas vēlēšanās vai par kurām Saeimas vēlēšanās balsojuši mazāk nekā divi procenti vēlētāju. Tāpēc ar apstrīdēto normu radītajai atšķirīgajai attieksmei neesot objektīva un saprātīga pamata.

Arī uz vietējā līmeņa partijām vienlīdz esot attiecināms mērķis samazināt politisko partiju finansiālu atkarību no privātpersonu ziedojumiem, partiju nelikumīgu finansēšanu un veicināt šādu politisko partiju profesionalitāti, administratīvās spējas un konkurenci. Pašvaldības domē tāpat kā Saeimā tiekot ievēlēti deputāti, kas sēdēs balsojot par dažādiem jautājumiem, tāpat pašvaldībām esot daudzmiljonu budžeti un liela autonomija attiecībā uz rīcību ar finanšu līdzekļiem.

Pieņemot apstrīdēto normu, neesot vērtēts, cik liela ietekme uz valsts budžetu būtu tam, ka valsts finansējums tiktu paredzēts arī tādām politiskajām partijām, kuras nepiedalās Saeimas vēlēšanās, bet piedalās tikai pašvaldības domes vēlēšanās. Esot pamats apšaubīt pašreizējā valsts finansējuma piešķiršanas modeļa efektivitāti. Apstrīdētā norma būtiski

ierobežojot jaunu partiju rašanās iespējas, kā arī kopumā liecinot par vēlmi pakāpeniski panākt reģionālo politisko partiju skaita samazināšanos un faktiski pat to iznīcināšanu, lai gan tieši objektīva, godīga un demokrātiska konkurence veicinātu visu politisko partiju profesionalitāti un attīstību.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja uzturēja pieteikumā ietvertos apsvērumus.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētā norma esot pieņemta ar mērķi stiprināt un konsolidēt politisko partiju sistēmu, kas darbojas visā valsts teritorijā, un iesaistīt politiskās partijas arī nacionālā līmeņa vēlēšanās, kā arī nodrošināt Saeimā pārstāvēto partiju darbību ar tai nepieciešamiem ievērojamiem resursiem.

Saeima nepiekrīt tam, ka Pieteikuma iesniedzējas norādītās personu grupas varētu atzīt par tādām, kas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Diferencētais finansējuma sadales modelis izslēdzot iespēju, ka būtisku valsts finansējumu darbības nodrošināšanai varētu saņemt politiskās partijas ar relatīvi nelielu pilsoņu atbalstu, un vienlaikus nodrošinot to, ka samērīgu atbalstu saņem politiskās partijas, kuras ieguvušas lielāku vēlētāju atbalstu un ir pārstāvētas Saeimā. Turklāt parlamentā pārstāvētas partijas darbībai objektīvi esot nepieciešami lielāki resursi, citstarp sabiedrības informēšanai par partijas un visas Saeimas ikdienas lēmumiem un parlamentārajam darbam nepieciešamās kvalitatīvās ekspertīzes nodrošināšanai. Apstrīdētās normas un Partiju finansēšanas likuma mērķis kopumā esot nodrošināt lielāku politisko partiju finansiālo atbalstu un stabilu politisko partiju sistēmu. Attiecinot līdzīgu finansējuma piešķiršanas modeli arī uz politiskajām partijām, kuras piedalās tikai pašvaldību vēlēšanās, finansējuma sadale varētu nonākt pretrunā ar nacionālajā līmenī fiksēto atbalstu politiskajām partijām, kā arī neveicinātu politisko partiju konsolidāciju un vienmērīgu iesaisti gan nacionālā, gan reģionālā līmeņa vēlēšanās.

Politiskā partija, kas pārstāvēta tikai vienā pašvaldības domē, bet nav piedalījusies Saeimas vēlēšanās, nevarot sniegt ievērojamu ieguldījumu partiju konsolidācijā visas valsts mērogā un vienmērīgā iesaistē nacionālā līmeņa vēlēšanās. Šāda veida partijas atbilstoši to darbības specifikai nepildot tādus pašus un salīdzināmus uzdevumus kā parlamentā pārstāvētās partijas, kuru biedru skaits esot nesalīdzināmi lielāks un kuras attīstot vērienīgas starptautiska līmeņa aktivitātes. Toties uz tām partijām, kuras pārstāvētas pašvaldības domē, bet nav piedalījušās Saeimas vēlēšanās, neattiecoties vairāki ierobežojumi, kas noteikti tiem politiskajiem spēkiem, kuri saņem valsts budžeta finansējumu. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējas norādītās personu grupas darbojoties atšķirīgos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos.

Ja Satversmes tiesa konstatētu, ka izskatāmajā lietā norādītās personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, tad Saeima norāda, ka pret tām noteiktā atšķirīgā attieksme ir noteikta ar likumu. Ar apstrīdēto normu radītajai atšķirīgajai attieksmei esot lēģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Izskatāmajā lietā pašreizējais finansējuma piešķiršanas modelis būtu atzīstams par likumdevēja politisku izšķiršanos un tas, kā arī jautājums par alternatīvu risinājumu izvēli nebūtu izvērtējams ar konstitucionālās kontroles metodēm. Pēc Saeimas ieskata, tāda alternatīva kā apstrīdētajā normā noteiktā finansējuma mehāniska piešķiršana arī politiskajām partijām, kuras ir pārstāvētas pašvaldības domē, bet nav piedalījušās Saeimas vēlēšanās, nonāktu pilnīgā pretrunā ar likumdevēja definētajiem politisko partiju finansēšanas mērķiem un dažādo veidu politisko partiju specifiku. Turklāt šāds risinājums prasītu nesamērīgu ieguldījumu no valsts un visas sabiedrības.

Apstrīdētā norma esot pieņemta gadskārtējā valsts budžeta paketes ietvaros. Apstrīdētajā normā paredzētais politisko partiju finansēšanas modelis esot noteikts, ievērojot pieejamos valsts budžeta līdzekļus. Pašreizējā finansēšanas sistēmas stadijā prioritāte esot nodrošināt politiskajām partijām tām minimāli nepieciešamo administratīvo kapacitāti, būtiski samazināt politisko partiju atkarību no privātā finansējuma, kā arī motivēt politiskās partijas palielināt savu biedru skaitu visā valsts teritorijā.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis vērsa uzmanību uz vairākiem procesuāliem aspektiem, kas varētu būt par pamatu tiesvedības izbeigšanai lietā. Pēc Saeimas pārstāvja ieskata, neesot identificējamās tādas pamattiesības, kuru aizsardzībai Pieteikuma iesniedzēja vērsusies Satversmes tiesā, tāpēc izskatāmajā lietā Pieteikuma iesniedzēja nevarot izmantot konstitucionālo kontroli kā savu aizskarto tiesību aizsardzības līdzekli. Papildus tika sniegti apsvērumi par konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņu, kas, pēc Saeimas pārstāvja ieskata, esot nokavēts.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, Pieteikuma iesniedzējas norādītās personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Atšķirīgs esot gan šo politisko partiju mērķis un loma ilgtspējīgas politikas veidošanā un demokrātijas stiprināšanā, gan to darbības nodrošināšanai nepieciešamo līdzekļu apmērs.

Partiju finansēšanas likumā valsts finansiālais atbalsts politiskajām partijām jau sākotnēji bijis saistīts ar iegūto pārstāvību Saeimā. Valsts finansējuma piešķiršana partijām papildus nepieciešamībai samazināt

ziedotāju ietekmi uz tām esot pamatota ar apsvērumu, ka ikgadēji maksājumi no valsts budžeta nodrošinātu partijām stabilu ienākumu bāzi, kas ļautu tām sekmīgāk posmā starp vēlēšanām veikt savas funkcijas, piemēram, pilnveidot programmas, izglītot vēlētājus, strādāt pašvaldībās. Pirmo reizi šāds finansējums ticis izmaksāts 2012. gadā.

Atbilstoši Partiju finansēšanas likuma pārejas noteikumu 27. punktam Ministru kabinetam tika uzdots līdz 2018. gada 31. oktobrim iesniegt atzinumu par finansiālajiem un tiesiskajiem nosacījumiem iespējamai piešķiramā valsts budžeta finansējuma apmēra palielināšanai, vienlaikus izvērtējot iespēju piemērot attiecīgos nosacījumus arī citām Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmajā daļā neminētām politiskajām partijām. Tieslietu ministrija 2019. gadā sagatavoja atzinumu par iespējamo politiskajām organizācijām paredzētā valsts budžeta finansējuma palielinājumu. Šo atzinumu sagatavoja darba grupa, kura vērtējusi dažādus risinājumus politiskajām partijām paredzētā valsts finansējuma apjoma pārskatīšanai, tostarp aplūkojot to politisko partiju loku, kurām ir tiesības saņemt valsts finansējumu, kā arī valsts finansējuma sadales principus. Tika secināts, ka valsts finansējuma piešķiršanas modelim jābūt tādā, lai motivētu politiskās partijas iekļūt Saeimā un sekmētu politisko partiju ieinteresētību veidot aktīvu biedru kopu un darboties visā valsts teritorijā.

Apstrīdētajā normā paredzētais finansējuma apmērs esot noteikts, ievērojot pieejamos valsts budžeta līdzekļus, un regulējums kopumā esot bijis vērsts uz lielāko partiju finansiālu atbalstīšanu un stabilas politisko partiju sistēmas nostiprināšanu. Pašreizējais finansējuma piešķiršanas modelis izslēdzot iespēju, ka būtisku valsts finansējumu savas darbības nodrošināšanai varētu saņemt partijas ar relatīvi nelielu pilsoņu atbalstu, un vienlaikus tiekot nodrošināts samērīgs atbalsts tām politiskajām partijām, kuras ieguvušas lielāku pilsoņu atbalstu un ir pārstāvētas Saeimā.

Valsts demokrātisko procesu stiprināšanas labad būtu vēlams, lai politiskās partijas izstrādātu prioritāras visaptverošas politiskās programmas un pārstāvētu plašas sabiedrības intereses. Minētos uzdevumus efektīvi varot veikt tieši lielas politiskās partijas, kas darbojas visā valsts teritorijā. Savukārt tādas partijas, kuru darbības mērķis ir politiskā vara tikai vienā novadā vai reģionā, nevarot sniegt tādu ieguldījumu stabilu politisko partiju sistēmā, kādu sniedz partijas, kuras darbojas visā valsts teritorijā un kuru darbības mērķis ir iegūt politisko varu valstī un politiski pārstāvēt pēc iespējas plašākas sabiedrības grupas. Demokrātiskā valstī esot svarīgas un aizsargājamās tiesības veidot politiskās partijas un apvienoties tajās, taču vienlaikus valsts parlamentārās demokrātijas stiprināšanas nolūkā esot svarīgi arī īpaši motivēt tādas stabilas, konsolidētas politisko partiju sistēmas izveidi, kura spētu apvienot plašas sabiedrības grupas. Turklāt valsts

finansējuma piešķiršana neesot vienīgais līdzeklis šā mērķa sasniegšanai. Likumdevējs ar dažādiem tiesiskiem līdzekļiem esot īstenojis politiku, kas vērsta uz partiju sistēmas stiprināšanu, piemēram, nosakot minimālo politiskās partijas dibinātāju skaitu.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrija uzsvēra, ka Pieteikuma iesniedzējas norādītās personu grupas vienojošā pazīme neatbilst Partiju finansēšanas likuma 1. pantā definētajam likuma mērķim – stiprināt parlamentāro demokrātiju. Turklāt uzskats, ka visas politiskās partijas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, neatbilstot likumdevēja tiesībpolitiskajai izvēlei. Politiskajām partijām, kuras darbojas parlamentārā līmenī, esot atšķirīgs darbības mērķis un daudz lielāka nozīme ilgtspējīgas politikas veidošanā.

5. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma tika izstrādāta un pieņemta normatīvajos tiesību aktos paredzētajā kārtībā, tostarp izvērtējot finansiālo un tiesisko nosacījumu piedāvājuma ietekmi uz valsts budžetu, kā arī tika izsludināta un ir publiski pieejama atbilstoši normatīvo tiesību aktu prasībām.

Partiju finansēšanas likuma pārejas noteikumu 27. punktā Ministru kabinetam esot uzdots līdz 2018. gada 31. oktobrim iesniegt Saeimai atzinumu par finansiālajiem un tiesiskajiem nosacījumiem iespējamai piešķiramā valsts budžeta finansējuma palielināšanai, vienlaikus izvērtējot iespēju piemērot attiecīgus nosacījumus arī citām šā likuma 7.¹ panta pirmajā daļā neminētām politiskajām partijām. Arī Finanšu ministrija esot piedalījusies minētā atzinuma sagatavošanā, lai atbilstoši savai kompetencei vērtētu Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja un Tieslietu ministrijas sniegtā tiesisko un finansiālo nosacījumu piedāvājuma ietekmi uz valsts budžetu.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētās normas pamatzdevums esot atbalstīt tās partijas, kuras iegūst noteiktu balsu skaitu Saeimas vēlēšanās, bet finansējuma sasaiste ar pašvaldību vēlēšanās iegūto balsu skaitu esot tikai papildu veids, kā iespējams novērtēt un atbalstīt politiskās partijas Saeimas vēlēšanu starplaikā. Apstrīdētā norma kopumā veicinot nacionālā līmeņa politisko partiju sistēmas attīstību, piemēram, nodrošinot politisko partiju konkurenci un politiskā piedāvājuma daudzveidību. Pēc tiesībsarga ieskata, minētais apstāklis uzskatāms par pietiekami būtisku, lai atzītu to, ka Pieteikuma iesniedzēja un nacionālā līmeņa politiskās partijas neatrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos.

Izskatāmās lietas ietvaros varētu tikt vērtēta apstrīdētās normas atbilstība arī Satversmes 1. un 101. pantam, taču pati Pieteikuma iesniedzēja iespējamu savu pamattiesību aizskārumu šādā kontekstā neesot saskatījusi.

Ar apstrīdēto normu radītajai atšķirīgajai attieksmei pēc būtības varētu būt divi leģitīmi mērķi, proti, demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība un sabiedrības labklājība. Tiesībsargs uzskata, ka likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai. Tomēr daļēja vai pilnīga to sasniegšana esot atkarīga no likumdevēja politiskās izšķiršanās un konkrētajā situācijā pieejamiem valsts budžeta līdzekļiem. Tiesībsargs uzskata, ka atsevišķus apstrīdētās normas mērķus varētu sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem, piemēram, politisko partiju konsolidāciju varētu veicināt minimālā biedru skaita palielināšana.

Esot jāņem vērā tas, ka Saeima izlemj svarīgākos valsts un sabiedrības dzīves jautājumus, piemēram, lemj par valsts budžeta izlietojumu, īsteno kopējo valsts politiku, un tādējādi neesot šaubu par to, ka īpaši sabiedriski nozīmīga ir apstrīdētās normas mērķu un valsts finansējuma galveno mērķu sasniegšana attiecībā uz tām politiskajām partijām, kuras kandidē Saeimas vēlēšanās.

Tiesas sēdē tiesībsarga pārstāve uzsvēra, ka dalība Saeimas vēlēšanās un vismaz divu procentu vēlēšanu balsu iegūšana ir izšķirošs nosacījums tam, lai atzītu, ka Pieteikuma iesniedzēja un nacionālā līmeņa politiskās partijas neatrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos.

7. Pieaicinātā persona – Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs – norāda, ka Pieteikuma iesniedzējas identificētās personu grupas neatrodas salīdzināmos apstākļos, tāpēc tās nebūtu salīdzināmas tiesiskās vienlīdzības principa ietvaros.

Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmā daļa ietverot vienu pamatkritēriju, kas politiskajai partijai jāizpilda, lai tā varētu pretendēt uz valsts finansējumu, proti, politiskajai partijai iepriekšējās Saeimas vēlēšanās jābūt saņēmušai vairāk nekā divu procentu vēlēšanu atbalstu.

Pieteikuma iesniedzējas norādītā pazīme – griba izmantot tiesības iesniegt kandidātu sarakstu pašvaldību vēlēšanās un iegūt pārstāvību pašvaldības domē – pati par sevi nevarot būt pietiekams arguments tam, lai konstatētu, ka norādītās personu grupas atrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 15. pantā minētās politisko partiju tiesības iesniegt pašvaldības domes deputātu kandidātu sarakstu pašvaldību vēlēšanās un tikt pārstāvētām pašvaldību domēs nevarot tikt uzskatītas par vienojošu pazīmi, jo gan Saeimas vēlēšanu likuma 9. pantā, gan Eiropas Parlamenta vēlēšanu likuma 9. pantā esot noteiktas stingrākas prasības gan attiecībā uz politiskās partijas biedru skaitu, gan attiecībā uz katru individuālo kandidātu.

Apstrīdētā norma nosakot kritērijus valsts finansējuma piešķiršanai politiskajai partijai, taču nekādi neierobežojot Pieteikuma iesniedzējas tiesības veikt secīgas darbības, lai panāktu atbilstību šiem kritērijiem un

varētu saņemt valsts budžeta finansējumu. Turklāt, pieņemot apstrīdēto normu, jau sākotnēji konceptuāli ticis definēts princips, ka valsts budžeta finansējums piešķirams tām politiskajām partijām, par kurām iepriekšējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju. Citstarp ticis atzīts, ka neesot vajadzības šo sliekšni pazemināt, jo tas esot Latvijas apstākļiem samērīgs un atbilstot arī citu ar Latviju salīdzināmu valstu praksei. Turklāt esot svarīgi nepieļaut to, ka kāda politiskā partija varētu iesniegt kandidātu sarakstu un piedalīties vēlēšanās bez motivācijas iekļūt Saeimā, bet tikai ar vienu mērķi – saņemt valsts finansējumu. Esot izvērtētas arī citas ar valsts finansējuma piešķiršanu saistītas alternatīvas, piemēram, nodokļu atlaides par ziedojumiem politiskajām partijām, iespēja noteikt minimāli nepieciešamo reģionālo nodaļu skaitu, lai sekmētu politisko partiju ieinteresētību veidot aktīvu biedru kopu un darboties visā valsts teritorijā.

Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs norāda, ka tā pasākumu plāna 2021.–2024. gadam projektā kā viens no nākamajos gados veicamajiem uzdevumiem ir ietverts uzdevums pārskatīt un izvērtēt esošo modeli, atbilstoši kuram valsts budžeta finansējums tiek piešķirts politiskajām partijām. Tādējādi varētu provizoriski noteikt šā modeļa ietekmi uz naudas lomas mazināšanu politikā, kā arī uz augstākā līmeņa politisko korupciju. Vērtējot pašreizējā politisko partiju finansēšanas modeļa efektivitāti, vienlaikus likumsakarīgi būtu vērtējama arī reģionālo politisko partiju finansēšana un to atkarība no privātajiem ziedotājiem, kā arī tās sekas.

Tiesas sēdē Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs norādīja, ka ar 2019. gada 14. novembra likumu "Grozījumi Partiju finansēšanas likumā" tika būtiski palielināts valsts budžeta finansējums politiskajām partijām un kā viens no valsts finansējuma piešķiršanas kritērijiem ieviesta arī apstrīdētā norma. Tomēr valsts finansējuma palielināšana un tā piešķiršanas kritēriji esot politiskās izšķiršanās jautājums.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Pašvaldību savienība – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Partijas sākotnēji varot veidoties dažādi – gan kā interešu grupas pārstāvniecība, gan kā vietējo vai ideoloģisko interešu pārstāvniecība. Savukārt partijas tālākajai attīstībai esot nepieciešama labvēlīga valsts politika un attiecīgs normatīvais tiesību regulējums.

Pārmērīgi ierobežojot partijas ienākumus, tiekot provocēta ienākumu gūšana neatļautā veidā, savukārt pārmērīga ienākumu ierobežošana veicinot ēnu ekonomikas nostiprināšanos. Piemēram, Partiju finansēšanas likumā iekļautais aizliegums juridiskajām personām ziedot politiskajām partijām esot bijis iecerēts tādēļ, lai partijas kļūtu mazāk atkarīgas no liela apmēra ziedojumiem, kas padarītu spēcīgākas tās partijas, kuras pārstāv uzņēmēju intereses, tomēr šā aizlieguma rezultātā politiskās partijas esot

novājinātas, jo samazinājušies pastāvīgam partiju iekšējās demokrātijas stiprināšanas darbam nepieciešamie līdzekļi.

Esot jāņem vērā arī tas, ka nepilnvērtīgi finansētas politiskās partijas nevar nodrošināt augstu likumdošanas kvalitāti, nespēj pienācīgi aizstāvēt nacionālās intereses Eiropas Savienības ietvaros un tādējādi kavē visu valsts attīstību. Tāpēc esot pamatoti palielināt partiju finansējumu, īpaši domājot par tādām finansējuma formām, kas sekmētu partiju iekšējo demokrātiju un segtu vismaz minimālos ikdienas izdevumus. Šādam principam būtu saprātīgs mērķis – palielināt partijas iespējas tad, ja tā gūst lielāku vēlētāju atbalstu. Šāds modelis stimulētu izaugsmi, būtu lietderīgs visās četrās partijas attīstības stadijās un atbilstu proporcionalitātes principam.

Latvijas Pašvaldību savienība uzskata, ka apstrīdētā norma attiecībā uz valsts finansējuma piešķiršanu paredz nevienlīdzīgu attieksmi pret politiskajām partijām, ka šādi attieksmei nav leģitīma mērķa un ka tā nav samērīga.

9. Pieaicinātā persona – biedrības "Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS" direktore Mg. iur. Iveta Kažoka – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 15. panta pirmā daļa nosakot partijas formu kā priekšnoteikumu dalībai pašvaldību vēlēšanās. Salīdzinājumā ar citu Eiropas Savienības valstu praksi šāda Latvijas likuma prasība esot netipiska – parasti pašvaldību līmeņa vēlēšanās varot piedalīties arī vēlētāju apvienības un pat individuāli kandidāti. Turklāt arī partijas izveidošana un uzturēšana esot padarīta sarežģīta, piemēram, nosakot konkrētu nepieciešamo dibinātāju un biedru skaitu. Ja politiskajām partijām tiek piešķirts valsts atbalsts, tad atbalsta sistēmai vajadzētu būt paredzētai arī neatkarīgiem kandidātiem, lai nodrošinātu to, ka valsts resursi tiek sadalīti vienlīdzīgi. Tas attiecoties arī uz vietējā līmeņa partijām, kurām tāpat rodotos dažādi izdevumi, kas izrietot no nepieciešamības finansēt partijas juridisko formu.

Reģionālās politiskās partijas, kuras nesaņem valsts budžeta finansējumu, pašvaldību vēlēšanu kontekstā esot nostādītas nevienlīdzīgā situācijā ne tikai ar tām politiskajām organizācijām, kurām valsts katru gadu piešķir finansējumu, bet arī ar tām politiskajām partijām, kuras pašvaldību vēlēšanās piedalās vienā sarakstā ar valsts budžeta finansējumu saņemošām politiskajām partijām. Ministru kabineta 2020. gada 14. janvāra noteikumu Nr. 24 "Politiskajām organizācijām (partijām) piešķirtā valsts budžeta finansējuma izlietojuma noteikumi" 6. pants aizliedzot partiju apvienībai piešķirto valsts budžeta finansējumu izmantot tādas apvienībā ietilpstošas partijas politiskajai agitācijai, kura

Saeimas vai Eiropas Parlamenta vēlēšanās iesniedz atsevišķu kandidātu sarakstu. Savukārt attiecībā uz pašvaldību vēlēšanām šāds aizliegums neesot paredzēts.

Apstrīdētās normas izstrādes laikā vispār neesot vērtēta tās ietekme uz reģionālā līmeņa demokrātiju un to pārstāvošajām politiskajām partijām. Turklāt tas, kas norādīts Ministru kabineta 2019. gada atzinumā par valsts budžeta finansējuma iespējamo palielinājumu politiskajām organizācijām, būtiski atšķiroties no tā regulējuma, kuru 2019. gadā pieņēmusi Saeima. Proti, valsts budžeta finansējuma apjoms neesot piesaistīts Latvijas partiju vajadzībām, bet gan tikusi izveidota politiskos apsvērumos balstīta sasaiste ar Lietuvas un Igaunijas politisko partiju saņemtā valsts finansējuma apjomu. Tāpat neesot domāts par bāzes finansējuma piesaisti tādā veidā, lai arī partijas, kuras nav iekļuvušas Saeimā, varētu pakāpeniski attīstīt savu darbību. Neesot ņemts vērā arī tas, ka lielu daļu no Saeimā startējošiem sarakstiem iesniedz partiju apvienības, kuras pašvaldību vēlēšanās un Eiropas Parlamenta vēlēšanās piedalās atšķirīgos sastāvos. Līdz ar to neesot saprotams, kāpēc bija jāpiešķir papildu finansējums par dalību pašvaldību vēlēšanās.

Lai novērstu ar apstrīdēto normu radīto atšķirīgo attieksmi pret tiem kandidātiem, kuri piedalās pašvaldību vēlēšanās no reģionālo politisko partiju sarakstiem, būtu vai nu jāatsakās no obligātās un grūti pamatojamās prasības pēc politiskās partijas formas dalībai pašvaldību vēlēšanās, vai arī jāsedz pārstāvību pašvaldības domē ieguvušām reģionālajām partijām daļa no to administratīvajiem un ar kampaņu saistītajiem izdevumiem proporcionāli attiecīgās partijas saņemto balsu skaitam un atbilstoši minimāli nepieciešamā finansējuma aprēķinam.

Tiesas sēdē *Mg. iur.* Iveta Kažoka uzsvēra, ka politisko partiju finansēšanas reforma ir novedusi pie tādas situācijas, ka reģionālā līmeņa aktivisti, lai varētu konkurēt ar citām politiskajām partijām pašvaldību vēlēšanās, ir spiesti apvienoties ar kādu no tām politiskajām partijām, kuras saņem valsts finansējumu. Šādi apstākļi nelabvēlīgi ietekmējot reģionālā līmeņa demokrātiskos procesus un esot izrietējuši ne tikai no politisko organizāciju (partiju) finansēšanas modeļa reformas, bet arī no tiesiskā regulējuma, kas nosakot veidu, kādā politiskās partijas var piedalīties pašvaldību vēlēšanās.

10. Pieaicinātā persona – *Mg.sc.soc., Mg.oec.* Lelde Metla-Rozentāle – norāda, ka Latvijā kā parlamentārajā demokrātijā Saeima ir vienīgā valsts institucionālā struktūra ar nacionālā likumdevēja spēku. Latvijas tiesību sistēmas ietvaros pilsoņiem esot iespēja piedalīties arī divās citās vēlēšanās – pašvaldību vēlēšanās un Eiropas Parlamenta vēlēšanās, tomēr nevienai no šīm vēlētajām institūcijām neesot piešķirtas

līdzvērtīgas tiesības un pienākumi kā Saeimai. Proti, minētās institūcijas nerūpējoties par visu valsts iedzīvotāju kopējo labumu.

Pieņemot lēmumu par jebkādu labumu vai iespēju pārdali starp politiskajām partijām, galvenais partijas novērtēšanas kritērijs esot tās nozīmīgums un ietekme visai sabiedrībai svarīgu jautājumu risināšanā. Ja partija izvēlas nepiedalīties parlamenta vēlēšanās, tad tā esot tikai lokāls, reģionāls politiskais spēks, kas darbojas viena novada pašvaldības ietvaros un rūpējas par konkrētā novada attīstību. Tā tas esot Pieteikuma iesniedzējas gadījumā. Šāda partija nesniedzot tiešu pienesumu visas valsts un parlamentārās demokrātijas stiprināšanā un neesot uzskatāma par līdzvērtīgu pretendentu uz valsts finansējumu.

Politisko partiju finansējums varot veidoties no diviem avotiem: privātā un valsts (publiskā) finansējuma. Privātais finansējums vienmēr veidojot būtisku partijas finansiālā nodrošinājuma daļu, jo tas apliecinot, ka partijas idejām ir sekotāji un ka partijas aktualizētie jautājumi ir nozīmīgi un saprotami ne tikai partijas biedriem, bet arī plašākam sabiedrības lokam. Kā otrs partiju finansēšanas avots varot tikt izmantots publiskais jeb valsts finansējums, kas tiekot izmaksāts no valsts budžeta līdzekļiem.

Atbilstoši politikas teorijas atziņām demokrātisko valstu pieredzes pamatā esot trīs galvenie labumu sadales principi. Pirmkārt, valsts finansējuma saņēmēju vienlīdzība – šajā kontekstā par kritēriju tiekot izmantota politiskās partijas pārstāvība parlamentā. Otrkārt, finansējuma apjoma sadales proporcionalitāte atbilstoši politiskās partijas panākumiem vēlēšanās – šajā kontekstā par kritēriju tiekot izmantoti vēlētāju balsojuma rezultāti parlamenta vēlēšanās. Treškārt, finansējuma nepieciešamība, un šajā kontekstā tiekot izvērtas jaundibinātu politisko partiju un lielākos politiskos spēkus pārstāvošo partiju vajadzības. No valsts budžeta līdzekļiem piešķirtajam politisko partiju finansējumam esot būtiska nozīme parlamentārās demokrātijas nodrošināšanā valstī. Tas stiprinot politiskās partijas un to izvirzītos kandidātus un nodrošinot vienādus konkurences priekšnoteikums priekšvēlēšanu cīņā. Politisko partiju iespēja saņemt valsts finansējumu un piedalīties cīņā par vietu parlamentā esot būtisks pārstāvnieciskās parlamentārās demokrātijas īstenošanas priekšnoteikums. Ar tā palīdzību tiekot veicināta pilsoņu uzticēšanās politiskajiem spēkiem un politiķiem kopumā.

Tiesas sēdē *Mg. sc. soc., Mg. oec.* Lelde Metla-Rozentāle uzsvēra, ka ar valsts pārvaldīšanu politikas zinātnes teorijā un starptautiskajā praksē tiek saprasta nacionālā līmeņa politika, kas vērsta uz visu valsts iedzīvotāju kopējā labuma vairošanu. Tā tad arī esot būtiskā atšķirība starp nacionālā līmeņa un reģionālā līmeņa politiskajām partijām. Reģionālajām politiskajām partijām esot iespēja, saglabājot savu identitāti, noslēgt

sadarbības līgumu ar kādu no nacionālā līmeņa politiskajām partijām un šādā formā kopīgi piedalīties parlamenta vēlēšanās. Šāda sadarbība veicinot konkrētā reģiona ekonomisko izaugsmi un esot veids, kā attīstīt gan konkrēto reģionu, gan visu valsti.

Arī nacionālā līmeņa politiskās partijas sastāvā varot būt personas, kas specializējas tikai darbam pašvaldībās un rūpējas par to interesēm. Savukārt citi attiecīgās politiskās partijas biedri iesaistoties nacionālā līmeņa politikā un kandidējot Saeimas vēlēšanās. Tādā veidā politiskā partija varot gūt labus panākumus gan reģionālā līmeņa, gan arī Saeimas vēlēšanās.

11. Pieaicinātā persona – Dr. Ph. Daunis Auers – tiesas sēdē norādīja, ka dažādu valstu politiskās sistēmas ir atšķirīgas un tātad atšķirīgas ir arī politisko partiju sistēmas. Latvija esot viena no tām Eiropā un pat pasaulē retajām valstīm, kurās ir ļoti daudz politisko partiju. Patlaban Latvijā esot 53 politiskās partijas, savukārt Igaunijā – 12, Lietuvā – 27, Zviedrijā – 29, bet Somijā – 24 politiskās partijas. Latvijā politiskās partijas dibināšana esot salīdzinoši vienkārša, proti, partijas dibināšanai nepieciešami tikai 200 biedri, bet Lietuvā – 2000.

Iemesls tam, kāpēc Latvijā ir tik daudz politisko partiju, esot tas, ka pašvaldību vēlēšanās nevar piedalīties vēlēšanu apvienības vai individuāli kandidāti, kā tas ir, piemēram, Igaunijā, Lietuvā, Dānijā un arī citās Baltijas jūras reģiona valstīs.

Vidēji Eiropā dažādu politisko partiju biedri ir apmēram pieci procenti no konkrētās valsts balsstiesīgajiem iedzīvotājiem. Latvijas politiskās partijas esot nelielas. Proti, Latvijā tikai viens procents no balsstiesīgajiem pilsoņiem iestājušies kādā politiskajā partijā, bet, piemēram, Igaunijā tie esot aptuveni seši procenti un Lietuvā – aptuveni pieci procenti iedzīvotāju. Pēdējo gadu tendences liecinot, ka arī Eiropā samazinās partiju biedru skaits. Piemēram, Dānijā 1960. gadā dažādu politisko partiju biedri bija 22 procenti iedzīvotāju, bet patlaban ir tikai trīs procenti. Reaģējot uz šīm pārmaiņām, visā Eiropā esot pārskatīti politiskajām partijām piešķiramā valsts atbalsta mehānismi. Tādējādi esot mainījusies izpratne par to, kuras no politiskajām partijām valstij būtu jāatbalsta. Esot identificēamas vairākas funkcijas, kas jāpilda politiskajai partijai. Pirmkārt, tai pirms vēlēšanām ar savām politiskajām kampaņām esot jāveicina pilsoniskā aktivitāte, lai ieinteresētu sabiedrību dalībā attiecīgajās vēlēšanās. Otrkārt, partijas apvienojot pilsoņus konkrētu interešu grupās, veidojot savas politiskās programmas un piedāvājot konkrētu valsts nākotnes vīziju. Treškārt, politiskās partijas piesaistot jaunus biedrus, kuri ar savām partijas darbā apgūtajām profesionālajām spējām un uzkrāto pieredzi nākotnē varēs lielā mērā ietekmēt valsts pārvaldes procesus. Šādas pašas funkcijas

esot jāpilda arī reģionālajām politiskajām partijām, jo arī pašvaldību iedzīvotājiem jābūt informētiem par konkrētās pašvaldības attīstības iespējām.

Latvijā politiskās sistēmas reformas tiekot īstenotas lēni un, iespējams, par vēlu salīdzinājumā ar Igauniju un Lietuvu. Tomēr politisko partiju finansēšanas sistēma esot veidota, domājot par parlamenta vēlēšanām. No Eiropas Savienības 27 dalībvalstīm tikai Spānijā un Dānijā valsts finansējums esot paredzēts arī reģionālajām politiskajām partijām. Pārējās dalībvalstīs valsts atbalsts politiskajām partijām tiekot piešķirts, pamatojoties uz to panākumiem nacionālā līmeņa vēlēšanās. Tāpat *Dr. Ph. Daunis Auers* atzina, ka esot notikušas ekspertu diskusijas arī par politisko partiju atbalsta sistēmas ietekmi uz pašvaldību vēlēšanām.

Secinājumu daļa

12. Saeima uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. punktu, jo apstrīdētā norma neradot Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertu pamattiesību aizskārumu. Turklāt Pieteikuma iesniedzēja neesot ievērojusi Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtajā daļā noteikto konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņu (*sk. 2022. gada 27. oktobra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 41.–44. lp.*).

Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai procesuāla rakstura jautājumi ir skatāmi pirms tiesību normas satversmības izvērtēšanas pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 10. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01 9. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs, vai konkrētajā gadījumā ir aizskartas aizsargājamās Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības, kas ietilpst Satversmes 91. panta pirmā teikuma tvērumā, bet pēc tam pārbaudīs, vai ir ievērots Satversmes tiesas likumā noteiktais termiņš pieteikuma iesniegšanai.

12.1. Pamattiesību aizskārumš ir obligāts priekšnoteikums pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 23. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-02-01 7. punktu*). Atbilstoši Satversmes tiesas likumam personas pamattiesību aizskārumš ir konstatējams, ja personai Satversmē ir ietvertas konkrētās pamattiesības un tieši apstrīdētā norma tās aizskar (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 30. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 11. punktu*).

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām politiskajām partijām. Proti, ar apstrīdēto normu

politiskajām partijām, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ieguvušas vismaz divus procentus vēlētāju balsu, piešķirtais valsts budžeta finansējums dodot plašākas iespējas piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās un gūt tajās vairāk balsu nekā Pieteikuma iesniedzējai, kura valsts budžeta finansējumu nesaņemot. Tādējādi starp vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām politiskajām partijām veidojoties atšķirīga attieksme, kas esot Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertā tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpums.

Savukārt Saeima uzskata, ka Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips piemērojams kopā ar citām pamattiesībām. Pieteikuma iesniedzēja neesot identificējusi tās pamattiesības, ar kurām tā saista iespējamo Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertā tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu. Pēc Saeimas ieskata, Satversmes tiesas procesā esot pašsaprotams tas, ka ne katras tiesības vai tiesiskas intereses būtu atzīstamas par pamattiesībām Satversmes VIII nodaļas izpratnē. Satversme neietverot tādas personu pamattiesības kā tiesības saņemt valsts budžeta finansējumu politiskās partijas darbības nodrošināšanai. Tādējādi tas apstāklis, ka politiskā partija nesaņem valsts budžeta finansējumu vai šādu finansējumu saņem konkurējoša politiskā partija, pats par sevi nenozīmējot tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu (*sk. 2022. gada 27. oktobra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 41. lp.*).

Tiesiskā vienlīdzība pieder pie pamattiesībām, kuras Satversmē tika ietvertas jau tās sākotnējā redakcijā. Proti, Satversmes 82. pants redakcijā, kas stājās spēkā 1922. gada 7. novembrī, noteica, ka likuma un tiesas priekšā visi pilsoņi ir vienlīdzīgi. Tiesību doktrīnā tika atzīts, ka Satversmes 82. panta normas priekšmets attiecas uz noteikumiem par pilsoņu tiesībām (*sal. sk.: Disterlo B. Juridiskās piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1923, Nr. 7, 12. lpp.*).

Arī Satversmes tiesa lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālās sūdzības, ir vērtējusi apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. pantam kā patstāvīgām pamattiesībām, nesaistot tās ar citām pamattiesībām, kas atrodas ārpus tiesiskās vienlīdzības principa jēdziena robežām (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 17. decembra spriedumu lietā Nr. 2019-03-01 un 2014. gada 13. jūnija spriedumu lietā Nr. 2014-02-01*).

Tiesiskā vienlīdzība ir atvasināta no vispārējā taisnīguma principa, kas ir demokrātiskas tiesiskas valsts pamatvērtība. Ir atzīts, ka tiesības uz tiesisko vienlīdzību ir aizsargājamas, likumdevējam saistošas pamattiesības (*sk.: Bryde B.-O. Das Verfassungsprinzip der Gleichheit. Halle an der Saale: Universitätsverlag Halle-Wittenberg, 2012, S. 8*). Prasība pēc tiesiskās vienlīdzības nozīmē likumdevēja pienākumu ievērot saprātīgumu un objektivitāti atšķirīga tiesiskā stāvokļa noteikšanā. Tāpēc tiesiskā

vienlīdzība netiek pārkāpta tad, ja likumdevēja radītā atšķirīgā attieksme ir noteikta pieļaujamās rīcības brīvības ietvaros un tai ir saprātīgs un objektīvs pamats.

Tiesiskā vienlīdzība ir nesaraucami saistīta ar tiesiskās vienlīdzības principu, kas nozīmē, ka vienādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos izturēšanās ir vienāda, savukārt atšķirīgos apstākļos – atšķirīga (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-05-01 28. punktu*). Tiesiskās vienlīdzības princips pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 26. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-02-0106 4. punktu*). Tiesiskās vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu*). Persona nolūkā aizsargāt savas tiesības var tieši atsaukties uz tiesiskās vienlīdzības principu.

Tādējādi tiesības uz tiesisko vienlīdzību ir konstitucionāli aizsargājamas patstāvīgas pamattiesības.

Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi uz pieteikuma iesniegšanas nosacījumu, ka personas pamattiesību aizskārumam jābūt tiešam, konkrētam un apstrīdētajai normai jāaizskar pats pieteikuma iesniedzējs (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 22. jūnija sprieduma lietā Nr. 2009-111-01 10. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja ir piedalījusies Talsu novada domes vēlēšanās 2017. gadā, kad ieguva trīs deputātu vietas, un 2021. gadā, kad ieguva četras deputātu vietas. Saskaņā ar Partiju finansēšanas likuma pārejas noteikumu 30. punktu apstrīdēto normu piemēro no 2021. gada 1. jūlija, un tā Pieteikuma iesniedzējai neparedz tiesības saņemt valsts budžeta finansējumu. Savukārt no astoņām politiskajām organizācijām (partijām), kuras 2021. gadā piedalījušās Talsu novada domes vēlēšanās, sešas bija pārstāvētas arī iepriekšējā Saeimā. Tāpēc papildus Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 1. punktā paredzētajam finansējumam tās vēl saņems arī apstrīdētajā normā noteikto finansējumu neatkarīgi no tā, vai konkrētā partija konkrētajā pašvaldības domē vispār ir pārstāvēta.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

12.2. Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturrtā daļa noteic, ka konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesai var iesniegt sešu mēnešu laikā no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis norādīja, ka Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmā un otrā daļa veido nosacījumus valsts budžeta

finansējuma piešķiršanai politiskajām partijām. Neatkarīgi no tā, vai konkrēta politiskā partija piedalās Saeimas vai pašvaldību vēlēšanās, valsts budžeta finansējums tiekot piešķirts tikai tām politiskajām partijām, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ieguvušas vairāk nekā divus procentus balsu. Pieteikuma iesniedzēja pēc būtības iebilstot nevis pret apstrīdēto normu, bet gan pret likumdevēja izšķiršanos par valsts budžeta finansējuma piešķiršanu tikai tām politiskajām partijām, kuras ieguvušas noteiktu balsu skaitu Saeimas vēlēšanās. Šāds valsts budžeta finansējuma piešķiršanas modelis esot ietverts Partiju finansēšanas likumā ar Saeimā 2010. gada 10. jūnijā pieņemtajiem grozījumiem. Tāpēc Pieteikuma iesniedzējas iespējamais tiesību aizskārums radies jau 2017. gadā, drīz pēc tās dibināšanas un politiskās darbības uzsākšanas, un konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņš ir nokavēts (*sk. 2022. gada 27. oktobra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 43.–44. lp.*).

Politisko partiju finansēšanas likums un politiskās partijas dibināšanas fakts neparedz partijām obligātu pienākumu piedalīties vēlēšanās. Partiju darbības pamatā ir Satversmes 102. pantā ietvertais biedrošanās brīvības princips. Tādējādi politiskās partijas bauda rīcības brīvību attiecībā uz to, vai tās izvēlas piedalīties vēlēšanās un kāda līmeņa vēlēšanās tās piedalīsies.

Pieteikuma iesniedzēja tika nodibināta 2017. gada 25. februārī un 2017. gada 20. martā ierakstīta politisko partiju reģistrā. Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēja pēc tās dibināšanas 2017. gadā nevarēja nonākt Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas (*redakcijā, kas bija spēkā no 2014. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 1. janvārim*) tvērumā, jo attiecīgais tiesiskais regulējums noteica politisko organizāciju (partiju) tiesības saņemt valsts finansējumu ar nosacījumu, ka iepriekšējās Saeimas vēlēšanās tās ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlēšanu balsu.

Apstrīdētā norma stājās spēkā 2020. gada 1. janvārī. Savukārt atbilstoši Partiju finansēšanas likuma pārejas noteikumu 30. punktam noteikums par finansējuma piešķiršanu par katru pašvaldību vēlēšanās iegūto balsi tiek piemērots no 2021. gada 1. jūlija. Tātad termiņš pieteikuma iesniegšanai ir skaitāms no 2021. gada 1. jūlija. Pieteikums Satversmes tiesā saņemts 2021. gada 28. jūlijā. Tādējādi konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņš ir ievērots.

Līdz ar to tiesvedības izbeigšanai lietā nav pamata.

13. Ar 2022. gada 24. februāra grozījumiem Partiju finansēšanas likumā, kuri stājās spēkā 2022. gada 1. novembrī, apstrīdētā norma izteikta jaunā redakcijā. Proti, saskaņā ar Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punktu valsts budžeta finansējumu aprēķina no valstī noteiktās minimālās mēnešalgas 0,1 procenta apmērā par katru iegūto

balsi pēdējās pašvaldības domes vēlēšanās. Līdz ar to tiesvedības procesa laikā apstrīdētā norma ir grozīta.

Jēdziens "apstrīdētā norma" Satversmes tiesas likuma 29.panta pirmās daļas 2. punkta izpratnē nav saprotams formāli, proti, vienīgi kā normatīvajā aktā ietverts teksts. Apstrīdētajā normā ir noteikta tiesiskā kārtība, kuru Pieteikuma iesniedzēja uzskata par neatbilstošu augstāka juridiska spēka normai. Tādēļ arī tajos gadījumos, kad apstrīdētās normas teksts ir formāli grozīts, Satversmes tiesai jāpārlicinās par to, vai ar apstrīdēto normu radītā tiesiskā situācija ir mainīta pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 11. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-33-01 7. punktu*). Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punkta jaunajā redakcijā noteiktā valsts finansējuma aprēķināšanas kārtība nemaina principu, pēc kāda tiek piešķirts valsts budžeta finansējums.

Tādējādi ar Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punkta jauno redakciju apstrīdētā norma pēc būtības nav mainīta un tiesvedības izbeigšanai izskatāmajā lietā nav pamata.

14. Izvērtējot, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām (personu grupām);

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir lēģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 11. punktu*).

15. Apstrīdētā norma noteica, ka tās politiskās organizācijas (partijas), par kurām pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, saņem valsts budžeta finansējumu 0,50 *euro* apmērā par katru iegūto balsi pēdējās pašvaldības domes vēlēšanās.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka divas situācijas nekad nav pilnīgi identiskas. Salīdzināšanai jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viena vai vairākas ar pārbaudāmo situāciju kopīgas pazīmes (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-0103 7. punktu*). Vērtējot, vai tiesiskās vienlīdzības princips tiek ievērots, noteicošais ir tas, vai vairākas personu grupas vieno kopīga un būtiska tām piemītoša pazīme. Lai noskaidrotu, vai un kuras personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams noteikt

galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-10-01 17. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka salīdzināmos apstākļos atrodas visas politiskās organizācijas (partijas), kuras iesniegušas kandidātu sarakstus pašvaldību domes vēlēšanās un kuru pārstāvji ir ievēlēti pašvaldības domē. Pazīme, pēc kuras minētās personu grupas var salīdzināt, esot kandidātu saraksta iesniegšana pašvaldības domes vēlēšanās un pārstāvības iegūšana pašvaldības domē (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 10. lp.*). Savukārt Saeima norāda, ka lietā nav konstatējamas salīdzināmas personu grupas, jo Pieteikuma iesniedzējas norādītās politiskās partijas atrodas atšķirīgos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos. Politiskā partija, kas ir pārstāvēta vienā pašvaldības domē, bet nav piedalījusies Saeimas vēlēšanās, nevarot sniegt ievērojamu ieguldījumu politikas veidošanā visas valsts mērogā, turklāt šāda partija neesot vienlīdz iesaistījusies gan nacionālā, gan reģionālā līmeņa vēlēšanās. Šāda veida politiskās partijas atbilstoši savas darbības īpatnībām nepildot tādus pašus vai salīdzināmus uzdevumus kā tās politiskās partijas, kuras iesniegušas deputātu kandidātu sarakstus Saeimas vēlēšanās un ieguvušas vairāk nekā divu procentu vēlētāju atbalstu. Tādējādi reģionālajām politiskajām partijām, kuras darbojas tikai noteiktā pašvaldībā, neesot nozīmīgas ietekmes uz vispārējo parlamentārās demokrātijas sistēmu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 63.–65. lp.*).

Tiesas sēdē Tieslietu ministrija puda viedokli, ka kritēriji, pēc kuriem tiek noteiktas pazīmes, kas ļauj konstatēt salīdzināmās personu grupas, nedrīkst būt patvaļīgi un tiem jābūt objektīviem un pamatotiem. Pieteikuma iesniedzējas norādītais, proti, tas, ka salīdzināmos apstākļos atrodas visas politiskās partijas, kuras piedalījušās pašvaldību vēlēšanās un kuru pārstāvji ir ievēlēti pašvaldību domēs, ir pazīme, kas piemīt abām personu grupām, tomēr šī pazīme nav vienojoša un nevar veidot salīdzināmu grupu (*sk. 2022. gada 16. novembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 4. lp.*). Savukārt *Mg. iur.* Iveta Kažoka uzskata, ka ir pamats salīdzināt Pieteikuma iesniedzējas norādītās personu grupas, jo gan tādai politiskajai partijai, kura iesniedz kandidātu sarakstu Saeimas vēlēšanās, gan arī tādai politiskajai partijai, kura iesniedz kandidātu sarakstu tikai viena novada domes vēlēšanās, rodoties izdevumi savas darbības uzturēšanai (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 94.–95. lp.*).

Atbilstoši Politisko partiju likuma 2. panta pirmajā daļā sniegtajai definīcijai partija ir organizācija, kas izveidota, lai veiktu politisko darbību, piedalītos vēlēšanu kampaņā, izvirzītu deputātu kandidātus, piedalītos Saeimas vai pašvaldību domju (padomju), Eiropas Parlamenta darbā, ar deputātu starpniecību īstenotu partijas programmu, kā arī iesaistītos publiskās pārvaldes institūciju izveidē. Līdz ar to politisko

organizāciju (partiju) dibināšana un darbības virzieni var tikt īstenoti vairākos līmeņos. Proti, reģionālā līmenī – piedaloties pašvaldību vēlēšanās, nacionālā līmenī – piedaloties Saeimas vēlēšanās – un pārnacionālā līmenī – piedaloties Eiropas Parlamenta vēlēšanās.

Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 15. panta pirmajā daļā noteikts, ka pašvaldības domes deputātu kandidātu sarakstus var iesniegt reģistrēta politiskā partija, reģistrētu politisko partiju reģistrēta apvienība, kā arī divas vai vairākas reģistrētas politiskās partijas, kuras nav apvienojušās reģistrētu politisko partiju reģistrētā apvienībā. Savukārt Saeimas vēlēšanu likuma 9. panta pirmā daļa noteic, ka kandidātu sarakstu Saeimas vēlēšanās var iesniegt likumā noteiktajā kārtībā reģistrēta politiskā partija, kura dibināta ne vēlāk kā vienu gadu pirms šīm vēlēšanām un kurā ir ne mazāk kā 500 biedru, kā arī likumā noteiktajā kārtībā reģistrēta politisko partiju apvienība, ja visas šādā apvienībā ietilpstošās politiskās partijas dibinātas ne vēlāk kā vienu gadu pirms Saeimas vēlēšanām un ja politisko partiju apvienībā kopā ir ne mazāk kā 500 biedru.

Kā izriet no minētajām normām, tiesiskais regulējums deputātu kandidātu sarakstu iesniegšanai pašvaldības domes vai Saeimas vēlēšanās izvirza atšķirīgas prasības, turklāt prasības deputātu kandidātu sarakstu iesniegšanai Saeimas vēlēšanās ir augstākas. Tāpēc pazīme – deputātu kandidātu saraksta iesniegšana pašvaldības domes vēlēšanās – nav uzskatāma par Pieteikuma iesniedzējas norādīto personu grupu būtisku un vienojošu pazīmi.

Tāpat likumdevēja izveidotā valsts atbalsta sistēma neparedz, ka nacionālā līmeņa politiskajām partijām būtu jāizpilda tāds kritērijs kā pārstāvības iegūšana pašvaldības domē. Atbilstoši Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 3. punktam šāds kritērijs nav paredzēts arī dalībai Eiropas Parlamenta vēlēšanās. Proti, valsts budžeta finansējuma piešķiršanā nav nozīmes tam, vai politiskā partija, kura pēdējās Saeimas vēlēšanās ir ieguvusi vairāk nekā divus procentus balsu, iegūst pārstāvību arī kādā citā no vēlētajām institūcijām. Tāpēc pazīme – pašvaldību vēlēšanās iegūtā pārstāvība pašvaldības domē – arī nav uzskatāma par norādīto personu grupu būtisku un vienojošu pazīmi.

Nacionālā līmeņa politiskajām partijām piešķiramā valsts atbalsta sistēma ir piesaistīta attiecīgajās vēlēšanās iegūto balsu skaitam. Proti, atkarībā no tā, kādi ir nacionālā līmeņa politiskās partijas panākumi konkrēta līmeņa vēlēšanās, tiek aprēķināts šai partijai piešķiramā valsts budžeta finansējuma apmērs. Arī reģionālo politisko partiju panākumi pašvaldību vēlēšanās ir mērāmi pēc to iegūtajām balsīm. No minētā izriet, ka abas personu grupas vienojošā pazīme ir politisko organizāciju (partiju) iegūtās balsis pašvaldību vēlēšanās.

15.1. Tomēr viena kopīga pazīme pati par sevi ne vienmēr var kalpot par pietiekamu argumentu, lai konstatētu, ka divas personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Satversmes tiesai ir jāizvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka šādas personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 9. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-14-03 17.2. punktu*).

Politisko partiju funkcijas un to loma demokrātijas procesos citstarp aplūkota starptautiskos rekomendējošā rakstura dokumentos, kas pieņemti, lai sniegtu valstīm atbalstu likumdošanā un tiesību piemērošanas praksē (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 19. punktu*). Eiropas Padomes komisija "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) ir norādījusi: ja likumdevējs izšķiras par to, ka finansiāli atbalstīs politiskās partijas, tas jādara, pamatojoties uz objektīviem, taisnīgiem un saprātīgiem kritērijiem. Valstis bauda rīcības brīvību politisko partiju atbalsta sistēmas izvēlē. Tomēr gadījumā, kad politiskajām partijām tiek piešķirts valsts atbalsts, prioritāri tas būtu jānodrošina parlamentā pārstāvētajām politiskajām partijām (*sk.: Guidelines on Political Party Regulation. Venice Commission, 14 December 2020, CDL-AD(2020)032, paras 232–242*). ANO augstais cilvēktiesību komisārs uzsvēris, ka valsts finansējuma mērķa grupa ir parlamentā pārstāvētās partijas, tomēr politiskā plurālisma un vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai būtu ieteicams valsts finansējumu piešķirt arī tādām politiskajām partijām, kuras uzrādījušas nozīmīgus rezultātus parlamenta vēlēšanās, bet nav saņēmušas pietiekami daudz balsu, lai iegūtu pārstāvību parlamentā (*sk.: Guidelines and Report on the Financing of Political Parties. Venice Commission, 23 March 2001, CDL-INF (2001) 8, p. 2*). Arī *Mg. sc. soc., Mg. oec.* Lelde Metla-Rozentāle tiesas sēdē norādīja uz parlamenta lomu pilsoniskā sabiedrībā, kā arī tā funkcijām. Pieteikuma iesniedzēja nesniedzot tiešu pienesumu visas valsts un parlamentārās demokrātijas stiprināšanā un neesot uzskatāma par līdzvērtīgu pretendentu uz valsts finansējumu (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 112.–114. lp.*). Tādējādi politiskajām partijām piešķirtais valsts finansiālais atbalsts ir atkarīgs citstarp no tā, cik lielu sabiedrības daļu jeb cik daudz vēlētāju konkrētais politiskais spēks pārstāv un cik būtisku visai sabiedrībai nozīmīgu jautājumu risināšanu tas piedāvā.

Vairumā Eiropas Savienības dalībvalstu politisko organizāciju (partiju) finansēšana no valsts budžeta līdzekļiem ir saistīta ar konkrēta kritērija – pārstāvība parlamentā – izpildi (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 72.–76. lp.*). Vērtējot Latvijas politisko partiju finansēšanas sistēmu un tās attīstību, secināms, ka jau 2010. gadā, ieviešot politisko organizāciju (partiju) daļēju finansēšanu no valsts budžeta līdzekļiem, par finansējuma

piešķiršanas kritēriju tika izraudzīts pēdējās Saeimas vēlēšanās par attiecīgo partiju nobalsojušo vēlētāju skaits (*sk. likumprojekta "Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā" (Nr. 1697/Lp9) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju)*).

Arī Tieslietu ministrija tiesas sēdē uzsvēra, ka likumdevēja izšķiršanās par diferencēta politiskajām partijām paredzētā valsts finansējuma piešķiršanas modeļa ieviešanu bija mērķtiecīga un plānota. Apsverot iespējamus politisko organizāciju (partiju) valsts budžeta finansēšanas modeļus, ekspertu paustie viedokļi un situācijas vērtējumi liecinājuši, ka Latvijā salīdzinājumā ar abām pārējām Baltijas valstīm līdzšinējais nacionālā līmeņa politiskajām partijām sniegtais valsts atbalsts vēl joprojām ir nepietiekams. Tādējādi, ievērojot valsts budžeta iespējas, diferencētais politisko partiju finansēšanas modelis esot izraudzīts tieši tādēļ, lai veicinātu nacionālā līmeņa politisko partiju iespējas iegūt valsts atbalstu (*sk. 2022. gada 16. novembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 7. lp.*).

Likumdevējs politisko partiju finansēšanas sistēmu no valsts budžeta līdzekļiem ieviesa ar 2010. gada 10. jūnija grozījumiem Partiju finansēšanas likumā. Savukārt, pieņemot 2019. gada 14. novembra grozījumus Partiju finansēšanas likumā, likumdevējs turpināja pilnveidot šo sistēmu. Papildus atbalstam, kas nacionālā līmeņa politiskajām partijām tiek piešķirts par Saeimas vēlēšanās iegūtajām balsīm, likumdevējs izveidoja diferencētu valsts budžeta finansējuma piešķiršanas modeli, paredzot, ka nacionālā līmeņa politiskās partijas, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu, ir tiesīgas saņemt valsts budžeta finansējumu arī par katru pašvaldību vēlēšanās iegūto balsi. Ņemot vērā minēto, jāsecina, ka likumdevēja izšķiršanās par to, ka ir atbalstāmas tieši nacionālā līmeņa politiskās partijas, pēc būtības nav mainījusies.

15.2. Satversmes 102. pantā ietvertā biedrošanās brīvība paredz to, ka tiek garantētas personu tiesības apvienoties biedrībās, politiskajās partijās un citās sabiedriskās organizācijās un radīti tādi apstākļi, lai personas spētu īstenot savas tiesības uz biedrošanos. Ikviens tiesības apvienoties ar citiem politiskajā partijā ir būtisks demokrātiskas valsts iekārtas pastāvēšanas priekšnoteikums. Politiskās partijas kā viena no biedrošanās brīvības formām ir īpaši svarīga demokrātijas funkcionēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 18.3. punktu*). Politiskās partijas ir nozīmīgs demokrātiskas valsts elements, un tās veido saikni starp sabiedrību un valsts varu, nodrošinot organizētu sabiedrības līdzdalību politiskajos procesos.

Nacionālā līmeņa politiskās partijas no reģionālajām politiskajām partijām atšķiras ar to, ka izsaka vēlētājiem piedāvājumus par visaptverošu sabiedrības modeli un ir spējīgas šos piedāvājumus īstenot, ja nonāk pie varas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 5. februāra sprieduma lietā*

Nr. 2014-03-01 14. punktu). Politiskās partijas, kuru mērķis ir iegūt pārstāvību Saeimā, īsteno atšķirīgas funkcijas nekā reģionālās politiskās partijas. Ikviens Latvijas pilsonis, piedaloties Saeimas vēlēšanās, var līdzdarboties valsts kopējo mērķu un attīstības virzienu noteikšanā. Šādā veidā tiek nodrošināta pilsoniskās sabiedrības līdzdalība un iesaiste valsts pārvaldīšanā, kā arī iespēja lemt par kopējo sabiedrības labumu. Lēmumi, kas tiek pieņemti nacionālajā līmenī, raugoties no valsts kopējo interešu viedokļa, ir visaptveroši pretstatā tiem lēmumiem, kas tiek pieņemti pašvaldībās. Tādēļ arī nacionālā līmeņa politiskajām partijām, kuras ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlēšanu balsu, ir lielākas iespējas nekā reģionālajām politiskajām partijām pārstāvēt suverēna gribu sabiedrības kopējā labuma vārdā. Savukārt reģionālo politisko partiju aktivitātē ir nozīmīgs vietējās pārvaldes elements un šo partiju funkcijas ir saistītas ar vietējās pašvaldības ekonomisko un saimniecisko attīstību.

No iepriekš minētā secināms, ka politiskajām partijām, kuras darbojas nacionālā līmenī un spējušas iegūt vairāk nekā divu procentu vēlēšanu atbalstu, un tām politiskajām partijām, kuras darbojas reģionālā līmenī, ir atšķirīgas funkcijas ilgtspējīgas politikas veidošanā un demokrātijas stiprināšanā.

Politisko partiju darbība visas Latvijas sabiedrības kopējo interešu īstenošanā ir nošķirama no darbības konkrētas pašvaldības interešu īstenošanā. Nacionālā līmeņa un reģionālā līmeņa politisko partiju funkcijas ir atšķirīgas un nevar tikt salīdzinātas. Likumdevējs ir izsvēris objektīvās atšķirības starp nacionālā līmeņa un pašvaldību līmeņa vēlēšanām un, īstenojot savu rīcības brīvību, izšķīries par valsts finansējuma piešķiršanu tikai tām politiskajām partijām, kuras piedalās nacionālā līmeņa vēlēšanās un ieguvušas noteiktu vēlēšanu balsu skaitu. Šāds lēmums nav uzskatāms par neobjektīvu vai nesaprātīgu.

Pieteikuma iesniedzēja un politiskās partijas, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ir ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlēšanu balsu, atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos. Valsts finansējuma piešķiršana politiskajām organizācijām (partijām) ir likumdevēja tiesībspolitiska izšķiršanās, kas balstīta demokrātiskas tiesiskas valsts pamatprincipos. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja nevar, atsaucoties uz Satversmes 91. panta pirmo teikumu, prasīt, lai tai tiek nodrošinātas tādas pašas tiesības kā nacionālā līmeņa politiskajām partijām. Ievērojot minēto, secināms, ka izskatāmās lietas ietvaros no Satversmes 91. panta pirmā teikuma neizriet pienākums paredzēt vienādu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos.

Līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.1 panta pirmās daļas 2. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 1. novembrim) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesnešu Artūra Kuča un Anitas Rodiņas atsevišķās domas

Rīgā 2022. gada 23. decembrī

lietā Nr. 2021-36-01

"Par Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam".

1. Satversmes tiesa 2022. gada 15. decembrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2021-36-01 "Par Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punktu par atbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Argumentējot savu viedokli, izmantosim Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Piekrītam Sprieduma 12.1. un 15.1. punktā secinātajam, ka likumdevējs bauda rīcības brīvību attiecībā uz politiskajām partijām piešķiramā atbalsta veidu un formu. Tāpat piekrītam, ka tiesiskās vienlīdzības princips netiek pārkāpts tad, ja likumdevēja radīta atšķirīga attieksme ir noteikta pieļaujamās rīcības brīvības ietvaros un tai ir saprātīgs un objektīvs pamats.

Tomēr nepiekrītam Satversmes tiesas secinājumam, ka politiskā partija, kura iesniegusi deputātu kandidātu sarakstu tikai vienas pašvaldības domes vēlēšanās (turpmāk – reģionāla līmeņa partija), un tāda politiskā partija, kura iesniegusi deputātu kandidātu sarakstu tās pašas domes vēlēšanās un par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju (turpmāk – nacionāla līmeņa partija), nav salīdzināmas tiesiskās vienlīdzības principa aspektā. Tāpat nepiekrītam tam, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

3. Sprieduma 15. punktā secināts: "[...] abas personu grupas vienojošā pazīme ir politisko organizāciju (partiju) iegūtās balsis pašvaldību vēlēšanās. [...] politiskajām partijām piešķirtais valsts finansiālais atbalsts ir atkarīgs citstarp no tā, cik lielu sabiedrības daļu jeb cik daudz vēlētāju konkrētais politiskais spēks pārstāv un cik būtisku visai sabiedrībai nozīmīgu jautājumu risināšanu tas piedāvā. [...] Politiskās partijas, kuru mērķis ir iegūt pārstāvību Saeimā, īsteno atšķirīgas funkcijas nekā reģionālās politiskās partijas. [...] Lēmumi, kas tiek pieņemti nacionālajā

līmenī, raugoties no valsts kopējo interešu viedokļa, ir visaptveroši pretstatā tiem lēmumiem, kas tiek pieņemti pašvaldībās. Tādēļ arī nacionālā līmeņa politiskajām partijām, kuras ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu, ir lielākas iespējas nekā reģionālajām politiskajām partijām pārstāvēt suverēna gribu sabiedrības kopējā labuma vārdā. Savukārt reģionālo politisko partiju aktivitātē ir nozīmīgs vietējās pārvaldes elements un šo partiju funkcijas ir saistītas ar vietējās pašvaldības ekonomisko un saimniecisko attīstību. No iepriekš minētā secināms, ka politiskajām partijām, kuras darbojas nacionālā līmenī un spējušas iegūt vairāk nekā divu procentu vēlētāju atbalstu, un tām politiskajām partijām, kuras darbojas reģionālā līmenī, ir atšķirīgas funkcijas ilgtspējīgas politikas veidošanā un demokrātijas stiprināšanā. Politisko partiju darbība visas Latvijas sabiedrības kopējo interešu īstenošanā ir nošķirama no darbības konkrētas pašvaldības interešu īstenošanā. Nacionālā līmeņa un reģionālā līmeņa politisko partiju funkcijas ir atšķirīgas un nevar tikt salīdzinātas."

Nepiekrītam Satversmes tiesas secinājumam, ka minēto iemeslu dēļ reģionāla un nacionāla līmeņa partijas nav salīdzināmas tiesiskās vienlīdzības principa aspektā.

3.1. Tiesību normās, kas nosaka politisko partiju izveides un pastāvēšanas priekšnoteikumus, nav paredzēts šāds politisko partiju nošķirums. Politisko partiju likuma 2. panta pirmajā daļā ir definēts, kas ir politiskā partija: "Partija ir organizācija, kas tiek izveidota, lai veiktu politisko darbību, piedalītos vēlēšanu kampaņā, izvirzītu deputātu kandidātus, piedalītos Saeimas vai pašvaldību domju (padomju), Eiropas Parlamenta darbā, ar deputātu starpniecību īstenotu partijas programmu, kā arī iesaistītos publiskās pārvaldes institūciju izveidē." Arī turpmākajās likuma normās nav norāžu uz to, ka reģionāla un nacionāla līmeņa partiju darbība būtu regulējama atšķirīgi. Piemēram, gan reģionāla, gan arī nacionāla līmeņa partijas gada pārskatu pārbauda zvērināts revidents, ja partijas līdzekļu apgrozījums pārskata gadā ir bijis lielāks par 10 minimālajām mēnešalgām (*sk. Politisko partiju likuma 37. pantu*).

Saskaņā ar Politisko partiju finansēšanas likuma 1. panta otro daļu šā likuma mērķis ir nodrošināt politisko organizāciju (partiju) finansiālās darbības atklātumu, likumību un atbilstību parlamentārās demokrātijas sistēmai. Likumprojekta anotācijā skaidrots, ka, ieviešot valsts budžeta finansējumu politiskajām partijām, galvenie mērķi bija: 1) mazināt šo partiju finansiālu atkarību no privātpersonu ziedojumiem, kas palielina risku nokļūt atkarībā no šo personu izvirzītajām prasībām; 2) atrisināt Latvijas politisko partiju administratīvo mazspēju – konstantu vajadzību pēc resursiem, kas neļāva Latvijas politiskajām partijām segt savas administratīvās izmaksas un kļūt profesionālākām (*sk. likumprojekta*

"Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā" (Nr. 1697/Lp9) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju)).

Tātad arī Politisko partiju finansēšanas likuma mērķis pats par sevi nenoskaidro reģionāla līmeņa partijas no nacionāla līmeņa partijām.

3.2. Kā norādīts Politisko partiju likuma 2. panta pirmajā daļā, politiskās partijas pastāv, lai veiktu politisko darbību, citiem vārdiem sakot, jebkura politiskā partija ir varas īstenošanas mehānisms. Tieši šī pazīme politiskās partijas atšķir no sabiedriskajām organizācijām (*sk.: Kuleša V. T., Vinčoreks P. Demokrātija. 20. gs. Nogale. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996, 82. lpp.*). Gadījumā, kad politiskās partijas izvirzītie kandidāti tiek ievēlēti kādā lēmēj institūcijā, var veidoties arī korupcijas risks.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir secinājusi, ka politiskajām partijām piešķiramā valsts budžeta finansējuma mērķis ir novērst korupciju un politisko partiju pārmērīgu atkarību no privātajiem ziedotājiem. Tādējādi šāds finansējums stiprina politisko plurālismu un veicina demokrātiskas valsts institūciju pienācīgu darbību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 10. maija sprieduma lietā "Ozgurluk ve Dayanisma Partisi (ODP) v. Turkey", pieteikums Nr. 7819/03, 37. punktu*). Arī Eiropas Padomes komisija "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) ir norādījusi, ka valsts budžeta finansējums kalpo kā līdzeklis politisko partiju atbalstīšanai to būtiskās lomas izpildē, kā arī korupcijas un atkarības no privātajiem ziedotājiem novēršanai. Šādai finansēšanas kārtībai būtu jātiecas nodrošināt, lai visas partijas, tostarp arī mazās un jaunās partijas, varētu vienlīdzīgi konkurēt vēlēšanās (*sk. Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) 2020. gada 14. decembra Vadlīniju par politisko partiju regulējumu, CDL-AD(2010)024, 232. punktu, pieejamas: venice.coe.int*).

Ņemot vērā minēto, kā arī to, ka vietējā līmeņa lēmēj institūciju pieņemtie lēmumi vistiešāk ietekmē attiecīgās pilsētas vai novada iedzīvotājus, jāatzīst, ka nepieciešamība mazināt korupcijas riskus un nodrošināt politisko partiju finansēšanas modeļa caurskatāmību ir vienlīdz svarīga kā nacionāla līmeņa, tā arī reģionāla līmeņa partijām.

3.3. Apstrīdētajā normā paredzētajā situācijā – pašvaldību vēlēšanās – piedalās un gūst balsis gan reģionāla, gan arī nacionāla līmeņa partijas. Nevaram piekrist Spriedumā secinātajam, ka šādas politiskās partijas neesot salīdzināmas, jo atšķiroties to funkcijas un darbības mērķi (*sk. Sprieduma 15.2. punktu*).

Šajā aspektā būtiski ir tas, ka apstrīdētā norma paredz piešķirt finansējumu atkarībā no vēlēšanās iegūto balsu skaita, nevis mandātu skaita. Proti, finansējumu var saņemt arī tāda nacionāla līmeņa partija, kura nav saņēmusi balsu skaitu, kas nepieciešams, lai tās pārstāvji būtu

ievēlēti Saeimā vai pašvaldības domē, bet ir saņēmusi vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu Saeimas vēlēšanās. Reģionāla līmeņa partija, kuras pārstāvji ir ievēlēti pašvaldības domē, veido saikni starp sabiedrību un valsts varu, nodrošinot organizētu sabiedrības līdzdalību politiskajos procesos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 5. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-03-01 20.1. punktu*). Turpretim nacionāla līmeņa partija, kura nav pārstāvēta nevienā lēmēj institūcijā, neīsteno šo būtisko lomu sabiedrībā.

Parlamentārā demokrātija plašākā nozīmē aptver visu politisko sistēmu kopumā – ne vien nacionālā līmeņa, bet arī vietējo demokrātiju (*sk. Dr. Ph. Dauņa Auera viedokli 2022. gada 16. novembra tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 5. sēj. 38.–39. lp.*). Pašvaldībām, atrodoties starp valsti un tās iedzīvotājiem, ir būtiska loma brīvības un demokrātijas stiprināšanā sabiedrībā (*sk. Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) 2016. gada 15. marta Apkopojuma par Venēcijas komisijas atzinumiem par konstitucionālajiem un tiesiskajiem noteikumiem vietējās pašpārvaldes aizsardzībai, CDL-PI(2016)002, 4. lapu, pieejams: venice.coe.int*). Pilsoņu tiesības piedalīties valsts lietu pārvaldīšanā vistiešāk var tikt realizētas vietējā līmenī. Vietējā vara ir viens no katras demokrātiskas iekārtas galvenajiem pamatiem (*sk. Eiropas vietējo pašvaldību hartas preambulu*). Tātad ļoti būtiska ir arī decentralizēta iedzīvotāju iesaiste politiskajos procesos, kas notiek, personām īstenojot savas aktīvās un pasīvās vēlēšanu tiesības. Jo sevišķi pašvaldību institūcijās vietējie iedzīvotāji, kas ar vietvaru saskaras vistiešākajā veidā, vislabāk var apzināties un risināt tiem aktuālos jautājumus. Veicinot dažādu sabiedrības locekļu aktīvu iesaisti politiskajos procesos, iespējams panākt kvalitatīvu viedokļu apmaiņu un plurālismu lēmumu pieņemšanas procesā. Savukārt, lai lēmēj institūcijās tiktu demokrātiski ievēlēti tādi politisko partiju pārstāvji, kas pieņem kvalitatīvus, sabiedrības interesēm, kā arī ilgtspējības principam atbilstošus lēmumus, visām politiskajām partijām ir nepieciešama atbilstoša kapacitāte. Valsts finansējums politiskajām partijām vismaz daļēji nodrošina šo kapacitāti.

Tātad neatkarīgi no tā, vai kāda politiskā partija ir piedalījusies Saeimas vēlēšanās un ieguvusi tajās vismaz divu procentu balsstiesīgo vēlētāju balsis, visas politiskās partijas, kas piedalās pašvaldību vēlēšanās un tajās gūst vēlētāju balsis, atrodas salīdzināmā situācijā.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, jāatzīst, ka apstrīdētās normas kontekstā reģionāla un nacionāla līmeņa partijas vieno uz tām vienlīdz attiecināmais politisko partiju izveidošanas un darbības tiesiskais regulējums, partiju kā varas īstenošanas mehānisma izveide un ar to saistītie korupcijas riski, dalība un balsu iegūšana pašvaldību vēlēšanās,

kā arī politisko partiju loma sabiedrības iesaistē demokrātijas procesos un sabiedrības interesēm atbilstošu lēmumu pieņemšanā.

Līdz ar to reģionāla un nacionāla līmeņa partijas ir salīdzināmas tiesiskās vienlīdzības principa aspektā.

4. Tā kā iepriekš minētās personu grupas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ir jānoskaidro, vai apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret šīm grupām.

Atbilstoši apstrīdētajai normai kritērijs valsts budžeta finansējuma saņemšanai par pašvaldības domes vēlēšanās iegūtajām balsīm ir dalība Saeimas vēlēšanās un vairāk nekā divu procentu vēlētāju atbalsts tajās.

Pieteikuma iesniedzēja ir politiskā partija, kura iesniegusi deputātu kandidātu sarakstu Talsu novada domes vēlēšanās un kuras pārstāvji ir ievēlēti Talsu novada domē. Pieteikuma iesniedzēja nekad nav iesniegusi deputātu kandidātu sarakstu Saeimas vēlēšanās. 2021. gada Talsu novada domes vēlēšanās deputātu kandidātu sarakstus iesniedza kopumā astoņas politiskās partijas. Septiņas no tām bija iesniegušas deputātu kandidātu sarakstus arī Saeimas vēlēšanās, un par tām pēdējās Saeimas vēlēšanās bija nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju. Tāpēc šīs partijas saņēma valsts budžeta finansējumu, bet Pieteikuma iesniedzēja to nesaņēma.

Tādējādi apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret minētajām personu grupām, tieši nosakot, ka tikai nacionāla līmeņa partijas saņem valsts budžeta finansējumu par pēdējās pašvaldību vēlēšanās iegūtajām balsīm.

Līdz ar to apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret vienādos un salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām.

5. No lietas materiāliem izriet, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

Līdz ar to apstrīdētajā normā paredzētā atšķirīgā attieksme ir noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

6. Lai noteiktu, vai atšķirīgajai attieksmei, ko noteic apstrīdētā norma, ir objektīvs un saprātīgs pamats, jāpārbauda, vai tai ir legītīms mērķis. Ja apstrīdētajā normā noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav legītīma mērķa, nav nepieciešams izvērtēt tās atbilstību samērīguma principam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16. punktu*).

Nosakot atšķirīgu attieksmi pret salīdzināmām grupām, pienākums uzrādīt un pamatot šādas atšķirīgās attieksmes legītīmo mērķi Satversmes

tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi aktu, kurā šī attieksme noteikta (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.1. punktu*). Saeima uzskata, ka ar apstrīdēto normu tiek stiprināta parlamentārās demokrātijas sistēma, vienlaikus nodrošinot valsts līdzekļu sabalansētu izlietojumu visas sabiedrības labklājības interesēs. Tādējādi ar apstrīdēto normu noteiktās atšķirīgās attieksmes leģitīmie mērķi esot demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības labklājības aizsardzība (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 67. lp.*). Arī likumprojekta anotācijā norādīts, ka apstrīdētā norma ir vērsta uz nacionāla līmeņa partiju finansiālo atbalstu un stabilu politisko partiju sistēmas nostiprināšanu (*sk. likumprojekta "Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā" (Nr. 1697/Lp9) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju)*). Savukārt Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka atšķirīgajai attieksmei nav leģitīma mērķa.

6.1. Kā jau tika norādīts šo atsevišķo domu 3.3. punktā, parlamentārā demokrātija plašākā nozīmē aptver ne vien nacionālā līmeņa, bet arī vietējo demokrātiju. Pašvaldības tiek dēvētas par demokrātijas šūpuli un vienlaikus arī par konkrētās valsts demokrātijas spoguļi – jo vairāk attīstītas pašvaldības, jo lielāka demokrātija valstī (*sk.: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021, 107. lpp.*). Demokrātiskās vērtības vislabāk var veicināt iedzīvotājam tuvāk esošās pašvaldību institūcijas (*sk. Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa 1994. gada 2. jūnija rekomendāciju 001(1994) par vietējo un reģionālo pašvaldību aktuālajiem jautājumiem, pieejama: coe.int*). Proti, pilsoņi savas tiesības piedalīties valsts lietu pārvaldīšanā vistiešāk var realizēt vietējā līmenī, jo pašvaldības atrodas vistuvāk iedzīvotājiem un līdz ar to viņiem ir lielākas iespējas ietekmēt lēmumus, kas attiecas uz ikdienas dzīvi noteiktā teritorijā (*sk. Eiropas vietējo pašvaldību hartas preambulu; sk. arī: Stafacka L. Mēs demokrātijā. Rīga: Sabiedrība par atklātību – Delna, 2010, 30. lpp.*). Pašvaldības iedzīvotāji ar savu dalību pašvaldības domes vēlēšanās nosaka to, kā tiks pārvaldīta viņu pilsētas vai novada dzīve (*sk. Dr. Ph. Dauņa Auera viedokli 2022. gada 16. novembra tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 5. sēj. 39. lp.*).

Sadarbība, kas veidojas starp iedzīvotājiem un vietējo pārvaldi, ir nozīmīgs posms pilsoniskās sabiedrības attīstības līmeņa celšanā, un būtiska loma tajā ir reģionāla līmeņa partijām. Reģionāla līmeņa partiju darbības mērķi ir saistīti ar sabiedrības interesi veicināt valsts attīstību vietējā līmenī, vairot attiecīgās pašvaldības iedzīvotāju labklājību un stiprināt viņu pilsonisko aktivitāti. Arī ar savu darbību vietējā līmenī politiskās partijas piedalās sabiedrības politiskās gribas veidošanas procesos un īsteno Politisko partiju likuma 1. pantā noteikto mērķi nostiprināt demokrātisku un pilsonisku sabiedrību. Tātad politisko

partiju aktivitāte vietējā līmenī ir vienlīdz nozīmīga valsts demokrātiskās iekārtas stiprināšanā.

Pretēji Sprieduma 15.2. punktā secinātajam, vietējo demokrātiju nevar skatīt atrauti no nacionālā līmeņa demokrātijas. Demokrātiskā tiesiskā valstī centrālajai varai bez vietējo pašvaldību līdzdalības nav iespējams pilnvērtīgi pārvaldīt valsts teritoriju. Pamatojoties arī uz pašvaldības principu, tiek īstenota valsts pārvaldes funkciju decentralizācija, nododot atsevišķu funkciju īstenošanu demokrātiski leģitimētām vietējām pašvaldībām (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 20. janvāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2008-08-0306 16. punktu*). Proti, pašvaldību institucionāla pastāvēšana ir daļa no Latvijas Republikas kā demokrātiskas tiesiskas valsts uzbūves principiem. Savukārt funkcionāli pašvaldība ir teritoriāla pašpārvalde, proti, tā pilda savas funkcijas noteiktā teritorijā (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 21.1. punktu*). Tādējādi arī pašvaldības veido Latvijas valsti un valsts kopējās intereses nav skatāmas atrauti no pašvaldības interesēm.

Līdz ar to demokrātijas stiprināšana vietējā līmenī atbilst ne tikai attiecīgās pašvaldības, bet arī visas sabiedrības kopējām interesēm. Arī pati Satversmes tiesa iepriekš atzinusi, ka pašvaldību darbība ir vērsta arī uz visas sabiedrības kopējo interešu īstenošanu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 28. punktu*).

6.2. Galvenais politiskās līdzdalības instruments demokrātiskā sabiedrībā ir vēlēšanas. Vietējā demokrātijā tās ir pašvaldības domes vēlēšanas. Latvijas tiesību sistēmā vienīgā iespēja kandidēt pašvaldības domes vēlēšanās ir politiskās partijas dibināšana un pašvaldības domes deputātu kandidātu saraksta iesniegšana (*sk. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 15. pantu*). Pašvaldības domes vēlēšanās nevar piedalīties privātpersona vai vēlētāju apvienība. Vairākas pieaicinātās personas tiesas sēdē norādīja, ka salīdzinājumā ar citām valstīm šāda sistēma ir netipiska (*sk. Mg. iur. Iveta Kažoka un Dr. Ph. Dauņa Auera viedokli 2022. gada 16. novembra tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 4. sēj. 123. lp. un 5. sēj. 26. lp.*). Turklāt Mg. iur. Iveta Kažoka norādīja, ka politiskās partijas dibināšana un uzturēšana ir dārgs process (*sk. 2022. gada 16. novembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 123. lp.*).

Tā kā politiskās partijas dibināšana ir izvirzīta kā obligāta prasība dalībai pašvaldības domes vēlēšanās, tad dalība gan šajās vēlēšanās, gan arī Saeimas vēlēšanās ir saistīta ar līdzvērtīgiem izdevumiem un riskiem. Politiskās partijas darbības nodrošināšana un uzturēšana ir saistīta ar dažādiem ikdienas izdevumiem, tostarp tādiem, kas nepieciešami biroja uzturēšanai, darbinieku algošanai, komunikācijai ar vēlētājiem. Tāpat finansējums nepieciešams arī priekšvēlēšanu kampaņai un agitācijai, kā arī citiem ar politiskās partijas publiskās darbības nodrošināšanu saistītiem

izdevumiem. Šādi izdevumi rodas visām politiskajām partijām, kuras piedalās demokrātiskajos procesos (*sal. sk. Dr. Ph. Dauņa Auera viedokli 2022. gada 16. novembra tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 5. sēj. 40. lp.*).

Tāpat nacionāla un reģionāla līmeņa partijas saskaras ar līdzvērtīgiem riskiem, kas saistīti ar to finansēšanu, kā jau tika norādīts šo atsevišķo domu 3.2. punktā. Eiropas Padomes komisija "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) ir secinājusi, ka politisko partiju finansēšanas tiesiskais regulējums ir būtisks, lai garantētu politisko partiju neatkarību no nevēlamas privātā finansējuma devēju un valsts ietekmes, kā arī nodrošinātu politiskajām partijām vienlīdzīgas iespējas konkurēt un panāktu politisko partiju finansējuma caurskatāmību (*sk. Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) 2020. gada 14. decembra Vadlīniju par politisko partiju regulējumu, CDL-AD(2010)024, 204. punktu, pieejamas: venice.coe.int*). Atklātam un caurskatāmam politisko partiju finansējumam ir izšķiroša nozīme cīņā pret korupciju, kā arī pilsoņu uzticības iegūšanā un saglabāšanā (*sk.: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Funding of Political Parties and Election Campaigns. A Handbook on Political Finance. Strömsborg: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2014, p. 2*). Turklāt, kā norāda Dr. Ph. Daunis Auers, korupcijas riski vietējā līmenī var būt pat lielāki (*sk. 2022. gada 16. novembra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 39.–40. lp.*).

Šo risku novēršana, piešķirot politiskajām partijām valsts budžeta finansējumu, ir visas sabiedrības interesēs. Politisko partiju finansēšanas atklātums vietējā līmenī ir tikpat būtisks kā citos līmeņos (*sk. Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa 2000. gada 25. maija rezolūciju 105(2000) par politisko partiju finansiālo atklātību un to demokrātisko darbību reģionālā līmenī, pieejama: coe.int*). Proti, visas sabiedrības interesēs ir tas, ka gan Saeimā, gan pašvaldībās ir pārstāvētas tādas politiskās partijas, kurām ir atbilstoša kapacitāte, lai tiktu pieņemti kvalitatīvi, sabiedrības un valsts interesēm, kā arī ilgtspējas principam atbilstoši lēmumi. No demokrātijas attīstības un stiprināšanas viedokļa būtiski ir tas, lai arī pašvaldību domēs tiktu pieņemti tādi lēmumi, kas nav atkarīgi no privāta ziedojuma devēja interesēm.

6.3. Lai gan visas politiskās partijas, kas piedalās pašvaldību vēlēšanās, atrodas vienādā situācijā, apstrīdētā norma tām paredz dažādas iespējas. Politiskās partijas dibināšana ir obligāts priekšnoteikums dalībai pašvaldības domes vēlēšanās, tomēr partija, kura savu darbību vērš visupirms uz vienas pašvaldības iedzīvotājiem, tāad stiprina pilsonisko sabiedrību un demokrātiju vietējā līmenī, nesajem valsts budžeta finansējumu un ir ierobežota konkurencē ar tādām politiskajām

partijām, kuras valsts finansējumu saņem. Tas nozīmē, ka personām, kas vēlas kandidēt pašvaldības domes vēlēšanās, ir ne vien jāizpilda noteikumi attiecībā uz politiskās partijas dibināšanu un darbību, bet arī tie jāīsteno bez valsts budžeta finansējuma.

Mēs piekrītam, ka likumdevējs var pieņemt tādu tiesisko regulējumu, kas stiprina nacionāla līmeņa partijas un esošā valsts budžeta ietvaros paredz atšķirīga apmēra finansējumu nacionāla un reģionāla līmeņa partijām, tostarp nodrošinot sabalansētu valsts budžeta līdzekļu izlietojumu sabiedrības labklājības interesēs. Tomēr šobrīd saskaņā ar apstrīdēto normu valsts budžeta finansējums tiek sadalīts tādējādi, ka reģionāla līmeņa partijām tā saņemšana ir pilnībā liegta. Tas nozīmē, ka attiecībā uz šīm partijām netiek novērsti no privāta finansējuma izrietošie riski – atkarība no finansējuma devēja, korupcijas riski, nevienlīdzīgi konkurences apstākļi ar tām politiskajām partijām, kuras saņem valsts budžeta finansējumu. Tādējādi apstrīdētā norma, iespējams, stiprina nacionāla līmeņa partijas, taču reģionāla līmeņa partijas, kas arī ir daļa no parlamentārās demokrātijas, tā vājina. Proti, apstrīdētā norma liek šķēršļus politiskajam plurālismam, ierobežo reģionāla līmeņa partiju darbību un mazina vietējo iedzīvotāju iesaisti vietējās demokrātijas īstenošanā. Tādēļ uzskatām, ka apstrīdētajā normā noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav leģitīma mērķa.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesas tiesnesis

A. Kučs

Satversmes tiesas tiesnese

A. Rodiņa

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2022. gada 28. decembrī

lietā Nr. 2021-36-01

"Par Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.1 panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam".

Satversmes tiesa nosprieda atzīt Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.1 panta pirmās daļas 2. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Spriedumā atzīts, ka politisko partiju, par kurām pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, salīdzinājums ar politiskajām partijām, kuras piedalās tikai pašvaldību vēlēšanās, nav iespējams, jo politiskajām partijām, kas piedalās Saeimas vēlēšanās, esot atšķirīgas funkcijas ilgtspējīgas politikas veidošanā un demokrātijas stiprināšanā, šo politisko partiju darbība esot vērsta uz valsts kopējo mērķu un attīstības virzienu noteikšanu.

Es nepiekrītu Satversmes tiesas sprieduma argumentiem ar secinājumam par apstrīdētās normas atbilstību vienlīdzības principam.

Saskaņā ar apstrīdēto normu politiskajām partijām, par kurām pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, tiek piešķirts valsts budžeta finansējums kalendāra gada laikā 0,1 procenta no minimālās mēnešalgas apmērā par katru iegūto balsi pēdējās pašvaldības domes vēlēšanās. Tām politiskajām partijām, kuras nepiedalās Saeimas vēlēšanās, bet kuras piedalās pašvaldības domes vēlēšanās, par katru iegūto balsi valsts budžeta finansējums netiek piešķirts. Tādējādi var konstatēt, ka ir politiskās partijas, kuras uz likuma pamata saņem maksājumu no valsts budžeta par iegūtām balsīm pašvaldības domes vēlēšanās, un ir politiskās partijas, kuras šādu maksājumu no valsts budžeta par iegūtām balsīm pašvaldības domes vēlēšanās nesaņem.

Pretstatā Satversmes tiesas secinātajam, valsts budžeta finansējuma kontekstā politiskās partijas, par kurām pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, ir salīdzināmas ar politiskajām partijām, kuras piedalās tikai pašvaldības domes vēlēšanās, jo atrodams ne tikai viens, bet vairāki kopējie elementi ar pārbaudāmo faktisko gadījumu.

Salīdzināmo grupu kopējie elementi ir:

- 1) politiskas partijas;
- 2) piedalās pašvaldības domes vēlēšanās, jo iesniegušas pašvaldības domes deputātu kandidātu sarakstus;

3) pašvaldības domes vēlēšanās politisko partiju pieteiktie deputātu kandidāti iegūst balsis.

Atšķirīgais elements ir tas, vai politiskā partija piedalās arī Saeimas vēlēšanās un gūst tajās vairāk nekā divu procentu vēlētāju balsu. Taču šis elements raksturo jau atšķirīgās attieksmes mērķi, nevis pamato salīdzināmo grupu neveidošanos.

Domāju, ka salīdzināmo grupu kopīgie elementi bija pietiekoši, lai turpinātu vienlīdzības principa ievērošanas pārbaudi.

Pretstatā Satversmes tiesas secinātajam, politisko partiju programmu saturam (vietējās pašvaldības vai valsts nozīmes mērķiem), dalījumam teritoriālajās nodaļās (partijas darbībai Latvijas teritorijā vai kādās vietējās teritorijās), kā arī ievēlēto deputātu kandidātu tālākai darbībai, vai tie pieturas pie partijas programmas vai jau izmanto visas brīvā mandāta tiesības, nav izšķirošas nozīmes. Arī tam, kāda ir Saeimas vēlēšanās startējošo politisko partiju ietekme uz parlamentāro demokrātiju, šo politisko partiju būtība un nozīme, salīdzināmo grupu noteikšanas kontekstā nav nozīmes, jo saskaņā ar apstrīdēto normu valsts budžeta līdzekļi tiek piešķirti politiskajai partijai par katru iegūto balsi tieši pašvaldības domes vēlēšanās. Pašvaldības domes vēlēšanu kontekstā visas politiskās partijas, kas iesniedz deputātu kandidātu sarakstus domes vēlēšanām, piedalās ar līdzvērtīgi konkurējošiem programmatiskajiem mērķiem, t.i., tiem, kas saistīti ar konkrētās pašvaldības vietējām interesēm un vajadzībām. Piemēram, visu politisko partiju iesniegto kandidātu sarakstu priekšvēlēšanu programmas 2021. gada 5. jūnija pašvaldības domes vēlēšanās Talsu novadā bija vērstas uz saimnieciskās darbības, infrastruktūras, kultūras un sporta pasākumu, sociālo pakalpojumu un sabiedriskās kārtības veicināšanu tieši Talsu novadā (*sk.: 2021. gada 5. jūnija pašvaldību vēlēšanas. Talsu novads. Pieejams: cvk.lv*).

Tā kā visas politiskās partijas, kuras piedalās pašvaldības domes vēlēšanās un gūst balsis, ir salīdzināmas, Satversmes tiesai bija jāturpina vienlīdzības principa ievērošanas pārbaude valsts budžeta finansējuma piešķiršanā politiskajām partijām un jāvērtē, vai likumā noteiktā atšķirība ir attaisnota un pamatota.

Saeima norādīja, ka politisko partiju finansēšanas atšķirības pamatā esot mērķis atbalstīt politiskās partijas, kuras tieši Saeimas vēlēšanās saņem vismaz divu procentu vēlētāju balsu. Tā tiek stiprināta demokrātiska valsts un aizsargāta sabiedrības labklājība.

Lietā izteiktie argumenti par to, cik nozīmīgas ir politiskās partijas, kuras piedalās Saeimas vēlēšanās (jeb t.s. "nacionālajā līmenī"), kāda ir šo politisko partiju iegūtā atbalsta vēlētāju vidū nopietnība, cik nozīmīgs ir politisko partiju finansējums pats par sevi, nav svarīgi šīs lietas kontekstā, jo šo "nacionālā līmeņa" politisko partiju nozīme parlamentārā

demokrātijā netiek apšaubīta, un tās tiek stiprinātas jau ar to, ka tās saņem valsts budžeta finansējumu par iegūtajām balsīm Saeimas vēlēšanās; šī finansējuma daļa veido lielāko daļu no valsts atbalsta. Tāpat netiek apšaubīts, ka finansējums no valsts budžeta līdzekļiem politiskajām partijām ir svarīgs to sekmīgai darbībai. Lietā bija analizējams centrālais jautājums atšķirībām politisko partiju finansēšanā, kādēļ Saeimas vēlēšanās noteiktu atbalstu ieguvušām partijām ir jāgūst vēl finansiāls labums par iegūtām balsīm pašvaldības domes vēlēšanās, bet pašvaldības iedzīvotāju izveidotām politiskajām partijām, kuras turklāt var pat iegūt pārstāvību pašvaldības domē – nē.

Manuprāt, Latvija ir demokrātiska, tiesiska un uz katram cilvēkam piemītošo cieņu un brīvību balstīta valsts. Šādu valsti raksturo tolerance, plurālisms un atvērtība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-34-01 17. punktu*). Proti, tajā var pastāvēt dažādi uzskati un atšķirīgas vērtību sistēmas. Šādos apstākļos sabiedrības dzīves organizāciju Satversmes ietvarā nodrošina demokrātija, kas pamatojas uz citstarp vēlēšanās brīvi paustu cilvēka gribu un balstās uz kompromisu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2002. gada 23. septembra spriedumu lietā Nr. 2002-08-01 un 2022. gada 27. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-34-01 18.4. punktu*). Demokrātijas princips attiecas arī uz pašvaldībām (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 13.1. punktu*). Pašvaldības lēmēj institūciju – domi – attiecīgās pašvaldības pilntiesīgie iedzīvotāji ievēl vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās (*sk. Satversmes 101. panta otrās daļas pirmo teikumu un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta pirmo daļu*). Pašvaldības domes vēlēšanās iedzīvotāji balso par domes deputātu kandidātu sarakstiem, kurus uz partijas, partiju apvienības vai arī divu vai vairāku neapvienojušos partiju iesnieguma pamata pieņemusi pašvaldības vēlēšanu komisija (*sk. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 15. panta pirmo daļu, 20. panta pirmo daļu un 28. panta trešo daļu*). Citiem vārdiem – kandidātu sarakstus pašvaldības domes vēlēšanām individuāli vai kolektīvi iesniedz politiskās partijas. Politiskā partija ir organizācija, kas izveidota, lai veiktu politisko darbību, piedalītos vēlēšanu kampaņā, izvirzītu deputātu kandidātus, piedalītos citstarp pašvaldības domes vēlēšanās, ar deputātu starpniecību īstenotu partijas programmu, kā arī iesaistītos publiskās pārvaldes institūciju izveidē (*sk. Politisko partiju likuma 2. panta pirmo daļu*). Proti, tā ir personu apvienība, kuras biedriem ir līdzīgi politiskie uzskati, kurai ir noteikta ideoloģija un kuras galvenais mērķis ir iegūt politisko varu, lai valstī to īstenotu atbilstoši partijas programmā ietvertajiem mērķiem un principiem (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 19. punktu*). Tā ir nozīmīgs

demokrātiskas valsts elements, jo brīva tautas viedokļa izpausme nav iedomājama tur, kur nepastāv politisko partiju sistēma, kas pārstāvētu dažādus valsts iedzīvotāju vidū izplatītus viedokļus (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 5. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-03-01 20.1. un 20.2. punktu*). No politisko partiju lomas gan nacionāla, gan reģionāla līmeņa demokrātijas stiprināšanā izriet tas, ka partiju tiesiskajam regulējumam jābūt vērstam uz plurālistiskas politiskās vides veidošanu. Tādējādi indivīdiem tiek nodrošinātas reālas iespējas izvēlēties starp partiju piedāvājumiem (*sk. arī Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) un Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja vadlīnijas par politisko partiju regulējumu, 2. izd., 17. lpp. Pieejams: venice.coe.int*). Tas jāņem vērā, nosakot partijas, kurām var tikt piešķirts valsts budžeta finansējums. Konkrētāk – valsts budžeta finansējums piešķirams, balstoties uz objektīviem, taisnīgiem un saprātīgiem kritērijiem (*sk. arī Eiropas Padomes Ministru komitejas 2003. gada 8. aprīļa rekomendāciju dalībvalstīm par kopīgiem noteikumiem pret korupciju politisko partiju un vēlēšanu kampaņu finansēšanā, 2. lpp. Pieejams: rm.coe.int*).

Satversmes tiesa spriedumā norāda, ka, finansējot Saeimas vēlēšanās noteiktu atbalstu ieguvušās partijas (jeb "nacionālā līmeņa partijas"), bet nefinansējot vietējās pašvaldības iedzīvotāju politiskās partijas ("jeb reģionālā līmeņa partijas"), tiek nodrošināta pilsoniskās sabiedrības līdzdalība un iesaiste valsts pārvaldīšanā; Saeimas vēlēšanās startējošās partijas pildot atšķirīgas funkcijas ilgtspējīgas politikas veidošanā un demokrātijas stiprināšanā u.t.t. (*sk. sprieduma 15.2.punktu*). Tomēr ar apstrīdēto normu valsts budžeta finansējums faktiski tiek piešķirts politiskajai partijai, kura piedalās Saeimas vēlēšanās un saņem vairāk nekā divu procentu vēlēšanu balsu, tieši par pašvaldības domes vēlēšanās iegūtajām vēlēšanu balsīm, proti, par tādu šīs partijas vietēja līmeņa programmu un iecerēto darbību pašvaldības līmenī, par kuru iepriekš Satversmes tiesa izsakās, ka politisko partiju darbībai tur esot neliela nozīme "ilgtspējīgas politikas veidošanas un demokrātijas stiprināšanas mērķu sasniegšanā".

Saeima norādīja, ka atšķirīgās attieksmes mērķis esot saistīts ar nepieciešamību veicināt politisko partiju konsolidāciju; uz to norādīja arī vairākas pieaicinātās valsts iestādes. Partiju "konsolidācija" redzama arī realitātē, ka pašvaldības domes vēlēšanās vairs tikai retumis piedalās pašvaldības iedzīvotāju politiskās partijas; lielākoties tās politisko partiju finansēšanas organizēšanas dēļ ir bijušas spiestas iekļauties Saeimā pārstāvēto partiju apvienībās vai izzust vispār. Atkarībā no valsts tiesiskās sistēmas, politiskās kultūras un pilsoniskās sabiedrības attīstības pakāpes partiju konsolidācijas pasākumi visas valsts līmenī var būt nozīmīgi, lai

kavētu pārmērīgu politisko fragmentāciju un tās negatīvo ietekmi uz valdības stabilitāti un darba efektivitāti, kā arī attiecīgi novērstu iedzīvotāju uzticēšanās mazināšanos politisko partiju sistēmas funkcionēšanai. Tomēr šādi vispārējas nozīmes pasākumi nebūtu saistāmi ar politiskās partijas, kura piedalās Saeimas vēlēšanās, gūtajiem rezultātiem pašvaldības domes vēlēšanās. Proti, kaut gan Saeimas vēlēšanu dalībniecēm – partijām – biedru piesaistes, partijas biedru un visas sabiedrības izglītošanas, kā arī priekšvēlēšanu aģitācijas nolūkā var būt svarīgi darboties arī Latvijas pašvaldību teritorijās, pašvaldības ierobežotās un autonomās kompetences dēļ dalība pašvaldības domes vēlēšanās šo mērķu sasniegšanai nav izšķiroša. Tā kā vietējo iedzīvotāju izveidotās partijas to darbības teritoriāli lokālā rakstura dēļ nemaz nevar radīt pārmērīgas politiskās fragmentācijas vai valdošās koalīcijas nestabilitātes risku nacionāla līmeņa politiskajā vidē, reģionālo un nacionālo partiju iespējamās konsolidācijas ietekme uz nacionāla līmeņa demokrātiju nevar būt būtiska. Tomēr šī procesa sekas attiecībā uz demokrātiju un politisko plurālismu vietējo pašvaldību līmenī ir ievērojamas. Ar apstrīdēto normu valsts budžeta finansējuma saņemšana par pašvaldības domes vēlēšanās iegūtajām balsīm padarīta atkarīga no šķietami neitrāla kritērija – relatīvi sekmīgas dalības Saeimas vēlēšanās. Tomēr faktiski šis kritērijs prasa noteiktu mērķu un ideoloģijas ietveršanu partijas programmā un attiecīgi arī pietiekami skaidru, nopietnu, saskanīgu un svarīgu tās biedru politisko uzskatu izpaušanu. Proti, lai saņemtu valsts budžeta finansējumu, partijas programmai un attiecīgi tās biedru politiskajiem uzskatiem jābūt vēršiem ne vien uz darbu pašvaldībā un ar tās kompetenci saistītiem jautājumiem, bet arī faktiski piespiedu kārtā uz noteiktiem politiskiem mērķiem nacionālā līmenī. Valsts budžeta finansējuma piešķiršana tikai tām partijām, kas piedalās un gūst balsis Saeimas vēlēšanās, rada situāciju, kurā vietējo pašvaldības iedzīvotāju veidoto partiju pārstāvji savas partijas darbības finansēšanas un faktiskas nodrošināšanas nolūkā pievienojas Saeimas partijām, kaut arī viņu politiskie uzskati ar attiecīgās partijas programmu var nesakrist. Savukārt tad, ja vietējās pašvaldības iedzīvotāju politiskā partija pievienojas kādai politiskajai partijai, kura piedalās Saeimas vēlēšanās, vietējās pašvaldības iedzīvotāju partijas biedri jau ideoloģisko atšķirību dēļ ar Saeimas partiju var no šīs vietējās pašvaldības līmeņa partijas izstāties, vai arī palikt tajā tikai finansiālā atbalsta dēļ, tādējādi nonivelējot partijas būtību un padarot iluzoru politisko biedrošanos. Turklāt šāda situācija var arī demotivēt vēlētājus piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, ja viņi nepiekrīt to nacionālo partiju programmām, kas iesniegušas kandidātu sarakstus arī attiecīgajās pašvaldības domes vēlēšanās. Proti, pašreizējā situācijā pašvaldību līmenī tiek mazināts politiskais plurālisms un demokrātijas principa ievērošana. Līdz ar to arī nepieciešamība veicināt partiju

konsolidāciju "no augšas" nav tāds ar apstrīdēto normu radītās atšķirīgās attieksmes mērķis, kas ietilptu demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzības jomā.

Visbeidzot, situācijā, kad atšķirīgā attieksme izpaužas kā valsts budžeta finansējuma piešķiršana kādai personu grupai, šā finansējuma nepiešķiršanu citai personu grupai nevar attaisnot tikai ar nepieciešamību ietaupīt valsts budžeta līdzekļus. Pretējā gadījumā valsts varētu kāda šķietami cēla mērķa vārdā patvaļīgi piešķirt valsts budžeta līdzekļus jebkurai personai, bet nepiešķirt tos citām, vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personām valsts budžeta līdzekļu taupīšanas dēļ. Šāda situācija būtu pretrunā vienlīdzības principa jēgai. Arī konkrētajā gadījumā nepieciešamība ietaupīt valsts budžeta līdzekļus pati par sevi nekādi nepamato to, kāpēc valsts budžeta finansējums par pašvaldības domes vēlēšanās iegūtajām balsīm nacionālajām partijām būtu piešķirams, bet vietējās pašvaldības līmeņa – ne. Līdz ar to konkrētajā gadījumā nepieciešamība ietaupīt valsts budžeta līdzekļus nav tāds ar apstrīdēto normu radītās atšķirīgās attieksmes mērķis, kas ietilptu sabiedrības labklājības aizsardzības tvērumā.

Satversmes tiesas tiesnesis

J. Neimanis

Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kušīņa atsevišķās domas

Rīgā 2022. gada 29. decembrī

lietā Nr. 2021-36-01

"Par Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam".

1. Satversmes tiesa 2022. gada 15. decembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2021-36-01 "Par Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam" (turpmāk – Spriedums), kurā nosprieda atzīt Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmās daļas 2. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 1. novembrim) (turpmāk – apstrīdētā norma) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam.

Piekrītu Spriedumā atzītajam, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Tomēr nevaru piekrist Satversmes tiesas vērtējumam par to, ka politiskās partijas, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ir ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu un pieteikuma iesniedzēja – politiskā partija "Mēs – Talsiem un novadam" atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos.

2. Apzinoties politisko organizāciju (partiju) lomu demokrātiskā sabiedrībā un to darbības regulēšanas nepieciešamību, Saeima ir pieņēmusi vairākus likumus, un politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumi ir ietverti Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā (turpmāk – Partiju finansēšanas likums). Apstrīdētā norma ir daļa no tiesiskā regulējuma par valsts budžeta finansējuma piešķiršanas kārtību politiskām organizācijām (partijām) un to apvienībām (turpmāk – politiskā partija).

Kopš 2020. gada 1. jūlija Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmā daļa ir spēkā šādā redakcijā:

"Politiskajai organizācijai (partijai), par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, piešķir valsts budžeta finansējumu kalendāra gada laikā:

1) 4,50 *euro* apmērā par katru iegūto balsi pēdējās Saeimas vēlēšanās;

2) 0,50 *euro* apmērā par katru iegūto balsi pēdējās pašvaldības domes vēlēšanās;

3) 0,50 *euro* par katru iegūto balsi pēdējās Eiropas Parlamenta vēlēšanās."

Atbilstoši Partiju finansēšanas likumam politiskajai partijai, par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā pieci procenti vēlētāju, piešķir valsts budžeta finansējumu kalendāra gada laikā 100 000 *euro* apmērā, kā arī par katru iegūto vēlētāja balsi Saeimas, pašvaldības domes vai Eiropas Parlamenta vēlēšanās atbilstoši Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmajā daļā noteiktajam apmēram. Savukārt politiskajai partijai, par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, piešķir valsts budžeta finansējumu kalendāra gada laikā par katru iegūto vēlētāja balsi Saeimas, pašvaldības domes vai Eiropas Parlamenta vēlēšanās atbilstoši Partiju finansēšanas likuma 7.¹ panta pirmajā daļā noteiktajam apmēram. Politiskajai partijai, par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nav nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, nepiešķir valsts budžeta finansējumu.

Talsu novada domes 2021. gada vēlēšanās tika pieteikti astoņi deputātu kandidātu saraksti un kandidātu sarakstus bija iesniegušas arī vairākas tādas politiskās partijas, kuras saņēma valsts budžeta finansējumu. Pieteikuma iesniedzēja – politiskā partija "Mēs – Talsiem un novadam" (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzēja) – pēc būtības saskatīja Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertā tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu tajā, ka tā, tāpat kā tās politiskās partijas, par kurām pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, piedalījās Talsu novada domes vēlēšanās. Tomēr apstrīdētā norma neparedzēja Pieteikuma iesniedzējai tiesības saņemt valsts budžeta finansējumu.

Uzskatu, ka izskatāmajā lietā Satversmes tiesai satversmības izvērtējuma metodoloģijas ietvaros citstarp bija jārod atbildes uz diviem lietas pamatjautājumiem:

1) vai konkrētajos faktiskajos apstākļos politiskās partijas, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ir ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu, un Pieteikuma iesniedzēja atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai likumdevējs ir tiesīgs noteikt tādu valsts budžeta finansējuma piešķiršanas kārtību, saskaņā ar kuru politiskā partija, par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, saņem noteiktu valsts budžeta finansējumu apjomu arī par vēlētāju balsīm, kas iegūtas pašvaldības domes vēlēšanās.

3. Spriedumā, atsaucoties uz Satversmes tiesas judikatūrā konsekvēnti atzīto, pamatoti norādīts, ka, izvērtējot, vai tiesību norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, nepieciešams noskaidrot:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām (personu grupām);

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk. Sprieduma 14. punktu*).

Lai noskaidrotu, vai un kuras personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams noteikt galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-10-01 17. punktu*).

Uzskatu, ka, īpaši lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālas sūdzības, personu grupu vienojošo pazīmju precīza noteikšana ir iespējama tikai ciešā saistībā ar konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem, jo atšķirīga attieksme izpaužas tajos. Tāpēc personas (personu grupas) nav pamatoti aplūkot un salīdzināt abstrakti vai atrauti no konkrētās situācijas faktiskajiem apstākļiem. Šādās lietās jāvērtē visas objektīvi konstatējamās vienojošās pazīmes un nav pamatoti aprobežoties ar kādas vienas pazīmes konstatēšanu.

Arī Satversmes tiesa savā judikatūrā, vērtējot personu (personu grupu) atrašanos vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, pēc būtības izšķirošu lomu piešķīrusi konkrētajiem apstākļiem. Piemēram, lietā Nr. 2015-11-03 Satversmes tiesa pamatoti secināja, ka abas personu grupas ir salīdzināmas, jo tās var identificēt pēc noteiktiem kritērijiem, tas ir, pēc tās vienojošu būtisku pazīmju kopuma, – abās grupās ietilpstošie subjekti ir kapitālsabiedrības, kas darbojas vienā, proti, skaidras naudas tirdzniecības pakalpojumu tirgū, to sniegtie pakalpojumi ir savstarpēji aizvietojami, un tās ir uzskatāmas par konkurentiem (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 18. un 19. punktu*).

Spriedumā secināts, ka Pieteikuma iesniedzēja un politiskās partijas, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ir ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu, atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos, jo atšķiras to funkcijas ilgtspējīgas politikas veidošanā un demokrātijas stiprināšanā. Spriedumā norādīts, ka politiskās partijas, par kurām pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti

vēlētāju, atšķiras ar to, ka tās izsaka vēlētājiem piedāvājumus par visaptverošu sabiedrības modeli (*sk. Sprieduma 15.2. punktu*). Tomēr izskatāmajā lietā bija būtiski, ka visas politiskās partijas, kas iesniedza kandidātu sarakstus Talsu novada domes vēlēšanām 2021. gadā, sacentās par pārstāvības iegūšanu Talsu novada domē un tās nešaubīgi var uzskatīt par konkurentiem.

Tādas politiskās partijas, kura pēdējās Saeimas vēlēšanās ir ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu, lēmums piedalīties konkrētas pašvaldības vēlēšanās un mērķis iegūt pārstāvību kādas pašvaldības domē nav saistīts ar tās pārstāvību Saeimā un Saeimas vēlēšanās izteikto piedāvājumu.

Tādējādi Spriedumā nav ņemti vērā konkrētie faktiskie apstākļi un Spriedumā ietvertu argumentu kopums nesniedz pamatojumu secinājumam, ka pašvaldības domes vēlēšanu gadījumā Pieteikuma iesniedzēja un politiskās partijas, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ir ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu, atrodas atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos.

4. Lēmums par dalību pašvaldības domes vēlēšanās ir katras politiskās partijas izšķiršanās. Pieņemot lēmumu piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, arī tās politiskās partijas, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ir ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu, iesniedzot attiecīgu kandidātu sarakstu, izsaka attiecīgās domes vēlētājiem piedāvājumu un iesniedz priekšvēlēšanu programmu tieši attiecībā uz konkrēto pašvaldību, kurā tā kandidē.

Konkrētajos faktiskajos apstākļos ir objektīvi konstatējams, ka gan politiskās partijas, par kurām pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, gan Pieteikuma iesniedzēja, piedaloties Talsu novada domes vēlēšanās, iesniedza gan konkrētu pašvaldības deputātu kandidātu sarakstu Talsu novada domes vēlēšanām, kā arī programmu tieši Talsu novada domes vēlēšanām. Tādējādi konkrētajos apstākļos pastāv vienojošu būtisku pazīmju kopums, – abās grupās ietilpstošie subjekti ir reģistrētas politiskās partijas, tās iesniegušas deputātu kandidātu sarakstus Talsu novada domes vēlēšanām, kandidātu sarakstam pievienojušas nepieciešamos dokumentus, t.sk. visu sarakstā ietvertu kandidātu parakstītu priekšvēlēšanu programmu tieši Talsu novada domes vēlēšanām (*sk.: 2021. gada 5. jūnija pašvaldību vēlēšanu Talsu novadā kandidātu sarakstus un priekšvēlēšanu programmas. Pieejams: cvk.lv*), un tās ir uzskatāmas par konkurentiem.

Līdz ar to uzskatu, ka politiskās partijas, kas piedalījās 2021. gada Talsu novada domes vēlēšanās un pēdējās Saeimas vēlēšanās ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu, un Pieteikuma iesniedzēja, kas

piegalijās 2021. gada Talsu novada domes vēlēšanās, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Savukārt apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret šīm personu grupām.

5. Atšķirīga attieksme var tikt noteikta vienīgi ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Nemot vērā izskatāmās lietas sagatavošanas un izskatīšanas laikā iegūto informāciju, man nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

Tādējādi uzskatu, ka apstrīdētajā normā paredzētā atšķirīgā attieksme ir noteikta ar likumu.

6. Atšķirīgajai attieksmei pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams leģitīms mērķis (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 15. punktu*).

Saeima ir norādījusi, ka ar apstrīdēto normu radītajai atšķirīgajai attieksmei esot leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības labklājības aizsardzība. Tam piekrita arī tiesībsargs. Savukārt Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka likumdevēja noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav leģitīma mērķa.

Valsts finansējuma piešķiršana politiskajām partijām ir vērsta uz politisko partiju sistēmas stiprināšanu. Proti, politisko partiju sistēmas stiprināšana ir vērsta uz demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību un var tikt atzīta par leģitīmu mērķi atšķirīgas attieksmes noteikšanai (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 5. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-03-01 20.1. punktu*).

Līdz ar to uzskatu, ka atšķirīgajai attieksmei ir vismaz viens leģitīms mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.

7. Lai izvērtētu, vai, nosakot atšķirīgu attieksmi, ir ievērots samērīguma princips, jānoskaidro: 1) vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai; 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, t.i., vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; 3) vai likumdevēja darbība ir samērīga jeb atbilstoša, t.i., vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 5. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-03-01 21. punktu*).

7.1. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 26. punktu*).

Valsts budžeta finansējuma piešķiršana politiskajām partijām stiprina politisko partiju sistēmu, un līdz ar to apstrīdētā norma ir vērsta uz demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību. Piešķirot valsts budžeta finansējumu tādām politiskajām partijām, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ir ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu, tiek stiprinātas tās politiskās partijas, kas saņem lielāku pilsoņu atbalstu Saeimas vēlēšanās. Piešķirot politiskajām partijām, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās ir ieguvušas vairāk nekā divus procentus vēlētāju balsu, valsts budžeta finansējumu arī par pašvaldību vēlēšanām, tās papildus tiek mudinātas piedalīties pašvaldību vēlēšanās un būt aktīvas arī laika periodā starp Saeimas vēlēšanām. Ja šādas politiskās partijas piedalās pašvaldību vēlēšanās un saņem vēlētāju balsis tajās, tās var rēķināties, ka par katru pašvaldību vēlēšanās iegūto balsi saņems papildu valsts budžeta finansējumu.

Līdz ar to uzskatu, ka likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots atšķirīgās attieksmes leģitīmā mērķa sasniegšanai.

7.2. Izvērtējot, vai likumdevēja rīcība, ar apstrīdēto normu paredzot atšķirīgu attieksmi pret salīdzināmām personu grupām, bija nepieciešama, jānoskaidro, vai šādas attieksmes leģitīmo mērķi likumdevējs varēja sasniegt ar līdzekļiem, kas ir saudzējošāki attiecībā uz indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-25-01 13. punktu*).

Saeima ir norādījusi, ka apstrīdētās normas un Partiju finansēšanas likuma mērķis kopumā esot nodrošināt lielāku politisko partiju finansiālo atbalstu un stabilu politisko partiju sistēmu (*sk. Sprieduma 3. punktu*). Arī Tieslietu ministrija tiesas sēdē norādīja, ka Partiju finansēšanas likumā kritēriji tika izstrādāti, lai veicinātu politisko partiju, kas piedalās Saeimas vēlēšanās, iespējas kvalificēties valsts finansējumam (*sk. 2022. gada 16. novembra tiesas sēdes stenogrammu*).

Vērtējot to, vai atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi likumdevējs varēja sasniegt ar līdzekļiem, kas ir saudzējošāki attiecībā uz indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm, jāņem vērā, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru leģitīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-11-01 21.1. punktu*). Uzskatu, ka cita, alternatīva valsts budžeta finansējuma piešķiršanas kārtība nonāktu pretrunā ar likumdevēja definētajiem politisko partiju finansēšanas mērķiem un līdz ar to atšķirīgās attieksmes leģitīmais mērķis netiktu sasniegts vismaz tādā pašā kvalitātē.

Tādējādi uzskatu, ka atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi likumdevējs nevarēja sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

7.3. Noskaidrojot, vai atšķirīgā attieksme ir samērīga jeb atbilstoša, Satversmes tiesa pārbauda, vai labums, ko no šādas attieksmes gūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-35-03 17. punktu*).

Vērtējot apstrīdētās normas satversmību, jāņem vērā tiesību nozare, kurā tā ietilpst. Likumdevēja rīcības brīvība konkrēta jautājuma regulēšanā var būt plašāka vai šaurāka, un Satversmes tiesai ir jāvērtē, vai Saeimas izmantotās rīcības brīvības apjoms atbilst Satversmē noteiktajam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 15.2. un 15.3. punktu*).

Saskaņā ar Uzņēmumu reģistra datiem Latvijā ir vairāk kā 50 politisko partiju un papildus tam vismaz 10 politiskās partijas atrodas likvidācijas procesā (*sk.: Informācija par politisko partiju biedru skaitu. Pieejams: ur.gov.lv*). Uzskatu, ka no Satversmes, it īpaši Satversmes 91. panta vai Satversmes 102. panta, nevar izsecināt likumdevēja pienākumu no valsts budžeta finansēt ikvienu izveidotu politisko partiju un nodrošināt valsts budžeta finansējumu ikvienas politiskās partijas, tajā skaitā politiskās partijas "Mēs – Talsiem un novadam", darbības uzturēšanai.

Valsts budžeta ienākumus veido nevis kādas vienas pašvaldības teritorijā esošu nodokļu maksātāju iemaksas, bet gan visas valsts nodokļu maksātāju iemaksas. Šādos apstākļos likumdevējs ir tiesīgs, balstoties arī uz tiesībpolitiskiem apsvērumiem, izvēlēties no valsts budžeta stiprināt nacionālā līmeņa politiskās partijas. Proti, tās politiskās partijas, kas Saeimas vēlēšanās ir pierādījušas pietiekošu atbalsta līmeni sabiedrībā.

Spriedumā pamatoti norādīts uz Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" un ANO augstā cilvēktiesību komisāra atziņām par valsts finansējuma piešķiršanu tām politiskajām partijām, kas ieguvušas pārstāvību parlamentā vai uzrādījušas nozīmīgus rezultātus parlamenta vēlēšanās. Arī vairākumā Eiropas Savienības valstu partiju finansēšana ir saistīta ar kritēriju – pārstāvība parlamentā (*sk. Sprieduma 15.1. punktu*).

Likumdevēja izšķiršanās, kas balstīta tiesībpolitiskos apsvērumos, kādas politiskās partijas finansēt no valsts budžeta finanšu līdzekļiem, ietver arī zināmu rīcības brīvību attiecībā uz kārtību, kādā tās tiek finansētas. Likumdevēja izvēlētais risinājums, ka politiskā partija, par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētajū, saņem noteiktu valsts budžeta finansējumu apjomu arī par vēlētajū balsīm, kas iegūtas pašvaldības domes vēlēšanās, balstās uz objektīviem un saprātīgiem argumentiem. Šāds risinājums dod iespēju arī laikā starp Saeimas vēlēšanām sabiedrībai pārliecināties par noteiktas teritorijas (pašvaldības) vēlētajū atbalsta esību šādām politiskajām partijām un papildus valsts finanšu līdzekļu piešķiršanu to darbībai.

Tādejādi šāds risinājums dod labumu sabiedrībai un labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Likumdevējs, nosakot atšķirīgu attieksmi valsts budžeta finansējuma politiskajām partijām piešķiršanas kārtībā, ir ievērojis samērīguma principu un nav pārkāpis Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietverto tiesiskās vienlīdzības principu.

Līdz ar to uzskatu, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesas tiesnesis

G. Kušiņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 14. aprīlī

lietā Nr. 2021-38-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Aivara Lemberga konstitucionālās sūdzības,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 15. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3.¹ punkta un 550. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2005. gada 21. aprīlī pieņēma Kriminālprocesa likumu, kas stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī. Kriminālprocesa likuma 550. panta pirmā daļa tās sākotnējā redakcijā noteica: "Apelācijas sūdzību vai protestu iesniedz ne vēlāk kā 10 dienu laikā pēc dienas, kad kļuvis pieejams pilns tiesas nolēmums."

Ar 2009. gada 12. marta likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā", kas stājās spēkā 2009. gada 1. jūlijā, Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmā daļa tika papildināta ar 3.¹ punktu, nosakot, ka sprieduma rezolutīvajā daļā papildus norāda tiesas lēmumu par pārsūdzības termiņa pagarināšanu vēl par 10 dienām kriminālprocesa īpašas sarežģītības un apjoma dēļ. Savukārt Kriminālprocesa likuma 550. panta pirmā daļa tika izteikta šādā redakcijā: "Apelācijas sūdzību vai protestu iesniedz ne vēlāk kā 10 dienu laikā vai, ja tiesa pagarinājusi pārsūdzības termiņu, ne vēlāk kā 20 dienu laikā pēc dienas, kad kļuvis pieejams pilns tiesas nolēmums."

2. Pieteikuma iesniedzējs – Aivars Lembergs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3.¹ punkts un 550. panta pirmā daļa (turpmāk – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam.

Krimināllietā, kurā apsūdzība celta citstarp Pieteikuma iesniedzējam, 2021. gada 22. februārī pirmās instances tiesa taisījusi saīsināto

spriedumu, Pieteikuma iesniedzēju notiesājot par 19 noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Pārējā daļā viņš atzīts par nevainīgu un attaisnots. Savukārt pilnais spriedums kļuvis pieejams 2021. gada 22. jūnijā. Tas esot sagatavots uz 1924 lapām. Sprieduma motīvu daļa izklāstīta uz 1469 lapām. Pieteikuma iesniedzējs un viņa aizstāvji pārsūdzējuši šo spriedumu, kā arī iesnieguši apelācijas sūdzību papildinājumus.

Tomēr 20 dienu laikā neesot iespējams pilnībā izanalizēt sprieduma motīvu daļu, kas aizņem gandrīz pusotru tūkstoti lapu, un izteikt par to iebildumus apelācijas sūdzībā, vēl jo vairāk neesot iespējams to izdarīt kvalitatīvi un detalizēti.

Vērtējot kriminālprocesa taisnīgumu kopumā, esot jāņem vērā tas, vai ir nodrošinātas personas tiesības uz aizstāvību. Viena no šo tiesību neatņemamām sastāvdaļām esot efektīva iespēja apstrīdēt to pierādījumu patiesumu, kuri norāda uz apsūdzētā vainīgumu, un iebilst pret attiecīgo pierādījumu izmantošanu, kā arī patiesa iespēja iebilst pret tiesas veikto Krimināllikuma normu piemērošanu un interpretāciju.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izriet valsts pozitīvais pienākums noteikt tādu regulējumu, kas nodrošina apsūdzētajam iespēju realizēt tiesības uz pirmās instances tiesas sprieduma krimināllietā pārsūdzību. Turklāt šim regulējumam vajagot būt nevis formālam, bet gan tādām, lai apsūdzētais konkrētās tiesības varētu reāli un pilnvērtīgi īstenot. Satversmes 92. panta pirmais teikums ietverot apsūdzētā tiesības sastādīt un iesniegt apelācijas sūdzību savu tiesību aizstāvēbai īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos tādā laikā, kas objektīvi ir pietiekams, lai varētu tikt efektīvi realizētas apsūdzētā tiesības uz aizstāvību.

Pieteikuma iesniedzējs neapšaubā, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu. Tomēr esot apšaubāma apstrīdēto normu atbilstība labas likumdošanas principam.

Apstrīdēto normu legītimais mērķis varētu būt saistīts ar tādu interesi kā kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā laikā. Savukārt lietas pabeigšana saprātīgā termiņā nozīmējot līdzsvaru starp interesi pēc kriminālprocesa raitas norises un objektīvi pastāvošiem apstākļiem, tostarp lietas apjomu un sarežģītību, bet nenozīmējot krimināllietas ātru izskatīšanu tiesā, nerēķinoties ar apstākļiem. Tāpat esot nepieciešams saprātīgs līdzsvars starp personas procesuālajām tiesībām un garantijām, kuras neizbēgami saistītas ar šo tiesību īstenošanai nepieciešamo laiku un līdzekļiem, kas nevar tikt samazināti vienīgi tāpēc, lai krimināllietas izskatīšana būtu ātra un vienkārša.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka ar apstrīdētajām normām nav iespējams sasniegt mērķi, kas saistīts ar interesi par kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā laikā. Proti, apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā

ietaupītais laiks esot nebūtisks salīdzinājumā ar kopējo kriminālprocesa ilgumu. Kriminālprocess sarežģītās un apjomīgās krimināllietās parasti mēdzot aizņemt pat vairākus gadus. Turklāt sasteigtas, neskaidri un nepilnīgi argumentētas apelācijas sūdzības iesniegšana tikai paildzinot laiku, kurā lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā.

Izskatāmajā lietā vajagot atzīt, ka pastāv citi, alternatīvi līdzekļi apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai, tostarp tiesai varētu tikt piešķirtas tiesības pēc apsūdzētā pieteikuma pagarināt apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu, vai nu nosakot likumā maksimālo termiņu, kam vajadzētu būt pietiekami garam, piemēram, četrus vai sešus mēnešus garam, vai arī nenosakot likumā maksimālo termiņu un ļaujot to noteikt tiesai pēc saviem ieskatiem. Cits alternatīvs līdzeklis būtu likumā noteikt garāku termiņu apelācijas sūdzības iesniegšanai.

Ievērojams sabiedrības ieguvums no apstrīdētajām normām neesot konstatējams. Visas sabiedrības interesēm daudz lielākā mērā atbilstu objektīvs un taisnīgs kriminālprocess, kurā tiek ievērotas apsūdzētā tiesības, nevis pēc iespējas ātrāks kriminālprocess.

Tikai pēc pilna tiesas sprieduma saņemšanas kriminālprocesa dalībnieki varot iepazīties ar tā motivāciju, izprast tiesas "domu gaitu" un tiesas sniegto pamatojumu tam, kāpēc atbalstīts vai noraidīts valsts apsūdzības vai apsūdzētā viedoklis. Tāpat tikai pēc pilna tiesas sprieduma saņemšanas kriminālprocesa dalībnieki varot konstatēt, vai viņu argumentus tiesa ir analizējusi un vai pēc būtības ir ievērotas apsūdzētā tiesības uz aizstāvību.

Esot jāņem vērā, ka apelācijas sūdzības iesniegšanai noteiktajā 20 dienu termiņā ietilpst arī brīvdienas. Tā tas bijis arī konkrētajā gadījumā, kad apelācijas sūdzības sagatavošanai atlikušas tikai 11 darba dienas. Tik īss laiks esot būtisks šķērslis kvalitatīvas apelācijas sūdzības sagatavošanai.

Vērtējot apstrīdēto normu samērīgumu, esot jāņem vērā apelācijas tiesvedības kriminālprocesā būtība. Apelācijas sūdzību varot iesniegt kā faktisku, tā arī juridisku iemeslu dēļ. Apelācijas instances tiesai esot tādas pašas pilnvaras iztiesāt lietu kā pirmās instances tiesai. Tai esot jāatrisina gan strīdi par faktiem un pierādījumiem, gan strīdi par materiālo un procesuālo tiesību normu interpretāciju un piemērošanu.

Saīsinātajā spriedumā krimināllietā, konkrēti, tā aprakstošajā daļā, esot iekļauts vienīgi faktu apraksts. Tas, kādi pierādījumi tiks izmantoti šo faktu esības pierādīšanai un ar kādu motivāciju tiesa noraidījusi citus pierādījumus, tiekot norādīts notiesājoša sprieduma motīvu daļā. Ja lieta ir īpaši sarežģīta un apjomīga, tad pierādījumu apjoms arī esot ievērojams un, pirms iepazīšanās ar sprieduma motīvu daļu neesot iespējams izprast, tieši kāda būs pirmās instances tiesas motivācija, proti, kuri pierādījumi tiks

izmantoti, lai pamatotu notiesāšanu, un kādu piemērojamo tiesību normu interpretāciju tiesa sniegs. Neesot zināms arī tas, kādu pamatojumu tiesa sniegs, vērtējot citus krimināllietā nozīmīgus apstākļus. Tādējādi pēc saīsinātā sprieduma vien neesot iespējams paredzēt, kāda būs pirmās instances tiesas motivācija.

Savukārt pēc pilnā sprieduma saņemšanas efektīvai aizstāvības īstenošanai nepietiekot ar to vien, ka sprieduma motīvu daļa ir izlasīta, – tā esot jāanalizē, ņemot vērā gan lietas materiālus, kas varot būt ārkārtīgi apjomīgi un citstarp ietvert nebeidzamus audioierakstus, gan judikatūru par materiālo un procesuālo krimināltiesību normu piemērošanu, gan arī zinātnes atziņas. Arī krimināllietas materiāli, pat ja tie ir zināmi, esot papildus jāizpēta, analizējot tos kontekstā ar tiesas sprieduma motīvu daļu. Bieži vien esot nepieciešama kriminālprocesā nozīmīgo faktu hronoloģijas sastādīšana, varot būt nepieciešama tiesas sēžu audioierakstu noklausīšanās un citu darbību veikšana.

Kriminālprocesā apelācijas sūdzību varot iesniegt gan pats apsūdzētais, gan aizstāvis. Parasti aizstāvji – zvērināti advokāti –, kuri gatavo apelācijas sūdzības, esot aizņēmti daudzos tiesvedības procesos un nevarot veltīt visu laiku tikai vienai, kaut arī apjomīgai un sarežģītai krimināllietai. Pieteikuma iesniedzējam neesot neviena aizstāvja, kas būtu piedalījies visā kriminālprocesā un būtu iepazinies ar visiem krimināllietas materiāliem to pilnā apjomā. Pat tad, ja tiek iesaistīti vairāki aizstāvji, neesot iedomājams, kā 20 dienu laikā varētu pilnvērtīgi izanalizēt pirmās instances tiesas sprieduma motīvu daļu uz gandrīz pusotra tūkstoša lapām, kā arī iepazīties ar sprieduma motīvu daļā minēto judikatūru un doktrīnu. Vēl jo vairāk 20 dienu laikā neesot iespējams sagatavot pilnvērtīgu apelācijas sūdzību, apstrīdot un analizējot visus būtiskos sprieduma motīvu daļā norādītos apstākļus, kuriem Pieteikuma iesniedzējs un viņa aizstāvji nepiekrīt.

Faktiski apelācijas sūdzība tikusi sagatavota tikai tāpēc vien, ka Pieteikuma iesniedzējs pats esot ar to strādājis. Pieteikuma iesniedzējam bijusi iespēja piesaistīt vairākus zvērinātus advokātus, kuri arī strādājuši bez brīvdienām un atpūtas. Tomēr vajagot ņemt vērā to, ka citos gadījumos apsūdzētajam var nebūt tādu līdzekļu, lai nolīgtu aizstāvībai vairākus zvērinātus advokātus. Turklāt ieslodzījuma vietā neesot iespējams glabāt visu krimināllietas materiālu kopijas vai pat tikai būtiskāko daļu no tām. Tāpat ieslodzījuma vietā neesot iespējams pilnvērtīgi sagatavot apelācijas sūdzību.

Iespēja iesniegt apelācijas sūdzības papildinājumus esot izmantota, tomēr vajagot ņemt vērā, ka arī papildinājumu iesniegšanai ir atvēlētas tikai 10 dienas. Turklāt šādi papildinājumi nedrīkstot grozīt sākotnējā lūguma būtību. Tas nozīmējot, ka apelācijas sūdzībā jau jābūt ietvertiem visiem iebildumiem pret pirmās instances tiesas spriedumu un apelācijas

sūdzības papildinājumos šos iebildumus var tikai izvērst, sniedzot apjomīgāku analīzi.

Kriminālprocesa likums neparedzot iespēju lūgt tiesu pagarināt apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu, lai arī cik sarežģīta un apjomīga būtu krimināllieta. Arī nokavēta termiņa atjaunošana neesot iespējama. Arī tas, ka krimināllieta ir īpaši sarežģīta un apjomīga un tādēļ objektīvi nav iespējams sagatavot kvalitatīvu apelācijas sūdzību ne 10, ne 20 dienu laikā, neesot uzskatāms par tādiem individuāliem apstākļiem, kuru dēļ tiesa varētu atjaunot nokavēto termiņu.

Pat pieņemot, ka sabiedrība konkrētā gadījumā gūst kādu labumu, tas neesot atsverams ar tik smagām sekām, kādas rodas Pieteikuma iesniedzējam, objektīvi nespējot apstrīdētajās normās noteiktajā termiņā sagatavot pilnvērtīgu un kvalitatīvu apelācijas sūdzību.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzējs papildus norāda: tā kā krimināllietas izskatīšana kasācijas un apelācijas instances tiesā ir atšķirīga, izskatāmajā lietā nav piemērojamas atziņas, ko Satversmes tiesa izteica lietā Nr. 2019-15-01. Pirmās instances tiesa konkrētajā krimināllietā taisīta sprieduma motīvu daļā esot abstrakti atsaukusies uz pierādījumiem, kā arī norādījusi, ka tie kopumā un savstarpējā sakarībā pierāda vienu vai otru faktisko apstākli. Tādēļ, sagatavojot apelācijas sūdzību, bijis nepieciešams pārbaudīt visus tiesas minētos lietas materiālus.

Turklāt Pieteikuma iesniedzējam esot liegta iespēja iepazīties ar lietas materiāliem, jo apcietinājuma vietā neesot bijis ļauts glabāt tik daudz un smagu priekšmetu, turklāt Pieteikuma iesniedzējam bijušas ierobežotas iespējas tikties ar saviem aizstāvjiem. Sarežģītā un apjomīgā krimināllietā neesot iespējams paturēt prātā ne visus lietas materiālus, ne visu epizožu faktiskos un pat ne būtiskākos apstākļus, nedz arī brīvi orientēties neskaitāmajos pierādījumos.

Profesionāls jurists zinot, ka sprieduma motīvu daļā tiesa būs devusi pierādījumu novērtējumu, bet neesot iespējams paredzēt to, kāds tas būs. Vērtējot apelācijas sūdzības sagatavošanai noteiktā termiņa pietiekamību, nevarot izmantot tādu norādi, ka tiesas sprieduma motīvus ir iespējams prognozēt. Pamattiesībām, proti, tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilstošs risinājums esot tāda termiņa noteikšana, kurā apsūdzētais un viņa aizstāvji varētu bez liekas steigas iepazīties ar pirmās instances tiesas sprieduma motīvu daļu un sagatavot kvalitatīvu pretargumentāciju.

Satversmes tiesai esot jāanalizē apstrīdēto normu piemērošana arī citos gadījumos, piemēram, tādā gadījumā, ja apsūdzētajam ir tikai viens aizstāvis, kas turklāt ir aizņemts vēl citās lietās, un apsūdzētajam pašam nav apelācijas sūdzības sagatavošanai nepieciešamo zināšanu un prasmju.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Saeima norāda, ka ne no Satversmes 92. panta pirmā teikuma, ne Latvijas starptautiskajām saistībām neizriet personas tiesības prasīt, lai valsts pieņem tādu normatīvo regulējumu, kas paredzētu iespēju lūgt pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzības termiņa pagarināšanu. Tiesības uz brīvu pieeju apelācijas instances tiesai varot tikt nodrošinātas dažādos veidos. Lemšana par to, kurš no šiem veidiem vislabāk atbilst Satversmei, esot likumdevēja rīcības brīvības jautājums.

Nosakot termiņu aizstāvībai atbilstošas apelācijas sūdzības iesniegšanai, esot jāievēro ne tikai tās personas intereses, kurai ir tiesības uz aizstāvību, bet arī citu kriminālprocesa dalībnieku pamattiesības un sabiedrības interese par krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulēšanu saprātīgā laikā.

Ne no Satversmes, ne Latvijas starptautiskajām saistībām neizrietot konkrēts termiņš, kāds likumdevējam būtu jānosaka apelācijas sūdzības iesniegšanai. Izskatāmajā lietā, risinot jautājumu par apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu krimināllietās, būtībā esot jāpārbauda, vai apstrīdētajās normās noteiktais apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš ir pietiekams, lai apsūdzētais varētu sagatavot savai aizstāvībai atbilstošu apelācijas sūdzību. Tas, cik daudz laika nepieciešams aizstāvības sagatavošanai, pēc būtības esot individuāli vērtējams jautājums.

Kriminālprocesa likumā esot noteikta kārtība, kādā tiek izskatītas krimināllietas. Šis likums pieļaujot krimināllietas izskatīšanu trijās tiesu instancēs. Pirmajā instancē tiekot vērtēti visi lietas apstākļi, pārbaudīti un analizēti pierādījumi un lieta izspriesta pēc būtības. Apelācijas instances tiesa pārbaudot pirmās instances tiesas sprieduma pamatotību un tiesiskumu. Šī pārbaude ietverot lietas izspriešanu pēc būtības un varot noslēgties ar to, ka apelācijas instances tiesa pievienojas pirmās instances tiesas sprieduma pamatojumam vai arī taisa jaunu nolēmumu.

Apsūdzētajam, ja vien lietas izskatīšana nav notikusi bez pierādījumu pārbaudes, jau pirmās instances tiesā esot bijusi iespēja piedalīties to pierādījumu pārbaudē, kurus prokurors izmantojis par pamatu, lai pierādītu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un apsūdzētā vainu tam inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā, iesniegt pierādījumus un rakstveida paskaidrojumus, kā arī norādīt tiesai uz likuma pārkāpumiem, bet, ja viņa argumenti netiek ievēroti un pārkāpumi netiek novērsti, tos atzīmēt, lai vēlāk iekļautu apelācijas sūdzības argumentos. Personai, kas sekojusi līdzi savam tiesas procesam, būtu jāpārzina visi lietā būtiskie apstākļi un lietas materiāli.

Ja pēc krimināllietas saņemšanas tiesā tai tiek pievienoti jauni materiāli, tad apsūdzētais un viņa aizstāvis drīkstot ar tiem iepazīties, kā arī

izdarīt izrakstus, norakstus un lūgt izgatavot to materiālu kopijas, kuri aizskar attiecīgās personas intereses un tiesības.

Apsūdzētais pats varot par savu aizstāvi izvēlēties advokātu, vai arī apsūdzētajam, ja viņš to vēlas, advokātu nodrošinot valsts. Advokātu spējas nodrošināt kvalificētu juridisko pārstāvību un sniegt juridisko palīdzību tiekot prezumētas, ņemot vērā šai profesijai izvirzītās prasības. Advokāts, pateicoties savām profesionālajām zināšanām, varot ātrāk izvērtēt tiesas spriedumu, saprast, vai tajā ir saskatāms pamats apelācijas sūdzības iesniegšanai, kā arī juridiski argumentēti pamatot to, kāpēc pirmās instances tiesas spriedums ir nepareizs.

Nenoliedzami, izskatot lietu, varot izveidoties tāda situācija, ka apsūdzētajam nomainās aizstāvis un jaunajam aizstāvim nepieciešams zināms laiks, lai sagatavotos aizstāvībai. Likumā esot paredzēta virkne instrumentu, kas to var nodrošināt.

Ja pirmās instances tiesa taisa saīsināto spriedumu, tad apsūdzētais par nodarījuma juridisko kvalifikāciju, tostarp par to, uz kuru Krimināllikuma normu pamata viņš atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, uzzinot jau pirms tam, kad kļūst pieejams pilns pirmās instances tiesas spriedums, tātad pirms tam, kad sākas pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzības termiņš. Jau pirms tam, kad kļūst pieejams pilns spriedums, esot iespējams iepazīties ar sprieduma ievaddaļu, aprakstošo daļu un rezolutīvo daļu. Notiesājoša sprieduma aprakstošajā daļā tiekot sniegts pierādītā noziedzīgā nodarījuma apraksts un juridiskā kvalifikācija. Aprakstošā un rezolutīvā daļa varot būt pietiekami apjomīgas, un tajās esot atklāta būtiska informācija (piemēram, vai tiesa ir ievērojusi argumentus par noziedzīgā nodarījuma sastāva trūkumu un citādu inkriminētā noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju). Apsūdzētajam un viņa aizstāvim tiekot dota iespēja ar šo informāciju iepazīties jau pirms tam, kad kļūst pieejams pilns spriedums, lai viņi vajadzības gadījumā varētu laikus gatavoties apelācijas sūdzības iesniegšanai. Saīsinātais spriedums dodot apsūdzētajam un viņa aizstāvim iespēju laikus izvērtēt arī nepieciešamību apelācijas sūdzības sagatavošanai piesaistīt vairākus aizstāvjus.

Turklāt pat tad, ja vēlāk pirmās instances tiesas pieņemtais pilnais spriedums ir apjomīgs, ne visi tajā aplūkotie argumenti varētu būt attiecināmi uz konkrēto apelācijas sūdzības iesniedzēju vai norādīt uz likuma pārkāpumu.

Apelācijas sūdzības iesniedzējam ne vēlāk kā 10 dienu laikā pēc pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzības termiņa beigām esot tiesības iesniegt apelācijas sūdzības papildinājumus. Šis laiks esot vērā ņemams, novērtējot aizstāvības sagatavošanai kopumā atvēlēto termiņu. Apelācijas sūdzības iesniedzēja rīcībā īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos faktiski esot 30 dienas apelācijas sūdzības pamatojuma galīgā izklāsta

sagatavošanai. Turklāt Kriminālprocesa likuma 550. panta otrās daļas pirmais teikums kopsakarā ar 317. pantu nosakot, ka apelācijas sūdzību iespējams iesniegt pēc termiņa, lūdzot tā atjaunošanu.

Likumdevējs Kriminālprocesa likumā esot ietvēris tādu apelācijas sūdzības iesniegšanas regulējumu, ka apelācijas sūdzības iesniedzējam, pirmkārt, ir iespēja sākt apelācijas sūdzības gatavošanu jau pirms tam, kad kļūst pieejams pilns tiesas spriedums. Otrkārt, esot iespējama pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzības termiņa pagarināšana, ņemot vērā kriminālprocesa īpašo sarežģītību un apjomu. Treškārt, pēc apelācijas sūdzības iesniegšanas esot tiesības iesniegt tās papildinājumus.

Pēc Saeimas ieskata, Pieteikuma iesniedzējam bijis pietiekami daudz laika, lai sagatavotu aizstāvībai atbilstošu apelācijas sūdzību.

Pirmkārt, Pieteikuma iesniedzējs un viņa aizstāvji gandrīz 13 gadu garumā varējuši iepazīties ar visiem lietā būtiskajiem faktiem un pierādījumiem, arī ar lietas materiāliem, izanalizēt ar lietu saistītos tiesību jautājumus, sekot līdzi tiesvedības norisei pirmās instances tiesā un gatavot aizstāvībai nepieciešamos juridiskos argumentus.

Otrkārt, Pieteikuma iesniedzējs un viņa aizstāvji likumā noteiktajā termiņā esot iesnieguši apelācijas sūdzību un tās papildinājumus. Pieteikuma iesniedzējam esot bijis pietiekami daudz laika arī papildu advokātu piesaistīšanai, ja viņš to uzskatītu par nepieciešamu savas aizstāvības sagatavošanai.

Regulējums par pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzības termiņu un tā pagarinājumu atbilstoši procesuālās līdztiesības principam esot vienāds gan attiecībā uz apelācijas sūdzības iesniedzēju, gan attiecībā uz valsts apsūdzības uzturētāju.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Taisnīgs krimināltiesisko attiecību noregulējums nozīmējot taisnīgu attieksmi ne tikai pret apsūdzēto, bet arī pret citām ar noziedzīgu nodarījumu saistītām personām, kā arī sabiedrību kopumā. Kriminālprocesam, lai to varētu atzīt par atbilstoši veiktu, esot jāiekļaujas saprātīgos termiņos. Arī sprieduma pārsūdzības termiņam vajagot būt saprātīgam. Tādējādi tiekot noteikts paredzams termiņš tiesisko attiecību noregulējumam.

Turklāt tiesiskas valsts principa būtiska sastāvdaļa esot tiesiskā noteiktība, kas ietverot personas tiesības uz skaidriem un paredzamiem pārsūdzības termiņiem. Tāpat esot jāievēro un jārespektē cietušā intereses, piemēram, nodrošinot viņam tiesības uz kompensācijas saņemšanu saprātīgā termiņā.

Satversmes 92. pantā noteikto tiesību ierobežojuma legitīmais mērķis esot nodrošināt kriminālprocesa mērķa sasniegšanu un to, ka tiek

ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Spēkā esošais tiesiskais regulējums paredzot to, ka konkrētais kriminālprocess tiek īstenots bez nepamatotas kavēšanās.

Satversmes 92. pantā, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. pantā un 7. protokola 2. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu un vainas pierādījumu vai sprieduma pārskatīšanu augstākā instancē kriminālprocesā tiekot pilnībā nodrošinātas ar krimināllietas pārskatīšanu pēc būtības apelācijas instancē. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējam esot pilnībā nodrošinātas no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošās tiesības.

Tieslietu ministrija uzskata, ka apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš, kas nav ilgāks par 20 dienām, nevar tikt vērtēts kā tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojums, jo lietas izskatīšana divās instancēs esot atzīstama par pietiekamu tiesas pieejamības nodrošināšanai. Kriminālprocesa likums, paredzot tiesības iesniegt gan apelācijas, gan kasācijas sūdzību, nodrošinot labvēlīgāku tiesisko regulējumu nekā Satversmes 92. panta pirmajā teikumā un Konvencijas 6. pantā ietvertais minimums.

Apstrīdētajās normās noteiktais tiesību ierobežojums esot samērīgs un līdzsvarots, jo pēc būtības neliedzot personai tiesības uz taisnīgu tiesu.

Konkrētajā gadījumā apsūdzētajam un viņa aizstāvim esot nodrošinātas tiesības ne tikai iepazīties ar lietas materiāliem visu kriminālprocesa iztiesāšanas laiku, bet arī piedalīties to pārbaudē tiesas sēdē. Tāpat esot savlaicīgi paziņota pilna sprieduma pieejamības diena. Apsūdzētajam tiesas procesā esot bijuši vairāki aizstāvji. Iztiesāšanas laikā un pēc tās pabeigšanas apsūdzētajam esot nodrošināta piekļuve visai informācijai, kas nepieciešama, lai savlaicīgi sagatavotos apelācijas sūdzības iesniegšanai. Persona, kas sekojusi līdzi savam tiesas procesam, pārzinot visus lietā būtiskos apstākļus un lietas materiālus.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētās normas ļaujot īstenot apelācijas sūdzības iesniegšanas tiesības, kas ietilpstot tiesību uz taisnīgu tiesu saturā. Tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojums izpaūzoties tādējādi, ka apelācijas sūdzību nedrīkst iesniegt vēlāk kā 20 dienas pēc dienas, kad kļuvis pieejams pilns tiesas spriedums. Šis noteikums ierobežojot personai Satversmes 92. panta pirmajā teikumā nostiprinātās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Neesot pamata apšaubīt to, ka apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu. Tāpat neesot pamata apšaubīt to, ka likumdevējs ir veicis pienācīgu normatīvā regulējuma izvērtējumu.

Apstrīdētajās normās noteiktā termiņa mērķis esot nodrošināt kriminālprocesa izskatīšanu un pabeigšanu saprātīgā termiņā, kā arī respektēt kriminālprocesā iesaistīto pušu intereses un pēc iespējas mazināt personu tiesību aizskārumu. Lai gan mērķis izskatīt lietas ātrāk ne vienmēr varot attaisnot pamattiesību ierobežošanu, tomēr demokrātiskā tiesiskā valstī esot būtiski nodrošināt krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulēšanu saprātīgā laikā un tas esot visas sabiedrības interesēs.

Ar apstrīdētajās normās noteikto likumdevējs esot apstiprinājis, ka īpaši sarežģītās un apjomīgās lietās nepieciešams noteikt ilgāku apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu, lai kriminālprocesa dalībniekiem būtu vairāk laika īstenot tiesības uz sprieduma pārsūdzēšanu, tostarp sagatavot kvalitatīvu apelācijas sūdzību. Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums veicinot kriminālprocesa raitu norisi, jo ļaujot apsūdzētajam un viņa aizstāvim savlaicīgi sagatavot un iesniegt apelācijas sūdzību. Šis pamattiesību ierobežojums veicinot arī krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulēšanu saprātīgā laikā, mazinot kriminālprocesa nepamatotas novilcināšanas riskus. Minētie apsvērumi esot būtiski, lai nodrošinātu raitu kriminālprocesa norisi un pēc iespējas mazinātu kriminālprocesa dalībnieku tiesību ierobežošanu, piemēram, situācijā, kad tiek ierobežotas apsūdzētā tiesības uz brīvību.

Apelācijas tiesvedībā lieta tiek izspriesta pēc būtības. Tas nozīmējot to, ka apelācijas instances tiesa pārbauda pirmās instances tiesas sprieduma pamatotību un tiesiskumu, vērtējot un analizējot pierādījumus. Līdz ar to esot svarīgi nodrošināt kriminālprocesa dalībniekiem iespēju ne tikai iepazīties ar pirmās instances tiesas sprieduma saturu, bet arī sagatavot un iesniegt apelācijas sūdzību atbilstoši Kriminālprocesa likuma prasībām.

Procesuālā termiņa ilgums negarantējot sagatavotās apelācijas sūdzības kvalitāti, jo tas esot atkarīgs no vairāku apstākļu kopuma, piemēram, no tā, vai persona pati veic savu aizstāvību, no personas juridiskajām zināšanām, no tā, vai aizstāvību nodrošina viens vai vairāki zvērīnāti advokāti, kā arī no tā, vai apsūdzētā aizstāvji ir aktīvi pildījuši savus amata pienākumus visā apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņā. Lai gan praksē zvērīnāti advokāti veicot vairāku personu aizstāvību dažādās lietās, tomēr viņiem esot iespēja savlaicīgi plānot un koordinēt savu noslodzi. Turklāt, ņemoties aizstāvēt personas īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos, aizstāvjiem, visticamāk, esot iespēja jau laikus paredzēt to, ka spriedums būs ļoti apjomīgs.

Tā kā ir vēl arī citi apstākļi, kas var ietekmēt sagatavotās apelācijas sūdzības kvalitāti, neesot pamata atzīt, ka tikai procesuālā termiņa ilgums nodrošinātu procesuālo dokumentu kvalitāti. Pēc tiesībsarga ieskata, jau tas vien, ka kriminālprocess ilgst vairākus gadus, pats par sevi pamato nepieciešamību rast tādus tiesiskus risinājumus, kas efektīvizētu

kriminālprocesa izskatīšanu. Tādējādi tiktu veicināta kriminālprocesa izskatīšana saprātīgā laikā.

Pieteikuma iesniedzējs esot norādījis vairākus iespējamus risinājumus leģitīmā mērķa sasniegšanai, paredzot ilgāku apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu. Taču neviens no Pieteikuma iesniedzēja piedāvātajiem risinājumiem nenodrošinātu leģitīmā mērķa sasniegšanu vismaz tādā pašā kvalitātē, kādu nodrošina apstrīdētajās normās noteiktais termiņš. Šie risinājumi radītu risku, ka kriminālprocess netiks izskatīts savlaicīgi, vai arī nenodrošinātu tiesisko stabilitāti, normatīvā regulējuma skaidrību un paredzamību.

Paredzot tiesības iesniegt apelācijas sūdzības papildinājumus, likumdevējs esot devis personai iespēju sniegt papildu argumentāciju par apelācijas sūdzībā norādītajiem apsvērumiem arī pēc apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņa beigām, tātad kopumā 30 dienu laikā. Šāds mehānisms nodrošinot personai iespēju papildus norādīt arī tādus argumentus, kurus tā dažādu apsvērumu dēļ nevarēja norādīt apelācijas sūdzībā. Tādējādi arī tiekot veicināta kvalitatīvu procesuālo dokumentu un tajos ietverto pozīciju iesniegšana tiesā.

Laikā no saīsinātā tiesas sprieduma saņemšanas līdz pilna tiesas sprieduma pieejamības dienai apsūdzētajam esot iespējams sagatavoties tam, lai efektīvi izmantotu tiesības uz aizstāvību. Taču tikai pēc pilna tiesas sprieduma saņemšanas kriminālprocesa dalībnieki varot pilnvērtīgi iepazīties ar tā motivāciju un izstrādāt savu apelācijas sūdzībā ietveramo argumentāciju.

6. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes vadošais pētnieks, asociētā profesora p.i. Dr. iur. Jānis Baumanis – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Pārsūdzēšana apelācijas kārtībā tiekot veikta nolūkā panākt pirmās instances tiesas sprieduma atcelšanu, citstarp juridisku iemeslu dēļ. Ņemot vērā minēto, lietā Nr. 2019-15-01 izteiktie argumenti esot attiecināmi arī uz izskatāmajā lietā izvērtējamo jautājumu. Proti, personai, pārsūdzot pirmās instances tiesas spriedumu apelācijas kārtībā, esot tiesības iesniegt apelācijas sūdzības papildinājumus, lūgt apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņa atjaunošanu, kā arī lūgt, lai spēkā stāties spriedums tiktu izskatīts no jauna sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu. Visbeidzot, gadījumā, ja pirmās instances tiesa pieļāvusi kādu Krimināllikuma vai Kriminālprocesa likuma pārkāpumu, tas daudzējādā ziņā jau esot saskatāms saīsinātajā spriedumā, kas ļaujot jau laikus gatavot apelācijas sūdzību par juridiskajiem apstākļiem. Turklāt aizstāvja dalība krimināllietas iztiesāšanā sekmējot aizstāvības tiesību izmantošanu,

sastādot apelācijas sūdzību. Tāpat apsūdzētajam un aizstāvjiem esot iespēja piedalīties pirmās instances tiesas sēdēs, tostarp tiesu debatēs, kurās izskan prokurora argumenti par apsūdzētā vainu vai nevainīgumu un par apsūdzētajam piemērojamā soda veidu un mēru.

Esot jāatzīst, ka pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzēšana apelācijas kārtībā iespējama arī faktisku iemeslu dēļ. Lietas izskatīšana apelācijas instances tiesā esot lietas otrreizēja izskatīšana pēc būtības un papildu garantija tam, ka tiesas spriedums ir tiesisks un pamatots.

Minētie kriminālprocesuālie institūti nodrošinot Satversmes 92. panta pirmajā teikumā paredzētās tiesības uz taisnīgu tiesu gan tad, ja pirmās instances tiesa ir nepareizi piemērojusi Krimināllikuma vai Kriminālprocesa likuma normas, respektīvi, juridisku iemeslu dēļ, gan faktisku iemeslu dēļ.

Tomēr sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos, kuros tiek vērtēti daudzu gadu garumā pastāvējuši dažādi faktiskie apstākļi, kas analizēti simtiem lapušu garos pirmās instances tiesas spriedumos, personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, papildus iepriekš norādītajām tiesiskajām garantijām esot nepieciešamas vēl arī papildu garantijas, lai tiktu novērsta nevainīgas personas atzīšana par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un sodīšana. Šādas garantijas pilnā mērā tiekot sniegtas tādējādi, ka tiesas izmeklēšana un tiesas debates apelācijas instances tiesā notiek sūdzībā izteikto prasību apjomā un ietvaros, kurus nedrīkst pārsniegt.

Apelācijas sūdzībā nepieņemtie lietas faktiskie apstākļi līdz ar to novērtējumu tiekot ņemti vērā apelācijas instances tiesā gadījumā, ja tie rada šaubas par personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vainu vai atbildību pastiprinošiem apstākļiem. Šīs tiesiskās garantijas ļaujot apelācijas instances tiesai novērst pārkāpumu, ko pirmās instances tiesa pieļāvusi faktisko apstākļu novērtējumā, pat tad, ja apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš ir ierobežojis iespēju uz šo pārkāpumu norādīt apelācijas sūdzībā. Tādējādi tiekot ievērots gan kriminālprocesa pamatprincips, ka ikvienam ir tiesības uz lietas izskatīšanu taisnīgā, objektīvā un neatkarīgā tiesā, gan arī tiesības uz taisnīgu tiesu.

Turklāt iepriekš norādītajos gadījumos apelācijas sūdzības ietvaru pārsniegšana judikatūrā esot atzīta par apelācijas instances tiesas pienākumu. Tā kā Pieteikuma iesniedzējs krimināllietā ir persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, viņa tiesības, kas paredzētas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā, apelācijas instances tiesā esot pilnībā nodrošinātas ar šīs instances tiesas pienākumu pārsniegt apelācijas sūdzības ietvarus.

Visbeidzot, apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš esot nepieciešams un nedrīkstot būt pārāk ilgs, jo tas nodrošinot kriminālprocesuālās tiesiskās kārtības noteiktību un kalpojot kriminālprocesa pamatprincipa – tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā – garantēšanai. Nosakot termiņu, kādā iesniedzama aizstāvībai nepieciešamā apelācijas sūdzība, esot

jāievēro ne tikai tās personas pamattiesības, kurai ir tiesības uz aizstāvību, bet arī citu kriminālprocesa dalībnieku pamattiesības un sabiedrības interese par krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulēšanu saprātīgā laikā.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektors un Krimināltiesisko zinātņu katedras vadītāja p. i. Mg. iur. Gunārs Kūtris – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Apsūdzētajam nenoliedzami vajagot būt dotai iespējai organizēt savu aizstāvību piemērotā veidā. Tāpat procesuālajām darbībām kriminālprocesā esot nepieciešams atbilstošs un noteikts laiks. Līdz ar to jebkurš procesuālais termiņš, kas atvēlēts personai tās tiesību īstenošanai, esot šīs tiesības ierobežojošs apstāklis.

Pārsūdzības termiņu noteikšana nodrošinot pienācīgu tiesu sistēmas darbību un atbilstību tiesiskās drošības principam. Tiesiskā stabilitāte esot būtiska tiesiskās drošības principa sastāvdaļa, kas prasot ne vien noregulētu tiesvedības procesu, bet arī tiesiski noturīgu tā noslēgumu. Nedrīkstot aizmirst, ka kriminālprocesa galarezultātu gaida ne tikai persona, kura īsteno savu aizstāvību, bet arī cietušais un visa sabiedrība. Tāpēc vajagot būt līdzsvarotām visu personu tiesībām, lai konkrētās attiecības tiktu noregulētas saprātīgā laikā.

Apstrīdēto normu redakciju esot rūpīgi izvērtējuši eksperti. Šo normu mērķis esot nevis ierobežot kādas tiesības, bet – tieši pretēji – uzlabot tiesību uz aizstāvību īstenošanu sarežģītākās krimināllietās.

Vairumā valstu apelācijas pārsūdzības termiņš neesot garāks par 20 dienām, proti, viena nedēļa Vācijā, astoņas dienas Čehijā un Ungārijā, 10 dienas Grieķijā (ārvalstīs dzīvojošiem – 30 dienas) un Francijā, divas nedēļas vai 14 dienas Īrijā, Polijā un Nīderlandē, 15 dienas Beļģijā, Dānijā, Igaunijā, Slovēnijā un Itālijā (Itālijā gan atkarībā no lietas kategorijas termiņš varot būt līdz pat 45 dienām), 20 dienas Lietuvā, Portugālē un Zviedrijā, četras nedēļas Austrijā, 30 dienas Somijā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, vērtējot apelācijas sūdzības iesniegšanai paredzētā termiņa ilgumu, pievēršot uzmanību vairākiem apstākļiem, taču galvenais esot tas, vai apstrīdētajās normās noteiktais apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš ir pietiekams, lai apsūdzētais varētu sagatavot un iesniegt apelācijas sūdzību.

Prasība pēc kāda noteikta apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņa neizrietot nedz no Satversmes, nedz no Konvencijas vai kāda cita starptautiskā dokumenta. Tā neesot izsecināma arī no Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras.

Tiesību doktrīnā dominējot doma, ka, no vienas puses, ir nepieciešams saprātīgs un pietiekams termiņš, lai varētu iesniegt pamatotu apelācijas

sūdzību, taču šī "pietiekamība" esot atkarīga gan no lietas sarežģītības, gan no sūdzības rakstītāja profesionālajām iemaņām. Savukārt no otras puses, tāpat tiesiskās stabilitātes interesēs, tiekot prasīts, lai tiesas spriedums noteiktā laika posmā stātos spēkā. Tas nozīmējot, ka termiņam jābūt noteiktam ar likumu un jābūt pietiekamam.

Tiesas spriedums pēc būtības neesot atskaites punkts sūdzības sagatavošanai, jo persona savu aizstāvību pret apsūdzību veidojot visa kriminālprocesa laikā. Lai gan ar sprieduma argumentiem jeb motivāciju ir iespējams iepazīties tikai pēc pilna tiesas sprieduma saņemšanas, tomēr nevarot atzīt, ka tikai tad arī tiek pieņemts lēmums par apelācijas sūdzības gatavošanu. Pierādījumu attiecināmības, pieļaujamības un ticamības izvērtēšana parasti notiekot visā iztiesāšanas procesa laikā, un tas nozīmējot, ka tajā pašā laikā jau tiek gatavota arī noraidāmo (apstrīdāmo) pierādījumu analīze. Šajā laika posmā tiekot fiksēti un analizēti arī tiesas pieļautie procesuālie pārkāpumi. Tādējādi personai, kas sekojusi tiesas procesa gaitai, būtu labi jāpārzina lietas materiāli un būtiskie apstākļi.

Saīsinātais spriedums atklājot tiesas pārliecību, proti, atklājot to, vai tiesa ir vai nav piekritusi apsūdzības vai aizstāvības argumentiem kopumā. Ja persona ir pārliecināta par sprieduma nepamatotību vai netaisnīgumu, saīsinātais spriedums esot kā signāls apelācijas sūdzības gatavošanas darba uzsākšanai. Profesionāls jurists zinot, ka sprieduma motīvu daļā tiesa būs devusi pierādījumu novērtējumu, un varot tam gatavoties. Turklāt no saīsinātā sprieduma esot skaidrs arī tas, kuriem jautājumiem nav jāpievērš uzmanība, piemēram, kādā daļā persona ir attaisnota, kāda daļa mantas nav konfiscēta.

Savukārt pēc pilnā sprieduma saņemšanas vajagot iepazīties ar tā saturu un izprast tiesas motivāciju, kā arī tās veikto interpretāciju. Uz šīs izpētes pamata esot precizējams sākotnējais apelācijas sūdzības projekts. Nenoliedzami, spriedumā varot būt atrodama arī kāda negaidīta tiesas atziņa, tiesību normas interpretācija vai no tiesu prakses atšķirīgs vērtējums. Tas, protams, varot radīt nepieciešamību veikt padziļinātu izpēti, taču šādas situācijas esot retums. Jebkurā gadījumā vajagot ņemt vērā to, ka Kriminālprocesa likums paredz iespēju iesniegt apelācijas sūdzības papildinājumus.

Kriminālprocesa ilgums – gan pirmstiesas procesā, gan iztiesāšanā – ne vienmēr liecinot par lietas apjomu vai sarežģītību. Daudz kas esot atkarīgs arī no darba organizācijas un iesaistīto personu attieksmes pret procesuālo pienākumu. Taču, lai gan process tā ilguma dēļ kopumā konkrētajā krimināllietā esot pelnījis nopietnu kritiku, vienlaikus tas esot devis ilgu laiku tieši aizstāvības tiesību realizēšanai – gan pierādījumu izvērtēšanai, gan tiesību doktrīnas un judikatūras meklēšanai.

Krimināllietas sējumu skaits ne vienmēr liecinot par lietas apjomu vai sarežģītību. Krimināllietu sējumos mēdzot būt citstarp apkopoti gan nevajadzīgi dokumenti, gan arī vairākkārtējas apjomīgu dokumentu kopijas.

Konkrētajā gadījumā četru mēnešu laikā esot bijis iespējams kvalitatīvi izanalizēt 455 lappuses garo (saīsināto) spriedumu, kā arī sagatavoties pilnā sprieduma pārsūdzībai. Savukārt atlikušo nepilnu 1500 lappušu izvērtēšana 20 (plus 10) dienās nebūtu uzskatāma par pārāk apgrūtināšu vismaz trim profesionāliem advokātiem, ja vien aizstāvības interesēs kriminālprocesa gaitā ir veikta rūpīga visu apstākļu un pierādījumu analīze.

8. Pieaicinātā persona – Rīgas Juridiskās augstskolas vieslektore, *Baltic Human Rights Society* un starptautiskās nevalstiskās organizācijas *Fair Trials* eksperte LL.M. Ilze Tralmaka – norāda, ka kriminālprocesā visvairāk ir ierobežotas tieši apsūdzētā tiesības un apsūdzētā tiesību ievērošanai kriminālprocesā ir jāpiemēro augstākais standarts.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzskatot, ka apelācijas instancē, kurā kriminālprocesā tiek vērtēti gan lietas juridiskie, gan faktiskie apstākļi, pieejai tiesai jābūt brīvākai nekā kasācijas instancē.

Apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš nodrošinot to, ka saprātīgā laikā pēc pirmās instances tiesas sprieduma pieņemšanas vai nu kriminālprocesa dalībnieki iesniedz apelācijas sūdzību, vai arī šis spriedums stājas likumīgā spēkā un var tikt izpildīts.

Atšķirībā no kasācijas instances, apelācijas instances tiesa atkārtoti izskatot gan lietas juridiskos, gan faktiskos apstākļus. Tātad apelācijas instances tiesas kompetence esot ievērojami plašāka, tādēļ arī apelācijas sūdzībā norādītie apstākļi pēc sava satura un būtības varot būt ievērojami apjomīgāki.

Apsūdzētais un viņa aizstāvis, kas piedalījušies tiesvedībā pirmajā instancē, esot pilnībā iepazinušies ar lietas materiāliem, un saīsinātais pirmās instances tiesas spriedums informējot par tiesas pieņemto lēmumu attiecībā uz būtiskākajiem lietā noskaidrojamiem jautājumiem. Tomēr pilnvērtīgu apelācijas sūdzības sagatavošanu esot iespējams uzsākt tikai tad, kad ir saņemts pilns pirmās instances tiesas spriedums.

Tieši sprieduma motīvu daļā esot ietverti un detalizēti izklāstīti būtiskākie tiesas apsvērumi, kas apsūdzētajam un viņa aizstāvim ļaujot pieņemt lēmumu par to, vai, viņuprāt, tiesa ir pareizi piemērojusi tiesību normas, pietiekami pamatojusi pierādījumu pieņemšanu vai noraidīšanu, atbildējusi uz būtiskiem aizstāvības argumentiem, pietiekami motivējusi konkrētā soda piemērošanu un ņēmusi vērā citus lietā būtiskus apstākļus. Tikai pēc iepazīšanās ar pilnu pirmās instances tiesas spriedumu esot iespējams pieņemt informētu lēmumu par to, kādā apjomā un attiecībā uz

kuriem pirmās instances tiesas spriedumā izklāstītajiem juridiskajiem un tiesiskajiem aspektiem iesniedzama apelācijas sūdzība.

Lai gan kriminālprocess ir personas tiesības visvairāk ierobežojošais process, laiks, kas apsūdzētajam šobrīd ir atvēlēts apelācijas sūdzības sagatavošanai un iesniegšanai kriminālprocesā, esot visīsākais salīdzinājumā ar citiem procesiem. Atkarībā no tā, ar kuru dienu tiek uzsākts 20 dienu termiņa skaitījums, šis termiņš – 20 kalendāra dienas – pat bez svētku dienām varot ietvert trīs nedēļas nogales un tādējādi attiecīgi saīsināties līdz 14 darba dienām. Četru darba dienu intervāls starp apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu īpaši sarežģītās un apjomīgās krimināllietās un administratīvo pārkāpumu lietās (pārsūdzības termiņš – 10 darba dienas) pirmšķietami neesot loģisks un samērīgs attiecībā uz sekām, kas apsūdzētajam var iestāties administratīvā pārkāpuma procesā un kriminālprocesā. Šāda situācija sistēmiski neatbilstot kriminālprocesa iespējamā iznākuma nopietnībai salīdzinājumā ar citiem tiesvedības procesiem.

Likumdevējam esot brīva izvēle attiecībā uz to, vai apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš nosakāms dienās, darba dienās vai mēnešos. Tomēr tad, ja apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš ir noteikts dienās, likumdevējam būtu jāņem vērā arī tas, ka šis termiņš var ietvert brīvdienas un svētku dienas, tātad attiecīgi saīsināties. Saistībā ar to esot jāņem vērā arī apsūdzētās personas un tās aizstāvju tiesības uz atpūtas laiku un privāto dzīvi.

Nevarot piekrist Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka apsūdzētais un viņa aizstāvis jau laikus var novērtēt situāciju un piesaistīt vairākus aizstāvjus. Vairāku aizstāvju piesaistīšana esot saistīta ar papildu izmaksām, un personas iespēja pilnvērtīgi izmantot savas pamattiesības kriminālprocesā nevarot būt atkarīga no personas finanšu līdzekļiem. Valsts šobrīd negarantējot vairāku aizstāvju piesaistīšanu par valsts līdzekļiem, līdz ar to šāda iespēja nevarot tikt ņemta vērā, nosakot normatīvo regulējumu, kas attiecas uz visiem apsūdzētajiem, arī tādiem, kuriem nepieciešama valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība.

Aizstāvim – zvērinātam advokātam – tāpat kā jebkurai citai nodarbinātai personai esot tiesības uz pienācīgu atpūtas laiku un tiesības uz privāto dzīvi. Termiņš – 20 dienas –, īpaši ja tajā ietilpst arī brīvdienas un svētku dienas, īpaši apjomīgās un sarežģītās krimināllietās varot nebūt pietiekams, lai aizstāvis paspētu pilnvērtīgi sagatavot apelācijas sūdzību. Likumdevējam vajagot noteikt tādu apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu (vai termiņa pagarināšanas iespēju), kas ļautu pielāgoties dažādām situācijām un nodrošinātu visiem apsūdzētajiem iespēju pienācīgi sagatavot un iesniegt apelācijas sūdzību.

Attiecībā uz apsūdzēto, īpaši tad, ja viņš atrodas apcietinājumā, tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā nenoliedzami esot būtiska

tiesību uz taisnīgu tiesu garantija. Tomēr tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā esot tikai viena no tiesību uz taisnīgu tiesu garantijām un nevarot tikt nodrošinātas uz citu būtisku garantiju vai procesa taisnīguma rēķina.

Attiecībā uz citiem kriminālprocesa dalībniekiem esot būtiski ņemt vērā to, ka, atšķirībā no apsūdzētās personas, citu kriminālprocesa dalībnieku tiesības uz taisnīgu tiesu ir aplūkojamas civilprocesuālā aspektā. Proti, citiem kriminālprocesa dalībniekiem kriminālprocesā esot skartas "civilās tiesības vai pienākumi" Konvencijas 6. panta izpratnē. Apsūdzēto tiesības kriminālprocesā prasot augstāku aizsardzības līmeni nekā kriminālprocesa dalībnieku tiesības civilprocesā.

Tiesiskā noteiktība un tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā nevarot tikt aizsargātas, ierobežojot tikai apsūdzēto tiesības. Šajā aspektā nozīme esot arī tam, vai valsts ir sakārtojusi tiesvedības procesa regulējumu un organizāciju tā, ka apsūdzētā tiesības netiek būtiski apdraudētas citviet tiesas procesā.

Izskatāmajā lietā viens no apstākļiem, kas varētu negatīvi ietekmēt personu tiesības uz tiesisko noteiktību, turklāt daudz būtiskāk nekā saprātīgi pagarināts apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš īpaši sarežģītās un apjomīgās krimināllietās, esot neregulētais termiņš, kurā kļūst pieejams pilns spriedums. Vērtējot, vai 20 dienu garais apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš kriminālprocesā ir samērīgs, esot jāņem vērā arī tas, cik liels ir ieguvums attiecībā pret kopējo procesa ilgumu un citiem procesus kavējošiem faktoriem salīdzinājumā ar pūlēm, kādas jāpieliek, lai iekļautos apelācijas sūdzības iesniegšanai noteiktajā termiņā.

Kriminālprocesā nepastāvot citi mehānismi, kas dotu apsūdzētajam iespēju iegūt papildu laiku apelācijas sūdzības sastādīšanai un iesniegšanai. Iespēja iesniegt apelācijas sūdzības papildinājumus nenoliedzami sniegtot papildu laiku, lai sagatavotu un jau iepriekš iesniegtajai apelācijas sūdzībai pievienotu papildu apsvērumus. Tomēr arī šādā gadījumā apsūdzētajam un viņa aizstāvim vispirms esot pilnībā jāiepazīstas ar pirmās instances tiesas sprieduma motīviem un jāpieņem lēmums attiecībā uz visiem apstākļiem, kuri tiks ietverti apelācijas sūdzībā. Iesniedzot papildinājumus, neesot pieļaujama sūdzības paplašināšana vai grozīšana, ietverot tajā pēc būtības jaunus apsvērumus (lūgumus).

Tiesības lūgt nokavēta termiņa atjaunošanu esot izmantojamas izņēmuma gadījumā, kad termiņš nokavēts kādu īpašu apstākļu dēļ, piemēram, apsūdzētā vai cita kriminālprocesa dalībnieka, aizstāvja vai pārstāvja slimības vai citu neplānotu apstākļu dēļ. Šis mehānisms papildus noslogojot gan apelācijas sūdzības iesniedzēju, gan tiesu un nebūtu izmantojams visos gadījumos, kad lieta ir īpaši sarežģīta un apjomīga un pilnvērtīgai apelācijas sūdzības sastādīšanai un iesniegšanai nepietiek laika.

Nemot vērā iepriekš minēto, varot secināt, ka apstrīdētās normas, kas par maksimālo apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos nosaka 20 dienas, tai skaitā gan brīvdienas, gan svētku dienas, pieļauj to, ka atsevišķos kriminālprocesos šāds termiņš var būt nepietiekams pilnvērtīgai apelācijas sūdzības sagatavošanai un iesniegšanai vai arī šāda termiņa ievērošana var prasīt nesamērīgas pūles. Attiecīgajos gadījumos varot tikt būtiski skartas personas tiesības uz pieeju tiesai un tiesības uz pienācīgu laiku un iespējām sagatavot aizstāvību.

Šādu risku varētu novērst, piemēram, nosakot nedaudz garāku maksimālo laika posmu, par kādu var tikt pagarināts apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš, bet vienlaikus paredzot tiesai lielāku brīvību veikt individuālu izvērtējumu un maksimālā termiņa robežās piešķirt tādu pagarinājumu, kādu tā uzskata par samērīgu un atbilstošu, ņemot vērā lietas apjomu, sarežģītību, aizstāvības resursus, kopējo lietas izskatīšanas ilgumu, apelācijas termiņā iekrītošās brīvdienas un svētku dienas, kā arī citus apstākļus.

9. Pieaicinātā persona – zvērināta advokāta palīgs
Mg. iur. Armands Smans – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Jautājums par to, vai valsts ir atvēlējusi apsūdzētajam pietiekamu laiku un iespējas sagatavot aizstāvību kriminālprocesā, tai skaitā iesniegt kvalitatīvu apelācijas sūdzību, esot nesaraujami saistīts ar konkrētu kriminālprocesu un to raksturojošiem elementiem, citstarp kriminālprocesa apjomu un sarežģītību. Tas, ka īpašos gadījumos, kas saistīti ar konkrētu kriminālprocesu, var pastāvēt objektīva nepieciešamība pagarināt apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu, nepārprotami izrietot no apstrīdētajām normām, un to jau atzīstot arī likumdevējs.

Tā kā katrs kriminālprocess pēc to raksturojošiem elementiem ir atšķirīgs, noteikt vienu un visiem gadījumiem piemērotu apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu nemaz neesot iespējams. Aizstāvībai, gatavojot apelācijas sūdzību, esot nepieciešams rūpīgi izvērtēt tiesas spriedumā norādītos apsvērumus, citstarp par pierādījumiem, uz kuriem pamatoti tiesas secinājumi, motīviem, kāpēc tiesa noraidījusi citus pierādījumus, apsūdzētā atbildību pastiprinošiem un mīkstinošiem apstākļiem, kā arī motīviem attiecībā uz konkrētā soda piemērošanu. Cik ilgs laiks šo apsvērumu izvērtēšanai un atspēkošanai atzīstams par saprātīgu, tas esot atkarīgs gan no pirmās instances tiesas sprieduma apjoma, gan no tajā ietvertajiem motīviem, kas kļūstot zināmi tikai pēc tam, kad ir pieejams pilns spriedums.

Atšķirībā no kasācijas sūdzības, apelācijas sūdzībā varot būt nepieciešams ietvert lietā esošo pierādījumu un to pietiekamības izvērtējumu kontekstā ar pirmās instances tiesas norādītajiem

motīviem. Apsūdzētais, piedaloties lietas izskatīšanā, varot atklāt būtiskus Kriminālprocesa likuma pārkāpumus un zināmā mērā sagatavoties pārsūdzībai daļā par materiālo un procesuālo normu piemērošanas pareizību. Tomēr, kas attiecas uz tiesas motīviem par apsūdzētā vainīgumu pēc būtības, pilnvērtīgi sagatavoties to atspēkošanai iepriekš neesot iespējams. Šie motīvi kļūstot zināmi tikai tad, kad ir pieejams pilns tiesas spriedums. Turklāt tiesas veiktais pierādījumu novērtējums varot atšķirties no tiesas procesa laikā apsūdzības sniegtā pierādījumu novērtējuma.

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, esot svarīgi pārbaudīt, vai šīs normas nodrošina līdzsvaru starp nepieciešamību nodrošināt tiesisko stabilitāti un tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, no vienas puses, un nepieciešamību noteikt taisnīgu jeb pietiekamu pārsūdzības termiņu, no otras puses.

Šobrīd tiesas iespējas reaģēt uz kriminālprocesa īpašo sarežģītību un apjomu esot aprobežotas ar iespēju lemt par pārsūdzības termiņa pagarināšanu par 10 dienām. Kriminālprocesa likums esot nelokāms. Tas gan paredzot iespēju sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos pagarināt apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu, taču neparedzot iespēju samērot termiņa pagarinājumu ar konkrēto kriminālprocesu raksturojošiem elementiem un to individualizēt.

Turklāt apstrīdētajās normās apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš esot noteikts kalendāra dienās, nevis darba dienās, tādējādi vēl vairāk samazinot laiku, kas ir aizstāvības rīcībā apelācijas sūdzības sagatavošanai. Arī izskatāmajā gadījumā apelācijas sūdzības sagatavošanai valstī noteikto svētku dienu un brīvdienu dēļ esot atlikušas tikai 11 darba dienas. Tāda situācija, ka aizstāvības sagatavošanai atvēlētais laika posms ir atkarīgs no tā, vai pilns pirmās instances tiesas spriedums ir vai nav sagatavots pirms valstī noteiktajiem svētkiem, demokrātiskā tiesiskā valstī nebūtu pieļaujama. Modernākā tiesiskajā regulējumā pārsūdzības termiņš esot noteikts darba dienās.

Apstrīdēto normu legītīmo mērķi – nodrošināt tiesisko stabilitāti un tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā – varot sasniegt ar apsūdzētā tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, proti, paredzot, ka tiesa var lemt par pārsūdzības termiņa pagarināšanu kriminālprocesa īpašas sarežģītības un apjoma dēļ, bet nenosakot maksimālo laika posmu, par kādu termiņš būtu pagarināms, un to atstājot tiesas ziņā atkarībā no konkrētā kriminālprocesa raksturojošiem elementiem.

Tiesības atjaunot nokavēto procesuālo termiņu nenovēršot apstrīdēto normu neatbilstību samērīguma principam. Iemeslam, kas attaisno nokavējumu, vajagot būt tādām, kas objektīvi liedz personai jebkuru iespēju izpildīt attiecīgo procesuālo darbību un nav bijis atkarīgs no personas

gribas. Kriminālprocesa apjoms un sarežģītība nevarot liegt jebkuru iespēju iesniegt apelācijas sūdzību, bet varot liegt iespēju iesniegt kvalitatīvu apelācijas sūdzību.

10. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Korupcijas apkarošanas koordinācijas nodaļas virsprokurors Mg. iur. Māris Leja – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Lai gan Kriminālprocesa likuma prasības attiecībā uz kasācijas sūdzības (protesta) saturu daļēji atšķiras no apelācijas sūdzībai (protestam) izvirzītajām prasībām, tomēr likums kopumā sniedzot līdzvērtīgas iespējas sastādīt gan kvalitatīvu apelācijas sūdzību (protestu), gan kasācijas sūdzību (protestu). Turklāt pēc apelācijas sūdzības (protesta) iesniegšanas Kriminālprocesa likums paredzot ievērojami plašākas iespējas – salīdzinājumā ar kasācijas tiesvedību – panākt zemākas instances tiesas kļūdu labošanu neatkarīgi no sūdzības (protesta) kvalitātes.

Kriminālprocesa dalībnieku piedalīšanās tiesvedības procesā pirmās instances tiesā nodrošinot to, ka viņi var sekot tiesvedības gaitai un laikus sagatavoties savu tiesību izmantošanai apelācijas instances tiesā. Dalība tiesvedībā pirmās instances tiesā ļaujot katram kriminālprocesa dalībniekam norādīt tiesai uz apstākļiem, kas ir būtiski lietas iztiesāšanā, kā arī uz pieļautiem tiesību normu pārkāpumiem, bet, ja attiecīgie argumenti netiek ievēroti un pārkāpumi netiek novērsti, atzīmēt tos, lai vēlāk iekļautu apelācijas sūdzības argumentos.

Arī saīsinātā sprieduma aprakstošā un rezolutīvā daļa ļaujot gatavoties apelācijas sūdzības (protesta) sastādīšanai. Šajā procesa stadijā apsūdzētajam, prokuroram un cietušajam gan vēl neesot zināmi sprieduma motīvi, tomēr tos prognozēt vismaz daļēji esot iespējams.

Vērtējot apstrīdētajās normās paredzēto termiņu, tas esot skatāms kopsakarā ar kriminālprocesa dalībnieku tiesībām iesniegt sūdzības vai protesta papildinājumus, negrozot sākotnējā lūguma būtību. Turklāt arī aizstāvja dalība krimināllietas iztiesāšanā sekmējot aizstāvības tiesību izmantošanu, sastādot apelācijas sūdzību. Apjomīgs spriedums īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā varot būt arī objektīvs un no personas gribas neatkarīgs apstāklis, kura dēļ varētu lūgt termiņa atjaunošanu. Tāpat esot jāievēro ne tikai apsūdzētā, bet arī citu kriminālprocesa dalībnieku pamattiesības un sabiedrības interese par krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulēšanu saprātīgā laikā.

No Kriminālprocesa likuma 553. panta pirmās daļas izrietot, ka tiesnesim jāpieņem lēmums par apelācijas sūdzības vai protesta atstāšanu bez virzības, dodot iesniedzējam papildu laiku. Tas darāms arī tad, ja konstatēti būtiski defekti vienā no svarīgākajām šā procesuālā dokumenta

sastāvdaļām, proti, aprakstā kā izpaudusies sprieduma nepareizība. Turpretim pēc kasācijas sūdzības (protesta) iesniegšanas šāda iespēja novērst trūkumus neesot paredzēta.

No Kriminālprocesa likuma 561. panta pirmās daļas otrā teikuma izrietot, ka apelācijas instances tiesā ir piemērojama virkne normu, kas reglamentē iztiesāšanu pirmās instances tiesā, tostarp Kriminālprocesa likuma 455. panta pirmā daļa, kas noteic, ka tiesas sēdē apsūdzētajam, viņa pārstāvim un aizstāvim, cietušajam un viņa pārstāvim, un prokuroram ir vienādas tiesības pieteikt lūgumus, iesniegt pierādījumus, norādot, kādēļ tie nebija iesniegti tiesā līdz šim, piedalīties pierādījumu pārbaudē, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, piedalīties tiesas debatēs, kā arī citu krimināllietas iztiesāšanas gaitā radušos jautājumu izskatīšanā.

Arī tiesas debatēs apelācijas instances tiesā katrs kriminālprocesa dalībnieks no jauna varot izteikties par lietas izlemšanā nozīmīgiem jautājumiem (Kriminālprocesa likuma 506. pants), tai skaitā precīzāk un skaidrāk formulējot savus apsvērumus un argumentus.

Iepriekš minētās kriminālprocesa dalībnieku tiesības esot ierobežotas vienīgi ar apelācijas sūdzības (protesta) ietvariem. Taču tie neliedzot kriminālprocesa dalībniekiem tiesības apelācijas instances tiesā izvirzīt jaunus juridiskus argumentus, precizēt savus apsvērumus, iesniegt jaunus pierādījumus u. tml., ja tie nav minēti apelācijas sūdzībā vai protestā, jo ar apelācijas sūdzībā (protestā) izteiktu prasību apjomu un ietvaru minētās normas izpratnē esot jāsaprot nevis apelācijas sūdzībā (protestā) norādītie argumenti vai apsvērumi, bet gan apjoms, kādā pārsūdzēts pirmās instances tiesas spriedums, un apelācijas instances tiesai pieteiktie lūgumi.

Tātad, ja apelācijas sūdzībā ir lūgts personu attaisnot vai piemērot tai vieglāku sodu vai apelācijas protestā ir lūgts atcelt attaisnojošo spriedumu, kriminālprocesa dalībnieks šajās robežās esot tiesīgs izvirzīt arī tādus apsvērumus vai argumentus, kas nav iepriekš norādīti apelācijas sūdzībā vai protestā.

Papildus esot jāņem vērā tas, ka diena, kad kļūst pieejams pilns spriedums apjomīgā un sarežģītā kriminālprocesā, ir zināma savlaicīgi, ilgāku laiku uz priekšu. Tādējādi kriminālprocesa dalībnieki varot laikus organizēt darbu tā, lai apelācijas sūdzības (protesta) sastādīšanai un iesniegšanai paredzētajā laikā galveno uzmanību pēc iespējas veltītu tieši šim uzdevumam.

Secinājumu daļa

11. Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3.¹ punkta un 550. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3.¹ punktam pirmās instances tiesa, pieņemot lēmumu par tās sprieduma pārsūdzības

termiņa pagarināšanu par 10 dienām kriminālprocesa īpašas sarežģītības un apjoma dēļ, to norāda sprieduma rezolutīvajā daļā. Kriminālprocesa likuma 550. panta pirmā daļa nosaka: ja tiesa pagarinājusi pārsūdzības termiņu, persona var iesniegt apelācijas sūdzību vai protestu ne vēlāk kā 20 dienu laikā pēc dienas, kad kļuvis pieejams pilns tiesas nolēmums.

Pirmkārt, Pieteikuma iesniedzējs Satversmes tiesā vērsies, lūdzot izvērtēt apstrīdētajās normās noteiktā apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņa satversmību gadījumos, kad kriminālprocess ir īpaši sarežģīts un apjomīgs. No lietas materiāliem izriet, ka izskatāmās lietas strīdus jautājums ir par apelācijas sūdzības termiņa atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Tādējādi Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam tiklīdz, ciktāl tās attiecas uz apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos.

Otrkārt, apstrīdētās normas regulē vienu un to pašu tiesību jautājumu – apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos. Tādējādi šīs normas ir savstarpēji cieši saistītas un veido vienotu tiesisko regulējumu.

Līdz ar to Satversmes tiesa apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas uz apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos, izvērtēs kā vienotu tiesisko regulējumu.

12. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: "Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā."

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums ietver apsūdzētā tiesības sastādīt un iesniegt kasācijas sūdzību savu tiesību aizstāvībai kriminālprocesā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 9. punktu*).

Satversmes tiesas judikatūrā vairākkārt norādīts, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums ir konkretizējams kopsakarā ar Konvencijas 6. pantu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru tā piemērošanā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-08-01 12. punktu*). Konkretizējot minētās Satversmes normas saturu, jāmeklē tāds risinājums, kas nodrošinātu Satversmes un Konvencijas normu harmoniju (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-13-01 14. punktu*). Savukārt tiesiskajās attiecībās, kurās tiek piemērotas krimināltiesiskās sankcijas, Satversmes 92. panta pirmais teikums konkretizējams arī kopsakarā ar Konvencijas Septītā protokola 2. pantu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-28-01 13. punktu*).

Atbilstoši Konvencijas Septītā protokola 2. panta pirmajai daļai ikvienam, kuru tiesa atzinusi par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, ir tiesības

uz vainas pierādījumu vai soda apmēra pārskatīšanu augstākā instancē. Tādējādi no Latvijas starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā izriet pienākums izveidot vismaz vienu pārsūdzības instanci notiesājoša sprieduma pārskatīšanai.

Latvijā ir paredzēta krimināllietu iztiesāšana trijās tiesu instancēs – pirmās instances tiesā, apelācijas instances tiesā un kasācijas instances tiesā. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 549. pantu apsūdzētais var pārsūdzēt spēkā nestājušos pirmās instances tiesas spriedumu nolūkā panākt tā atcelšanu pilnībā vai kādā tā daļā kā faktisku, tā juridisku iemeslu dēļ. Kriminālprocesa likuma 551. pantā noteikts apelācijas sūdzības saturs. Atbilstoši šā panta pirmās daļas 3.–5. punktam apelācijas sūdzībā citstarp norāda, kā izpaužas nolēmuma nepareizība, pierādījumus, kuri jāpārbauda apelācijas instances tiesai, kā arī to, vai tiek pieteikti jauni pierādījumi un, ja tiek pieteikti, tad kādi, par kādiem apstākļiem un kādēļ šie pierādījumi netika iesniegti vai pārbaudīti pirmās instances tiesā. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 563. panta pirmo un 1.¹ daļu apelācijas instances tiesa var pārsūdzēto nolēmumu atstāt negrozītu, atcelt pilnībā vai tā daļā un taisīt jaunu nolēmumu vai nosūtīt lietu jaunai izskatīšanai, vai izbeigt kriminālprocesu.

Tādējādi apsūdzētais, sastādot un iesniedzot apelācijas sūdzību, var turpināt savu pamattiesību aizstāvību. Proti, apelācijas sūdzības sastādīšana un iesniegšana ir daļa no viņa aizstāvības.

Līdz ar to Satversmes 92. panta pirmais teikums ietver apsūdzētā tiesības sastādīt un iesniegt apelācijas sūdzību savu tiesību aizstāvībai kriminālprocesā.

13. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas nenodrošina pietiekamu laiku apelācijas sūdzības sastādīšanai un iesniegšanai īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos. Tādējādi viņam neesot bijis pietiekami daudz laika savas aizstāvības sagatavošanai.

Apstrīdētās normas nosaka termiņu, kādā īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos iesniedzama apelācijas sūdzība. Kriminālprocesa likuma 18. nodaļa regulē procesuālā termiņa sākumu, aprēķināšanu, darbību laikā un pagarināšanu, kā arī nokavēta procesuālā termiņa atjaunošanu. Šā likuma 315. pantā ir noteikts, kādos gadījumos tiek atzīts, ka noteiktais termiņš ir ievērots, un vispārīgi noteiktas sekas, kādas iestājas tad, ja tas ir nokavēts. Proti, personai, uz kuru termiņš attiecas, procesuālā darbība jāizpilda līdz noteiktā termiņa beigām. Ja termiņš tiek nokavēts bez dibināta iemesla, tiesības veikt konkrēto procesuālo darbību izbeidzas. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 316. panta pirmajai daļai pagarināmi ir tikai tie procesuālie termiņi, attiecībā uz kuriem šajā likumā ir īpaša atruna par to pagarināšanas iespējamību.

Kriminālprocesa likuma 529.panta 3.¹ daļa paredz, ka apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu pagarina par 10 dienām kriminālprocesa īpašas sarežģītības un apjoma dēļ. Atbilstoši šā likuma 316. panta pirmajai daļai šis termiņš nav pagarināms. Līdz ar to tad, ja tiesa konkrēto kriminālprocesu atzinusi par īpaši sarežģītu un apjomīgu, apsūdzētajam apelācijas sūdzības iesniegšanai ir atvēlētas 20 dienas. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 550.panta otro daļu apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņa nokavējuma gadījumā tiesa atsakās sūdzību pieņemt.

Tātad apstrīdētās normas nosaka termiņu aizstāvības sagatavošanai, sastādot un iesniedzot apelācijas sūdzību, īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos.

14. Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92.panta pirmajam teikumam, jāņem vērā mērķis, ar kādu tiesvedības procesā tiek noteikti termiņi.

Saeima un vairākas lietā pieaicinātās personas norādījušas, ka apelācijas sūdzības iesniegšana ir ierobežota ar noteiktu termiņu tiesiskās noteiktības un stabilitātes interesēs. Lai kriminālprocess tiktu atzīts par tiesiski un efektīvi notikušu, tam citstarp esot jāiekļaujas saprātīgos termiņos (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 54., 66., 73., 84., 90., 93. lp. un 5. sēj. 148. lp.*).

14.1. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 1.pantu viens no kriminālprocesa uzdevumiem ir krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē. Proti, kriminālprocesa ietvaros jāatklāj noziedzīgi nodarījumi, ātri un pilnīgi jānoskaidro vainīgie un jānodrošina tiesību normu pareiza piemērošana, lai katra persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiktu taisnīgi sodīta, savukārt neviens nevainīgais netiktu saukts pie kriminālatbildības un notiesāts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 12.3. punktu*).

Satversmes 92.pantā, Konvencijas 6.panta 1.punktā un Kriminālprocesa likuma 14.pantā noteiktas personas tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgos termiņos. Tiesības uz savlaicīgu lietas izskatīšanu ir viens no taisnīgu tiesu veidojošiem elementiem. Tiesas procesa taisnīguma prasība paredz, ka persona spēj savas tiesības aizstāvēt saprātīgā laika posmā, un tādējādi tiesiskajās attiecībās ir nodrošināta tiesiskā stabilitāte (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-06-01 13.3.2. punktu*).

Pārsūdzības termiņu noteikšana nodrošina atbilstību tiesiskās drošības principam. Tiesiskā stabilitāte ir būtiska tiesiskās drošības principa sastāvdaļa, kas citstarp prasa ne vien noregulētu tiesvedības procesu, bet arī tiesiski noturīgu tā noslēgumu. Tādēļ arī procesuālajām

darbībām kriminālprocesā nepieciešams atbilstošs un noteikts laiks (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2008-23-03 11.1. punktu*).

Tādējādi kriminālprocesa tiesisku un efektīvu norisi citstarp nodrošina arī procesuālie termiņi, jo tie noteikti tiesiskās drošības principa ievērošanas labad un ir vērsti uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā laika posmā. Tāpat procesuālie termiņi nodrošina personu palāvību uz to, ka krimināllietas risinājums vēlāk netiks pārskatīts. Arī apstrīdētās normas, kas paredz apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu, ir vērstas uz tiesiskās stabilitātes nodrošināšanu un kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.

14.2. Valstij, nosakot aizstāvībai nepieciešamās apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu, ir jāievēro ne tikai personas tiesības uz pietiekamu laiku aizstāvības sagatavošanai, bet arī citu kriminālprocesa dalībnieku pamattiesības un sabiedrības interese par krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulēšanu saprātīgā laikā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 12. punktu*), proti, jānodrošina saprātīgs līdzsvars starp personas tiesībām uz pietiekamu laiku savas aizstāvības sagatavošanai un tiesībām uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā (*sk.: Trechsel S. Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford: Oxford University Press, 2005, pp. 142-143*).

Turklāt jāņem vērā, ka Kriminālprocesa likumā pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzības termiņš ir vienādi reglamentēts visiem kriminālprocesa dalībniekiem, arī prokuroram un cietušajam. Kriminālprocesa likuma 554. panta pirmā daļa noteic, ka apelācijas sūdzības vai protesta iesniegšana aptur sprieduma stāšanos spēkā attiecībā uz visiem lietā apsūdzētajiem. Tātad – jo garāks ir noteiktais apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš, jo ilgāk nestājas spēkā pirmās instances tiesas spriedums.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka ilga kriminālprocesa norise var negatīvi ietekmēt gan apsūdzētā reputāciju, gan apsūdzētā brīvību, ja tam piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis. Tāpat tiesas sprieduma vēlāka spēkā stāšanās kavē kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka iespējas rīkoties ar savu mantu, kā arī ietekmē cietušā tiesības uz aizskāruma novēršanu un atlīdzinājuma saņemšanu. Tikai pēc sprieduma spēkā stāšanās iespējams uzsākt attiecīgā noziedzīgā nodarījuma izraisīto seku efektīvu novēršanu. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 7. panta pirmajai daļai kriminālprocesu veic sabiedrības interesēs, tādēļ pārsūdzības termiņš ietekmē arī visas sabiedrības interesi par taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 12. punktu*).

Konkrētajā krimināllietā, kurā Pieteikuma iesniedzējs ar pirmās instances tiesas spriedumu tika atzīts par vainīgu vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, viņš pēc saīsinātā sprieduma pasludināšanas tika apcietināts, par cietušajiem atzītas četras personas, tāpat šajā lietā ir aizskartais mantas īpašnieks (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 1915.–1918., 1921. un 1932. lp.*).

Tādējādi, nosakot aizstāvībai nepieciešamās apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu, jāievēro, pirmkārt, tas, ka persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, arī pati ir ieinteresēta, lai krimināltiesiskās attiecības tiktu noregulētas saprātīgā termiņā, un, otrkārt, citu kriminālprocesa dalībnieku – cietušā un aizskartā mantas īpašnieka – tiesības, kā arī sabiedrības intereses.

Līdz ar to arī īpaši sarežģītu un apjomīgu kriminālprocesu iztiesāšanā apelācijas instances tiesā ir jāņem vērā nepieciešamība pabeigt kriminālprocesu saprātīgā termiņā, samērojot apsūdzētā tiesības uz pienācīgu laiku savas aizstāvības sagatavošanai ar citu kriminālprocesa dalībnieku un sabiedrības interesi par tiesisko stabilitāti.

15. Satversmes tiesa, vērtējot kasācijas sūdzības iesniegšanas termiņa atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, ir atzinusi: nosakot pārsūdzības termiņu, tam ir jābūt tādām, kas apsūdzētajam dod pietiekamu laiku kasācijas sūdzības sastādīšanai un iesniegšanai īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 10. punktu*). Tādējādi arī apstrīdētajās normās noteiktajam termiņam jābūt tādām, kas nodrošina apsūdzētajam pietiekamu laiku apelācijas sūdzības sastādīšanai un iesniegšanai īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos.

Konvencijas 6. panta 1. punkta pirmais teikums nosaka: "Ikvienam ir tiesības, nosakot [...] viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā likumā noteiktā tiesā." Savukārt šā panta 3. punkta "b" apakšpunkts noteic, ka ikvienam, kas tiek apsūdzēts kriminālnoziedzībā, ir tiesības uz attiecīgu laiku un līdzekļiem, lai sagatavotu savu aizstāvību.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka Konvencijas 6. panta 3. punkta prasības attiecībā uz pietiekamu laiku aizstāvības sagatavošanai ir īpaši Konvencijas 6. panta 1. punktā ietvertu tiesību uz taisnīgu tiesu veidojošie elementi. Valstij ir jāatvēr pietiekams laiks un iespējas sagatavot aizstāvību kriminālprocesā, lai apsūdzētais varētu iesniegt tiesai nozīmīgus aizstāvības argumentus un tādējādi ietekmēt tiesvedības iznākumu (*sal. sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2019. gada 25. jūlija sprieduma lietā "Rook v. Germany", pieteikums Nr. 1586/15, 56. punktu un 2018. gada*

6. marta sprieduma lietā "Mikhaylova v. Ukraine", pieteikums Nr. 10644/08, 68. punktu). Sūdzības iesniegšanas termiņam jābūt tādām, lai persona varētu efektīvi pārsūdzēt nolēmumu (sk.: Clooney A., Webb P. *The Right to a Fair Trial in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2020, p. 682).

Pārbaudot, vai aizstāvības sagatavošanai atvēlētais laiks bijis pietiekams, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ņem vērā vairākus apstākļus, piemēram, lietas sarežģītību, lietas procesuālo stadiju, to, vai personai bija dots laiks iepriekš iepazīties ar lietas materiāliem, vai apsūdzētais pats īsteno aizstāvību vai arī tam ir advokāts, vai noteiktais termiņš un tiesas procesa norises datums bija paredzams (sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1998. gada 9. jūnija sprieduma lietā "Twalib v. Greece", pieteikums Nr. 24294/94, 40.–43. punktu, 2011. gada 9. jūnija sprieduma lietā "Luchaninova v. Ukraine", pieteikums Nr. 16347/02, 64.–67. punktu un 2011. gada 28. jūnija sprieduma lietā "Miminošvili v. Russia", pieteikums Nr. 20197/03, 141.–142. punktu). Tiesību doktrīnā norādīts, ka jāņem vērā arī lietas materiālu apjoms, tās procesuālās darbības būtiskums, kurai persona gatavojas, kā arī tas, kādām zināšanām par strīdus jautājumu personai jau vajadzētu būt (sk.: Trechsel S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 221).

Tādējādi Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā ir nostiprināti vairāki kritēriji, pēc kuriem iespējams izvērtēt, vai apsūdzētajam tika nodrošinātas tiesības uz pietiekamu laiku savas aizstāvības sagatavošanai.

Ievērojot minēto, izskatāmajā lietā Satversmes tiesa noskaidros, vai apstrīdētās normas nodrošina apsūdzētajam tiesības pārsūdzēt pirmās instances tiesas spriedumu termiņā, kas ir pietiekams, lai viņš varētu īstenot tiesības uz aizstāvību īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā.

16. Satversmes tiesas judikatūrā atzīts, ka būtiska demokrātiskas tiesiskas valsts principa sastāvdaļa ir tiesiskās sistēmas vienotība. Proti, valstī ir jāpastāv savstarpēji saskaņotām tiesību normām, kas harmoniski darbojas vienotas tiesību sistēmas ietvaros (sk. *Satversmes tiesas 2018. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2016-04-03 21.2. punktu*). Tādējādi arī apstrīdētās normas ir vērtējamas kā vienotas kriminālprocesa sistēmas sastāvdaļa.

Satversmes tiesa atzinusi arī to, ka likumdevējam ir jāizveido tāda sistēma, kurā krimināllietas tiktu izskatītas tādā kārtībā, kas nodrošinātu efektīvu personas pamattiesību aizsardzību (sk. *Satversmes tiesas 2015. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2014-23-01 10. punktu un 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 28.1. punktu*).

16.1. Kā izriet no Satversmes tiesas judikatūras, vērtējot, vai aizstāvības sagatavošanai atvēlētais laiks bijis pietiekams, citstarp jāņem vērā tās tiesu instances, kurā apsūdzētā tiesības uz aizstāvību tiks īstenotas, kompetence un vieta kriminālprocesa sistēmā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 11.1. punktu*). Kā jau iepriekš norādīts šajā spriedumā, arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka viens no apstākļiem, kas ņemams vērā, pārbaudot, vai aizstāvības sagatavošanai atvēlētais laiks bijis pietiekams, ir lietas procesuālā stadija. Tādējādi tas, kāda ir apelācijas instances tiesas kompetence un vieta kriminālprocesa sistēmā, ietekmē apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņa īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos izvērtējumu.

Likuma "Par tiesu varu" 27. panta pirmā daļa noteic, ka pirmās instances un apelācijas instances tiesa, izskatot lietu, pati pārbauda pierādījumus lietā. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 561. panta pirmo daļu lieta apelācijas instances tiesā iztiesājama kārtībā, kāda noteikta krimināllietu iztiesāšanai pirmās instances tiesā, izņemot šajā nodaļā noteikto. Šā likuma 564. panta piektajā daļā noteikts: ja apelācijas instances tiesa konstatē tādus noziedzīga nodarījuma apstākļus, kas atšķiras no pirmās instances tiesas spriedumā norādītajiem apstākļiem, tā sniedz jaunu noziedzīga nodarījuma aprakstu. Savukārt atbilstoši šā paša panta sestajai daļai apelācijas instances tiesa, ja tā atstāj pirmās instances tiesas spriedumu bez grozījumiem, var neatkārtot pirmās instances tiesas spriedumā minētos pierādījumus un atzinumus.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesas sprieduma pārsūdzēšana apelācijas kārtībā ir sūdzības iesniegšana par spriedumu, kas nav stājies likumīgā spēkā. Pārsūdzības mērķis ir pārbaudīt sprieduma tiesiskumu un pamatotību, kā arī novērst kļūdas, ko, iespējams, pieļāvuši zemākas instances tiesa, izskatot lietas par aizskartām personas tiesībām un ar likumu aizsargātām interesēm. Apelācijas sūdzību ir tiesīgas iesniegt lietā ieinteresētās personas, kuras uzskata, ka spriedums, ko pieņēmusi pirmās instances tiesa, izskatot lietu pēc būtības, bijis kļūdainis (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 20. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-17-0106 secinājumu daļas 4. punktu un 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 16.1.1. punktu*).

Krimināllietas izskatīšana apelācijas instances tiesā ir lietas otrreizēja izskatīšana pēc būtības. Apelācijas instances tiesai apelācijas sūdzībā norādītie juridiski nozīmīgie apstākļi, proti, noziedzīgā nodarījuma sastāva esība vai neesība apsūdzētā rīcībā, ņemot vērā lietas faktiskos apstākļus, judikatūru un apsūdzības formulējumu, kā arī citi apstākļi krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam ir jāizvērtē un atzinums jāpamato ar likumu, pārbaudītajiem un novērtētajiem pierādījumiem (*sk. Senāta Krimināllietu departamenta 2017. gada*

10. oktobra lēmuma lietā Nr. SKK-532/2017 9.1. punktu un 2018. gada 26. janvāra lēmuma lietā Nr. SKK-17/2018 8.3. punktu).

Tiesību doktrīnā norādīts, ka apelācijas tiesvedības jēga ir novērst iespējamās tiesu kļūdas, izskatot lietu atkārtoti pēc būtības augstākā tiesu instancē. Tas ir garantis tam, lai tiesas spriedums būtu pamatots, taisnīgs un likumīgs (sk.: Meikališa Ā. *Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. Rīga: "RaKa", 2000, 67. lpp.*).

Tādējādi apelācijas instances tiesas veiktā pirmās instances tiesas sprieduma pārbaude ietver lietas izskatīšanu pēc būtības. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 564. panta sestajai daļai un 563. panta otrajai daļai tā var noslēgties ar to, ka apelācijas instances tiesa ar lēmumu pievienojas pirmās instances tiesas sprieduma pamatojumam. Savukārt saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 563. panta pirmās daļas 2. un 3. punktu, 1.¹ daļas 2. un 4. punktu, 564. panta piekto un astoto daļu, kā arī 565. pantu apelācijas tiesvedība var noslēgties ar jauna nolēmuma taisīšanu. Apelācijas instances tiesā lieta tiek izskatīta pēc būtības otro reizi, citstarp pamatojoties uz tiem lietas materiāliem, kas kriminālprocesa dalībniekiem jau bijuši pieejami pirmās instances tiesā, kā arī ievērojot apelācijas sūdzībā izteikto prasību apjomu un ietvaru.

Tātad, vērtējot, vai apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš ir pietiekams, jāņem vērā tas, ka tiesvedība apelācijas instances tiesā ietver tiesas veiktu pārbaudi gan attiecībā uz lietas faktiskajiem apstākļiem, gan attiecībā uz tiesību jautājumiem.

16.2. Saeima un vairākas pieaicinātās personas norādījušas, ka apsūdzētajam ir bijušas tiesības un iespējas sekot līdzi lietas norisei, iepazīties ar lietas materiāliem, būt klāt tiesas sēdēs un attiecīgo procesuālo darbību veikšanā (sk. *lietas materiālu 4. sēj. 43., 58., 94. lp. un 5. sēj. 149. lp.*). Savukārt Pieteikuma iesniedzējs uzskata: pat ja lietas materiāli ir zināmi, tie pēc tam, kad kļuvis pieejams pilns tiesas spriedums, ir papildus jāizpēta, analizējot tos sprieduma kontekstā. Tomēr Pieteikuma iesniedzējs piekrīt, ka vismaz daļēji bija iespējams sākt gatavot atbilstošu pamatojumu tam, ka lietas iztiesāšanas laikā tiesā pieļauti procesuāli pārkāpumi (sk. *lietas materiālu 1. sēj. 27. un 29. lp.*).

No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izriet, ka šīs tiesības apsūdzētais var realizēt arī kopīgi ar savu aizstāvi (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993. gada 21. septembra sprieduma lietā "Kremzow v. Austria", pieteikums Nr. 12350/86, 63. punktu un 2013. gada 25. jūlija sprieduma lietā "Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia", pieteikumi Nr. 11082/06 un 13772/05, 581. punktu*). Tādējādi personai, kas ir sekojusi līdzi savam vai sava aizstāvamā tiesas procesam, būtu jāpārzina visi lietā būtiskie apstākļi un lietas materiāli (sal. sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 21. novembra sprieduma lietā "Lambin v. Russia", pieteikums Nr. 12668/08, 43.–46. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 70.–72. pantu apsūdzētajam ir tiesības ne tikai iepazīties ar lietas materiāliem, bet arī pašam piedalīties krimināllietas iztiesāšanā pirmās instances tiesā. Apsūdzētā dalība tiesvedības procesā pirmās instances tiesā nodrošina to, ka viņš var sekot līdzi tiesvedības gaitai, un ļauj viņam laikus gatavoties savu tiesību uz aizstāvību izmantošanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 11.2. punktu*). Tādā veidā apsūdzētais iegūst informāciju par to, vai tiesas procesā ir ievērotas viņa tiesības. Piemēram, apsūdzētajam jau ir priekšstats par to, vai viņam ir nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesu, tāpat viņam ir zināms, vai liecinieki, kurus lūgusi nopratināt aizstāvība, tika vai netika uzklauti, vai aizstāvībai ir dotas tādas pašas iespējas liecinieku nopratināšanā kā apsūdzības uzturētājam un tamlīdzīgi.

Tātad, sekojot līdzi kriminālprocesa norisei, apsūdzētais un viņa aizstāvis pārzina lietas apstākļus un materiālus. Lietas materiālu, nopratināto liecinieku liecību, tiesas sēdēs izskanējušo argumentu un apsvērumu pārzināšanai ir būtiska nozīme apsūdzētā tiesību uz aizstāvību īstenošanā.

Līdz ar to apsūdzētā un viņa aizstāvja dalība tiesvedības procesā pirmās instances tiesā ļauj apsūdzētajam gūt priekšstatu gan par to, kādus lietas faktiskus apstākļus tiesa ņēmusi vērā, gan par to, kādus tiesību normu pārkāpumus tiesa, pēc viņa ieskata, ir pieļāvusi, un gatavoties savas aizstāvības īstenošanai apelācijas instances tiesā.

16.3. Saeima un pieaicinātās personas *Dr. iur.* Jānis Baumanis, *Mg. iur.* Gunārs Kūtris un *Mg. iur.* Māris Leja uzskata, ka apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš konkrētajā gadījumā ir pietiekams, jo bijis sagatavots saīsinātais spriedums un Pieteikuma iesniedzējam jau no tā pieejamības brīža bijusi iespēja gatavot apelācijas sūdzību (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 43., 60., 94. lp. un 5. sēj. 149. lp.*). Savukārt Pieteikuma iesniedzējs norāda: saņemot vienīgi saīsināto spriedumu, nav iespējams paredzēt, kāda būs pirmās instances tiesas motivācija, un attiecīgi gatavot apelācijas sūdzības argumentāciju (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 7. un 29. lp.*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, vērtējot saīsinātā sprieduma formu un ietekmi uz apsūdzētā tiesībām īstenot savu aizstāvību, ņem vērā to, kādu informāciju apsūdzētais var no šāda sprieduma iegūt un – attiecīgi – kādus argumentus apsūdzētais var ietvert apelācijas sūdzībā (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 7. decembra sprieduma lietā "Zoon v. the Netherlands", pieteikums Nr. 29202/95, 39.–51. punktu*).

Kriminālprocesa likuma 530. panta pirmajā daļā noteikts, ka saīsinātais spriedums sastāv no ievaddaļas, aprakstošās daļas un rezolutīvās daļas. Saskaņā ar šā likuma 527. panta pirmo daļu notiesājoša sprieduma aprakstošajā daļā sniedz pierādītā noziedzīgā nodarījuma aprakstu un juridisko kvalifikāciju, minot tā izdarīšanas laiku, vietu,

izdarīšanas veidu, apsūdzētā vainas formu, motīvus un šā nodarījuma sekas. Atbilstoši šā likuma 528. panta pirmajai daļai notiesājoša sprieduma rezolutīvajā daļā norāda tiesas lēmumu, citstarp par to, ka apsūdzētais atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījumā (minot Krimināllikuma normu, kurā paredzēts attiecīgais noziedzīgais nodarījums), apsūdzētajam piesprieš soda veidu un mēru par katru noziedzīgo nodarījumu un galīgo sodu, kas jāizcieš, kā arī drošības līdzekli.

Latvijas tiesiskajā sistēmā saīsinātais spriedums atklāj informāciju par tiesu, konkrēto krimināllietu, tās dalībniekiem, informāciju par izvirzīto apsūdzību, tās būtību, kā arī tiesas lēmumu attiecībā uz galvenajiem kriminālprocesā vērtējamiem jautājumiem – personas vainu, piesprieš soda, mantiskajiem jautājumiem un tamlīdzīgi. Tādējādi no saīsinātā sprieduma aprakstošās un rezolutīvās daļas apsūdzētais var iegūt informāciju par, pēc tiesas ieskata, pierādītā noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju, kā arī par to, kuriem viņa argumentiem pirmās instances tiesa nav piekritusi. Tātad apsūdzētais jau šajā stadijā var gatavoties apelācijas sūdzības sastādīšanai un iesniegšanai.

Kriminālprocesa likuma 527. panta otrajā daļā noteikts, ka notiesājoša sprieduma motīvu daļā norāda: 1) pierādījumus, uz kuriem pamatoti tiesas secinājumi; 2) motīvus, kāpēc tiesa noraidījusi citus pierādījumus; 3) apsūdzētā atbildību pastiprinošos un mīkstinošos apstākļus; 4) motīvus, kāpēc daļa apsūdzības atzīta par nepierādītu, ja tiesa to atzinusi; 5) apsūdzības grozīšanas motīvus, ja apsūdzība tiesā grozīta; 6) motīvus par konkrētā soda piemērošanu; 7) ar sprieduma izpildīšanu saistīto jautājumu izlemšanu, ja tas nepieciešams. No Senāta judikatūras izriet, ka sprieduma aprakstošajai un motīvu daļai ir jābūt saskaņotām un tās kopumā sniedz pilnīgu informāciju par tiesas atzinumu par to, kādu noziedzīgu nodarījumu apsūdzētais ir izdarījis (*sk. Senāta Krimināllietu departamenta 2016. gada 14. decembra lēmumu lietā Nr. SKK-632/2016*).

Tiesību doktrīnā atzīts, ka saīsinātais spriedums ir dokuments, ar kuru iepazīstoties apsūdzētais un citi kriminālprocesa dalībnieki var izlemt, pārsūdzēt spriedumu vai ne (*sk.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2017. gada grozījumi (II). Jurista Vārds, 17.10.2017., Nr. 43 (997), 28.–36. lpp.*). Kaut arī laikā līdz pilna sprieduma saņemšanai apelācijas sūdzības sastādīšana iespējama ierobežotā apjomā, jau pēc tam, kad kļuvis pieejams saīsinātais spriedums, apsūdzētajam ir iespēja gan izdarīt secinājumus par to, kādus lietas faktiskos apstākļus tiesa ņēmusi vērā, gan arī atklāt tiesību normu pārkāpumus. Apzinoties sprieduma juridiskās sekas, konstatējot, kādi apstākļi norādīti sprieduma aprakstošajā daļā, apsūdzētajam ir iespēja sagatavoties apelācijas sūdzības sastādīšanai. Arī no saīsinātā sprieduma aprakstošās un rezolutīvās daļas, proti, no noziedzīgo nodarījumu apraksta,

ir iespējams izdarīt secinājumus par tiesas apsvērumiem, uz kuru pamata tā uzskatījusi par pierādītu konkrētās personas vainu noziedzīgā nodarījumā. Tādējādi apsūdzētais var sākt gatavoties apelācijas sūdzības sastādīšanai jau no dienas, kad kļuvis pieejams saīsinātais spriedums.

Konkrētajā gadījumā krimināllietā, kurā pie kriminālatbildības saukts Pieteikuma iesniedzējs, apelācijas sūdzībā norādīti argumenti par pirmās instances tiesas sprieduma nepareizību daļā, ar kuru Pieteikuma iesniedzējs atzīts par vainīgu viņam inkriminēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā, analizēti atsevišķi pierādījumi, izteikti lūgumi atcelt apcietinājumu, nopratināt konkrētas personas un pārbaudīt lietā esošus konkrētus pierādījumus, tāpat ir norādes uz to, ka pārkāptas tiesības uz aizstāvību un ka pirmās instances tiesas sastāvs nav bijis likumīgs, kā arī izteikti iebildumi pret procesuālo izdevumu piedziņu un mantas konfiskāciju (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 1960.–2098. lp., 2. sēj. 1.–101., 163.–1046. lp. un 3. sēj. 223.–895. lp.*). Attiecīgi Pieteikuma iesniedzēja un viņa aizstāvju apelācijas sūdzībā ietverti arī tādi argumenti, kurus bija iespējams sagatavot vēl pirms pilnā sprieduma pieejamības dienas.

Tādējādi, vērtējot apelācijas sūdzības sastādīšanai un iesniegšanai noteikto termiņu, jāņem vērā, ka apsūdzētajam ir pieejams saīsinātais spriedums.

16.4. Saeima un vairākas pieaicinātās personas norāda arī to, ka pēc apelācijas sūdzības iesniegšanas apsūdzētajam un viņa aizstāvjiem ir tiesības 10 dienu laikā iesniegt apelācijas sūdzības papildinājumus (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 43., 61., 73., 95. lp. un 5. sēj. 150. lp.*). Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, papildinājumi nedrīkst grozīt sākotnējā lūguma būtību. Tas nozīmējot, ka apelācijas sūdzībā jau jābūt ietvertiem visiem iebildumiem pret pirmās instances tiesas spriedumu un šos iebildumus apelācijas sūdzības papildinājumos var tikai izvērst, sniedzot apjomīgāku vai dziļāku analīzi (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 32. lp.*).

Kriminālprocesa likuma 555. panta trešā daļa noteic, ka personas, kas iesniegušas apelācijas sūdzību, ne vēlāk kā 10 dienu laikā pēc pārsūdzības termiņa beigām ir tiesīgas iesniegt apelācijas instances tiesai sūdzības papildinājumus, taču tie nedrīkst grozīt sākotnējā lūguma būtību.

Ar papildinājumiem saprot papildu motivāciju sākotnējā lūguma pamatošanai, piemēram, tādu kā papildu atsaucē uz normatīvo aktu, iepriekš nepieminēta pierādījuma norādīšana un novērtēšana (*sk.: Kalnmeiers Ē. VI nodaļa Protests apelācijas kārtībā. Grām.: Rokasgrāmata kriminālprocesā prokuroriem. G. Kūtra zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 210. lpp.*). Apsūdzētais var papildus izskaidrot savus apelācijas sūdzībā norādītos argumentus. Tā arī tiek veicināta kvalitatīvu procesuālo dokumentu un tajos ietvarto pozīciju iesniegšana tiesai (*sk. tiesībsarga viedokli lietas materiālu 4. sēj. 73. lp.*). Tādējādi apsūdzētajam

ir iespēja iesniegt papildu argumentāciju par apelācijas sūdzībā norādītajiem apsvērumiem.

Ar apelācijas sūdzības papildinājumiem var izvērst un precizēt sākotnēji iesniegtās sūdzības pamatojumu. Tādēļ tam nepieciešamais laiks ir ņemams vērā, novērtējot apelācijas sūdzības sagatavošanai un iesniegšanai kopumā atvēlēto termiņu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 11.5. punktu*). Tādējādi arī tad, ja apsūdzētajam kādu iemeslu dēļ nebija iespējas pilnībā izstrādāt apelācijas sūdzību, Kriminālprocesa likumā ir paredzēta iespēja papildināt sākotnējo argumentāciju.

Līdz ar to tiesību uz aizstāvību īstenošanu apelācijas instances tiesā sekmē arī Kriminālprocesa likumā noteiktais apelācijas sūdzības papildinājumu institūts.

16.5. Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka kriminālprocesā apelācijas sūdzību var iesniegt gan pats apsūdzētais, gan aizstāvis. Parasti aizstāvji – zvērināti advokāti –, kuri gatavo apelācijas sūdzību, esot aizņemti daudzos tiesvedības procesos un viņiem neesot iespējams veltīt visu laiku tikai vienai, kaut arī apjomīgai un sarežģītai krimināllietai. Tāpat Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas nenodrošina tiesības uz aizstāvību tādēļ, ka apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņā ietilpst brīvdienas, kas to attiecīgi saīsina (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 20. un 30. lp.*). Arī pieaicinātās personas LL.M. Ilze Tralmaka un Mg. iur. Armands Smans norāda: ja pārsūdzības termiņā ir ietvertas brīvdienas un svētku dienas, 20 dienas var nebūt pietiekams laiks, lai aizstāvis paspētu pilnvērtīgi sagatavot apelācijas sūdzību (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 79. un 86. lp.*).

16.5.1. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējs, izpildot savu pienākumu noteikt kārtību, kādā personām tiek garantētas tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību, Latvijā izveidojis advokatūru (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 26.1. punktu*). Advokāts, dodot zvērestu, kļūst par tiesu sistēmai piederīgu personu un apņemas aizsargāt tiesā personu tiesības sabiedriskās labklājības interesēs un to vārdā (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 4.1. punktu*). Advokāta sniegtās juridiskās palīdzības efektivitāti un kvalitāti garantē advokāta piederība tiesu sistēmai, kas tam piešķir plašākas pilnvaras un iespējas aizstāvēt klienta intereses, un tāpat atšķirīgs ir arī pienākumu un atbildības apjoms (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 6. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-10-01 16. punktu*). Tiesību doktrīnā atzīts, ka tiesību uz aizstāvību pilnvērtīgā nodrošināšanā būtiska loma ir ne vien valstij, bet arī zvērinātiem advokātiem (*sk.: Rozenbergs J. 20. panta komentārs. Grām.: Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 93. lpp.*).

Aizstāvis, pateicoties savām profesionālajām zināšanām, var ātrāk izvērtēt tiesas spriedumu, saprast, vai tajā ir saskatāms pamats sprieduma pārsūdzēšanai, un pamatot attiecīgo sūdzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 11.4. punktu*). Tādējādi, paredzot kvalificētu juristu – zvērinātu advokātu – iesaisti kriminālprocesā, likumdevējs ir nodrošinājis, ka tiek paaugstināta tiesas spriešanas kvalitāte. Tas nozīmē ne tikai to, ka tiek atvieglots tiesas darbs, bet arī to, ka apsūdzētajam tiek nodrošināta iespēja saņemt kvalitatīvu juridisko palīdzību, citstarp apelācijas sūdzības sastādīšanā. Līdz ar to aizstāvja dalība krimināllietas iztiesāšanā, tostarp apelācijas sūdzības sagatavošanā, sekmē tiesību uz aizstāvību izmantošanu.

16.5.2. Saskaņā ar Latvijas Republikas Advokatūras likuma (turpmāk – Advokatūras likums) 49.¹ pantu advokātam ir pienākums nodrošināt savlaicīgu juridisko palīdzību, sniedzot to bez neattaisnotas novilcināšanas. Latvijas Zvērinātu advokātu ētikas kodeksa 3.2. apakšpunktā noteikts: "Sniedzot juridisko palīdzību, advokātam aizliegts ar savu darbību vai bezdarbību kaitēt klienta tiesībām vai tiesiskajām interesēm. Advokātam vienmēr ir jārikojas saskaņā ar klienta tiesiskajām interesēm un jāstāda tās augstāk par paša vai kolēģu interesēm, ciktāl tās nenonāk pretrunā ar Ētikas kodeksa noteikumiem."

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: nosakot, vai ir ievērots Konvencijas 6. panta 3. punkta "b" apakšpunkts, jāņem vērā parastā juridiskā konsultanta darba slodze, jo nevar prasīt, lai viņš mainītu visu savu darba grafiku un visu laiku veltītu tikai vienai lietai. Tomēr neesot nepamatota prasība, lai aizstāvības advokāts savā darbā vismaz zināmā mērā maina uzsvarus, ja tas nepieciešams, ņemot vērā konkrētās lietas īpašo steidzamību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 31. marta lēmumu lietā "Mattick v. Germany", pieteikums Nr. 62116/00*). Arī tiesībsargs norāda: lai gan praksē zvērināti advokāti veic vairāku personu aizstāvību dažādās lietās, tomēr personu aizstāvjiem ir iespēja savlaicīgi plānot un koordinēt savu noslodzi. Turklāt, uzņemoties aizstāvēt personas īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos, visticamāk, aizstāvības īstenotājiem ir iespēja jau laikus paredzēt to, ka sprieduma apjoms būs ievērojams (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 75. lp.*).

Tādējādi zvērinātiem advokātiem, lemjot par sava darba laika organizāciju, jāņem vērā nepieciešamība aizsargāt savu klientu tiesības un likumiskās intereses. Šo tiesību un interešu nodrošināšanas labad zvērināts advokāts nevar atteikties sniegt juridisko palīdzību. Aizstāvja profesionālās iemaņas un pieredze ir pamats pieņēmumam, ka viņš savu darbu tiesvedības laikā organizēs tā, lai jau laikus varētu sagatavoties sprieduma pārsūdzēšanai, ja tas būtu nepieciešams (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 11.4. punktu*).

Turklāt atbilstoši Advokatūras likuma 106. pantam zvērināti advokāti piekopj brīvo profesiju. Zvērināta advokāta kā brīvās profesijas pārstāvja rīcībā ir vairāki instrumenti, ar kuru palīdzību viņš var efektīvi plānot savu darbu, tādā veidā nodrošinot pilnvērtīgu juridiskās palīdzības sniegšanu saviem klientiem. Tā, piemēram, Advokatūras likuma 116. panta pirmā daļa noteic, ka zvērināti advokāti praktizē individuāli vai sadarbībā ar citiem zvērinātiem advokātiem. Savukārt saskaņā ar šā panta septīto daļu zvērinātu advokātu birojs juridiskās palīdzības sniegšanai var piesaistīt zvērinātu advokātu, kurš nav attiecīgā biroja biedrs vai dalībnieks, tostarp citā birojā praktizējošu zvērinātu advokātu. Proti, zvērināti advokāti var savā starpā sadarboties un sniegt palīdzību. Tādējādi zvērināts advokāts var savu darbu organizēt tā, lai neciestu ne apsūdzētā aizstāvības īstenošana īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā, ne citas lietas, kuras viņš ir uzņēmies vai kurās viņš ir iesaistīts.

Līdz ar to zvērinātam advokātam katrā konkrētā gadījumā, ņemoties aizstāvības īstenošanu, ir jārēķinās ar to, ka krimināllietas īpašā sarežģītība un apjoms, tās procesuālā stadija un tajā noteiktie termiņi varētu prasīt zināmu pielāgošanos un darba organizācijas maiņu. Tāpat, ievērojot Kriminālprocesa likumā noteikto termiņu skaitīšanas regulējumu, zvērinātam advokātam – profesionālam un kvalificētam juristam – ir jāņem vērā arī tas, ka procesuālo darbību izpildes termiņš, citstarp apelācijas sūdzības sagatavošanai un iesniegšanai noteiktais termiņš, var ietvert brīvdienas un svētku dienas. Zvērināts advokāts savu darbu organizē pēc saviem ieskatiem un ņemot vērā dažādus faktiskus un tiesiskos apstākļus. Tomēr advokāta rīcībā ir līdzekļi, kurus izmantojot viņš savu darbu var organizēt tā, lai tiktu savlaicīgi un efektīvi nodrošināta apsūdzētā aizstāvība īpaši sarežģītai un apjomīgai krimināllietai. Nedz tas, ka pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzības termiņā ietilpst brīvdienas vai svētku dienas, nedz arī tas, ka zvērināta advokāta lietvedībā papildus īpaši sarežģītam un apjomīgam kriminālprocesam var būt arī citas lietas, nedrīkstētu negatīvi ietekmēt to, kā advokāts palīdz saviem klientiem īstenot tiesības uz aizstāvību.

Tādējādi zvērināta advokāta vieta un loma demokrātiskā tiesiskā valstī, kā arī Advokatūras likumā noteiktais zvērināta advokāta profesionālās darbības regulējums ir vērsts uz to, lai efektīvi nodrošinātu zvērināta advokāta aizstāvamā tiesības uz aizstāvību arī īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos.

16.6. Izskatāmajā lietā citstarp jāņem vērā, ka Kriminālprocesa likums paredz arī vairākas citas garantijas tiesību uz aizstāvību pienācīgai īstenošanai apelācijas instances tiesā.

16.6.1. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 553. panta pirmo daļu gadījumā, ja apelācijas sūdzība neatbilst šā likuma 551. panta pirmās, otrās

un trešās daļas prasībām, tiesnesis pieņem lēmumu par apelācijas sūdzības atstāšanu bez virzības, norādot sūdzības trūkumus, un nosaka iesniedzējam 10 dienu termiņu trūkumu novēršanai.

Tādējādi Kriminālprocesa likums paredz apsūdzētajam iespēju novērst apelācijas sūdzībā trūkumus, kuru dēļ tā neatbilst likuma prasībām.

16.6.2. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 561. panta pirmās daļas otrajam teikumam lieta apelācijas instances tiesā ir iztiesājama kārtībā, kāda noteikta krimināllietu iztiesāšanai pirmās instances tiesā, izņemot šā likuma 53. nodaļā noteikto.

Kriminālprocesa likuma 455. panta pirmā daļa nosaka: tiesas sēdē apsūdzētajam, viņa pārstāvim un aizstāvim, cietušajam un viņa pārstāvim, un prokuroram ir tiesības pieteikt lūgumus, iesniegt pierādījumus, norādot, kādēļ tie nebija iesniegti tiesā līdz šim, piedalīties pierādījumu pārbaudē, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, piedalīties tiesas debatēs, kā arī citu jautājumu izskatīšanā, kuri radušies krimināllietas iztiesāšanas gaitā. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 506. pantu apelācijas instances tiesā tiesas debatēs katrs kriminālprocesa dalībnieks no jauna var izteikties par lietas izlemšanā nozīmīgiem jautājumiem. Savukārt atbilstoši šā likuma 562. panta pirmajai daļai tiesas izmeklēšana un tiesas debates apelācijas instances tiesā notiek apelācijas sūdzībā izteikto prasību apjomā un ietvaros, kurus nedrīkst pārsniegt, izņemot gadījumus, kad apelācijas instances tiesai rodas šaubas par pirmās instances tiesas konstatēto apsūdzētā, dalībnieku vai līdzdalībnieku vainu vai atbildību pastiprinošiem apstākļiem.

Ar apelācijas sūdzībā izteikto prasību apjomu un ietvaru šīs normas izpratnē ir jāsaprot nevis tajā norādītie argumenti vai apsvērumi, bet gan apjoms, kādā pārsūdzēts pirmās instances tiesas spriedums, un apelācijas instances tiesai pieteiktie lūgumi (*sk. Mg. iur. Māra Lejas viedokli lietas materiālu 5. sēj. 151. lp.*).

Turklāt arī gadījumos, kad lietu nolemts skatīt rakstveida procesā, pēc apelācijas sūdzības iesniegšanas kriminālprocesa dalībniekam ir tiesības izmantot Kriminālprocesa likuma 455. panta pirmajā daļā paredzētās tiesības, tai skaitā iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus un pierādījumus.

Tādējādi kriminālprocesa dalībniekiem arī laikā, kad notiek tiesvedība apelācijas instances tiesā, ir tiesības izvirzīt jaunus juridiskus argumentus, piemēram, par tiesību avotu izmantošanu, precizēt savus apsvērumus vai iesniegt jaunus pierādījumus, kas stiprina attiecīgā kriminālprocesa dalībnieka pozīciju konkrēta lūguma ietvaros.

16.6.3. Senāts, interpretējot Kriminālprocesa likuma 562. panta pirmajā daļā noteikto kopsakarā ar šā likuma 1. pantu, 511. panta otro daļu un 564. pantu, atzinis, ka apelācijas instances tiesai ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums pārsniegt apelācijas sūdzībā izteikto prasību apjomu un ietvarus gadījumos, kad pirmās instances tiesa nepamatoti konstatējusi

apsūdzētā, dalībnieku vai līdzdalībnieku vainu vai atbildību pastiprinošus apstākļus (*sal. sk. Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada lēmuma lietā Nr. SKK-[N]/2021 6. punktu*).

Arī pieaicinātā persona *Dr. iur. Jānis Baumanis* norādījis, ka minētais apelācijas instances tiesas pienākums nodrošina personas tiesības uz taisnīgu tiesu, īpaši jau sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos, ja apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš ierobežojis iespēju detalizēti izanalizēt kļūdainu pirmās instances tiesas spriedumā sniegto faktisko apstākļu novērtējumu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 4. lp.*).

Apelācijas instances tiesai ir jāizvērtē apelācijas sūdzībā norādītie juridiski nozīmīgie apstākļi un tā nevar formāli aprobežoties tikai ar apelācijas sūdzības lūgumu daļā izteikto prasījumu izvērtēšanu, ja no apelācijas sūdzības satura konstatējams, ka pārsūdzības apjoms ir plašāks (*sk. Senāta Krimināllietu departamenta 2022. gada 17. marta lēmuma lietā Nr. SKK-158/2022 6. punktu*).

Tātad apelācijas sūdzībā nepieminētie lietas faktiskie apstākļi un to novērtējums tiek ņemti vērā apelācijas instances tiesā gadījumā, ja tie rada šaubas par personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vainu vai atbildību pastiprinošiem apstākļiem. Apelācijas instances tiesai apelācijas sūdzībā norādītais ir jāvērtē pēc būtības, nevis tikai formāli – lūgumu daļā izteikto prasījumu norādītajā apmērā.

Līdz ar to apsūdzētajam arī laikā, kad notiek tiesvedība apelācijas instances tiesā, ir nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesu. Proti, viņam ir iespēja izteikt visus, viņaprāt, būtiskos argumentus attiecībā uz viņa vainu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Apsūdzētais arī apelācijas tiesvedības laikā var paust jaunus juridiskus argumentus un apsvērumus, precīzāk un skaidrāk formulējot jau iepriekš iesniegtās apelācijas sūdzības saturu.

No minētā izriet, ka apsūdzētais, piedaloties tiesvedības procesā pirmās instances tiesā, iepazīstoties ar saīsināto un pilno pirmās instances tiesas spriedumu, pieaicinot par aizstāvi tiesu sistēmai piederīgu kvalificētu juristu – zvērinātu advokātu –, kā arī izmantojot kriminālprocesā paredzētās papildu procesuālās garantijas pēc apelācijas sūdzības iesniegšanas, īsteno savas tiesības uz aizstāvību.

Līdz ar to Kriminālprocesa likuma sistēma ir veidota tādā veidā, lai apsūdzētajam nodrošinātu iespēju izteikt visus būtiskos argumentus savas aizstāvības īstenošanai apelācijas instances tiesā.

17. Ņemot vērā apelācijas instances tiesas kompetenci un vietu kriminālprocesa sistēmā, nepieciešamību samērot apsūdzētā tiesības ar citu kriminālprocesa dalībnieku tiesībām un visas sabiedrības interesēm, kā arī Kriminālprocesa likumā noteiktās papildu procesuālās garantijas apelācijas instances tiesā, Satversmes tiesa atzīst, ka apstrīdētās normas

īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos nodrošina apsūdzētajam tiesības pārsūdzēt pirmās instances tiesas spriedumu tādā termiņā, kas ir pietiekams tiesību uz aizstāvību īstenošanai.

Līdz ar to apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas uz apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos, atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3.¹ punktu un 550. panta pirmo daļu, ciktāl šīs normas attiecas uz apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas

Rīgā 2022. gada 28. aprīlī

lietā Nr. 2021-38-01

"Par Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3.¹ punkta un 550. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

1. Satversmes tiesa (turpmāk – Tiesa) 2022. gada 14. aprīlī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2021-38-01 "Par Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3.¹ punkta un 550. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam" (turpmāk – Spriedums).

Lieta tika ierosināta pēc fiziskās personas pieteikuma.

Tiesa Sprieduma 16. punktā atzina, ka apstrīdētās normas ir vērtējamas kā vienotas kriminālprocesa sistēmas sastāvdaļa. Piekrītu, ka Kriminālprocesa likumā ietvertās procesuālās garantijas ir būtiskas un vērā ņemamas, vērtējot, vai apstrīdētās normas nodrošina apsūdzētajam tiesības pārsūdzēt pirmās instances tiesas spriedumu termiņā, kas ir pietiekams viņa tiesību uz aizstāvību īstenošanai īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā. Tomēr nepiekrītu, ka šīs garantijas ir pietiekamas, lai ikvienā lietā atzītu, ka apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā neaizskar apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu.

2. Kriminālprocesā noteiktie termiņi nepieciešami tiesiskās stabilitātes nodrošināšanai un lietas izskatīšanai saprātīgā termiņā. Vienlaikus jāņem vērā, ka kriminālprocesa rezultātam jābūt taisnīgam (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā 2001-10-01 secinājumu daļas 8. punktu*). Viens no līdzekļiem, kas to nodrošina, ir efektīva tiesību uz aizstāvību izmantošana, kas citstarp ietver pietiekamu laiku aizstāvības sagatavošanai un iespēju ietekmēt lietas iznākumu. Konvencijas 6. panta 3. punkta "b" apakšpunkts aizsargā apsūdzētos pret sasteigtu tiesas procesa īstenošanu (*sk.: Eiropas Cilvēktiesību Komisijas 1981. gada 9. jūlija lēmums lietā "Kröcher and Möller v. Switzerland", pieteikums Nr. 8463/78 un 1978. gada 12. jūlija lēmums lietā "Bonzi v. Switzerland", pieteikums Nr. 7854/77; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 30. augusta sprieduma lietā "Malofeyeva v. Russia", pieteikums Nr. 36673/04, 115.–120. punkts; 2016. gada 14. marta sprieduma lietā "Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan", pieteikums Nr. 60259/11,*

76.–82. punkts). Apsūdzētajam vajadzētu būt aizsargātam pret atsevišķu procesuālo stadiju sasteigtu īstenošanu, jo īpaši viņa tiesību uz aizstāvību izmantošanai tik svarīgā posmā kā apelācijas sūdzības iesniegšana.

Tiesa Sprieduma 16.1. punktā atzina: vērtējot, vai apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš ir pietiekams, jāņem vērā tas, ka tiesvedība apelācijas instances tiesā ietver tiesas veiktu pārbaudi gan attiecībā uz lietas faktiskajiem apstākļiem, gan attiecībā uz tiesību jautājumiem. Tā kā apelācijas instances tiesa krimināllietu vēlreiz skata pēc būtības, apsūdzētajam apelācijas sūdzībā var būt nepieciešams ietvert argumentus ne tikai par tiesību normu pārkāpumiem, bet arī kļūdām faktisko apstākļu novērtējumā.

Kriminālprocesa likuma 551. panta pirmajā daļā noteikts, kas ir jānorāda apelācijas sūdzībā. Tā, piemēram, ir jānorāda tas, kādā apjomā iesniedz sūdzību – pilnībā par visu spriedumu vai kādā konkrētā tā daļā, vai sūdzība tiek iesniegta juridisku un/vai faktisku iemeslu dēļ, konkrēti norādot un analizējot katru no iemesliem, tāpat konkrēti norādot, kuri pierādījumi jāpārbauda apelācijas instances tiesai un kāpēc tas nepieciešams, kā arī jāizsaka juridiski pareizi un saprotami lūgumi (*sk.: Rokasgrāmata kriminālprocesā prokuroriem. G. Kūtra zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 208. un 209. lp.*). Tādējādi apelācijas sūdzībai Kriminālprocesa likumā izvirzītas stingras prasības, kas apelācijas sūdzības sastādītājam ir jāievēro. Šo prasību ievērošana ietekmē to, kādā apjomā apelācijas instances tiesa lietu skatīs un kādus argumentus un apsvērumus tā vērtēs. Gatavojot apelācijas sūdzību, personai ir jāvērs tiesas uzmanību uz katru apstākli, kas, pēc tās ieskatiem, liecina par pārsūdzētā sprieduma nepareizību vai prettiesiskumu.

Ja šādi argumenti nav izvirzīti jau apelācijas sūdzībā, tad iespēja tos paust vēlāk, pēc apelācijas sūdzības iesniegšanas, ir ierobežota, jo apelācijas sūdzības papildināšana atbilstoši Kriminālprocesa likuma 562. panta pirmajai daļai iespējama tikai apelācijas sūdzības ietvaros. Tāpat arī Sprieduma 16.6.2. punktā analizētā iespēja apsūdzētajam laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, paust jaunus juridiskus argumentus, precizēt savus apsvērumus vai iesniegt jaunus pierādījumus ir ierobežota ar apelācijas sūdzībā izteikto prasību apjomu un ietvaru.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, vērtējot, vai apsūdzētajai personai ir bijis pietiekams laiks aizstāvības sagatavošanai, atzinusi, ka apsūdzētajam ir jābūt iespējai organizēt savu aizstāvību atbilstošā veidā, bez ierobežojumiem attiecībā uz spēju izvirzīt visus atbilstošos aizstāvības argumentus tiesai un tādējādi ietekmēt procesa iznākumu (*sk.: Eiropas Cilvēktiesību Komisijas 1996. gada 26. jūnija lēmuma lietā "Connolly v. United Kingdom", pieteikums Nr. 27245/95; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 6. jūlijas sprieduma lietā "Mayzit v. Russia", pieteikums Nr. 63378/00, 78. punkts un 2009. gada 6. aprīļa spriedums lietā*

"Moiseyev v. Russia", pieteikums Nr. 62936/00, 220. punkts un 2022. gada 16. februāra spriedums lietā "Kikabidze v. Georgia", pieteikums Nr. 57642/12, 43. punkts).

Manuprāt, Spriedumā Tiesa nav ņēmusi vērā to, ka apsūdzētajam īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā 20 dienu termiņā var nebūt iespējas izvirzīt visus, pēc viņa ieskatiem, būtiskos argumentus par pirmās instances tiesas sprieduma nepareizību un prettiesiskumu.

3. Apstrīdētās normas nedefinē, kāds kriminālprocess atzīstams par īpaši sarežģītu un apjomīgu. No lietas materiāliem izriet, ka tiesas, atzīstot kriminālprocesu par īpaši sarežģītu un apjomīgu un līdz ar to pagarinot apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu vēl par 10 dienām, ņem vērā, piemēram, pilnā sprieduma apjomu, lietas materiālu apjomu, to, ka krimināllieta iztiesāta, tiesas sēdē veicot pierādījumu pārbaudi, kā arī to, cik daudzu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā apsūdzētais ir atzīts par vainīgu. Tāpat ir redzams, ka lieta par īpaši sarežģītu un apjomīgu var tikt atzīta gan gadījumā, kad spriedums sastādīts uz vairāk nekā tūkstoš lapām, gan gadījumā, kad sprieduma lapu skaits ir mazāks vai lielāks par simtu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 1959. l.p un 5. sēj. 131.–147. l.p.*).

Tātad kriminālprocesi pēc sava apjoma un sarežģītības var būt ļoti atšķirīgi un amplitūda, kādā tiesa vienu vai otru kriminālprocesu atzīst par īpaši sarežģītu un apjomīgu, ir ievērojama. Tiesu praksē ir saskatāmi galvenie principi, pēc kuriem krimināllieta var tikt atzīta par īpaši sarežģītu un apjomīgu. Taču šo principu saturiskais tvērums var variēt no tādiem netipiskiem gadījumiem, kad kriminālprocess ilgst vairāk nekā 10 gadus, lietas materiāli ir apkopoti vairākos simtos sējumu un tiesas sprieduma lapu skaits pārsniedz tūkstoti, līdz pat, piemēram, tādiem gadījumiem, kad spriedums ir tikai 15 lapaspušu garš.

Tomēr apstrīdētās normas visos gadījumos vienādi paredz, par cik dienām var pagarināt apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu. Apelācijas sūdzības iesniegšanai nepieciešamais laiks ir atkarīgs no vairākiem kriminālprocesu raksturojošiem apstākļiem, kuru vērtēšana ir tiesas prerogatīva. Tieši vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras kompetencē ir krimināllietas izskatīšana pēc būtības, var vislabāk novērtēt konkrēto kriminālprocesu raksturojošos apstākļus un arī apelācijas sūdzības iesniegšanai nepieciešamo laiku.

Ar apstrīdētajām normām nav nodrošināta iespēja tiesai katrā sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā, tostarp netipiskās lietās, lemt par tādu apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu, kas būtu taisnīgs un pietiekams aizstāvības sagatavošanai.

4. Izskatāmajā lietā Pieteikuma iesniedzējs bija noalgojis vairākus aizstāvjus – zvērinātus advokātus –, taču ne katrai noziedzīga nodarījuma izdarīšanā apsūdzētai personai būs iespēja pēc savas iniciatīvas pieaicināt aizstāvi vai pat vairākus aizstāvjus un apmaksāt viņu sniegtos pakalpojumus. Šādos gadījumos Kriminālprocesa likuma 20. panta ceturtā daļa un 80. panta trešā daļa paredz apsūdzētajam iespēju saņemt palīdzību no valsts nodrošināta aizstāvja. Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams tas, ka tiesības uz taisnīgu tiesu būtu atkarīgas vienīgi no personas finansiālajām iespējām (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 15. punktu*). Tāpat jāuzsver, ka advokātu spējas nodrošināt kvalificētu juridisko pārstāvību un sniegt juridisko palīdzību tiek prezumētas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 28. punktu*). Tātad arī vienam pašam zvērinātam advokātam, citstarp valsts nodrošinātam aizstāvim, ir jābūt spējīgam pilnvērtīgi īstenot personas aizstāvību.

Ir apšaubāms tas, vai apsūdzētajam un viņa aizstāvim, kaut arī darbojoties kopīgi, būtu iespēja iepazīties ar pilnu tiesas spriedumu, kas sastādīts uz vairāk nekā tūkstoš lapām, to izanalizēt un sagatavot kvalitatīvu un visaptverošu apelācijas sūdzību 20 dienu laikā.

Tātad jāņem vērā arī tādas situācijas, kad apsūdzētā aizstāvību nodrošina viens valsts piešķirts aizstāvis.

5. Piekrītu Sprieduma 16.5.2. punktā atzītajam – tas, ka pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzības termiņā ietilpst brīvdienas vai svētku dienas, nedrīkstētu negatīvi ietekmēt to, kā advokāts palīdz saviem klientiem īstenot tiesības uz aizstāvību. Tāpat piekrītu, ka zvērinātiem advokātiem ir īpaša loma tiesību uz aizstāvību pilnvērtīgā nodrošināšanā. Zvērinātiem advokātiem kā augstas raudzes speciālistiem savā jomā ir izvirzītas stingras prasības un no viņiem tiek gaidīts, ka juridiskā palīdzība tiks sniegta efektīvi un visaugstākajā kvalitātē. Tāpat nav noliedzams tas, ka zvērināti advokāti ir patstāvīgi un paši atbildīgi par sava darba laika organizāciju. Klientu tiesības un intereses ir aizsargājamas, tāpēc zvērināts advokāts pat valsts svētku dienā nedrīkstētu atteikties sniegt juridisko palīdzību, ja klients uzskata, ka tā ir nepieciešama un nav atliekama.

Taču Spriedumā nav piešķirta pietiekama vērība Tiesas iepriekš uzsvērtajai atziņai par svētku dienu nozīmību Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts stiprināšanā. Tiesa ir atzinusi, ka valsts svētku dienām pamatā jābūt brīvdienām, kas attiecīgi dod iespēju sasniegt mērķi, kura dēļ valsts svētku dienas ir noteiktas. Darbs valsts svētku dienās ir pieļaujams vien īpašos gadījumos. Proti, darbam valsts svētku dienās ir izņēmuma raksturs, ko pamato valsts svētku dienu īpašā nozīme sabiedrībā. Darbs valsts svētku dienās ir jānošķir no darba jebkurās citās

dienās, jo nodarbinātais atšķirībā no citiem iedzīvotājiem nevar godāt valsts svētkus un atpūsties (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-07-01 16.1., 16.2. un 16.4. punktu*).

Neraugoties uz zvērināta advokāta darbības specifiku un īpašajiem noteikumiem, viņam tāpat kā jebkurai citai nodarbinātai personai ir tiesības un attiecīgi jābūt arī iespējām nestrādāt valsts svētku dienās. Nenoliedzami, šo tiesību izmantošanas iespēju var ietekmēt neatliekama vajadzība sniegt klientam juridisko palīdzību vai paša zvērinātā advokāta noslodze un darba plāni. Taču tādos gadījumos, kad kādas procesuālās darbības veikšana vai atturēšanās no tās var tikt saprātīgi paredzēta un plānota, likumdevējam būtu jāparedz tāds tiesiskais regulējums, kas pēc iespējas mazāk ierobežotu apsūdzētā tiesības. Zvērināta advokāta iespēja sagatavot un iesniegt apelācijas sūdzību tiešā veidā skar tā apsūdzētā tiesības un intereses, kura vārdā un uzdevumā attiecīgā apelācijas sūdzība tiek gatavota.

Likumdevējam ir rīcības brīvība pieņemt procesuālos likumus un noteikt lietu kategorijas, kuras attiecīgajos procesos tiek skatītas, kā arī lemt par dažādu kategoriju lietu izskatīšanas kārtību (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 9. punktu*), tostarp arī reglamentēt dažādu procesuālo termiņu skaitījumu.

Tiesību sistēmā jau pastāv tāds risinājums, ar kuru ir samērota prasība pēc tiesiskās noteiktības lietu iztiesāšanā un personas tiesības pārsūdzēt tai nelabvēlīgu tiesas nolēmumu, tostarp ņemot vērā svētku dienu īpašo nozīmību sabiedrībā. Piemēram, Administratīvās atbildības likuma 243. panta pirmajā daļā noteikts, ka pirmās instances tiesas spriedumu var pārsūdzēt apelācijas kārtībā apgabaltiesā 10 darbdienu laikā no sprieduma paziņošanas dienas.

Uzskatu, ka no tā, vai apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņā ietilpst svētku dienas, var būt atkarīgs tas, vai termiņš ir pietiekams tiesību uz aizstāvību īstenošanai.

6. Kriminālatbildība ir smagākais iespējamais juridiskās atbildības veids, un tās sekas var būtiski ietekmēt personas dzīvi arī pēc kriminālsoda izciešanas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2018-10-0103 13.2. punktu*). No apstrīdētajām normām izriet, ka likumdevējs krimināllietu pārsūdzībai apelācijas kārtībā noteicis 10 dienas vai 20 dienas, ja lieta ir īpaši sarežģīta un apjomīga.

Taču, piemēram, saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 291. panta pirmo daļu apelācijas sūdzību iesniedz viena mēneša laikā. Tāpat kā izriet no iepriekš norādītā, lietās, kurās tiek lemts par personas saukšanu pie administratīvās atbildības, termiņš apelācijas sūdzības iesniegšanai ir 10 darbdienas. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka administratīvā atbildība ir viens no juridiskās atbildības veidiem. Tā izpaužas kā administratīvais sods par

prettiesisku rīcību, kuras kaitīguma pakāpe nav tik liela, lai tiktu piemērota kriminālatbildība (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-09-01 21.2. punktu*).

Nav saprotams, kāpēc tik nozīmīgam un represīvam juridiskās atbildības veidam kā kriminālatbildība likumdevējs noteicis visīsāko apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu. Neapšaubu, ka no tā, cik smagas ir kriminālatbildības sekas un cik lielā mērā tās ietekmē apsūdzētā turpmāko dzīvi, izriet prasība pēc iespējas ātrāk noregulēt krimināltiesiskās attiecības. Taču tas nav darāms uz apsūdzētā aizstāvības tiesību rēķina.

Tiesvedības ilguma saprātīgums ir jānosaka, ņemot vērā visus lietas apstākļus, kas prasa vispārēju novērtējumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1992. gada 12. oktobra sprieduma lietā Boddaert pret Beļģiju, pieteikums Nr. 12919/87, 36. punktu*). Tādēļ tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā vērtējamās visā kriminālprocesā kopumā – ne tikai apelācijas sūdzības iesniegšanas stadijā, bet jau pirmstiesas kriminālprocesā un visā tiesvedības laikā. Proti, tas, vai kriminālprocess tiek pabeigts saprātīgā termiņā, ir atkarīgs no tā, kā tiek veikta vesela virkne procesuālo darbību, tostarp gan no krimināllietas sagatavošanas iztiesāšanai, gan no tiesas sēdes pārceļšanas, gan no saīsinātā sprieduma sastādīšanas. Šo procesuālo darbību veikšanai Kriminālprocesa likumā konkrēts termiņš nav noteikts. Likumdevējs lemsānu par iepriekš minēto darbību veikšanas termiņiem ir atstājis konkrētās tiesas ziņā, un tie tiek noteikti pēc konkrētās tiesas ieskatiem. Šie termiņi var būt arī tādi, kas rada šaubas par to, vai brīvdienu un svētku dienu neietveršana apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņā vai tiesai dota iespēja lemt par apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu katrā īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā ir tieši tie apstākļi, kas apdraudētu kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Līdz ar to veidojas tāda situācija, ka, tiecoties uz mērķi panākt krimināltiesisko attiecību galīgu noregulējumu saprātīgā termiņā, tiek ierobežotas apsūdzētā tiesības uz aizstāvību.

Uzskatu, ka likumdevējam ir jāparedz tāds tiesiskais regulējums, kas kopumā – nevis tikai uz aizstāvības īstenošanas rēķina – sasniegtu mērķi pabeigt kriminālprocesa saprātīgā termiņā.

7. Kriminālprocesā noteiktais termiņš apelācijas sūdzības sagatavošanai un iesniegšanai ir vērsts uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā. Taču termiņš nedrīkst būt pašmērķis un ierobežot vispārējās jurisdikcijas tiesu atkāpties no tā netipiskās lietās, ja tiesa nonāk pie secinājuma, ka lietā nav nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personas tiesībām uz aizstāvību un sabiedrības interesēm. Kriminālprocesam rezultātam ir jābūt taisnīgam. Taisnīguma princips tiek pārkāpts, ja ir ierobežotas aizstāvības tiesības sagatavot kvalitatīvu apelācijas sūdzību.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, uzskatu, ka apstrīdētajās normās noteiktais apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš ne visos īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos ļauj sasniegt taisnīgu kriminālprocesa rezultātu. Netipiskos gadījumos apstrīdētajās normās noteiktā apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņa dēļ var rasties tāda situācija, ka apsūdzētā aizstāvība tiek īstenota sasteigti un līdz ar to nav kvalitatīva.

Tādējādi apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92.panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesas tiesnesis

A. Kučs

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 8. jūnijā

lietā Nr. 2021-40-0103

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

pēc Administratīvās rajona tiesas pieteikuma,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,
rakstveida procesā 2022. gada 11. maija tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta ceturtās daļas 2. punkta un Ministru kabineta 2006. gada 10. janvāra noteikumu Nr. 38 "Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietoto personu uztura, mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normām" 4. pielikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 95. panta otrajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 62. panta pirmo daļu aizturētais ir persona, kura likumā noteiktajā kārtībā īslaicīgi aizturēta, jo atsevišķi fakti dod pamatu uzskatīt, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Atbilstoši šā likuma 267. panta pirmajai daļai aizturēšana ir pamats personas tiesību ierobežošanai un ļauj turēt personu speciāli aprīkotās policijas telpās.

Saeimā 2005. gada 13. oktobrī pieņemtais Aizturēto personu turēšanas kārtības likums, kas stājās spēkā 2005. gada 21. oktobrī, nosaka saskaņā ar Kriminālprocesa likumu aizturēto personu turēšanas kārtību speciāli aprīkotās policijas telpās – īslaicīgās aizturēšanas vietā. Papildus tam atbilstoši minētā likuma 1. panta otrajai daļai, ievērojot šajā likumā noteikto kārtību un citos likumos noteiktos ierobežojumus, īslaicīgās aizturēšanas vietā, ja nepieciešams, var ievietot arī administratīvi aizturētās personas, kā arī apcietinātās un notiesātās personas – procesuālo darbību veikšanai. Meklēšanā esošās apcietinātās personas un ar brīvības atņemšanu notiesātās personas pēc aizturēšanas var ievietot īslaicīgās aizturēšanas vietā līdz to pārvietošanai uz izmeklēšanas cietumu vai brīvības atņemšanas iestādi, bet ne ilgāk par septiņām darba dienām. Tāpat likumā noteiktajos gadījumos īslaicīgās aizturēšanas vietā var ievietot

personas, kuras aizturētas Imigrācijas likumā noteiktajā kārtībā, izņemot mazāk aizsargātas personas. Redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 16. martam, minētais pants paredzēja, ka īslaicīgās aizturēšanas vietā iespējams ievietot arī administratīvi arestētās personas.

Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. pants nosaka īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietotās personas sadzīves apstākļus. Šā panta pirmā daļa paredz, ka aizturētā uztura, mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normas nosaka Ministru kabinets. Savukārt šā panta ceturtās daļas 2. punkts (turpmāk – apstrīdētā likuma norma) noteic, ka katru aizturēto nodrošina ar gultas piederumiem (matraci un segu).

Izpildot minēto deleģējumu, pieņemti Ministru kabineta 2006. gada 10. janvāra noteikumi Nr. 38 "Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietoto personu uztura, mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normām" (turpmāk – Noteikumi Nr. 38), kas stājās spēkā 2006. gada 25. janvārī. Noteikumu Nr. 38 6. punkts paredz, ka mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu normas vienai īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietotajai personai nosaka saskaņā ar šo noteikumu 4. pielikumu. Noteikumu Nr. 38 4. pielikums (turpmāk – apstrīdētā noteikumu norma) noteic, ka aizturētajai personai tiek nodrošināta viena zobu suka, zobu pasta (20 ml diennaktī), tualetes papīrs (30 metru rullis 10 diennaktīm), šķidrās tualetes ziepes (40 ml diennaktī), ja nepieciešams – higiēniskās paketes (10 gab.).

2. Pieteikuma iesniedzēja – Administratīvā rajona tiesa (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma un apstrīdētā noteikumu norma (abas kopā – apstrīdētais regulējums) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 95. panta otrajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā lieta Nr. A420156120 par Valsts policijas faktiskās rīcības atzīšanu par prettiesisku un nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumu. Pieteicējs šajā administratīvajā lietā ir persona, kas 2019. gadā vairākkārt atradusies īslaicīgās aizturēšanas vietā. Būdam neapmierināts ar sadzīves apstākļiem īslaicīgās aizturēšanas vietā, pieteicējs vērsies Valsts policijā, lūdzot atlīdzināt nemantisko kaitējumu, kas nodarīts, neizsniedzot viņam spilvenu un dvieļi. Valsts policija pieteicēja iesniegumu noraidījusi, norādot, ka uzturēšanās apstākļi bijuši atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tomēr, pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, tas, ka no apstrīdētā regulējuma neizriet pienākums īslaicīgās aizturēšanas vietā nodrošināt aizturētajam spilvenu un dvieļi, neatbilst Satversmes 95. panta otrajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka jebkura brīvības atņemšana neizbēgami būs saistīta ar ciešanām vai pazemojuma sajūtu, tomēr brīvības atņemšana nedrīkstot pakļaut personu tādām ciešanām, kas nenovēršami pārsniedz brīvības atņemšanas vietām raksturīgo līmeni.

Personām, kas atrodas brīvības atņemšanas iestādē, tiekot piešķirts spilvens. Īslaicīgās aizturēšanas vietā tiekot noteikti arī citi lielāki ierobežojumi nekā soda izciešanas vietā, tomēr tie esot skatāmi kopsakarā ar mērķi, kura dēļ apcietinātās personas tiek ievietotas īslaicīgās aizturēšanas vietā.

Norma, kas paredz, ka personu īslaicīgās aizturēšanas vietā drīkst turēt ne ilgāk kā septiņas darba dienas, attiecoties tikai uz tām apcietinātajām personām un ar brīvības atņemšanu notiesātajām personām, kuras bijušas meklēšanā. Tātad personu ievietošana īslaicīgās aizturēšanas vietā ar mērķi veikt procesuālas darbības būtu pieļaujama arī ilgāk par septiņām darba dienām.

Spilvena neesība pazeminot komfortu miega laikā un varot radīt personai mazvērtības sajūtu. Normālos apstākļos spilvena trūkums esot uzskatāms par cieņu aizskarošu un traucējot iemigšanu un pilnvērtīgu miegu. Īpaši nelabvēlīgi šāda situācija varot ietekmēt cilvēkus, kuriem jau ir diagnosticēta kāda no miega-nomoda slimībām, savukārt paaugstinātā slodze uz spranda daļu noteiktos apstākļos varot ietekmēt cilvēkus ar attiecīgām mugurkaula un kakla problēmām vai agrāk piedzīvotām traumām. Turklāt minētā negatīvā ietekme esot tieši saistīta ar to diennakšu skaitu, kuras cilvēks spiests pavadīt šādā stāvoklī. Ja viena vai divas nakts vēl būtu vērtējamas kā paciešams diskomforts, tad septiņu dienu ierobežojuma periodam racionāls pamatojums neesot saskatāms.

Neesot saskatāms iemesls, kura dēļ spilvena nenodrošināšana aizturētajiem būtu atzīstama par neatņemami ietilpstošu brīvības atņemšanas vietām raksturīgajā bardzības līmenī. Turklāt, pieaugot sabiedrības labklājībai, paaugstinoties arī higiēnas standartu prasības un tiesību normām vajadzētu būt ar tām salāgotām. Tādējādi agrāk par pietiekamu atzīts un pastāvējis nodrošinājuma minimums kādā noteiktā brīdī var vairs neatbilst Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Cilvēktiesību konvencija) 3. panta prasībām. Līdz ar to apstrīdētā likuma norma neatbilstot Satversmes 95. panta otrajam teikumam.

Saskaņā ar Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 2. panta otrās daļas 3. punktu īslaicīgās aizturēšanas vietā esot jāiekārto mazgāšanās telpa. Atbilstoši apstrīdētajai noteikumu normai katram aizturētajam esot tiesības uz tualetes ziepēm. Tāpat personām esot tiesības īslaicīgās aizturēšanas vietā turēt glabāšanai dvieļi. Tomēr apstrīdētā noteikumu norma neparedzot dvieļa izsniegšanu personai. Ja

personai divielis nav bijis līdzī personīgajās mantās vai nav bijusi iespēja to saņemt pienesumā, tad rodoties tāda situācija, ka pēc mazgāšanās nav iespējams noslaucīties. Tādējādi personai tiekot radīta mazvērtības un pazemojuma sajūta un tā varot atturēties no mazgāšanās, it sevišķi dušā.

Norma, kas paredz, ka vismaz reizi septiņās dienās aizturētie drīkst izmantot dušu, nesaskanot ar apstrīdēto noteikumu normu, kura neparedzot šādam nolūkam izmantojama dvieļa nodrošinājumu. Līdz ar to apstrīdētā noteikumu norma pārkāpjot cieņu pazemojošas apiešanās aizliegumu un attiecīgi neatbilstot Satversmes 95. panta otrajam teikumam.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto likuma normu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma atbilst Satversmes 95. panta otrajam teikumam.

Tiesiskais regulējums pārkāpjot Cilvēktiesību konvencijas 3. pantu un attiecīgi arī Satversmes 95. panta otro teikumu tikai tad, ja radīts aizskārums, kas pārsniedz minimālo cietsirdības līmeni.

Esot būtiski tas, ka apstrīdētā likuma norma attiecas uz aizturēto personu turēšanas apstākļiem, kas saistīti ar īslaicīgās aizturēšanas vietu režīmu. Proti, atrašanās īslaicīgās aizturēšanas vietā jau pati par sevi paredzot noteiktus tiesību ierobežojumus un radot personai zināmas ciešanas. Turklāt prasības attiecībā uz īslaicīgās aizturēšanas vietām tiekot izvirzītas, ņemot vērā to, ka personas uzturēšanās šajās telpās un apstākļos ir īslaicīga.

Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (turpmāk – Spīdzināšanas novēršanas komiteja) tās 1992. gada apkopojumā par aizturēšanas apstākļiem esot atzinusi: ņemot vērā to, cik ilgi personas tiek aizturētas policijā, nevar prasīt, lai fiziskie apstākļi policijas iecirknī būtu līdzvērtīgi apstākļiem citās brīvības atņemšanas vietās, kur personas uzturas ilgāku laiku. Nosakot šādas aizturēšanas vietas iekārtojuma kritērijus, nodrošināmo priekšmetu vidū minēts matracis un sega, bet ne spilvens. To atspoguļojot arī Spīdzināšanas novēršanas komitejas prakse attiecībā uz Latviju. Proti, 1999., 2002. un 2007. gada vizīšu laikā Spīdzināšanas novēršanas komiteja izteikusi rekomendācijas attiecībā uz aizturēto personu nodrošināšanu ar tīru matraci un segu, bet neesot norādījusi, ka aizturētajām personām būtu nodrošināmi arī spilveni. Šādas norādes nesaturot arī Spīdzināšanas novēršanas komitejas ziņojums pēc 2016. gada vizītes.

Tādējādi Saeima secina, ka no cilvēktiesību standartiem neizriet pienākums nodrošināt katram aizturētajam spilvenu un apstrīdētā likuma norma nodrošina atbilstošus apstākļus aizturētajām personām, jo spilvena neesība pati par sevi nesasniedzot tādu smaguma līmeni, kāds

nepieciešams personas tiesību pārkāpuma konstatēšanai. Tādējādi apstrīdētā likuma norma atbilstot Satversmes 95. panta otrajam teikumam.

Šādu secinājumu apstiprinot arī Latvijas tiesu prakse. Piemēram, Administratīvā apgabaltiesa, vērtējot uzturēšanās apstākļus Valsts policijas Zemgales reģiona pārvaldes Jēkabpils iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā, 2016. gada 30. oktobra spriedumā secinājusi, ka spilvena trūkums nav uzskatāms par tik nozīmīgu, lai varētu atzīt, ka personai tiek liegta iespēja baudīt pilnvērtīgu miegu. Attiecīgi šāds komforta samazinājums neesot atzīts par tādu apstākli, kas liecinātu par personai Satversmes 95. pantā garantēto tiesību pārkāpumu.

Turklāt Saeima norāda, ka likumdevējs periodiski izvērtē iespējas pilnveidot normatīvo regulējumu, tostarp uzlabojot aizturēto personu sadzīves apstākļus. Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas 2021. gada 8. decembra sēdē esot apspriests jautājums par apstākļiem īslaicīgās aizturēšanas vietās, citstarp arī par aizturēto personu tiesībām saņemt spilvenu.

Saeima neapšaubā to, ka prasība nodrošināt aizturētās personas ar divieli izriet no minimālajām prasībām attiecībā uz apstākļiem īslaicīgās aizturēšanas vietās. Esot pašsaprotami tas, ka cilvēkam jādzīvo sanitāros apstākļos un jābūt nodrošinātām pietiekamām iespējām apkopt sevi un uzturēt savu ķermeni tīru. Nespēja apmierināt šīs pamatvajadzības pienācīgā līmenī liekot cilvēkam justies pazemotam. Tādēļ īslaicīgās aizturēšanas vietās vajagot būt nodrošinātiem adekvātiem higiēnas līdzekļiem.

To, ka īslaicīgās aizturēšanas vietās turētās personas jānodrošina arī ar personīgās higiēnas piederumiem, tostarp divieli, apliecinot arī Spīdzināšanas novēršanas komitejas prakse.

Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma pieņemšanas mērķis bijis nodrošināt minimālajiem cilvēktiesību standartiem atbilstošus sadzīves apstākļus īslaicīgās aizturēšanas vietās. Tomēr likumā nevarot pilnībā un detalizēti aprakstīt visas iespējamās prasības, tādēļ tajā ietverts pilnvarojums Ministru kabinetam detalizētāk izvērst nepieciešamo regulējumu. Turklāt šāda regulējuma izstrādes laikā Ministru kabinetam esot pienākums ņemt vērā personu pamattiesības. Tātad likumdevējs esot piešķīris izpildvarai plašu rīcības brīvību, lai tā, citstarp sekojot līdzi starptautiskajā un nacionālajā tiesu praksē atzītiem cilvēktiesību standartiem attiecībā uz aizturēto personu nodrošināšanu ar personīgās higiēnas līdzekļiem, varētu izdot tādas tiesību normas, kas aizturēto personu tiesības un intereses nodrošinātu pienācīgā apmērā.

Līdz ar to likumdevējs, uzliekot Ministru kabinetam pienākumu noteikt personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normas, neesot

ierobežojis izpildvaras iespējas rīkoties atbilstoši Satversmes 95. pantam un, ņemot vērā īslaicīgās aizturēšanas vietu specifiskos apstākļus, nodrošināt aizturēto personu tiesības.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto noteikumu normu, – Ministru kabinets – lūdz izbeigt tiesvedību par apstrīdētās noteikumu normas atbilstību Satversmes 95. panta otrajam teikumam.

Ministru kabineta tiesības izdot ārējus normatīvos aktus sniedzoties vien tiktāl, ciktāl tam šīs tiesības ir piešķirtas ar likumu.

Saskaņā ar Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta pirmo daļu Ministru kabinets nosakot aizturētā uztura, mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normas. Izpildot minēto deleģējumu, apstrīdētajā noteikumu normā esot noteiktas normas attiecībā uz mazgāšanas un personīgās higiēnas piederumiem – zobu suka, zobu pasta, tualetes papīrs, šķidrās tualetes ziepes un, ja nepieciešams, higiēniskās paketes. Dvielis apstrīdētajā noteikumu normā neesot iekļauts, jo tas neesot uzskatāms par mazgāšanas vai personīgās higiēnas piederumu.

Šāds secinājums izrietot arī no citiem tiesību aktiem, kas nosaka to personu sadzīves apstākļus, kuru brīvība ir ierobežota. Proti, Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 19. panta sestā daļa nosakot, ka apcietinātajam izmeklēšanas cietumā nodrošina individuālu gultas vietu, gultas piederumus un dvieli. Savukārt saskaņā ar Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr. 1022 "Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām" 5. pielikumu dvielis esot gultas veļas piederums.

Līdz ar to esot secināms, ka dvielis neietilpst mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma tvērumā, bet ir gultas veļas piederums. Saskaņā ar varas dalīšanas principu izpildvarai esot tiesības izdot noteikumus tikai likumā noteiktos gadījumos un tie nedrīkstot būt pretrunā ar Satversmi un likumiem. Tādējādi Ministru kabinets apstrīdētajā noteikumu normā, neparedzot aizturētā nodrošināšanu ar dvieli, neesot pārkāpis likumdevēja deleģētā pilnvarojuma robežas.

Papildus tam Ministru kabinets pauž šādu viedokli: tas, ka personai īslaicīgās aizturēšanas vietā saskaņā ar tiesību aktiem netiek nodrošināts dvielis par valsts budžeta līdzekļiem, nav šķērslis tam, lai persona dvieli varētu izmantot, jo personām ir tiesības to glabāt atbilstoši Ministru kabineta 2006. gada 11. aprīļa noteikumu Nr. 289 "Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietas kamerā glabāšanai atļauto priekšmetu sarakstu" 2.1. apakšpunktam. Līdz ar to personām, kuras tiek ievietotas īslaicīgās aizturēšanas vietā, esot iespēja izmantot savu personīgo dvieli, kuru tām pienesuma veidā nogādā ģimenes locekļi vai citas personas, vai

dvieli, kas personai saskaņā ar Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr. 1022 "Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām" 5. pielikumu ir izsniegts ieslodzījuma vietā.

Apcietināto un aizturēto personu turēšanas apstākļi esot saistīti ar apcietināšanas vai aizturēšanas režīmu, kas pats par sevi paredzot noteiktus tiesību ierobežojumus un radot personai zināmas ciešanas.

Eiropas Padomes Ministru komitejas 2006. gada 11. janvāra Ieteikuma Rec(2006)2 dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem (turpmāk – Eiropas Cietumu noteikumi) 21. punkts nosakot, ka katram ieslodzītajam iekārto atsevišķu gultasvietu un izsniedz piemērotus gultas piederumus, kas tiek turēti labā kārtībā un mainīti pietiekami bieži, lai nodrošinātu to tīrību. Eiropas Cietumu noteikumu komentāros esot norādīts, ka šis punkts faktiski ir pašizskaidrojošs. Attiecīgajā punktā minētie "gultas piederumi" esot gultas rāmis, matracis un gultas veļa, ko izsniedz katram ieslodzītajam. Proti, minētais punkts neparedzot to, ka aizturētajam īslaicīgās aizturēšanas vietā būtu izsniedzams spilvens. Līdz ar to esot secināms, ka likumdevējs ir izšķīries apstrīdētajā likuma normā noteikt, ka īslaicīgās aizturēšanas vietā ir nodrošināmi Eiropas Cietumu noteikumos paredzētajiem minimālajiem standartiem atbilstoši sadzīves apstākļi.

Ministru kabinets norāda, ka viens no Spīdzināšanas novēršanas komitejas pēdējās, 2016. gada vizītes Latvijā galvenajiem mērķiem bijis pārbaudīt izturēšanos pret policijas īslaicīgi aizturētām personām un šīm personām nodrošinātos sadzīves apstākļus. Spīdzināšanas novēršanas komitejas ziņojumā neesot izteikti norādījumi, aizrādījumi un ieteikumi saistībā ar īslaicīgās aizturēšanas vietās ievietoto personu nodrošināšanu ar spilvenu vai dvieli.

Ņemot vērā to, ka aizturēto personu atrašanās īslaicīgās aizturēšanas vietā ir relatīvi īsa, nevarētu prasīt, lai apstākļi īslaicīgās aizturēšanas vietās būtu līdzvērtīgi apstākļiem ieslodzījuma vietās, kur personas uzturas ilgāku laiku.

Tāpat Ministru kabinets pauž viedokli, ka likumā noteiktās prasības attiecībā uz īslaicīgās aizturēšanas vietā turēto personu nodrošināšanu ar gultas piederumiem varētu tikt precizētas, paredzot iespēju īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietotajām personām izsniegt arī spilvenu un dvieli, īpaši ievērojot to, ka atbilstoši Eiropas Cietumu noteikumu 5. punktā nostiprinātajam pamatprincipam dzīve ieslodzījuma vietās ir pēc iespējas pietuvināta pozitīvajiem aspektiem, kas raksturīgi dzīvei ārpus ieslodzījuma vietas, kā arī to, ka Eiropas Cietumu noteikumi ietver vienīgi minimālās cilvēktiesību aizsardzības garantijas.

Ņemot vērā šajā atbildes rakstā sniegto faktisko apstākļu izklāstu un juridisko pamatojumu, Ministru kabinets lūdz izbeigt tiesvedību par apstrīdētās noteikumu normas atbilstību Satversmes 95. panta otrajam teikumam.

5. Pieaicinātā persona – Apvienoto Nāciju Organizācijas Komitejas pret spīdzināšanu locekle Ilvija Pūce – vērš uzmanību uz Spīdzināšanas novēršanas komitejas darbu un secinājumiem.

Spīdzināšanas novēršanas komitejas darbs esot Eiropas Padomes cilvēktiesību aizsardzības sistēmas neatņemama sastāvdaļa, un šī komiteja, būdama proaktīvs ārpustiesas mehānisms, darbojoties līdztekus ar reaktīvo tiesas mehānismu – Eiropas Cilvēktiesību tiesu.

Spīdzināšanas novēršanas komiteja esot atzinusi, ka parasti aizturēšana policijā (īslaicīgās aizturēšanas vietā) ir relatīvi īsa, tādēļ nevarētu prasīt, lai fiziskie apstākļi policijas iecirknī būtu līdzvērtīgi apstākļiem citās brīvības atņemšanas vietās, kur personas uzturas ilgāku laiku. Tomēr apstākļiem esot jāatbilst zināmām pamatprasībām. Visām policijas kamerām vajagot būt pietiekami lielām atbilstoši paredzētajam personu skaitam; esot nepieciešams atbilstošs apgaismojums (piemērots lasīšanai, izņemot miega periodu) un ventilācija. Kamerās esot vēlama dienas gaisma. Kamerām vajagot būt aprīkotām ar inventāru atpūtai (piemēram, pie grīdas pieskrūvēts krēsls vai sols), un personas, kurām kamerā jāpavada nakts, esot jānodrošina ar tīru matraci un segām. Aizturētajām personām vajagot būt nodrošinātai iespējai, kad nepieciešams, kārtot dabiskās vajadzības tīros un cilvēcīgos apstākļos, kā arī nomazgāties pienācīgi aprīkotās telpās. Aizturētajām personām vajagot būt nodrošinātai regulārai ēdināšanai noteiktos laikos; vismaz vienreiz dienā esot jādod pilna maltīte. Tiklīdz personas tiek aizturētas policijā uz 24 stundām vai ilgāk, tām esot jānodrošina piemēroti personiskās higiēnas priekšmeti un jādod iespēja katru dienu veikt fiziskas aktivitātes ārpus telpām. Proti, Spīdzināšanas novēršanas komiteja uzskatot, ka tad, ja persona īslaicīgās aizturēšanas vietā tiek turēta ne vairs īslaicīgi, bet ilgāk par 24 stundām, pieaug aizturēšanas apstākļiem izvirzāmās prasības.

Par piemērotu apstākļu (pietiekams ēdiens, gultas veļa, higiēnas piederumi) nodrošināšanu brīvības atņemšanas vietās esot atbildīga tieši valsts, un tie nevarot būt atkarīgi no aizturēto personu finansiālajām iespējām, pienesumiem u. tml.

Spīdzināšanas novēršanas komiteja esot regulāri un viennozīmīgi norādījusi, ka personām, kuras tiek aizturētas ilgāk nekā 24 stundas, ir jānodrošina iespēja nomazgāties un šim nolūkam jāizsniedz nepieciešamie tualetes piederumi, turklāt uzsverusi, ka šo piederumu kopumā ietilpst arī dvieļi.

Attiecībā uz spilveniem īslaicīgās aizturēšanas vietās Spīdzināšanas novēršanas komiteja neesot izteikusi specifiskas rekomendācijas. Tomēr tās ziņojumos norādīts, ka daudzās valstīs īslaicīgās aizturēšanas vietās spilveni tiek nodrošināti. Līdz ar to varot uzskatīt, ka spilvena nodrošināšana īslaicīgās aizturēšanas vietā nav minimālais standarts, bet ir labā prakse.

Izskatāmajā lietā esot konstatējams, ka persona īslaicīgās aizturēšanas vietā pavadījusi šādus laika periodus: diennakti (no 2019. gada 11. jūnija līdz 12. jūnijam), 12 diennaktis (no 2019. gada 18. jūlija līdz 30. jūlijam), kā arī divreiz pa septiņām diennaktīm (no 2019. gada 20. augusta līdz 27. augustam un no 17. septembra līdz 24. septembrim). Spīdzināšanas novēršanas komiteja esot vairākkārt uzsvērusi, ka apcietināto personu vešana atpakaļ uz īslaicīgās aizturēšanas vietu ir pieļaujama tikai īpašos izņēmuma gadījumos, tikai speciālu iemeslu dēļ un uz īsāko iespējamo laika periodu. Pēdējā, 2017. gada ziņojuma par Latviju 13. punktā Spīdzināšanas novēršanas komiteja esot uzsvērusi, ka ieslodzītie principā nedrīkst tikt turēti policijas īslaicīgās aizturēšanas iestādēs, jo šādas iestādes nav piemērotas tam, lai viņi tajās uzturētos ilgstoši. Šajā ziņojumā Spīdzināšanas novēršanas komiteja atkārtoti ieteikusi Latvijas iestādēm darīt visu nepieciešamo, lai nodrošinātu to, ka uz izmeklēšanas laiku apcietinātās personas vienmēr tiek savlaicīgi pārvestas uz cietumu. Tāpat Spīdzināšanas novēršanas komiteja atkārtoti esot aicinājusi Latvijas iestādes rīkoties – tostarp likumdošanas līmenī –, lai nodrošinātu, ka uz izmeklēšanas laiku apcietinātie (un notiesātie) ieslodzītie uz policijas telpām tiek izsaukti un viņu pārvešana tiek atļauta tikai retos izņēmuma gadījumos, īpašu apsvērumu dēļ un ar prokurora vai tiesneša saskaņojumu. Spīdzināšanas novēršanas komitejas ziņojumā uzsvērts, ka šādi ieslodzītie nekādā gadījumā nebūtu turami policijas iestādēs pa nakti.

Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 4. panta trešajā daļā esot noteikts, ka pēc procesa virzītāja pieprasījuma apcietināto var ievietot īslaicīgās aizturēšanas vietā uz laiku, kas nepieciešams procesuālo darbību veikšanai un tiesas procesiem (tātad šis laiks var pārsniegt maksimālo aizturēšanas termiņu – septiņas dienas), konkrēti norādot, ka īslaicīgās aizturēšanas vietā uz apcietināto attiecināmi īslaicīgās aizturēšanas vietas iekšējās kārtības noteikumi un viņam nodrošināmi īslaicīgās aizturēšanas vietas sadzīves apstākļi. Apcietinājumā turēšanas kārtības likums neparedzot nekādus kritērijus pārvešanai uz īslaicīgās aizturēšanas vietu (piemēram, tikai gadījumos, kad procesuālās darbības nav iespējams veikt, atrodoties izmeklēšanas cietumā, uz īsāko iespējamo laika periodu u. tml.). Tātad Latvija minēto Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendāciju vēl arvien neesot ieviesusi un praksē apcietinātās personas, kas pārvestas uz īslaicīgās aizturēšanas vietām procesuālo darbību veikšanai, dažkārt pavadot tajās laiku, kas pārsniedz likumā aizturētajām personām noteikto periodu. Tā esot noticis arī izskatāmajā gadījumā.

Īslaicīgās aizturēšanas vietas esot paredzētas īslaicīgai aizturēšanai, un apstākļi tajās neesot piemēroti ilgstošai personu turēšanai. Ja īslaicīgās aizturēšanas vietas tiek izmantotas atkārtotai vai ilgstošai personu turēšanai, proti, ilgāk par dažām dienām, tad attiecīgi tām būtu jāpiemēro arī augstāki standarti attiecībā uz apstākļiem un aktivitātēm. Attiecībā uz apcietinātajām personām, kas tiek turētas īslaicīgās aizturēšanas vietās atkārtoti vai ilgāk par periodu, kāds noteikts īslaicīgai aizturēšanai, būtu pēc iespējas jāpiemēro tādi paši standarti, kādi noteikti apcietināto personu turēšanai. Fakts, ka procesa virzītājs ir izmantojis iespēju pārvest personu procesuālo darbību veikšanai no izmeklēšanas cietuma, kas ir apcietinājuma izpildes iestāde, uz īslaicīgās aizturēšanas vietu, nedrīkstētu pasliktināt apcietinātās personas stāvokli apstākļu un izturēšanās ziņā. Tas attiecoties arī uz gultas veļu un piederumiem.

Aizturēšanas vietas administrācija varot iegādāties spilvenus un dvieļus, kā arī organizēt to tīrīšanu un nomaiņu tikai tad, ja tai to atļauj likums. Iestāde nevarot iegādāties un apsaimniekot priekšmetus, kas formāli nav paredzēti tās funkciju veikšanai. Tāpat vajagot būt skaidriem kritērijiem attiecībā uz to, kad personai izsniedzams spilvens un dvieļis; tas neesot vērtēšanas jautājums, kas būtu atkarīgs no aizturētās personas individuālajiem apstākļiem. Līdz ar to jautājums esot risināms, pārbaudot attiecīgo normu satversmību, nevis konkrētas aizturēšanas vietas administrācijas faktiskās rīcības līmenī.

6. Pieaicinātā persona – Valsts policija –, sniedzot lietā informāciju par aizturēto personu turēšanas apstākļiem, norādījusi, ka īslaicīgās aizturēšanas vietās ievietotajām personām tiek piešķirti tikai apstrīdētajā likuma normā noteiktie gultas piederumi (matracis un sega) un apstrīdētajā noteikumu normā noteiktie priekšmeti (zobu suka, zobu pasta, tualetes papīrs, šķidrās ziepes, ja nepieciešams – higiēniskās paketes).

Šobrīd spēkā esošie normatīvie akti neparedzot Valsts policijai pienākumu nodrošināt īslaicīgās aizturēšanas vietās ievietotās personas ar spilveniem un dvieļiem, tādēļ personas ar šādiem priekšmetiem netiekot nodrošinātas un šādu priekšmetu uzskaitē netiekot veikta. Neesot veikti spilvenu un dvieļu iepirkumi, jo šādu priekšmetu iegādei un uzturēšanai (mazgāšanai, tīrīšanai, dezinficēšanai, krājumu atjaunošanai, transportēšanai u. c.) neesot tiesiska pamata.

Dažas personas, kuras izjūt nepieciešamību pēc spilvena, tādu izveidojot no izsniegtās segas vai personīgajām drēbēm, savukārt personai, kurai nav līdzī sava dvieļa, tiek nodrošināti vienreiz lietojamie papīra dvieļi nepieciešamajā daudzumā.

Neesot saskatāma nepieciešamība visos gadījumos aizturētajai vai notiesātajai personai izsniegt priekšmetus, ko tai būtu atļauts glabāt; lielākoties tie neesot pirmās nepieciešamības priekšmeti. Rakstāmpiederumi vajadzības gadījumā tiek izsniegti pēc īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietotās personas lūguma, savukārt tehnisko palīgīdzekļu vai brillu nepieciešamības gadījumā katra situācija tiek risināta atbilstoši individuālai pieejai un labajai praksei, tostarp iesaistot labdarības organizācijas.

Secinājumu daļa

7. Satversmes ievada ceturrtā rindkopa noteic, ka Latvija kā demokrātiska un tiesiska valsts balstās uz cilvēka cieņu.

Cilvēka cieņa un katra indivīda vērtība ir pamattiesību būtība, un tā kā konstitucionāla vērtība raksturo cilvēku kā augstāko demokrātiskas tiesiskas valsts vērtību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2018-08-03 11. punktu*). Kā pamattiesība cilvēka cieņa piemīt ikvienam cilvēkam neatkarīgi no jebkādiem nosacījumiem (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 17.1. punktu*). Līdz ar to demokrātiskā tiesiskā valstī gan likumdevējam, pieņemot tiesību normas, gan tiesību normu piemērotājam, tās piemērojot, ir jārespektē cilvēka cieņa (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2018-08-03 11. punktu*).

Konkretizējot noteiktas cilvēka cieņas izpausmes, Satversmes 95. panta otrais teikums aizliedz spīdzināšanu, kā arī cietsirdīgu vai cilvēka cieņu pazemojošu izturēšanos.

7.1. Katrs no šiem jēdzieniem apzīmē citāda veida darbību ar individuāli vērtējamu ietekmi uz personu. Proti, Latvijas tiesību zinātnē skaidrots, ka spīdzināšana ir saprotama kā īpaša cietsirdīga rīcība, apzināti radot personai ļoti nopietnas un nežēlīgas fiziskas un garīgas ciešanas nolūkā sasniegt kādu konkrētu mērķi, kuru raksturo vairākkārtēja vai ilgstoša sevišķu sāpju vai lielu ciešanu sagādāšana cietušajiem (*sk.: Bitāns A., Judins A. 95. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 212. lpp.*). Cietsirdīga izturēšanās pret cilvēku ir tāda nežēlīga, bezjūtīga vai vienaldzīga izturēšanās pret citu personu, kuras rezultātā tai radīta dziļa apkaunojuma vai aizvainojuma sajūta vai cits kaitējums, piemēram, fiziskas sāpes, miesas bojājumi vai nāve. Savukārt par pazemojošu izturēšanos atzīstama rīcība, kas personai rada dziļu personisku negatīvu psiholoģisku pārdzīvojumu – apkaunojuma vai aizvainojuma sajūtu. Pazemojoša izturēšanās var nebūt saistīta ar intensīvām ciešanām, taču to raksturo cilvēka cieņu ignorējoša rīcība, kas rada baiļu, moku, pakļautības sajūtu kaut vai tikai paša upura prātā

(sk.: *Mits M. Spīdzināšanas aizliegums. Grām.: Ziemeļe I. (zin. red.) Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 106. lpp.*) Šādas izturēšanās konstatācijai nepietiek ar to, ka persona ir sasniegusi noteikto psihoemocionālo stāvokli; jautājums ir par to, vai vidusmēra jutības cilvēks konkrētajā situācijā izjustu personisku negatīvu psiholoģisku pārdzīvojumu (sk.: *Bitāns A., Judins A. 95. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 211. lpp.*).

Valstij ir pienākums izvairīties no Satversmes 95. panta otrā teikuma pārkāpuma, kā arī nodrošināt personas aizsardzību pret šāda veida apdraudējumu no citu personu puses.

7.2. Noskaidrojot Satversmē ietverto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-07-01 16.2. punktu*). Proti, ir jānodrošina Satversmes normu un Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos ietverto cilvēktiesību normu savstarpēja harmonija (sal. sk. *Satversmes tiesas 2021. gada 4. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-39-02 18. punktu*).

Satversmes tiesa jau iepriekš Satversmes 95. pantu ir konkretizējusi kopsakarā ar Cilvēktiesību konvencijas 3. pantu, kas paredz, ka nevienu nedrīkst spīdzināt, nedz arī pakļaut cietsirdīgai vai pazemojošai attieksmei vai sodam (sk. *Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 5. punktu un 2010. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-44-01 8.1. punktu*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka minētais pants ietver vienu no demokrātiskas valsts pamatvērtībām un paredz absolūtu cilvēktiesību aizsardzības garantiju, no kuras īstenošanas dalībvalsts nav tiesīga atkāpties pat ārkārtas situācijās un neatkarīgi no tā, kādu noziedzīgu nodarījumu persona šķietami paveikusi, kā arī neatkarīgi no tās uzvedības (sk., *piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 1996. gada 15. novembra sprieduma lietā "Chahal v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 22414/93, 79. punktu un 2006. gada 4. jūlija sprieduma lietā "Ramirez Sanchez v. France", pieteikums Nr. 59450/00, 116. punktu*). Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas apiešanās vai sodīšanas aizliegums ir noteikts kā civilizācijas vērtība, kas ir cieši saistīta ar cilvēka cieņas ievērošanu (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2015. gada 28. septembra sprieduma lietā "Bouyid v. Belgium", pieteikums Nr. 23380/09, 81. punktu*).

Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksei atšķirība starp spīdzināšanu, necilvēcīgu apiešanos vai sodīšanu un pazemojošu apiešanos vai sodīšanu galvenokārt izriet no nodarīto ciešanu intensitātes atšķirībām (sk., *piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas*

1978. gada 18. janvāra sprieduma lietā "Ireland v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 5310/71, 167. punktu).

Spīdzināšana ir definējama kā apzināta necilvēcīga izturēšanās, kas izraisa ļoti nopietnas un nežēlīgas ciešanas (sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1978. gada 18. janvāra sprieduma lietā "Ireland v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 5310/71, 167. punktu). Par necilvēcīgu tiesa atzinusi tādu izturēšanos, kas citstarp bija apzināta, tika piemērota stundām ilgi un izraisīja reālus miesas bojājumus vai spēcīgas fiziskas un garīgas ciešanas (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2000. gada 26. oktobra sprieduma lietā "Kudła v. Poland", pieteikums Nr. 30210/96, 92. punktu). Savukārt par pazemojošu atzīta izturēšanās, kas apkauno vai nonicina indivīdu, ignorē viņa cilvēka cieņu vai nonicina to, vai izraisa bailu, ciešanu vai mazvērtības sajūtu, kas spēj salauzt indivīda morālo un fizisko pretestību. Kritērija izpildei pietiek ar to, ka upuris tiek pazemots viņa paša acīs, pat ja ne citu acīs (sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2011. gada 21. janvāra sprieduma lietā "M.S.S. v. Belgium and Greece", pieteikums Nr. 30696/09, 220. punktu). Šīs attieksmes novērtējumā mazāk būtisks ir jautājums par faktiskām ciešanām, bet vairāk – jautājums par pazemojuma sajūtu.

Būtiski, ka Cilvēktiesību konvencijas 3. pants jeb tajā ietvertais aizliegums neattiecas uz visiem sliktas izturēšanās (*ill-treatment*) gadījumiem. Proti, konkrēta situācija ietilpst 3. panta tvērumā tikai tad, ja ir sasniegusi minimālo smaguma pakāpi. Šīs pakāpes novērtējums ir relatīvs un atkarīgs no visiem lietas apstākļiem, piemēram, izturēšanās ilguma, izturēšanās ietekmes uz personas fizisko vai garīgo veselību, kā arī dažos gadījumos no cietušās personas dzimuma, vecuma un veselības stāvokļa (sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2021. gada 7. decembra sprieduma lietā "Savran v. Denmark", pieteikums Nr. 57467/15, 122. punktu). Lai noteiktu, vai ir sasniegta minētā smaguma pakāpe, var ņemt vērā arī citus faktoros, jo īpaši nolūku, kura dēļ sliktā izturēšanās tika īstenota, kā arī tās pamatā esošo nodomu vai motivāciju (tomēr nodoma trūkums nevar pārliecinoši izslēgt iespēju konstatēt 3. panta pārkāpumu), kontekstu, kurā izturēšanās tika īstenota, piemēram, paaugstinātas spriedzes un emociju atmosfēru, kā arī to, vai cietušais ir vai nav bijis neaizsargātā stāvoklī (sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2016. gada 15. decembra sprieduma lietā "Khlaifia and Others v. Italy", pieteikums Nr. 16483/12, 160. punktu). Personas atrašanās neaizsargātā stāvoklī parasti tiek izprasta kā personas nebrīve, tostarp atrašanās īslaicīgās aizturēšanas vietā (*ibid.*).

7.3. Arī Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) 7. panta pirmais teikums noteic, ka nevienu nedrīkst pakļaut spīdzināšanai vai nežēlīgam, necilvēcīgam vai pazemojošam

sodam vai apieties ar viņu tādā veidā. Savukārt Pakta 10. panta pirmā daļa noteic, ka pret visām personām, kurām atņemta brīvība, jāizturas cilvēciski un respektējot cilvēka personībai piemītošo pašcieņu. Tas nozīmē, ka pret personām, kurām ir ierobežota brīvība, nedrīkst izturēties pretēji Pakta 7. panta noteikumiem, kā arī šīs personas nedrīkst tikt pakļautas citām grūtībām vai ierobežojumiem, kā tikai tiem, kas izriet no brīvības atņemšanas apstākļiem. Personas, kurām atņemta brīvība, bauda visas tiesības, kas noteiktas Paktā, ar tiem ierobežojumiem, kas slēgtā vidē ir neizbēgami, un šo personu cieņas aizsardzība ir jānodrošina tieši tāpat kā attiecībā uz personām, kuru brīvība nav ierobežota (*sk.: General Comment No. 21: Replaces general comment 9 concerning humane treatment of persons deprived of liberty (Art.10):10/04/92, Human Rights Committee, para 3*).

Citstarp Pakta 10. panta pirmā daļa attiecas uz valsts pienākumu nodrošināt personu, kurām atņemta brīvība, pamatvajadzību apmierināšanu, piemēram, attiecībā uz pārtiku, apģērbu, medicīnisko aprūpi, sanitārajām labierīcībām, izglītību, darbu, atpūtu, kameru apgaismojumu, saziņu ar ārpasauli, pastaigām un privātumu (*sk.: Nowak M. U.N. Covenant of Civil and Political Rights. CCPR Commentary. 2nd revised edition. Kehl am Rhein: Engel, 2005, p. 250*).

Latvijas Republika ir ratificējusi vairākas konvencijas, kuras nosaka necilvēcīgas un cieņu pazemojošas sodīšanas aizliegumu.

Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem 2. panta pirmā daļa noteic: katra dalībvalsts veic efektīvus likumdošanas, administratīvos, tiesas vai citus pasākumus, lai nepieļautu, ka tās jurisdikcijai pakļautajā teritorijā notiek spīdzināšanas akti. Savukārt šīs konvencijas 16. panta pirmās daļas pirmais teikums paredz katras dalībvalsts apņemšanos visās tās jurisdikcijai pakļautajās teritorijās aizliegt citus nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās un sodīšanas aktus, ko nevar uzskatīt par spīdzināšanu, kā tā definēta konvencijas 1. pantā, ja šādos aktus veic valsts amatpersona vai kāda cita persona, kas rīkojas ar oficiālām pilnvarām, vai ja tos veic šādu personu veiktas kūdīšanas dēļ vai ar to tiešu vai netiešu piekrišanu.

Atbilstoši minētās konvencijas 11. pantam kopsakarā ar 16. panta pirmās daļas otro teikumu katra dalībvalsts sistemātiski pārrauga nopratināšanas noteikumus, instrukcijas, metodes un praksi, kā arī kārtību, kas nosaka jebkurā tās jurisdikcijai pakļautā teritorijā aizturētu, apcietinātu vai jebkādā citā veidā ieslodzītu personu turēšanu ieslodzījumā un izturēšanos pret šādām personām, lai nepieļautu nekādus spīdzināšanas un nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās un sodīšanas gadījumus.

Tāpat Latvijas Republika ir pievienojusies 1987. gada 26. novembra Eiropas konvencijai par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu. Saskaņā ar to ir izveidota Spīdzināšanas novēršanas komiteja, kas apmeklē jebkuru Eiropas Padomes dalībvalstu jurisdikcijā esošu vietu, kur atrodas personas, kam valsts pārvaldes iestāde ir atņēmusi brīvību, un pārbauda izturēšanos pret šādām personām, lai nepieciešamības gadījumā pastiprinātu šādu personu aizsardzību pret spīdzināšanu un pret necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodu. Pēc katra apmeklējuma Spīdzināšanas novēršanas komiteja valstij nosūta ziņojumu par apmeklējuma laikā konstatētajiem faktiem, ietverot tajā arī rekomendācijas.

7.4. Pieteikuma iesniedzēja norādījusi: to, ka īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietotai personai netiek izsniegts spilvens un dvieļi, var uzskatīt par cietsirdīgu un cilvēka cieņu pazemojošu izturēšanos pret šo personu. Proti, nav norādīts, ka persona būtu tikusi pakļauta spīdzināšanai, bet, pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, persona esot pakļauta pārējiem Satversmes 95. panta otrajā teikumā aizliegtajiem rīcības veidiem. Arī pirmšķietami secināms, ka apstrīdētajā regulējumā nav noteikta tāda darbība, kas būtu pielīdzināma spīdzināšanai.

Atbilstoši Satversmes 94. pantam ir pieļaujams tas, ka personai noteiktos gadījumos – saskaņā ar likumu – tiek atņemta un ierobežota brīvība. Tostarp ir pieļaujama personas aizturēšana.

Lai Cilvēktiesību konvencijas 3. pants attiektos uz brīvības atņemšanu un tās ietvaros nepieļaujamu cietsirdīgu un pazemojošu attieksmi, ciešanām un pazemojumiem ir jāpārsniedz neizbēgamo ciešanu un pazemojuma elements, kas saistīts ar pašu brīvības atņemšanu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 27. janvāra sprieduma lietā "Neshkov and Others v. Bulgaria", pieteikumi Nr. 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 un 9717/13, 228. punktu*). Valstij ir jānodrošina, ka persona ir aizturēta apstākļos, kas atbilst cilvēka cieņai, ka brīvības atņemšanas izpilde nepakļauj attiecīgo personu ciešanām vai grūtībām, kuru intensitāte pārsniedz neizbēgamo ciešanu līmeni, kas raksturīgs brīvības atņemšanai, un ka, ņemot vērā praktiskās prasības, kas saistītas ar ieslodzījumu, personas veselība un labklājība ir pienācīgi nodrošināta (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2000. gada 26. oktobra sprieduma lietā "Kudła v. Poland", pieteikums Nr. 30210/96, 94. punktu*). Novērtējot aizturēšanas apstākļus, jāņem vērā šo apstākļu kumulatīvā ietekme, kā arī konkrēti pieteikuma iesniedzēja apgalvojumi. Jāņem vērā arī tā perioda ilgums, kurā persona ir aizturēta konkrētajos apstākļos (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2012. gada 22. maija sprieduma lietā "Idalov v. Russia", pieteikums Nr. 5826/03, 94. punktu*).

Atbilstoši iepriekšminētajiem kritērijiem apstākļi brīvības atņemšanas vietā, tostarp īslaicīgās aizturēšanas vietā, drīkst būt vien tiktāl ierobežojoši, ciktāl tas atbilst brīvības atņemšanas vietas būtībai, un tie nedrīkst būt cietsirdīgi vai indivīdu apkaunojoši, nonicinoši vai pazemojoši. Proti, tiem ir jāatbilst cilvēka cieņai.

Līdz ar to Satversmes 95. panta otrais teikums ietver valsts pienākumu brīvības atņemšanas vietās nodrošināt cilvēka cieņai atbilstošus apstākļus un nepieļaut cietsirdīgu vai cieņu pazemojošu izturēšanos pret personu.

8. No Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošās lietas materiāliem redzams, ka 2019. gada 11. jūnijā Valsts policijas Vidzemes reģiona pārvaldes Madonas iecirknī pieteicējam izskatāmajā lietā citstarp tika izsniegts arī spilvens (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 23. un 128. lp.*). Uz šādu iespēju robežās īstenotu praksi Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā tiesas sēdes laikā atsaukusies arī Valsts policijas pārstāve (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 44. lp.*). Arī tiesībsarga ziņojumos par situāciju īslaicīgās aizturēšanas vietās norādītas vietas, kurās konstatēta šāda labvēlīgāka attieksme (*sk., piemēram, tiesībsarga 2019. gada 26. marta ziņojuma par vizīti Limbažu iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā 3. lpp. un 2019. gada 5. aprīļa ziņojuma par vizīti Gulbenes iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā 4. lpp.*).

Tāpat pieteicējs Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā uzsvēris, ka dažās īslaicīgās aizturēšanas vietās pēc personas lūguma tai tiek izsniegts arī dvieļis (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 37. lp.*). Savukārt tiesībsarga 2019. gada 23. maija ziņojumā par vizīti Valkas iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā norādīts, ka "nepieciešamības gadījumā īslaicīgās aizturēšanas vietu darbinieki ir pretimnākoši, izsniedzot dvieļa vietā palagu, lai pēc dušas apmeklējuma persona varētu noslaucīties" (*sk. ziņojuma 6. lpp.*).

Tomēr apstrīdētais regulējums ir imperatīvs, un šāda valsts iestāžu un to darbinieku proaktīva un personiskajos līdzekļos, kā arī nestandarta pieejā balstīta rīcība nav uzskatāma par argumentu tam, lai neizvērtētu paša apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmei. Proti, kā norādījusi arī pieaicinātā persona Ilvija Pūce, aizturēšanas vietas administrācija var iegādāties spilvenus un dvieļus, kā arī organizēt to tīrīšanu un nomaiņu tikai tad, ja tai to atļauj likums. Iestāde nevar iegādāties un apsaimniekot priekšmetus, kas formāli nav paredzēti tās funkciju veikšanai. Turklāt šāda prakse neizbēgami ir selektīva un tādējādi rada atšķirīgu attieksmi atkarībā no tā, kurā iecirknī persona atrodas un kad tā tur atrodas.

Tādējādi ierobežojumi tieši izriet no apstrīdētā regulējuma, kas savukārt skaidri ietverts apstrīdētajā likuma normā un apstrīdētajā noteikumu normā.

9. Satversmes 95. panta otrajā teikumā ietvertās tiesības ir absolūtas. Nekādas atkāpes no tām nav pieļaujamas.

Tādējādi, lai izvērtētu apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 95. panta otrajam teikumam, Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai regulējums rada tādu aizskārumu, kurš pārsniedz minimālo cietsirdības un pazemojuma smaguma pakāpi, kas neizbēgami izriet no personas atrašanās īslaicīgās aizturēšanas vietā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-44-01 8.2. punktu*).

10. Satversmes tiesa atzinusi, ka tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2013. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-26-03 12.1. punktu*). Proti, lai izprastu, kādā veidā apstrīdētais regulējums ietekmē tā skartās personas un vai šāda aizskāruma rezultātā tiek pārkāpta minimālā cietsirdības un pazemojuma smaguma pakāpe, kas neizbēgami izriet no personas atrašanās īslaicīgās aizturēšanas vietā, jānoskaidro, kas šīs personas ir un kāda ir aizturēto personu turēšanas kārtība.

10.1. Aizturēto personu turēšanas kārtības likums pirmām kārtām nosaka saskaņā ar Kriminālprocesa likumu aizturēto personu (turpmāk arī – aizturētais) turēšanas kārtību speciāli aprīkotās policijas telpās – īslaicīgās aizturēšanas vietā.

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 62. panta pirmajai daļai kopsakarā ar šā likuma 267. panta pirmo daļu aizturētais ir persona, kura likumā noteiktajā kārtībā aizturēta uz laiku līdz 48 stundām, ja pastāv aizturēšanas nosacījumi.

Papildus tam Kriminālprocesa likuma 270. pants paredz, ka noteiktos gadījumos var aizturēt aizdomās turēto, apsūdzēto vai personu, pret kuru notiek process medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai. Šādas personas ne vēlāk kā 12 stundu laikā nogādājamas pie procesa virzītāja vai izmeklēšanas tiesneša. Tāpat atbilstoši Kriminālprocesa likuma 734. panta pirmajai daļai noteiktos gadījumos kompetentā iestāde var dot uzdevumu policijai aizturēt personu uz laiku līdz aiznākamās dienas pulksten divpadsmitiem nogādāšanai pie izmeklēšanas tiesneša.

Kriminālprocesa likuma 699. panta pirmā daļa paredz, ka izmeklētājs vai prokurors var aizturēt personu līdz 72 stundām izdošanas nolūkā, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka tā citas valsts teritorijā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par kuru paredzēta izdošana, vai ja ārvalsts izsludinājusi tās meklēšanu un iesniegusi pagaidu apcietināšanas vai izdošanas lūgumu. Tāpat atbilstoši Kriminālprocesa likuma 770. pantam gadījumā, ja izpildās likumā noteiktie kritēriji, uz laiku līdz 72 stundām iespējams aizturēt ārvalstī notiesāto personu.

10.2. Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 1. panta otrā daļa tieši noteic, ka meklēšanā esošās apcietinātās personas un ar brīvības atņemšanu notiesātās personas pēc aizturēšanas var ievietot īslaicīgās aizturēšanas vietā ne ilgāk par septiņām darba dienām.

Savukārt citu šā panta otrajā daļā minēto personu maksimālo uzturēšanās laiku īslaicīgās aizturēšanas vietā norma tieši nenosaka.

10.2.1. Izskatāmās lietas ierosināšanas brīdī Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 1. panta otrā daļa paredzēja, ka īslaicīgās aizturēšanas vietā citstarp, ja nepieciešams, var ievietot administratīvi aizturētās un arestētās personas.

Ar 2022. gada 17. februāra likumu "Grozījumi Aizturēto personu turēšanas kārtības likumā" no šā panta tika izslēgti vārdi "un arestētās", tādējādi saskaņojot Aizturēto personu turēšanas likumu ar Administratīvās atbildības likuma regulējumu. Proti, administratīvais arests kā soda veids vairs nepastāv. Turpretim līdz 2020. gada 1. jūlijam spēkā bijušais Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss noteica, ka administratīvo arestu piemēro izņēmuma gadījumos par atsevišķiem administratīvo pārkāpumu veidiem uz laiku no vienas diennakts līdz 15 diennaktīm. Atbilstoši labvēlīgāka likuma atpakaļejošā spēka principam administratīvie aresti pēc 2020. gada 30. jūnija vairs netika piemēroti.

Saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma 71. panta piekto daļu personas drīkst administratīvi aizturēt ne ilgāk kā uz četrām stundām, aizturēšanas laiku skaitot no faktiskās aizturēšanas brīža, bet personai, kas atradusies alkoholisko dzērienu vai narkotisko vai citu apreibinošo vielu ietekmē vai reibumā, – no brīža, kad persona spēj adekvāti uztvert notiekošo.

Tātad līdz 2020. gada 30. jūnijam personas, kas izcietā administratīvo arestu, īslaicīgās aizturēšanas vietā varēja pavadīt līdz 15 diennaktīm, savukārt šobrīd personas iespējams tikai administratīvi aizturēt ne ilgāk kā uz četrām stundām no brīža, kad tās apzinās aizturēšanas faktu.

10.2.2. Tas, cik ilgi īslaicīgās aizturēšanas vietā drīkst turēt apcietinātās un notiesātās personas, nav noteikts ne Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 1. panta otrajā daļā, ne citos tiesību aktos. Tomēr tas Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 1. panta otrajā daļā ir definēts kā laikposms, kas nepieciešams procesuālo darbību veikšanai. Reizē Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 4. panta trešās daļas pirmais teikums paredz, ka pēc procesa virzītāja pieprasījuma apcietināto var ievietot īslaicīgās aizturēšanas vietā uz laiku, kas nepieciešams procesuālo darbību veikšanai un tiesas procesiem.

Kā izriet no Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošās lietas materiāliem, pieteicējs minētajā lietā īslaicīgās aizturēšanas vietā kā

apcietinātā persona uzturējies septiņas un pat 12 dienas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 20. lp.*).

Arī tiesībsarga ziņojumos par vizītēm dažādās īslaicīgās aizturēšanas vietās secināts, ka dažos gadījumos personas tajās pavadījušas, piemēram, 8, 11, 12, 13, 14, 16 un 19 diennaktis un pat vairāk nekā trīs nedēļas (*sk. tiesībsarga 2019. gada 5. aprīļa ziņojuma par vizīti Gulbenes iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā 3. lpp., 2019. gada 10. maija ziņojuma par vizīti Liepājas iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā 3. lpp., 2019. gada 23. maija ziņojuma par vizīti Saldus iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā 4. lpp., 2019. gada 23. maija ziņojuma par vizīti Daugavpils īslaicīgās aizturēšanas vietā 3. lpp., 2020. gada 10. janvāra ziņojuma par vizīti Bauskas iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā 5. lpp un 2021. gada 28. jūnija ziņojuma par vizīti Rīgas īslaicīgās aizturēšanas birojā 2. punktu*). Citstarp šāda situācija esot izveidojusies retās konvoja kursēšanas dēļ (*sk. tiesībsarga 2019. gada 5. aprīļa ziņojuma par vizīti Gulbenes iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā 3. lpp. un 2019. gada 10. maija ziņojuma par vizīti Liepājas iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā 3. lpp.*).

Uz to apstākli, ka apcietinātās personas, kas pārvestas uz īslaicīgās aizturēšanas vietām procesuālo darbību veikšanai, dažkārt pavada tajās laiku, kas pārsniedz attiecībā uz aizturētajiem noteikto periodu, vērsusi uzmanību arī pieaicinātā persona Ilvija Pūce.

10.2.3. Visbeidzot, atbilstoši Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 1. panta otrās daļas trešajam teikumam likumā noteiktajos gadījumos īslaicīgās aizturēšanas vietā var ievietot personas, kuras aizturētas Imigrācijas likumā noteiktajā kārtībā, izņemot mazāk aizsargātās personas.

Atbilstoši Imigrācijas likuma 59. panta pirmajai un otrajai daļai pamatā aizturētos ārzemniekus ievieto Valsts robežsardzes pagaidu turēšanas telpā vai izmitināšanas centrā, tomēr tad, ja pastāv bēgšanas iespējāmība vai ārzemnieks rada draudus valsts drošībai vai sabiedriskajai kārtībai un drošībai, aizturētais ārzemnieks var tikt ievietots īslaicīgās aizturēšanas vietā.

Imigrācijas likuma 54. pants noteic, ka Valsts robežsardzes amatpersonai ir tiesības aizturēt ārzemnieku līdz 10 diennaktīm. Savukārt noteiktu apstākļu īstenošanās gadījumā rajona (pilsētas) tiesnesis var pieņemt lēmumu par aizturēšanas termiņa pagarināšanu. Kopējais aizturēšanas termiņš nedrīkst pārsniegt sešus mēnešus, izņemot gadījumu, kad ārzemnieks atsakās sadarboties vai kavējas nepieciešamo dokumentu saņemšana no trešajām valstīm. Šādā gadījumā tiesnesis var pieņemt lēmumu par minētā aizturēšanas termiņa pagarināšanu, nepārsniedzot papildu 12 mēnešus.

Līdz ar to teorētiski maksimālais laikposms, kuru noteiktiem kritērijiem atbilstošs ārzemnieks var atrasties aizturēšanas vietā, ir 18 mēneši. Tomēr šādā gadījumā aizturētajam ārzemniekam vajadzētu atrasties izmitināšanas centrā, nevis īslaicīgās aizturēšanas vietā. Turklāt atbilstoši Valsts policijas iesniegtajai informācijai nav konstatēti gadījumi, kad minētajām personām aizturēšanas termiņš tiktu pagarināts ar tiesneša lēmumu, un tādējādi tās īslaicīgās aizturēšanas vietās nav uzturējušās ilgāk kā divas diennaktis (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 141. lp.*).

10.3. Satversmes tiesa secina, ka atbilstoši Kriminālprocesa likumam aizturētas personas īslaicīgās aizturēšanas vietās tipiskā situācijā var uzturēties maksimums 48 stundas, bet noteiktos gadījumos – 72 stundas, meklēšanā esošas apcietinātās personas un personas, kuras notiesātas ar brīvības atņemšanu, pēc aizturēšanas var ievietot īslaicīgās aizturēšanas vietā maksimāli uz septiņām darba dienām, savukārt apcietinātajām un notiesātajām personām laiks, kuru tās var pavadīt īslaicīgās aizturēšanas vietā, tiesību normās tieši nav noteikts un izriet tikai no mērķa, ar kādu personas ir atvestas uz šīm telpām. Praksē šādās telpās personām ir nācies pavadīt vairāk nekā 10 un pat 20 diennaktis. Visbeidzot, līdz 2020. gada 30. jūnijam personas, kas izcietā administratīvo arestu, īslaicīgās aizturēšanas vietā varēja pavadīt līdz 15 diennaktīm.

Šie termiņi ņemami vērā, izvērtējot apstrīdētā regulējuma ietekmi uz personām.

11. Visām personām, kurām atņemta brīvība, piemīt tās pašas Satversmē ietvertās cilvēka pamattiesības, kas piemīt citām personām, tomēr tās var tikt ierobežotas atbilstoši ieslodzījuma jēgai. Pamattiesību ierobežojumi brīvības atņemšanas vietās izriet no nepieciešamajām un neizbēgamajām brīvības atņemšanas sekām, kā arī konkrētās personas situācijas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 15. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-21-01 9.1. punktu*). Papildus tam lielākajai daļai personu, kas atrodas īslaicīgās aizturēšanas vietās, brīvība nav atņemta, pamatojoties uz spēkā esošu tiesas nolēmumu. Šādā gadījumā personu aizsargā nevainīguma prezumpcijas princips un tai var piemērot vienīgi tādus ierobežojumus, kas nepieciešami kriminālprocesuālo darbību veikšanai, kā arī kārtības un drošības uzturēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 4. punktu un 2010. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-44-01 8.2. punktu*).

Kā norādīts jau iepriekš, izturēšanās var tikt atzīta par cietsirdīgu vai cieņu pazemojošu tikai tad, ja tā pārsniedz minimālo cietsirdības un pazemojuma smaguma pakāpi, kas neizbēgami izriet no personas atrašanās īslaicīgās aizturēšanas vietā. Proti, brīvības atņemšana personai jau pati par sevi ietver pazemojuma elementus, taču valstij jānodrošina

tādi apstākļi, kas nepazemo cilvēka cieņu un nepakļauj cilvēku tik lielām grūtībām un ciešanām, kas pārsniedz pieļaujamo ciešanu līmeni, kā arī jānodrošina tas, lai brīvības atņemšanas režīms ļautu personai saglabāt veselību un apstākļiem atbilstošu labklājību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 5. punktu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2000. gada 26. oktobra sprieduma lietā "Kudła v. Poland", pieteikums Nr. 30210/96, 92.–94. punktu*).

Attiecībā uz spilveniem īslaicīgās aizturēšanas vietās Spīdzināšanas novēršanas komiteja nav izteikusi specifiskas rekomendācijas. Tomēr tās ziņojumos atzīmēts, ka daudzās valstīs īslaicīgās aizturēšanas vietās spilveni tiek nodrošināti (*sk. Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2018. gada 6. decembra ziņojuma Apvienotās Karalistes valdībai par 2017. gada 29. augusta–6. septembra vizīti Ziemeļīrijā 24. punktu, 2020. gada 13. novembra ziņojuma Portugāles valdībai par 2019. gada 3.–12. decembra vizīti 43. punktu, 2021. gada 14. septembra ziņojuma Bosnijas un Hercegovinas valdībai par 2019. gada 11.–21. jūnija vizīti 40. punktu u. c. Pieejami: <https://www.coe.int/en/web/cpt/states>). Līdz ar to var uzskatīt, ka atbilstoši Spīdzināšanas novēršanas komitejas secinājumiem spilvena nodrošināšana īslaicīgās aizturēšanas vietā nav minimālais standarts, bet ir labā prakse.*

Savukārt tas, ka personām, kuras aizturētas ilgāk nekā 24 stundas, ir jānodrošina iespēja nomazgāties un šim nolūkam jāizsniedz nepieciešamie higiēnas piederumi, to skaitā arī dvieļi, Spīdzināšanas novēršanas komitejas lēmumos uzsvērts viennozīmīgi un vairākkārt (*sk. Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2008. gada 8. februāra ziņojuma Grieķijas valdībai par 2007. gada 20.–27. februāra vizīti 25. punktu, 2020. gada 15. februāra ziņojuma Moldovas Republikas valdībai par 2020. gada 28. janvāra–7. februāra vizīti 36. punktu u. c. Pieejami: <https://www.coe.int/en/web/cpt/states>). Turklāt jau Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2001. gada ziņojumā par 1999. gada 24. janvāra–3. februāra vizīti Latvijā konstatēts, ka apmeklētajās īslaicīgās aizturēšanas vietās aizturētajām personām bijis grūti uzturēt apmierinošu higiēnas līmeni, jo netika nodrošināti higiēnas piederumi (ziepes, dvieļi, tualetes papīrs u. c.) (*sk. ziņojuma 27. punktu. Pieejams: <https://www.coe.int/en/web/cpt/states>*). Šajā ziņojumā Spīdzināšanas novēršanas komiteja uzsvēra, ka personām, kuras īslaicīgās aizturēšanas vietās uzturas ilgāk par 24 stundām, būtu jānodrošina adekvāti personīgās higiēnas piederumi (ziepes, zobu birste un pasta, dvieļi, higiēniskais dvieļis/aizsarglīdzekļi u. c.), un mudināja Latviju nekavējoties nodrošināt gan to pieejamību, gan iespēju aizturētajām personām katru dienu nomazgāties (*sk. ziņojuma 23. un 50. punktu. Pieejams: <https://www.coe.int/en/web/cpt/states>*).*

Būtiski, ka Cilvēktiesību konvencija paredz cilvēka tiesību un pamatbrīvību minimālo standartu, taču valsts var garantēt plašāku šo tiesību tvērumu un augstāku aizsardzības standartu savos likumos, visupirms – konstitūcijā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 10. februāra sprieduma lietā Nr. 2016-06-01 29.2. punktu*).

Turklāt iepriekšminēto rekomendāciju izvērtējumā jāņem vērā, ka dažādu valstu noteiktie termiņi, proti, tas, cik ilgi personas drīkst turēt īslaicīgās aizturēšanas vietās, arī ir atšķirīgi. Proti, Spīdzināšanas novēršanas komiteja, citstarp tieši ziņojumā Latvijai, ir uzsvērusi, ka šādas iestādes nav piemērotas tam, lai personas tajās uzturētos ilgstoši (*sk. Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2017. gada 29. jūnija ziņojuma Latvijas valdībai par 2016. gada 12.–22. aprīļa vizīti 16. punktu. Pieejams: <https://www.coe.int/en/web/cpt/states>*). Arī pieaicinātā persona Ilvija Pūce norādījusi: ja īslaicīgās aizturēšanas vietas tiek izmantotas atkārtotai vai ilgstošai personu turēšanai, proti, ilgāk par dažām dienām, tām būtu jāpiemēro arī augstāki standarti attiecībā uz apstākļiem un aktivitātēm.

12. Atbilstoši apstrīdētajai likuma normai aizturētajām personām tiek piešķirts matracis un sega, bet ne spilvens.

12.1. Ikkatram cilvēkam ir būtisks kvalitatīvs un pietiekami ilgs miegs. Kvalitatīva miega trūkums ilgākā laika periodā palielina indivīda risku saslimt, piemēram, ar sirds un asinsvadu slimībām, diabētu, hipertensiju un depresiju. Savukārt kvalitatīvs miegs citstarp nodrošina saziņas uzturēšanu starp visā ķermenī esošajiem neironiem, atmiņas nostiprināšanu un uzlabošanu, šūnu imunitātes saglabāšanu un emociju regulēšanu (*sk.: Radwan A., Ashton N., Gates T., Kilmer A., Van Fleet M. Effect of different pillow designs on promoting sleep comfort, quality, & spinal alignment: A systematic review. European Journal of Integrative Medicine, Volume 42, 2021*).

Miega kvalitātes neatņemama sastāvdaļa ir pareiza galvas un kakla pozicionēšana. Proti, nepareiza kakla pozīcija miega laikā rada pārmērīgu slodzi uz mugurkaula daļām, tādējādi personai var rasties kakla un plecu sāpes, galvassāpes un sāpes lāpstiņās vai rokās (*sk.: Gordon S. J., Grimmer-Somers K. A., Trott P. H. Pillow use: the behavior of cervical stiffness, headache and scapular/arm pain. Journal of Pain Research, 2010, Volume 3, pp. 137–145*). Spilvena galvenais uzdevums miega laikā ir atbalstīt mugurkaula kakla daļu neitrālā stāvoklī (*ibid.*). Tādējādi piemērota spilvena izvēle var optimizēt gulēšanas pozu un veicināt kvalitatīvu miegu, attiecīgi ietekmējot personas veselību.

Tas, cik lielā mērā spilvena neesība ietekmē personas labsajūtu, ir atkarīgs no tā, cik ilgi persona atrodas īslaicīgās aizturēšanas vietā. Kā jau secināts šā sprieduma 10. punktā, personām īslaicīgās aizturēšanas vietā var nākties uzturēties pat vairākas nedēļas. Turklāt atbilstoši

Krimināllikumam aizturētā persona īslaicīgās aizturēšanas vietā tipiskā gadījumā var uzturēties 48 stundas jeb divas nakts. Ja pāris stundas miega bez spilvena tipiskā gadījumā nesasniedz cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās līmeni, tad vairākas šādā stāvoklī pavadītas nakts var radīt personai veselības traucējumus un pasliktināt tās labsajūtu.

Jebkurā gadījumā fiziski apgrūtināts miegs pats par sevi nav uzskatāms par tādu apstākli, kas neizbēgami izrietētu no brīvības atņemšanas fakta.

Spilvena neesība var radīt personai ne tikai fiziskas, bet arī psihiskas ciešanas un dziļu aizvainojuma sajūtu, citstarp tādēļ, ka šāda priekšmeta neesība liek personai īpaši sāpīgi izjust, ka tā atrodas nekomfortablās telpās un ir nošķirta no savas ierastās vides. Tādējādi šādi apstākļi jau paši par sevi funkcionē kā daļa no soda, neraugoties uz personas nevainīguma prezumpciju. Tātad arī šādā veidā tiek īstenota cietsirdīga un cilvēka cieņu pazemojoša izturēšanās pret personu.

Iepriekšminētais ļauj secināt, ka šādas izturēšanās prettiesiskums izriet no apstrīdētā regulējuma un pārāk ilga laiks, ko personas pavada īslaicīgās aizturēšanas vietā, šo negatīvo ietekmi pastiprina.

Arī administratīvo tiesu praksē secināts, ka var būt gadījumi, kad īslaicīgās aizturēšanas vietās personas tiek turētas arī ilgāku laika periodu un līdz ar to spilvena un gultas veļas neesība var radīt būtiskus pamattiesību ierobežojumus (*sk. Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 17. jūnija sprieduma lietā Nr. A420563711 13. punktu*). Proti, tādu gultas piederumu kā spilvens un gultas veļa ilgstoša neesība vai to neesība kopsakarā ar pārējiem personas turēšanas apstākļiem var tikt uzskatīta par neatbilstošiem higiēnas apstākļiem, kas būtu vērtējami kā necilvēcīga vai pazemojoša apiešanās ar īslaicīgās aizturēšanas vietā turēto personu (*ibid., ar atsauci uz Administratīvās rajona tiesas tiesneša 2012. gada 28. marta lēmuma minētajā lietā 10. punktu un Augstākās tiesas 2012. gada 11. jūlija lēmuma lietā Nr. SKA-724/2012 11. punktu*). Tostarp tiesu praksē norādīts, ka, piemēram, astoņas un 15 dienas ir pietiekami garš periods, lai normālu sadzīves apstākļu nodrošināšanai aizturētajai personai tiktu izsniegts matracis, palags, spilvens, spilvendrāna un sega (*sk. Administratīvās rajona tiesas 2015. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. A420327314 22. punktu*).

12.2. Papildus tam jānorāda, ka spilvens nav viens no priekšmetiem, kurus atbilstoši Ministru kabineta 2006. gada 11. aprīļa noteikumiem Nr. 289 "Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietas kamerā glabāšanai atļauto priekšmetu sarakstu" personas drīkstētu glabāt, ja būtu tos ieguvušas pienesumā no citām personām vai kā citādi. Tātad personām, kuras no ieslodzījuma vietas pārvestas uz īslaicīgās aizturēšanas vietu procesuālo darbību veikšanai vai tiesas procesa dēļ, tiek samazināti

cilvēktiesību standarti, turklāt pat vairāku nedēļu garumā. Objektīvs šādas rīcības pamatojums nav saskatāms.

Ar cilvēka cieņas principu nav savienojams uzskats, ka viena cilvēka cieņai varētu būt mazāka vērtība nekā cita cilvēka cieņai (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2019-33-01 12.2. punktu*). Tātad visām personām, kas atrodas brīvības atņemšanas vietās, ir jābūt nodrošinātiem vienlīdz cieņpilniem apstākļiem bez nepamatotiem izņēmumiem, proti, ciktāl izņēmumi objektīvi neizriet no brīvības atņemšanas mērķu atšķirībām.

12.3. Saeima atbildes rakstā kā pamatojumu spilvena nepiešķiršanai citstarp ir izvēlējusies Spīdzināšanas novēršanas komitejas Otro vispārējo ziņojumu, kurā norādīts, ka personas, kurām kamerā jāpavada nakts, ir jānodrošina [tikai] ar tīru matraci un segām (*sk. Spīdzināšanas novēršanas komitejas 1992. gada 13. aprīļa Otrā vispārējā ziņojuma par Komitejas darbību, kas aptver laikposmu no 1991. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim, 42. punktu. Pieejams: <https://www.coe.int/en/web/cpt/>*). Tomēr sabiedrības attīstības gaitā mainās arī izpratne par to, kāda izturēšanās ir uzskatāma par cilvēka cieņai neatbilstošu. Tostarp, piemēram, Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2014. gada ziņojumā Nīderlandes valdībai par 2014. gada 12.–22. maija vizīti Nīderlandes karalistes Karību jūras daļā norādīts, ka visām aizturētajām personām no to aizturēšanas brīža būtu nodrošināma sega, spilvens un dvieļis (*sk. ziņojuma 231. punktu. <https://www.coe.int/en/web/cpt/states>*). Turklāt šāds secinājums izteikts pat kopsakarā ar norādi, ka pārbaudītajā īslaicīgās aizturēšanas vietā personas nedrīkstētu turēt ilgāk par trim dienām un nekādā gadījumā – ilgāk par 10 dienām (*ibid.*). Tātad minētie standarti vēl jo vairāk būtu attiecināmi uz personām, kuras īslaicīgās aizturēšanas vietā pavada vēl ilgāku laikposmu.

Līdz ar to Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta ceturtās daļas 2. punkts pārkāpj cietsirdīgas un pazemojošas izturēšanās aizliegumu un attiecīgi neatbilst Satversmes 95. panta otrajam teikumam.

13. Atbilstoši apstrīdētajai noteikumu normai aizturētajām personām netiek izsniegts dvieļis.

13.1. Patiesi humāna vide nav iespējama bez iespējas uzturēt tīru savu ķermeni (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 10. janvāra sprieduma lietā "Ananyev and Others v. Russia", pieteikumi Nr. 42525/07 un Nr. 60800/08, 156. punktu*). Citstarp tas nozīmē personas tiesības mazgāties. Higiēna un tīrība ir ne tikai neatņemama cilvēka cieņas sastāvdaļa, ko indivīdi ir parādā savam ķermenim un sabiedrības pārstāvjiem, ar ko tie saskaras, bet arī veselības saglabāšanas

priekšnosacījums un vienlaikus nepieciešamība (*ibid.*). Nespēja nomazgāties pakļauj personu ne tikai pazemojumam gan savās, gan arī sabiedrības acīs, bet arī veselības apdraudējumam. Līdz ar to šāda izturēšanās var personai radīt psihiskas ciešanas un dziļu aizvainojuma sajūtu.

Brīvības atņemšanas iestādē ievietota persona atrodas valsts pakļautībā un attiecīgi arī valsts aizsardzībā. Tas, ka cilvēkam ieslodzījumā ir jādzīvo sanitāros apstākļos un jābūt pietiekamām iespējām sevi apkopt, uzturēt savu ķermeni tīru, ir pašsaprotami. Ar šo vajadzību ieslodzījumā esošā persona nekādi neatšķiras no pārējiem cilvēkiem (*sal. sk. Senāta 2010. gada 6. maija sprieduma lietā Nr. SKA-160/2010 18. punktu*). Tas attiecas arī uz personām, kas atrodas īslaicīgās aizturēšanas vietā. Proti, personas tiesības uzturēt sava ķermeņa higiēnu nevar tikt automātiski atņemtas tādēļ vien, ka persona atrodas īslaicīgās aizturēšanas vietā. Šo tiesību atņemšana vai ierobežošana nav uzskatāma par nenovēršamām aizturēšanas fakta sekām.

Tiesībsarga ziņojumā par situāciju Daugavpils īslaicīgās aizturēšanas vietā norādīts: tas apstāklis, ka personām nav pieejams dvieļis un pēc dušas apmeklējuma jāslaukās savās drēbēs, var atturēt ieslodzītos no dušas apmeklējuma. Turklāt tas var veicināt arī antisemitu apstākļu rašanos īslaicīgās aizturēšanas vietā (*sk. tiesībsarga 2019. gada 23. maija ziņojuma par vizīti Daugavpils īslaicīgās aizturēšanas vietā 6. lpp.*). Proti, dvieļis ir nepieciešams līdzeklis tam, lai tiktu īstenotas personas tiesības uzturēt sava ķermeņa higiēnu.

Līdz ar to dvieļa neesība pārsniedz minimālo cietsirdības un pazemojuma smaguma pakāpi, kas neizbēgami izriet no personas atrašanās īslaicīgās aizturēšanas vietā.

Arī Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments ir atzinis, ka tad, ja valsts nenodrošina ieslodzījumā esošai personai nepieciešamos higiēnas līdzekļus, valsts pieļauj cilvēka cieņu pazemojošu attieksmi pret šo personu (*sk. Senāta 2010. gada 6. maija sprieduma lietā Nr. SKA-160/2010 18. punktu*). Lai gan konkrētajā lietā jautājums bijis par tualetes papīru, zobu suku un zobu pastu normatīvajos aktos noteiktajā apjomā, tas tikpat labi ir attiecināms arī uz citiem higiēnas piederumiem, tostarp arī uz dvieļi. Pēc administratīvo tiesu vērtējuma, dvieļis ir neatņemama obligātā minimuma sastāvdaļa, kas nepieciešama, lai persona varētu pienācīgi sevi apkopt, bet tā nepiešķiršana kopsakarā ar citiem apstākļiem noved pie necilvēcīgas izturēšanās aizlieguma pārkāpuma (*sk. Administratīvās rajona tiesas 2015. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. A420327314 22. punktu un 2016. gada 1. februāra sprieduma lietā Nr. A420182715 11. un 22. punktu; sal. sk. arī Administratīvās apgabaltiesas 2017. gada 22. marta sprieduma lietā Nr. A420182715 18. punktu*).

13.2. Ministru kabinets norādījis: tas, ka personai īslaicīgās aizturēšanas vietā saskaņā ar tiesību aktiem netiek nodrošināts dvieļis par valsts budžeta līdzekļiem, nav šķērslis tam, lai persona dvieļi varētu izmantot. Proti, dvieļis esot viens no tiem priekšmetiem, kurus atļauts glabāt īslaicīgās aizturēšanas vietā. Līdz ar to personām esot iespēja izmantot savu personīgo dvieļi, kas tām nogādāts pienesumā, vai dvieļi, kas personai izsniegts ieslodzījuma vietā.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr. 1022 "Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām" 5. pielikumu ieslodzījuma vietā personām izsniedz divus dvieļus. Tomēr tas nenozīmē, ka ikkatra persona tādējādi jau ir apgādāta: pirmkārt, īslaicīgās aizturēšanas vietā nonāk ne tikai personas, kuras jau iepriekš ir bijušas ieslodzījuma vietā, bet gan krietni plašāks personu loks; otrkārt, ieslodzītajai personai pārvešanas brīdī var aizmirst paņemt dvieļi līdzī vai tās šādu rīcību var kavēt citi faktori.

Tāpat personām ir tiesības saņemt dvieļi pienesumā. Tomēr arī šāda iespēja nenozīmē, ka valsts būtu atbrīvota no pienākuma nepieļaut un novērst pazemojošu izturēšanos. Tas, ka ir personas, kuras var apgādāt aizturēto ar dvieļi un ir informētas par aizturētā situāciju, kā arī vēlas un spēj aizturētajam nogādāt nepieciešamās higiēnas preces, ir tikai pieņēmums, kas ne visos gadījumos var piepildīties. Turklāt pat tad, ja tas varētu piepildīties, laikposms no personas ievietošanas īslaicīgās aizturēšanas vietā līdz brīdim, kad tā saņems šādu trešo personu piegādātu dvieļi, būtu pārāk ilgs un tajā apiešanās ar personu jau būtu atzīstama par pazemojošu. Visbeidzot, kā norādījusi arī pieaicinātā persona Ilvija Pūce, par piemērotu apstākļu (pietiekams ēdiens, gultas veļa, higiēnas piederumi) nodrošināšanu brīvības atņemšanas vietās ir atbildīga tieši valsts, un tie nevar būt atkarīgi no aizturēto personu finansiālajām iespējām vai pienesumiem.

Gadījumos, kad īslaicīgās aizturēšanas vietā esošai personai ir savs dvieļis, papildu dvieļa neizsniegšana, protams, neaizskartu šīs personas pamattiesības. Tomēr absolūta un visaptveroša paļaušanās uz šādu personas pašaprūpes iespēju nav pamatota iepriekšminēto iemeslu dēļ – proti, personas iespēja iegūt savā turējumā dvieļi nebūt nav garantēta. Tātad nepamatota pieņēmuma rezultātā personām, kuras neatbilst minētajai prezumpcijai, tiek liegtas iespējas uzturēt savu ķermeņa higiēnu un attiecīgi pret tām tiek īstenota cietsirdīga un cilvēka cieņu pazemojoša izturēšanās, kas atkarībā no konkrētajiem apstākļiem ietekmē gan indivīda fizisko, gan psiholoģisko stāvokli.

13.3. Izskatāmajā lietā būtisks ir šāds jautājums: vai Ministru kabinetam bija tiesības apstrīdētajā noteikumu normā noteikt, ka aizturētajām personām ir izsniedzams arī dvieļis, proti, vai Ministru

kabinets ir rīkojies atbilstoši savām pilnvarām un nav tās izmantojis nepareizi, nepamatoti uzskatot, ka tās ir pārāk šauras?

13.3.1. Saeima norādījusi, ka Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta pirmā daļa citstarp ietvērusi pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt, ka aizturētajām personām piešķirams divielis, to saprotot kā higiēnas līdzekli. Tas izrietot arī no Ministru kabineta pienākuma regulējuma izstrādes laikā ņemt vērā personu pamattiesības. Proti, likumdevējs esot piešķīris izpildvarai plašu rīcības brīvību, lai tā, citstarp sekojot līdzī starptautiskajā un nacionālajā tiesu praksē atzītiem cilvēktiesību standartiem attiecībā uz aizturēto personu nodrošināšanu ar personīgās higiēnas līdzekļiem, varētu izdot tādas tiesību normas, kas aizturēto personu tiesības un intereses nodrošinātu pienācīgā apmērā.

Savukārt Ministru kabinets uzsvēris, ka divielis nav uzskatāms par mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekli un tādēļ neesot bijis pamata to ietvert uz pilnvarojuma pamata pieņemtajā nodrošināmo līdzekļu uzskaitījumā. Šāds secinājums izrietot no Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma, kura 19. panta sestajā daļā divielis minēts līdzās gultas vietai un gultas piederumiem, kā arī no Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumiem Nr. 1022 "Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām", kuros divielis ierindots starp gultas veļas piederumiem.

Satversmes tiesa atzinusi, ka saskaņā ar varas dalīšanas principu izpildvarai ir tiesības izdot noteikumus tikai likumā noteiktos gadījumos un tie nedrīkst būt pretrunā ar Satversmi un likumiem (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 1998. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 04-03(98) secinājumu daļu*). Proti, Ministru kabinetam var uzdot likuma ieviešanai dzīvī nepieciešamā regulējuma izstrādāšanu, lai tiktu detalizēta likumā ietvertā politiskā griba vai noteikta likuma īstenošanas kārtība. Šādos normatīvajos aktos nedrīkst ietvert tiesību normas, kas nav uzskatāmas par palīgīdzekļiem likuma normas īstenošanai (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 11. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-40-03 10. punktu*). Ja Ministru kabinets tiesību normās paredz plašāku regulējumu, nekā tam uzdots, tas ir pārkāpis pilnvarojuma robežas.

Tomēr par pilnvarojuma kļūdu atzīstama arī nepienācīga rīcība, proti, Ministru kabineta uzskats, ka tam sniegtais pilnvarojums neļauj pieņemt noteiktas normas, lai gan likumdevējs ir vēlējis to pieņemšanu. It sevišķi tas attiecas uz gadījumiem, kad Ministru kabinets nav nodrošinājis individuāliem kādus labumus, ko tam būtu vēlējis likumdevējs (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-06-0103 18.3. punktu*).

13.3.2. Lai izvērtētu, vai pilnvarojums ievērots, jānoskaidro pilnvarojošo normu saturs un mērķis, bet pēc tam jāpārbauda, vai Ministru kabinets, izdodot attiecīgās normas, ir ievērojis tam likumā noteiktā

pilnvarojuma robežas (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-33-03 13. punktu*).

Likumdevējs ar Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta pirmo daļu pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt aizturētā uztura, mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normas, bet pats jau iepriekš noteicis, kādai jābūt aizturētās personas gulvietai.

Kā norādīts jau iepriekš, mazgāšanās un personiskā higiēna nozīmē personas rūpes par sava ķermeņa tīrību. Atbilstoši Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 2. panta otrajai daļai īslaicīgās aizturēšanas vietā ir jābūt iekārtotai citstarp mazgāšanās telpai. Savukārt no mazgāšanās nav nošķirama ķermeņa nožāvēšana vai noslaucīšana pirms atgriešanās sociālajā vidē. Līdz ar to Ministru kabineta norāde, ka dvielis nav uzskatāms par personīgās higiēnas piederumu, ir tieša pretrunā ar šā priekšmeta būtību.

Tāpat arī Ministru kabineta arguments, ka Apcietinājumā turēšanas kārtības likumā dvielis ir minēts līdzās individuālai gultas vietai un gultas piederumiem, tam attiecīgi nozīmējot, ka dvielis ir gultas veļas sastāvdaļa, un neļaujot to ietvert apstrīdētajā noteikumu normā, nav pamatots. Jēdzienu uzskaitījums blakus nenozīmē, ka tos visus apvienotu viens virsjēdziens.

Līdz ar to likumdevējs, pilnvarojot Ministru kabinetu noteikt mazgāšanas un higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normas, nebija liedzis Ministru kabinetam tajās ietvert arī dvieli; tieši pretēji – šāda rīcība atbilstu pilnvarojuma būtībai.

Turklāt ir būtiski pilnvarojuma mērķi netraktēt pārāk šauri. Proti, izpildvarai, interpretējot pilnvarojošo likuma normu, ir jāievēro paša likuma būtība un mērķis, kuru aizsardzībai likums ir pieņemts, kā arī no tiesību sistēmas izrietošas prasības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 13.3. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. un 23. punktu*).

Izskatāmajā situācijā likumdevēja pilnvarojums ir tieši saistīts ar mērķi noteikt aizturētajai personai tādus apstākļus, kas atbilst cilvēka cieņas principam un nepārkāpj no Satversmes 95. panta otrā teikuma izrietošo cietsirdīgas un cilvēka cieņu pazemojošas izturēšanās aizliegumu. Šāds secinājums izriet arī no tiesību sistēmas, kuras pamatā ir visu valsts varas atzaru pienākums savā darbībā ievērot cilvēktiesības un citus vispārējos tiesību principus. Līdz ar to Ministru kabinetam bija praktiski un aktīvi jāizvērtē tas, cik ilgi personas tiek turētas īslaicīgās aizturēšanas vietās un kas tām nepieciešams, lai būtu nodrošināta šīs uzturēšanās atbilstība cilvēka cieņas principam.

Aizturētajām personām to higiēnai nepieciešamos līdzekļus nedrīkst piešķirt formāli, nenodrošinot to faktisko pielietojamību mērķa – cilvēka

cienīga eksistence – sasniegšanai un attiecīgi apejoties ar tos saņemošo personu kā ar objektu.

Nenosakot aizturētajai personai pilnvērtīgu mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājumu atbilstoši likumdevēja noteiktajam deleģējumam, Ministru kabinets ir pārkāpis cietsirdīgas un cilvēka cieņu pazemojošas izturēšanās aizliegumu.

Ministru kabinetam atbilstoši tam piešķirtajam pilnvarojumam kopsakarā ar pienākumu ievērot cilvēka cieņu bija jānoteic, ka personām īslaicīgās aizturēšanas vietā piešķirams dvielis. Noteikumu Nr. 38 4. pielikums, ciktāl tas neparedz dvieļa izsniegšanu, pārkāpj cietsirdīgas un pazemojošas izturēšanās aizliegumu un attiecīgi neatbilst Satversmes 95. panta otrajam teikumam.

14. Ikvienai institūcijai, kas izdod normatīvos aktus, ir pienākums periodiski pārskatīt tās noteikto tiesisko regulējumu, lai izvērtētu tā nepieciešamību atbilstoši faktisko un tiesisko apstākļu izmaiņām, kuras tiesību normas pieņemšanas brīdī var būt grūti vai pat neiespējami prognozēt. Tādējādi tiek nodrošināta tiesiskā regulējuma atbilstība faktiski pastāvošajām sabiedrības vajadzībām (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 31.2. punktu*).

Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta ceturtā daļa kopš likuma spēkā stāšanās 2005. gada 21. oktobrī līdz 2022. gada 17. februārim nebija tikusi pārskatīta. Proti, norma, kas noteic, ka aizturētajiem nodrošināma tikai atsevišķa gulvieta, matracis un sega, bijusi spēkā gandrīz 17 gadus. Savukārt Noteikumi Nr. 38 kopš 2006. gada 25. janvāra ir grozīti vienu reizi, 2012. gada 6. novembrī, ar šiem grozījumiem nosakot speciālā uztura normas īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietotajām personām, kas tām nodrošināmas, ja konvojēšanas laikā no īslaicīgās aizturēšanas vietas uz tiesu vai procesuālo darbību veikšanai nav iespējams nodrošināt ēdienreizi īslaicīgās aizturēšanas vietā. Proti, arī šie noteikumi attiecībā uz īslaicīgās aizturēšanas vietā esošo personu stāvokli pēc būtības nav tikuši pārskatīti ļoti ilgi.

Šajā laikposmā ir turpinājusies gan sabiedrības attīstība, pieaugot izpratnei par cilvēka cieņu, gan arī valsts finanšu resursu pieaugums. Tāpat šajā laikposmā ir publicēti gan Spīdzināšanas novēršanas komitejas, gan tiesībsarga ziņojumi par situāciju īslaicīgās aizturēšanas vietās. Līdz ar to tiesību normu pieņemējiem ir bijis pamats pārskatīt apstrīdētā regulējuma atbilstību faktiskajai situācijai, lai novērstu cilvēka cieņai neatbilstošu izturēšanos.

Pilnvarojums izpildvarai pieņemt noteiktas tiesību normas parasti tiek paredzēts citstarp tieši tādēļ, ka Ministru kabinets var ātrāk reaģēt uz noteiktiem apstākļiem un pielāgot tiem izdotās tiesību normas (*sal.*

sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 14. punktu*; sk. arī: Uhle A. In: Kluth W., Krings G. (Hrsg.) *Gesetzgebung. Rechtsetzung durch Parlamente und Verwaltungen sowie ihre gerichtliche Kontrolle*. Heidelberg: Müller, 2014, S. 592). Tas nozīmē, ka Ministru kabinetam bija iespēja ātrāk reaģēt uz apstrīdētās noteikumu normas grozīšanas nepieciešamību. Tāpat pilnvarojuma esence nereti izriet no Ministru kabineta piesaistes nozarei, kas nozīmē arī specifiskas zināšanas par personu vajadzībām (*ibid.*).

Savukārt parlamentārā paškontrole ir daļa no parlamenta novērošanas un korekcijas pienākuma, kas izriet no parlamenta pienākuma nodrošināt, ka tā pieņemtās tiesību normas ne tikai sākotnēji ir bijušas, bet arī paliek atbilstošas konstitūcijai (sk.: Höfling W., Engels A. In: Kluth W., Krings G. (Hrsg.) *Gesetzgebung. Rechtsetzung durch Parlamente und Verwaltungen sowie ihre gerichtliche Kontrolle*. Heidelberg: Müller, 2014, S. 857, 864). Šādas paškontroles norise ir balstīta gan parlamenta pašiniciatīvā, gan arī citu personu, piemēram, ziņotāju, rīcībā (*ibid.*, S. 853). Kā jau vairākkārt uzsvērts šajā spriedumā, uz īslaicīgās aizturēšanas vietās turēto personu cilvēka cieņai neatbilstošo stāvokli ir norādīts vairākos avotos un vairāku gadu garumā.

Tāpat arī likumdevējam ar parlamentārās kontroles starpniecību vai citiem tā rīcībā esošajiem tiesiskajiem līdzekļiem ir jāgādā, lai pilnvarojums tiktu izpildīts atbilstoši Satversmei (sk. *Satversmes tiesas 2011. gada 11. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-40-03 10.3. punktu* un *2018. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-06-0103 18.3. punktu*). Izskatāmās lietas apstākļos, kad ilgstoši līdzās likumdevēja pieņemtajai tiesību normai par aizturētajām personām nodrošināmajiem mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļiem pastāvējušas Ministru kabineta pieņemtas normas, kas ir pretrunā ar likumdevēja noteikto mērķi, likumdevējam pašam bija pienākums gādāt par to, lai šī juridiskā pretruna tiktu konstatēta un nekavējoties novērsta (sk. *Satversmes tiesas 2018. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-06-0103 18.3. punktu*). Tomēr no lietas materiāliem nav secināms, ka likumdevējs būtu šo pretrunu konstatējis un centies novērst.

Papildus tam Satversmes tiesa vērš uzmanību uz tiesībsarga ziņojumos ietvertu norādi, ka no cilvēka pamattiesību viedokļa laikposmam, kuru persona pavada īslaicīgās aizturēšanas vietā, vajadzētu būt minimālam un arī attiecībā uz apcietinātajām un notiesātajām personām, kas īslaicīgās aizturēšanas vietās ir ievietotas procesuālo darbību veikšanai, šo laikposmu vajadzētu ierobežot līdz septiņām darba dienām (sk., piemēram, *tiesībsarga 2019. gada 28. marta ziņojuma par vizīti Jūrmalas iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā 5. lpp.*, *2019. gada 3. maija ziņojuma par vizīti Valmieras iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas*

vietā 7. lpp., 2019. gada 23. maija ziņojuma par vizīti Saldus iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā 6. lpp. u. c.). Uz šo aspektu būtisku uzmanību vēršusi arī Spīdzināšanas novēršanas komiteja (sk. *Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2017. gada 29. jūnija ziņojuma Latvijas valdībai par 2016. gada 12.–22. aprīļa vizīti 13. punktu. Pieejams: <https://www.coe.int/en/web/cpt/states>*). Nodrošinot to, ka personas īslaicīgās aizturēšanas vietās tiek turētas maksimāli īsu laiku, tiktu mazināts arī tām no šo vietu specifikas izrietošais cilvēka cieņas aizskārums risks.

15. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas, ja tiesa nav noteikusi citādi.

Satversmes 95. panta otrais teikums ietver absolūtu aizliegumu pret personu izturēties cietsirdīgi un pazemojoši. Līdz ar to spriedumam nosakāms tūlītējs spēks, liedzot šādas izturēšanās turpināšanos.

Ar 2022. gada 17. februāra likumu "Grozījumi Aizturēto personu turēšanas kārtības likumā" Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta ceturtā daļa tika papildināta ar 3. un 4. punktu šādā redakcijā:

"3) segu un spilvenu, ja aizturēšanas laiks ietver naktsmieri;

4) dvieļi, ja aizturētajam nav sava dvieļa un tas nepieciešams lietošanai."

Atbilstoši minētā likuma 4. pantam, ar ko pieņemts Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma pārejas noteikumu 5. punkts, šie grozījumi stājas spēkā 2023. gada 1. janvārī.

Līdz ar to likumdevējs ir nodrošinājis, ka no 2023. gada 1. janvāra katrā īslaicīgās aizturēšanas vietā personai tiks piešķirts spilvens un dvieļis. Tomēr līdz šim datumam aizturēto personu tiesību ievērošana ir jānodrošina atbilstoši šim spriedumam un tajā minētajām rīcības iespējām, kā arī izvērtējot to, cik ilgi personas uzturas īslaicīgās aizturēšanas vietās, un citas iespējas nodrošināt cilvēka cieņai atbilstošu attieksmi pret šīm personām.

Savukārt, vērtējot šā sprieduma ietekmi uz Administratīvās rajona tiesas tiesvedībā esošo lietu Nr. A420156120, jāsecina: lai šā sprieduma rezultāts ietekmētu tiesisko situāciju, kādā ir persona, kuras tiesību aizsardzībai iesniegts pieteikums administratīvajā lietā, apstrīdēto regulējumu nepieciešams atzīt par spēkā neesošu no personas pamattiesību aizskārums rašanās brīža, proti, no brīža, kad apstrīdētais regulējums tika piemērots šai personai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-07-01 24.2. punktu*). Turklāt nevar izslēgt iespējamību, ka vēl kāda persona ir uzsākusi savu ar apstrīdēto regulējumu aizskarto pamattiesību aizsardzību. Lai aizsargātu

to personu pamattiesības, kuras ir uzsākušas savu tiesību aizsardzību, nepieciešams noteikt, ka apstrīdētais regulējums, ciktāl tas neparedz spilvena un divēja izsniegšanu, attiecībā uz šīm personām zaudē spēku no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta ceturtās daļas 2. punktu, ciktāl tas neparedz aizturētajām personām piešķirt spilvenu, un Ministru kabineta 2006. gada 10. janvāra noteikumu Nr. 38 "Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietoto personu uztura, mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normām" 4. pielikumu, ciktāl tas neparedz aizturētajām personām piešķirt divieli, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 95. panta otrajam teikumam.**

2. Attiecībā uz personām, kuras uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta ceturtās daļas 2. punktu, ciktāl tas neparedz aizturētajām personām piešķirt spilvenu, un Ministru kabineta 2006. gada 10. janvāra noteikumu Nr. 38 "Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietoto personu uztura, mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normām" 4. pielikumu, ciktāl tas neparedz aizturētajām personām piešķirt divieli, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 95. panta otrajam teikumam un spēkā neesošu no personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 15. decembrī

lietā Nr. 2021-41-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc personas H konstitucionālās sūdzības,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 15. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Augstākā padome 1992. gada 15. decembrī pieņēma likumu "Par tiesu varu", kas stājās spēkā 1993. gada 1. janvārī. Šā likuma sākotnējā redakcijā 55. panta 3. punkts noteica, ka par tiesneša kandidātu nevar būt personas, kuras sauktas pie kriminālatbildības, bet krimināllieta pret kurām izbeigta uz nereabilitējoša pamata.

Ar 2018. gada 18. janvāra likumu "Grozījumi likumā "Par tiesu varu"", kas stājās spēkā 2018. gada 12. februārī, likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punkts tika izteikts jaunā redakcijā. Šobrīd spēkā esošajā redakcijā likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) noteic, ka par tiesneša amata kandidātu nevar būt personas, pret kurām kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata.

2. **Pieteikuma iesniedzējs – persona H** (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma aizskar viņa pamattiesības, kas ietvertas Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101. panta pirmajā daļā un 106. panta pirmajā teikumā.

Pieteikuma iesniedzēja spēju, zināšanu un prasmju kopums pilnībā atbilstot vispārīgajām prasībām, kādas likumdevējs izvirzījis tiesnesim, lai tas varētu sekmīgi veikt savus amata pienākumus. Turklāt Pieteikuma iesniedzēja kvalifikācija, profesionālā pieredze un vecums atbilstot tiesneša pienākumu veikšanai ikviena līmeņa vispārējās jurisdikcijas tiesā, tostarp Augstākajā tiesā.

Tomēr Pieteikuma iesniedzējs 2001. gadā ticis saukts pie kriminālatbildības par pārkāpumu, kas atbilstoši tā izdarīšanas laikā spēkā bijušajām tiesību normām bijis uzskatāms par kriminālpārkāpumu, kas izdarīts aiz neuzmanības. Pēc izlīguma ar cietušo tiesa esot nolēmusi apmierināt Pieteikuma iesniedzēja lūgumu un atbrīvot viņu no kriminālatbildības, kā arī izbeigt kriminālprocesu. Ņemot vērā to, ka personas atbrīvošana no kriminālatbildības ir personu nereabilitējošs apstāklis, Pieteikuma iesniedzējs esot uzskatāms par vainīgu pirms vairāk nekā 20 gadiem aiz neuzmanības pieļauta kriminālpārkāpuma izdarīšanā. Tāpēc uz viņu attiecoties ierobežojums, kas ietverts apstrīdētajā normā. Apstrīdētā norma, kuras saturs pēc būtības nav mainījies kopš 1992. gada, liedzot par tiesnesi kļūt personai, kura atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, neatkarīgi no vainas formas, ar Krimināllikumu aizsargātajām interesēm un izdarītā nodarījuma kaitīguma pakāpes, kā arī neatkarīgi no laika perioda, kāds pagājis kopš kriminālprocesa izbeigšanas uz jebkāda nereabilitējoša pamata.

Pieteikuma iesniedzējs neapšaubā to, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, kā arī to, ka tam ir leģitīmi mērķi – demokrātiskas tiesiskas valsts aizsardzība, kā arī citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Vērtējot to, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka šāds ierobežojums nenoliedzami novērš risku, ka tiesnešu saimei pievienosies tāda persona, kuras vērtību sistēma vai attieksme pret tiesībām varētu atstāt negatīvu ietekmi uz izskatāmajām lietām. Turklāt minētais ierobežojums novēršot arī to, ka tiesneša vainas konstatēšana kādā noziedzīgā nodarījumā varētu mest ēnu uz tiesnešu sastāvu un ietekmēt visas tiesu varas novērtējumu sabiedrībā. Tomēr leģitīmā mērķa sasniegšana esot nosacīta, proti, tas tiekot sasniegts tikai daļēji, jo apstrīdētā norma izslēdzot iespēju kandidēt uz tiesneša amatu arī augsti kvalificētam juristam ar augsti attīstītām profesionālajām spējām un morāli tikumisko apziņu, kurš neapdraud apstrīdētās normas mērķu sasniegšanu.

Tāpat pamattiesību ierobežojumam vajagot būt nepieciešamam. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka ziņas, kas liecina par personas reputāciju, var būt mainīgas. Persona arī pēc tam, kad ir konstatēta tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, varot turpināt savu morāli tikumisko īpašību izkopšanu un ar savu rīcību gūt pozitīvu novērtējumu sabiedrībā. Līdz ar to mērķa – aizsargāt tiesas un tiesnešu autoritāti un veicināt cilvēku uzticēšanos tiesām – sasniegšanai neesot nepieciešams izslēgt ikvienu jebkad par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā atzītu personu no tiesneša amata kandidātu loka. Turklāt esot jānošķir situācija, kad

noziedzīgu nodarījumu izdarījis tiesnesis, no situācijas, kad to izdarījis tikai nākotnē iespējamais tiesneša amata kandidāts, jo fakts, ka ir konstatēta tiesneša vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tiešā veidā apdraudot citu personu tiesības uz taisnīgu tiesu, sabiedrības uzticēšanos tiesām, bet potenciāla tiesneša amata kandidāta gadījumā apstrīdētā norma tikai novēršot varbūtējus, iespējams, dažos gadījumos pat iluzorus riskus.

Apstrīdētā norma, liedzot kandidēt uz tiesneša amatu absolūti ikvienai personai, kura atzīta par vainīgu jebkāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, nenasniedzot lēgātīmo mērķi aizsargāt citu cilvēku tiesības, jo persona, kas reiz noziedzīgu nodarījumu pastrādājusi aiz neuzmanības, varbūt nemaz neesot tendēta uz likuma pārkāpšanu un neesot pamata uzskatīt, ka tā pārkāps likumu tad, ja pildīs tiesneša amata pienākumus. Līdzīgi esot izvērtējama arī nepieciešamība no tiesneša amata kandidātu loka izslēgt personas, kuras atzītas par vainīgām salikta sastāva noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, jo šādos gadījumos psihiskā attieksme pret nodarījuma sekām esot izpaudusies neuzmanības formā. Tāpat netiekot ņemts vērā tas, ka persona, kura izdarījusi kriminālpārkāpumu, sabiedrībā tiek vērtēta pavisam citādi nekā persona, kura izdarījusi noziegumu. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums esot pārlieku plašs.

Turklāt pastāvot citi līdzekļi, ar kuriem varētu tikt sasniegti ierobežojuma lēgātīmie mērķi. Pirmkārt, ierobežojumu, kas liedz ieņemt tiesneša amatu, varētu attiecināt tikai uz tišiem vienkāršiem noziedzīgiem nodarījumiem. Otrkārt, ņemot vērā to, ka Krimināllikumā noteiktais sodāmības laiks ir pietiekami ilgs, lai persona spētu mainīt savu uzvedību un līdz ar to uzlabot savu reputāciju sabiedrībā, liegums personai kandidēt uz tiesneša amatu būtu jāsaista ar šo laika posmu. Treškārt, likumā "Par tiesu varu" jau esot iekļauta tiesnesim izvirzāmā obligātā prasība pēc nevainojamas reputācijas. To, vai tiesneša amata kandidāts, kurš reiz izdarījis noziedzīgu nodarījumu, ir persona, kas bauda sabiedrības cieņu un uzticību, vislabāk varētu izvērtēt individuāli. Tad varētu pienācīgi izvērtēt, cik ilgs laiks pagājis kopš noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, kā arī noziedzīgā nodarījuma veidu, raksturu, personas attieksmi pret šo nodarījumu un rīcību laikā pēc tā izdarīšanas.

Visbeidzot, labums, ko sabiedrība iegūst no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma, neesot lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu. Apstrīdētā norma norādot uz maldīgu un ar demokrātiskas tiesiskas valsts vērtībām nesavienojamu ideju, ka persona pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas līdz pat mūža galam apstājas savā attīstībā kā cilvēks, kā personība. Sabiedrības interesēs esot tas, ka par tiesnešiem kļūst kvalificēti un kompetenti juristi, kuri, izpildot amata pienākumus, nodrošinās personas tiesību uz taisnīgu tiesu ievērošanu. Tā kā kriminālprocesa izbeigšana uz nereabilitējoša pamata, it

īpaši agrā jaunībā, neesot un nevarot būt absolūts personas kā iespējamā tiesneša profesionālās kapacitātes un morālās stājas rādītājs, apstrīdētā norma ierobežojot visas sabiedrības tiesības uz objektīvu, neatkarīgu tiesu, kurā amata pienākumus veic profesionāli un godprātīgi tiesneši.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Tiesneša amats esot uzskatāms par piederīgu valsts dienestam Satversmes 101. panta izpratnē. Tāpat arī Satversmes 106. pants aptverot nodarbinātību valsts dienestā, tostarp tiesneša amatā. Tomēr, ņemot vērā to, ka valstij jānosaka augsti profesionālie standarti attiecībā uz personām, kas pilda dienestu tiesībaizsardzības institūcijās, likumdevējs esot tiesīgs noteikt personām, kuras vēlas kandidēt uz tiesneša amatu, ar attiecīgo jomu saistītus ierobežojumus un prasības.

Lietā neesot strīda par to, ka no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums kalpojot vairākiem legītīmiem mērķiem – aizsargāt citu cilvēku tiesības, demokrātisku valsts iekārtu un sabiedrības drošību. Proti, šajā normā ietvertā prasība esot vērsta uz to, lai mazinātu riskus attiecībā uz tiesu varas autoritāti, kuras aizsardzība tieši demokrātiskā un tiesiskā valstī esot sevišķi būtiska. Ja tiesneša amatu varētu ieņemt persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, bet pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, tad, pēc Saeimas ieskata, tiktu mazināta sabiedrības uzticēšanās gan tiesnešiem, gan pašai valstij un demokrātiskai tiesiskai valsts iekārtai. Savukārt tiesu varas autoritātes trūkums un sabiedrības neuzticēšanās valstij un tās amatpersonām novedot gan pie sabiedrības drošības, gan citu personu tiesību apdraudējuma. Turklāt tiesneša amats jebkurā demokrātiskā valstī esot augstākās atbildības simbols, bet tiesnesis, kurš pārkāpis kriminālatbildību regulējošus normatīvos aktus, nevarot sekmēt likumpaklausīgu attieksmi sabiedrībā un harmonisku tādas sabiedrības funkcionēšanu, kurā ikviens sabiedrības loceklis apzinās un ciena citu personu, sabiedrības un valsts intereses.

Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai. Kriminālprocesa izbeigšana uz nereabilitējoša pamata nemainot faktu, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana nekādā ziņā neveicinot uzticēšanos tiesnesim un citstarp graujot arī tiesas autoritāti, kas esot būtisks tiesu varas funkcionēšanas un tādējādi arī citu personu tiesību un sabiedrības drošības nodrošināšanas priekšnoteikums. Saeima neapšaubā Pieteikuma iesniedzēja norādīto, ka apstrīdētā norma potenciāli var liegt iespēju personai ar profesionālu

pieredzi un padziļinātām zināšanām tiesību jautājumos kandidēt uz tiesneša amatu. Taču tiesneša amata kandidātam esot jāapliecina ne tikai tas, ka viņš pārzina valstī spēkā esošo tiesisko regulējumu, bet arī tas, ka viņš to ievēro un var ar savu piemēru rādīt priekšzīmi sabiedrībai.

Pēc Saeimas ieskata, ar Pieteikuma iesniedzēja norādītajiem alternatīvajiem līdzekļiem legīmos mērķus nevar sasniegt tādā pašā kvalitātē kā ar apstrīdēto normu. Pat pietiekami pamatotas aizdomas par izdarītu noziedzīgu nodarījumu varot mazināt sabiedrības uzticēšanos un diskreditēt pašu amatpersonu un visu tiesu varu. Likumdevējs, ietverot minēto prasību apstrīdētajā normā, esot ņēmis vērā tiesas īpašo lomu civiltiesību aizsardzībā, sabiedrības drošības un demokrātiskas valsts iekārtas nodrošināšanā. Tādējādi nedz kandidēšanas aizlieguma sasaiste tikai ar konkrētiem noziedzīgiem nodarījumiem vai konkrētu laiku periodu, nedz arī personas individuāls izvērtējums nerasniegtu legīmos mērķus līdzvērtīgā kvalitātē, jo par to sasniegšanu liecinot arī vispārēja personu un sabiedrības uzticēšanās tiesnešiem kā likumpaklausīgiem valsts varas pārstāvjiem. Pēc Saeimas ieskata, ar individuāla izvērtējuma palīdzību nevarētu padarīt par nebijušu tiesneša amatam neatbilstošu uzvedību un līdz ar to nevarētu nodrošināt legīmo mērķu sasniegšanu tādā pašā kvalitātē.

Vērtējot apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma atbilstību tā legīmajiem mērķiem, vajagot ņemt vērā, ka pēdējie statistikas dati liecinot: lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju nepauž uzticēšanos tiesu varai, tāpēc likumdevējam esot jātiecas uz to, lai personu uzticēšanās valstij un tiesībām pieaugtu. Sabiedrības interesēs esot tādu likumu pieņemšana, kuri veicina tās uzticēšanos tiesai un līdz ar to demokrātiskai valsts iekārtai. Tiesa esot taisnīguma paraugs, tādēļ tai esot pienākums sūtīt spēcīgu signālu, ka tiesas augsto standartu dēļ sabiedrība tai var uzticēties un tiesa nepieļaus nekādu valsts varas ļaunprātīgu izmantošanu vai jebkuru citu likuma pārkāpumu. Šāda signāla sūtīšana esot arī ikviena tiesneša pienākums. Tādējādi Saeima uzskata, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšana nav savienojama ar tiesneša amatu un lomu demokrātiskā sabiedrībā.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. un 106. pantam.

Tieslietu ministrija norāda, ka pilnībā pievienojas Saeimas atbildes rakstā ietvertajiem argumentiem un secinājumiem.

Tiesneša amats uzliekot personai pienākumu īstenot vienu no valsts varas funkcijām – tiesas spriešanas funkciju, kas esot nesaraunami saistīta ar ļoti lielu atbildību un pienākumu sabiedrības priekšā. Tiesnesim esot jābauda sabiedrības uzticēšanās, un likumdevēja pienākums esot veicināt sabiedrības uzticēšanos valsts amatpersonu darbībai, jo šāda uzticēšanās ir cieši saistīta ar sabiedrības uzticēšanos valstij un demokrātiskai tiesiskai

valsts iekārtai. Sabiedrība gaidot no tiesneša tādu uzvedību, kas atbilstu daudz augstākiem ētikas standartiem nekā citu sabiedrības locekļu uzvedība. Proti, tiesnešiem izvirzītajiem standartiem esot jābūt tādiem, lai nodrošinātu, ka par tiesnesi var kļūt tikai cilvēks, kura personība nekādā veidā nerada šaubas par to, vai tiesnesis ar atbildību un cieņu izturēsies pret viņam uzticēto valsts varu, un minētais ietverot arī neapšaubāmu likumpaklausību. Turklāt tiesnesim esot ne tikai faktiski jābūt godīgam, bet arī viņa darbībai un uzvedībai vajagot būt tādai, lai saprātīgam vērotājam no malas nerastos ne mazākās šaubas par tiesneša godīgumu. Ja tiesnesis pārkāpj tiesību normas, tad viņš diskreditējot tiesneša amatu, provocējot necieņu pret tiesībām un graujot sabiedrības uzticēšanos tiesu varai.

Tiesneša personība un līdz ar to arī rīcība attiecīgā amata izpildē esot tā, kas materializējot tiesu varas pamatvērtības – taisnīgumu, tiesiskumu un neatkarību. Ja tiesneša amata kandidāta biogrāfijā ir šīm vērtībām pretēji fakti, tad rodoties pamatotas šaubas par to, vai konkrētā persona spēs īstenot tiesu varu un personificēt minētās vērtības. Ja par tiesnesi varētu kļūt persona, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas vai kura atbrīvota no kriminālatbildības uz nereabilitējoša pamata, tad, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, netiktu sekmēta likumpaklausīga attieksme sabiedrībā. Apstrīdētā norma garantējot to, ka par tiesiskumu valsts vārdā rūpējas personas, kuras pašas nav veikušas tādas darbības, kas sabiedrībā nav pieņemamas un ir noteiktas par kriminālsodāmām. Turklāt esot jāņem vērā tas, ka Latvijā sabiedrības uzticēšanās tiesām ir salīdzinoši zema – pilnībā vai drīzāk tām uzticoties tikai 39 procenti sabiedrības. Tiesneša amata kandidātam izvirzīto prasību pazemināšana necelšot tiesu varas reputāciju un neveicināšot uzticēšanos tiesu sistēmai kopumā.

Ar Pieteikuma iesniedzēja norādītajiem personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem legītimais mērķis nevarot tikt sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē.

Atsevišķu personu tiesību ierobežojums esot samērīgs ar visas sabiedrības ieinteresētību objektīvā, neitrālā, augstiem morāles un ētikas standartiem atbilstošā tiesu varā. Pazeminot likumā "Par tiesu varu" noteiktos tiesneša amata ieņemšanas priekšnosacījumus, neesot iespējams uzlabot jauno tiesnešu profesionālo kvalitāti, jo profesionālais standarts, kuram jāatbilst ikvienam tiesnesim, esot noteikts un vienots.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Tiesībsargs norāda, ka amata ierobežojumi personām, kuras pilda valstij nozīmīgas funkcijas, tostarp tieņešiem, var būt stingrāki nekā citās jomās strādājošām personām.

Izskatāmajā lietā pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu. Tam esot lēģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību, sabiedrības drošības un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Proti, tiesnesis esot taisnīguma atspulgs, kas reprezentējot to, cik tiesiska un taisnīga ir valsts. Tiesneša amats esot augstākais amats, ko iespējams ieņemt tieslietu nozarē, tāpēc arī prasībām, kas personai jāizpilda, lai kļūtu par tiesnesi, vajagot būt visstingrākajām. Tādas personas atrašanās tiesneša amatā, kura agrāk atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, pēc tiesībsarga ieskata, nepārprotami atstātu sekas uz sabiedrības uzticēšanos tiesu varai un valstij, kā arī mazinātu katra atsevišķa tiesneša autoritāti un godprātību lietu izskatīšanā.

Lai gan varot diskutēt par to, vai visos Kriminālprocesa likumā minētajos gadījumos lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu būtu klasificējams kā nereabilitējošs apstāklis, šim aspektam neesot izšķirošas nozīmes izskatāmajā lietā. Jebkurā gadījumā apstrīdētās normas piemērošana nodrošinot to, ka par tiesneša amata kandidātu nevar būt persona, kura atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, un tādējādi šāds absolūts aizliegums esot piemērots līdzeklis pamattiesību ierobežojuma lēģitīmo mērķu sasniegšanai.

Pamattiesību ierobežojuma lēģitīmos mērķus līdzvērtīgā kvalitātē ar alternatīviem līdzekļiem neesot iespējams sasniegt. Pirmkārt, regulējums, kas personai pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas automātiski ļautu kandidēt uz tiesneša amatu, nebūtu pareizs, jo negarantētu personas īpašību atbilstību attiecīgajam amatam. Otrkārt, saliktu noziedzīgu nodarījumu izdalīšana neesot atbalstāma, jo, pēc jaunākajām atziņām tiesību doktrīnā, šādi nodarījumi tiekot pieskaitīti pie tiem, kas izdarīti ar nodomu jeb tiši. Treškārt, valstij esot jānodrošina tas, ka persona, kura ieņem amatu valsts dienestā, rīkojas tiesiski, ir lojāla valstij un jo īpaši tās pamatā esošajiem konstitucionālajiem principiem. Apzināšanās, ka par tiesnesi var kļūt persona, kas agrāk izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, nonivelētu tiesneša amata prestižu un nevainojamas reputācijas konceptu. Līdz ar to arī individuālais izvērtējums nevarot sasniegt lēģitīmos mērķus līdzvērtīgā kvalitātē.

Visbeidzot, tiesneša amatam esot izvirzītas visstingrākās prasības salīdzinājumā ar visiem citiem amatiem justīcijā. Ierobežojumi, kas attiecībā uz vienu profesiju vai amatu var būt pieļaujami, attiecībā uz citu varot būt nepieļaujami. Proti, esot jāņem vērā, ka nosacījumu vienādošana visā tiesību sistēmā, neapskatot katru individuālo gadījumu, nebūtu pieļaujama. Par tiesneša amata kandidātu varot būt tikai tāda persona,

kurai ikviens var uzticēties un uzticēt savu veselību, personisko brīvību, godu, cieņu un mantu. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot samērīgs.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu padome – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Tāpat tam esot leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība –, kas izskatāmās lietas ietvaros esot vienvērtīgi, savstarpēji saistīti un viens otru papildinoši. Proti, valsts varas dalīšanas ietvaros tiesnešiem esot uzticēta konstitucionālā funkcija – tiesiskuma nodrošināšana, spriežot tiesu. Tiesu kontrolei esot pakļautas visas nozīmīgākās cilvēka dzīves un darbības jomas. Tiesnešiem esot piešķirtas tiesības pieņemt galīgo nolēmumu par personas tiesībām un pienākumiem. Tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošana esot visu pārējo tiesību aizsardzības priekšnoteikums. Tāpēc sabiedrība prasot burtiski nevainojamu uzvedību no jebkura, kas īsteno tiesas spriešanas funkciju, un prasības pret tiesnešiem esot augstākas nekā pret jebkuru citu sabiedrības locekli. Tiesnešiem vajagot būt par taisnīguma, objektivitātes un neatkarības piemēru un ar visu savu dzīvi apliecināt, ka viņi tādi ir un atbilst noteiktām no tiesneša statusa izrietošām tiesneša amatam izvirzītajām prasībām un noteiktajiem ierobežojumiem. Valstij esot ne tikai tiesības, bet arī pienākums noteikt pasākumus, kas veicina sabiedrības uzticēšanos tiesnešiem un tiesu varai kopumā, un tādējādi nodrošināt demokrātiskas tiesiskas valsts iekārtas aizsardzību.

Pēc Tieslietu padomes ieskata, likumdevēja izraudzītie līdzekļi sasniedz leģitīmos mērķus. Tiesneša loma sabiedrībā un valstī esot aplūkojuma tiesiskuma, varas dalīšanas un cilvēktiesību aizsardzības principu kontekstā. Līdz ar to tiesneša amata kandidātiem tiekot izvirzītas ļoti augstas prasības. Personas saukšana pie kriminālatbildības esot viens no demokrātiskas valsts iekārtas un cilvēka tiesību un brīvību aizsardzības mehānismiem. Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums esot vērsts uz to, lai tiesu sistēmā nenonāktu tāda persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, pat tad, ja kriminālprocess pret šo personu ir izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Šis augstais standarts, kas izvirzīts tiesneša amatam un izriet no tiesneša statusa, ļaujot sasniegt leģitīmos mērķus.

Tieslietu padome piekrīt Saeimas norādītajam, ka izskatāmās lietas ietvaros nepastāv saudzējošāki līdzekļi, tai skaitā arī individuālais izvērtējums, kas ļautu leģitīmos mērķus sasniegt tādā pašā kvalitātē. Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums kandidēt uz tiesneša amatu personai, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, pēc

būtības esot pielīdzināms aizliegumam kandidēt personai ar sodāmību, jo abi ierobežojumi esot vērsti uz to, lai par tiesnesi neklātu persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Būtiski esot atzīmēt arī to, ka likumā noteiktajos gadījumos kriminālsodāma esot arī noziedzīga nodarījuma izdarīšana aiz neuzmanības. Neuzmanība, kas nav noziedzīga, neesot sodāma. Tāpēc neesot pamata uzskatīt, ka nosodāma un sabiedrībai nepieņemama ir tikai tāda personas rīcība, kas izdarīta tiši, proti, ar nodomu.

Pieteikuma iesniedzējs varot īstenot savas tiesības piedalīties valsts dienestā jebkurā citā valsts amatā, izņemot tiesneša un prokurora amatus, kā arī varot izvēlēties darbu jebkurā citā juridiskajā profesijā, tostarp būt par advokātu. Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums būt par tiesneša amata kandidātu skarot tikai ļoti šauru tiesību pildīt valsts dienestu aspektu. Turpretim visas sabiedrības interesēs esot tiesiskuma stiprināšana, aizsargājot demokrātiju un ceļot sabiedrības uzticēšanos tiesu varai. Tiesas pieņemtie spriedumi ietekmējot ne tikai lietā iesaistītās personas, bet arī visu sabiedrību. Sabiedrības uzticēšanās tiesu varai esot visdārgākā šim varas atzaram piemītošā vērtība, un tā esot būtiska tiesu sistēmas pastāvēšanai un pienācīgai funkcionēšanai. Vairāk nekā puse sabiedrības neuzticoties tiesām. Tāpēc būtiska esot arī pašu tiesnešu un visas tiesu sistēmas iesaiste centienos stiprināt sabiedrības uzticēšanos tiesu varai. Tieslietu padome norāda: Latvijas sabiedrība šobrīd nav gatava akceptēt to, ka tiesu varētu spriest arī tāda persona, kura pēc būtības ir atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Tiesnešu biedrība – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Latvijas Tiesnešu biedrība pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam, ka apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir vairāki leģitīmie mērķi, kā arī tam, ka nepastāv citi līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Apstrīdētajā normā noteiktās tiesneša amata kandidātiem izvirzāmās prasības esot pamatotas, ņemot vērā tiesneša amata nozīmīgumu un to, ka tiesneši īsteno vienu no valsts varas funkcijām, proti, spriež tiesu.

Atbilstoši likumam "Par tiesu varu" tiesnesis izskata, vērtē un lemj par citu personu rīcību un tās atbilstību normatīvajam regulējumam. Tādas personas atrašanās tiesneša amatā, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, varot mazināt tiesas autoritāti sabiedrības acīs. Svarīgi esot ne vien konkrētā kriminālprocesa apstākļi, konkrētās personas īpašības un spēja laika gaitā pārvērtēt savu rīcību, bet arī tas, kādu iespaidu uz tiesas autoritāti atstātu fakts, ka tiesneša amatu var ieņemt persona, pret

kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Tiesu autoritāte un sabiedrības uzticēšanās tiesu varai esot tiesiskai valstij būtiska, jo veicinot sabiedrības pašlūgību uz tiesiskumu un tādā arī pašu valsti, bet šī pašlūgība savukārt veicinot tiesisku rīcību. Tiesas prestiža neatņemama sastāvdaļa esot katrs tiesnesis, un tāpēc katram tiesnesim esot nepieciešams augsts personības standarts un autoritāte.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrība – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrība uzsver: lietā nav strīda par to, ka ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Šā ierobežojuma lēģitīmais mērķis esot arī tiesu varas reputācijas aizsardzība, kas atbilst pārējiem lēģitīmajiem mērķiem – citu cilvēku tiesību, demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzībai. Proti, apstrīdētās normas mērķis esot garantēt sabiedrības uzticēšanos tiesu sistēmai un cieņu pret to. Tādējādi tiekot veicināta tiesas spēja efektīvi darboties sabiedrības interesēs.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot piemērots lēģitīmo mērķu sasniegšanai, jo ar tā palīdzību tiekot sargāta tiesu sistēmas reputācija un uzticamība sabiedrības acīs.

Ierobežojuma mērķis esot ne tikai tas, lai tiesneša amatā nenonāktu persona, kura varētu atkārtoti izdarīt noziedzīgu nodarījumu. Ja tas būtu vienīgais ierobežojuma mērķis, tad Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrība varētu piekrist Pieteikuma iesniedzējam, ka pastāv citi tikpat efektīvi līdzekļi, ar kuriem šo mērķi varētu sasniegt. Tomēr ierobežojuma galvenais mērķis esot veicināt sabiedrības uzticēšanos tiesu varai un neapdraudēt tiesu varas lēģitimitāti. Krimināllietās tiesnesis, piespriežot sodu, valsts vārdā paužot nosodījumu personas rīcībai. Tāpat arī tiesnesim, izskatot civillietas un administratīvās lietas, vajagot dot tiesisku vērtējumu citu personu rīcībai. Tādējādi esot jāņem vērā arī sabiedrības priekšstati par to, kādai personai ir morālas tiesības paust nosodījumu un vērtējumu par citas personas rīcību. Proti, sabiedrība pašlūgoties uz to, ka tiesneša gadījumā nevainojamas reputācijas standarts ir krietni augstāks nekā vidusmēra cilvēka gadījumā un pat daudzu citu sabiedrībai nozīmīgu un sabiedrībā augsti vērtētu profesiju pārstāvju gadījumos. Tādējādi informācija, ka par tiesnesi strādā persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, lai vai kāds būtu šā nodarījuma raksturs, personas vainas forma vai citi personu raksturojošie dati, varot graut tiesu sistēmas reputāciju sabiedrības acīs. Tādā jebkuri citi līdzekļi neesot uzskatāmi par tikpat efektīviem kā apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais ierobežojums.

Esot svarīgi tas, ka šāda satura ierobežojums attiecas tikai uz vienu skaitliski nelielu amatpersonu grupu – tiesnešiem un prokuroriem. Tas neliedzot personai, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, ieņemt citus amatus valsts dienestā un juridiskajā profesijā. Tādējādi ierobežojums esot šaurs un tā attiecināmību tieši uz tiesneša amata kandidātiem attaisnojot tiesneša īpašais statuss sabiedrībā un tiesību aizsardzības sistēmā.

Kopumā liegums personai, kura izdarījusi vissmagāk vērtējamo likumpārkāpumu – noziedzīgu nodarījumu –, ieņemt visaugstāko tiesību aizsardzības sistēmas amatu esot vērtējams kā atbilstošs līdzeklis legatīvā mērķa sasniegšanai.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras lektore Mg. iur. Evija Vīnkalna – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Personu atzīt par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā varot ne tikai tiesa vai prokurors, sodot personu, bet arī procesa virzītājs, nesodot personu un izbeidzot kriminālprocesu uz nereabilitējoša pamata. Būtībā ar personas nereabilitēšanu esot saprotama tās atzīšana par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Apstrīdētā norma ietverot absolūtu aizliegumu. Proti, tā paredzot attiecīgā ierobežojuma attiecināšanu uz visām pie noteiktas grupas piederošām personām, nepieļaujot izņēmumus, un šādu ierobežojumu nosakot uz mūžu.

Ņemot vērā tiesneša kā tiesu varas pārstāvja uzdevumu pildīt būtiskas valsts funkcijas sabiedrības drošības jomā un katra tiesneša darbības nozīmi tādā aspektā kā sabiedrības uzticēšanās tiesu varai, esot atzīstams, ka noteiktajam ierobežojumam ir legatīms mērķis, kas aptver ne tikai citu cilvēku tiesību, sabiedrības drošības un labklājības, bet arī demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību.

Diferencētas pieejas un individuāla izvērtējuma noteikšana neesot pieļaujama. Tāpat neesot pamata sašaurināt ierobežojuma tvērumu, piemēram, to attiecinot tikai uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti aiz neuzmanības.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektors un Krimināltiesisko zinātņu katedras vadītājs Mg. iur. Gunārs Kūtris – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Likuma "Par tiesu varu" 55. pants nosakot personas, kuras nevar būt par tiesneša amata kandidātiem, un šā panta pirmie četri punkti personu saistot ar vainojamību noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Gandrīz to pašu

minētais pants esot paredzējis arī tā sākotnējā redakcijā 1993. gadā. Tomēr šā panta 3. punkts mūsdienās esot kļuvis plašāks, jo 2005. gada Kriminālprocesa likums salīdzinājumā ar iepriekš spēkā bijušo Latvijas Kriminālprocesa kodeksu esot piešķīris tiesības izbeigt kriminālprocesu arī izmeklētājam, ne tikai prokuroram. Agrāk šī tiesību norma esot attiekusies tikai uz tādām personām, kuras prokurors saucis pie kriminālatbildības un krimināllieta pret kurām tikai pēc tam tika izbeigta uz nereabilitējoša pamata.

Arī starpkaru periodā ierobežojumi, kas personai liedza kļūt par tiesnesi, esot bijuši šaurāki – tie neesot attiecināti uz gadījumiem, kad persona tikusi saukta pie kriminālatbildības vai notiesāta par pārkāpumu, proti, ierobežojumi esot bijuši attiecināmi uz personu, pret kuru tikusi uzsākta kriminālvajāšana par noziegumu vai smagu noziegumu. Turklāt ierobežojums esot bijis spēkā tikai tad, ja kriminālprocess ir izbeigts, pamatojoties uz noteiktiem nereabilitējošiem apstākļiem – noilgumu, izlīgumu, apžēlošanu vai amnestiju.

Lēmuma izbeigt kriminālprocesu uz nereabilitējoša pamata pieņemšanai pastāvēt papildu nosacījums, proti, esot nepieciešama personas piekrišana šādai procesa izbeigšanai kā garantija personas tiesībām uz lietas izskatīšanu tiesā. Persona varot nepiekrīst kriminālprocesa izbeigšanai un prasīt krimināllietas izskatīšanu tiesā, bet, ja tā piekritusi kriminālprocesa izbeigšanai, tas nozīmējot, ka persona ir atzinusi savu vainu izdarītajā nodarījumā. Vainas atzīšanai varot būt tiesiskas sekas, tostarp arī izskatāmajā lietā izvērtējamais ierobežojums, kas liedz ieņemt noteiktu amatu.

Izskatāmajā lietā neesot strīda par to, ka ierobežojums ir noteikts ar likumu un tam ir leģitīms mērķis – aizsargāt citu cilvēku tiesības, demokrātisku valsts iekārtu un sabiedrības drošību –, jo šis ierobežojums esot saistīts ar valsts un tiesu sistēmas prestižu un cilvēku uzticēšanos tiesai, kas varētu mazināties, ja tiesu spriestu persona, kura pati ir pārkāpusi Krimināllikumu. Likumdevēja izraudzītais līdzeklis esot piemērots šo leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Tomēr esot pamatotas šaubas, vai sabiedrības ieguvums no tā, ka nav paredzēts individuāls izvērtējums, ir pietiekami liels tad, ja tiesneša darbam netiek pielaists pieredzējis, kvalificēts jurists ar ļoti labu reputāciju. Nevarot piekrist tam, ka agrākie likumpārkāpumi būtiski ietekmētu sabiedrības uzticēšanos tiesu varai. Saeimas pieminētie statistikas dati par ne īpaši augsto uzticēšanos tiesu varai noteikti neesot saistāmi ar konkrētajā lietā apstrīdētās normas spēkā esību. Sabiedrība valsts orgānus vērtējot pēc to padarītā darba un pieņemtajiem lēmumiem. Tiesnesim kā taisnīguma paraugam nenoliedzami varot tikt izvirzīti augstāki standarti. Tomēr cilvēki jebkurā gadījumā vērtējot tiesu pēc tiesnešu uzvedības, pēc spriedumu taisnīguma.

Mg. iur. Gunārs Kūtris norāda, ka šādu ierobežojumu varētu neattiecināt uz kriminālpārkāpumiem vai attiecināt tikai uz tādiem gadījumiem, kad persona jau saukta pie kriminālatbildības (prokurors uzrādījis apsūdzību) un tikai pēc tam kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, jo šajā posmā iegūtu pierādījumu kopums esot krietni stabilāks personas vainas pierādīšanai. Tāpat esot pamats vērtēt, vai uz visām profesijām nebūtu attiecināmi ierobežojumi, kas saistīti tikai ar tišu nodarījumu, jo neuzmanība neesot personas apzināta rīcība. Visbeidzot, arī, piemēram, Igaunijas un Lietuvas likumi esot samērīgāki, jo abās minētajās valstīs šāda veida ierobežojums esot spēkā tikai tad, ja persona ir notiesāta.

Secinājumu daļa

11. Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietvertajām tiesībām pildīt valsts dienestu un 106. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos.

Ja ir apstrīdēta normas atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 10. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai izskatāmajā lietā visupirms ir jāizvērtē Satversmes 101. panta pirmās daļas un 106. panta pirmā teikuma tvērums.

11.1. Satversmes 101. panta pirmā daļa nosaka: "Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu."

Valsts dienests ir publiski tiesisks stāvoklis, kurā atrodas personas, kam uzticēta valsts uzdevumu pildīšana. Tādēļ nodarbinātība valsts dienestā no privātajā sektorā veicamā darba atšķiras gan pēc tiesisko attiecību nodibināšanas juridiskajiem aspektiem, gan pēc veicamā darba mērķa. Personas valsts dienestā atrodas īpašās attiecībās ar valsti, proti, šo personu tiesības ir ierobežotas, un tām tiek uzlikti īpaši pienākumi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 10. punktu*).

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka valsts dienests ietver visus valsts amatus, kas izveidoti likumdošanas, izpildu un tiesu varas institūcijās (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 31.1. punktu*). Tiesnesis, spriežot tiesu, īsteno vienu no valsts varas funkcijām – tiesu varu. Tādējādi Satversmes 101. panta pirmā daļa ietver tiesības pildīt valsts dienestu arī tiesneša amatā (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 13. punktu*).

Tiesības pildīt valsts dienestu nozīmē arī tiesības uz vienlīdzīgu pieeju valsts dienestam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 13. punktu*). Tomēr Satversmes 101. panta neuzliek valstij pienākumu nodrošināt katrai personai, kura to vēlas, iespēju pildīt valsts dienestu. Tiesības pildīt valsts dienestu ir īstenojamas "likumā paredzētā veidā" (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2006-29-0103 17. punktu*). Tas nozīmē, ka likumdevējs ir tiesīgs noteikt arī tiesneša amata kandidātām izvirzāmās prasības.

Tādējādi Satversmes 101. panta pirmā daļa aizsargā personas – Latvijas pilsoņa – tiesības pildīt valsts dienestu arī tiesneša amatā likumā paredzētā veidā.

11.2. Satversmes 106. panta pirmais teikums nosaka: "Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai."

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi, ka Satversmes 106. panta pirmais teikums tieši negarantē tiesības uz darbu, bet gan tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*).

Tāpat Satversmes tiesa ir secinājusi, ka ar Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietverto jēdzienu "nodarbošanās" saprotams tāda veida darbs, kas prasa atbilstošu sagatavotību un kas ir cilvēka eksistences avots, kā arī profesija, kas cieši saistīta ar katra indivīda personību kopumā. Citiem vārdiem – persona var izvēlēties nodarbošanos, ņemot vērā visu to spēju, zināšanu un prasmju kopumu, kas raksturo konkrētās personas sagatavotību un piemērotību noteikta darba veikšanai, ņemot vērā gan izglītību, gan arī praktisko pieredzi konkrētā darbā, gan arī citas zināšanas, prasmes un iemaņas, ko attiecīgā persona ieguvusi un attīstījusi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 1. novembra sprieduma lietā Nr. 2007-08-01 7. punktu*).

Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības ir attiecināmas uz nodarbinātību gan privātajā, gan publiskajā sektorā, turklāt tās attiecināmas arī uz tādām profesijām, kurās darba tiesiskās attiecības netiek dibinātas uz Darba likumā regulētā darba līguma pamata (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-22-01 6. punktu un 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 11. punktu*). Proti, šīs tiesības attiecas arī uz tiesneša amatu.

Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos aizsargā personu pret valsts darbībām, kas šo brīvību ierobežo. Taču tas neliedz valstij noteikt prasības, kas personai jāizpilda, lai tā konkrētu nodarbošanos varētu īstenot. Likumdevējam ir rīcības brīvība izvirzīt prasības attiecībā uz konkrētu profesionālo darbību, ciktāl tas nepieciešams sabiedrības interesēs. Vienlaikus valstij ir pienākums arī atturēties no tādu tiešu vai netiešu

apstākļu radišanas, kuri traucētu personai īstenot tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*).

Līdz ar to Satversmes 106. panta pirmā teikuma tvērumā ietilpst personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos, kas aptver arī tiesības pildīt tiesneša amatu, taču prasības attiecībā uz šo amatu, ievērojot Satversmi un vispārējos tiesību principus, var noteikt likumdevējs.

11.3. Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai Satversme ir vienots veselums un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski (*sal. sk. Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 14. punktu*).

Gadījumos, kad Satversmes tiesai ir jāvērtē apstrīdētās normas atbilstība gan Satversmes 101. pantam, gan arī Satversmes 106. pantam, Satversmes 101. pantā ietvertajām tiesībām noteiktie ierobežojumi izvērtējami kopsakarā ar Satversmes 106. pantu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2006-29-0103 16. punktu*).

No pieteikumā ietvertajiem argumentiem un citiem lietas materiāliem izriet, ka izskatāmās lietas pamatjautājums ir par to, vai valstij ir tiesības aizliegt kļūt par tiesneša amata kandidātu un tādējādi pildīt valsts dienestu tādai personai, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz neregulējamo pamata. Līdz ar to izskatāmajā lietā īpaša nozīme ir vērtējumam par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai.

Tādējādi Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai kopsakarā ar Satversmes 106. panta pirmo teikumu.

12. Latvijas tiesību sistēmā likuma "Par tiesu varu" 55. pants nosaka tās personas, kuras nevar būt par tiesneša amata kandidātu. Apstrīdētā norma negatīvā veidā noteic, kādām prasībām ir jāatbilst tiesneša amata kandidātam. Turklāt apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums attiecas uz ikvienas tiesas tiesneša amata kandidātu. Proti, persona nevar būt par tiesneša amata kandidātu tad, ja pret to kriminālprocess ir izbeigts, pamatojoties uz kādu no Kriminālprocesa likuma 380. pantā norādītajiem personu neregulējamo apstākļiem, kas pēc sava satura ir dažādi.

Viens no personu neregulējamo apstākļiem gadījumā, kad kriminālprocess tiek izbeigts, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, ir izlīgums ar cietušo, kas paredzēts Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 2. punktā. Līdzīgs tiesiskais regulējums bija iekļauts iepriekš spēkā bijušajā Latvijas Kriminālprocesa kodeksā, kura 5.³ panta pirmās daļas 2. punktā paredzētais izlīgums bija pamats kriminālprocesa izbeigšanai pret Pieteikuma iesniedzēju.

Pieteikuma iesniedzējs 2021. gada 23. jūlijā vērsās Tiesu administrācijā, norādot, ka apsver iespēju pretendēt uz kādu no

vakantajām tiesneša amata vietām (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 35. lp.*). Viņam nosūtītajā atbildē uzmanība tika vērsta arī uz tiesneša amata kandidātiem izvirzītajām prasībām (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 36. lp.*).

Tā kā kriminālprocess pret Pieteikuma iesniedzēju bija izbeigts uz nereabilitējoša pamata, apstrīdētā norma liedz Pieteikuma iesniedzējam tiesības kļūt par tiesneša amata kandidātu un pildīt valsts dienestu.

Tādējādi apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējam ierobežo Satversmes 101. panta pirmajā daļā un 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības iestāties valsts dienestā tiesneša amatā.

13. Noskaidrojot, vai ar apstrīdēto normu noteiktais Pieteikuma iesniedzēja tiesību ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāvērtē:

- 1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu;
- 2) vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis;
- 3) vai ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 14. punktu*).

14. Lai izvērtētu, vai Satversmes 101. panta pirmajā daļā un 106. panta pirmajā teikumā ietverto pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesai jānoskaidro:

- 1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 16. punktu un 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 14. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 19. punktu un 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 14. punktu*).

Jau 1992. gada 15. decembra likuma "Par tiesu varu" sākotnējā redakcijā tika noteikts aizliegums par tiesneša amata kandidātu būt personai, kura saukta pie kriminālatbildības, bet krimināllietā pret kuru izbeigta uz nereabilitējoša pamata.

Ar 2018. gada 18. janvāra grozījumiem, kas stājās spēkā 2018. gada 12. februārī, likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punkts tika izteikts jaunā redakcijā, nosakot, ka par tiesneša amata kandidātu nevar būt personas, pret kurām kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Grozījumu pamatā bija nepieciešamība vienādot likumā "Par tiesu varu" un Kriminālprocesa likumā lietoto terminoloģiju (*sk. likumprojekta*

Nr. 898/Lp12 "Grozījumi likumā "Par tiesu varu"" sākotnējās ietekmes novērtējumu (anotāciju). Pieejams: saeima.lv).

Priekšlikums izteikt likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punktu jaunā redakcijā tika izskatīts gan Saeimas Juridiskajā komisijā, gan Tiesu politikas apakškomisijā. Likumprojekts izskatīts Saeimas sēdēs trijos lasījumos, bet pēc tā otrreizējas caurlūkošanas, kura nebija saistīta ar apstrīdētās normas atkārtotu izvērtēšanu, likums tika pieņemts 2018. gada 18. janvārī. Likums tika izsludināts 2018. gada 29. janvārī, publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 20 un stājās spēkā 2018. gada 12. februārī.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus par apstrīdētās normas pieņemšanas un izsludināšanas kārtību, un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

15. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 16. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir vērsts uz to, lai mazinātu riskus attiecībā uz tiesu varas autoritāti – lai netiktu mazināta sabiedrības uzticēšanās gan tiesnešiem, gan pašai valstij, gan demokrātiskai tiesiskai valsts iekārtai. Saeima uzsver, ka tiesu varas autoritātes trūkums un neuzticēšanās valstij un tās amatpersonām apdraudētu gan sabiedrības drošību, gan citu personu tiesības. Tātad apstrīdētā norma aizsargājot demokrātisku valsts iekārtu, sabiedrības drošību un citu personu tiesības. To, ka ierobežojuma leģitīmais mērķis varētu būt demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība, norādījis arī Pieteikuma iesniedzējs.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij ir pienākums nodrošināt pienācīgu tās institūciju darbību, kā arī noteikt tādu regulējumu, lai valsts vara tiktu īstenota atbilstoši sabiedrības interesēm. Viens no veidiem, kā to sasniegt, ir noteikt kvalifikācijas un objektivitātes prasības personām, kurām uzticēta valstij vai sabiedrībai nozīmīgu funkciju izpilde. Šādiem ierobežojumiem ir leģitīms mērķis, un plašākā nozīmē tas skar gan demokrātisko valsts iekārtu, gan sabiedrības drošību (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-22-01 9. punktu*).

Tiesnesis, pildot valsts dienestu, īsteno vienu no valsts varas funkcijām – tiesas spriešanu. Demokrātiskā tiesiskā valstī tiesas spriešanai tiek piešķirta būtiska nozīme, jo tā nodrošina konstitūcijas un pašas demokrātijas aizsardzību (sk.: Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton: Princeton University Press, 2006, p. 11). No tiesnešiem tiek gaidīts, ka tiesas spriešanas procesā tiks īstenota Satversmē, likumos un citos tiesību aktos ietvertā tiesību, principu un vērtību aizsardzība. Līdz ar to valstij ir jānodrošina, ka šī vara tiek nodota tikai tādu amata būtībai atbilstošu personu rokās, kuras var īstenot demokrātiskas tiesiskas valsts aizsardzību.

Visām valsts varu īstenojošajām institūcijām, bet jo īpaši tiesām savas funkcijas ir jāveic tādā veidā, lai tās baudītu sabiedrības uzticēšanos. Tiesnesis, spriežot tiesu, pieņem galīgo nolēmumu par personas tiesībām un pienākumiem, nodrošinot ikvienas personas tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu. Tāpat ikviens tiesas nolēmums ir svarīgs ne tikai konkrētajā procesā iesaistītajām personām, bet arī visai sabiedrībai. Tādas personai un sabiedrībai nozīmīgās vērtības kā, piemēram, patiesības noskaidrošana, taisnīgums, brīvība var aizsargāt tiesneši, kuri ne vien veic savus pienākumus saskaņā ar visaugstākajiem profesionālajiem standartiem, bet arī bauda sabiedrības uzticēšanos. Sabiedrības uzticēšanās tiesām ir demokrātiskas tiesiskas valsts, kā arī atklātas, taisnīgas un harmoniskas sabiedrības elements. Citiem vārdiem – tikai tad, ja tiesu vara un tiesneši bauda sabiedrības uzticēšanos, ir iespējams pilnvērtīgi īstenot tiesas spriešanas funkciju.

Uzticēšanos tiesu varai ietekmē dažādi apsvērumi, tostarp sabiedrības viedoklis par tiesneša morālo autoritāti un godprātību. Tiesnešu autoritāte sabiedrībā ir atkarīga no pašiem tiesnešiem, viņu darba satura un vērtībām, kuras nostiprina uzticēšanos tiesām un Latvijai kā tiesiskai valstij (sk.: Krūmiņa V. *Tiesnešu vērtības un atbildība*. Jurista Vārds, 14.04.2015., Nr. 15, 8.–10. lpp.). Tāpat ir būtiski, lai tiesneši paši arī respektētu un cienītu tiesneša amatu un censtos stiprināt un saglabāt cilvēku paļaušanos uz tiesu sistēmu (sk.: Bangalore Principles of Judicial Conduct, 27 July 2006, United Nations Economic and Social Council resolution 2006/23, Preamble). Tiesnesim ir jānodrošina, lai viņa rīcību sabiedrība vērtētu kā nevainojamu, un šādai rīcībai un uzvedībai ir jāattaisno personu uzticēšanās tiesneša godprātībai. Tas nozīmē nepieciešamību ne vien faktiski nodrošināt taisnīgumu, bet arī sabiedrībā radīt pārliecību, ka tas ir nodrošināts (sk.: Bangalore Principles on Judicial Conduct, Value 3.1, 3.2). Turklāt tiesnesim jāreķinās ar to, ka viņš sava amata nozīmes un paša pieņemto nolēmumu tiesisko seku dēļ bieži nonāk sabiedrības uzmanības centrā.

Noziedzīgs nodarījums pēc būtības no citiem likumpārkāpumiem atšķiras ar lielāku radītā kaitējuma vai iespējamā radītā kaitējuma

smaguma pakāpi, un likumdevējs ar krimināltiesību līdzekļiem paredzējis nodrošināt pašas svarīgākās un nozīmīgākās intereses (*sal. sk.: Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 14. lpp.*). Proti, likumdevējs Krimināllikumā ir paredzējis tādus noziedzīgus nodarījumus darbības un bezdarbības veidā, kuru kaitīguma pakāpe ir tik augsta, ka par to izdarīšanu draud kriminālsods kā personas prettiesiskās rīcības sekas.

Kā to norādījušas vairākas pieaicinātās personas, gadījumā, kad jau uzsāktais kriminālprocess tiek izbeigts uz nereabilitējoša pamata, persona netiek attaisnota (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 17. un 24. lp.*). No Kriminālprocesa likuma 610. panta pirmās daļas var secināt, ka tad, ja kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, persona pēc būtības ir atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Arī tiesību zinātnē norādīts, ka Latvijā faktiski pastāv divi veidi, kā personu var atzīt par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā: 1) tiesai vai prokuroram saskaņā ar Krimināllikuma 1. panta otro un trešo daļu atzīstot personu par vainīgu un sodot to; 2) procesa virzītājam izbeidzot kriminālprocesu uz nereabilitējoša pamata, nesodot personu (*sk.: Baumanis J. Personu nereabilitējošie apstākļi kriminālprocesā jeb kriminālprocesuālā dekoherence. Jurista Vārds, 02.01.2018., Nr. 1, 27.-29. lpp.*). Tāpat judikatūrā ir atzīts, ka, izbeidzot kriminālprocesu uz personu nereabilitējoša apstākļa pamata, ir jākonstatē, vai persona ir vainīga noziedzīgajā nodarījumā, par kuru uzsākts kriminālprocess, jo citādi tiktu pārkāptas personas tiesības uz lietas izskatīšanu taisnīgā tiesā (*sk. Senāta 2016. gada 27. septembra lēmumu lietā Nr. SKK-J-507/2016 (11200034307)*).

Tādējādi ierobežojums, kas liedz personai, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, būt par tiesneša amata kandidātu, primāri ir noteikts tādēļ, lai persona, kuras rīcības kaitīguma pakāpe ir tik augsta, ka šī rīcība atbilst Krimināllikumā paredzēta noziedzīga nodarījuma sastāvam, nevarētu kaitēt tiesu varai un tās autoritātei. Tādā veidā tiek nodrošināta demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Tas, ka apstrīdētā norma aizsargā arī citu personu tiesības un sabiedrības drošību, ir šīs normas blakusefekts.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītims mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.

16. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt legitīmo mērķi;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai legitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 25. punktu*).

17. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 13. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ļauj sasniegt legītimo mērķi tikai daļēji, jo izslēdz iespēju pat augsti kvalificētiem juristiem, kuri neapdraud legītimā mērķa sasniegšanu, kandidēt uz tiesneša amatu.

Savukārt Saeima uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums tā legītimo mērķi sasniedz, jo tiesneša amata kandidātam ir jāapliecina tas, ka viņš ievēro spēkā esošo tiesisko regulējumu un var ar savu piemēru rādīt priekšzīmi sabiedrībai. Proti, tiesas spriešanas funkcija prasot no tiesneša ne vien atbilstošu profesionālo pieredzi un padziļinātas juridiskas zināšanas, bet arī tiesneša amatam atbilstošu uzvedību.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka tiesneša amatu var pildīt vienīgi augsti kvalificēts un godīgs jurists ar nevainojamu reputāciju (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 26. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-31-01 22.2. punktu*). Tiesu sistēmā tiesneša amata kandidātam noteiktās prasības ir iekļautas likumā "Par tiesu varu" un kopumā ir vērstas uz to, lai tikai šīm prasībām atbilstošas personas varētu ieņemt tiesneša amatu. Lai piesaistītu tiesneša amatam profesionālas, zinošas, nobriedušas un sociāli kompetentas personas, tiesneša amatam ir noteikts vecuma cenzs un izvirzītas īpašas prasības attiecībā uz tiesneša amata kandidāta profesionālo pieredzi (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 26. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-31-01 22.2. punktu*). Tieši uz profesionālās kvalifikācijas apliecināšanu vērstās prasības nodrošina to, lai tiesneša amatā nonāktu persona, kas uzskatāma par augsti kvalificētu juristu. Turpretim citas prasības, arī likuma "Par tiesu varu" 55. pantā ietvertās prasības, ir noteiktas arī tādēļ, lai nodrošinātu to, ka par tiesnesi kļūst persona, kura ir godīga un kuras reputācija ir nevainojama.

Kā atzīts Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā, tiesneši jau pēc sava veicamā darba rakstura ir tiesiskuma garantētāji valstī, tādēļ to rīcībai pat ārpus savu darba pienākumu veikšanas ir jābūt tādai, lai saglabātu un vairotu sabiedrības uzticēšanos tiesu varai (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 9. februāra sprieduma lietā "Xhoxhaj v. Albania", pieteikums Nr. 15227/19, 407. punktu*). Tādējādi tiesnesim ir jāatbilst augstiem

uzvedības standartiem gan profesionālajā, gan arī privātajā dzīvē. Ja tiesnesis publiski spriedumā nosoda to, ko pats dara privāti, tad viņš var zaudēt sabiedrības uzticēšanos un tādējādi ietekmēt arī sabiedrības uzticēšanos tiesu varai kopumā (*sk.: United Nations Office on Drugs and Crime, Commentary on Bangalore Principles of Judicial Conduct, September 2007, para. 103*).

Tas attiecas ne tikai uz personu, kura jau ir tiesneša amatā. Sabiedrības uzticēšanos tiesu varai negatīvā veidā var ietekmēt arī tas, ka par tiesnesi kļūst persona, kura pirms tam izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Sabiedrības uzticēšanās tiesu varai kopumā un individuāli tiesnesim ir saistāma ar vairākiem aspektiem, un katram no tiem piešķirama ievērojama nozīme. Proti, personas un sabiedrības uzticēšanās tiesu varai ietekmē personu vēlmi ne tikai vērsties pēc palīdzības tiesā, bet arī pildīt tiesas pieņemtos nolēmumus. Tā kā personas vēlme vērsties tiesā, kā arī motivācija pildīt tiesu nolēmumus ir tiešā veidā saistīta ar personas uzticēšanos tiesu varai, likumdevējam ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums rīkoties, lai nodrošinātu to, ka ikviens tiesnesis un tiesu vara kopumā bauda sabiedrības uzticēšanos.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums sekmē sabiedrības uzticēšanos tiesu varai. Paredzot šādu aizliegumu, tiek nodrošināts, ka sabiedrībai neradīsies šaubas par personas spēju pildīt tiesneša pienākumus, ja šādu šaubu pamatā varētu būt attiecīgās personas iepriekšēja noziedzīga rīcība.

Tādējādi apstrīdētā norma veicina demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību, nepieļaujot to, ka par tiesneša amata kandidātu varētu kļūt tāda persona, kuras vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā būtībā ir konstatēta, kriminālprocesu pret šo personu izbeidzot uz nereabilitējoša pamata.

Tātad likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimā mērķa sasniegšanai.

18. Izvērtējot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami legītimā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai legītimā mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*). Tiesas kompetencē ir pārbaudīt to, vai nepastāv alternatīvi līdzekļi, kas personas pamattiesības aizskartu mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19. punktu*). Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 17.2. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka legītīmo mērķi iespējams sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu tāds tiesiskais regulējums, kas šāda veida ierobežojumu attiecinātu tikai uz tišiem vienkāršiem noziedzīgiem nodarījumiem. Tāpat mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu liegumu personai kandidēt uz tiesneša amatu saistīt ar Krimināllikumā paredzēto sodāmības laiku, nevis noteikt ierobežojumu uz visu mūžu. Visbeidzot, mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu katra atsevišķā gadījuma individuāla izvērtēšana.

Savukārt Saeima uzskata, ka ar Pieteikuma iesniedzēja norādītajiem alternatīvajiem līdzekļiem ierobežojuma legītīmo mērķi nav iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē kā ar apstrīdēto normu. Saeima norāda, ka par legītīmā mērķa sasniegšanu liecina arī vispārēja personu un sabiedrības uzticēšanās tiesnešiem kā likumpaklausīgiem valsts varas pārstāvjiem. Citi līdzekļi nevarot padarīt par nebijušu tiesneša amatam neatbilstošu uzvedību.

18.1. Lai pienācīgi tiktu izpildīti valsts dienesta uzdevumi, visu to personu, kuras pilda šo dienestu, bet jo īpaši tiesu sistēmai piederīgo personu tiesisko statusu regulējošos normatīvajos aktos ir iekļautas līdzīgas prasības kā apstrīdētajā normā. Piemēram, Tiesu izpildītāju likuma 13. panta 4. punkts noteic, ka par zvērīnātu tiesu izpildītāju nevar būt personas, pret kurām kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Tāda pati tiesību norma ir atrodama arī Latvijas Republikas Advokatūras likuma 15. panta 5. punktā un Notariāta likuma 10. panta 4. punktā. Apstrīdētajā normā ietvertajam ierobežojumam saturiski vislīdzīgākais ierobežojums ir ietverts Prokuratūras likumā, kura 37. panta pirmās daļas 6. punkts noteic, ka par prokuroru un prokurora amata kandidātu nevar būt persona, kura ir saukta pie kriminālatbildības, bet kriminālprocess pret to izbeigts uz nereabilitējoša pamata.

Apsverot grozījumus normatīvajā regulējumā attiecībā uz ierobežojumiem, kas saistīti ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu, Tieslietu ministrija norādījusi, ka attiecībā uz tiesnešiem apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir jāsaglabā. Šo savu uzskatu ministrija pamato ar tiesneša amata nozīmīgumu, proti, to, ka tiesnesis īsteno tiesas spriešanas funkciju, kas ietver ļoti lielu atbildību un pienākumu sabiedrības priekšā. Tiesneša personība varot radīt šaubas par viņa pieņemtā lēmuma tiesiskumu un līdz ar to mazināt vispārējo sabiedrības uzticēšanos tiesu sistēmai kopumā. Tieslietu ministrija, apsverot iespējamās alternatīvas, piemēram, ieteikumus aizliegumu attiecināt tikai uz tišiem noziedzīgiem nodarījumiem, tikai uz atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem, neattiecināt uz visām noziedzīgu nodarījumu grupām, ņemt vērā noziedzīga nodarījuma klasifikācijas pakāpes, noteikt terminētu aizliegumu

vai individuālu izvērtējumu, ir norādījusi, ka tiesneša amatam izvirzītā nevainojamas reputācijas prasība šādus risinājumus nepieļauj (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 95. lp.*).

18.2. Viens no nevainojamas reputācijas būtiskākajiem aspektiem ir sabiedrības cieņa un uzticēšanās. Šis aspekts jo būtiskāks ir tiesnesim, kura nolēmumi autoritatīvu spēku var iegūt tikai tad, ja tiesnesis bauda sabiedrības cieņu un uzticēšanos (*sk. Disciplinārtiesas 2019. gada 15. februāra lēmuma lietā Nr. DT-2/2019 7.1. punktu*). Prasība pēc nevainojamas reputācijas tiek attiecināta ne tikai uz tiesnešiem, bet arī uz vairāku citu profesiju pārstāvjiem, piemēram, šāda prasība ir ietverta arī Prokuratūras likumā (*sk. Prokuratūras likuma 33. panta pirmās daļas 5. punktu*) un Latvijas Republikas Advokatūras likumā (*sk. Latvijas Republikas Advokatūras likuma 14. panta 2. punktu*). Turklāt, kā to norādījusi arī Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrība, sabiedrība gaida, ka tiesneša gadījumā nevainojamas reputācijas standarts ir krietni augstāks nekā vidusmēra sabiedrības locekļa gadījumā un pat daudzu citu sabiedrībai nozīmīgu un sabiedrībā augsti vērtētu profesiju pārstāvju gadījumos (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 118. lp.*). Tas skaidrojams ar to, ka tieši tiesneši ir tie, kurus valsts un visa sabiedrība pilnvaro garantēt pārējiem sabiedrības locekļiem tiesībās balstītu taisnīgumu, turklāt arī ar tiesnešiem uzticēto lielo varu savu amata pienākumu ietvaros lemt par citu cilvēku dzīvi (*sk.: Osipova S. Tiesneša ētika. Komunikācijas ētikas dimensija: nodotās informācijas skaidrība. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens, 2016. gada oktobris, Nr. 13, 57. lpp.*).

Jēdziens "nevainojama reputācija" ir jāvērtē sistēmiski kopsakarā ar citām likuma "Par tiesu varu" normām. Likumdevējs likuma "Par tiesu varu" 55. pantā negatīvā veidā ir noteicis tās prasības, kuras nav savienojamas ar tiesneša amatu. Viena no tādām ir ietverta arī apstrīdētajā normā. Proti, likumdevējs uzskata, ka kriminālprocesa izbeigšana uz neregulējamo pamata liecina par to, ka personas reputācija neatbilst tiesneša tēlam sabiedrības acīs un neraisa sabiedrības cieņu un uzticēšanos.

18.3. Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir noteikts uz mūžu. Šādi uz mūžu noteikti ierobežojumi pēc to rakstura ir īpaši smagi, jo izslēdz prezumpciju, ka persona dzīves laikā spēj mainīties un mainīt savu uzvedību. Pēc būtības persona šāda ierobežojuma rezultātā tiek stigmatizēta uz visiem laikiem, bet tas neatbilst demokrātiskas tiesiskas valsts prasībai veidot tādu iekļaujošu sabiedrību, kurā izturēšanās pret katru sabiedrības locekli ir cieņpilna. Proti, personas pagātnei nevajadzētu mūžīgi ietekmēt personas nākotni (*sk.: Herzog-Evans M. Bifurcation and Redemption in France. In: O'Loughlin A., Annison H., Meijer S. (Eds.) Fundamental Rights and Legal Consequences of Criminal*

Conviction. Oxford: Hart Publishing, 2019, p. 213). Arī Eiropas Padomes komisija "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) ir norādījusi, ka ierobežojumi uz mūžu var tikt noteikti tikai īpaši nopietnos gadījumos – tad, ja izdarītais pārkāpums pēc sava rakstura ir smags (*sk. Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) 2018. gada 23. novembra ziņojuma CDL-AD(2015)036cor 155. punktu*).

Uz mūžu noteiktu ierobežojumu gadījumā personai ne tikai tiek liegts īstenot savas tiesības pildīt valsts dienestu, bet tā arī sabiedrības acīs tiek sasaistīta ar iepriekš izdarīto, neņemot vērā personas tālākās dzīves gaitas. Tādējādi likumsakarīgi var tikt ietekmēta personas vēlme turpināt sevi attīstīt un realizēt savas spējas tādā veidā, kas varētu dot pienesumu sabiedrībai.

Satversmes tiesa secina, ka uz mūžu noteikti ierobežojumi ir attaisnojami tikai īpašos gadījumos, kad iepriekš nodarītais pēc būtības ir nesavienojams ar konkrēto tiesību, tostarp tiesību pildīt valsts dienestu, īstenošanu. Tādējādi Satversmes tiesai ir jāpārlicinās, vai apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums tiešām ir nepieciešams noteiktajā apmērā. Proti, vai tiešām visos gadījumos, kad kriminālprocess pret personu izbeigts uz nereabilitējoša pamata, ir secināms, ka šādas personas kandidēšana uz tiesneša amatu rada risku, ka var mazināties sabiedrības uzticēšanās tiesu varai, un šāds aizliegums ir vienīgais līdzeklis, ar kuru var sasniegt tā mērķi, un tādējādi ir attaisnojams.

18.4. Kriminālprocesa izbeigšana uz nereabilitējoša pamata attiecas uz atšķirīgiem personas izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem.

18.4.1. Krimināllikuma sevišķajā daļā ir ietverts plašs tādu noziedzīgu nodarījumu klāsts, par kuru izdarīšanu draud kriminālsods. Saskaņā ar Krimināllikuma 7. panta pirmo daļu noziedzīgi nodarījumi ir iedalāmi kriminālpārkāpumos un noziegumos, savukārt noziegumi iedalāmi šādi: mazāk smagi noziegumi, smagi noziegumi un sevišķi smagi noziegumi. Šie noziedzīgie nodarījumi apdraud dažādas ar Krimināllikumu aizsargātas intereses, piemēram, personas dzīvību, veselību, mājokļa neaizskaramību, brīvību, īpašumu, vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību, pārvaldes kārtību. Noziedzīgi nodarījumi atbilstoši personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturam un kaitīguma pakāpei ir atšķirīgi. Turklāt tie var tikt izdarīti gan ar nodomu, gan aiz neuzmanības.

Krimināltiesiskais regulējums paredz dažādus gadījumus, kad kriminālprocess tiek izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Likumdevējs ir noteicis to, kādi apsvērumi tiesību normu piemērotājam ir jāņem vērā, lemjot par kriminālprocesa izbeigšanu, piemēram, izdarītā noziedzīgā nodarījuma rezultātā radušos personas vai sabiedrības interešu apdraudējumu raksturu un kaitīguma pakāpi, nodarījumu izdarījušās

personas vecumu un attieksmi pret izdarīto. Tādēļ persona netiek reabilitēta tad, ja kriminālprocess tiek izbeigts saistībā ar psihiskiem traucējumiem un piespiešanu, nepilngadību, personas nāvi, laika faktoru, izlīgumu ar cietušo, nodarījuma nekaitīgumu vai mazāku bīstamību (sk.: Baumanis J. *Personu nereabilitējošie apstākļi kriminālprocesā jeb kriminālprocesuālā dekoherence. Jurista Vārds, 02.01.2018., Nr. 1, 27.–29. lpp.*).

Apstrīdētā norma neatkarīgi no nereabilitējošā apstākļa paredz automātisku aizliegumu personai būt par tiesneša amata kandidātu visos gadījumos, kad kriminālprocess izbeigts uz šāda pamata.

Personu nereabilitējošs apstāklis, piemēram, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 379.panta pirmās daļas 1.punktu ir kriminālprocesa izbeigšana tad, ja izdarīts maznozīmīgs noziedzīgs nodarījums, tas ir, nodarījums, kura rezultātā nodarīts mantisks zaudējums, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī ir bijis mazāks par pusi no tai laikā noteiktās minimālās mēnešalgas, vai kura radītais ar likumu aizsargāto interešu apdraudējums ir neliels (sk. likuma "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" 19.² pantu). Tādējādi likumdevējs Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 1. punktā ir ietvēris procesa virzītāja tiesības izbeigt kriminālprocesu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, un būtībā atzinis, ka ir tādi noziedzīgi nodarījumi, kuru kaitīguma pakāpe ir tik zema, ka pieļauj kriminālsoda nepiemērošanu. Tomēr personas atbrīvošana no kriminālatbildības saskaņā ar Krimināllikuma 58. panta pirmo daļu nav imperatīva, proti, nodarījuma maznozīmīguma konstatēšana nerada pienākumu atbrīvot personu no kriminālatbildības – par Krimināllikuma 58. panta pirmās daļas piemērošanu ir jālemj procesa virzītājam, ņemot vērā visus lietas apstākļus un personu raksturojošo informāciju. Piemēram, konstatējot, ka persona jau iepriekš izdarījusi noziedzīgus nodarījumus vai, piemēram, iepriekš jau tikusi atbrīvota no kriminālatbildības noziedzīga nodarījuma maznozīmīguma dēļ, kriminālprocess pret personu var tikt turpināts, lai gan izdarītais noziedzīgais nodarījums vērtējams kā maznozīmīgs (sk. likumprojekta Nr. 427/Lp13 "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" sākotnējās ietekmes novērtējumu (anotāciju). Pieejams: saeima.lv).

Minētais atspoguļojas arī tiesu praksē, tiesām, piemēram, mantiska rakstura noziedzīga nodarījuma gadījumā vērtējot nodarītā apmēru un to, vai persona jau iepriekš ir veikusi mantiska rakstura noziedzīgus nodarījumus (sk., piemēram, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2021. gada 25. maija spriedumu lietā Nr. 11094077219). Tātad gadījumos, kad kriminālprocess pret personu ir izbeigts, pamatojoties uz šo nereabilitējošo apstākli, procesa virzītājs vienmēr būs izvērtējis visus apstākļus un tikai tad izlēmīs personu atbrīvot no kriminālatbildības.

Tomēr jebkurā šādā kriminālprocesa izbeigšanas gadījumā apstrīdētā norma liedz personai kļūt par tiesneša amata kandidātu. Proti, apstrīdētā norma arī maznozīmīga nodarījuma gadījumā liedz ņemt vērā tādus apsvērumus kā, piemēram, personas vainas forma, laiks, kas pagājis kopš nodarījuma izdarīšanas brīža, un pārliecināties par to, vai attiecīgās personas kandidēšana patiešām rada risku, ka sabiedrības uzticēšanās tiesu varai varētu mazināties.

Personu nereabilitējošs apstāklis ir arī, piemēram, izlīgums. Kriminālprocesa likuma 377. panta 9. punkts noteic, ka kriminālprocesu nedrīkst uzsākt, bet uzsākts process ir jāizbeidz, ja noticis cietušā un aizdomās turētā vai apsūdzētā izlīgums tādā kriminālprocesā, kuru var uzsākt tikai uz cietušās personas pieteikuma pamata, un pilnīgi novērsts vai atlīdzināts ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu radītais kaitējums. Tas ir iespējams, piemēram, Krimināllikuma 131. pantā paredzētajā gadījumā, kad šajā normā minētie miesas bojājumi nodarīti aiz neuzmanības. Savukārt saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 2. punktu procesa virzītājs var izbeigt kriminālprocesu, ja persona, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, ir izlīgusi ar cietušo vai viņa pārstāvi Krimināllikumā noteiktajos gadījumos. Proti, izlīgums ir veids, kā atrisināt konfliktu gadījumos, kad vainīgais ir sapratis sava noziedzīgā nodarījuma kaitīgumu, atzinis savu vainu un nožēlo izdarīto, kā arī ir gatavs atlīdzināt cietušajam radīto kaitējumu (*sk.: Kazaka S. Izlīgums krimināltiesisko konfliktu risināšanā. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2012, Nr. 3, 25. lpp.*). Izlīguma gadījumā, atzīstot to par pamatu kriminālprocesa izbeigšanai, tiek ņemta vērā gan izdarītā noziedzīgā nodarījuma kaitīguma pakāpe, jo kriminālprocess šādos gadījumos nav izbeidzams tad, ja ir izdarīts smags vai sevišķi smags noziegums, gan arī tas, ka persona ir atzinusi savu vainu un ir novērsusi vai atlīdzinājusi kaitējumu, tādā veidā nepārprotami apliecinot savu attieksmi pret izdarīto. Ņemot vērā to, ka atbrīvošana no kriminālatbildības ir procesa virzītāja tiesības, nevis pienākums, arī šajā gadījumā lēmums tiek pieņemts, ievērojot vispārējos tiesību principus un vērtējot visus lietā konstatētos apstākļus to kopumā un savstarpējā saistībā (*sk. Senāta 2007. gada 19. decembra lēmumu lietā Nr. SKK-713/2007 (11270034106)*).

Tomēr arī tad, ja kriminālprocess izbeigts tāpēc, ka persona ir izlīgusi ar cietušo vai viņa pārstāvi, apstrīdētās normas tiesiskās sekas vienmēr neatkarīgi no citiem apsvērumiem būs tādas, ka šī persona nekad nevarēs kļūt par tiesneša amata kandidātu.

Minētie piemēri ilustrē to, ka atsevišķos gadījumos pastāv tādi personu nereabilitējoši apstākļi, kuri aptver arī situācijas, kad ar personas nodarījumu saistītais sabiedrības interešu apdraudējums ir salīdzinoši zems un tāda pati ir arī šā nodarījuma kaitīguma pakāpe. Šie piemēri

kopsakarā ar citiem apsvērumiem norāda uz to, ka, lai sasniegtu Kriminālprocesa likuma 1. pantā norādītos kriminālprocesa mērķus, tostarp nodrošinātu krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē, ne vienmēr ir nepieciešama personas notiesāšana vai soda noteikšana.

18.4.2. Ņemot vērā tiesneša amata statusu un nozīmi, tas, ka personas attieksme pret pašas izdarīto, kā arī vērtību sistēma laikā gaitā ir mainījusies, ne vienmēr nozīmē to, ka persona var būt piemērota tiesneša amatam.

Piemēram, ja persona, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu ar nodomu (tīši), tas nozīmē, ka tā ir apzinājusies savas darbības kaitīgumu, paredzējusi savas darbības vai bezdarbības kaitīgās sekas un vēlējusies tās vai apzināti pieļāvusī šo seku iestāšanos. Darbības vai bezdarbības kaitīguma apzināšanās nozīmē to, ka persona noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī saprot nodarījuma faktiskos apstākļus un izdarītā kaitīgumu (*sk.: Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 96. lpp.*). Ja persona, kura kādreiz ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu ar nodomu (tīši) vai kuras izdarītais ir sasniedzis augstu kaitīguma pakāpi, kļūtu par tiesnesi, varētu rasties vērtību konflikts, proti, konflikts starp to, ka tiesnesim jābūt taisnīguma garantam, un to, ka viņš pats ir atļāvies ar tiesneša amatu nesavienojamu rīcību. Šādā gadījumā ir attaisnojams tas, ka attiecīgajai personai tiek liegts nākotnē kļūt par tiesneša amata kandidātu.

Atšķirīga situācija ir tad, ja kriminālprocess pret personu ir izbeigts uz nereabilitējoša pamata, bet personas vaina ir izpaudusies kā neuzmanība, proti, ja persona ir paredzējusi savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēju, tomēr vieglprātīgi paļāvusies, ka tās varēs novērst, vai nav paredzējusi savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēju, kaut gan pēc nodarījuma konkrētajiem apstākļiem tai vajadzēja un tā varēja minētās kaitīgās sekas paredzēt. Tas kopsakarā ar citiem apsvērumiem, piemēram, to, ka personas izdarītā noziedzīgā nodarījuma kaitīguma pakāpe ir pietiekami zema un pēc tā izdarīšanas ir pagājis pietiekami ilgs laiks, liek apšaubīt to, ka katrā gadījumā šādas personas kļūšana par tiesneša amata kandidātu apdraudētu sabiedrības uzticēšanos tiesu varai.

Satversmes tiesai nav šaubu, ka kriminālprocesa izbeigšana uz nereabilitējoša pamata, jo īpaši gadījumos, kad ticis izdarīts tīšs noziedzīgs nodarījums, var būt noteikta par kritēriju, kas personai liedz kļūt par tiesneša amata kandidātu. Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums kalpo demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzībai, jo lielākā daļa situāciju, uz kurām attiecas apstrīdētā norma, patiešām ir tādas, kas prasa šādu ierobežojumu. Taču likumdevēja izraudzītā izvēle visos gadījumos liegt tiesības kļūt par

tiesneša amata kandidātu ikvienai personai, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, ņemot vērā ne nereabilitējošo apstākļu dažādību, ne citus apsvērumus, piemēram, noziedzīga nodarījuma rezultātā radušos personas vai sabiedrības interešu apdraudējumu raksturu un kaitīguma pakāpi, personas vainas formu, kā arī laiku, kas pagājis pēc nodarījuma, norāda uz to, ka no tiesneša amata kandidātu loka varētu tikt izslēgtas arī tādas personas, kuras neapdraudētu sabiedrības uzticēšanos tiesu varai un demokrātisku valsts iekārtu. Turklāt tiesības būt par tiesneša amata kandidātu nevienai personai negarantē tiesības kļūt par tiesnesi.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma legītīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē ir iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem.

Likumdevējam ir iespēja izvērtēt un noteikt, kādos kriminālprocesa izbeigšanas uz nereabilitējoša pamata gadījumos apstākļi ir tādi, kas, neapdraudot sabiedrības uzticēšanos tiesu varai, tomēr pieļauj personas kļūšanu par tiesneša amata kandidātu. Taču tiesiskajam regulējumam jābūt tādām, kas vienlaikus nodrošinātu to, ka par tiesneša amata kandidātu var kļūt tikai šim amatam atbilstoša persona – augsti kvalificēts jurists ar augsti attīstītām profesionālajām spējām un prasmēm, nevainojamu reputāciju un atbilstošām personiskajām īpašībām.

Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības. Satversmes tiesai spriedumā nav jāuzskaita visi iespējamie saudzējošākie līdzekļi (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 21. punktu*).

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

19. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru zaudē spēku apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Likumdevējs Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā Satversmes tiesai ir piešķīris plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda apstrīdētā norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu nevis no sprieduma publicēšanas dienas, bet no cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 21. punktu un 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 43. punktu*).

Tiesneša amata kandidātiem izvirzāmo prasību noteikšana ir nozīmīgs un būtisks jautājums, jo šīs prasības izšķir to, kādām personām tiek uzticēta tiesas spriešana. Kā Satversmes tiesa secinājusi šā sprieduma 18.4.2. punktā, apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums tā lielākajā daļā ir nepieciešams demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzībai. Tādēļ nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka Satversmei neatbilstošā tiesību norma savu juridisko spēku zaudētu ar sprieduma publicēšanas brīdi, bet nebūtu aizstāta ar jaunu tiesisko regulējumu. Tāpēc šajā gadījumā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošā norma vēl kādu laiku paliek spēkā, lai dotu iespēju likumdevējam pieņemt jaunu tiesisko regulējumu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, izvēloties piemērotāko regulējumu Satversmē paredzēto pamattiesību īstenošanai. Satversmes tiesa nevar aizstāt tiesību normu izdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 20. punktu un 2012. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2011-17-03 16. punktu*). Par šā svarīgā un nozīmīgā valsts dzīves jautājuma regulējumu, kura pieņemšanai nepieciešama konceptuāla diskusija, ir jālemj pašam likumdevējam. Piemērotākā risinājuma izvēle ietilpst likumdevēja rīcības brīvībā.

Satversmes tiesa secina, ka konkrētajā situācijā likumdevējam ir nepieciešams saprātīgs laiks, lai tas izvērtētu, kā vislabāk līdzsvarot personas un sabiedrības intereses, un noteiktu jaunu tiesisko regulējumu. Tādējādi apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no 2024. gada 1. janvāra.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2024. gada 1. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas

Rīgā 2022. gada 23. decembrī

lietā Nr. 2021-41-01

"Par likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam".

1. Satversmes tiesa 2022. gada 15. decembrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2021-41-01 "Par likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam" (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina likuma "Par tiesu varu" 55. panta 3. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2024. gada 1. janvāra. Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Piekrītu, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam. Proti, pievienojos Satversmes tiesas secinājumam, ka apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma legītīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē ir iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem.

Tomēr nepiekrītu izvēlei apstrīdētās normas satversmības vērtēšanā izmantot pamattiesību ierobežojuma metodoloģiju. Uzskatu, ka šis izvērtējums bija veicams, izmantojot Satversmes tiesas judikatūrā nostiprināto absolūtā aizlieguma metodoloģiju. Jau 2021. gada 28. jūnija atsevišķajās domās par spriedumu lietā Nr. 2020-50-01 "Par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4. panta 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. un 106. pantam" (turpmāk – lieta Nr. 2020-50-01) paudu savus argumentus par šīs metodoloģijas nozīmību un attiecināmību lietās, kurās apstrīdētā norma paredz absolūtu aizliegumu. Proti, es norādīju, ka absolūtā aizlieguma metodoloģijas piemērošanas gadījumā no likumdevēja tiek prasīta šāda rakstura aizlieguma rūpīga izvērtēšana, bet tas nekādā veidā neierobežo likumdevēja rīcības brīvību lemt par regulējumu attiecībā uz personām, kuras atrodas valsts dienestā. Minētajās atsevišķajās domās paustie apsvērumi un argumenti ir attiecināmi arī uz Spriedumu.

3. Satversmes tiesas judikatūrā ierobežojums, kas neparedz izņēmumus vai nav pietiekami elastīgs, lai ņemtu vērā katras situācijas

individuālos apstākļus, tiek apzīmēts ar jēdzienu "absolūts aizliegums". Šāda rakstura pamattiesību ierobežojuma satversmības izvērtēšanai tiek pielietota absolūta aizlieguma metodoloģija (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra spriedumu lietā Nr. 2017-07-01 un 2019. gada 5. decembra spriedumu lietā Nr. 2019-01-01*). Tās pamatā ir pamattiesību ierobežojuma satversmības izvērtēšanas metodoloģija, taču, vadoties pēc samērīguma elementa nepieciešamības kritērija (vai nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk), tiesa galvenokārt vērtē likumdevēja rīcību absolūta aizlieguma noteikšanas procesā un šāda aizlieguma nepieciešamības pamatojumu, nevis pēc būtības apsver saudzējošāku līdzekļu esību (*sk.: Kučs A., Šņepste I. Absolūti cilvēktiesību ierobežojumi Satversmes tiesas judikatūrā. Jurista Vārds, 2021. gada 7. decembris, Nr. 49 (1211), 53. lp.*). Lai konstatētu, vai tiesību normā ietvertais aizliegums ir absolūts, jāvērtē, pirmkārt, vai tas attiecas uz visām pie noteiktas grupas piederošām personām, proti, vai tas neparedz individuālu katra konkrētā gadījuma izvērtējumu, tādējādi nepieļaujot izņēmumus, un, otrkārt, vai tas ir noteikts uz zināmu laiku vai uz mūžu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 19.2. punktu*).

Izskatāmajā gadījumā apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums būt par tiesneša amata kandidātu attiecas uz ikvienu personu, kura saukta pie kriminālatbildības, bet krimināllietā pret kurām izbeigta uz nereabilitējoša pamata. Tas nepieļauj izņēmumus. Turklāt šāds aizliegums ir noteikts uz mūžu. Tādējādi, ņemot vērā iepriekš norādīto Satversmes tiesas judikatūru, tiesai būtu bijis jāsecina, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir absolūts.

Uz šādu minētā aizlieguma raksturu norādīja arī Pieteikuma iesniedzējs (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 13. lp.*). Tāpat uz to norādījušas vairākas lietā pieaicinātās personas. Piemēram, tiesībsargs, šajā ziņā piekrītot Pieteikuma iesniedzējam, norādījis, ka apstrīdētajā normā ir ietverts tā saucamais absolūtais aizliegums (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 77. lp.*). Arī Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrība paudusi viedokli, ka apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir absolūts raksturs (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 116. lp.*). Tāpat Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras lektore *Mg. iur.* Evija Vīnkalna viedokli Satversmes tiesai uzsvērusi, ka apstrīdētā norma satur absolūtu aizliegumu būt par tiesneša amata kandidātu personām, pret kurām kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 18. lp.*).

Spriedumā ierobežojuma absolūtais raksturs nav ticis analizēts. Taču uz to, ka šāda ierobežojuma ietekme uz personas pamattiesībām ir īpaši tālejoša, ir norādījusi gan pati Satversmes tiesa, gan vairākos spriedumos arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas*

2013. gada 22. aprīļa spriedumu lietā "Animal Defenders International v. The United Kingdom", pieteikums Nr. 48876/08).

4. Kā būtiskāko Sprieduma trūkumu vēlos norādīt to, ka Spriedums rada pamatu tiesiskajai nenoteiktībai attiecībā uz absolūtā aizlieguma lietās piemērojamo metodoloģiju. Spriedumā nav sniegta atbilde uz jautājumu, kāpēc izskatāmajā gadījumā nebūtu piemērojama absolūtā aizlieguma metodoloģija. Uzskatu, ka šādai analīzei vajadzēja būt ietvertai līdzīgi kā spriedumā lietā Nr. 2020-50-01. Tajā Satversmes tiesa norādīja, ka, ņemot vērā valsts dienesta īpašo lomu un statusu, kā arī likumdevēja plašo rīcības brīvību šajā jomā, uz šo īpašo prasību tiesiskuma izvērtējumu nav attiecināma absolūtā aizlieguma satversmības izvērtēšanas metodoloģija (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 13. punktu*).

Savās atsevišķajās domās lietā Nr. 2020-50-01 jau norādīju, ka Satversmes tiesas secinājumi par absolūtā aizlieguma metodoloģijas nepiemērošanu tulkojami šauri un attiecināmi tikai uz konkrētajā lietā vērtēto situāciju un normatīvo regulējumu. No Spriedumā ietvertajiem tiesas secinājumiem nav saprotams, cik plaši Satversmes tiesa piemēros šīs metodoloģijas izmantošanas izņēmumus. Proti, vai šī metodoloģija nav piemērojama tikai konkrētu valsts dienesta amatpersonu gadījumos vai visos gadījumos, kad ir ierobežotas tādas personas pamattiesības, kura atrodas valsts dienestā, vai arī Satversmes tiesa vispār atsakās no šīs metodoloģijas un tā nav piemērojama nevienā gadījumā, kad personas pamattiesību ierobežojums pēc sava rakstura faktiski ir absolūts aizliegums.

5. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesiskas valsts principa būtiska sastāvdaļa ir tiesiskā noteiktība. Ar vienveidīgu tiesu praksi tiek nodrošināta taisnīguma principa ievērošana, tiesiskā noteiktība un veicināta sabiedrības uzticēšanās tiesām (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 16.1.3. punktu*).

Arī apstrīdētās normas satversmības izvērtēšanas metodoloģijai un konsekventai tās piemērošanai ir būtiska nozīme. Tādā veidā tiesas spriešanā tiek nodrošināta tiesiskā noteiktība. Pārzinot Satversmes tiesas izstrādātās metodoloģijas, atbilstoši kurām tā izvērtē apstrīdēto normu satversmību, persona var saprātīgi paredzēt, kas tieši tās lietā varētu tikt vērtēts un attiecīgi kam tai ir jāpievērš īpaša uzmanība, veidojot savu argumentāciju.

Tiesu prakses vienveidība ir svarīga tāpēc, ka nekonsekvence tās izvēlē var ietekmēt pieteikuma virzību Satversmes tiesā. Proti, pieteikumam, ar kuru persona vēršas Satversmes tiesā, ir izvirzītas noteiktas prasības. Viena no tām atbilstoši Satversmes tiesas likuma 18. panta pirmās daļas 4. punktam ir juridiskā pamatojuma norādīšana. Ar pieteikuma juridisko

pamatojumu saprot juridisko argumentāciju, ar kuru pamatota apstrīdētās normas iespējamā neatbilstība pieteikumā norādītajai augstāka juridiska spēka tiesību normai. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas 3. punktu kolēģija ir tiesīga atteikties ierosināt lietu, ja pieteikums neatbilst šā likuma 18. panta prasībām. Lietas ierosināšana var tikt atteikta arī tad, ja pieteikuma juridiskajā pamatojumā ir trūkumi, kas radušies tā iemesla dēļ, ka persona kļūdaini izvēlējusies savu argumentāciju veidot pēc vienas vai otras apstrīdēto normu satversmības izvērtēšanas metodoloģijas.

Uzskatu, ka Spriedums ir radījis tiesisko nenoteiktību jautājumā par Satversmes tiesas judikatūru absolūtā aizlieguma lietās, kā arī par to, kā katrā konkrētajā gadījumā tiks vērtēts pieteikuma juridiskais pamatojums un attiecīgi kāda būs šā pieteikuma tālāka virzība Satversmes tiesā.

Satversmes tiesas tiesnesis

A. Kučs

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 2. decembrī

lietā Nr. 2021-42-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,
pēc Alvja Pīlāga pieteikuma,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,
rakstveida procesā 2022. gada 2. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Kriminālprocesa likuma 500. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2005. gada 21. aprīlī pieņēma Kriminālprocesa likumu, kas stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī.

Ar 2014. gada 29. maija grozījumiem Kriminālprocesa likuma 500. pants tika papildināts ar ceturto daļu šādā redakcijā: "Ja krimināllietā kā pierādījumu izmanto operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas, tikai tiesa pēc prokurora, cietušā, apsūdzētā vai viņa aizstāvja motivēta lūguma drīkst iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, lietas materiālos un nolēmumā norādot, ka šie materiāli ir izvērtēti."

Ar grozījumiem Kriminālprocesa likumā, kuri stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī, Kriminālprocesa likuma 500. pants tika izteikts jaunā redakcijā un tā ceturtais daļas saturs tika pārcelts uz sesto daļu. Apstrīdētā norma ir spēkā šādā redakcijā: "Ja krimināllietā kā pierādījumu izmanto operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas, tikai tiesa pēc prokurora, cietušā, apsūdzētā vai viņa aizstāvja motivēta lūguma drīkst iepazīties ar tiem operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, lietas materiālos un nolēmumā norādot, ka šie materiāli ir izvērtēti."

2. Pieteikuma iesniedzējs – Alvis Pīlāgs (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. pantam.

Ar tiesas spriedumu Pieteikuma iesniedzējs ticis atzīts par vainīgu Krimināllikuma 20. panta ceturtajā daļā un 218. panta otrajā daļā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā un Krimināllikuma 318. panta otrajā daļā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā (likuma redakcijā, kas bija spēkā līdz 2009. gada 23. decembrim).

Apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 92. pantam, jo tā nesamērīgi ierobežojot no Pieteikuma iesniedzēja tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošo pušu līdzvērtīgo iespēju principu un personas tiesības tikt uzklautai. Pamatojoties uz apstrīdēto normu, Pieteikuma iesniedzējam esot liegts iepazīties ar tiem operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai, bet attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, lai gan krimināllietā kā pierādījums esot izmantotas operatīvās darbības pasākumu gaitā iegūtās ziņas un prokuroram tiesības iepazīties ar šiem materiāliem neesot liegtas. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējam krimināllietā neesot nodrošinātas tiesības pilnvērtīgi sagatavoties lietas izskatīšanai visās tiesu instancēs.

No tiesību uz taisnīgu tiesu satura izrietot, ka gan apsūdzības uzturētājam, gan personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, jābūt iespējai iepazīties ar otras puses argumentiem un pierādījumiem, kā arī izteikties par tiem. Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību ierobežojumam esot legītimis mērķis – nacionālā drošība un valsts noslēpuma saglabāšana –, taču šis ierobežojums neesot samērīgs. No apstrīdētās normas izrietošās Pieteikuma iesniedzējam nelabvēlīgās sekas esot lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Proti, Pieteikuma iesniedzējs esot nostādīts daudz nelabvēlīgākā situācijā kā apsūdzības uzturētājs, jo nevarot nedz pilnvērtīgi pārbaudīt to, vai argumenti, kas balstīti uz operatīvās darbības materiāliem, ir pamatoti un atbilst patiesībai, nedz arī šos argumentus pamatoti atspēkot un izteikties par tiem. Tāpat iepazīšanās ar operatīvās darbības materiāliem vai kādu daļu no tiem būtu bijusi Pieteikuma iesniedzējam nepieciešama, lai viņš varētu noskaidrot faktus, kas saistīti ar aizstāvības puses pozīciju, ka Pieteikuma iesniedzējs tika provocēts uz nozieguma izdarīšanu, un varētu izteikties par šiem faktiem.

Apstrīdētā norma nosakot vispārēju un absolūtu aizliegumu, citstarp apsūdzētajam, iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu. Proti, apstrīdētā norma neparedzot tiesai rīcības brīvību izvērtēt un izlemt, vai un kādā apmērā persona var tikt iepazīstināta ar operatīvās darbības materiāliem, ņemot vērā nacionālās drošības intereses un nepieciešamību saglabāt valsts noslēpumu.

Legitīmo mērķi esot iespējams sasniegt ar pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, paredzot tiesai rīcības brīvību lemt par to, vai un kādā apmērā persona var tikt iepazīstināta ar operatīvās darbības materiāliem, vai arī brīdinot personu par to, ka valsts noslēpumu

saturoša informācija nedrīkst tikt izpausta un par tās izpaušanu iestājas kriminālatbildība. Tāpat būtu iespējams apstrīdētajā normā paredzēt kritērijus, pēc kuriem tiesai jāvadās, lemjot par to, vai un kādā apmērā personai var tikt atļauts iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem.

Lai novērstu Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu, esot nepieciešams apstrīdēto normu attiecībā uz viņu atzīt par spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža jeb dienas, kad lieta saņemta pirmās instances tiesā, proti, no 2010. gada 9. jūnija. Kaitējums Pieteikuma iesniedzējam jau esot nodarīts, un tas netiktu novērsts, ja apstrīdētā norma zaudētu spēku ar Satversmes tiesas sprieduma pieņemšanas brīdi.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. pantam.

Esot būtiski tas, ka saskaņā ar apstrīdēto normu tiesības iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem ir paredzētas tikai tiesai. Minētais esot pamatojams ar to, ka atbilstoši Operatīvās darbības likuma 24. panta pirmajai daļai operatīvās darbības pasākumu gaitā iegūtā informācija ir klasificējama kā ierobežotas pieejamības informācija vai valsts noslēpuma objekts, savukārt atbilstoši Operatīvās darbības likuma 8. panta trešajai daļai operatīvās darbības pasākumu organizācija, metodika un taktika ir valsts noslēpums. Šādas informācijas atklāšana lietas dalībniekiem, tostarp apsūdzētajam, neesot pieņemama.

No taisnīgas tiesas jēdziena izrietošais pušu līdzvērtīgu iespēju princips paredzot, ka lietas izskatīšanas gaitā procesa dalībnieku tiesībām jābūt taisnīgi līdzsvarotām. Proti, katram procesa dalībniekam vajagot būt nodrošinātām adekvātām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus, un neviens procesa dalībnieks nedrīkstot tikt nepamatoti nostādīts nelabvēlīgākā situācijā kā citi procesa dalībnieki. Pušu līdzvērtīgu iespēju princips kriminālprocesā nozīmējot, ka katrai pusei jābūt iespējai iepazīties ar otras puses iesniegtajiem komentāriem un pierādījumiem, kā arī sniegt savus paskaidrojumus par tiem. Turklāt neatkarīgi no tā, kāda metode nacionālajā tiesību sistēmā izraudzīta šā mērķa sasniegšanai, tai vajagot nodrošināt, ka katra puse uzzina par otras puses iesniegtajiem paskaidrojumiem un tai tiek dota reāla iespēja iesniegt savus paskaidrojumus par tiem.

Tomēr pušu līdzvērtīgu iespēju princips neesot absolūts un to varot ierobežot sabiedrības interesēs, lai nodrošinātu taisnīgu līdzsvaru starp tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanu un klasificētas informācijas aizsardzību. Līdzīgas atziņas paudis arī Senāts, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru. Proti, Senāts norādījis, ka tiesības uz taisnīgu tiesu nav pārkāptas, ja lietas materiāliem netiek pievienoti operatīvās darbības materiāli, ja vien tiesa ar tiem ir iepazinusies un izvērtējusi, kādēļ

uzsākta operatīvā pārbaude, kādēļ apsūdzētais ņemts operatīvajā uzskaitē un kādēļ akceptētas operatīvās darbības. Tomēr saskaņā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta 1. punktu esot pieļaujami tikai tādi aizstāvības puses tiesību ierobežojumi, kas ir īpaši nepieciešami. Turklāt, lai nodrošinātu apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu, esot jārod atbilstošs līdzsvars starp šādiem ierobežojumiem un tiesas iestāžu nodrošinātu uzraudzību.

Ja operatīvās darbības materiāli, kuri nav pievienoti krimināllietai, bet attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, tiktu izpausti apsūdzētajam vai viņa aizstāvim, būtu apdraudēta operatīvās darbības materiālu konfidencialitāte un intereses, kuru dēļ šajos materiālos ietvertā informācija tiek īpaši sargāta. Proti, būtu apdraudēts ne vien valsts noslēpums un valsts drošība, bet arī operatīvās darbības subjektu un slepeno palīgu dzīvība un veselība, kā arī turpmākās operatīvās darbības norise. Savukārt tiesai kā procesa virzītājam esot nepieciešams iepazīties ar minētajiem materiāliem, lai tā spētu nodrošināt tiesības uz taisnīgu tiesu.

Ja krimināllietā kā pierādījumu izmanto operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas par faktiem, šādi pierādījumi esot pievienojami krimināllietas materiāliem līdz ar uzziņu par to, kura iestāde, kad un uz kādu laika periodu akceptējusi operatīvās darbības pasākumu veikšanu. Savukārt operatīvās darbības materiālos, kuri nav pievienoti krimināllietai, bet attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, neietilpstot jauni pierādījumi tam, ka ir noticis noziedzīgs nodarījums un ka konkrētā persona ir vainīga tā izdarīšanā. Proti, tiesa, iepazīstoties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, pārliecinoties vienīgi par lietā esošo pierādījumu pieļaujamību gadījumos, kad krimināllietā kā pierādījumi tiek izmantotas operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas par faktiem un kāds no procesa dalībniekiem apšaubā šo ziņu kā pierādījumu pieļaujamību. Savukārt tad, ja operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas par faktiem tiek izmantotas kā pierādījums krimināllietā, tās tiek darītas zināmas apsūdzētajam vai viņa aizstāvim, kā arī tiek sniegta uzziņa par to, kura iestāde, kad un uz kādu laiku ir akceptējusi operatīvās darbības pasākumu veikšanu. Turklāt apsūdzētajam vai viņa aizstāvim tāpat kā prokuroram esot piešķirtas tiesības iesniegt tiesai motivētu lūgumu, lai tā iepazīstas ar attiecīgajiem materiāliem un tos izvērtē. Tādējādi, ņemot vērā to operatīvās darbības materiālu specifiku, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, kā arī šo materiālu izmantošanas mērķi un to, ka tiesai ir tiesības iepazīties ar attiecīgajiem materiāliem un tos izvērtēt, ja apsūdzētais vai viņa aizstāvis ir izteicis attiecīgu lūgumu, esot panākts taisnīgs līdzsvars starp tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanu un klasificētas informācijas aizsardzību.

Papildus tam Saeima norāda: regulējums par to, ka tikai tiesa drīkst iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, ir spēkā jau no 2014. gada 25. jūnija. Proti, līdz 2021. gada 1. janvārim šāds regulējums bijis ietverts Kriminālprocesa likuma 500. panta ceturtajā daļā. Krimināllietas Nr. 16870002408 iztiesāšana uzsākta pirms 2014. gada 25. jūnija, tomēr Kriminālprocesa likuma 500. panta ceturta daļa kā procesuālā tiesību norma esot bijusi piemērojama arī tādās krimināllietās, kuru iztiesāšana uzsākta pirms šīs normas spēkā stāšanās dienas. Pieteikuma iesniedzējam krimināllietas Nr. 16870002408 ietvaros neesot bijis tiesību iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, jau no 2014. gada 25. jūnija. Apstrīdētā norma esot imperatīva un formulēta nepārprotami, un Pieteikuma iesniedzējs atrodoties apstrīdētās normas tvērumam tipiskā situācijā. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējam neesot bijusi iespēja aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem un termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā esot skaitāms no Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskāruma rašanās brīža, proti, no 2014. gada 25. jūnija. Līdz ar to esot secināms, ka konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņš nav ievērots.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. pantam.

Apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējam neierobežojot Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu. Atbilstoši apstrīdētajai normai personai tiekot liegtas tiesības iepazīties ar tiem operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, nevis ar pašiem pierādījumiem, kas ir ziņas par faktiem, kurus kriminālprocesā iesaistītās personas savas kompetences ietvaros izmanto pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo apstākļu esības vai neesības pamatošanai. Operatīvās darbības materiāli, kas nav pievienoti krimināllietai, nevarot tikt atzīti par pierādījumiem lietā, un tiesa nevarot, pamatojoties uz tiem, pieņemt nolēmumu. Tādējādi, liedzot aizstāvības pusei tiesības iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, personai netiekot ierobežotas Satversmes 92. pantā nostiprinātās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Ar apstrīdēto normu tiekot nodrošināts legītīms mērķis – nacionālās drošības un valsts noslēpuma aizsardzība. Operatīvās darbības materiāli varot saturēt tādu informāciju, kuras atklāšana lietas dalībniekiem nav pieļaujama, jo var apdraudēt slepeno palīgu dzīvību un veselību, turpmāko operatīvo darbību, kā arī iespējas sadarboties ar ārvalstīm. Tādējādi, nosakot lietas dalībniekiem absolūtu aizliegumu iepazīties ar attiecīgajiem

materiāliem, esot nodrošināta ne vien sabiedrības drošība, bet arī turpmākās operatīvās darbības mērķu sasniegšana un šo darbību veikšanas iespējamība.

Izskatāmās lietas ietvaros nepastāvot saudzējošāki līdzekļi, kas ļautu leģitimos mērķus sasniegt tādā pašā kvalitātē. Operatīvās darbības materiāli varot saturēt informāciju par operatīvās darbības pasākumu organizāciju, metodiku un taktiku, kas ir valsts noslēpums. Atbilstoši likumam "Par tiesu varu" un likumam "Par valsts noslēpumu" tiesas kompetencē neietilpstot saturiska izvērtēšana, vai attiecīgā informācija atbilst valsts noslēpuma objektam un vai, izņemot likuma "Par tiesu varu" 12. panta piektajā daļā minēto gadījumu, personām var tikt piešķirtas tiesības iepazīties ar valsts noslēpuma objektu saturošu informāciju. Tādējādi nebūtu samērīgi kriminālprocesa regulējumā ietvert tiesneša tiesības izvērtēt konkrētās informācijas apjomu un attiecīgi lemt par operatīvās darbības materiālu pieejamību lietas dalībniekiem. Savukārt personas parakstīšanās, apliecinot, ka tā ir brīdināta par kriminālatbildību, kas iestājas par valsts noslēpuma izpaušanu, varētu nebūt pietiekami efektīvs līdzeklis, ņemot vērā to, ka valsts noslēpuma izpaušanas gadījumā var iestāties neatgriezeniskas sekas saistībā ar nacionālās drošības apdraudējuma riskiem.

Turklāt Operatīvās darbības likuma 24.¹ pantā esot noteikts, ka operatīvās darbības subjekts, pabeidzis operatīvās darbības procesu, par sevišķajā veidā veikto operatīvās darbības pasākumu un tā veikšanas laiku informē personu, pret kuru minētais pasākums tika veikts, izņemot šajā pantā noteiktos gadījumus. Tādējādi tiekot nodrošinātas personas tiesības zināt, ka un kādas operatīvās darbības pret to ir veiktas, kā arī iespēja atsaukties uz šīm operatīvajām darbībām tiesā savu tiesību aizstāvēšanai. Līdz ar to likumdevējs esot ievērojis līdzsvaru starp personas un sabiedrības interesēm.

5. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūra – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. pantam.

Apsūdzētā tiesības iepazīties ar lietas materiāliem neesot neierobežotas. Proti, atteikums izpaust informāciju varot būt pamatots, ja tam ir leģitīms mērķis. No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras esot secināms, ka valsts drošības aizsardzība, operatīvās darbības metožu neizpaušana, kā arī to personu identitātes aizsardzība, kuras sadarbojušās ar policiju un sniegušas tai nozīmīgu informāciju, kas sekmējusi nozieguma atklāšanu, ir leģitīms mērķis, proti, svarīgu sabiedrības interešu aizsardzība. No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izrietot arī tas, ka jebkurā gadījumā, kad pusei tiek ierobežota piekļuve informācijai par lietu, šādam ierobežojumam jābūt nepieciešamam un samērojamam ar tās puses tiesību ievērošanu, kuras intereses atteikums aizskar.

Proporcionalitāte tiekot panākta, līdzsvarojot labvēlīgās sekas, kas rodas, neatklājot informāciju, un nelabvēlīgās sekas pusei, kuras tiesības sagatavoties aizstāvībai tiek ierobežotas. Ja pusei tiek liegts iepazīties ar informāciju, tad tiesai esot jāizvērtē šāda aizlieguma nepieciešamība un proporcionalitāte. Šāds secinājums izrietot arī no Senāta judikatūras.

No minētā esot secināms, ka tiesai savā nolēmumā jāsniedz atzinums par ziņām, ar kurām tā iepazinusies, izskatot operatīvās izstrādes materiālus. Tiesai savā nolēmumā neesot jānorāda konkrētas ziņas un fakti, kas apzināti, iepazīstoties ar operatīvās izstrādes materiāliem, bet gan jāsniedz par tiem savs vērtējums. Tādējādi tiekot nodrošināta pierādījumu ticamības pārbaude un pamats izdarīt secinājumus par to, vai procesa ietvaros nav pārkāptas Konvencijas 6. pantā un Satversmes 92. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu. Apstrīdētā norma nepārprotami paredzot tiesas pienākumu nolēmumā norādīt, ka operatīvās darbības materiāli ir izvērtēti, kā arī sniegt rediģētu šīs izvērtētās informācijas kopsavilkumu. Tiesai nolēmumā sniedzot savu vērtējumu par ziņām, ar kurām tā iepazinusies, tiekot līdzsvarota sabiedrības interese aizsargāt klasificētu informāciju ar apsūdzētā interesi uzzināt šo informāciju, un tas atbilstot Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu. Tiesu praksē esot bijuši gadījumi, kad tiesa, sniedzot vērtējumu par operatīvās darbības procesa materiāliem, ir taisījusi attaisnojošu spriedumu, un līdz ar to šādam tiesas vērtējumam neesot tikai formāls raksturs.

Papildus tam Kriminālprocesa likuma 127. panta trešā daļa nosakot, ka operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas par faktiem, tostarp ziņas par citas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu, arī ziņas, kas fiksētas ar tehnisku līdzekļu palīdzību, drīkst izmantot kā pierādījumu tikai tad, ja tās iespējams pārbaudīt šajā likumā noteiktajā procesuālajā kārtībā. Šā paša panta ceturtā daļa paredzot: ja krimināllietā kā pierādījumu izmanto šā panta trešajā daļā minētās ziņas, tai pievieno uzziņu par to, kura iestāde, kad un uz kādu laika periodu akceptējusi operatīvās darbības pasākumu veikšanu. Savukārt saskaņā ar Operatīvās darbības likuma 24. panta pirmo daļu operatīvās darbības pasākumu gaitā iegūtā informācija ir klasificējama kā ierobežotas pieejamības informācija vai valsts noslēpuma objekts. Šādu informāciju kā pierādījumu kriminālprocesā drīkstot izmantot tikai Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā, nodrošinot operatīvās darbības pasākumu īstenošanas un tajos iesaistīto personu konfidencialitāti un drošību. No minēto normu satura izrietot, ka operatīvās darbības pasākumu gaitā iegūto informāciju var izmantot kā pierādījumu tikai tad, ja tiek nodrošināta gan operatīvās darbības pasākumu īstenošanas drošība, gan arī tajos iesaistīto personu anonimitāte un drošība. Šīs prasības nebūtu iespējams izpildīt, ja ar operatīvās darbības pasākumu gaitā iegūto informāciju tiktu iepazīstināts apsūdzētais un viņa aizstāvis. Šāds secinājums

attiecoties arī uz apsvērumu, vai tiesai būtu jāpiešķir pilnvaras izvērtēt iespēju ļaut apsūdzētajam vai viņa aizstāvim iepazīties ar operatīvās darbības pasākumu gaitā iegūtajām ziņām, kas ir klasificējamas kā ierobežotas pieejamības informācija vai valsts noslēpumu saturoša informācija.

Turklāt operatīvās darbības materiālos esošās ziņas, pat ja tās saistītas ar pierādīšanas priekšmetu, neesot uzskatāmas par pierādījumiem Kriminālprocesa likuma 127. panta pirmās daļas izpratnē, jo tās netiekot izmantotas pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo apstākļu esības vai neesības pamatošanai.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce – uzskata, ka apstrīdētā norma, ja tā kriminālprocesā piemērota efektīvi, varētu nodrošināt personas tiesības uz taisnīgu tiesu Konvencijas 6. panta 1. punkta izpratnē.

Izskatāmās lietas apstākļos neesot šaubu par to, ka uz Pieteikuma iesniedzēju attiecināmas Konvencijas 6. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu. Tātad uz izskatāmo lietu esot attiecināma arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra Konvencijas 6. panta piemērošanā.

Līdzīgi kā Satversmes tiesa, arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot secinājusi, ka tiesībām uz taisnīgu tiesu piemīt divi aspekti – institucionālais un procesuālais – un personu sūdzības par iespējamiem pušu līdzvērtīgu iespēju principa pārkāpumiem ietilpst procesuālajā aspektā. Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā izvirzītajiem principiem šai tiesai, izskatot personu sūdzības par iespējamiem Konvencijas 6. panta pārkāpumiem kopsakarā ar pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu, neesot jāvērtē procesuālais regulējums, kas, piemēram, ierobežo personas tiesības iepazīties ar kādu daļu no lietas materiāliem, pats par sevi. Toties esot vērtējams tas, vai tiesas process kopumā ir nodrošinājis personai tiesības uz taisnīgu tiesu. Proti, tiesības uz taisnīgu tiesu nedrīkstot ierobežot tiktāl, ka ar valsts rīcību vai regulējumu personai šīs tiesības tiek atņemtas pēc būtības.

Izskatāmās lietas ietvaros esot nošķirami operatīvās darbības materiāli un operatīvo darbību rezultātā iegūtās ziņas par faktiem. Proti, vērtējot apstrīdētās normas satversmību, svarīgi esot tas, vai materiāli, ar kuriem personai liegts iepazīties, pēc būtības satur jaunu informāciju vai pierādījumus, kas nav ietverti aizstāvības pusei pieejamos materiālos un ir tieši saistīti ar pierādīšanas priekšmetu. Sistēmiski aplūkojot kriminālprocesuālo regulējumu, esot secināms, ka pierādījumus un ziņas par faktiem, kas saistīti ar apsūdzības priekšmetu, apsūdzētajam izsniedz līdz ar lietas nodošanu izskatīšanai. Proti, visa uz pierādīšanas priekšmetu attiecināmā informācija esot pieejama krimināllietas materiālos. Savukārt operatīvās darbības materiālos esot atrodama tikai papildu informācija

par apstākļiem, kādos šīs ziņas iegūtas, par metodēm, kādas izmantotas to iegūšanai, konkrētā informācija, kas iegūta, un informācija, kas ir tikai pakārtota ziņām, kuras norāda uz to, ka konkrētā persona varētu būt izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, un kuras ir pieejamas krimināllietas materiālos. Līdz ar to operatīvās darbības materiāli nesaturot jaunu informāciju, kas aizstāvības puses tiesības ietekmētu pēc būtības, un aizliegums personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, iepazīties ar šādiem materiāliem neatņemot šai personai tiesības uz taisnīgu tiesu pēc būtības.

Savukārt attiecībā uz to, vai procesuālās garantijas, ko paredz apstrīdētā norma, kopumā nodrošina personai tiesības uz taisnīgu tiesu, norādāms, ka apstrīdētā norma tika pieņemta, lai izpildītu Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā "Baltiņš pret Latviju", kurā Eiropas Cilvēktiesību tiesa konstatēja Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpumu. Eiropas Padomes Ministru komitejas atzinumā secināts, ka Latvija ir veikusi visus nepieciešamos pasākumus, lai izpildītu tiesas spriedumu, tostarp pilnveidojusi normatīvo regulējumu, lai novērstu līdzīgu pārkāpumu iespējamību nākotnē. Šobrīd spēkā esošais regulējums, atbilstoši kuram tiesas iepazīnušās ar operatīvās darbības materiāliem, izvērtējušās tos un ietvērušās savos nolēmumos atzīmes par to, kas ļāva secināt, ka personas tiesības uz taisnīgu tiesu netika nesamērīgi ierobežotas, esot atzīts par pietiekamu arī ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Cilvēktiesību komitejas lēmumu. Turklāt nacionālo tiesu judikatūrā izvirzītie principi, pēc kuriem tiesas vadās, izskatot personu sūdzības atbilstoši Kriminālprocesa 500. panta sestajai daļai un lemjot par to, vai nav notikusi uzskūdišana uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, pilnībā atbilstot Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā noteiktajiem kritērijiem, kas jāņem vērā, lai nodrošinātu personu tiesības uz taisnīgu tiesu, novēršot tādu pierādījumu izmantošanu kriminālprocesā, kuri ir iegūti prettiesiski.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma nodrošina samērīgu līdzsvaru starp valsts drošības interesēm un apsūdzētā tiesībām uz taisnīgu lietas izskatīšanu.

No apstrīdētās normas satura nepārprotami neizrietot tas, vai šī norma liedz tiesības iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, tikai Pieteikuma iesniedzējam vai arī prokuroram kā apsūdzības uzturētājam. Tomēr neatkarīgi no tā apstrīdētā norma ierobežojot Pieteikuma iesniedzēja tiesību uz taisnīgu tiesu tvērumā esošās procesuālās tiesības tikt uzklausītam.

Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētā norma neatņem tiesības uz taisnīgu tiesu pēc būtības, bet gan ierobežo tās tiktāl, ka tiek skartas atsevišķu procesuālo tiesību īstenošanas iespējas. Minētais ierobežojums esot

pamatojams ar nepieciešamību nodrošināt valsts drošības, kā arī operatīvās darbības subjektu un slepeno palīgu dzīvības un veselības aizsardzību. Šādu klasificētas informācijas aizsardzību neesot iespējams nodrošināt ar personas, kura ir iesaistīta kriminālprocesā un kurai ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem, rakstveida brīdināšanu par pienākumu glabāt valsts noslēpumu un par atbildību, kas paredzēta par valsts noslēpuma izpaušanu, atbilstoši Kriminālprocesa 375. panta ceturtās daļas nosacījumiem.

Operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, esot specifisks saturs, kas pēc būtības nevarot ietvert uz pierādījumiem attiecināmu informāciju. Tādējādi tiesai šie materiāli varot kalpot vienīgi par pamatu pierādījumu pieļaujamības izvērtēšanai. Turklāt pierādījumu iegūšana nemaz nevarot būt operatīvās darbības pasākumu veikšanas mērķis, jo tā neietilpstot Operatīvās darbības likuma 2. pantā noteiktajos operatīvās darbības uzdevumos.

Jebkuram Satversmes 92. panta pirmajā teikumā un Konvencijas 6. panta 1. punktā ietvertu tiesību ierobežojumam esot jānodrošina noteiktas tiesību aizsardzības garantijas un jābūt absolūti nepieciešamam. Turklāt jebkurām grūtībām, ko aizstāvības pusei rada apsūdzētā tiesību ierobežojums, vajagot būt pietiekami līdzsvarotām ar tiesu iestāžu veiktajām procedūrām. Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot norādījusi, ka gadījumos, kad lietā tiek izmantoti pierādījumi, kas netiek atklāti valsts drošības interesēs, nacionālajām tiesām rūpīgi jāpārbauda lēmumu pieņemšanas procedūra. Savukārt izvērtējot attiecīgās procesuālās garantijas, esot jāņem vērā neizpaužamā materiāla nozīme un iespējas to izmantot tiesas procesā, proti, jāizvērtē tas, vai neizpaužamā informācija vispār var palīdzēt aizstāvības pusei. Arī Eiropas Savienības Tiesa esot atzinusi, ka sevišķi svarīgu, ar valsts drošību saistītu apsvērumu dēļ konkrēta informācija vai pierādījumi var netikt darīti zināmi attiecīgajai personai, tomēr arī šādā gadījumā atbildīgajai institūcijai vajagot izmantot tādus procesuālos līdzekļus, kas nodrošinātu gan valsts drošības aizsardzību, gan personas tiesības tikt uzklautātai. Pēc tiesībsarga ieskata, operatīvās darbības materiāli, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, pēc būtības nevarētu saturēt būtiskas apsūdzēto attaisnojošas ziņas par faktiem. Turklāt procesa virzītājs nodrošinot operatīvās darbības pasākumu rezultātā iegūtās informācijas pārbaudi. Papildus tam saskaņā ar Senāta judikatūru tiesai pēc iepazīšanās ar šādiem materiāliem esot jāsniedz tāds atzinums, kurā lietas dalībnieku iebildumi un sūdzības par pierādījumu pieļaujamību būtu pienācīgi izvērtētas un motivētas. Tādējādi apstrīdētā norma nodrošinot samērīgu līdzsvaru starp valsts drošības interesēm un apsūdzētā tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Tomēr esot saskatāmas problēmas tajos gadījumos, kad operatīvās darbības pasākumi tiek veikti pēc kriminālprocesa uzsākšanas, tādējādi nepiemērojot Kriminālprocesa likuma 11. nodaļā ietvertās speciālās izmeklēšanas darbības, kuras pretēji operatīvās darbības pasākumiem iespējams veikt tikai esoša kriminālprocesa ietvaros. Ņemot vērā šo darbību kategoriju līdzīgo raksturu, esot kritiski vērtējama operatīvās darbības pasākumu salīdzinoši plašāka piemērošana kriminālprocesā. Ja kriminālprocesa ietvaros tiek veiktas speciālās izmeklēšanas darbības, tad kriminālprocesā iesaistītajai personai, kurai ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem, arī apsūdzētajam, esot tiesības iesniegt izmeklēšanas tiesnesim pieteikumu ar lūgumu ļaut personai iepazīties ar krimināllietai nepievienotajiem materiāliem. Tādējādi gadījumos, kad uzsākta kriminālprocesa ietvaros speciālo izmeklēšanas darbību vietā tiek veikti operatīvās darbības pasākumi, kriminālprocesā iesaistītās personas, tostarp apsūdzētais, tiek notādītas procesuāli neizdevīgākos apstākļos. Turklāt atbilstoši pašreiz spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam esot sarežģīti nošķirt gadījumus, kuros operatīvās darbības pasākumu rezultātā iegūtā informācija ir klasificējama kā ierobežotas pieejamības informācija un kuros – kā valsts noslēpums. Pēc tiesībsarga ieskata, Operatīvās darbības likumā būtu definējami precīzāki minētajai klasifikācijai nepieciešamie kritēriji, lai skaidri nošķirtu valsts noslēpumu saturošu informāciju no operatīvās darbības pasākumu gaitā iegūtās informācijas, kura klasificējama kā ierobežotas pieejamības informācija un par iepazīšanos ar kuru tiesa varētu lemt atbilstoši Informācijas atklātības likumam.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu advokātu padome – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. pantam.

Operatīvās darbības likuma 24. panta ceturtā daļa paredzot prokuroram tiesības jau kriminālvajāšanas stadijā iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem un pārbaudīt, vai šie materiāli satur ziņas, kuras pamato vai atspēko pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu esību, savukārt apsūdzētajam šādu tiesību neesot nedz pirmstiesas kriminālprocesā, nedz krimināllietas iztiesāšanā. Tādējādi apsūdzētais tiek notādīts salīdzinoši nelabvēlīgākā stāvoklī kā prokurors un apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējam ierobežojot no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošās tiesības uz procesuālo līdzvērtību un tiesības uz līdzekļiem, kas nepieciešami aizstāvības sagatavošanai.

Ļaujot apsūdzētajam vai viņa aizstāvim iepazīties ar operatīvās lietas materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietas materiāliem, bet attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, viņiem tiktu dota iespēja ne tikai pārliecināties par to, vai šie materiāli satur tādas ziņas, kuras pamato vai atspēko jau

iepriekš izvirzītos argumentus par pierādījumu pieļaujamību, bet arī izvirzīt jaunus argumentus savas pozīcijas pamatošanai. Turklāt tad, ja tiesas nolēmumā ir ietverta vien lakoniska norāde, ka operatīvās darbības materiāli ir izvērtēti, bet ne izvērstāka motivācija par to, kādēļ argumenti par operatīvās darbības rezultātā iegūto pierādījumu nepieļaujamību ir nepamatoti, varot būt ierobežotas aizstāvības puses iespējas pilnvērtīgi pārsūdzēt tiesas nolēmumu šajā daļā.

Pastāvot personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem apstrīdētās normas legītīmo mērķi varot sasniegt tādā pašā kvalitātē. Piemēram, gan krimināllietās, gan citās lietās, kuras saistītas ar valsts noslēpumu, esot paredzēta kārtība, kādā personas, kuras piedalās tiesvedības procesā, var iepazīties ar valsts noslēpumu saturošiem pierādījumiem pēc tam, kad ir rakstveidā brīdinātas par pienākumu glabāt valsts noslēpumu un par atbildību, kas paredzēta par valsts noslēpuma nelikumīgu izpaušanu. Savukārt procesos par noziedzīgi iegūtu mantu, kuros iepretim ar mantu saistītās personas tiesībām iepazīties ar šā procesa materiāliem tiekot nostādītas citu personu pamattiesības, sabiedrības intereses un kriminālprocesa mērķa sasniegšanas intereses, procesuālā kārtība paredzot, ka ar mantu saistītā persona ar lietas materiāliem var iepazīties ar procesa virzītāja atļauju un viņa noteiktajā apjomā. Procesā virzītāja lēmumu, ar kuru lūgums par iepazīšanos ar lietas materiāliem ir noraidīts, varot pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesā, kas izskata procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Arī krimināllietās, kurās kā pierādījumi tiek izmantoti operatīvās darbības materiāli, būtu iespējams paredzēt samērīgāku mehānismu apsūdzētā tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanai. Proti, tiesai varētu piešķirt pilnvaras lemt par to, vai un kādā apjomā apsūdzētais vai viņa aizstāvis var iepazīties ar tiem operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu. Savukārt apsūdzētā persona vai tās aizstāvis varētu iepazīties ar minētajiem materiāliem tiesas noteiktajā apjomā pēc tam, kad ir rakstveidā brīdināti, ka par klasificētas informācijas izpaušanu paredzēta kriminālatbildība, un ar savu parakstu apliecinājuši, ka ir par to brīdināti. Tādējādi tiktu panākts saprātīgs līdzsvars starp nacionālās drošības un valsts noslēpuma saglabāšanas interesēm, kā arī citu personu pamattiesībām, no vienas puses, un apsūdzētā tiesībām uz taisnīgu tiesu, no otras puses.

Turklāt neesot izšķirošas nozīmes tam, vai operatīvās darbības materiāli, kas nav pievienoti krimināllietai, satur jaunus tiešus pierādījumus vai tikai tādus pierādījumus, kuri attiecas uz jau esošo pierādījumu pieļaujamību, ticamību vai pietiekamību. Proti, Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā esot atzīts, ka jautājums par piekļuvi pierādījumiem saskaņā ar Konvencijas 6. pantu rodas tad, ja konkrētie pierādījumi tika izmantoti vai tiesa uz tiem balstījās, nosakot apsūdzētā vainu, vai arī šie materiāli satur

tādas ziņas, kas būtu ļāvušas apsūdzētajam panākt attaisnošanu vai soda samazināšanu. Attiecīgie pierādījumi šajā kontekstā esot ne tikai tie, kuri tieši attiecas uz lietas faktiem, bet arī citi pierādījumi, kas varētu attiekties uz šo tieši ar lietas faktiem saistīto pierādījumu pieļaujamību, ticamību un pietiekamību.

Turklāt Pieteikuma iesniedzēja tiesības aizstāvēt savas Satversmē noteiktās pamattiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem būtu vērtējamas plašāk nekā tikai iespēja pārsūdzēt imperatīvu aizliegumu iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem. Proti, Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu esot bijis iespējams novērst, tiesai neizmantojot Pieteikuma iesniedzēja vainas pamatošanai, pēc viņa ieskata, nepieļaujamus pierādījumus vai arī taisot attaisnojošu spriedumu. Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējam esot bijušas iespējas aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem un konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņš esot skaitāms no pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās brīža.

9. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Aldis Lieljuksis – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. pantam.

Operatīvā darbība esot valsts institūciju tiesiska darbība, kuras subjektiem, īstenojot operatīvās darbības pasākumus, jāaizsargā sabiedrība no kriminālsodāmiem apdraudējumiem, jānodrošina valsts noslēpuma aizsardzība un tiesiskums, vēršoties pret personām, kas to apdraud. Personas informēšana par operatīvās darbības pasākumiem to veikšanas laikā būtu pretrunā ar Operatīvās darbības likuma 2. pantā noteiktajiem operatīvās darbības uzdevumiem. Pēc operatīvās darbības procesa pabeigšanas personas varot tikt informētas par to, ka pret tām tika veikti attiecīgi operatīvās darbības pasākumi sevišķā veidā, tikai tad, ja ir izpildījies kāds no Operatīvās darbības likuma 24.¹ panta otrajā daļā ietvertajiem nosacījumiem, turklāt atbilstoši šā paša panta pirmajai daļai šādu informāciju sniegt – pat vispārīgā veidā – esot tiesīgs tikai operatīvās darbības subjekts, bet ne tiesa. Arī izbeigtā operatīvā lietā varot būt tāda sevišķā veidā iegūta informācija, kas attiecas uz pierādījuma priekšmetu, taču nav izmantojama kriminālprocesā, jo tās atklāšana apdraudētu citas Operatīvās darbības likumā norādītās aizsargājamās intereses. Tāpēc par veiktajiem operatīvās darbības pasākumiem vai darbībām un jo īpaši par to rezultātā iegūtās informācijas saturu persona neesot informējama. Turpretim cita informācija, kas iegūta Operatīvās darbības likumā paredzēto pasākumu rezultātā un attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, ja tā iegūta, nepārkāpjot Operatīvās darbības likuma principus un prasības, esot izmantojama kriminālprocesā.

Operatīvās darbības likumā norādīto operatīvās darbības uzdevumu loks esot plašs, taču tie saskaņā ar šā likuma 4. panta trešo daļu esot

veicami, ievērojot minētajā pantā noteiktos principus un pēc iespējas mazāk ierobežojot personu pamattiesības. Viens no operatīvās darbības principiem, kas izrietot no vairākām Operatīvās darbības likuma normām, esot konspirācijas princips, kas citstarp paredzot, ka operatīvās darbības pasākumu organizācija, metodika un taktika ir valsts noslēpums, bet iegūto informāciju kriminālprocesā var izmantot, ievērojot kriminālprocesā noteikto kārtību un nodrošinot operatīvās darbības pasākumu īstenošanas un tajos iesaistīto personu konfidencialitāti un drošību. Šis princips esot saistošs operatīvās darbības subjekta amatpersonām, un neviena cita amatpersona neesot tiesīga izlemt, vai, izmantojot operatīvajā lietā esošos datus, konspirācijas princips tiktu ievērots. Īpaši aizsargājams esot slepeno palīgu institūts, jo slepenie palīgi esot valsts aizsardzībā un ziņas par viņu identitāti un slepeno sadarbību ar operatīvās darbības subjektiem esot valsts noslēpums. Ņemot vērā to, ka pienākums ievērot konspirācijas prasības pilnā mērā gulstas uz operatīvās darbības subjektu, vienīgi operatīvās darbības subjekts esot tiesīgs pieņemt lēmumu par slepenā palīga sniegto un operatīvajā lietā esošo ziņu izmantošanu kriminālprocesā. Turpretim tiesai neesot un nevarot būt zināmi apstākļi, kas saistīti ar slepenā palīga iesaisti, kura pati par sevi esot aizsargājams valsts noslēpums, kas atklājams amatpersonām vienīgi Operatīvās darbības likumā noteiktajā kārtībā.

Pieteikuma iesniedzēja konstitucionālajā sūdzībā minētais operatīvais eksperiments esot tiesisks operatīvās darbības pasākums, kuru regulējot Operatīvās darbības likuma 15. pants. Atbilstoši šā panta trešajai daļai operatīvā eksperimenta veikšanai noziedzīgu rīcību provocējošā situācijā esot nepieciešams prokurora akcepts. Turklāt Operatīvās darbības likuma 22. pants paredzot amatpersonas tiešā priekšnieka vai operatīvās darbības subjekta deleģētas amatpersonas piekrišanu arī attiecīgās kategorijas operatīvās lietas uzsākšanai un pasākuma īstenošanai, tādējādi nodrošinot operatīvās darbības subjekta kontroli pār amatpersonas rīcību. Papildus tam atbilstoši Operatīvās darbības likuma 23.² pantam sevišķā veidā veiktu operatīvās darbības pasākumu gadījumos tiekot veikta pēcpārbaude, kas ietverot operatīvās darbības subjekta pienākumu ziņot prokuroram par šādu pasākumu un tā īstenošanas gaitu. Tāpat šī pārbaude ietverot prokurora pienākumu pēc šā panta trešajā daļā minēto apstākļu konstatēšanas uzdot iegūtos datus iznīcināt un tiesneša sniegta akcepta gadījumā nosūtīt informāciju Senāta priekšsēdētājam. Tādējādi tiekot nodrošināta sava veida pirmās pakāpes pēcpārbaude, savukārt otrās pakāpes pēcpārbaudi esot tiesīga veikt tiesa, kura izskata lūgumu atbilstoši apstrīdētajai normai. Šādā veidā tiekot nodrošināta augsta līmeņa vairāku pakāpju tiesiskuma kontrole attiecībā uz sevišķā veidā veiktiem operatīvās darbības pasākumiem.

Apstrīdētā norma esot nepieciešama, lai nodrošinātu personas tiesības uz taisnīgu tiesu, jo tā paredzot tiesai iespēju pārliecināties par operatīvās darbības procesā iegūto pierādījumu pieļaujamību atbilstoši starptautiskajiem tiesību standartiem un judikatūrai. Konfidencialitātes prasību pārkāpšana varot būtiski kaitēt ne tikai slepenajam palīgam, bet arī trešajām personām un valsts interesēm, atklājot slepenas darbības metodes, kas aizsargātas ar likumu, tādēļ neesot pieļaujams tas, ka apsūdzētais, iepazīstoties ar operatīvās lietas materiāliem, varētu noskaidrot slepenā palīga identitāti vai uzzināt par slepenā palīga sadarbošanās faktu kā tādu. Saskaņā ar Operatīvās darbības likumu noteiktām amatpersonām esot pienākums pārliecināties, vai operatīvās darbības subjekta amatpersona vai slepenais palīgs nav veikuši ar likumu aizliegtas provokatīvas darbības. Tādējādi domājams, ka arī tiesa, veicot apstrīdētajā normā noteiktajā kārtībā iesniegta lūguma pārbaudi, var uzdot attiecīgajām personām veikt šādu pārbaudi attiecībā uz tās personas rīcību, kuras secinājums pievienots nolēmumam. Turklāt nepietiekot ar to, ka tiesas nolēmumā ir ietverta tikai lakoniska norāde par to, ka tiesa ir izvērtējusi operatīvās lietas materiālus. Tiesai būtu izvērsti jāraksturo operatīvās darbības atbilstība tiesiskajam regulējumam, kā arī plānotajām un akceptētajām darbībām, un to būtu iespējams panākt, papildinot Kriminālprocesa likuma 320. pantu un vispārīgā veidā nosakot, tieši kas tiesai attiecībā uz lietā veikto operatīvās darbības materiālu pārbaudi ir jānorāda savā nolēmumā. Dodot apsūdzētajam iespēju iepazīties ar šādu izvērstu nolēmumu, tiktu nodrošinātas viņa tiesības uz taisnīgu tiesu, ciktāl tas iespējams, vienlaikus garantējot valsts noslēpuma un citu personu interešu aizsardzību.

10. Pieaicinātā persona – *Mg. iur. Armands Smans* – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. pantam.

No Operatīvās darbības likuma 24. panta ceturrtās daļas izrietot prokurora kā procesa virzītāja tiesības iepazīties ar operatīvās darbības procesā iegūto informāciju, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu. Tāpat no minētās normas izrietot arī tas, ka tieši prokurors kā procesa virzītājs, vērtējot tiesai nododamajā krimināllietā iekļautos materiālus, izvērtē, vai un kādā apjomā lietas materiāliem pievienojamas operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas par faktiem, kuras iecerēts izmantot pierādīšanā, kā arī nosacījumus šādu ziņu izmantošanai pierādīšanā. Tādējādi krimināllietai pievienojamo operatīvās darbības pasākumos iegūto ziņu par faktiem apjoma ietekmēšana, proti, noteikšana, kādā apjomā šie materiāli būs pieejami apsūdzētajam un viņa aizstāvim, esot ekskluzīva prokurora prerogatīva. Savukārt apstrīdētā norma neparedzot tiesai iespēju ļaut apsūdzētajam vai viņa aizstāvim iepazīties

ar operatīvās darbības pasākumos iegūtajām ziņām par faktiem plašākā apjomā, nekā nolēmis prokurors, nododot lietas materiālus tiesai.

Nevarot izslēgt situācijas, kad procesa dalībnieku viedoklis par krimināllietai nepievienotos operatīvās darbības materiālos esošo ziņu nozīmi ir atšķirīgs. Proti, prokurors varētu uzskatīt, ka daļa no nepievienotajiem materiāliem neattiecas uz celto apsūdzību, ka tie nav nepieciešami aizstāvības īstenošanai vai pievienoto materiālu pilnvērtīgai pārbaudei vai ka šos materiālus nav iespējams lietai pievienot, jo ir jānodrošina operatīvās darbības pasākumu īstenošanas un tajos iesaistīto personu konfidencialitāte un drošība. Savukārt aizstāvības puses viedoklis varētu būt pretējs. Atbilstoši taisnīgas tiesas principam neesot pieļaujama paļaušanās tikai uz viena procesa dalībnieka viedokli par iespējamību citam procesa dalībniekam iepazīties ar ziņām, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu. Šāda situācija radot pamatotas šaubas par attiecīgā lēmuma objektivitāti un neatkarību, jo šāds lēmums netiekot pārvērtēts tiesā. Tādējādi gadījumos, kad, pamatojoties uz apstrīdēto normu, tiek lemts jautājums par iepazīšanos ar tiem operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, būtu paredzama iespēja tiesai pārvērtēt prokurora viedokli par to, kādā apjomā ļaut apsūdzētajam vai viņa aizstāvim iepazīties ar krimināllietas materiāliem.

Tas apstāklis, ka operatīvās darbības materiāli var saturēt ierobežotas pieejamības informāciju vai valsts noslēpumu, nevarot būt par pamatu absolūtam aizliegumam aizstāvības pusei iepazīties ar šiem materiāliem. Par to liecinot, piemēram, Kriminālprocesa likuma 375. panta ceturtdaļa, kas noteic, ka personas, kuras ir iesaistītas kriminālprocesā un kurām ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem, tiek rakstveidā brīdinātas par pienākumu glabāt valsts noslēpumu un par atbildību, kas paredzēta par valsts noslēpuma izpaušanu. Savukārt atbilstoši Kriminālprocesa likuma 231. pantam gadījumā, kad pret personu tika veiktas speciālās izmeklēšanas darbības, kuru rezultāti nav pievienoti krimināllietai, personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, esot tiesības lūgt to iepazīstināt ar šiem materiāliem, kā arī tiekot īstenota tiesas kontrole pār personas tiesību ievērošanu. Līdz ar to apstrīdētās normas leģitīmo mērķi esot iespējams sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Secinājumu daļa

11. Saeima atbildes rakstā ir norādījusi apsvērumus, kas saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. punktu varētu būt par pamatu tiesvedības izbeigšanai lietā. Proti, Pieteikuma iesniedzējs esot nokavējis konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņu, jo viņa rīcībā

neesot bijis vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu. Apstrīdētā norma esot imperatīva un formulēta nepārprotami, un Pieteikuma iesniedzējs atrodoties tās tvērumam tipiskā situācijā. Tādējādi termiņš esot skaitāms nevis no pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās brīža, bet gan no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža – 2014. gada 25. jūnija –, kad apstrīdētā norma stājusies spēkā.

Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai procesuāla rakstura jautājumi, tostarp jautājumi par tiesvedības izbeigšanu, ir skatāmi pirms tiesību normas satversmības izvērtēšanas pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 10. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01 9. punktu*).

Konkrētajā gadījumā Pieteikuma iesniedzējam bija iespējas aizstāvēt savas Satversmē noteiktās pamattiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Proti, Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums varēja tikt novērsts, vispārējās jurisdikcijas tiesai neizmantojot operatīvās darbības rezultātā iegūtās ziņas viņa vainas pierādīšanai vai taisot attaisnojošu spriedumu. Pieteikuma iesniedzējs minētos vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus izmantojis, pārsūdzot pirmās instances tiesas spriedumu apelācijas kārtībā, bet apelācijas instances tiesas spriedumu – kasācijas kārtībā. Līdz ar to atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtajai daļai sešus mēnešus garais konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņš skaitāms no pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās brīža. Kasācijas instances tiesas lēmums pieņemts un stājies spēkā 2021. gada 31. augustā, bet pieteikums Satversmes tiesā saņemts 2021. gada 24. septembrī. Tādējādi sešu mēnešu termiņš ir ievērots.

Līdz ar to tiesvedība lietā ir turpināma.

12. Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. pantam, norādot, ka ar apstrīdēto normu tiekot aizskarts pušu līdzvērtīgu iespēju princips, kas ietilpstot tiesību uz taisnīgu tiesu tvērumā. Šo apgalvojumu Pieteikuma iesniedzējs pamato ar to, ka viņam kā apsūdzētajam neesot tiesību iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, turpretim prokuroram šādas tiesības kriminālvajāšanas procesā neesot liegtas. No pieteikuma izriet, ka būtībā tiek apstrīdēta šīs normas atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: "Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā."

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka pie prasībām, ko tiesības uz taisnīgu tiesu izvirza krimināllietas izskatīšanas procedūrai, pieder arī pušu līdzvērtīgu iespēju princips (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta*

sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 6. punktu un 2017. gada 10. februāra sprieduma lietā Nr. 2016-06-01 33. punktu).

12.1. Pušu līdzvērtīgu iespēju princips noteic, ka lietas izskatīšanas gaitā procesa dalībnieku tiesībām jābūt taisnīgi līdzsvarotām, proti, katram procesa dalībniekam jābūt nodrošinātām pienācīgām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus un neviens procesa dalībnieks nedrīkst tikt nepamatoti nostādīts nelabvēlīgākā situācijā kā citi procesa dalībnieki (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 20.1. punktu*). Pušu līdzvērtīgu iespēju princips kriminālprocesā paredz procesā iesaistītajām pusēm iespēju izteikties par lietas apstākļiem, kā arī liedz kādai no pusēm piešķirt būtiskas priekšrocības salīdzinājumā ar oponentu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-03-01 secinājumu daļas 6. punktu*).

Turklāt pilnvērtīgā tiesību aizstāvībā un iesaistīto pušu interešu līdzsvarošanā būtiska nozīme ir arī tiesībām tikt uzklautam. Tās tiek īstenotas vairākos veidos, piemēram, kā tiesības saņemt pilnīgu informāciju par pretējās puses izteikto viedokli, savāktajiem pierādījumiem un faktiem un tiesības izteikties par faktiem un tiesību jautājumiem (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-03-01 secinājumu daļas 6.1. punktu un 2020. gada 25. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-35-01 15. punktu*).

Tomēr Satversmes tiesas judikatūrā ir atzīts, ka tiesības iepazīties ar visiem pierādījumiem nav absolūtas. Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto tiesību piemērošanas robežas var tikt sašaurinātas lietās, kas attiecas uz valsts drošību, tomēr arī šādās lietās ir jāpastāv noteiktām tiesību aizsardzības garantijām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-35-01 15. punktu*).

12.2. Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka, ņemot vērā Satversmē ietverto normu un starptautisko cilvēktiesību normu harmonijas principu, Satversmes 92. panta pirmais teikums ir konkretizējams kopsakarā ar Konvencijas 6. pantu (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 10. punktu*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka Konvencijas 6. pantā ietvertais pušu līdzvērtīgu iespēju princips ir taisnīgas tiesas procesa neatņemams elements. Proti, Konvencijas 6. panta 1. punkts prasa, lai apsūdzības puse atklāj aizstāvības pusei visus tās rīcībā esošos pierādījumus par vai pret apsūdzēto (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2000. gada 16. februāra sprieduma lietā "Rowe and Davis v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 28901/95, 60. punktu*). Savukārt Konvencijas 6. panta 3. punkta "b" apakšpunkts garantē apsūdzētajam tiesības uz laiku un līdzekļiem, kas nepieciešami, lai sagatavotu savu

aizstāvību (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 6. marta sprieduma lietā "*Leas v. Estonia*", pieteikums Nr. 59577/08, 80. punktu). Tātad Konvencijas 6. panta 3. punkta "b" apakšpunkta mērķis ir nodrošināt apsūdzības un aizstāvības vienlīdzību, piešķirot abām pusēm vienādu vai salīdzināmu tiesību apjomu (sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 14. punktu).

Tiesības uz pušu līdzvērtību ir cieši saistītas ar sacīkstes principu. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka pušu līdzvērtīgu iespēju princips un sacīkstes princips var tikt pārkāpts, ja apsūdzētajam tiek liegta pieeja lietas materiāliem (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 29. aprīļa sprieduma lietā "*Ternovskis v. Latvia*", pieteikums Nr. 33637/02, 72. punktu). Sacīkstes princips krimināllietās nozīmē, ka katrai pusei jābūt iespējai iepazīties ar otras puses iesniegtajiem apsvērumiem un pierādījumiem un sniegt savus paskaidrojumus par tiem. Neatkarīgi no nacionālajā tiesību sistēmā izraudzītās metodes šīs prasības izpildes garantēšanai, tai ir jānodrošina, ka otra puse uzzina par iesniegtajiem paskaidrojumiem un ka šai pusei tiek dota reāla iespēja par tiem iesniegt savus paskaidrojumus (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1991. gada 28. augusta sprieduma lietā "*Brandstetter v. Austria*", pieteikums Nr. 11170/84 u. c., 67. punktu).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā ir atzīts, ka tiesības iepazīties ar pierādījumiem nav absolūtas (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1997. gada 23. aprīļa sprieduma lietā "*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*", pieteikums Nr. 21363/93 u. c., 58. punktu). Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka tiesības piekļūt noteiktiem pierādījumiem var tikt ierobežotas, ja tas nepieciešams valsts drošības, citu personu tiesību, slepenu policijas izmeklēšanas darbību, pasākumu vai amatpersonu, kā arī liecinieku aizsardzībai. Tomēr šādos gadījumos ir jāizmanto tādi procesuāli līdzekļi, kas nodrošinātu gan minēto aizsardzību, gan personas tiesības tikt uzklautai (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2017. gada 19. septembra sprieduma lietā "*Regner v. Czech Republic*", pieteikums Nr. 35289/11, 99. un turpmākos punktus; sal. sk. arī Eiropas Savienības Tiesas 2013. gada 18. jūlija sprieduma lietā C-584/10 "*Kadi*" 125. punktu). Arī šāda veida lietās ir jāpastāv noteiktām tiesību aizsardzības garantijām, turklāt visiem apsūdzētā tiesību ierobežojumiem jābūt noteikti nepieciešamiem (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1997. gada 23. aprīļa sprieduma lietā "*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*", pieteikums Nr. 21363/93 u. c., 58. punktu). Valstij apstākļos, kad tiek skarta valsts drošība un, iespējams, tiek izmantota konfidenciāla informācija, ir jānodrošina indivīdam aizsardzības līdzeklis, kas ir tik efektīvs, cik vien tas iespējams (sk. Satversmes tiesas 2004. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2004-14-01 10. punktu). Gadījumos, kad lietā tiek izmantoti tādi pierādījumi, kas valsts drošības interesēs nekad nav tikuši atklāti, tieši nacionālajām tiesām ir

rūpīgi jāpārbauda lēmumu pieņemšanas procedūra, proti, jānodrošina, ka, cik vien tas iespējams, tiek ievērotas prasības nodrošināt sacīkstes principu un pušu līdzvērtīgu iespēju principu, tādējādi aizsargājot apsūdzētā intereses (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 6. marta sprieduma lietā "Leas v. Estonia", pieteikums Nr. 59577/08, 78. punktu*).

Turklāt minētās apsūdzētā tiesību aizstāvības garantijas ir attiecināmas ne vien uz pierādījumiem, bet arī uz citu informāciju, kurai ir nozīme pierādīšanā. Vērā ņemams ir apmērs, kādā šī informācija attiecas uz konkrēto lietu, un jo īpaši tas, vai konkrētajai informācijai ir būtiska ietekme uz apsūdzību, kas izvirzīta pret personu, proti, tas, vai pierādījumi ir izmantoti, lai uz tiem balstītu apsūdzētā vainu, vai arī tie satur tādas ziņas, kas ļauj apsūdzēto attaisnot vai samazināt viņam piemērojamo sodu. Šajā kontekstā ar jēdzienu "pierādījumi" ir saprotami ne tikai tie pierādījumi, kuri tieši attiecas uz lietas faktiem, bet arī citas ziņas, kas varētu attiekties uz šādu pierādījumu pieļaujamību, ticamību un pietiekamību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2000. gada 16. februāra sprieduma lietā "Rowe and Davis v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 28901/95, 66. punktu; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 11. decembra sprieduma lietā "Mirilashvili v. Russia", pieteikums Nr. 6293/04, 200. punktu; 2012. gada 6. marta sprieduma lietā "Leas v. Estonia", pieteikums Nr. 59577/08, 81. punktu un 2017. gada 4. aprīļa sprieduma lietā "Matanović v. Croatia", pieteikums Nr. 2742/12, 161. punktu*).

Tādad pušu līdzvērtīgu iespēju princips noteic, ka pusēm ir līdzvērtīgas tiesības iepazīties ar tiem materiāliem, kuriem ir nozīme pierādīšanā, tomēr lietās, kas skar valsts drošību, ir pieļaujamas atkāpes no šā principa, ciktāl šādas atkāpes ir nepieciešamas un tiek ievērotas apsūdzētā tiesību uz taisnīgu tiesu aizsardzības garantijas.

13. Pieteikuma iesniedzējs, Saeima un pieaicinātās personas atzīt, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, ir vērsts uz nacionālās drošības un valsts noslēpuma aizsardzību. Tomēr Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka šāds aizliegums nav samērīgs un nacionālās drošības un valsts noslēpuma aizsardzību būtu iespējams nodrošināt arī ar tādu tiesisko regulējumu, atbilstoši kuram apsūdzētajam varētu tikt piešķirtas tiesības iepazīties ar attiecīgajiem operatīvās darbības materiāliem.

13.1. Apstrīdētā norma interpretējama kopsakarā ar Operatīvās darbības likumu, kas citstarp nosaka operatīvās darbības mērķi, uzdevumus, saturu, norisi un slepenību. Atbilstoši šā likuma 1. pantam operatīvā darbība ir šajā likumā noteiktajā kārtībā un ar likumu īpaši pilnvarotu valsts institūciju amatpersonu gan atklātas, gan slepenas tiesiskas darbības. Šo

darbību mērķis ir aizsargāt personu dzīvību un veselību, tiesības un brīvības, godu, cieņu un īpašumu, nodrošināt Satversmi, valsts iekārtu, valstisko neatkarību un teritoriālo neaizskaramību, valsts aizsardzības, ekonomisko, zinātnisko un tehnisko potenciālu un valsts noslēpumus pret ārējiem un iekšējiem apdraudējumiem. Savukārt saskaņā ar Operatīvās darbības likuma 8. panta trešo daļu operatīvo darbību organizācija, metodika un taktika ir valsts noslēpums, bet šā paša likuma 24. panta pirmajā daļā noteikts, ka operatīvās darbības pasākumu gaitā iegūtā informācija ir klasificējama kā ierobežotas pieejamības informācija vai valsts noslēpuma objekts, kuru kā pierādījumu kriminālprocesā drīkst izmantot tikai Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā, nodrošinot operatīvās darbības pasākumu īstenošanas un tajos iesaistīto personu konfidencialitāti un drošību. Minētais pamatojams ar to, ka absolūtais vairums noziedzīgo nodarījumu tiek izdarīti slepus, tādēļ arī operatīvās darbības subjektu īstenotie pasākumi galvenokārt tiek slēpti no personām, pret kurām tie vērsti (*sk.: Lieljuksis A. Operatīvās darbības tiesiskās un praktiskās problēmas. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021, 20. lpp.*). Operatīvās darbības pasākumu slepenība samērojama ar Kriminālprocesa likuma 1. pantā noteikto kriminālprocesuālo mērķi – noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē. Savukārt Operatīvās darbības likums citstarp aizsargā valsts iekārtu, valsts neatkarību un teritoriālo neaizskaramību, valsts aizsardzības potenciālu un valsts noslēpumu, proti, vērtības, kas cieši saistītas ar pašas valsts aizsardzību (*turpat, 23. lpp.*).

Operatīvās darbības un operatīvās darbības materiālu slepenības nozīme ir cieši saistīta ar valsts noslēpuma jēdzienu. Likuma "Par valsts noslēpumu" 2. panta pirmajā daļā noteikts, ka valsts noslēpums ir tāda militāra, politiska, ekonomiska, zinātniska, tehniska vai cita rakstura informācija, kura iekļauta Ministru kabineta apstiprinātā sarakstā un kuras nozaudēšana vai nelikumīga izpaušana var nodarīt kaitējumu valsts drošībai, ekonomiskajām vai politiskajām interesēm. Valsts noslēpums tiek aizsargāts, operatīvās darbības subjektiem īstenojot organizatoriskus vai tehniskus pasākumus, rūpējoties par valsts noslēpuma aizsardzību un nepieļaujot tā prettiesisku ieguvu un izmantošanu (*sk.: Lieljuksis A. Operatīvās darbības tiesiskās un praktiskās problēmas. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021, 24. lpp.*). Atsevišķos gadījumos tiesiskais regulējums paredz personai iespēju iepazīties ar valsts noslēpumu saturošu informāciju – piemēram, Kriminālprocesa likuma 375. pants noteic, ka personas, kuras iesaistītas kriminālprocesā un kurām ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem, tiek rakstveidā brīdinātas par pienākumu glabāt valsts noslēpumu un par atbildību, kas paredzēta par valsts noslēpuma izpaušanu.

13.2. Operatīvā darbība ir nošķirama no speciālajām izmeklēšanas darbībām, kuru tiesiskais regulējums noteikts Kriminālprocesa likuma 11. nodaļā. Atbilstoši šā likuma 231. pantam kriminālprocesā iesaistītai personai, kurai ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem pēc pirmstiesas procesa pabeigšanas, ir tiesības lūgt to iepazīstināt ar speciālo izmeklēšanas darbību rezultātā iegūtajiem un krimināllietai nepievienotajiem materiāliem, kā arī lūgt šos materiālus pievienot krimināllietai. Minētos lūgumus šajā pašā pantā noteiktajā kārtībā izvērtē tiesa. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 234. panta pirmo daļu arī speciālās izmeklēšanas darbības veikšanas metodes, paņēmieni un līdzekļi, kā arī tās rezultātā iegūtās ziņas, kurām nav pierādījumu nozīmes kriminālprocesā, kurā šī darbība veikta, vai kuru izmantošana citā kriminālprocesā nav atļauta, vai kuras nav nepieciešamas sabiedrības drošības tūlītēja būtiska apdraudējuma novēršanai, ir valsts vai izmeklēšanas noslēpums. Turklāt no Kriminālprocesa likuma 210. panta otrās daļas izriet, ka speciālo izmeklēšanas darbību ietvaros var izmantot operatīvās darbības līdzekļus un metodes.

Tomēr operatīvās darbības jēdziens ir plašāks nekā speciālās izmeklēšanas darbības jēdziens un šo darbību mērķi ir atšķirīgi. Proti, Operatīvās darbības likumā noteiktajos operatīvās darbības mērķos neietilpst kriminālprocesuālie mērķi, kuriem ir pakārtotas speciālās izmeklēšanas darbības. Atbilstoši Operatīvās darbības likuma 2. panta pirmajai daļai operatīvās darbības uzdevumi citstarp ietver personu aizsargāšanu pret noziedzīgiem apdraudējumiem un noziedzīgu nodarījumu profilaksi, to novēršanu un atklāšanu, kā arī noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu un pierādījumu avotu noskaidrošanu. Līdz ar to pierādījumu iegūšana pati par sevi neietilpst operatīvās darbības uzdevumos. Turklāt saskaņā ar Operatīvās darbības likuma 4. panta ceturto daļu operatīvās darbības pasākumi uzsākami un veicami tikai tad, ja šo un citu šā likuma 2. pantā minēto uzdevumu izpilde un 1. pantā noteikto mērķu sasniegšana ar Kriminālprocesa likumā vai citos procesuālajos likumos paredzētajiem līdzekļiem un metodēm vai arī citā veidā nav iespējama vai ir būtiski apgrūtināta. Ja operatīvās darbības pasākuma veikšanai ir zudusi nepieciešamība vai zudis pamats, tā veikšanu pārtrauc. Tādējādi operatīvās darbības veikšana uzskatāma par galēju līdzekli, kas kriminālprocesā papildina izmeklēšanas darbību, tostarp speciālo izmeklēšanas darbību, funkcijas.

Papildus tam Operatīvās darbības likums salīdzinājumā ar speciālajām izmeklēšanas darbībām nosaka plašāku neizpaužamās informācijas apjomu. Proti, speciālās izmeklēšanas darbības atbilstoši kriminālprocesuālajam regulējumam fiksējamas, to materiāli pievienojami krimināllietai, un atbilstoši Kriminālprocesa likuma 229. pantam tās izmantojamas

pierādīšanā tāpat kā citas izmeklēšanas darbības. Savukārt atbilstoši Operatīvās darbības likumam operatīvās darbības un to rezultāti fiksējami sevišķā šajā likumā un citos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, to materiāli pievienojami operatīvās uzskaites lietām un saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 127. panta trešo daļu pierādīšanā izmantojami izņēmuma gadījumos, ja operatīvās darbības gaitā iegūtās ziņas iespējams pārbaudīt Kriminālprocesa likumā paredzētajā kārtībā. Turklāt atbilstoši Kriminālprocesa likuma 229. panta otrajai daļai gadījumā, ja pierādīšanā izmanto kādas personas slepeni fiksētus izteicienus vai darbības, šī persona par to ir obligāti jānopratina, un gadījumā, kad personu iepazīstina ar faktiem, kas iegūti, tai nezinot, šo personu informē par veikto slepeno darbību tiktāl, ciktāl tas skar tieši attiecīgo personu. Turpretim Operatīvās darbības likuma 24.¹ pantā ir noteikts, kādos gadījumos personu neinformē par sevišķā veidā veikto operatīvās darbības pasākumu, kas veikts pret šo personu, tostarp norādīti gadījumi, kad personas informēšana var atklāt trešo personu identitāti vai slepenās sadarbības faktu, operatīvās darbības pasākumu organizāciju, metodiku un taktiku, kā arī kaitēt valsts drošības interesēm, operatīvās darbības izpildei vai kriminālprocesam.

13.3. Būtiski, ka papildus informācijai par operatīvās darbības metodēm un citai valsts noslēpumu saturošai informācijai operatīvās darbības materiāli var saturēt informāciju par slepenajiem palīgiem, tostarp informāciju gan par slepenās sadarbības faktu kā tādu, gan arī par slepenā palīga identitāti, iesaistes veidu un apmēru. Atbilstoši Operatīvās darbības likuma 31. panta pirmajai daļai slepenie palīgi ir valsts aizsardzībā un ziņas par viņu identitāti un slepeno sadarbību ar operatīvās darbības subjektu ir valsts noslēpums. Savukārt saskaņā ar šā panta trešo daļu slepeno palīgu drīkst iesaistīt kriminālprocesā, neatklājot slepenās sadarbības faktu. Personas slepenās sadarbības faktu vai tās sniegtās ziņas kriminālprocesā drīkst atklāt tikai tad, ja tas nepieciešams izmeklēšanas mērķu sasniegšanai, sabiedriskās drošības garantēšanai, un tikai tad, ja tas neapdraud slepenā palīga vai citas personas dzīvību, veselību, brīvību vai arī slepenā palīga turpmākas izmantošanas iespēju. Turklāt atbilstoši Operatīvās darbības likuma 35. pantam informācijas avotu identitāte ir atklājama vienīgi ģenerālprokuroram, bet viņa īpaši pilnvarotiem prokuroriem – tikai ar operatīvās darbības subjekta atļauju. Tādējādi slepeno palīgu identitāte un sadarbības fakts ir atklājams tikai ļoti šauram operatīvās darbības subjekta amatpersonu lokam. Slepenā palīga un sadarbības fakta aizsardzība saistāma ar Operatīvās darbības likuma 24.¹ panta otrās daļas 2. punktu, saskaņā ar kuru personu, pret kuru veikts operatīvās darbības pasākums sevišķajā veidā, ir aizliegts iepazīstināt ar informāciju, kas var atklāt slepenā palīga vai tās personas identitāti vai slepenās sadarbības faktu, kura konfidenciali sniedza palīdzību operatīvās darbības subjekta

amatpersonai. No minētā secināms, ka likumdevēja mērķis ir bijis nodrošināt operatīvajā darbībā iesaistīto trešo personu pamattiesību aizsardzību, tādējādi gādājot arī par to, lai netiktu apdraudēta ne šo personu dzīvība, veselība un drošība, ne turpmāku operatīvās darbības pasākumu norise.

13.4. Atbilstoši apstrīdētajai normai apsūdzētajam vai viņa aizstāvim nav tiesību iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka tādējādi viņam neesot nodrošinātas tiesības pilnvērtīgi sagatavoties lietas izskatīšanai, kā arī viņš nevarot pilnvērtīgi pārbaudīt, vai argumenti, kas balstīti uz operatīvās darbības materiāliem, ir pamatoti un atbilst patiesībai, viņš nevarot tos atspēkot un izteikties par tiem.

Satversmes tiesas judikatūrā ir atzīts, ka Kriminālprocesa likuma 18. pantā ietvertais procesuālo pilnvaru līdzvērtības princips ir viens no kriminālprocesa pamatprincipiem, kas darbojas visā kriminālprocesā, proti, gan pirmstiesas, gan tiesas procesa laikā (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 14.1. punktu*). Tādējādi tas attiecināms arī uz kriminālprocesu, kura ietvaros, tostarp pirms procesa uzsākšanas, veikta operatīvā darbība, un kurā atbilstoši apstrīdētajai normai ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, var iepazīties tikai tiesa. No Operatīvās darbības likuma 24. panta ceturtās daļas izriet, ka prokuroram kā kriminālprocesa virzītājam ir tiesības iepazīties ar operatīvās darbības procesā iegūto informāciju, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu vai izmeklēšanas darbību sagatavošanu un veikšanu. Savukārt atbilstoši Kriminālprocesa likuma 412. panta pirmajai un otrajai daļai prokurors, atzinis pierādījumus par pietiekamiem, lai uzturētu apsūdzību tiesā, sastāda tiesai nododamās krimināllietas un arhīva lietas materiālu sarakstu. Tiesai nododamajā krimināllietā prokurors iekļauj materiālus, kas attiecas uz konkrēto noziedzīgo nodarījumu un tiks izmantoti tiesā kā pierādījumi, bet pierādīšanā neizmantojamās materiālus iekļauj arhīva lietā. Tādējādi prokurors kā procesa virzītājs lemj par to, vai un kādā apjomā lietas materiāliem pievienojamas operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas par faktiem, kuras iecerēts izmantot pierādīšanā, kā arī nosacījumus šādu ziņu izmantošanai pierādīšanā. No minētā secināms, ka apsūdzētajam tiek liegta pieeja operatīvās darbības materiāliem, ar kuriem prokuroram ir bijusi iespēja iepazīties, un apsūdzētais tiek nostādīts nelabvēlīgākā situācijā salīdzinājumā ar prokuroru.

Tādējādi uz tiesībām iepazīties ar tādiem operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, ir attiecināmas Satversmes 92. panta pirmajā

teikumā ietvertās pušu līdzvērtīgu iespēju garantijas. Turklāt aizliegums aizstāvības pusei iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, ir saistīts ar nepieciešamību aizsargāt kā valsts noslēpumu, tā operatīvās darbības subjektu amatpersonu un trešo personu dzīvību un veselību, kā arī operatīvās darbības pasākumu organizāciju, metodiku, taktiku un to turpmāku norisi. Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs paredzējis, ka, ierobežojot piekļuvi operatīvās darbības materiāliem, tiek ievērots konspirācijas princips un tādējādi nodrošināta minēto interešu aizsargāšanai nepieciešamā konfidencialitāte.

Tātad, lai izskatāmajā lietā noskaidrotu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai ar to ir nodrošināts taisnīgs līdzsvars starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un valsts drošības interesēm.

14. Kriminālprocesā, kurā veikta operatīvā darbība, ir jānodrošina tāda procesa dalībnieku tiesību un interešu līdzsvarošana, kas sasniegtu kriminālprocesa un operatīvās darbības mērķus. Līdzsvaru starp personu interesēm uz pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu un valsts drošības interesēm iespējams ievērot, paredzot tādas procesuālas garantijas, kas pietiekamā apmērā nodrošinātu aizstāvības tiesības uz taisnīgu tiesu gadījumos, kad aizstāvībai ir liegta pieeja kādiem materiāliem.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka tai, izvērtējot attiecīgās procesuālas garantijas, ir jāņem vērā arī neizpaužamo materiālu nozīme un to izmantošana tiesas procesā (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2000. gada 16. februāra sprieduma lietā "Jasper v. the United Kingdom"*, pieteikums Nr. 27052/95, 58. punktu un *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 25. jūlija sprieduma lietā "M. v. the Netherlands"*, pieteikums Nr. 2156/10, 69. punktu). Tiesai jo īpaši jāpārlicinās, vai valsts tiesvedībā, ņemot vērā vispusīgus aizstāvības puses argumentus, kas balstīti uz tai pieejamu informāciju, bija iespējams izvērtēt neizpaužamo materiālu ietekmi uz notiesājošā sprieduma pamatotību (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2000. gada 16. februāra sprieduma lietā "Rowe and Davis v. the United Kingdom"*, pieteikums Nr. 28901/95, 66. punktu).

Operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, ir īpašs statuss, kas nošķirams no operatīvās darbības rezultātā iegūtajām un pierādīšanā izmantojamām ziņām par faktiem. Kā norāda Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce, no kriminālprocesuālā regulējuma izriet, ka iespēja iepazīties ar pierādījumiem apsūdzētajam tiek dota līdz ar lietas nodošanu izskatīšanai. Proti, atbilstoši Kriminālprocesa likuma 127. panta trešajai daļai operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas par

faktiem, arī ziņas, kas fiksētas ar tehnisku līdzekļu palīdzību, drīkst izmantot kā pierādījumu tikai tad, ja tās iespējams pārbaudīt šajā likumā noteiktajā procesuālajā kārtībā. Savukārt šā paša panta ceturrtā daļa nosaka: ja krimināllietā kā pierādījumu izmanto operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas par faktiem un ziņas, kas fiksētas ar tehnisku līdzekļu palīdzību, krimināllietai pievieno uzziņu par to, kura iestāde, kad un uz kādu laika periodu akceptējusi operatīvās darbības pasākumu veikšanu. Uzziņu procesa virzītājam izsniedz operatīvās darbības pasākumu veikšanu akceptējušās iestādes vadītājs vai viņa pilnvarota amatpersona. Līdz ar to secināms, ka operatīvās darbības materiāli, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, satur papildu informāciju par apstākļiem, kādos iegūtas ziņas, par metodēm, kādas izmantotas, kā arī konkrēto informāciju, kas iegūta operatīvās darbības gaitā, un informāciju, kas tikai pakārtota ziņām, kuras norāda uz to, ka apsūdzētais varētu būt izdarījis noziedzīgo nodarījumu, un kuras ir ietvertas krimināllietas materiālos (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 160. lp.*). Tādējādi šādos operatīvās darbības materiālos ietvertās ziņas kalpo vienīgi krimināllietā iekļauto pierādījumu pieļaujamības pamatošanai. Tas pats izriet arī no Kriminālprocesa likuma 124. panta pirmās un ceturrtās daļas, kas noteic, ka pierādīšanas priekšmets ir visu kriminālprocesa gaitā pierādāmo apstākļu kopums un ar tiem saistītie fakti un palīgfakti, savukārt ar palīgfaktiem tiek pamatota kāda cita pierādījuma ticamība vai neticamība, kā arī iespējamība vai neiespējamība to izmantot pierādīšanā. Vienlaikus šie operatīvās darbības materiāli var saturēt gan informāciju par operatīvās darbības subjektiem, tās pasākumu organizāciju, metodiku un taktiku, kas ir valsts noslēpums, gan ziņas par citu, ar operatīvās darbības subjektiem sadarbojušos personu identitāti un sadarbības faktu. Šādas informācijas atklāšana varētu neatgriezeniski apdraudēt turpmākas operatīvās darbības norisi, kā arī operatīvās darbības subjektu amatpersonu un trešo personu dzīvību, veselību un drošību.

Ar apstrīdēto normu ir noteikts tāds tiesas kontroles mehānisms, atbilstoši kuram tiesai ir pienākums pēc būtības izvērtēt konkrēto operatīvās darbības materiālos ietvērto informāciju attiecībā uz pierādījumu pieļaujamību kriminālprocesā. Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā atzīts, ka daudzos gadījumos, kad lietā kādi materiāli netiek atklāti, tiesa var līdzsvarot sabiedrības intereses un apsūdzētā intereses tikai tad, ja ir iepazinusies ar šiem materiāliem. Tādēļ tai ir rūpīgi jāpārbauda lēmumu pieņemšanas procedūra, lai, cik vien tas iespējams, nodrošinātu sacīkstes principa un pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu un aizsargātu apsūdzētā intereses (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 24. jūnija sprieduma lietā "Dowsett v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 39482/98, 42.–43. punktu un 2012. gada 6. marta*

sprieduma lietā "Leas v. Estonia", pieteikums Nr. 59577/08, 78.–79. punktu).

Senāta judikatūrā ir atzīts: ja krimināllietā apsūdzētā vainīguma pierādīšanai tiek izmantotas citas personas operatīvās izstrādes lietas ietvaros sevišķajā veidā veiktajā operatīvās darbības pasākumā iegūtās ziņas, tiesai būtiski ir izvērtēt, vai tādējādi nav pieļauts Kriminālprocesa likuma 12. pantā noteiktā cilvēktiesību garantēšanas principa pārkāpums. Attiecībā uz operatīvās darbības rezultātā iegūto ziņu pieļaujamību kriminālprocesā tiesai esot citstarp jāizvērtē, vai tādējādi netiek aizskartas personas konstitucionālās tiesības un netiek pieļauta nesamērīga iejaukšanās personas dzīvē, proti, vai tādējādi netiek pārkāpti kriminālprocesa pamatprincipi (*sk. Senāta 2013. gada 11. novembra lēmumu lietā Nr. SKK-289/2013 (11819002111)*). Kriminālprocesa likuma 130. panta otrās daļas 4. punkts noteic, ka ziņas par faktiem, kuras iegūtas, pārkāpjot kriminālprocesa pamatprincipus, atzīstamas par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām. Tādējādi tiesai, atbilstoši apstrīdētajai normai izvērtējot operatīvās darbības materiālus, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, jāpārlicinās, ka operatīvās darbības pasākumu rezultātā iegūtās ziņas par faktiem, ar kurām pamatoti argumenti par apsūdzētā vainu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, ir iegūtas tiesiskā ceļā. Piemēram, gadījumos, kad ir celti iebildumi sakarā ar uzskūdišanu uz nozieguma izdarīšanu, Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādījusi, ka tiesas izvērtējums ietver pienākumu konstatēt iemeslus, kuru dēļ pasākums tika veikts, policijas līdzdalības apjomu noziedzīgajā nodarījumā un pret iesniedzēju vērsto darbību raksturu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 5. februāra sprieduma lietā "Ramanauskas v. Lithuania", pieteikums Nr. 74420/01, 71. punktu*). Tomēr no minētā izriet arī tas, ka tiesai jāpārlicinās par to, ka operatīvās darbības materiālos, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, ietvertās ziņas nepamatoti neaizskar apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu jebkādā citā veidā. Kā to norādījis Senāts, apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu var tikt nodrošinātas, tiesai iepazīstoties ar operatīvās darbības materiāliem un izvērtējot, vai apsūdzētā pamattiesību ierobežojums, proti, liegums iepazīties ar šiem materiāliem, bija īpaši nepieciešams, lai aizsargātu gan trešo personu pamattiesības, gan sabiedrības intereses (*sk. Senāta 2015. gada 20. februāra lēmumu lietā Nr. SKK-27/2015 (11810025304)*). Turklāt tiesai, iepazīstoties ar attiecīgajiem operatīvās darbības materiāliem, ir pienākums atbilstoši Kriminālprocesa likuma 19. panta trešajai daļai visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, vērtēt par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Tādējādi tiesai ir pienākums izvērtēt, vai šādos materiālos ietvertā informācija nepārkāpj apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu.

Turklāt Senāta judikatūrā ir atzīts, ka tiesai ne tikai formāli jānorāda, ka tā ir apstrīdētajā normā noteiktajā kārtībā iepazinusies ar operatīvās izstrādes lietu un to izvērtējusi, bet arī jāsniedz savs atzinums. Taču tai savā lēmumā nav jānorāda konkrētas ziņas un fakti, kas iegūti, iepazīstoties ar operatīvās izstrādes lietas materiāliem. Turklāt, pēc Senāta ieskata, apstrīdētā norma būtu jāinterpretē plašāk, jo tiesas lēmumā iekļautais norādījums, ka operatīvās darbības materiāli ir izvērtēti, bez konkrēta atzinuma nav uzskatāms par pietiekamu (*sk. Senāta 2016. gada 4. februāra lēmumu lietā SKK-53/2016 (11815005612)*). Tādējādi tiesu praksē jau ir nostiprināts princips, ka tiesai par iepazīšanos ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, ir jāsniedz atzinums, kurā pienācīgi izvērtēti lietas dalībnieku iebildumi par pierādījumu pieļaujamību un iekļauti pamatoti tiesas secinājumi.

Papildus tam Satversmes tiesa norāda, ka ar apstrīdēto normu noteikto tiesisko regulējumu jau vērtējušas starptautiskās institūcijas. Proti, apstrīdētā norma tika pieņemta pēc Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma lietā "Balțiņš pret Latviju", kurā tiesa atzina, ka no krimināllietas materiāliem konkrētajā lietā nebija iespējams secināt, ka nacionālās tiesas būtu mēģinājušas iepazīties ar slepenajiem operatīvās darbības materiāliem un pienācīgi pārbaudījušas apsūdzētā sūdzības par iespējamo provokāciju no tiesībaizsardzības iestāžu puses (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 8. janvāra sprieduma lietā "Balțiņš v. Latvia", pieteikums Nr. 25282/07, 63.–65. punktu*). Kā norāda Kristīne Līce, Eiropas Padomes Ministru komiteja ir izvērtējusi tai sniegto informāciju par apstrīdētās normas pieņemšanu un secinājusi, ka Latvija ir veikusi visus nepieciešamos pasākumus, lai izpildītu tiesas spriedumu minētajā lietā, tostarp pilnveidojot normatīvo regulējumu, lai novērstu līdzīgu pārkāpumu iespējamību nākotnē (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 160.–161. lp. un Eiropas Padomes Ministru komitejas 2016. gada 6. septembra rezolūciju Nr. CM/ResDH(2016)191 lietā "Balțiņš v. Latvia", slēdzot sprieduma izpildes uzraudzību šajā lietā. Pieejams: hudoc.exec.coe.int*). Apstrīdētās normas piemērošana tika vērtēta arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Cilvēktiesību komitejas (turpmāk – Komiteja) izskatītajā lietā "G. B. pret Latviju". Savā viedoklī Komiteja noraidīja iesniedzēja sūdzību par iespējamām viņa tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumiem, jo apstrīdētajā normā paredzētais tiesiskais regulējums, atbilstoši kuram aizliegums aizstāvības pusei iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem ir līdzsvarojams ar nepieciešamību nodrošināt taisnīgu lietas izskatīšanu, tika atzīts par pietiekamu. Proti, Komiteja secināja, ka nacionālās tiesas, ievērojot apstrīdētajā normā ietvertu mehānismu, bija rūpīgi iepazīnušās ar operatīvās darbības materiāliem, izvērtējušas tos un ietvērušas savos

nolēmumos atzīmes par to, kas ļāva secināt, ka apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu netika nesamērīgi ierobežotas. Turklāt Komiteja uzsvēra, ka aizliegums aizstāvības pusei iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem bija īpaši nepieciešams, lai aizsargātu trešo personu, proti, to personu, kuras sadarbojas ar tiesībaizsardzības iestādēm, pamattiesības, kā arī sabiedrības intereses. Tādējādi esot panākts saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības un aizstāvības interesēm (sk. *Apvienoto Nāciju Organizācijas Cilvēktiesību komitejas 2021. gada 5. novembra viedokli lietā "G. B. v. Latvia", iesniegums Nr. 3124/2018. Pieejams: ohchr.org*).

Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums aizstāvības pusei iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kuri nav pievienoti krimināllietai un kuri attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, ir nepieciešams, lai aizsargātu valsts drošības un sabiedrības intereses. Satversmes tiesa atzīst, ka ar apstrīdēto normu noteiktais tiesiskais regulējums, atbilstoši kuram tiesa izvērtē attiecīgos operatīvās darbības materiālus un nolēmumā ietver atzinumu par to, ka tie ir izvērtēti, ir pietiekams, lai nodrošinātu personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Līdz ar to apstrīdētā norma nodrošina taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un valsts un sabiedrības drošības interesēm. Tādējādi tā atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Kriminālprocesa likuma 500. panta sesto daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2022. gada 3. novembrī

lietā Nr. 2021-43-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kušņš, tiesneši Irēna Kucina, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede

pēc personas J pieteikuma,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,
rakstveida procesā 2022. gada 4. oktobra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punkts noteic, ka Latvijas Republikā vēlēti domi nav tiesību personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās (turpmāk arī – apstrīdētā norma).

2. **Pieteikuma iesniedzējs – persona J** (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam, jo liedz viņam Latvijas Republikas pilsoņiem garantētās pamattiesības ievēlēt pašvaldību. Pieteikuma iesniedzējs esot Latvijas pilsonis un kopš 2020. gada izciešot brīvības atņemšanas sodu Jēkabpils cietumā. Lai varētu īstenot savas tiesības balsot pašvaldības domes vēlēšanās, viņš esot vērsies pie cietuma administrācijas, bet viņa lūgums esot noraidīts.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma formāli ir noteikta ar likumu, tomēr konkrētajā gadījumā tā nav likums materiālā nozīmē, jo ir pretrunā ar labas likumdošanas principu. Proti, likumdevējs neesot pārbaudījis apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, ņemot vērā Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos paustās atziņas.

Apstrīdētajā normā noteiktajam pamattiesību ierobežojumam neesot arī neviena no Satversmes 116. pantā minētajiem legītimajiem mērķiem. Proti, tā mērķis visdrīzāk esot atvieglot pašvaldību vēlēšanu komisiju un cietuma administrācijas darbu, atbrīvojot tās no pienākuma organizēt

balsošanu tiem vēlētājiem, kuri atrodas brīvības atņemšanas vietās. Tomēr izpildvaras darba atvieglošana pati par sevi neatbilstot nevienam no Satversmes 116. pantā minētajiem legītimajiem mērķiem.

Pastāvot citi, alternatīvi līdzekļi, kas mazāk ierobežotu Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā garantētās pamattiesības, piemēram, balsošana pa pastu vai aktīvo vēlēšanu tiesību liegšana tikai atsevišķām notiesāto personu grupām, vienlaikus nodrošinot saprātīgu saikni starp personas nodarījumu un balsstiesību atņemšanu.

Pamattiesību ierobežojums neesot arī atbilstošs, jo par sabiedrības interesi nevarot uzskatīt pašvaldību vēlēšanu komisiju un cietuma administrācijas darba atvieglošanu. Tieši pretēji – sabiedrība esot ieinteresēta, lai vēlēšanās piedalītos pēc iespējas vairāk pilsoņu un lai viņu iesaistīšanās demokrātiskajā procesā netiktu apgrūtināta. Tādējādi tiktu panākta ievēlēto pašvaldību domju plašāka legītimātāte un tiktu ļauts ievēlēt tādu pašvaldības domes sastāvu, kas precīzāk atspoguļotu vietējo vēlētāju kopuma viedokli. Sabiedrības interesēs esot tas, ka notiesātais saglabā saikni ar sabiedrību kopumā un savu dzīvesvietu, kā arī seko līdzi sabiedriskajām un politiskajām norisēm un pēc soda izciešanas spēj veiksmīgi atgriezties sabiedrībā.

Tādējādi attiecībā uz notiesātām personām vēlēšanu tiesības varot tikt ierobežotas tikai atsevišķos gadījumos, individuāli pamatojot aizlieguma balsot saikni ar indivīda rīcību vai konkrētās lietas apstākļiem. Taču apstrīdētā norma liedzot personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, balsot pašvaldību vēlēšanās visos gadījumos – neatkarīgi no nozieguma, par kuru tās notiesātas, neatkarīgi no šo personu rīcības vai citiem apstākļiem. Pat ja apstrīdētā norma dotu kādu labumu sabiedrībai, tā nenodrošinātu taisnīgu līdzsvaru starp sabiedrības ieguvumu un to zaudējumu, kas rodas, pilnībā liedzot balsot pašvaldības vēlēšanās personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās.

Viedoklī, kas sniegts pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem, Pieteikuma iesniedzējs norāda: neviena pieaicinātā persona nav apgalvojusi, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. pantam. Tā kā likumdevējs neesot izpildījis savu pienākumu pamatot pamattiesību ierobežojuma legītimo mērķi, proti, neesot to norādījis ne likumprojekta anotācijā, ne atbildes rakstā, apstrīdētā norma esot atzīstama par neattaisnojamu pamattiesību ierobežojumu un neatbilstošu Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam. Turklāt Saeima atbildes rakstā neesot sniegusi izvērtējumu tam, vai apstrīdētā norma atbilst samērīguma principam.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā norma pieņemta ar 2004. gada 11. novembra grozījumiem Pašvaldības domes vēlēšanu likumā. Minētie grozījumi esot

pieņemti Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā un izsludināti Satversmē noteiktajā termiņā, publicējot tos oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis". Tāpat apstrīdētās normas pieņemšanā neesot saskatāmi procesuālie pārkāpumi un norma esot pietiekami skaidri formulēta.

Regulējums, kas paredz, ka personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, nav tiesību piedalīties pašvaldību vēlēšanās, esot spēkā no 1994. gada 25. janvāra, un tas esot piemērots visās pašvaldību vēlēšanās pēc valsts neatkarības atjaunošanas. Sekojot demokrātijas attīstībai, likumdevējs esot mazinājis aktīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumus pašvaldību vēlēšanās. Proti, sākotnēji aktīvās vēlēšanu tiesības esot liegtas arī aizdomās turētām, apsūdzētām vai tiesājamām personām, ja tām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums, kā arī personām, kuras likumā paredzētajā kārtībā ir atzītas par rīcības nespējīgām. Savukārt šobrīd vienīgā personu grupa, kam aktīvās vēlēšanu tiesības liegtas pat tad, ja šīs personas atbilst citām likumā noteiktajām prasībām, esot tieši apstrīdētajā normā minētās personas, proti, personas, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās.

Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums attiecoties tikai uz personām, kuras atzītas par vainīgām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un kurām piespriests smagākais iespējamais pamatsods – brīvības atņemšana. Aktīvās vēlēšanu tiesības netiekot liegtas tādām personām, kuras atzītas par vainīgām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet kurām ir piespriests kāds cits pamatsods, piemēram, probācijas uzraudzība vai naudas sods. Tādējādi to personu loks, kurām liegtas aktīvās pašvaldību vēlēšanu tiesības, esot samērā šaurs – tā 2020. gada 31. decembrī ieslodzījumā atradušies 3104 ieslodzītie, no tiem 2294 bijušas notiesātās personas. Kriminālatbildība esot paredzēta tikai par pašiem smagākajiem un sabiedrībai bīstamākajiem nodarījumiem, savukārt brīvības atņemšana esot smagākais no pamatsoda veidiem. Brīvības atņemšana kā pamatsods esot piespriežama tajos gadījumos, kad citādi nav iespējams sasniegt kriminālsoda mērķus, proti, aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, resocializēt sodīto personu, panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Līdzīga aktīvo pašvaldības vēlēšanu tiesību ierobežošanas prakse Latvijā esot pastāvējusi jau pirms Otrā pasaules kara. Proti, tad pilsētas domnieku vēlēšanās neesot bijušas tiesīgas piedalīties personas, kuras sodītas ar cietuma sodu par noziegumiem, kas izdarīti mantkārīgos nolūkos, ja no soda izciešanas dienas nebija pagājuši pieci gadi. Savukārt pagasta padomes vēlēšanās neesot bijušas tiesīgas piedalīties personas, kuras par vēlēšanu likuma pārkāpšanu, zādzību, krāpšanu, zagtas mantas glabāšanu un svešas mantas piesavināšanos vai par aizliegto degvīna izgatavošanu un pārdošanu tiesa bija sodījusi ar cietuma sodu, ja

no pēdējā izpildīšanas dienas nebija pagājuši pieci gadi. Mūsdienās līdzīgs aktīvo vēlēšanu tiesību ierobežojums pastāvēt arī Igaunijā.

Regulējumu, kas paredz, ka pašvaldības domi nav tiesību vēlē personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, esot pieņēmusi 5. Saeima, un tā pieņemšana esot bijusi tā laika politiskā izšķiršanās. Tomēr vēlēšanu tiesību attīstība esot nepārtraukts process, kas joprojām turpinoties.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka vēlēšanu tiesības ir atzītas par vienām no svarīgākajām politiskajām tiesībām. Ņemot vērā, ka piedalīšanās vēlēšanās tiek atzīta par vienu no svarīgākajām pilsoņu politiskās gribas izpausmes formām, valsts pienākums esot nodrošināt to, lai vēlēšanu tiesības būtu praktiski īstenojamas bez nepamatotiem ierobežojumiem.

Tieslietu ministrija atsaucas uz Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) 2020. gadā norādīto, ka būtu jāpārskata ierobežojumi ieslodzītajiem balsot vietējās vēlēšanās. Šādi ierobežojumi pastāvēt dažās Eiropas Padomes valstīs, kur ieslodzītajiem esot tiesības balsot parlamenta vēlēšanās, bet ne pašvaldību vēlēšanās un šie ierobežojumi tiek pamatoti ar to, ka ieslodzītos it kā neskarot vietējā politika un viņi nepiederot pie vietējās kopienas.

Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisija 2022. gada 8. februāra sēdē esot nolēmusi paplašināt vēlēšanu loku, paredzot tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās visām personām, kuras atrodas brīvības atņemšanas vietās. Tieslietu ministrija, balstoties uz minēto, esot sagatavojusi un iesniegusi Saeimai priekšlikumus grozījumiem Pašvaldības domes vēlēšanu likumā, kuri paredzot attiecināt balsošanu pa pastu uz visiem vēlētajiem neatkarīgi no tā, vai vēletājs, kas ir apcietināts vai izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, atrodas vai neatrodas savā vēlēšanu apgabalā, un tādējādi nodrošināšot visiem vienādas iespējas un kārtību balsošanai pašvaldības domes vēlēšanās.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Satversmes 101. panta otrās daļas pirmais teikums nosakot, kuras personas ir tiesīgas likumā noteiktajā kārtībā ievēlēt pašvaldības. Apzīmējot to personu loku, kurām ir tiesības balsot un ievēlēt pašvaldības, esot lietots termins "pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā". Nosakot tās personas, kuras ir tiesīgas ievēlēt konkrēto pašvaldības domi, šis teikums esot interpretējams, ievērojot Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietvertu noteikumu "likumā paredzētā veidā". To personu loku, kurām ir tiesības vēlē pašvaldības vai kurām šīs tiesības ir ierobežotas, nosakot Pašvaldības domes vēlēšanu likums.

Likumdevējs esot tiesīgs ieviest tādus ierobežojumus, kādus tas uzskata par nepieciešamiem, lietderīgiem un samērīgiem demokrātiskā sabiedrībā. Tomēr ierobežojumiem vajagot būt samērīgiem ar mērķi, kuru likumdevējs centies sasniegt. Samērīguma princips nosakot, ka tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumiskās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp personas un valsts vai sabiedrības interesēm.

Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētā norma ir pieņemta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā. Vērtējot ierobežojuma legītīmo mērķi, tiesībsargs norāda, ka no Saeimas atbildes raksta nav skaidri saprotams, kāds tad īsti ir šis mērķis. Pēc tiesībsarga ieskata, izskatāmajā lietā nav iespējams konstatēt, ka ar apstrīdēto normu noteiktais pamattiesību ierobežojums aizsargā kādas svarīgas sabiedrības intereses un šim ierobežojumam ir legītīms mērķis. Tomēr politisko tiesību liegšana ieslodzītajam varot atbilst likumīgajiem noziegumu profilakses un pilsoniskās atbildības stiprināšanas mērķiem līdz ar tiesiskuma ievērošanu un pienācīgu demokrātiskās iekārtas saglabāšanu. Tomēr šo līdzekli nevarot piemērot automātiski, citādi tas neatbilstu samērīguma prasībai.

Ne Saeimas vēlēšanu likums, ne Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums neliedzot piedalīties vēlēšanās personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās. Vienīgās vēlēšanas, attiecībā uz kurām šāds ierobežojums noteikts, esot pašvaldību vēlēšanas. Ja likumdevēja mērķis bijis ierobežot personām politiskās tiesības to sodāmības dēļ, tad šādam ierobežojumam būtu jāattiecas uz visām vēlēšanām, lai tiktu ievērots atšķirīgas attieksmes aizliegums.

Notiesātās personas, kas pieļāvušas kriminālpārkāpumu, izdarījušas mazāk smagu vai smagu noziegumu, varot tikt sodītas ar brīvības atņemšanas sodu, kura termiņš ir īsāks par pašvaldības sasaukuma termiņu – četriem gadiem. Tāpat uz personām, kas notiesātas ar brīvības atņemšanu, attiecoties Krimināllikuma 61. pantā noteiktās tiesības tikt atbrīvotām no soda nosacīti pirms termiņa, ja iestājas minētajā pantā norādītie apstākļi.

Pēc soda izciešanas vai pirmstermiņa atbrīvošanas notiesātie atgriežoties pašvaldībā, kurā ir vai bija viņu deklarētā dzīvesvieta, kur mīt viņu ģimenes locekļi vai kur atrodas viņiem piederošs nekustamais īpašums. Par atbalsta sniegšanu personām, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietas, esot atbildīgas pašvaldības – to sociālie dienesti un sociālie darbinieki. Šī pašvaldības sniegtā palīdzība un tās apjoms varot būt svarīgs atbrīvotajām personām, un brīvības atņemšanas iestādēs esošās personas vēlēšanu procesā varot vērtēt, vai partiju programmās ir ietverts atbalsts to interešu aizsardzībai un pārstāvībai. Tāpat brīvības atņemšanas iestādēs esošās personas varot būt ieinteresētas balsot arī par tiem politiskajiem spēkiem, kuru programmās ir ietverts piedāvājums, kas pozitīvi ietekmētu šādu

personu ģimenes locekļu, tuvinieku dzīvi pašvaldībā, kā arī skartu šīm personām pašvaldības teritorijā piederošos nekustamos īpašumus. Uzticības un sadarbības saikne starp pašvaldību un notiesāto personu būtu jāveido un jāuztur pastāvīgi, ne tikai pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas, tādēļ tiesībsargs uzskata, ka sabiedrības interesēs ir neierobežot notiesātām personām tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās.

6. Pieaicinātā persona – Centrālā vēlēšanu komisija – norāda, ka visās pašvaldību vēlēšanās kopš 1994. gada apstrīdētā norma tika vienvēidīgi piemērota. Jautājums par to, vai aktīvās vēlēšanu tiesības piešķiramas personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, esot likumdevēja kompetencē.

Kopš 1997. gada Centrālajā vēlēšanu komisijā no personām, kas norādījušas, ka izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, neesot saņemti iesniegumi ar lūgumu nodrošināt tām iespēju balsot pašvaldību vēlēšanās, bet esot saņemti iesniegumi ar lūgumu skaidrot, kāpēc šāda iespēja šīm personām nav dota. Uz šādiem iesniegumiem Centrālā vēlēšanu komisija esot sniegusi atbildi, ka saskaņā ar apstrīdēto normu attiecīgajai personai nav tiesību balsot pašvaldības domes vēlēšanās.

7. Pieaicinātā persona – Ieslodzījuma vietu pārvalde – uzskata: lai gan vēlēšanu tiesības ir ierobežojamas, tomēr ierobežojošie noteikumi nedrīkst būt tādi, kas traucē izmantot šīs tiesības pēc būtības. Ierobežojumiem esot jābūt noteiktiem ar likumu, jākalpo legītīma mērķa sasniegšanai un jābūt samērīgiem.

Tāpat Ieslodzījuma vietu pārvalde piekrīt arī Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka vēlēšanu process attīstās, pakāpeniski samazinot aktīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumus attiecībā uz pašvaldību vēlēšanām, un ka likumdevējs regulāri pilnveido pašvaldību vēlēšanu regulējumu.

Ieslodzījuma vietu pārvalde norāda, ka neviena no notiesātajām personām nav vērsusies ieslodzījuma vietu administrācijās ar iesniegumu, kurā būtu lūgta iespēja balsot pašvaldības domes vēlēšanās. Savukārt Ieslodzījuma vietu pārvaldē laikposmā no 2017. gada līdz 2022. gada 16. martam esot saņemts viens notiesātā iesniegums, kurā viņš sūdzējies par to, ka viņam, atrodoties brīvības atņemšanas vietā, ir liegta iespēja balsot Rīgas domes vēlēšanās.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās – norāda uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru un ANO Cilvēktiesību komitejas vispārīgiem secinājumiem saistībā ar personu tiesībām uz brīvām vēlēšanām, kam varētu būt nozīme, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Tiesības uz brīvām vēlēšanām esot ietvertas Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 1. protokola 3. pantā. Jautājumi, kas saistīti ar ierobežojumiem personu tiesībām uz brīvām pašvaldību vēlēšanām, esot ārpus Konvencijas 1. protokola 3. panta tvēruma, jo atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai pašvaldības Latvijas tiesību sistēmā neesot likumdevēja vara. Tādējādi minētā norma nebūtu piemērojama izskatāmajā lietā un arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā ietvertās atziņas, interpretējot tiesības uz brīvām vēlēšanām, ciktāl tās attiecas uz likumdevējvaru, neesot tieši attiecināmas uz izskatāmo lietu. Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņas, interpretējot tiesības uz brīvām vēlēšanām, varētu tikt attiecinātas uz izskatāmo lietu tikai kā vispārīgas vadlīnijas, ņemot vērā Satversmes 89. pantā ietverto principu, atbilstoši kuram Konvencija nosaka tikai minimālo cilvēktiesību aizsardzības līmeni, ļaujot valstīm nacionālā līmenī noteikt augstāku cilvēktiesību aizsardzības līmeni, tostarp noteikt to konstitūcijā.

Jautājumi, kas saistīti ar ierobežojumiem personu tiesībām uz brīvām pašvaldību vēlēšanām, ietilpstot Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) 25. panta "b" apakšpunkta tvērumā. ANO Cilvēktiesību komitejas praksē izdarītie secinājumi, kas izriet no Pakta 25. panta interpretācijas, esot attiecināmi uz izskatāmo lietu. Atbilstoši Pakta 25. panta "b" apakšpunktam ikvienai personai esot tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, taču šīs tiesības neesot absolūtas un valstīm esot tiesības tās ierobežot, ja vien ierobežojums ir noteikts ar likumu, vērsts uz leģitīma mērķa sasniegšanu un samērīgs. ANO Cilvēktiesību komiteja līdz šim savā praksē neesot izskatījusi lietas, kas būtu līdzīgas izskatāmajai lietai, taču lietā "*Yevdokimov and Rezanov v. Russian Federation*", atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā "*Hirst v. the United Kingdom (No. 2)*", ANO Cilvēktiesību komiteja esot nonākusi pie secinājuma, ka ierobežojums personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, balsot likumdevēja vēlēšanās nav samērīgs personas tiesību ierobežojums.

Lai arī līdzšinējā ANO Cilvēktiesību komitejas praksē neesot atrodams tāds viennozīmīgs secinājums, ka ierobežojums, kas liedz personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, balsot pašvaldību vēlēšanās, pārkāptu Pakta 25. panta "b" apakšpunktu, tomēr, izvērtējot ANO Cilvēktiesību komitejas līdzšinējo praksi un metodoloģiju, kā arī Pakta 25. panta tvērumu, Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās uzskata, ka šīs komitejas izdarītie secinājumi attiecībā uz tiesībām vēlēt likumdevēja varu varētu būt attiecināmi arī uz pašvaldību vēlēšanām. Proti, ņemot vērā pašvaldību lomu un kompetences Latvijas tiesību sistēmā, Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās secina: ja ANO

Cilvēktiesību komiteja neatzīst apsvērumus par noziedzības novēršanu par pietiekamiem, lai pamatotu ierobežojumus tiesībām balsot likumdevēja vēlēšanās, tad šie apsvērumi varētu būt vēl mazāk pietiekami, lai pamatotu ierobežojumus tiesībām balsot pašvaldību vēlēšanās.

Visbeidzot, varot būt pamats secinājumam, ka likumdevēja rīcības brīvība, nosakot, vai personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, ir tiesības balsot pašvaldību vēlēšanās, ir šaura. Tas izrietot no Saeimas izvirzītā argumenta, ka apstrīdētās normas pieņemšana bija politiska izšķiršanās, Satversmes tiesas secinājumiem lietā Nr. 2021-23-01, kā arī apstrīdētās normas vietas Latvijas tiesību sistēmā sistēmiska izvērtējuma un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā un ANO Cilvēktiesību komitejas praksē izdarītiem secinājumiem.

9. Pieaicinātā persona – *Mg. iur. Ērika Griponika* – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Mg. iur. Ērika Griponika norāda, ka izskatāmā lieta atšķiras no Satversmes tiesā jau izskatītās lietas Nr. 2021-23-01. Proti, apcietinājums esot ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis. Tas esot preventīvs piespiedu līdzeklis, kas tiekot piemērots pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās. Kā esot uzsvērts ANO Ieslodzīto režīma minimālajos standartnoteikumos, nesodīti ieslodzītie uzskatāmi par nevainīgiem un pret viņiem attiecīgi jāizturas. Savukārt brīvības atņemšana kā sods tiekot piemērots personām, kuru vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā atzīta Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Lai gan faktiski abas norādītās personu grupas atrodas brīvības atņemšanas iestādēs, tās tomēr esot savstarpēji nošķiramas kā atšķirīgos apstākļos esošas. Tas esot atzīts arī Senāta judikatūrā, proti: no atšķirībām mērķos izriet tas, ka personas atrašanās apcietinājumā un brīvības atņemšanas soda izciešana ir divi atšķirīgi personas tiesiskie stāvokļi. Tādējādi atšķirīgi varot būt gadījumi un apmērs, kādā pieļaujama šo personu pamattiesību ierobežošana.

Tomēr esot būtiski tas, ka ikvienai ieslodzījuma vietā esošai personai (kā aizdomās turētajam un apsūdzētajam, tā arī notiesātajam) piemīt tās pašas Satversmē ietvertās cilvēka pamattiesības, kas piemīt personām ārpus ieslodzījuma vietas. Tādējādi esot vērtējams, vai notiesāto ieslodzīto soda mērķa sasniegšanai un kārtības nodrošināšanai ieslodzījuma vietā ir nepieciešams un līdz ar to ir attaisnojams tas, kas šo personu – atšķirībā no apcietinājumā esošām personām – aktīvās pašvaldības vēlēšanu tiesības tiek ierobežotas.

Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums personām, kurām piemērots brīvības atņemšanas sods, piedalīties vietvaras vēlēšanās, visticamāk, esot saistīts ar praktiskiem apsvērumiem – papildu resursu

nepieciešamību tādā gadījumā, ja šīm personām būtu jānodrošina iespēja īstenot aktīvās vēlēšanu tiesības. Tomēr šis apstāklis pats par sevi neesot uzskatāms par pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi. Līdz ar to esot secināms, ka ar apstrīdēto normu noteiktajam pamattiesību ierobežojumam nav leģitīma mērķa.

Ratificējot Paktu, uzņemtas saistības, kas liek nodrošināt iespēju efektīvi īstenot aktīvās pašvaldības domes vēlēšanu tiesības, esot tulkojamas kopsakarā ar Pakta 2. pantu, kas liedz izslēgt personu no dalības vēlēšanās vien tās statusa dēļ. Tikai objektīvu un saprātīgu iemeslu dēļ personai varot tikt liegtas vēlēšanu tiesības. Neesot noliedzams tas, ka noteiktos gadījumos, ievērojot izdarītā noziedzīgā nodarījuma smagumu, raksturu, vainīgās personas personību un uzvedību, sabiedrības drošības aizsardzības interesēs un soda mērķa sasniegšanai var būt nepieciešama tādas personas vēlēšanu tiesību ierobežošana, kura izcieš cietumsodu. Tomēr arī pašvaldības vēlēšanu tiesību ierobežojumiem vajagot būt tiešā sasaistē ar faktiem, uz kuru pamata persona atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Saskaņā ar Krimināllikumu tiesa personai kā papildsodu varot piemērot Krimināllikuma sevišķās daļas tiesību normās neparedzētu tiesību ierobežojumu. Līdz ar to likumā esot paredzēts mehānisms, atbilstoši kuram individuālos gadījumos, kad kāda Satversmes 116. pantā definētā pamattiesību ierobežojuma mērķa sasniegšanas labad nepieciešams ierobežot personas tiesības, tostarp tiesības vēlēties pašvaldības domi, personai līdz ar brīvības atņemšanas sodu var piemērot arī attiecīgo ierobežojumu. Šāda kārtība atbilstu gan Pakta prasībām, gan arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā uzsvērtajiem priekšnoteikumiem, pamatojoties uz kuriem var tikt ierobežotas tiesības piedalīties parlamenta vēlēšanās.

Brīvības atņemšanas soda galvenais mērķis esot aizsargāt sabiedrību pret noziegumiem. Šo mērķi varot sasniegt tikai tad, ja ieslodzījuma laiks tiek izmantots, lai, ciktāl tas iespējams, veicinātu notiesāto personu spēju pēc atbrīvošanas atkal iekļauties sabiedrībā, lai tās būtu spējīgas ievērot likumu un vadīt pašpietiekamu dzīvi. Tas nozīmē, ka personai ieslodzījuma vietā citstarp būtu jānodrošina arī iespēja aktīvi sekot līdzi, veidot un paust savu viedokli par politisko kārtību. Tādējādi tiktu nodrošināts tas, ka notiesātā persona pēc ieslodzījuma vietas atstāšanas varēs efektīvi īstenot arī savas politiskās tiesības. Šādu iespēju attiecībā uz norisēm pašvaldībā apstrīdētā norma liedzot.

Secinājumu daļa

10. Satversmes 101. panta otrās daļas pirmais teikums nosaka: "Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā."

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka vēlēšanu tiesības tiek atzītas par vienām no svarīgākajām politiskajām tiesībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2003. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2002-18-01 secinājumu daļas 1. punktu*). Šīs tiesības nodrošina pilsoņu pārstāvību valsts un pašvaldību darbībā un ir viens no demokrātiskas valsts pamatelementiem. Ikvienu pilsoņa balsstiesībām ir nozīme. Katra pilsoņa balss ir apliecinājums viņa cieņai un pilsoniskajai atbildībai pret savu valsti. Ir būtiski, lai savas balsstiesības varētu izmantot katrs pilsonis, un valstij ir pienākums gādāt, lai tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās būtu praktiski īstenojamas bez nepamatotiem ierobežojumiem (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2021-23-01 20.3. punktu*).

Arī ieslodzītajai personai piemīt tās pašas Satversmē ietvertās cilvēka pamattiesības, kas piemīt citām personām. Tomēr tās var tikt ierobežotas atbilstoši ieslodzījuma jēgai (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 15. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-21-01 9.1. punktu*).

10.1. Konkretizējot Satversmē ietverto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Tas izriet no Satversmes 89. panta, kura mērķis ir panākt Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 25.1. punktu*).

Satversmes 101. panta otrās daļas pirmais teikums citstarp ir konkretizējams kopsakarā ar Pakta 25. pantu.

Pakta 25. pants paredz: "Katram pilsonim, neraugoties ne uz kādām 2. pantā minētajām atšķirībām un bez nepamatotiem ierobežojumiem, jābūt tiesībām un iespējai: a) piedalīties valsts lietu kārtošānā gan tieši, gan ar brīvi izraudzītu pārstāvju starpniecību; b) balsot un tikt ievēlētam īstās periodiskās vēlēšanās, kas notiek uz vispārēju un vienlīdzīgu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot un nodrošinot vēlētāju brīvas gribas izpausmi [...]".

ANO Cilvēktiesību komiteja, skaidrojot Pakta 25. pantu, ir norādījusi, ka šā panta "a" apakšpunktā minētā piedalīšanās valsts lietu kārtošānā ir apskatāma plaši un attiecas uz politiskās varas īstenošanu, jo īpaši tādas varas īstenošanu kā likumdevējvara, izpildvara un pārvaldes funkcijas. Proti, tas aptver politikas veidošanu un īstenošanu starptautiskā, nacionālā, reģionālā un vietējā līmenī. Savukārt tiesības balsot ir jānostiprina likumā un tās var tikt pakļautas tikai samēriem ierobežojumiem (*sk.: UN Human Rights Committee, General Comment No. 25: The Right to Participate in Public Affairs, Voting Rights and the Right of Equal Access to Public Service (Art. 25 of the Covenant on Civil and Political Rights), 12 July 1996, CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, paras 5, 10*).

Eiropas Padomes komisija "Demokrātijā caur tiesībām" (Venēcijas komisija) ir norādījusi, ka demokrātijai svarīgākās tiesības ir tiesības

uz vispārējām, vienlīdzīgām, tiešām, aizklātām un brīvām vēlēšanām. Savukārt, apskatot ierobežojumus ieslodzītajiem balsot pašvaldību vēlēšanās, šī komisija secinājusi, ka šādi ierobežojumi ir jāpārskata (*sk. Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija) 2020. gada 8. oktobra ziņojuma CDL-AD(2020)023 67. un 266. punktu*).

Tostarp Eiropas vietējo pašvaldību hartas (turpmāk – Harta) preambulā ir atzīts, ka viens no katras demokrātiskas iekārtas galvenajiem pamatiem ir vietējā vara (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 21.2. punktu*). Savukārt no Hartas 3. panta izriet, ka vietējā pašvaldība nozīmē vietējās varas tiesības un spēju likumā noteiktajās robežās regulēt un vadīt nozīmīgu valsts lietu daļu uz savu atbildību un vietējo iedzīvotāju interesēs. Šīs tiesības īsteno padomes vai pārstāvju sapulces, kuru locekļus brīvi ievēlē, aizklāti balsojot, uz vienlīdzīgu, tiešu un vispārēju vēlēšanu tiesību pamata.

Tādējādi secināms, ka atbilstoši Latvijai saistošos starptautiskajos dokumentos nostiprinātajam vispārēju vēlēšanu principam pilntiesīgam Latvijas pilsonim ir tiesības vēlē pašvaldības domi.

10.2. To personu loku, kurām ir tiesības vēlē pašvaldības domi vai kurām šīs tiesības ir ierobežotas, konkretizē Pašvaldības domes vēlēšanu likums.

Saskaņā ar Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 5. panta pirmo daļu Latvijā tiesības vēlē domi ir Latvijas pilsonim un Eiropas Savienības pilsonim, kurš nav Latvijas pilsonis, bet ir reģistrēts Fizisko personu reģistrā. Savukārt šā panta otrā daļa noteic, ka tiesības vēlē ir personai, kura vēlēšanu dienā sasniegusi 18 gadu vecumu, ir reģistrēta vēlēšanu reģistrā un vismaz 90 dienas pirms vēlēšanu dienas ir reģistrēta dzīvesvietā attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā, vai personai, kurai attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā pieder likumā noteiktajā kārtībā reģistrēts nekustamais īpašums un uz kuru neattiecas kāds no šā likuma 6. pantā minētajiem ierobežojumiem. Likuma 6. pants nosaka personas, kurām Latvijā nav tiesību vēlē pašvaldības domi. Saskaņā ar šā panta 2. punktu Latvijā vēlē pašvaldības domi nav tiesību personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, un saskaņā ar 3. punktu – personām, kurām nav tiesību vēlē Eiropas Savienības dalībvalstī, kuras pilsoņi tās ir. Tādējādi Latvijas pilsonim, kurš izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, nav tiesību vēlē pašvaldības domi.

Pieteikuma iesniedzējs ir Latvijas pilsonis, un laikā, kad notika 2021. gada 5. jūnija pašvaldību vēlēšanas, viņš bija notiesāts ar spēkā stājušos tiesas spriedumu un izcietu sodu brīvības atņemšanas vietā – Jēkabpils cietumā. Tādēļ uz viņu bija attiecināms Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punktā noteiktais tiesību ierobežojums. Arī Centrālā vēlēšanu komisija ir norādījusi, ka saskaņā ar apstrīdēto normu

personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, nav tiesību balsot pašvaldības domes vēlēšanās (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 44. lp.*).

Tādējādi apstrīdētā norma liedza Pieteikuma iesniedzējam tiesības balsot 2021. gada 5. jūnijā notikušajās pašvaldības domes vēlēšanās.

Līdz ar to apstrīdētā norma personai, kura izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, rada Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertu pamattiesību ierobežojumu.

11. Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertās tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās var tikt ierobežotas likumā paredzētajos gadījumos. Tātad Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai ierobežojums ir attaisnojams, proti, vai: 1) tas ir noteikts ar likumu; 2) tam ir legītims mērķis; 3) tas ir samērīgs ar tā legītīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2002-18-01 secinājumu daļas 3. punktu*).

12. Lai izvērtētu to, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 15. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 15. punktu*). Tomēr tikai būtiski procedūras pārkāpumi ir pamats tam, lai atzītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. un 18.5. punktu*).

12.1. 1994. gada 13. janvārī pieņemtā Pilsētas domes, rajona padomes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 6. panta 1. punkts paredzēja, ka tiesību vēlēties nav personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās. Saglabājot šo aizliegumu, minētā norma vairākkārt tika izteikta jaunā redakcijā – ar 2000. gada 6. aprīļa likumu "Grozījumi Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā" un 2004. gada 11. novembra likumu "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā".

Apstrīdētā norma spēkā esošajā redakcijā tika pieņemta ar 2004. gada 11. novembra likumu "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā". Likums tika izskatīts Saeimā trijos lasījumos, 2004. gada 25. novembrī izsludināts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 187 un 2004. gada 26. novembrī stājās spēkā.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus pret apstrīdētās normas pieņemšanas un izsludināšanas kārtību. Tāpat lietas dalībnieki uzskata, ka apstrīdētā norma ir pietiekami skaidri formulēta. Arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā un ir pietiekami skaidri formulēta.

Tādējādi apstrīdētā norma ir pieņemta un publiski pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kā arī ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

12.2. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, apstrīdētā norma ir pretrunā ar labas likumdošanas principu, jo likumdevējs neesot pārbaudījis tās atbilstību Satversmei, ņemot vērā Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos paustās atziņas. Līdzīgi kā likumdevējs pēc Satversmes tiesas 2003. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2002-18-01 "Par Saeimas vēlēšanu likuma 2. panta 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 6., 8. un 91. pantam" (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2002-18-01) un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 6. oktobra sprieduma lietā "*Hirst v. the United Kingdom (No. 2)*" pieņemšanas pārskatījis Saeimas vēlēšanu likumu, likumdevējam esot bijis jāpārskata arī Pašvaldības domes vēlēšanu likums. Proti, arī Pašvaldības domes vēlēšanu likumā vajadzējis paredzēt īpašu kārtību, kādā vēlētāji, kuri izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, var piedalīties pašvaldību vēlēšanās ieslodzījuma vietā.

Lietā "*Hirst v. the United Kingdom (No. 2)*" Eiropas Cilvēktiesību tiesa vērtēja, vai aizliegums notiesātajām personām, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, piedalīties likumdevēja vēlēšanās atbilst Konvencijas 1. protokola 3. pantam. Kā to tieši nosaka pati minētā norma un kā tas izriet no Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras, piemēram, šīs tiesas 2018. gada 11. oktobra lēmuma lietā "*Lembergs v. Latvia*", Konvencijas 1. protokola 3. pants nav attiecināms uz dalību tādu pašvaldību vēlēšanās, kādas ir pašvaldības domes vēlēšanas Latvijā. Arī Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās norādījis, ka dalība pašvaldību vēlēšanās neietilpst Konvencijas 1. protokola 3. pantā *ietvertajā jēdzienā "izvēloties likumdevēja varu"* (sk. lietas materiālu 1. sēj. 67. un 69. lp.).

Kaut arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā "*Hirst v. the United Kingdom (No. 2)*" analizēja aizliegumu personām, kas izcieš sodu brīvības

atņemšanas vietā, piedalīties likumdevēja vēlēšanās, būtu izvērtējams, vai un cik lielā mērā šajā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesas paustās atziņas varētu attiecināt uz šādu personu dalību pašvaldības domes vēlēšanās Latvijā. Tas būtu pārbaudāms, izvērtējot šo personu pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi un atbilstību samērīguma principam.

Savukārt ar spriedumu lietā Nr. 2002-18-01 par neatbilstošiem Satversmei tika atzīti vēlēšanu tiesību ierobežojumi, kas paredzēja, ka tiesības vēlēties Saeimu nav aizdomās turētajām, apsūdzētajām vai tiesājamām personām, ja pret tām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums. Tomēr personas atrašanās apcietinājumā un brīvības atņemšanas soda izciešana ir divi atšķirīgi personas tiesiskie stāvokļi. Proti, apcietinājums ir drošības līdzeklis, ko piemēro aizdomās turētajam vai apsūdzētajam, un šādā gadījumā šīs personas aizsargā nevainīguma prezumpcijas princips (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2021-40-0103 11. punktu*). Savukārt brīvības atņemšana ir sods, kas piespriests personai, kura ar tiesas spriedumu un saskaņā ar likumu atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Tādējādi Satversmes tiesa nekonstatē būtiskus likumdošanas procedūras pārkāpumus apstrīdētās normas pieņemšanas procesā Saeimā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

13. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – legītīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 18. punktu*). Tas, vai šādam ierobežojumam ir legītīms mērķis, Satversmes tiesai ir jāvērtē, ievērojot pašreizējo sabiedrības un valsts demokrātiskās attīstības pakāpi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 20.1. punktu*).

13.1. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktajam pamattiesību ierobežojumam nav legītīma mērķa. Apstrīdētās normas mērķis visdrīzāk esot atvieglot pašvaldību vēlēšanu komisiju un cietuma administrācijas darbu, atbrīvojot tās no pienākuma organizēt pašvaldības domes vēlēšanas tiem vēlētajiem, kuri atrodas brīvības atņemšanas vietās. Tomēr mērķis atvieglot izpildvaras darbu pats par sevi neatbilstot nevienam no Satversmes 116. pantā minētajiem mērķiem.

Arī tiesībsargs uzskata, ka izskatāmajā lietā nav iespējams konstatēt to, ka apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums aizsargātu kādas svarīgas sabiedrības intereses (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 56. lp.*).

Mg. iur. Ērika Gribonika savā viedoklī norādījusi, ka apstrīdētajā normā noteiktajam pamattiesību ierobežojumam nav legītīma mērķa. Šis

ierobežojums, visticamāk, esot saistāms ar praktiskiem apsvērumiem – papildu resursu nepieciešamību tādā gadījumā, ja vajadzētu nodrošināt brīvības atņemšanas vietās esošajām notiesātajām personām iespēju īstenot aktīvās pašvaldību vēlēšanu tiesības. Lai arī likumdevējs varot ņemt vērā šo nepieciešamību, tomēr pats par sevi šis apstāklis neesot uzskatāms par leģitīmu mērķi, kura dēļ personām, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, būtu liedzamas tiesības vēlēties pašvaldības domi (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 77.–78. lp.*).

Satversmes tiesas procesā pienākums uzrādīt un pamatot pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 20. punktu*). Saeima atbildes rakstā norāda, ka regulējumu, saskaņā ar kuru tiesības vēlēties domi nav personām, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, pieņēmusi 5. Saeima. Šāda regulējuma pieņemšana esot bijusi tā laika politiskā izšķiršanās. Tādējādi no atbildes raksta neizriet tas, kāds tieši ir apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis.

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi: ja Saeimas atbildes rakstā nav norādīts, kāds ir ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis, tiesai pašai ir pienākums objektīvi izvērtēt visus lietas apstākļus un noskaidrot šāda mērķa esību vai – tieši pretēji – neesību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 23. punktu un 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 15. punktu*).

13.2. Ar 2004. gada 11. novembra likumu "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā" norma, kas personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, ierobežo tiesības vēlēties pašvaldības domi, tika izteikta jaunā, spēcīgā esošajā redakcijā. Attiecīgā likumprojekta anotācijā ir norādīts vienīgi tas, ka "tiek paplašināts subjektu loks, kam ir tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, kā arī precizēti aktīvo un pasīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumi". Tātad arī no attiecīgā likumprojekta anotācijas neizriet tas, kāds ir šā ierobežojuma leģitīmais mērķis.

Pašvaldības dome izlemj visus attiecīgajā pašvaldībā svarīgākos jautājumus (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 21. punktu*). Pašvaldība ir noteiktā teritorijā dzīvojošo pilsoņu izveidota vietējā vara, kas darbojas šajā teritorijā (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01 14. punktu*).

Apstrīdētā norma ierobežo tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās ikvienai personai, kura izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā.

Satversmes tiesa ir atzinusi arī to, ka brīvības atņemšana – personas piespiedu turēšana ieslodzījumā – ir soda veids, kas saistīts ar personas pamattiesību, galvenokārt tiesību uz brīvību, ierobežošanu. Notiesātais tiek izolēts no ierastās vides un dzīvesveida, sociālajiem kontaktiem. Ierobežojumi, kas noteikti sakarā ar brīvības atņemšanas soda izpildīšanu, rada notiesātajam fizisku un psiholoģisku slodzi un grūtības. Soda izpildes režīma ietvaros notiesātajam tiek noteikti ierobežojumi, kuri paredzēti normatīvajos aktos. Šie ierobežojumi nedrīkst būt lielāki kā nepieciešams piespriežot soda veida rakstura un soda izpildes režīma dēļ (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 6. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-17-01 6. punktu*).

Pakta 10. panta 1. punkts paredz, ka pret visām personām, kurām atņemta brīvība, jāizturas cilvēciski un respektējot cilvēka personībai piemērošo pašcieņu. Savukārt šā paša panta 3. punkts paredz, ka penitenciārajā sistēmā jābūt paredzētam ieslodzīto režīmam, kura būtisks mērķis ir viņu labošana un sociālā rehabilitācija. Personas, kurām atņemta brīvība, bauda visas tās tiesības, kas noteiktas Paktā, ar tiem ierobežojumiem, kas slēgtā vidē ir neizbēgami, un šo personu cieņas aizsardzība ir jānodrošina tieši tāpat kā to personu cieņas aizsardzība, kuru brīvība nav ierobežota (*sk.: General Comment No. 21: Replaces General Comment 9 Concerning Humane Treatment of Persons Deprived of Liberty (Art.10):10/04/92, Human Rights Committee, para. 3*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Eiropas Padomes Ministru komitejas 2006. gada 11. janvāra Ieteikumi Rec(2006)2 dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem (turpmāk – Eiropas Cietumu noteikumi) tika pieņemti, lai Eiropas Padomes dalībvalstis savos likumos un praksē vadītos no tajos ietvertajiem principiem. Lai gan šie noteikumi nav juridiski saistoši, tomēr tajos ietvertais regulējums atzīstams par avotu ar rekomendējošu, bet vienlaikus arī pietiekami autoritatīvu raksturu, kas valstij iesaka konkrētas problēmas risināšanā izvēlēties optimālo rīcības modeli (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr.2005-02-0106 16. punktu un 2019. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-23-03 18.2. punktu*). Eiropas Cietumu noteikumu 102.2. punkts paredz, ka ieslodzījums, atņemot brīvību, jau pats par sevi ir sods un tādēļ notiesātajiem ieslodzītajiem piemērotais režīms nedrīkst vairost ciešanas, kas jau tāpat izriet no ieslodzījuma. Tāpat personas, kurām atņemta brīvība, saglabā visas tiesības, izņemot tās, kas šīm personām ir tiesiski atņemtas, pamatojoties uz lēmumu, ar kuru tiek piespriests sods vai noteikts ieslodzījums. Dzīve ieslodzījuma vietās ir pēc iespējas jātuvinā tādai dzīvei, kāda ir ārpus cietuma. Turklāt jebkura veida ieslodzījums jāorganizē tādā veidā, lai palīdzētu personām, kurām atņemta brīvība, pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas atkal iekļauties sabiedrībā.

Apstrīdētā norma nosaka vispārēju un automātisku pamattiesību – tiesību vēlēt pašvaldību – ierobežojumu personu grupai, balstoties tikai uz faktu, ka persona izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā. Ne šis ierobežojums, ne tā nepieciešamība kopš 1994. gada 13. janvāra nav pēc būtības pārskatīta. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir pienākums periodiski apsvērt, vai konkrētais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas kādā veidā nebūtu pilnveidojams (*sk. piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 31.2. punktu*). Jebkuri vēlēšanu tiesību ierobežojumi ir vērtējami arī valsts demokrātiskās attīstības kontekstā. Proti, periodiski ir jāapsver arī šo ierobežojumu nepieciešamība, samērojot tos ar sabiedrības un valsts demokrātiskās attīstības pakāpi attiecīgajā brīdī. No Satversmes tiesas nolēmumiem, kas pieņemti pēc tam, kad sākotnēji personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, tika ierobežotas tiesības vēlēt pašvaldības domi, un Latvijas starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā izriet, ka kopumā personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, nebūtu nosakāmi lielāki ierobežojumi par tiem, kuri nepieciešami izdarītā noziedzīgā nodarījuma un piespīestā soda veida rakstura dēļ. Apstrīdētajā normā nav ņemts vērā tas, vai pastāv konstatējama un pietiekama saikne starp vēlēšanu tiesību ierobežojumu un attiecīgās personas izdarīto noziedzīgo nodarījumu un lietas apstākļiem. Vēl jo vairāk – vēlēšanu tiesību ierobežojuma noteikšana ikvienai personai, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, kopumā nemotivē attiecīgās personas pilsoniski līdzdarboties un pēc atbrīvošanas atkal iekļauties sabiedrībā. Vispārējs vēlēšanu tiesību ierobežojums nesaskan arī ar kriminālsoda mērķi resocializēt sodīto personu.

Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā garantētajām vēlēšanu tiesībām ir izšķiroša nozīme tādu efektīvu un jēgpilnu demokrātiski vēlētu institūciju izveidošanā un saglabāšanā, kuras vadās no tiesiskuma principiem. Vispārējās vēlēšanu tiesības ir gan Latvijas tiesību sistēmā, gan starptautiskajās tiesībās nostiprināts princips, un no tā izriet, ka ir būtiski, lai katrs pilsonis bez nepamatotiem ierobežojumiem varētu izmantot savas balsstiesības. Jebkuras tādas sabiedrības grupas, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, automātiska izslēgšana no dalības pašvaldību vēlēšanās nonāk pretrunā ar vispārēju vēlēšanu tiesību principu.

Tādējādi izskatāmajā lietā nav iespējams konstatēt, ka ar apstrīdēto normu noteiktais vispārējais un automātiskais pamattiesību ierobežojums personu grupai, kura izcieš brīvības atņemšanas pamatsodu, aizsargātu kādas būtiskas, svarīgas sabiedrības intereses.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam nav legītīma mērķa un tas neatbilst Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

14. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Savukārt šā likuma 31. panta 11. punkts paredz Satversmes tiesas tiesības spriedumā norādīt brīdi, ar kuru šāda norma zaudē spēku.

Satversmes tiesa ir atzinusi: lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, pēc konstitucionālās sūdzības ierosinātā lietā jāņem vērā tas, ka tiesas uzdevums ir pēc iespējas novērst pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Turklāt tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 25. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu attiecībā uz viņu no pamattiesību aizskāruma rašanās dienas – 2021. gada 5. jūnija, proti, brīža, kad viņam tika liegts balsot pašvaldības domes vēlēšanās. Tikai atzīstot apstrīdēto normu par spēkā neesošu no šīs dienas, esot iespējams novērst viņa pamattiesību aizskārumu. Tādējādi, lai pēc iespējas novērstu nelabvēlīgās tiesiskās sekas, ko Pieteikuma iesniedzējam radījusi apstrīdētā norma, attiecībā uz viņu tā atzīstama par spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punktu **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.**

2. Attiecībā uz personu J atzīt Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punktu **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam un spēkā neesošu no šīs personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kušņš

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 16. aprīlī

lietā Nr. 2021-44-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc konstitucionālajām sūdzībām, kuras iesnieguši ārvalstīs reģistrēti komersanti *1Dream OU*, *Produkttech Engineering AG*, *Polaris Consulting Ltd*, *Fortress Finance Inc.*, kā arī Artjoms Zujevs (*Artem Zuev*), Baksodirs Boltabajevičs Parpijevs (*Bakhodir Boltabayevich Parpiyev*) un Jusefs Fajezs Jusefs Abdelsajeds (*Youssef Fayez Youssef Abdelsayed*),

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 18. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2005. gada 21. aprīlī pieņēma Kriminālprocesa likumu, kas stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī. Kriminālprocesa likuma 631. pants ir iekļauts šā likuma 59. nodaļā, kas regulē procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.

Kriminālprocesa likuma 631. pants redakcijā, kas bija spēkā no 2005. gada 1. oktobra līdz 2009. gada 30. jūnijam, noteica: "Tiesas lēmums ir pārsūdzams apelācijas instances tiesā vispārējā kārtībā."

Ar 2009. gada 12. marta likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā", kas stājās spēkā 2009. gada 1. jūlijā, Kriminālprocesa likuma 631. pants izteikts šādā redakcijā:

"(1) Tiesas lēmumu 10 dienu laikā var pārsūdzēt apgabaltiesā, sūdzību vai protestu iesniedzot rajona (pilsētas) tiesā.

(2) Sūdzību vai protestu izskata tiesa triju tiesnešu sastāvā šā likuma 629. pantā noteiktajā termiņā un kārtībā, pirmo uzklaustot sūdzības vai protesta iesniedzēju un pārbaudot iesniegtos pierādījumus.

(3) Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa var atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un pieņemt šā likuma 630. pantā minēto lēmumu. Lēmums nav pārsūdzams."

Kopš minēto grozījumu spēkā stāšanās Kriminālprocesa likuma 631. pants ir vairākas reizes grozīts, taču šā panta trešā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) no 2009. gada 1. jūlija ir spēkā minētajā redakcijā.

2. Satversmes tiesā 2021. gada 29. decembrī tika ierosināta lieta Nr. 2021-44-01 "Par Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

Satversmes tiesā tika ierosinātas vēl sešas lietas par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam: lieta Nr. 2022-07-01, lieta Nr. 2022-11-01, lieta Nr. 2022-12-01, lieta Nr. 2022-15-01, lieta Nr. 2022-40-01 un lieta Nr. 2023-02-01. Lai veicinātu šo lietu vispusīgu un ātru iztiesāšanu, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu, tās tika apvienotas vienā lietā Nr. 2021-44-01 "Par Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam".

3. **Pieteikumu iesniedzēji – ārvalstis reģistrēti komersanti 1Dream OU, Produktech Engineering AG, Polaris Consulting Ltd, Fortress Finance Inc., kā arī Artjoms Zujevs (Artem Zuev), Baksodirs Boltabajevičs Parpijevs (Bakhodir Boltabayevich Parpiyev) un Jusefs Fajezs Jusefs Abdelsajeds (Youssef Fayez Youssef Abdelsayed)** (turpmāk – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētā norma paredz, ka lieta procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir izskatāma divās tiesu instancēs, un neparedz tās skatīšanu kasācijas kārtībā. Apgabaltiesai ir piešķirtas tiesības atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un taisīt jaunu lēmumu lietā, kurš var būt pretējs iepriekš lemtajam. Gadījumā, kad rajona (pilsētas) tiesa ir atzinusi mantu par noziedzīgi iegūtu un konfiscējamu, lēmuma tiesiskuma kontroli var veikt apgabaltiesa. Turpretim Pieteikumu iesniedzēju gadījumā ar rajona (pilsētas) tiesas lēmumu process par noziedzīgi iegūtu mantu ir izbeigts, bet manta ir atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta ar apgabaltiesas lēmumu, kas bijis pirmais un vienīgais mantas konfiskācijas lēmums. Tā kā šāds lēmums atbilstoši apstrīdētajai normai nav pārsūdzams, Pieteikumu iesniedzējiem ir liegta iespēja pārliecināties par tā tiesiskumu.

Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs ir ievērojis formālos tās pieņemšanas noteikumus, taču ir pārkāpts labas likumdošanas princips. Proti, apstrīdētajā normā nav ieviestas Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīvā 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā (turpmāk – Direktīva 2014/42/ES) noteiktās prasības. Turklāt no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem nav iespējams izsecināt ne tās

legītīmo mērķi, ne piemērotību šā mērķa sasniegšanai, ne arī citus samērīguma apsvērumus.

Apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīmi mērķi – citu personu tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība, proti, nodrošināt savlaicīgu un uz procesa ekonomijas interesēm vērstu kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu atrisināšanu, kā arī mazināt valsts izmaksas, kas saistītas ar arestētās mantas glabāšanu. Apstrīdētā norma pirmšķietami ir piemērota minēto legītīmo mērķu sasniegšanai. Tomēr ir pamatotas šaubas par to, vai šos legītīmos mērķus var attiecināt uz apstrīdēto normu, ciktāl tā liedz iespēju pārsūdzēt apgabaltiesas lēmumu tādā gadījumā, ja tas ir pirmais lēmums, ar kuru manta atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta.

Apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītīmos mērķus var sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu atjaunojot kasācijas instanci, bet vienlaikus paredzot drošības naudu par kasācijas sūdzības iesniegšanu vai nosakot īsākus kasācijas sūdzības iesniegšanas un izskatīšanas termiņus. Tāpat par personas tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli varētu uzskatīt apgabaltiesas tiesības atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūtīt materiālus jaunai izskatīšanai, ja konstatēts kāds materiālo vai procesuālo tiesību normu pārkāpums.

Sabiedrības ieguvums no tā, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nav iespējams kasācijas kārtībā pārbaudīt apgabaltiesas lēmuma tiesiskumu, nav lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu. Visas sabiedrības interesēs vispirms ir objektīvs un taisnīgs tiesas process par noziedzīgi iegūtu mantu, un tikai sekundāri sabiedrībai varētu būt interese par procesa ekonomiju un lietas paātrinātu izskatīšanu. Turklāt kasācijas instances paredzēšana gadījumos, kad apgabaltiesa kā pirmā un vienīgā ir atzinusi mantu par noziedzīgi iegūtu un to konfiscējusi, ne tikai nodrošinātu indivīda pamattiesību aizsardzību, bet arī atbilstu visas sabiedrības interesēm, jo veicinātu vienveidīgas prakses veidošanos.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem ārvalstīs reģistrēti komersanti *1Dream OU* un *Produkttech Engineering AG*, kā arī Artjoms Zujevs (*Artem Zuev*) un Baksodirs Boltabajevičs Parpijevs (*Bakhodir Boltabayevich Parpiyev*) izteica apsvērumus par Direktīvas 2014/42/ES attiecināmību uz Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā regulēto procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, kā arī lūdza Satversmes tiesu uzdot jautājumus Eiropas Savienības Tiesai prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, izskatāmajā lietā Satversmes 92. panta pirmais teikums ir vērtējams kopsakarā ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartu (turpmāk – Harta), īpaši tās 47. pantu, Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 1.

un 6. punktu un Padomes 2005. gada 24. februāra pamatlēmuma 2005/212/TI par noziedzīgi iegūto līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju (turpmāk – Pamatlēmums 2005/212/TI) 4. pantu.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Tā kā process par noziedzīgi iegūto mantu ir izņēmums no kārtības, kādā mantiskie jautājumi tiek risināti pamata kriminālprocesā, šādu procesu var regulēt atšķirīgi noteikumi, kas vērsti uz ātru un efektīvu tā mērķa sasniegšanu. Apstrīdētajā normā ietvertais regulējums ir viens no līdzekļiem, ar kuriem tiek panākta mantisko jautājumu ātra un efektīva atrisināšana. Proti, kriminālprocesuālais regulējums attiecībā uz procesu par noziedzīgi iegūto mantu ir veidots tādējādi, ka jautājumu par to, vai manta ir noziedzīgi iegūta un konfiscējama, ir iespējams skatīt divās tiesu instancēs un katrā no tām ir patstāvīgi pārbaudāma mantas izcelsme, izvērtējot lietas pamatā esošos faktiskos apstākļus un juridiskos jautājumus.

Turklāt ne no Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta, ne arī Satversmes 92. panta pirmā teikuma neizriet ne prasība ieviest kasācijas instanci Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā uzsāktā procesā par noziedzīgi iegūto mantu, ne arī prasība nodrošināt iespēju pārsūdzēt apgabaltiesas lēmumu, kas ir pirmais lēmums, ar kuru manta atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta. Valstij ir rīcības brīvība noteikt pārsūdzības instances un kārtību atkarībā no lietas veida. Tādējādi tas, vai procesā par noziedzīgi iegūto mantu ir paredzēta kasācijas instance, kura izvērtē tikai jautājumus par materiālo un procesuālo normu piemērošanas pareizību, ir ne tik daudz tiesību jautājums, bet drīzāk gan lietderības jautājums, kuru izlemj likumdevējs.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Eiropas Savienības Tiesas 2021. gada 28. oktobra spriedumā lietā C-319/19 (turpmāk – spriedums lietā C-319/19) norādīts, ka Direktīva 2014/42/ES ir jāinterpretē tādējādi, ka tā nav piemērojama dalībvalsts tiesiskajam regulējumam, kurā paredzēts, ka nelikumīgi iegūto līdzekļu konfiskāciju valsts tiesa uzdod veikt tādā procedūrā, kura neattiecas uz viena vai vairāku noziedzīgu nodarījumu konstatāciju, vai uzreiz pēc šādas procedūras. Lai gan minētajā lietā tika vērtēts tāds tiesiskais regulējums, kas paredz mantas konfiskāciju civiltiesiskā procesā, ir būtiski tas, ka Kriminālprocesa likuma 59. nodaļa paredz noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma procesā, kurā netiek vērtēta personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Apstrīdētā norma Pieteikumu iesniedzējiem neierobežo Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu. Personas tiesības efektīvi īstenot tiesības uz savu mantu ir nodrošinātas ne tikai tiesvedības procesa laikā, bet jau kopš brīža, kad mantai uzlikts arests. Proti, no brīža, kad pieņemts lēmums par aresta uzlikšanu mantai, tās īpašniekam ir tiesības informēt procesa virzītāju par jebkuru jautājumu, tostarp tiesības iesniegt pierādījumus par mantas likumīgo izcelsmi.

Kasācijas instances tiesai ir būtiska loma tiesību normu iztulkošanā un piemērošanā. Tai ir jānodrošina vienveidīga tiesību normu iztulkošanas un piemērošanas prakse, nevis jāpārvērtē pierādījumi, kurus vērtējušas zemāku instanču tiesas. Process par noziedzīgi iegūtu mantu ir vērsts tikai uz konkrētajā kriminālprocesā esošo mantisko jautājumu noregulēšanu, tātad, paredzot pārsūdzību kasācijas kārtībā, netiktu nodrošināts šā īpašā procesa mērķis. Proti, ja rajona (pilsētas) tiesa pieņemtu lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, bet apgabaltiesa pieņemtu lēmumu atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu, tad pat tādā gadījumā, ja būtu paredzēta pārsūdzība kasācijas kārtībā, netiktu nodrošināta apgabaltiesas lēmumā norādīto pierādījumu pārvērtēšana pēc būtības, jo šāda pārvērtēšana neietilpst kasācijas instances tiesas kompetencē.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda, ka Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 6. punktā ietvertie tiesību aizsardzības pasākumi daļā, kas attiecas uz pārsūdzības tiesību nodrošināšanu atsevišķi izdalītā konfiskācijas procesā, nav pienācīgi ieviesti un pārņemti Latvijas tiesiskajā regulējumā.

Tā kā process par noziedzīgi iegūtu mantu ir izņēmums no mantisko jautājumu risināšanas kārtības pamata kriminālprocesā, šādu procesu var regulēt atšķirīgi noteikumi, kas vērsti uz ātru un efektīvu tā mērķa sasniegšanu. Tādējādi nevar uzskatīt, ka likumdevējs, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu neparedzot iespēju pārsūdzēt lēmumu kasācijas kārtībā, būtu rīkojies acīmredzami neatbilstoši taisnīgas tiesas principam.

Tomēr Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 6. punktā ietvertais nosacījums, ka personai, pret kuru tiek vērsta konfiskācija, ir jābūt nodrošinātām efektīvām iespējām pārsūdzēt tiesā konfiskācijas rīkojumu, viennozīmīgi norāda uz to, ka personai vajag būt nodrošinātai iespējai pārsūdzēt tādu tiesas lēmumu, ar kuru tās īpašums tiek galīgi atsavināts. Apstrīdētā norma, atbilstoši kurai apgabaltiesas pieņemtais lēmums nav pārsūdzams, ir absolūta un galīga. Līdz ar to tādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos kā izskatāmajā lietā, kurā manta pirmo reizi atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta ar apgabaltiesas lēmumu, ir secināms, ka Pieteikumu iesniedzējiem nav tikusi nodrošināta efektīva tiesību aizsardzība.

7. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūra – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Senāts jau norādījis, ka kasācijas kārtībā nav pārbaudāmi kasācijas protesta un sūdzības iesniedzēju apsvērumi par citādu lietas apstākļu novērtējumu, nekā to veikusi apgabaltiesa. Proti, kasācijas instances tiesa veic tikai tiesas nolēmuma tiesiskuma pārbaudi, bet neskata lietu pēc būtības, nespiež par faktiem un nevērtē lietā esošos pierādījumus no jauna. Tādējādi kasācijas instances paredzēšana procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nebūtu lietderīga. Savukārt apgabaltiesas kompetences ierobežošana, paredzot tai iespēju vienīgi atcelt rajona (pilsētas) tiesas nolēmumu, faktiski nenodrošinātu Direktīvas 8. panta 6. punktā noteikto prasību ievērošanu, jo rajona (pilsētas) tiesai būtu saistoši apgabaltiesas paustie apsvērumi. Tādējādi tiesības uz taisnīgu tiesu un sprieduma pārskatīšanu augstākā instancē tiek pilnībā nodrošinātas ar divām tiesu instancēm.

Sakarā ar Direktīvas 2014/42/ES piemērošanu Ģenerālprokuratūra vērš uzmanību uz spriedumā lietā C-319/19 norādīto, ka Direktīva 2014/42/ES ir tiesību akts, ar kuru dalībvalstīm uzlikts pienākums ieviest kopēju noteikumu minimumu attiecībā uz nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju, lai atvieglotu kriminālprocesa ietvaros tiesas izdotu konfiskācijas rīkojumu savstarpējo atzīšanu. Taču Direktīva 2014/42/ES nereglamentē nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju, ko kāda dalībvalsts tiesa uzdevusi veikt tādā procedūrā, kura neattiecas uz vienu vai vairāku noziedzīgu nodarījumu konstatēšanu, vai uzreiz pēc šādas procedūras.

8. Pieaicinātā persona – Finanšu izlūkošanas dienests – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu primāri tiek vērtēts tas, vai manta ir noziedzīgi iegūta. Ja manta tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu, tiek risināts jautājums par turpmāko rīcību ar šo mantu, un šī rīcība var būt ne tikai mantas konfiskācija valsts labā, bet arī noziedzīga nodarījuma rezultātā cietušās personas aizsardzība, atdodot mantu tās likumīgajam īpašniekam. Tādēļ šādos procesos ir būtiski nodrošināt savlaicīgu mantisko jautājumu atrisināšanu. Turklāt uzmanība jāpievērš spriedumā lietā C-319/19 izdarītajam secinājumam, ka Direktīva 2014/42/ES nav attiecināma uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju, kas tiek veikta procesā, kurš vērsts vienīgi uz mantas noziedzīgas izcelsmes konstatēšanu un kurā nenotiek vēršanās pret prezumēto noziedzīga nodarījuma izdarītāju, kā arī netiek veikti pasākumi šīs personas iespējamai notiesāšanai.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu advokātu padome – uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz iespēju pārsūdzēt apgabaltiesas lēmumu, ar kuru manta pirmo reizi atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome piekrīt tiesībsarga atzinumā par pārbaudes lietu Nr. 2020-40-4AD konstatētajam, ka Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 6. punkts interpretējams tādējādi, ka valstij ir pienākums radīt iespēju pārsūdzēt tiesas lēmumu, kas uzskatāms par konfiskācijas rīkojumu atbilstoši minētās normas tiešajai gramatiskajai nozīmei. Attiecīgi tāds tiesas lēmums, ar kuru netiktu piemērota mantas konfiskācija, piemēram, labvēlīgs rajona (pilsētas) tiesas lēmums par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu izbeigšanu, nebūtu uzskatāms par konfiskācijas rīkojumu Direktīvas 2014/42/ES izpratnē.

Apstrīdētā norma ir pietiekami skaidri formulēta un nepārprotama, un persona var izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu, kā arī paredzēt tās piemērošanas sekas. Tomēr apstrīdētā norma neatbilst Latvijai saistošajām Eiropas Savienības tiesību prasībām, jo tajā nav pienācīgi ieviesti Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 6. punktā ietvertie tiesību aizsardzības pasākumi attiecībā uz pārsūdzības tiesību nodrošināšanu atsevišķi izdalītā konfiskācijas procesā.

Apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis ir nodrošināt savlaicīgu un uz procesa ekonomijas interesēm vērstu kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu atrisināšanu. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti šā legitīmā mērķa sasniegšanai. Tomēr šo mērķi tādā pašā kvalitātē var sasniegt arī ar citiem līdzekļiem, piemēram, sašaurinot apgabaltiesas kompetenci vai ieviešot kasācijas instanci procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome pievienojas Pieteikumu iesniedzēju viedoklim, ka labums, ko gūst sabiedrība no apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma, nav lielāks par personai nodarīto kaitējumu. Primāri visas sabiedrības interesēs ir objektīvs un taisnīgs tiesas process par noziedzīgi iegūtu mantu, un tikai sekundāri sabiedrībai varētu būt interese par procesa ekonomiju un lietas paātrinātu izskatīšanu. Procesā apzināta steidzināšana var ietekmēt procesa kvalitāti un radīt pamatotas šaubas par procesa taisnīgu norisi.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras docents zvērināts advokāts Dr. iur. Jānis Rozenbergs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma legitīmie mērķi ir savlaicīga un uz procesa ekonomijas interesēm vērsta kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu atrisināšana, citu personu

tiesību aizsardzība, kā arī tiesību uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā ievērošana. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti šo leģitīmo mērķu sasniegšanai. Tomēr leģitīmos mērķus līdzvērtīgā kvalitātē ir iespējams sasniegt arī ar citiem līdzekļiem, piemēram, atjaunojot kasācijas instanci procesā par noziedzīgi iegūtu mantu vai sašaurinot apgabaltiesas kompetenci.

Turklāt sabiedrības ieguvums no regulējuma, kas neparedz apgabaltiesas lēmuma pārsūdzību procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, nekompensē indivīdam ar apstrīdētajā normā ietverto pamattiesību ierobežojumu nodarīto kaitējumu. Situācijā, kad rajona (pilsētas) tiesa pieņem lēmumu, ar kuru process par noziedzīgi iegūtu mantu tiek izbeigts, savukārt apgabaltiesa nolemj atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu un konfiscēt, ar mantu saistītajai personai tiek pilnībā liegta iespēja aizsargāt savas īpašuma tiesības pret nelikumīgu apgabaltiesas lēmumu. Proti, tai būtībā nav iespēju atspēkot tos apgabaltiesas motīvus, kuri bijuši pamatā mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu un tās konfiskācijai.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras lektors Dr. iur. Gunārs Kūtris – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Gadījumā, kad rajona (pilsētas) tiesa ir nolēmusi izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, jo tās noziedzīgā izcelsme nav pierādīta, savukārt apgabaltiesa ir atcēlusi šo lēmumu un atzinusi mantu par noziedzīgi iegūtu, Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu pēc būtības netiek nodrošinātas. Šāds apgabaltiesas lēmums, ar kuru manta pirmo reizi atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta, ir rīkojums par mantas konfiskāciju.

Nebūtu korekti secināt, ka procesā, kurā jau bijis tiesas spriedums par kādas personas vainu noziegumā, aizskartā mantas īpašnieka tiesības tiktu aizsargātas vairāk nekā tādas pašas personas tiesības konfiskācijas procesā, kurā pirms tam nav bijis tiesas spriedums par kāda nozieguma izdarīšanu. Tādēļ Direktīvas 2014/42/ES 8. pantā noteiktā efektīvā iespēja pārsūdzēt tiesā konfiskācijas rīkojumu ir atzīstama par obligātu prasību visos gadījumos, kad persona pirmo reizi saskaras ar rīkojumu par tās mantas konfiskāciju.

Apstrīdētā norma ir vērsta uz to, lai sekmētu atsevišķa procesuāla jautājuma ātrāku atrisināšanu. Tomēr procesuālās ekonomijas princips nedrīkst prevalēt pār citiem principiem. To pašu mērķi ir iespējams sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, atjaunojot normatīvajā regulējumā sākotnējo kārtību, kas ļāva pārsūdzēt apgabaltiesas lēmumu, vai paredzot, ka tādā gadījumā, ja

apgabaltiesas viedoklis par mantas noziedzīgo izcelsmi atšķiras no rajona (pilsētas) tiesas lēmumā izdarītajiem secinājumiem, apgabaltiesai ir pienākums atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot lietu atkārtotai izskatīšanai rajona (pilsētas) tiesā, motivēti norādot, kuri pierādījumi, pēc tās ieskata, prasa atkārtotu izvērtēšanu.

12. Pieaicinātās personas – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedras vadītājs un docents Dr. iur. Arnis Buka un docents Dr. iur. Edmunds Broks – norāda, ka Direktīva 2014/42/ES neregulē konfiskāciju, ko kāda dalībvalsts tiesa uzdevusi veikt tādā procedūrā, kura neattiecas uz viena vai vairāku noziedzīgu nodarījumu konstatēšanu.

Eiropas Savienības Tiesa spriedumā lietā C-319/19 ir ierobežojusi Direktīvas 2014/42/ES piemērošanas jomu. Tā norādījusi, ka Direktīva 2014/42/ES ir piemērojama tad, ja izpildās divi kritēriji. Pirmkārt, nodarījumam, saistībā ar kuru tiek veikta konfiskācija, ir jābūt Eiropas Savienības līmenī saskaņotam Direktīvas 2014/42/ES 3. pantā minētajos Eiropas Savienības tiesību aktos. Un, otrkārt, tā ir piemērojama tikai tādām konfiskācijas procesam, kurā attiecībā uz noziedzīgo nodarījumu ir pasludināts galīgs un notiesājošs spriedums.

13. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes doktorants Mg. iur. Andrejs Nīkiforovs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu mērķis ir nevis konfiscēt noziedzīgi iegūto mantu valsts labā pēc iespējas īsākā termiņā, bet atjaunot cietušajai personai pretlikumīgi atņemtās vai ierobežotās īpašuma tiesības. Tas izskaidro nepieciešamību noteikt īsākus procesuālos termiņus, ierobežot pieeju lietas materiāliem, kā arī paredzēt iespēju pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu tikai apgabaltiesā.

Rajona (pilsētas) tiesas lēmums par noziedzīgi iegūtu mantu ir pārsūdzams apgabaltiesā. Apgabaltiesai ir pieejami visi lietas materiāli, paskaidrojumi, kas bija pieejami rajona (pilsētas) tiesai, kā arī rajona (pilsētas) tiesas nolēmums, sūdzība, protests un, iespējams, arī papildu paskaidrojumi un pierādījumi. Tādējādi apgabaltiesas rīcībā, izskatot lietas materiālus procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, ir lielāks informācijas apjoms, nekā bija pieejams rajona (pilsētas) tiesai. Kasācijas instances paredzēšana procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nebūtu nedz tiesiski pamatota, nedz lietderīga no cietušās personas viedokļa, jo ne tikai noslogotu tiesu sistēmu, bet arī padarītu procesu par noziedzīgi iegūtu mantu par mazāk efektīvu līdzekli īpašuma aizsardzībai.

Tomēr *Mg. iur.* Andrejs Ņikiforovs vērš uzmanību uz to, ka praksē vairumā gadījumu, kad ar mantu saistītā persona saņem lēmumu par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu un izdalīšanu no kriminālprocesa, šāds lēmums nesatur ne precīzu predikatīvā noziedzīga nodarījuma identifikāciju, ne pierādījumus, kas liecinātu par mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu, ne arī norādes uz noziedzīga nodarījuma izdarītājiem. Proti, šāds lēmums nesatur nekādu tiešu informāciju, kas ļautu mantu objektīvi uzskatīt par noziedzīgi iegūtu.

14. Satversmes tiesa, izskatot lietu rakstveida procesā, 2023. gada 31. janvārī pieņēma lēmumu uzdot Eiropas Savienības Tiesai jautājumus prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai un apturēt tiesvedību lietā līdz brīdim, kad stājas spēkā Eiropas Savienības Tiesas nolēmums.

Eiropas Savienības Tiesa 2024. gada 4. oktobrī pasludināja spriedumu apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 "1Dream u.c.". Tā nosprieda, ka Direktīva 2014/42/ES un Pamatlēmums 2005/212/TI jāinterpretē tādējādi, ka šo tiesību aktu piemērošanas jomā neietilpst valsts tiesiskais regulējums, kas paredz iespēju tāda kriminālprocesa gaitā, kura mērķis ir noskaidrot, vai persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, uzsākt procesu, lai, pamatojoties uz krimināllietas materiāliem, lemtu par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, ja šis konfiskācijas process neattiecas uz šāda noziedzīga nodarījuma konstatāciju un ja pat nav neviena ar attiecīgās personas slimību vai bēgulošanu saistīta iemesla, kura dēļ tā nevarētu ierasties tiesā.

15. Satversmes tiesa 2024. gada 13. novembrī atjaunoja tiesvedību lietā Nr. 2021-44-01. Pēc tiesvedības atjaunošanas Pieteikumu iesniedzēji Artjoms Zujevs (*Artem Zuev*) un ārvalstīs reģistrēts komersants *Produktch Engineering AG* izteikuši viedokli par lietas materiāliem.

Pieteikumu iesniedzēji norādīja: nebūtu pieļaujams tas, ka mantas īpašniekiem tiek nodrošināts zemāks pamattiesību aizsardzības standarts tikai tādēļ vien, ka sevišķais kriminālprocess par noziedzīgi iegūtu mantu neietilpst Direktīvas 2014/42/ES un Pamatlēmuma 2005/212/TI tvērumā. Minētajos Eiropas Savienības tiesību aktos ietvertie minimālie noteikumi attiecībā uz personām paredzētiem aizsargpasākumiem ir attiecināmi arī uz sevišķo procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un vērtējami Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā.

Secinājumu daļa

16. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: "Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā."

16.1. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu. Proti, Pieteikumu iesniedzējiem esot liegtas tiesības pārbaudīt tāda apgabaltiesas lēmuma tiesiskumu, ar kuru viņiem piederošā manta pirmo reizi atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta, jo saskaņā ar apstrīdēto normu šāds apgabaltiesas lēmums nav pārsūdzams.

Apstrīdētā norma ir daļa no Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noteiktā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu tiesiskā regulējuma. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu uz personu, kas saistīta ar šo mantu, ir attiecināmas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 10. punktu*). Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākas savstarpēji saistītas tiesības, tostarp arī tiesības uz pārsūdzību (*sal.: Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 28.1. punkts*).

Satversmes tiesa, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, jau vairākkārt atzinusi, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu uz personu, kas saistīta ar mantu, ir attiecināms Konvencijas 6. pants tā darbības civiltiesiskajā aspektā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.2. punktu*). Tādējādi uz minēto procesu neattiecas Konvencijas 7. protokola 2. pantā noteiktā prasība nodrošināt notiesājoša sprieduma pārsūdzību vismaz vienā instancē. Attiecībā uz Konvencijas 6. pantu tā darbības civiltiesiskajā aspektā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā norādīts, ka tas neuzliek pienākumu dalībvalstīm visos gadījumos izveidot kasācijas vai apelācijas instances tiesas, tomēr tad, ja šādas tiesas tiek izveidotas, tām savā darbībā jāievēro Konvencijas 6. pants (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1970. gada 17. janvāra sprieduma lietā "Delcourt v. Belgium", pieteikums Nr. 2689/65, 25.–26. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam būtu vērtējama kopsakarā ar Hartas 47. pantu, Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 1. un 6. punktu, kā arī Pamatlēmuma 2005/212/TI 4. pantu. Tomēr Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka Direktīvas 2014/42/ES un Pamatlēmuma 2005/212/TI piemērošanas jomā neietilpst tāds valsts tiesiskais regulējums, kāds ietverts apstrīdētajā normā (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2024. gada 4. oktobra sprieduma apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 "1Dream u. c." 89. punktu*). Uz Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā ietverto procesa par noziedzīgi iegūtu mantu regulējumu attiecas Hartas 47. pants un Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 14. novembra regula 2018/1805 par iesaldēšanas rīkojumu un konfiskācijas rīkojumu savstarpējo atzīšanu. Vērtējot apstrīdētās normas satversmību, jāņem

vērā arī tas, ka saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 3. punktu un Hartas 52. panta 3. punktu pamattiesības, kas garantētas Konvencijā un izriet no dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, ir uzskatāmas par Eiropas Savienības vispārējiem tiesību principiem un Hartā ietverto Konvencijā garantētajām tiesībām atbilstošo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats kā Konvencijā noteiktajām tiesībām (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.3. punktu*).

Tādējādi izskatāmajā lietā Satversmes tiesa pārbaudīs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam kopsakarā ar prasībām, kas noteiktas Hartas 47. pantā un Konvencijas 6. panta 1. punktā tā civiltiesiskajā aspektā.

16.2. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka likumdevējs, ievērojot savas rīcības brīvības robežas, kas izriet no Latvijas tiesību sistēmas un valstij saistošiem starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, var noteikt tādas lietu kategorijas, kurās tiesas nolēmumi nav pārsūdzami (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2014-23-01 10. punktu*). Tādējādi Satversmes 92. panta pirmais teikums neparedz valstij pienākumu visās lietu kategorijās noteikt personai tiesības uz pārsūdzību augstākas instances tiesā, ja zemākās instances tiesā ir bijis nodrošināts pienācīgs tiesas process (*sal.: Satversmes tiesas 2016. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2016-01-01 9. punkts*).

Tātad, lai izskatāmajā lietā noskaidrotu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesa pārbaudīs:

- 1) kāds ir likumdevēja mērķis procesa par noziedzīgi iegūtu mantu regulēšanā un kāds ir šā procesa raksturs;
- 2) vai personai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, jo īpaši apgabaltiesā, tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process.

17. Lai noskaidrotu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu, Satversmes tiesai vispirms jānoskaidro, kāds ir likumdevēja mērķis konkrētās lietu kategorijas regulēšanā un kāds ir tās lietu kategorijas raksturs, kuras ietvaros tiesas nolēmums tiek pieņemts.

17.1. Kriminālprocesā vienlaikus ar jautājumiem par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā var būt nepieciešams risināt jautājumus, kas skar personas mantiskās intereses, arī īpašuma tiesības. Tomēr noziedzīgu nodarījumu izmeklēšana nereti ir sarežģīts un ilgstošs process, kurā vajag lemt par mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu un par turpmāku rīcību ar šo mantu, negaidot galīgo nolēmumu kriminālprocesā. Tāpēc Kriminālprocesa likumā ir paredzēts, ka mantiskie jautājumi var tikt risināti ne tikai pamata kriminālprocesā, bet arī procesā par

noziedzīgi iegūtu mantu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-10-01 20.1. punktu*).

Noziedzīgi iegūtas mantas atdošana cietušajam vai konfiskācija nodrošina tiesiskuma atjaunošanu un sabiedrības interešu ievērošanu. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka arī Latvijas starptautiskās saistības ietver pienākumu izveidot tādu tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu, ka noziedzīgi iegūta manta tiek konfiscēta. Noziedzīgi iegūta manta tiek konfiscēta, lai persona no tās negūtu labumu un nevarētu netaisni iedzīvoties noziedzīga nodarījuma rezultātā. Arī tad, ja kriminālprocesā netiek konstatēta personas vaina, noziedzīgas darbības nevar radīt tai finansiālu labumu. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijai piemīt arī atturoša un korektīva ietekme, tā kalpo tam, lai novērstu noziedzīgas darbības sekas un pēc iespējas atjaunotu stāvokli, kāds bija pirms noziedzīgas darbības izdarīšanas. Lai pildītu minētos uzdevumus, noziedzīgi iegūta manta ir jāizņem no civiltiesiskās apgrozības – tas ir mantas konfiskācijas galvenais mērķis (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 26.2.–26.3. punkts*).

Kriminālprocesa likuma 626. panta pirmā daļa noteic, ka izmeklētājam ar uzraugošā prokurora piekrišanu vai prokuroram ir tiesības pirmstiesas kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu savlaicīgas atrisināšanas un procesa ekonomijas interesēs izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu, ja pastāv šādi nosacījumi: 1) pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka manta, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu; 2) objektīvu iemeslu dēļ krimināllietas nodošana tiesai tuvākajā laikā nav iespējama vai tas var radīt būtiskus neattaisnotus izdevumus.

Līdz ar to likumdevēja mērķis, izdalot mantisko jautājumu vērtēšanu atsevišķā procesā, bija nodrošināt savlaicīgu un uz procesa ekonomijas interesēm vērstu kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu atrisināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-10-01 20.2. punktu*), proti, izņemt noziedzīgi iegūtu mantu no civiltiesiskās apgrozības pēc iespējas efektīvākā procesā.

17.2. Process par noziedzīgi iegūtu mantu ir atsevišķs, no pamata kriminālprocesa nodalīts process. Šim procesam ir raksturīgs tas, ka tajā netiek noskaidrota personas vaina, bet gan tiek lemts par mantas noziedzīgo izcelsmi vai saistību ar noziedzīgu nodarījumu. Process par noziedzīgi iegūtu mantu atbilst doktrīnā atzītajam šāda sevišķā procesa apzīmējumam "process par lietu" (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 26.1. punkts*). Arī tiesu praksē tiek atzīts, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir jāvērtē mantas izcelsme un tas, vai pastāv apstākļi, kuru dēļ šo mantu var atzīt par

noziedzīgi iegūtu, nevis tas, vai persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu (*sk., piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2021. gada 21. maija lēmumu lietā Nr. 11816005518*).

Turklāt šajā procesā jautājums par mantas izcelsmi tiek izlemts galīgi. Proti, ja pirmstiesas kriminālprocesā ir bijis process par noziedzīgi iegūtu mantu un tiesa ir atzinusi mantu par noziedzīgi iegūtu, tad tiesai pamata kriminālprocesā šis jautājums atkārtoti vairs nav jāizlemj.

Tātad process par noziedzīgi iegūtu mantu ir atsevišķs un nošķirts process, kurā tiesa izlemj tikai vienu lietā radušos jautājumu – mantisko jautājumu.

17.3. Process par noziedzīgi iegūtu mantu ir izņēmums no mantisko jautājumu risināšanas kārtības pamata kriminālprocesā, tāpēc šim procesam var būt noteikti atšķirīgi noteikumi, kas vērsti uz tā mērķa ātru un efektīvu sasniegšanu.

Pieteikumu iesniedzēji un vairākas lietā pieaicinātās personas norāda, ka mantisko jautājumu ātra un efektīva atrisināšana nav procesa par noziedzīgi iegūtu mantu pašmērķis. Neesot samērīgi tas, ka, izskatot jautājumu par mantas noziedzīgo izcelsmi pamata kriminālprocesā, personai tiek nodrošinātas tiesības pārsūdzēt apgabaltiesas lēmumu, savukārt procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tai šādas tiesības netiek nodrošinātas. Lai ievērotu personas tiesības uz taisnīgu tiesu, kā arī nodrošinātu vienveidīgu procesa par noziedzīgi iegūtu mantu izskatīšanas praksi, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu vajagot paredzēt iespēju pārsūdzēt kasācijas instances tiesā vismaz tādu apgabaltiesas lēmumu, ar kuru manta pirmo reizi atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta.

Savukārt Saeima norāda: tas vien, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu uz personu, kas saistīta ar mantu, ir attiecināmas no Konvencijas 6. panta 1. punkta un Satversmes 92. panta pirmā teikuma izrietošās tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas, nenozīmē, ka šajā procesā ir nodrošināma kasācijas instance. Proti, nedz no Konvencijas 6. panta 1. punkta, nedz Satversmes 92. panta pirmā teikuma neizriet prasība ieviest kasācijas instanci procesā par noziedzīgi iegūtu mantu vai prasība nodrošināt iespēju pārsūdzēt apgabaltiesas lēmumu, ar kuru pēc personai labvēlīga rajona (pilsētas) tiesas lēmuma pārsūdzēšanas manta ir atzīta par noziedzīgi iegūtu.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka likumdevējam demokrātiskā tiesiskā valstī, pieņemot procesuālos likumus, ir rīcības brīvība gan noteikt attiecīgos procesos skatāmo lietu kategorijas, gan arī lemt par dažādu kategoriju lietu izskatīšanas kārtību. Tāpat likumdevējam ir tiesības noteikt pamattiesībām atbilstošu lietu izskatīšanas, tostarp nolēmumu pārsūdzēšanas, kārtību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 17. punktu*).

Kasācijas instance pilda īpašu funkciju, un tai ir publiski tiesisks raksturs, kas vērsts uz materiālo un procesuālo tiesību normu vienveidīgu iztulkošanu un piemērošanu visā valstī (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 2.1. punktu*). Taču kasācijas instances tiesas kompetencē neietilpst lietas materiālos esošo pierādījumu pārbaude un pārvērtēšana, kā arī tā nepārbauda kasācijas sūdzībā vai protestā norādītos apsvērumus par citādu lietas apstākļu novērtējumu nekā tas, ko sniegusi apelācijas instances tiesa (*sk., piemēram, Augstākās tiesas Senāta 2006. gada 17. janvāra lēmuma lietā Nr. SKK-8/2006 7. lp.*).

Līdz 2009. gada 1. jūlijam, kad spēkā stājās apstrīdētā norma, Kriminālprocesa likuma 631. pants paredzēja, ka pirmās instances tiesas pieņemtais lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir pārsūdzams apelācijas instances tiesā vispārējā kārtībā. Tātad sākotnēji likumdevējs procesā par noziedzīgi iegūtu mantu attiecībā uz tiesu pieņemto lēmumu pārsūdzības iespējām bija noteicis vispārējo kārtību, citstarp paredzot apelācijas instances tiesas lēmuma pārsūdzību kasācijas kārtībā (*sk. Augstākās tiesas Senāta 2008. gada 6. marta lēmuma lietā Nr. SKK-93/2008 4. lp.*).

Ņemot vērā to, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiek izskatīts jautājums par mantas izcelsmi, kā arī to, ka šis process veidots tā, lai nodrošinātu iespējami ātrāku un efektīvāku mantisko jautājumu atrisināšanu, likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, nolēma turpmāk noteikt mantisko jautājumu izskatīšanu tikai divās instancēs. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais regulējums ir viens no līdzekļiem, ar kuriem tiek panākta mantisko jautājumu ātrāka un efektīvāka atrisināšana. Turklāt Satversmes tiesa jau ir secinājusi: lai arī mantiskie jautājumi var tikt risināti gan procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, gan pamata kriminālprocesā, ir jāatzīst, ka, ņemot vērā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu atšķirīgo būtību un mērķi, nav pamata abus šos procesus salīdzināt (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-10-01 20.2. punktu*).

Līdz ar to process par noziedzīgi iegūtu mantu ir sevišķs, no pamata kriminālprocesa nošķirts process, kas vērsts vienīgi uz procesa ekonomijas interesēs balstītu kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu atrisināšanu.

18. Pēc tam, kad noskaidrots mērķis, ar kādu likumdevējs regulē procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, kā arī šā procesa raksturs, Satversmes tiesai ir jāpārbauda tas, vai personai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, jo īpaši apgabaltiesā, tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process.

Tiesiskas valsts princips prasa, lai lietas tiktu izskatītas tādā kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 10. februāra sprieduma lietā Nr. 2016-06-01 32. punktu*). Lietas izskatīšanas procedūra ir taisnīga, ja ir ievērota prasība nodrošināt personai tiesības tikt uzklautai un tiesības pilnvērtīgi izmantot iespēju iesniegt pierādījumus (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2016-01-01 10. punktu*). Turklāt Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa ikvienā tiesvedības procesā nodrošināt pušu līdzvērtīgu iespēju principa piemērošanu attiecīgās tiesvedības procesa raksturam atbilstošā veidā (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.5. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi: tas, kā Konvencijas 6. panta 1. punkts piemērojams apelācijas un kasācijas instances tiesās, ir atkarīgs no attiecīgās lietu kategorijas īpašā rakstura, un ir jāņem vērā viss tiesvedības process kopumā (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 5. aprīļa sprieduma lietā "Zubac v. Croatia", pieteikums Nr. 40160/12, 82. punktu*).

18.1. Kriminālprocesa likuma regulējums attiecībā uz procesu par noziedzīgi iegūtu mantu kopš 2009. gada 1. jūlija, kad spēkā stājās apstrīdētā norma, ir vairākkārt grozīts. Pieteikumu iesniedzēju procesi par noziedzīgi iegūtu mantu risinājās laikposmā no 2021. gada 1. aprīļa līdz 2022. gada 10. novembrim (turpmāk – attiecīgais laikposms). Tādējādi Satversmes tiesa vispirms aplūkos attiecīgajā laikposmā spēkā bijušo procesu, kādā apgabaltiesā tika izskatīta sūdzība vai protests par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu par noziedzīgi iegūtu mantu.

18.1.1. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 631. panta otrajai daļai sūdzību vai protestu par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu izskata apgabaltiesa triju tiesnešu sastāvā šā likuma 629. pantā noteiktajā termiņā un kārtībā, pirmo uzklautot sūdzības vai protesta iesniedzēju.

Kriminālprocesa likuma 629. pants attiecīgajā laikposmā paredzēja, ka tiesnesim pēc tam, kad tiesā saņemts lēmums par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu, ir pienākums noteikt tiesas sēdes laiku un vietu, uzaicināt uz tiesas sēdi procesa virzītāju, prokuroru, kā arī Kriminālprocesa likuma 628. pantā noteiktās ar mantu saistītās personas un šai tiesas sēdei jānotiek 10 dienu laikā pēc procesa virzītāja lēmuma saņemšanas tiesā. Lai nodrošinātu izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību, process skatāms slēgtā tiesas sēdē, un tajā tiek uzklauts processa virzītājs, prokurors, pārrēģis uzaicinātās un ieradušās personas, to pārstāvji vai aizstāvji. Turklāt tiesas sēdē procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt pierādījumus, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu tiesas procesa gaitā radušos jautājumu izskatīšanā.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesības tikt uzklausi tam tiek īstenotas vairākos veidos, piemēram, kā tiesības saņemt pilnīgu informāciju par pretējās puses izteikto viedokli, savāktajiem pierādījumiem un faktiem, kā arī tiesības sagaidīt, ka tiesas nolēmums, ievērojot pušu izteikto viedokli, tiks argumentēts. Turklāt minētās tiesības ietver arī personas tiesības izteikties par faktiem un tiesību jautājumiem. Šo tiesību īstenošana jānodrošina vismaz rakstveidā (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 10. februāra sprieduma lietā Nr. 2016-06-01 33.1. punktu*).

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 629. pantu attiecīgajā laikposmā ar mantu saistītajai personai bija nodrošinātas tiesības piedalīties tiesas sēdē, kurā tika izskatīta sūdzība vai protests par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu. Šai personai, tās pārstāvim vai aizstāvim bija nodrošinātas tiesības iepazīties ar tiesā iesniegto sūdzību vai protestu, iesniegt rakstveida paskaidrojumus par to un tiesas sēdē izteikties par sūdzību vai protestu, kā arī par tiesas sēdē procesa virzītāja vai prokurora paustajiem apsvērumiem. Turklāt ar mantu saistītajai personai bija nodrošinātas tiesības iesniegt apgabaltiesā papildu pierādījumus, kuri pamato mantas likumīgo izcelsmi un kurus tā nebija iesniegusi rajona (pilsētas) tiesā.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka atbilstoši Kriminālprocesa likuma 630. pantam apgabaltiesai nav tiesību pieņemt lēmumu, ar kuru tā kā pirmā atzīst mantu par noziedzīgi iegūtu. Saskaņā ar minēto normu apgabaltiesa esot tiesīga vai nu atstāt negrozītu rajona (pilsētas) tiesas lēmumu, vai pieņemt lēmumu, ar kuru tā izbeidz procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, ja rajona (pilsētas) tiesa ir atzinusi mantu par noziedzīgi iegūtu. Tomēr, pat ja apgabaltiesai šādas tiesības ir, taisnīgs regulējums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu būtu tāds regulējums, kas sašaurinātu apgabaltiesas kompetenci, ļaujot tai vai nu atstāt negrozītu rajona (pilsētas) tiesas lēmumu, vai arī to atcelt un nosūtīt materiālus jaunai izskatīšanai. Turklāt apgabaltiesas lēmumi, ar kuriem Pieteikumu iesniedzēju manta ir atzīta par noziedzīgi iegūtu, neesot bijuši pietiekami pamatoti. Proti, tajos neesot pienācīgi vērtēti visi lietas materiāli, tostarp Pieteikumu iesniedzēju iesniegtie pierādījumi.

Attiecībā uz to, vai apgabaltiesa, taisot lēmumus Pieteikumu iesniedzēju procesos par noziedzīgi iegūtu mantu, pienācīgi vērtēja visus lietas materiālus, Satversmes tiesa jau ir norādījusi, ka tiesību normu piemērošanas tiesiskuma kontrole neietilpst tās kompetencē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2016-01-01 10.2. punktu*). Vienlaikus apgabaltiesai, taisot lēmumu, atbilstoši Kriminālprocesa likuma prasībām ir pienākums pamatot savu viedokli.

Apstrīdētā norma nosaka: izskatot sūdzību vai protestu, apgabaltiesa var atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un pieņemt kādu no

Kriminālprocesa likuma 630. pantā minētajiem lēmumiem, kurš nav pārsūdzams. Šā likuma 630. pants attiecīgajā laikposmā paredzēja, ka tiesai, izskatot materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu, jāizlemj: 1) vai manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu; 2) vai ir zināms mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs; 3) vai kādai personai ir likumīgas tiesības uz mantu; 4) rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu. Ja tiesa atzīst, ka mantas saistība ar noziedzīgu nodarījumu nav pierādīta vai mantas izcelsme nav noziedzīga, tā pieņem lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Savukārt tad, ja tiesa pieņem lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu tādā kriminālprocesā, kas izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, tā papildus lemj arī par mantas aresta atcelšanu.

No minētā secināms, ka attiecīgajā laikposmā apgabaltiesai tāpat kā rajona (pilsētas) tiesai bija pienākums vērtēt visus materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un no jauna lemt par to, vai manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu. Proti, apgabaltiesai bija jāizlemj – atstāt spēkā rajona (pilsētas) tiesas lēmumu vai to atcelt un taisīt jaunu lēmumu pēc būtības, kas var ietvert arī gadījumu, kad tā, pretēji rajona (pilsētas) tiesai, atzīst mantu par noziedzīgi iegūtu un to konfiscē.

Satversmes tiesa jau ir konstatējusi, ka apgabaltiesas kompetence procesā par noziedzīgi iegūtu mantu neaprobežojas tikai ar tiesību jautājumu pārskatīšanu, jo tā atkārtoti pārbauda lietas faktus un vērtē pierādījumus par tiem (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 24. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-40-01 10.2. punktu*). Atšķirībā no rajona (pilsētas) tiesas, apgabaltiesas rīcībā bija lielāks materiālu apjoms, jo papildus tiem materiāliem, kas iesniegti un izskatīti rajona (pilsētas) tiesā, apgabaltiesai bija pienākums izskatīt arī sūdzību vai protestu, kā arī procesā iesaistīto personu iesniegtos rakstveida paskaidrojumus, ja tādi tika iesniegti. Taču lietā vērtējamie fakti un tiesību jautājumi šādā gadījumā pēc būtības bija tie paši, kas tika skatīti rajona (pilsētas) tiesā, un tādējādi jautājums par mantas izcelsmi procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pēc būtības tika izskatīts divās tiesu instancēs.

Jāņem vērā, ka Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtā daļa attiecīgajā laikposmā paredzēja procesā iesaistīto personu tiesības iesniegt apgabaltiesā arī jaunus pierādījumus par mantas izcelsmi. Tādējādi atsevišķos gadījumos dažus pierādījumus apgabaltiesa varētu būt vērtējusi kā pirmā un vienīgā instance.

Tomēr apgabaltiesa pati par sevi ir augstākas instances tiesa, kurā lēmumi tiek pieņemti triju tiesnešu sastāvā jeb koleģiāli. Koleģialitātes principa mērķis ir vispusīga attiecīgajā lietā būtisko fakti un tiesību jautājumu apsvēršana, tos apspriežot un rodot atbilstošu tiesisku risinājumu. Šis mērķis tiek sasniegts, koleģiāli izvērtējot iespējamus risinājumus un

nonākot pie taisnīga rezultāta (*sal.: Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 13.3. punkts*). Tādējādi arī koleģialitāte ir viens no principiem, kas garantē tiesas objektivitāti un kalpo kā personas tiesību aizsardzības papildu garantija. Turklāt, kā jau iepriekš šajā spriedumā tika norādīts, no Latvijai saistošām starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā neizriet prasība procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nodrošināt lietas izskatīšanu pēc būtības divās tiesu instancēs.

Tādējādi kārtība, kādā attiecīgajā laikposmā apgabaltiesā tika izskatīta sūdzība vai protests par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, nodrošināja personai tiesības tikt uzklautātai un tiesības pilnvērtīgi izmantot iespēju iesniegt pierādījumus.

18.1.2. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir jānodrošina arī pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošana. Pušu līdzvērtīgu iespēju princips procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, no vienas puses, paredz visiem tā dalībniekiem iespēju izklāstīt lietas apstākļus un, no otras puses, liedz kādam no dalībniekiem piešķirt būtiskas priekšrocības (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 19.1. punktu*).

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 629. panta trešo un ceturto daļu attiecīgajā laikposmā visām procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistītajām personām bija nodrošinātas vienādas tiesības izteikties tiesas sēdē, pieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt pierādījumus, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu tiesas procesa gaitā radušos jautājumu izskatīšanā. Šīs procesuālās tiesības procesā iesaistītajām pusēm bija vienādi nodrošinātas gan rajona (pilsētas) tiesā, gan apgabaltiesā.

Lai ar mantu saistītā persona varētu iesniegt pierādījumus par mantas izcelsmes likumību, tai jābūt zināmiem faktiem, kas ir pamatā procesa virzītāja pieņemumam par mantas noziedzīgu izcelsmi. Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturtais daļa regulē lietas dalībnieku tiesības iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem. Satversmes tiesa jau atzina, ka minētā panta ceturtais un piektais daļa, tostarp attiecīgajā laikposmā, nodrošināja ar mantu saistītās personas tiesības iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem tādā apjomā, lai tiktu nodrošināta tās pamattiesību ievērošana (*sal.: Satversmes tiesas 2025. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2022-01-01 20.4. punkts*). Tas, vai un kādā apmērā procesa virzītājs katrā individuālā gadījumā lēmumā par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu, protestā vai sūdzībā par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu ir norādījis pierādījumus, kas pamato tā pieņemumu par mantas noziedzīgu izcelsmi, ir tiesību normu piemērošanas jautājums, un Satversmes tiesa to nepārbauda.

Tāpat Satversmes tiesa ir secinājusi, ka Kriminālprocesa likuma regulējums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu paredz, ka mantas izcelsmes pierādīšanas pienākums ir dalīts starp procesa virzītāju un ar mantu saistīto personu. Proti, pierādījumi, kas pamato pieņemumu par mantas noziedzīgu izcelsmi, ir jāsniedz procesa virzītājam, savukārt pierādījumi par to, ka mantai ir likumīga izcelsme, – ar mantu saistītajai personai. Šāds regulējums neizjauc pušu tiesību līdzsvaru un ar mantu saistītajai personai nerada nesamērīgu pierādīšanas slogu (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2022-32-01 18. punktu*).

Tātad procesā par noziedzīgi iegūtu mantu noteiktā kārtība, kādā attiecīgajā laikposmā apgabaltiesā tika izskatīta sūdzība vai protests par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu, nodrošināja arī pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu.

Līdz ar to Kriminālprocesa likumā noteiktā kārtība, kādā attiecīgajā laikposmā tika izskatīta sūdzība vai protests par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, nodrošināja personai taisnīgu tiesas procesu.

18.2. Ar 2022. gada 6. oktobra likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (turpmāk – 2022. gada 6. oktobra grozījumi) un 2024. gada 19. septembra likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (turpmāk – 2024. gada 19. septembra grozījumi) ir citstarp izdarīti grozījumi tiesību normās, kas regulē kārtību, kādā apgabaltiesā tiek izskatīta sūdzība vai protests par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu.

Ar 2022. gada 6. oktobra grozījumiem tika mainīta Kriminālprocesa 629. panta ceturtajā daļā noteiktā pierādījumu iesniegšanas kārtība. Šobrīd minētā norma noteic, ka tiesas procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt rajona (pilsētas) tiesai pierādījumus, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu tiesas procesa gaitā radušos jautājumu izskatīšanā. Tādējādi ar Kriminālprocesa 629. panta ceturto daļu ir ierobežota pierādījumu iesniegšana, jo lietas dalībniekiem ir dotas tiesības iesniegt pierādījumus attiecībā uz mantu tikai rajona (pilsētas) tiesā.

Turklāt ar 2022. gada 6. oktobra grozījumiem Kriminālprocesa likuma 631. pants tika papildināts ar ceturto daļu, kas paredz apgabaltiesas pienākumu atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūtīt materiālus jaunai izskatīšanai, ja apgabaltiesa, izskatot sūdzību vai protestu, konstatē kādu Kriminālprocesa likuma pārkāpumu, kuru pati nevar novērst. Proti, līdz 2022. gada 6. oktobra grozījumu spēkā stāšanās dienai gadījumā, ja apgabaltiesa secināja, ka rajona (pilsētas) tiesa, pieņemot lēmumu, kādus konkrētus pierādījumus vispār nav vērtējusi, tā varēja pieņemt tikai divus lēmumus – atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu vai izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Savukārt šobrīd

apgabaltiesai, ja tā secina, ka rajona (pilsētas) tiesa nav vērtējusi kādus konkrētus pierādījumus, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturto daļu ir pienākums atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūtīt materiālus jaunai izskatīšanai, tādējādi nodrošinot pierādījumu vērtēšanu divās tiesu instancēs (*sk. 13. Saeimas likumprojekta Nr. 1323 "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" anotāciju. Pieejama 13. Saeimas likumprojektu arhīvā, tīmekļvietnē: saeima.lv*).

Savukārt ar 2024. gada 19. septembra grozījumiem Kriminālprocesa likuma 629. panta otrās daļas pirmajā teikumā paredzēts, ka tiesas sēdei jānotiek 30 dienu laikā pēc procesa virzītāja lēmuma saņemšanas tiesā. Līdz šo grozījumu spēkā stāšanās dienai minētā norma noteica, ka tiesas sēdei jānotiek 10 dienu laikā pēc procesa virzītāja lēmuma saņemšanas tiesā. Tā kā Kriminālprocesa likuma 629. panta nosacījumi attiecas arī uz procesa norisi apgabaltiesā, tad arī tiesas sēdei, kurā tiek izskatīta iesniegtā sūdzība vai protests par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu, ir jānotiek 30 dienu laikā pēc sūdzības vai protesta saņemšanas tiesā. Tāpat ar 2024. gada 19. septembra grozījumiem Kriminālprocesa likuma 631. pants tika papildināts ar piekto daļu, kas paredz apgabaltiesas tiesības atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot materiālus jaunai izskatīšanai arī tad, ja procesā iesaistītā persona ir iesniegusi pierādījumus, kurus objektīvu iemeslu dēļ nebija iespējams iesniegt rajona (pilsētas) tiesai.

Viens no 2022. gada 6. oktobra grozījumu mērķiem bija nodrošināt to, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu gan rajona (pilsētas) tiesā, gan apgabaltiesā tiek vērtēti vieni un tie paši pierādījumi, tādējādi nodrošinot jautājuma par mantas izcelsmi izskatīšanu pēc būtības divās tiesu instancēs (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 24. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-40-01 10.2. punktu*). Taču līdz Kriminālprocesa likuma 631. panta piektās daļas spēkā stāšanās dienai – 2024. gada 22. oktobrim – šāds regulējums liedza procesā iesaistītajām personām iesniegt apgabaltiesā arī tādus pierādījumus, kurus tās objektīvu iemeslu dēļ nevarēja iesniegt rajona (pilsētas) tiesā.

Satversmes tiesa jau secināja, ka Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturto daļu, kas ļauj apgabaltiesai atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu, ja tā konstatē kādu Kriminālprocesa likuma pārkāpumu, kuru pati nevar novērst, neattiecas uz gadījumiem, kad rajona (pilsētas) tiesā kāds pierādījums nav iesniegts objektīvu iemeslu dēļ. Līdz ar to Satversmes tiesa atzina, ka ar mantu saistītajai personai šādos apstākļos netika nodrošināta pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošana un Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturto daļu, ciktāl tā līdz Kriminālprocesa likuma 631. panta piektās daļas spēkā stāšanās dienai – 2024. gada 22. oktobrim – nenodrošināja personai tiesības objektīvu

ienesu dēļ iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 24. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-40-01 10.2.2. un 13. punktu*).

Tomēr līdz ar Kriminālprocesa likuma 631. panta piektās daļas spēkā stāšanos likumdevējs ir nodrošinājis to, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu iesaistītajām personām ir tiesības iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, ja tie objektīvu apstākļu dēļ nevarēja tikt iesniegti rajona (pilsētas) tiesā, un ka šo pierādījumu ietekmi uz lēmumu vērtē tiesa. Apgabaltiesai ir pienākums katrā konkrētajā gadījumā vērtēt un noskaidrot, vai tas fakts, ka pierādījumi netika savlaicīgi iesniegti rajona (pilsētas) tiesā, ir kvalificējams kā objektīvu apstākļu izraisīta situācija vai, piemēram, kā personas apzināta rīcība procesa novilcināšanai.

Tādējādi šobrīd spēkā esošais procesa par noziedzīgi iegūtu mantu regulējums, kas paredz kārtību, kādā apgabaltiesā tiek izskatīta sūdzība vai protests par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu par noziedzīgi iegūtu mantu, nodrošina personai tiesības tikt uzklusītai, tiesības izmantot iespēju iesniegt pierādījumus, kā arī pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu. Šis regulējums paredz lietu par noziedzīgi iegūtu mantu izskatīšanu pēc būtības divās tiesu instancēs. Turklāt tas paredz apgabaltiesas pienākumu un tiesības noteiktos gadījumos atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūtīt materiālus jaunai izskatīšanai, kā arī neliedz apgabaltiesai, izvērtējot lietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu, pretēji rajona (pilsētas) tiesas lemtajam, atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu un to konfiscēt.

Līdz ar to likumdevējs procesā par noziedzīgi iegūtu mantu apgabaltiesā ir nodrošinājis personai taisnīgu tiesas procesu.

19. Ņemot vērā visu minēto, ir secināms, ka process par noziedzīgi iegūtu mantu ir tāds process, kas izdalīts no pamata kriminālprocesa konkrēta mērķa – savlaicīgas un uz procesa ekonomijas interesēm vērstas kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu atrisināšanas – labad. Nedz no Satversmes 92. panta pirmā teikuma, nedz Latvijai saistošām starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā neizriet prasība nodrošināt to, ka apgabaltiesas lēmums, kas pieņemts procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, var tikt pārsūdzēts augstākā instancē. Personai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, tostarp apgabaltiesā, kura izskata sūdzību vai protestu par rajona (pilsētas) tiesas lēmumu par noziedzīgi iegūtu mantu, tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process.

Līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Kriminālprocesa likuma 631. panta trešo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Kucina

S P R I E D U M S
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2023. gada 28. jūnijā

lietā Nr. 2021-45-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa,

piedaloties Pieteikuma iesniedzēja – divdesmit 13. Saeimas deputātu: Valērija Agešina, Edgara Kucina, Borisa Cileviča, Ivana Klementjeva, Artūra Rubika, Jāņa Tutina, Vladimira Nikonova, Igora Pimenova, Ivara Zariņa, Regīnas Ločmeles, Ingas Goldbergas, Ivana Ribakova, Vitālija Orlova, Jāņa Krišāna, Andreja Klementjeva, Ļubovas Švecovas, Jāņa Urbanoviča, Sergeja Dolgoplova, Nikolaja Kabanova un Karinas Sprūdes – pilnvarotajām pārstāvēm Inesei Nikuļcevai un Elizabetei Krivcовой,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim Sandim Bērtaitim,

ar tiesas sēdes sekretārēm Alisi Ziemeli un Lauru Stutāni,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu un 28. pantu,

Rīgā 2023. gada 16., 17., 18. un 30. maija tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Augstskolu likuma 56. panta trešās, ceturtās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105., 112. un 113. pantam".

Konstatējošā daļa

1. No 2019. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim Augstskolu likuma 56. pants bija spēkā šādā redakcijā:

"(1) Studijas augstskolā un koledžā notiek saskaņā ar šajā likumā noteiktajā kārtībā izstrādātām, apstiprinātām un licencētām studiju programmām. Studiju programmas tiek īstenotas pilna laika un nepilna laika studijās.

(2) Šis likums neregulē studiju saturu un pārbaudījumos izvirzāmās prasības, kas saistītas ar medicīnu, sportu, mākslu, policiju, robežsardzi, ugunsdzēsību un glābšanu, probāciju, penitenciāro darbu, valsts aizsardzību un citām attiecīgās augstskolas vai koledžas specifiskajām darbības jomām. Šis prasības nosaka konkrētās augstskolas satversme vai koledžas nolikums.

(3) Augstskolās un koledžās studiju programmas īsteno valsts valodā. Svešvalodu lietošana studiju programmu īstenošanā iespējama tikai šādos gadījumos:

1) Eiropas Savienības oficiālajās valodās var īstenot studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, un studiju programmas, kuras īsteno Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros. Ārvalstu studējošajiem studiju kursu obligātajā apjomā iekļaujama valsts valodas apguve, ja studijas Latvijā ir paredzamas ilgāk par sešiem mēnešiem vai pārsniedz 20 kredītpunktus;

2) ne vairāk par vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde;

3) studiju programmas, kuru īstenošana svešvalodā ir nepieciešama studiju programmas mērķu sasniegšanai, atbilstoši Latvijas Republikas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Par studiju programmas atbilstību izglītības programmu grupām lemj licencēšanas komisija;

4) Eiropas Savienības oficiālajās valodās drīkst īstenot kopīgās studiju programmas.

(4) Augstskola vai koledža ir tiesīga īstenot sagatavošanas kursus, lai sagatavotu ārzemniekus studijām augstskolas vai koledžas studiju programmās."

Satversmes tiesa 2020. gada 11. jūnijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2019-12-01 "Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 105. un 112. pantam" (turpmāk arī – Satversmes tiesas 2020. gada spriedums), ar kuru atzina Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim), ciktāl tā attiecas uz privātajām augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 112. un 113. pantam un spēkā neesošu no 2021. gada 1. maija.

Saeima 2021. gada 8. aprīlī pieņēma likumu "Grozījumi Augstskolu likumā", kas stājās spēkā 2021. gada 1. maijā (turpmāk – 2021. gada 8. aprīļa grozījumi Augstskolu likumā), un izteica Augstskolu likuma 56. pantu šādā redakcijā:

"(1) Studijas augstskolā un koledžā notiek saskaņā ar šajā likumā noteiktajā kārtībā izstrādātām, apstiprinātām un licencētām studiju programmām. Studiju programmas tiek īstenotas pilna laika un nepilna laika studijās.

(2) Augstskola vai koledža iekšējos normatīvajos aktos nosaka studiju saturu un pārbaudījumos izvirzāmās prasības, kas saistītas ar medicīnu, sportu, mākslu, policiju, robežsardzi, ugunsdzēsību un glābšanu, probāciju, penitenciāro darbu, valsts aizsardzību un citām attiecīgās augstskolas vai koledžas specifiskajām darbības jomām, ciktāl tas nav pretrunā ar šā likuma un citu normatīvo aktu prasībām.

(3) Augstskolās un koledžās studiju programmas īsteno valsts valodā. Studiju programmā, kas tiek īstenota valsts valodā, ne vairāk kā vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma drīkst īstenot citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot to, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde.

(4) Eiropas Savienības oficiālajās valodās studiju programmas var īstenot šādos gadījumos:

1) ja tas noteikts starpvalstu līgumos vai Eiropas Savienības programmās paredzētās sadarbības ietvaros;

2) ja studiju virziena akreditācijas procesā visas studiju programmas, kuras ietilpst vienā izglītības tematiskajā jomā ar Eiropas Savienības oficiālajā valodā īstenojamo studiju programmu, ir saņēmušas novērtējumu "labi" vai "izcili";

3) ja tās ir kopīgās studiju programmas.

(5) Studiju programmu, tajā skaitā kopīgo studiju programmu, var īstenot kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām vai citā svešvalodā, ja tas ir nepieciešams studiju programmas mērķu sasniegšanai, atbilstoši Latvijas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Šajā gadījumā visām studiju programmām studiju virziena akreditācijas procesā ir jābūt saņēmušām novērtējumu "labi" vai "izcili". Par studiju programmas atbilstību izglītības programmu grupām lemj studiju kvalitātes komisija.

(6) Augstskola vai koledža ir tiesīga īstenot sagatavošanas kursus, lai sagatavotu reflektantus studijām augstskolas vai koledžas studiju programmās.

(7) Ārvalstu studējošajiem studiju kursu obligātajā apjomā iekļaujama valsts valodas apguve, ja studijas Latvijā ir paredzamas ilgāk par sešiem mēnešiem vai pārsniedz 20 kredītpunktus."

Saeima 2022. gada 15. septembrī pieņēma likumu "Grozījumi Augstskolu likumā", kas stājās spēkā 2022. gada 11. oktobrī (turpmāk – 2022. gada 15. septembra grozījumi Augstskolu likumā), un izslēdza no Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas vārdus "un koledžās", izsakot šo daļu šādā redakcijā:

"Augstskolās studiju programmas īsteno valsts valodā. Studiju programmā, kas tiek īstenota valsts valodā, ne vairāk kā vienu piekto daļu

no studiju programmas kredītpunktu apjoma drīkst īstenot citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot to, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde."

2. Pieteikuma iesniedzējs – divdesmit 13. Saeimas deputāti (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim), ceturtā un piektā daļa (turpmāk – apstrīdētās normas) neatbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, apstrīdētās normas, paredzot vispārīgu aizliegumu sniegt augstākās izglītības pakalpojumu svešvalodā, ierobežo Latvijas augstskolu tiesības veikt komercdarbību. Apstrīdētās normas kavējot Latvijas augstskolu konkurētspēju starptautiskā līmenī. Augstskolas dibinātājiem esot tiesības gūt labumu no investīcijām, kas ieguldītas augstskolas materiāltehniskajā bāzē un personālā. Tālmācības kursi kļuvuši par strauji augošu nozari, taču apstrīdētās normas būtiski ierobežojot Latvijas augstskolu iespējas piedalīties šajā globālajā konkurencē, jo pirms tam vajagot iziet ilgu pierādīšanas procesu, īstenojot studiju programmas latviešu valodā atbilstošā kvalitātē. Neesot iespējams arī piesaistīt ārvalstu pasniedzējus un uzsākt studiju programmu īstenošanu svešvalodā, lai tādējādi stiprinātu šo studiju programmu piedāvājumu latviešu valodā un iegūtu novērtējumu "labi" vai "izcili".

Tāpat apstrīdētās normas ierobežojot Eiropas Savienības dalībvalstu augstskolu iespējas sniegt augstākās izglītības pakalpojumus Latvijā. Lai arī noteikumi attiecībā uz Latvijas un citu dalībvalstu augstskolām esot vienādi, faktiski apstrīdētās normas radot priekšrocības Latvijas augstskolām, jo citu dalībvalstu augstskolām pēc būtības vajagot izveidot jaunus pakalpojumus no Latvijā pieejamiem resursiem. Citu dalībvalstu augstskolām, kuras vēlas patstāvīgi īstenot savu izglītības programmu, esot iespēja vai nu gaidīt, kad Latvijas valsts noslēgs starptautisku līgumu ar attiecīgo dalībvalsti, vai arī lūgt Saeimu pieņemt speciālu likumu par labu attiecīgajai augstskolai, taču abas šīs iespējas esot pilnībā atkarīgas no Latvijas valsts politiskās gribas. Tādējādi apstrīdētās normas ierobežojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. un 56. pantā garantēto uzņēmējdarbības un pakalpojumu sniegšanas brīvību un Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu.

Tiesību uz īpašumu ierobežojums neesot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jo likumdošanas procesa sasteigtības dēļ esot pietrūcis laika izvērtēt alternatīvus legītīmā mērķa sasniegšanas līdzekļus un apstrīdēto normu atbilstību starptautisko tiesību un Eiropas Savienības tiesību normām. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka Saeima nav ņēmusi vērā Satversmes tiesas 2020. gada spriedumu.

Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka apstrīdētajām normām ir leģitīms mērķis – valsts valodas kā kvalitatīvas augstākās izglītības un zinātnes valodas stiprināšana –, tomēr ierobežojums neesot piemērots šā mērķa sasniegšanai. Tikai sistēmiska un konsekventa valsts valodas politika varot sasniegt leģitīmo mērķi, taču likumdevējs augstākajā izglītībā esot paredzējis šaurākas svešvalodu lietošanas iespējas nekā vispārējā izglītībā. Turklāt apstrīdētās normas nosakot, ka viduvēja un slikta augstākā izglītība īstenojama tikai valsts valodā, savukārt laba un izcila – arī citā Eiropas Savienības oficiālajā valodā. Tādējādi netiekot sasniegts mērķis stiprināt valsts valodas kā konkurētspējīgas augstākās izglītības un augsta līmeņa zinātnes valodas pozīcijas. Pastāvot arī alternatīvi leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi, piemēram, augstskolai varētu tikt piešķirtas tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās, ja tiek nodrošināta līdzvērtīga programma arī valsts valodā.

Apstrīdētās normas ierobežojot arī Satversmes 112. un 113. pantā ietverto augstskolu autonomiju un ar to saistīto mācībspēku un studējošo akadēmisko brīvību. Apstrīdētās normas ierobežojot augstskolu tiesības pieņemt lēmumus par to akadēmisko darbību un stratēģiju, kā arī sadarbību ar citām augstskolām. Studiju virzienu vajagot padarīt par labu vai izcilu tikai ar Latvijas spēkiem un tikai tad varot piedāvāt studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās. Tādējādi tiekot izslēgta iespēja īstenot stratēģiju, saskaņā ar kuru kvalitātes uzlabošanai tiek piesaistīti ārvalstu docētāji. Apstrīdētās normas ierobežojot arī mācībspēku iespējas izstrādāt un docēt studiju kursus svešvalodā, kā arī iespējas sadarboties ar ārvalstu kolēģiem studiju kursu un programmu īstenošanā. Tāpat apstrīdētās normas ierobežojot studējošo tiesības izvēlēties tādas studiju programmas, kas tiktu īstenotas svešvalodās. Arī šis pamattiesību ierobežojums neesot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un neesot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. Turklāt pastāvot arī alternatīvi leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi. Tā, piemēram, augstākās studiju līmeņos vai atsevišķās jomās varētu pieļaut lielāku svešvalodu īpatsvaru.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pilnvarotās pārstāves atkārtoja pieteikumā minētos argumentus un papildus lūdza izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam kopsakarā ar 106. pantu. Tāpat tika uzsvērts, ka par studiju programmu īstenošanas valodu būtu jālemj pašām augstskolām to autonomijas ietvaros. Turklāt apstrīdētajās normās neesot ņemtas vērā mazākumtautību tiesības studēt savā valodā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Attiecībā uz apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. un 113. pantam Saeima norāda, ka: tas vien, ka likumprojektu Saeimai

iesniegusi Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija (turpmāk – komisija), nevis Ministru kabinets, nenozīmējot, ka būtu pārkāpts labas likumdošanas princips. Tāpat neesot pamatots apgalvojums, ka Satversmes tiesas 2020. gada sprieduma izpilde uzsākta tikai brīdī, kad komisija attiecīgo likumprojektu iesniedza izskatīšanai Saeimā. Pirms tam esot veikts likumprojekta izstrādes darbs gan Izglītības un zinātnes ministrijā, gan komisijā.

Pamattiesību ierobežojuma legitīmie mērķi esot citu cilvēku tiesību un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Apstrīdētās normas veicinot valsts valodas lietošanu augstākajā izglītībā, uzlabojot studējošo valsts valodas prasmi, kā arī stiprinot latviešu valodas lomu zinātnē un līdz ar to izkopjot latviešu valodas lietojumu dažādās zinātnes nozarēs. Pēc Saeimas ieskata, izraudzītie līdzekļi esot piemēroti legitīmā mērķa sasniegšanai. Pretēji pieteikumā norādītajam, augstākās izglītības sistēmā esot iestrādāta tāda kvalitātes vērtēšanas kārtība, lai zemas kvalitātes studiju programmu īstenošana vispār netiktu pieļauta. Tāpat esot jāņem vērā valsts pozitīvais pienākums veicināt valsts valodas lietojumu ikvienā izglītības pakāpē. Valsts valodas izkopšana un attīstīšana esot uzdevums, kas izriet no augstskolu pienākuma darboties sabiedrības interesēs.

Pēc Saeimas ieskata, nepastāv citi līdzekļi, kas mazāk ierobežotu pamattiesības, bet būtu tikpat iedarbīgi. Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums veicinot valsts valodas lietošanu augstākajā izglītībā un stiprinot latviešu valodas lomu zinātnē. Latvija kā Eiropas Savienības dalībvalsts atbalstot Eiropas kultūrtelpas stiprināšanu. Tādēļ esot pieļaujama studiju īstenošana tikai valsts valodā un citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, nevis jebkurās svešvalodās.

Nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas pamattiesību ierobežojuma rezultātā, neesot lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Valstij vajagot nodrošināt to, ka netiek mazināts latviešu valodas kā zinātnes valodas potenciāls, un vienlaikus ievērot nepieciešamību nostiprināt Latvijas augstākās izglītības un zinātnes iesaisti starptautiskajā aprītē. Līdzsvarojot šīs intereses, likumdevējs esot noteicis, ka studiju īstenošanas valoda pamatā ir latviešu valoda, taču noteiktos gadījumos var būt arī cita Eiropas Savienības oficiālā valoda vai cita svešvaloda.

Tiesas sēdē Saeimas pilnvarotais pārstāvis atkārtoja Saeimas atbildes rakstā minētos argumentus un papildus norādīja, ka apstrīdētās normas neierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu. Pieteikuma iesniedzējs neesot izteicis iebildumus sakarā ar to, ka apstrīdētās normas ierobežotu tādas augstskolu tiesības, kas tām jau būtu noteiktas. Turklāt apstrīdētās normas neatņemot augstskolām tiesības darboties augstākās izglītības tirgū. Tāpat Saeima norādīja, ka apstrīdētās

normas ir pieņemtas kopsakarā ar citām normām, kas paredz pakāpenisku pāreju uz izglītību valsts valodā. Līdz ar to šie jautājumi jau esot vairākkārt un ilgstoši diskutēti sabiedrībā un izglītības nozarē.

4. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Likumdevējs apstrīdēto normu izstrādes gaitā esot apspriedies ar nozares pārstāvjiem, kas piedalījušies komisijas sēdē, un likumdevēja izraudzītie līdzekļi esot piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai. Gan valsts augstskolām, gan privātajām augstskolām esot piemērojami vienādi studiju programmu īstenošanas un akreditācijas kritēriji, tāpat arī noteikumiem par studiju programmu īstenošanas valodu vajagot būt vienādiem. Tāpat ministrija nepiekrīt pieteikumā norādītajam, ka augstākā izglītība latviešu valodā esot pieļaujama zemākā kvalitātē nekā augstākā izglītība, kura tiek īstenota svešvalodā. Izglītības sistēma kopumā esot vērsta uz to, lai augstskolās būtu iegūstama tikai kvalitatīva izglītība.

Daļa no pieteikumā norādītajiem alternatīvajiem līdzekļiem neesot uzskatāmi par alternatīviem pēc būtības, bet citi līdzekļi nesaņemtu leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē. Ministrija norāda, ka, piemēram, iespēja īstenot studiju programmas svešvalodās un ar to sasaistīts pienākums nodrošināt līdzvērtīgu programmu valsts valodā novestu pie studiju programmu un akadēmiskā personāla slodzes fragmentācijas un izmaksu palielināšanās, turklāt neveicinot konkurētspējīgu atalgojumu.

Tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrijas pilnvarotās pārstāves norādīja, ka diskusijas par augstākās izglītības internacionalizāciju notiekot nepārtraukti, un līdz ar to nevarot apgalvot, ka diskusijas par studiju programmu īstenošanas valodu nav notikušas. Esot jāņem vērā tas, ka laikā, kad likumdevējam bija jāizstrādā apstrīdētās normas, ministrijai paralēli vajadzēja gatavot vairākus apjomīgus likumprojektus. Apstrīdētās normas pieļaujot visai plašu svešvalodu lietošanu, taču to ierobežojot pieprasījums darba tirgū.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Apstrīdēto normu saturs neesot izveidojies pēkšņi un negaidīti, jo notikušas daudzas diskusijas un viedokļu apmaiņas. Ierobežojumam esot leģitīmie mērķi – demokrātiskas iekārtas un citu personu tiesību aizsardzība –, un tas esot vērsts uz centrālā nacionālās valsts identitātes elementa – valsts valodas – stiprināšanu. Tāpat esot ievērots samērīguma princips. Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, apstrīdētās normas sekmē valsts valodas lietošanu augstākajā izglītībā, uzlabojot valsts

valodas prasmes un stiprinot tās lomu zinātnē. Ja tiktu izraudzīti citi risinājumi, latviešu valodas izmantošana augstākajā izglītībā mazinātos un leģitīmie mērķi netiktu sasniegti tādā pašā kvalitātē. Pēc ministrijas ieskata, labums, ko gūst sabiedrība no apstrīdētajām normām, ir lielāks nekā personu tiesību ierobežojums, ja tāds tiktu konstatēts. Latviešu valoda kā vienojošais elements esot sabiedrības saliedētības pamatā.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pilnvarotā pārstāve norādīja: tas, ka ministrija nebija iesaistīta apstrīdēto normu pieņemšanas procesā, ir rets gadījums, kas tomēr nenozīmējot, ka būtu pārkāpts labas likumdošanas princips. Apstrīdētās normas skarot specifisku nozari.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Pamattiesību ierobežojums neesot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jo esot pārkāpts labas likumdošanas princips. Likumprojektam iesniegtie priekšlikumi neesot apspiesti rūpīgi, un likumprojekta izstrāde bijusi sasteigta. Likumdošanas procesā debates faktiski notikušas par to, vai likumprojekts atzīstams par steidzamu, nevis par alternatīviem risinājumiem. Taču, pēc tiesībsarga ieskata, likumdevējam bija jāizvērtē Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā minētie alternatīvie līdzekļi. Turklāt vajadzējis izvērtēt arī apstrīdētajās normās ieviestā kvalitātes kritērija kā vienīgā līdzekļa piemērojamību. Izglītības un zinātnes ministrijas apgalvojums, ka apstrīdētās normas esot labākais no alternatīvajiem līdzekļiem, pats par sevi neesot pietiekams arguments. Tāpat neesot nodrošināta sabiedrības līdzdalība un diskusijas ar nozares ekspertiem.

Tiesībsargs uzskata, ka likumdošanas procesā pieļautie pārkāpumi ir būtiski, jo likumdevējs neesot izvērtējis alternatīvos līdzekļus, neesot pienācīgi apspriedis priekšlikumus, neesot nodrošinājis sabiedrības līdzdalību un diskusijas ar nozares ekspertiem un pārstāvjiem. Priekšlikumu apspriešanai vajagot būt argumentētai un izsvērtai, it īpaši tad, ja sabiedrības līdzdalība nav bijusi pietiekama, pieņemamās tiesību normas nav iepriekš saskaņotas Ministru kabinetā un tiek skarts tik nozīmīgs augstākās izglītības elements kā valsts valodas lietojums. Turklāt steiga radot pāvīrības iespaidu un tādējādi graujot uzticēšanos valsts varai kopumā.

Tiesas sēdē Tiesībsarga biroja pilnvarotā pārstāve uzsvēra: pat ja Izglītības un zinātnes ministrija dažādu procesu ietvaros ir vērtējusi ar studiju programmu īstenošanas valodu saistītus jautājumus, tas neatbrīvo likumdevēju no pienākuma pašam veikt šo izvērtējumu. Turklāt tiesībsargs neesot guvis apstiprinājumu tam, ka šajos procesos būtu vērtētas apstrīdētās normas un tajās ietvertie jautājumi.

7. Pieaicinātā persona – Augstākās izglītības padome – uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertais regulējums nesamērīgi ierobežojot augstskolu autonomiju un akadēmisko brīvību un neaizstāvot latviešu valodas lomu augstākajā izglītībā. Apstrīdētās normas esot balstītas uz pretrunīgu pieņēmumu, ka augstākajai izglītībai, kas tiek īstenota latviešu valodā, pieļaujama zemāka kvalitāte nekā augstākajai izglītībai, kas tiek īstenota svešvalodā.

Valsts valodas loma augstākajā izglītībā esot jāstiprina nevis ar ierobežojošām likuma normām, bet gan pozitīviem ietekmēšanas un attālinātās vadības instrumentiem. Igaunijā visi pilna laika studijās igauņu valodā studējošie saņemot valsts finansējumu.

Tiesas sēdē Augstākās izglītības padomes pilnvarotais pārstāvis norādīja, ka augstskolas kvalitāte ir daudz plašāks jēdziens nekā studiju programma. Tā ietverot arī pētniecību un zināšanu pārnesei sabiedrībā. Augstskolas valsts valodas lomu stiprinot ne tikai studiju programmu ietvaros, bet arī īstenojot kultūras pasākumus. Augstākās izglītības padome iebilst pret to, ka prasība saņemt novērtējumu "labi" vai "izcili" tiek attiecināta uz visu izglītības tematisko jomu vai studiju virzienu, jo nereti tiekot plānota konkrētu programmu slēgšana, bet to īstenošana ir jāturpina, lai nodrošinātu studējošo tiesības konkrētu programmu pabeigt. Šādu studiju programmu kvalitāte vairs nesasniegšot nepieciešamo vērtējumu.

8. Pieaicinātā persona – Rektoru padome – uzskata, ka apstrīdētās normas pieņemtas neatbilstošā likumdošanas procesā. Likumprojekts neesot pienācīgi saskaņots ar citām ministrijām, institūcijām un nevalstiskajām organizācijām, jo Izglītības un zinātnes ministrija to neesot virzījusi izskatīšanai Ministru kabinetā. Neesot pieļaujams tas, ka Satversmes tiesas spriedums tiek izpildīts sasteigtā likumdošanas procesā.

Pēc Rektoru padomes ieskata, prasība saņemt novērtējumu "labi" vai "izcili" esot nesamērīga, jo tiekot izvirzīta ne tikai svešvalodā īstenojamām, bet visām studiju programmām, kuras ietilpst vienā izglītības tematiskajā jomā vai studiju virzienā. Studiju virzienos un izglītības tematiskajās jomās varot ietilpt ļoti atšķirīgas dažādu nozaru studiju programmas. Tāpat normatīvie akti neparedzot iespēju saglabāt tiesības īstenojot studiju programmas svešvalodās tādā gadījumā, ja akreditācijā kāda no programmām nesaņem novērtējumu "izcili" vai "labi".

Tiesas sēdē Rektoru padomes pilnvarotais pārstāvis norādīja: lai gan augstskolu pārstāvji piedalījušies komisijas sēdēs, to formālā norise liegusi pilnvērtīgas diskusijas par alternatīviem risinājumiem. Tāpat neesot samērīgi prasību pēc novērtējuma "labi" vai "izcili" attiecināt uz visu izglītības tematisko jomu vai studiju virzienu, jo tādējādi augstskola tiekot kavēta atvērt jaunas studiju programmas. Neesot viegli panākt tādu jauno

studiju programmu kvalitātes līmeni, kāds nepieciešams, lai netiktu zaudētas tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitāšu asociācija – uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertā prasība visām studiju programmām, kuras ietilpst vienā izglītības tematiskajā jomā, saņemt novērtējumu "labi" vai "izcili" neatbilst Satversmes 113. pantam.

Prasība saņemt novērtējumu "labi" vai "izcili" esot nepamatoti paplašināta uz visu studiju virzienu. Liegums īstenot studiju programmas citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās vai citās svešvalodās, ja visas programmas nav saņēmušas novērtējumu "labi" vai "izcili", nonākot pretrunā ar augstskolu autonomiju un radot šķēršļus augstskolu darbībai. Tomēr Latvijas Universitāšu asociācija uzskata, ka ierobežojums, atbilstoši kuram studiju programmas īstenojamas tikai Eiropas Savienības oficiālajās valodās un kurš tādējādi izslēdz citas svešvalodas, ir saglabājams, jo tas ļaujot studiju programmas īstenot angļu valodā, kas jau ilgstoši esot starptautiskā darba valoda. Pēc asociācijas ieskata, apstrīdēto normu pieņemšanas procesā neesot vērtēti alternatīvi līdzekļi.

10. Pieaicinātā persona – Privāto augstskolu asociācija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Saeima neesot izvērtējusi alternatīvus līdzekļus un neesot apspriedusies ar nozares speciālistiem. Apstrīdētās normas neesot pienācīgi pamatotas ar atbilstošiem nozares ekspertu pētījumiem un neatbilstot izglītības procesa internacionalizācijas prasībām saskaņā ar Boloņas procesu. Arī Izglītības un zinātnes ministrija neesot izvērtējusi alternatīvus līdzekļus un neesot uzklaušījusi ekspertus un asociāciju kā privāto augstskolu pārstāvi. Tādējādi esot pārkāpts labas likumdošanas princips.

Tāpat apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežojot augstskolu tiesības uz īpašumu un uzņēmējdarbības brīvību. Pēc Privāto augstskolu asociācijas ieskata, studējošo skaits Latvijas augstskolās krietni samazināšoties, un šis apstāklis ne tikai būtiski ierobežojot augstskolu komerciālās intereses, bet arī kopumā negatīvi ietekmējot Latvijas augstskolu spēju konkurēt Eiropas Savienībā un kavējot Latvijas tautsaimniecības attīstību. Izglītības mērķi valsts attīstības kontekstā primāri esot saistīti ar tautsaimniecības attīstību un valsts konkurētspējas veidošanu un tikai pēc tam ar latviešu valodas ilgtspēju.

Apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežojot arī Satversmes 112. un 113. pantā ietverto augstskolu autonomiju un akadēmisko brīvību. Priekšnoteikums, ka akreditācijā jāsaņem novērtējums "labi" vai "izcili", esot būtisks šķērslis ārvalstu augstskolu ienākšanai Latvijas tirgū. Divām privātajām augstskolām piešķirtās izņēmuma tiesības īstenot studiju programmas pilnībā Eiropas Savienības oficiālajās valodās liecinot par to, ka

pastāv mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem var sasniegt leģitīmo mērķi. Tāpat alternatīvs līdzeklis varētu būt prasība studējošajiem nokārtot latviešu valodas eksāmenu, tad gan vienlaikus būtu jānodrošina viņiem iespēja apgūt latviešu valodu.

Tiesas sēdē Privāto augstskolu asociācijas pilnvarotā pārstāve norādīja, ka likumdevējs liedzot augstskolām plānot savu darbību ilgtermiņā. Turklāt valsts valodas aizsardzību esot iespējams nodrošināt arī citos veidos – katrai augstskolai esot izstrādāta valsts valodas izkopšanas stratēģija.

11. Pieaicinātā persona – Dr. habil. philol. Ina Druviete – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Apstrīdētās normas atbilstot tiesībām uz īpašumu. Iepretim pieteikumā norādītajam, internacionalizācijas jēdziens ietverot ne tikai studiju programmu īstenošanu svešvalodās, bet arī mobilitāti, zinātnības apmaiņu, zināšanu transmisiju, vienotus kvalitātes kritērijus. Tāpat internacionalizācija esot tikai viens no valsts augstākās izglītības sistēmas konkurētspējas faktoriem. Turklāt pašlaik akadēmiskajā sabiedrībā sākot nostabilizēties iekļaujošā multilingvisma koncepts, kurā īpaši uzsvērtā nacionālo valodu vieta un loma. Pieteikumā Latvijas augstskolu konkurētspēja esot nepamatoti piesaistīta svešvalodām.

Likumdevējam būtu vērts pārskatīt nepieciešamību izglītības ieguvu Eiropas Savienības oficiālajās valodās sasaistīt ar latviešu valodā īstenoto studiju programmu novērtējumu "labi" vai "izcili". Ne visos gadījumos esot nepieciešamas paralēlas studiju programmas latviešu valodā un citā Eiropas Savienības oficiālajā valodā. Viena no iespējām plašāk piesaistīt ārvalstu studējošos un mācībspēkus esot īpašas tieši ārvalstniekiem paredzētas programmas. Tāpat esot saskatāmi regulējuma trūkumi attiecībā uz divām augstskolām, kuras darbojas uz speciālo likumu pamata.

Augstākā izglītība esot sabiedrisks labums, kas nodrošinot ne tikai indivīda karjeras iespējas, bet visas valsts izaugsmi. Valsts valodai nākoties konkurēt ar divām valodām – krievu un angļu valodu. Tādēļ neesot piemērojami brīvā tirgus principi un esot nepieciešams tiesiskais regulējums. Gan valsts, gan privātās augstskolas izsniedzot valsts atzītus diplomus, tādēļ valstij esot tiesības un pienākums noteikt studiju programmu īstenošanas noteikumus, tostarp studiju programmu īstenošanas valodu.

Apstrīdētās normas atbilstot arī Satversmes 112. un 113. pantam. Ina Druviete nepiekrīt tam, ka apstrīdētās normas liegtu mācībspēkiem iespēju sadarboties ar ārvalstu kolēģiem studiju programmu īstenošanā, un norāda, ka viena no programmu licencēšanas un akreditācijas prasībām esot starptautiskā sadarbība. Augstākās izglītības kā sabiedriskā labuma pamatuzdevums esot audzināt inteligenci un sagatavot speciālistus savai

valstij. Šiem speciālistiem vajagot būt atbilstošiem noteiktām profesionālās kvalifikācijas prasībām, un viena no tām esot augsta līmeņa valsts valodas prasme. Likumdevējs esot izvērtējis alternatīvas valsts valodas lietojuma nodrošināšanai augstākās izglītības jomā. Vairākas pieteikumā norādītās alternatīvas būtu pretrunā ar valsts valodas statusu.

Tiesas sēdē Ina Druviete norādīja, ka akreditācijas procesā jautājumam par studiju programmu īstenošanas valodu nav īpašas nozīmes. Apstrīdētajās normās noteiktie kvalitātes kritēriji "labi" vai "izcili", pēc kuriem piešķiramas tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās, tiešām neesot veiksmīgākais risinājums.

12. Pieaicinātā persona – D. M. soc. Aigars Rostovskis – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 112. un 113. pantam.

Apstrīdēto normu pieņemšanas procesā esot pārkāps labas likumdošanas princips, jo neesot veiktas konsultācijas ar augstskolām. Ar 2021. gada 8. aprīļa grozījumiem Augstskolu likumā nekādas izmaiņas pēc būtības neesot ieviestas, jo augstskolām joprojām tiekot liegta iespēja īstenot studiju programmas svešvalodās. Nosacījums, kas ļauj īstenot studiju programmu svešvalodā tikai tad, ja vienā izglītības tematiskajā jomā ietilpstošās studiju programmas saņēmuma novērtējumu "labi" vai "izcili", nedodot reālu iespēju īstenot studiju programmas svešvalodās. Šāds ierobežojums faktiski liedzot sākt īstenot studiju programmas svešvalodās, ja cita tajā pašā virzienā ietilpstoša studiju programma, kuru paredzēts slēgt, saņēmusi vērtējumu "viduvēji".

13. Pieaicinātā persona – bijusi izglītības un zinātnes ministre Ilga Šuplinska – norāda: lai gan darba grupa Satversmes tiesas 2020. gada sprieduma izpildei netika izveidota, valodas jautājumi varēja tikt aktualizēti citu procesu ietvaros. Brīdī, kad tika pieņemts minētais Satversmes tiesas spriedums, Izglītības ministrijas darbu priekšplānā esot bijusi augstākās izglītības pārvaldības reforma, kā arī ar Covid-19 infekciju saistīti jautājumi. Tāpat esot gatavots konceptuālais ziņojums "Par jauna doktorantūras modeļa ieviešanu Latvijā", kura ietvaros apspriesti arī valodas jautājumi. Vienmēr Izglītības un zinātnes ministrijas ietvaros esot bijusi nodrošināta platforma, kurā augstskolu pārstāvji varējuši pēc savas iniciatīvas iesniegt priekšlikumus par valodas jautājumiem un Satversmes tiesas 2020. gada sprieduma izpildi.

Ilga Šuplinska uzskata, ka likumdevējam valsts valodas lietojums augstākajā izglītībā ir jānosaka, ņemot vērā to, ka latviešu valoda ir mazā valoda, kā arī Latvijas demogrāfisko un ģeopolitisko situāciju un vēsturi. Apstrīdētajās normās kvalitātes kritēriji esot iestrādāti tādēļ, ka nepieciešams celt augstākās izglītības kvalitāti un piesaistīt ārvalstu studējošos, kuriem nekvalitatīvu pakalpojumu nevarot piedāvāt.

14. Pieaicinātā persona – bijušais Izglītības un zinātnes ministrijas parlamentārais sekretārs Reinis Znotiņš – norāda, ka augstskolu pārstāvjiem bija iespēja izteikt savu viedokli. Diskusijas par studiju programmu īstenošanas valodu esot notikušas dažādos formātos, tostarp nedokumentētu un neformālu diskusiju veidā.

Reinis Znotiņš uzskata, ka svešvalodu izmantošana augstākajā izglītībā nav pretstatāma latviešu valodai. Tādas svešvalodas kā angļu valoda esot nepieciešamas zinātnes attīstībai. Visām studiju programmām būtu jātiecas uz izcilību. Zemas kvalitātes izglītība esot šķērslis ārvalstu studējošo piesaistei. Par to, kā tieši izglītības kvalitāte būtu mērāma, joprojām notiekot diskusijas.

Secinājumu daļa

15. Lietā apstrīdēta vairāku Augstskolu likuma normu atbilstība vairākām Satversmes normām. Tādēļ Satversmes tiesai visupirms nepieciešams noteikt efektīvāko pieeju apstrīdēto normu satversmības izvērtēšanai.

15.1. Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim, noteica, ka studiju programmas īsteno valsts valodā, taču ne vairāk kā vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma drīkstēja īstenot citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās. Savukārt šā panta ceturrtā un piektā daļa paredz izņēmumus no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā. Proti, šā panta ceturrtā daļa paredz gadījumus, kad studiju programmas var īstenot citā Eiropas Savienības oficiālajā valodā, bet piektā daļa regulē svešvalodu lietojumu izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas.

Tādējādi apstrīdētās normas regulē to, kādā valodā īstenojamas studiju programmas. Apstrīdētās normas ir savstarpēji saistītas, tāpēc Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma satversmību. Atsevišķi tiks norādīti tie vērtējuma aspekti, kas attiecas vienīgi uz kādu no apstrīdētajām normām.

15.2. Apstrīdētās normas ir attiecināmas gan uz valsts un privātajām augstskolām, gan koledžām.

Pieteikumā sniegtais juridiskais pamatojums attiecas uz augstskolām, un Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt divus jautājumus: pirmkārt, valsts un privāto augstskolu iespējas to autonomijas ietvaros īstenot akreditētas studiju programmas svešvalodās, augstskolu mācībspēku akadēmisko brīvību izstrādāt un docēt studiju kursus svešvalodās, kā arī studējošo akadēmisko brīvību izvēlēties akreditētas studiju programmas svešvalodās; otrkārt, privāto augstskolu tiesības veikt komercdarbību, īstenojot

akreditētas studiju programmas svešvalodās. Arī Saeima un pieaicinātās personas sniegušas viedokļus par apstrīdēto normu atbilstību Satversmei tiktāl, ciktāl tās attiecināmas uz augstskolām un ar tām saistītajām personām.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valsts un privātās augstskolas ietilpst vienotā augstākās izglītības telpā, tostarp izsniedz valsts atzītus diplomus, un iesaistās valsts valodas stiprināšanā (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 35.1. punktu*). Tāpat Satversmes tiesa ir atzinusi, ka augstskolu autonomija un akadēmiskā brīvība attiecināma kā uz valsts, tā arī uz privātajām augstskolām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 26. punktu*).

Tādējādi izskatāmajā lietā ir izvērtējama apstrīdēto normu satversmība tiktāl, ciktāl tās attiecas uz valsts un privāto augstskolu autonomiju un ar to saistīto mācībspēku un studējošo akadēmisko brīvību, un tiktāl, ciktāl tās attiecas uz privāto augstskolu tiesībām veikt komercdarbību.

15.3. Pieteikumā lūgts atzīt apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 105., 112. un 113. pantam. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pilnvarotās pārstāves lūdza izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību arī Satversmes 106. pantam.

Nemot vērā apstrīdēto normu saturu, lietas faktiskos apstākļus un Pieteikuma iesniedzēja argumentus par apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmei, secināms, ka izskatāmās lietas pamatjautājums ir par Satversmes 112. un 113. pantā ietverto augstskolu autonomiju un ar to saistīto mācībspēku un studējošo akadēmisko brīvību attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka augstākā izglītība harmoniski apvieno gan izglītības procesu, gan zinātnisko darbību un pētniecību. Šie augstākās izglītības aspekti nav šķirami. Tātad, ja lietā ir apstrīdētas normas, kas attiecas uz augstāko izglītību, to atbilstība Satversmes 112. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 113. pantu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 24. punktu*).

Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma, ciktāl tas attiecas uz augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem, atbilstību Satversmes 112. pantam kopsakarā ar 113. pantu.

16. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas ierobežo vairāku subjektu – augstskolu, to mācībspēku un studējošo – pamattiesības. Satversmes tiesa atsevišķi pārbaudīs, vai pamattiesības ir ierobežotas katram no minētajiem subjektiem.

16.1. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, apstrīdētās normas ierobežo augstskolu tiesības pieņemt lēmumus par to akadēmisko darbību un stratēģiju, kā arī sadarbību ar citām augstskolām.

Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietverta augstskolu autonomija. Tās mērķis ir aizsargāt augstāko izglītību no politiskas un ekonomiskas iejaukšanās un nodrošināt akadēmiskās kopienas pašpārvaldi (*sk.: Academic Freedom and Institutional Autonomy: Commitments Must Be Followed by Action. Joint Statement by ALLEA, EUA and Science Europe, April 2019. Pieejams: eua.eu*). Augstskolu autonomija nav skatāma atrauti no akadēmiskās brīvības. Augstskolas savas autonomijas ietvaros, ciktāl tas saskan ar vispārējiem tiesību principiem un Satversmi, var pieņemt no ārējā spiediena brīvus lēmumus akadēmiskās brīvības nodrošināšanai. Augstskolu autonomija ietver augstākās izglītības iestādes tiesības veidot savu institucionālo stratēģiju, nosakot savus mērķus un misiju, kā arī to sasniegšanas un īstenošanas veidus, tostarp studiju programmu īstenošanas valodas izvēli (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 25.2. punktu*).

Apstrīdētās normas ierobežo augstskolu tiesības pieņemt lēmumus par to akadēmisko darbību un stratēģiju, kā arī sadarbību ar citām augstskolām. Proti, tās ierobežo augstskolu brīvību veidot svešvalodās īstenojamās studiju programmas, jo to iespējams darīt tikai noteiktā apmērā un noteiktos gadījumos.

Tātad apstrīdētās normas, ierobežojot augstskolu iespējas veidot un īstenot studiju programmas svešvalodās, ierobežo augstskolu autonomiju.

16.2. Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētās normas ierobežo mācībspēku akadēmisko brīvību izstrādāt un docēt augstskolu studiju kursus svešvalodās, kā arī iespējas sadarboties ar ārvalstu kolēģiem studiju kursu un programmu īstenošanā.

Akadēmiskā brīvība ir viens no Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietvērto tiesību uz izglītību un zinātniskās jaunrades brīvības aspektiem (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 25.1. punktu*). Akadēmiskā brīvība ir būtiska kvalitatīvas izglītības un pētniecības nodrošināšanai (*sk.: State of Play of Academic Freedom in the EU Member States: Overview of de facto Trends and Developments. European Parliamentary Research Service, March 2023, p. 4. Pieejams: europarl.europa.eu*). Akadēmiskās brīvības jēdziens saprotams plaši un tas aptver brīvību izplatīt informāciju, nodarboties ar pētniecību, dalīties ar zināšanām, kā arī paust savus uzskatus un viedokļus (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 6. oktobra sprieduma lietā C-66/18 "Komisija/Ungārija (Enseignement supérieur)" 225. un 226. punktu; sk. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 27. maija sprieduma lietā "Mustafa Erdoğan and others v. Turkey", pieteikumi Nr. 346/04 u. c., 40. punktu*).

Mācībspēku akadēmiskā brīvība ietver brīvību veikt pasniedzēja darbu, tostarp tiesības izvēlēties, kas tiks mācīts un kāda mācību metode tiks izmantota (sk.: *Vrielink J., Lemmens P., Parmentier S., Academic Freedom as a Fundamental Right. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 2011, Vol. 13, pp. 124-125*). Pedagoģiskais darbs nav nošķirams no zinātniskās pētniecības (sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 29.1. punktu*). Akadēmiskā brīvība saistāma arī ar augstskolu mācībspēku tiesībām brīvi, gan individuāli, gan kolektīvi veikt pētījumus tos interesējošās jomās, izplatīt šo pētījumu rezultātus un citas zināšanas, apmainīties ar idejām un paust savus viedokļus, nepakļaujoties noteiktu doktrīnu spiedienam, arī studiju procesa ietvaros, piemēram, vadot nodarbības un zinātniski pētnieciskos darbus (sal. sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 11.3. punktu un 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 25.1. punktu*).

Apstrīdētās normas neierobežo augstskolu mācībspēku iespējas veikt pētījumus vai apmainīties ar idejām svešvalodās, taču, ierobežojot augstskolu iespējas veidot un īstenot studiju programmas svešvalodās, ietekmē augstskolu mācībspēku iespējas iesaistīties studiju programmu īstenošanā svešvalodās, tostarp sadarboties ar ārvalstu kolēģiem. Regulējot studiju programmu īstenošanas valodu, tiek ierobežota mācībspēku akadēmiskā brīvība, tostarp brīvība izvēlēties, kādā valodā komunicēt ar studējošajiem studiju procesā. Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka ierobežojums izstrādāt un docēt studiju kursus svešvalodās uzskatāms par Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietvertās mācībspēku akadēmiskās brīvības ierobežojumu (sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 29.1. punktu*).

Līdz ar to apstrīdētās normas ierobežo augstskolu mācībspēku akadēmisko brīvību, proti, brīvību izstrādāt un docēt studiju kursus svešvalodās.

16.3. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas ierobežo arī studējošo tiesības izvēlēties tādas studiju programmas, kas tiek īstenotas svešvalodās.

Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietvertā akadēmiskā brīvība prasa, lai zinātne un izglītība būtu pasargāta no cenzūras, ļaujot studējošajiem izmantot savu izteiksmes brīvību akadēmiskā darba kontekstā. Akadēmiskā brīvība aptver studējošo tiesības nodarboties ar zinātnisko jaunrādi un izvēlēties studiju virzienus un programmas valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvaros (sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 25.1. punktu*).

Apstrīdētās normas noteic, ka studiju programmas īstenojamas valsts valodā, izņemot šajās normās paredzētos gadījumus, kad pieļaujama studiju programmu īstenošana svešvalodās. Tādējādi apstrīdētās normas ietekmē

studējošo iespējas studēt svešvalodās īstenojamās studiju programmās, pēc kuru pabeigšanas augstskola izsniedz valsts atzītu diplomu par augstākās izglītības iegūšanu. Taču Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka no Satversmes 112. panta kopsakarā ar 113. pantu neizriet studējošo tiesības prasīt sev vēlamā svešvalodā īstenojamās studiju programmas akreditāciju un iegūt valsts atzītu augstākās izglītības diplomu par sekmīgu šādas studiju programmas apguvi (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 29.2. punktu*). Līdz ar to apstrīdētās normas neierobežo augstskolās studējošo akadēmisko brīvību.

Tātad apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietverto augstskolu autonomiju un ar to saistīto mācībspēku akadēmisko brīvību.

17. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, vispirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 29. septembra sprieduma lietā Nr. 2022-08-01 13. punktu*).

17.1. Vērtējot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jāpārbauda, vai likums ir pieņemts, izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām un vai tas ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.

Apstrīdētās normas tika pieņemtas 2021. gada 8. aprīlī, izsludinātas 2021. gada 26. aprīlī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 79A un stājās spēkā 2021. gada 1. maijā (*sk. likumprojektu reģistra datubāzē informāciju par likumprojektu Nr. 1019/Lp13 "Grozījumi Augstskolu likumā". Pieejama: saeima.lv*). Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

17.2. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, ir pārkāpis labas likumdošanas principu. Likumdošanas process esot bijis sasteigts, un likumdevējs neesot izpildījis Satversmes tiesas 2020. gada spriedumu un izvērtējis alternatīvus risinājumus. Tāpat likumdevējs neesot nodrošinājis diskusijas nozāres pārstāvjiem un sabiedrību, kā arī neesot izvērtējis apstrīdēto normu atbilstību Latvijas starptautiskajām saistībām. Arī vairākas pieaicinātās personas paudušas līdzīgu viedokli (*sk. tiesībsarga, Rektoru padomes, Privāto augstskolu*

asociācijas un Aigara Rostovska viedokļus lietas materiālu 2. sēj. 76.–80., 100.–101., 103.–104. un 132.–133. lp.).

Savukārt Saeima norāda, ka likumdošanas process ir bijis atbilstošs labas likumdošanas principam. Apstrīdētās normas esot pieņemtas kopsakarā ar citām normām, kuru mērķis ir īstenot reformu, proti, pāreju uz izglītību valsts valodā, un valsts valodas jautājumi esot jau ilgstoši diskutēti nozarē un sabiedrībā. Arī Izglītības un zinātnes ministrija un Tieslietu ministrija uzskata, ka labas likumdošanas princips ir ievērots.

17.2.1. Satversmes 85. pants piešķir Satversmes tiesai ekskluzīvu kompetenci atzīt par spēkā neesošiem likumus un citus aktus vai to daļas. No šā panta izriet, ka Satversmes tiesas spriedumam ir vispārsaistošs spēks un tas ir obligāts ikvienam, tostarp arī likumdevējam. Tiesiskā, demokrātiskā valstī starp konstitucionālajiem orgāniem valda savstarpēja cieņa, un nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka Satversmes tiesas spriedums netiek izpildīts vai tiek izpildīts tikai formāli. Labas likumdošanas princips liek likumdevējam vērtēt pamattiesību ierobežojuma satversmību, ievērojot Satversmes tiesas spriedumos paustās atziņas. Likumdevējam it sevišķi jāņem vērā tie Satversmes tiesas spriedumi, kuros attiecīgais jautājums jau ir vērtēts un konkrētās tiesību normas atzītas par neatbilstošām Satversmei.

Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā iepriekš spēkā bijušais studiju programmu īstenošanas valodas tiesiskais regulējums atzīts par neatbilstošu Satversmei. Spriedumā secināts, ka likumdevējs nebija apsvēris iespējas izmantot citus, personu tiesības mazāk ierobežojošus līdzekļus leģitīmā mērķa sasniegšanai. Satversmes tiesa norādīja uz diviem mazāk ierobežojošiem leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļiem (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 35. punktu*).

Atbilstoši labas likumdošanas principam likumdevējam ir jāizvērtē Satversmes tiesas spriedumā norādītie personas pamattiesības mazāk ierobežojošie līdzekļi leģitīmā mērķa sasniegšanai. Ja likumdevējs, izvērtējot Satversmes tiesas norādītos alternatīvos līdzekļus, atzīst, ka atbilstošāks ir cits risinājums, tas savas rīcības brīvības ietvaros ir tiesīgs to izvēlēties, pamatojot šo izvēli.

17.2.1.1. Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā atzīts, ka viens no alternatīviem leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļiem, kas mazāk aizskartu augstskolu autonomiju un ar to saistīto mācībspēku akadēmisko brīvību, ir šāds: piešķirt tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās tām augstskolām, kuras sasniegušas noteiktus kvalitātes kritērijus (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 35.1. punktu*).

Augstskolu likuma 56. panta ceturrtās daļas 2. punkts noteic, ka studiju programmas var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ja studiju virziena akreditācijas procesā visas studiju programmas, kuras ietilpst vienā izglītības tematiskajā jomā ar Eiropas Savienības oficiālajā valodā īstenojamo studiju programmu, ir saņēmušas novērtējumu "labi" vai "izcili". Tādējādi likumdevējs apstrīdētajās normās ir noteicis kvalitātes kritēriju izpildi kā priekšnoteikumu tiesībām īstenot studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās.

Tomēr Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā kvalitātes kritēriji atzīti par līdzekli, kas mazāk ierobežotu augstskolu autonomiju un mācībspēku akadēmisko brīvību. Lai gan akreditācijas procesā ikviena studiju programma tiek novērtēta arī individuāli, likumdevējs prasību saņemt novērtējumu "labi" vai "izcili" ir attiecinājis uz visām attiecīgajā izglītības tematiskajā jomā ietilpstošajām studiju programmām. Tādējādi tiesības īstenot studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās ir atkarīgas no tā, vai arī visas pārējās konkrētajā izglītības tematiskajā jomā ietilpstošās studiju programmas saņēmušas attiecīgu novērtējumu. Taču vienā izglītības tematiskajā jomā var ietilpt ļoti dažādas studiju programmas (sk. *Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikums Nr. 322 "Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju"*). Apstrīdētās normas var ietekmēt to, kā augstskolas savas autonomijas ietvaros pieņem lēmumus par studiju programmām. Augstskolām, veidojot jaunas studiju programmas vai arī plānojot slēgt kādu studiju programmu, jārēķinās ar to, ka šīs studiju programmas var nesaņemt novērtējumu "labi" vai "izcili" un līdz ar to citas tajā pašā izglītības tematiskajā jomā ietilpstošās studiju programmas vairs nevarēs īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās (sk. *Augstākās izglītības padomes, Rektoru padomes un Ilgas Šuplinskas viedokļus lietas materiālu 4. sēj. 15.–16., 36. un 101. lp.*).

Likumdevējs prasību pēc akreditācijas novērtējuma "labi" vai "izcili" ir izvirzījis arī studiju programmām, kas ietilpst izglītības programmu grupās valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Proti, Augstskolu likuma 56. panta piektā daļa noteic, ka studiju programmas, tajā skaitā kopīgās studiju programmas, izglītības programmu grupās – valodu un kultūras studijas, valodu programmas – var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās vai citās svešvalodās, ja visas studiju programmas studiju virziena akreditācijas procesā ir saņēmušas novērtējumu "labi" vai "izcili".

Priekšlikumu attiecināt kritērijus "labi" vai "izcili" arī uz valodu un kultūras studijām iesniedza Saeimas deputāti komisijas sēdei pirms likumprojekta otrā lasījuma. Pamatojot šo priekšlikumu, tika norādīts: ja jau virzāties uz kvalitāti, tad arī šīm studiju programmām jāpasniedz noteikti kvalitātes kritēriji (sk. *Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2021. gada 6. aprīļa sēdes audioierakstu lietas materiālu 2. sēj.*). Satversmes

tiesa atzīmē, ka valodu un kultūras studijas nav iespējams apgūt, studējot tikai valsts valodā. Šī izglītības programmu grupa ir īpaša ar to, ka ietver Eiropas Savienības oficiālo valodu vai citu svešvalodu apguvi. Taču Augstskolu likuma 56. panta piektā daļa liedz īstenot šīs studiju programmas svešvalodās, ja kāda studiju virzienā ietilpstošā studiju programma saņēmusi novērtējumu, kas ir zemāks par "labi" vai "izcili".

Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs apstrīdētajās normās ir noteicis kvalitātes kritēriju izpildi kā priekšnoteikumu tiesībām īstenot studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās vai citās svešvalodās, taču nav izvērtējis, vai ar šiem kritērijiem netiks nesamērīgi ierobežota augstskolu autonomija un ar to saistītā mācībspēku akadēmiskā brīvība.

Turklāt likumdevējam bija jāņem vērā arī Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā atzītais, ka studiju programmu īstenošanas valodas tiesiskais regulējums stiprina valsts valodas lomu augstākajā izglītībā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 32. punktu*). Proti, likumdevējam bija jāizvērtē, kā apstrīdētās normas aizsargā valsts valodu augstākajā izglītībā.

Izglītības un zinātnes ministrijas pilnvarotās pārstāves tiesas sēdē norādīja: apstrīdētās normas paredz plašas svešvalodu izmantošanas iespējas un pēc būtības pieļauj to, ka visas studiju programmas varētu tikt īstenotas svešvalodās, jo lielākā daļa studiju programmu saņem akreditācijas novērtējumu "labi" vai "izcili". Augstskolas turpinot īstenot studiju programmas valsts valodā atbilstoši Latvijas darba tirgus pieprasījumam. Tomēr Satversmes tiesa vērs uzmanību uz to, ka tiesiskajam regulējumam, kas skar valsts valodu, jāparedz valsts valodas konstitucionālajam rangam atbilstošas garantijas. Valsts valodas lietojumu augstākajā izglītībā nevar padarīt atkarīgu tikai no darba tirgus pieprasījuma. Šāda pieeja nav vērsta uz ilgtspējīgu valsts valodas aizsardzību.

Turklāt apstrīdētās normas rada pretnostatījumu starp augstākās izglītības kvalitāti un valsts valodu, pieļaujot to, ka svešvalodās var tikt īstenotas tikai tādas studiju programmas, kas saņēmušas novērtējumu "labi" vai "izcili", bet valsts valodā – arī tādas, kas saņēmušas novērtējumu "viduvēji". Tādējādi var tikt apdraudētas iespējas saņemt kvalitatīvu augstāko izglītību valsts valodā un tikt apdraudēta arī valsts valodas akadēmiskā un zinātniskā attīstība. Valsts valodai augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanā un attīstībā jābūt prioritārai. Satversmes tiesa atzīmē: citu valstu pieredze liecina, ka valsts valodas aizsardzībai augstskolās var tikt izmantoti dažādi risinājumi (*sk., piemēram: Pruvot E. B., Estermann T., Popkhadze N., University Autonomy in Europe IV: The Scorecard 2023. Brussels: European University Association, pp. 50.–51. Pieejams: eua.eu*).

Tādējādi likumdevējs nav izvērtējis to, vai ar apstrīdētajām normām netiks nesamērīgi ierobežota augstskolu autonomija un ar to saistītā mācībspēku akadēmiskā brīvība, vienlaikus aizsargājot valsts valodu augstākajā izglītībā.

17.2.1.2. Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā norādīts, ka personas pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis varētu būt arī izņēmumi no vispārējā regulējuma, piemēram, atsevišķās zinātnes nozarēs vai noteikta līmeņa studijās.

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim), tāpat kā šīs normas iepriekšējā redakcija, kas jau vērtēta Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā, noteica vienādu valsts valodas un svešvalodu izmantošanas proporciju visās zinātnes nozarēs un visos studiju līmeņos.

Bijusī izglītības un zinātnes ministre Ilga Šuplinska tiesas sēdē apstiprināja, ka atsevišķās nozarēs iespējami izņēmumi netika vērtēti. Attiecībā uz noteiktiem studiju līmeņiem Izglītības un zinātnes ministrijas pilnvarotās pārstāves norādīja, ka šis jautājums ticis vērtēts, izstrādājot konceptuālo ziņojumu "Par jauna doktorantūras modeļa ieviešanu Latvijā". Proti, šā ziņojuma izstrādes gaitā priekšlikums par iespējām izmantot svešvalodas doktorantūras studiju līmenī neesot guvis augstskolu pārstāvju atbalstu. Tomēr tiesas sēdē Rektoru padomes pilnvarotais pārstāvis norādīja, ka augstskolas cēla iebildumus nevis pret to, ka dažādos studiju līmeņos varētu būt atšķirīgs tiesiskais regulējums attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu, bet gan pret priekšlikumu noteikt pienākumu promocijas darbus izstrādāt angļu valodā. Turklāt Satversmes tiesa atzīmē, ka minētais ziņojums nevar aizstāt likumdevēja vērtējumu par svešvalodu lietojumu noteikta līmeņa studijās, tas attiecas tikai uz doktorantūras līmeņa studijām un nav vērsts uz studiju programmu īstenošanas valodas tiesisko regulējumu.

Tādējādi Satversmes tiesa negūst pārliecību, ka likumdevējs būtu vērtējis to, vai svešvalodu izmantošanas proporcija atsevišķās zinātnes nozarēs vai noteiktos studiju līmeņos varētu būt atšķirīga.

17.2.1.3. Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā likumdevējam atvēlētais laiks jauna tiesiskā regulējuma izstrādei bija vairāk nekā desmit mēneši. Pamatojoties uz Izglītības un zinātnes ministrijas vēstulē izteikto priekšlikumu, komisija likumprojektu Saeimā iesniedza aptuveni vienu mēnesi pirms šī termiņa beigām. Likumprojekts tika izskatīts steidzamības kārtībā, lai tiesību normas stātos spēkā līdz brīdim, kad iepriekšējais tiesiskais regulējums atbilstoši Satversmes tiesas 2020. gada spriedumam zaudētu spēku.

Likumprojekta anotācijā norādīts, ka konsultācijas, sagatavojot likumprojektu, nav notikušas (*sk. likumprojekta "Grozījumi Augstskolu*

likumā" (Nr. 1019/Lp13) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju)). Komisijas sēdē vairāki deputāti norādīja, ka likumdošanas process bijis nepārdomāts un tajā nav notikusi izvērstā diskusija par Satversmes tiesas 2020. gada sprieduma izpildi un alternatīviem līdzekļiem. Izglītības un zinātnes ministrija komisijas sēdē atzina, ka likumprojekta izstrādes darbu vajadzēja uzsākt daudz agrāk, lai īstenotu konsultācijas ar nozares pārstāvjiem. Arī Saeimas Juridiskais birojs norādīja, ka nav guvis pārliecību par to, ka būtu izsvērti visi Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā norādītie alternatīvie līdzekļi (sk. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2021. gada 23. un 24. marta, 6. un 7. aprīļa sēžu audioierakstus lietas materiālu 2. sēj.).

Satversmes tiesa negūst apstiprinājumu tam, ka likumdevējs, vērtējot Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā norādītos alternatīvos līdzekļus, būtu pēc iespējas apzinājis ieinteresēto personu viedokļus.

Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs nav pienācīgi izvērtējis Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā norādītos alternatīvos līdzekļus.

17.2.2. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka likumdevējam, izstrādājot tiesisko regulējumu, kas nosaka studiju programmu īstenošanas valodu, bija jāņem vērā arī mazākumtautību tiesības.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir pienākums izvērtēt likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei un starptautisko tiesību normām (sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 17. punktu).

Mazākumtautību tiesību atzīšana un ievērošana ietverta Satversmes 114. pantā. Valstij ir pienākums respektēt un garantēt pie mazākumtautībām piederšo personu tiesības saglabāt un attīstīt savu identitāti, saglabājot un attīstot mazākumtautības valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību (sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu). Izglītība ir būtiska mazākumtautību identitātes, kuru pamatā veido valoda un kultūra, saglabāšanai. Tiesiskais regulējums, kas izglītības programmu grupās – valodu un kultūras studijas, valodu programmas – paredz izņēmumu no pienākuma studiju programmas īstenot valsts valodā, nodrošina uz mazākumtautību identitātes saglabāšanu vērstu studiju programmu īstenošanas iespējas (sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 34. punktu).

Satversmes 114. pantā ietvertu tiesību saturs atklājams kopsakarā ar Latvijai saistošiem starptautisko tiesību dokumentiem nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības jomā, tostarp Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību (sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu un 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 18.3. punktu). Vispārējā konvencija

par nacionālo minoritāšu aizsardzību regulē citstarp mazākumtautību tiesības uz izglītību. Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvā komiteja ir norādījusi, ka izglītības jēdziens konvencijā saprotams plaši, aptverot arī augstāko izglītību (*sk.: Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities: Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities (Thematic Commentary No. 1).* 2 March 2006, ACFC/25DOC(2006)002, p. 13; *sk. arī: Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities: The Language Rights of Persons Belonging to National Minorities under the Framework Convention (Thematic Commentary No. 3).* 5 July 2012, ACFC/44DOC(2012)001 rev, para. 75).

Apstrīdētās normas pieļauj iespēju īstenot studiju programmas izglītības programmu grupās – valodu un kultūras studijas, valodu programmas – Eiropas Savienības oficiālajās valodās vai citās svešvalodās tikai tad, ja visas attiecīgajā studiju virzienā ietilpstošās studiju programmas ir saņēmušas novērtējumu "labi" vai "izcili". Tādējādi apstrīdētās normas var ietekmēt mazākumtautību tiesību aizsardzību.

Tāpēc likumdevējam, pieņemot apstrīdētās normas, bija jāvērtē to atbilstība arī Satversmes 114. pantam un Vispārējai konvencijai par nacionālo minoritāšu aizsardzību. No lietas materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs būtu veicis šādu izvērtējumu.

17.2.3. Ņemot vērā šā sprieduma 17.2. punktā minēto, likumdevējs nav izvērtējis Satversmes tiesas 2020. gada spriedumā norādītos alternatīvos līdzekļus, kas mazāk ierobežotu personas pamattiesības, līdzsvarojot tos ar nepieciešamību aizsargāt valsts valodu augstākajā izglītībā. Tātad likumdevējs nav nodrošinājis Satversmes tiesas 2020. gada sprieduma pienācīgu izpildi. Tāpat likumdevējs nav izvērtējis apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 114. pantam un Vispārējai konvencijai par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Tādējādi ir pieļauts būtisks labas likumdošanas principa pārkāpums.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, neatbilst Satversmes 112. un 113. pantam.

18. Konstatējot apstrīdēto normu neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tās atzīstamas par pretiesiskām un spēkā neesošām. Tā kā apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, ir atzītas par neatbilstošām Satversmes 112. un 113. pantam, vairs nav nepieciešams vērtēt šo normu atbilstību Satversmes 105. un 106. pantam.

19. Likumdevējs ar 2022. gada 15. septembra grozījumiem Augstskolu likumā izslēdza no likuma 56. panta trešās daļas (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim) vārdus "un koledžās". Tādējādi Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra) vairs neregulē studiju programmu īstenošanas valodu koledžās, taču turpina regulēt studiju programmu īstenošanas valodu augstskolās.

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra, Satversmes tiesā nav apstrīdēta. Satversmes tiesai jāvērtē, vai ir nepieciešams un pieļaujams paplašināt izskatāmās lietas prasījuma robežas un izvērtēt arī jautājumu par to, vai Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra, atbilst Satversmes 112. un 113. pantam.

Satversmes tiesai ir jānodrošina lietas vispusīga un objektīva izskatīšana, kā arī procesuālā ekonomija un tādas tiesību sistēmas pastāvēšana, kurā pēc iespējas pilnīgāk tiek novērsti Satversmei neatbilstošs tiesiskais regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-08-01 10. punktu*). Lai secinātu, vai kādā konkrētā gadījumā prasījuma robežas ir iespējams un nepieciešams paplašināt, jānoskaidro, vai tā norma, attiecībā uz kuru prasījums tiek paplašināts, ir tik cieši saistīta ar lietā apstrīdēto normu, ka tās izvērtēšana iespējama tā paša pamatojuma ietvaros vai nepieciešama konkrētās lietas izlemšanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-08-03 9.2. punktu*).

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim, un redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra, paredz vienādu tiesisko regulējumu attiecībā uz augstskolu studiju programmu īstenošanas valodu. Tādēļ šajā spriedumā izdarītie secinājumi par Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim), ciktāl tā attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, neatbilstību Satversmes 112. un 113. pantam ir attiecināmi arī uz Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra. Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra, ciktāl tā attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, var atzīt par neatbilstošu Satversmes 112. un 113. pantam tā paša pamatojuma ietvaros.

Tātad arī Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (redakcijā, kas ir spēkā no 2022. gada 11. oktobra), ciktāl tā attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, neatbilst Satversmes 112. un 113. pantam.

20. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Satversmes tiesai ir plaša rīcības brīvība izlemt, no kura brīža apstrīdētā norma zaudē spēku. Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 21. punktu un 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 43. punktu*).

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim un kas apstrīdēta pieteikumā, ir zaudējusi spēku. Likumdevējs ar 2022. gada 15. septembra grozījumiem Augstskolu likumā grozīja likuma 56. panta trešo daļu, un no 2022. gada 11. oktobra tā ir spēkā jaunā redakcijā. Augstskolu likuma 56. panta ceturrtā un piektā daļa ir spēkā redakcijā, kuru Pieteikuma iesniedzējs apstrīdējis. Pieteikuma iesniedzējs ir lūdzis atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no to pieņemšanas dienas.

20.1. Satversmes tiesa visupirms izvērtēs, no kura brīža spēku zaudē Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (spēkā esošajā redakcijā), ceturrtā un piektā daļa.

Satversmes tiesa ņem vērā to, ka šīs normas skar Latvijas valsts konstitucionālo identitāti – valsts valodu – un regulē būtisku augstākās izglītības aspektu. Ja tās tiktu atzītas par spēkā neesošām no Satversmes tiesas sprieduma pasludināšanas brīža vai kāda brīža pagātnē, tad vairs neviena tiesību norma neregulētu valodu lietojumu augstskolu studiju programmās. Konkrētajā situācijā likumdevējam ir nepieciešams saprātīgs laiks, lai tas varētu rūpīgi un izsvērti izvērtēt to, kā vislabāk līdzsvarot augstskolu autonomiju un mācībspēku akadēmisko brīvību ar nepieciešamību aizsargāt valsts valodu augstākajā izglītībā. Likumdevējam jārada tāds tiesiskais regulējums, kas vērsts uz ilgtspējīgu valsts valodas aizsardzību augstākajā izglītībā un vienlaikus nodrošina līdzsvaru ar augstākās izglītības un zinātnes attīstību Eiropas kultūrtelpā.

Tādējādi Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (spēkā esošajā redakcijā), ceturrtā un piektā daļa atzīstamas par spēkā neesošām no 2024. gada 1. jūlija.

20.2. Satversmes tiesai jāizvērtē arī Pieteikuma iesniedzēja lūgums atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim) par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, Satversmes tiesa ņem vērā tiesiskās drošības principu. Apstrīdētās normas veido

vienotu tiesisko regulējumu, kas nosaka studiju programmu īstenošanas valodu. Ja par spēkā neesošu no kāda brīža pagātnē tiktu atzīta tikai daļa no vienotā tiesiskā regulējuma, tas radītu tiesisko nenoteiktību.

Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim) nav atzīstama par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo, ceturto un piekto daļu, ciktāl šīs normas attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, **par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes 112. un 113. pantam un spēkā neesošām no 2024. gada 1. jūlija.**

2. Atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 10. oktobrim), ciktāl šī norma attiecas uz augstskolām un to mācībspēkiem, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 112. un 113. pantam.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2023. gada 28. jūnijā.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš

TIESĪBU AKTU RĀDĪTĀJS

lpp.

I. Latvijas tiesību akti

1. Konstitucionālas nozīmes tiesību akts

Latvijas Republikas Satversme

(pieņemta 15.02.1922.)

ievads.....	69, 150, 458, 553, 647, 751
1. pants.....	164, 167, 170, 172–174, 179–181, 194, 201–203, 205, 211, 214, 215, 218, 221, 222, 233, 235, 440, 442, 444, 446, 457, 486, 493–495, 503, 509, 512, 513, 515, 517–520, 522, 524, 526, 528, 534, 537, 538, 540–543, 546, 547, 555, 562, 563, 565, 566, 604, 630, 655, 677, 877
64. pants.....	12–14, 16, 18–21, 28, 29, 31, 32, 43, 45–48, 50, 51, 604, 630, 631
68. pants.....	308, 423, 551
6. nodaļa (82.–86. pants).....	194
82. pants.....	663
85. pants.....	12, 57, 99, 135, 164, 211, 236, 295, 321, 351, 413, 440, 509, 567, 600, 649, 696, 741, 773, 806, 835, 853, 876, 893
89. pants.....	69, 141, 150, 194, 275, 340, 841, 844
90. pants.....	22, 51
91. pants.....	22, 135–145, 238, 241, 243–245, 262, 345, 365, 444, 486, 643, 663, 694, 847
pirmais teikums.....	22, 136, 144, 161, 236–238, 248, 250, 252, 254, 273, 274, 281, 282, 284, 286, 291, 293, 294, 351, 354–357, 360, 363–365, 367–369, 376–378, 403, 407, 410–412, 440, 442, 446, 457, 458, 486, 487, 492–494, 503, 649, 650, 652, 653, 655, 657, 658, 662–664, 666, 671–673, 681, 682, 688–690, 695
92. pants.....	175, 194, 416, 426, 430, 703, 704, 719, 806–808, 810–812, 816, 818, 820, 822
pirmais teikums.....	164, 165, 167, 169–180, 194, 197, 201–203, 205, 206, 209, 210, 295–297, 299–307, 309, 310, 316–320, 413–418, 420, 422–427, 433, 435–439, 696, 697, 701, 703, 704, 706–708, 713–719, 721, 733, 734, 740, 815, 822, 823, 829, 830, 834, 853–864, 866, 868, 874, 875

<i>ceturtais teikums</i>	422, 423
94. pants.....	755
95. pants.....	741–746, 748, 751, 752, 755–757, 764, 768, 769, 771, 772
96. pants.....	57, 58, 60, 61, 64, 66, 68–70, 72–74, 89, 90, 92, 98
101. pants	149, 150, 154, 161, 321–323, 325, 326, 329, 331, 337, 339–342, 344, 346, 349, 350, 567, 568, 570, 571, 573–575, 577–579, 581, 583, 593, 594, 596, 597, 599, 655, 684, 773, 776–778, 780–783, 785–788, 800–802, 835, 836, 838, 840, 842–844, 846, 851, 852
102. pants	665, 670, 694
105. pants	12–14, 16, 18, 19, 21, 28–30, 45–51, 99–101, 103, 106, 108, 109, 112, 114–116, 129, 130, 134, 218, 220–222, 236–238, 241–244, 246, 248, 252, 257, 258, 262, 265, 268, 273–277, 280–284, 294, 363, 366, 378, 495, 519, 537, 876, 877, 879–883 885, 886, 889, 898
<i>pirmais teikums</i>	211, 213–215, 217, 218, 220, 222, 224, 233, 235, 351, 354, 356, 357, 359–361, 363–366, 368, 369, 376–380, 396, 403, 406, 410–412, 509, 512, 513, 515, 517–520, 522, 524, 526, 528, 534, 537, 540–543, 546, 547, 555, 562, 563, 565, 566,
<i>trešais teikums</i>	351, 354, 356, 357, 359–361, 363–366, 368, 369, 376–380, 396, 403, 406, 410–412
<i>ceturtais teikums</i>	239, 275
106. pants	141, 580, 597, 776, 777, 779, 880, 889, 898
<i>pirmais teikums</i>	440, 442, 443, 446, 458, 461, 462, 486, 493, 494, 502, 503, 567, 568, 570, 571, 573–575, 577, 578, 580, 581, 583, 596, 597, 599, 773, 776, 778, 780–783, 785–788, 800–802
107. pants	135–144, 149, 150, 152–154, 160, 161, 163
110. pants	57, 58, 60, 61, 64, 66–74, 78, 80, 87, 89, 90, 92, 97, 98
111. pants	372, 373, 388, 392, 609, 614, 625
112. pants	495, 600, 603, 605, 606, 608, 609, 613–616, 619, 620, 622–625, 628, 630, 633, 640, 643, 647, 648, 876, 877, 879, 880, 882, 883, 885–887, 889–892, 898, 899, 901
113. pants	876, 877, 879, 880, 882, 883, 885–887, 889–892, 898, 899, 901

114. pants	897, 898
115. pants	553, 554
116. pants	22, 322, 346, 347, 358, 373, 461, 516, 604, 835, 836, 843, 848

2. Likumi

Administratīvā procesa likums

<i>(pieņemts 25.10.2001.)</i>	427, 482, 563
31. pants.....	335
91. pants.....	335
104. pants	332
291. pants	738

Administratīvās atbildības likums

<i>(pieņemts 25.10.2018.)</i>	165, 176, 758
71. pants.....	758
161. pants	176
162. pants	176
243. pants	738
pārejas noteikumu 1. punkts.....	165

Aizturēto personu turēšanas kārtības

likums <i>(pieņemts 13.10.2005.)</i>	741, 743, 745, 757–759, 768, 771
7. pants.....	742, 746, 767–769, 771
ceturtais daļas 2. punkts	741–772

Apcietinājumā turēšanas kārtības

likums <i>(pieņemts 22.06.2006.)</i>	328, 567, 569, 571, 574, 577, 578, 583, 584, 589, 590, 595, 746, 749, 758, 767, 768
13. panta pirmās daļas 10. punkts	567–599

Augstskolu likums

<i>(pieņemts 02.11.1995.)</i>	451, 470, 471, 479–482, 484, 495, 506, 887
56. pants.....	876–879
trešā, ceturta un piektā daļa	876–901

Autoceļu lietošanas nodevas likums

<i>(pieņemts 11.12.2008.)</i>	164, 167, 172–174, 179, 182, 183, 188, 189, 191–193, 199, 203, 205
9. ¹ panta otrā daļa <i>(redakcijā līdz 30.06.2020.)</i>	164–210

Bāriņtiesu likums

<i>(pieņemts 22.06.2006.)</i>	59, 75, 76, 86, 87, 93

Bērnu tiesību aizsardzības likums

(pieņemts 19.06.1998.) 59, 76, 82, 93

Biedrību un nodibinājumu likums

(pieņemts 30.10.2003.) 313, 314

Būvniecības likums

(pieņemts 09.07.2013.) 440–450, 452–454, 460, 461, 463, 464,
466, 472, 473, 477–480, 483,
486–489, 491, 499, 504

pārejas noteikumi 4. punkta pirmais teikums 440–508

Civillikums

(pieņemts 28.01.1937.) 16, 17, 19, 33, 39, 43, 49, 50, 53,
55, 65, 66, 76, 81, 82, 96

3. pants 27

163. pants 59, 82

177. pants 647

181. pants 76

182. pants 76

222. pants 75

223. pants 75, 92

224. pants 75, 93

229. pants 75, 93

230. pants 75

232. pants 75

235. pants 75, 93

236. pants 75, 93

240. pants 59, 86

241. pants 87

242. pants 57, 81, 82

5. punkts 57–98

6. punkts 79

252. pants 76, 93

255. pants 76

261. pants 76, 93

269. pants 76, 93

303.–306. pants 76, 93

331. pants 76

341. pants 76

383. pants 313

701. pants 313

927. pants 30

1402. pants	44
1403. pants	44
1978. pants	264
1992. pants	262, 264
Civilprocesa likums	
<i>(pieņemts 14.10.1998.)</i>	295, 302–305, 310–312
33. pants.....	310
34. pants.....	298
4. nodaļa (33.–45. pants)	317
43. pants.....	298, 299, 302, 311, 314, 317
43. ¹ pants	295, 310, 317, 318
43. ² pants	310, 315
441. pants	310, 315
55. nodaļa (441.–449. pants).....	295
444. ¹ pants	295, 297, 310
<i>trešā daļa (redakcijā, kas spēkā no</i> <i>01.03.2018.–19.04.2021.)</i>	295–320
Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums	
<i>(pieņemts 05.06.2020.)</i>	351, 363, 364, 366, 381, 600, 604–609, 625–627, 630–632, 637–639, 643
4. panta pirmās daļas 8. punkts.....	600–648
Darba likums	
<i>(pieņemts 20.06.2001.)</i>	139, 140, 142, 144, 149, 580, 786
59. pants.....	143
136. pants	146
144. pants	145, 146
149. pants	159
Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums	
<i>(pieņemts 29.01.2004.)</i>	329, 656, 839
Elektroenerģijas tirgus likums	
<i>(pieņemts 05.05.2005.)</i>	55, 509, 510, 517–519, 521–525, 534, 538, 544, 545, 548–550, 552, 554, 561
31. ³ panta pirmā un trešās daļa	509–565
Enerģētikas likums	
<i>(pieņemts 03.09.1998.)</i>	16, 17, 33–35, 37, 39, 41–44, 52–54, 526
107. panta septītā daļa.....	12–14, 16, 18–22, 28, 29, 31, 32, 35–39, 42, 43, 45–48, 50–56
Grozījumi Aizturēto personu turēšanas kārtības	
likumā <i>(pieņemts 17.02.2022.)</i>	758, 771

Grozījumi Apcietinājumā turēšanas kārtības likumā (pieņemts 14.07.2011.)	584
Grozījumi Augstskolu likumā (pieņemts 16.11.2017.)	481, 482
Grozījumi Augstskolu likumā (pieņemts 08.04.2021.)	877, 887, 892
Grozījumi Augstskolu likumā (pieņemts 15.09.2022.)	878, 899, 900
Grozījumi Autoceļu lietošanas nodevas likumā (pieņemts 03.04.2019.)	164, 187, 191, 199
Grozījumi Autoceļu lietošanas nodevas likumā (pieņemts 23.04.2020.)	164
Grozījumi Būvniecības likumā (pieņemts 03.07.2014.)	441, 479, 480, 484
Grozījumi Būvniecības likumā (pieņemts 03.12.2020.)	441, 449, 450, 478, 487–489
Grozījumi Civillikumā (pieņemts 29.11.2012.)	82
Grozījumi Civillikumā (pieņemts 29.10.2015.)	57, 81, 82
Grozījumi Civilprocesa likumā (pieņemts 29.10.2015.)	299, 314
Grozījumi Civilprocesa likumā (pieņemts 14.12.2017.)	295, 302, 310
Grozījumi Civilprocesa likumā (pieņemts 25.03.2021.)	295, 317
Grozījumi Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā (pieņemts 18.03.2021.)	99
Grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā (pieņemts 30.01.2020.)	509, 534, 538
Grozījumi Enerģētikas likumā (pieņemts 11.02.2016.)	37, 41, 52, 53
Grozījumi Izglītības likumā (pieņemts 12.11.2020.)	600, 604, 629
Grozījumi Krimināllikumā (pieņemts 22.06.2017.)	236

Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 12.03.2009.)	696, 853
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 29.05.2014.)	806
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 22.06.2017.)	237
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 19.11.2020.)	806
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 06.10.2022.)	872, 873
Grozījumi Kriminālprocesa likumā (pieņemts 19.09.2024.)	872, 873
Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā (pieņemts 23.11.2016.)	170, 172, 187, 190, 192
Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" (pieņemts 28.07.2017.)	99, 118
Grozījumi likumā "Par tiesu varu" (pieņemts 18.01.2018.)	773, 788, 789
Grozījumi Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā (pieņemts 06.04.2000.)	343, 846
Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā (pieņemts 11.11.2004.)	331, 343, 344, 347, 836, 846, 847, 849
Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā (pieņemts 10.06.2010.)	649, 665, 670
Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā (pieņemts 12.09.2013.)	649
Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā (pieņemts 14.11.2019.)	649, 650, 657, 670
Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā (pieņemts 24.02.2022.)	650, 665
Grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā (pieņemts 11.06.2020.)	325, 343, 344

Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā (pieņemts 26.02.2009.)	345
Grozījumi Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā (pieņemts 15.02.2018.)	427
Grozījumi Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā (pieņemts 06.11.2013.)	135
Grozījumi Vispārējās izglītības likumā (pieņemts 21.06.2018.)	636, 642
Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumu (pieņemts 15.06.2006.)	137, 139, 140, 142, 146, 147, 149, 154, 802
Imigrācijas likums (pieņemts 31.10.2002.)	742, 759
Izglītības likums (pieņemts 29.10.1998.)	600, 601, 619, 625, 629, 634, 635, 639
1. panta 1. ¹ un 12. ⁴ punkts,	
14. panta 45. punkts.....	600–648
Komerclikums (pieņemts 13.04.2000.)	298, 313
Kooperatīvo sabiedrību likums (pieņemts 12.04.2018.)	313
Kreditiestāžu likums (pieņemts 05.10.1995.)	238, 244, 247, 253, 255, 256, 260, 264, 265, 270, 272, 280, 285, 288–292
Krimināllikums (pieņemts 17.06.1998.)	79, 80, 209, 591, 697, 702, 706, 707, 726, 763, 774, 775, 784, 791, 794, 796, 798, 826, 843
1. pants.....	791
7. pants.....	796
20. pants.....	807
49. pants.....	209
58. pants.....	797
61. pants.....	839
63. pants.....	79, 80

70. ¹ pants	236, 249, 264
<i>ceturta daļa</i>	236–294
70. ¹⁰ pants	277
131. pants	798
218. pants	807
318. pants	807
Kriminālprocesa likums	
<i>(pieņemts 21.04.2005.)</i>	237, 252, 259, 276–279, 571, 582, 589, 590, 594, 696, 700, 701, 703–707, 709, 714, 715, 720, 728, 730–732, 734, 735, 739, 741, 757, 760, 779, 784, 788, 806, 812, 826–828, 842, 853
1. pants	331, 719, 731, 741, 799, 826
7. pants	720
12. pants	832
14. pants	719
18. pants	829
19. pants	832
20. pants	737
62. pants	741, 757
70.–72. pants	725
80. pants	737
124. pants	831
127. panta	812, 813, 828, 830
130. pants	832
11. nodaļa (210.–234. pants)	816, 827
210. pants	827
229. pants	827, 828
231. pants	821, 827
234. pants	827
267. pants	757
270. pants	757
271. pants	589
272. pants	589
277. pants	594
277.–279. pants	589
281. pants	594
18. nodaļa (312.–317. pants)	718
315. pants	718
316. pants	718

317. pants	703
320. pants	820
358. panta	237
<i>pirmā daļa</i>	236–294
360. pants	241, 258
375. pants	821, 826
377. pants	798
379. pants	787, 797, 798
380. pants	787
412. pants	829
455. pants	716, 731
500. panta	806, 810
<i>sestā daļa</i>	806–834
506. pants	716, 731
511. pants	731
527. pants	725, 726
529. pants	
<i>pirmās daļas 3.¹ punkts</i>	696–740
530. pants	725
549. pants	718
550. pants	696, 703, 719
<i>pirmā daļa</i>	696–740
551. pants	718, 730, 735
553. pants	715, 730
554. pants	720
555. pants	727
53. nodaļa (560.–568. pants)	731
560. pants	590, 591
561. pants	716, 723, 731
562. pants	731, 735
563. pants	718, 724
564. pants	590, 724, 731
565. pants	724
610. pants	791
59. nodaļa (626.–631. pants)	277, 853, 855, 856, 863
628. pants	868
629. pants	868–873
630. pants	869, 870
631. pants	853, 855, 867, 868, 872–874
<i>trešā daļa</i>	853–875

634. ¹ pants.....	241, 247, 248
699. pants	757
734. pants	757
770. pants	757
Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss	
<i>(pieņemts 07.12.1984.; zaudējis spēku 01.07.2020.)</i>	165, 169, 171, 175, 176, 179, 186, 197, 209, 758
7. pants.....	197
22. pants.....	169, 176, 202
26. pants.....	173
32. pants.....	175, 184, 197, 200, 204, 205
35. pants.....	173
149. ⁴⁰ panta otrā daļa <i>(redakcijā no 01.01.2017.– līdz 30.06.2020.)</i>	164–210
260. pants	175
268. pants	175
271. pants	175
272. pants	175
289. ⁶ pants.....	169, 197, 198
289. ¹² pants.....	170, 171, 185, 198, 199
294. pants	168
Latvijas Kriminālprocesa kodekss	
<i>(pieņemts 06.01.1961.)</i>	784, 787
Latvijas Republikas Advokatūras likums	
<i>(pieņemts 27.04.1993.)</i>	729, 730, 794, 795
Latvijas Soduzpildes kodekss	
<i>(pieņemts 23.12.1970.)</i>	
41. pants.....	591
Maksātnespējas likums	
<i>(pieņemts 26.07.2010.)</i>	298, 303, 311, 312, 314
Militārā dienesta likums	
<i>(pieņemts 30.05.2002.)</i>	148
Ministru kabineta iekārtas likums	
<i>(pieņemts 15.05.2008.)</i>	52
Notariāta likums	
<i>(pieņemts 01.06.1993.)</i>	794

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums (<i>pieņemts 17.07.2008.</i>)	247, 251, 253–255, 261, 267, 268, 281, 290
Operatīvās darbības likums (<i>pieņemts 16.12.1993.</i>)	808, 811, 812, 815, 816, 818–820, 825–829
Par iedzīvotāju ienākuma nodokli (<i>pieņemts 11.05.1993.</i>)	99, 103, 107–109, 113, 115, 117, 118, 123, 127
11. panta 3. ¹ daļa un 11. ¹ panta 6. ¹ daļa.....	99–134
Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību (<i>pieņemts 08.01.1992.</i>)	313
Par izdienas pensijām Iekšlietu ministrijas sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm (<i>pieņemts 02.04.1998.</i>)	159, 160
Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību (<i>pieņemts 15.10.1998.</i>)	797
Par nekustamā īpašuma nodokli (<i>pieņemts 04.06.1997.</i>)	211, 212, 215, 217, 218, 223, 231
Par nodokļiem un nodevām (<i>pieņemts 02.02.1995.</i>)	211, 217
Par pašvaldībām (<i>pieņemts 19.05.1994.; zaudējis spēku 01.01.2023.</i>)	211, 212, 568, 573, 581, 582, 595
Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu (<i>pieņemts 20.06.2001.</i>)	459, 473, 474
Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem (<i>pieņemts 19.10.2000.</i>)	33
Par svētku, atceres un atzīmējamām dienām (<i>pieņemts 03.10.1990.</i>)	150
Par tiesu varu (<i>pieņemts 15.12.1992.</i>)	723, 773, 775, 778, 781, 788, 792, 795, 811
55. pants.....	783, 787, 792, 795
3. punkts.....	773–805
Par valsts noslēpumu (<i>pieņemts 17.10.1996.</i>)	811, 826

Pašvaldības domes deputāta statusa likums

(pieņemts 17.03.1994.; līdz 03.05.2021. likuma
nosaukums – Republikas novada domes un novada
domes deputāta statusa likums) 576, 579, 581, 582, 594, 595

Pašvaldības domes vēlēšanu likums

(pieņemts 13.01.1994.; no 01.07.2009.–14.01.2021.
likuma nosaukums – Republikas pilsētas domes un
novada domes vēlēšanu likums; likuma sākotnējais
nosaukums Pilsētas domes, rajona padomes un
pagasta padomes vēlēšanu likums) 322–325, 329, 331, 334, 338,
341–343, 345, 348, 578, 579, 597, 656,
658, 668, 679, 684, 836, 838, 845–847
6. pants 324, 331, 334, 341, 342
2. punkts 835–852
32. pants 324, 325, 334, 341
ceturtā un astotā daļa 321–350

Paziņošanas likums

(pieņemts 16.06.2010.) 374

Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas

likums (pieņemts 19.07.1995.) 649, 650, 652–655, 657, 664,
665, 670, 674, 675, 688, 689, 693
7.¹ pants 649–651, 654, 656, 664, 665, 668, 688, 689
pirmās daļas 2. punkts 649–695

Politisko partiju likums

(pieņemts 22.06.2006.) 313, 667, 674, 675, 678, 684

Profesionālās izglītības likums

(pieņemts 10.06.1999.) 468, 469, 505

Reliģisko organizāciju likums

(pieņemts 07.09.1995.) 313

Saeimas kārtības rullis

(pieņemts 28.07.1994.) 82, 101, 118, 249, 296, 344, 463, 464,
496, 584, 606, 613, 629, 630, 677,
692, 789, 837, 839, 847, 892

Saeimas vēlēšanu likums

(pieņemts 25.05.1995.) 322, 329, 345, 656, 668, 839, 847

Satversmes tiesas likums

(pieņemts 05.06.1996.) 46, 49, 146, 178, 202, 274, 335, 337, 662

16. pants.....	12, 57, 99, 135, 164, 211, 236, 295, 321, 351, 413, 440, 509, 567, 600, 649, 696, 741, 773, 806, 835, 853, 876
17. pants.....	12, 57, 99, 135, 164, 211, 236, 295, 321, 351, 413, 440, 509, 567, 600, 649, 696, 741, 773, 806, 835, 853, 876
18. pants.....	804, 805
19. ¹ pants	12, 27, 57, 135, 164, 211, 741
19. ² pants	236, 273, 274, 284–286, 295, 321, 323, 333, 336, 337, 351, 413, 440, 457, 509, 539, 540, 567, 600, 606, 649, 662, 664, 696, 773, 806, 822, 835, 853
19. ³ pants	323
20. pants.....	805
22. pants.....	13, 237, 354
28. pants.....	99, 236, 509, 649, 876
28. ¹ pants	12, 57, 135, 164, 211, 295, 321, 351, 374, 413, 440, 567, 600, 696, 741, 773, 806, 835, 853
29. pants.....	26, 73, 88, 176, 177, 245, 248, 273, 282, 284, 294, 323, 333, 375, 456, 540, 542, 543, 565, 627, 647, 662, 666, 821
30.–32. pants	50, 88, 129, 162, 201, 234, 294, 319, 350, 411, 439, 493, 565, 596, 647, 672, 733, 772, 801, 834, 852, 875, 902
31. pants.....	87, 161, 318, 349, 437, 492, 563, 800, 852
32. pants.....	47, 87, 161, 233, 318, 349, 411, 437, 492, 563, 771, 800, 852, 900
Tiesu izpildītāju likums <i>(pieņemts 24.10.2002.)</i>	794
Valsts pārvaldes iekārtas likums <i>(pieņemts 06.06.2002.)</i>	313
Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums <i>(pieņemts 02.06.2005.)</i>	417, 418, 427
Valsts sociālo pabalstu likums <i>(pieņemts 31.10.2002.)</i>	76, 93
Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums <i>(pieņemts 01.12.2009.)</i>	135–138, 140, 142–145, 147, 152, 154–159
14. panta sestās daļa	135–163

Vispārējās izglītības likums

(pieņemts 10.06.1999.) 636, 642

3. Ministru kabineta noteikumi, kas izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. panta kārtībā

Apcietinājumā turēšanas kārtības likums

(11.04.2006. noteikumi Nr. 288; zaudējuši spēku 18.07.2006.) 583, 584

4. Ministru kabineta noteikumi

Ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto kompetenču un iepriekšējā izglītībā sasniegtu studiju rezultātu atzīšanas noteikumi

(14.08.2018. noteikumi Nr. 505) 482, 484

Attālināto mācību organizēšanas un īstenošanas

kārtība (08.02.2022. noteikumi Nr. 111) 603

Autoceļu lietošanas nodevas maksāšanas, iekasēšanas un administrēšanas kārtība (26.05.2014. noteikumi

Nr. 272) 193

Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības

noteikumi (30.05.2006. noteikumi Nr. 423) 590, 591

Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi

(09.02.2016. noteikumi Nr. 85; zaudējuši spēku 03.04.2017.) 36, 37, 42, 44

Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi

(07.02.2017. noteikumi Nr. 78) 12, 17–20, 24–27, 31, 34–36, 40, 44–49

88. punkts (redakcijā līdz 12.08.2021.) un

89. punkts (redakcijā līdz 24.01.2020.) 12–56

Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība"

(24.11.2015. noteikumi Nr. 670) 641

Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19

infekcijas izplatības ierobežošanai (09.06.2020.

noteikumi Nr. 360; zaudējuši spēku 11.10.2021.) 351–354, 359, 388, 393–395,

400, 401, 405, 408, 409, 582,

600–602, 605, 608, 626–628, 634, 639

24.¹⁸ punkts (redakcijā no 07.04.2021.–01.06.2021.) 351–412

27.1.3. apakšpunkts, 32.⁷ punkta 2. un 3. apakšpunkts 600–648

Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19

infekcijas izplatības ierobežošanai (28.09.2021.

noteikumi Nr. 662) 353, 582, 602, 603, 626

Grozījumi Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumos Nr. 800 "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi" (01.11.2011. noteikumi Nr. 848)	584
Grozījumi Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumos Nr. 262 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību" (10.04.2018. noteikumi Nr. 215)	539
Grozījumi Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumos Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" (05.05.2015. noteikumi Nr. 210)	413, 428
Grozījumi Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumos Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" (07.04.2020. noteikumi Nr. 195)	414, 417, 428, 429, 433
Grozījumi Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumos Nr. 78 "Dabsgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi" (21.01.2020. noteikumi Nr. 49)	25, 27
Grozījumi Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumos Nr. 78 "Dabsgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi" (10.08.2021. noteikumi Nr. 515)	25–27
Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (28.07.2020. noteikumi Nr. 460)	601
Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (15.09.2020. noteikumi Nr. 571)	601
Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (23.02.2021. noteikumi Nr. 125)	351
Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (01.04.2021. noteikumi Nr. 191)	352, 355, 359, 364, 366, 372, 377, 380, 381, 383, 385, 386, 390, 401, 601

Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (08.04.2021. noteikumi Nr. 208)	352, 380, 381, 385
Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (18.05.2021. noteikumi Nr. 309)	353, 396
Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" (01.06.2021. noteikumi Nr. 335)	353
Iepriekšējā izglītībā vai profesionālajā pieredzē sasniegtu studiju rezultātu atzišanas noteikumi (10.01.2012. noteikumi Nr. 36; zaudējuši spēku 17.08.2018.)	481, 482, 484
Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumos Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" (08.03.2022. noteikumi Nr. 177)	512, 543, 545, 561, 564, 565
Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi (27.11.2007. noteikumi Nr. 800)	567, 578, 584, 595
4. pielikuma 10. punkts.....	567-599
Kārtība, kādā Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersona ar speciālo dienesta pakāpi saņem apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus (21.10.2010. noteikumi Nr. 569)	159
Kārtība, kādā piešķir un izmaksā atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu (22.12.2009. noteikumi Nr. 1600)	76, 93
Noteikumi par atbalstu Covid-19 krīzes skartajiem tirdzniecības centriem (08.04.2021. noteikumi Nr. 229)	401
Noteikumi par darba samaksu Iekšlietu ministrijas sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm (03.07.2001. noteikumi Nr. 283)	155
Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību (16.03.2010. noteikumi Nr. 262; zaudējuši spēku 11.09.2020.)	516, 518, 521, 523, 525, 526, 532, 539, 546

Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību (02.09.2020. noteikumi Nr. 560)	510, 512, 518–520, 534, 536, 537, 541, 545–547, 549, 550, 552, 553, 555, 560–562, 564
21.3., 28., 30., 31., 48.4. punkts un 3. pielikums	509–566
Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā (10.03.2009. noteikumi Nr. 221; zaudējuši spēku 11.09.2020.)	526, 527
Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā (02.09.2020. noteikumi Nr. 561)	528
Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksas sistēmu un amatiem atbilstošajām augstākajām speciālajām dienesta pakāpēm (31.10.2006. noteikumi Nr. 904)	156
Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta atalgojuma sistēmu un amatiem atbilstošajām augstākajām speciālajām dienesta pakāpēm (27.01.2009. noteikumi Nr. 86)	156
Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu darbinieku ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksu (29.04.2003. noteikumi Nr. 218)	136
Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu darbinieku ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksu (14.10.2003. noteikumi Nr. 567)	136, 156
Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm mēnešalgu un speciālo piemaksu noteikšanas kārtību un to apmēru (13.12.2016. noteikumi Nr. 806)	155
Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām (19.12.2006. noteikumi Nr. 1022)	746, 747, 766, 767

Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietoto personu uztura, mazgāšanas un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normām (10.01.2006. noteikumi Nr. 38).....	741, 742, 769
4. pielikums	741–772
Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietas kamerā glabāšanai atļauto priekšmetu sarakstu (11.04.2006. noteikumi Nr. 289)	746, 763
Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju (13.06.2017. noteikumi Nr. 322)	469, 470, 894
Noteikumi par otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības valsts standartu (26.08.2014. noteikumi Nr. 512).....	470, 471
Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru (08.11.2011. noteikumi Nr. 859)	413, 415–421, 428–433
3., 4. un 5. punkts (redakcijā no 08.05.2015.–09.04.2020.).....	413–439
Noteikumi par regulējamiem sabiedrisko pakalpojumu veidiem (27.10.2009. noteikumi Nr. 1227)	33
Noteikumi par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības apjomu, samaksas apmēru, atlīdzināmajiem izdevumiem un to izmaksas kārtību (22.12.2008. noteikumi Nr. 1068; zaudējuši spēku 01.01.2010.)	419, 420, 428
Noteikumi par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības apjomu, samaksas apmēru, atlīdzināmajiem izdevumiem un to izmaksas kārtību (22.12.2009. noteikumi Nr. 1493).....	416–421, 428, 429, 432–434, 436
Noteikumi par valsts pamatzglītības standartu un pamatzglītības programmu paraugiem (27.11.2018. noteikumi Nr. 747).....	635
Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem (21.05.2013. noteikumi Nr. 281; zaudējuši spēku 01.09.2020.)	635
Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem (03.09.2019. noteikumi Nr. 416)	635
Politiskajām organizācijām (partijām) piešķirtā valsts budžeta finansējuma izlietojuma noteikumi (14.01.2020. noteikumi Nr. 24)	658

Siltumenerģijas piegādes un lietošanas noteikumi (21.10.2008. noteikumi Nr. 876)	43
Studiju uzsākšanas kārtība vēlākos studiju posmos (16.11.2004. noteikumi Nr. 932)	481–483
Vispārīgie būvnoteikumi (19.08.2014. noteikumi Nr. 500)	445, 460, 461, 485

5. Pašvaldību saistošie noteikumi

Grozījumi Rīgas domes 2012. gada 18. decembra saistošajos noteikumos Nr. 198 "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā" (Rīgas domes 26.11.2013. saistošie noteikumi Nr. 75)	212, 228
Grozījumi Rīgas domes 2019. gada 18. decembra saistošajos noteikumos Nr. 111 "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā" (Rīgas domes 12.11.2020. saistošie noteikumi Nr. 4)	213, 214
Grozījumi Ventspils pilsētas domes 2007. gada 23. aprīļa saistošajos noteikumos Nr. 3 "Ventspils pilsētas pašvaldības nolikums" (Ventspils pilsētas domes 13.11.2020. saistošie noteikumi Nr. 18)	582
Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā (Rīgas domes 18.12.2012. saistošie noteikumi Nr. 198; zaudējuši spēku 30.01.2020.)	212, 213, 216, 217, 219, 222, 224, 225, 228–230
Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā (Rīgas domes 18.12.2019. saistošie noteikumi Nr. 111)	212, 213, 216, 217, 219, 224, 225, 230
11. punkts (redakcijā līdz 31.12.2020.)	211–235
Par nekustamā īpašuma nodokli Rīgā (Rīgas domes 09.06.2015. saistošie noteikumi Nr. 148)	218, 219
Ventspils pilsētas pašvaldības nolikums (Ventspils pilsētas domes 23.04.2007. saistošie noteikumi Nr. 3)	582

6. Citi tiesību akti

Ministru kabineta dokumenti

**Informatīvais ziņojums "Par kvalitatīvas vispārējās
vidējās izglītības nodrošināšanas priekšnosacījumiem"**
(Ministru kabineta 20.10.2020. protokollēmums (prot. Nr. 62 32. §)) 646

**Noteikumu projekts "Noteikumi par elektroenerģijas
ražošanu, izmantojot atjaunojamās energoresursus,
cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" (Ministru
kabineta 02.09.2020. protokollēmums (prot. Nr. 51 29. §)).....521**

Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu
(Ministru kabineta 06.11.2020. rīkojums Nr. 655;
zaudējis spēku 07.04.2021.) 383, 384, 389, 390,
402, 582, 636, 637

Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu
(Ministru kabineta 09.10.2021. rīkojums Nr. 720;
zaudējis spēku 01.03.2022.) 582

**Par finanšu līdzekļu piešķiršanu no valsts budžeta
programmas "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem"**
(Ministru kabineta 16.09.2020. rīkojums Nr. 507) 644

**Par Konceptiju par jaunu darba samaksas sistēmu
Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma
vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta
pakāpēm (Ministru kabineta 27.12.2013. rīkojums Nr. 675)..... 137, 157**

**Par Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu
2021.–2030. gadam (Ministru kabineta 04.02.2020.
rīkojums Nr. 46).....515**

Ministrijas dokumenti

**Militārā dienesta iekārtas reglaments (Aizsardzības
ministrijas 03.08.2012. noteikumi Nr. 21-NOT).....148**

II. Starptautiskie tiesību akti

1. Starptautiskie līgumi

**Bērnu tiesību konvencija (ANO; pieņemta
20.11.1989.; Latvijā spēkā no 14.05.1992.).....59, 60, 71, 72, 78,
80, 84, 623, 624**

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību

aizsardzības konvencija (EP; pieņemta

<i>04.11.1950.; Latvijā spēkā no 27.06.1997.)</i>	195, 307, 423, 425, 433, 624, 708, 717, 762, 841, 864
3. pants.....	743, 744, 752, 753, 755
6. pants.....	194–196, 201, 206–208, 300, 301, 307, 308, 312, 423, 424, 704, 712, 717, 719, 721, 729, 734, 809, 812–815, 817, 823, 824, 856, 863, 864, 866, 868
8. pants.....	70
13. pants.....	308, 424
15. pants.....	620, 621
1. protokola 1. pants	239, 275, 276
1. protokola 2. pants	623
1. protokola 3. pants	841, 847
7. protokola 2. pants	704, 717, 863

Eiropas konvencija par spīdzināšanas un

necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda

novēršanu (EP; pieņemta 26.11.1987.; Latvijā spēkā

<i>no 01.06.1998.)</i>	755

Eiropas Sociālās harta (EP; pieņemta 18.10.1961.;

<i>Latvijā spēkā no 02.03.2002.)</i>	157
2. pants.....	157
20. pants.....	157

Eiropas vietējo pašvaldību harta (pieņemta

<i>15.10.1985.; Latvijā spēkā no 01.04.1997.)</i>	340, 341, 577, 594
preambula.....	340, 676, 678, 845
3. pants.....	594, 845
7. pants.....	577

Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas

un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo

līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju

(Varšavas konvencija) (EP; pieņemta 16.05.2005.;

<i>Latvijā spēkā no 01.06.2010.)</i>	248, 252, 266, 278, 279

Konvencija pret narkotisko un psihotropo vielu

nelegālu apriti (Vīnes konvencija) (ANO; pieņemta

<i>20.12.1988.; Latvijā spēkā no 25.05.1994.)</i>	248, 249, 252, 278, 279

Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem (ANO; pieņemta 10.12.1984.; Latvijā spēkā no 14.05.1992.).....754

Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību (Palermo konvencija) (ANO; pieņemta 13.12.2000.; Latvijā spēkā no 29.09.2003.).....248, 252, 278, 279

Parīzes nolīgums (ANO; pieņemts 12.12.2015.; Latvijā spēkā no 15.04.2017.)..... 522, 553

Pārskatītā Eiropas Sociālā harta (EP; pieņemta 03.05.1996.; Latvijā spēkā no 01.05.2013.)..... 141, 143, 151
otrās sadaļas 2. pants..... 136, 141, 143, 151, 152, 157

Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (ANO; pieņemts 16.12.1966.; Latvijā spēkā no 14.07.1992.)
7. pants.....136, 141, 143, 151
13. pants..... 623, 625, 640

Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (ANO; pieņemts 16.12.1966.; Latvijā spēkā no 14.07.1992.)..... 843, 850
2. pants.....843
7. pants..... 753, 754
10. pants..... 754, 850
25. pants.....329, 340, 841, 844

Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību (EP pieņemts 01.02.1995.; Latvijā spēkā no 01.10.2005.)..... 874, 875

2. Eiropas Padomes dokumenti

Par Eiropas cietumu noteikumiem (Ministru komitejas 11.01.2006. ieteikumi Rec(2006)2)..... 747, 850

Par justīcijas pieejamības veicināšanas pasākumiem (Ministru komitejas 14.05.1981. rekomendācija Nr. R(81) 7)..... 425, 434

Rekomendācija dalībvalstīm par kopīgiem noteikumiem pret korupciju politisko partiju un vēlēšanu kampaņu finansēšanā (Ministru komitejas 08.04.2003. rekomendācija) 685

3. Eiropas Savienības dokumenti

Pamatdokumenti

Līgums par Eiropas Savienību [parakstīts 07.02.1992. (Māstrihtas līgums)]	308, 424
6. pants.....	308, 423, 864

Līgums par Eiropas Savienības darbību

[parakstīts 25.03.1957.; līdz 01.12.2009. –

<i>Eiropas Kopienas dibināšanas līgums (Romas līgums)</i>	308, 424
49. pants.....	879
56. pants.....	879
107. pants	551
108. pants	551
157. pants	143
288. pants	551

Eiropas Savienības Pamattiesību harta

(pieņemta 07.12.2000.)	308, 309, 423, 424, 855, 864
47. pants.....	308, 309, 424, 855, 863, 864
49. pants.....	166, 167, 173, 175, 177
52. pants.....	166, 173, 864

Regulas

Eiropas Parlamenta un Padomes regula Nr. 575/2013 par prudenciālajām prasībām attiecībā uz kredītiestādēm un ieguldījumu brokeru sabiedrībām, un ar ko groza

regulu (ES) Nr. 648/2012 (pieņemta 26.06.2013.).....	280

Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2018/842 par saistošiem ikgadējiem siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumiem, kas dalībvalstīm jāpanāk no 2021. līdz 2030. gadam un kas dod ieguldījumu rīcībā klimata politikas jomā, lai izpildītu Parīzes nolīgumā paredzētās saistības, un ar ko groza regulu (ES) Nr. 525/2013

(Emisiju samazināšanas regula) (pieņemta 30.05.2018.).....	522, 559

Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2018/1805 par iesaldēšanas rīkojumu un konfiskācijas rīkojumu savstarpējo atzīšanu (Konfiskācijas regula)

(pieņemta 14.11.2018.)	271, 863

Direktīvas

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 1999/62/EK par dažu infrastruktūru lietošanas maksas noteikšanu smagajiem kravas transportlīdzekļiem, kas grozīta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 17. maija direktīvu 2006/38/EK (pieņemta 17.06.1999.)	165–167, 173–175, 177, 182–185, 187, 189, 203
Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2001/77/EK par tādas elektroenerģijas pielietojuma veicināšanu iekšējā elektrības tirgū, kas ražota, izmantojot neizsīkstošos enerģijas avotu (pieņemta 27.09.2001.)	513, 526, 534, 551
Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2003/88/EK par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem (pieņemta 04.11.2003.)	141
Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2004/8/EK par tādas koģenerācijas veicināšanu, kas balstīta uz lietderīgā siltuma pieprasījumu iekšējā enerģijas tirgū (pieņemta 11.02.2004.)	513, 514, 517, 534, 551, 552
Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2009/28/EK par atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanu un ar ko groza un sekojoši atceļ direktīvas 2001/77/EK un 2003/30/EK (pieņemta 23.04.2009.)	526, 534, 551, 552
Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2012/27/ES par energoefektivitāti, ar ko groza direktīvas 2009/125/EK un 2010/30/ES un atceļ direktīvas 2004/8/EK un 2006/32/EK (Energoefektivitātes direktīva) (pieņemta 25.10.2012.)	514–517, 520, 525, 526, 528, 529, 534–536, 551, 552, 562
Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā (pieņemta 02.04.2014.)	239, 240, 242, 249, 251, 252, 266, 270–273, 854–863
Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām (pieņemta 23.10.2018.)	252
Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2018/2001 par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu (Atjaunojamo energoresursu direktīva) (pieņemta 11.12.2018.)	514, 520, 525, 534, 536, 551, 552, 562

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2020/1828 par pārstāvības prasībām patērētāju kolektīvo interešu aizsardzībai un ar ko atceļ direktīvu 2009/22/EK (pieņemta 25.11.2020.)	299

Lēmumi

Eiropas Komisijas lēmums par valsts atbalstu lietā Nr. SA.43140 (2015/NN) "Latvija. Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai" (pieņemts 24.04.2017.)	524, 552, 554, 555

Padomes Pamatlēmums 2005/212/TI par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju (pieņemta 24.02.2005.)	239, 240, 270, 272, 273, 856, 862, 863

4. Citi starptautisko tiesību dokumenti

ANO dokumenti

Bangalore Principles of Judicial Conduct. United Nations Economic and Social Council resolution 2006/23, 27 July 2006	790
Bērna tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 13 (2011) par bērna tiesībām būt brīvam no visu veidu vardarbības	95
Cilvēktiesību komitejas 2021. gada 5. novembra viedoklis lietā "G. B. v. Latvia" (iesniegums Nr. 3124/2018)	833, 834
Commentary on Bangalore Principles of Judicial Conduct. United Nations Office on Drugs and Crime, September 2007	793
Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10	620, 623, 625, 640, 642–644, 646
Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Statement on the coronavirus disease (Covid-19) pandemic and economic, social and cultural rights, 17 April 2020 E/C.12/2020/1	643
Human Rights Committee, General Comment No. 21: Replaces general comment 9 concerning humane treatment of persons deprived of liberty (Art.10):10/04/92	754, 850
Human Rights Committee, General Comment No. 25: The right to participate in public affairs, voting rights and the right of equal access to public service (Art. 25 of the Covenant on Civil and Political Rights), 12 July 1996, CCPR/C/21/Rev.1/Add.7	340, 844

leslodzīto režīma minimālie standartnoteikumi (<i>apstiprināti ar ANO Ģenerālās asamblejas 17.12.2015. rezolūciju Nr. 70/175</i>)	842
Spīdzināšanas novēršanas komitejas 1992. gada 13. aprīļa Otrais vispārējais ziņojums par Komitejas darbību, kas aptver laikposmu no 1991. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim	764
Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2001. gada ziņojumā par 1999. gada 24. janvāra–3. februāra vizīti Latvijā.....	761
Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2008. gada 8. februāra ziņojums Grieķijas valdībai par 2007. gada 20.–27. februāra vizīti	761
Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2014. gada ziņojums Nīderlandes valdībai par 2014. gada 12.–22. maija vizīti	764
Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2017. gada 29. jūnija ziņojums Latvijas valdībai par 2016. gada 12.–22. aprīļa vizīti	749, 762, 771
Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2018. gada 6. decembra ziņojums Apvienotās Karalistes valdībai par 2017. gada 29. augusta–6. septembra vizīti Ziemeļīrijā	761
Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2020. gada 15. februāra ziņojums Moldovas Republikas valdībai par 2020. gada 28. janvāra–7. februāra vizīti	761
Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2020. gada 13. novembra ziņojums Portugāles valdībai par 2019. gada 3.–12. decembra vizīti	761
Spīdzināšanas novēršanas komitejas 2021. gada 14. septembra ziņojums Bosnijas un Hercegovinas valdībai par 2019. gada 11.–21. jūnija vizīti.....	761

Eiropas Padomes dokumenti

Eiropas Padomes Ministru komitejas 2016. gada 6. septembra rezolūcija Nr. CM/ResDH(2016)191 lietā "Baltiņš v. Latvija"	814, 833
Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa 1994. gada 2. jūnija rekomendācija 001(1994) par vietējo un reģionālo pašvaldību aktuālajiem jautājumiem	678
Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa 2000. gada 25. maija rezolūcija 105(2000) par politisko partiju finansiālo atklātību un to demokrātisko darbību reģionālā līmenī.....	680

*Eiropas Padomes komisijas "Demokrātija caur tiesībām"
(Venēcijas komisija) dokumenti*

Apkopojums par Venēcijas komisijas atzinumiem par konstitucionālajiem un tiesiskajiem noteikumiem vietējās pašpārvaldes aizsardzībai: Compilation of Venice Commission Opinions concerning Constitutional and Legal Provisions for the Protection of Local Self-Government, 15 March 2016, CDL-PI(2016)002	676
Guidelines and Report on the Financing of Political Parties. Venice Commission, 23 March 2001, CDL-INF (2001) 8.....	669
Vadlīnijas par politisko partiju regulējumu: Guidelines on Political Party Regulation. Venice Commission and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 15–16 October 2010, CDL-AD(2010)024.....	675, 680
Vadlīnijas par politisko partiju regulējumu, 2. izdevums: Guidelines on Political Party Regulation, Second Edition. Venice Commission and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 14 December 2020, CDL-AD(2020)032	669, 685
Ziņojums par likumpārkāpēju izslēgšanu no parlamenta: Report on exclusion of offenders from Parliament, 22 October 2015, CDL-AD(2015)036cor.....	796
Ziņojums par vēlēšanu tiesībām un vēlēšanu administrēšanu Eiropā: Report on electoral law and electoral administration in Europe, 8 October 2020, CDL-AD(2020)023	838, 844, 845

*Eiropas (Padomes) Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas
(European Committee on Economic, Social and Cultural Rights) dokuments*

General comment No. 23 (2016) on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights	151, 153

*Eiropas (Padomes) Sociālo tiesību komitejas (European
Committee of Social Rights) dokumenti*

Conclusions 2014, Bosnia and Herzegovina: Article 2§2 of the European Social Charter, 5 December 2014.....	153
Conclusions 2014, Ukraine: Article 2§2 of the European Social Charter, 5 December 2014.....	153

Conclusions 2018, Bosnia and Herzegovina: Article 2§2 of the European Social Charter, 24 January 2019.....	153
Conclusions 2018, Slovenia: Article 2§2 of the European Social Charter, 24 January 2019.....	153
Conclusions 2018, Ukraine: Article 2§2 of the European Social Charter, 24 January 2019.....	153
Digest of the Case Law of the European Committee of Social Rights (judikatūras apkopojums, 31.12.2018.).....	151–153

*Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo
minoritāšu aizsardzību konsultatīvās komitejas
(Advisory Committee on the Framework Convention for the
Protection of National Minorities) dokumenti*

Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities (Thematic Commentary No. 1). 2 March 2006, ACFC/25DOC(2006)002	898
The Language Rights of Persons Belonging to National Minorities under the Framework Convention (Thematic Commentary No. 3). 5 July 2012, ACFC/44DOC(2012)001 rev	898

*Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas
(OECD) dokumenti*

Education at a Glance 2021.....	640
OECD 2015 Final Report. Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy: Fundamental Principles of Taxation	121, 123
OECD, Lessons for Education from COVID-19: A Policy Maker's Handbook for More Resilient Systems, 15 December 2020.....	637
Principles of Good Tax Administration.....	128
Tax expenditures in OECD Countries. – Paris: OECD, 2010.....	220, 226, 227

Eiropas Savienības dokumenti

Eiropas Komisijas 2011. gada 8. marta paziņojums "Ceļvedis virzībai uz konkurētspējīgu ekonomiku ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni 2050. gadā"	516, 517
Eiropas Komisijas 2014. gada ziņojums "Mutual evaluation of regulated professions".....	451

Eiropas Komisijas 2017. gada 14. novembra paziņojums "Eiropas identitātes stiprināšana ar izglītību un kultūru" COM(2017)673 final	636
Eiropas Komisijas 2018. gada 28. novembra paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Eiropas Ekonomisko un sociālo lietu komitejai, Reģionu komitejai un Eiropas Investīciju bankai "Tīru planētu – visiem! Stratēģisks Eiropas ilgtermiņa redzējums par pārticīgu, modernu, konkurētspējīgu un klimatneitrālu ekonomiku" COM(2018) 773.....	553, 554
Eiropas Komisija 2020. gada 14. oktobra paziņojums "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par ES metāna emisiju mazināšanas stratēģiju"	559
Eiropas Slimību profilakses un kontroles centra 2020. gada 24. septembra publikācija "Guidelines for the implementation of nonpharmaceutical interventions against COVID-19"	391
Paskaidrojums par 47. pantu – Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu. Eiropas Savienības Pamattiesību hartu izstrādājušā Konventa 2007. gada 14. decembra Paskaidrojumi (2007/C303/02) attiecībā uz Pamattiesību hartu	309, 424
State of Play of Academic Freedom in the EU Member States: Overview of de facto Trends and Developments. European Parliamentary Research Service, March 2023	890

III. Ārvalstu tiesību akti

Igaunijas Sodū kodekss.....	209
Lietuvas Administratīvo pārkāpumu kodekss.....	209

JUDIKATŪRAS UN TIESU PRAKSES RĀDĪTĀJS

lpp.

I. Latvijas tiesu nolēmumi

1. Latvijas Republikas Satversmes tiesas nolēmumi

Spriedumi

1998. gada 10. jūnija spriedums lietā Nr. 04-03(98).....	32, 767
1998. gada 13. jūlija spriedums lietā Nr. 03-04(98).....	117
2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000-03-01	150, 346
2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. 2000-07-0409	38, 664
2001. gada 26. jūnija spriedums lietā Nr. 2001-02-0106	664
2002. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2001-10-01	194, 433, 734, 822, 823
2002. gada 20. jūnija spriedums lietā Nr. 2001-17-0106	723
2002. gada 23. septembra spriedums lietā Nr. 2002-08-01	684
2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr. 2002-04-03	149, 340, 752, 760, 761
2002. gada 24. decembra spriedums lietā Nr. 2002-16-03.....	33
2003. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2002-18-01	342, 345, 347, 348, 844, 846-848
2003. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2002-12-01	476
2003. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-03-01	823
2003. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-04-01	423, 728, 867
2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01	664
2003. gada 6. novembra spriedums lietā Nr. 2003-10-01	423
2003. gada 18. decembra spriedums lietā Nr. 2003-12-01.....	580
2004. gada 14. janvāra spriedums lietā Nr. 2003-19-0103	234
2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106.....	92
2004. gada 6. decembra spriedums lietā Nr. 2004-14-01.....	824
2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2004-18-0106.....	94, 208

2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106.....	850
2005. gada 4. novembra spriedums lietā Nr. 2005-09-01	70
2005. gada 21. novembra spriedums lietā Nr. 2005-03-0306.....	31, 548, 631
2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103	234, 318, 398, 437, 492, 564, 852
2006. gada 6. februāra spriedums lietā Nr. 2005-17-01	850
2006. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 2005-22-01	786, 789
2006. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2005-16-01	379
2006. gada 14. marta spriedums lietā Nr. 2005-18-01	306
2006. gada 11. aprīļa spriedums lietā Nr. 2005-24-01	150
2006. gada 15. jūnija spriedums lietā Nr. 2005-13-0106	340, 341
2006. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. 2006-07-01	787
2006. gada 8. novembra spriedums lietā Nr. 2006-04-01	181, 224, 694
2007. gada 4. janvāra spriedums lietā Nr. 2006-13-0103 ...	159, 288, 487, 666
2007. gada 11. aprīļa spriedums lietā Nr. 2006-28-01	317, 717
2007. gada 10. maija spriedums lietā Nr. 2006-29-0103.....	786, 787
2007. gada 16. maija spriedums lietā Nr. 2006-42-01	587
2007. gada 8. jūnija spriedums lietā Nr. 2007-01-01	131, 346, 490, 849
2007. gada 9. oktobra spriedums lietā Nr. 2007-04-03	38
2007. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2007-03-01	178, 785, 786
2007. gada 1. novembra spriedums lietā Nr. 2007-08-01	786
2008. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2007-15-01.....	375
2008. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. 2007-23-01.....	181, 346, 849
2008. gada 29. aprīļa spriedums lietā Nr. 2007-25-01	693
2008. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2008-03-03	628
2008. gada 21. oktobra spriedums lietā Nr. 2008-02-01	149
2008. gada 20. novembra spriedums lietā Nr. 2008-07-01	316
2008. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2008-09-0106	28
2009. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-42-01	69, 562, 793
2009. gada 28. maija spriedums lietā Nr. 2008-47-01	146, 547
2009. gada 26. novembra spriedums lietā Nr. 2009-08-01	476, 495, 630

2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2009-43-01.....	47, 48, 438, 563
2010. gada 18. janvāra spriedums lietā Nr. 2009-11-01.....	49
2010. gada 15. marta spriedums lietā Nr. 2009-44-01	233
2010. gada 22. jūnija spriedums lietā Nr. 2009-111-01.....	149, 280, 664
2010. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-01-01	133, 189, 393, 586, 587, 792, 793, 866
2010. gada 25. novembra spriedums lietā Nr. 2010-06-01	436
2010. gada 6. decembra spriedums lietā Nr. 2010-25-01	120, 218, 226, 227
2010. gada 20. decembra spriedums lietā Nr. 2010-44-01.....	752, 757, 760
2011. gada 10. janvāra spriedums lietā Nr. 2010-18-01.....	465
2011. gada 11. janvāra spriedums lietā Nr. 2010-40-03.....	767, 770
2011. gada 24. februāra spriedums lietā Nr. 2010-48-03.....	553
2011. gada 30. marta spriedums lietā Nr. 2010-60-01	118, 276, 344, 550
2011. gada 13. aprīļa spriedums lietā Nr. 2010-59-01	221
2011. gada 6. maija spriedums lietā Nr. 2010-57-03	622
2011. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2010-70-01	121, 122, 220
2011. gada 19. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-71-01	318, 335, 438
2011. gada 20. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-72-01	544
2011. gada 25. oktobra spriedums lietā Nr. 2011-01-01	274
2011. gada 22. novembra spriedums lietā Nr. 2011-04-01.....	457, 476, 786, 789
2011. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01.....	131, 146, 162, 547, 564, 801
2012. gada 3. februāra spriedums lietā Nr. 2011-11-01.....	495
2012. gada 20. aprīļa spriedums lietā Nr. 2011-16-01	306, 422, 737
2012. gada 2. maija spriedums lietā Nr. 2011-17-03	402, 564, 801
2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01	585
2012. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2012-05-01	306
2012. gada 1. novembra spriedums lietā Nr. 2012-06-01	194, 719
2013. gada 28. marta spriedums lietā Nr. 2012-15-01	196
2013. gada 9. aprīļa spriedums lietā Nr. 2012-14-03.....	288, 487, 669

2013. gada 15. aprīļa spriedums lietā Nr. 2012-18-01	186, 188
2013. gada 10. maija spriedums lietā Nr. 2012-16-01	540, 669, 670, 684, 785
2013. gada 14. maija spriedums lietā Nr. 2012-13-01	206
2013. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2012-22-0103	286
2013. gada 28. jūnija spriedums lietā Nr. 2012-26-03	757
2013. gada 7. novembra spriedums lietā Nr. 2012-24-03	94, 579, 593
2013. gada 19. novembra spriedums lietā Nr. 2013-09-01	182, 198
2013. gada 18. decembra spriedums lietā Nr. 2013-06-01	198
2014. gada 9. janvāra spriedums lietā Nr. 2013-08-01	206, 306, 433, 434
2014. gada 7. februāra spriedums lietā Nr. 2013-04-01	309, 422–426, 430, 434, 692, 728, 737
2014. gada 13. jūnija spriedums lietā Nr. 2014-02-01	663
2014. gada 7. jūlija spriedums lietā Nr. 2013-17-01	94, 146
2014. gada 28. novembra spriedums lietā Nr. 2014-09-01	48, 544, 563, 800, 900
2014. gada 12. decembra spriedums lietā Nr. 2013-21-03	48, 49, 378
2014. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2014-06-03	46
2015. gada 5. februāra spriedums lietā Nr. 2014-03-01	579, 594, 670, 671, 676, 685, 692
2015. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2014-08-03	46, 899
2015. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2014-23-01	722, 864
2015. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2014-11-0103	117, 122, 131, 218, 630
2015. gada 8. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-34-01	378
2015. gada 16. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-13-01	305, 318, 438, 823
2015. gada 29. aprīļa spriedums lietā Nr. 2014-31-01	424
2015. gada 3. jūlija spriedums lietā Nr. 2014-12-01	121, 131, 133, 538, 629
2015. gada 13. oktobra spriedums lietā Nr. 2014-36-01	94, 119, 346, 848
2015. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. 2015-05-03 ...	32, 38, 39, 549, 768
2015. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2015-06-01	206

2015. gada 23. novembra spriedums lietā Nr. 2015-10-01	667, 690
2015. gada 8. decembra spriedums lietā Nr. 2015-07-03.....	379, 402
2015. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2015-03-01.....	78, 468, 555, 580, 792
2016. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2015-13-03.....	49
2016. gada 2. marta spriedums lietā Nr. 2015-11-03	39, 690
2016. gada 29. aprīļa spriedums lietā Nr. 2015-19-01	196
2016. gada 12. maija spriedums lietā Nr. 2015-14-0103.....	151
2016. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2015-22-01.....	71, 273
2016. gada 28. septembra spriedums lietā Nr. 2016-01-01	305, 864, 868, 869
2016. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. 2015-25-01	307, 541
2017. gada 10. februāra spriedums lietā Nr. 2016-06-01.....	868, 869
2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01	222, 538, 547, 580, 593, 722, 863
2017. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2016-13-01	277, 422, 829, 863
2017. gada 15. jūnija spriedums lietā Nr. 2016-11-01.....	177, 180, 693
2017. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2016-23-03.....	39, 48
2017. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-10-01	26, 864, 865, 867
2017. gada 19. oktobra spriedums lietā Nr. 2016-14-01	121, 226, 293
2017. gada 26. oktobra spriedums lietā Nr. 2016-31-01	152, 792
2017. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. 2017-07-01	80, 81, 83, 98, 133, 146, 318, 338, 462, 545, 588, 793, 803
2017. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2017-02-03.....	32, 388
2017. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. 2017-08-01...	46, 178, 179, 423, 194, 717, 899
2018. gada 21. februāra spriedums lietā Nr. 2017-11-03.....	32, 48
2018. gada 15. marta spriedums lietā Nr. 2017-16-01	194-197, 209, 306, 478, 723, 804
2018. gada 12. aprīļa spriedums lietā Nr. 2017-17-01	379, 495

2018. gada 26. aprīļa spriedums lietā Nr. 2017-18-01	377, 587
2018. gada 15. maija spriedums lietā Nr. 2017-15-01	120
2018. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-21-01	30, 116, 551
2018. gada 14. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-23-01	306, 590, 719, 871
2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-25-01	346, 848
2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-28-0306	666, 692
2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-32-05	339, 579, 594, 849
2018. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-30-01	146
2018. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-33-03	32, 768
2018. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-35-03	68, 131, 220, 434, 694
2018. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2018-04-01	120, 131
2018. gada 12. decembra spriedums lietā Nr. 2018-06-0103	767, 770
2018. gada 14. decembra spriedums lietā Nr. 2018-09-0103	77, 586, 587
2018. gada 18. decembra spriedums lietā Nr. 2016-04-03	31, 722
2019. gada 21. februāra spriedums lietā Nr. 2018-10-0103	430, 550, 738
2019. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2018-08-03	751
2019. gada 6. marta spriedums lietā Nr. 2018-11-01	117, 308, 343, 423, 548, 846
2019. gada 18. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-16-03	554
2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01	382, 495, 623, 630, 897
2019. gada 2. maija spriedums lietā Nr. 2018-14-01	147, 159, 160, 405
2019. gada 16. maija spriedums lietā Nr. 2018-21-01	26, 71, 76, 84, 92, 405, 490, 677, 678
2019. gada 7. jūnija spriedums lietā Nr. 2018-15-01	471, 891
2019. gada 28. jūnija spriedums lietā Nr. 2018-24-01	585, 590
2019. gada 24. oktobra spriedums lietā Nr. 2018-23-03	380, 850
2019. gada 13. novembra spriedums lietā Nr. 2018-22-01	382, 463, 622, 646, 897

2019. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2019-01-01	60, 69, 71, 72, 74, 77, 79–85, 87, 91, 95–97, 162, 234, 647, 803
2019. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 2019-03-01	663
2020. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2019-05-01	29, 119, 193, 226, 346, 378, 462, 537, 849
2020. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2019-11-01	121, 206, 316, 387
2020. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2019-13-01	195, 307, 423, 717
2020. gada 20. marta spriedums lietā Nr. 2019-10-0103	18, 19, 28, 31, 32, 34, 38, 41, 462, 631
2020. gada 26. marta spriedums lietā Nr. 2019-15-01	307, 422, 700, 706, 717, 720, 721, 723, 725, 728, 729, 738, 823, 824
2020. gada 15. maija spriedums lietā Nr. 2019-17-05	684
2020. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-12-01	182, 463, 495, 501, 630, 877, 879, 881, 883, 887, 889–898
2020. gada 19. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-20-03	31, 381, 550, 623, 628, 897
2020. gada 25. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-24-03	751
2020. gada 10. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-36-01	151, 287, 487
2020. gada 16. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-23-01	306
2020. gada 16. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-25-03	70
2020. gada 16. jūlija spriedums lietā Nr. 2020-05-01	486
2020. gada 25. septembra spriedums lietā Nr. 2019-35-01	823
2020. gada 28. septembra spriedums lietā Nr. 2019-37-0103 ...	16–20, 22, 28, 30, 34–44, 115, 276, 389, 468, 556, 627, 768
2020. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. 2020-14-01	88, 162, 234, 287, 291, 403, 404, 411, 486, 492
2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01	71, 764

2020. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2020-26-0106	179, 221, 375, 379, 382, 383, 387, 389, 398, 400, 500, 538, 770
2020. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 2020-18-01.....	78, 79, 81, 337, 349, 583, 788, 852
2021. gada 15. janvāra spriedums lietā Nr. 2020-21-01.....	591, 760, 844
2021. gada 28. janvāra spriedums lietā Nr. 2020-29-01.....	79, 81, 86, 98, 133, 462, 583, 788
2021. gada 19. februāra spriedums lietā Nr. 2020-23-01.....	401, 550
2021. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2020-30-01	221, 222, 224, 229, 462, 463, 476, 496-498
2021. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2020-37-0106 ...	341, 464, 679, 845
2021. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2020-36-01	78-80, 82, 84-86, 91, 96, 458, 459, 472, 580, 583, 587, 786-788
2021. gada 6. aprīļa spriedums lietā Nr. 2020-31-01.....	116, 121, 128, 186, 188, 338, 343, 380, 548, 846
2021. gada 8. aprīļa spriedums lietā Nr. 2020-34-03	71, 149, 282
2021. gada 7. maija spriedums lietā Nr. 2020-40-01	553
2021. gada 27. maija spriedums lietā Nr. 2020-49-01	222, 382, 401, 404, 498
2021. gada 4. jūnija spriedums lietā Nr. 2020-39-02	96, 752
2021. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2020-50-01	149, 160, 343, 583, 788, 802, 804, 846
2021. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2020-59-01	378, 472, 476, 556
2021. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. 2021-03-03	436
2021. gada 4. novembra spriedums lietā Nr. 2021-05-01.....	181, 188, 218, 458, 785, 800
2021. gada 13. novembra spriedums lietā Nr. 2018-18-01.....	133, 189, 308, 424
2021. gada 2. decembra spriedums lietā Nr. 2021-07-01	340, 623, 738, 752, 771
2021. gada 3. decembra spriedums lietā Nr. 2021-12-03	402
2021. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2021-09-01	133, 334, 739
2022. gada 7. janvāra spriedums lietā Nr. 2021-06-01	382, 583, 628

2022. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 2021-22-01.....	426
2022. gada 10. marta spriedums lietā Nr. 2021-24-03	487, 547, 548, 637, 769, 851
2022. gada 30. marta spriedums lietā Nr. 2021-23-01	467, 552, 842, 844
2022. gada 21. aprīļa spriedums lietā Nr. 2021-27-01	580
2022. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2021-18-01	844, 865
2022. gada 8. jūnija spriedums lietā Nr. 2021-40-0103.....	848
2022. gada 29. septembra spriedums lietā Nr. 2022-08-01	892
2022. gada 27. oktobra spriedums lietā Nr. 2021-31-0103.....	800, 899
2023. gada 9. februāra spriedums lietā Nr. 2020-33-01	866, 897
2025. gada 19. februāra spriedums lietā Nr. 2022-01-01....	863, 864, 868, 871
2025. gada 24. februāra spriedums lietā Nr. 2023-40-01	870, 873, 874
2025. gada 14. marta spriedums lietā Nr. 2022-32-01	872

Lēmumi

2002. gada 11. novembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2002-07-01	280
2007. gada 28. februāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2006-41-01	181
2008. gada 16. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01	340, 593, 597, 849
2009. gada 20. janvāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2008-08-0306	679
2009. gada 13. februāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2008-23-03	720
2010. gada 20. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03	537
2010. gada 11. jūnija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-11-01	425, 427, 432
2010. gada 13. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-09-01	181
2011. gada 6. janvāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01	277

2011. gada 29. marta lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-68-01	26
2011. gada 13. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-15-01	74
2014. gada 3. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2013-11-01	375
2015. gada 11. marta lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-33-01	666
2015. gada 6. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-35-03	546
2016. gada 18. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-15-01	26, 375
2016. gada 23. novembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-02-01	274, 543, 580, 662
2017. gada 6. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-10-01	728
2017. gada 17. novembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01	178, 334
2018. gada 23. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-20-0103.....	132
2018. gada 20. jūnija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-19-01	27
2019. gada 18. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2018-13-03	475
2019. gada 17. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2018-19-03	335
2020. gada 30. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01	274, 662
2021. gada 28. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-52-01	538, 539
2021. gada 15. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-63-01	177, 275, 333
2021. gada 2. novembra lēmums lietā Nr. 2021-24-03	374
2021. gada 10. novembra rīcības sēdes lēmums lietā Nr. 2021-24-03.....	374

2021. gada 10. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01	457, 662, 822
2022. gada 27. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-34-01	684

2. Latvijas Republikas Senāta (Augstākās tiesas) nolēmumi

Administratīvo lietu departamenta nolēmumi

2010. gada 6. maija spriedums lietā Nr. SKA-160/2010	765
2011. gada 6. maija spriedums lietā Nr. SKA-155/2011	431
2012. gada 11. jūlija lēmums lietā Nr. SKA-724/2012	763
2016. gada 7. jūnija spriedums lietā SKA-580/2016.....	289
2019. gada 18. oktobra spriedums un blakus lēmums lietā Nr. SKA-227/2019	429
2020. gada 20. novembra rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKA-398/2020	431

Civillietu departamenta nolēmumi

2014. gada 19. novembra lēmums lietā Nr. SKC-2414/2014	299
2019. gada 31. janvāra rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKC-480/2019.....	314
2019. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. SKC-1/2019	276
2020. gada 17. septembra lēmums lietā SPC-27/2020	279, 285

Krimināllietu departamenta lēmumi

2006. gada 17. janvāra lēmums lietā Nr. SKK-8/2006	867
2007. gada 19. decembra lēmums lietā Nr. SKK-713/2007 (11270034106).....	798
2008. gada 6. marta lēmums lietā Nr. SKK-8/2006.....	867
2013. gada 11. novembra lēmums lietā Nr. SKK-289/2013 (11819002111).....	832
2015. gada 20. februāra lēmums lietā Nr. SKK-27/2015 (11810025304).....	832
2016. gada 4. februāra lēmums lietā SKK-53/2016 (11815005612).....	833
2016. gada 27. septembra lēmums lietā Nr. SKK-J-507/2016 (11200034307).....	791

2016. gada 14. decembra lēmums lietā Nr. SKK-632/2016.....	726
2017. gada 10. oktobra lēmums lietā Nr. SKK-532/2017	723, 724
2018. gada 26. janvāra lēmums lietā Nr. SKK-17/2018	724
2021. gada lēmums lietā Nr. SKK-[N]/2021.....	731, 732
2022. gada 17. marta lēmums lietā Nr. SKK-158/2022	732

4. Apgabaltiesu nolēmumi

Administratīvās apgabaltiesas 2016. gada 7. jūlija spriedums lietā Nr. A420278914	336
Administratīvās apgabaltiesas 2017. gada 22. marta spriedums lietā Nr. A420182715	765
Administratīvās apgabaltiesas 2018. gada 9. oktobra spriedums lietā Nr. A420169717	430
Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 10. martā spriedums lietā Nr. A420225219	432
Rīgas apgabaltiesas 2019. gada 24. aprīļa lēmums lietā Nr. C30677817	314
Rīgas apgabaltiesas 2020. gada 10. augusta lēmums lietā Nr. CA-2127-20/29	305
Rīgas apgabaltiesas 2021. gada 15. februāra spriedums lietā Nr. 1A68032920.....	199
Rīgas apgabaltiesas 2021. gada 21. maija lēmums lietā Nr. 11816005518.....	866
Zemgales apgabaltiesas 2020. gada 26. jūnija spriedums lietā Nr. 1A73010420.....	199

5. Rajona (pilsētu) tiesu nolēmumi

Administratīvās rajona tiesas tiesneša 2012. gada 28. marta lēmums lietā Nr. A420563711	763
Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 17. jūnija spriedums lietā Nr. A420563711	763
Administratīvās rajona tiesas 2015. gada 15. maija spriedums lietā Nr. A420327314	763, 765
Administratīvās rajona tiesas 2015. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. A420324614	336

Administratīvās rajona tiesas 2016. gada 1. februāra spriedums lietā Nr. A420182715	765
Administratīvās rajona tiesas 2017. gada 30. janvāra spriedums lietā Nr. A420169717	429
Administratīvās rajona tiesas 2021. gada 6. septembra spriedums lietā Nr. A42-01856-21/20	432
Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2020. gada 4. marta spriedums lietā Nr. 1A29009620.....	199
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2016. gada 14. marta spriedums lietā Nr. C30489916	283
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2018. gada 18. jūlija lēmums kriminālprocesā	285
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2019. gada 5. februāra lēmums kriminālprocesā	285
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2020. gada 9. oktobra lēmums lietā C30768819	238, 243, 285
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2021. gada 25. maija spriedums lietā Nr. 11094077219.....	797
Rīgas rajona tiesas 2019. gada 11. aprīļa spriedums lietā Nr. 1A33039519.....	199
Zemgales rajona tiesas 2019. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 1A73019618.....	199

II. Starptautisko tiesu nolēmumi

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumi

1968. gada 23. jūlija spriedums lietā <i>Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium v. Belgium</i> (pieteikumi Nr.1474/62, Nr. 1677/62, Nr. 1691/62, Nr. 1769/63, Nr. 1994/63, Nr. 2126/64).....	623, 624
1970. gada 17. janvāra spriedums lietā <i>Delcourt v. Belgium</i> (pieteikums Nr. 2689/65)	863
1976. gada 8. jūnija spriedums lietā <i>Engel and Others v. the Netherlands</i> (pieteikumi Nr. 5100/71; Nr. 5101/71; Nr. 5102/71; Nr. 5354/72; Nr. 5370/72)	195

1978. gada 18. janvāra spriedums lietā <i>Ireland v. the United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 5310/71)	752, 753
1979. gada 9. oktobra spriedums lietā <i>Airey v. Ireland</i> (pieteikums Nr. 6289/73)	308, 423
1982. gada 25. februāra spriedums lietā <i>Campbell and Cosans v. The United Kingdom</i> (pieteikumi Nr. 7511/76 un Nr. 7743/76)	623
1984. gada 21. februāra spriedums lietā <i>Öztürk v. Germany</i> (pieteikums Nr. 8544/79)	195, 196
1991. gada 28. augusta spriedums lietā <i>Brandstetter v. Austria</i> (pieteikums Nr. 11170/84)	824
1992. gada 12. oktobra spriedums lietā <i>Boddaert pret Belģiju</i> (pieteikums Nr. 12919/87)	739
1992. gada 16. decembra spriedums lietā <i>Niemietz v. Germany</i> (pieteikums Nr. 13710/88)	70
1993. gada 21. septembra spriedums lietā <i>Kremzow v. Austria</i> (pieteikums Nr. 12350/86)	724
1994. gada 24. februāra spriedums lietā <i>Bendenoun v. France</i> (pieteikums Nr. 12547/86)	195, 196
1995. gada 23. oktobra spriedums lietā <i>Schmautzer v. Austria</i> (pieteikums Nr. 15523/89)	196
1996. gada 15. novembra spriedums lietā <i>Chahal v. the United Kingdom</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 22414/93)	752
1997. gada 23. aprīļa spriedums lietā <i>Van Mechelen and Others v. the Netherlands</i> (pieteikums Nr. 21363/93)	824
1998. gada 9. jūnija spriedums lietā <i>Twalib v. Greece</i> (pieteikums Nr. 24294/94)	722
1998. gada 23. septembra spriedums lietā <i>Malige v. France</i> (pieteikums Nr. 27812/95)	201, 207, 208
2000. gada 16. februāra spriedums lietā <i>Jasper v. the United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 27052/95)	830
2000. gada 16. februāra spriedums lietā <i>Rowe and Davis v. the United Kingdom</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 28901/95)	823, 825, 830
2000. gada 26. oktobra spriedums lietā <i>Kudła v. Poland</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 30210/96)	753, 755, 761
2000. gada 7. decembra spriedums lietā <i>Zoon v. the Netherlands</i> (pieteikums Nr. 29202/95)	725

2001. gada 10. maija spriedums lietā <i>Z and others v. The United Kingdom</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 29392/95).....	426, 431
2001. gada 19. jūnija spriedums lietā <i>Kreuz v. Poland</i> (pieteikums Nr. 28249/95).....	307
2001. gada 5. jūlija lēmums lietā <i>Arcuri and Others v. Italy</i> (pieteikums Nr. 52024/99).....	275
2001. gada 25. septembra spriedums lietā <i>P.G. and J.H. v. the United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 44787/98).....	70
2002. gada 26. februāra spriedums lietā <i>Fretté v. France</i> (pieteikums Nr. 36515/97).....	70
2002. gada 29. aprīļa spriedums lietā <i>Pretty v. the United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 2346/02).....	70
2002. gada 2. jūlija lēmums lietā <i>Gayduk and Others v. Ukraine</i> (pieteikums Nr. 45526/99).....	276
2003. gada 28. janvāra spriedums lietā <i>Peck v. the United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 44647/98).....	70
2003. gada 11. februāra spriedums lietā <i>Ringvold v. Norway</i> (pieteikums Nr. 34964/97).....	195
2003. gada 24. jūnija spriedums lietā <i>Dowsett v. the United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 39482/98).....	831
2004. gada 20. jūlija spriedums lietā <i>Bäck v. Finland</i> (pieteikums Nr. 37598/97).....	276
2005. gada 31. marta lēmums lietā <i>Mattick v. Germany</i> (pieteikums Nr. 62116/00).....	729
2005. gada 6. jūlijas spriedums lietā <i>Mayzit v. Russia</i> (pieteikums Nr. 63378/00).....	735
2005. gada 6. oktobra spriedums lietā <i>Hirst v. The United Kingdom (No. 2)</i> (pieteikums Nr. 74025/01).....	345, 347, 841, 847
2005. gada 19. oktobra spriedums lietā <i>Roche v. The United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 32555/96).....	431
2006. gada 6. aprīļa spriedums lietā <i>Stankiewicz v. Poland</i> (pieteikums Nr. 46917/99).....	423
2006. gada 4. jūlija spriedums lietā <i>Ramirez Sanchez v. France</i> (pieteikums Nr. 59450/00).....	752
2007. gada 22. marta spriedums lietā <i>Siałkowska v. Poland</i> (pieteikums Nr. 8932/05).....	425

2007. gada 28. jūnija spriedums lietā <i>Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg</i> (pieteikums Nr. 76240/01)	73, 74
2007. gada 9. oktobra spriedums lietā <i>Clionov v. Moldova</i> (pieteikums Nr. 13229/04).....	307, 308, 313
2007. gada 20. decembra spriedums lietā <i>Paykar Yev Haghtanak Ltd v. Armenia</i> (pieteikums Nr. 21638/03).....	307, 308, 313
2008. gada 5. februāra spriedums lietā <i>Ramanauskas v. Lithuania</i> (pieteikums Nr. 74420/01)	832
2008. gada 11. decembra spriedums lietā <i>Mirilashvili v. Russia</i> (pieteikums Nr. 6293/04).....	825
2009. gada 6. aprīļa spriedums lietā <i>Moiseyev v. Russia</i> (pieteikums Nr. 62936/00).....	735
2009. gada 24. septembra spriedums lietā <i>Agromodel Ood v. Bulgaria</i> (pieteikums Nr. 68334/01)	307, 308
2010. gada 10. marta spriedums lietā <i>Oršuš and Others v. Croatia</i> (pieteikums Nr. 15766/03).....	624
2010. gada 1. aprīļa spriedums lietā <i>Denisova and Moiseyeva v. Russia</i> (pieteikums Nr. 16903/03)	291
2010. gada 27. aprīļa spriedums lietā <i>Moretti and Benedetti v. Italy</i> (pieteikums Nr. 16318/07)	71
2010. gada 14. septembra lēmums lietā <i>Ilić v. Serbia</i> (pieteikums Nr. 21811/09).....	282, 283
2010. gada 16. novembra spriedums lietā <i>Perdigão v. Portugal</i> (pieteikums Nr. 24768/06).....	423
2010. gada 9. decembra spriedums lietā <i>Urbanek v. Austria</i> (pieteikums Nr. 35123/05).....	307
2011. gada 21. janvāra spriedums lietā <i>M.S.S. v. Belgium and Greece</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 30696/09)	753
2011. gada 9. jūnija spriedums lietā <i>Luchaninova v. Ukraine</i> (pieteikums Nr. 16347/02).....	722
2011. gada 28. jūnija spriedums lietā <i>Miminoshvili v. Russia</i> (pieteikums Nr. 20197/03).....	722
2011. gada 27. septembra spriedums lietā <i>A. Menarini Diagnostics S.r.l. v. Italy</i> (pieteikums Nr. 43509/08)	206, 207
2012. gada 10. janvāra spriedums lietā <i>Ananyev and Others v. Russia</i> (pieteikumi Nr. 42525/07 un Nr. 60800/08)	764

2012. gada 17. janvāra spriedums lietā <i>Kopf and Liberda v. Austria</i> (pieteikums Nr. 1598/06)	71
2012. gada 6. marta spriedums lietā <i>Leas v. Estonia</i> (pieteikums Nr. 59577/08).....	823–825, 831, 832
2012. gada 10. maija spriedums lietā <i>Ozgurluk ve Dayanisma Partisi (ODP) v. Turkey</i> (pieteikums Nr. 7819/03)	675
2012. gada 22. maija spriedums lietā <i>Idalov v. Russia</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 5826/03).....	755
2012. gada 4. oktobra spriedums lietā <i>Harroudj v. France</i> (pieteikums Nr. 43631/09).....	70, 71
2013. gada 8. janvāra spriedums lietā <i>Baltiņš v. Latvia</i> (pieteikums Nr. 25282/07).....	814, 833
2013. gada 22. aprīļa spriedums lietā <i>Animal Defenders International v. The United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 48876/08).....	803, 804
2013. gada 25. jūlija spriedums lietā <i>Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia</i> (pieteikumi Nr. 11082/06 un 13772/05).....	724
2013. gada 30. augusta spriedums lietā <i>Malofeyeva v Russia</i> (pieteikums Nr. 36673/04).....	734
2014. gada 4. marta spriedums lietā <i>Grande Stevens and Others v. Italy</i> (pieteikums Nr. 18640/10)	196
2014. gada 29. aprīļa spriedums lietā <i>Ternovskis v. Latvia</i> (pieteikums Nr. 33637/02).....	824
2014. gada 27. maija spriedums lietā <i>Mustafa Erdoğan and others v. Turkey</i> (pieteikumi Nr. 346/04).....	867
2015. gada 27. janvāra spriedums lietā <i>Neshkov and Others v. Bulgaria</i> (pieteikumi Nr. 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 un 9717/13).....	755
2015. gada 12. maija spriedums lietā <i>Gogitidze and Others v. Georgia</i> (pieteikums Nr. 36862/05)	279
2015. gada 28. septembra spriedums lietā <i>Bouyid v. Belgium</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 23380/09)	752
2016. gada 14. marta spriedums lietā <i>Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan</i> (pieteikums Nr. 60259/11)	734
2016. gada 21. septembra spriedums lietā <i>Khan v. Germany</i> (pieteikums Nr. 38030/12).....	426
2016. gada 15. decembra spriedums lietā <i>Khlaifia and Others v. Italy</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 16483/12)	753

2017. gada 24. janvāra spriedums lietā <i>Paradiso and Campanelli v. Italy</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 25358/12).....	70
2017. gada 4. aprīļa spriedums lietā <i>Matanović v. Croatia</i> (pieteikums Nr. 2742/12)	825
2017. gada 25. jūlija spriedums lietā <i>M. v. the Netherlands</i> (pieteikums Nr. 2156/10)	830
2017. gada 5. septembra spriedums lietā <i>Bărbulescu v. Romania</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 61496/08)	70
2017. gada 19. septembra spriedums lietā <i>Regner v. Czech Republic</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 35289/11)	824
2017. gada 21. novembra spriedums lietā <i>Lambin v. Russia</i> (pieteikums Nr. 12668/08).....	724
2018. gada 6. marta spriedums lietā <i>Mikhaylova v. Ukraine</i> (pieteikums Nr. 10644/08).....	721, 722
2018. gada 5. aprīļa spriedums lietā <i>Zubac v. Croatia</i> (pieteikums Nr. 40160/12)	868
2018. gada 26. jūnija spriedums lietā <i>Telbis and Viziteu v. Romania</i> (pieteikums Nr. 47911/15)	278
2018. gada 11. oktobra lēmums lietā <i>Lembergs v. Latvia</i>	847
2019. gada 9. aprīļa spriedums lietā <i>V.D. and Others v. Russia</i> (pieteikums Nr. 72931/10).....	71, 74
2019. gada 18. jūnija spriedums lietā <i>Mehmet Resit Arslan and Orhan Bingöl v. Turkey</i> (pieteikumi Nr. 47121/06, 13988/07 un 34750/07).....	586
2019. gada 25. jūlija spriedums lietā <i>Rook v. Germany</i> (pieteikums Nr. 1586/15)	721
2019. gada 8. oktobra spriedums lietā <i>Balsamo v. San Marino</i> (pieteikumi Nr. 20319/17 un Nr. 21414/17)	280
2020. gada 18. jūnija spriedums lietā <i>Černius and Rinkevičius v. Lithuania</i> (pieteikumi Nr. 73579/17 un Nr. 14620/18).....	423, 425, 433
2021. gada 9. februāra spriedums lietā <i>Xhoxhaj v. Albania</i> (pieteikums Nr. 15227/19).....	792
2021. gada 13. jūlija spriedums lietā <i>Todorov and Others v. Bulgaria</i> (pieteikums Nr. 50705/11).....	279
2021. gada 7. decembra spriedums lietā <i>Savran v. Denmark</i> (Lielā palāta; pieteikums Nr. 57467/15)	753

2022. gada 16. februāra spriedums lietā <i>Kikabidze v. Georgia</i> (pieteikums Nr. 57642/12).....	736

2. Eiropas Cilvēktiesību komisijas lēmumi

1978. gada 12. jūlija lēmums lietā <i>Bonzi v. Switzerland</i> (pieteikums Nr. 7854/77).....	734
1981. gada 9. jūlija lēmums lietā <i>Kröcher and Möller v. Switzerland</i> (pieteikums Nr. 8463/78).....	734
1996. gada 26. jūnija lēmums lietā <i>Connolly v. United Kingdom</i> (pieteikums Nr. 27245/95).....	735
2011. gada 21. marta lēmums lietā <i>Yevdokimov and Rezanov</i> <i>v. Russian Federation</i> (pieteikums Nr. 1410/2005).....	841

3. Eiropas Savienības Tiesas spriedumi

1990. gada 17. maija spriedums lietā Nr. C-262/88 <i>Douglas</i> <i>Harvey Barber v Guardian Royal Exchange Assurance Group</i> , ECLI:EU:C:1990:209	152
2007. gada 13. marta spriedums lietā C-432/05 <i>Unibet</i> , ECLI:EU:C:2007:163	424
2010. gada 22. decembra spriedums lietā C-279/09 <i>DEB</i> <i>Deutsche Energiehandels-und Beratungsgesellschaft mbH</i> , ECLI:EU:C:2010:811	309, 316, 317, 424
2012. gada 9. februāra spriedums lietā C-210/10 <i>Urbán</i> , ECLI:EU:C:2012:64.....	203, 204
2012. gada 13. jūnija rīkojums lietā C-156/12 <i>GREP GmbH</i> , ECLI:EU:C:2012:342	317
2013. gada 11. aprīļa spriedums lietā C-260/11 <i>Edwards un</i> <i>Pallikaropoulos</i> , ECLI:EU:C:2013:221	431
2013. gada 18. jūlija spriedums lietā C-584/10 <i>Kadi</i> , ECLI:EU:C:2013:518	824
2014. gada 13. februāra spriedums lietā C-530/11 <i>Komisija/Apvienotā Karaliste</i> , ECLI:EU:C:2014:67	426
2017. gada 22. marta spriedums apvienotajās lietās C-497/15 un C-498/15 " <i>Euro-Team Kft.</i> " un " <i>Spirál-Gép Kft.</i> ", ECLI:EU:C:2017:229	182–187, 203, 204
2018. gada 4. oktobra spriedums lietā C-384/17 <i>Dooel</i> <i>Uvoz-Izvoz Skopje Link Logistic N&N</i> , ECLI:EU:C:2018:810	182, 187

2019. gada 11. jūlija spriedums apvienotajās lietās C-180/18, C-286/18 un C-287/18 <i>Agrenergy u. c.</i> , ECLI:EU:C:2019:605	563
2020. gada 6. oktobra spriedums lietā C-66/18 <i>Komisija/Ungārija (Enseignement supérieur)</i> , ECLI:EU:C:2020:792	867
2021. gada 14. janvāra spriedums lietā C-393/19 <i>Okrazhna prokuratura - Haskovo un Apelativna prokuratura – Plovdiv</i> , ECLI:EU:C:2021:8.....	270, 272
2021. gada 11. februāra spriedums lietā C-77/20 <i>K. M.</i> , ECLI:EU:C:2021:112	186, 209
2021. gada 28. oktobra spriedums lietā C-319/19 <i>Komisija za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo pret ZV u.c.</i> , ECLI:EU:C:2021:883.....	856, 858, 861
2024. gada 4. oktobra spriedums apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 <i>1Dream u. c.</i> , ECLI:EU:C:2024:823	862, 863

4. Ārvalsts tiesas spriedums

Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 2008. gada 9. decembra spriedums lietā Nr. 2 BvL 1/07	116, 120, 121

CITU AVOTU RĀDĪTĀJS, UZ KURIEM SPRIEDUMOS DOTAS ATSAUCES

lpp.

Normu radišanas un politikas dokumenti

Normatīvo tiesību aktu projekti

Likumprojekts "Būvniecības likums" (Nr. 83/Lp11)	463–466, 479, 480, 494–498
Likumprojekts "Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums" (Nr. 715/Lp13)	606, 607, 631
Likumprojekts "Grozījumi Augstskolu likumā" (Nr. 1019/Lp13).....	892
Likumprojekts "Grozījumi Būvniecības likumā" (Nr. 626/Lp13)	489, 491
Likumprojekts "Grozījumi Civillikumā" (Nr. 1077/Lp11)	81, 82
Likumprojekts "Grozījumi Civillikumā" (Nr. 77/Lp12).....	82
Likumprojekts "Grozījumi Energētikas likumā" (Nr. 396/Lp12)	37
Likumprojekts "Grozījumi Izglītības likumā"(Nr. 847/Lp13).....	606, 629, 630
Likumprojekts "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"" (Nr. 977/Lp12)	117
Likumprojekts "Grozījumi Pašvaldības domes vēlēšanu likumā" (Nr. 1326/Lp13)	348
Likumprojekts "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā" (Nr. 893).....	344
Likumprojekts "Grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā" (617/Lp13).....	325, 343
Ministru kabineta noteikumu "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai" projekts (TA-790)	380
Ministru kabineta 08.04. 2021. noteikumu Nr. 208 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" projekti (TA-813, TA-819 un TA-828).....	380

Ministru kabineta 18.05.2021. noteikumu Nr. 309 "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" projekti (TA-1153, TA-1156, TA-1158 un TA-1159).....	396
Rīgas domes saistošo noteikumu (Nr. 111) "Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā" projekts (Nr. RD-10-3129-lp)	216, 230

*Normatīvo tiesību aktu anotācijas
(sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumi)*

Likumprojekta "Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums" (Nr. 715/Lp13) anotācija	631, 633, 638
Likumprojekta "Grozījumi Autoceļu lietošanas nodevas likumā" (Nr. 258/Lp13) anotācija	188, 191, 192
Likumprojekta "Grozījumi Augstskolu likumā" (Nr. 1019/Lp13) anotācija.....	896, 897
Likumprojekta "Grozījumi Būvniecības likumā" (Nr. 626/Lp13) anotācija.....	448, 449, 478, 491, 492, 499
Likumprojekta "Grozījumi Civillikumā" (Nr. 1077/Lp11) anotācija	82
Likumprojekta "Grozījumi Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā" (Nr. 934/Lp13) anotācija	644
Likumprojekta "Grozījumi Enerģētikas likumā" (Nr. 396/Lp12) anotācija	34, 53, 54
Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā"(Nr. 1205/Lp12) anotācija	642
Likumprojekta "Grozījumi Izglītības likumā"(Nr. 847/Lp13) anotācija	629, 630, 639
Likumprojekta "Grozījumi Krimināllikumā" (Nr. 629/Lp12) anotācija	278, 279
Likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr. 630/Lp12) anotācija.....	278, 279
Likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr. 427/Lp13) anotācija.....	797
Likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr. 1323/Lp13) anotācija.....	873

Likumprojekta "Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā" (Nr. 723/Lp12) anotācija	187, 190, 191
Likumprojekta "Grozījumi likumā "Par tiesu varu"" (Nr. 898/Lp12) anotācija.....	788, 789
Likumprojekta "Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā" (Nr. 893) anotācija	347
Likumprojekta "Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā" (Nr. 1697/Lp9) anotācija	670, 674, 675, 678
Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-790) "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" (01.04.2021. noteikumi Nr. 191) anotācija	359, 364, 366, 372, 383, 386, 390, 400
Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-819) "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" (08.04.2021. noteikumi Nr. 208) anotācija	385
Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-1254) "Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai"" anotācija	400
Ministru kabineta noteikumu projekta (Nr. TA-373) "Grozījumi Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumos Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" anotācija	428, 433, 436
Ministru kabineta noteikumu projekta (Nr. TA-693) "Grozījumi Ministru kabineta 2011. gada 8. novembra noteikumos Nr. 859 "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" anotācija	428
Ministru kabineta noteikumu projekta (Nr. TA-2432) "Noteikumi par privātpersonai atlīdzināmo juridiskās palīdzības izmaksu maksimālo apmēru" anotācija	428
Ministru kabineta noteikumu projekta (TA-1632) "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" anotācija	519, 552, 553

Stenogrammas un videoieraksti

Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra sēdes videoieraksts	552
Ministru kabineta 2021. gada 24. marta sēdes videoieraksts	384
Ministru kabineta 2021. gada 26. marta ārkārtas sēdes videoieraksts	383, 384, 386, 388, 395, 406, 409, 410
Ministru kabineta 2021. gada 1. aprīļa sēdes videoieraksts	385
Ministru kabineta 2021. gada 8. aprīļa sēdes videoieraksts	385
9. Saeimas 2009. gada 20. novembra sēdes stenogramma	157
11. Saeimas 2011. gada 1. decembra sēdes stenogramma	464
11. Saeimas 2013. gada 9. jūlija sēdes stenogramma	466
12. Saeimas 2014. gada 11. decembra sēdes stenogramma	82
12. Saeimas 2015. gada 11. jūnija sēdes stenogramma	83
12. Saeimas 2015. gada 22. oktobra sēdes stenogramma	34
12. Saeimas 2015. gada 29. oktobra sēdes stenogramma	83
12. Saeimas 2017. gada 28. jūlija sēdes stenogramma	117
13. Saeimas 2020. gada 3. decembra sēdes stenogramma	492

Citi politikas plānošanas un ar plānošanu saistītie dokumenti

Koncepcija par jaunu darba samaksas sistēmu Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm (apstiprināta ar Ministru kabineta 27.12.2013. rīkojumu Nr. 675)	137, 157
Latvijas Republikas vēlēšanu sistēmas pilnveidošanas konceptija (apstiprināta ar Ministru kabineta 24.10.2003. rīkojumu Nr. 658)	347
Latvijas Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.–2030. gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 04.02.2020. rīkojumu Nr. 46)	515, 529, 560

Citi avoti

Literatūra

- Allena M., Goisis F. "Full Jurisdiction" Under Article 6 ECHR:
Hans Kelsen v. the Principle of Separation of Powers. Pieejams:
www.kluwerlawonline.com 206
- Bagaric M. The Punishment Should Fit the Crime – Not the Prior
Convictions of the Person that Committed the Crime: An Argument
for Less Impact Being Accorded to Previous Convictions in
Sentencing. Pieejams: <https://ssrn.com/abstract=2661913> 209
- Balodis K. Ievads civiltiesībās. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2007 33
- Barak A. Proportionality. Constitutional Rights and their
Limitations. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012.....132, 133
- Barak A. The Judge in a Democracy. – Princeton: Princeton
University Press, 2006.....790
- Baumanis J. Personu nereabilitējošie apstākļi kriminālprocesā
jeb kriminālprocesuālā dekoherence // Jurista Vārds, 02.01.2018.,
Nr. 1 791, 797
- Boucht. J. The Limits of Asset Confiscation: On the Legitimacy
of Extended Appropriation of Criminal Proceeds. – Oxford,
Portland, Oregon: Hart, 2017 278, 290
- Brauner J. M., Mindermann S. et al. Inferring the effectiveness
of government interventions against COVID-19.
Pieejams: *www.science.org* 391, 398
- Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības.
Mācību grāmata. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016.....197
- Bryde B.-O. Das Verfassungsprinzip der Gleichheit. –
Halle an der Saale: Universitätsverlag Halle-Wittenberg, 2012.....663
- Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. –
Rīga: Bukovskis, 1933.....310
- Civilprocesa likuma komentāri. II daļa (29.–60.¹ nodaļa).
Otrais papildinātais izdevums. Prof. K. Torgāna un A. Laviņa
zinātniskajā redakcijā. A. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021 310, 315
- Clooney A., Webb P. The Right to a Fair Trial in International Law. –
Oxford: Oxford University Press, 2020 722
- Crespo C.A.D. The "Ability to Pay" as a Fundamental Right:
Rethinking the Foundations of Tax Law.
Pieejams: *www.biblat.unam.mx*.....125

Danovskis E. Procesuālais duālisms administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā // Augstākās Tiesas Biļetens Nr. 3, 2011, 41.–43. lpp.	197
Disterlo B. Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes // Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1923, Nr. 7	663
Englisch J. Ability to Pay in European Tax Law. Pieejams: www.ssrn.com	116, 125
Golobinek R. Financial Investigations and Confiscation of Proceeds from Crime. Training Manual for Law Enforcement and Judiciary. CARDS Regional programme 2002/2003. Pieejams: https://rm.coe.int	279
Gordon S. J., Grimmer-Somers K. A., Trott P. H. Pillow use: the behavior of cervical stiffness, headache and scapular/arm pain // Journal of Pain Research, 2010, Volume 3	762
Herzog-Evans M. Bifurcation and Redemption in France. In: O'Loughlin A., Annison H., Meijer S. (Eds.) Fundamental Rights and Legal Consequences of Criminal Conviction. – Oxford: Hart Publishing, 2019	795
Hey J. Formale Rechtsstaatlichkeit der Besteuerung. In: Tipke K., Lang J. (Hrsg.) Steuerrecht. 22. Auflage. – Köln: Schmidt, 2015	232
Hunter P. R., Colón-González F. J. et al. Impact of non-pharmaceutical interventions against COVID-19 in Europe in 2020: a quasi-experimental non-equivalent group and time series design study. Pieejams: www.ncbi.nlm.nih.gov	391
International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Funding of Political Parties and Election Campaigns. A Handbook on Political Finance. – Strömsborg: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2014	680
Kārklīš J., Rozenbergs J. Bezskaidras naudas līdzekļu juridiskais statuss, civiltiesiskie un kriminālprocesuālie aspekti // Jurista Vārds, 21.02.2017., Nr. 8	292
Kassow J. Die Beihilfe im Sinne des Art. 87 I EG als staatliche oder aus staatlichen Mitteln gewährte Begünstigung. – Göttingen: Cuvillier, 2004	276
Khaliq U., Churchill R. The European Committee of Social Rights. In: Langford M. (Ed) Social Rights Jurisprudence. Emerging Trends in International and Comparative Law. – New York: Cambridge University Press, 2008	151
Klemm A. Causes, Benefits, and Risks of Business Tax Incentives // IMF Working Paper, January 2009	219

Klūga M. Pēc lielo veikalu slēgšanas vairāk cilvēku mazajos veikalos. 2020. gada 14. novembris. Pieejams: www.lsm.lv	408
Kluth W., Krings G. (Hrsg.) Gesetzgebung. Rechtsetzung durch Parlamente und Verwaltungen sowie ihre gerichtliche Kontrolle. – Heidelberg: Müller, 2014	770
Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000	799
Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII ² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018	791
Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019	728
Krūmiņa V. Tiesnešu vērtības un atbildība // Jurista Vārds, 14.04.2015., Nr. 15, 8.–10. lpp.	790
Kučs A., Šnepste I. Absolūti cilvēktiesību ierobežojumi Satversmes tiesas judikatūrā // Jurista Vārds, 2021. gada 7. decembris, Nr. 49 (1211)	803
Kuleša V. T., Vinčoreks P. Demokrātija. 20. gs. Nogale. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1996	675
Kūtris G. Noziedzīgi iegūtā konfiskācijas iespējas un pamats. Grām.: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesībās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020	277
Laganovskis G. Priekšlikumu iesniegšana likumprojektiem 3. lasījumā. Vai ierobežojama? LV portāls, 27.02.2018. Pieejams: https://lvportals.lv/viedokli/293684-priekslukumu-iesniegsana-likumprojektiem-3-lasijuma-vai-ierobejojama-2018	496
Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011	579, 751, 752
Lieljuksis A. Operatīvās darbības tiesiskās un praktiskās problēmas. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021	826
Maunz T., Dürig G. (Hrsg.) Grundgesetz-Kommentar. – Werkstand: 94. EL Januar 2021	459, 598
Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. – Rīga: "RaKa", 2000	724

Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2017. gada grozījumi (II) // Jurista Vārds, 17.10.2017., Nr. 43 (997)	726
Muckel S. Kriterien des verfassungsrechtlichen Vertrauensschutzes bei Gesetzesänderungen. – Berlin: Duncker & Humblot, 1989	233
Nowak M. U. N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. 2nd ed. – Kehl am Rhein: Engel, 2005	754
Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016	222, 223
Osipova S. Tiesneša ētika. Komunikācijas ētikas dimensija: nodotās informācijas skaidrība // Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens, 2016. gada oktobris, Nr. 13.....	795
Pearson G. Financial Service Law and Compliance in Australia. – New York: Cambridge University Press, 2009.....	276
Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Trešais izdevums ar Daiņa Īvāna priekšvārdu. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021	678
Priekulis J. Efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis pret likumu. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021	431
Pruvot E. B., Estermann T., Popkhadze N., University Autonomy in Europe IV: The Scorecard 2023. – Brussels: European University Association	895
Radwan A., Ashton N., Gates T., Kilmer A., Van Fleet M. Effect of different pillow designs on promoting sleep comfort, quality & spinal alignment: A systematic review // European Journal of Integrative Medicine, Volume 42, 2021	762
Redonda A. Tax Expenditures and Sustainability. An Overview. Council on Economic Policies: Discussion Note 2016/3. November 2016	220, 226
Rokasgrāmata kriminālprocesā prokuroriem. G. Kūtra zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010	727, 735
Rozenfelds J. Lietu tiesības. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2004	276
Schneider F. The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? Pieejams: www.iza.org	124, 128
Schneider H. P. Bericht von Professor Dr. Hans-Peter Schneider. Artikel 12 GG – Freiheit des Berufs und Grundrecht der Arbeit. Der Verwaltungsvorbehalt. – Berlin; New York: de Gruyter, 1985	458, 459, 471, 580

Schöning F., Ziegler C. What is State Aid. In: Hancher L., de Hauteclocque A., Salerno F. M. (Eds.) State Aid and The Energy Sector. – Oxford: Hart, 2018	554
Seer R. Allgemeines Steuerschuldrecht. In: Tipke K., Lang J. (Hrsg.) Steuerrecht. 22. Auflage. – Köln: Schmidt, 2015.....	220
Sharma M., Mindermann S. et al. Understanding the effectiveness of government interventions against the resurgence of COVID-19 in Europe. Pieejams: www.nature.com	391
Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības. Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.....	131
Sokolowski M. M. European Law on Combined Heat and Power. –New York: Routledge, 2021	551
Stafecka L. Mēs demokrātijā. – Rīga: Sabiedrība par atklātību – Delna, 2010	678
Thuronyi V. Presumptive Taxation. Pieejams: www.elibrary.imf.org	120, 122, 123, 126
Tobin J. (ed.) The UN Convention on the Rights of the Child. A Commentary. – Oxford: Oxford University, 2019	72
Torgāns K. Saistību tiesības. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014	276
Torgāns K. Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018	33, 45
Torgāns K. (zin. red.), Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017	33
Trechsel S. Human Rights in Criminal Proceedings. – Oxford: Oxford University Press, 2005	720, 722
Von Haldenwang C., Redonda A., Aliu F. Shedding Light On Worldwide Tax Expenditures. GTED Flagship Report 2021. – Bonn: German Development Institute / Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE), 2021	220
Vrielink J., Lemmens P., Parmentier S. Academic Freedom as a Fundamental Right. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 2011, Vol. 13.....	891
Wish R., Bailey D. Competition Law. 9th edition. – Oxford: Oxford University, 2018	35

Yacong B., Guo C., et al. Effectiveness of non-pharmaceutical interventions on COVID-19 transmission in 190 countries from 23 January to 13 April 2020. Pieejams: www.ijidonline.com	386
Ziemele I. (zin. red.) Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021	752
<i>Citi juridiskās prakses materiāli</i>	
Academic Freedom and Institutional Autonomy: Commitments Must Be Followed by Action. Joint Statement by ALLEA, EUA and Science Europe, April 2019. Pieejams: eua.eu	890
Biedrības "Centrs MARTA" un Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes docentes Dr. sc. comm. Maritas Zitmanes viedokļi 2021. gada 4. jūnija spriedumā lietā Nr. 2020-39-02	96
Biedrības "Latvijas Būvuzņēmēju partnerība", Elektromontāžas vadošo darbinieku arodbiedrības un biedrības "Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācija" vēstules. Pieejamas Saeimas likumprojektu datubāzē.....	489, 490
Centrālās vēlēšanu komisijas statistika. Pieejama: www.cvk.lv	345
Covid-19 valsts oficiālā mājas lapa. Pieejama: https://covid19.gov.lv/	638
Darba grupas likumprojekta "Būvniecības likums" (Nr. 83/Lp11) 2012. gada 19. marta sēdes audioieraksts.....	475
Darba grupas likumprojekta "Būvniecības likums" (Nr. 83/Lp11) 2013. gada 5. jūnija sēdes audioieraksts	466, 475, 499
Darba grupas likumprojekta "Būvniecības likums" (Nr. 83/Lp11) 2013. gada 17. jūnija sēdes materiāli	464, 465
Darba grupas likumprojekta "Būvniecības likums" (Nr. 83/Lp11) 2014. gada 10. marta sēdes audioieraksts.....	499, 501
Deklarācija par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību	521
Disciplinārtiesas 2019. gada 15. februāra lēmums lietā Nr. DT-2/2019.....	795
Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009.–2020. gadā. Pieejams: www.sseriga.edu	120
Finanšu darījumu darba grupas 4. rekomendācija "Konfiskācija un pagaidu pasākumi"	278

Finanšu ministrijas 2020. gada decembra informatīvais ziņojums "Par spēkā esošo nodokļu atvieglojumu izvērtēšanu". Pieejams: www.fm.gov.lv	219, 226, 227
Informācija par politisko partiju biedru skaitu. Pieejams: ur.gov.lv	694
Izglītības un zinātnes ministrijas metodiskie ieteikumi vispārējās un profesionālās izglītības iestādēm. Pieejami: https://www.skola2030.lv/attalinata-macisanas/vadlinijas	641, 642
Izglītības un zinātnes ministrijas 2021. gada 8. janvāra metodiskais materiāls "Vadlīnijas klātienēs, kombinētu un attālinātu mācību īstenošanai". Pieejams: https://skola2030.lv/admin/filemanager/files/2/Vadlinijas%20attalinatam%20macibam_31032021.pdf	642
Komersantu reģistrs. Pieejams: https://www.sprk.gov.lv/	35
Konceptuālais ziņojums par advokātu procesa ieviešanu atsevišķās civillietu kategorijās	431
Latvijas Lauksaimniecības universitātes 2021. gada 29. oktobra vēstule	484
Ministru kabineta 2020. gada 12. oktobra konceptuālais ziņojums "Kompleksi pasākumi obligātā iepirkuma komponentes problemātikas risināšanai un elektroenerģijas tirgus attīstībai". Pieejams: tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40491650	554
Pasaules Veselības organizācijas 2019. gada 19. septembra publikācija "Non-pharmaceutical public health measures for mitigating the risk and impact of epidemic and pandemic influenza". Pieejama: www.who.int	391
Pētījums "Vardarbība pret sievietēm un bērniem Latvijā. Situācijas apkopojums par statistiku un publiski pieejamajiem kvantitatīvajiem datiem", 2019	96
Rīgas domes Finanšu un administrācijas lietu komitejas 2019. gada 18. oktobra sēdes protokols	230
Rīgas domes Finanšu un administrācijas lietu komitejas Darba grupas 2019. gada 14. oktobra Informatīvais ziņojums (starpziņojums) par Rīgas pašvaldības piemēroto nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu efektivitātes izvērtējumu un nepieciešamajām izmaiņām	229, 230
Rīgas domes 2019. gada 18. decembra sēdes protokols Nr. 71	216
Rīgas domes 2019. gada 18. decembra sēdes stenogramma	230

Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas licence Nr. E33002, licence Nr. E31002, licence Nr. E34003. Pieejamas: https://www.sprk.gov.lv/	34
9. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2009. gada 19. novembra sēdes audioieraksts.....	156
9. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2009. gada 20. novembra sēdes audioieraksts.....	157
13. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2019. gada 26. marta sēdes audioieraksts.....	192
13. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 23. un 24. marta, 7. aprīļa sēžu audioieraksti	874
13. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2021. gada 6. aprīļa sēdes audioieraksts.....	894, 897
12. Saeimas Juridiskās komisijas 2015. gada 18. februāra un 20. maija sēžu protokoli	83
12. Saeimas Juridiskās komisijas 2016. gada 14. septembra sēdes protokols	279
13. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2020. gada 10. novembra sēdes audioieraksts.....	629, 630
13. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2020. gada 11. novembra sēdes audioieraksts.....	630, 639
11. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas 2012. gada 7. februāra sēdes protokols.....	464
11. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas 2013. gada 19. jūnija sēdes audioieraksts	465, 466
13. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas 2020. gada 5. maija sēdes audioieraksts.....	490
13. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas 2020. gada 8. septembra sēdes audioieraksts	489
13. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas 2020. gada 3. novembra sēdes audioieraksts	489, 491, 492
13. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas 2019. gada 27. novembra un 11. decembra sēžu audioieraksti	561, 562

Satversmes tiesas tiesneša Artūra Kuča atsevišķās domas lietā Nr. 2020-50-01	802, 804
Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2017-17-01	132
Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2019-01-01	91
Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2020-36-01	91
Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2020-50-01	91
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2017-17-01	98
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2019-12-01	495
Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2020-50-01	98
Satversmes tiesas tiesnešu Alda Laviņa un Jāņa Neimaņa atsevišķās domu lietā Nr. 2019-29-01.....	91, 98
Satversmes tiesas 2021. gada 25. novembra tiesas sēdes stenogramma	119, 122, 123, 125, 127
Satversmes tiesas 2021. gada 7. decembra tiesas sēdes stenogramma.....	118, 124–126
Satversmes tiesas 2021. gada 8. decembra tiesas sēdes stenogramma.....	117
Satversmes tiesas 2022. gada 31. marta tiesas sēdes stenogramma.....	275, 281
Satversmes tiesas 2022. gada 6. aprīļa tiesas sēdes stenogramma.....	281
Satversmes tiesas 2022. gada 7. aprīļa tiesas sēdes stenogramma.....	281, 282
Satversmes tiesas 2022. gada 13. aprīļa tiesas sēdes stenogramma.....	279, 287, 293
Satversmes tiesas 2022. gada 21. aprīļa tiesas sēdes stenogramma.....	293
Satversmes tiesas 2022. gada 13. septembra tiesas sēdes stenogramma	540–543, 555

Satversmes tiesas 2022. gada 19. septembra tiesas sēdes stenogramma.....	541, 546, 558
Satversmes tiesas 2022. gada 20. septembra tiesas sēdes stenogramma.....	546, 558
Satversmes tiesas 2022. gada 27. septembra tiesas sēdes stenogramma.....	558
Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra tiesas sēdes stenogramma.....	662, 663, 665
Satversmes tiesas 2022. gada 16. novembra tiesas sēdes stenogramma.....	667, 670, 676, 679–680, 693
Slimību un profilakses kontroles centra informācija. Pieejama: https://www.spkc.gov.lv/lv	627
The COVID-19 Pandemic: Shocks to Education and Policy Responses. World Bank, 2020. Pieejams: https://openknowledge.worldbank.org/	645
Tiesībsarga 2019. gada 26. marta ziņojums par vizīti Limbažu iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā.....	756
Tiesībsarga 2019. gada 28. marta ziņojums par vizīti Jūrmalas iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā.....	770
Tiesībsarga 2019. gada 5. aprīļa ziņojums par vizīti Gulbenes iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā.....	756, 759
Tiesībsarga 2019. gada 10. maija ziņojums par vizīti Liepājas iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā.....	759
Tiesībsarga 2019. gada 3. maija ziņojums par vizīti Valmieras iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā.....	770
Tiesībsarga 2019. gada 23. maija ziņojums par vizīti Saldus iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā.....	759, 771
Tiesībsarga 2019. gada 23. maija ziņojums par vizīti Daugavpils īslaicīgās aizturēšanas vietā.....	759, 765
Tiesībsarga 2020. gada 10. janvāra ziņojums par vizīti Bauskas iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vietā.....	759
Tiesībsarga 2021. gada 28. jūnija ziņojums par vizīti Rīgas īslaicīgās aizturēšanas biroja	759
Tiesībsarga 2021. gada ziņojums. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/	643

Tieslietu ministrijas 2017. gada 29. jūnija priekšlikumi likumprojektam "Grozījumi Civilprocesa likumā" (reģ. Nr. 911/Lp12) pirms otrā lasījuma)	311
Tirdzniecības centra "Domina Shopping" veikalu saraksts. Pieejams: www.domina-shopping.lv	408
Tirdzniecības centra "Valleta" veikalu saraksts. Pieejams: www.valleta.lv	407
Valsts ieņēmumu dienesta 2017. gada 17. janvāra lēmums	429
Valsts kancelejas ziņojuma TA-714 materiāli. Pieejami: www.mk.gov.lv	383
Valsts kancelejas ziņojumam (projekts TA-714) pievienotā Starpinstitutionu darbības koordinācijas grupas prezentācija "Priekšlikumi Covid-19 izplatību ierobežojošo pasākumu pārskatīšanai". Pieejama: www.mk.gov.lv	384
Valsts kancelejas ziņojumam (projekts TA-714) pievienotā Koordinācijas grupas analītiskās ekspertu grupas prezentācija "Ekspertu grupas viedoklis par starpinstitutionālās darba grupas (OVG) izstrādāto Covid-19 ierobežojošo pasākumu scenāriju". Pieejama: www.mk.gov.lv	384
Valsts kontroles likumības un lietderības revīzijas "Vai nodokļu atlaides un atvieglojumi sasniedz tiem noteiktos mērķus?" 2019. gada 31. maija ziņojums "Nodokļu atlaides – neredzamie budžeta izdevumi. Pieejams: www.lrvk.gov.lv	220, 226, 227
Valsts pētījumu programmas "Covid-19 seku mazināšanai" projekta Nr. VPP-COVID-2020/1-0011 "Covid-19 pandēmijas ietekme uz veselības aprūpes sistēmu Latvijā: pieredze un nākotnes risinājumi" ziņojums. Pieejams: www.rsu.lv	392
Valsts prezidenta Egila Levita uzruna Konstitucionālo tiesību ekspertu domnīcā Satversmes tiesā 2019. gada 13. decembrī. Pieejama: www.president.lv	208
World Health Organization. European report on preventing child maltreatment, 2013	96
2021. gada 5. jūnija pašvaldību vēlēšanas. Talsu novads. Pieejams: cvk.lv	683
2021. gada 5. jūnija pašvaldību vēlēšanu Talsu novadā kandidātu sarakstus un priekšvēlēšanu programmas. Pieejams: cvk.lv	691